ପ୍ରଥମ ଭାଗ । ବୈଶାଖ, ୧୩୧୩ । ପ୍ରଥମ ସଂଖ୍ୟା ।

ମୁକୁର

ମାସିକ ପତ୍ର

ଶ୍ରୀ ବ୍ରଜସୁନ୍ଦର ଦାସ, ବି. ଏ.

ସମ୍ପାଦକ ।

ଅଗ୍ରିମ ବାର୍ଷିକ ମୂଲ୍ୟ] କଟକ [ପୁରା ଟଙ୍କା ଅଠର ଆଣା ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ସୂଚୀ ପତ୍ର ।

—:o:—

ବିଷୟ ।	ଲେଖକମାନଙ୍କର ନାମ ।	ପୃଷ୍ଠା ।
ଭକ୍ତ କବିବର ଜଗନ୍ନାଥ ଦାଶ	ଶ୍ରୀ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଦାଶ ବି. ଏ.	୧
ବ୍ରାହ୍ମଣ ସମ୍ମେଳନର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଓ ପ୍ରଗତିର (ବକ୍ତୃତା)	,,	୨
ସମାଜ ଓ ଜାତୀୟ ଜୀବନ	ଶ୍ରୀ କାମପାଲ ମିଶ୍ର, ବି. ଏ.	୭
ପାଗଳର ପ୍ରଳାପ	... ସମ୍ପାଦକ	୧୧
ଧନ ଓ ତହିଁର ବ୍ୟବହାର	ଶ୍ରୀ ଆନନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର ପତ୍ର, ବି. ଏ.	୧୩
ଚୈତ୍ର ପୂର୍ଣ୍ଣିମା	ଶ୍ରୀ ନୀଳମଣି ଗୁରୁ ଦେ, ବି. ଏ.	୨୨

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୁକୁର

୧ମ ଭାଗ । | ବୈଶାଖ୍ୟ, ୧୯୧୭ । | ୧ମ ସଂଖ୍ୟା ।

ଭକ୍ତ କବିବର

ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ।

ଉତ୍କଳର ବ୍ୟାସ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ
ବିଷ୍ଣୁ ଅଂଶେ ଅବତାର
ଭକ୍ତି ପ୍ରଧାନ ଚିତ୍ତ ଦିବ୍ୟ ଜ୍ଞାନ
କଲିସ୍ୱଦେଶେ ପ୍ରଚାର ।
ବେଦ ମହୋଦଧି ବ୍ୟାସ ତପୋନିଧି
ମନ୍ଥି ଯେ ତତ୍ତ୍ୱ ସକଳେ
ଭାଗବତ ପୁରାଣେ ନାନା ଉପାଖ୍ୟାନେ
ପ୍ରକାଶି ଥିଲେ ସରଳେ
ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ସଂସ୍କୃତ ଅମୂଲ୍ୟ ଆଧାରେ
ଥିଲା ସେ ଅମୀୟ ରସ
ସବେ ଦୁଃଖୀ ଧନୀ ପଣ୍ଡିତ ଅଜ୍ଞାନୀ
ନ ପାଇଲେ ସମ ଅଂଶ ।
ତେଣୁ କାରଣରୁ "ପ୍ରାକୃତ ପ୍ରବନ୍ଧ"—
ଗୀତେ କଲ ପରକାଶ
ଥିବାଯାଏ ଭାଷା ଗାଇବ ଓଡ଼ିଶା
"କହେ (ହଲ) ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ"
ନୃପତି ନଗରେ କୃଷକ କୁଟୀରେ
ଆଜି ଉଠେ ତୁମ୍ଭ ନାମ ।

ଦିନ ଅବସାନେ ଶ୍ରମକ୍ଲାନ୍ତ ଜନେ
ଦେଉଛନ୍ତି ଶାନ୍ତି ଆରାମ ।
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଚଣ୍ଡାଳ ପ୍ରେମେ ଏକ ମେଳ
ଧର୍ମଭାବେ ହୋଇ ମତ୍ତ
ବିପଦେ ସମ୍ପଦେ ଗାଆନ୍ତି ଆନନ୍ଦେ
ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଭାଗବତ ।
ସ୍ତୁତି ପ୍ରଶଂସା ପାଇବାକୁ ଆଶା
ମନରେ ନ ଥିଲ ପୋଷି
ତଥାପି ଉତ୍କଳ— ଭକ୍ତିଭାବକୁଳ
ହେବେ ତୁମ୍ଭ ନାମ ଘୋଷି ।
ତୁମ୍ଭ ସମାଧିରୁ ଆହେ ଭାବଗୁରୁ
କେତେ ଦାର୍ଶନିକ କବି
ଜନମିଣି କାଳେ ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟେ
ଦେବେ ନବ ନବ ଛବି ।
କେତେ ଧର୍ମ ବୀର ଦେବେ ନିଜ ଶିର
ସ୍ୱଦେଶ ସ୍ୱଧର୍ମ ହେତୁ
ଅସଂଖ୍ୟ [illegible]

Digitized by srujanika@gmail.com

ବ୍ରାହ୍ମଣ ସମିତିର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଓ ପ୍ରଗତି ।*

(ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବାବୁ ଗୋପବନ୍ଧୁଦାଶ ବି. ଏଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଦତ୍ତ ।)

ମାନନୀୟ ସଭାପତି ! ସମବେତ ଭ୍ରାତୃବୃନ୍ଦ ! ଆଜି ବ୍ରାହ୍ମଣ-ସମିତିର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଏବଂ ପ୍ରଗତି ବିଷୟରେ କିଛି କହିବାର ଭାର ମୋ ଉପରେ ନ୍ୟସ୍ତ ଅଛି । ସମିତି ସମ୍ପର୍କେ ମୋତେ ଏହିପରି ପ୍ରଶସ୍ତ ଦେଇ ମୋର ବାକ୍‌ଶକ୍ତି ପରୀକ୍ଷଣର ସୁଯୋଗ ବିଧାନ କରିଥାନ୍ତି । ତେଣୁ ବୋଲିବା ବାହୁଲ୍ୟ ଯେ ମୁଁ ସମିତିଠାରେ ଚିରକୃତଜ୍ଞ । ସମିତି ଆଜିକୁ ୨୭ ବର୍ଷ ହେଲା ସ୍ଥାପିତ ହୋଇ ନିଜର କାର୍ଯ୍ୟ ଶକ୍ତିମତେ କରି ଆସୁ-ଅଛି । କେବଳ ଏହି କ୍ଷୁଦ୍ର ନଗରୀରେ ଏହାର କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷେତ୍ର ସୀମାବଦ୍ଧ ହୋଇ ରହିବାର ନୁହେଁ । ତାହା ହେଲେ ଯେ ଗୁରୁତର ପ୍ରଶସ୍ତ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସମ୍ମୁଖରେ ରଖି ସମିତି ପ୍ରଥମରୁ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରିଅଛି ତାହା ସାଧିତ ହେବାର ସମ୍ଭାବନା ଅତି ଅଳ୍ପ । ସମିତି ନିଜର ନାମ ଉତ୍କଳବ୍ରାହ୍ମଣ ସମିତି ରଖିଥିବାସ୍ଥଳେ ଗଙ୍ଗାଠାରୁ ଗୋଦାବରୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିଶାଳ ପ୍ରାକୃତିକ ଉତ୍କଳରାଜ୍ୟର ବ୍ରାହ୍ମଣସମାଜର କି ଶିକ୍ଷା କି ସଭ୍ୟତା କି ସଂସ୍କାର କି ସାହିତ୍ୟ ସକଳ ପ୍ରକାର କଲ୍ୟାଣ-କର ଉନ୍ନତି ବିଧାନ ଏହାର ପ୍ରଧାନ ଲକ୍ଷ । କେବଳ କିଛି ଅର୍ଥ ସଂଗ୍ରହ କରି କେତେକ ଜଣ ନିଃସ୍ୱ ବ୍ରାହ୍ମଣ ସନ୍ତାନ-ଙ୍କର ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥା (ଯାହା କି ଆଜି ସୁଦ୍ଧା ସମିତି କରି ଆସୁଅଛନ୍ତି) ଏଥିର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ନୁହେଁ କିମ୍ବା ପ୍ରଥମକଳ୍ପିତ ବିପୁଳ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟର ତୁଳନାରେ ଏହା ଏକ କଳାମାତ୍ର ନୁହେଁ । ତେବେ ବିର୍ତ୍ତମାନ ଦେଖା ଯାଉଅଛି ଯେ, ଉତ୍କ-ଳର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସ୍ଥାନରେ ଅର୍ଥାତ୍ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ନଗରରେ, ରାଜଧାନୀରେ ଏମନ୍ତ କି ଅଜ୍ଞାତ ପଲ୍ଲୀଗ୍ରାମରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ-ମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ଏ ସମିତିର କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ ଉପସ୍ଥାପିତ ହେବା ବିହିତ ।

ମାନବସମାଜ କୌଣସି ଦେବାଳୟ ସଙ୍ଗେ ତୁଳନା କରି-ଯାଇ ପାରେ କିମ୍ବା ଆପଣମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ସମସ୍ତେ ମିଶର-[illegible] ପିରାମିଡ଼ ଦେଖିଥିବେ । ତାହାର ନିମ୍ନଭାଗ [illegible] ଉପରଅଂଶକୁ [illegible] ଏକବିନ୍ଦୁରେ ତାହା ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥାଏ । ସେହିପରି ସମାଜର ଶିକ୍ଷିତ ଚିନ୍ତାଶୀଳ ବ୍ୟକ୍ତି ସମାଜମନ୍ଦିରର ଅଗ୍ରଭାଗ । ସେମା-ନଙ୍କଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ସମାଜର ନିମ୍ନତମ ସ୍ତର ଅଡ଼କୁ ଦୃଷ୍ଟିପାତ କଲେ ଦେଖାଯିବ ଯେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ନିମ୍ନସ୍ତର ବା ପିଢ଼ି ଉପରସ୍ତର ବା ପିଢ଼ିଠାରୁ ପ୍ରଶସ୍ତତର । ଅବଶେଷରେ ଯେଉଁମାନେ ନିମ୍ନତମ ସ୍ତରରେ ରହିଅଛନ୍ତି [illegible] ସଂଖ୍ୟା ସର୍ବାପେକ୍ଷା ଅଧିକ ଏବଂ ଉକ୍ତ [illegible] ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ମନ୍ଦିରର ଭିତ୍ତିସ୍ୱରୂପ କରୁଅଛନ୍ତି । ମନ୍ଦିରର [illegible] ସ୍ତର ବା ପିଢ଼ିର ସହିତ ଅନ୍ୟତର ପିଢ଼ିର ଗାଢ଼ସମ୍ବନ୍ଧ ବା ସଂ-ଯୋଗ ଥିବା ଉଚିତ । ସାମାନ୍ୟ ଟିକିଏ ବ୍ୟବଚ୍ଛେଦ ଘଟିଲେ କିମ୍ବା ଅସଂଲଗ୍ନ ହେଲେ ତାହା ମନ୍ଦିରର ଦୃଢ଼ତା ଏବଂ ସ୍ଥାୟିତ୍ୱ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆଶଙ୍କାପ୍ରଦ । ଯେପରି ଆକାଶରୁ ଗୋଟିଏ ଜଳବିନ୍ଦୁ ମନ୍ଦିରର ଅଗ୍ରଭାଗରେ ନିପତିତ ହେଲେ ତାହା ଧୀରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ସ୍ତର ଅତିକ୍ରମ କରି ମନ୍ଦିରର ନିମ୍ନଭାଗରେ ପ୍ରବେଶ କରେ ସେହିପରି ମୁଷ୍ଟିମେୟ ଏହି ବ୍ରାହ୍ମଣ ସମିତିର ସଭ୍ୟମାନଙ୍କର କଳ୍ପନା, ଜାଳନା, ଆକାଙ୍କ୍ଷା ଏବଂ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କ୍ରମେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସ୍ଥାନରେ ପ୍ରସାରିତ ହୋଇ ବ୍ରାହ୍ମଣସମାଜର ନିମ୍ନତମ ସ୍ତରରେ ସଞ୍ଚାରିତ ନ ହେଲେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଆଶା ଏବଂ ଆକାଙ୍କ୍ଷାର ସର୍ବାଙ୍ଗୀନ ସଫଳତା ସମ୍ଭବପର ନୁହେଁ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ସମିତିର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଯେ ଯେଉଁମତ ହୃଦୟରେ ପୋଷଣ କରିଥାଇ, କିନ୍ତୁ ମୁଁ ମୋର ମତ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅନେକ ଘଟଣାରେ ଯାହା ବ୍ୟକ୍ତ କରିଅଛି ଆଜି ମଧ୍ୟ ତାହାହିଁ କହୁଅଛି ଯେ, (ଏ ସମି-ତିର ଶକ୍ତି ଯେତେ ସାମାନ୍ୟ ହେଉ ପଛକେ ଏବଂ ଏହାର କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷେତ୍ର ଆଜି ସୁଦ୍ଧା ଯେତେ ସୀମାବଦ୍ଧ ହେଉ ପଛକେ ଭାରତର ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ଯେ ଜାତୀୟ ଭାବର ଜାଗରଣ ଏବଂ ସଂପ୍ରସାରଣ ଘଟିଅଛି ଏହା ସେହି ଜାତୀୟଭାବର କ୍ଷୀଣ ଅଂଶିକ ବିକାଶ ମାତ୍ର । ଏହି ଜାତୀୟଭାବ ନାନା ସ୍ଥାନରେ ନାନା ଆକାରରେ ଉଦ୍ଭାସିତ ହେଉଅଛି ଏବଂ ହେବ । ଭାରତ ଧର୍ମମହାମଣ୍ଡଳ ସଭା ବୋଲନ୍ତୁ, ରାମକୃଷ୍ଣ ବା ଦୟାନନ୍ଦ ମିସନ ବୋଲନ୍ତୁ, ବ୍ରାହ୍ମସମାଜ ବୋଲନ୍ତୁ ବା ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଧର୍ମ ସଂପ୍ରଦାୟ କଥା ବୋଲନ୍ତୁ ସେ ସମସ୍ତ ସେହି ଜାତୀୟଭାବର ଧର୍ମ-ଅଙ୍ଗର ପ୍ରକାଶ । ଜାତୀୟ

* ଦ୍ୱାରା ଯଥାସାଧ୍ୟ ରକ୍ଷିତ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ମହାସମିତିଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜିଲାର ସାଧାରଣ ସ୍ୱାଧୀନ ସଭାସକଳ ସେହି ଜାତୀୟତାର ରାଜନୈତିକ ଅଂଶର ବିକାଶ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ କିଛି ନୁହେ । ଶିଳ୍ପ ବିଜ୍ଞାନ ସମିତି, ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀ ପ୍ରଭୃତି ଦଳଗତ ଚେଷ୍ଟା ସମୟେ ପରସ୍ପରର ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱୀ ପରି ବୋଧ ହେଲେହେଁ ସେହି ସମସ୍ତ ସେହି ଜାତୀୟ ଜୀବନର ଶିଳ୍ପ ବାଣିଜ୍ୟାଂଶର ଭିନ୍ନ ଅଙ୍ଗ ମାତ୍ର । ଏହିପରି କି ଶିକ୍ଷା, କି ଶିଳ୍ପ, କି ସାହିତ୍ୟ, କି ରାଜନୀତି, କି ଧର୍ମନୀତି ଇତ୍ୟାଦି ନାନାବିଧ ଆନ୍ଦୋଳନ, ଯାହା ଆଜି ଭାରତର ନାନା ସ୍ଥାନରେ ଲାଗି-ଅଛି, ଭାରତମହାସମିତି ବା ଧର୍ମମହାମଣ୍ଡଳ ସଭାଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ପଲ୍ଲୀଗ୍ରାମର ସାମାନ୍ୟ ଅପରପ୍ରାଇମେରି ବା ନିମ୍ନପ୍ରାଇ-ମେରି ବିଦ୍ୟାଳୟ ବାଳକମାନଙ୍କର କ୍ଷୁଦ୍ର ସମାଜ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତ ଦଳଗତ ଚେଷ୍ଟା ଏବଂ ସମବେତ ଉଦ୍ୟମ କ୍ଷୁଦ୍ର ଏବଂ ବୃହତ୍ ଶାଖାନଦୀର ଭଳି ସେହି ଭାରତ-ମହାକଲ୍ଲୋଳ ସମୁଦ୍ର ଅଡ଼କୁ ଅନବରତ ପ୍ରଧାବିତ ହେଉଅଛି । ମୋର ବିଶ୍ୱାସ ଏହି କ୍ଷୁଦ୍ର ବ୍ରାହ୍ମଣସମିତି ଏହାର କ୍ଷୀଣଶକ୍ତି କ୍ଷୀଣ-ଧାରରେ ସେହି ବିରାଟ ମହାଶକ୍ତିର ପରିପୁଷ୍ଟିରେ ନିୟୋଗ କରୁଅଛି ଏବଂ କରିବା ଉଚିତ । ଅତଏବ ବ୍ରାହ୍ମଣସମିତିର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଏବଂ କାର୍ଯ୍ୟ ମଫସଲର ପଲ୍ଲୀଗ୍ରାମମାନଙ୍କରେ ପ୍ରଗତିରେ ହେଲେ ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ଉତ୍କଳସମ୍ମିଳନୀର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ବହୁପରିମାଣରେ ପ୍ରଗତିରେ ହେବ ଏହା ବୋଲିବା ବାହୁଲ୍ୟ । ଗତବର୍ଷ ସମ୍ମିଳନୀ ନିଜର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ବିସ୍ତାର ନିମନ୍ତେ ପ୍ରଗ-ତିର ନିମନ୍ତ୍ରଣ ଦେଇ ଦେଶରେ ଏକ ଅଭୂତ ଜାଗରଣ ଉପ-ସ୍ଥିତ କରାଇଥିଲେ । ଅବଶ୍ୟ ଏ ଚିରନିଦ୍ରିତ ପ୍ରଦେଶରେ ହଠାତ୍ ଉଚ୍ଛୃଙ୍ଖଳ ଏବଂ ଉଦ୍ବେଗ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭଙ୍ଗାଗରଣ ଅଣ୍ଟ ଅଣ୍ଟା କରିବା ବୃଥା, କିନ୍ତୁ ମୁଁ ଯେତେଦୂର ଜାଣେ ଉକ୍ତ ପ୍ରଗତିର କାର୍ଯ୍ୟଦ୍ୱାରା ଦେଶର ନାନାସ୍ଥାନରେ ଏକ ଅଭି-ନବ ସ୍ପନ୍ଦନ ସେ ଯେତେ ମୃଦୁ ହେଉ ପଛକେ ନିଶ୍ଚୟ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା । ଉପର୍ଯ୍ୟୁପରି ଉକ୍ତ ବିଧାନ ଦ୍ୱାରା ଯେ ପ୍ରଭୂତଶ୍ରେୟଃ ସମ୍ପାଦିତ ହୋଇଥାନ୍ତା ତହିଁରେ କୌଣସି ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ଯାହାହେଉ ଯେ କୌଣସି କାରଣରୁ ସମ୍ମିଳନୀ ବିରତ ଥିବା ସ୍ଥଳେ ଉତ୍କଳର ନାନା ସ୍ଥାନରେ ସ୍ଥାପିତ କ୍ଷୁଦ୍ର ବ୍ରାହ୍ମଣ ସମିତି ଶ୍ରେଣୀୟ ସଭା ସମିତିମାନ ନିଜ ନିଜ ଶକ୍ତି-ମତେ ଉକ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କଲେ ସେ ସବୁର ନିଜର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସଂସାଧିତ ହେବା ସଙ୍ଗେ ଯେଉଁ ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳ-ନୀର ପ୍ରକାଶ୍ୟ ଭାବରେ ବା ମୁଖ୍ୟ ଭାବରେ ନ ହେଲେହେଁ ବାସ୍ତବିକ କାର୍ଯ୍ୟତଃ ସେ ସମସ୍ତ ଶାଖା ସମିତିରୂପେ ଗୃହୀତ ହେବା ଉଚିତ । ସ୍ଥଳରେ ତାହାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ଭାବେ ପ୍ରଗତିରେ ହେବ ଏହା ମୋହର ଦୃଢ଼ ବିଶ୍ୱାସ । ପୃଥିବୀରେ କୌଣସି ସାଧୁ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଉପଯୁକ୍ତ ପ୍ରଗତିର କ୍ୟତିରେକେ ଚରିତାର୍ଥ ଲାଭ କରି ନାହିଁ ବା କରି ପାରେ ନାହିଁ । ପ୍ରଗ-ତିକତା ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କର କୌଳିକ ଧର୍ମ । ସୁତରାଂ ବ୍ରାହ୍ମଣ ସମିତି ଏହି ପ୍ରସ୍ତାବର ପ୍ରଥମ ପଥପ୍ରଦର୍ଶକ ହେଲେ ତାହା ବ୍ରାହ୍ମଣ ଜାତିର କୁଳଗତ କର୍ମର ଅନୁଷ୍ଠାନ ହେବ ।

ମୁଁ ଗତ ବଡ଼ ଦିନ ଅବକାଶରେ କେତେକ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶାସନରେ ଏହି ସମିତିର ବାନା ଧରି ଆପଣମାନଙ୍କର "ନିବେଦନ" ହସ୍ତରେ ଗ୍ରାମେ ଗ୍ରାମ ସମିତିର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଏବଂ କାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରଗତିର କରି ଗ୍ରାମବାସିମାନଙ୍କର ଯେପରି ଭାବ ଓ ବ୍ୟବହାର ଦେଖିଅଛି ତହିଁରୁ ଭରସା କରାଯାଏ ଯେ ଏହି ପ୍ରଗତିର କ୍ରିୟା ଦ୍ୱାରା ଜାତୀୟ ଭାବ କେତେକ ପରି-ମାଣରେ ଜାଗ୍ରତ କରା ଯାଇପାରେ ଏବଂ ଏହି ବ୍ରାହ୍ମଣ ସମିତିର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ତଥା ସମ୍ମିଳନୀର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ପ୍ରଗତିରେ ଓ ସାଧିତ ହୋଇପାରେ । ମୋହର ପ୍ରଗତିର ପ୍ରାରମ୍ଭରେ ଅନେକେ ଜିଜ୍ଞାସା କଲେ "ଗତ ବର୍ଷ କଟକରେ ମଧୁ ବାବୁ ଯେଉଁ ସଭା କରିଥିଲେ ସେଥିରୁ ସବୁ ଲୋକେ ଆସି ଗାଁ ଗାଁ କରି କେତେ କଅଣ କହୁଥିଲେ । ସେ ଯାହା ହେଉ ଗୋଟିଏ ଭଲ କଥା ହେଉଥିଲା । ଆଉ ଯେ ଟିକିସ ମାତ୍ର କଥା ଶୁଣା ଯାଉଥିଲା ସେ କଅଣ ହେଲା ? ଇତ୍ୟାଦି ।" ମୁଁ ଉତ୍ତରରେ କହିଲି ଗତ ବର୍ଷ ମଧୁ ବାବୁ ଯେ ସଭା କରାଇ-ଅଛନ୍ତି ତାହା କେବଳ ତାଙ୍କର ନୁହେ । ତାହା ଭୁମ୍ବର, ମୋର ଏବଂ ତାଙ୍କର ସମସ୍ତ ଉତ୍କଳବାସିଙ୍କର । ସେ ସଭା ପ୍ରତି ବର୍ଷ ହେବ । ଏ ବର୍ଷ ବାଲେଶ୍ୱରରେ ହେବାର ସ୍ଥିର ହୋଇଅଛି । ଆଉ ଆପଣମାନେ ଯେ ଟିକିସ ମାତ୍ର କଥା କହୁଅଛନ୍ତି ତାହା ଉକ୍ତ ସମ୍ମିଳନୀର କାର୍ଯ୍ୟ ନୁହେ । ସର-କାରଙ୍କ କୌଣସି ଆଦେଶ ବା ବିଧାନର ଆଲୋଚନା ବା ପ୍ରତିକାର କରିବା ନିମନ୍ତେ ସେ ସମିତି ହୋଇ ନାହିଁ । ଆମ୍ଭେମାନେ କିପରି ନିଜ ଗୋଡ଼ରେ ଠିଆ ହେବା, ନିଜ ମୁଣ୍ଡଛାଲ ଭୁଣ୍ଡରେ ମାରି ସୁଖ ଅର୍ଜିବା, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦେଶରୁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଚେଷ୍ଟା ଓ ପରିଶ୍ରମରେ କଷ୍ଟ ଦୁଃଖ, ଦରିଦ୍ରତା ଦୂରୀକରଣ ଏହି ସକଳ ବିଷୟର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବା ଲାଗି ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀ ଗଠିତ ହୋଇଅଛି ।

ସଭ୍ୟବୃନ୍ଦ! ଇଂରେଜରେ ଗୋଟିଏ କଥା ଅଛି "God helps those who help themselves" ଯେଉଁମାନେ ନିଜ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରି ସଂସାରରେ ଜୀବନ ଯାତ୍ରା ନିର୍ବାହ କରିବାର ଚେଷ୍ଟା କରନ୍ତି ବାସ୍ତବିକ ଭଗବାନ୍ ନିରନ୍ତର ସେମାନଙ୍କ ପକ୍ଷ ଏବଂ ସହାୟ । ଏଣିକି ଆଉ କେବଳ ଭିକ୍ଷାଂ ଦେହି' କରି ଚିତ୍କାର କରି ବୁଲିଲେ ଚଳିବ ନାହିଁ । ଆମ୍ଭେମାନେ ଯଥା ଶକ୍ତି ନିଜର ସମସ୍ତ ବୁଦ୍ଧି, ବଳ ବ୍ୟୟ କରି ନିଜର ଉନ୍ନତିର ପନ୍ଥା ନିଜେ ଖୋଜି ନେବା ପ୍ରୟୋଜନ । ଭିକ୍ଷା ବୃତ୍ତିରେ ପୃଥିବୀର କୌଣସି ଜାତି ଉନ୍ନତି ଲାଭ କରି ନାହିଁ, ଯେତେ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନିଜର ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ଶକ୍ତି ବିକଶିତ ହୋଇ କାର୍ଯ୍ୟ-କାରୀ ହୋଇ ନାହିଁ, ପରମୁଖାପେକ୍ଷୀ ହୋଇ ପର ଅନୁ-ଗ୍ରହ ପ୍ରାର୍ଥନାରେ ପ୍ରକୃତ ଜାତୀୟ କଲ୍ୟାଣର ଆଶା କରିବା ବିଡମ୍ବନା ମାତ୍ର । ଇଂରେଜ ଜାତି କହନ୍ତି "(ପାଇବାର) ଉପଯୁକ୍ତ ହୁଅ ତେବେ (ପାଇବାକୁ) ଇଚ୍ଛା କରିବ ।" (first deserve, then desire.) ବାସ୍ତବିକ ନିଜର କାର୍ଯ୍ୟ କଳାପ ଦ୍ୱାରା ଭୂଇଁ ଅସୁବିଧା ଏବଂ ବାଧା ବିଘ୍ନର ମଧ୍ୟ ଦେଇ ଯେତେବେଳେ କୌଣସି ଜାତି ନିଜର ଜାତୀୟ ଶକ୍ତିର ପରିଚୟ ଦେଇପାରେ ତାହାର ଶକ୍ତି ଅଛି ସେ ବ୍ରିଟିଶ କେଶରୀ ଇଂରେଜ ରାଜ ହୁଅନ୍ତୁ ବା ରୁଷ୍ ସମ୍ରାଟ୍ ହୁଅନ୍ତୁ, ସେହି ଜାତୀୟ ଶକ୍ତିର ପ୍ରଭାବ ସ୍ୱୀକାର କରି ତାହାର ନ୍ୟାଯ୍ୟ ଦାବି ଉପେକ୍ଷା କରିବାକୁ ସାହସୀ ହେବ ?

ବର୍ତ୍ତମାନ ଦେଖାଯାଉ କି କି ବିଷୟ ଅତିକ୍ରମ ଦୃଷ୍ଟି ରଖି ପ୍ରକୃତ କାର୍ଯ୍ୟ ପରିଚାଳିତ ହେବା ବିହିତ । ଏକ କଥାରେ କହିବାକୁ ହେଲେ ଜାତୀୟ ଭାବ ବା ଜାତୀୟ ଜୀବନର ଉଦ୍ରେକ ଏବଂ ଉତ୍ତେଜନା ପ୍ରତି ପ୍ରକୃତ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଭାବେ ଦୃଷ୍ଟି ରଖିବେ । କି କି ଉପାଦାନରେ ଏହି ଜାତୀୟ ଭାବ ଗଠିତ ଏବଂ କେଉଁ ବିଷୟ ପ୍ରତି କ୍ରମଶଃ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହେବ ତାହା ଆଲୋଚନା କଲେ ସ୍ଥଳରେ ଚାରୋଟି ପ୍ରଧାନ ଉପା-ଦାନ ଆମ୍ଭେମାନେ ପାଉଁ । ପ୍ରଥମତଃ :—

ଶାରୀରିକ ବଳ ।

ତୁମ୍ଭେ ଲକ୍ଷେ ବୁଦ୍ଧିମାନ୍ ହୁଅ, ପଣ୍ଡିତ ହୁଅ, ଧନୀ ହୁଅ, ଅବା ଜ୍ଞାନୀ ହୁଅ ସଂସାର କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏପରି ଅନେକ ଘଟଣା ଉପସ୍ଥିତ ହୁଏ ଯହିଁରେ ଏହି ଶାରୀରିକ ବଳ ଅଭାବରୁ ବହୁ ଉତ୍ପାତ, ଅତ୍ୟାଚାର, ଲାଞ୍ଛନା, ବିଡମ୍ବନା ଭୋଗ କରିବାକୁ ପଡେ । ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଜୀବନରେ ଯେପରି ଜାତି ଜୀବନରେ ମଧ୍ୟ ଠିକ୍ ସେହିରୂପ । ଅନ୍ୟର ଉତ୍ପାତ, ଆକ୍ରମଣରୁ ନିଜର ଅସ୍ତି-କାର ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ଏବଂ ଅପ୍ରତିହତ ରଖିବା ଲାଗି ଯେ ଜାତିର ସାମର୍ଥ୍ୟ ନାହିଁ ତାହାର ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଜାତି ସମାଜରେ ବହୁଦିନ ସ୍ଥାୟୀ ହୋଇପାରେ ନାହିଁ । ଜାପାନ ପରି ଏତେଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅସଭ୍ୟ ବା ଅର୍ଦ୍ଧସଭ୍ୟ ବୋଲି ପରିଗଣିତ ହେଉଥିଲା କିନ୍ତୁ ଦେଖନ୍ତୁ ଆଜି ଜାପାନ ନିରନ୍ତରତ୍ୟା କରି ଶିଖିଅଛି । ସାନ୍ତ-ସୋଲ୍ଲାସ ହୋଇ ନିଜର ରକ୍ତପାତ କରିବାକୁ ଶିଖିଅଛି । ତେଣୁ ଜାପାନ ସଭ୍ୟ । ସଭ୍ୟତାର ଏହି ପରିମାପିକା ବିଶ୍ୱ ପୃଥିବୀରୁ କେବେ ତିରୋହିତ ହୋଇ ତତ୍ପରିବର୍ତ୍ତେ ଶାନ୍ତି, ସୋଦରତା ବିରାଜମାନ କରିବ ଭଗବାନ୍ ଜାଣନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ପୃଥିବୀର ବର୍ତ୍ତମାନ ଅପୂର୍ଣ୍ଣାବସ୍ଥାରେ ଦୈହିକ ବଳ, ସାମରିକ ଶକ୍ତି ଯେ ଜାତୀୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ସ୍ଥାପନର ଏକ ପ୍ରଧାନ କାରଣ ତାହା ଠିକ୍ ଚିନ୍ତା କରି ଦେଖିଲେ ସହଜରେ ଉପଲବ୍ଧି ହେବ । କିନ୍ତୁ ଭ୍ରାତୃବର୍ଗ! ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଦେଶରେ ଜନ ସାଧା-ରଣଙ୍କର ବିଶେଷତଃ ମଫସଲସ୍ଥ ଗ୍ରାମବାସିମାନଙ୍କର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ-ନିୟମ ଅନଭିଜ୍ଞତା ଏବଂ ଘରଣ ସଂସ୍କାର ହେତୁ ତହିଁ ପ୍ରତି ଘୋର ଅବଜ୍ଞା ଦେଖିଲେ ଏକାବେଳକେ ହତାଶ ହେବାକୁ ହୁଏ । ତେଣୁ ମଫସଲ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଗ୍ରାମବାସିମାନଙ୍କୁ ବୁଝାଇବା ପ୍ରକୃତିଜ୍ଞମାନଙ୍କର ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ହେବା ଉଚିତ । ଏ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଏଠାରେ ବିଶେଷ କହିବା ଅନାବଶ୍ୟକ । ଦ୍ୱିତୀୟତଃ :—

ବିଦ୍ୟାବଳ ।

କେବଳ ପାଶବିକ ଶରୀର ବଳରେ ପୃଥିବୀ ଚଳୁ ନାହିଁ । ସଭ୍ୟ ଜଗତରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଏବଂ ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ରକ୍ଷା କରିବା ଲାଗି ଦୈହିକ ବଳ ଛଡା ଅନ୍ୟ କେତେଟି ଉପକରଣ ଆବଶ୍ୟକ, ବିଦ୍ୟାବଳ ତହିଁ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଧାନ । ବିଦ୍ୟା ଶିକ୍ଷା ଅଭାବରୁ ଅନେକ ସମୟରେ ଶକ୍ତିର ଅପଚୟ ହୋଇଥାଏ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶାରୀରିକ ଶକ୍ତିର ଅଭାବ ଅନେକ ସମୟରେ ବିଦ୍ୟାବଳ ଦ୍ୱାରା ପରିପୂରଣ ହୋଇଥାଏ । ବୋଲିବା ବାହୁଲ୍ୟ ଯେ ସକଳ ପ୍ରକାର ଉନ୍ନତି ମୂଳରେ ଶିକ୍ଷା ବିଦ୍ୟମାନ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଏ ଅଜ୍ଞାନ ଅନ୍ଧକାରମୟ ପ୍ରଦେଶରେ ବିଦ୍ୟା ଶିକ୍ଷାର ବହୁଳ ବିସ୍ତାର ବ୍ୟତିରେକେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଉନ୍ନତି କାମନା ବିଡମ୍ବନା ମାତ୍ର । କିନ୍ତୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆକ୍ଷେପର ବିଷୟ ଯେ ମଫସଲର ଅଧିକାଂଶ ଗ୍ରାମରେ ଇଣ୍ଟିକ୍ୟୁଲର, ମାଇନର କଥା ଦୂରେ ଥାଉ ସାମାନ୍ୟ ଚଟିଶାଳୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ ନାହିଁ । ସାଧାରଣ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇ ସେମାନଙ୍କ ଗ୍ରାମରେ ସସ୍ତା ଦୃଷ୍ଟିରେ ଯେତେ ସାମାନ୍ୟ ହେଉ ପଛକେ ଶିକ୍ଷା ବିଧାନର ଚେଷ୍ଟା କରିବା ପ୍ରଚାରକଙ୍କର ଅନ୍ୟତର କାର୍ଯ୍ୟ । ତୃତୀୟତଃ :—

ଧନ ବଳ ।

ଦେଶର ଉନ୍ନତି କଳ୍ପେ ଜାତୀୟ ଧନ-ଭଣ୍ଡାରର ବୃଦ୍ଧି ଯେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରୟୋଜନ ତାହା ଆଉ ଆଜି କାଲି ଯୁଗରେ କାହାରକୁ ବିଶଦରୂପେ ବୁଝାଇବାକୁ ହେବ ନାହିଁ । ଦେଶରେ କୃଷି, ଶିଳ୍ପ, ବାଣିଜ୍ୟର ବହୁଳ ବିସ୍ତାର ନ ହେଲେ ଅର୍ଥ ବୃଦ୍ଧି ହୋଇ ନ ପାରେ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଦେଶର ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତେ କରିଥାନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଆବହମାନ କାଳରୁ ଯେଉଁ ରୀତି ଚାଲି ଆସିଅଛି ତହିଁରେ କୌଣସି ବିଶେଷ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟି ନାହିଁ । କୃଷିର କୌଣସି ନୂତନ ବିଧାନ ମଫସଲରେ ପ୍ରଚଳିତ ହେଉ ନାହିଁ । କୌଣସି ନୂତନ (ଅପେକ୍ଷାକୃତ ଅଧିକ ଲାଭଜନକ) ପଦାର୍ଥର ଆମଦାନି ବା ଚାଷ କରିବାକୁ ଚାଷିମାନେ ସାହସୀ ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ । ଆଉ ମଧ୍ୟ ଅନେକ ସ୍ଥଳରେ ଅନେକ ଚାଷି ପ୍ରାଣ ପଣରେ ଖଟିବାକୁ ବିମୁଖ । ଏସମ୍ବନ୍ଧେ ନିଜେ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଦେଖାଇ ଏବଂ ଚାଷିମାନଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ ଦେଇ ଉନ୍ନତିର ଚେଷ୍ଟା କରିବା ଅତୀବ ପ୍ରୟୋଜନ ସତ୍ୟ କିନ୍ତୁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର 'ବର୍ତ୍ତମାନ ଅବସ୍ଥାରେ ସେ ଭଳି କାର୍ଯ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ଦେଖାଇବାର ବଳ ନ ଥିବା ସ୍ଥଳେ କେବଳ ସେମାନଙ୍କୁ ବୁଝାଇ ବାକ୍ୟରେ ଉତ୍ସାହ ଦେଇ ଯଥାସାଧ୍ୟ କୃଷିର ନୂତନ ପନ୍ଥା ଦେଖାଇ ଦେବା ପ୍ରଚାରକଙ୍କର ଯଥେଷ୍ଟ ହେବ । ଆମ୍ଭେମାନେ ଏ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଯେ ଶିଳ୍ପ ବାଣିଜ୍ୟର କଥା କହୁଅଛୁଁ, ତତ୍ସମ୍ବନ୍ଧେ ମଫସଲରେ ଅନେକ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ଯାଇପାରେ । ସୋଲ, କାଠ, ପଥର ପ୍ରଭୃତି ଯୋଗେ ଯେ ସମସ୍ତ ସୁକୁମାର ଶିଳ୍ପ ଅଦ୍ୟ ପି ମଫସଲର ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଲୁପ୍ତ ପ୍ରାୟ ରହିଅଛି ସେ ସକଳକୁ ପୁନର୍ଜୀବିତ କରିବା ଏବଂ ବିଶେଷତଃ ଆଜି କାଲି ଦେଶୀୟ ବସ୍ତ୍ର ଲାଗି ଚାରିଆଡେ ଘୋର ଚହଳ ପଡି ଯାଇଥିବା ସ୍ଥଳେ ମଫସଲର ତନ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ନୂତନ ରୁଚିର ଲୁଗା ବୁଣିବାକୁ ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇବା ଶ୍ରେୟସ୍କର । ବାଣିଜ୍ୟ ଲାଗି ବହୁ ମୂଳଧନ ଆବଶ୍ୟକ । ସାମାନ୍ୟ ମୂଳ ଧନରେ ବାଣିଜ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ବ୍ୟକ୍ତି ବିଶେଷର ବା କୌଣସି ଗୋଷ୍ଠିର ଫଳର ଅର୍ଥ ବୃଦ୍ଧି ହୋଇପାରେ କିନ୍ତୁ ଜାତୀୟ ସମ୍ପଦ ବୃଦ୍ଧିର ତାହା ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ପନ୍ଥା ନୁହେ । ଯେପରି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଦେଶରେ କେତେକ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ବିଶେଷତଃ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କର ବାଣିଜ୍ୟ ବ୍ୟବସାୟ ପ୍ରତି ତୀବ୍ର ଘୃଣା ରହି ଥିବାରୁ ସାମାନ୍ୟ ମୂଳ ଧନରେ ବାଣିଜ୍ୟ ବ୍ୟବସାୟ ଆରମ୍ଭ କରି ନିଜ ନିଜର ଆର୍ଥିକ ଅବସ୍ଥା ଉନ୍ନତ କରିବାକୁ ଉତ୍ସାହ ଦେବା ଦ୍ୱାରା ସେମାନଙ୍କର ବ୍ୟବସାୟ ବୃଦ୍ଧିର ବିକାଶ ହେବ । ବ୍ୟବସାୟ ବୃଦ୍ଧି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଜାତିରେ ଅନେକଙ୍କର ପ୍ରକୃତି ନୁହେ । ଉନ୍ନତ ଜାତିରେ ବାଣିଜ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ସେ ପ୍ରକୃତିର ସମ୍ୟକ୍ ଉତ୍କର୍ଷ ସାଧିତ ହେବା ଆବଶ୍ୟକ । ଚତୁର୍ଥତଃ :—

ନୈତିକ ବଳ ।

ସର୍ବଶେଷରେ ଜାତୀୟ ଶକ୍ତିର ଗଠନ ନିମନ୍ତେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଅତି ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଉପାଦାନ ରହିଅଛି । ବାହୁବଳ, ଧନବଳ, ବିଦ୍ୟାବଳ ସତ୍ତେ ଉପ୍ରକ୍ତ ବ୍ୟତିରେକେ ଜାତୀୟ ଶକ୍ତିର ସର୍ବାଙ୍ଗୀନ ପୁଷ୍ଟି ହୋଇ ନ ପାରେ ଏବଂ ଏହି ବଳତ୍ରୟର ବିହିତ ପରିଚାଳନା ମଧ୍ୟ ହୋଇ ନ ପାରେ । ଏହି ବଳ ବିନା ପୃଥିବୀର କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ବା କୌଣସି ଜାତି କଦାପି ବଡ ହୋଇ ନାହାନ୍ତି । ମୁଁ ନୈତିକ ବଳର କଥା କଥା କହୁଅଛି । ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ ବଶତଃ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଦେଶରେ ଅନେକେ ଧର୍ମର ଦୋହାଇ ଦେଇ ଏପରି ଅନେକ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥାନ୍ତି ଯାହା ସାମାନ୍ୟ ଚିନ୍ତା ଦୃଷ୍ଟିରେ ଦେଖିଲେ ଘୋର ନୀତିବିଗର୍ହିତ ବୋଲି ବୋଧ ହୁଏ । ଅନେକ ସମୟରେ ଧର୍ମର ମଧ୍ୟ କଦର୍ଥ କରି ଯାଇଥାଏ । ଉଦାହରଣ ଦେଇ ଦେଖା-

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲେ ଅନେକ ହେବ । ଏସମ୍ବନ୍ଧେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଆଲୋଚନା ସମୟକ୍ରମେ କରିବାର ବାସନା ଅଛି । ନୈତିକ ବଳ କିପରି ଏବଂ ଉକ୍ତ ବଳାଧାନ ଲାଗି କିପରି କରିବାକୁ ହେବ, କିପରି ଶିଖିବାକୁ ହେବ ତାହା ସ୍ଥଳରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରଚାରକଙ୍କ ଜଣାଥିବାର ଆଶା କରାଯାଏ । ସୁତରାଂ ଏହି ଜାତୀୟ ଶକ୍ତିର ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ଅଂଶର ଉତ୍କର୍ଷ ଓ ଉନ୍ନତି କଳ୍ପେ ପ୍ରଚାରକଙ୍କର ବିଶେଷ ମନୋଯୋଗ ଦେବା ଉଚିତ ।

ଜାତୀୟ ଜୀବନର ପ୍ରଧାନ ଉପାଦାନ ବାହୁବଳ, ବିଦ୍ୟାବଳ, ଧନବଳ, ଓ ଧର୍ମବଳ । ଏହି ବଳ ଚତୁଷ୍ଟୟ ନିଜ ନିଜ ଦେଶରେ ସଞ୍ଚିତ ହେବ ତତ୍ସମ୍ବନ୍ଧରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦେଶ ହିତୈଷିଙ୍କର ସର୍ବଥା ମନୋଯୋଗ ହେଲେ ବହୁ କଲ୍ୟାଣ ସାଧିତ ହେବ । ଦେଶ କାଳପାତ୍ର ବିବେଚନାରେ ପ୍ରଚାରକଙ୍କର ଭାଷା, ଉଦାହରଣ ପ୍ରଭୃତି ଭିନ୍ନ ହୋଇପାରେ ମାତ୍ର ଏହି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଲକ୍ଷ୍ୟରେ ସେମାନଙ୍କର ସବୁ ପ୍ରଚାର କାର୍ଯ୍ୟ ପରିଚାଳିତ ହେବା ଆବଶ୍ୟକ । ଅବଶ୍ୟ ଏ ନିୟମରେ ନିର୍ଜୀବ ଜଡତାପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରଦେଶରେ ପ୍ରଚାର କାର୍ଯ୍ୟର ଅଣୁ ଅଣାନୁରୂପ ଫଳ ଘଟି ନ ପାରେ ଜନ୍ୟ ସେଥିଲାଗି ହତାଶ ହେବାର କାରଣ ନାହିଁ । ପ୍ରାୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ ସାଧୁଦେଶର ପ୍ରଚାରକଗଣଙ୍କ ଭାଗ୍ୟରେ ପ୍ରଥମାବସ୍ଥାରେ ନୈରାଶ୍ୟର କାରଣ ଘଟିଥାଏ । ପ୍ରାଚୀନ ଇତିହାସରୁ ଉଦାହରଣ ଦେବାର ଆବଶ୍ୟକ ନାହିଁ । ଆଜି ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ମିଶନେରିମାନଙ୍କର ନିଜଧର୍ମ ପ୍ରଚାର ବିଷୟରେ ଅକ୍ଳାନ୍ତ ପରିଶ୍ରମ, ଅଦମ୍ୟ ଉତ୍ସାହ ଏବଂ ଅଦ୍ଭୁତ ସ୍ୱାର୍ଥ ତ୍ୟାଗ ଆଡକୁ ଦୃଷ୍ଟିପାତ କଲେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଦେଖୁଁ ଯେ, ବହୁ ଲାଞ୍ଛନା, ଯନ୍ତ୍ରଣା, ଅଣଙ୍କା ଅବଜ୍ଞା ଭୋଗ କଲେହେଁ ଏବଂ ପ୍ରଥମେ ସେମାନଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ-ସିଦ୍ଧି-ଆଶା ସୁଦୂର ପରାହତ ପ୍ରତୀୟମାନ ହେଉଥିଲେହେଁ ଅବଶେଷରେ ନିଜର ଲକ୍ଷ ମାର୍ଗରେ ସେମାନେ ଯେ ଅନେକ ଦୂର ଅଗ୍ରସର ହେଉଅଛନ୍ତି ତହିଁରୁ ବୁଝିବା ଉଚିତ ଯେ ଦୃଢ ନିଷ୍ଠା ଏବଂ ଅକ୍ଳାନ୍ତକତା ସହିତ କୌଣସି ସଦନୁଷ୍ଠାନ ପରମ୍ପ କଲେ ତାହା ନିଶ୍ଚୟ କେତେବେଳେ ନା କେତେବେଳେ ସିଦ୍ଧି ଲାଭ କରିବ । ତେବେ ସେହିପରି ଧୈର୍ଯ୍ୟ, ଶୌର୍ଯ୍ୟ ଏବଂ ଉତ୍ସାହ ଏଜାତି ଆବଶ୍ୟକ । ମୁଁ ଜାଣେ ଓଡିଶାର ନାନା ସ୍ଥାନରେ ନାନା ଶ୍ରେଣୀର କ୍ଷୁଦ୍ର ବୃହତ୍ ସଭାମାନ ଅଛି । ଏହି ସଭାରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ସମିତି, କରଣସମିତି, କାୟସ୍ଥ ସମିତି, କଟକରେ ସାରସ୍ୱତ ସମିତି, ଉତ୍କଳବଙ୍ଗୀୟ ଯୁବକସମିତି, ଓ ବାଲେଶ୍ୱର, ଅନୁଗୁଳ, ଖଣ୍ଡିକୋଟ, ତାଳଚେର, ବାମଡାର ବ୍ରାହ୍ମଣ ସମିତିମାନ ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅନେକ ସ୍ଥାନର ସମିତିମାନ---ଦୁଃଖର ବିଷୟ ସେମାନଙ୍କ ନାମ ମୁଁ ଜାଣେ ନାହିଁ ଏବଂ ଏମାନଙ୍କ ନିମ୍ନରେ ସ୍ଥାନେ ୨ ଥିବା ଶାଖାସମିତିମାନଙ୍କର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସୀମାବଦ୍ଧ ହେଲେହେଁ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷେତ୍ର ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ହେଲେହେଁ ଏବଂ ଅନେକ ସ୍ଥଳରେ ଏମାନଙ୍କ ପରସ୍ପରର କାର୍ଯ୍ୟ ଏବଂ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କ୍ଷୁଦ୍ର ସ୍ୱାର୍ଥାନ୍ଧ ଚିନ୍ତାହୀନ ଲୋକଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିରେ ବିରୋଧୀ ବୋଧ ହେଲେହେଁ ଏ ସମସ୍ତ ନାନା ମାର୍ଗରେ ଏକ ଲକ୍ଷ ଆଡକୁ ଗତି କରୁଅଛନ୍ତି ଏବଂ ସ୍ୱାର୍ଥତ୍ୟାଗ, ଉଦାରତା, ସରଳତାର ସହିତ ସମ୍ବାଦିତ ହେଲେ ସମସ୍ତଙ୍କର ସ୍ଥୂଳଫଳ (Resultant Force.) ଜାତୀୟ କଲ୍ୟାଣ ଛଡା ଅନ୍ୟ କିଛି ହେବ ନାହିଁ । ଏହି ସମିତିମାନ ନିଜ ନିଜର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସାଧନ ସଙ୍ଗେ ୨ ଦେଶରେ ଏହି ବଳ ଚତୁଷ୍ଟୟର ସଞ୍ଚାର ନିମନ୍ତେ ନିଜ ପକ୍ଷରୁ ବୈତନିକ ବା ଅବୈତନିକ ବା ବିଶିଷ୍ଟ ସଭ୍ୟଙ୍କୁ ନିୟୋଗ କରି ନିଜ ନିଜର କ୍ଷୁଦ୍ରସୀମା ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଚାର କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କଲେ ଅଚିରେ ବହୁଗୁଣ ଫଳ ଫଳିବାର ଆଶା । ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା । ମୁଁ ମଫସଲରେ ପ୍ରଚାର ସମୟରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ସମିତିଲାଗି ଆପଣମାନଙ୍କ "ନିବେଦନ" ଅନୁସାରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ଯଥାଶକ୍ତି ଯଜ୍ଞିସୂତ୍ର ଭିକ୍ଷା ପ୍ରାର୍ଥନା କରିଥିଲି । ସେଥିରେ ଅବଶ୍ୟ ଅନେକ ପରିମାଣରେ କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଅଛି । କିନ୍ତୁ ଅନେକେ କହିଲେ ଏବଂ ମୁଁ ଜାଣେ କେତେକ ଶିକ୍ଷିତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ଏହି ଧାରଣା ଯେ ଦୂରବସ୍ଥାପନ୍ନ ଜାତୀୟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କଠାରୁ ଏପରି ପାଇଲାଏ, ଅଧଲାଏ, ପାଞ୍ଚ ଟଙ୍କା, ସାତ ଟଙ୍କା ସଂଗ୍ରହ କରିବା ଅପେକ୍ଷା ରାଜା, ମହାରାଜା, ଜମିଦାର ପ୍ରଭୃତି କୃତୀଶ୍ୱରମାନଙ୍କଠାରୁ ଏକାବେଳକେ ବହୁ ଅର୍ଥ ଯାଚଞ୍ଚାକଲେ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସହଜରେ ସଫଳ ହୋଇ ପାରେ । ଏ ଭାବ ବାସ୍ତବିକ ଘୋର କ୍ଷତିକର । ନିଜର ଉନ୍ନତି ଲାଗି ନିଜ ଶକ୍ତିରେ ଯାହାଅଛି ତାହା ନ କରି ପର ଉପରେ ନିର୍ଭର କରିବା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଏକ ପ୍ରକାର କୌଳିକ ଧର୍ମ ହୋଇ ଗଲାଣି । ଆଜି ଅନେକ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପିତାମାତାଙ୍କଠାରୁ ଶୁଣାଯାଏ "ପୁଅ ମୋର ବଡ଼ିଥିଲେଇ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭିକ୍ଷା ମାଗିକରି ପୋଷିବ ।" ସ୍ୱୟଂ ବାଲ୍ୟ ସମୟରୁ ତାହାର ଏହିପରି ଉତ୍କଟ କଳ୍ପନା ଜାଗିଯାଏ । କି ଘୋର ଅକ୍ଷେପର ବିଷୟ !! ଦିନେ ଯେଉଁ ବିପ୍ରମାତା ବେଦର କୌଶିସି ସୁକ୍ତରେ ପ୍ରାର୍ଥନା କରିଥିଲେ "ହେ ଇନ୍ଦ୍ର ! ମୋତେ ଧାରପ୍ରସୂ କର । ମୋର ସନ୍ତାନଙ୍କୁ ଶତ୍ରୁନିଧନ ଲାଗି ଶକ୍ତିଦିଅ ।" ଆଜି ସେହି ମାତା ଦୀନହୀନ ଭିକ୍ଷାରିର ଗର୍ଭଧାରିଣୀ ହେବାକୁ ଗୌରବାନ୍ୱିତ ମନେ କରୁଥିଲେ । ଅବସ୍ଥାର କି ଶୋଚନୀୟ ବିପର୍ଯ୍ୟୟ ! ଯାହାହେଉ ଆତ୍ମ-ନିର୍ଭରତା ବର୍ତ୍ତମାନ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷାର ବିଷୟ ହୋଇଅଛି । ଆତ୍ମନିର୍ଭର ହୋଇ ଅଭାବରେ ଚଳିବାଠାରୁ ପରର ଆଶ୍ରୟରେ ବିପୁଳ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟର ଅଧୀଶ୍ୱର ହେବା ସ୍ପୃହଣୀୟ ନୁହେ । ଆତ୍ମନିର୍ଭରତା ପ୍ରାଣରେ ସର୍ବଦା ଏକ ପ୍ରକାର ଅପୂର୍ବ ସନ୍ତୋଷପୂର୍ଣ୍ଣ ଆତ୍ମଗୌରବ ଆଣିଥାଏ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଜାତିରେ କିପରି ଏହି ଗୁଣର ଉତ୍କର୍ଷସାଧିତ ହେବ ତାହା ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କର ଆଲୋଚନାର ବିଷୟ ହେବା ଉଚିତ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତି ଆତ୍ମନିର୍ଭର ହୁଅନ୍ତୁ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦଳ ବା ସଙ୍ଘ ଆତ୍ମନିର୍ଭର ହୁଅନ୍ତୁ । ଦେଶିବେ, ସମସ୍ତ ଦେଶ ଆତ୍ମନିର୍ଭର ହେବ । ଜାତି ଆତ୍ମନିର୍ଭର ହେବ । ଜାତୀୟ ପ୍ରାଣରେ ଅଭୂତପୂର୍ବ ସଞ୍ଚାରିବ । ଅପୂର୍ବ ତେଜଃ ଉଦ୍ଭାସିତ ହେବ । ସ୍ଥୂଳତଃ ଜାତୀୟ ପ୍ରକୃତି ଅନ୍ୟ ଏକ ଅଭିନବ ଆକୃତି ଧାରଣ କରିବ । ମୋର ବିଶ୍ୱାସ—ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଜୀବନରେ ଯାହା ଆତ୍ମନିର୍ଭରଶୀଳତା ଜାତୀୟ-ଜୀବନରେ ତାହାହିଁ ସ୍ୱାଧୀନତା । ଏହି ବିଶ୍ୱାସରେ ପ୍ରତ୍ୟେକେ ଅନୁପ୍ରାଣିତ ହେବା ଉଚିତ । ଏହି ବିଶ୍ୱାସ ପୃଥିବୀର ସଭ୍ୟ ଜାତିର ସକଳ ପ୍ରକାର ଉନ୍ନତି ମୂଳରେ ବିଦ୍ୟମାନ । ଆତ୍ମନିର୍ଭରଶୀଳ ବ୍ୟକ୍ତି ନିଜେ ସାହସୀ, ଦେଶର ସୁପୁତ୍ର ଏବଂ ଈଶ୍ୱରଙ୍କର ପ୍ରିୟ । ଏହି ବିଶ୍ୱାସ ରଖି ଏହି ବ୍ରାହ୍ମଣ ସମିତି ଆଜିଯାଏ ଗତି କରି ଆସୁଅଛନ୍ତି ଏବଂ କରିବା ଉଚିତ । ନିଜର ଉନ୍ନତି ନିମନ୍ତେ କାୟମନୋବାକ୍ୟରେ ଆପଣାର ସମସ୍ତ ଶକ୍ତି ନିୟୋଜିତ କଲେ ଭୂମି ପୃଷ୍ଠପୋଷଣ ନିମନ୍ତେ ପଶ୍ଚାତ ଭାଗରେ ସମସ୍ତ ଜଗତ ଅପେକ୍ଷା କରି ରହିଅଛି । ସର୍ବ କଲ୍ୟାଣଦାତା ଆତ୍ମନିର୍ଭର ପ୍ରିୟ ସ୍ୱୟଂ ଭଗବାନ୍ ରହିଅଛନ୍ତି । ହତାଶ ହେବାର କାରଣ ନାହିଁ । ସେହି ମଙ୍ଗଳମୟ ବିଧାତାଙ୍କର ଆଶୀର୍ବାଦ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରି ଏହି ଦୁର୍ବଳ ବାହୁ ସହ-କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲଗାଅ । ଏହି ଦୁର୍ବଳ ପଦ ସହକାର୍ଯ୍ୟରେ ଚଳାଅ । ଏହି ଦୁର୍ବଳ ଶକ୍ତି ସହକାର୍ଯ୍ୟରେ ଦିଅ । ବିଶ୍ୱାସର ସହିତ ସାଧନା କର । ବଳ ଅସିବ । ସିଦ୍ଧି ଲାଭ କାର୍ଯ୍ୟର ଅନୁସରଣ କରିବ । ସ୍ମରଣ ରଖ—"କହ୍ନ କଲ୍ୟାଣକୃତ୍ କଶ୍ଚିତ୍ ଦୁର୍ଗତିଂ ତାତ ଗଚ୍ଛତି"

ସମାଜ ଓ ଜାତୀୟ ଜୀବନ ।

ପଞ୍ଚମହାଭୂତରେ ଗଠିତ ଅନନ୍ତ ଗ୍ରହ ନକ୍ଷତ୍ର ମାନବ, ପଶୁ, ପକ୍ଷୀ, କୀଟ, ପତଙ୍ଗ ପ୍ରଭୃତି ଜନ୍ତୁଶରୀର—ଜଡ଼ ଓ ଚେତନ ଜଗତର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅଣୁ ଏବଂ ପରମାଣୁ ସୃଷ୍ଟିକର୍ତ୍ତାଙ୍କର ବିଚିତ୍ର ସୃଷ୍ଟି କୌଶଳରେ ଏପରି ଅଲକ୍ଷିତ ଭାବରେ ଅଥଚ ଅପ୍ରତିହତ ଗତିରେ ପରିଚାଳିତ ହେଉଅଛନ୍ତି ଯେ ମାୟାନ୍ଧ ଅହଙ୍କାରୀ ମାନବ ନିଜକୁ ଅଧିକାଂଶ ସମୟରେ କର୍ତ୍ତା ଜ୍ଞାନ କରିଥାଏ । ମାନବ ହୃଦୟରେ ଏହି ଅଜ୍ଞାନର ସୃଷ୍ଟି ପ୍ରକୃତିର ନିୟମାଧୀନ ଏବଂ ଏହି ଅଜ୍ଞାନ ସୃଷ୍ଟିର ମଧ୍ୟ ଆବଶ୍ୟକତା ଅଛି । ଯେପରି ଅନ୍ଧକାର ସୃଷ୍ଟିଦ୍ୱାରା ଆଲୋକର ଜ୍ଞାନ ଜାତ ହୁଏ, ସେହିପରି ପାପ, ଦୁଃଖ, ଅଜ୍ଞାନ ଦ୍ୱାରା ଧର୍ମ, ସୁଖ ଏବଂ ଜ୍ଞାନର ପ୍ରକୃତ ତତ୍ତ୍ୱ ଅନୁଭୂତ ହୁଏ । ପ୍ରକୃତିର ନିୟମ (Laws) ଅସଂଖ୍ୟ ତଥାପି ପ୍ରତ୍ୟେକ ନିୟମ ଅପର ନିୟମର ଉପାଦାନ, ସୋପାନ କିମ୍ବା ପରିପୋଷକସ୍ୱରୂପ ଗୃହୀତ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ଅନନ୍ତ ନିୟମର କାର୍ଯ୍ୟମାନ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ସୃଷ୍ଟି ତତ୍ତ୍ୱର ଗୂଢ଼ତମ ରହସ୍ୟମାନ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରି କର୍ମବୀର ଜ୍ଞାନୀ ମହାପୁରୁଷମାନେ ମହାନନ୍ଦରେ ମଗ୍ନ ହୁଅନ୍ତି । ଅଜ୍ଞାନ ଦ୍ୱାରା ସୀମାବଦ୍ଧ ବୁଦ୍ଧିବୃତ୍ତି ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଜ୍ଞାନାଲୋକଠାରୁ ବହୁଦୂରରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ବିଷୟ ମରୀଚିକାରେ ଭୁଲାଇ ରଖିଅଛି—

ପ୍ରକୃତିର ମାନବ ସୃଷ୍ଟି ପ୍ରାଣୀ ଜଗତରେ ପ୍ରଧାନ ସୃଷ୍ଟି । ଜଡ଼ ଏବଂ ଚେତନ ଜଗତରେ ଯେତେ ପ୍ରକାର ସୂକ୍ଷ୍ମ ପଦାର୍ଥ ଅଛି ତନ୍ମଧ୍ୟରେ ମାନବ ଶରୀରରେ ଆଣୁର ବିକାଶ ପୂର୍ଣ୍ଣ ନ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ସର୍ବୋଚ୍ଚ ବିକାଶ ପରି ଲକ୍ଷିତ ହୁଏ । ଲକ୍ଷ୍ୟ ପଶୁ, ବୃକ୍ଷ, ଲତା ଯାହା କରିବାକୁ ଅକ୍ଷମ, ଏକ ଜଣ ମନୁଷ୍ୟ ତାହା କରିବାକୁ ସମର୍ଥ । ପଶୁ ଏବଂ ମନୁଷ୍ୟ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଉଭୟେ ପ୍ରକୃତିର ନିୟମରେ ଶାସିତ କିନ୍ତୁ ମନୁଷ୍ୟଠାରେ ତାହାଙ୍କୁ ଓ ନିଷ୍ପାଦିକା ବୁଦ୍ଧି ଥିବାରୁ ସେ ପ୍ରକୃତିର ଗୂଢ଼ ତତ୍ତ୍ୱ ବୁଝିବାକୁ ସକ୍ଷମ ଏବଂ ଯେଉଁ ସକଳ କାର୍ଯ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ଅଧୁନା କ୍ରମୋନ୍ନତି (evolution) ଶୀଘ୍ରତର ସାଧିତ ହୋଇପାରେ ସେହି ସକଳ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ । ପଶୁ-ପକ୍ଷୀ ପିପୀଲିକା ପ୍ରଭୃତି ଜୀବମାନଙ୍କଠାରେ ସମାଜର କ୍ଷୀଣ ଅଥଚ ଅସ୍ପଷ୍ଟ ପରିମାଣରେ ଲକ୍ଷିତ ହୁଏ ସତ୍ୟ କିନ୍ତୁ ମାନବ ଜାତି ସ୍ୱକୀୟ ବିବାନୁରୂପ ସମାଜ ଶବ୍ଦର ଯେଉଁ ଅର୍ଥ ବୁଝନ୍ତି ସେହି ଅର୍ଥ ପଶୁପ୍ରଭୃତି ଜୀବ ସୃଷ୍ଟିରେ ନାହିଁ । କେବଳ ସାମାନ୍ୟତାର ଅଭାବ ପଶୁ ପକ୍ଷୀ ପ୍ରଭୃତି ଜୀବ-ସୃଷ୍ଟିରେ ପରିଲକ୍ଷିତ ହେବା ଦ୍ୱାରା ପ୍ରତିପାଦିତ ହେଉଅଛି ଯେ ତାହା ପ୍ରାଣୀ ଜଗତରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରକୃତିର ନିୟମ (Law of Nature) ଏହା କାହାର ଇଚ୍ଛାଧୀନ ନୁହେ । ଏହି ସାମାନ୍ୟତାରୂପ ଜନ୍ମାଜାତ ପ୍ରବୃତ୍ତି (Instinct) ମନୁଷ୍ୟର ବୁଦ୍ଧିବୃତ୍ତି ଦ୍ୱାରା ପରିମାର୍ଜିତ ଓ ପରିପୁଷ୍ଟ ହୁଏ ଏବଂ ସୁପଥରେ କିମ୍ବା କୁପଥରେ ଚାଳିତ ହେବା ଦ୍ୱାରା ସୃଷ୍ଟିର ସଂରକ୍ଷଣ କିମ୍ବା ବିନାଶ କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନ କରେ ।

ସମାଜ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ଓ ତଦନୁରୂପ କାର୍ଯ୍ୟର ଆଲୋଚନା କରିବା ପୂର୍ବରୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ପ୍ରଥମରେ ଦେଖିବୁଁ ଯେ ଜୀବ ସୃଷ୍ଟିରେ ଏହି ପ୍ରବୃତ୍ତି ଦ୍ୱାରା ପ୍ରକୃତି ତାହାର ନାନାବିଧ ସଂରକ୍ଷଣ (Preservation) ନୀତିର ଅନୁସରଣ କରୁଅଛି । ଜଗତରେ ପ୍ରେମର ସୃଷ୍ଟି ସର୍ବପ୍ରଧାନ ସଂରକ୍ଷଣୋପାୟ । ସ୍ନେହ, ପ୍ରୀତି, ମମତା, ଭକ୍ତି, ଆସକ୍ତି ଏହି ସବୁ ପ୍ରେମର ବିକାରମାତ୍ର । ଯେପରି ଜଳ ସ୍ୱଭାବତଃ ସ୍ୱଚ୍ଛ ଓ ପବିତ୍ର କିନ୍ତୁ ଗୁଣଭେଦରେ ତିକ୍ତ, କଟୁ, ମଧୁର, ଷଳ୍ପିଳ ବୋଲି କଥିତ ସେହିପରି ଏହି ପ୍ରେମକୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ନାନା ଭାବରେ ଭାବି ଥାଉଁ । ଯେଉଁ ନୀତି ବଳରେ ଜଳ, ଅଗ୍ନି, ବାୟୁ, ବ୍ୟୋମ ପ୍ରଭୃତି ପଦାର୍ଥମାନ ଜୀବର ସଂରକ୍ଷଣ ବିଷୟରେ ସହାୟତା କରୁଅଛନ୍ତି । ସେହି ନୀତିଠାରୁ ପ୍ରେମର ନୀତି ପୃଥକ୍ କିନ୍ତୁ ଏକ ବୃକ୍ଷର ଦୁଇଗୋଟି ଶାଖା ମାତ୍ର । ଭ୍ରାତୃସ୍ନେହ, ମାତୃସ୍ନେହ, ଦାମ୍ପତ୍ୟପ୍ରଣୟ, ଅପତ୍ୟ-ସ୍ନେହ, ସମାଜପ୍ରୀତି, ଜାତୀୟଜୀବନ ସେହି ଅନନ୍ତ ପ୍ରେମା-ଧାରଙ୍କର ପ୍ରତିବିମ୍ବ ମାତ୍ର । ମାଂସଲୋଲୁପ ହିଂସ୍ରକବ୍ୟାଘ୍ରୀଠାରେ ତଥା ପବିତ୍ରପ୍ରାଣା ନାରୀ ହୃଦ-ୟରେ ଜନନୀ ସ୍ନେହ ସଞ୍ଚାରିତ କରି ପ୍ରକୃତି ପ୍ରଥମତଃ ଶିଶୁର ଜୀବ ରକ୍ଷା ସମ୍ପାଦନ କରୁଅଛି । ଏହି ସ୍ନେହର ଅଭାବରେ, ତରୁଣ, ଯୁବା, ପ୍ରୌଢ଼, ବୃଦ୍ଧର ଅଭାବ, ଧର୍ମ, ଅର୍ଥ ଚେଷ୍ଟାର ଅଭାବ, କର୍ମର ଅଭାବ ସ୍ଥୂଳତଃ ସୃଷ୍ଟିର ଅଭାବ । ସେହିପରି ଭ୍ରାତୃସ୍ନେହ ପିତାର ଅପତ୍ୟ-ସ୍ନେହ ସମାଜପ୍ରୀତି ପ୍ରଭୃତି ସକଳ ମିଳି ପ୍ରକୃତି ମାନବ ଶିଶୁକୁ ଶିକ୍ଷାଦାନ କରେ, ସୃଷ୍ଟିର ବୈଚିତ୍ର ଉପଲବ୍ଧି କରାଏ, ନାନା ପ୍ରକାର କର୍ମରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ କରାଇ ସୃଷ୍ଟି ସଂ-ରକ୍ଷଣ କରୁଥାଏ । କିନ୍ତୁ କେବଳ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ପ୍ରେମ ଅଥବା ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଶକ୍ତି ସୃଷ୍ଟି ସଂରକ୍ଷଣର ବିଶେଷ ଉପ-ଯୋଗୀ ନୁହେ କିମ୍ବା ସୃଷ୍ଟିର ପୁଷ୍ଟି ସାଧନ କରି ନ ପାରେ । ସେହି ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ପ୍ରେମ ବା ଶକ୍ତିର ସମଷ୍ଟି ଅବଶ୍ୟକ ସେହି ପ୍ରେମ ବା ଶକ୍ତିର ସମଷ୍ଟି ପରସ୍ପର ଗ୍ରଥିତ ହୋଇ ସ୍ୱାର୍ଥ-ପରତାର ସୀମା ଲଙ୍ଘନ କରି ବିସ୍ତୃତ କର୍ମକ୍ଷେତ୍ର—ସମାଜ-କ୍ଷେତ୍ର—ଜାତୀୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ମନୁଷ୍ୟକୁ ଉପନୀତ କରାଏ । ସେହି ଶକ୍ତି ଓ ପ୍ରେମ ସମଷ୍ଟି ଦ୍ୱାରା ସମାଜର ସୃଷ୍ଟି ହୁଏ ଏବଂ ସେହି ସମାଜ ସଂରକ୍ଷଣ ପ୍ରବୃତ୍ତିର ଅପର ନାମ ଜାତୀୟ ଜୀବନ ।

ସର୍ବ ପ୍ରଥମେ ମାନବ ସମାଜ କିଦୃଶ ଅବସ୍ଥାରେ ଥିଲା, ବିଜ୍ଞ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ କଳ୍ପନା ସାହାଯ୍ୟରେ ତାହା ସ୍ଥିର କରି-ବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଅଛନ୍ତି । ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ପଣ୍ଡିତମାନେ ଭାରତ-ବର୍ଷକୁ ଆବିଷ୍କାର କରିବା ପୂର୍ବରୁ ଜାଣୁଥିଲେ ଯେ ଇଉ-ରୋପରେ ସଭ୍ୟସମାଜର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିଲା ଏବଂ ଇଉରୋପ ବ୍ୟତୀତ ପୃଥିବୀର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସ୍ଥଳ ବର୍ବରତା ଆଚ୍ଛନ୍ନ । ଭାରତବର୍ଷକୁ ଇଉରୋପୀୟମାନେ ଆବିଷ୍କାର କରି ଜାଣିଲେ ଯେ ଧର୍ମ, ସମାଜନୀତି, ଭାଷା, ବ୍ୟାକରଣ, ବିଜ୍ଞାନ, ଗଣିତ-ବିଦ୍ୟା, ଜ୍ୟୋତିଷବିଦ୍ୟା, ଶିଳ୍ପ—ସ୍ଥୂଳତଃ ସଭ୍ୟତାର ସୂକ୍ଷ୍ମାଦପି ସୂକ୍ଷ୍ମ ଉପାଦାନ ଭାରତବର୍ଷରେ ବହୁ ପ୍ରାଚୀନ କାଳରେ ବିଦ୍ୟମାନ ଥିଲା । ଯେଉଁ ସମୟରେ ଇଂଲଣ୍ଡ, ଜର୍ମାନି ପ୍ରଭୃତି ଜାତିମାନେ ବର୍ବରତାରୂପ ଘୋର ଅନ୍ଧ-କାରରେ ଆଚ୍ଛନ୍ନ ଥିଲେ ସେହି କାଳରେ ଭାରତର ସମାଜ ସଭ୍ୟତା ବିମଳ ଜ୍ଞାନାଲୋକରେ ଉଦ୍ଭାସିତ ହୋଇଥିଲା । ଇଉରୋପୀୟ ପଣ୍ଡିତମାନେ କହନ୍ତି ଯେ ପୃଥିବୀସ୍ଥ ମାନବ ସମାଜର କ୍ରମୋନ୍ନତି ହେଉଅଛି ହିବ୍ରୁ, ଗ୍ରୀକ୍, ରୋମୀୟ-

Digitized by srujanika@gmail.com

ମାନଙ୍କର ଉନ୍ନତି ସମକାଳରେ ଘଟିଥାଏ । ଏହି ଜାତି-ମାନଙ୍କର ଅଧଃପତନ ସଙ୍ଗେ ଅଧୁନିକ ଜାତିମାନଙ୍କର ଉତ୍ଥାନ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥାଏ । ଉତ୍ଥାନ ଅଧଃପତନ ପ୍ରକୃତିର ନିୟମ, କିନ୍ତୁ ଏକ କାଳରେ ମାନବ ସମାଜର ବିଭିନ୍ନ ଜାତିମାନଙ୍କର ଉନ୍ନତି ବା ଅବନତି ହେଉଥାଏ କିମ୍ବା ଅଦ୍ୟାବଧି ପୃଥିବୀସ୍ଥ ମାନବଜାତିମାନ ଯେଉଁ ସଭ୍ୟତା ଦେଖୁଥାଉନ୍ତି ତାହା ପୃଥିବୀରେ ଦେଖା ହୋଇ ନାହିଁ ଇତ୍ୟାଦି ଇତ୍ୟାଦି ବିଷୟମାନ ଆମ୍ଭେମାନେ ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ନୋହୁଁ—କ୍ରମୋନ୍ନତି ପ୍ରକୃତିର ନିୟମ ସତ୍ୟ କିନ୍ତୁ ସୃଷ୍ଟି ବୈଚିତ୍ର ମଧ୍ୟ ପ୍ରକୃତିର ନିୟମ । ଏହି କାରଣରୁ ଏକ ଜାତିର ପତନାବସ୍ଥାରେ ଅପର ଜାତିର ଉନ୍ନତି ଦେଖାଯାଏ । ଏହି ବିଷୟଟି ଆମ୍ଭେମାନେ ଯଥା ସ୍ଥାନରେ ଆଲୋଚନା କରିବୁଁ ।

ଏକ ଭାଷା ଏବଂ ଶାସନାଧୀନରେ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କର ସଂଘଟିତ ଅବସ୍ଥିତି ହେଲେ ତାହା ସମାଜ ପଦବାଚ୍ୟ ହୁଏ । କିନ୍ତୁ ସମାଜ ଶବ୍ଦର ଏହା ବିସ୍ତୃତ ଅର୍ଥ । ଯେଉଁ ସମାଜ ବା ଜାତି ଏକ ସ୍ଥାନରେ ବା ଏକ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ପରିଚାଳିତ ହୋଇ ମାନବ ଜାତିର ଜାତୀୟତା ରକ୍ଷା କରନ୍ତି ଏବଂ ତାହାର ମଙ୍ଗଳ ବିଧାନ କରନ୍ତି ସେହି ମାନବ ସଂଘଟିତ ପ୍ରକୃତ ସମାଜ ଆଖ୍ୟା ଦିଆଯାଇ ପାରେ । "ଜାତି" ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ "ସମାଜ" ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥଠାରୁ ପୃଥକ୍ ନୁହେ । ଜାତିର ବିସ୍ତୃତ ଅର୍ଥ ଶ୍ରେଣୀ ଏବଂ ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ଅର୍ଥ ସମାଜ । ଯଥା ମାନବ ଜାତି ପଶୁ ଜାତି ଇତ୍ୟାଦି, ଇଂରାଜ, ଜର୍ମାନ, ରୁଷ ଇତ୍ୟାଦି । ଆମ୍ଭେମାନେ ପୂର୍ବରୁ କହିଅଛୁଁ ଯେ ସାମାଜିକତା ପ୍ରକୃତିର ନିୟମ ଏବଂ ମାନବ ସେହି ପ୍ରକୃତି-ସହ ଜନ୍ମ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ପ୍ରବୃତ୍ତି ପୃଥିବୀର ସମସ୍ତ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଜନ୍ତୁମାନଙ୍କଠାରେ ଅଳ୍ପାଧିକ ପରିମାଣରେ ଲକ୍ଷିତ ହୁଏ, ସତ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ମାନବଠାରେ ଏହାର ପରିମାଣ ସର୍ବାଧିକ । ଏହିହେତୁ ମାନବମାନେ ପୃଥିବୀର ଅଧିପତି । ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କ-ଠାରେ ଯେଉଁ ସାମାଜିକତା ପ୍ରବୃତ୍ତି ଅଛି ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ପରି-ଚାଳିତ ହୋଇ ମନୁଷ୍ୟମାନେ ସମାଜ ଗଠନ କରିଅଛନ୍ତି । ଯେପରି ଜଳବିନ୍ଦୁ ପୃଥିବୀରେ ପତିତ ହୋଇ ଭୂଗର୍ଭକୁ ଯାଇ କ୍ଷୁଦ୍ର ସରିତ୍ ସହିତ ମିଳିତ ହୋଇ ନଦୀ ଆକାରରେ ଉତ୍ଥିତ ହୋଇଅଛି ସେହିପରି ମନୁଷ୍ୟର ପ୍ରେମ ପ୍ରବୃତ୍ତି ପରିବାରଠାରେ ବ୍ୟକ୍ତ ହୋଇ, କ୍ରମେ ଗୋଷ୍ଠୀରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇ ଏବଂ ଏହିପରି ନାନା ଗୋଷ୍ଠୀରେ ମିଳିତ ହୋଇ କ୍ରମେ ବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ସମାଜ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପରିସ୍ଫୁଟ ହୋଇଅଛି—ଯେପରି ପୃଥିବୀରେ ଅନେକ ନଦୀ ସୃଷ୍ଟି ହୁଏ ସେହିପରି ପୃଥିବୀରେ ନାନାବିଧ ଜାତି ବା ସମାଜ ଲକ୍ଷିତ ହୁଏ । କିନ୍ତୁ ଏହି ପ୍ରେମର ବା ସାମାଜିକତାର ସୀମା ଅଛି—ଅର୍ଥାତ୍ ଯେଉଁ ପ୍ରବୃତ୍ତି ଦ୍ୱାରା ମନୁଷ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀ ପୁତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଅପ-ଣାର ଜ୍ଞାନ କଲା ପରେ ଗୋଷ୍ଠୀ ରୂପରେ ଅନେକ ଗୋଷ୍ଠିକୁ ଅପଣାର ବୋଲି ଭାବି ସର୍ବଶେଷରେ ସମାଜ-ରୂପ ମହାଗୋଷ୍ଠିରେ ଆବଦ୍ଧ ହେଲା ସେହି ପ୍ରବୃତ୍ତି ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କୁ ସମଗ୍ର ମାନବସମାଜରେ ଉପନୀତ କରାଇ ପାରେ ନାହିଁ । ସେହି କାରଣରୁ ସମସ୍ତ ମନୁଷ୍ୟ ପୃଥିବୀରେ ଏକ ଜାତିରେ ପରିଣତ ହେବେ ଏପରି ଧାରଣା ବାତୁ-ଲତା ମାତ୍ର । ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷରେ ବିଶ୍ୱଜନୀନ ପ୍ରେମ ଥିବାର ସମ୍ଭାବନା କିନ୍ତୁ ତାହା ପ୍ରତ୍ୟେକ ମନୁଷ୍ୟର ପ୍ରବୃତ୍ତି ନୁହେ । ଏହି କାରଣରୁ ଆଜିପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପୃଥିବୀସ୍ଥ ସମସ୍ତ ମନୁଷ୍ୟ ଏକ ସ୍ଥାନରେ ଏକ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ପରିଚାଳିତ ହୋଇ କେବେ ଏକ ସମାଜଭୁକ୍ତ ହୋଇ ଥିବାର ପ୍ରମାଣ ଇତିହାସରେ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । ଯେପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପାପ, ପୁଣ୍ୟ, ଧର୍ମ, ଅଧର୍ମ, ଉଚ୍ଚନୀଚ ଭାବ, ଉନ୍ନତି ଅବନତି ସୃଷ୍ଟି ବୈଚିତ୍ର ପ୍ରକୃତିର ନିୟମ ରହିଥିବ ସେପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହା ସମ୍ଭବପର ନୁହେ । ଯେପରି ଅଗ୍ନିର ଦାହିକା, ଆକାଶର ଅରୂପତା ସେହି ପଦାର୍ଥର ଶକ୍ତି ବିଶେଷ ସେହିପରି ଜୀବ ସୃଷ୍ଟିରେ 'ପ୍ରେମ' ଗୋଟିଏ ଅଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଶକ୍ତି । ମନୁଷ୍ୟଠାରେ ଏହି ଶକ୍ତି ଅନ୍ତ-ର୍ନିହିତ ହୋଇ ଥିବାରୁ ସେ ସମାଜ କ୍ଷେତ୍ରରେ କର୍ମୀ । ପ୍ରେମରସଶୂନ୍ୟ ନ ଥିଲେ ମନୁଷ୍ୟ ଜଡ଼ପଦାର୍ଥକୁ କିମ୍ବା ନିକୃଷ୍ଟ ଶ୍ରେଣୀର କୀଟ ପ୍ରାୟ ରହିଥାନ୍ତା । ମନୁଷ୍ୟ ହୃଦୟରେ ପ୍ରେମର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଆଭା ପ୍ରତିବିମ୍ବିତ ହୋଇ ନ ଥିଲେ ତାହାକୁ ପଶୁଠାରୁ ପୃଥକ୍ ଜ୍ଞାନ କରିବା ସହଜ ବ୍ୟାପାର ହୁଅନ୍ତା ନାହିଁ । ପ୍ରେମ ଥିବାରୁ ମନୁଷ୍ୟ ନିଜର ଅଶ୍ରିତ ସନ୍ତାନକୁ ନିଜ-ଜାତି ଅସହାୟ ଶିଶୁକୁ ଆହାରାଦି ଦେଇ ସେମାନଙ୍କର ଜୀବନ ରକ୍ଷା କରୁଅଛି । ସେହି ଶକ୍ତି ବଳରେ ମନୁଷ୍ୟର ଶାରୀରିକ ଓ ମାନସିକ ଶକ୍ତି ସମୂହ ପରିଚାଳିତ ହୋଇ ତାହାକୁ କର୍ମରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ କରାଉଅଛି; ସେହି ବୁଦ୍ଧି ପ୍ରଭ-

Digitized by srujanika@gmail.com

ଗୃହିତ କର୍ମ ଦ୍ୱାରା ମାନବ ଧନ ସଞ୍ଚୟ କରି ନାନା ଉପାୟରେ ଜୀବିକା ନିର୍ବାହର ପଥାନ୍ୱେଷଣ କରୁଅଛି । କର୍ମ ଦ୍ୱାରା ଜ୍ଞାନ ପରିମାର୍ଜିତ ହେଲାରୁ ମନୁଷ୍ୟର ପ୍ରେମ କ୍ରମେ ଉନ୍ମୁଳିତ ହୋଇ ବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ସମାଜ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରବେଶ କରି ମନୁଷ୍ୟକୁ ଅଧିକତର ମହନୀୟ କାର୍ଯ୍ୟାବଳୀରେ ଲିପ୍ତ କରାଇ ସମାଜରେ ପରିବାର ଜ୍ଞାନ ଜନ୍ମାଇ ଦେଇ ତାହାକୁ ଜୀବନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିସର୍ଜନ କରିବାକୁ ଶିକ୍ଷା ଦେଉଅଛି । ଏହି ପ୍ରେମ (Love) ସ୍ଥୂଳ ଶରୀରର ବିକାର ପାଶବ-ପ୍ରବୃତ୍ତି (Passion) ନୁହେ । ଏହି ପ୍ରେମ ଧର୍ମ ଓ କର୍ମର ମୂଳ ବୀଜ ଏବଂ ସମାଜର ପ୍ରଧାନ ଅଙ୍ଗ ଧର୍ମ ।

କେତେକ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ପଣ୍ଡିତ ଏବଂ ସେମାନଙ୍କର ମତାବଲମ୍ବୀ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଦେଶର ଅନେକ ଶିକ୍ଷିତ ବ୍ୟକ୍ତି ଏକସ୍ୱରରେ କହିଅଛନ୍ତି ଯେ ଧର୍ମ ଏବଂ ସମାଜ ପୃଥକ୍ ପଦାର୍ଥ ଏହି ଦୁଇ ବିଷୟକୁ ସଂମିଶ୍ରିତ କରିବାରୁ ଭାରତ-ସମାଜର ଅଧଃପତନ ହୋଇଅଛି । ଆମ୍ଭେମାନେ ଏହି ମତର ପକ୍ଷପାତୀ ନୋହୁଁ । ଯେତେ ଦିନଯାଏ ଭାରତ ସମାଜ ମଧ୍ୟରେ ଧର୍ମସୂତ୍ରରେ ଗ୍ରଥିତ ହୋଇଥିଲା, ଯେତେ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭାରତବାସୀ ହୃଦୟରେ ଧର୍ମର ସ୍ପନ୍ଦନ ପ୍ରତି ମୁହୂର୍ତ୍ତ ଅନୁଭୂତ ହେଉଥିଲା ତେତେ ଦିନ ଯାଏ ଭାରତ ସମାଜ ଉନ୍ନତ ମସ୍ତକ ହୋଇ ପୃଥିବୀରେ ନିଜର ଜୟଘୋଷଣା କରୁଥିଲା । ଯେଉଁ ଦିନରୁ ଧର୍ମର ଭାବ ଶିଥିଳ ହୋଇଅଛି ଯେଉଁ ଦିନରୁ ଧର୍ମର ସଞ୍ଜିବନୀ ଶକ୍ତି ବିଲୁପ୍ତ ହୋଇଅଛି ସେହି ଦିନରୁ ଭାରତର ଅଧଃପତନ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଅଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ସମୟରେ ଧର୍ମର ଚର୍ଚ୍ଚା ସୌକିନର ବିଷୟ ସମୟ ସାପେକ୍ଷ । ଏହି ଭାବ ଇଂରାଜମାନଙ୍କଠାରେ ବିଶେଷରୂପେ ପରିଲକ୍ଷିତ ହେବାର ଜଣାଯାଏ । ଧର୍ମର ନିଜ ଅର୍ଥ ଏବଂ କିପରି ଅଜ୍ଞତାବଶତଃ କେବଳ ବାହ୍ୟିକ ଆଡମ୍ବରରେ ଆଜି କାଲି ଧର୍ମ ନିହିତ ଅଛି ଏବଂ ସେହି ଭ୍ରମରେ ପଡ଼ି କିପରି 'ଅବହମାନ କାଳରୁ ବିବାଦ ହତ୍ୟାକାଣ୍ଡରେ ପୃଥିବୀ ଜର୍ଜରିତ ହୋଇଅଛି ଇତ୍ୟାଦି ବିଷୟମାନ ଆଲୋଚନା କରିବା ଏ ପ୍ରବନ୍ଧର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ନୁହେ, କେବଳ ଏତିକି କହିଲେ ଯଥେଷ୍ଟ ହେବ ଯେ କେତେକ ବାହ୍ୟିକ କ୍ରିୟା ଯାହା କି ଧର୍ମର ସ୍ମାରକ ବା ସହାୟକାରୀ ସେହି ଗୁଡ଼ିକ ଧର୍ମସ୍ୱରୂପ ଗୃହୀତ ହେବାରୁ ଲୋକେ ଭ୍ରାନ୍ତ ହୋଇ କହନ୍ତି ଯେ ଧର୍ମ ସହିତ ସମାଜର ସମ୍ପର୍କ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ପ୍ରକୃତ ପକ୍ଷରେ ବୁଝିଲେ ଧର୍ମ ବ୍ୟତୀତ ସମାଜର ସତ୍ତା କଳ୍ପନା କରାଯାଇ ପାରେ ନାହିଁ । ଯେଉଁ ଇଂରାଜମାନେ ସମାଜ ଏବଂ ଧର୍ମ ପୃଥକ୍ ବୋଲି ଭାବନା କରନ୍ତି ସେମାନେ ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ ଯେ ସେମାନେ ଗୋଟିଏ ଧର୍ମପ୍ରାଣ-ଉନ୍ନତ-ସମାଜର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ।

ସମାଜ ସଂଗଠିତ ହେବାକାଳରେ ଏକ ଦିଗରେ ମନୁଷ୍ୟର ପାଶବ ପ୍ରବୃତ୍ତି ତାହାକୁ ଧ୍ୱଂସ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟିତ କରୁଥାଏ ଏକ ଦିଗରେ ପ୍ରେମ ଧର୍ମଦ୍ୱାରା ଅନୁପ୍ରାଣିତ ହୋଇ ସମାଜଗଠନ କରିବାକୁ ମନୁଷ୍ୟକୁ ଆକର୍ଷଣ କରେ । କାମ କ୍ରୋଧାଦିଧ୍ୱଂସମୂଳକ ପ୍ରବୃତ୍ତି ସହ ଅସହ ପ୍ରବୃତ୍ତି ମଧ୍ୟରେ ସଂଗ୍ରାମ ଜାତ ହୋଇ ଉଭୟ ପ୍ରବୃତ୍ତିର ଜୟ ପରାଜୟ ଉପରେ ସମାଜର ଉନ୍ନତି ଅବନତି ନିର୍ଭର କରେ, କ୍ରମେ ଯେତେବେଳେ ପ୍ରେମ ଓ ଧର୍ମର ଜୟ ଦୃଢ଼ୀଭୂତ ହୁଏ ତେତେବେଳେ ସମାଜର ସ୍ଥାୟିତ୍ୱ ଆଶା କରାଯାଏ । ଯେତେ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଧର୍ମଭିତ୍ତି ଉପରେ ସମାଜର ଅବୟବମାନ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଥାଏ ତେତେଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମାଜ ବା ଜାତିର ମହିମା ସମସ୍ତେ ବୁଝି ପାରୁଥାନ୍ତି । ଯେତେ ପରିମାଣରେ ପୁନର୍ବାର ଅଧର୍ମ ବା କୁପ୍ରବୃତ୍ତି ଦିଗକୁ ସମାଜ ଆକର୍ଷିତ ହୁଏ, ସେହି ପରିମାଣରେ ଅଧଃପତନର ଲକ୍ଷଣମାନ ଲକ୍ଷିତ ହୁଏ ।

ଦ୍ୱାପର ଯୁଗରେ ଭଗବାନ ଧରାଧାମରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ଅର୍ଜ୍ଜୁନଙ୍କଠାରେ ଧର୍ମର ବିସ୍ତୃତ ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରି ଯାଇଅଛନ୍ତି । ଯେଉଁ ଅର୍ଜ୍ଜୁନ ସଂଗ୍ରାମ କରିବାକୁ ଅନିଚ୍ଛୁକ ହୋଇ ଯୁଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ରରେ ପିତାମହ, ମାତୁଳ, ଭ୍ରାତା, ଗୁରୁ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଶସ୍ତ୍ରଧାରଣ ପାପ ବୋଲି ଜ୍ଞାନ କରୁଥିଲେ ସେହି ବିରଶ୍ରେଷ୍ଠ ପରେ ବୁଝି ପାରିଲେ ଯେ ତାହା ଧର୍ମାନୁମୋଦିତ ଏବଂ ତାହାର ବିପରୀତ ଆଚରଣହିଁ ପାପ । ଧର୍ମର ଅର୍ଥ କେବଳ ତିଳକମାଳା, ଗୈରିକବସନ; ଦୁର୍ବାମଣ୍ଡଳ ପ୍ରଭୃତି ନୁହେ, ଧର୍ମର ଅର୍ଥ କର୍ତ୍ତବ୍ୟକର୍ମ । ଦିନେ ଜଣେ ଉଚ୍ଚକୋଟି ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ସହିତ କଥୋପକଥନ କରିବା ସମୟରେ ଆମ୍ଭେ କହିଲୁଁ "ପଣ୍ଡିତ ମହାଶୟ, ଆପଣ ସଭାସମିତିକୁ ଯାଆନ୍ତି ନାହିଁ କାହିଁକି । ପଣ୍ଡିତ ଉତ୍ତର କଲେ ସଭାସମିତିରେ ମୋର ଉକ୍ତି ନାହିଁ ।" କାରଣ ପଚାରିବାରୁ କହିଲେ ଯେଉଁ ସମିତି

Digitized by srujanika@gmail.com

ବା ସର୍ବ ଧର୍ମମୂଳକ ନୁହେ ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ଦେଶର ଉପକାର ହୋଇ ପାରେ ନାହିଁ ।" ଏହି ଉତ୍ତର ଶୁଣି ଆମ୍ଭେ କଣ୍ଠିତ ବିରକ୍ତ ହୋଇ କହିଲୁଁ "ପଣ୍ଡିତ ମହାଶୟ, ଉସ୍ମବିଲପ୍ତ ଗଞ୍ଜିକାସେବି ଶଠ ବାବାଜିମାନଙ୍କର ଭଜନ ଅଡ୍ଡା, ତର୍କ-ପିପାସୁ ଅହଂକାରୀ ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କର ସର୍ବ ପ୍ରଭୃତି କଣ ଧର୍ମ-ମୂଳକ? ଏହି ଶ୍ରେଣୀସ୍ଥ ସର୍ବ ସମିତିରେ ଧର୍ମଅଛି, ସମ୍ମିଳ-ନୀରେ ଧର୍ମ ନାହିଁ? ଆପଣ ଇଂରାଜ ଜାପାନମାନଙ୍କୁ ଧାର୍ମିକ କହନ୍ତି ନା ଅସଭ୍ୟ ପାପୀ ବୋଲି ଜ୍ଞାନ କରନ୍ତି । ପଣ୍ଡିତ ମହା-ଶୟ ଉତ୍ତର କଲେ ଯେ ଜାପାନମାନେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କଠାରୁ ସହସ୍ର ଗୁଣରେ ସଭ୍ୟ ଏବଂ ସେମାନେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଧର୍ମପ୍ରାଣ । ଯେଉଁ ଜାତି କର୍ତ୍ତବ୍ୟକର୍ମ ଅନୁରୋଧରେ ଜୀବନକୁ ତୁଚ୍ଛଜ୍ଞାନ କରେ ଯେଉଁ ଦେଶରେ ନାରୀମାନେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସ୍ୱଦେଶ ପ୍ରେମରେ ନିଜର ସ୍ୱାମୀ ଓ ପୁତ୍ର ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରିୟଜନମାନଙ୍କର ବିୟୋଗ ଭୁଲି ଯାଆନ୍ତି ସେମାନେ ପ୍ରକୃତ ଧାର୍ମିକ । ଆମ୍ଭେ-ମାନେ କେବଳ ଶାସ୍ତ୍ରପାଠ କରିଅଛୁଁ ସେମାନଙ୍କ ତୁଳନାରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଅକର୍ମଣ୍ୟ ପଶୁ"—ଉପରୋକ୍ତ କଥୋପ-କଥନରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ବୁଝା ଯାଉଅଛି ଯେ ପ୍ରକୃତ ଜ୍ଞାନୀ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଧର୍ମର ଗୂଢ଼ତତ୍ତ୍ୱ ଅବଗତଅଛନ୍ତି । ଧୈର୍ଯ୍ୟ, ସାହସ, ବିନୟ, କ୍ଷମା, ଉତ୍ସାହ, ଅସହାୟ ପ୍ରତି ଦୟା, ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସୁଖରେ ଅନାଶକ୍ତି, କର୍ମାନୁରାଗ, ବୀରତ୍ୱ ପ୍ରଭୃତି ଗୁଣ ଓ ତଦନୁରୂପ କାର୍ଯ୍ୟ ଧର୍ମାନୁମୋଦିତ ଏବଂ ଧର୍ମର ଅଙ୍ଗସ୍ୱରୂପ ।

କ୍ରମଶଃ

ଶ୍ରୀକାମପାଳ ମିଶ୍ର ।

ପାଗଳର ପ୍ରଳାପ ।

ଆଜ୍ଞଚନ୍ତ୍ରା—ମୁଁ ଏକା ପାଗଳ?

"Moody madness laughing wild,
Amidst severest woe."—*Gray.*

ପାଗଳ-ପାଗଳ-ପାଗଳ—ମୋତେ କାହିଁକି ଲୋକେ ପାଗଳ କହନ୍ତି? ଶବ୍ଦଟିର ଅର୍ଥ କଣ? ସୁଭାବରେ ବ୍ୟବ-ହାର କରନ୍ତି ନା କୁଭାବରେ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି? ଭର୍ତ୍ସନା କରି ପାଗଳ କହନ୍ତି ନା ଆଦର କରି ପାଗଳ କହନ୍ତି? ଏବେ ଦିନତ ଶୁଣିଲି—କିଛିତ କାହିଁ ବୁଝି ପାରୁ ନାହିଁ। ତେବେ ଲୋକେ ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ କିବରେ ସେହି ଶବ୍ଦଟି ପ୍ରୟୋଗ କଲାପରି ବୋଧ ହେଉଛି ।

ଉନ୍ମାଦ ରୋଗଗ୍ରସ୍ତ ହେଲେ ବା ମସ୍ତିଷ୍କର ବିକୃତି ଘଟିଲେ ଚିତ୍ତର ସ୍ଥୈର୍ଯ୍ୟ ରହେ ନାହିଁ; ଲୋକ ନିଜର ଇଚ୍ଛାନୁବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ କାର୍ଯ୍ୟ କରେ; ସେହିପରି ଅବସ୍ଥାରେ ଚିକିତ୍ସକମାନେ ତାହାକୁ ପାଗଳ କହନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ମୁଁ ଚିକି-ତ୍ସକମାନଙ୍କୁ ବିନାଦର୍ଶନ (ଫିସ୍) ରେ ମୋର ଅବସ୍ଥା ପଚାରିଛି—ସେମାନେତ ମୋର ବିକୃତିର କୌଣସି ଚିହ୍ନ ନ ଥିବାର ମତ ଦେଇଛନ୍ତି ।

ଅଳ୍ପର ମଧ୍ୟ ଅନେକ ସମୟରେ ଏକାଗ୍ର ଚିତ୍ତରେ ଏକ ବିଷୟରେ ଆଶକ୍ତ ହେଲେ ଲୋକେ ପାଗଳ କହନ୍ତି । ମୋର ସେପରି ଏକାଗ୍ରତା ମଧ୍ୟ ନାହିଁ । ତେବେ ମୋତେ ପାଗଳ କାହିଁକି କହନ୍ତି?

ଅବଶେଷରେ ମୁଁ ନିଜର ଦୋଷାଦୋଷ ପର୍ଯ୍ୟାଲୋଚନା କରି ଅପରର ସହିତ ଯଥାସମ୍ଭବ ତୁଳନା ମଧ୍ୟ କରି ଏହି ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ଉପନୀତ ହୋଇଛି ଯେ ମୋର ଦୋଷ ଗୁଡ଼-କିହିଁ ମୋର "ବିଶେଷଣ"ର ବିଶେଷ କାରଣ । କିନ୍ତୁ ମୋର ଏହି ଦୋଷଗୁଡ଼ିକ କଣ ଶୁଣିବି? ସବୁ କହି ପାରିବି ନାହିଁ କେତେକ ଗୋଟି କହିବି ଯଥା :—

(କ) ମୁଁ ସରଳ ଚିତ୍ତରେ ସବୁ କଥା ପ୍ରକାଶ କରେଁ । ଏପରିକି ନିଜକୃତ ଗୁପ୍ତପାପ ମଧ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ କୁଣ୍ଠିତ ହୁଏ ନାହିଁ । ମନରେ ଯେତେବେଳେ ଯାହା ଉଦିତ ହୁଏ ତାହା ବ୍ୟକ୍ତ କରେଁ । ସ୍ଥୂଳତଃ 'ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ-ସ୍ୱରେ ଭାବନା କରେଁ' କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ ।

(ଖ) ଯାହା ନିଜ ବୁଦ୍ଧି ଓ ବିବେକ ଦ୍ୱାରା ସତ୍ୟ ମନେ କରେଁ ତାହା କହେ ଓ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଣତ କରେଁ । ତାହା ଅପରକୁ ରୁଚିକର ହୁଏ କି ନାହିଁ ମୋର ଭ୍ରୂକ୍ଷେପ ନ ଥାଏ ।

(ଗ) କେତେବେଳେ ନିଜର ସ୍ୱାର୍ଥ ଲାଗି ପର ସହିତ କଳହ କରେ ନାହିଁ—ବରଂ ପରର ଅନିଷ୍ଟ କରେ ନାହିଁ ।

(ଘ) କେତେବେଳେ ଧର୍ମର ଦୋହାଇ ଦେଇ ପ୍ରତାରଣା କରେ ନାହିଁ । [ବାସ୍ତବିକ ଧର୍ମର ପ୍ରକୃତ ଅର୍ଥ ମୋର ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହୃଦ୍‌ବୋଧ ହୋଇ ନାହିଁ । ମୋର ସେ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଗୋଟିଏ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ମତ ଅଛି—ତାହା ସମୟ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଓ ସୁବିଧାକ୍ରମେ ବ୍ୟକ୍ତ କରିବାର ବାସନା ଅଛି । ମୋତେ ଅଧାର୍ମିକ କହନ୍ତୁ କୌଣସି କ୍ଷତି ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ନିଜ ଧର୍ମକୁ ମୋଦ୍ କୌଣସି ତରୁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଣତ ନ କରି ମୁଁ ଧାର୍ମିକ ହେବାକୁ ଚାହେଁ ନା । ମୁଁ ମନୁଷ୍ୟ ଅକାରରେ ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିଛି । ଯଦି ମନୁଷ୍ୟୋଚିତ କର୍ମ କରି ପାରେଁ ତେବେ ସେହି ମୋର ପ୍ରଧାନ ଧର୍ମ । ମୋର ଧର୍ମର ନାମ "ମାନବ ଧର୍ମ" । ପାଠକମାନେ "ପାଗଳ ଧର୍ମ" କହି ପାରନ୍ତି—କିମ୍ବା ମୋତେ ଅଧାର୍ମିକ କହି ପାରନ୍ତି—ପାଗଳର ପୁଣି ଧର୍ମ କଣ୍?]

(ଙ) ନିଜର ମାନ ବଢାଇବା ଲାଗି ନିଜର ଦୋଷ ଢାକି ଗୁଣାବଳି ପ୍ରକାଶନ୍ତରରେ ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରେ ନାହିଁ । ନିଜ ସମାଜର ଦୋଷ ମଧ୍ୟ ଗୋପନ କରିବାର ଚେଷ୍ଟା କରେ ନାହିଁ ।.....ଇତ୍ୟାଦି ।

ଏହିପରି ଆଉ କେତେକ ଗୁରୁତର ଦୋଷ ମଧ୍ୟ ଅଛି । କିନ୍ତୁ ମୋର ଦୁଇ ତିନିଗୋଟି କଳଙ୍କ ମୋର ଜୀବନର ସର୍ବନାଶ କରିଅଛନ୍ତି । ପ୍ରଥମତଃ ମୁଁ ଅଳସ୍ୟ ପରାୟଣ, ଦ୍ୱିତୀୟତଃ ଚଞ୍ଚଳମନା, ତୃତୀୟତଃ ମୋର ଦୃଢପ୍ରତିଜ୍ଞା ନାହିଁ । ଏହି ହେତୁରୁ ମୋତେ ମୁଁ ନିଜେ ମଧ୍ୟ ପାଗଳ ବୋଲି ଭାବେଁ । ଲୋକେ କାହିଁକି ପାଗଳ କହନ୍ତି ସେ ଜାଣନ୍ତି ।

(ମୋର ଏହି ଦୋଷ ବିଭାଗ logical ବା ନ୍ୟାୟାନୁମୋଦିତ ହୋଇ ନାହିଁ । ପାଠକ ଅନୁଗ୍ରହ ପୂର୍ବକ କ୍ଷମା କରିବେ । ପାଗଳର ସାତକ୍ଷୁଣ ମାଫ)

ପ୍ରଥମରେ ମୋତେ ଏହି ଶବ୍ଦଟି ବଡ଼ ଖରାପ ବୋଧ ହେଉଥିଲା । କିନ୍ତୁ "use lessons marvel" କାଳକ୍ରମରେ ତାହାର ତୀବ୍ରଭାବ ଦୂରୀଭୂତ ହୋଇ ଯାଉଅଛି । କବି କହିଛନ୍ତି; "There is a pleasure in being mad which none but the madman knows" । କିନ୍ତୁ ମୁଁ ଅନୁଭବ କରୁଛି "There is a pleasure in being called mad which they only know who are so called" ମୁଁ ଏକ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଛି ବା ପଦେ କଥା କହିଛି । ଯେଉଁମାନେ ଦେଖିଲେ ବା ଶୁଣିଲେ ତାହାକୁ ଭିନ୍ନ ଭାବରେ ବୁଝିଲେ । ସେମାନେ ସେହିପରି ଅବସ୍ଥାରେ କଣ କରନ୍ତେ ବା କଣ କହନ୍ତେ ତାହା ବ୍ୟକ୍ତ କଲେ । ମୋର ମତ ଯାହାକି ମୁଁ ବହୁବର୍ଷ ବ୍ୟାପୀ ପରିଶ୍ରମ ଦ୍ୱାରା ସ୍ଥିର କରିଛି ତାହା ମୁହୂର୍ତ୍ତକ ମଧ୍ୟରେ ଉଠାଇ ଦେଲେ । ବିଦ୍ରୂପ କଲେ । ପରିଶେଷରେ କହିଲେ ଲୋକଟି ପାଗଳ । ଏହିହେତୁରୁ ମୁଁ କହେଁ ପାଗଳ ଶବ୍ଦଟି ବଡ ମଜାର ଶବ୍ଦ । ଶୁଣିବାକୁ ବଡ଼ ଭଲ ଲାଗେ । କିନ୍ତୁ ସର୍ବ-ମତ୍ୟନ୍ତ ଗର୍ହିତ । ଅନେକ ସମୟରେ ଭାବେଁ 'ଦୁନିୟା'ରେ କଣ୍ ମୁଁ ଏକା ପାଗଳ?

ପ୍ରତିହିଂସା ।

ଅତି ଛେମ୍ ଚିପୁଡିଲେ ପିଡା । ପୂର୍ବେ ପାଗଳ ଶବ୍ଦ ଶୁଣି ଯେ ମୁଖୋପୂତ ହେଉଥିଲା ଏବେଣି ତାହା ହେଉ ନାହିଁ । ଶୁଣି ଶୁଣି ବିରକ୍ତି ବୋଧ ହେଲାଣି । ମୁଁ ମନୁଷ୍ୟ—କେତେ ସହିବ, ପାଗଳ ହେଲି ବୋଲି କଣ୍ ମୋର ପଞ୍ଚେନ୍ଦ୍ରିୟ ଶକ୍ତି ଶୂନ୍ୟ ହୋଇ ଅଛନ୍ତି?

"ତୋତେ ଯେ ମାରିଲା ତାକୁ ତୁ ନ ମାର ତାକୁ ମାରୁଥିବ ଆନ,
ଦେଖୁଥିବ ତୋର ଦୁଇ ନୟନ ଶୁଣୁଥିବ ଦୁଇ କାନ ।"

ଆହା ! ପାଗଳ-ଶବ୍ଦ-ପ୍ରତୀତିତ ମୋର ଚଳଚିତ୍ତ ହିଂସା-ପ୍ରବଣ ଏହି ପ୍ରତିଳିତ ପ୍ରବଚନୀୟ ଦ୍ୱାରା ଆଶ୍ୱସ୍ତ, ଉତ୍ସାହିତ ଓ ଆନନ୍ଦିତ ହୁଏ ।

ଆଜିକାଲି ମୁଁ କାନ ଡେଇ ଶୁଣେ ଜଗତରେ କେହି କାହାକୁ ପାଗଳ କହୁଛନ୍ତି ନା ମୋତେ ସମସ୍ତେ କହୁଅଛନ୍ତି । ଶୁଣି ଶୁଣି ବୁଝିଲାଣି ଯେ ଜଗତରେ ପନ୍ଦର ପଣ ତିନି ଗଣ୍ଡା ତିନି କଡ଼ା ପରିମାଣକୁ ପାଗଳ ବୋଲି ବୋଲି ହେଉଅଛନ୍ତି ଯାହା କଥା ଯାର ମନକୁ ନ ଆସିଲା ସେ ତାକୁ କହିଲା ପାଗଳ । ଯେ ଯେଉଁ ବିଷୟରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆସକ୍ତ ହେଲା ସେ ସେଥିରେ ହେଲା ପାଗଳ—ଏହିପରି, ନା ପାଗଳ, ଗାଁ ପାଗଳ, ପାଗଳ ପାଖରେ ଥାଇ ପାଗଳ, କେତେ ଅଛନ୍ତି କିଏ କହିବ । ଏହିପରି କେତେ ଧର୍ମ ପାଗଳ, କର୍ମ ପାଗଳ, ପ୍ରେମ ପାଗଳ, ପ୍ରତିହିଂସା ପାଗଳ, ପେଟ ପାଗଳ, ଅର୍ଥ ପାଗଳ, କାମ ପାଗଳ, ଜ୍ଞାନ ପାଗଳ ମାନ ପାଗଳ, ଦାନ ପାଗଳ, କାର୍ପଣ୍ୟ ପାଗଳ, ମୂର୍ଖ ପାଗଳ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ପାଗଳ, ସରଳତା ପାଗଳ, କାପଟ୍ୟ ପାଗଳ, ସୁଖ

Digitized by srujanika@gmail.com

ପାଗଳ, ଅସୁସ୍ଥ ପାଗଳ,—ଅଛନ୍ତି । ଧନ୍ୟନ୍ତରି ସ୍ୱୟଂ ଏହି ବାଉଳମାନଙ୍କର ସଂଖ୍ୟା କରି ପାରିଛନ୍ତି କିନା ସନ୍ଦେହ । ତେବେ ମୋଠାରେ କଣ୍ "ନାଖ" ମରିଛି ଯେ ମୋତେ ସମସ୍ତେ ପାଗଳ କହିବେ ?

ସାଧାରଣ ଭାବରେ ମୋର "ସମସ୍ତଲାଉଷିକ"ଙ୍କର କେତେକ ପରିଚୟ ଦେଲି । କିନ୍ତୁ ଉଦାହରଣ ନ ଦେଲେ ମୋର ପ୍ରଳାପ ପ୍ରତି କେହି କର୍ଣ୍ଣପାତ କରିବେ କି ?

ମୋର ଧାରଣା ସବୁ ସାଧାରଣ ଉଣା ଅଧିକରେ ପାଗଳ—କୌଣସି ନା କୌଣସି ବିଷୟରେ ପାଗଳ, ତେବେ ବିଶେଷ ଉଦାହରଣ ଦେବି କଣ ?

ମୋର ଧାରଣା ପ୍ରତି କାହାର ବା ଆସ୍ଥା ଅଛି? ପାଗଳ — ତାହାର ପୁଣି ଧାରଣା! ଜଗତର ଚକ୍ଷୁରେ ଦିନ୍ଦୁର ଯେପରି ସ୍ଥାନ ନାହିଁ, ମାନ ନାହିଁ, ଜ୍ଞାନ ନାହିଁ, ପାଗଳର ମଧ୍ୟ ସେହିପରି କିଛି ନାହିଁ ।

ଲୋକମାନଙ୍କ କଥାରେ ମୋର 'କିଛି ନାହିଁ' ସତ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ତାହା ମୁଁ ସ୍ୱୀକାର କରି ନ ପାରେଁ । ମୁଁ ମନୁଷ୍ୟ ଏହା ମୁଁ ଜାଣେ । ମୋର ଅବିକଳାଙ୍ଗ ପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗ ଦେଖି ସମସ୍ତେ ମଧ୍ୟ ତାହା କହନ୍ତି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ମନୁଷ୍ୟ ଯେପରି ଭାବନ୍ତି ଯେ ସେ ଯାହା କରନ୍ତି ତାହା ଠିକ୍, ଯାହା କହନ୍ତି ତାହା ଠିକ୍, ସେ ବିଦ୍ୱାନ୍, ସେ ରୂପବାନ୍, ସେ ଗୁଣବାନ୍, ସେ ଜ୍ଞାନବାନ୍, ସେ ଧାର୍ମିକ ଓ କର୍ମଠ ଇତ୍ୟାଦି, ମୁଁ ମଧ୍ୟ ଠିକ୍ ସେହିପରି ଭାବେଁ । ତେବେ ତହିଁ ମଧ୍ୟରେ ସାମାନ୍ୟ ବିଶେଷତ୍ୱ ଅଛି । ମୁଁ ଆଦର୍ଶ ପାଗଳ ହେବାକୁ ଚାହେଁ ନା । ମଧ୍ୟ ମୁଁ ଅଭ୍ରାନ୍ତ ବୋଲି ନିଜକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଭାବେ ନାହିଁ । ମୁଁ ଜାଣେ ଯେ ମନୁଷ୍ୟଜ୍ଞାନ ସସୀମ; ତାହା କେତେବେଳେ ଅଭ୍ରାନ୍ତ (infallible) ଓ ସୀମାଶୂନ୍ୟ (unbounded) ହୋଇ ନ ପାରେ ।

ମୋର ଧାରଣା, ମୋର ଜ୍ଞାନ, ମୋର ବିଦ୍ୟା ସମସ୍ତଙ୍କର ହୃଦୟାଙ୍କିତ କରାଇବା ମୋର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ନୁହେ । କେବଳ ଯାହା ଦେଖିଛି, ଶୁଣିଛି ବା ପୁସ୍ତକାଦିରେ ପଢିଛି ତାହା ଜନ ସାଧାରଣ ସମକ୍ଷରେ ଉପସ୍ଥିତ କରି ମୋର ପ୍ରତି ପାଗଳ ଶବ୍ଦ ପ୍ରୟୋଗରୂପ ଅନ୍ୟାୟର ବିଚାର ପ୍ରାର୍ଥନା କରାହିଁ ମୋର ଇଚ୍ଛା ।

ବର୍ତ୍ତମାନ କେତେକ ଗୋଟି ଉଦାହରଣ ଦେଇ ବା ମହାଜନ ମତ ଉଦ୍ଧୃତ କରି ମୋର ହିଂସା ବୃତ୍ତିର ଚରିତାର୍ଥ କରିବି ।

କ୍ରମଶଃ

[illegible]

ଧନ ଓ ତହିଁର ବ୍ୟବହାର ।

ମାନବ-ଇତିହାସ ପର୍ଯ୍ୟାଲୋଚନା କଲେ ଦେଖାଯିବ ଯେ ସବୁ ଯୁଗରେ ସବୁ ଦେଶରେ ଧନର ଗୌରବ ଧନର ଆଦର ହୋଇ ଆସିଅଛି । ସମସ୍ତ ଦେଶର ଓ ସମସ୍ତ ଭାଷାର କବିମାନେ ଧନର ମହିମା କୀର୍ତ୍ତନ କରିଅଛନ୍ତି ଧନ ସକାଶେ କେତେ କେତେ କାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଅଛି! ଯେତେ ରକ୍ତପାତ, ଯେତେ ମହାସଂଗ୍ରାମ ଓ ଯେତେ ଲୋମ-ହର୍ଷଣକାରୀ କାଣ୍ଡ ଏହି ପୃଥିବୀରେ ହୋଇଅଛି ତହିଁର ପ୍ରଧାନ କାରଣ ମନୁଷ୍ୟର ଧନ-ଲିପ୍ସା । ଜମରଡକଠାରୁ ନେପୋଲିୟନଙ୍କ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମହାବୀରମାନେ ଧନ ସକାଶେ କେତେ ଦେଶ ବିଜୟ କେତେ ଘୋର ଜିଘାଂସା କରିଅଛନ୍ତି ଏବଂ ଯୁରୋପ ଶ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ଓ ରୋମକମାନଙ୍କଠାରୁ ଆଧୁନିକ ଋଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କେତେ ଜାତି ଧନର ମୋହିନୀ-ଶକ୍ତିଦ୍ୱାରା ଚାଳିତ ହୋଇ ସ୍ୱ ସ୍ୱ ରାଜ୍ୟ ବିସ୍ତାର କରିଅଛନ୍ତି ଓ କରୁଅଛନ୍ତି । ଦୈନନ୍ଦିନ ଜୀବନରେ ମଧ୍ୟ ଦେଖାଯାଏ ଯେ ସମସ୍ତ ମନୁଷ୍ୟ ଧନ ସକାଶେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥାନ୍ତି । ରାଜା, ପ୍ରଜା, ବଣିକ, କୃଷକ, ଡେପୁଟୀ, ଓକିଲ, ମେକ୍ରାର, କରଣୀ, ଡାକ୍ତର, କବିରାଜ, ମୁଦିଆ, ମେଦେନ୍ତର ପ୍ରଭୃତି ସକଳ ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକ ଧନ ସକାଶେ କାର୍ଯ୍ୟ କରନ୍ତି । ମନୁଷ୍ୟର ଧନସ୍ପୃହା ଏତେ ପ୍ରବଳ ଯେ ସେ ଧନ ପାଇବା ସକାଶେ ଅନେକ ସମୟରେ ନିଜ ଜୀବନକୁ ମଧ୍ୟ ତୁଚ୍ଛଜ୍ଞାନ କରିଥାଏ ।

ମନୁଷ୍ୟର ଏପରି ଧନ ସ୍ପୃହାର କାରଣ କଣ? ଏହା ଯେ କେବଳ ପାପବୁଦ୍ଧି ବା ଲୋଭ ପ୍ରଣୋଦିତ ତାହା ବୋଲାଯାଇ ନ ପାରେ । ନ୍ୟାୟ ପଥରେ ଧନାର୍ଜ୍ଜନ-ସ୍ପୃହା ପ୍ରଶଂସନୀୟ ଓ ଆଦରଣୀୟ । ଧନ ସମାଜକୁ ରକ୍ଷିଅଛି । "ଧନାଦ୍ଧର୍ମ୍ମସ୍ତତଃ ସୁଖଂ" । "ଧନ ଅର୍ଜ୍ଜନେ ଯତ୍ନ କର; ଧର୍ମ୍ମେ ସ୍ଥାପିତ ନରହର" । ଇତ୍ୟାଦି କବିମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା କୀର୍ତ୍ତିତ ହୋଇ ଯାଇଅଛି । ସ୍ୱୟଂ ଧର୍ମ୍ମାବତାର ଯୁଧିଷ୍ଠିର

Digitized by srujanika@gmail.com

ମଧ୍ୟ ସ୍ୱଜାତୀୟ ଯଜ୍ଞରୂପ ଧର୍ମ୍ମ କାର୍ଯ୍ୟର ଅନୁଷ୍ଠାନ ନିମିତ୍ତ ଧନର ଏକାନ୍ତ ପ୍ରୟୋଜନ ହେବାରୁ ଦଳ ଜୟ ଦ୍ୱାରା ଧନ ସଂଗ୍ରହ କରାଯାଇଥିଲେ । ଏତେଦୂର ଯିବା ନିଷ୍ପ୍ରୟୋଜନ । ଦ୍ୱିଜଜନ ଜୀବନରେ ଅନୁଭବ ହେଉଅଛି ଯେ ଧନ ନ ହେଲେ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ଚଳେ ନାହିଁ । ସ୍ୱୀୟ ପରିବାର ପରିପୋଷଣରୂପ ମୌଳିକ ଧର୍ମ୍ମକାର୍ଯ୍ୟଟି କରିବାପାଇଁ ଧନର ନିତାନ୍ତ ପ୍ରୟୋଜନ ସେହିପରି ସ୍ୱକୀୟ ଜାତିରୂପ ବୃହତ୍ ପରିବାରଟିର ଭରଣପୋଷଣ ନିମିତ୍ତ, ସ୍ୱଜାତିର ସମ୍ମାନ ରକ୍ଷା ଓ ଉନ୍ନତି ନିମିତ୍ତ ସ୍ୱଦେଶର ରକ୍ଷା ଓ ଉନ୍ନତି ନିମିତ୍ତ ଜାତୀୟ ଧନାଗମ ଓ ଜାତୀୟ ଧନବୃଦ୍ଧି କିପରି ଅବଶ୍ୟକ ତାହା ସ୍ୱଦେଶହିତୈଷୀ ବ୍ୟକ୍ତିମାତ୍ରଙ୍କେ ବୁଝି ପାରୁଥିବେ । ଅଜିକାଲି ଭୂପୃଷ୍ଠସ୍ଥ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜାତି ଏହି ସ୍ୱଦେଶ ପ୍ରେମ ପ୍ରଣୋଦିତ ହୋଇ ଜାତୀୟ ଧନାଗମର ନାନାପନ୍ଥା ଉଦ୍‌ଘାଟନ ପୂର୍ବକ ଜାତୀୟ ଧନ ସଞ୍ଚୟ ବ୍ରତରେ ବ୍ରତୀ ହୋଇ କୃତିତ୍ୱ ଲାଭ କରୁଅଛନ୍ତି ଓ ଜଗତ ସମକ୍ଷରେ ସମ୍ମାନିତ ଓ ଆଦୃତ ହେଉଅଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ହାୟ ! ଭାରତ-ବାସୀ କି ବ୍ୟକ୍ତିଗତ କି ଜାତୀୟ ଧନାଗମର ଉପାୟ-ଉଦ୍ଭାବନରେ ଅଜ୍ଞ ଓ ଅକ୍ଷମ ହୋଇଥିବାରୁ ଆଜି ଭାରତର କି ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ତାହା ହୃଦୟବାନ୍ ବ୍ୟକ୍ତିମାତ୍ରଙ୍କେ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରି ପାରୁଥିବେ । ଅତଏବ ଏଥିରୁ ଦେଖା ଯାଉଅଛି ଯେ ମନୁଷ୍ୟ ଜୀବନ ସହିତ ଧନର କୌଣସି ଘନିଷ୍ଠ, ଅବିଚ୍ଛେଦ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧ ଅଛି । ସେହି ସମ୍ବନ୍ଧ କିପରି ଓ କି ପ୍ରକୃତିର ତାହାର ଟିକିଏ ଆଲୋଚନା କରାଯାଉ ।

ଏହି ବିଶ୍ୱବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ବିଷୟ ପର୍ଯ୍ୟାଲୋଚନା କଲେ ଦେଖା-ଯିବ ଯେ ଏଥିରେ ଦୁଇଗୋଟି ମହାଶକ୍ତି କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଅଛନ୍ତି: ଗୋଟିକର ନାମ ଚିତ୍ତଶକ୍ତି ବା ଅଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଶକ୍ତି (spiritual force); ଅନ୍ୟଟିର ନାମ ଜଡ଼ ଶକ୍ତି (material force). The Universal Mind works in this universal frame. ଏହି ବିଶ୍ୱବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ମଧ୍ୟରେ ବିଶ୍ୱଆତ୍ମା (ପରମାତ୍ମା) କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଅଛନ୍ତି । ଅନନ୍ତ ସୌର ଜଗତଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି କ୍ଷୁଦ୍ରାତିକ୍ଷୁଦ୍ର ଧୂଳିକଣାର କାର୍ଯ୍ୟସ୍ଥଳ ଦୃଷ୍ଟିପାତ କଲେ ଦେଖାଯିବ ସର୍ବତ୍ର ସେହି ମହାଶକ୍ତିଦ୍ୱୟ ବିଦ୍ୟମାନ । ମନୁଷ୍ୟ ଏହି ବିଶ୍ୱବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର ଗୋଟିଏ ଅଂଶମାତ୍ର । ଅତଏବ ମନୁଷ୍ୟ ଏହି ବିଶ୍ୱ ବ୍ୟାପୀ ଅଖଣ୍ଡନିୟମର ବହିର୍ଭୂତ ହୋଇ ନ ପାରେ । ବରଂ ମନୁଷ୍ୟଠାରେ ଏହି ନିୟମର କାର୍ଯ୍ୟ ସ୍ପଷ୍ଟତରରୂପେ ପରି-ସ୍ଫୁଟ । ସମସ୍ତେ ଜାଣନ୍ତି ମନୁଷ୍ୟର ଶରୀର ଅଛି, ଓ ଆତ୍ମା ଅଛି । ଶରୀର ଜଡ଼ମୟ ପଦାର୍ଥ, ଆତ୍ମା ଚିନ୍ମୟ ପଦାର୍ଥ, ମନୁଷ୍ୟ ଶରୀରର ସମସ୍ତ ଜଡ଼ ଜଗତ ସହିତ ସମ୍ପର୍କ ଓ ମାନବାତ୍ମାର ଅନନ୍ତ ପରମାତ୍ମାଙ୍କ ସହିତ ସମ୍ପର୍କ । ଜଡ଼ ଜଗତର ଏକ କଣା ଓ ପରମାତ୍ମାଙ୍କର ଏକ କଣାର ଅପୂର୍ବ ମିଳନରେ ମନୁଷ୍ୟ ଏହି ଅପୂର୍ବ ଜୀବର ସୃଷ୍ଟି; ଓ ସେ ପୁଣି ଏପରି ଭାବରେ ଗଠିତ ଯେ ଗୋଟିକର ଅଭାବରେ ଅନ୍ୟଟି ତିଷ୍ଠି ନ ପାରେ । ମନୁଷ୍ୟ ଦେହରୁ ଆତ୍ମାକୁ କାଢି କିଆ ସେହି ଦେହ ଅଳ୍ପକାଳ ମଧ୍ୟରେ ପଞ୍ଚଭୂତମୟ ହୋଇ ବିନାଶ ପ୍ରାପ୍ତ ହେବ । ପୁଣି ଶରୀର ଧ୍ୱଂସ ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲେ ଆତ୍ମା ଆଉ ମାନବାତ୍ମା ଅବସ୍ଥାରେ ରହିବ ନାହିଁ । ଗୋଟି-କର ସୁଖ ଦୁଃଖ, ଭଲ ମନ୍ଦ ଉପରେ ଅନ୍ୟଟିର ସୁଖ ଦୁଃଖ ଓ ଭଲ ମନ୍ଦ ନିର୍ଭର କରେ । ଯେଉଁଦିନ ଶରୀର ଭଲ ନ ଥାଏ ସେ ଦିନ ମାନସିକ ପରିଶ୍ରମ କରି ହୁଏ ନାହିଁ । ପୁଣି ମନର ଅସୁସ୍ଥତାରେ ଶରୀରର ଅସୁସ୍ଥତା ଓ ଧ୍ୱଂସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅବଶ୍ୟମ୍ଭାବୀ । "ଲୁଣ ଖାଏ ହାଣ୍ଡି, ଚିନ୍ତା ଖାଏ ଗଣ୍ଡି" ଏକଥାଟି ସର୍ବବାଦ ସମ୍ମତ ।

ପୁନଶ୍ଚ ଏହି ସଂସାରରେ ମନୁଷ୍ୟ ଜୀବନର କୃତିତ୍ୱ ଓ ଅକୃତିତ୍ୱ ଶରୀରର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଓ ଅସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଉପରେ ବିଶେଷ ପରିମାଣରେ ନିର୍ଭର କରେ । "ଶରୀରମାଦ୍ୟଂ ଖଲୁ ଧର୍ମ୍ମ ସାଧନଂ" । ଶରୀର ଧର୍ମ୍ମ ଜୀବନର ମୂଳ । ଏହା ଆତ୍ମୋ-ନ୍ନତିର ମୂଳଭିତ୍ତି । (The physique is the basis of self-development and self-culture).

ଯେଉଁ ଶରୀର ଉପରେ ମନୁଷ୍ୟର ଅସ୍ତିତ୍ୱ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନିର୍ଭର କରେ ଓ ଯାହା ମନୁଷ୍ୟ ଜୀବନର ସଫଳତା ପକ୍ଷରେ ଏତେଦୂର ଉପଯୋଗୀ ସେହି ଶରୀର ପ୍ରତି ସ୍ନେହ ଓ ମମତା ଈଶ୍ୱରଦତ୍ତ ଓ ତାହା ମନୁଷ୍ୟ ପ୍ରାଣରେ ଓତପ୍ରୋତଭାବରେ ରହି ମନୁଷ୍ୟ ହୃଦୟର ଅନ୍ତରତମ ପ୍ରଦେଶକୁ ଅଧିକାର କରି ରହିବ ଏଥିରେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ କିଣ ? ଅତଏବ ଏହି ଶରୀର—ପରମ ପିତା ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କ ସର୍ବୋତ୍କୃଷ୍ଟ ଦାନର —ରକ୍ଷଣ, ପାଳନ ଓ ଉନ୍ନତି ସାଧନ ଯେ ମନୁଷ୍ୟର ଅତୀବ

Digitized by srujanika@gmail.com

ପରନ୍ତୁ, ସ୍ତ୍ରୀଭକ୍ତ, ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ ଓ ମହତ୍ତ୍ୱ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଏଥିରେ ଦ୍ୱିଧା ହୋଇ ନ ପାରେ ।

ଏଠାରେ ଏହି ପ୍ରଶ୍ନ ଉଠୁଅଛି: ଏହି ଦେହର ରକ୍ଷଣ, ପାଳନ ଓ ଉନ୍ନତି ସାଧନର ଉପାୟ କଣ? ଏହା ସମସ୍ତେ ଜାଣନ୍ତି ଯେ ଏହି ଦେହ ଜଡ଼ ଜଗତକୁ ଆଶ୍ରୟ କରି ବାସ କରୁଅଛି, ଜଡ଼ଜଗତ ଦ୍ୱାରା ବେଷ୍ଟିତ ଓ ଜଡ଼ଜଗତ ଦ୍ୱାରା ପୋଷିତ ହେଉଅଛି । ଜଡ଼କୁ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ଏ ଦେହ ତିଷ୍ଠି ନ ପାରେ; ଏହାର ଗତିବିଧି ଚେଷ୍ଟା ପ୍ରଭୃତି ଜଡ଼ର ସାହାଯ୍ୟରେ । ଗମନରେ ବାୟୁ ମଣ୍ଡଳର ପ୍ରୟୋଜନ; ଶ୍ରବଣରେ ଆକାଶର ପ୍ରୟୋଜନ; ଦର୍ଶନରେ ଆଲୋକ ମଣ୍ଡଳର ପ୍ରୟୋଜନ; ଏହିରୂପେ ସକଳ ବିଷୟରେ ଜଡ଼-ଜଗତ ଏହି ଦେହର ଆଶ୍ରୟ, ପୋଷକ ଓ ପ୍ରତିପାଳକ । ବୋଧ ହୁଏ ମାନବ ଜୀବନ ପକ୍ଷରେ ଜଡ଼ ଜଗତର ଏହି ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟତାକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ସକଳ ଜ୍ଞାନର ପିତୃସ୍ୱରୂପ ଓ ଜଗତର ଗୁରୁସ୍ୱରୂପ ପ୍ରାଚୀନ ଆର୍ଯ୍ୟମହର୍ଷିଗଣ ବଜ୍ର ଗମ୍ଭୀର ସ୍ୱରରେ ଗାନ କରି ଯାଇ ଅଛନ୍ତି:—

"ଯଶ୍ଚାୟ ମସ୍ମିନ୍ ଆକାଶେ ତେଜୋମୟୋ ଽମୃତମୟ୍ ପୁରୁଷଃ ସର୍ବାନୁଭୂଃ ଯଶ୍ଚାୟ ମସ୍ମିନ୍ ଆତ୍ମନି ତେଜୋମୟୋ ଽମୃତମୟଃ ପୁରୁଷଃ ସର୍ବାନୁଭୂଃ ତମେବ ବିଦିତ୍ୱା ମୃତ୍ୟୁମେତି ନାନ୍ୟଃପନ୍ଥାଃ ବିଦ୍ୟତେ ଅୟନାୟ ।

ଅର୍ଥାତ୍ ଯେଉଁ ତେଜୋମୟ ଅମୃତମୟ ସର୍ବାନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ ପୁରୁଷ ଆକାଶରେ ଓତପ୍ରୋତଭାବରେ ରହିଅଛନ୍ତି, ଯେଉଁ ତେଜୋମୟ ଅମୃତମୟ ସର୍ବାନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ ପୁରୁଷ ଆତ୍ମାରେ ଓତପ୍ରୋତଭାବରେ ବାସ କରୁଅଛନ୍ତି ତାହାଙ୍କୁ ଜାଣିଲେଇ ମାନବ ମୃତ୍ୟୁକୁ ଅତିକ୍ରମ କରେ ଅର୍ଥାତ୍ ଅମୃତତ୍ୱ ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏ । ଗମନର ଅନ୍ୟପଥ ନାହିଁ ।"

ବାସ୍ତବିକ ଆଉ ଭାଷାୟ ନାହିଁ । ଜଡ଼ଜଗତ (ବହିର୍ଜଗତ) ଓ ଆତ୍ମଜଗତ (ଅନ୍ତର୍ଜଗତ) ଉଭୟଙ୍କ ସର୍ବାନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ ପୁରୁଷଙ୍କୁ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରି ତାଙ୍କର ପୂଜା ନ କଲେ ମନୁଷ୍ୟର ପରିତ୍ରାଣ ନାହିଁ । ଅନ୍ତର୍ଜଗତରେ ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ଆରାଧନା ନ କଲେ ଯେପରି ଆତ୍ମାର ରକ୍ଷା ବା ଉନ୍ନତି ନାହିଁ, ସେହିପରି ବହିର୍ଜଗତର ଶକ୍ତି ନିଚୟର ସଦ୍ବ୍ୟବହାର ନ କଲେ ଶରୀରର ରକ୍ଷା ବା ଉନ୍ନତି ନାହିଁ । ଅତଏବ ଏଥିରୁ ପୂର୍ବୋକ୍ତ ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ମିଳୁଅଛି: ଅର୍ଥାତ୍ ଜଡ଼ଜଗତର ଶକ୍ତି ନିଚୟକୁ (ମନୁଷ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ଯେତେଦୂର ସମ୍ଭବ ତେତେଦୂର) ଅଧ୍ୟୟନ କରି ଓ ଜ୍ଞାନ ଦ୍ୱାରା ଓ ଆୟତ୍ତାଧୀନ କରି ପ୍ରୟୋଜନାନୁଯାୟୀ ଯଥା ସମୟରେ, ଯଥା ପରିମାଣରେ ଆତ୍ମୋନ୍ନତିର ମୂଳୋପାୟଭୂତ ଏହି ଦେହର କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲଗାଇବାହିଁ ଶରୀର ପାଳନରୂପ ପବିତ୍ର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ-ସମ୍ପାଦନର ଏକମାତ୍ର ଉପାୟ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରଶ୍ନ ହେଉଅଛି ଏହି ଜଡ଼ଶକ୍ତି ନିଚୟକୁ ଆୟତ୍ତାଧୀନ କରିବାର ଉପାୟ କଣ? ଅନୁଭବ କହୁଅଛି ଯେ ଧନ ଏଥିର ପ୍ରକୃଷ୍ଟତମ ଓ ସହଜତମ ଉପାୟ । ଧନକୁ ଜଡ଼ଶକ୍ତି ନିଚୟର ପ୍ରତିନିଧି ବୋଲାଯାଇ ପାରେ । ସମସ୍ତ ଜଡ଼ଶକ୍ତି, ସମସ୍ତ ବହିଃଶକ୍ତି ଆସି ଯେପରି ଧନ ମଧ୍ୟରେ କେନ୍ଦ୍ରୀଭୂତ (concentrated) ହୋଇ ଅଛନ୍ତି । ଧନ-ବଳରୁ ପୃଥିବୀର ଏକ ପ୍ରାନ୍ତରୁ ଅପର ପ୍ରାନ୍ତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କ୍ଷଣକ ମଧ୍ୟରେ ସମ୍ବାଦ ଯାତାୟାତ କରୁଅଛି; ଧନବଳରୁ ଦୂର ଦନର ପଥ ଦୂର ଘଣ୍ଟା ମଧ୍ୟରେ ଅତିକ୍ରାନ୍ତ ହେଉଅଛି; ଧନବଳରୁ ଗମ୍ଭୀର ଅତଳସ୍ପର୍ଶ ମହାସାଗର ବକ୍ଷରେ କ୍ଷୁଦ୍ର ମାନବ ଅବଲୀଳାକ୍ରମେ କ୍ରୀଡ଼ା କରୁଅଛି । ଏହିରୂପେ କ୍ଷିତ୍ୟପ୍‌ତେଜୋମରୁଦ୍ବ୍ୟୋମାଦି ସକଳ ପ୍ରକାର ଭୌତିକ-ଶକ୍ତି ଧନ ପ୍ରୟୋଗ ପ୍ରଭାବରୁ ମନୁଷ୍ୟର ଭୃତ୍ୟରୂପେ ଖଟୁଅଛନ୍ତି । ପୁନଶ୍ଚ, ଯାହାର ଧନବଳ ଅଛି ଚବ୍ୟ, ଚୂଷ୍ୟ, ଲେହ୍ୟ ପେୟାଦି ସକଳ ପ୍ରକାର ଭୋଗସାମଗ୍ରୀ, ଶରୀର ରକ୍ଷାର ସକଳ ପ୍ରକାର ଉପାୟ ଲଭିତ ମାତ୍ରେ ତାହାର ପାଦତଳେ ଖଟୁଅଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଯାହାର ଧନ ନାହିଁ ତାହାର ପେଟକୁ ଦାନା ନାହିଁ; ପିନ୍ଧିବାକୁ ଜନା ନାହିଁ; ସେ ଦାଣ୍ଡର ଭିଖାରୀ ହୋଇ ଅତୀବ ହୀନ ଭାବରେ, ଘୋର ଶାରୀରିକ ଓ ମାନସିକ ଯନ୍ତ୍ରଣାରେ କାଳାତିପାତ କରୁଅଛି ଓ ଦୁର୍ଲଭ ମାନବ ଜୀବନକୁ ବୃଥା ନଷ୍ଟ କରୁଅଛି । ଧନୀର ସମସ୍ତେ ଆଜ୍ଞାବହ, ନିର୍ଧନର ତାହାରଠାରେ ବଳ ନାହିଁ । ଅତଏବ ଯେ ଯେଉଁ ପରିମାଣରେ ଧନକୁ କରାୟତ୍ତ କରିଅଛି ସେ ସେହି ପରିମାଣରେ ବାହ୍ୟଶକ୍ତି ନିଚୟକୁ ଆୟତ୍ତ କରିଅଛି ବୋଲିବାକୁ ହେବ । ପୁଣି ଶରୀର ଓ ମନର ଯେପରି ଘନିଷ୍ଠ ସମ୍ବନ୍ଧ ଧନ ଓ ମାନସିକ ଅନେକ ଗୁଣ ମଧ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ସେହି-ପରି ସମ୍ବନ୍ଧ । ଯାହା ପାଖରେ ଧନ ଅଛି ତାହାଠାରେ ସାହସ, ଉଦ୍ୟମ, ଉତ୍ସାହ ପ୍ରଭୃତି କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ଗୁଣମାନ ବିଦ୍ୟମାନ ଥାନ୍ତି । ଧନହୀନତା ସକଳ ମାନସିକ ଶକ୍ତି ଲୋପ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଜରୁ ଦବ । "Chill penury represseth the noble rage" ଓ "ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଦୋଷୋ ଗୁଣରାଶିନାଶୀ"। ଏହି କବିବାଣୀମାନ ଅକ୍ଷରେ ସତ୍ୟ । ଏହି କାରଣରୁ ସର୍ବ ଦେଶରେ, ସର୍ବ କାଳରେ ମାନବର ଧନଲିପ୍ସା ଏତେ ବଳବତୀ । ଅତଏବ ଏହି ଧନ ଲାଭେଚ୍ଛା ପାପବୁଦ୍ଧି ପ୍ରଣୋଦିତ ନୁହେ । ମୂଳତଃ ଏହା ଧର୍ମ୍ମ ଜୀବନର ମୂଳଭିତ୍ତିଭୂତ ଏହି ଭୌତିକ ଶରୀରର ରକ୍ଷଣରୂପ ଧର୍ମ୍ମ ସାଧନେଚ୍ଛା ପ୍ରଣୋଦିତ ଅଟେ । ଏହା ପ୍ରକୃତିଦତ୍ତ : ଏହା ଈଶ୍ୱର ଦତ୍ତ ।

ପୂର୍ବଲିଖିତ କଥାମାନଙ୍କରୁ ଏହା ସ୍ପଷ୍ଟ ଜଣାଯିବ ଯେ ମନୁଷ୍ୟର ଶାରୀରିକ ଓ ସାଂସାରିକ ପ୍ରୟୋଜନମାନ ସାଧନ କରି ତାହାକୁ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପଥରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିବା ଧନର ପ୍ରଧାନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଅଟେ । ପ୍ରକୃତି ରାଜ୍ୟରେ ମନୁଷ୍ୟର ପ୍ରୟୋଜନୋପଯୋଗୀ ସକଳ ପଦାର୍ଥ ଈଶ୍ୱର ଦେଇଅଛନ୍ତି । ମନୁଷ୍ୟ ତହିଁର ବ୍ୟବହାର କରି ଆପଣାର ପ୍ରୟୋଜନମାନ ସାଧନ କରି ପାରେ । ତେବେ ତାହାର ଧନର ଦରକାର କଣ? ମନୁଷ୍ୟ ଏ ସଂସାରରେ ଏକାକୀ ହୋଇ ବାସ କରୁଥିଲେ ଏହା କରି ପାରନ୍ତା । କିନ୍ତୁ ମନୁଷ୍ୟ ସାମାଜିକ ପ୍ରାଣୀ; ସମାଜ ମଧ୍ୟରେ ରହି ନିଜର ସମସ୍ତ ପ୍ରୟୋଜନୀୟ ପଦାର୍ଥ ନିଜେ ସଂଗ୍ରହ କରିବା ମନୁଷ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ଅସମ୍ଭବ । ଏଣୁ ସେ ବିନିମୟର ଆଶ୍ରୟ ଗ୍ରହଣ କରେ । ଗୋଟିଏ ପଦାର୍ଥ ବଦଳରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ପଦାର୍ଥ ଗ୍ରହଣ କରେ; ଏବଂ ମୁଦ୍ରାରୂପୀ ଧନ ଏହି ବିନିମୟ ପକ୍ଷରେ ବିଶେଷ ସୁବିଧାଜନକ ବୋଲି ସମାଦରେ ତହିଁର ଏତେ ଆଦର ।

ଏଠାରେ ଧନକୁ ଦୁଇ ପ୍ରକାରରେ ବିଭକ୍ତ କରି ଯାଇ ପାରେ; ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଓ ଜାତୀୟ । ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଜୀବନର କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନ ପକ୍ଷରେ ଯେପରି ଧନର ପ୍ରୟୋଜନ; ଜାତୀୟ କାର୍ଯ୍ୟସାଧନ ପକ୍ଷରେ ଧନର ସେହିପରି ପ୍ରୟୋଜନ । ପ୍ରକୃତରେ ଦେଖିବାକୁ ଗଲେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଧନ ଜାତୀୟ ଧନ ବା ଦେଶୀୟ ଧନ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ । ସମାଜ ବା ଜାତି 'ନ ଥିଲେ ପ୍ରଚଳିତ ଧନର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇ ନ ଥାନ୍ତା, କାରଣ ଧନର ମୂଲ୍ୟ ବିନିମୟରେ ଏବଂ ବିନିମୟ ହୋଇ ପାରେ କେବଳ ସମାଜ ମଧ୍ୟରେ ବା ଜାତି ମଧ୍ୟରେ । ଅତଏବ ଜାତୀୟ ବା ଦେଶୀୟ ଧନାଗମର ଉପାୟ ଯେଉଁ ପରିମାଣରେ ଅଧିକ, ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଧନାଗମର ଉପାୟ ସେହି ପରିମାଣରେ ଅଧିକ । ଜାତୀୟ ଧନ ବୃଦ୍ଧି କୃଷି, ଶିଳ୍ପ, ବ୍ୟବସାୟ ଓ ବାଣିଜ୍ୟ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ; ଅତଏବ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଧନ ବୃଦ୍ଧି ମଧ୍ୟ ତାହାର ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ । ଏହି ସବୁ ବିଷୟରେ ଦେଶବ୍ୟାପୀ ତୁମୁଳ ଆନ୍ଦୋଳନ ଚାଲିଅଛି ଓ ମନା ମସ୍ତିଷ୍କମାନ ବୃଦ୍ଧିତ ହେଉଅଛି । ଅତଏବ ଏସମ୍ବନ୍ଧରେ ବିଶେଷ କିଛି କହିବା ନିଷ୍ପ୍ରୟୋଜନ । କେବଳ ଏତିକି କହିଲେ ଯଥେଷ୍ଟ ହେବ ଯେ ସମାଜର ବା ଜାତିର ଧନ ବୃଦ୍ଧି ନ ହେଲେ ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷର ଧନ ବୃଦ୍ଧି ହୋଇ ନ ପାରେ, ଏହା ଧନର ପ୍ରକୃତି । ଯେଉଁ ଉପାୟରେ ଜାତୀୟ ଧନର ବୃଦ୍ଧି ହୋଇ ପାରିବ, ତାହା ପ୍ରତ୍ୟେକ ସ୍ୱଦେଶ ପ୍ରେମିକ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ଚିନ୍ତାର ବିଷୟ । ଜାତୀୟ ଧନାଗମର ମାର୍ଗ ପରିଷ୍କୃତ ହେଲେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଧନାଗମର ମାର୍ଗ ଆପେ ପରିଷ୍କୃତ ହୋଇଯିବ ।

ଯାହା ହେଉ ଯେ କୌଣସି ସଦୁପାୟ ଅବଲମ୍ବନ କରି ଧନ ଉପାର୍ଜ୍ଜନ କରିବାକୁ ହେବ । ଧନ ଉପାର୍ଜ୍ଜନ କରି କଣ କରିବ? ଏହିଠାରେ ଧନର ବ୍ୟବହାରର ପ୍ରଶ୍ନ ଉପସ୍ଥିତ, ଧନ ଅର୍ଜ୍ଜନ କରି ତହିଁର ସଦ୍ବ୍ୟବହାର କରି ନ ପାରିଲେ ସେ ଧନ ବୃଥା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହି ବ୍ୟବହାରର ବିଷୟ ଟିକିଏ ଆଲୋଚନା କରାଯାଉ ।

କୌଣସି ପଦାର୍ଥର ବ୍ୟବହାର କରିବାକୁ ହେଲେ ତହିଁର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଜାଣିବା ଆବଶ୍ୟକ ଓ ସେହି ପଦାର୍ଥକୁ ସେହି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଲଗାଇବାକୁ ଶିଖିବା ଆବଶ୍ୟକ । ପିତା ପୁଅକୁ ଖଣ୍ଡିଏ ତରବାରି ଦେଲେ, କିନ୍ତୁ ତରବାରି ଖଣ୍ଡି ନେବା ପୂର୍ବରୁ ପୁଅ ତରବାରିର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଓ ତରବାରିକୁ ସେହି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ କିପରି ଲଗାଇବାକୁ ହେବ ପୁଅର ତାହା ଶିକ୍ଷା କରିବା ଉଚିତ । ତାହା ନ ହେଲେ ଅଜ୍ଞ ପୁଅ ତରବାରିର ଅପବ୍ୟବହାର ଦ୍ୱାରା ବିଷମୟ ଫଳ ଉତ୍ପାଦନ କରି ବସିବ । ସେହିପରି ଧନର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଜାଣି ଧନର ଅଧିକାରୀ ହେଲେ ତହିଁର ଅପବ୍ୟବହାର ଦ୍ୱାରା ବିଷମୟ ଫଳ ଜାତ ହୁଏ ।

ପୂର୍ବେ ବୋଲା ଯାଇଅଛି ଯେ ଗୃହସଂସାରରେ ମନୁଷ୍ୟକୁ ସ୍ୱୀୟ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସାଧନରେ, ଜୀବନର ମହାଲକ୍ଷ୍ୟ ସାଧନରେ ସହାୟତା କରିବା ଧନର ମୁଖ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । ଏହି

Digitized by srujanika@gmail.com

ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ବୁଝିଲେ ଧନର ବ୍ୟବହାର ଅପେକ୍ଷା ନିୟମିତ ହେବ ।

ଏହି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟବୋଧ କିପରି ଜନ୍ମିବ? ଏହା ଜୀବନର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ବୋଧ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ । ଯେ ଯେଉଁ ପରିମାଣରେ ଜୀବନର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ବୁଝିଅଛି ସେ ସେହି ପରିମାଣରେ ତାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ବୁଝିଅଛି । ଜୀବନର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପାଳନ ଧର୍ମ୍ମ ସାଧନ ମାନବ ଧର୍ମ୍ମ ସାଧନ । ଶାରୀରିକ, ମାନସିକ ଓ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଉନ୍ନତି ସାଧନ ଓ ଐହିକ ଓ ପାରତ୍ରିକ ମଙ୍ଗଳ ସାଧନହିଁ ମାନବ ଧର୍ମ୍ମ ।

ଜୀବନର ଏହି ଲକ୍ଷ୍ୟ ବୁଝିବା ସକାଶେ ଶିକ୍ଷାର ପ୍ରୟୋଜନ । ମନୁଷ୍ୟ ଉତ୍ତମରୂପେ ଶିକ୍ଷା ପାଇଲେ ଜୀବନର ଲକ୍ଷ୍ୟ ଓ ଧନର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ବୁଝିବାକୁ ସକ୍ଷମ ହେବ ।

କିନ୍ତୁ ସୁଶିକ୍ଷା ନ ପାଇଲେ ଜୀବନର ମହାଲକ୍ଷ୍ୟ ବୁଝିବାକୁ ମାନବ ସକ୍ଷମ ହେବ ନାହିଁ । ଅତଏବ ଆପଣାର ଧନକୁ ସଦ୍‌ବ୍ୟବହାରରେ ଲଗାଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ଭ୍ରମରେ ପଡ଼ି ଧନର ନାନା ପ୍ରକାର ଅପବ୍ୟବହାର କରିବ ଓ ତଜ୍ଜନିତ ବିଷମୟ ଫଳ ଭୋଗ କରିବ ।

ଧନର ଅପବ୍ୟବହାର ହେତୁରୁ ଯେଉଁ ଦୋଷମାନ ଜାତ ହୁଏ ସେମାନେ ତିନିଗୋଟି ପ୍ରଧାନ ଦୋଷର ଅନ୍ତର୍ଗତ, ଯଥା :—କାର୍ପଣ୍ୟ, ଅମିତବ୍ୟୟ ଓ ଅପବ୍ୟୟ । ନିମ୍ନରେ ଏହିର ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଆଲୋଚନା କରାଗଲା ।

ଧନର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଜାଣି ନ ଥିବା ହେତୁରୁ ଅନେକେ କେବଳ ଧନକୁ ସାଇତି କରି ରଖି ଯକ୍ଷପରି ଜଗି ବସିଥାନ୍ତି । ଏପରି ଲୋକଙ୍କୁ କୃପଣ କହନ୍ତି । କୋଟି ଟଙ୍କାର ଅଧିକାରୀ ହୋଇ ଏମାନେ ଆପଣା ପେଟକୁ ଗଣ୍ଡିଏ ଭଲ କରି ଖାନ୍ତି ନାହିଁ । "ବୁଢ଼ା ବଡ଼ କୃପଣ ମାଣ୍ଡିଆ ଯାଉରେ ନ ଖାଏ ଲୁଣ" ଏହି ଉକ୍ତିଟି ସମସ୍ତେ ଶୁଣିଥିବେ ଓ ଏହା କାର୍ପଣ୍ୟର ଅବତାରସ୍ୱରୂପ ଧନୀ ସୌଦାଗର ନାମା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଦେଶରେ ସୁପରିଚିତ ବଣିକ୍ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଉକ୍ତ ହୋଇଅଛି । ଏମାନଙ୍କ ମତରେ ଧନ ସଞ୍ଚୟ ଯେପରି କି ମାନବ ଜୀବନର ଚରମଲକ୍ଷ୍ୟ । ଜୀବନର ଉଚ୍ଚତର କର୍ତ୍ତବ୍ୟମାନଙ୍କରେ ଅନ୍ଧ ହୋଇ ଏମାନେ ଏହି ନିରସ ଧନ ସଂଗ୍ରହ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଅତିଶୟ ଲିପ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ନ୍ତି । ଏପରି ହେଲେ ଆତ୍ମା କ୍ରମଶଃ ଅଧଃପତିତ ହୁଏ, ଓ ପରିଶେଷରେ ମନୁଷ୍ୟ କେବଳ ଜଡ଼ସର୍ବସ୍ୱ ହୋଇ ଜଡ଼ରେ ଆବଦ୍ଧ ରହେ ଓ ଚିତ୍ତଶକ୍ତି ଲୁପ୍ତ ପ୍ରାୟ ହୋଇଯାଏ ।

କୃପଣ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଯେ କେବଳ ଆପଣାର ସର୍ବନାଶ କରନ୍ତି ତାହା ନୁହେ । ସେମାନଙ୍କ କାର୍ପଣ୍ୟ ହେତୁରୁ ସେମାନଙ୍କ ସନ୍ତାନସନ୍ତତିମାନେ ଉପଯୁକ୍ତ ଶିକ୍ଷା ପାଇ ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଏହେତୁ ସେମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟ ସର୍ବନାଶ ହୁଏ । କ୍ରମଶଃ ଏହା ଜାତୀୟ ସର୍ବନାଶର ଗୋଟିଏ କାରଣ ହୋଇ ଉଠେ । ଉପଯୁକ୍ତ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥିଲେ ହୁଏତ ସେହିମାନଙ୍କ ବଂଶରୁ କେହି ଦେଶ ମଧ୍ୟରେ ଜଣେ ପ୍ରଧାନ ବ୍ୟକ୍ତି ହୋଇ ଦେଶର ଅଶେଷ କଲ୍ୟାଣ ସାଧନ କରି ପାରିଥାନ୍ତେ । ଏଣୁ କୃପଣ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଦେଶର କଳଙ୍କସ୍ୱରୂପ ।

ଏହି କାର୍ପଣ୍ୟର ଠିକ୍ ଗୋଟିଏ ବିପରୀତ ଦୋଷ ଅଛି; ତାହା ଅମିତବ୍ୟୟିତା । ଶିକ୍ଷିତ ଓ ଅଶିକ୍ଷିତ ଉଭୟେ ଏତଦ୍ଦ୍ୱାରା ଆକ୍ରାନ୍ତ ହୋଇଥାନ୍ତି । ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଭଲ ଥାଇ ମଧ୍ୟ ଲୋକ ଅମିତବ୍ୟୟୀ ହୋଇ ପାରେ । ସାଂସାରିକ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଉପଯୁକ୍ତ ସଂଯମ ଓ ବିବେଚନାର ଅଭାବ ଏହାର ପ୍ରଧାନ କାରଣ; ପୁଣି ବାହ୍ୟାଡ଼ମ୍ବର-ପ୍ରିୟତା ଓ ବୃଥା ଅମ୍ଭାଇମାନ ପ୍ରଭୃତି ରୋଗଗୁଣ ସମ୍ଭବ ହେତୁ-ଗୁଡ଼ିକ ମୀତବ୍ୟୟ ଏହାର ଆନୁଷଙ୍ଗିକ କାରଣ ଅଟେ । ଅପବ୍ୟୟ ଏହି ଅମିତବ୍ୟୟର ନିତ୍ୟ ସହଚର । ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟ ଧର୍ମ୍ମ ବିରୁଦ୍ଧ ଅର୍ଥାତ୍ ଯାହା ଜୀବନର ଲକ୍ଷ୍ୟ ସାଧନ ପକ୍ଷରେ ଆଦୌ ଆବଶ୍ୟକ ନୁହେ, ବରଂ ବାଧାଜନକ ସେହି କାର୍ଯ୍ୟରେ ଅର୍ଥାତ୍ ଅକର୍ମ୍ମରେ ଓ କୁକର୍ମ୍ମରେ ଧନ ବ୍ୟୟର ନାମ ଅପବ୍ୟୟ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ସମାଜ ଏହି ଦୁଇ ଦୋଷର ଲୀଳାକ୍ଷେତ୍ର କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ । ସମାଜରେ ପ୍ରଚୁର ଧନ ନାହିଁ ସତ, କିନ୍ତୁ ଯାହା ଅଛି ତାହା ଏହି ଦୁଇ ରାକ୍ଷସଙ୍କର କରାଳ କବଳରୁ ନିସ୍ତାର ପାଉ ନାହିଁ । ଏହି ଦୁଇ ରାକ୍ଷସଙ୍କର କେତେଗୁଡ଼ିଏ ରାକ୍ଷସୀ ଅନୁଚରୀ ଅଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସୁରାରାକ୍ଷସୀ ଓ ବେଶ୍ୟା ରାକ୍ଷସୀ ସର୍ବପ୍ରଧାନ । ଏମାନେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ସମାଜରେ କିପରି ବାଉଁଶଲୀଳା ଅଭିନୟ କରୁଅଛନ୍ତି ଓ କିପରି ସମାଜର ରକ୍ତ ଶୋଷଣ କରି ସମାଜକୁ ଶ୍ମଶାନରେ ପରିଣତ କରୁଅଛନ୍ତି ଏହା କାହାରିକୁ ଅବିଦିତ ନାହିଁ । କେତେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ହତଭାଗ୍ୟ ଭାରତ ସନ୍ତାନ ଆଜ ଏହି ଦୁଇ ରାକ୍ଷସୀଙ୍କର ଦାସ ହୋଇ ରହି ଆପେ ନରକ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଭୋଗ କରୁ-ଅଛନ୍ତି ଏବଂ ସମାଜ ଓ ଦେଶକୁ ନରକଗାମୀ କରାଉଅଛନ୍ତି ଭାବରେ ହୃଦୟ ବିଦୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଯାଏ ।

ଏହି ରାକ୍ଷସ ରାକ୍ଷସୀମାନେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ପ୍ରସିଦ୍ଧ, ପବିତ୍ର ଓ ସନାତନ ହିନ୍ଦୁଧର୍ମ୍ମାଦର୍ଶ ସାମାଜିକ ଅନୁଷ୍ଠାନମାନଙ୍କୁ ଆକ୍ର-ମଣ ନ କରି ଛାଡ଼ନ୍ତି ନାହାନ୍ତି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ବିବାହୋତ୍ସବରେ 'ଏତେ ଟଙ୍କାର ଆତସବାଜୀ ଖୋଡ଼ିବାକୁ ହେବ' । ଦ୍ୱିତ-ହୋମ କରାଂ ନ ହେଲେ ଚଳିପାରେ କିନ୍ତୁ ଆତସବାଜୀଟା ଫୋଡ଼ା ନ ଗଲେ ସବୁ ଅସିଦ୍ଧ ହୋଇଗଲା । ପୁଣି ଏତେ ଟଙ୍କା ଦ୍ୱାରା 'ବେଶ୍ୟା ଓ ସୁରାରାକ୍ଷସୀଙ୍କର ଷୋଡ଼ଶୋପଚାରେ ପୂଜା କରିବାକୁ ହେବ । ଅମୁକ ରାଜାଙ୍କର ଅଭିଷେକୋ-ତ୍ସବ ହେବ ସେଥିରେ ଏତେ ପଞ୍ଚା ବାଇ ଦରବାର ଓ ଏତେ ପରିମାଣରେ ଶାମ୍ପେନ୍, ହ୍ୱିସ୍କି ପ୍ରଭୃତି ଦରବାର । ବିଶେଷତଃ ରାଜା, ଜମିଦାର ପ୍ରଭୃତି ଧନାଢ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି ଓ ଦେଶର ଓ ସମାଜର ଅଗ୍ରଣୀମାନଙ୍କର ବିବାହାଦି ଉତ୍ସ-ବରେ ଏହି ରାକ୍ଷସୀ ପୂଜାଟା ବିଶେଷ ଭାବରେ ହୋଇଥାଏ । ସମାଜର କର୍ତ୍ତାମାନେ ଏଥିର ମନ୍ଦମୁଗ୍ଧ ହେଲାପରି ବୋଧ ହୁଏ ଯେପରି କି ସେମାନଙ୍କ ମତରେ ଏହି ସବୁ ରାକ୍ଷସୀ ପୂଜା ନ ହେଲେ ସମାଜର ସମସ୍ତ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଅପୂର୍ଣ୍ଣ ରହି-ଗଲା । ଯେଉଁ ସମାଜର ଅଗ୍ରଣୀମାନଙ୍କର ଆଚରଣ ଏରୂପ ସେ ସମାଜର ଅପରାପର ଲୋକେ ଅବଶ୍ୟ ତଦନୁରୂପ ହେବେ । ଅତଏବ ସମାଜ ଏହି ରାକ୍ଷସ ରାକ୍ଷସୀମାନଙ୍କର କରାଳ କବଳରୁ ମୁକ୍ତ ନ ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମାଜର ଉନ୍ନ-ତିର ଆଶା ସୁଦୂର ପରାହତ ।

କିନ୍ତୁ ଏହି ନୈରାଶ୍ୟ ତମସା ମଧ୍ୟରେ ଆଶାର କ୍ଷୀଣ-ରଶ୍ମି ସମୟ୍ୟରେ ଦେଖା ଯାଉଅଛି । ଉଦାରମନ୍ତର ଶିକ୍ଷିତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କାହାରି ଏଆଡ଼କୁ ଦୃଷ୍ଟି ପଡ଼ିଅଛି । ଏସବୁ ବିଷୟରେ ସଂସ୍କାର ନ ହେଲେ ସମାଜ ଓ ଦେଶ ଅଧଃପତିତ ହେବ ଓ ଶେଷରେ ସର୍ବନାଶ ହେବ ଏକଥା ସେମାନେ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରୁଅଛନ୍ତି । କେବଳ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରି ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ଅଛନ୍ତି ତାହା ନୁହେ, କାର୍ଯ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଦେଖାଉଅଛନ୍ତି । ଅଳ୍ପ ଦିନ ପୂର୍ବେ ଏ ନଗରରେ ଜନୈକ ଜଣେ ଜମିଦାରଙ୍କର ବିବାହୋତ୍ସବ ହୋଇଗଲା । ସେଥିରେ ଆତସବାଜୀ, ବାଇ ନାଚ ଓ ସୁରା ସେବନ ଇତ୍ୟାଦି କିଛି ହୋଇ ନ ଥିଲା । ଅଥଚ ପବିତ୍ର ଆମୋଦ-ପ୍ରମୋଦର ବିନ୍ଦୁ ମାତ୍ର ତ୍ରୁଟି ହୋଇ ନ ଥିଲା । ଏଣୁ ସମା-ଜର ଭାବୀ ଉନ୍ନତି ପକ୍ଷରେ କିଞ୍ଚିତ ଆଶା ଜାଗ୍ରତ ହେଉଅଛି ।

ଏହିପରି ଆଉ କେତେ ବାଟରେ ଧନର ଅପବ୍ୟବହାର ହେଉଅଛି ତାହା କାହାରିକି ଅବିଦିତ ନାହିଁ । ତାହାର ବର୍ଣ୍ଣନା ଏଠାରେ ନିଷ୍ପ୍ରୟୋଜନ । ଧନର ଏହି ଅପବ୍ୟବ-ହାରର ଦ୍ୱାର ବନ୍ଦ ନ ହେଲେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ବା ଜାତୀୟ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଉନ୍ନତି ଅସମ୍ଭବ । ବରଂ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଓ ଜାତୀୟ ଅଧୋଗତି ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଧନର ସଦ୍-ବ୍ୟବହାର ସମ୍ବନ୍ଧରେ କିଛି କହି ପ୍ରବନ୍ଧର ଉପସଂହାର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ।

ଧନର ସଦ୍‌ବ୍ୟବହାର—ଧନକୁ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଓ ଜାତୀୟ ଏହି ଦୁଇ ଶ୍ରେଣୀରେ ଇତିପୂର୍ବେ ବିଭକ୍ତ କରା ଯାଇଅଛି । ଅତଏବ ପ୍ରଥମେ ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷଙ୍କ ବ୍ୟବହାର ପ୍ରଣାଳୀ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କିଞ୍ଚିତ ଆଲୋଚନା କରି ତତ୍ପରେ ଜାତୀୟ ଧନର ବ୍ୟବହାର ବିଷୟ ଆଲୋଚନୀୟ ।

ଧନର ପ୍ରଧାନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଆତ୍ମୋନ୍ନତିର ଆଦିକାରଣ ଶରୀରର ରକ୍ଷଣ ଓ ପାଳନ । ଶରୀର ସୁସ୍ଥ ଅବସ୍ଥାରେ ନ ଥିଲେ ମାନସିକ କାର୍ଯ୍ୟ ଭଲ ହୁଏ ନାହିଁ । ଏଥିପାଇଁ ଶରୀରକୁ ସୁସ୍ଥ ଅବସ୍ଥାରେ ରଖିବା ଉଚିତ । ପ୍ରଥମତଃ ଖାଦ୍ୟ, ପାନୀୟ ଓ ପରିଚ୍ଛଦର ପ୍ରୟୋଜନ । ତତ୍ପରେ ଖରା, ବର୍ଷା, ଶୀତ ପ୍ରଭୃତିରୁ ଶରୀରକୁ ରକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ ଉତ୍ତମ ଗୃହର ପ୍ରୟୋଜନ । ଏସବୁ କେବଳ ଉଚ୍ଚତର ଲକ୍ଷ୍ୟ ସାଧନର ଉପାୟ ମାତ୍ର ଏହା ଭାବି ମନୁଷ୍ୟ ଏସବୁ ସଜ୍ଞାନେ ଅର୍ଥ ବ୍ୟୟ କରିବ ।

ତତ୍ପରେ ନିଜର ସନ୍ତାନ ସନ୍ତତିମାନଙ୍କର ଶିକ୍ଷା କାର୍ଯ୍ୟରେ ଅର୍ଥବ୍ୟୟ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ସେମାନେ ଯେପରି ସ୍ୱ ସ୍ୱ ଜୀବନର ଲକ୍ଷ୍ୟ ସାଧନର ଉପଯୁକ୍ତ ହେବେ ସେଥିଲାଗି ସେମାନଙ୍କର ଶାରୀରିକ, ମାନସିକ ଓ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଉନ୍ନତିର ସୁବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରି ସେମାନଙ୍କୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବାକୁ ହେବ । ଏଥିସକାଶେ ଅର୍ଥର ପ୍ରୟୋଜନ ଓ ଏଥିପାଇଁ ଅର୍ଥ ବ୍ୟୟ କରିବାକୁ ହେବ । ଏହା ଯେ ନ କରେ ସେ ଆତ୍ମଦ୍ରୋହୀ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଓ ଈଶ୍ୱର ଦ୍ରୋହୀ; ସେ ଆପଣାର ଦାୟିତ୍ୱର ଅବଜ୍ଞା କରେ । ଏହା ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତିର ଅଲଙ୍ଘନୀୟ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ।

ଆପଣାର ସନ୍ତାନ ସନ୍ତତିମାନଙ୍କର ଭରଣପୋଷଣର ଓ ଶିକ୍ଷାର ସୁବନ୍ଦୋବସ୍ତ କଲାପରେ ଓ ଆପଣାର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅତ୍ୟାବଶ୍ୟକୀୟ ସାଂସାରିକ ବ୍ୟୟ ନିର୍ବାହ ପରେ ନିଜର ବନ୍ଧୁ ବାନ୍ଧବମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଓ ସମାଜ ମଧ୍ୟରେ ଉପଯୁକ୍ତ ଅସହାୟ ଲୋକମାନଙ୍କର ଶିକ୍ଷା ବିଷୟରେ ଯଥା ଶକ୍ତି ସାହାଯ୍ୟ କରିବା ଉଚିତ ।

ତତ୍ପରେ ସାଧାରଣଙ୍କ ଉପକାରୀ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଧନ ବ୍ୟୟ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ପୁଷ୍କରିଣୀ ଖନନ, ସେତୁ ନିର୍ମ୍ମାଣ, ମନ୍ଦିର ନିର୍ମ୍ମାଣ ପ୍ରଭୃତି ଲୋକ ହିତକର କାର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କରେ ଆପଣାର ଉଦ୍‌ବୃତ୍ତ ଧନ ବ୍ୟୟ କରିବା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଦେଶରେ ପରମ୍ପରା କ୍ରମେ ଚଳି ଆସୁଅଛି ଓ ତାହା ଅତି ପ୍ରଶଂସନୀୟ ଓ ଧର୍ମ୍ମାନୁମୋଦିତ କାର୍ଯ୍ୟ ବୋଲି ବିବେଚିତ ହୁଏ । ବାସ୍ତବିକ ପୁଷ୍କରିଣୀ ଓ ସେତୁ ପ୍ରଭୃତି ଦ୍ୱାରା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ହିତ ମଧ୍ୟରେ କୃଷି ଓ ବାଣିଜ୍ୟର ସୌକର୍ଯ୍ୟ ଓ ମନ୍ଦିର ନିର୍ମ୍ମାଣ ଦ୍ୱାରା ଧର୍ମ ଚର୍ଚ୍ଚାର ସୁବିଧା ହୋଇ ଦେଶର ଓ ଜାତିର ଅଶେଷ କଲ୍ୟାଣ ସାଧିତ ହୁଏ ।

ଏହି ପ୍ରକାରେ ଓ ଆଉ ଅନେକ ପ୍ରକାରେ ଧନର ପବିତ୍ର ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇ ପାରେ । ଧନର ଏପରି ପବିତ୍ର ଓ ସାର୍ବ୍ୱଜନିକ ବ୍ୟବହାର କଲେ ମାନବାତ୍ମା ଜଡ଼ର ବନ୍ଧନରୁ କ୍ରମଶଃ ମୁକ୍ତ ହୋଇ ଓ ଉନ୍ନତି ଲାଭ କରି ଶେଷରେ ପରାଗତି ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏ । ମାନବ ଜୀବନର ମହାଲକ୍ଷ୍ୟ ସାଧିତ ହୁଏ ଓ ମାନବ ଜୀବନ ସାର୍ଥକ ହୁଏ ।

ବ୍ୟକ୍ତି ବିଶେଷର ଯେପରି ଜୀବନ ଅଛି ଓ ତହିଁର ଲକ୍ଷ୍ୟ ଅଛି ସେହିପରି ସମସ୍ତ ଜାତିର ଗୋଟିଏ ବିରାଟ ଜୀବନ ଅଛି ଓ ତହିଁର ମହାଲକ୍ଷ୍ୟ ଅଛି । ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଜୀବନ ପକ୍ଷରେ ଯେପରି ଧନ ଲୋଡ଼ା, ଜାତୀୟ ଜୀବନର ଲକ୍ଷ୍ୟ ସାଧନ ପକ୍ଷରେ ଧନ ସେହିପରି ଆବଶ୍ୟକ । ବ୍ୟକ୍ତି ବିଶେଷର ଯେପରି ଶରୀର ଓ ମନ ଅଛି, ଜାତିର ସେହିପରି ଶରୀର ଓ ମନ ଅଛି । ଜାତି ବିଶେଷର କୃତବିଦ୍ୟ ଓ ମନୀଷୀ ବ୍ୟକ୍ତି ମଣ୍ଡଳି ସେହି ଜାତିର ମସ୍ତିଷ୍କ ଓ ମନସ୍ୱରୂପ ଏବଂ କୃଷକ, ଶିଳ୍ପୀ, କଳାକୀର୍ତ୍ତୀ ଓ ବଣିକ୍ ମଣ୍ଡଳୀ ତହିଁର ଭୌତିକ ଶରୀର ସ୍ୱରୂପ । ସେହିମାନଙ୍କର ଉନ୍ନତି ହୋଇ ଦେଶ ମଧ୍ୟରେ କୃଷି, ଶିଳ୍ପ, କଳା ଓ ବାଣିଜ୍ୟର ଉନ୍ନତି ହେଲେ ଦେଶର ମାନସିକ ଶ୍ରମଜୀବୀମାନଙ୍କର ଜୀବନୋପାୟ ଅକ୍ଳେଶରେ ନିର୍ବାହିତ ହୁଏ, ସେମାନେ ମାନସିକ ଶ୍ରମଦ୍ୱାରା ଦେଶର ବିଷୟ ଚିନ୍ତା କରିବାକୁ ଅବସର ପାନ୍ତି ଓ କ୍ରମଶଃ ଉନ୍ନତି ପଥରେ ଅଗ୍ରସର ହେଉଥାନ୍ତି ଏବଂ ମହାଜଟିଳ ଜାତୀୟ ଯନ୍ତ୍ରଟି ସୁଚାରୁରୂପେ ପରିଚାଳିତ ହୋଇ ଉତ୍ତରୋତ୍ତର ନାନା ଦିଗରେ ଜାତୀୟ ଉନ୍ନତି ସଂସାଧିତ ହେଉଥାଏ । ବୃହତ୍ ତଡ଼ାଗ, ସରୋବର, କେନାଲ, ଇତ୍ୟାଦି ନିର୍ମ୍ମାଣ ହେଲେ, ବାଣିଜ୍ୟର ସୁବିଧା ନିମନ୍ତେ ସେତୁ ପ୍ରଭୃତି ନିର୍ମ୍ମିତ ହେଲେ, ଏବଂ ଶିଳ୍ପୀ ଓ କଳାକୀର୍ତ୍ତୀମାନଙ୍କର ଶିକ୍ଷା ଓ ସୁବିଧା ନିମନ୍ତେ ଦେଶର ନାନା ସ୍ଥାନରେ, ଶିଳ୍ପ ଶିକ୍ଷାଳୟ, କଳା ଶିକ୍ଷାଳୟ ଓ କାରଖାନା ପ୍ରଭୃତି ସ୍ଥାପିତ ହେଲେ ଉପରୋକ୍ତ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସାଧିତ ହେବ । ଏହି ସବୁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଜାତୀୟ ଧନ ବ୍ୟବହୃତ ହେବା ଆବଶ୍ୟକ ।

ସବୁ ଦେଶରେ ସବୁ ଯୁଗରେ ଜାତୀୟ ଧନ ଜାତୀୟ ପୋତର କର୍ତ୍ତାଧାର ରାଜାଙ୍କ ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନରେ ଥାଏ । ଅତଏବ ରାଜା ଓ ରାଜପୁରୁଷମାନେ ଏସବୁ ବିଷୟରେ ମନୋଯୋଗ ଦେଇ ଜାତୀୟ ଯନ୍ତ୍ରର ପୁଷ୍ଟିସାଧନ ଓ ସ୍ୱପରିଚାଳନରେ ଜାତୀୟ ଧନ ଯଥୋଚିତ ପରିମାଣରେ ଓ ଯଥୋଚିତ ଉପାୟରେ ବ୍ୟୟ କରନ୍ତି ଓ ତାହା ସେମାନଙ୍କର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ପୃଥିବୀର ଅଧୁନାତନ ସମସ୍ତ ସଭ୍ୟଜାତି ଏଥିର ଜାଜ୍ୱଲ୍ୟମାନ ପ୍ରମାଣ ପ୍ରଦାନ କରୁଅଛନ୍ତି । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଦେଶର ଇତିହାସରେ ଓ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ମଧ୍ୟ ଏରୂପ ପ୍ରମାଣର ଅଭାବ ନାହିଁ । ମହାଭାରତୀୟ ସଭାପର୍ବରେ ଦେବର୍ଷି ନାରଦ ମହାରାଜ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କୁ ଜିଜ୍ଞାସା କରିଥିଲେ :—

"ରାଜ୍ୟସ୍ଥ କୃଷକମାନେତ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ଚିତ୍ତରେ କାଳଯାପନ କରୁଅଛନ୍ତି? କୃଷକମାନଙ୍କ ଗୃହରେ ବୀଜ ଅନ୍ନାଦିରତ ଅଭାବ ନାହିଁ? ରାଜ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ସଲିଳପୂର୍ଣ୍ଣ ବୃହତ୍ ତଡ଼ାଗ ଓ ସରୋବରମାନ ନିର୍ମ୍ମିତ ହୋଇ ଅଛନ୍ତି? କୃଷିକାର୍ଯ୍ୟରେ ବୃଷ୍ଟିର ନିରପେକ୍ଷ ହୋଇ ସକ୍ଷମ ହେଉଅଛି?"

ଏଥିରୁ ବୁଝା ଯାଇପାରେ ପୂର୍ବତନ ହିନ୍ଦୁ ନରପତିମାନେ କିପରି ଜାତୀୟ ଧନର ନ୍ୟାସଧାରୀସ୍ୱରୂପ ରହି ତହିଁର ସଦ୍‌ବ୍ୟବହାରରେ ତତ୍ପର ଥିଲେ । ଫିରୋଜଶାହ, ଆକ-

Digitized by srujanika@gmail.com

ବର ପ୍ରଭୃତି କେତେକ ମୁସଲମାନ ନରପତି ମଧ୍ୟ ତଦ୍ରୂପ ଥିଲେ ।

ଯେପରି କେବଳ ମନୁଷ୍ୟର ଶରୀର ରକ୍ଷାର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରି କ୍ଷାନ୍ତ ରହିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ: ତାହାର ମାନସିକ ଓ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଉନ୍ନତିର ବିଧାନ କରିବା ବିହିତ; ସେହିପରି ଜାତୀୟ ଶରୀରର ରକ୍ଷଣୋପାୟଭୂତ କୃଷି ଶିଳ୍ପାଦିର ଉନ୍ନତିର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରି ଦେଇ ସ୍ଥଗିତ ରହିବା ଅନୁଚିତ । ଜାତିର ମାନସିକ ଓ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଉନ୍ନତିର ଉପାୟ ବିଧାନ କରିବା ଆବଶ୍ୟକ: କାରଣ ମାନସିକ ଓ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଉନ୍ନତି ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଜୀବନ ଓ ଜାତୀୟ ଜୀବନ ଉଭୟର ଚରମ ଲକ୍ଷ୍ୟ । ଶରୀର ରକ୍ଷା ତହିଁର ଅବଶ୍ୟ କରଣୀୟ ଉପାୟ ମାତ୍ର । ସେଥିପାଇଁ ଜାତୀୟ ମନ ଓ ଆତ୍ମାର ଶିକ୍ଷା ନିମିତ୍ତ ଜାତୀୟ ଶିକ୍ଷାଳୟମାନ, ଜାତୀୟ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟମାନ ଓ ଜାତୀୟ ଧର୍ମ ଶିକ୍ଷାଳୟମାନ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେବା ବାଞ୍ଛନୀୟ । ଏହି ସବୁ ବିଷୟରେ ମଧ୍ୟ ଜାତୀୟ ଧନ ଯଥୋଚିତ ପରିମାଣରେ ଓ ଯଥୋଚିତ ପ୍ରଣାଳୀରେ ବ୍ୟୟିତ ହେବା ଆବଶ୍ୟକ । ଜଗତର ଇତିହାସ ଏଥିର ସାକ୍ଷୀ । ପୁରାତନ ମିଶର, ଗ୍ରୀସ ଓ ରୋମ ପ୍ରଭୃତିଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଆଧୁନିକ ଜାପାନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତ ଦେଶର ଓ ସମସ୍ତ ଜାତିର ଇତିହାସ ବଜ୍ର ନିର୍ଘୋଷରେ ଏହି ଶିକ୍ଷା ପ୍ରଚାର କରୁଅଛି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜାତିର ଗୋଟିଏ ମହା ଲକ୍ଷ୍ୟ ଅଛି ଓ ସେହି ମହା ଲକ୍ଷ୍ୟ ସାଧନ ନିମିତ୍ତ ଜାତିର ମାନସିକ ଓ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଉନ୍ନତିର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବା ବାଞ୍ଛନୀୟ ଓ ସେଥିଲାଗି ଜାତୀୟ ଧନ ପ୍ରଚୁର ପରିମାଣରେ ବ୍ୟୟ କରିବା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଦେଶର ପୁରାକାଳୀନ ଧର୍ମ ପ୍ରାଣ ହିନ୍ଦୁ ନରପତିମାନେ ଏଥିର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳତମ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଥିଲେ କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଦେଖାଯାଉ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଆଧୁନିକ ଜୀବନରେ ଉପରୋକ୍ତ ଆଦର୍ଶର କେତେଦୂର କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଣତ ହୋଇଅଛି ।

ମହାଖଇତାପର ବିଷୟ ଯେ ଏହି ହତଭାଗ୍ୟ ଦେଶରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ସମୟରେ କି ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଧନ କି ଜାତୀୟ ଧନ କୌଣସିଟିର ସଦ୍ବ୍ୟବହାର ହେଉ ନାହିଁ । ଅଧିକାଂଶ ବ୍ୟକ୍ତି ଆପଣାର ଦିନର ବ୍ୟାପାରରେ, ଆପଣାର କ୍ଷଣିକ ଆମୋଦ ପ୍ରମୋଦରେ ବ୍ୟସ୍ତ । ଜାତୀୟ ପୋତ ଭେଣ୍ଡିଆଡ଼କୁ ଯାଉଅଛି, ଭେଣ୍ଡିଆଡ଼ୁ ଝଡ଼ ତୋଫାନ ଆସି ନାବକୁ ଅତଳସ୍ପର୍ଶୀସାଗର ଗର୍ଭରେ ବୁଡ଼ାଇ ଦେବାକୁ ବସିଅଛି ଏସବୁ ବିଷୟର ଖବର ରଖିବାକୁ ଅବସର ନାହିଁ । ଆପଣାର ଜୀବନ, ଧନ ଓ ଜନକୁ ବୃଥା ନଷ୍ଟ କରୁଅଛନ୍ତି ।

ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଦେଶର ରାଜନ୍ୟମଣ୍ଡଳୀ ଓ ଧନାଢ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଦେଶର ଓ ଜାତିର ଅଶେଷ କଲ୍ୟାଣସାଧିତ ହୋଇପାରେ । ବହୁଧନ ଓ ଜନ ସେମାନଙ୍କର ଅଧୀନ । କେବଳ ମନ ତା ସଙ୍ଗେ ମିଶିଛେ ହେଲା । କିନ୍ତୁ ମନଟିକକ ମିଶୁ ନାହିଁ । ସେମାନେ ମୋହନିଦ୍ରାରେ ଅଭିଭୂତ । କେତେକଙ୍କର ଚୈତନ୍ୟୋଦୟ ହୋଇଅଛି ସତ୍ୟ, ମାତ୍ର ଅଧିକାଂଶଙ୍କର ନିଦ୍ରାଭଙ୍ଗ ନାହିଁ । ସେମାନେ ଜାଗ୍ରତ ହୋଇ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ନ ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦେଶର ଅଧିକାଂଶ ଧନର ସଦ୍ବ୍ୟବହାରର ଓ ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ଜାତୀୟ ଉନ୍ନତିର ଆଶା ସୁଦୂର ପରାହତ ।

ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଧନର ଦଶା ଏପରି । ଜାତୀୟ ଧନର ଦଶା ଆଜିକାଲି କଣ ହୋଇଅଛି ତାହା ବୁଦ୍ଧିମାନ ବ୍ୟକ୍ତିମାତ୍ରେ ବୁଝି ପାରୁଥିବେ । ଏବିଷୟରେ ଅଧିକ ବାକ୍ୟ ବ୍ୟୟ କରିବା ଅନାବଶ୍ୟକ ।

ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ବର୍ତ୍ତମାନ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶାର କାରଣ କଣ? ମୋହର କ୍ଷୁଦ୍ର ମତରେ ଧନର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅବଜ୍ଞା—ବହିର୍ଜଗତର ଓ ବାହ୍ୟଶକ୍ତି ନିଚୟର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅବଜ୍ଞା—ଭାରତୀୟ ଜାତିର ବର୍ତ୍ତମାନ ଦୁରବସ୍ଥାର ପ୍ରଧାନ ହେତୁ । ପ୍ରାଚ୍ୟଜାତି-ବିଶେଷତଃ ହିନ୍ଦୁଜାତି—ବଡ଼ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକତା ପ୍ରିୟ । ହିନ୍ଦୁର ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକଭାବ କ୍ରମଶଃ ଏତେ ପ୍ରବଳ ହୋଇ ଉଠିଲା ଯେ ସେ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଶକ୍ତି ପ୍ରଭାବରେ ସକଳକାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲା, ମୃତ୍ୟୁକୁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆପଣାର ଅଧୀନ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କଲା । ସମସ୍ତ ଭୌତିକ ଶକ୍ତିକୁ, ସମସ୍ତ ବହିର୍ଜଗତକୁ ତୁଚ୍ଛ ଜ୍ଞାନ କରି ସେ ଆପଣାର ମନୋରାଜ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦମୟ ପୁରୁଷଙ୍କ ଧ୍ୟାନରେ ମଗ୍ନ ରହିବାକୁ ଶ୍ରେୟସ୍କର ମଣିଲା । କିନ୍ତୁ ଏହା ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ଅଭିପ୍ରାୟ ନୁହେଁ-ପ୍ରକୃତିର ନିୟମ ନୁହେଁ । ଅମୃତଜଗତ ଓ ବହିର୍ଜଗତ ଉଭୟଟି ଅମୃତମୟ ସର୍ବାନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ ପୁରୁଷଙ୍କୁ ଜାଣି ତାଙ୍କର ବିହିତ ପୂଜା

Digitized by srujanika@gmail.com

ଓ ଅରାଧନା କରିବା ଆବଶ୍ୟକ । ଏହାକୁ ଏକମାତ୍ର ପଥ; "ନାନ୍ୟଃ ପନ୍ଥାଃ ବିଦ୍ୟତେ ଅୟନାୟ ।" ଅତଏବ ହିନ୍ଦୁ ଜଡ଼ଜଗତକୁ ହେୟଜ୍ଞାନ କରିବାକୁ ଓ ଜଡ଼ଶକ୍ତିକୁ ତୁଚ୍ଛ-ଜ୍ଞାନ କରିବାକୁ ଇଶ୍ୱରଙ୍କ ଆଜ୍ଞା ଲଙ୍ଘନ କଲା ଅତଏବ ପାପକଲା । ଆଜିକାଲି ସେ ଏହି ପାପର ଦଣ୍ଡଭୋଗ କରୁ-ଅଛି, ଜଡ଼ଶକ୍ତି ସ୍ୱ ତାହାଠାରୁ ପଳାଇ ଯାଇଅଛନ୍ତି— ତାକୁ ଅବଜ୍ଞା କରୁଅଛନ୍ତି । ଅତଏବ ଜଡ଼ଶକ୍ତିର ପ୍ରତିନିଧି ଧନ, ଧନର ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ ଦେବୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀ, ତାହାକୁ ଛାଡ଼ିଅଛନ୍ତି । ସେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଲକ୍ଷ୍ମୀଛଡ଼ା ହୋଇଅଛି । ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କର କୋପରୁ ତାହାକୁ ଦାନା ଜନା ଛାଡ଼ି ଯାଇଅଛି । କୌଣସିଠାରେ ଠାବ ମିଳୁ ନାହିଁ । ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ କୋପରୁତ ସ୍ୱୟଂ ଭଗବାନଙ୍କୁ ଠାବ ମିଳି ନ ଥିଲା, ମନୁଷ୍ୟ କିବା ଛାର । ଭଗବାନ ସ୍ୱୟଂ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ଦ୍ୱାରସ୍ଥ ହେବାରୁ ତାଙ୍କର ଦୁଃଖ ଘୁଚିଲା, ଏହା ସ୍ମରଣ ବାକ୍ୟ । ଅତଏବ ଆମ୍ଭେମାନେ ସେହି ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ପାଦପଦ୍ମରେ ଶରଣ ନ ପଶିଲେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ପରିତ୍ରାଣ ନାହିଁ । ଆମ୍ଭେମାନେ ଲକ୍ଷ୍ମୀଦ୍ରୋହୀ ହୋଇଅଛୁଁ । ଲକ୍ଷ୍ମୀ ବହିର୍ଜଗତର ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ ଦେବୀ ବାଣିଜ୍ୟ ତାଙ୍କର ଆବାସ । ସେ ସାଗର ନନ୍ଦିନୀ, ସାଗର ମନ୍ଥନରୁ ଉଦ୍ଭବ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ପୂର୍ବପୁରୁଷମାନେ ସାଗର ମନ୍ଥନ କରି ତାଙ୍କୁ ପାଇଥିଲେ, ଯେପରିକି ଆଜିକାଲି ସଭ୍ୟ ଜାତିମାନେ ସାଗର ମନ୍ଥନ କରି ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କୁ ନିଜ ଆଳୟକୁ ଘେନି ଯାଉଅଛନ୍ତି । ଚିନ-ଠାରୁ ଜାପାନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତ ସାଗରମାନ ବାଣିଜ୍ୟ ପୋତ-ରାଜି ଦ୍ୱାରା ଅହରହ ମଥିତ ହେଉଅଛି ଓ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଇଉ-ରୋପ ଓ ଆମେରିକାକୁ ଚାଲି ଯାଉଅଛନ୍ତି ।

ଚାଲ ଆମ୍ଭେମାନେ ବହିର୍ଜଗତରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କୁ ଅନ୍ୱେଷଣ କରିବା । କୃଷି କ୍ଷେତ୍ରରେ, ଶିଳ୍ପ କ୍ଷେତ୍ରରେ, କଳା କ୍ଷେତ୍ରରେ, ବାଣିଜ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ସକାଶେ ତପସ୍ୟା କରିବା । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦେଶରୁ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କର ପୂଜାମନ୍ତ୍ର ଶିଖି ଆସି ସ୍ୱଦେ-ଶରେ କଠୋର ତପସ୍ୟା ଆରମ୍ଭ କରିବା । ସାଧନା କଲେ ଅବଶ୍ୟ ସିଦ୍ଧି ହେବ । ତତ୍ପରେ ସ୍ୱଦେଶ ଜାତ-ଦ୍ରବ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ବାଣିଜ୍ୟ ପୋତମାନ ସଜ୍ଜିତ କରି ସମୁଦ୍ର ମନ୍ଥନପୂର୍ବକ ବିଦେଶକୁ ଯାଇ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କୁ ଭକ୍ତି ସହକାରେ ସ୍ୱଭବନକୁ ଘେନି ଆସିବା । ଦେଖ ଜାପାନ କିପରି କରି-ଅଛି ଓ କରୁଅଛି । ବିଦେଶରେ ମନ୍ତ୍ର ଶିକ୍ଷା କରି ସ୍ୱଦେ-ଶରେ କଠୋର ତପସ୍ୟା ସାଧନ କରୁଅଛି । ତାହାର ତପଃପ୍ରଭାବରେ ସମସ୍ତ ପୃଥିବୀ ଚମତ୍କୃତ । ଲକ୍ଷ୍ମୀ ସ୍ୱତଃ ଆସି ଜାପାନରେ ବିରାଜମାନା ହୋଇଅଛନ୍ତି । ବିଦେଶରେ ମନ୍ତ୍ର ଶିକ୍ଷା ନ କଲେ ଚଳିବ ନାହିଁ । ବାସ୍ତବିକ ଆମ୍ଭେମାନେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଦ୍ରୋହି ହୋଇଅଛୁଁ ଓ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ପୂଜା ମନ୍ତ୍ର ଏକା-ବେଳକେ ଭୁଲି ଯାଇଅଛୁଁ । ଅତଏବ ବିଦେଶରେ ତାଙ୍କର ଠିକ ମନ୍ତ୍ର ଶିଖି ନ ଆସିଲେ ସେ କଦାପି ପ୍ରସନ୍ନା ହେବେ ନାହିଁ । ଏହି ଶୁଭ କାର୍ଯ୍ୟର ଶୁଭସୂଚନା ହେଲାଣି । ଭାରତର ରାଜଧାନୀ କଲିକତା ମହା ନଗରରେ ଶିଳ୍ପ ବିଜ୍ଞାନ ସମିତି ସ୍ଥାପିତ ହେଲାଣି ଓ ସୁଯୋଗ୍ୟ ସାଧକ ବୃନ୍ଦ ନିର୍ବା-ଚିତ ହୋଇ ମନ୍ତ୍ର ଶିକ୍ଷାର୍ଥ ବିଦେଶକୁ ପ୍ରେରିତ ହେଲେଣି । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କେତେକ ସାଧକ କଲିକତା, ମାଦ୍ରାଜ, ବୋମ୍ବାଇ, ପଞ୍ଜାବ ପ୍ରଭୃତି ସ୍ଥାନରେ କଳ କାରଖାନା ସ୍ଥାପନ କରି ତପସ୍ୟା ଆରମ୍ଭ କରି ପାରିଲେଣି । ପୁନଶ୍ଚ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଏହି ନିଶ୍ଚେଷ୍ଟତା ପ୍ରଧାନ ଉତ୍କଳ ଖଣ୍ଡରେ ମଧ୍ୟ ପରମେଶ୍ୱ-ରଙ୍କ କୃପାରୁ କେତେକଜଣ ଜନ୍ମ । ଉତ୍କଳ ସନ୍ତାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା "ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀ" ସ୍ୱରୂପ ପରିଷଦ ଓ ଶାନ୍ତିମୟ ତପସ୍ୟା-ଶ୍ରମ ଗଠିତ ହେଲାଣି । ଅତଏବ ଅଚିରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଦେବୀ ପ୍ରସନ୍ନା ହୋଇ ଭାରତରେ ବିରାଜମାନ ହେବେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

ଏହିପରି ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଦେବୀ ସ୍ୱଦେଶରେ ବିରାଜମାନା ହେଲେ ଭାରତ ମାତାଙ୍କର ଅଗଣିତ ସନ୍ତାନ ତାଙ୍କର ପଣ୍ଡ ଛାୟା ତଳେ ରହି ଅପୂର୍ବ ଶାନ୍ତି ସମ୍ଭୋଗକରିବେ ଓ ସ୍ୱୟଂ ଭଗ-ବାନ୍ ସ୍ୱାଧୀନତା ମୃତ ସେମାନଙ୍କ ସ୍ୱହସ୍ତରେ ବାଣ୍ଟି ଦେବେ । ଭାରତୀୟ ଜାତି ସେହି ସ୍ୱାଧୀନତା ସୁଧା ପାନ କରି ନବ ବଳରେ ବଳୀୟାନ୍ ହୋଇ ଓ ନବୋତ୍ସାହରେ ଉତ୍ସାହିତ ହୋଇ ସ୍ୱକୀୟ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପଥରେ ନିର୍ବିଘ୍ନରେ ଅଗ୍ରସର ହେବେ । ଶାନ୍ତି ଓ ସ୍ୱାଧୀନତା ପ୍ରଭାବରୁ ସେମାନେ ମନୋ ରାଜ୍ୟରେ ସରସ୍ୱତୀଙ୍କର ତପସ୍ୟା କରିବାକୁ ଅବସର ଓ ସୁବିଧା ପାଇବେ ଓ ତାହା ହେଲେ ସେହି ମନୋରାଜ୍ୟରୁ ସରସ୍ୱତୀଙ୍କର ନବ ଆବିର୍ଭାବ ହେବ । ପୁନର୍ବାର ଯଦି ଭାରତ ଭୂମି ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଓ ସରସ୍ୱତୀଙ୍କର ଲୀଳା ସ୍ଥଳୀ ହେବ । ପୁନର୍ବାର ନବ ଜୀବନ ପ୍ରାପ୍ତ ଆର୍ଯ୍ୟ ସନ୍ତାନ ପ୍ରାଣରେ ନବ ବେଦର ଅବତାରଣା ହେବ । ପୁନର୍ବାର ବାଲ୍ମୀକି, ବ୍ୟାସ,

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭବଭୂତି କାଳୀ ଦାସ ପ୍ରଭୃତି କବି ବୃନ୍ଦ ଆବିର୍ଭୂତ ହୋଇ ନବ ଭାରତୀୟ ଜାତିର ନବକୀର୍ତ୍ତି କଳାପ ଅମର ସଂଗୀତରେ ସଂକୀର୍ତ୍ତନ କରିବେ । ପୁନର୍ବାର ଭାରତୀୟ ଜ୍ଞାନ ବିଜ୍ଞାନର ମହିମାରେ ଓ ଭାରତ ସନ୍ତାନର ଯଶଃ ସୌରଭରେ ଦିଗ୍-ଦିଗନ୍ତ ପରିପୂରିତ ହେବ । ପୁନର୍ବାର ଭୀଷ୍ମ ଦ୍ରୋଣ କର୍ଣ୍ଣାର୍ଜୁନ ଭୁଲ୍ୟ ମହା ବୀରମାନେ ଆବିର୍ଭୂତ ହୋଇ ସ୍ୱଦେଶ ଗୌରବ ରକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ପ୍ରାଣୋତ୍ସର୍ଗ କରିବେ । ପୁନର୍ବାର ସୀତା, ସାବିତ୍ରୀ, ଦମୟନ୍ତୀ ଭୁଲ୍ୟା ପ୍ରାତଃ ସ୍ମରଣୀୟା, ବୀରେନ୍ଦ୍ର ବରଣୀୟା ମନସ୍ୱିନୀ ସତୀ ବୃନ୍ଦ ଆବିର୍ଭୂତ ହୋଇ ପତିତା ଭାରତ କନ୍ୟାକୁ ନବ ଜୀବନ ପ୍ରଦାନ କରିବେ । ପୁନର୍ବାର ପବିତ୍ର ଭାରତ ଭୂମି ସୁଜଳା, ସୁଫଳା, ମଳୟଜ ଶୀତଳା ଓ ଫୁଲ୍ଲକୁସୁମିତ-ଦ୍ରୁମଦଳ-ଶୋଭିନୀ ହୋଇ ନୟନ ମନ ହରଣ କରିବ । ପୁନର୍ବାର ଭାରତ ଜନନୀଙ୍କ ନିବାସରେ ସିନ୍ଧୁସୁତା କମଳା ନିଶ୍ଚଳା ହୋଇ ବାସ କରିବେ; ବୈରିବିମର୍ଦ୍ଦିନୀ ଚଣ୍ଡିକା ଭୁଜ ଦଣ୍ଡରେ ପ୍ରବେଶ କରି ଶତ୍ରୁବିନାଶ କରିବେ; ଭାରତୀ ଭାବଯୁକ୍ତା ହୋଇ ମୁଖ ପଦ୍ମରେ କ୍ରୀଡ଼ା କରିବେ ଓ ତାଙ୍କର ମନ ମୁରାରିଙ୍କ ପାଦ ପଦ୍ମରେ ଅଟଳ ଭାବରେ ରହିବ । "ବସ ତ୍ୱ ତବ ନିବାସେ ନିଶ୍ଚଳା ସିନ୍ଧୁ ସୁତା ପ୍ରବିଶତୁ ଭୁଜଦଣ୍ଡେ ଚଣ୍ଡିକା ବୈରିହନ୍ତ୍ରୀ ମୁଖ ସରସିଜ ପଦ୍ମେ ଭାରତୀ ଭାବଯୁକ୍ତା ନିଚଳ ତୁ ତବ ଚେତଃ ପାଦ ପଦ୍ମାଲୁଭ୍ରରେଃ ।" ଏହିପରି ଭାରତ ମାତାଙ୍କର ଆର୍ଥିକ, ଶାରୀରିକ, ମାନସିକ ଓ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ସକଳ ପ୍ରକାର ଉନ୍ନତି ସଂସାଧିତ ହେବ ।

ଏହିପରି ପ୍ରତିଭରେ ନବ ଯୁଗର ଆବିର୍ଭାବ ହେବ । ଘୋର କଳିପରେ ସତ୍ୟ ଆସିବ । ତେତେବେଳେ ହିନ୍ଦୁ, ମହମ୍ମଦୀୟ, ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ, ବୌଦ୍ଧାଦି ନାନା ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଓ ବର୍ଗୀୟ ଉଚ୍ଚଳୀୟ, ମାନ୍ଦ୍ରାଜୀ, ମରାଠୀ, ପଞ୍ଜାବୀ ପ୍ରଭୃତି ନାନା କ୍ଷୁଦ୍ର ଜାତି ମହାସମନ୍ୱୟ ମନ୍ତ୍ରରେ ଦୀକ୍ଷିତ ହୋଇ ଏକ ଅଖଣ୍ଡ ଅପୂର୍ବ ବୈଚିତ୍ର୍ୟମୟ ମହା ଭାରତୀୟ ଜାତି ସଂଗଠନ କରିବେ; ଏବଂ ଏହି ବିରାଟ ମହା ଭାରତୀୟ ଜାତି ଭାରତ ଜନନୀଙ୍କ କ୍ରୋଡ଼ରେ ଶାନ୍ତି ଓ ସ୍ୱାଧୀନତା ସୁଧା ପାନ କରି ସ୍ୱକୀୟ ବୈଚିତ୍ର୍ୟମୟ ଜୀବନରେ ବିଭୁଙ୍କର ପବିତ୍ର ଲୀଳାର ଅଦ୍ଭୁତପୂର୍ବ ଅଭିନୟ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରି, ଏବଂ ଅଷ୍ଟଶତାର ବିଭିନ୍ନ ସ୍ୱରର ସମବାୟ ଜନିତ ଏକ ଅପୂର୍ବ ବିଶ୍ୱ ଝଙ୍କାରରେ ବିଭୁଙ୍କର ପବିତ୍ର ନାମ ସଂକୀର୍ତ୍ତନ କରି ଦିନେ ଜଗତକୁ ଅପ୍ୟାୟିତ ଓ ମୋହିତ କରିବେ ଏହି ଅଶା ହୃଦୟ ଜଦରରେ ସ୍ୱତଃ ଉଦିତ ହେଉଅଛି । ସତେକି ଈଶ୍ୱର ଏହି ଅଶା ପୂରଣ କରିବେ? ନିଶ୍ଚୟ କରିବେ ଯେବେ ଆମ୍ଭେମାନେ ତାଙ୍କର ଆଜ୍ଞାନୁବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ ସ୍ୱ ସ୍ୱ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ମହା ଭାବ ନିର୍ବିଘ୍ନ ଏହି ସଂକ୍ରାନ୍ତି ମନ୍ତ୍ରକୁ ସାଧନ କରିବାରେ ଜୀବନ ମନ ନିୟୋଜିତ କରିବା:—

" Let us then be up and doing
With a heart for any fate
Still achieving, still pursuing
Learn to labour and to wait."

ଶ୍ରୀ ଆନନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର ପତି, ବି: ଏ ।

ଚୈତ୍ର ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ।

୨୨।୪।୦୨ ।

୧

ମଧୁମୟ ମଧୁ ଅନ୍ତେ ମଧୁ ଅଣେ
ମଧୁକର ଯାଇଁ କମଳିନୀ ପାଣେ
ପୁଛିଲି, "ନଳିନ, କିଆଁ ବିଷାଦିନୀ ?"
"ମଧୁ ନାହିଁ, ବନ୍ଧୁ, ଅଗମେ ଯାମିନୀ ।"
"କେ ଶୋଷିଲା ମଧ ?" "କିଆ ଏ ଚାପଲ ?"
"କେତେ ନୂଆ ବନ୍ଧୁ" "ଅଲ୍ପଜୁକ ପଲ"—
ଏହା ଶୁଣି ବନ୍ଧୁ ବାକ୍ୟର ଅଙ୍କେ
ପ୍ରେମେ ମୁଦ ଅଖି ଶୁଅଇ ନିଃଶଙ୍କେ ।

୨

ହିମକରେ ତେଣେ କୁମୁଦୀ ସଲିଳେ
ହସୁଛି ଖେଳୁଛି ମଳୟ ଅନିଳେ
ମୀରବେ ପବନ, "କି ହୋଇଛି ତୋର ?
"କହିବଟି ତୋତେ ଫୁଲସାର ଗୋର ?
'ନ କହ, ନ କହ ! ନ ନେବ ସନ୍ଦେଶ !"
"ଅଭିଜନ ଭୁହ ସେ ଯେ ଦୂର ଦେଶ ।"
"ଲଜ୍ଜା ନାହିଁ ତୁଛ ଏ କି କଥା କହୁ ?"
"ବୁଝିବୁ ତୁ କାହିଁ ଅନୁଭବୀ ନୋହୁ !"

Digitized by srujanika@gmail.com

୩

କ୍ରମେ ସମୁଜ୍ଜ୍ୱଳ ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଶୋଭା
ଗଗନର ପ୍ରାନ୍ତେ ଜବା ମନୋଲୋଭା ।
ଚକଚେ ଚକୋର ଚକୋରୀକ ଗ୍ରହି
"ଅଣା ତୋର ଏବେ ମେଣ୍ଟିଲା କି ନାହିଁ ?"
"ମେଣ୍ଟାଇ ଜ ଅଣା କ୍ଷୁଦ୍ର ପ୍ରାଣେ ମୋର ?"
"କହ ସତକରି ମେଣ୍ଟିଲାକି ତୋର ?"
"ନାହିଁ" "ନାହିଁ" ବୋଲି ଚକୋର ଚକୋରୀ
ଲସନ୍ତି ଅନ୍ତୋକେ ଆପଣା ପାସୋରି

୪

କେତେ ଦୂର ଶଶୀ ଉଠନ୍ତେ ଆକାଶେ
ହୀନପ୍ରଭା ତାରା ପଳାନ୍ତି ତରାସେ ।
ଭୁନ ଭୁନ କେହି, "ଭୁନ ହଲେ ସହି,"
"ଭୁଷ୍ଟଟାକୁ ଏତେ ଫୁଲୁଥାଉ ଭୁହି"
"ଏହି କରୁଥିଲୁ ରୂପର ବଡାଇ"
"ଟାଣପଣ ତୋର ରହିଲା କାହିଁ ?"
"ଇଲାଟ ଲଖନ କେ କରିବ ଅନ ?"
"ଚିରକାଳ ଖସି ନ ଯାଏ ସମାନ ।"

୫

ଉକ୍ତୁଳ ପଡୁଛି ନଭୁଁ ସୁଧା ଧାର
ଧରା ପୃଷ୍ଠେ ଅଜ ଯେହ୍ନେ ବା ଅସାର ।
ଏ ସୁଧା ତରଙ୍ଗେ ପଡ ଜାର ଚେତା
ଉଡୁଛି ବୁଡୁଛି କେ କରେ ଲକ୍ଷ୍ୟ ।
କୈବର୍ତ୍ତ ସମାଜେ ଉତ୍ସବ ଅପାର,
ଗୀତ ବାଦ୍ୟ ରୋଲେ ସ୍ତବ୍ଧ ପାରାବାର
ନାନା ବସ୍ତ୍ରେ ସାଜ ଥୋକେ ଥୋକେ ଅଜ
ନବ୍ଦ୍ରେ ଅଭ୍ରେ ନବ ବାଜ ରାଜ ।

୬

କିନ୍ତୁ ଏ ଉତ୍ସବେ ନ ବଳାଇ ମତ
ଗଲି ବହୁଦୂର ଅବିରତ ଗତ
ବିରାଜଇ ଯହିଁ ସ୍ୱଚ୍ଛ ଏକ ସର
ଚିକ୍କଣ ପାବନ୍ତ ତହିଁ ମନୋହର
ମୃଦ ମନ୍ଦ ବାୟୁ ଯହିଁ ରହି ରହି
ସ୍ପଜଇ ତରଙ୍ଗ ଧୀରେ ଧୀରେ ବହି
ଫୁଟିଛି ଯା ତଟେ ନାନାଜାତି ଫୁଲ
ସୁଗନ୍ଧେ ସୁରଙ୍ଗେ ସୁରସେ ଅତୁଲ

୭

ଅଦୂରେ ପ୍ରସାଦ—ପ୍ରବେଶ—ତୋରଣେ
ଝର ଝର ସ୍ନିଗ୍ଧ ମଳୟ ପବନେ,
ଏକାନ୍ତେ ଏକାକୀ ବସି ଶିଖିବର
ତରଙ୍ଗା ଏ ଶୂନ୍ୟେ ଯୁଚ୍ଛ ମନୋହର
ଶଶାଙ୍କ ଚନ୍ଦ୍ରିକା ପଡ ସେ ତରଙ୍ଗେ
ଅସଂଖ୍ୟ ଚନ୍ଦ୍ରିକା ରଚଇ କି ରଙ୍ଗେ ?
ଅଦୂରେ କୁମୁଦୀ ଆଣେ ବା ଗଗନୁ
ପଡ ଶଶୀ ତହିଁ ସହସ୍ରଧା ତନୁ

୮

ଉଭା ହେଲେ ବଳିବାକୁ ସେ ମାଧୁରୀ
ନପୂରେ ପିୟୂଷ ବଢଇ ଅହରି
ସହସା ଶ୍ରବଣ କୁହରେ ସଙ୍ଗୀତ—
ଝଙ୍କାର ପଶିଲା କାହିଁ ଅଲକ୍ଷିତ ।
ମୁହେ ଏ ବିହଙ୍ଗ-ସଙ୍ଗୀତ-କାକଳୀ
ଭକ୍ତ କଣ୍ଠେ ଅବା ଭକ୍ତି ରସାବଳୀ
ମୁଗ୍ଧ ବାଣୀ ଜଣା ସ୍ୱରେ କେ ଲହରୀ
ଅଲକ୍ଷ୍ୟେ ଅନ୍ତରେ ତାଳିଲା ମୋହରି ।

(୯)

ମନେ ହେଲା ଯେହ୍ନେ ତରଙ୍ଗିଣୀ ଅଜ
ଚନ୍ଦ୍ରିକା ବସନେ-ମନୋହର ସାଜ
ଚଳ ଚଳ ସୁଧା କଳ କଳ ତାନେ
ତାଳଇ ଅଲକ୍ଷ୍ୟେ ସେ ବିଜନ ସ୍ଥାନେ
ବିଷାଦର ଶ୍ରମ୍ୟ ଅଶ୍ୱାସ-ସଙ୍ଗୀତେ
ତେଣୁ ସୁମଧୁର ସୁଲଳିତ ଏତେ ।
ମରମେ ମରମେ ସେ ଗୀତ ଲହରୀ
ପଶିଲେଣେ ନେଲା ଚିତ୍ତ ପ୍ରାଣହରି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

(୧୦)

"ତରୁଣ ଜୀବନେ, ନବୀନ ସନ୍ୟାସି,"
"କିଏ ତୁହି କହ କମୁଖ-ପ୍ରତ୍ୟାଶୀ ?"
"କାର ପ୍ରେମେ ଏହି ବିଜନ ପ୍ରାନ୍ତରେ"
"ଭ୍ରମୁରେ ଏକାକୀ ବ୍ୟଥିତ ଅନ୍ତରେ ?
"ସଂସାର ମଣିକ ଅନିତ୍ୟ ଅସାର
"ଶିରେ କର ଦେଇ କରୁ ହାହାକାର ?
"ଜୀବନ ମଣିକ ଅସାର ସ୍ୱପନ
"ମଣ୍ଡ ତହିଁ ନାହିଁ କିଛି ପ୍ରୟୋଜନ ?" *

(୧୧)

"ଜୀବନ ଯୌବନ ନୁହେ ଚିରଦିନ,
"କାହିଁ ଆସି ଏହି କାହିଁ ହୁଏ ଲୀନ ;
"ତା ବୋଲି ସରସ ଯୌବନ-ଉଦ୍ୟାନେ
"ପ୍ରଣୟ-କୁସୁମ-ଶାନ୍ତି-ସୁଧା ପାନେ
"ମତ-ମନୋଭଙ୍ଗ ଗଣ୍ଡ ଗଣ୍ଡ ସ୍ୱରେ
"ନିତ୍ୟ ଶୁଦ୍ଧ ପ୍ରେମ ନାହିଁ କି ଚିତ୍ତରେ?
"ଭୁଲି ଏ ପ୍ରେମ ସେ ଯାଏ ଅନ୍ୟ କାହିଁ ?
"ପ୍ରଣୟ କହିଲି ନାହିଁ ନାହିଁ ନାହିଁ ।

(୧୨)

"ଯେ ଯାଏ ସେ ଯାଏ ଲେଉଟି ନ ଆସେ,
"ଥାଏ ନବ ଯବନିକା ଅନ୍ୟ ପାଣେ?
"ତା ବୋଲି କି ଏକ ଆରେକ ଅନ୍ତରେ
"ନୁହେ ଦୃଢ ବନ୍ଧା ପ୍ରଣୟ ମନ୍ତ୍ରରେ ?
"ଅଶନେ, ଆସନେ, ସ୍ୱପ୍ନେ, ଜାଗରଣେ,
"ନ ଦିଶେ ସେ ଦିବ୍ୟ ପ୍ରତିମା ନୟନେ?
"ଯେଣେ ଗଲେ ସ୍ମୃତି ଜ୍ୱଳେ ଦାଉ ଦାଉ
"ତେବେ ଏ ବିଜନେ ଭ୍ରମୁ କିଏଁ ଥାଉ ।

(୧୩)

"ନିତ୍ୟ ଆବର୍ତ୍ତନ ଶୀଳ ଏ ସଂସାର,
"ସରବହିଁ ଏଠି ଅନିତ୍ୟ ଅସାର,
"ଏକ ଏକ ଜଣ ରଙ୍ଗ ମଞ୍ଚେ ଯେହେ
"ଦେଖା ଦେଇ ପୁଣି ଉଭ ଲୁପ୍ତ କେଣେ,
"ତା ବୋଲି କି ଯେହ୍ନା କରମ ଆଦର
"ଆନ୍ତ ସବେ ଜଡ ଭରତର ଘର
"କର୍ମ୍ମ ଭୂମି ଏହି ବିଚିତ୍ର ସଂସାର
"କର୍ମ୍ମୁ ସୁଖ ଶାନ୍ତି ଫଳରେ ଅପାର ।

(୧୪)

"ଜୀବନ ଆଶାର ଅଳୀକ ସ୍ୱପନ-
"ମୁମୂର୍ଷୁ ବଦନେ ଶୋଭେ ଏ ବଚନ,
"ତା ବୋଲି କି ଯାର ପ୍ରତି ଅଙ୍ଗେ ପ୍ରାଣ
"ଖେଳଇ, ହରେ ସେ ଏହିଥା ଆଖ୍ୟାନ,
"ଜୀବନରକ୍ଷଣ ଅନ୍ୟର କାରଣ
"ଜୀବଘ୍ନତଇ ସିନା ଅସାଧ୍ୟ ସାଧନ ?
"ମରଣ ନୁହଇ ଜୀବନର ଶେଷ
"ଅକ୍ଷୟ-ଅବ୍ୟୟ-ଜୀବନ-ପ୍ରବେଶ ।"

(୧୫)

"ତରଙ୍ଗେ ମିଶନ୍ତେ ଏ ଗୀତ ତରଙ୍ଗ
ଲେଉଟି ଅଇଲି ପ୍ରିୟ ବନ୍ଧୁ ସଙ୍ଗ ।
ଆସୁ ଆସୁ ପ୍ରାଣେ ସେ ଗୀତ ଲହରୀ
ଥାଇ ଥାଇ ଲାଗୁଥାଏଟି ମୋହର ।
ହେତେ କାଳ ଭୁନ ହୋଇ ଅନ୍ୟ ମନେ
"ଭିକ୍ଷାଟିଏ ମିଳୁ" ବିପ୍ରରବଚନେ
ଚମକି ପଡିଲି, ଦେଖିଲି ନୟନେ
ରାହୁଗ୍ରସ୍ତ ଶଶୀ ସୁଦୂର ଗଗନେ*

ଶ୍ରୀ ନୀଳମଣି ଗୁନ ଦେ ବି. ଏ ।

* ଏହି ଚାରିପୋଟି ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ପରବର୍ତ୍ତୀ ଚାରିପୋଟି ପଦରେ ଲିଖିତ ।

* ଏ ଦିନ ଚନ୍ଦ୍ର ଗ୍ରହଣ ।

ORISSA MISSION PRESS, CUTTACK.

Digitized by srujanika@gmail.com

ପ୍ରଥମ ଭାଗ । ଜ୍ୟେଷ୍ଠ. ୧୩୧୩ । ଦ୍ୱିତୀୟ ସଂଖ୍ୟା ।

ମୁକୁର

ମାସିକ ପତ୍ର

ଶ୍ରୀ ବ୍ରଜସୁନ୍ଦର ଦାସ, ବି. ଏ.,

ସମ୍ପାଦକ ।

ଅଗ୍ରିମ ବାର୍ଷିକ ମୂଲ୍ୟ] କଟକ [ଦୁଇ ଟଙ୍କା ମାତ୍ର ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ସୂଚୀ-ପତ୍ର ।

—:o:—

ବିଷୟ ।	ଲେଖକମାନଙ୍କର ନାମ ।	ପୃଷ୍ଠାଙ୍କ ।
୧ । ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର (ପଦ୍ୟ)	... ଶ୍ରୀ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଦାଶ, ବି.ଏ.	୨୫
୨ । ଶିକ୍ଷାବିଧାନ	ଶ୍ରୀ ଅଭିରାମଭଞ୍ଜ, ଏମ୍.ଏ., ବି.ଏଲ୍.	୨୭
୩ । ପ୍ରାକୃତିକଜନିତ୍ରମାନଙ୍କର ପ୍ରଭାବ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବଜଲ୍ ସାହେବଙ୍କର ଉକ୍ତିର ସାରାଂଶ ...	ଶ୍ରୀ ବ୍ରଜବନ୍ଧୁ ମିଶ୍ର, ବି.ଏ.	୩୨
୪ । ସମାଜ ଓ ଜାତୀୟ ଜୀବନ	ଶ୍ରୀ କାମପାଲ ମିଶ୍ର, ବି.ଏ.	୩୭
୫ । ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ	ଶ୍ରୀ ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟ ବୀଣୀଭୂଷଣ କାବ୍ୟତୀର୍ଥ	୪୧
୬ । ଖଣ୍ଡିବ ଛୁବ (ପଦ୍ୟ)	ଶ୍ରୀ ନୀଳମଣି ଚନ୍ଦ୍ର ଦେ, ବି.ଏ.	୪୪
୭ । ପାଗଳର ପ୍ରଳାପ	ଶ୍ରୀ ଲୋ—	୪୫
୮ । ସାମୟିକ ପ୍ରତିବିମ୍ବ	ସମ୍ପାଦକ	୪୭

(ପ୍ରବନ୍ଧମାନଙ୍କର ମତାମତ ନିମନ୍ତେ ଲେଖକମାନେ ଦାୟୀ ।)

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୁକୁର

୧ମ ଭାଗ । | ଜ୍ୟେଷ୍ଠ, ୧୩୧୩ । | ୬ଷ୍ଠ ସଂଖ୍ୟା ।

ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର । *

ଉତ୍କଳ ଭାସ୍କର ହେ ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର
ଋଷିପ୍ରଭ ମହାମତି
ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଦର୍ପଣେ ଦେଖି ଦେଖାଇଲ
ଚନ୍ଦ୍ରଭାସ୍କରଗ୍ରହଗତି
ପାର୍ଥିବଶରୀରେ ରହନ୍ତ ମନ୍ଦିରେ
କିନ୍ତୁ ଏଥି ନାହିଁ ତୃପ୍ତି
ଦିବ୍ୟ ସୁଖେ ନିତି ନିରେଖ ବିଧାତା—
—ବିଚିତ୍ର ସ୍ୱରଗ ସୃଷ୍ଟି ।
ଯଶଃ ପ୍ରତି ଆଶା ଆହେ ମହାଯଶା
ନ ପୋଷି ହୃଦୟେ କ୍ଷଣେ
ସତ୍ୟ ଲାଗି ସତ୍ୟ ନିଃସ୍ୱାର୍ଥେ ଖୋଜିଲ
ଅଜୀବନ ତ୍ରିଭୁବନେ ।
ଘଡ଼ା ଖଣ୍ଡ ମଧ୍ୟେ ଅଲକ୍ଷିତେ ଦିନ
ଯାପଇ ଧରଣୀ ହିତେ
ପତାଖଣ୍ଡେ ସୁଦ୍ଧା ଉପହାର ଦେବା
କେହି ନ ବିଚାରେ ଚିତ୍ତେ !
ଶୁକ୍ତିକା ଅନ୍ତରେ ମୌକ୍ତିକ ପରାଯେ
ଉତ୍କଳେ ତୁମ୍ଭ ସମ୍ଭବ,
ଅଜ୍ଞାନ ଉତ୍କଳ ନ ଜାଣିଲା ଲବେ
ତୁମ୍ଭ ପ୍ରତିଭାବଳିବ ।
ସ୍ୱଦେଶର ଘୋର— ଜଡତା ଅନ୍ଧାର
ରେଖିଲା ପ୍ରଭାବକାଶ
ତଥାପି ବିଦେଶେ ଚନ୍ଦ୍ରମା ଗ୍ରାହକେ
ଲଭିଲେ କ୍ଷୀଣ ଅଭ୍ୟାସ ।
ନିଜ ବୁଦ୍ଧିବଳେ ବିଜ୍ଞାନ ଆଲୋକ
ପାଇଲ ସୁଦ୍ରବ୍ୟତିତ
ଧନ୍ୟ ସେ ଯୋଗେଶ ରହୁ ତାଙ୍କ ଯଶଃ
ବୁଝିଲେ ତୁମ୍ଭ ମହତ୍ତ୍ୱ ।
ଅରଣ୍ୟ ନିବାସୀ ଜ୍ଞାନ ଅଭିଳାଷୀ
ମୁନି ସମାନ ସରଳ
କେଉଁ ମନଗ୍ରହ ଆବୋରିଛ କହ
ଉତ୍କଳର କର୍ମସ୍ଥଳ ।
ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଦର୍ପଣେ ସ୍ୱଦେଶର କୋଷ୍ଠି
ଦେଖ କରି ଏକ ଲୟ
କହ କହ କେବେ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଏହାର
ପାଇବ କି ସତେ କ୍ଷୟ ?

* ଜୀବନ ସମୟରେ ରଚିତ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶିକ୍ଷାବିଧାନ ।

(୧)

ଅଳ୍ପଦିନ ହେଲା ଶିକ୍ଷାବିଧାନ ଭାରତର ସକଳ ପ୍ରଦେଶରେ ରାଜା ଓ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କର ଅଧିକତର ମନୋଯୋଗ ଆକର୍ଷଣ କରିଅଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳର ବିଦ୍ୟାଶିକ୍ଷା—କି ରାଜ ଭାଷାରେ କି ଦେଶୀୟ ଭାଷାରେ—ଏକ ନବୀନ ରୀତିରେ ହେଉଅଛି । କେବଳ ରୀତିର ନବୀନତା ନୁହେ; ପୁଣି ଆଦର୍ଶ ଓ ଲକ୍ଷ୍ୟ ମଧ୍ୟ ନବୀନ । ରୀତି ଓ ଆଦର୍ଶ ନବୀନ ହେବାର କାରଣ ଶିକ୍ଷାବିଧାତାଙ୍କର ନବୀନତା । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ପ୍ରଜାବତ୍ସଳ ସରକାର ବାହାଦୁର ଏକଶତବର୍ଷରୁ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱକାଳ ଜୀବନ ଓ ଧନରକ୍ଷାରୂପ ଅମୂଲ୍ୟ ଉପକାର ସାଧନ କରିଥିଲେହେଁ ଭାରତୀୟଜାତିଙ୍କର ପ୍ରାଚୀନତା ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟିପାତ କଲେ ସେମାନେ ନବୀନ ଶାସନକର୍ତ୍ତା ପ୍ରାୟ ପ୍ରତୀତ ହେବେ । ଶିକ୍ଷାବିଧାନ ନିମିତ୍ତ ପ୍ରୟୋଜନୀୟ ଅର୍ଥ ବହୁ କ୍ଲେଶ ସ୍ୱୀକାରପୂର୍ବକ ସଂଗ୍ରହ କରି ସେମାନେ ଅବଧାନ ଓ ଯତ୍ନ ସହକାରେ ବ୍ୟୟ କରନ୍ତି । ଆମ୍ଭେମାନେ ଘରେ ବସି ଶିକ୍ଷାଲାଭ କରୁଁ ଏବଂ ଅଳ୍ପ ଶିକ୍ଷା ଉତ୍ତାରେ ଗୃହସ୍ଥ କଲେ ଜୁଷ୍ଟିଂଭାବ ଅବଲମ୍ବନ କରୁଁ ଓ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟବସାୟ ଛଳେ ପିତୃଭୂମି ରାଜାଙ୍କର "ଗେହ୍ନା ଘୁଅଙ୍କ" ପ୍ରାୟ ଉଚ୍ଛିନ୍ନ ଗର୍ଜ୍ଜନ କରୁଁ । ତଦତିରିକ୍ତ କିଛି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ନାହିଁ କି?

ପ୍ରତ୍ୟେକ ଭାରତବାସୀ ଜାଣନ୍ତି ଯେ ତାହାଙ୍କ ଜାତି ପ୍ରତିବେଶୀଙ୍କ ଜାତିରୁ ପୃଥକ୍ ହୋଇ ପାରେ । ଧର୍ମ୍ମଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ ଚତୁଷ୍ଟୟରୁ ଲକ୍ଷଚତୁଷ୍ଟୟ ବର୍ଣ୍ଣର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଅଛି ବୋଲିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତିର ଆଶଙ୍କା ହୁଏ ନାହିଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏତେ ଅଧିକ ସଂଖ୍ୟକ ପୃଥକ୍ ଜାତି ହୋଇଅଛି ଯେ ଜଣେ ବେତନଭୋଗୀ, ସୁପଣ୍ଡିତ, ଅଧ୍ୟବସାୟୀ ଓ ଯତ୍ନଶୀଳ ସାହେବ ତତ୍‌ବିଷୟକ ଗ୍ରନ୍ଥ ସଙ୍କଳନ କରି ପ୍ରମାଦବାହୁଲ୍ୟରୁ ମୁକ୍ତ ହୋଇ ପାରି ନାହାନ୍ତି । ତହିଁଉତ୍ତାରେ ପୁଣି ଭାଷାଗତ ପାର୍ଥକ୍ୟ ଅଛି ଏବଂ ଭାଷା ଯୋଗ ଏକ ଜାତିର ଆଲୋଚନା ଓ ଗଣନା ହୁଏ । ପ୍ରଭେଦର ଏତେ କାରଣ ଥିଲେହେଁ ସମସ୍ତେ ଏକ ମହାଜାତିର ଅନ୍ତର୍ଭୂତ ଏହା ଅବଶ୍ୟ ସ୍ୱୀକାର୍ଯ୍ୟ । ଭାରତବାସିମାନଙ୍କର ସାଧାରଣ ଲକ୍ଷଣ, ସାଧାରଣ ଲକ୍ଷ୍ୟ, ସାଧାରଣ ଧର୍ମ୍ମପ୍ରଯୁକ୍ତ ଆଚାର ଏବଂ ଧର୍ମ୍ମସମ୍ବନ୍ଧରେ ସହସ୍ରେ ମତଭେଦ ଥିଲେହେଁ ସନାତନ ହିନ୍ଦୁ ଧର୍ମ୍ମ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ଦୀକ୍ଷା । ହିନ୍ଦୁ ଓ ମୁସଲମାନମାନଙ୍କର ଦେଶ ସାଧାରଣ ଅଟେ । ସେହି ହେତୁରୁ ଭାରତବାସୀ ଜାଣନ୍ତି ଯେ ସେମାନେ ଏକ ଦାତୀୟ । ଆନ୍ତର୍ଜାତୀୟ ପାର୍ଥକ୍ୟ ସତ୍ତ୍ୱେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଏକ ଜାତି ଏବଂ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ରାଜା ଇଂରାଜ ଜାତି ।

ଉପରୋକ୍ତ ବିଷୟ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରିବା ପାଇଁ ବିଦ୍ୟା ଶିକ୍ଷାର ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ । ଗଜମୂର୍ଖ ଯେ ସେ ସୁଦ୍ଧା ରାମାନୁଜତିଲକଧାରୀ, ଜଟାମଣ୍ଡିତମସ୍ତକ ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନୀ ସନ୍ନ୍ୟାସିଙ୍କର ପରୁଷ ବଚନକୁ ଚନ୍ଦନ ମଣି ସାଦର ସମ୍ଭାଷଣପୂର୍ବକ ସ୍ୱଜାତିର ଗୁରୁଭୂତ ତାହାଙ୍କର ଚରଣ ସେବା କରେ କିନ୍ତୁ ବିନା ମୂଲ୍ୟେ ପୁସ୍ତକ ବିତରଣକାରୀ, ମଧୁରଭାଷୀ, ଉପଚିକୀର୍ଷୁ ପାଦ୍ରୀ ସାହେବଙ୍କୁ ଦୂରୁଁ ଜୁହାର କରେ । ରାଜାଙ୍କ ଜାତିରେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କପ୍ରାୟ ଧର୍ମ୍ମଗତ ମତ ଭେଦ, ସାମାଜିକପ୍ରତିଷ୍ଠାରେ ଭେଦ, ଧନମୂଳକ ଜାତିଭେଦ ଇତ୍ୟାଦି ଅଛି; କିନ୍ତୁ ତାହା ସତ୍ତ୍ୱେ ସେମାନଙ୍କର ସାଧାରଣ ଦେଶ, ଲକ୍ଷ୍ୟ, ଲକ୍ଷଣ ଓ ଧର୍ମ୍ମପ୍ରଯୁକ୍ତ ଯୋଗେ ସେମାନେ ଏକ ଜାତି ।

ଉଭୟ ଜାତିଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅନେକ ବିଷୟରେ କାୟିକ, ବାଚିକ, ମାନସିକ—ଯେ ବିଶେଷ ପ୍ରଭେଦ ଅଛି ତାହା କିରୂପେ ସମ୍ଭବ ହେଲା? ସେମାନଙ୍କର ଆଦି ନିବାସ ଏହି ଦେଶରେ ଥିଲା ଏହା ପ୍ରମାଣିତ କଥା; କିନ୍ତୁ ଯେଉଁ ଆର୍ଯ୍ୟମାନେ ସାଧାରଣ ବାସ ଭୂମିରୁ ଅନ୍ତର ହୋଇ ଅନ୍ୟ ଏକ ଦେଶ ବା ମହାଦେଶରେ ରହିଲେ ସେମାନେ ନୂତନ ବାସସ୍ଥାନର କ୍ଷିତି, ଅପ୍, ତେଜ, ମରୁତ୍, ଓ ବ୍ୟୋମ ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରକୃତିର ବଶୀଭୂତ ହୋଇ ଶାରୀରିକ ଓ ମାନସିକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଅନୁଭବ କଲେ ଏବଂ ଯେଉଁମାନେ ଦେଶାନ୍ତରକୁ ଆଶ୍ରୟ କଲେ ସେମାନଙ୍କର ସ୍ୱଭାବ ମଧ୍ୟ ରୂପାନ୍ତରିତ ହେଲା । ଦୂରତା ଯୋଗେ ସଂଘର୍ଷଣର ଅଭାବରୁ ଏବଂ କାଳର ପ୍ରଭାବରୁ ନବଲବ୍ଧ ସ୍ୱଭାବର ପାର୍ଥକ୍ୟ ଅଧିକରୁ ଅଧିକତର ପ୍ରଶସ୍ତ ହେଲା । ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଇଂଲଣ୍ଡର ଜଣେ ବିଜ୍ଞ ବ୍ୟକ୍ତି ଲେଖିଅଛନ୍ତି; "ପ୍ରାକୃତିକ ଦୃଶ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଯାହା ମହିମାନ୍ୱିତ, ଅକଳଙ୍କୀୟ, ଓ ମାନବକ୍ଷମତାର ଅତୀତ

Digitized by srujanika@gmail.com

ତାହା ଧ୍ୱନିବଶତଃ କଳ୍ପନାପ୍ରବୃତ୍ତିକୁ ପରିପୋଷିତ କରେ ଏବଂ ଅନୁସନ୍ଧିତ୍ସା ଓ ଚିନ୍ତାପ୍ରବୃତ୍ତିକୁ କଳ୍ପନାର ବଶବର୍ତ୍ତୀ କରେ । ସେ ଅବସ୍ଥାରେ ପ୍ରକୃତିର ମହତ୍ତ୍ୱ, ବିପୁଳତା, ଓ ଶକ୍ତି ସହିତ ନିଜର ତୁଳନା କରି ମାନବ ସ୍ୱୀୟ ନଗଣ୍ୟତା ଅନୁଭବ କରେ । ନିଜର ଅଶକ୍ତତାଜ୍ଞାନ ଅଲକ୍ଷିତ ଭାବରେ ତାହାଙ୍କୁ ଅଧିକାର କରେ । ଅନନ୍ତ, ଅଜ୍ଞାତ, ଅଜ୍ଞେୟ ବିଷୟର ଦୃଷ୍ଟିରେ ସେ ସଂତ୍ରସ୍ତ ହୋଇ ସେହି ବିଷୟର ମହତ୍ତ୍ୱର ଉପାଦାନମାନ ବିଶ୍ଳେଷଣପୂର୍ବକ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ କରିବା ପ୍ରତି ନିଶ୍ଚେଷ୍ଟ ରହେ । ପକ୍ଷାନ୍ତରେ ଯେଉଁ ସ୍ଥଳରେ ପ୍ରକୃତିର ଦୃଶ୍ୟସମୂହ ଉଦ୍ରୂପ ନ ହୋଇ ସାମାନ୍ୟ ଓ କଳନୀୟ ରୂପେ ପ୍ରକାଶିତ ଥାଏ ସେଠାରେ ମନୁଷ୍ୟ ନିଜଶକ୍ତିରେ ନିର୍ଭର କରେ ଏବଂ ସକଳ ବିଭାଗରେ ତାହାର କ୍ଷମତା ବିସ୍ତାର କରିପାରେ । ସେହି ଦୃଶ୍ୟମାନ ଆୟତ୍ତାଧୀନ ଥିବାରୁ ସେ ନାନାବିଧ ପରୀକ୍ଷା ଓ ବିଶ୍ଳେଷଣ କରି ପାରେ ଏବଂ ତହିଁର କ୍ଷୁଦ୍ରତମ ଅଂଶ ସୁଦ୍ଧା ନିରୀକ୍ଷଣ କରେ । କ୍ରମଶଃ ତାହାର ଅନୁସନ୍ଧିତ୍ସା ଓ ବିଶ୍ଳେଷଣପ୍ରବୃତ୍ତି ବୃଦ୍ଧିଲାଭ କରେ ଓ ସେ ପ୍ରକୃତିର ସାଧାରଣ ନିୟମମାନ ଆବିଷ୍କାର କରେ ।

"Now so far as natural phenomena are concerned, it is evident that whatever inspires feelings of terror or of great wonder, and whatever excites in the mind an idea of the vague and uncontrollable has a special tendencey to imflame the imagination and bring under its dominion the slower and more deliberate operations of the understanding. In such cases, man, contrasting himself with the force and majesty of nature, becomes painfully conscious of his own insignificance. A sense of inferiority steals over him, from every quarter innumerable obstacles hem him in and limit his individual will. His mind, appalled by the undefined and indefinable, hardly cares to scrutinize the details of which such grandeur consists. On the other hand, where the works of nature are small, man regains confidence; he seems more able to rely on his own power; he can, as it were, pass through and exercise authority in every direction. And as the phenomena are more accessible, it becomes easier for him to experiment on them or to observe them with minuteness; an inquisitive and analytic spirit is encouraged and he is tempted to generalise the appearanc nature and refer them to the laws by which they are governed."

ମହାନୁଭବ ବକ୍ଲ ସାହେବଙ୍କ ଉଲ୍ଲିଖିତ ଉକ୍ତିମାନ ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରସ୍ତାବର ବିଶେଷ ଉପଯୋଗୀ ଓ ପୋଷକ । ଇଂଲଣ୍ଡ ଓ ଭାରତର ଅଧିବାସିମାନଙ୍କ ସାଧାରଣ ମାନସିକ ଲକ୍ଷଣମାନ ବିଭିନ୍ନ ହେବାର ପ୍ରକୃତ ନିଦାନ ଉଭୟ ଦେଶର ପ୍ରାକୃତିକ ଅବସ୍ଥା ଓ ଜଳ ବାୟୁର ପାର୍ଥକ୍ୟ । ସେହି ବିଭିନ୍ନତା ଏମନ୍ତ ଦୃଢ଼ମୂଳ ଯେ ତହିଁର ଦୂରୀକରଣାର୍ଥ ତାବତୀୟ ଚେଷ୍ଟା ବିଫଳ ହେବାର ସମ୍ଭାବନା । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଇତିହାସର ଆଦ୍ୟରେ ଦେଖାଯାଏ ଯେ ପୂର୍ବ ପୁରୁଷମାନେ ଭୂପୃଷ୍ଠରେ ନବୀନ ପର୍ଣ୍ଣତାଦିର ପରିଚୟ ଓ ସୁଖସେବ୍ୟତାରେ ସଂତୃପ୍ତ ରହି ତତ୍ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ତତ୍ତ୍ୱ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ ପ୍ରତି ମନ ବଳାଇ ନ ଥିଲେ ପୁଣି ଗଗନ ମାର୍ଗରେ ଜ୍ୟୋତିଷ୍କ-ରାଶିର ତେଜସ୍କର, ରମଣୀୟ ଓ ବିସ୍ମୟଜନକ ମୂର୍ତ୍ତି ଦେଖି ସ୍ତମ୍ଭୀଭୂତ ଓ ଭକ୍ତି ରସରେ ଆପ୍ଲୁତ ହେଉଥିଲେ । ଭାରତୀୟ ଧର୍ମଗ୍ରନ୍ଥ ସମୂହରେ ଅଧିକତର ପ୍ରକୃତିର ଅଭିନବୀୟ, ଅନନ୍ତ, ଅତୁଳନୀୟ ପ୍ରଭାବର ବର୍ଣ୍ଣନା ପଦ୍ୟ ଭାବରେ ଓ ଶ୍ରୁତିରଞ୍ଜନ ପଦ୍ୟାବଳିରେ ସମ୍ବାଦିତ ହୋଇଅଛି । ପରବର୍ତ୍ତୀ ଯୁଗମାନଙ୍କ ଆଦ୍ୟ ଯୁଗର ପନ୍ଥା ଆମ୍ଭେମାନେ ଅନୁସରଣ କରିଅଛୁଁ । ପରୀକ୍ଷା, ବିଶ୍ଳେଷଣ, ଓ ସାଧାରଣ ନିୟମ ବନ୍ଧନ ସହାୟରେ ପ୍ରକୃତିର ଶକ୍ତି ଓ ପ୍ରକୃତିର ଗୁଣ ନିଚୟକୁ ନିଜର ଅଧୀନ କରିବା ପକ୍ଷରେ ଅଦ୍ୟାବଧି ଆଦୌ ଯତ୍ନ ହୋଇ ନାହିଁ ବା ଅତି ସାମାନ୍ୟ ଯତ୍ନ ହୋଇଥିବ । କିନ୍ତୁ ଇଂରାଜ ଜାତି—ଇଂରେଜମାନେ ତତ୍ରାପି ପ୍ରାଥମିକ ଅବସ୍ଥାରୁ ଭିନ୍ନ ମାର୍ଗ ଅବଲମ୍ବନ କରି ଆସିଅଛନ୍ତି । ଜୀବନ ଧାରଣ କରିବାପାଇଁ ସୁଦ୍ଧା ପ୍ରକୃତି ବିରୁଦ୍ଧେ କଠୋର ଯୁଦ୍ଧ କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ସେମାନେ କାଳକ୍ରମେ ପ୍ରକୃତି ରାଜ୍ୟର ଅଧୀଶ୍ୱର ହୋଇଅଛନ୍ତି ଏବଂ ଅଧିକରୁ ଅଧିକତର କ୍ଷମତାଲାଭର ଉଦ୍ୟମ ସତତ କରୁଅଛନ୍ତି । ମାନସିକ ଧର୍ମର ସେହି ମୌଳିକ ପ୍ରଭେଦ ଉଭୟ ଜାତି-

Digitized by srujanika@gmail.com

ଙ୍କର ସକଳ ଅନୁଷ୍ଠାନରେ ଲକ୍ଷଣୀୟ । ଶିକ୍ଷା ବିଧାନ ବା ଜ୍ଞାନାର୍ଜ୍ଜନରେ ମଧ୍ୟ ତାହା ବିଦ୍ୟମାନ ଅଛି । ଉଭୟେ ବିଦ୍ୟା ଉପାର୍ଜ୍ଜନ କରନ୍ତି ସତ୍ୟ କିନ୍ତୁ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ବା ଲକ୍ଷ୍ୟର ଐକ୍ୟ ନାହିଁ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଭାଷାରେ ଜ୍ଞାନର ଅର୍ଥ ଆତ୍ମ-ଜ୍ଞାନ—ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନ; ରାଜା ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ଭାଷାରେ ଜ୍ଞାନ—knowledge—ର ଅର୍ଥ ଅଧିକାର, ପ୍ରଭୁତ୍ୱ power.

ଆଧୁନିକ ଭାରତୀୟ-ଶିକ୍ଷା-ବିଧାନ-ବିଷୟ ଆଲୋଚନା କରି ବସିଲେ ମୂଳରୁ ଏହି କଥା ସ୍ମରଣ ରଖିବା ଉଚିତ ଯେ ତହିଁର କର୍ତ୍ତା ବିଜାତୀୟ ଅଟନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କର ଆଦର୍ଶ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ନୂତନ ଓ ସ୍ୱକୀୟ ପ୍ରାଚୀନତମ ସଂସ୍କାରର ଅନୁରୂପ ନୁହେଁ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ପ୍ରକୃତି ଓ ସ୍ୱଭାବ ଯୋଗେ ଇଂରେଜୀ ଆଦର୍ଶ ଲୋଭନୀୟ ହେଲେହେଁ ସୁଲଭ ନୁହେଁ ପରନ୍ତୁ ଅତୀବ କଷ୍ଟ ଲଭ୍ୟ । ଭାରତରେ ବିଦ୍ୟାର ଆଦର ଓ ଚର୍ଚ୍ଚା ପୃଥିବୀର ଇତର ସଭ୍ୟଜାତିମାନେ ସଭ୍ୟତା ସୋପାନର ନିମ୍ନତମ ପାଦଛରେ ପଦାର୍ପଣ କରିବା ପୂର୍ବେ ହୋଇଥିଲା । ସେକାଳର ସାହିତ୍ୟିକ ଓ ନାନାବିଷୟକ ପ୍ରବନ୍ଧମାନ ଅଦ୍ୟାବଧି ସମାନ ଭାବରେ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ ଭକ୍ତି ସହକାରେ ସର୍ବତ୍ର ଆଲୋଚିତ ହୋଇ ଆସୁଅଛି । ଅସଂଖ୍ୟ ପୁରୁଷାନୁକ୍ରମେ ସଂରକ୍ଷିତ ଓ ପୋଷିତ ସଂସ୍କାର ପ୍ରତି ବିଶେଷ ଦୃଷ୍ଟି ରଖି ଅଗ୍ରସର ହେବା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ।

ଇଂରେଜ ଜାତି ଭାରତରେ ଆପଣାର ରାଜ୍ୟ ସଂସ୍ଥାପନର ଅବ୍ୟବହିତ ପରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଶିକ୍ଷାବିଧାନ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଯଥାସାଧ୍ୟ ଉଦ୍ୟମ କରିଅଛନ୍ତି । ବିଗତ ଶତାବ୍ଦୀର ମଧ୍ୟ ଭାଗ ଓ ତତ୍ପୂର୍ବେ କଟକପ୍ରଦେଶରେ ଉକ୍ତ ବିଷୟରେ ଯେମନ୍ତ ତର୍କ ଓ ବିବାଦ ହୋଇଥିଲା ତାହା ଅନେକେ ଜାଣନ୍ତି । ତହିଁର ସୁଫଳ ସ୍ୱରୂପ ପ୍ରାଚୀନ ପାଠଶାଳା ଓ ମୋଖତବରୁ ଉଠି ଆସି ଆମ୍ଭେମାନେ ଇସ୍କୁଲ କଲେଜରେ ବସିଲୁଁ ଏବଂ ଯଥାବିଧି ଇଂରେଜୀଭାଷା ଶିକ୍ଷା କଲୁଁ । କଲିକତାଦି ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ସୃଷ୍ଟିଠାରୁ ପୂର୍ଣ୍ଣମାତ୍ରାରେ ରାଜ ଭାଷାର ସେବନ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଅଛି । ସେହିଠାରେ ଏକ ମହା ପରିବର୍ତ୍ତନ ସଂଘଟିତ ହେଲା । ତାହା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ପୂର୍ବ ସଂସ୍କାରର ଅନୁରୂପ କି ନା ବିବେଚନା କରିବା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତରେ ବର୍ତ୍ତମାନପ୍ରାୟ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ନ ଥିଲା । ବହୁସଂଖ୍ୟକ ଛାତ୍ର ଏକତ୍ର ଶିକ୍ଷାଲାଭ କରିବା ବିଷୟ ଇତିବୃତ୍ତ ଓ ପୁରାଣରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି ସତ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ଇଦାନୀନ୍ତନ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ରୀତି, ନିୟମ, ଓ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସେ କାଳରେ କେହି ସ୍ୱପ୍ନରେ ସୁଦ୍ଧା ଭାବି ନ ଥିବେ । ଅଖ୍ୟାତି ବିଦେଶୀୟ ହେଲେହେଁ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଭାରତୀୟଜାତିଙ୍କର ମାନସିକ ଗତିବିଧିର ବିପର୍ଯ୍ୟୟ ଘଟାଇ ନାହିଁ । ଏକ ଭାଷା ପରିତ୍ୟକ୍ତ ହୋଇ ଅନ୍ୟ ଭାଷାନ୍ତର ଅବଲମ୍ବିତ ହୋଇଅଛି ମାତ୍ର; ଶିକ୍ଷଣୀୟ ବିଷୟର ବିଶେଷ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଲକ୍ଷିତ ନୋହୁଥିଲେହେଁ, ଆମ୍ଭେମାନେ ତାହାକୁ ମହାପରିବର୍ତ୍ତନରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରିଅଛୁଁ । ପୂର୍ବେ ସଂସ୍କୃତ, ଆରବୀ, ବା ପାର୍ଶୀ ଭାଷାରେ ଶିକ୍ଷା ହେଉଥିଲା; ତାହା ନ ହୋଇ ଇଂରେଜୀ ଭାଷାରେ ଶିକ୍ଷାର ସୂତ୍ରପାତ ହେଲା । କିନ୍ତୁ ପୂର୍ବ ପ୍ରାୟ ସେହି ଭାଷା ଶିକ୍ଷା, ସାହିତ୍ୟର ଆଲୋଚନା, ଦର୍ଶନ ଶାସ୍ତ୍ରର ଚର୍ଚ୍ଚା, ଓ ପୁରାଣ ବା ଇତିହାସର ଅଭ୍ୟାସ; ତାହା ପୁଣି ସଂସ୍କୃତ, ଆରବୀ, ଓ ଫାରସୀ ଭାଷାରେ ରଚିତ ପ୍ରାଚୀନ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀର ଅବଲମ୍ବନପୂର୍ବକ । ପ୍ରାଚୀନ ସଂସ୍କାରର ଅଧୀନ ହୋଇ ଆମ୍ଭେମାନେ ଇଂରେଜୀଭାଷାରେ ସୁଦ୍ଧା ଅଭ୍ୟସ୍ତ ବିଭାଗରେ ବିଚରଣ କରିଅଛୁଁ । ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ବିଜ୍ଞାନ ଓ ରସାୟନ ଆଦର ଶିକ୍ଷା ନିମିତ୍ତ ସୁଦ୍ଧନୋବସ୍ତ ହୋଇଥିଲେହେଁ ଆମ୍ଭେମାନେ ତତ୍ପକ୍ଷେ ଯଥେଷ୍ଟ ମନୋଯୋଗ କରି ନାହୁଁ । କେତେ ଜଣ ଉପାଧ୍ୟାୟ ବୈଜ୍ଞାନିକ ବିଷୟରେ ପଟୁତା ଉପାର୍ଜ୍ଜନ କରିଅଛନ୍ତି ସତ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଯେ ବିଦ୍ୟାର୍ଥୀଗଣଙ୍କ ଚିତ୍ତକୁ ଚରିତ୍ରିତ୍ର ସାହିତ୍ୟ ଦର୍ଶନାଦିଶାସ୍ତ୍ର ଚର୍ଚ୍ଚାରୁ ଉଣ୍ଡାଇ ଆଣି ବିଜ୍ଞାନ ସେବାରେ ଲଗାଇଅଛି ତାହା କଦାପି ବୋଲାଯାଇ ନ ପାରେ । କାରଣ ଯାହା ହେଉ ପଛକେ, ଜଥାଟି ସତ୍ୟ ଅଟେ । ସର୍ବୋଚ୍ଚ ଉପାଧ୍ୟାୟମାନଙ୍କ ତାଲିକା ଦେଖିଲେ ପ୍ରତୀତ ହେବ ଯେ ବିଜ୍ଞାନବିଷୟରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଅଗ୍ରତ୍ୱ ଉଣା । ଯେଉଁ ଜ୍ଞାନପିପାସୁ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ନାନାବିଧ ମମତା ପରିହାରପୂର୍ବକ ଇୟୁରୋପ ଯାଇ ଶିକ୍ଷା ଲାଭ କରିଅଛନ୍ତି ସେମାନଙ୍କ କଥା ଏଠାରେ ବିବେଚିତ ହେଉ ନାହିଁ ।

ପ୍ରାୟ ଅର୍ଦ୍ଧଶତାବ୍ଦୀ କାଳ ଆମ୍ଭେମାନେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଛାତ୍ରାଭଳେ ରହିଅଛୁଁ ଏବଂ ସେହି ବୃକ୍ଷର ଫଳ ଭୋଗ କରୁଅଛୁଁ । ଇତିମଧ୍ୟରେ ଅନେକେ ପ୍ରଖ୍ୟାତିର ସହିତ କଠିନ ପାଶମାନ କରିଅଛନ୍ତି, Milton, Shakes-

Digitized by srujanika@gmail.com

peare ରୁ ବାକ୍ୟୋଦ୍ଧାର ନ କରି ମନୋଗତ ଭାବ ବ୍ୟକ୍ତ କରି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ; Mill, Herbert Spencer ଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଦେଇ ପିତୃପିତାମହଙ୍କ ଅସନ୍ତୋଷ ଆଚରଣ କରନ୍ତି ଓ Political Economy ର ମନ୍ତ୍ରରେ ଦୀକ୍ଷିତ ହୋଇ ଦୀନ ଦରିଦ୍ର ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ମୁଷ୍ଟିଭିକ୍ଷା ଦେବା ନୀତିବିରୁଦ୍ଧ ବିଚାର କରନ୍ତି । ଏବେ କଥାରେ କହନ୍ତି ଏବଂ ଗର୍ବ ବହନ୍ତି ଯେ ସେମାନେ ପୂର୍ବପୁରୁଷମାନଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ଅଧିକତର ଉନ୍ନତ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ତାହା କି ପ୍ରକୃତ? ପୂର୍ବେ ଲୋକେ କାଳୀଦାସ, ଭବଭୂତି ପାଠ ଓ କଣ୍ଠସ୍ଥ କରୁଥିଲେ; ଏବେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଇଂରେଜୀ କବିତା ମୁଖସ୍ଥ କରୁଅଛୁଁ । ପିତୃପିତାମହମାନେ ନ୍ୟାୟ, ସାଂଖ୍ୟ ଅଧ୍ୟୟନ କରୁଥିଲେ; ଏବେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଇୟୁରୋପୀୟ ଦର୍ଶନଶାସ୍ତ୍ରରେ ମନୋନିବେଶ କରୁଅଛୁଁ । ପାର୍ଥକ୍ୟ କେବଳ ମାତ୍ର । ରାଜାଙ୍କ କର୍ତ୍ତୃକ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ବିଦ୍ୟାଳୟକୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ପ୍ରାଚୀନ ପାଠଶାଳା ପ୍ରାୟ ବ୍ୟବହାର କରିଅଛୁଁ ଏବଂ ସେହି ହେତୁରୁ କୁତ୍ରାପି ଲାଭ କରିଅଛୁଁ । ଭାରତୀୟ ବିଦ୍ୟାର୍ଥୀ ସ୍ୱଦେଶରେ ବିଦେଶୀୟ ଭାଷାରେ ବିଦେଶୀୟମାନଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ଉଚ୍ଚତର ସ୍ଥାନ ଲାଭ କରିଅଛନ୍ତି ଏବଂ ଇଂଲଣ୍ଡରେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଥମସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରିଅଛନ୍ତି । ତାହା ବର୍ତ୍ତମାନ ଗୌରବର ବିଷୟ ହେଲେହେଁ ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତର ବିଦ୍ୟାନୁରାଗର ପୁରାଣ ଲିଖିତ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ସମକ୍ଷରେ ଅତୀବ ଅକିଞ୍ଚିତ୍କର ବୋଲି ବୋଧ ହୁଏ । ପୁନଶ୍ଚ, ବର୍ତ୍ତମାନ କି ଏମନ୍ତ ପଣ୍ଡିତ—କେବଳ ସଂସ୍କୃତଜ୍ଞ ପଣ୍ଡିତ ନାହାନ୍ତି ଯେଉଁମାନେ ସାହିତ୍ୟ, ଦର୍ଶନ, ଓ ଅଳଙ୍କାର ଆଦି ବିଷୟରେ ଯୁକ୍ତିତର୍କ କରି ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଉଚ୍ଚତମ ଉପାଧ୍ୟାୟମାନଙ୍କ ସହିତରେ ପରାସ୍ତ କରି ପାରନ୍ତି? ଅତଏବ, ବୋଲି ଯାଇପାରେ ଯେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଯେ ଶିକ୍ଷାଲାଭ କରିଅଛୁଁ ତାହା ଭାରତର ପ୍ରାଚୀନ ସଂସ୍କାରର ଅନୁରୂପ, ଶିକ୍ଷଣୀୟ ବିଷୟମାନ ତରପରତ୍ତ ଥିବା ଯୋଗେ ଅତି ପ୍ରିୟ ଏବଂ ସେହି ହେତୁରୁ ଯେତିକି ଉନ୍ନତି ହୋଇଅଛି ତାହା ସମ୍ଭବ ହୋଇଅଛି ।

ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ତଥା ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷାଦିତର ଦୋଷମାନ ବିଗତଶତାବ୍ଦୀର ଶେଷଭାଗରେ ଉଭୟ ରାଜା ଓ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ କରିଥିଲା । ସେହି ଦୋଷମାନ ବିଚାରିତ କରିବା ଆଭିପ୍ରାୟରେ ନାନା ତର୍କବିତର୍କ, ପରୀକ୍ଷା, ଓ ଆଲୋଚନା ହୋଇଥିଲା ଏବଂ ରାଜାଜ୍ଞାରେ ଉଚ୍ଚପଦସ୍ଥ ସ୍ୱଦେଶୀୟ ଓ ଇଂରେଜ କର୍ମଚାରିଗଣ ଭାରତର ବିଭିନ୍ନ ଶିକ୍ଷା କେନ୍ଦ୍ରରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ପ୍ରମାଣ ସଂଗ୍ରହପୂର୍ବକ ନୂତନବ୍ୟବସ୍ଥା ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ କଲେ । ସର୍ବସାଧାରଣଙ୍କ ମନ୍ତବ୍ୟ ଅନୁଚିତ ଓ ବ୍ୟକ୍ତ ହେଲା । ଭୀଷଣ ବାକ୍ୟସଂଗ୍ରାମ ଉତ୍ତରେ ନବପ୍ରକଟିତ ରୀତି ବିଂଶତି ଶତାବ୍ଦିର ଆଦ୍ୟରୁ ବଙ୍ଗ ପ୍ରଦେଶ ଓ ଉତ୍କଳ ବିଭାଗରେ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଣତ ହୋଇଅଛି ।

ପୂର୍ବୋକ୍ତ ଶିକ୍ଷାବିଧାନ ପ୍ରତି ଲକ୍ଷ୍ୟ କଲେ ତାହା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ପୃଥକ୍ ବୋଲି ପ୍ରତୀତ ହୁଏ, ଭାରତର ପ୍ରାଚୀନ ଶିକ୍ଷାବିଧାନ ପ୍ରତି ଲକ୍ଷ୍ୟ କଲେ ତଦ୍ୱିପରୀତ ବୋଲି ବୋଧ ହୁଏ । ଐତିହାସିକ ଯୁଗର ପୂର୍ବରୁ ଭାରତୀୟ ଋଷିଗଣ ବ୍ୟାକରଣ, ଗଦ୍ୟପଦ୍ୟ କାବ୍ୟ, ଓ ଗଣିତର ସରଳସୂତ୍ରମାନ ଆଦୌ ଶିକ୍ଷା କରୁଥିଲେ ଏବଂ ଏକାଧିକ ରାଜାତୀୟ ସମ୍ରାଟଙ୍କ ରାଜତ୍ୱକାଳରେ ସୁଦ୍ଧା ତଦ୍ରୂପବିଧି ଆଚରିତ ହୋଇଅଛି । ବହୁଦୂରଦେଶରୁ ଆଗତ, ଇତରଜାତୀୟ, ଓ ବିଧର୍ମୀ ଇଂରେଜରାଜ ମଧ୍ୟ ତାହା କିୟତ୍ପରିମାଣରେ ଅପରିବର୍ତ୍ତିତ ରଖିଥିଲେ । ଏତାବତ୍କାଳ ଯେଉଁ ସଂସ୍କାର ଦୃଢ଼ମୂଳ ହୋଇଅଛି ତହିଁର ପରିବର୍ତ୍ତନ ଯଦି କଷ୍ଟକରେ ଗ୍ରହଣୀୟ ହୁଏ ତାହା ହେଲେ ତାହା ଉତ୍ପାଟିତ କରି ନୂତନରୀତି ସ୍ଥାପିତ ହେବା କେମନ୍ତ ଆପତ୍ତିଜନକ ହେବ ବୋଲିବା ବାହୁଲ୍ୟ ମାତ୍ର । ବର୍ତ୍ତମାନ ରାଜାଜ୍ଞାବଳରେ ବ୍ୟାକରଣଶିକ୍ଷା ଓ ସାହିତ୍ୟାଦିଶିକ୍ଷା ନିମ୍ନତମସ୍ତରକୁ ଅବନମିତ ହୋଇଅଛି ଏବଂ ବିଜ୍ଞାନଶିକ୍ଷା ଉନ୍ନୀତ ହୋଇଅଛି । ଶୈଶବରେ ପ୍ରାକୃତିକ ବିଜ୍ଞାନ, ଉଦ୍ଭିଦ୍‌ତତ୍ତ୍ୱ ଓ ଶାରୀରତତ୍ତ୍ୱ ଆଦି ବିଷୟମାନ ଗଳାଧଃକରଣ କରିବା ଆବଶ୍ୟକ ।

ଯାହା ମାନସିକ ସଂସ୍କାରର ବିରୁଦ୍ଧ ତାହା ରୁଚିର ବିରୁଦ୍ଧ ହେବା ଅବଶ୍ୟମ୍ଭାବୀ । ନବପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ରୀତି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ରୁଚିବିରୁଦ୍ଧ ହେବାର ଗୋଟିଏ କାରଣ ଭାରତୀୟ ପ୍ରାଚୀନ ସଂସ୍କାର । ତଦପେକ୍ଷା ସୂକ୍ଷ୍ମତର କାରଣମାନ ଆଉ ଅନେକ ଅଛି; ସେମାନ ପରେ ବିଚାର୍ଯ୍ୟ । ବିଜ୍ଞାନବିଷୟକ ଶିକ୍ଷାପ୍ରଣାଳୀର ଯେ ସର୍ବଥା ବାଞ୍ଛନୀୟ ଏହା ଅଦ୍ୟାବଧି ଶିକ୍ଷିତବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ସ୍ୱୀକାର କରନ୍ତି । ପୁରାତନ

Digitized by srujanika@gmail.com

ରୀତିରେ ଯେ ଯଥେଷ୍ଟ ଶିକ୍ଷା ହୋଇ ନାହିଁ ତାହା ମଧ୍ୟ ସମସ୍ତେ ସ୍ୱୀକାର କରିବେ । ତେବେ ବିଜ୍ଞାନଶିକ୍ଷାର ବହୁଳ-ପ୍ରଚାର ଅଉପାୟରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ରୀତି ବିରୁଦ୍ଧରେ ତୁମୁଳ କୋଳାହଳର ପ୍ରୟୋଜନ ଓ ଔଚିତ୍ୟ କଣ୍ ଥିଲା ? ପ୍ରକୃତ କଥା କହିଲେ ବୋଲିବାକୁ ହୁଏ ଯେ ନବ୍ୟସଭ୍ୟମାନେ ପ୍ରାଚୀନର ଦୋଷ ପରିହାରାର୍ଥ ଓ ନବୀନର ଗୁଣଗ୍ରହଣାର୍ଥ କଟିନରେ ଯେମନ୍ତ ହୃଦୟରେ ତେମନ୍ତ ସ୍ପୃହାଯୁକ୍ତ ନୁହନ୍ତି । ଯୁଣି ତାଦୃଶ ଲୋକଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଅତି ଅଳ୍ପ ଏବଂ ରକ୍ଷଣ-ଶୀଳତା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଜାତୀୟ ଲକ୍ଷଣ ।

ଆଲୋଚ୍ୟ ଶିକ୍ଷାବିଧାନ ରୀତି ଏକା ଭାରତରେ ନବୀନ ନୁହେଁ । ତାହା ଇୟୁରୋପରେ ପଲ୍ଲବିତ ହେଲା ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ଓ ଅବଲମ୍ବିତ ହୋଇଅଛି ଏବଂ ଅଦ୍ୟାବଧି ସକଳ ଦେଶରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇ ନାହିଁ । ବିଗତଶତାବ୍ଦିମଧ୍ୟରେ ବିଦ୍ୟାନୁରାଗୀ ଜର୍ମ୍ମନଜାତୀୟ ଫ୍ରୋବେଲ୍ ଏବଂ ପେଷ୍ଟା-ଲୋଜାଇ ସର୍ବ ପ୍ରଥମେ ତାହା ଆବିଷ୍କାର ଓ ପ୍ରଚାର କରି-ଥିଲେ ଏବଂ ଇୟୁରୋପୀୟ ଅଧ୍ୟାପକସମାଜରେ ତତ୍ତ୍ୱ-ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଯୁକ୍ତି ତର୍କ ହୋଇଥିଲା । ଉଭୟେ ପରୀକ୍ଷା ଓ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତଦ୍ୱାରା ବିରୁଦ୍ଧବାଦମାନଙ୍କ ଅପଭ୍ରଂଶଖଣ୍ଡନପୂର୍ବକ ସମସ୍ତ-ଙ୍କର ସନ୍ତୋଷ ଜାତ ହେଲାରୁ ତାହା ଗୃହୀତ ହେଲା । ଇୟୁରୋପବାସୀଗଣଙ୍କର ଅବସ୍ଥା, ଆଚାର, ବ୍ୟବହାର,-ମାନସିକ ବୃତ୍ତି ଓ ସଂସ୍କାରକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ସ୍ୱାୟତ୍ତ କରି ଅଧ୍ୟାପକଦ୍ୱୟ ପରିଶ୍ରମ ଓ ଅଧ୍ୟବସାୟ ସହକାରେ ଯେଉଁ ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ଉପନୀତ ହୋଇଥିଲେ ତାହା ସେମାନଙ୍କର ପ୍ରଭୂତ ଉପକାର ସାଧନ କରିଅଛି ଏବଂ କରୁଥିବ । ଆମ୍ଭ-ମାନଙ୍କର ଇୟୁରୋପୀୟ ରାଜା ତାହା ସନ୍ମାର୍ଗ ଜ୍ଞାନ କରି ଏବଂ ଅନ୍ୟ କିଛି ନ ବିଚାରି ତାରତରେ ଅବଲମ୍ବିତ ହେବାର ଆଜ୍ଞା କରିଅଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଯାହା ସେମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଶ୍ରେୟଃ ତାହା ପ୍ରଜାଗଣଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଶ୍ରେୟଃ ହେବ କି ନା ସେ କଥା ବିବେଚନା ହୋଇ ନାହିଁ । ଉଭୟ ଜାତିଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ଉଲ୍ଲେଖିତ ମୌଳିକ ପ୍ରଭେଦ କି ବିଶେଷ ମନୋଯୋଗର ବିଷୟ ନ ଥିଲା ? ମାନବସ୍ୱଭାବ ବା ବାଲସ୍ୱଭାବ ଜଗ-ତରେ ସର୍ବତ୍ର ସମାନ ବୋଲି ଲୋକେ ବୋଲନ୍ତି ସତ୍ୟ କିନ୍ତୁ ପ୍ରକୃତପକ୍ଷେ ଭାରତୀୟ ଶିଶୁ ଓ ଇୟୁରୋପୀୟ ଶିଶୁଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପାର୍ଥକ୍ୟ ଅବଶ୍ୟ ଲକ୍ଷିତ ହେବ । ସେହି ପାର୍ଥକ୍ୟ ଉଚିତରୂପେ ବିବେଚିତ ହୋଇଅଛି କି ? ଏସ୍ଥଳରେ ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ ଗୋଟିଏ ବିଷୟ ବୋଲି ଯାଇପାରେ । ରେଲପଥ ଇଂଲଣ୍ଡର ଲୋକସଂଖ୍ୟା, ସ୍ଥାନାଭାବ, ବାଣିଜ୍ୟ-ବିସ୍ତାର ଆଦି ଯୋଗେ ପ୍ରୟୋଜନୀୟ ଥିବା ସତ୍ତ୍ୱେ ରେଲପଥ ବିସ୍ତାର ବିରୁଦ୍ଧେ ପ୍ରଚୁର ଆପତ୍ତି ଉତ୍ଥାପିତ ହୋଇଥିଲା । କ୍ରମଶଃ ଶ୍ରମିକମାନଙ୍କ ଓ ଶିଳ୍ପିକମାନଙ୍କ ଅଶିକ୍ଷା ଅମୂଳକ ପ୍ରମାଣିତ ହେଲାରୁ ତାହା ମଙ୍ଗଳଜନକ ବିବେଚିତ ହୋଇ ସେ ଦେଶକୁ ଜାଇପାୟ ଅବଲମ୍ବିତ ହେଲା । ତାଜାତି ଅନ୍ୟକିଛି ଚିନ୍ତା ନ କରି ତାରତରେ ପଲ୍ଲବିତ ଉତ୍ତରେ ରେଲପଥ ବିସ୍ତାର କଲେ । ତତ୍ଫଳ କି ଉପକାର ବା ଅପକାର ହୋଇଅଛି ଆମ୍ଭେମାନେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଉତ୍ତମରୂପେ ବୁଝିଅଛୁଁ । ସେହିରୂପେ ନବୀନରୀତି ଇୟୁରୋପରେ ଫଳପ୍ରଦ ହେଲା ବୋଲି ଏକା ଏଦେଶରେ ଅବଲମ୍ବିତ ହୋଇଅଛି ।

କିଣ୍ଡର୍‌ଗାର୍ଟେନ (Kindergarten) ପ୍ରଣାଳୀ ଏବଂ ଦ୍ରବ୍ୟ-ସହାୟତାରେ ଶିକ୍ଷାଦାନ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଭେଦ ଅତି ଅଳ୍ପ । ଉଭୟ ପ୍ରଣାଳୀ ଏକ ବୋଲିଲେ ଚଳିପାରେ । ତଦ୍‌ବିଷ-ୟକ ପୁସ୍ତକ ପାଠ କଲେ ଜଣାଯାଏ ଯେ ଶିଶୁମାନେ ସେ ପ୍ରଣାଳୀରେ ଶିକ୍ଷାଗ୍ରହଣ କଲେ ଅବଶ୍ୟ ଜ୍ଞାନୋପାର୍ଜ୍ଜନ କରିବେ; ଅତ୍ୟନ୍ତ ନିର୍ବୋଧ ଶିଶୁସୁଦ୍ଧା ଶିକ୍ଷା ଲାଭ କରି-ବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହେବ । କିନ୍ତୁ ତଦନୁଯାୟୀ ଶିକ୍ଷାପ୍ରଦାନ ଅତୀବ କଠିନ କାର୍ଯ୍ୟ । ସାବଧାନ, ସହୃଦୟ, ମଧୁରଭାଷୀ, ବାଲସ୍ୱଭାବାଭିଜ୍ଞ ଶିକ୍ଷକ ଏକା ତହିଁକି ଉପଯୁକ୍ତ । ପୁସ୍ତକ ସଂଗ୍ରହ ଅବାନ୍ତର କଥା; ତାହା ସହାୟତା କଲେହେଁ ତଦ୍‌ବ୍ୟତିରେକେ କାର୍ଯ୍ୟ ଅଗ୍ରସର ହୋଇ ପାରେ । କିନ୍ତୁ ଯଦି ପୁସ୍ତକ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ତାହା ହେଲେ ତହିଁର ଭାଷା, ପାଠପର୍ଯ୍ୟାୟ, ଓ ବିଷୟର ପ୍ରସ୍ତାବନା ବାଲସ୍ୱଭାବର ଉପ-ଯୋଗୀ ଓ ଅନୁସାରୀ ହେବା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକୀୟ, ନଭୁବା ମନ ପୁସ୍ତକର ସହସ୍ରେ କୁଫଳ ଫଳିବାର ନିଶ୍ଚିତ । ତହିଁରେ ପ୍ରାଚୀନ ରୀତିର କେବଳ ଦୋଷଗୁଡ଼ିକ ଥିବ ଏବଂ ନବୀନରୀତିର ଗୁଣ ଆଦୌ ରହିବ ନାହିଁ । ଫଳରେ ଦୁଇ ନୌକାରେ ଗୋଡ଼ ଦେବା ନ୍ୟାୟ ହେବ ।

କିଣ୍ଡର୍‌ଗାର୍ଟେନ ପ୍ରଣାଳୀରେ ଯୁଣି କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଦ୍ରବ୍ୟର ସଂଗ୍ରହ ଆବଶ୍ୟକ । ସେ ଗୁଡ଼ିକୁ ଇଂରେଜୀରେ ବୋଲନ୍ତି gifts ଅର୍ଥାତ୍ ଉପହାର ବା ଭେଟି । gifts ଶବ୍ଦର

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅର୍ଥ ଯାହା ଲୋକେ ବୁଝନ୍ତି Kindergarten gift ତାହା ପ୍ରକାଶ କରେ ନାହିଁ । ଏହା ସୁନିୟା ରେଣ୍ଟୀ ପ୍ରାୟ ନୁହେଁ, ମୂଲ୍ୟ ବନିମୟରେ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ହୁଏ । ଅସଲ (ବିଲାତୀ) gift ର ଏତଦ୍ଦେଶୀୟ ମୂଲ୍ୟ ଯାହା ତାହା ମାସ-କରେ ଉପାର୍ଜ୍ଜନ କଲା ଲୋକଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ସମାଜରେ ଅତି ଅଳ୍ପ ଥୁଣି ତହିଁ ଉଣା ଲୋକେ ସନ୍ତାନର ବିଦ୍ୟାଶିକ୍ଷା ନିମିତ୍ତ ବ୍ୟୟ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ । କିନ୍ତୁ ନକଲୀ gift ବଙ୍ଗପ୍ରଦେଶରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ବିକ୍ରୀତ ହେଉଅଛି । ମୂଲ୍ୟରେ ଉଣା ହେଲେହେଁ ତହିଁରେ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରତି କୌଣସି ଅସୁବିଧାର ସମ୍ଭାବନା ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଯେଉଁ ପ୍ରଜାମାନେ ଧାନ ଚାଉଳ ସାମାନ୍ୟରେ ଦେଇ ବିଦ୍ୟା ଶିକ୍ଷା କରି ପାରିଲେ ଧନ୍ୟମ୍ମନ୍ୟ ହୁଅନ୍ତି ସେମାନେ କେମନ୍ତେ ପ୍ରାରମ୍ଭରେ ୫ / ୮ କା ବା ୫ ୯ ଦେଇ gift ମାନ କିଣିବେ ? ତେମନ୍ତ ସ୍ୱଚ୍ଛଳ ଅବସ୍ଥା କାହିଁ ? ଯେଉଁ ଦେଶରେ ଅର୍ଥବାହୁଲ୍ୟ ଅଛି ସେ ଦେଶରେ ସିନା ଏ ରୀତି ସୁସାଧ୍ୟ ଓ ମଙ୍ଗଳପ୍ରଦ ; ଭାରତରେ—ତହିଁବଳ ଉତ୍କଳରେ—ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଦୋଷ ଯେ ସର୍ବବ୍ୟାପୀ । ଭାବତୀୟ ଅନୁଷ୍ଠାନରେ ସେହି ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ଆଦୌ ପ୍ରୟୋଜନୀୟ ।

ଶିଶୁଶିକ୍ଷାର ପ୍ରଥମ ତୁଲବର୍ଷ ଅନ୍ତେ ବିଜ୍ଞାନଶିକ୍ଷାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ହୋଇଅଛି । ବିଶ୍ଳେଷଣ, ପରୀକ୍ଷା, ଓ ତୁଳନା ଇତ୍ୟାଦି ପ୍ରକ୍ରିୟାମାନ ତହିଁରେ ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ହେବ । ସେଥିପାଇଁ ନାନା ପ୍ରକାରର ଦ୍ରବ୍ୟ ସର୍ବଦା ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ସୁରକ୍ଷିତ ଥିବା ଆବଶ୍ୟକ । ତଦ-ଭାବେ ବିଜ୍ଞାନଶିକ୍ଷା କିପରି ସମ୍ଭବ ତାହା ପାଠକମାନେ ସହଜରେ ଅନୁମାନ କରି ପାରିବେ । କିନ୍ତୁ ଏହା ସୁନିଶ୍ଚିତ ଯେ ପ୍ରୟୋଜନୀୟ ଦ୍ରବ୍ୟସମୂହ ସଂଗ୍ରହ କରିବା ପାଇଁ ଯେତେ ଅର୍ଥ ଲୋଡ଼ା ତାହା ଦୁଷ୍ପ୍ରାପ୍ୟ । ନିମ୍ନପ୍ରାଥମିକ ଏବଂ ଉଚ୍ଚପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟର ଶିକ୍ଷକମାନେ ଜାଣୁଥିବେ ଆମ୍ଭେମାନେ ପ୍ରକୃତ କଥା ପ୍ରକାଶ କରୁଅଛୁଁ କି ନା । ସେମାନଙ୍କର ମାସିକ ବିଜ୍ଞାପିତ ବେତନ ହସ୍ତଗତ ହୁଏ କି ନା ସନ୍ଦେହ, ଆଉ ଶିକ୍ଷାସୌକର୍ଯ୍ୟ ନିମିତ୍ତ ଅର୍ଥ-ସାଧ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟସଂଗ୍ରହ କେଉଁ ପ୍ରାୟ ହେବ ? ତତ୍ପକ୍ଷେ ଶିକ୍ଷା-ବିଧାତା ରାଜା ଓ ରାଜଜାତିଙ୍କର କିଛି କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ନୁହେଁ କି ?

ଉପରେ ନବୀନରୀତିର କତିପୟ ଅନ୍ତରାୟମାନ ପ୍ରକଟିତ ହେଲା ; ତଥାପି ଗଣ ପ୍ରତି ଅନ୍ଧ ଓ ମୂକ ହେବାର ନୁହେଁ । ବାଲକରୁ ଦ୍ରବ୍ୟର ପରିଚୟ, ବ୍ୟବହାର, ଓ ଶ୍ରେଣୀବିଭାଗ ଏବଂ ପ୍ରକୃତିର ବିବିଧ ଶକ୍ତିର ଜ୍ଞାନ ଉପାର୍ଜ୍ଜିତ ହେଲେ ପ୍ରଭୂତ ଉପକାର ହୁଏ । ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷାପ୍ରାପ୍ତ, ଉପାଧିପ୍ରାପ୍ତ, ଇଂରେଜୀବକ୍ତା ଅନେକ ଯୁବକମାନଙ୍କୁ ପରୀକ୍ଷା କଲେ ଜଣାଯିବ ଯେ ପ୍ରତ୍ୟହ ବ୍ୟବହୃତ ନାନା ପଦାର୍ଥ ସମ୍ବନ୍ଧେ ସେମାନଙ୍କର ସାମାନ୍ୟ ଜ୍ଞାନ ସୁଦ୍ଧା ନାହିଁ । ଏହା କେତେ-ଦୂର ଲଜ୍ଜାର କଥା ? ଉପଯୁକ୍ତ ଶିକ୍ଷାର ଅଭାବ ଯୋଗେ ବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ ଓ ଉପକାରୀ ପଦାର୍ଥମାନ ହେୟ ବିବେଚିତ ହୋଇ ଦୂରରେ ନିକ୍ଷିପ୍ତ ହୁଏ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଯୁଗର ପ୍ରଧାନ ନୀତି—ଅର୍ଥନୀତି ପ୍ରତି ଅକୃଷ୍ଟ ହେବା ଏହି ରୀତିରେ ଏହା ସମ୍ଭବ । ଭାରତର ପ୍ରାଚୀନ ରୀତି କିମ୍ବା ତଦନୁରୂପ ନିଂଶତ-ଶତାବ୍ଦିର ପ୍ରାରମ୍ଭ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅବଲମ୍ବିତ ରୀତିରେ କଳ୍ପନା ଓ ଜଳ୍ପନା ମାତ୍ର ସାର ଥିଲା । ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ଅର୍ଥନୀତି ବିଷୟରେ ତାର୍କିକ ହେବା ସମ୍ଭବ ଥିଲେହେଁ ପ୍ରକୃତି ସହିତ ଯେମନ୍ତ ଘନିଷ୍ଠ ସମ୍ବନ୍ଧ ସ୍ଥାପିତ ହେଲେ ଅର୍ଥକର ଦ୍ରବ୍ୟର ଉତ୍ପା-ଦନ ଓ ପ୍ରଚୁର ହୁଏ ତହିଁ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟିର ପରିମାଣ ଉଣାଥିଲା । ପ୍ରାଚୀନ ରୀତିରେ ପୁସ୍ତକ ସହିତ ସମ୍ପର୍କ ଘନିଷ୍ଠ ଓ ଅକାଟ୍ୟ ଥିଲା ; କିନ୍ତୁ ନବୀନରୀତିରେ ତତ୍ପରିବର୍ତ୍ତେ ପରମପିତା ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କ ରଚିତ ବିଚିତ୍ର, ଅନାଦି, ଅନନ୍ତ ପୁସ୍ତକ—ପ୍ରକୃତି ସହିତ ଦୃଢ଼ସମ୍ପର୍କ ସ୍ଥାପନ କରିବା ଆବଶ୍ୟକ । ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ଶିଶୁ ସ୍ୱୀୟ କ୍ଷମତା ବିଷୟ ଅବଗତ ହୁଏ ଏବଂ ପରମୁଖା-ପେକ୍ଷା ନ କରି ନିଜ ଚେଷ୍ଟାରେ ଜ୍ଞାନାର୍ଜ୍ଜନ ପ୍ରତି ଯତ୍ନବାନ୍ ହୁଏ । ଏହାଠାରୁ ବଳି ଆଉ କଣ୍ ହୋଇପାରେ ?

ନିରପେକ୍ଷ ଭାବରେ ବିଚାର କଲେ ପ୍ରାଚୀନ ଅପେକ୍ଷା ନବୀନର ଉତ୍କର୍ଷ ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ହୁଏ । ପୁଣି ରାଜାଜ୍ଞା ପ୍ରଚାରିତ ହୋଇଅଛି ଏବଂ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଅନୁସୃତ ହେଉ-ଅଛି । ଏମନ୍ତ ସ୍ଥଳେ ଗୁଣଦୋଷ ତୁଳନା ନ କରି ଅପରି-ବର୍ତ୍ତନୀୟ ଅବସ୍ଥାର ବଶବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ ତହିଁର ଗୁଣବୃଦ୍ଧି ଓ ଦୋଷକ୍ଷୟ ପ୍ରତି ଯେତେ ଯତ୍ନ ହେବ ତାହା ଅତିରିକ୍ତ ବୋଧ ହୋଇ ନ ପାରେ । ଅତଏବ କିରୂପେ ଆମ୍ଭମାନ-ଙ୍କର ଆର୍ଥିକ ଅବସ୍ଥା ଓ ପ୍ରାଚୀନ ସଂସ୍କାର ପ୍ରତି ବିଦେଶୀୟ ଶିକ୍ଷାପ୍ରଣାଳୀ ଉପଯୋଗୀ ହେବ ତତ୍ସମ୍ବନ୍ଧେ ଉପାୟ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବୁଦ୍ଧିମାନ୍ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ପ୍ରାକୃତିକନିୟମମାନଙ୍କର ପ୍ରଭାବ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବକଲ୍ ସାହେବଙ୍କ ଉକ୍ତିର ସାରାଂଶ ।

(୧)

ଯେଉଁ ପ୍ରାକୃତିକ କାରଣ ସବୁ ମନୁଷ୍ୟ ଜାତିକୁ ବିଶିଷ୍ଟ-ଭାବରେ ପ୍ରଭାବିତ କରନ୍ତି ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରଧାନତଃ ନିମ୍ନଲିଖିତ ଚାରି ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ କରା ଯାଇପାରେ ;—ଜଳବାୟୁ, ଖାଦ୍ୟ, ମୃତ୍ତିକା ଓ ପ୍ରକୃତିର ସାଧାରଣ ଦୃଶ୍ୟ—ଯାହା କି ଦୃଷ୍ଟି ଶକ୍ତିର ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତିତାରେ ଭାବ ସମୂହକୁ ପରିଚାଳିତ କରେ ଓ ଭିନ୍ନ ଦେଶରେ ଭିନ୍ନ ଜାତୀୟ ଭାବର ଉଦ୍ରେକ କରେ । ପ୍ରଥମ ତିନିଗୋଟି କାରଣ ସମାଜର ସାଧାରଣ ଗଠନପ୍ରତି ଆବଶ୍ୟକୀୟ ଉପାଦାନ ଉତ୍ପନ୍ନ କରେ ; ତେଣୁକରି ସେମାନଙ୍କ ବିଭିନ୍ନତା ବଶତଃ ଜାତିଗତ ମହତ୍ତ୍ୱ ଓ ବିଶିଷ୍ଟ ପାର୍ଥକ୍ୟ ସକଳ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇ ମାନବମଣ୍ଡଳୀକୁ ପୃଥକ୍ ଜାତିରେ ବିଭକ୍ତ କରି ଦିଅନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହି ତିନିଗୋଟି ପ୍ରାକୃତିକ ଶକ୍ତି ଅର୍ଥାତ୍ ଜଳବାୟୁ, ଖାଦ୍ୟ ଓ ମୃତ୍ତିକା ବହୁପରିମାଣ-ରେ ପରସ୍ପର-ନିର୍ଭରସାପେକ୍ଷ । ଏକ ଦେଶୋତ୍ପାଦିତ ଖାଦ୍ୟ ପଦାର୍ଥ ଓ ତଦ୍ଦେଶୀୟ ଜଳବାୟୁମଧ୍ୟରେ ଘନିଷ୍ଠ ସମ୍ପର୍କ ବିଦ୍ୟମାନ । ପୁନଶ୍ଚ ଏହି ଖାଦ୍ୟ ପଦାର୍ଥ ମୃତ୍ତିକାର ଉଚ୍ଚ ନୀଚ ଅବସ୍ଥା, ଜଳବାୟୁ ଓ ଉତ୍ତାପର ତାରତମ୍ୟାଦି ତଦ୍ଦେଶୀୟ ପ୍ରାକୃତିକ ଭୌଗଳିକ ଅବସ୍ଥା ଉପରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନିର୍ଭର କରେ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ସମାଜର ବାଲ୍ୟାବସ୍ଥାରେ ଏହି ତ୍ରିବିଧ ଘନିଷ୍ଠ-ସମ୍ପର୍କ-ପ୍ରାକୃତିକ-ଶକ୍ତିର ସମବେତ ପ୍ରଭାବ ଆଲୋଚନା କରାଯାଉ । ଜଳବାୟୁ, ଖାଦ୍ୟ ଓ ମୃତ୍ତିକାର ସମନ୍ୱିତ ପ୍ରଭାବରୁ ଗୋଟିଏ ଜାତିରେ ଯେ ସବୁ ଫଳ ସଂଘଟିତ ହୋଇଥାଏ ତନ୍ମଧ୍ୟରେ ଅର୍ଥସଞ୍ଚୟ ସର୍ବପ୍ରଥମ ଓ ଅନେକାଂଶରେ ସର୍ବପ୍ରଧାନ । କାରଣ ଯଦିଚ ଜ୍ଞାନୋନ୍ନତି ପରିଶେଷରେ ଅର୍ଥୋପଚୟର ଦ୍ରୁତତା ସମ୍ପାଦନ କରେ ତଥାପି ସମାଜର ପ୍ରାଥମିକ ଅବସ୍ଥାରେ ଜ୍ଞାନାର୍ଜ୍ଜନ ଆରବ୍ଧ ହେବା ପୂର୍ବରୁ ଅର୍ଥ ସଞ୍ଚୟର ଆରମ୍ଭ ହେବା ଅବଶ୍ୟ ବିଧେୟ । ଯେତେଦିନ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତି ସ୍ୱକୀୟ ଦୈନନ୍ଦିନ-ଆବଶ୍ୟକୀୟ ଆହାର୍ଯ୍ୟାନ୍ୱେଷଣରେ ବ୍ୟାପୃତ ରହେ ତେତେ-ଦିନ ତାହାର କୌଣସି ଉଚ୍ଚତର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟସାଧନ ବା ବିଜ୍ଞାନଅନୁସରଣ ନିମିତ୍ତ ଆଦୌ ଅବସର ବା ରୁଚି ଜନ୍ମିବା ଅସମ୍ଭବ । ଏତଦବସ୍ଥାରେ ସେ ଅଧିକ କଲେ ତାଦୃଶ ଜଘନ୍ୟ ଓ ଅପୂର୍ଣ୍ଣାବୟବ ଅସ୍ଫୋଭାବନ କରି ଶ୍ରମର ନିତବ୍ୟୟ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି କରେ ଯାହା କି ଅସଭ୍ୟ ବର୍ବର ଜାତିମାନେ ମଧ୍ୟ ସହଜରେ ସମ୍ପାଦନ କରିବାକୁ ସକ୍ଷମ ହୋଇଥାନ୍ତି । ଅତଏବ ସମାଜର ଆଦିମାବସ୍ଥାରେ ଅର୍ଥସଞ୍ଚୟ ସର୍ବ ପ୍ରଥମ ଓ ପ୍ରଧାନ ସୋପାନ ହେବା ଆବ-ଶ୍ୟକ; ଯେହେତୁ ଅର୍ଥ ନ ଥିଲେ ଅବସର ହୁଏ ନାହିଁ, ଅବସର ନ ହେଲେ ଜ୍ଞାନାର୍ଜ୍ଜନ ହୁଏ ନାହିଁ ଓ ଜ୍ଞାନାର୍ଜ୍ଜନ ନ ହେଲେ ଉନ୍ନତିର ଦ୍ୱାର ଏକାବେଳକେ ରୁଦ୍ଧ ହୋଇ ରହିଥାଏ । ଗୋଟିଏ ଜାତିର ଯେପରିମାଣ ଖାଦ୍ୟ ସାମଗ୍ରୀ ପ୍ରୟୋଜନୀୟ ସେ ଯଦି କେବଳ ସେତିକି ପରିମାଣ ଖାଦ୍ୟ ଉତ୍ପାଦନ କରେ ସେ ଜାତିର କୌଣସି ଅବଶିଷ୍ଟ ମୂଳଧନ ସଂଗୃହୀତ ହୋଇ ନ ପାରେ, ତେଣୁକରି ବ୍ୟବସାୟବିହୀନ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କର ଭରଣ ପୋଷଣ ନିମିତ୍ତ କୌଣସି ଉପାୟ ରହେ ନାହିଁ, ଯଦି ତାହା ପ୍ରୟୋଜନାତିରିକ୍ତରୂପେ ଉତ୍ପାଦିତ ହୁଏ ତେବେ ସେଥିରୁ କିଛିଲାଭ ଉଦ୍‌ଭୂତ ହୋଇ ଗୋଟିଏ ପାଣ୍ଠିସ୍ୱରୂପ ରହେ ଏବଂ ଘଟନା ଚକ୍ରରେ ଯେଉଁମାନେ ସେହି ଖାଦ୍ୟ ସ୍ୱହସ୍ତରେ ଉତ୍ପାଦନ କରି ନ ଥାନ୍ତି ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ପୋଷିତ ହୁଅନ୍ତି । ଏହିପରି ସମୟରେ ଗୋଟିଏ ବୁଦ୍ଧିମାନଲୋକଶ୍ରେଣୀର ଉତ୍ପତ୍ତି ଓ ସ୍ଥିତି ସମ୍ଭବ-ପର ହୋଇ ଉଠେ ।

ପୂର୍ବେ କୋହାଯାଇଅଛି ଯେ ସମାଜର ଉନ୍ନତି କଳ୍ପେ ସର୍ବାଦୌ ଅର୍ଥ ସଞ୍ଚୟ କରା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ଅର୍ଥସଞ୍ଚୟ ହେଲା-ପରେ ଉନ୍ନତିର କେତେକ କାରଣ ସ୍ୱତଃ ଉପସ୍ଥିତ ହୁଅନ୍ତି, ମାତ୍ର ତତ୍ପୂର୍ବରୁ ମୃତ ଓ ଅଜ୍ଞାନ ସମାଜର ଆଦ୍ୟାବସ୍ଥାରେ ଅର୍ଥସଞ୍ଚୟର କେବଳ ଦୁଇଗୋଟି ପ୍ରଧାନ କାରଣ ଲକ୍ଷିତ ହୁଅନ୍ତି :—(୧) ଶକ୍ତି ଓ ନିୟମିତତାଦ୍ୱାରା ପରିଚାଳିତ ଶ୍ରମ ଏବଂ (୨) ସେହି ଶ୍ରମର ପ୍ରତିଫଳ । ଏହି ଦୁହେଁ ମୃତ୍ତିକାର ଉର୍ବରତା, ରାସାୟନିକ ଅବସ୍ଥା, ଜଳସଂଯୋଗ ଓ ବାୟୁ-ତାପର ନ୍ୟୂନାଧିକ୍ୟ ପ୍ରଭୃତି ଦେଶର ପ୍ରାକୃତିକ ଅବସ୍ଥା ଉପରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନିର୍ଭର କରନ୍ତି । ପକ୍ଷାନ୍ତରେ ଯେ ଶକ୍ତି ଓ ନିୟମିତତା ଦ୍ୱାରା ଶ୍ରମ ପରିଚାଳିତ ହୁଏ ତାହା ମଧ୍ୟ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯଥେଷ୍ଟରୂପେ ଜଳବାୟୁର ଅପେକ୍ଷା କରେ । ଏହି ନିର୍ଭର ଦ୍ୱିବିଧ—ପ୍ରଥମତଃ ଲୋକମାନେ ସମକଟିବନ୍ଧରେ ଯେ କାର୍ଯ୍ୟ ଇଚ୍ଛାପୂର୍ବକ କରିଥାନ୍ତି ଶୀତଳକଟିବନ୍ଧରେ ଶୀତଳର ପ୍ରାଖର୍ଯ୍ୟ ହେତୁ ଅସୁସ୍ଥତା ଓ କର୍ମଦଂଶରେ ଅନୁପଯୋଗୀତା ବଶତଃ ସେହି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଅସମର୍ଥ ହୁଅନ୍ତି । ୨ୟତଃ ଜଳବାୟୁ ଯେ କେବଳ ଶ୍ରମଜୀବିମାନଙ୍କୁ ଉପଯୁକ୍ତ ବା ଅନୁପଯୁକ୍ତ କରି ସେମାନଙ୍କର ଶ୍ରମକୁ ପ୍ରଭାବିତ କରେ ତାହା ନୁହେ । ସେମାନଙ୍କ ଶ୍ରମାଭ୍ୟାସର ନିୟମିତତାକୁ ପ୍ରଭାବିତ କରିବାଦ୍ୱାରା ଶ୍ରମକୁ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଭାବିତ କରେ । ଶୀତକଟିବନ୍ଧରେ ଶୈତ୍ୟର ପ୍ରାଦୁର୍ଭାବ ଓ ସମୟ ୨ରେ ଆଲୋକର ଅଭାବ ବହୁସ୍ଥ କାର୍ଯ୍ୟର ନିରବଚ୍ଛିନ୍ନସମ୍ପାଦନ ଅସମ୍ଭବ କରିଦିଏ, ତେଣୁକରି ଶ୍ରମଜୀବିମାନେ କାରମ୍ବାର କାର୍ଯ୍ୟରୁ ବିରତ ହେବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ଅବ୍ୟବସ୍ଥିତ ଅଭ୍ୟାସ ପ୍ରତି ପ୍ରଣୋଦିତ ହୁଅନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କର ଶ୍ରମଶୃଙ୍ଖଳା ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ହୋଇଯାଏ ଓ କାର୍ଯ୍ୟକୁଶଳତାର ହ୍ରାସ ହୁଏ । ତେଣୁକରି ଯେ ଦେଶର ଜଳବାୟୁ ନିୟମିତ ଶ୍ରମର ସହାୟକାରୀ ତଦ୍ଦେଶୀୟ ଲୋକମାନଙ୍କ ଚରିତ୍ରାପେକ୍ଷା ଉତ୍କର୍ଷଯୁକ୍ତ ଲୋକମାନଙ୍କର ଜାତୀୟ ଚରିତ୍ର ଅଧିକତର ଉଚ୍ଛୃଙ୍ଖଳ ଓ ଅବ୍ୟବସ୍ଥିତ ହୋଇଥାଏ । ନରୱେ ଓ ସୁଇଡେନ୍ ଯଦି ସ୍ପେନ୍ ଓ ପର୍ଟୁଗାଲ ଅପେକ୍ଷା ରୀତିନୀତି, ବ୍ୟବସ୍ଥା ଧର୍ମ ଓ ଶାସନ ବିଷୟରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ପୃଥକ୍ ତଥାପି ଏହି ଦେଶ ଚତୁଷ୍ଟୟ ମଧ୍ୟରେ ଜାତୀୟ ଚରିତ୍ରର ଅବ୍ୟବସ୍ଥିତତା ଓ ଚାପଲ୍ୟର ବିଶିଷ୍ଟ ସାମ୍ୟ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ, କାରଣ ପ୍ରଥମୋକ୍ତ ଦେଶଦ୍ୱୟରେ ଶୈତ୍ୟର ପ୍ରାଦୁର୍ଭାବ ଓ ଦିବସର ନ୍ୟୂନତା ହେତୁ ଏବଂ ଶେଷୋକ୍ତ ଦେଶଦ୍ୱୟରେ ଶୀତଳର ପ୍ରାଖର୍ଯ୍ୟ ଓ ତନ୍ନିବନ୍ଧନ ମୃତ୍ତିକାର ଭିନ୍ନାବସ୍ଥା ହେତୁ ଶ୍ରମର ବ୍ୟାଘାତ ହୋଇଥାଏ । ତେଣୁକରି ସେମାନଙ୍କର ଚରିତ୍ର ନିରବଚ୍ଛିନ୍ନ-ଶ୍ରମ-ସମ୍ପାଦନର ଅନୁପଯୋଗୀ ହେବାରୁ ଅବ୍ୟବସ୍ଥିତତା ଓ ଚାପଲ୍ୟର କ୍ରୀଡାକ୍ଷେତ୍ର ହୋଇପଡେ ।

ସମାଜର ପ୍ରାଥମିକ ଅବସ୍ଥାର ଅର୍ଥବୃତ୍ତାନ୍ତ ଦେଖିବାକୁ ଗଲେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଦେଖୁଁ ଯେ ତାହା ଅଧିକାଂଶରେ ତଦ୍ଦେଶର ମୃତ୍ତିକା ଓ ଜଳବାୟୁ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ । ମୃତ୍ତିକା ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ-ପରିମିତ-ଶ୍ରମୋତ୍ପନ୍ନ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ-ପରିମିତ-ଫଳର ପରିଚାଳକ ଓ ଜଳବାୟୁ ଶ୍ରମ ନିମିତ୍ତ ଶକ୍ତି ଓ ଦୃଢତାର ପରିଚାଳକ ଅଟେ । ଏହି ହେତୁରୁ ପ୍ରାଚୀନ ଇତିବୃତ୍ତ ଦେଖିଲେ ଜଣାଯାଏ ଯେ ଆସିଆ ମହାଦେଶରେ ଦକ୍ଷିଣଚୀନର ପୂର୍ବଭାଗରୁ ଆସିଆମାଇନର, ଫିନିସିଆ ଓ ପାଲେଷ୍ଟାଇନର ପଶ୍ଚିମଭାଗ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯେ ଅଂଶର ମୃତ୍ତିକା ସର୍ବଦା ଉର୍ବର, ଓ ପରିଣାମରେ ସେହି ସ୍ଥାନରେ କେବଳ ଅର୍ଥର ସଞ୍ଚୟ, ଏବଂ ଯେହେତୁ ଅର୍ଥ ସମସ୍ତ ବୁଦ୍ଧି ବୃତ୍ତି ପରିଚାଳନା ନିମିତ୍ତ ଅବସର ଦାୟକ ଏହି ଅଂଶରେ ସଭ୍ୟତା ସର୍ବଦା ପରିଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ । ଏତଦ୍ଭିନ୍ନ ପ୍ରଦେଶ ଅନୁର୍ବର ଥିବା ହେତୁ ଇତସ୍ତତଃ ଭ୍ରମଣଶୀଳ ଜଘନ୍ୟ ଜାତିଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପର୍ଯ୍ୟବସିତ ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ସେମାନଙ୍କର ଚିର ସହଚର ଓ ସଭ୍ୟତା ସେମାନଙ୍କଠାରୁ ସୁଦୂରପରାହତ । ପୁନଶ୍ଚ ଯେତେବେଳେ ଦେଖୁଁ ଯେ ଏହି ତାତାର ବା ମଙ୍ଗୋଲିୟମାନେ ମଧ୍ୟେ ୨ ଚୀନ, ପାରସ୍ୟ ଓ ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନରେ ଆଧିପତ୍ୟ ସ୍ଥାପନ କରିବା ସଙ୍ଗେ ୨ ସଭ୍ୟତାରେ କ୍ରମଶଃ ଅଗ୍ରସର ହୋଇ ପୂର୍ବତନ ସଭ୍ୟଜଗତରେ ସଭ୍ୟ ବୋଲି ପରିଗଣିତ ହୋଇଥିଲେ ତେତେବେଳେ ସଭ୍ୟତା ଯେ କେବଳ ଦେଶର ପ୍ରାକୃତିକ ଅବସ୍ଥାଦ୍ୱାରା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ପ୍ରଭାବିତ ହୁଏ ଏହା ନ କହି ରହି ପାରିବା ନାହିଁ । ମରୁପ୍ରଦେଶବାସୀ ଆରବମାନେ ଭ୍ରମଣଶୀଳ ମେଷପାଳକ ଥିଲେ, ମାତ୍ର ୭ମ, ୮ମ ଓ ୯ମ ଶତାବ୍ଦିରେ ଯେତେବେଳେ ସେମାନେ କ୍ରମାନ୍ୱୟେ ପାରସ୍ୟ, ସ୍ପେନ ଓ ପଞ୍ଜାବରେ ଆଧିପତ୍ୟ ବିସ୍ତାର କରିବାକୁ ବସିଲେ ସେମାନେ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ସ୍ଥାପୟିତା ହୋଇ ନଗର-ବିଦ୍ୟାଳୟ ଓ ଉନ୍ନତ ପୁସ୍ତକାଗାର ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କରି ପାରିଥିଲେ । ମିଶର ଦେଶର ସଭ୍ୟତାର କାରଣ ଅନୁସନ୍ଧାନ କଲେ ମଧ୍ୟ ଏହି ଉକ୍ତି ସ୍ପଷ୍ଟ ପ୍ରମାଣିତ ହେବ ।

ପୂର୍ବୋକ୍ତ ସତ୍ୟରୁ ଏହା ପ୍ରମାଣିତ ହେଉଅଛି ଯେ ପୂର୍ବଗୋଲାର୍ଦ୍ଧର ଆଦିମ ସଭ୍ୟତାର କେବଳ ଭୂମିର ଉର୍ବରା ଶକ୍ତି ପ୍ରଧାନ କାରଣ ଅଟେ । ଏହା ସଭ୍ୟତାର ପ୍ରଧାନ ଦୁଇ କାରଣରୁ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର । ଇୟୁରୋପୀୟ ସଭ୍ୟତାରେ ଅନ୍ୟତମ କାରଣ ଜଳବାୟୁ ପ୍ରଧାନ ଅଟେ । ଆସିଆ ଓ ଆଫ୍ରିକାରେ ଜଳବାୟୁ ନିରବଚ୍ଛିନ୍ନଶ୍ରମର ପ୍ରତିକୂଳ ହେଲେହେଁ ମୃତ୍ତିକାର ଉର୍ବରତ୍ୱ ହେତୁ ସେଠାରେ ଶସ୍ୟୋତ୍ପତ୍ତି ପ୍ରଚୁର । ପକ୍ଷାନ୍ତରେ ଇୟୁରୋପରେ ମୃତ୍ତିକାର ଉର୍ବରତ୍ୱ କମ ଥିଲେହେଁ ସେଠାରେ ଜଳବାୟୁ ଶ୍ରମ-ଶକ୍ତିର ପରି-

Digitized by srujanika@gmail.com

ବର୍ଦ୍ଧକ ଓ ଉତ୍ତେଜକ । ଯେ ହେତୁ ପ୍ରାଥମିକ ସଭ୍ୟତାର ଅବଶ୍ୟକୀୟ ଅର୍ଥସଞ୍ଚୟ ଉଭୟଙ୍କ ବିଭିନ୍ନ କାରଣରୁ ସମ୍ଭାବିତ ହେଉଥିବାରୁ ଉଭୟଙ୍କର ସଭ୍ୟତା ପ୍ରାଚୀନ ଅଟେ । ମାତ୍ର ପ୍ରଥମୋକ୍ତ କାରଣଟି ସହଜ ଓ ଅମିଶ୍ରିତ ହେତୁ ଆସିଆ ଓ ଆଫ୍ରିକାରେ ସଭ୍ୟତା ସର୍ବପ୍ରଥମରୁ ପରିବୃଦ୍ଧି ହୋଇଥିଲା—କିନ୍ତୁ ଯଦିଚ ସର୍ବପ୍ରଥମ ତାହା ସର୍ବୋଚ୍ଚ କିମ୍ବା ଚିରସ୍ଥାୟୀ ହୋଇ ପାରି ନାହିଁ । କାରଣ ପ୍ରକୃତ ଉନ୍ନତି ପ୍ରକୃତିକ ଉଦାରତାପେକ୍ଷା ମନୁଷ୍ୟ ଶ୍ରମ-ସାମର୍ଥ୍ୟ ଉପରେ ବିଶେଷ ନିର୍ଭର କରେ । ପ୍ରକୃତିର ଶକ୍ତି ପ୍ରଥମେ ବେଶୀ ବୋଧ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ତାହା ସୀମାବଦ୍ଧ ଓ ସ୍ଥିତିଶୀଳ । ମାତ୍ର ମନୁଷ୍ୟର ଶକ୍ତି, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଅନୁଭବ ଓ ତୁଳନାଦ୍ୱାରା ଯେତେଦୂର ବୁଝାଯାଏ, ଅସୀମ ଓ କ୍ରମୋନ୍ନତିଶୀଳ । ମନୁଷ୍ୟ ବୁଦ୍ଧି କେଉଁଠାରେ ଯେ ସ୍ଥିତିଶୀଳ ହେବ ତାହାର କାଳ୍ପନିକ ବା ଅନୁମାନିକ ସୀମା ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ କରିବା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଅସମ୍ଭବ । ଅତଏବ ଯେ ଦେଶର ଜଳବାୟୁ ଶ୍ରମ-ସାମର୍ଥ୍ୟର ଅନୁକୂଳ ତଦ୍ଦେଶବାସିମାନଙ୍କର ଚରମୋନ୍ନତି କେବଳ ଉଦାର ଭୂଖଣ୍ଡବାସିମାନଙ୍କର ଚରମୋନ୍ନତି ଅପେକ୍ଷାକୃତ ଅଧିକତର ଉଚ୍ଚ ଓ ସ୍ଥାୟୀ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ମୃତ୍ତିକା ଓ ଜଳବାୟୁର ସାହଚର୍ଯ୍ୟରେ କିଞ୍ଚିତ୍ ଅର୍ଥ ସଞ୍ଚୟ ହେବାପରେ ସେହି ଅର୍ଥ କିପରି ଉଚ୍ଚ ଓ ନୀଚ ଶ୍ରେଣୀମଧ୍ୟରେ ବିଭକ୍ତ ହୁଏ ତାହା ଦେଖାଯାଉ । ଉନ୍ନତ ସମାଜରେ ଏହା ଅନେକାନେକ ଜଟିଳ କାରଣ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ; ମାତ୍ର ସମାଜର ବାଲ୍ୟାବସ୍ଥାରେ ଏହା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ପ୍ରାକୃତିକ ନିୟମ ଦ୍ୱାରା ପରିଚାଳିତ ହୁଏ । ସାଧାରଣତଃ ଅର୍ଥୋତ୍ପତ୍ତି ଓ ଅର୍ଥସଞ୍ଚୟ ଏକ ରକମ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଗଲେ ତାହା ଶ୍ରମଜୀବି ଓ ବୁଦ୍ଧିଜୀବି ଏହି ଦୁଇ ଶ୍ରେଣୀ ମଧ୍ୟରେ ବିଭକ୍ତ ହୁଏ । ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ ଶେଷୋକ୍ତ ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକମାନେ କ୍ଷମତାରେ ଅଧିକ ଓ ପ୍ରଥମୋକ୍ତ ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକମାନେ ସଂଖ୍ୟାରେ ଅଧିକ । ଯେ ଧନଦ୍ୱାରା ଉଭୟ ଶ୍ରେଣୀଙ୍କ ଜୀବିକା ନିର୍ବାହିତ ହୁଏ ତାହା ମୁଖ୍ୟତଃ ଶ୍ରମଜୀବିମାନଙ୍କର ଦୈହିକଶକ୍ତି ଅପରଶ୍ରେଣୀର ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ବୁଦ୍ଧିଦ୍ୱାରା ଚାଳିତ ହୋଇ ଉତ୍ପନ୍ନ କରିଥାଏ । ଶ୍ରମଜୀବିମାନଙ୍କର ପୁରସ୍କାରକୁ ମଜୁରି ଓ ବୁଦ୍ଧିଜୀବିମାନଙ୍କର ପୁରସ୍କାରକୁ ମୁନାଫା ବୋଲାଯାଏ । ପରେ ଏକ ସଞ୍ଚୟଶୀଳ ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକମାନଙ୍କର ଉତ୍ପତ୍ତି ହୁଏ । ଯେଉଁମାନେ ଏହି ପୋକ୍ତ ଦୁଇ ଶ୍ରେଣୀରୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ପୃଥକ୍, ଏବଂ ସେମାନେ ସଞ୍ଚିତାର୍ଥର ବ୍ୟୟସଂକୋଚନ ହେତୁ ଯେ ପୁରସ୍କାର ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଅନ୍ତି ତାହା ସୁଧ ନାମରେ ଅଭିହିତ । ଏହିପରି ଅର୍ଥର ତିନିଗୋଟି ବିଭାଗ ହୁଏ:—ସୁଧ, ମୁନାଫା ଓ ମଜୁରି । ମାତ୍ର ପ୍ରକୃତ ଅର୍ଥ ସଞ୍ଚିତ ନ ହେଲେ ଉତ୍ତମର୍ଣ୍ଣ ଶ୍ରେଣୀ ଲୋକମାନଙ୍କର ଉତ୍ପତ୍ତି ସମ୍ଭବପର ହୁଏ ନାହିଁ, ଅତଏବ ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରଥମ ଦୁଇଶ୍ରେଣୀ ମଧ୍ୟରେ ଅର୍ଥ କିପରି ବଣ୍ଟିତ ହୁଏ ତାହା ଦେଖାଯାଉ । ଯେହେତୁ ମଜୁରି କେବଳ ପରିଶ୍ରମର ମୂଲ୍ୟ ତାହାର ପରିମାଣ ସଦା ପରିବର୍ତ୍ତନଶୀଳ । ସଞ୍ଚିତାର୍ଥକୁ ଗୋଟିଏ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟରାଶି ମନେକଲେ ଯେବେ ଶ୍ରମଜୀବିମାନଙ୍କର ସଂଖ୍ୟା ଅବଶ୍ୟକତାରୁ ହୋଇ ପଡ଼େ ତାହା ହେଲେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତିର ମଜୁରିର ପରିମାଣ କମିଯିବ ଓ ପକ୍ଷାନ୍ତରେ ସେମାନଙ୍କର ସଂଖ୍ୟା କମିଗଲେ ମଜୁରିର ପରିମାଣ ବଢ଼ିଯିବ । ତେଣୁ ମଜୁରି ପ୍ରଶ୍ନକୁ ଜନ ସଂଖ୍ୟାର ପ୍ରଶ୍ନ ବୋଲିଲେ ଚଳେ । ଅତଏବ ଏହି ଜନସଂଖ୍ୟା ଯେ ପ୍ରାକୃତିକ ନିୟମ ଉପରେ ନିର୍ଭରମାନ ତାହା ଦେଖାଯାଉ; ମନେକର ଦୁଇ ଗୋଟି ଦେଶ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିକରେ ଜାତୀୟ ଖାଦ୍ୟ ସୁଲଭ ଓ ପ୍ରଚୁର ଓ ଅନ୍ୟଟିରେ ଅପ୍ରଚୁର ଓ ମହାର୍ଘ—ଏପରି ସ୍ଥଳେ ସାଧାରଣତଃ ପ୍ରଥମୋକ୍ତ ଦେଶର ଜନସଂଖ୍ୟା ଦ୍ୱିତୀୟ ଦେଶର ଜନସଂଖ୍ୟାପେକ୍ଷା ଅତି ଦ୍ରୁତବେଗରେ ବଢ଼ିବାର ଦେଖାଯାଏ । ତେଣୁକରି ଜନବୃଦ୍ଧି ସଙ୍ଗେ ସେ ଦେଶର ମଜୁରି କମିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଖାଦ୍ୟର ପ୍ରଧାନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଦୁଇଗୋଟି: ପ୍ରଥମଟି—ଶାରୀରିକ ଉତ୍ତାପ ସଂରକ୍ଷଣ ଦ୍ୱିତୀୟଟି ଅପଚିତ ମାଂସପେଶୀର (Waste of tissues) କ୍ଷତିପୂରଣ; ପ୍ରଥମଟିରେ ଅଙ୍ଗାରଜାନ (Carbon) ପ୍ରଧାନ ଉପାଦାନ, ଦ୍ୱିତୀୟଟିରେ ନାଇଟ୍ରୋଜେନ (Nitrogen) ପ୍ରଧାନ । ଗ୍ରୀଷ୍ମ ପ୍ରଧାନ ଦେଶବାସିମାନଙ୍କର ଶୀତ ପ୍ରଧାନ ଦେଶବାସିଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ସହଜରେ ଉତ୍ତାପ ସଂରକ୍ଷିତ ହୁଏ ତେଣୁ ସେମାନଙ୍କର ପ୍ରଥମୋକ୍ତ ଖାଦ୍ୟର ଆବଶ୍ୟକ ଖୁବ୍ ସାମାନ୍ୟ । ଅହୁର ମଧ୍ୟ ଗ୍ରୀଷ୍ମ ପ୍ରଧାନଦେଶ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ଶକ୍ତିର ପ୍ରତିକୂଳ ହେତୁ ଭଦ୍ରଲୋକମାନଙ୍କର ଶାରୀରିକ ଚେଷ୍ଟା ଅପେକ୍ଷାକୃତ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅଳ୍ପ, ତେଣୁକରି ଦ୍ୱିତୀୟ ପ୍ରକାର ଖାଦ୍ୟର ଆବଶ୍ୟକତା ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ କମ । ଏଣୁକରି ଶୀତପ୍ରଧାନ ଦେଶବାସିମାନଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ଗ୍ରୀଷ୍ମପ୍ରଧାନଦେଶ ବାସିମାନଙ୍କର ଅଳ୍ପ ଖାଦ୍ୟ ପ୍ରୟୋଜନ । ପରେ ଶୀତ ପ୍ରଧାନ ଦେଶରେ କେବଳ ଯେ ବେଶୀପରିମାଣ ଖାଦ୍ୟର ଆବଶ୍ୟକତା ତାହା ନୁହେ—ସେ ଶୀତ ଅଧିକତର ଦୁର୍ମୂଲ୍ୟ ।

ପୂର୍ବେ କଥିତ ହୋଇଅଛି ଖାଦ୍ୟର ପ୍ରଥମ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଉତ୍ତାପ ସଂରକ୍ଷଣ । ଏହି ଉତ୍ତାପ ଅମ୍ଳଜାନ (Oxygen) ଓ ଅଙ୍ଗାର ଜାନର (Carbon) ର ରାସାୟନିକ ସଂଯୋଗରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇଥାଏ । ତନ୍ନିମିତ୍ତ ବାୟୁମଣ୍ଡଳରୁ ନିଶ୍ୱାସ ଦ୍ୱାରା ଅମ୍ଳଜାନ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଏ ଏବଂ ଅଙ୍ଗାରଜାନ ପ୍ରଥମୋକ୍ତ ନାଇଟ୍ରୋଜେନବିହୀନ (Nonazotized) ଖାଦ୍ୟରୁ ମିଳେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ରାସାୟନିକ ପଣ୍ଡିତମାନେ ଜାଣନ୍ତି ଯେ ସମସ୍ତ ମୌଳିକ ପଦାର୍ଥର ଏହି ଅମ୍ଳଜାନ ଓ ଅଙ୍ଗାରଜାନ ଗୋଟିଏ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଅନୁପାତରେ ସଂଯୁକ୍ତ ହୁଅନ୍ତି, ଏବଂ ସେମାନଙ୍କର ରାସାୟନିକସଂଯୋଗ ବିନା-ଉତ୍ତାପରେ ସଂଘଟିତ ହୁଏ ନାହିଁ । ଶୀତ ପ୍ରଧାନ ଦେଶରେ ପୃଥିବୀର ନିକଟସ୍ଥ ବାୟୁ ଘନୀଭୂତ ହେତୁ ଗ୍ରୀଷ୍ମ ପ୍ରଧାନଦେଶ ତୁଳନାରେ ଅଧିକ ପରିମିତ ଅମ୍ଳଜାନ ଏକ ନିଶ୍ୱାସରେ ଫୁସଫୁସ୍ (Lungs) ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କରେ । କାରଣ ଶେଷୋକ୍ତ ଦେଶରେ ଉତ୍ତାପାଧିକ୍ୟ ହେତୁ ପୃଥିବୀ ସନ୍ନିକଟସ୍ଥ ବାୟୁ ଅପେକ୍ଷାକୃତ ପତଳା । ଅତଏବ ମଧ୍ୟ ଶୀତର ପ୍ରାବଲ୍ୟ ହେତୁ ନିଶ୍ୱାସ ପ୍ରଶ୍ୱାସ ପ୍ରକ୍ରିୟା (Respiration) ଅଧିକତର ଦ୍ରୁତବେଗରେ ସମ୍ପାଦିତ ହେବାରୁ ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କାଳବିଭାଗ ମଧ୍ୟରେ ଶୀତ ପ୍ରଧାନ ଦେଶବାସିଙ୍କୁ ଗ୍ରୀଷ୍ମ ପ୍ରଧାନ ଦେଶବାସିଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ଅଧିକଥର ନିଶ୍ୱାସ ନେବାକୁ ହୁଏ, ଏହି ଉଭୟ କାରଣରୁ ସେମାନେ ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କାଳରେ ବେଶୀ ଅମ୍ଳଜାନ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି ମାତ୍ର ପୂର୍ବକଥିତମତେ ଅମ୍ଳଜାନର ପରିମାଣ ଅଧିକ ହେଉଥିବାରୁ ରାସାୟନିକ ସଂଯୋଗ ନିମିତ୍ତ ଅଧିକ ପରିମାଣ ଅଙ୍ଗାରଜାନ (Carbon) ଆବଶ୍ୟକ ହେବ—ନଚେତ୍ ଆବଶ୍ୟକୀୟ ଉତ୍ତାପସଂଘଟିତ ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ଅମ୍ଳଜାନ (Oxygen) ନିମିତ୍ତ କୌଣସି ପରିଶ୍ରମ ବା ବ୍ୟୟର ଅନାବଶ୍ୟକ, କାରଣ ତାହା ବାୟୁ ମଣ୍ଡଳରୁ ମିଳେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହି ଅଧିକ ପରିମିତ ଅଙ୍ଗାରଜାନ (Carbon) ନିମିତ୍ତ ବହୁପରିମିତ ଅଙ୍ଗାରଜାନୋତ୍ପାଦକ ଖାଦ୍ୟର ପ୍ରୟୋଜନ । ଏଥିନିମିତ୍ତ ଜୀବର ଚର୍ବି, ତୈଳ ପ୍ରଭୃତି ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଅଟେ, ଏହି ତୈଳ ଓ ଚର୍ବି ନିମିତ୍ତ ଜନ୍ମ ପ୍ରଭୃତି ଉଭୟସଂକୁଳ ପ୍ରାଣିମାନଙ୍କର ଶୀକାରର ସୃଷ୍ଟି—ଏହା ବହୁବିପଦଜନକ ଓ ଶ୍ରମସାପେକ୍ଷ—ତେଣୁକରି ବ୍ୟୟ ସାପେକ୍ଷ ବା ଦୁର୍ମୂଲ୍ୟ । ଗ୍ରୀଷ୍ମ ପ୍ରଧାନ ଦେଶର ଉପଯୋଗୀ ଖାଦ୍ୟ ଶସ୍ୟ, ଫଳ ଓ ଶାକ୍‌ସବଜିରେ ଅମ୍ଳଜାନ (Oxygen) ଅଧିକ ପରିମାଣରେ ଥାଏ । ଏହା ମଧ୍ୟ ସହଜ ଓ ନିରାପଦ ଲଭ୍ୟ—ଯେହେତୁ ଏହା ପ୍ରଚୁରରୂପେ ପ୍ରକୃତି-ପ୍ରଦତ୍ତ । ଅତଏବ ଶୀତର ପ୍ରଭାବ ଯେତେ ବେଶୀ ଖାଦ୍ୟ ତେତେ ମହାର୍ଘ ଓ କଷ୍ଟଲଭ୍ୟ ଏବଂ ଶୀତପ୍ରଧାନଦେଶବାସିମାନଙ୍କୁ ଖାଦ୍ୟସଂଗ୍ରହ ନିମିତ୍ତ ପ୍ରକୃତିସହ ଯୁଦ୍ଧ କରିବାକୁ ହେଉଥିବାରୁ ସମାଜର ବାଲ୍ୟାବସ୍ଥାରୁ ସେମାନେ ବଳିଷ୍ଠ, ସାହସୀ ଓ ଦୁର୍ଦ୍ଧର୍ଷ । ପକ୍ଷାନ୍ତରେ ଗ୍ରୀଷ୍ମପ୍ରଧାନଦେଶରେ ଖାଦ୍ୟ ଅନାୟାସଲଭ୍ୟହେତୁ ସେମାନେ ନିରୁଦ୍ୟମ, ହତୋତ୍ସାହ ଓ ଆଳସ୍ୟପରାୟଣ ହୋଇଥାନ୍ତି, ଅଧିକନ୍ତୁ ମଧ୍ୟ ଗ୍ରୀଷ୍ମ ପ୍ରଧାନଦେଶରେ ଖାଦ୍ୟ ପ୍ରଚୁର ପରିମାଣରେ ମିଳୁଥିବାରୁ ସେଠାରେ ଜନସଂଖ୍ୟା ଶୀତପ୍ରଧାନଦେଶାପେକ୍ଷା ଶୀଘ୍ର ବହୁଗୁଣିତ ହୋଇଯାଏ । ଶ୍ରମଜୀବିସଂଖ୍ୟା ବେଶୀହେଲେ ମଜୁରି କ୍ରମଶଃ କମିଯାଏ । ଅତଏବ ଏଥିରୁ ଏହା ପ୍ରତିପନ୍ନ ହେଉଅଛି ଯେ ଗ୍ରୀଷ୍ମପ୍ରଧାନଦେଶରେ ମଜୁରି କ୍ରମଶଃ ହ୍ରସ୍ୱ ହେବା ନିମିତ୍ତ ସତତ ଚେଷ୍ଟା କରୁଅଛି ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଭାରତବର୍ଷର କଥା ବିବେଚନା କରାଯାଉ । ଏହା ଗୋଟିଏ ଗ୍ରୀଷ୍ମପ୍ରଧାନଦେଶ—ଏବଂ ତତ୍ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଯାହା ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି ସେ ସମସ୍ତ ଏଠାରେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଯୁଜ୍ୟ । ଏଠାର ଖାଦ୍ୟ ପ୍ରଚୁରପରିମାଣରେ ପ୍ରକୃତି ଦତ୍ତ ଓ ସେହି ଖାଦ୍ୟ ପଦାର୍ଥରେ ଅଧିକାଂଶ ଅମ୍ଳଜାନ (Oxygen) । ଆଦମାବସ୍ଥାରୁ ତଣ୍ଡୁଳ ଆର୍ଯ୍ୟ ଭାରତର ପ୍ରଧାନ ଖାଦ୍ୟ । ଏହାର ଅଧିକାଂଶ ଶ୍ୱେତସାର (Starch) ଏବଂ ଏହି ଶ୍ୱେତସାରର ପ୍ରାୟ ଅର୍ଦ୍ଧାଂଶ ଅମ୍ଳଜାନ ଅଟେ । ଜଳବାୟୁ ଓ ଖାଦ୍ୟର ଏହି ବିଶେଷତ୍ୱ ହେତୁ ଏଠାରେ ଶ୍ରମଜୀବିମାନଙ୍କର ସଂଖ୍ୟା କ୍ରମଶଃ ବଢୁଅଛି ଓ ତେଣୁକରି ମଜୁରିପରିମାଣ କ୍ରମଶଃ ହ୍ରସ୍ୱ ହେବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବାକୁ

Digitized by srujanika@gmail.com

ସମାଜର ଉଚ୍ଚ ଓ ନିମ୍ନସ୍ତରରେ ଅର୍ଥବିଭାଗର ପ୍ରଭୂତ ବୈଷମ୍ୟ ପରିଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ ।

ଦୁଇ ତିନି ସହସ୍ର ବର୍ଷପୂର୍ବର ଭାରତ-ଇତିହାସ ଦେଖିଲେ ଜଣାଯାଏ ଯେ ଭାରତର ତତ୍କାଳୀନ ଅର୍ଥ ବିଭାଗ ଅଧୁନିକ ଅର୍ଥ ବିଭାଗର ଅସଦୃଶ ନ ଥିଲା—ଏବଂ ଅନୁମାନିକ ସତ୍ୟ ବିଶ୍ୱାସଯୋଗ୍ୟ ହେଲେ ଏହିପରି ଅର୍ଥବିଭାଗ ସମାଜର ଅଦ୍ୟ-ମାବସ୍ଥାରୁ ଆଜିପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚଳି ଆସୁଅଛି କହିବାକୁ ହେବ । ଅତଏବ ଦେଖାଯାଏ ଯେ ଉଚ୍ଚଶ୍ରେଣୀର ଲୋକମାନେ ପ୍ରଭୂତ ଧନଶାଳୀ ଓ ନିମ୍ନଶ୍ରେଣୀର ଲୋକମାନେ ଅତି ଦରିଦ୍ର । ଯେ ଶ୍ରମଜୀବିମାନଙ୍କର ଚେଷ୍ଟାରେ ଅର୍ଥୋତ୍ପତ୍ତି ଓ ଅର୍ଥସଞ୍ଚୟ ହୁଏ ସେମାନେ ଉଦ୍ଭୃତାର୍ଥର ଅତି ଅଳ୍ପ ଭାଗମାତ୍ର ପାଇ-ଥାନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ତାହା କେବଳ ଉଚ୍ଚଶ୍ରେଣୀ ନିକଟକୁ ଜର, ମୁନାଫା କିମ୍ବା ସୁଧରୂପ ଯାଇଥାଏ । ମାତ୍ର ଯେତେବେଳେ ବୁଦ୍ଧିର ପରି ଧନହିଁ କ୍ଷମତାର ପ୍ରଧାନ ନିଦାନ ଧନର ଏହିପରି ଅସମାନ ବିଭାଗ ହେତୁ ଭାରତର ଉଚ୍ଚ ଓ ନିମ୍ନ ଶ୍ରେଣୀ ମଧ୍ୟରେ ସାମାଜିକ ଓ ରାଜନୈତିକ କ୍ଷମତାର ବିଶିଷ୍ଟ ବୈଷମ୍ୟ ଚିରଦିନ ରହିଅଛି । ଅତଏବ ଭାରତବର୍ଷ ବିଷୟରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଜ୍ଞାନ ଯେତେ ଦିନ ପୂର୍ବକୁ ଯାଇପାରେ ସେହି ଆବହମାନକାଳରୁ ଯେ ଅସଂଖ୍ୟ ନରନାରୀ ଘୋର ଦାରିଦ୍ର୍ୟ—ଅସହ୍ୟ ଯନ୍ତ୍ରଣା—ପରିପିଷ୍ଟ ଓ ଦୁଃସହ କ୍ଲେଶରେ କ୍ଷୀଣ-କଙ୍କାଳମାତ୍ରାବଶିଷ୍ଟ ହୋଇ ହତୋତ୍ସାହ ଓ ଅଜ୍ଞାନ ତିମିରାବୃତ ଭାବରେ ଉପରସ୍ଥ ଶାସନକର୍ତ୍ତାମାନ-ଙ୍କର ହେୟ ବଶ୍ୟତା ସ୍ୱୀକାର କରି ନିଜେ କ୍ରୀତଦାସଙ୍କର ଜୀବନଯାପନ କରିବା ବା ଅନ୍ୟଜାତିର ଦାସରୂପେ ସମର-କ୍ଷେତ୍ରକୁ ଜିତ ହେବା ନିମିତ୍ତ କେବଳ ଉପଯୋଗୀ ହେବେ ଏଥିରେ ଆଉ ବିଚିତ୍ରତା କିଅଛି ?

ସମାଜ ଓ ଜାତୀୟ ଜୀବନ ।

(ପୂର୍ବାନୁବୃତ୍ତି)

ସମାଜର ମୂଳଭିତ୍ତି ଧର୍ମ ଏହା ଆମ୍ଭେମାନେ ପୂର୍ବରୁ କହିଅଛୁଁ । ଏହି ବିଷୟ ପ୍ରାଚୀନ ଋଷିମାନେ ବିଶେଷରୂପେ ଅବଗତ ଥିଲେ । ସେହି କାରଣରୁ ସଂସ୍କୃତ ଭାଷାରେ ଧର୍ମର ଅର୍ଥ ବିସ୍ତୃତ ଅଟେ । ଜୀବିକା ନିର୍ବାହ ସକାଶେ ଧନୋପାର୍ଜ୍ଜନ ଫିରିଭାବରେ ସଂଗ୍ରାମକ୍ଷେତ୍ରରେ ଶତ୍ରୁ ବିନାଶ-ସାଧନ, ଗୁରୁଜନମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଭକ୍ତି ପ୍ରଦର୍ଶନ ଏବଂ ସେମା-ନଙ୍କର ସେବା, ଶରୀରରକ୍ଷା ସକାଶେ ନିୟମିତ ବ୍ୟାୟାମ, ଭୋଜନାଦି କର୍ମ୍ମ, ଅଜ୍ଞାତଚିନ୍ତା ପ୍ରଭୃତି ନାନାବିଧ କର୍ମ୍ମ ଧର୍ମ୍ମାନୁମୋଦିତ ଏବଂ ଧର୍ମ୍ମର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଦେ-ଶରେ ଧର୍ମ୍ମ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ କେବଳ ଅଧ୍ୟାତ୍ମଚିନ୍ତା ବା ଈଶ୍ୱରାରାଧନାରେ ସୀମାବଦ୍ଧ ନୁହେଁ । ଏହି ପରିବ୍ୟାପକ ଅର୍ଥ ଧର୍ମ୍ମ ଶବ୍ଦରେ ସ୍ୱବାର ଅଭିପ୍ରାୟ ଏହି ଯେ ଅଧ୍ୟାତ୍ମ-ଚିନ୍ତାରୂପ କାର୍ଯ୍ୟ ଏବଂ ଶରୀରରକ୍ଷା, ରାଜ୍ୟଶାସନ, ଯୁଦ୍ଧ, ଧନୋପାର୍ଜ୍ଜନ ପ୍ରଭୃତି କାର୍ଯ୍ୟ ସମସ୍ତ ଏକସୂତ୍ରରେ ଗ୍ରଥିତ । ହିନ୍ଦୁମାନେ ଆଗ୍ନେୟତ୍ତ ପ୍ରତି ବିଶେଷ ପରିମାଣରେ ଦୃଷ୍ଟି ରଖିଥିଲେ । ସେମାନେ ଜାଣିଥିଲେ ଯେ ଆଗ୍ନେୟତ୍ତ କେବଳ କିହିଲେ ହୁଏ ନାହିଁ, ତାହାର ମୂଳସୋପାନ କର୍ମ୍ମ । ସୃଷ୍ଟିର ବୈଚିତ୍ର୍ୟ ଜ୍ଞାନ ଅଜ୍ଞାନ ପାପ ପୁଣ୍ୟର ଏକତ୍ର ସମାବେଶ ନିରର୍ଥକ ନୁହେ । ପୃଥିବୀରେ କର୍ମ୍ମଦ୍ୱାରା ଜ୍ଞାନୋପାର୍ଜ୍ଜନ କରିବାର ଅର୍ଥ ମୁଖ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟର ଅନୁ-ଗମନ ମାତ୍ର । ବିନାକର୍ମ୍ମରେ ଜ୍ଞାନୋପାର୍ଜ୍ଜନ ଅସମ୍ଭବ ଏବଂ ମନୁଷ୍ୟ ସଂସାରକ୍ଷେତ୍ରରେ କର୍ମ୍ମ କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ।

ପ୍ରକୃତିର ନିୟମ ଅଖଣ୍ଡନୀୟ । ମହାସମୁଦ୍ରରେ ଭାସ-ମାନ କ୍ଷୁଦ୍ର ତୃଣଖଣ୍ଡର ଯେ ଶକ୍ତି ପ୍ରକୃତି ଅଙ୍କରେ ମନୁଷ୍ୟର ସେହି ଶକ୍ତି । ବୁଦ୍ଧିମାନ ବ୍ୟକ୍ତି ପ୍ରକୃତିର ଅନୁବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ ନିଜର ଏବଂ ସମାଜର ମଙ୍ଗଳ କରିବାକୁ ସକ୍ଷମ ହୁଏ, ଯେଉଁ ପଦାର୍ଥ ବା ପ୍ରାଣୀ ପ୍ରକୃତିର ପ୍ରତିକୂଳଦିଗରେ ଧାବିତ ହୁଏ ସେ କେବଳ ଜାଗ୍ରତ ବ୍ୟକ୍ତି ଆକାଶମାର୍ଗରେ ଉଡ୍ଡୀନ ହୋଇ ମୁକ୍ତିଲାଭର ଚେଷ୍ଟା କଲା ପ୍ରାୟ ଯଥା-ସ୍ଥାନକୁ ଆସିତ ହୁଏ । ଆଦିମ ମନୁଷ୍ୟ ପ୍ରକୃତି କୋଳରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରି ଜଗଜ୍ଜନନୀ ପ୍ରକୃତିର ଅସୀମ ଧନରାଶିର ସଦ୍ବ୍ୟବହାର ଜାଣେ ନାହିଁ । ପଞ୍ଚଭୂତର ମଧ୍ୟରେ ଆବାସ କରେ, ପଶୁ ହିଂସା ଦ୍ୱାରା ଉଦର ପୂର୍ତ୍ତି କରେ । ଜ୍ଞାନୀ ମହାତ୍ମାଗଣ ଜଳ, ଅଗ୍ନି, କ୍ଷିତି, ବାୟୁ ବ୍ୟୋମ—ପ୍ରକୃତିର ବିଶାଳ ଧନରାଶି—ଦେଖି କେବଳ ସ୍ତମ୍ଭିତ ହୋଇ ରହନ୍ତି ନାହିଁ, ସେହି ସକଳ ପଦାର୍ଥର ଗୂଢ଼ ତତ୍ତ୍ୱ କ୍ରିୟା, ଧର୍ମ୍ମ ଉତ୍ତମରୂପେ ଅବଗତ ହୋଇ କ୍ଷିତିଜଳଅଗ୍ନିପ୍ରଭୃ-

Digitized by srujanika@gmail.com

ତର ସଦ୍‌ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି ଏବଂ ନିଜର ତଥା ଅନ୍ୟ-ନ୍ୟତବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କର ପ୍ରଭୂତ ଉପକାର ସାଧନ କରନ୍ତି । ବିଜ୍ଞାନ ପ୍ରକୃତିକୁ ବଶୀଭୂତ କରି ନାହିଁ ପ୍ରକୃତିର ବଶବର୍ତ୍ତୀ ଏବଂ ଅନୁବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ ଥିବାରୁ ସଂସାରର ପ୍ରଭୂତମଙ୍ଗଳ ସାଧନ କରିଅଛି । ଭାରତର ପୂର୍ବର ମହର୍ଷିବୃନ୍ଦ ପ୍ରକୃତିର ବଶବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ ଇହକାଳ ଏବଂ ପରକାଳ ସକାଶେ ଅମୃତ ସଞ୍ଚୟ କରୁଥିଲେ । ଏହି ବିଶାଳ ହିନ୍ଦୁସମାଜ ସେମାନଙ୍କର ବିମଳକୀର୍ତ୍ତି ଚିରଦିନ ଘୋଷଣା କରୁଥିବ । ସେମାନେ ଜାଣିଥିଲେ ଯେ ଏହି ସୁବୃହତ୍ ଅଟ୍ଟାଳିକାରୂପ ହିନ୍ଦୁସମାଜ ଦିନେ ପ୍ରକୃତିର ସଂହାରଧର୍ମ୍ମର (Principle of Destruction) ବଶୀଭୂତ ହେବ । ସମାଜର ବିନାଶ-କାଳକୁ ସେମାନେ କଳିଯୁଗ ବୋଲି କହି ଯାଇଅଛନ୍ତି । ସେମାନେ ପୁନଶ୍ଚ କହି ଅଛନ୍ତି ଯେ ଏହି ସମାଜ କାଳକ୍ରମେ ପ୍ରକୃତିର ସୃଷ୍ଟିଧର୍ମ୍ମ ଏବଂ ସଂରକ୍ଷଣ ନୀତିର (Principles of Creation and Preservation) ଅନୁବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ ପୁନର୍ବାର ସେହି ମହର୍ଷିମାନଙ୍କର ସଞ୍ଜୀବନୀମନ୍ତ୍ର ବଳରେ ସମୁତ୍ଥିତ ହୋଇ ପୃଥିବୀକୁ ସ୍ୱକୀୟ ତେଜୋରାଶିରେ ଆଲୋକିତ କରିବ । ସେହି ସଞ୍ଜୀବନୀ ମନ୍ତ୍ର——— କର୍ମ୍ମ, ଯାହା କଳିଯୁଗର ଅବ୍ୟବହିତ ପୂର୍ବେ ଭଗବାନ୍ ଅର୍ଜ୍ଜୁନଙ୍କୁ ବୁଝାଇ ଅଛନ୍ତି । ହିନ୍ଦୁସମାଜ କାଳାତିବାହିତ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଏପରି ଦୃଢ ଭିତ୍ତିରେ ସଂସ୍ଥାପିତ ହୋଇଅଛି ଯେ ସହସ୍ର ବର୍ଷ ବ୍ୟାପୀ ଯାବନିକ ଶାସନର ପ୍ରବଳବାତ୍ୟା-ରେ ଇତସ୍ତତଃ ହୋଇ ସୁଦ୍ଧା ବିଲୁପ୍ତ ହୋଇ ନାହିଁ । ଯାହାକୁ "ହିନ୍ଦୁଧର୍ମ୍ମ" ବୋଲି କୁହାଯାଏ ତାହା କେବଳ ହିନ୍ଦୁସମାଜ । ଅଧ୍ୟାତ୍ମଚିନ୍ତା, ଈଶ୍ୱର ଆରାଧନା ବିଷୟରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ହିନ୍ଦୁ ସ୍ୱାଧୀନ । ମହର୍ଷିମାନେ ଜାଣିଥିଲେ ଯେ ଈଶ୍ୱରତତ୍ତ୍ୱ ଏବଂ ଆରାଧନାପ୍ରଣାଳୀ ବିଧିବଦ୍ଧ କରିବା ସୁକ-ଠିନ, କାରଣ ମନୁଷ୍ୟର ରୁଚି ଏବଂ ଶକ୍ତି ସମାନ ନୁହେଁ । ସେହି କାରଣରୁ ଯେ ଯେପରି ମାର୍ଗ ନିଜର ଶକ୍ତ୍ୟନୁଯାୟୀ ଅନୁଧାବନ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରୁଥିଲା ତାହାକୁ ଲେଶମାତ୍ର କେହି ବାଧା ଦେଉ ନ ଥିଲେ । ଆର୍ଯ୍ୟଜାତୀୟ ନାସ୍ତିକ, ଆସ୍ତିକ, ସାକାରବାଦୀ, ନିରାକାରବାଦୀ, ଯୋଗୀ, ସନ୍ନ୍ୟାସୀ, କାପାଳିକ, ବୈଷ୍ଣବ ସମସ୍ତେ ହିନ୍ଦୁ ସମାଜର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତି ସମାଜର ନିୟମ ପାଳନ କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟଥିଲେ । ଯେଉଁ ନିୟମମାନ ପାଳନ କଲେ ଗୋଟିଏ ଜାତି (Nation) ବୋଲି ଚିରଦିନ ପରିଗଣିତ ହେବାକୁ ହୁଏ ସେହି ନିୟମର ବ୍ୟତିକ୍ରମ ବିଶେଷ ନିନ-ନିୟ ଏବଂ ଅଦ୍ୟାବଧି ସେହି ଧାରା ଅନେକ ପରିମାଣରେ ଅଜ୍ଞାନରେ କଲୁଷିତ ହୋଇ ମଧ୍ୟ ପ୍ରବାହିତ ହେଉଅଛି । ଜାତିପ୍ରଥା, ପ୍ରତିମାପୂଜା, ଆଶ୍ରମ ବିବାହାଦି ନିୟାକଳାପ, ନିତ୍ୟକର୍ମ୍ମ ପଦ୍ଧତି ସାମାଜିକ ଶୃଙ୍ଖଳା ମାତ୍ର । ଜାତିର ଗଠନ ସକାଶେ ଯେ ସକଳ ନିୟମ ଦେଶ କାଳ ପାତ୍ର ବିବେଚନାରେ ସ୍ୱୀକୃତ ହୋଇଅଛି ତାହାହିଁ ଆମ୍ଭମାନ-ଙ୍କର ପାଳନୀୟ । ଈଶ୍ୱରତତ୍ତ୍ୱ ବିଷୟରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତିର ଚିନ୍ତା ସ୍ୱାଧୀନ । ତହିଁରେ ବାଧା ନାହିଁ । ଜଣେ ଇଉରୋ-ପୀୟ ପଣ୍ଡିତ ଏ ବିଷୟରେ ଯାହା ଲେଖି ଅଛନ୍ତି ପାଠକ-ମାନେ ଦେଖନ୍ତୁ । "The only organized religion was Hinduism, and that complex phenomenon is more accurately described as a social system than by the name either of religion or creed. The Hindus then, as now, enjoyed the privilege of absolutely free thought and were at liberty then, as now, to discuss, affirm or deny the existence of God or of the soul and any other proposition in metaphysics or psychology which can suggest itself to speculative minds. Hinduism has never produced an exclusive dominant, orthodox sect, with a formula of faith to be professed or rejected under pain of damnation. A Hindu has at all times been free to believe what he pleases, so long as he eats the correct food, marries the proper woman and so forth. Vincent A. Smith — Asoka. କାଳର କଠୋର ଶାସନାରେ ପର୍ବତମାଳା ଚୂର୍ଣ୍ଣୀଭୂତ ଓ ପୃଥିବୀରେ ବିଲୀନ ହେଉଅଛି । ସୃଷ୍ଟିସଂହାରରୂପ ଭୀଷଣ କ୍ରୀଡାରେ ପ୍ରକୃତି ଉନ୍ମାଦିନୀ । ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର ପ୍ରତ୍ୟେକ ବସ୍ତୁ ନଶ୍ୱର, ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ଯେ କୌଣସି ମାନବସମାଜ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଚିରକାଳ ଦୃଢ ରହିପାରେ ଏଭଳି ଆଶା କରିବା ବାତୁ-ଲତା ମାତ୍ର । ଏହି କାରଣରୁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଦେଶର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ସଂସାରର ଅନିତ୍ୟତା ଉତ୍ତମରୂପେ ଉପଲବ୍ଧି କରି ନିତ୍ୟ, ଅଖଣ୍ଡ ସୁଖମୟ ଆତ୍ମଚିନ୍ତାରେ ରତଥିଲେ । ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକକ୍ଷେତ୍ରରେ ହିନ୍ଦୁମାନେ ଯେରୂପ ଉନ୍ନତ ଥିଲେ ପୃଥିବୀର ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଜାତି ଈଦୃଶ ଉନ୍ନତି କରି ନାହାନ୍ତି ଏବଂ ଆଧୁନିକ ପୃଥିବୀର ସର୍ବୋତ୍ତମ ଜାତି ଆର୍ଯ୍ୟ ଋଷିମାନଙ୍କର ସେହି ଅତିସୂକ୍ଷ୍ମଭାବନା ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରି-ବାକୁ ସକ୍ଷମ ହୋଇ ନାହାନ୍ତି ।

କିନ୍ତୁ ହାୟ ! ସେହି ଉନ୍ନତି ଆଜି କାଲି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ଅନ୍ତରାୟ ହୋଇଅଛି—ଐକାଳଦର୍ଶିମହର୍ଷିମାନେ ତାହାର ବିଷମୟ ଫଳ ଅନୁମାନ କରି ଅନୁପଯୁକ୍ତବ୍ୟକ୍ତିକୁ ସେହି ସକଳ ନିଗୂଢ ଆତ୍ମତତ୍ତ୍ୱ ଶିକ୍ଷା ଦେବାକୁ ନିଷେଧ କରି ଯାଇଅଛନ୍ତି । ଯେଉଁ ରାଜାମାନେ ସେମାନଙ୍କର ଆଜ୍ଞାନୁବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ ସମାଜର ସାମାଜିକତା ରକ୍ଷା କରୁ-ଥିଲେ ସେମାନଙ୍କର ଅଧଃପତନ ସଙ୍ଗେ ହିନ୍ଦୁସମାଜରେ ପ୍ରଳୟକାଣ୍ଡ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇଅଛି । କର୍ମ୍ମ ପ୍ରତି ଲୋକ-ମାନଙ୍କର ଆସ୍ଥା ନାହିଁ । କର୍ମ୍ମରେ ପ୍ରବୃତ୍ତି ନ ହେଲେ ମନୁଷ୍ୟର ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଉନ୍ନତି ଦୂରର କଥା, ମନୁଷ୍ୟତା ହୋଇ ନ ପାରେ । କିନ୍ତୁ ତଥାପି ଚରିତ୍ରହୀନ ଶଠ ଘୋର-ସଂସାରୀ ବାବାଜିଙ୍କ ମୁଖରୁ ଶୁଣିବେ "ନିବୃତ୍ତି ମାର୍ଗରେ ଅସଲ ଧର୍ମ"—ଯେଉଁମାନେ ନିବୃତ୍ତି ମାର୍ଗର ଅର୍ଥ ବୁଝି ନାହାନ୍ତି (ତଦନୁବର୍ତ୍ତୀ ହେବା ଦୂରେ ଥାଉ) ସେମାନେ କହୁଅଛନ୍ତି "ଧନୋପାର୍ଜ୍ଜନ, କୀର୍ତ୍ତି, ଯଶଃ, ବୀରତ୍ୱରେ କ'ଣ ହେବ, ସଂସାର ଦିନେ ନଷ୍ଟ ହେବ, ଦେହ କାହାର ନୁହେ, ସବୁ ଅନିତ୍ୟ ।" ଯେଉଁମାନେ ପ୍ରତି ମୁହୂର୍ତ୍ତ ଅଜ୍ଞାନରେ ଅଚ୍ଛନ୍ନ ହୋଇ କାର୍ଯ୍ୟରେ ସଂସାରକୁ ନିତ୍ୟ ବୋଲି ଜ୍ଞାନ କରୁ-ଅଛନ୍ତି ସେମାନେ ଅନ୍ୟର କର୍ମ୍ମରେ ବାଧା ଦେଉଅଛନ୍ତି ଅଥଚ ସୌକିନ୍‌ରେ ଏକାଦଶସ୍କନ୍ଧରୁ ନିବୃତ୍ତିମାର୍ଗର ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରୁଅଛନ୍ତି । ଯେଉଁ ବେଦାନ୍ତ ଶାସ୍ତ୍ରର ମୂଳସୂତ୍ର ଯେ ତଦଧିକାରୀ ବ୍ୟତୀତ ତାହା ଅନ୍ୟର ପଠନୀୟ ନୁହେ ସେହି ବେଦାନ୍ତ ଶାସ୍ତ୍ର ବର୍ତ୍ତମାନ ସର୍ବପ୍ରଧାନ ଆଲୋଚ୍ୟ ଗ୍ରନ୍ଥ । ଯାହା ଅନୁଭବ ସାପେକ୍ଷ ତାହାକୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ସଭାରେ ଯୁକ୍ତିଦ୍ୱାରା ସିଦ୍ଧ କରିବାକୁ ପଣ୍ଡିତମାନେ ପ୍ରୟାସୀ ହୋଇ ଅଛନ୍ତି । ଯେଉଁ ପଣ୍ଡିତମାନେ ସମାଜର ନେତା ଥିଲେ ସେମାନଙ୍କର କର୍ମ୍ମକ୍ଷେତ୍ର ବର୍ତ୍ତମାନ ନିମନ୍ତ୍ରଣ ସଭା । "ନିବୃତ୍ତିମାର୍ଗ" "ନିବୃତ୍ତିମାର୍ଗ" ଚିତ୍କାର କରି କେବଳ କର୍ମ୍ମରେ ଅନାସ୍ଥା ଜନ୍ମାଇଅଛନ୍ତି—ବେଦାନ୍ତବିତ୍ ପଣ୍ଡିତଗଣ ଯେପରି ସଂସାରୀ ଥିଲେ ସେହିପରି ରହିଥିଅଛନ୍ତି । ପୃଥିବୀସ୍ଥ ମନୁଷ୍ୟଜାତିର ମୁକ୍ତିପଥ କଣ କେବଳ ସନ୍ୟାସ? ଯଦି ଦୃଶ୍ୟମାନ ଜଡ଼ଜଗତ କେବଳ ସ୍ୱପ୍ନ, ସ୍ୱପ୍ନ କଳ୍ପ ତଦ୍ରୂପ ତାହାହେଲେ ସେମାନଙ୍କୁ ବୈରାଗ୍ୟ ଶିକ୍ଷା ଦେବା କି ପ୍ରକୃତିର ଜୀବସୃଷ୍ଟିର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ? କଦାପି ନୁହେ ।

ଆମ୍ଭେମାନେ ପୂର୍ବରୁ କହିଅଛୁଁ ଯେ ପ୍ରକୃତିର ନିୟମା-ନୁବର୍ତ୍ତୀ ନ ହେଲେ ମନୁଷ୍ୟ ବା ପଦାର୍ଥର ଧ୍ୱଂସ ଉପସ୍ଥିତ ହୁଏ । ଅନେକ ବ୍ୟକ୍ତି ସମାଜରେ ଥାଇ ପ୍ରକୃତିର ପ୍ରତିକୂଳ ମତରେ ଦୀକ୍ଷିତ ହେଲେ ସେହି ସମାଜର ବିନାଶ ଅନି-ବାର୍ଯ୍ୟ । ଯାହାର ଯେରୂପ ଶକ୍ତି ତଦନୁଯାୟୀ ସେ ଆହାର ନ କଲେ ଯେପରି ଶାରୀରିକ ରୋଗ ଉପସ୍ଥିତ ହୁଏ ମନୋ-ଜଗତରେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଶକ୍ତ୍ୟତିରିକ୍ତ ବିଷୟ ଦ୍ୱାରା ମାନସିକ ଶକ୍ତି ହ୍ରାସ ହୁଏ । ତମୋଗୁଣାଚ୍ଛନ୍ନ ଭାରତଜାତି ପକ୍ଷରେ ନିବୃତ୍ତିମାର୍ଗ ସେହିପରି ଅପଥ୍ୟ । ଇଂରାଜି ଉଚ୍ଚ ବିଦ୍ୟାଳୟର ପଞ୍ଚମଶ୍ରେଣୀର ଛାତ୍ରକୁ ବାଇନୋମିଏଲ ଥିଓରମ୍ (Binomial theorem) ଶିକ୍ଷା ଦେଲେ ଯେଉଁ ଫଳ ହୁଏ ନିଶ୍ଚେଷ୍ଟ କର୍ମ୍ମହୀନ ତମୋଗୁଣମୟ ଭାରତ ସନ୍ତାନ ପକ୍ଷରେ ନିବୃତ୍ତିମାର୍ଗର ସେହି ଫଳ ହେଉଅଛି । କର୍ମ୍ମହୀନ ହେଲେ ସମାଜ ଶୃଙ୍ଖଳା ବିନଷ୍ଟ ହେବ ଜାଣି ଋଷିମାନେ ଶୂଦ୍ରାଦି ଜାତିକୁ ଉପନିଷଦ୍ ପାଠରୁ ବିରତ କରି ରଖିଥିଲେ କିନ୍ତୁ ବିଭିନ୍ନ ଶକ୍ତି ସମ୍ପନ୍ନ ହୋଇ ମନୁଷ୍ୟ ସୃଷ୍ଟ ହୋଇଥିବାରୁ ଦେବୋପମ ମହର୍ଷିଗଣ ଆଗରେ ସଦ୍‌ଗତି ସକାଶେ ଉନ୍ନତ ଆଦର୍ଶ ରଖି ଯାଇଅଛନ୍ତି, ମନୁଷ୍ୟର ଜନ୍ମାଜିତ ପ୍ରବୃତ୍ତି ତାହାକୁ ନିଜର ଉପଯୋଗୀ କର୍ମ ପଥକୁ ଆକର୍ଷିତ କରୁଅଛି । ପ୍ରାଚୀନକାଳରେ ଶିଷ୍ୟର ଶକ୍ତି ଏବଂ ପ୍ରବୃତ୍ତି ପରୀକ୍ଷା କରି ଗୁରୁଦେବ ଉପଦେଶ ଦେବାରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହେଉଥିଲେ । ଏହା କରିବାରେ ଏଠି ପ୍ରଦର୍ଶନ କଲେ ଉଭୟ ଗୁରୁ ଏବଂ ଶିଷ୍ୟ ପରିହସନୀୟ ହେଉଥିଲେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯେଉଁ ପାତ୍ରରେ ଅର୍ଦ୍ଧସେର ମାତ୍ର ଜଳ ରହିପାରେ ତହିଁରେ ତିନ ମହଣ ଜଳ ଢାଳିଲେ ନାମ ହୁଏ ଢଳା ହୋଇଅଛି କିନ୍ତୁ ପ୍ରକୃତ ପକ୍ଷରେ ଜଳଗୁଡ଼ିକ ବାହାରି ଯାଏ ଏବଂ ସମୟର ଅପବ୍ୟୟ ହୋଇଥାଏ । ଲୋକନିର୍ବିଶେଷରେ ନିବୃତ୍ତିମାର୍ଗ ଶିକ୍ଷା ଦେଲେ ଏହା କର୍ଣ୍ଣରେ ପ୍ରବେଶ କରି "ନିବୃତ୍ତିମାର୍ଗ" ଅବ୍ୟବହାରରେ ବହିର୍ଗତ ହୋଇଯାଏ । ଫଳରେ ମନୁଷ୍ୟ ଯେପରି ଥାଏ ସେହିପରି ରହେ ଏବଂ ଅପରିଳତା ଓ ଜଡତାର ମାତ୍ରା ବୃଦ୍ଧି ହୁଏ । ସ୍ଥୂଳତଃ ଆମ୍ଭେମାନେ ବୁଝୁଁ ବା ନ ବୁଝୁଁ ପ୍ରକୃତି କାହାକୁ ଅପେକ୍ଷା ନ କରି ନିଜର କର୍ମ୍ମ ଅବଶ୍ୟ କରୁଅଛି । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ବା ସମାଜ ତାହାର ଅନୁଗାମୀ ହେଉଅଛି ସେହି ବ୍ୟକ୍ତି ବା ସମାଜର ମଙ୍ଗଳ ସାଧିତ ହେଉଅଛି । ଏବଂ ଯଥେଚ୍ଛା ବିଚରଣଶୀଳ ଦୀର୍ଘରଜ୍ଜୁସଂଲଗ୍ନ ଗୋରୁ ଯେପରି କ୍ଷଣ୍ଟ ଆକର୍ଷିତ ହେବା ଦ୍ୱାରା ନିଜେ ଆବଦ୍ଧ ହେବାର ବୁଝିପାରେ ସେହିପରି ପଥଭ୍ରଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତି ବା ସମାଜ ବାରମ୍ବାର ପ୍ରକୃତି ପାର୍ଶ୍ୱକୁ ଆକୃଷ୍ଟ ହେଉଥାଏ । ଅତ୍ୟାଚାରର ଲାଞ୍ଛନା, ଅପମାନ ଶରୀର କ୍ଲେଶ କ୍ଷୀଣାୟୁ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସୁଖରେ ଆସକ୍ତି ଏବଂ ତନ୍ନିମିତ୍ତ ଦ୍ୱିଗୁଣିତ ଅତ୍ୟାଚାର, ପୀଡ଼ା ପରାଧୀନତା ଦ୍ୱାରା ପଥଭ୍ରଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତି ବା ସମାଜକୁ ଛାଡ଼ ନ ଦେଇ ପ୍ରତି ମୁହୂର୍ତ୍ତ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସଦୟ ହୋଇ ପ୍ରକୃତି ଶିକ୍ଷା ଦାନ କରୁଅଛି । ତାହାର କର୍ମ୍ମରେ ହେଳା ନାହିଁ ବିଶ୍ରାମ ନାହିଁ ।

ସମାଜର ମୂଳ ଭିତ୍ତି ପ୍ରକୃତ୍ୟନୁମୋଦିତ ଧର୍ମ୍ମ ଅର୍ଥାତ୍ କର୍ମ୍ମ ଉପରେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ବା ସାମାଜିକ ସୁଖ ନିର୍ଭର କରେ । ଆମ୍ଭେମାନେ ବର୍ତ୍ତମାନ ସମାଜର ଉନ୍ନତି ଅବନତି ବିଷୟ ଆଲୋଚନା କରିବୁଁ । ଯାହା ବ୍ୟକ୍ତିଠାରେ ପ୍ରଯୁଜ୍ୟ ତାହା ସମସ୍ତ ସମାଜରେ ପ୍ରଯୁଜ୍ୟ । ବ୍ୟକ୍ତି ଯେଉଁ ପାପ ବା ପୁଣ୍ୟ କରେ ତାହା ସମାଜର ପାପ ବା ପୁଣ୍ୟ ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ହୁଏ । ବ୍ୟକ୍ତିର ସମଷ୍ଟି ସମାଜ । ଅତଏବ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ କର୍ମ ଉପରେ ସମାଜର ଉନ୍ନତି ଅପ୍ରତିଷ୍ଠିତ । ଆମ୍ଭେମାନେ ପୂର୍ବରୁ କହିଅଛୁଁ ଯେ ସତ୍ୟ ଏବଂ ଅସତ୍ୟ ପ୍ରବୃତ୍ତି ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରତି ମୁହୂର୍ତ୍ତ ସଂଗ୍ରାମ ଲାଗିଅଛି । ସେହି ପରସ୍ପର ବିରୋଧୀ ପ୍ରବୃତ୍ତିର ଜୟ ପରାଜୟ ସହିତ ସାମାଜିକ ଉତ୍କର୍ଷ ଏବଂ ଅବନତିର ଘନିଷ୍ଠ ସମ୍ପର୍କ ଅଛି । କାମ କ୍ରୋଧାଦି ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ପ୍ରବୃତ୍ତି ଧ୍ୱଂସମୂଳକ ସତ୍ୟ କିନ୍ତୁ ସୁପରିଚାଳିତ ହେଲେ ସୃଷ୍ଟିର ପୋଷକସ୍ୱରୂପ ଗୃହୀତ ହୋଇପାରେ । ଯେପରି ଖଡ୍ଗ, କଣ୍ଟକ, ବିଷ ପ୍ରଭୃତି ପଦାର୍ଥ ବିନାଶକାରକ କିନ୍ତୁ ସୁପରିଚାଳିତ ହେଲେ ନିଜର ଏବଂ ଅନ୍ୟର ହିତ ସାଧକ ସେହିପରି ସୃଷ୍ଟି ପଦାର୍ଥ ମାତ୍ରହିଁ ଦୁଇଗୋଟି ବିରୁଦ୍ଧଗୁଣ ସମ୍ପନ୍ନ । ମନୁଷ୍ୟର ମନଜାତଇଚ୍ଛାଶକ୍ତି (Will force) ସୁ ଏବଂ କୁ ଉଭୟ ପ୍ରବୃତ୍ତିର ନେତା—ଯଦି ନେତା ଦୁର୍ବଳ ହୁଏ ତାହା ହେଲେ ନୀତ ବ୍ୟକ୍ତିର ମଙ୍ଗଳ ନାହିଁ । ସେହିପରି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର Will force ଇଚ୍ଛାପ୍ରବୃତ୍ତିର ନିର୍ମ୍ମଳତା ଉପରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର କୃତିତ୍ୱ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ପରିମାଣରେ ନିର୍ଭର କରୁଅଛି । ଏହି ପ୍ରବୃତ୍ତିକୁ ବିମଳ ରଖିବା ସକାଶେ ପ୍ରକୃତିର ଯତ୍ନ ମାତୃ-ସ୍ନେହବତ୍ । ପ୍ରକୃତିର ପ୍ରୟୋଜନନୀତି (Law of Necessity) ଏହି ଶକ୍ତି ବା ପ୍ରବୃତ୍ତିର ପରିପୋଷକ । ପ୍ରଥମରେ ଯେତେବେଳେ ଅସଭ୍ୟ ଆଦିମ ମନୁଷ୍ୟ ଦେଖିଲା ଯେ ତାହାର ସଙ୍ଗାଇଲାଣିମାନାଙ୍କୁ ଦୁର୍ବଳ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ତାହାର ଅନେକ ପରିମାଣରେ ସହାୟକାରିଣୀ ହେତେବେଳେ ନିଜର ସ୍ୱାର୍ଥ ଲାଗି ସେ କ୍ଷୁଧା ଅନୁରୋଧରେ ନିଜର ନାରୀକୁ ହତ୍ୟା କରି ତାହାର ମାଂସ ଦ୍ୱାରା କ୍ଷୁଧା ନିବୃତ୍ତ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କଲା ନାହିଁ । ନିଜର ସୁଖ ଏବଂ ତହିଁର ଆବଶ୍ୟକତାର ଅନୁଭବ ପାଶବିକ ପ୍ରବୃତ୍ତିକୁ କଥଞ୍ଚିତ ଶୋଧିତ କଲା । କ୍ରମେ ସେହି ମନୁଷ୍ୟ ପ୍ରେମର ମୋହିନୀ ଶକ୍ତିରେ ପଡି ସେହି ଦୁର୍ବଳନାରୀକୁ ହତ୍ୟା କରି କ୍ଷୁଧାନିବୃତ୍ତି କରିବା ଦୂରେ ଥାଉ ତାହାର ଏବଂ ସ୍ୱୀୟ କନ୍ୟାଦିର ରକ୍ଷା ବିଷୟରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହୋଇ ନିଜର ବଳକୁ ଅଶ୍ରିତମାନଙ୍କ ହତ୍ୟାରେ ପ୍ରୟୋଗ ନ କରି ଆହାର ଆହରଣରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହେଲା । ଏହିରୂପେ ତାହାର ପୂର୍ବ ସ୍ୱାର୍ଥପରତାକୁ କିଞ୍ଚିତ ପରିମାଣରେ ଖର୍ବ କରି ପରିବାର ପ୍ରତି ସ୍ନେହବଶତଃ ପ୍ରବଳ କୁପ୍ରବୃତ୍ତିମାନଙ୍କୁ କିଞ୍ଚିତ ପରିମାଣରେ ସଂଯତ କରିବାକୁ ଶିକ୍ଷା କଲା । କ୍ଷୁଧା ତୃଷ୍ଣା ନିବାରଣ, କ୍ରୋଧ ମାତ୍ସର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରଭୃତି ଚରିତାର୍ଥ କରିବାର ଚେଷ୍ଟାର ଆବଶ୍ୟକତା ବିଶେଷରୂପେ ଅନୁଭବ କରି ଯେତେ କର୍ମକ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହେଲା ସେତେ ପରିମାଣରେ ତାହାର ପାଶବପ୍ରବୃତ୍ତିମାନଙ୍କ ବଳହାନି ହେବାରୁ ସେହି ମନୁଷ୍ୟର ଗୋଷ୍ଠୀଅନୁରାଗ (Altouism) ଅଳ୍ପ-

Digitized by srujanika@gmail.com

ପରିସ୍ଫୁଟ ହେଲା । ଏହି ଗୋଷ୍ଠୀ ଅନୁରାଗର ଆବଶ୍ୟକତା ମଧ୍ୟ ସେ ଅନୁଭବ କଲା । ଏହିପରି ଶତ ବର୍ଷର ବିପ୍ଳବ ମଧ୍ୟ ଦେଇ ମାନବଜାତି ଗୋଟିଏ ଉନ୍ନତ ନୀତି ଶିକ୍ଷା କଲା, ସେହି ନୀତି—ନିୟମ (Law) । ଅର୍ଥାତ୍ କ୍ରମେ ସେହି ଆଦିମ ମାନବ ଦେଖିଲା ଯେ ନିଜର ଯଥେଚ୍ଛା ପାଶବ-ପ୍ରବୃତ୍ତି ଚରିତାର୍ଥ କରିବା ସକାଶେ ବଳପୂର୍ବକ ପ୍ରତିବେଶୀର ପତ୍ନୀ ବା ଦୁହିତାର ଅପହରଣ, ପ୍ରତିବେଶୀର ଦୁର୍ବଳତା ହେତୁ ତାହାର ହତ୍ୟା ଏବଂ ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ଉଦରପୂର୍ତ୍ତି, ବଳ-ପୂର୍ବକ ଅନ୍ୟର ପଦାର୍ଥ ଅପହରଣ, ଯଥେଚ୍ଛା ହତ୍ୟା, ଇତ୍ୟାଦି କାର୍ଯ୍ୟ ଅଳ୍ପକାଳ ସୁଖ ପ୍ରଦାନ କରେ ନାହିଁ । କାରଣ ପରମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଅନ୍ୟ ଏକ ପ୍ରତିବେଶୀ ତାହା ନିକଟକୁ ଆସି ତାହାକୁ ବଳରେ ପରାସ୍ତ କରି ହତ୍ୟା କରି-ବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲା । କ୍ରମେ କି ବଳବାନ୍ କି ଦୁର୍ବଳ ସମସ୍ତେ ଅନୁଭବ କଲେ ଯେ ଏହି ଯଥେଚ୍ଛା ନୀଚପ୍ରବୃତ୍ତିକୁ ବଳ-ସାହାଯ୍ୟରେ ଚରିତାର୍ଥ ନ କରି କୌଣସି ନିୟମ ଦ୍ୱାରା ସଂଯତ କଲେ ପ୍ରତ୍ୟେକର ସୁଖ ଅଧିକ କ୍ଷଣସ୍ଥାୟୀ ହୋଇ ପାରେ । ଏହି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ନିୟମର ସୃଷ୍ଟି, କିନ୍ତୁ ପୁନରପି ଯଥେଚ୍ଛାଚାରିତା ଆରମ୍ଭ ହେବାରୁ ଏବଂ ନିୟମର ସମ୍ୟକ ପ୍ରତିପାଳନ ନ ହେବାରୁ ଜଣେ ଦଳପତି ବା ଗୋଷ୍ଠିପତିର ଆବଶ୍ୟକତା ଅନୁଭୂତ ହେଲା । ସ୍ୱୀକୃତ ନିୟମମାନ ଯେଉଁ ଦଳପତି ପ୍ରତିପାଳନ କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ କରିବେ ଏବଂ ନିଜର ବଳ ଦ୍ୱାରା ଅବାଧ୍ୟକୁ ଦଣ୍ଡ ଦେଇ ପାରିବେ ତାହାଙ୍କୁ ସମସ୍ତେ ସମ୍ମାନ କରିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ ଏବଂ କ୍ରମେ ଜୀବନ ଏବଂ ସମ୍ପତ୍ତି ରକ୍ଷା କରିବାର ଭାର ତାହାଙ୍କଠାରେ ଅର୍ପିତ ହେଲା । ଫଳତଃ ଏହି ସୀମା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରେମ ସମାଜର ଜୀବନୀ ଶକ୍ତିସ୍ୱରୂପ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଏବଂ ପ୍ରୟୋଜନ ନୀତି ପଥପ୍ରଦର୍ଶକ ହୋଇ କୁପ୍ରବୃତ୍ତିକୁ ଯଦିସାମାନ୍ୟ ଦମନ କରିବା ବିଷୟରେ ଆଦିମ ମାନବଜାତିକୁ ସାହାଯ୍ୟ କରି-ବାକୁ ଦୟା, ସ୍ନେହ, ଉଦାରତା, ସତ୍ୟସାହସ ପ୍ରଭୃତିର କ୍ଷୀଣରେଖା ଅଜ୍ଞାନ ତମସାଚ୍ଛନ୍ନ ମାନବ ହୃଦୟରେ ପରି-ସ୍ଫୁଟ ହେଲା । କ୍ରମବିକାଶ (evolution) ନୀତିର ଶାସ-ନାରେ ଏହିରୂପ ଉନ୍ନତି ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ । ଯେତେବେଳେ ଶାରୀରିକ ବଳ ପରିବର୍ତ୍ତରେ ନିୟମ (Law) ମାନ-ବର ରକ୍ଷଣାବେକ୍ଷଣ ଦକ୍ଷରେ ବିଶେଷ ଉପଯୋଗୀ ବୋଲି ଗୃହୀତ ହେଲା ଏବଂ ଯେତେବେଳେ ଦଳପତିଙ୍କର ବିଚାର ନିଷ୍ପତ୍ତି ଉପରେ ତାହାଙ୍କର ପ୍ରତିବେଶୀମାନେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନିର୍ଭର କରିବାକୁ ଶିକ୍ଷା କଲେ ତେତେବେଳେ ସମାଜର ବୀଜ-ରୋପଣ ହେଲା ବୋଲି କୁହା ଯାଇପାରେ । ସମାଜର ଏହି ଅବସ୍ଥାରେ କୌଣସି ନିୟମ ବା ତଦନୁମୋଦିତ କାର୍ଯ୍ୟ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ ନି[illegible] ପାଳନୀୟ ହେଉ ନ ଥିଲା । ଯେଉଁ ନିୟମ ବା କାର୍ଯ୍ୟର ଆବଶ୍ୟକତା ବହୁ-କାଳପରେ ଅନୁଭୂତ ହେବ ସେହି ନିୟମର ଅର୍ଥ ବୁଝି-ବାକୁ ପରିମାର୍ଜିତ ବୁଦ୍ଧିର ଅଭାବ ଥିଲା । ଗୋଷ୍ଠିପତିମାନେ ଗୋଷ୍ଠୀର ପ୍ରତିନିଧି ହୋଇ ରହିବାରୁ କେବଳ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ବଳର ପାଶବ କାର୍ଯ୍ୟ ଦମିତ ହେବାରୁ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସୁଖର ମାତ୍ରା ବୃଦ୍ଧି ହେଲା । କିନ୍ତୁ ତଥାପି ଅସହ୍ୟ ପ୍ରବୃତ୍ତିର ମାତ୍ରା ସଦ୍ପ୍ରବୃତ୍ତି ଅପେକ୍ଷା ସମଧିକ ଥିବାରୁ ଗୋଷ୍ଠୀମଧ୍ୟରେ ଅନ୍ୟ ଦଳରୁ ଅଶାନ୍ତିର ଆଶଙ୍କା ଜାତ ହେଲା । ଦଳପତି-ମାନେ ନିଜ ନିଜର ଅନୁଗତ ସମାଜ ଭୁକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କୁ ରକ୍ଷା କରୁଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଅନ୍ୟ ଗୋଷ୍ଠୀର ଲୋକମାନଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କରିବାରେ, କିମ୍ବା ସେମାନଙ୍କର ନାରୀ, ଧନ ପ୍ରଭୃତି ଅପହରଣ କରିବାରେ କିମ୍ବା ସେହି ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଧରି ଆଣି ବନ୍ଦି ଦେବାରେ ଅନୁରକ୍ତ ଥିଲେ । ଏହି କାରଣରୁ ଦଳପତିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବିବାଦ ସଂଗ୍ରାମ ଲାଗି ରହିଥିଲା । କ୍ରମେ କୌଣସି ପରାକ୍ରମଶାଳୀ ଦଳପତି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦଳପତି-ମାନଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ କରି ଅପେକ୍ଷାକୃତ ବିସ୍ତୃତ ସମାଜର ଅଧି-ନାୟକ ହେଲେ । କାଳକ୍ରମେ ଏହିରୂପ ଶକ୍ତିସମ୍ପନ୍ନ ଜଣେ ବଳବାନ୍ ରାଜା ବା ଅଧିପତିର ବଶବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ ସମାଜର ବିସ୍ତୃତି ସମ୍ପାଦନ କଲେ । ଲୋକସଂଖ୍ୟା ବୃଦ୍ଧି ହେବାରୁ ସମାଜଭୁକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ନାନା ସ୍ଥଳ ପର୍ଯ୍ୟଟନ କରି ଉପ-ନିବେଶ ସ୍ଥାପନ କରିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ଏହିପରି କ୍ରମେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ବଳ, ସାମାଜିକ ବଳରେ, ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ପ୍ରେମ ସାମାଜିକ ପ୍ରେମରେ ପରିଣତ ହୋଇ ସମାଜର ଶ୍ରୀବର୍ଦ୍ଧନ କଲା ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ । *

ଜଗତର ଯାବତୀୟ ବସ୍ତୁ ପରିବର୍ତ୍ତନଶୀଳ ଅର୍ଥାତ୍ ଏକ ଭାବ ବା ରୂପ ସର୍ବକାଳରେ ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ରହି ନ ପାରେ । ତାହାର ପରିବର୍ତ୍ତନ ନିୟତ । ଦଶବର୍ଷ ପୂର୍ବରେ ଗୋଟିଏ ଜୀବ ବା ବସ୍ତୁକୁ ଯେ ପ୍ରକାର ଦେଖିଥିଲୁ, ଆଜି ତାହା ଅବଶ୍ୟ ସେହିପରି ଥିବ । ନିଶ୍ଚୟ ତାହାର କିଛି ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିଥିବ । ଭାଷା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି । ଭାଷା ଜୀବନ୍ତ, ତାହାର ମଧ୍ୟ ବାଲ୍ୟ, ଯୌବନ, ଜରାଅଛି । ଜୀବନ୍ତାବସ୍ଥାରେ ଭାଷାର କ୍ଷୟ, ବୃଦ୍ଧି ସଂଘଟିତ ହୁଏ । ଜନ୍ମ ବା ଆବିର୍ଭାବ କାଳରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଯେପରି ଥିଲା, ବର୍ତ୍ତମାନ ତଦପେକ୍ଷା କେତେକାଂଶରେ ପରିବର୍ତ୍ତିତ । ମାନବ ଜୀବନ ପରି ଭାଷାପ୍ରବାହକୁ ଅବସ୍ଥାଭେଦରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇ ପାରେ । ଆବିର୍ଭାବକାଳଠାରୁ ଅଦ୍ୟାବଧି ପ୍ରବାହିତ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାକୁ ତିନି ପ୍ରଧାନ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଉ । ଯଥା:—(୧) ଆଦିଯୁଗ, (୨) ମଧ୍ୟଯୁଗ, (୩) ବର୍ତ୍ତମାନଯୁଗ । ଶେଷୋକ୍ତ ଯୁଗର ଆଲୋଚନା ଏ ପ୍ରବନ୍ଧର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ନୁହେ । ଏଠାରେ କେବଳ ପୂର୍ବୋକ୍ତ ଯୁଗଦ୍ୱୟର କଥା କିଞ୍ଚିତ୍ ଆଲୋଚନା କରାଯିବ ।

ଆଦିଯୁଗ ।

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ପ୍ରାକୃତରୁ ଜନ୍ମ ଲଭିଅଛି ଯେ ଏଥିରେ ଆଉ କାହାର ସନ୍ଦେହ ହେବାର କୌଣସି କାରଣ ନାହିଁ । ଏସମ୍ବନ୍ଧରେ ମଧ୍ୟ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଦେଶରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରବାଦ ଅଛି ଯେ, ଆଗ.....ସଂସ୍କୃତ ତପରେ ପ୍ରାକୃତ ଏବଂ ପ୍ରାକୃତରୁ ଦେଶଭାଷା ବା ଓଡ଼ିଆ । ସାଧାରଣ ଲୋକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟ ଏହା ବିଦିତଅଛି । ଉକ୍ତ କବି ଜଗନ୍ନାଥ ଦାଶ ତାଙ୍କ ଗ୍ରନ୍ଥରେ 'ବସ୍ତ୍ରାସିକ୍ୟାଂ ପ୍ରାକୃତ ପରିବନ୍ଧେ' ଲେଖିଅଛନ୍ତି । ବୋଧ ହୁଏ ତତ୍କାଳୀନ ଲୋକମାନେ ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାକୁ ପ୍ରାକୃତଭବ ବୋଲି ପ୍ରାକୃତନାମରେ ଅଖ୍ୟାତ କରିଥିଲେ । ଏଥିରୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଉତ୍ପତ୍ତି କଥା ସ୍ପଷ୍ଟ ଜଣାଗଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ତାହାର ପ୍ରଚାର କଥା ଆଲୋଚିତ ହେବ । ଇତିହାସର ଅସଦ୍ଭାବରୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ପ୍ରଚାରକାଳ ଏବଂ ତତ୍କାଳପ୍ରଣୀତଗ୍ରନ୍ଥାଦିର ପୌର୍ବାପର୍ଯ୍ୟ ସ୍ଥିର କରିବା କଠିନ । ଭାଷାତ୍ମକ କେତେକ ପରିମାଣରେ କାଳ ନିରୂପଣ କରି ଯାଇପାରେ । କିନ୍ତୁ ଆଜିକାଲି ମୁଦ୍ରିତ ପୁସ୍ତକ ଦେଖି କିଛି ସ୍ଥିର କରିଯାଇ ପାରିବ ନାହିଁ—କାରଣ ମୁଦ୍ରଣ ସମୟରେ ଆଧୁନିକ ଭାଷାନୁସାରେ ପ୍ରକୃତଲେଖାର ଅନେକ ସ୍ଥଳରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରି ଯାଇଥାଏ । ପ୍ରକୃତ ଭାଷା ବା ଲେଖା ଜାଣିବାକୁ ହେଲେ ପ୍ରାଚୀନ ଲେଖା (ତାଳପତ୍ର ଲିଖିତ) ପୁସ୍ତକ ଦେଖିବାକୁ ହେବ । କିନ୍ତୁ ପ୍ରାଚୀନ ଲେଖା ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ, ଅତଏବ ମଧ୍ୟ ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଏବଂ ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆଭାଷା ମଧ୍ୟରେ ଯେତେ ବିଶେଷ ପ୍ରଭେଦ ଲକ୍ଷିତ ହୁଏ ନାହିଁ । ହଣ୍ଟର ସାହେବ ଯେଉଁ 'କେଶବ କୋଇଲି' କୁ ୨୦୦ ବର୍ଷ ପୂର୍ବରେ ଅର୍ଥାତ୍ ଷୋଡ଼ଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଲିଖିତ ବୋଲି ସ୍ଥିର କରିଅଛନ୍ତି, ତାହାର ଭାଷା ସହିତ ଅଧୁନାତନ ଭାଷାକୁ ମିଳାଇ ଦେଖିଲେ କୌଣସି ପ୍ରଭେଦ ଥିଲାପରି ବୋଧ ହୁଏ ନାହିଁ । ଉକ୍ତ ପୁସ୍ତକର ଭାଷା ଅତି ସରଳ ଓ ପ୍ରାଞ୍ଜଳ । ଉଦାହରଣସ୍ୱରୂପ ଦୁଇଟି ପଂକ୍ତି ଉଦ୍ଧୃତ ହେଲା । ଯଥା :—

> "ବୋଇଲେ ଗେ କେଶବ ସେ ମଥୁରକୁ ଯିବା ।
> ବାହା ବୋଲେ ଗଲା ଯଦି ବାହୁଡ଼ି ନଇଲା ।
> ବୋଇଲେ ଗେ ଗଣ୍ଡକୀର ବେଳ ମୁଁ ବାହାକୁ
> ଖାଇବାର ଯଦି ଯିବା ମଥୁରା ଯିବକୁ ।"

ଏହା ଷୋଡ଼ଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଭାଷା, ଏଥିରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ଅନୁମିତ ହେଉଅଛି ଯେ ଗଙ୍ଗବଂଶ ରାଜତ୍ୱ ପ୍ରାରମ୍ଭରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଓଡ଼ିଶାରେ ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲା । ତତ୍ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଅନ୍ୟ ଗୋଟିଏ ଅନୁମାନ ଏହି ଯେ, ପ୍ରତାପଶାଳୀ ଅନଙ୍ଗଭୀମଦେବଙ୍କ ରାଜତ୍ୱ ସମୟରେ ଓଡ଼ିଶାର ସୀମା ଉତ୍ତର ଦକ୍ଷିଣ ଓ ପଶ୍ଚିମରେ ବର୍ଦ୍ଧିତ ହୋଇଥିଲା—ବୋଧ ହୁଏ ତାଙ୍କ ପ୍ରଭାବରେ ମେଦିନୀପୁର, ସମ୍ବଲପୁର, କଳାହାଣ୍ଡି, ଗଞ୍ଜାମ ପ୍ରଭୃତି ଅଞ୍ଚଳର ଅଧିବାସିମାନେ ରାଜଭାଷା ଓଡ଼ିଆ କିମ୍ବା-

ପ୍ରଥମସ୍ତର । ଗଙ୍ଗବଂଶରାଜତ୍ୱର ଅବ୍ୟବହିତ ।

---

* ୧୯୦୨ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ମୋହନ ବର୍ତ୍ତକ ଲିଖିତ "ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଓ ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ" ଶୀର୍ଷକ ପ୍ରବନ୍ଧର ଏହା ପୋଟିଏ ଅଂଶ । ଏଥିପୂର୍ବେ ଉକ୍ତ ପ୍ରବନ୍ଧର ଅବ୍ୟ ବିଷୟାଂଶ ପତ୍ରିକାନ୍ତରରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଅଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ପାଠକମାନଙ୍କୁ ଲେଖକର ଅନୁରୋଧ ଯେ, ସେମାନେ ଏହି ବିଷୟର ଆଲୋଚନା ଦ୍ୱାରା ନୂତନ ନୂତନ ତଥ୍ୟ ଆବିଷ୍କାର କଲେ, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଯଥେଷ୍ଟ ଉପକାର ହେବ । [ଲେଖକ]

Digitized by srujanika@gmail.com

ବାକ୍ୟ ବାଧ୍ୟ ହୋଇଥିଲେ । ଅନ୍ୟ କୌଣସି ସମୟରେ ଓଡ଼ିଶାର ସୀମା ଏତେଦୂର ବୃଦ୍ଧିପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ନ ଥିଲା । ଯଦି ସେ ସମୟରେ ଓଡ଼ିଆଭାଷା ପ୍ରଚଳିତ ନ ଥିଲା ତେବେ ପୂର୍ବୋକ୍ତ ଅଞ୍ଚଳର ଅଧିବାସିମାନେ କି ସୂତ୍ରରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା-ଭାଷୀ ହେଲେ? ଓଡ଼ିଶାର ରାଜତରଙ୍ଗ 'ମାଦଳା-ପାଞ୍ଜି'ର ଲେଖା ଉକ୍ତ ସମୟରୁ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଅଛି । ତହିଁରେ ଲିଖିତ ଭାଷା ପ୍ରାୟ ଓଡ଼ିଆ ଅନଙ୍ଗ ଭୀମଦେବଙ୍କ ପରି କପିଳେନ୍ଦ୍ର ବା କପିଳେଶ୍ୱର ଦେବ ନାମେ ପ୍ରତାପୀ ରାଜା-ଥିଲେ । ସେ ଦକ୍ଷିଣ ଓ ଉତ୍ତରରେ ନାନାସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ରାଜତ୍ୱ ସମୟରେ ବିଦ୍ୟାଚର୍ଚ୍ଚାଦି ହେଉ-ଥିଲା, ସମ୍ଭବତଃ ଏହି ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟଶାଳୀ ରାଜାଙ୍କ ସମୟରେ କେତେକ ସଂସ୍କୃତ ଏବଂ ଓଡ଼ିଆ ଗ୍ରନ୍ଥ ଲିଖିତ ହୋଇଥିବ । ତାଙ୍କର ଅଷ୍ଟାଦଶ ପୁତ୍ର ସମ୍ବଲପୁର ପ୍ରଭୃତି ପଶ୍ଚିମାଞ୍ଚଳରେ ଆଧିପତ୍ୟ କରିବାରୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ସେହି ଅଞ୍ଚଳବାସିମାନ-ଙ୍କର ମାତୃଭାଷା ହୋଇଗଲା । ଯାହା ହେଉ ଗଙ୍ଗବଂଶ ରାଜତ୍ୱ କାଳ—ଶେଷରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ସୁପ୍ରଚଳିତ ଥିଲା । ଅବଶ୍ୟ ସମସ୍ତଙ୍କ ମନରେ ଏପରି ଭାବ ଉଦିତ ହୋଇପାରେ ଯେ, ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଯଦି ଏତେ ପ୍ରାଚୀନ ତେବେ ତାହାର ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିଶେଷ ଉନ୍ନତି ହୋଇ ନାହିଁ କାହିଁକି? ତାହାର କିଛି କାରଣ ଅଛି । ଇତିହାସ ପାଠରୁ ଜଣାଯାଏ ତତ୍କାଳୀନ ଲୋକମାନେ ମାତୃଭାଷା ଅପେକ୍ଷା (ସଂସ୍କୃତର ମାତାମହୀ-ଭାଷା) ଅଧିକ ପରିମାଣରେ ଚର୍ଚ୍ଚା କରୁଥିଲେ । ଦେଶଭାଷା ପ୍ରତି ସେମାନଙ୍କର ଆସ୍ଥା ନ ଥିଲା । ସେମାନେ ଯେଉଁ ଗ୍ରନ୍ଥାଦି ପ୍ରଣୟନ କରୁଥିଲେ ତାହା ସଂସ୍କୃତ ଭାଷାରେ ନିବଦ୍ଧ । ତେଣୁକରି ମାତୃଭାଷାର ସମ୍ୟକ୍ ଉନ୍ନତି ହୋଇ ନାହିଁ । ଉକ୍ତ ସମୟରେ ମାତୃଭାଷାରେ ବୃହତ୍ ଗ୍ରନ୍ଥାଦି ଲିଖିତ ହୋଇଥିଲା କି ନା, ତାହା ଜାଣିବା ଦୁରୂହ । ତେବେ କ୍ଷୁଦ୍ର୍ ପୁସ୍ତକ, ଚଉପଦୀ, ଚଉତିଶା ସରଳଭାଷାରେ ଲିଖିତ ଥିଲା । ଯଥା :—

"କମଳ ଲୋଚନ ଶ୍ରୀହରି, କରେଣ ପଙ୍ଗଚକ୍ରଧାରୀ ।
ଗରୁ ଅସନେ ଗପନତ, ଗଣ୍ଡନ୍ତ ଲକ୍ଷ୍ମୀସରସ୍ୱତୀ ।"

'କରେଣ' ଭାଗବତର ପରବର୍ତ୍ତିକାଳରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେବାର ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । ଏହି ଗଦ୍ୟ ପଦ୍ୟଲେଖାର କଥା, ପ୍ରାଚୀନକାଳର ଗଦ୍ୟଲେଖା କିଛି ନାହିଁ । ଏହା ବୋଲି ଯେ ସେ କାଳରେ ଗଦ୍ୟଲେଖା ଏକାବେଳକେ ନ ଥିଲା ତାହା କୁହାଯାଇ ନ ପାରେ । ପତ୍ରାଦି ଓ ରାଜକାର୍ଯ୍ୟ ବିବରଣ ଗଦ୍ୟରେ ଲିଖିତ ହେଉଥିଲା ମାଦଳାପାଞ୍ଜି ମଧ୍ୟ ଗଦ୍ୟଲେଖା । ଦେଶପ୍ରଚଳିତ କାହାଣୀଗୁଡ଼ିକ ବୋଧ ହୁଏ ଉକ୍ତ ସମୟର କଥିତ ଭାଷା ।

୨ୟ ସ୍ତର (ଉତ୍କଳବ୍ରାହ୍ମଣ)

୧୫ଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଶେଷଭାଗ, ଏବଂ ୧୬ଶ ଶତାବ୍ଦୀର ପ୍ରାରମ୍ଭ, ପ୍ରତାପରୁଦ୍ରଦେବଙ୍କ ରାଜତ୍ୱକାଳ । ରାଜା ପ୍ରତାପ-ରୁଦ୍ରଦେବ ଯେପରି ପ୍ରତାପଶାଳୀ, ସେହିପରି ମଧ୍ୟ ବିଦ୍ୱାନ, ବେଦଜ୍ଞ ଏବଂ ଧର୍ମପରାୟଣ ଥିଲେ । ଦକ୍ଷିଣାତ୍ୟ ସହିତ ସେତେବେଳେ ଓଡ଼ିଶାର ବିଶେଷ ସଂଶ୍ରବ ଥିଲା, ସେ ପ୍ରଥମେ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ପକ୍ଷପାତୀ ଥିଲେ ; ତତ୍ପରେ ବୈଷ୍ଣବ-ଧର୍ମ ଅବଲମ୍ବନ କରି ଦେଶରେ ତାହାର ପ୍ରଚାର ଏବଂ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମଲୋପସାଧନରେ ଯତ୍ନବାନ୍ ହେଲେ । ବୈଷ୍ଣବ-ଧର୍ମ ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ମହାତ୍ମା ଚୈତନ୍ୟଦେବ ଏହି କାଳରେ ପୁରୀ ନଗରରେ ଅବସ୍ଥାନ କରୁଥିଲେ । ଧାର୍ମିକ ରାଜାଙ୍କ ସହିତ ତାଙ୍କର ଆଳାପ ହେଉଥିଲା, ରାଜା ଉତ୍ତମରୂପେ ବିଦ୍ୟାଚର୍ଚ୍ଚା କରୁଥିଲେ । ଧର୍ମପ୍ରଚାରବୃଦ୍ଧି ଏବଂ ଧର୍ମଗ୍ରନ୍ଥପ୍ରଣୟନ ନିମିତ୍ତ ଦେଶବାସିମାନଙ୍କୁ ସମୁଚିତ ପ୍ରଦାନ କରିବା ତାଙ୍କର ପ୍ରଧାନ କର୍ତ୍ତବ୍ୟଥିଲା, ତାଙ୍କର ସେହି ସାଧୁଚେଷ୍ଟା ବିଫଳ ହୋଇ ନାହିଁ । ଦେଶର ଅନେକ ଉକ୍ତ ଧର୍ମପ୍ରତି ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇ ଧର୍ମଗ୍ରନ୍ଥାଦି ପ୍ରଣୟନ କରିଥିଲେ । କେହି ମଧ୍ୟ ଧର୍ମପ୍ରଚାରରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ମନାଙ୍କ ଉନ୍ନ-ଧ୍ୟରେ ଅଗ୍ରଣୀ । ଉତ୍କଳର ଜଗନ୍ନାଥ ପୁରୀଜିଲ୍ଲାନ୍ତର୍ଗତ ଭାର୍ଗବୀ ନଦୀକୂଳବର୍ତ୍ତୀ କପିଳେଶ୍ୱର ଶାସନ ନିବାସୀ ପୁରାଣପଣ୍ଡା 'ଭଗବାନ'ଙ୍କ ଔରସରେ ପଦ୍ମାବତୀଙ୍କ ଗର୍ଭରେ ଭାଦ୍ରବ ଶୁକ୍ଳପକ୍ଷ ଅଷ୍ଟମୀ ବୁଧବାର ଦ୍ୱିପ୍ରହର ସମ-ୟରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣକରିଥିଲେ । ବାଲ୍ୟକାଳରୁ ତାଙ୍କର ବିଦ୍ୟା-ଶିକ୍ଷା ଓ ଧର୍ମ ପ୍ରତି ପ୍ରଗାଢ ଅନୁରାଗ ଥିଲା, ତଦୀୟ ପିତା ବିବାହ ନିମିତ୍ତ କହିବାରୁ ସେ ସ୍ୱୟଂ ବାରଣ କଲେ । ଜଗନ୍ନାଥ ଦାଶ ଉତ୍କଳବଂଶ କର୍ଣ୍ଣ ମଧ୍ୟରେ ସଂସ୍କୃତ ରାମା-ୟଣ ମହାଭାରତ ଓ ଶ୍ରୀମଦ୍ ଭାଗବତ ପ୍ରଭୃତି ଗ୍ରନ୍ଥ ପାଠ-କରି ସ୍ୱଗୃହ, ପିତାମାତାଦିଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି ପୁରୀରେ ବାସ କଲେ । ହିନ୍ଦୁଧର୍ମରତ୍ନ 'ଶ୍ରୀମଦ୍ ଭାଗବତ' ଅମୃତମୟ ଗ୍ରନ୍ଥକୁ ସେ

ଜଗନ୍ନାଥ ଦାଶ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅତି ସମାଦର କରୁଥିଲେ । ସମସ୍ତଙ୍କୁ ତଦନ୍ତର୍ଗତ କଥା ଜଣାଇବାକୁ ତାଙ୍କର ହୃଦୟ ସର୍ବଦା ବ୍ୟାକୁଳ ଥିଲା । ଭାଗବତର ସ୍ଥଳେ ଏହିପରି ଲେଖାଅଛି—"ପରମଶ୍ରେଷ୍ଠ ଭାଗବତ, ଅଭ୍ୟାସ କରୁଥିବ ନିତ୍ୟ" । ପୁରୀରେ ଅବସ୍ଥାନ କାଳରେ ସେ ଚତୁଃ ଗଣେଶଙ୍କଠାରେ ନିତ୍ୟ ଭାଗବତ ଅଭ୍ୟାସ କରୁ ' ଦେଶବାସିମାନଙ୍କର ହିତ ନିମିତ୍ତ ମାତୃ-ଭାଷାରେ ନିବଦ୍ଧ କରିବାକୁ ଅଭିଳାଷୀ ହୋଇ ତାହା ସମଗ୍ର ଅନୁବାଦ କରିଥିଲେ । ସକଳ ଦେଶର ସାହିତ୍ୟ ଧର୍ମବିପ୍ଳ-ବାନୁପ୍ରାଣିତ, ଶଂସିତ ସମୟରେ ବୈଷ୍ଣବ ଧର୍ମର ସମୃଦ୍ଧି ଏବଂ ଶୈବ ଓ ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମଦ୍ୱୟର କ୍ରମଶଃ ଲୋପ ହେଉ-ଥିଲା, ଦାଶେ ତେତେବେଳେ ଏକ ନବଧର୍ମରେ ଦୀକ୍ଷିତ ହୋଇଥିଲେ ; ସ୍ୱୟଂ ଚୈତନ୍ୟ ଦେବଙ୍କଠାରୁ ସେ ଅଷ୍ଟାଙ୍ଗ ଯୋଗଶିକ୍ଷା କରି ପ୍ରଗୁରରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । କଥିତ-ଅଛି—ଦୀକ୍ଷାଗ୍ରହଣ ପୂର୍ବରେ ତାଙ୍କର ଉପାଧି 'ମିଶ୍ର' ଥିଲା, ବୈଷ୍ଣବ ହୋଇ ଦାଶ, ଉପାଧି ଧାରଣ କଲେ ଏବଂ ସ୍ୱୟଂ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଥିବାରୁ ସ୍ମାର୍ତ୍ତମତସମନ୍ୱିତ ଏକ ନବୀନସମ୍ପ୍ରଦାୟର ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲେ, ତାହା ଅଦ୍ୟାପି 'ଅଭିବତ' ନାମରେ ଖ୍ୟାତ ।

ଏହି 'ଅଭିବତ୍ତି' କଥାଟି 'ଅଭିବର'ର ଅପଭ୍ରଂଶ । ପରମ ଭାଗବତ ଜଗନ୍ନାଥ ଚୈତନ୍ୟଦେବଙ୍କଠାରୁ ଏହି 'ଅଭିବର' ଆଖ୍ୟା ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । କଥିତ ଅଛି ଚୈତନ୍ୟ ଯେତେବେଳେ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରବେଶ କଲେ, ସେତେବେଳେ ଜଗନ୍ନାଥଦାଶଙ୍କୁ ଗଣେଶଙ୍କଠାରେ ପ୍ରଥମେ ଦେଖିଥିଲେ । ଦାଶଙ୍କୁ ମାନସିକ ପୂଜା କରୁଥିବାର ଦେଖି ବିସ୍ମିତ ହୋଇ ସେହିଠାରେ ତାଙ୍କୁ ଅପେକ୍ଷା କଲେ, ପୂଜାନ୍ତେ ଦାଶଙ୍କୁ ହଠାତ୍ ଆଲିଙ୍ଗନପୂର୍ବକ ପରି-ଚିତ ହେଲେ । ସେହି ଦିନଠାରୁ ପ୍ରାୟ ପ୍ରତିଦିନ ଦାଶଙ୍କ ସହ ତାଙ୍କର ଧର୍ମ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଆଳାପ ହୁଏ । ମହାତ୍ମା ଚୈତନ୍ୟ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ସମାଦର କରୁଥିବାର ଦେଖି ତତ୍ରତ୍ୟ ଶିଷ୍ୟମାନେ ଦାଶଙ୍କ ପ୍ରତି ବଡ଼ ଈର୍ଷ୍ୟା ଓ ଘୃଣା ପ୍ରଦର୍ଶନ କରୁଥିଲେ । ଓଡ଼ିଆ ପ୍ରତି ଏହିପରି ବିଦ୍ୱେଷଭାବ ଥିବାରୁ 'ଚୈତନ୍ୟ ଚରିତାମୃତରେ' ଦାଶଙ୍କ ନାମୋଲ୍ଲେଖ ସୁଦ୍ଧା ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ 'ଜଗନ୍ନାଥ ଚରିତାମୃତ' ରେ ତାଙ୍କର ପରି-ଚୟ ଉତ୍ତମରୂପେ ମିଳିବ । ମହାନୁଭବ ଚୈତନ୍ୟ ଜଗ-ନ୍ନାଥଙ୍କ ଗୁଣରେ ମୋହିତ ହୋଇ ସେ ସମୟରେ କହୁ-ଥିଲେ 'ତୁମ୍ଭେ ଆମାର ଅଭିବର' । ସେଥିପାଇଁ ଜଗନ୍ନାଥ-ଦାଶଙ୍କର ଅପର ନାମ 'ଅଭିବର ସ୍ୱାମୀ' । ତତ୍ପ୍ରଣୀତ 'ଜଗନାଥ ଚରିତାମୃତ୍ତ ସ୍ମରଣୀ' ଗ୍ରନ୍ଥଶେଷରେ ଏପରି ଲେଖାଅଛି 'ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ ଅଭିବରସ୍ୱାମିବିରଚିତା ଜଗ-ନ୍ନାଥଚରିତାମୃତ୍ତ ସ୍ମରଣୀ ସମାପ୍ତା' । ମହାତ୍ମା ଜଗନ୍ନାଥ ଯେ ଜଣେ ଧର୍ମବୀର ସେଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ, ଏ ହୀନଦୀନ ଦେଶର କୋଣରେ ଜନ୍ମିଥିବାରୁ ତାଙ୍କର ଅଲୋକ ଚରି-ତ୍ରଟି ବିକୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ନାହିଁ । ଅନୁମାନତଃ ଚୈତନ୍ୟ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଗଠନପଥରେ ବାଧା ଦେଇଥିଲେ । ତଥାପି ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ବହୁ ଶିଷ୍ୟଥିଲେ ; ପୁରୀରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଯେଉଁ ଜଗନ୍ନାଥମଠ ବିଦ୍ୟମାନ ଅଛି, ଦାଶେ ତାହାର ସ୍ଥାପୟିତା । ସେଥିରେ ଦାଶଙ୍କର ଗୋଟିଏ କୃଷ୍ଣପ୍ରସ୍ତରମୟୀ ମୂର୍ତ୍ତି ଅଛି । ତାହା ଦେବଦେବୀଙ୍କର କାଳ୍ପନିକ ମୂର୍ତ୍ତିପରି ବୋଧ ହୁଏ ନାହିଁ । ଆଧୁନିକ ପ୍ରସ୍ତରପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତି (Statue) ପରି ଏହା ପ୍ରତୀୟମାନ ହୁଏ । ଏହା ଉତ୍କଳୀୟ ଶିଳ୍ପିମାନଙ୍କର ଶିଳ୍ପ-ବିଜ୍ଞାନ ନୈପୁଣ୍ୟର ଅନ୍ୟତମ ନିଦର୍ଶନ । ଏହା କେଉଁ ସମୟରେ କାହା ଦ୍ୱାରା ନିର୍ମିତ ହୋଇଅଛି, ତାହାର ସବିଶେଷ ପ୍ରମାଣ ଆମ୍ଭେମାନେ ପାଇ ନାହୁଁ ।

ନବାଲୋକପ୍ରାପ୍ତ ଜଗନ୍ନାଥ ତମସାଚ୍ଛନ୍ନ ଦେଶବାସି-ମାନଙ୍କର ଦୁରବସ୍ଥା ଦେଖି ଧର୍ମଭାବର ଦୃଢ଼ୀକରଣ ନିମିତ୍ତ ସର୍ବାଦୌ ଭାଗବତଗ୍ରନ୍ଥ ଅନୁବାଦ କଲେ । ତଦ୍ୱାରା ସେ ଯେପରି ଭାଷାର ଉନ୍ନତି କରିଅଛନ୍ତି, ସେହିପରି ସମାଜର ବହୁଶଃ ଉନ୍ନତି କରି ଚିରସ୍ମରଣୀୟ ହୋଇଅଛନ୍ତି । କବି ଭାଷାକୁ ଏତେ ସୁଲଳିତ, ପ୍ରାଞ୍ଜଳ ଏବଂ ସାଧାରଣୋପ-ଯୋଗିନୀ କରିଅଛନ୍ତି ଯେ ତାହା କି ଶିକ୍ଷିତ କି ଅଶିକ୍ଷିତ ଉଭୟଙ୍କର ହୃଦୟଗ୍ରାହୀ ହୋଇଅଛି ।

ଏହା କବିଙ୍କର ଶକ୍ତିମତ୍ତାର ଗୋଟିଏ ଜ୍ୱଳନ୍ତ ନିଦର୍ଶନ । 'ଭାଗବତ' ଏଦେଶରେ ଯେତେଦୂର ପ୍ରଚାର ଲାଭକରିଛି ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଗ୍ରନ୍ଥର ସେପରି ହୋଇ ନାହିଁ । କେବଳ ଏହି ଖଣ୍ଡିକ ଗ୍ରନ୍ଥ ଅନେକ ସ୍ଥଳରେ ଭାଷାକୁ ଜୀବିତ ଓ ନିଦା-ଣୋଲ୍ଲେଖ କରି ରଖିଅଛି । ମେଦନୀପୁର ପ୍ରଭୃତି ଉତ୍ତରଖଣ୍ଡ ତାହାର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ସ୍ଥଳ । ଭାଗବତ ୧୨ଶ ସ୍କନ୍ଧ ଏବଂ ୩୪୨ ଅଧ୍ୟାୟରେ ବିଭକ୍ତ । ତନ୍ମଧ୍ୟରେ ୧୩ଶ ଅଧ୍ୟାୟସମ୍-ଳିତ ଦ୍ୱାଦଶସ୍କନ୍ଧରେ କେବଳ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଐତିହାସିକ

Digitized by srujanika@gmail.com

କଥା ଲିଖିତ ଅଛି । ତାହା ପାଠକଲେ ଅନୁମାନ ହୁଏ ଯେ ତାହା ବହୁକାଳ ପରେ ରଚିତ । ଅପର ଏକାଦଶ-ସ୍କନ୍ଧମାନଙ୍କରେ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ମାହାତ୍ମ୍ୟ ନିଦର୍ଶନଭୂତ ଅନେକ ପୌରାଣିକ ଉପାଖ୍ୟାନ ଏବଂ ହିତୋପଦେଶପୂର୍ଣ୍ଣ କଥା ରହିଅଛି । ଅନୁବାଦ ସଂସ୍କୃତରୁ ଅବିକଳ ନୁହେ, ସ୍ଥଳେ ସ୍ଥଳେ ମୂଳର ସଂକ୍ଷେପଣ ପ୍ରସାରଣ ଏବଂ ପରିବର୍ତ୍ତନ ମଧ୍ୟ ହୋଇ ଅଛି । କବି ସଂସ୍କୃତର ଅନୁଷ୍ଟୁପ୍ ଛନ୍ଦବତ୍ ଧର୍ମ୍ମଣାସ୍ତ୍ରୋପ-ଯୋଗୀ ନବାକ୍ଷର ଛନ୍ଦରେ ଉକ୍ତ ଗ୍ରନ୍ଥଟି ନିବଦ୍ଧ କରି-ଅଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ରଚନା ରସାତ୍ମକ ନୁହେ-ହିତୋପଦେଶ-ଗର୍ଭକ । ଭାଷା ଯେପରି ବିଶୁଦ୍ଧ ଭାବ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ପବିତ୍ର । ତାହା ସମ୍ପ୍ରଦାୟଗତ ହୋଇ ନ ଥିଲେ, ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ-ରୂପେ ବିଦ୍ୟାଳୟପାଠୋପଯୋଗୀ ହୋଇଥାନ୍ତା । ସାଧା-ରଣଙ୍କୁ ତାହାଙ୍କର ଭାଷାଦି ଜଣାଥିବାରୁ ଉଦାହରଣ ଅନା-ବଶ୍ୟକ । ଭାଗବତ ବିପୁଳ ସାହିତ୍ୟ, ଏହା ଆମ୍ଭେମାନେ ସ୍ୱୀକାର କରୁଁ । ତାହା ବହୁପରିମାଣରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ହିତ ସାଧନ କରିଅଛି । ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କ ହୃଦୟରେ ତାହାର ଏକ ପଦ ମୌଳିକ ସ୍ୱରୂପ ଆଲୋକିତ କରି ରହିଅଛି, ଏବଂ କୁପଥଗାମିକୁ ସନ୍ମାର୍ଗ ଦେଖାଇ ଅଛି । ଦାଶଙ୍କ ଭାଗବତରେ ଯାବନିକ ଶବ୍ଦ ପ୍ରାୟ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । 'ଅନାସ୍ତ' 'ଉଗ୍ରର' 'ଉହାଳ' (ଅଳ୍ପରାଳ) 'ଗୁଞ୍ଜର' 'ଲୋରେଣ' ଇତ୍ୟାଦିରୂପ ଶବ୍ଦ ବହୁଳ ଦେଖାଯାଏ । ଅନେକ ସଂସ୍କୃତକ୍ରିୟାପଦ ସ୍ଥଳେ ସ୍ଥଳେ ଅବିକଳ ରହି-ଅଛି । ଯଥା :—"ଦେହର ସଙ୍ଗେ ନରହନ୍ତି, ମରଣେ କେହି ନଗଛନ୍ତି" । "ଡେରନ୍ତି" 'ଖଣ୍ଡଣ' 'କଳ୍ପ' ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରାକୃତ ଶବ୍ଦ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଚୁର ମିଳେ । ଏତଦ୍‌ବ୍ୟତୀତ ଉକ୍ତକବି ଜଗନ୍ନାଥ ଅନ୍ୟ ଉକ୍ତିଗ୍ରନ୍ଥ ଓ ସଙ୍ଗୀତାଦି ରଚନା କରି-ଥିବାର ଅନେକେ ଅନୁମାନ କରନ୍ତି ।

ଖଣ୍ଡିଏ ଛବି ।*

୧

ଅମଳ କମଳ କଳିକା କୋମଳ
ଜଡିତ ଲଳିତ ମୃଣାଳ ପାଶେ,
ସ୍ନାତ ଅନୁରାଗେ ସୁହାଗ ପରାଗେ
ନୟନ ସମ୍ପଦ ସଲିଳେ ଭାସେ ।

୨

ଏକର ଲଙ୍ଗିତେ ଅପର ଚୁମ୍ବିତେ
ମୁଖେ ମୁଖ ଦେଇ ସୁଧା ଲହରୀ ।
ଗୁପତେ କେତୋଟି ବଚନେ ଦରୋଟି
ଜାଣିଲି ସତେ କି ପ୍ରାଣେ ମୋହର ?

୩

କ୍ଷଣେ ହସାଉଛି କ୍ଷଣେ ରସାଉଛି,
ଏକ ଅପରକୁ ଅପଣା ମନେ
କରେ ଦୋହଲାଇ ଗୀତେ ବହଲାଇ
"ବାୟୁ" "ବୁଡା" ଆଦି ଗୃଢ଼ ବଚନେ ।

୪

କନକେ ରଞ୍ଜିତ ତରୁଗଳଛିଣ
ଦିବା ଅବସାନୁ ରୁଚିର ଅତି ।
ଅବଗାହି ନୀରେ ଗାବ ଦେଇ ଧୀରେ
ବାହୁଡନ୍ତି ନୀଡ଼େ ବିହଙ୍ଗପତ୍ତି ।

୫

ପବନ ହିଲ୍ଲୋଲେ କାଦମ୍ବିନୀ ଦୋଳେ
ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ ତହିଁ ରମଇ ଅତି ।
ସୁଷମା ସୁନ୍ଦରୀ ଗୃହୁ ବିମ୍ବାଧରୀ
ଅଛନ୍ତି ସେ ଦିବ୍ୟ ପଟେ କି ଲାଗି ?

୬

ନିରେଖି ଏ ଶୋଭା ଚିତ୍ତ ଚକ୍ଷୁ ଲୋଭା
ଘୁଚନ୍ତି କମଳେ କମଳ କଳି ।
'ଏକ' 'ଏକ' 'ଏକ' 'ସେକ' 'ସେକ' 'ସେକ'
କେତେ କେତେ ପ୍ରଶ୍ନ ନ ହୁଏ ଜଳ ।

୭

କିବା ଅଟେ "ମୁହିଁ" କିବା ଅଟେ "ତୁହି"
କିବା "ସେହି"—ନବ ଚିହ୍ନି ନ ଜାଣେ ।
ସୁଶୀଳ ଅମ୍ବର ଧରି ମନୋହର
ସବୁ ସମତୁଲ ତାହାର ପ୍ରାଣେ ।

୮

ଦଣ୍ଡ ଲତା କ୍ରମେ ଭୁଲିଏ ଏ ତମ
ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଜ୍ଞାନର ଅଭାବେ ତାର,
'ତୁହି' ନୁହେ 'ମୁହିଁ'— 'ମୁହିଁ' ନୁହେ 'ତୁହି'
"ତୋର" "ମୋର" "ତାର" କ୍ରମେ ସଞ୍ଚାର ।

* ତୁଇଗୋଟି ସନ୍ତାନଙ୍କୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଲିଖିତ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

୯

ଏଣୁ ତାର ପ୍ରାଣେ ନବ ନବ ତାନେ
କେତେ କେତେ ଗୀତ ଝଙ୍କାରେ ନିତ,
କେତେ କେତେ ପ୍ରଶ୍ନ ନାହିଁ ସମାଧାନ
ନିରେଖି ଗଗନ ନିରେଖି କ୍ଷିତି ।

୧୦

'ଏ·କ' 'ଦୁ-କ' ଜଣ ପୁଣ୍ଡେ ଏହୁଷର
ସମସ୍ତ ଜୀବନ ଅବୋଧ ଶିଶୁ
ପୂର୍ବାହ୍ନେ ମଧ୍ୟାହ୍ନେ କିବା ଅପରାହ୍ନେ
ସର୍ବକାଳେ ସେହୁ ଜ୍ଞାନପିପାସୁ ।

୧୧

ଯାବତ ତା ହୃଦେ ନାହିଁ ହୁଏ ଉଦେ
ପୂର୍ଣ୍ଣ ଜ୍ଞାନରବି ଉମ୍ବନାଣୀ
'ତୋର' 'ମୋର' 'ତାର' ଥାଏଟି ତାହାର
ଯେଣୁ ସେହୁ ଶୁଦ୍ଧଜ୍ଞାନପିପାସୀ ।

ପାଗଳର ପ୍ରଳାପ—

ଉଦାହରଣ ।

"As crabs, goats, scorpions, the balance, and the waterpot, lose their meanness when hung as signs in the Zodiac, so I can see my own vices without heat in the distant persons of Solomon, Alcibiades, and Cataline."— Emerson.

"ଗୌର ବାଉଳ, ନିତାଇ ବାଉଳ, ବାଉଳ ହରିଦାସ"

(୩)

ମାନବର ଏହା ଗୋଟିଏ ପ୍ରକୃତିଗତ ନିୟମ ଯେ ଚଳେ ଯେ—ସେ ଅପରର ସୁଖ ଦେଖି ସୁଖୀ ହେଉ ବା ନ ହେଉ ଦୁଃଖ ଦେଖି ସୁଖୀ ହୁଏ । ପାଠକ! କ୍ଷମା କରିବେ ଅପଣମାନେ କେହି ଏ ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକ ନୁହନ୍ତି ବୋଲି ନିଜକୁ ନିଜେ କହି ପାରନ୍ତି ; କିନ୍ତୁ ପାଗଳ ଅପଣଙ୍କ କଥା ଅନୁମୋଦନ କରି ପାରିବ ନାହିଁ । ଅପଣ ନିଜକୁ ନିଜେ ବୁଝି ପାରନ୍ତି ବା ଅପର ନିକଟରେ ପ୍ରକାରାନ୍ତରେ କହି ପାରନ୍ତି ଯେ—ଆପଣ ପର ଦୁଃଖରେ ଦୁଃଖୀ, ପର ଲାଗି ସତତ ଆପଣଙ୍କର ପ୍ରାଣ କାନ୍ଦୁଛି, ପରପାଇଁ ଆପଣ ପ୍ରାଣ ଦେବା ଲାଗି ପ୍ରସ୍ତୁତ ; କିନ୍ତୁ ମୁଁ ପଚାରେଁ—ଆପଣ ପରପାଇଁ ଯେଉଁ ଦୁଃଖ ପ୍ରକାଶ କରିଥାନ୍ତି ତାହା କି ନିର୍ଭେଜାଳ ? ତାହା ସହିତ ନିଜେ ସେପରି ଦୁଃଖ ଭୋଗ କରି ନାହିଁ ବୋଲି ଯେଉଁ ଅହଂକାର ଟିକିକ ଥାଏ ତାହା ମିଶି ନ ଥାଏ କି? 'ଈଶ୍ୱର ମୋତେ ଏପରି ଦୁଃଖରେ ଦୁଃଖୀ କରି ନାହାନ୍ତି', ବୋଲି ଯେଉଁ କୃତଜ୍ଞତା ଟିକିଏ ଥାଏ ତାହା ମଧ୍ୟ ତହିଁ ସଙ୍ଗରେ ମିଶି ନ ଥାଏ କି?

ଦୁଃଖୀର ସହିତ ନିଜର ଅବସ୍ଥା ତୁଳନା କରି ଯେଉଁ ନୀରବ ଆନନ୍ଦ ଉପଭୋଗ କରନ୍ତି ତାହା ଦୁଃଖୀ ସମକ୍ଷରେ ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତି କି?

ପାଠକ ! ପରଦୁଃଖରେ ଦୁଃଖ ପ୍ରକାଶ କରିଥାନ୍ତି ସତ୍ୟ, ଅନୁଭବ କରିଥାନ୍ତିଟିକି? ଯେ ଯେଉଁ ଦୁଃଖଟି ଆପଣଙ୍କ ନିକଟରେ ବ୍ୟକ୍ତ କରେ ତାହାର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଗୁରୁତ୍ୱ ଆପଣ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରିଥାନ୍ତିଟିକି?

ମୋତେ ବୋଧହୁଏ ତାହାର କଣିକାଏ ସୁଦ୍ଧା ଆପଣ ଅନୁଭବ କରି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ—ବା କରନ୍ତି ନାହିଁ । ସମ୍ଭବତଃ ଆପଣ ମନେ କରନ୍ତି ଯେ "ଏ ଲୋକଟି "ଚଳକୁ ଚାଲ" କରୁଛି । ମୁଁ ଯଦି ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ପଡିଥାନ୍ତି ତେବେ ଏହି ଦୁଃଖକୁ ଦୁଃଖ ବୋଲି ଗଣନ୍ତି ନାହିଁ ।" କିନ୍ତୁ ଆପଣ ନିଜେ ନିଜର ଦୁଃଖଟିକୁ (ତାହା ଆପଣଙ୍କର କଳ୍ପନା ସମ୍ଭୂତ ହେଲେ ମଧ୍ୟ) ପର୍ବତପ୍ରମାଣ ଗଣନ୍ତି—ଅପରର ଦୁଃଖ ତାହା ତୁଳନାରେ ପରମାଣୁ ; ସନ୍ଧାନୁଭୂତରୂପ-ଅଣୁବୀକ୍ଷଣ ଯନ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା ଦେଖିଲେ ମଧ୍ୟ ତାହାର ରୂପାନ୍ତର ଘଟେ କି ନା ସନ୍ଦେହ । ସୁଖର ବିଷୟ ଏତିକ ଯେ ଦୁଃଖ ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷ ଯଦି ପରିଚିତ, ଅନୁଗତ, ବା ଆତ୍ମୀୟ ହୁଏ, ତେବେ "ବଚନେ କା ଦରିଦ୍ରତା"ର ଅଭାବ ଅନେକ ସମୟରେ ହୁଏ ନାହିଁ । ଏତିକ ଯାହା ଆପଣଙ୍କର 'ଭଲର ମନ' ବା 'ମନର ଭଲ' । କିନ୍ତୁ ପାଠକ! ଆପଣ ଯଦି ସମଦୁଃଖୀ ହୋଇଥାନ୍ତି—ଦୁଃଖୀର ଦୁଃଖ କଥାଟିକୁ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରନ୍ତି, ତେବେ ହୃଦୟର ନିଭୃତତମ ପ୍ରଦେଶରୁ ଯେଉଁ କରୁଣାର କ୍ଷୀଣଆଭା ପ୍ରକାଶ ପାଏ— ତାହା ଅମୂଲ୍ୟ, ଅତୁଳନୀୟ, ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ।

ଦୁଃଖୀ ଦୁଃଖ ଦ୍ରବକାରୀ ଏହି ରସାୟନ ପରି ଜଗତରେ ଅଛି କି?

ହାୟ! ପର ଦୁଃଖରେ ଦୁଃଖୀ ଏ ସଂସାରରେ ଅତି ବିରଳ । ଏ ହେତୁରୁ ନିଜ ଦୁଃଖ ବ୍ୟକ୍ତ କରିବାର ଅବସର ମଧ୍ୟ ମତେ ମିଳେ ନାହିଁ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ପାଠକ—ପୂର୍ବରୁ ଯେଉଁ ସହାନୁଭୂତିର କଥାଟି କହି ପକାଇଛି ତାହାର କାରଣ କେବଳ ଅବରୁଦ୍ଧ ମନୋ-ବେଦନା । ଭାବୁକ କବି ବୁଝି ସମ୍ଭବ ଲେଖିଛନ୍ତି—

"Give sorrow words,
The grief that does not speak
Over-burdens the heart
And bids it break."

ମୋର ସହାନୁଭୂତି, ଅନିଷ୍ଟକାରକ ନୁହେ । କୌଣସି ଆଶଙ୍କା କରିବେ ନାହିଁ । ମୁଁ କେବଳ "Fellow-ship in pain" ସମଦୁଃଖୀ ଖୋଜି ବୁଲୁଛି । ସୟତାନ (Satan) ନରକରେ ନିକ୍ଷିପ୍ତ ହୋଇ ମଧ୍ୟ ନିଜ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶାର ସଙ୍ଗୀ ଖୋଜି ବୁଲୁଥିଲା; କାରଣ—ଦୁଃଖ ବିଭକ୍ତ ହେଲେ ତାହାର ତୀବ୍ରତା ରହେ ନାହିଁ । ଜଣଙ୍କର କ୍ଷେତ ଧୋଇ ଗଲେ ବା ଘର ପୋଡ଼ିଗଲେ, ସେ ଲୋକଟିର ମନରେ ଗୁରୁତର ଆଘାତ ଲାଗେ । କିନ୍ତୁ ତାଁର ପଡ଼ଶ ଜଣଙ୍କର ଘର ପୋଡ଼ିଗଲେ ବା କ୍ଷେତ ଧୋଇଗଲେ ସେ ଲୋକଟିର ମନରେ ତେତେ କଷ୍ଟ ହୁଏ ନାହିଁ । ସେ ସମବେଦନାପନ୍ନ କେତେକ ପରୋପକାରୀଙ୍କୁ ଦେଖି ଆଶ୍ୱସ୍ତ ହୁଏ । ଏଥିଲାଗି ମୁଁ କହୁଛି 'ମାନବ ପରର ସୁଖ ଦେଖି ସୁଖୀ ହେଉ ବା ନ ହେଉ ଦୁଃଖ ଦେଖି ସୁଖୀ ହୁଏ' ।

[ମୁଁ ପାଗଳ—ଏ ମୋର ଗୋଟିଏ ଦୁଃଖ—ଯଦି ମୁଁ ଶୁଣେ ବା ଦେଖେ ଯେ ମୋ ଅପେକ୍ଷା ଅତି ମହାନ୍ ଲୋକେ 'ପାଗଳ' ଅଭିହିତ ହୋଇଅଛନ୍ତି ବା ହେଉ-ଅଛନ୍ତି ତେବେ ମୋର ଦୁଃଖଟା ଅନେକ ଉଣାଇ ହୋଇ-ଯିବ । ମୋର ସହାନୁଭୂତି ଦୌଡ଼ ଏତେଦୂର ।]

ମୁଁ ବାଉଳ—କିନ୍ତୁ ହାୟ କେତେ ଦାର୍ଶନିକ, କେତେ ଧର୍ମ ପ୍ରଚାରକଙ୍କ ପ୍ରତି ଏହି ଶବ୍ଦଟି ସମୟ ବିଶେଷରେ ଅଯଥା ପ୍ରୟୋଗ କରି ହୋଇଅଛି !

ପ୍ରେମାବତାର ଗୌରାଙ୍ଗ ।

ଯେତେବେଳେ ସ୍ନେହମୟ ପିତା, ପ୍ରାଣଗତପ୍ରାଣା ମାତା, ଓ ପ୍ରେମମୟୀ ବିଷ୍ଣୁପ୍ରିୟାଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି ନାମର ମାହାତ୍ମ୍ୟ ପ୍ରଚାର ଲାଗି ଗୈରିକ ବସନ, ଦଣ୍ଡକମଣ୍ଡଳୁ ଧରି ବାହାରିଥିଲେ ସେ ଦିନ କି ତାହାଙ୍କର ପିତା ମାତା ପ୍ରଭୃତି ତାହାଙ୍କୁ ବାଉଳ ବୋଲି ଭାବି ନ ଥିଲେ ।

ଯେତେବେଳେ ପୂର୍ବ ପ୍ରଚଳିତ ବ୍ରାହ୍ମଣପଣ୍ଡିତ ବିରୁଦ୍ଧ-ରେ ହସ୍ତୋତ୍ତଳନ କରି ଅଗ୍ରଣୀ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ନାମ ବିତରଣ କରିଥିଲେ—ଯେତେବେଳେ ମୁସଲମାନ 'ହରିଦାସ' ଙ୍କୁ ନିଜ ଧର୍ମରେ ଦୀକ୍ଷିତ କରାଇଥିଲେ—ଯେତେବେଳେ ମାନବ ମାତ୍ରେ ଈଶ୍ୱର ଭକ୍ତିର ଅଧିକାରୀ ବୋଲି ବଜ୍ର ଗମ୍ଭୀର ନାଦରେ ପ୍ରଚାର କରିଥିଲେ—ସେତେବେଳେ ରକ୍ଷଣଶୀଳ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ କି ତାହାଙ୍କୁ ପାଗଳ ଭାବି ନ ଥିଲେ । କେତେ ପରିହାସ, କେତେ ବିଦ୍ରୂପ, କେତେ ଜଣ କରିଥିଲେ ତାହାର ଇୟତ୍ତା କରି ଯାଇପାରେ କି ? ଯେତେବେଳେ କୋକିଳର କୂଜନ ଶୁଣି ଗୌରାଙ୍ଗ ଚମତ୍କୃତ ହେଉଥିଲେ, କୁସୁମର ଆମୋଦରେ ବିମୁଗ୍ଧ ହେଉଥିଲେ, ସମୁଦ୍ରର ଉତ୍ତଳ ତରଙ୍ଗମାଳା ଦେଖି ଈଶ୍ୱରଭାବରେ ସଂଜ୍ଞାଶୂନ୍ୟ ହୋଇ ସମୁଦ୍ରକୁ ଆଲିଙ୍ଗନ କରିବା ଲାଗି ବାହୁ ପ୍ରସାରଣ ପୂର୍ବକ ଧାବମାନ ହେଉଥିଲେ—ଯେତେ-ବେଳେ ଉଦ୍ଦଣ୍ଡ କୀର୍ତ୍ତନରେ ମତ୍ତ ହୋଇ (ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ) ବାହ୍ୟ-ଜ୍ଞାନ ଶୂନ୍ୟ ହେଉଥିଲେ ତେତେବେଳେ ଈଶ୍ୱର ଜ୍ଞାନଶୂନ୍ୟ ନାସ୍ତିକ ବା ଅମ୍ମ ନିଜ ପରି ସଂଶୟାପନ୍ନ ଅର୍ଦ୍ଧନାସ୍ତିକମାନେ କି ତାହାଙ୍କୁ ଉନ୍ମାଦଗ୍ରସ୍ତ ବା ବାଉଳ କହୁ ନ ଥିଲେ ।

ଆଜି ସେହି "ଭାଧାପ୍ରେମେ ମତୋୟାରା" ଭାରତର ପ୍ରାୟ ଏକ ଦଶମାଂଶ ଲୋକଙ୍କର ଇଷ୍ଟଦେବ । ସେ ଭାଲର ପାଗଳ ଆଜି ଦେବତା ।

(ଆଜି ମଧ୍ୟ କେତେ ଲୋକ ତାଙ୍କର ପ୍ରଚାରିତ ଧର୍ମକୁ "ପାଗଲାମି" କହୁଛନ୍ତି)

ଗୌରାଙ୍ଗଙ୍କର ସହଧର୍ମୀ ଓ ପ୍ରଧାନ ପ୍ରଚାରକ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ଯେଉଁ ଦିନ କ୍ରୂରକର୍ମା ଜଗାଇ ମାଧାଇଙ୍କର ଜୀବନର ପଙ୍କିଳ ସ୍ରୋତକୁ ପ୍ରେମାମୃତ ଦ୍ୱାରା ସ୍ୱଚ୍ଛ ଓ ନିର୍ମଳ କରି-ଥିଲେ—ଯେଉଁ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ସେମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଗୁରୁତର ଆହତ ହୋଇ ରକ୍ତାକ୍ତ କଳେବରରେ ବାହୁ ପ୍ରସାରଣ ପୂର୍ବକ "ମେରେଛିସ୍ ଭାଇ କଲସିର କଣା, ତା ବଲେ କି ପ୍ରେମ ଦିବନା" କହି ଆଲିଙ୍ଗନ କରିଥିଲେ—ସେ ସମୟରେ ଦର୍ଶକମାନେ କି ତାହାଙ୍କୁ ପାଗଳ ଭାବି ନ ଥିଲେ ।

Tit for tat', "ହିଂସ୍ରିତେ ପ୍ରତିହିଂସିତ" ନୀତି ପ୍ରଚାରକମାନେ ସେଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ ଥିଲେ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦଙ୍କୁ କି କହିଥାନ୍ତେ ସେମାନଙ୍କୁହିଁ ଜଣା ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯେ ସ୍ୱାର୍ଥତ୍ୟାଗ ଦେଖି ସ୍ୱାର୍ଥ ଉତକ୍ଷିପ୍ତ ପ୍ରାଣରେ ଅଦ୍ଭୁତ ଭକ୍ତି ଓ ଭୟର ସଞ୍ଚାର ହୁଏ—ତାହା ସ୍ୱାର୍ଥପର ନିକଟରେ ବାଚାଳତା ଭିନ୍ନ ଅନ୍ୟରୂପରେ ପ୍ରତୀୟମାନ ହୁଏ କି ?

ବର୍ତ୍ତମାନ ହରିଦାସଙ୍କ କଥା ଶୁଣନ୍ତୁ । ସେ ଥିଲେ ମୁସଲ-ମାନ୍, କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ତାହାଙ୍କର ଭାବର ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୁଏ—ସେ ବୈଷ୍ଣବ ଧର୍ମ ଅବଲମ୍ବନ କରନ୍ତି । ସବୁଦା 'ହରି' ଭିନ୍ନ ତାହାଙ୍କ ମୁଖରୁ ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ଶୁଣା ଯାଉ ନ ଥିଲା । ସେ ମଧ୍ୟ ଜଣେ ଉଚ୍ଚପଦସ୍ଥ କର୍ମଚାରୀ ଥିଲେ । ତାହାଙ୍କର ବହୁମୂଲ୍ୟ ବସନଭୂଷଣ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ସେ ସାମାନ୍ୟ ଡୋରକୌପୀନ ଓ ବହିର୍ବାସକୁହିଁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପରି-ଧେୟ ଜ୍ଞାନ କଲେ । ଏହା ଲସଲମ ଧର୍ମାବଲମ୍ବୀମାନଙ୍କର ସହ୍ୟ ହେଲା ନାହିଁ । ସେମାନେ କାଜିଙ୍କ ନିକଟରେ ନାଲିସ କଲେ—"ହରିଦାସ କାଫୁର ନାମ ଓ ଧର୍ମ ଗ୍ରହଣ କରି ମୁସଲମାନ ସମାଜକୁ ତର କଲଙ୍କିତ କରିଅଛନ୍ତି ।"

କାଜି ହରିଦାସଙ୍କୁ ଡକାଇ ଅନେକ ପ୍ରଲୋଭନ ଦେଖାଇ ଥିଲେ । ହରିଦାସଙ୍କର ମନ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ବିଚଳିତ ହେଲା ନାହିଁ । ପରିଶେଷରେ ଭୟ ପ୍ରଦର୍ଶନ ଓ ଉତ୍ପୀଡ-ନର ସୂତ୍ରପାତ ହେଲା । ୦

ହରିଦାସ କାରାଗାରକୁ ପ୍ରେରିତ ହେଲେ—ତହିଁରେ ତାଙ୍କର ମତ ଟଳିଲା ନାହିଁ । ତଦନନ୍ତର ବାଇସ ବଜା-ରରେ ବୁଲାଇ କଠୋର ବେତ୍ରାଘାତର ଆଜ୍ଞା ପ୍ରଚାରିତ ହେଲା । ସେହି ନୃଶଂସଦୃଶ୍ୟ ଦେଖିବା ଲାଗି କି ହିନ୍ଦୁ କି ମୁସଲମାନ ଅସଂଖ୍ୟ ଲୋକ ସମବେତ ହୋଇ ଥିଲେ । [ହାୟ ! ପ୍ରାଣିର କଷ୍ଟ ଦେଖି ଲୋକେ ଆନନ୍ଦ ଅନୁଭବ କରନ୍ତି, ତାହା ନ ହେଲେ "ଫାସି" ଦେଖିବାଲାଗି କାହିଁକି ଲୋକେ ଏତେ କଷ୍ଟକର କାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରାଙ୍ଗଣ ପରି-ପ୍ରାବଳ୍ୟ କରନ୍ତେ !] ହରିଦାସଙ୍କର ଧୀର ଗମ୍ଭୀର ମୂର୍ତ୍ତି କୌଣସି ଚାଞ୍ଚଲ୍ୟ ପ୍ରଦର୍ଶିତ କରି ନ ଥିଲା ।

ହରିଦାସଙ୍କୁ ବେତ୍ରାଘାତ ହେଲା । ଏକ ଏକ କରି ବାଇସ ବଜାରେ ବୁଲାଇ ତାହାଙ୍କ ଅସ୍ଥିରୁ ମାଂସ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ କରା ହେଲା—କିନ୍ତୁ ତାହାଙ୍କଠାରୁ କେହି କଷ୍ଟ ବ୍ୟଞ୍ଜକ ସୀତ୍କାର ଶୁଣି ନାହାନ୍ତି—କେହି ତାହାଙ୍କର ଭ୍ରୂଲତା-କୁଞ୍ଚନ ଦେଖି ନାହାନ୍ତି ।

ଥରେମାତ୍ର ଯଦି "ଆଲ୍ଲା ହୋ ଅକ୍‌ବର" କହି ଥାନ୍ତେ ତେବେ ଏହି ଦାରୁଣ ଉତ୍ପୀଡନ ତାହାଙ୍କୁ ସହିବାକୁ ହୋଇ ନ ଥାନ୍ତା ।

କିନ୍ତୁ ଯାହାର ବିଶ୍ୱାସ ଦୃଢ, ତାହା ପକ୍ଷରେ 'ବିଶ୍ୱାସ' ଏକ ଦିଗରେ ଓ ସମସ୍ତ ଜଗତ ଅନ୍ୟ ଦିଗରେ ।

[ଆମ୍ଭମାନଙ୍କପରି ଯେଉଁମାନଙ୍କର ଧର୍ମରେ ଅର୍ଦ୍ଧ ବିଶ୍ୱାସ ଅଛି—ସେମାନେ ଯଦି ଏହିରୂପ ବିପଦରେ ପଡନ୍ତେ ତାହା ହେଲେ ବୋଧ ହୁଏ ଯେ ଯାହା କହନ୍ତା ତାହା କରନ୍ତେ । ତା ନ ହେଲେ କି ଲୋକେ ସାମାନ୍ୟ କାମିନୀ ବା କାଞ୍ଚନର ପ୍ରଲୋଭନରେ ପଡି ନିଜର ଧର୍ମ ବିଶ୍ୱାସକୁ ଜଳାଞ୍ଜଳି ଦିଅନ୍ତେ ?]

ହରିଦାସ ଶେଷରେ ସମାଧିସ୍ଥ ହେଲେ (କାହାର ମତରେ ମୂର୍ଚ୍ଛିତ ହେଲେ)—ତେତେବେଳେ କେତେ ଲୋକ ମନେ କରି ନ ଥିଲେ ଯେ ଲୋକଟା "ଖେୟାଲି" "ପାଗଳ" । ସାମାନ୍ୟ "ଖେୟାଲି" ପାଇଁ "ଜୀବନଟା ଗଲା ।"

ଆଜି ମୁସଲମାନ ହରିଦାସ—ହିନ୍ଦୁର (ବୈଷ୍ଣବ ସମ୍ପ୍ର-ଦାୟର) ଆରାଧ୍ୟ ଦେବତା ଭକ୍ତ । ସେମାନଙ୍କର ଏହି ଅଦ୍ଭୁତ ଲୋକାତୀତ ଗୁଣମାନ ଦେଖି ସେମାନଙ୍କର ଭକ୍ତ-ମାନେ ତାହାଙ୍କୁ ପାଗଳ ଆଖ୍ୟା ପ୍ରଦାନ କରିବାକୁ ଚାହାନ୍ତି । ଭକ୍ତମାନେ କହନ୍ତି :—

"ଘୋର ବାଉଲ ନିତାଇ ବାଉଲ ବାଉଲ ହରିଦାସ
ତିନ ବାଉଲେ ଏକ ହୟେ ପ୍ରେମ କୈଲ ପ୍ରକାଶ ।"

[ପାଠକ— ମୁଁ ବିଉଲୋକଙ୍କ କଥା କହି ପକାଇଲି, ମନେ କରିବେ ନାହିଁ ଏଠାରେ ପ୍ରଥମ ସ୍ୱତଃସିଦ୍ଧ ଲାଗୁଛି । "Things which are equal to the same thing are equal to one another." ସେମାନେ ମହାନ୍—ଲୋକେ ତାହାଙ୍କୁ ପାଗଳ କହୁଥିଲେ, ମୋତେ ମଧ୍ୟ ପାଗଳ କହନ୍ତି—ସେହେତୁ ମୁଁ ମହାନ୍ । ଏ ନ୍ୟାୟ ଏଠାରେ ଖଟିବ ନାହିଁ । ଅଧିଗଣଙ୍କ ପାଗଳଟି—'ଅଜ୍ଞାନ' ବା 'ମୂର୍ଖ' ପାଗଳ ।] କ୍ରମଶଃ—

ସାମୟିକ ପ୍ରତିବିମ୍ବ ।

ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀ ।

ବହୁବାଧା ବିଘ୍ନ, ନିନ୍ଦା ସ୍ତୁତି, ହର୍ଷ ଓ ବିଷାଦର ମଧ୍ୟ ଦେଇ ସମ୍ମିଳନୀର ତୃତୀୟ ବାର୍ଷିକ ଅଧିବେଶନ ହୋଇଗଲା । ରାଜ

Digitized by srujanika@gmail.com

ପ୍ରତିନିଧିମାନଙ୍କର ଗୁଣକୀର୍ତ୍ତନ, କେତେକ ପ୍ରଧାନ୍ ଉତ୍କଳୀୟଙ୍କର ବିୟୋଗରେ ଦୁଃଖ ପ୍ରକାଶ, ଏବଂ ଦେଶର କୃଷି, ଶିଳ୍ପ, ଓ ଶିକ୍ଷା ବିଷୟରେ କିଞ୍ଚିତ୍ ଆଲୋଚନା, ଏହି ଅଧିବେଶନର ପ୍ରଧାନ ଅଙ୍ଗ ଥିଲା । ଯାହାହେଉ ଏହି "ଗୁଣ କୀର୍ତ୍ତନ" 'ସହାନୁଭୂତିପ୍ରଦର୍ଶନ' ପ୍ରଭୃତି ମଧ୍ୟରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଗୁରୁତର ବିଷୟ ଆଲୋଚିତ ହୋଇଅଛି । ବିଷୟଟି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଅତିପ୍ରିୟ ସମ୍ମିଳନୀର ସ୍ଥାୟିତ୍ୱ ।

ସମ୍ମିଳନୀର ଉଦ୍ଭାବକମାନେ ଯେ ଉତ୍କଳବ୍ୟାପୀସ୍ପନ୍ଦନ ଦେଖି ଉତ୍ସାହିତ ହୋଇଥିଲେ ଏବଂ ତାହାର ଏକାନ୍ତ ଅଭାବ ଦେଖି ଏକପ୍ରକାର ହତୋଦ୍ୟମ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ସେମାନେ ସମ୍ମିଳନୀର ଭବିଷ୍ୟତ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ନାନାପ୍ରକାର ଅମଙ୍ଗଳ ଆଶଙ୍କା କରୁଅଛନ୍ତି । ହୋଇଥାରେ, ତାହା ସେମାନଙ୍କର ସ୍ନେହାତିଶଯ୍ୟର ପରିଚାୟକ । କିନ୍ତୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ସମ୍ମିଳନୀର ନେତାମାନଙ୍କର ଏହି ପ୍ରକାର ଭାବ ଦେଖି କିଛି ବିଚଳିତ ହୋଇଅଛୁଁ ।

ଆମ୍ଭେମାନେ ଜିଜ୍ଞାସା କରୁଁ ସମ୍ମିଳନୀ ଜାତୀୟଜୀବନ ଗଠନରୂପ ଯେଉଁ ମହତ୍ତ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଘୋଷଣା କରିଅଛନ୍ତି ତାହା କି ଏହି ଦୁଇ ଏକ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ସଂଘଟିତ ହୋଇପାରେ ? ସମ୍ମିଳନୀ ନିମନ୍ତେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟମାନ କରୁଅଛୁଁ ତାହାର ଫଳ କି ଏହି ଜୀବନରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଭୋଗ କରିବୁଁ ?

ଇତିହାସ ପର୍ଯ୍ୟାଲୋଚନା କଲେ ଦେଖୁଁ ଯେ କୌଣସି ଜାତି ବା ଦେଶ ଏକ ଦିନ ବା ଏକ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ଉନ୍ନତ ହୋଇ ନାହିଁ । 'ରୋମ ନଗରୀ ଏକ ଦିନରେ ନିର୍ମିତ ହୋଇ ନ ଥିଲା ।' ଯୁଗାନ୍ତରବ୍ୟାପୀ ସମବେତ ଚେଷ୍ଟା କେବଳ ଗୋଟିଏ ଜାତି ଗଠନ କରିପାରେ ବା ଗୋଟିଏ ଦେଶକୁ ଉନ୍ନତ କରିପାରେ । ଯେଉଁ ଜାପାନୀ ଜାତିର ଆଲୌକିକ କାର୍ଯ୍ୟମାନ ଦେଖି ଅଜ ସମସ୍ତ ସଭ୍ୟ ଜଗତ ଚମତ୍କୃତ ହେଉଅଛି ତାହା ୫ ବର୍ଷ ବା ୧୦ ବର୍ଷ ଉଦ୍ୟମରେ ଗଠିତ ହୋଇ ନାହିଁ । ପ୍ରାୟ ତିନି ଚାରି ଶତ ବର୍ଷ ହେବ ଜାପାନୀମାନେ ଜାତୀୟଜୀବନଗଠନରୂପ ମହାବ୍ରତରେ ବ୍ରତୀ ହୋଇଥିଲେ । କେବଳ ଉପଯୁକ୍ତ ନେତା ଅଭାବରୁ ତାହା ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଣତ କରି ପାରି ନ ଥିଲେ । ସେମାନେ ଭୂମି କର୍ଷଣ କରିଥିଲେ କେବଳ ବର୍ତ୍ତମାନ ସମ୍ରାଟ୍ (ମିକାଡ଼ୋ)ଙ୍କ ପରି ଉପଯୁକ୍ତ କୃଷକର ଅଭାବ ଥିଲା । କର୍ଷିତ ଜମିରେ ଉପଯୁକ୍ତ ସମୟରେ ଉପଯୁକ୍ତ କୃଷକ-ଦ୍ୱାରାହିଁ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଫଳଲାଭ ହୁଏ । ମାନବ ରାଜ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି । ପୀତ ସାଗରରେ ନୂତନ ଦ୍ୱୀପର ହଠାତ୍ ଅଭ୍ୟୁତ୍ଥାନ ପରି ମାନବ ଜାତିର ସହସା ଅଭ୍ୟୁତ୍ଥାନ ଅତି ବିରଳ-ସମ୍ଭବ କିମ୍ବା ଅସମ୍ଭବ ତାହା କେବଳ ସର୍ବଜ୍ଞ ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କୁ ଜଣା ।

ସେହେତୁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ନେତୃବର୍ଗଙ୍କ ନିକଟରେ ନିବେଦନ ଯେ ସେମାନେ ଏହି ଅମଙ୍ଗଳ ଆଶଙ୍କା ଦୂର କରି କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସାଧନ କରନ୍ତୁ—ଅବଶ୍ୟ ଦିନେ ସୁଫଳ ଫଳିବ; ଆମ୍ଭେମାନେ ନ କରୁଁ ଭାବି ବଂଶଧରମାନେ ତାହା ଅବଶ୍ୟ ଭୋଗ କରିବେ ।

କେବଳ ନେତାମାନଙ୍କୁ ଦୋଷ ଦେଇ, କାର୍ଯ୍ୟରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହେବା ନିମନ୍ତେ ଅନୁରୋଧ କରି ଉହାଲେ ଚଳିବ ନାହିଁ । ବରଂ ଦୋଷ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ନିଶ୍ଚେଷ୍ଟତା, ବାକ୍‌ପଟୁତା, କର୍ମହୀନତା ଓ ପ୍ରକୃତ ସହାନୁଭୂତି (ଯାହା କି କେବଳ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପ୍ରତିଫଳିତ ହୁଏ) ର ଅଭାବ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ନେତାମାନଙ୍କର ଆଶଙ୍କା ଉତ୍ପାଦନ କରୁଅଛି । ଆମ୍ଭେମାନେ ଯେତେଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କାୟମନୋବାକ୍ୟରେ ସମସ୍ତ ଶକ୍ତି ନିଜ ଜାତି ତଥା ସ୍ୱଦେଶ ଜାତି ନିମନ୍ତେ ନିୟୋଜିତ ନ କରିବୁଁ, ଯେତେଦିନ ଯାଏ ସାମାନ୍ୟ ସ୍ୱାର୍ଥତ୍ୟାଗ ନ କରିବୁ, ଯେତେଦିନ ଯାଏ ବାକ୍‌ପଟୁତା ବା ଲେଖନୀଚାଳନ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ମୋକ୍ଷର ପ୍ରଧାନ ସୋପାନ ବୋଲି ମନେ ନ କରିବୁ ତେତେ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ "ପରାବସଥଶାୟୀ, ପରାନ୍ନଭୋଜୀ" ହୋଇ ଦିନ ଯାପନ କରିବୁ, ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

କିନ୍ତୁ ସମ୍ମିଳନୀର କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ହତାଶ ହେବାର କୌଣସି କାରଣ ନାହିଁ । ସମ୍ମିଳନୀ ଗୋଟିଏ ଜାତୀୟ ଭାବରେ ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତ ଶିକ୍ଷିତ ଉତ୍କଳବାସୀଙ୍କୁ ଅନୁପ୍ରାଣିତ କରିଅଛି । ତାହା ଯେପରି ସର୍ବବ୍ୟାପୀ ହୁଏ ତାହାର ଚେଷ୍ଟା ଅବଶ୍ୟକ । ସମ୍ମିଳନୀର ଅବଶ୍ୟ ଦିନେ ଶୁଭ ଦିନ ଆସିବ । ଏହା ଦୁରାଶା ନୁହେ । ଧନ, ମାନ, ପ୍ରାଣ ଏହି ମାତୃପୂଜାରୂପ ସମ୍ମିଳନୀମନ୍ଦିରରେ ବଳି ଦେବା ନିମନ୍ତେ ସମସ୍ତ ଉତ୍କଳୀୟ ଭ୍ରାତାମାନଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ କରୁଅଛୁଁ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ପ୍ରଥମ ଭାଗ । ଆଷାଢ଼, ୧୩୧୩ । ତୃତୀୟ ସଂଖ୍ୟା ।

ମୁକୁର

ମାସିକ ପତ୍ର

ଶ୍ରୀ ବ୍ରଜସୁନ୍ଦର ଦାସ, ବି. ଏ.
ସମ୍ପାଦକ ।

ଅଗ୍ରିମ ବାର୍ଷିକ ମୂଲ୍ୟ ।] କଟକ । [ଦୁଇ ଟଙ୍କା ମାତ୍ର ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ସୂଚୀ-ପତ୍ର ।

—:o:—

ବିଷୟ ।	ଲେଖକମାନଙ୍କର ନାମ ।	ପୃଷ୍ଠାଙ୍କ ।
୧ । ସାରଳା ଦାସ	ଶ୍ରୀ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଦାଶ, ବି.ଏ.	୪୯
୨ । ଶିକ୍ଷାବିଧାନ	ଶ୍ରୀ ଅଭିରାମଭଞ୍ଜ, ଏମ୍.ଏ., ବି.ଏଲ୍.	୫୦
୩ । ସମାଜ ଓ ଜାତୀୟ ଜୀବନ ...	ଶ୍ରୀ କାମପାଳ ମିଶ୍ର, ବି.ଏ.	୫୫
୪ । କ୍ଲିଓପେଟ୍ରା	ଶ୍ରୀ ଫକୀରମୋହନ ସେନାପତି	୬୨
୫ । ବେଦ ଓ ଧର୍ମ୍ମ	ଶ୍ରୀ ରାମଶଙ୍କର ରାୟ	୫୮
୬ । ପଞ୍ଚମା ଲୋକ	ଶ୍ରୀ ଗୋଲକଧନ୍ଦା	୭୦
୭ । ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ	ଶ୍ରୀ ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟ ରଥ ବାଣୀଭୂଷଣ	୭୨
୮ । କ'ଣ କଲ	ଶ୍ରୀ ଫକୀର ମୋହନ ସେନାପତି	୭୫
୯ । ପ୍ରାକୃତଜନମାନଙ୍କର ପ୍ରଭାବ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବଳଲ୍ ସାହେବଙ୍କର ଉକ୍ତିର ସାରାଂଶ ...	ଶ୍ରୀ ବ୍ରଜବନ୍ଧୁ ମିଶ୍ର, ବି.ଏ.	୭୪
୧୦ । ଉତ୍କଳକ୍ଷେତ୍ର	ଶ୍ରୀ ଦ୍ୱୈତାରି ପ୍ରସାଦ ଦାସ, ବି.ଏଲ୍.	୭୭
୧୧ । "ମାତୃଭାଷା"	ଶ୍ରୀ ସାର୍ଥୁଚରଣ ବେହେରା	୭୨
୧୨ । ମରୁ କୁସୁମ ...	ଶ୍ରୀ ବ୍ରହ୍ମାନନ୍ଦ ଗଡ଼ଗୀ	୭୨

(ପ୍ରବନ୍ଧମାନଙ୍କର ମତାମତ ନିମନ୍ତେ ଲେଖକମାନେ ଦାୟୀ ।)

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୁକୁର

୧ମ ଭାଗ । | ଆଷାଢ଼, ୧୩୧୩ । | ୩ୟ ସଂଖ୍ୟା ।

ସାରଳା ଦାସ ।

ତପସ୍ୱୀ ସତ୍ତମ ଭକ୍ତ ଅନୁପମ
ହେ ଭାରତୀ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ସୁତ,
ତବ ପଲସାଦେ ସାହିତ୍ୟ ସମ୍ପଦେ
ଆମ୍ଭେ ସବେ କୃତକୃତ୍ୟ ।
ଭାଷା ଅନ୍ଧକାଳେ ଅନ୍ଧାର ଜଳକଳେ
ସମୁଜ୍ଜ୍ୱଳ ଜବରବ
ପଣ୍ଡିତେ ପାଷଣ୍ଡେ ହାଟେ ବାଟେ ଦାଣ୍ଡେ
ଦେଖାଇଲ ଦିବ୍ୟଛବି ।
ମହାଭାରତର ଜଟିଳ ବଗ୍ଭର
ଧର୍ମନୀତି ରାଜନୀତି
ଦୈବବଳେ ଜଇ ସୁନ୍ଦର ସରଳ
ଶିଶୁକଣ୍ଠଗେୟ ଗୀତି ।
ଓଜ ତେଜ ବଳ ଶକ୍ତି ଅତୁଳ
ପଦ୍ୟ ପ୍ରବନ୍ଧେ
କାଳଗାମୀ ଭାଷା ଜଇ ମହାଯଶା
ବାନ୍ଧି ନୋହି ଛନ୍ଦୋବନ୍ଧେ ।

ତୁମ୍ଭ ବୀରବାଣୀ ସଂଗ୍ରାମ କାହାଣି—
ଶ୍ରବଣେ ଥକ ଉଛଳେ
ପରପଦାଧୀନ କ୍ଷୀଣ ଜଡ଼ପ୍ରାଣ
ଜାଗେ କ୍ଷଣେ ଜବଜଳେ ।
ତୁମ୍ଭ ଗୀତେ ସିନା ଶକ୍ତିଶାଳୀ ସେନା
ହୋଇଣ କୃଷକସନ୍ତ
ଜଣି ଶଣ୍ଢଗଣେ ଉଡ଼ାଇଲେ ରଣେ
ଉତ୍କଳର ବୈଜୟନ୍ତ ।
ଉଠ ଶୂଦ୍ର ମୁନି କେତେକାଳ ଚୁପ
ହୋଇ ରହିଥିବ ଅଛ
ଭାରତ ଭଣିଲେ ନବଜ୍ଞାନ ଦୀପ
ଜଳୁ ଥରେ ଦାଉଦାଉ ।
ଉଠୁ ଘରେ ଘରେ ଅକୁଣ୍ଠିତ ସ୍ୱରେ
ସ୍ୱାଧୀନ ସଙ୍ଗୀତଧ୍ୱନି
ଗାଅନ୍ତୁ ଉଲ୍ଲାସେ ବୃଦ୍ଧ ଯୁବା ବାଳେ
"ଜୟ ଭାରତ ଜନନୀ" ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶିକ୍ଷା ବିଧାନ ।

(୨)

ପଞ୍ଜାବଛସଲ ରାଜବର୍ତ୍ତ ଉପରୋକ୍ତ ବିଷୟରେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ନୁହନ୍ତି । ରାଜ କର୍ମ୍ମଚାରିଗଣ ବିବିଧ ଆଲୋଚନା ଦ୍ୱାରା କିଛି-ପରିମାଣ ଉପାୟ ଉଦ୍ଭାବନ କରିଅଛନ୍ତି । ସେମାନ ପ୍ରଣୀତ ବିନା ସ୍ଥିର କରିବାପୂର୍ବେ ଗୋଟିଏ ବିଶେଷ କଥାର ଉଲ୍ଲେଖ ଆବଶ୍ୟକୀୟ । ସମସ୍ତ କର୍ମ୍ମଚାରିମାନେ ବିଦେଶୀୟ ନୋହି-ଲେହେଁ ବିଦେଶୀୟମାନଙ୍କର ବାହୁଲ୍ୟ ଓ ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଥିଲା । ପୂର୍ବୋକ୍ତମତେ ସେମାନଙ୍କର ଆଦର୍ଶ ଓ ଜାତୀୟ ସଂସ୍କାର ଭିନ୍ନରୂପ । ଆଦର୍ଶର ପାର୍ଥକ୍ୟ ଯୋଗେ ଅଧିକ କ୍ଷତିର ଆଶଙ୍କା ହୋଇପାରେ ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ସଂସ୍କାରର ପାର୍ଥକ୍ୟରେ ଉପାୟନିର୍ଦ୍ଧାରଣରେ ଦୋଷଯୋଗ ହେବାର ସମ୍ଭାବନା ନିହିତ ଥିଲା । ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଜାତିର ଲୋକେ କେତେ ଯତ୍ନ ଓ ପରିଶ୍ରମ କଲେ ଓ କେତେ ବୁଦ୍ଧିମାନ୍ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ଭାରତୀୟ ଜାତିମାନଙ୍କର ହୃଦୟ ଓ ମନର ଭାବ, ବିଶ୍ୱାସ, ଓ ଚିନ୍ତାର ଗତି ସମ୍ୟକ୍‌ରୂପେ ଅବଧାରଣ କରିବା ପ୍ରତି ଅକ୍ଷମ । ଏକଥା ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରଥମଥର ବୋଲାଯାଉ ନାହିଁ । ଅନେକ ସ୍ଥଳରେ ଓ ସମୟରେ ସେହି ଅକ୍ଷମତା ସ୍ୱୀକୃତ ଓ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଅଛି । ପୁନଶ୍ଚ ପରିଚାଳିତ ପ୍ରଣାଳୀର କାର୍ଯ୍ୟ ଓ ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷାର ତତ୍ତ୍ୱଗତ ଅବସ୍ଥାର ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ନିମିତ୍ତ ନିଯୁକ୍ତ ଭଦ୍ର ବ୍ୟକ୍ତିଗଣ ଯଥେଷ୍ଟ ଆଲୋଚନା କରି-ଥିଲେ କି ନା ସନ୍ଦେହର ବିଷୟ । ଅନ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳ କଥା ଆମ୍ଭେମାନେ କହି ପାରୁ ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ଉତ୍କଳ ପ୍ରଦେଶରେ ତାହା ହୋଇ ନ ଥିବାର କୋଳ ଯାଇପାରେ । ବହୁକାଳ ପ୍ରଚଳିତ ରୀତିର ଅପକର୍ଷ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଐକମତ୍ୟ ଥିଲା ସତ୍ୟ କିନ୍ତୁ ତହିଁର ଉନ୍ନତି ସାଧନର ଉପାୟ କେମନ୍ତ ହେବ ତାହା ମତଭେଦର ବିଷୟ ଜାଣି ସକଳ ସ୍ଥାନର ଓ ସକଳ ପ୍ରକାରର ମତ ସଂଗ୍ରହ କରିବାର ଉଚିତ ଥିଲା । ପୁରାତନର ଧ୍ୱଂସ ନ କରି ନୂତନର ପ୍ରତିଷ୍ଠା କି ସମ୍ଭବ ନ ଥିଲା? ବିଜାତୀୟ ଲୋକେ ନାସ୍ତି କରିଅଛନ୍ତି; ବହୁ ଲୋକଙ୍କ ଉତ୍ତର ନାହିଁ କି ସ୍ୱର୍ଗକୁ ନିଷ୍ପତ୍ତି ନାହିଁ । ତଥାପି ସେମାନେ ସ୍ୱୀକାର କରିଅଛନ୍ତି ଯେ ନୂତନ ରୀତି ଅନୁସାରେ ବାଞ୍ଛନୀୟରୂପେ କାର୍ଯ୍ୟ ଚଳି ପାରିବ ନାହିଁ । ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗର ଅଧ୍ୟକ୍ଷ ପେଡ୍ଲାର (Sir Alexander Pedler) ସାହେବ ନିଜେ କହିଅଛନ୍ତି ଯେ ଭାରତରେ ଉତ୍ତମ କାର୍ଯ୍ୟର ଯେ ଫଳ ହୁଏ ତଦପେକ୍ଷା ପୃଥିବୀରେ ମନ୍ଦ କାର୍ଯ୍ୟର ଫଳ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ହେବାର ନିଶ୍ଚିତ ।

ଏଦେଶରେ ନବୀନ ରୀତିର ପ୍ରଚାରକ ସ୍ୱୟଂ ଉପରୋକ୍ତ କଥା ବୋଲିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହେବାର କାରଣ କଣ? ଶିକ୍ଷା ପ୍ରଦାନ ସଫଳ ହେବା ପକ୍ଷରେ ପ୍ରୟୋଜନୀୟ ଉପାଦାନ ସମୂହର ଅସଦ୍ଭାବ ଅଥବା ଉପଯୁକ୍ତ ଉପାଦାନର ଅନ୍ତରାୟ । ଉପଯୁକ୍ତ ଶିକ୍ଷକ, ଉପଯୁକ୍ତ ଶିକ୍ଷାଗୃହ ବା ବିଦ୍ୟାଳୟ, ଉପଯୁକ୍ତ ପାଠ୍ୟ ପୁସ୍ତକ ଓ ପୂର୍ବୋକ୍ତ ସମସ୍ତ ବିଷୟ ପାଇଁ ଉପଯୁକ୍ତ ପରିମାଣ ଅର୍ଥ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଦେଶ ଓ ସମାଜରେ ମିଳିବାର କଠିନ ଏବଂ ପ୍ରାୟ ଅସମ୍ଭବ । ଅଦ୍ୟାବଧି ଯାହା ଘେନି କାର୍ଯ୍ୟ ଚଳି ଆସୁଥିଲା ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ଆଉ ଅଧିକ କାଳ ଚଳିବ ନାହିଁ । ସକଳ ବିଭାଗରେ ଯେମନ୍ତ ପରିବର୍ତ୍ତନ, ସଂସ୍କାର, ଓ ଉଲ୍ଲପାଟନ ଘଟିଅଛି ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗରେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଘଟାଇବାକୁ ହେବ । କିନ୍ତୁ ଦୁଃଖର ସହିତ ବୋଲିବାକୁ ହେଉଅଛି ଯେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଦେଶରେ ତଦ୍-ବିଷୟକ ବିଚାର ଓ ଆଲୋଚନା ଆଦୌ ହେବାକୁ ନାହିଁ । ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସାୟୀମାନେ ସର୍ବସାଧାରଣଙ୍କ ପ୍ରାୟ ଅନଭିଜ୍ଞ ଓ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ରହିଅଛନ୍ତି ଏବଂ ନିଜର ଦାୟିତ୍ୱ ସ୍ୱୀକାର କରନ୍ତି ନାହିଁ । ଶିଶୁଶ୍ରେଣୀର ଦୋଷ ସର୍ବପ ମାତ୍ର ହେଲେ ଶିକ୍ଷକ ଓ ଅଭିଭାବକ ଉଭୟେ ଲକ୍ଷ କରନ୍ତି କିନ୍ତୁ ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ବିଲ୍ଲୁପ୍ତପରିମିତ ଦୋଷ କାହାର ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୁଏ ନାହିଁ ଏବଂ ତଦ୍‌ବିପରୀତକୁ ଦୋଷ ହେଲେ ତାହା ଧର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବିବେଚିତ ହୁଏ ନାହିଁ ।

କେମନ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି ଶିକ୍ଷକ ହେବା ଉଚିତ ତାହା ବିଚାର କରିବା ଆଦୌ ଆବଶ୍ୟକ ବୋଧ ହେଉଅଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳରେ ଯେଉଁ ଲୋକମାନେ ଶିକ୍ଷକତା କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଅଛନ୍ତି ସେମାନେ ପ୍ରକୃତ ପକ୍ଷେ ଉପଯୁକ୍ତ କି? ଶିକ୍ଷକଙ୍କଠାରେ ଯେତେ ଗୁଣମାନ ଥିଲେ ସେ ତତ୍ପଦବାଚ୍ୟ ହେବେ ତାହା ସେମାନଙ୍କର ଅଛି କି? ଆମ୍ଭେମାନେ କେବଳ ନିମ୍ନ ଓ ଉଚ୍ଚ ପ୍ରାଥମିକ ଇତ୍ୟାଦି ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କ କଥା ଆଲୋଚନା କରୁଅଛୁଁ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ସମସ୍ତେ ସ୍ୱୀକାର କରିବେ ଯେ ଶିକ୍ଷକ ବିଦ୍ୱାନ୍ ଓ ଜ୍ଞାନୀ ନ ହେଲେ ନ ଚଳେ । ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ପାଠ୍ୟ ବିଷୟ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ପ୍ରଚୁର ଜ୍ଞାନ ଥିବା ଅତୀବ ଆବଶ୍ୟକ । ଜ୍ଞେୟ ବିଷୟର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଜ୍ଞାନ ମାନବ ପଦ୍ୟାବଧି ଅସ୍ତ୍ରଓ କରି ନାହିଁ ଏବଂ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ଓ ବିଦ୍ୱତ୍ତା ସର୍ବଦା ଆପେକ୍ଷିକ ଭାବରେ ବିବେଚିତ ହୁଏ । ଯେ ପ୍ରକୃତ ବିଦ୍ୱାନ୍ ବା ପଣ୍ଡିତ ସେ କଦାପି ନିଜ ଗୁଣର ଉତ୍କର୍ଷ ସ୍ୱୀକାର କରନ୍ତି ନାହିଁ । ଜଣେ ଜଗଦ୍‌ବିଦିତ ପ୍ରାଚୀନ ଜ୍ଞାନୀ ବ୍ୟକ୍ତି କହୁଥିଲେ ଯେ ପ୍ରକୃତ ଜ୍ଞାନର ଅଭାବ ଉପଲବ୍ଧି କରି ପାରନ୍ତି ବୋଲି ଏକା ସେ ଜ୍ଞାନୀ । ଏମନ୍ତ ଅବସ୍ଥାରେ ଶିକ୍ଷକଙ୍କୁ ଯେ ପ୍ରକୃତ ଜ୍ଞାନୀ ବା ପଣ୍ଡିତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ପ୍ରୟୋଜନୀୟ ଗୁଣମାନ ଅର୍ଜ୍ଜନ କରିବାପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା ଅନ୍ୟାୟ ଉହିଁରେ ସନ୍ଦେହ ହୋଇ ପାରେ ନାହିଁ । ଯେଉଁ ଦେଶ ଓ ସମାଜ ଯେତେ ଅଧିକ ଉନ୍ନତ ସେ ଦେଶ ଓ ସମାଜର ବ୍ୟକ୍ତି ପଣ୍ଡିତ ବୋଲାଇବାକୁ ଇଚ୍ଛା କଲେ ତେତିକ ଅଧିକ ଜ୍ଞାନର ଅଧିକାରୀ ହେବାକୁ ବାଧ୍ୟ । ରାଜଜାତିଙ୍କ ସ୍ୱଦେଶରେ ଯେଉଁମାନେ ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରେଣୀରେ ଗଣ୍ୟ ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରାୟ ଜ୍ଞାନ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଦେଶର ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କଠାରେ ନ ଥିଲେ ଶୁଦ୍ଧା ସେମାନେ ପଣ୍ଡିତ ଓ ବିଦ୍ୱାନ୍ ବୋଲି ପରିଚିତ ଓ ସମ୍ମାନିତ ହୁଅନ୍ତି । ସେହିରୂପେ ବଙ୍ଗ ବା ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ପ୍ରଦେଶରେ ଯାହାଙ୍କୁ ପଣ୍ଡିତ ବୋଲାଯାଏ ସେମାନଙ୍କ ତୁଲ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି ଉତ୍କଳ ମଧ୍ୟରେ ନ ଥିଲେହେଁ କତିପୟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ପଣ୍ଡିତ ବୋଲି ବୋଲିବାକୁ ଆମ୍ଭେମାନେ କୁଣ୍ଠିତ ହେଉ ନାହିଁ । ସର୍ବବାଦି ସମ୍ମତ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟର ସଂଜ୍ଞା ସ୍ଥିର କରିବା ଯେମନ୍ତ ଦୁରପକ୍ଷେ ଦାବୀ ନିଷ୍ପତ୍ତି କରିବା ମଧ୍ୟ ତେମନ୍ତ କଷ୍ଟସାଧ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ପାଣ୍ଡିତ୍ୟର ପରିମାଣ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରିବା ତେମନ୍ତ ନୁହେଁ । ଯେଉଁ ବିଷୟରେ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରଦାନ କରିବା ତାଙ୍କର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ତହିଁ ସମ୍ବନ୍ଧେ ପ୍ରୟୋଜନୀୟ ଜ୍ଞାନ ତାଙ୍କର ଅସ୍ତ୍ରଓ ଥିଲେ ଯଥେଷ୍ଟ ହେଲା; ଅଧିକନ୍ତୁ ନ ଦୋଷାୟ । ଯେ 'ଗଣିତ' ପାଠ ପ୍ରଦାନ କରନ୍ତି ତାଙ୍କର ଗଣିତ ଶାସ୍ତ୍ରରେ, ଯେ 'ସାହିତ୍ୟ' ପାଠ ପ୍ରଦାନ କରନ୍ତି ତାଙ୍କର ସାହିତ୍ୟ ବିଷୟରେ, ଯେ 'ଇତିହାସ' ପାଠ ପ୍ରଦାନ କରନ୍ତି ତାଙ୍କର ଇତିହାସ ବିଷୟରେ, ଯେ 'ଭୂଗୋଳ' ପାଠ ପ୍ରଦାନ କରନ୍ତି ତାଙ୍କର ଭୂଗୋଳ ବିଷୟରେ, ଏବଂ ଯେ 'ବିଜ୍ଞାନ' ପାଠ ପ୍ରଦାନ କରନ୍ତି ତାଙ୍କର ବିଜ୍ଞାନ ବିଷୟରେ ଯଥେଷ୍ଟ ଜ୍ଞାନ ଥିବା ଅବଶ୍ୟକ । ସେହି ଯଥେଷ୍ଟ ଜ୍ଞାନ କିରୂପ ତାହା ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ କରିବା କଠିନ ନୁହେଁ । ଏମ. ଏ. ଶ୍ରେଣୀର ବିଜ୍ଞାନ ଅଧ୍ୟାପକ ଏବଂ ନିମ୍ନ ପ୍ରାଥମିକ ଶ୍ରେଣୀର ବିଜ୍ଞାନ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସମୁଦ୍ରର ପାର୍ଥକ୍ୟ ଲକ୍ଷିତ ହୁଏ ସତ୍ୟ କିନ୍ତୁ ଦ୍ୱିତୀୟୋକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ଜ୍ଞାନ ଭଣ୍ଡାର ନିମ୍ନ ପ୍ରାଥମିକ ଶ୍ରେଣୀସ୍ଥ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କର ମାନସିକ ପ୍ରବୃତ୍ତିନିଚୟର ପୁଷ୍ଟି ନିମିତ୍ତ ପ୍ରୟୋଜନୀୟ ବ୍ୟୟ ନିର୍ବାହ କରି ପାରିଲେ ହେଲା । ତାଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ବିଜ୍ଞାନର ଡାକ୍ତର (Doctor of Science) ହେବାର ଚେଷ୍ଟା ନୁହେଁ । ନବ ପ୍ରଣାଳିତ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କର ଶିକ୍ଷା ଓ ପାଠ୍ୟ ବିଷୟ ଯେମନ୍ତ ନିରୂପିତ ହୋଇଅଛି ତଦନୁସାରେ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କର ଯୋଗ୍ୟତା ଓ ବିଦ୍ୱତ୍ତା ବିବେଚନା କରିବାକୁ ହେବ । ଯେଉଁମାନେ ବୋଲନ୍ତି ଯେ ପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟ ସମୂହର ଶିକ୍ଷକମାନେ ବି. ଏ ପାଶ କରି ନାହାନ୍ତି କି ଇଂରେଜୀ ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ ଏବଂ ସେହି ହେତୁ ଏକା ଅନୁପଯୁକ୍ତ ସେମାନେ ପ୍ରକୃତକଥା କହନ୍ତି ନାହିଁ ।

ସାଧାରଣ ଲୋକଙ୍କ ପ୍ରାୟ ଅନେକ ଶିକ୍ଷକ ବିଚାରନ୍ତି ଯେ ଛାତ୍ରଗଣ ଯାହା ଶିକ୍ଷା କରିବାକୁ ବିଦ୍ୟାଳୟକୁ ଆସନ୍ତି ତେତିକ ଯେ ଜାଣନ୍ତି ସେ ଶିକ୍ଷକ ହେବାର ଉପଯୁକ୍ତ । ତାହା କି ସତ୍ୟ? ଶିକ୍ଷକମାନେ କିରୂପେ ଏମନ୍ତ କଥା ବୋଲି ପାରନ୍ତି ଆମ୍ଭେମାନେ ବୁଝିବାକୁ ଅସମର୍ଥ । ଯେ ଦିନେ ହେଲେ ଶିକ୍ଷକତା କରିଥିବେ ସେ ଜାଣିଥିବେ ପାଠ୍ୟ ବିଷୟରେ ନିତ୍ୟ ଉଲ୍ଲେଖଶାଳୀ ବାଳକ ବାଳିକାଗଣ ନାନାବିଧ ଓ ଅଶେଷ ପ୍ରଶ୍ନମାନ ଉତ୍ଥାପନ କରନ୍ତି । ସେ ସମସ୍ତ ପ୍ରାସଙ୍ଗିକ ନ ହୋଇପାରେ କିନ୍ତୁ ଏମନ୍ତ ଅନେକ ପ୍ରାସଙ୍ଗିକ ପ୍ରଶ୍ନମାନ ଉତ୍ଥାପିତ ହୁଏ ଯେ ସେଗୁଡ଼ିକର ସଦୁତ୍ତର ନ ପାଇଲେ ଛାତ୍ରମାନେ ଅଜ୍ଞାତସାରରେ ବିଶେଷ କ୍ଷତିଗ୍ରସ୍ତ ହୁଅନ୍ତି । ତାଦୃଶ ପ୍ରଶ୍ନସମୂହର ଉତ୍ତର ସେମାନଙ୍କର ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରାଇ ପାରିଲେ ସ୍ଥାୟୀ ମାନସିକ ଉନ୍ନତି ହେବାର ନିଶ୍ଚିତ । କିନ୍ତୁ ଯେଉଁ ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ଜ୍ଞାନାଧିକ୍ୟ ନାହିଁ ସେ ଉକ୍ତ ପ୍ରକାର ଉତ୍ତର ଦେବାପାଇଁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅକ୍ଷମ ହୁଅନ୍ତି । ଅତଏବ ଛାତ୍ରମାନେ ଯାହା ଶିକ୍ଷା କରିବେ ତଦପେକ୍ଷା ଅନେକ ପରିମାଣରେ ଅଧିକ ଜ୍ଞାନ ପାଠ୍ୟ ବିଷୟରେ ସଂଗ୍ରହ କରିବା ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ପ୍ରଧାନ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଉପରୋକ୍ତ ବିଷୟ ପ୍ରମାଣିତ କରିବା ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ସାମାନ୍ୟ କଥାର ଉଲ୍ଲେଖ କରି ଯାଇପାରେ । କୌଣସି ଗୋଟିଏ ଗଳ୍ପ ବା କାହାଣୀ ଦୁଇଥର ପାଞ୍ଚଥର ମନୋଯୋଗପୂର୍ବକ ଶ୍ରବଣ କରି ଅପଣ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ନିକଟରେ ତାହା କହିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କଲେ ଜାଣି ପାରିବେ ଯେ ଅନେକ ସ୍ଥଳରେ ଭ୍ରମ ହେବ, ସମ୍ଭାବନାର ବିରୁଦ୍ଧ କଥାମାନ ବୋଲିବାକୁ ହୋଇ ପାରେ ଏବଂ ଛେଡ଼େ ସ୍ଥଳରେ ସ୍ମରଣ ଦୋଷରେ ଦୋଷୀ ହେବା ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ନୁହେଁ । ବକ୍ତା ଦୋଷ ଗୁଡ଼ିକ ଜାଣି ପାରିବେ ନାହିଁ କିନ୍ତୁ ଶ୍ରୋତା ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିବାର ପ୍ରାୟ ନିଶ୍ଚିତ ! କଥା ଶୁଣିବା ଯେମନ୍ତ ସହଜ, ଶୁଣାଇ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ମନରେ ସନ୍ତୋଷ ଜାତ କରିବା ତେମନ୍ତ ନୁହେଁ; ଶିକ୍ଷାଲାଭ କରିବା ଯେମନ୍ତ ଅଳ୍ପାୟାସସାଧ୍ୟ ଶିକ୍ଷାପ୍ରଦାନ କରିବା ତେମନ୍ତ ନୁହେଁ । ଗଳ୍ପ ବା ପାଠର ସକଳ ଅଂଶମାନ ଯଥା ନିୟମରେ ସନ୍ନିବେଶିତ କରିବା, କୌଣସି ଅଂଶଟି ସହଜବୁଦ୍ଧିର ବିରୋଧୀ ନ ହେବା ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ରଖିବା, ଏବଂ ଭାଷାଦୋଷ ବର୍ଜନ କରିବା ନିତାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ; କିନ୍ତୁ ତାହା କରିବାକୁ ହେଲେ କେବଳ ପାଠ୍ୟ ବିଷୟରେ ଜ୍ଞାନ ଥିଲେ ଚଳିବ ନାହିଁ; ତଦତିରିକ୍ତ ଜ୍ଞାନର ପ୍ରୟୋଜନ । ଯେଉଁ ଶିକ୍ଷକମାନେ କର୍ମ୍ମରେ ନିଯୁକ୍ତ ହେବା ପୂର୍ବେ ତାଦୃଶ ଜ୍ଞାନୋପାର୍ଜ୍ଜନର ସୁବିଧା ପାଇ ନାହାନ୍ତି ସେମାନେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟପାଳନ ଅନୁରୋଧରେ ପରିଶ୍ରମ ଓ ଅଧ୍ୟବସାୟ ସହକାରେ ଯୋଗ୍ୟତା ଲାଭ କରିବା ବର୍ତ୍ତମାନ ସମ୍ଭବ ଓ ଅଳ୍ପକାଳସାଧ୍ୟ ।

ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ଯେତେ ବିଦ୍ୟା ଥାଉ ପଛକେ ସେ ଶ୍ରେଣୀରେ ପାଠ ଦେବା ପୂର୍ବେ ପାଠ୍ୟ ବିଷୟରେ ଉତ୍ତମରୂପେ ଚିନ୍ତା କରି ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବା ଆବଶ୍ୟକ । କିନ୍ତୁ ଦୁଃଖର ବିଷୟ ଯେ ପ୍ରାଚୀନରୀତିର ଶିକ୍ଷକମାନେ ତାହା ନିଷ୍ପ୍ରୟୋଜନ ମନେ କରନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କର ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ଓ ପାଠ୍ୟବିଷୟକ ଜ୍ଞାନରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନିର୍ଭର କରି ସେମାନେ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୁଅନ୍ତି ଏବଂ ଯାହା ମନକୁ ଆସେ ତାହା କହି କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଶେଷ ହେଲା ବୋଲି ବିଚାରନ୍ତି । ଶିକ୍ଷାପ୍ରଦାନରେ ଯେ କୌଶଳ ଅଛି ବା ଥାଇ ପାରେ ତାହା ସେମାନଙ୍କୁ ଜଣାଥିଲା ପ୍ରାୟ ବୋଧ ହୁଏ ନାହିଁ । ପୌର୍ବାପର୍ଯ୍ୟ, କାର୍ଯ୍ୟକାରଣର ସମ୍ବନ୍ଧ, ଓ ପ୍ରାସଙ୍ଗିକତା ପ୍ରତି ଅତି ସାମାନ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟି ପ୍ରଦତ୍ତ ହୁଏ । ତହିଁର ଫଳରେ ମିଳେ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ଅମନୋଯୋଗ, ଶୃଙ୍ଖଳାର ଅଭାବ, ଓ ସମୟର ଅପଚୟ । କେବଳ ସ୍ୱତଃ ମନୋଯୋଗୀ ଓ ସୁଶୀଳ ଛାତ୍ରମାନେ ଉପକୃତ ହୁଅନ୍ତି; ଅର୍ଥାତ୍ ଯେଉଁମାନେ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟର ଅପେକ୍ଷା କରନ୍ତି ନାହିଁ ସେହି ବାଳକମାନଙ୍କର ଉନ୍ନତି ହୁଏ କିନ୍ତୁ ଯେଉଁମାନଙ୍କର ସାହାଯ୍ୟ ଲୋଡ଼ା ସେମାନେ ନିଃସହାୟ ଓ ଦଣ୍ଡଯୋଗ୍ୟ ହୁଅନ୍ତି । ତଥାପି ପ୍ରାଚୀନରୀତିରେ ଉପରୋକ୍ତମତେ ଏକପ୍ରକାର କାର୍ଯ୍ୟ ଚଳି ଯାଉଥିଲା ଏବଂ ସାଧାରଣ ଲୋକେ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ଦୋଷ ପ୍ରତି ଅନ୍ଧ ଥିଲେ । ନବୀନ ରୀତିରେ ସେପରି ଆଦୌ ଚଳି ପାରେ ନାହିଁ । ଶିକ୍ଷକ ପୂର୍ବରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ନ ଥିଲେ ପାଠପ୍ରଦାନରେ କଦାପି ଲାଭ ଲାଭ କରି ପାରିବେ ନାହିଁ । ନବୀନରୀତିର ମହତ୍ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସାଧନ କରିବାକୁ ହେଲେ ପାଠ୍ୟ ପଦାର୍ଥ ବିଷୟରେ ଶିକ୍ଷକ ପୂର୍ବରୁ ଚିନ୍ତା କରିବା ନିତାନ୍ତ ପ୍ରୟୋଜନ । କେଉଁ ଉପାୟରେ ପାଠର ବିଷୟଟି କ୍ରୀଡ଼ାପ୍ରିୟ ଓ କୌତୂହଳୀ ବାଳକମାନଙ୍କର ମନୋରମ ହେବ, କିରୂପେ ଉପସ୍ଥାପିତ କଲେ ତହିଁରେ ଦୁର୍ବୋଧ୍ୟତା ଦୋଷ କ୍ଷୟ ହେବ, କେଉଁ ଅଂଶଟି ପୂର୍ବେ ଓ କେଉଁ ଅଂଶଟି ପରେ ପ୍ରକାଶ କଲେ ତାହା ସାଧାରଣ ବୁଦ୍ଧିର ଓ ବାଳସ୍ୱଭାବର ଅନୁରୂପ ହେବ, କେମନ୍ତ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଦେଲେ ତାହା ସହଜରେ ହୃଦୟଙ୍ଗମ ହେବ ଇତ୍ୟାଦି କାର୍ଯ୍ୟ କେଉଁ ଶିକ୍ଷକଯୁଗ୍ମ ପାଠଦେବା ସମୟରେ ସ୍ଥିର କରି ପାରିବେ? ପୁନଶ୍ଚ, ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବିଷୟ ଶିକ୍ଷା ଦେବା ପାଇଁ ସମୟ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଅଛି; ସେହି ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ଯେତେ ଅଧିକ ଜ୍ଞାନ ଶିକ୍ଷକ ପ୍ରଦାନ କରି ପାରନ୍ତି ତେତିକ ଉତ୍ତମ । ସେହି ହେତୁରୁ ଯେମନ୍ତ ଅପ୍ରାସଙ୍ଗିକ ଓ ନିଷ୍ପ୍ରୟୋଜନ କଥାରେ ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ସୁଦ୍ଧା ବ୍ୟୟିତ ନ ହୁଏ ତହିଁ ପ୍ରତି ସାବଧାନ ହେବା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ପୂର୍ବରୁ ସକଳ ବିଷୟ ସ୍ଥିର କରି ନ ଥିଲେ ତାହା ହୋଇ ପାରେ କି? ସେ ଯାହା ହେଉ, ଯେଉଁ ଗବେଷଣାଶୀଳ ଶିକ୍ଷକ ପୂର୍ବରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ନ ହୋଇ ସୁଦ୍ଧା ଉତ୍ତମ ପାଠ ପ୍ରଦାନ କରି ପାରନ୍ତି ସେ ଯେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଲେ ତହିଁ ଅଧିକ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ପାଠ ପ୍ରଦାନ କରି ପାରିବେ ତହିଁରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

ଯେଉଁ ମହାଶୟ ବ୍ୟକ୍ତି ଶିକ୍ଷକ ପଦରେ ନିଯୁକ୍ତ ହୁଅନ୍ତି

Digitized by srujanika@gmail.com

ସେ ନିଜେ ସର୍ବଦା ଶିକ୍ଷାଲାଭ ପ୍ରତି ଉଦ୍ୟମଶୀଳ ହେବା ଉଚିତ । ଶିକ୍ଷକ ଉଦାସୀନ ହେଲେ ଜ୍ଞାନାର୍ଜ୍ଜନର ପ୍ରଶସ୍ତ ପନ୍ଥା ତାଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିରୁ କ୍ରମଶଃ ଅପସାରିତ ହୁଏ ଏବଂ ସେ ନିଜେ ଦେଖି ନ ପାରିଲେ ପରକୁ ଦେଖାଇବେ କଣ? ଆମ୍ଭେମାନେ ଉପରେ କୋଳିଅଛୁଁ ଯେ ମନୁଷ୍ୟର ଅଜ୍ଞାତ-ବିଷୟ ଅପରିମିତ ଏବଂ ମନୁଷ୍ୟର ଜ୍ଞାନ କ୍ରମେ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ଓ ପରିବର୍ଦ୍ଧିତ ହେଉଅଛି । ଯେଉଁ ଶିକ୍ଷକ ମନେ କରନ୍ତି ଯେ ତାଙ୍କର ଶିକ୍ଷଣୀୟର ଅବଶେଷ ନାହିଁ ସେ ନିର୍ବୋଧ ଓ ନିଜ କାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରତି ଅଯୋଗ୍ୟ ବୋଲିବାକୁ ହେବ । ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ବିଦ୍ୟାଶିକ୍ଷାରେ ଅଧିକ-ତର ପରିଶ୍ରମ କରିବା ଆବଶ୍ୟକ । ଯେ ସ୍ୱହୃଦୟରେ ଜ୍ଞାନର ମୂଲ୍ୟ ବୁଝି ସେହି ରତ୍ନ ଅଧିକରୁ ଅଧିକତର ଆୟତ୍ତାଧୀନ କରିବାକୁ ସନ୍ତତ ସଚେଷ୍ଟ, ସେହି ଏକା କୋମଳମତି ବାଳକବାଳିକାଗଣଙ୍କୁ ଜ୍ଞାନଲାଭ ପାଇଁ ବ୍ୟାକୁଳ କରିବା ସମ୍ଭବ; ପଣ୍ଡିତମ୍ମନ୍ୟ, ଅଭିମାନୀ, ଓ ଅଳ୍ପଜ୍ଞ ବ୍ୟକ୍ତି ପକ୍ଷରେ ତାହା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅସମ୍ଭବ । ଯାହାଙ୍କର ଶିକ୍ଷାଲାଭ ବିଷୟରେ ସର୍ବଦା ଯତ୍ନ ଓ ଅକ୍ଳାନ୍ତ ଅଧ୍ୟବସାୟ ଥାଏ ସେ ଅଳ୍ପଜ୍ଞ ହେଲେହେଁ ନିରୁଦ୍ୟମ ବହୁବିଷୟଜ୍ଞ ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ଅଧିକତର କୃତୀ ଶିକ୍ଷକ ହେବାର ନିଶ୍ଚିତ । କେବଳ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ପଠିତବ୍ୟ ବିଷୟ ସମ୍ବନ୍ଧେ ପାଠ କରିବାକୁ ଦେଇ ଶିକ୍ଷକ କାର୍ଯ୍ୟ ଏମନ୍ତ ନୁହେଁ; ଉଦ୍ୟୋଗୀ ବ୍ୟକ୍ତି ନାନା ବିଧ ପୁସ୍ତକ ଅଧ୍ୟୟନ କରି ତାଙ୍କର ଉପକାର ବ୍ୟତୀତ ଅପ-କାର ହୋଇ ପାରେ ନାହିଁ । ଶିକ୍ଷକମାନେ ସ୍ୱୀକାର କରିବେ ଯେ ପାଠ ପ୍ରଦାନ କଲାବେଳେ ଅନେକ ସମୟରେ ଉଦାହରଣ ଛଳରେ କୌତୁକମୟ ଗଳ୍ପ ଓ ଉପକଥାମାନ କହିବାର ଆବଶ୍ୟକ ହୁଏ । ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ଛାତ୍ରମାନଙ୍କର ପାଠ ପ୍ରତି ବିରାଗର କାରଣ ଦୂର ହୋଇଯାଏ । କିନ୍ତୁ ଯେ ବିଦ୍ୟାଳୟର ପାଠ୍ୟ ବିଷୟରେ ଏକା ଆବଦ୍ଧ ସେ ଉପ-କଥା ଓ କାହାଣୀମାନ କେଉଁଠାରୁ ପାଇବେ ଯେ ଚଞ୍ଚଳ-ମତି ଶିଶୁମାନଙ୍କୁ ଭଣ୍ଡାଇ ରଖିବେ?

କେବଳ ବିଦ୍ୱାନ୍ ଓ ଉଦ୍ୟମଶୀଳ ହେଲେ କେହି କୃତୀ ଶିକ୍ଷକ ହୋଇ ପାରିବେ ନାହିଁ । ତାଙ୍କର ସ୍ୱଭାବ ଧୀର ଓ କୋମଳ ହେବା କାଙ୍କ୍ଷନୀୟ । ପାଠ ପ୍ରଦାନ ଓ ପରୀକ୍ଷା ସମ-ୟରେ ଶିଶୁ ଛାତ୍ରଗଣ କୌତୁହଳ ପ୍ରଯୁକ୍ତ କି ପ୍ରାସଙ୍ଗିକ କି ଅପ୍ରାସଙ୍ଗିକ ସକଳ ପ୍ରକାର ପ୍ରଶ୍ନ କରିବାର ଓ କଥା କହି-ବାର ସମ୍ଭବ । ତହିଁରେ ଅଧିକାଂଶ ଶିକ୍ଷକ ବିରକ୍ତି ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତି ନତୁବା ଧୈର୍ଯ୍ୟଚ୍ୟୁତ ହୋଇ କଟୁବାକ୍ୟ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି । ସେଥିରେ ଯେ କେମନ୍ତ ବିଷମୟ ଫଳ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ ତାହା ଅନୁମାନ କରିବାର ସୁବିଧା ସେମାନଙ୍କର ନ ଥାଏ । ସେମାନେ ବିଚାରନ୍ତି ଯେ କାର୍ଯ୍ୟରେ ବିଘ୍ନ ଉପସ୍ଥିତ କରିବା ଅଭିପ୍ରାୟରେ ଶିଶୁଗଣ ସେପରି କରନ୍ତି । ସେହିଟି ବିଷମ ପ୍ରମାଦ । ଅକପଟ, ଜିଜ୍ଞାସୁ, ନିଃସ୍ୱାର୍ଥ ଶିଶୁପକ୍ଷରେ ତଦ୍ରୂପ ଦୋଷ ମନରେ ଧାରଣା କରିବାର ଅସମ୍ଭବ । ସେ ଯାହା ପ୍ରଶ୍ନକରେ ତାହା ବାଳସ୍ୱଭାବର ପ୍ରେରଣା ଏବଂ ଆମ୍ଭେ ମାନେ ମନେକରୁଁ ସେ ପ୍ରେରଣା ଅଦମ୍ୟ । ତେମନ୍ତ ପ୍ରେରଣା ଦମନ କରିବା ଦ୍ୱାରା ଅନିଷ୍ଟ ଏବଂ ଉତ୍ସାହିତ କରିବା ଦ୍ୱାରା କୌଶଳୀ ଶିକ୍ଷକ ଅମୂଲ୍ୟ ଲକ୍ଷ୍ୟସାଧନ କରି ପାରନ୍ତି । ତାହା ମାନବ ଯେତେ ଅଧିକ ଅନୁଭବ କରେ ତେତେ ମଙ୍ଗଳ । ଶିଶୁର ପ୍ରଶ୍ନରେ କୌଣସି ଦୋଷ ଥିଲେ ତାହା ସରଳଭାବରେ ଦେଖାଇ ଦେବାର ଉଚିତ, ତାହା ହେଲେ ସେ ଲଜ୍ଜା ବୋଧ କରିବ ଏବଂ ଭବିଷ୍ୟତରେ ପ୍ରଶ୍ନ କରିବା ପୂର୍ବେ ସ୍ୱାଧୀନଚିନ୍ତା ଦ୍ୱାରା ସେ ଦୋଷ ପରିହାର ପାଇଁ ଯତ୍ନଶୀଳ ହେବ । ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ତାହାର ସ୍ୱଦୋଷଦର୍ଶନର କ୍ଷମତା ବୃଦ୍ଧିପାଏ ଏବଂ କିଛି କଥା କହିବାପୂର୍ବେ ସେ ଚିନ୍ତା କରିବାକୁ ଶିକ୍ଷା କରେ ଏବଂ କିଛିକାଳ ଉତ୍ତାରେ ସେହି ଶିକ୍ଷା ଅଭ୍ୟାସରେ ପରିଣତ ହୁଏ । ଲକ୍ଷ୍ୟେ କୌଶଳ ଅବ-ଲମ୍ବନ କଲେହେଁ ବିରକ୍ତି ଓ ଅଶ୍ରଦ୍ଧାବ୍ୟଞ୍ଜକ କଟୁକ୍ତିର ମନ୍ଦ ଫଳ କଦାପି ଦୂର ହୁଏ ନାହିଁ; ତହିଁରେ ପ୍ରକୃତିର ନିୟମ-ଲଙ୍ଘିତ ହୁଏ ଏବଂ ଉନ୍ମେଷ-ଉନ୍ମୁଖ ଜିଜ୍ଞାସା ପ୍ରକୃତିରୂପ କଳିକା ପଦଦଳିତ ହେଲା ପ୍ରାୟ ବୋଧ ହୁଏ ।

ଧୀରତା ଯେମନ୍ତ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲତା ଓ ପ୍ରସନ୍ନତା ମଧ୍ୟ ତେମନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ । ଶିକ୍ଷକଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷେତ୍ର ଶିଶୁମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏବଂ ସେମାନଙ୍କ ସହିତ ତାଙ୍କର ସମ୍ପର୍କ ଘନିଷ୍ଠ । ସେଥିପାଇଁ ସହାନୁଭୂତି ନିତାନ୍ତ ପ୍ରୟୋଜନୀୟ ଏବଂ ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ସ୍ୱଭାବ ବାଳସ୍ୱଭାବର ଅନୁବର୍ତ୍ତୀ ନ ହେଲେ ତାହା କଦାପି ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । ଶିଶୁଗଣ ସର୍ବଦା ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ଓ ପ୍ରସନ୍ନ ଥାନ୍ତି; ସଂସା-ରର ଜ୍ୱାଳା ସେମାନଙ୍କୁ ସ୍ପର୍ଶ କରି ନ ଥାଏ ଏବଂ ଦରିଦ୍ରର ସନ୍ତାନ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ଦୁଃଖ କାହାକୁ ବୋଲନ୍ତି ସେମାନେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଜାଣି ନ ଥାନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ବୟସ୍କ ଶିକ୍ଷକ ଇହଜୀବନର କଣ୍ଟକ-ମୟ ପଥର ପଥିକ ହୋଇ କେତେ ଲଜ୍ଜା, ଅପମାନ, ଓ ଭୟ ଅନୁଭବ କରିଥାନ୍ତି । ସେହି ହେତୁରୁ ତାଙ୍କ ସ୍ୱର-ରେ କଠୋରତାର ମାତ୍ରା କୋମଳତା ଅପେକ୍ଷା ଅଧିକ ଥିବାରୁ ନଷ୍ଟତ । କିନ୍ତୁ କଠୋରତା ବା ଗମ୍ଭୀରତା ଦେଖିଲେ ଶିଶୁଗଣ କଦାପି ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ଆକୃଷ୍ଟ ହେବେ ନାହିଁ ; ବରଂ ଭୀତ ଓ ବିସ୍ମିତ ହେବେ । କଠୋର ମୂର୍ତ୍ତି ଦେଖିଲେ ବୟଃପ୍ରାପ୍ତ ଲୋକେ ସୁଦ୍ଧା ମନକଥା ମନରେ ରଖନ୍ତି, ଆଉ ଶିଶୁ ଯେ ମନୋଗତଭାବ ବ୍ୟକ୍ତ କରିବ ତାହା କିପରି ଆଶା କରି ଯାଇପାରେ ? ଏହା ଅବଶ୍ୟ ସମସ୍ତେ ସ୍ୱୀକାର କରିବେ ଯେ କୌଣସି ବିଷୟ ଶିକ୍ଷା କଲାବେଳେ ଛାତ୍ରଗଣଙ୍କ ମନରେ ଯେତେ ପ୍ରକାର ଭାବଜାତ ହୁଏ ସେ ସବୁ ପ୍ରକାଶିତ ନ ହେଲେ ପ୍ରକୃତ ଶିକ୍ଷା ହୁଏ ନାହିଁ । ସେ ଗୁଡ଼ିକ ଶିକ୍ଷକ ଜାଣି ପାରିଲେ ଶିଶୁମନରେ ଯାହା ଅସତ୍ୟ ପ୍ରବେଶ କରିଥାଏ ତାହା ଦୂର କରନ୍ତି ଏବଂ ସତ୍ୟକୁ ଦୃଢ଼-ଭାବରେ ସ୍ଥାପିତ କରନ୍ତି । ଅତଏବ ଶିକ୍ଷକ ବାଳକମାନଙ୍କ ପ୍ରାୟ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲଚିତ୍ତ ନ ହେଲେ ନିଜ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ସାଧନ କରିବା କଠିନ । ଅନ୍ୟସ୍ଥାନ ଓ ସମୟରେ ନୋହି-ଲେହେଁ ଅନ୍ତତଃ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଓ ପାଠ ପ୍ରଦାନ କାଳରେ ସାଂସାରିକ କ୍ଲେଶାଦି ବିସ୍ମରଣ ପୂର୍ବକ ପ୍ରସନ୍ନବଦନ ଧାରଣ-କଲେ ପ୍ରଭୂତ ମଙ୍ଗଳ ସାଧିତ ହୋଇପାରେ ।

ଶିଶୁଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ଶିକ୍ଷକ ଅଧିକତର ବୁଦ୍ଧିମାନ୍ ଓ ଅଭିଜ୍ଞ ହୋଇଥାନ୍ତି ଏବିଷୟରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ପୁଣି ଶିଶୁମାନେ ଅତି ସହଜରେ ବିସ୍ମିତ ହୁଅନ୍ତି ଏବଂ ସାଧାରଣରୁ ସାମାନ୍ୟ ଇତର ବିଶେଷ କିଛି ଦେଖିଲେ ତାହା ଅସାଧାରଣ ବୋଲି ମଣନ୍ତି । ସେହିରୂପ ଭାବ ଅପର କାହାର ମନରେ ଜାତ କରି ପାରିଲେ ମନୁଷ୍ୟ ଅପାର ଆନନ୍ଦ ଲାଭକରେ । ଶିକ୍ଷକ ତଦ୍ରୂପ ଆନନ୍ଦଲାଭ କରିବା ପାଇଁ ଯେମନ୍ତ ପ୍ରଲୁବ୍ଧ ହୁଅନ୍ତି ଅନ୍ୟ କୌଣସି ବ୍ୟବସାୟର ଲୋକେ ତେମନ୍ତ ନୁହନ୍ତି । ଗୋଟିଏ ସାମାନ୍ୟ ପଦାର୍ଥର ଦୁରୁଚ୍ଚାର୍ଯ୍ୟ ଓ ଦୁର୍ବୋଧ୍ୟ ନାମ ଉଲ୍ଲେଖ କଲେ ଶିଶୁଛାତ୍ରମାନେ ବିସ୍ମୟରନ୍ତି ସେମାନଙ୍କ ଶିକ୍ଷକ ଜଣେ ଅସାମାନ୍ୟ ପଣ୍ଡିତ ବ୍ୟକ୍ତି । ତହିଁରେ ଶିକ୍ଷକ ମହାଶୟ ଉତ୍ଫୁଲ୍ଲ ହୋଇ ଆପଣାକୁ କୃତୀ ମଣନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ପ୍ରକୃତପକ୍ଷେ କାହାର କିଛି ଉପକାର ହୁଏ ନାହିଁ ବରଂ ଶୈଶବର ଅକ୍ଷମତା ଓ ନିଃସହାୟତା ପ୍ରକାଶ ପାଏ । ଶିକ୍ଷକ ନିଜେ ଯାହା ବହୁକ୍ଲେଶ ସ୍ୱୀକାର ପୂର୍ବକ ସିଦ୍ଧ କରିଥାନ୍ତି ତାହା ସେ ଏମନ୍ତଭାବରେ ଉପସ୍ଥାପିତ କରନ୍ତି ଯେ ଛାତ୍ରମାନେ ଜାଣିବେ ତାହା ଅନାୟାସସିଦ୍ଧ । ଶିକ୍ଷକ କି ଅଦ୍ଭୁତ ଶକ୍ତି ସାହାଯ୍ୟରେ ବିଦ୍ୱାନ୍ ହୋଇଅଛନ୍ତି ତାହା ଅବଧାରଣ କରିବା ପାଇଁ ଅସମର୍ଥ ହୋଇ ଛାତ୍ର-ମାନେ ଉଦାସୀନତା ଅବଲମ୍ବନ କରିପାରନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ପ୍ରକୃତ ପ୍ରସ୍ତାବେ ତହିଁର ବିପରୀତ ହେବା ବାଞ୍ଛନୀୟ । ଯଦ୍ଦ୍ୱାରା ଛାତ୍ର-ମାନେ ଦୃଢ଼ ବିଶ୍ୱାସ କରିବେ ଯେ ଉଦ୍ୟମହିଁ ଲୁଚିତ୍ତର ଏକମାତ୍ର ଉପାୟ ତାହାହିଁ ଆଚରଣୀୟ ।

ନବୀନ ରୀତିରେ ଶିକ୍ଷାପ୍ରଦାନ କରିବା ପାଇଁ ଅନେକ ପଦାର୍ଥର ଆବଶ୍ୟକ । ଦରିଦ୍ରତାଯୋଗେ ସକଳ ସ୍ଥାନ ଓ ସମୟରେ ତାହା ସବୁ ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ହସ୍ତଗତ ହୁଏ ନାହିଁ । ସେହି ଅଭାବଜନିତ ଅସୁବିଧା ଅନ୍ୟ ଉପାୟରେ ଦୂର କରି ଯାଇପାରେ । ଚିତ୍ରପ୍ରଦର୍ଶନ ଓ ବାଚନିକ ବର୍ଣ୍ଣନା ଦୁଇଟି ଉପାୟ ଅଟେ । ଅପର ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ରଚିତ ଚିତ୍ର କ୍ରୟ କରିବା ପାଇଁ ଅର୍ଥ ମିଳିଲେ ଉତ୍ତମ ; ନ ମିଳିଲେ ଶିକ୍ଷକ ସ୍ୱହସ୍ତରେ ଶିଶୁମାନଙ୍କ ସମକ୍ଷରେ ଅଙ୍କନ କରି ଶିକ୍ଷାଦେଇ ପାରନ୍ତି । ଚିତ୍ର ବିଦ୍ୟାରେ କୁଶଳ ନୋହିଲେ ଆଧୁନିକ ଶିକ୍ଷକ କୁଣ୍ଠା ହେବା କଠିନ । ଚିତ୍ରାଙ୍କନ ଦ୍ୱାରା ଯାହା ଅସିଦ୍ଧ ରହେ ତାହା ସିଦ୍ଧ କରିବା ପାଇଁ ସୁବୋଧ୍ୟ ଭାଷାରେ ସରଳଭାବରେ ବର୍ଣ୍ଣନା ଆବଶ୍ୟକ । ବର୍ଣ୍ଣନୀୟ ବିଷୟଟିକୁ ଏମନ୍ତ ଭାବରେ ଉପସ୍ଥାପିତ କରିବାକୁ ହେବ ଯେ ତହିଁ-ପ୍ରତି ଶ୍ରୋତୃବର୍ଗଙ୍କର ଚିତ୍ତ ଆକୃଷ୍ଟ ହେବା ପ୍ରତି କୌଣସି ବାଧା ରହିବ ନାହିଁ । ସେମାନଙ୍କର ସୁପରିଚିତ ଓ ପ୍ରତ୍ୟହ ଇନ୍ଦ୍ରିୟଗୋଚର ଦ୍ରବ୍ୟସମୂହ ସହିତ ନୂତନ ବିଷୟର ସାଦୃଶ୍ୟ ସମ୍ପର୍କ ଇତ୍ୟାଦି ସ୍ପଷ୍ଟ ହେବା ଉଚିତ । ଥୋକେ ଲୋକ-ଅଛନ୍ତି ଯେ ସେମାନେ କଥା କାହାଣୀ କହିଲାବେଳେ ମନେ ହୁଏ ଯେମନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଘଟନା ସମକ୍ଷରେ ଘଟୁଅଛି । ତେମନ୍ତ ଶକ୍ତି ନୈସର୍ଗିକ ବିବେଚିତ ହେଲେହେଁ ଯତ୍ନ ଓ ଅଧ୍ୟବସାୟ ସାହାଯ୍ୟରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବୁଦ୍ଧିମାନ୍ ବ୍ୟକ୍ତି ଅର୍ଜନ କରି ପାରନ୍ତି ।

ଶିକ୍ଷକଙ୍କଠାରେ ଉପରୋକ୍ତ ସମସ୍ତ ଗୁଣମାନ ଲୋଡ଼ା । ବିଜ୍ଞପ୍ରତିନିଧିଗଣ ତାଦୃଶ ଗୁଣଯୁକ୍ତ ଶିକ୍ଷକ ଯୋଗାଇବା

Digitized by srujanika@gmail.com

ପାଇଁ ଶିକ୍ଷକବିଦ୍ୟାଳୟ ସ୍ଥାପନ କରିଅଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ପ୍ରାଚୀନ ରୀତିରେ ଶିକ୍ଷାପ୍ରାପ୍ତ ଉପାଧ୍ୟାୟଗଣ ତହିଁରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ନ ହୋଇ ଅପଢ଼ ଜରନ୍ତି ଯେ ସାଧାରଣ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କର ଅକ୍ଷମତା ଜାଣିସୁଦ୍ଧା ସରକାର କଠିନ ବିଷୟମାନ ପାଠ୍ୟ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ କରିଅଛନ୍ତି । ପାଠ୍ୟ ବିଷୟସବୁ ଅତିଶୟ କଠିନ ବୋଲି ତାହା ଏଥିଉତ୍ତରେ ବିଚାର କରାଯିବ, କିନ୍ତୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ବୋଲି ଯାଇପାରେ ଯେ ପ୍ରୟୋଜନୀୟ ଗୁଣମାନ ଉପାର୍ଜନ କରି ଜେହି ଶିକ୍ଷିତ ଯୁବକ ଯଦି ଶିକ୍ଷକତା କରନ୍ତି ଏବଂ ନବୀନ ରୀତିର ଉତ୍କର୍ଷରେ ବିଶ୍ୱାସ କରି ଅଗ୍ରସର ହୁଅନ୍ତି ତାହା ହେଲେ ସେ ଅବଶ୍ୟ ସଫଳ ହେବେ । ଯେଉଁ ଶିକ୍ଷକମାନେ ଇଂରେଜୀ ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ ସେମାନେ ବଙ୍ଗଭାଷାରେ ମୁଦ୍ରିତ ନାନାବିଧ ଗ୍ରନ୍ଥମାନ ପାଠକରି ନିଜର ଜ୍ଞାନବୃଦ୍ଧି କରି ପାରନ୍ତି । ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ନିମିତ୍ତ ପ୍ରୟୋଜନୀୟ ଜ୍ଞାନ କେବଳ ବଙ୍ଗୀୟ ପୁସ୍ତକପାଠରୁ ସୁଦ୍ଧା ଯଥେଷ୍ଟ ଅର୍ଜିତ ହୋଇପାରେ । ସ୍ୱଜାତୀୟ ଓ ସ୍ୱଦେଶୀୟ ଶିକ୍ଷକମାନେ ଯଦି ତାହା ନ କରି ସର୍ବସାଧାରଣଙ୍କ ସହିତ ମିଳି ବୋଲନ୍ତି ନବୀନ ରୀତି ଏଦେଶର ଉପଯୋଗୀ ନୁହେଁ ତେବେ ଦୋଷ କାହାର ? ନବୀନ ରୀତିର ନୁହେଁ କି ରାଜ ପ୍ରତିନିଧିଗଣଙ୍କର ନୁହେଁ । ଦୋଷ ଯାହାର ହେଉ ପଛକେ, ପରକୁ ଦୋଷୀ କରିବାକୁ ଯାଇ ନିଜେ ଉଦାସୀନ ହୋଇ ରହିବାର ବିଷମୟ ଫଳ କିଏ ଭୋଗ କରିବ ?

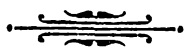

ସମାଜ ଓ ଜାତୀୟ ଜୀବନ ।

(ପୂର୍ବାନୁବୃତ୍ତି)

କୌଣସି ପରାକ୍ରମଶାଳୀ ଦଳପତି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦଳପତିମାନଙ୍କୁ ପରାସ୍ତକରି ଅପେକ୍ଷାକୃତ ବିସ୍ତୃତ ସମାଜର ଅଧିନାୟକ ହେଲେ । କାଳକ୍ରମେ ଏହିରୂପ ଶକ୍ତିପୁଞ୍ଜ ଜଣେ ବଳବାନ-ରାଜା ବା ଅଧିପତିର ବଶବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ ସମାଜର ବିସ୍ତୃତି ସମ୍ପାଦନ କଲେ । ଲୋକସଂଖ୍ୟା ବୃଦ୍ଧି ହେବାରୁ ସମାଜଭୁକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ନାନାସ୍ଥଳ ପର୍ଯ୍ୟଟନ କରି ଉପନିବେଶ ସ୍ଥାପନ କରିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ଏହିପରି କ୍ରମେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ବଳ ସାମାଜିକ ବଳରେ, ବ୍ୟକ୍ତିଗତପ୍ରେମ ସାମାଜିକ ପ୍ରେମରେ ପରିଣତ ହୋଇ ସମାଜର ଶ୍ରୀବର୍ଦ୍ଧନ କଲା ।

ଯେଉଁ ସମୟରେ ମାନବଜାତି ଅଧମ ବର୍ବର ଅବସ୍ଥାରେ ପତିତ ଥିଲେ ସେହି ସମୟରେ ଇତିହାସ ବା ସାହିତ୍ୟର ଅସ୍ତିତ୍ୱ କଳ୍ପନା କରିବା ସମ୍ଭବପର ନୁହେଁ । ସେହି କାରଣରୁ କେବଳ ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ ଅନୁମାନ ସାହାଯ୍ୟରେ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ପଣ୍ଡିତମାନେ ମାନବର ଆଦିମ ଅବସ୍ଥା କଳ୍ପନା ଦ୍ୱାରା ସ୍ଥିର କରି ଅଛନ୍ତି । ପ୍ରଥମ ସୃଷ୍ଟି କିରୂପ ହୋଇଅଛି, ପ୍ରଥମେ ଏହି ଦୃଶ୍ୟମାନ ଜଗତରେ ବୃକ୍ଷ, ଲତା, ପଶୁ, ପକ୍ଷୀ, ମାନବର ସୃଷ୍ଟି କିପରି ହେଲା, ଆଦାମ୍ ଇଭ ଜଗତସ୍ଥ ମାନବଜାତିର ପୂର୍ବପୁରୁଷ କିମ୍ବା ବ୍ରାହ୍ମଣ, କ୍ଷତ୍ରିୟ, ବୈଶ୍ୟ, ଶୂଦ୍ର ପ୍ରଭୃତି ହିନ୍ଦୁମାନେ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ମୁଖ, ବାହୁ, ଉରୁ, ଚରଣରୁ ଜାତ ହୋଇଅଛନ୍ତି ଇତ୍ୟାଦି ସୃଷ୍ଟିତତ୍ତ୍ୱ ଅଦ୍ୟାବଧି ସ୍ଥିରୀକୃତ ହୋଇନାହିଁ ଏବଂ ସେହି ସକଳ ବିଷୟର ଆଲୋଚନା ଏହି ପ୍ରବନ୍ଧର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ନୁହେଁ । ତଥାପି ଏହି ବିଷୟ ଜାଣିବା ସକାଶେ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କର ବୁଦ୍ଧିବୃତ୍ତି ଯେତେଦୂର ଅଗ୍ରସର ହୋଇଅଛି ତାହାର ଆଭାସ ମାତ୍ର ଉଲ୍ଲେଖ କରାଗଲା । ଏହି ଅନୁମାନ ଅଭ୍ରାନ୍ତ ପ୍ରାୟ ପ୍ରତୀତହୁଏ ସତ୍ୟ କିନ୍ତୁ ଅନେକ ସମୟରେ ଇତିହାସ-ସମ୍ମତ ସର୍ବବିଧ ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ମିଳେ ନାହିଁ । ମୋନ୍ ପ୍ରଭୃତି ବିଖ୍ୟାତ ପଣ୍ଡିତମାନେ କହନ୍ତି ଯେ ପୃଥିବୀର କ୍ରମୋନ୍ନତି ହେଉଅଛି । ଇୟୁରୋପୀୟ ଲେଖକମାନେ ଯେପରି ଭାବରେ ଏହି କ୍ରମୋନ୍ନତିର ଅବତାରଣା କରନ୍ତି ତହିଁରୁ ବୋଧହୁଏ ଯେ ଇଉରୋପୀୟମାନେ ଶିଳ୍ପ ବିଜ୍ଞାନ ପ୍ରଭୃତିର ଯାଦୃଶ ଉନ୍ନତି ସମ୍ପାଦନ କରି ଅଛନ୍ତି ସେପରି ଉନ୍ନତି ଆଉ କେବେ ପୃଥିବୀରେ ହୋଇ ନ ଥିଲା । ଏହି-ପରି ଅନୁମାନ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭ୍ରମାତ୍ମକ ବୋଲିବା ବାହୁଲ୍ୟ ମାତ୍ର । ଯେଉଁ ଇଉରୋପୀୟ ଭ୍ରମଣକାରମାନେ ଆଫ୍ରିକାରେ ଆଦ୍ୟାବଧି ନରମାଂସଭୋଜୀ ଆଦିମ ମାନବସମାଜ ଥିବାର ଦେଖି-ଅଛନ୍ତି ସେମାନେ ସେହି ଆଫ୍ରିକାରେ ପିରାମିଡ଼ ମଧ୍ୟ ଦେଖି ଅଛନ୍ତି । ଉନ୍ନତି ଏ କେତେକ ଦିଗରେ ହୋଇ ନ ପାରେ । ଯେଉଁ ଶିଳ୍ପ ପ୍ରତିନ ନୈପୁଣ୍ୟ ଦେଖି ଅହଂକାରୋଦ୍ଧତ ଇୟୁରୋପୀୟମାନେ ମୁଗ୍ଧ ହେଉ ଅଛନ୍ତି ସେମାନଙ୍କର ବୁଝିବା ଉଚିତ ଯେ ସେହି ପ୍ରାଚୀନ ଜାତିମାନେ ଯୁଦ୍ଧ, ବିଜ୍ଞାନ, ଦର୍ଶନ, ଶିଳ୍ପ, ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକତନ୍ତ୍ର ପ୍ରତ୍ୟେକ ବିଷୟରେ ନିଶ୍ଚୟ ଉନ୍ନତ ଥିଲେ । କୋଣାର୍କର ନବଗ୍ରହମୂର୍ତ୍ତି ଦେଖି

Digitized by srujanika@gmail.com

ହଷ୍ଟର ସାହେବ କହୁ ଅଛନ୍ତି ଉନବିଂଶଶତାବ୍ଦୀର ବିଜ୍ଞାନଚର୍ଚ୍ଚାରେ ଉପାୟମାନ ନବଭାବମୂର୍ତ୍ତିକୁ ଉତ୍ତୋଳନ କରି କଲିକତା ମ୍ୟୁଜିଅମକୁ ନେବାରେ ବିଫଳ ହୋଇ-ଗଲା, କି ବିଜ୍ଞାନ ବଳରେ ଓଡ଼ିଆମାନେ ସୁଦୂର ସ୍ଥାନରୁ ସେହି ପ୍ରକାଣ୍ଡଶିଳାଖଣ୍ଡକୁ ନୂତନାବସ୍ଥାରେ ଅନୟନ କରି-ଥିଲେ? କି ଗଣିତବିଦ୍ୟା କୌଶଳରେ କୋଣାର୍କର ଲୌହନିର୍ମିତ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରୁ ଚୁମ୍ବକଦ୍ୱାରା ସମାନ ଭାବରେ ଆକୃଷ୍ଟହୋଇ ଶୂନ୍ୟରେ ଅବସ୍ଥିତ ହୋଇଥିଲା? ଯେଉଁମାନେ ଶିଳ୍ପ, ଗଣିତ, ଓ ବିଜ୍ଞାନରେ ଈଦୃଶ ଉନ୍ନତି ଲାଭ କରିଥିଲେ ସେମାନେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବିଷୟରେ ଉନ୍ନତି-ଲାଭ କରିଥିଲେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ପ୍ରାଚୀନ ଜାତିମାନଙ୍କର ଇତିହାସର ପୃଷ୍ଠାବଳୀ ପରିଦୃଷ୍ଟ ହେଉନାହିଁ ସତ୍ୟ କିନ୍ତୁ କିଏ କହିପାରେ ଯେ କାଳକ୍ରମେ ମନୁଷ୍ୟ ଭାବନାତୀତ ବିପ୍ଳବଦ୍ୱାରା ଇୟୁରୋପୀୟ ସଭ୍ୟତା ଲୁପ୍ତ ନ ହେବ ଏବଂ ଇତିହାସ ଅଭାବରୁ ଭବିଷ୍ୟତ୍ ଗର୍ଭସ୍ଥ ଜାତିମାନେ ଇୟୁ-ରୋପୀୟ ସଭ୍ୟତାର ଅସ୍ତିତ୍ୱରେ ସନ୍ଦିହାନହୋଇ ଭୂଗର୍ଭ-ଗତ କ୍ରମାଣ ଦେଖି ସେମାନଙ୍କର ସଭ୍ୟତାର ଅନୁମାନ ନ କରିବେ ! ଯେଉଁ ପ୍ରାଚୀନଜାତି କଲୋସସ୍ ନିର୍ମାଣ କରିଥିଲେ ସେ ଜାତି କଣ ଇଂରାଜମାନଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ଅଧିକତର ସଭ୍ୟ ଏବଂ ଉନ୍ନତ ନ ଥିଲେ? କଲୋସସର ଦୁଇ ପାଦ ଦୁଇ ଦ୍ୱୀପରେ ସଂରକ୍ଷିତ, ମଧ୍ୟରେ ବିଶାଳସମୁଦ୍ର, ଜହିଁରେ ଜାହାଜ ଯାତାୟାତ କରୁଅଛି । ଯେଉଁ ବିଜ୍ଞାନବଳରେ ସେହି ଜାତି ସମୁଦ୍ର ଉପରସ୍ଥ ଆକାଶରେ ଅତ୍ୟୁଚ୍ଚସ୍ଥାନରେ ରହି ସେହି ଅଭ୍ରଭେଦୀ ମୂର୍ତ୍ତିର ଚକ୍ଷୁ, କର୍ଣ୍ଣ, ହସ୍ତ, ନାସିକା ପ୍ରଭୃତି ଖୋଦିତ କରିଥିଲେ ସେମାନେ ଆଧୁନିକ ଉନ୍ନତ ଜାତି-ମାନଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ଅଧିକତର ଉନ୍ନତ ନ ଥିଲେ କି? କାଳ ଅସୀମ, ମାନବର ବୁଦ୍ଧି ବୃତ୍ତି ସୀମାବଦ୍ଧ । ସୀମାବଦ୍ଧ ମନୁଷ୍ୟ ଅସୀମ ଅତୀତକ୍ଷେତ୍ରରେ ଯାହା ଦୃଷ୍ଟି ଯାଇଅଛି ତାହା ନିଶ୍ଚୟ କରି କହିବା ବିଡ଼ମ୍ବନା ମାତ୍ର ।

ସେ ଯାହାହେଉ ଆମ୍ଭେମାନେ ମାନବ ଜାତିର ଆଦିମ ଅବସ୍ଥା ବର୍ଣ୍ଣନ କରିବା ଦ୍ୱାରା ଏପରି ବୁଝାଇବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରୁନାହିଁ ଯେ ପୃଥିବୀରେ ଯେତେ ମାନବ ଦେଖାଯାନ୍ତି ସେମାନେ ସମସ୍ତେ ଏକ ସମୟରେ ଅସଭ୍ୟ ଥିଲେ ବର୍ତ୍ତ-ମାନ ସମସ୍ତେ ସହସ୍ର ବର୍ଷ ପରେ ଉନ୍ନତିର ଶେଷ-ସୋପାନରେ ଅଧିରୂଢ଼ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ମାନବସୃଷ୍ଟିର ମୂଳତତ୍ତ୍ୱ ବିଷୟରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଜ୍ଞ । କିନ୍ତୁ ପ୍ରକୃତିର ନିୟମମାନ ଅନୁଶୀଳନ କଲେ ବୋଧ ହେଉଅଛି ଯେ ଅନ୍ତତଃ ଇୟୁରୋପୀୟ ଅଧିକାଂଶ ଜାତି ପ୍ରଥମା-ବସ୍ଥାରେ ପୂର୍ବ ବର୍ତ୍ତମାନୁରୂପ ବର୍ବରତାଛନ୍ନ ଥିଲେ । ଇତିହାସର କ୍ଷୀଣ ରେଖା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଅତୀତ ଗର୍ଭକୁ ଘେନିଯାଇ ଏହି ବିଷୟଟି ଅବଗତ କରାଉଅଛି । ଯଦି ଆଧୁନିକ ଇୟୁରୋପୀୟ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କ ମତରେ ସଂସ୍କୃତଭାଷା ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରାଚୀନ ଏବଂ ତାହାଠାରୁ ବହୁ ପ୍ରାଚୀନତରଭାଷା ଆବିଷ୍କୃତ ହୋଇନାହିଁ, ଏବଂ ବେଦ ପୃଥି-ବୀର ଆଦିଗ୍ରନ୍ଥ, ସାହିତ୍ୟ, ଓ ଦର୍ଶନ ତାହାହେଲେ ଏହି ଆର୍ଯ୍ୟ-ଜାତି ଯେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସଭ୍ୟ ଥିଲେ ଏବଂ ବୈଦିକ କାଳରେ ସେମାନଙ୍କର ସାମାଜିକ ଅବସ୍ଥା ତୁଳନାରେ ଆଜି କାଲି ସେହି ଆର୍ଯ୍ୟଜାତିର ବଂଶଧରମାନେ ଅସଭ୍ୟ ଏ ବିଷୟ ତତ୍କାଳୀନ ସାହିତ୍ୟ ଉତ୍ତମରୂପେ ପ୍ରତିପାଦିତ କରୁଅଛି ।

କ୍ରମଶଃ

କ୍ଲିଓପେଟ୍ରା ।

ଆଫ୍ରିକା ପୂର୍ବପ୍ରାନ୍ତେ ବିଖ୍ୟାତ ନଗର,
ଲୋହିତ ସାଗର କୂଳେ ବିରାଜେ ମିଶର ।
ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟେ, ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟେ, ବୀର୍ଯ୍ୟେ, ଜ୍ଞାନ, ଗୌରବରେ,
ସମସ୍ତ ଜଗତେ ଖ୍ୟାତ ଯୁଗ ଯୁଗାନ୍ତରେ ।
ନୀଳାଭ ସଲିଳ ନୀଳ* ବକ୍ଷେ ପ୍ରବାହିତ,
ଦବଡ଼ାଳ ଦେଶେ ଶସ୍ୟ ସମ୍ପତ୍ତି ଅମିତ ।
ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଅନଳକ୍ଷେତ୍ର ବିଖ୍ୟାତ ସାହାରା,
ତହିଁ ପୂର୍ବପ୍ରାନ୍ତେ ପ୍ରବାହିତ ନୀଳ ଧାରା ।
ଚନ୍ଦ୍ରଗିରି ଚନ୍ଦ୍ରମାର୍ଗେ ଅଛି କିବା ଉଚ୍ଚ?
ନୀଳଦ୍ରାନ୍ତ ମୁକୁଟ କି ଶିରେ ପାଏ ଶୋଭା ।
ବିଚିତ୍ର ପ୍ରକୃତି ଲୀଳା ଆଫ୍ରିକାଖଣ୍ଡେ,
ଅଗ୍ନିକ୍ଷେତ୍ର ଶସ୍ୟକ୍ଷେତ୍ର ଶୋଭେ ବେନ ଗଣ୍ଡେ ।
ଏକ ପାଶେ ଲତା ବୃକ୍ଷ ସମ୍ପତ୍ତି ମହାନ,
ଅନ୍ୟ ପାଶେ ଶୁଷ୍କ-ତପ୍ତ-ପ୍ରକୃତି-ଶ୍ମଶାନ ।

* ନୀଳ ନାମକ ନଦୀ (The Nile)

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅନନ୍ତ ପ୍ରକୃତି ଲୀଳା ଦେଖ ନିଦର୍ଶନ,
ସାହାରା ମିଶର ଏକ ଶିଳ୍ପିର ସୃଜନ ।
ପୁଣ୍ୟକ୍ଷେତ୍ର ଇଉରୋପ ବିରାଜେ ଉତ୍ତରେ,
ଅବତାର ଲୀଳାଭୂମି ପ୍ରାଗ ବିରାଗରେ ।
ଇଉରୋପ ପଦନଖେ ଦୁଃଖିନୀ ଆଫ୍ରିକା,
ହୃଦୟେ ବହୁଛି ଶ୍ରୁଭୂମି ବିଭୀଷିକା ।
ଜ୍ଞାନ ଗୌରବରେ ନ୍ୟୂନ ପଡ଼ିଛି ପଦରେ,
ଈର୍ଷାନଳେ ଦଗ୍ଧୀଭୂତା ମରୁ ହୃଦୟରେ ।
ଦୁଃଖିନୀ ଜନ୍ମରେ ଦୟାମୟ ଭଗବାନ,
ସାନ୍ତ୍ୱନା ସକାଶେ କଲେ ମିଶରକୁ ଦାନ ।
ଅପୂର୍ବ ମିଶର ସୃଷ୍ଟି ନୟନ ରଞ୍ଜନ;
ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ, ମହିମା, ଖ୍ୟାତି ସମସ୍ତ ଭୁବନ ।
ଟଲେମି ଅକ୍ଷୟ କୀର୍ତ୍ତି ପିରାମିଡ୍ ସ୍ତମ୍ଭ,
ଆକାଶ ପ୍ରତୀପ, ଦୁଇ ଆଫ୍ରିକା ଗୌରବ ।
ଅଭିଜାତ୍ୟେ, ଅଧିପତ୍ୟେ, ଶୌର୍ଯ୍ୟେ, ବୀର୍ଯ୍ୟେ, ବଳେ,
ମିଶର-ଅଧିପ ଖ୍ୟାତି ଜଗତ-ମଣ୍ଡଳେ ।
ଅତ୍ୟାଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ପରିବର୍ତ୍ତ କାଳଚକ୍ର ନେମି,
ମିଶରର ଅଧିପତି ଅଯୋଗ୍ୟ ଟଲେମି !
କାହିଁ ରାଜଦଣ୍ଡ, ଛତ୍ର, କାହିଁ ଖଡ୍ଗ କରେ,
ଖଡ୍ଗଧାରୀ ବଂଶୀଧାରୀ ପ୍ରମୋଦ ବନରେ । (୧)
ନିଷ୍ଠୁର ସ୍ୱଭାବା ଜ୍ୟେଷ୍ଠା ରାଜାର ନନ୍ଦିନୀ,
ବିଳାସିନୀ, ରାଜ୍ୟପ୍ରିୟ, ପତିବିଦ୍ୱେଷିଣୀ । (୨)
ଟଲେମିଙ୍କୁ ରାଜ୍ୟଚ୍ୟୁତ କରି ପ୍ରଜାଗଣ,
ଜ୍ୟେଷ୍ଠା କନ୍ୟା ହସ୍ତେ କଲେ ରାଜ୍ୟ ସମର୍ପଣ ।
ଟଲେମି ରୋମର ସୈନ୍ୟ ବଳେ ଘୋରରଣେ, (୩)
ରାଜ୍ୟଲୋଭେ ବଧିଲେ କନ୍ୟାକୁ ଜୀବନେ ।

ବସିଥିଲା ସିଂହାସନେ ପତିହନ୍ତ୍ରୀ ନାରୀ,
ଏବେ ରାଜ୍ୟେ ଅଧୀଶ୍ୱର କନ୍ୟା ହତ୍ୟାକାରୀ ।
ଘଟିଲା ଟଲେମି ଭାଗ୍ୟ,—ଘଟେ ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ,
ଗଲେ ଲୋକାନ୍ତରେ କନ୍ୟା ହସ୍ତେ ଦେଇ ରାଜ୍ୟ ।

* * * * *

ଯେ ଅଭିଭାବକ ଥିଲା ମନ୍ତ୍ରୀ ନପୁଂସକ,
ଅମିଷ ଭଣ୍ଡାରେ ଯଥା ମାର୍ଜ୍ଜାର ରକ୍ଷକ ।
ମନ୍ତ୍ରୀ ରାଜ୍ୟେଶ୍ୱର କରି ଅଯୁକ୍ତ ସନ୍ଧି,
ରାଜକନ୍ୟା କ୍ଲିଓପେଟ୍ରା ଅରଣ୍ୟ-ବାସିନୀ । (୪)
ରୋମର ସହାୟେ ପିତୃଦେବ ନିଦର୍ଶନେ,
ବସିଲେ ରାଜାର ପୁଣି ରାଜ ସିଂହାସନେ ।
ପଳାଇଲା ଦୁରାତ୍ମା ମନ୍ତ୍ରୀ ନପୁଂସକ,
ପାପାର୍ଜ୍ଜିତ ଧନ ସୁଖେ ଭୁଞ୍ଜେ କେଉଁ ଲୋକ ?
ଅଧୀଶ୍ୱରୀ କ୍ଲିଓପେଟ୍ରା ଟଲେମୀ-ନନ୍ଦିନୀ,
ଲଳନା-ଲଲାମଭୂତା ବିଶ୍ୱବିମୋହିନୀ ।
ଯୁବତୀ, ଲାବଣ୍ୟମୟୀ, ରାଜରାଜେଶ୍ୱରୀ,
ସର୍ବାନର୍ଥମୂଳୀଭୂତା ମହାଭୟଙ୍କରୀ ।
ଶୌର୍ଯ୍ୟେ, ବୀର୍ଯ୍ୟେ, ଖ୍ୟାତି ରୋମ ଅବନୀ-ମଣ୍ଡଳେ,
ଶ୍ରୀରଖାର ଉଷ୍ମସାର ନାରୀରୂପାନଳେ ।
ଇତିହାସ ଗାଏ ଯେଉଁ ବୀରଙ୍କ ମହିମା,
ରମଣୀ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟେ ନଷ୍ଟ ସମସ୍ତ ଗରିମା ।
ରୂପାନଳେ ଉଷ୍ମସାର ଟାରକ୍ୱିନ ବଂଶ,
ସବଂଶରେ ଧ୍ୱଂସ ପ୍ରାପ୍ତ ରାବଣ ରାକ୍ଷସ ।
ସୁନ ଉପସୁନ କଥା ପୁରାଣ ବିଦିତ,
ହେଉଛି ଜଗତେ ପ୍ରତିଦିନ ଅଭିହିତ ।
ରାଜକନ୍ୟା କ୍ଲିଓପେଟ୍ରା କିରୂପ ସୁନ୍ଦରୀ?
ଉତ୍ତର,—"ବିଶାଳ ରୋମ ଦେଲା ଧ୍ୱଂସକରି" ।
ଇତିହାସ ଗାଏ ଯେଉଁ ବୀରଙ୍କ ପ୍ରସଙ୍ଗ,
ହେଲେ ଶେଷେ ନାରୀ-ରୂପାନଳରେ ପତଙ୍ଗ ।
ବିଖ୍ୟାତ ଯୁଗଳ ବୀର ଏଣ୍ଟନି ସିଜାର,
ବୀରତ୍ୱ ମହିମା ବ୍ୟାପ୍ତ ସମସ୍ତ ସଂସାର ।

---

(୧) ମିଶର (Egypt) ଶେଷ ଅଧିପତି ଟଲେମି ସ୍ୱକ ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟରେ ସମ୍ଭୋଗ ନ କରି ବଂଶୀବାଦନ ପୂର୍ବକ ପ୍ରମୋଦ ପ୍ରମୋଦ କରିବାରେ ନିଯୁକ୍ତ ହେବାରୁ ପ୍ରଜାମାନେ ତାହାଙ୍କୁ ତ୍ୟଜି ଦେଇଥିଲେ ।

(୨) ଟଲେମିଙ୍କର ଜ୍ୟେଷ୍ଠାଭଗିନୀ ଜଣାଣ୍ଡ ଦୁଷ୍ଟା ଓ ପତିଘାତିନୀ ଥିଲେ ।

(୩) ରୋମୀୟ ସୈନ୍ୟ ସାହାଯ୍ୟରେ ଭଗିନୀଙ୍କୁ ବିଧବାର ସିଂହାସନ ଅଧିରୋହଣ କରିଥିଲେ ।

(୪) ଟଲେମିଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ସମୟରେ ତାହାଙ୍କ ଭଗିନୀ କ୍ଲିଓପେଟ୍ରା ଯୁବତୀ ମାତ୍ର—ଜଣେ ନପୁଂସକ ମନ୍ତ୍ରୀକୁ ଅଭିଭାବକ ନିଯୁକ୍ତ କରିଥିଲେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ରଣକ୍ଷେତ୍ରେ ପ୍ରକାଶିତ ମହିମା ଅଦ୍ଭୁତ,
ସାମାନ୍ୟ ପତଙ୍ଗ ସମ ହେଲେ ଭସ୍ମୀଭୂତ ।
ରଣକ୍ଷେତ୍ରେ ଜମାଣର ଅଗ୍ନେୟ ଗୋଲକ,
ତୁଚ୍ଛ ମଣି ସ୍ଥିରଭାବେ ଉଡ଼ି ଯେ ଯୁବକ,
ରମଣୀ-ଅପାଙ୍ଗଲୀଳା ବିଲୋଳ ଦୃଷ୍ଟିରେ,
ତୁଚ୍ଛ ତୁଳାପରି ଉଡ଼ିଗଲେ ମହାବୀରେ ।
ବିନାଶର ହେତୁଭୂତ ରମଣୀ ଲାବଣ୍ୟ
ଦୟାମୟ ବିଶ୍ୱ କିଲ କିପାଇଁ ସୃଜନ ?
ଯେଉଁ ବୀପଶିଖା ପୃଥ୍ୱୀ ଅନ୍ଧକାର ହରେ,
ଲୋଲୁପ ନିର୍ବୋଧ କୀଟବଣ ଦଗ୍ଧକରେ ।

ବେଦ ଓ ଧର୍ମ୍ମ ।

ଇତିହାସ ପାଠକ ମାତ୍ରଙ୍କେ ଅବଗତ ଅଛନ୍ତି ଯେ ଏକ-କାଳରେ ଭାରତବର୍ଷ ସଭ୍ୟ-ଜଗତର ଶୀର୍ଷସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରିଥିଲା । ଯେଉଁ ଆର୍ଯ୍ୟମାନେ ଭାରତର ଆର୍ଯ୍ୟାବର୍ତ୍ତ-ଖଣ୍ଡରେ ଉପନିବେଶ ସ୍ଥାପନପୂର୍ବକ ଅପୂର୍ବ ଜ୍ଞାନ ଓ ସଭ୍ୟ-ତାର ଆଲୋକ ପୃଥିବୀରେ ବିକାଶିତ କରାଇଥିଲେ ସେ-ମାନେ ପୃଥିବୀର ସର୍ବ ପ୍ରଥମ ସଭ୍ୟଜାତି । ଆର୍ଯ୍ୟମାନେ ଶିଳ୍ପ ଓ ବିଜ୍ଞାନରେ ଅଲୌକିକ ଉନ୍ନତି ଲାଭ କରିଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କର ଖ୍ୟାତି ଦେଶ ବିଦେଶରେ ବ୍ୟାପି ଯାଇଥିଲା । ସେମାନଙ୍କର ଜାହାଜ ଦ୍ୱୀପ ଦ୍ୱୀପାନ୍ତରକୁ ଯାଇ ଖଣ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ ଓ ବିକ୍ରୟ କରୁଥିଲା । ସେମାନଙ୍କର ଦୂତମାନେ ଅମେରିକା ପ୍ରଭୃତି ଦେଶମାନଙ୍କୁ ଯାଇ ସ୍ୱରାଜ୍ୟର ସମ୍ମାନ ବଢ଼ାଇଥିଲେ; ଏବଂ ସେମାନଙ୍କର ବଳବୀର୍ଯ୍ୟଦୟା ଦାକ୍ଷିଣ୍ୟାଦି ଗୁଣ ସମସ୍ତ ଜଗତକୁ ମୋହିତ କରୁଥିଲା । ସେ ଆର୍ଯ୍ୟଜାତି ସ୍ୱପ୍ନର କଥା ନୁହେ କିମ୍ବା ସେ ଆର୍ଯ୍ୟଜାତି ଅଳୀକ ପୌରାଣିକ ଗାଥାପ୍ରସୂତ ଜୀବ ବା ଶ୍ରେଣୀ ନୁହେ । ତାଙ୍କର ବଂଶଧରମାନେ ଭାରତର ସଭ୍ୟଜାତିର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ଏବଂ ସେହିମାନେ ଭାରତର ବଂଶକୋଟୀ ସନ୍ତାନ—ଆଜି ଅଧଃପତିତ ଏବଂ ପରପଦାନତ ହୋଇ ନିଜ କଦର୍ଯ୍ୟ ଜୀବନ ଯାପନ ନିମନ୍ତେ ପରମୁଖାପେକ୍ଷୀ ହୋଇ ରହି ଅଛନ୍ତି ।

ଆର୍ଯ୍ୟମାନେ ସ୍ୱାଧୀନ ବୀର ପୁରୁଷ ଥିଲେ । ସେମାନେ ଅନଳସ ହୋଇ ଜ୍ଞାନବଳରେ ଆପଣାର ଉନ୍ନତି ସାଧନ କରି ବୀରଦର୍ପରେ ପୃଥିବୀରେ ସ୍ୱନାମଖ୍ୟାତି ଉଡ଼ୀୟ-ମାନ କରାଇଥିଲେ । ଜ୍ୟୋତିର୍ବିଦ୍ୟା, ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର, ନ୍ୟାୟ, ଦର୍ଶନ ପ୍ରଭୃତି ସମସ୍ତ ବିଷୟରେ ସେମାନଙ୍କର ଉନ୍ନତିର ପରାକାଷ୍ଠା ଅଦ୍ୟାପି ସେ ଶାସ୍ତ୍ରମାନ ପ୍ରମାଣ କରୁଅଛି । ସେହି ଆର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କ ବିଜ୍ଞାନାଲୋକରେ ଭାରତର ପୂର୍ବ ଓ ପଶ୍ଚିମସ୍ଥ ପୃଥିବୀ ଖଣ୍ଡ ଆଲୋକିତ । କିନ୍ତୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ଆର୍ଯ୍ୟବଂଶଧର ଆଳସ୍ୟର ପରବଶ ହୋଇ ଜ୍ଞାନାଲୋକ ବିନାଶ କରିବା ପରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ତହିଁର କଣା ମାତ୍ର ପଶ୍ଚି-ମରୁ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ଜାଗ୍ରତ ହେଉଅଛୁଁ । ଆର୍ଯ୍ୟଗୌରବ-ରବି ଅସ୍ତମିତ ହୋଇଅଛି ଏବଂ ପଶ୍ଚିମାକାଶସ୍ଥ ସେହି ସୂର୍ଯ୍ୟକିରଣ ଦ୍ୱାରା ଉଦ୍ଭାସିତ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଚନ୍ଦ୍ରାଲୋକ ପାଇ ଆମ୍ଭେମାନେ ଚଳୁଅଛୁଁ । ସ୍ୱଭାବର ନିୟମ, ସୂର୍ଯ୍ୟ ଅସ୍ତମିତ ହୋଇ ପୁନର୍ବାର ଉଦିତ ହୁଅନ୍ତି ଏବଂ ଆମ୍ଭେ-ମାନେ ମନୁଷ୍ୟ ହେଲେ କାଳକ୍ରମେ ସେହି ଗୌରବରବି ପୁନରୁଦିତ ହେବାପକ୍ଷେ କିଛିମାତ୍ର ସନ୍ଦେହ ରହିବ ନାହିଁ ।

ଜୀବ ଜଗତରେ ମନୁଷ୍ୟ ସର୍ବ ପ୍ରଧାନ । ମନୁଷ୍ୟର ବିଚାର କରିବାର ଶକ୍ତି ଅଛି; ଅନ୍ୟଜୀବମାନଙ୍କର ତାହା ନାହିଁ । ହିତାହିତ ବିଚାର କରି ଚଳିବା ସକାଶ ମନୁଷ୍ୟକୁ ସ୍ରଷ୍ଟାକର୍ତ୍ତା ଏ କ୍ଷମତା ଦେଇଅଛନ୍ତି ଏବଂ ମନୁଷ୍ୟ ନିଶ୍ଚୟ ତାହାର ସଦ୍‌ବ୍ୟବହାର କରିବ—ଅନ୍ୟଥା ଅମନୁଷ୍ୟ ହୋଇ ପଶୁ-ପଦ ବାଚ୍ୟ ହେବ । ଆର୍ଯ୍ୟମାନେ ଉନ୍ନତିର ସୋପାନରେ ଚରମଉତ୍କର୍ଷ ଲାଭ କରିଥିଲେ, ଆମ୍ଭେମାନେ ଅଧୋଗତି ଲାଭ କରିଅଛୁଁ । ଆର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କର ଜ୍ଞାନାଲୋକ ସମସ୍ତ ଜଗତକୁ ଉଦ୍ଭାସିତ ଓ ଚମତ୍କୃତ କରୁଥିଲା; ଆମ୍ଭେମାନେ ଅନ୍ଧକାରାଚ୍ଛନ୍ନ ହୋଇ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଚନ୍ଦ୍ରାଲୋକରେ ଯତ-କିଞ୍ଚିତ ଦେଖିବାକୁ ସମର୍ଥ ହେଉଅଛୁଁ । ସେମାନେ ଅଲୌ-କିକ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟବଳରେ ଜଗତକୁ ଶିକ୍ଷା ଦେଉଥିଲେ, ଆମ୍ଭେ-ମାନେ ଗଣ୍ଡମୂର୍ଖ ଥାଇ କିଞ୍ଚିତ ଶିକ୍ଷା ଲାଭ କରୁଅଛୁଁ । ସେମାନେ ଅନଳସ ହୋଇ କର୍ମକ୍ଷେତ୍ରରେ ସଦା ଜାଗରିତ ଥିଲେ, ଆମ୍ଭେମାନେ ରାତିକାଳର ସୁଖଜନକ ନିଦ୍ରାଳସ୍ୟର ବଶୀଭୂତ ହୋଇ କେହି ଉଠାଇଲେ ସୁଦ୍ଧା ଉଠୁନାହୁଁ । ସେମାନେ ଭଗବାନଙ୍କୁ ଚିହ୍ନି ତାଙ୍କ ନାମରେ ସଂସାରୁଣ୍ଡିବ ପାଇଁ ହୋଇ ଯାଇଥିଲେ, ଆମ୍ଭେମାନେ ତାଙ୍କ ନାମ

Digitized by srujanika@gmail.com

"ଭଗବାନ କବ" ଏହାକୁ ତାହାକୁ ପଚାରୁଅଛୁଁ; ଏବଂ କେଉଁ ଧର୍ମ ଠିକ୍ ତାହା ବୁଝି ନ ପାରି ଜଳମଗ୍ନ ପର୍ତ୍ତିକପୋତରେ ନାବିକ କାଷ୍ଠଖଣ୍ଡମାନ ଧରି ସମୁଦ୍ରରେ ଭାସମାନ ହେଲାପରି ଭାସି ବୁଲୁଅଛୁଁ । ପାଠକେ! ଆମ୍ଭେମାନେ ଯେ ସର୍ବପ୍ରକାରରେ ଅଧଃପତିତ ହୋଇ ମନୁଷ୍ୟତା ହରାଇ ଅଛୁଁ ଏହା ଆଖିରେ ଅଙ୍ଗୁଳି ଦେଇ ଦେଖାଇବାର ଆବଶ୍ୟକ ନାହିଁ । କାରଣ ମୁସଲମାନ ଶାସନରୂପୀ ଘୋର ଅନ୍ଧକାର ପରେ ଇଂରେଜ ଶାସନର ଚନ୍ଦ୍ରାଲୋକରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଆପଣା ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଦେଖି ପାରିଅଛୁଁ, ଏବଂ କିରୂପେ ପୂର୍ବ ଗୌରବରବିର ଉଦୟ ହେବ ତହିଁ ନିମିତ୍ତ ସଚେଷ୍ଟ ହେବାର ଚିହ୍ନ ଦେଖା ଯାଉଅଛି ।

ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ କିହେତୁରୁ ଆର୍ଯ୍ୟମାନେ ସଭ୍ୟତା ଏବଂ ଜ୍ଞାନର ଚରମସୀମାରେ ପହଞ୍ଚି ସମସ୍ତ ପୃଥିବୀକ ଚମତ୍କୃତ କରାଇ ଆପେ ଧନ୍ୟ ହୋଇଥିଲେ ଏବଂ କିହେତୁରୁ ଅବା ଆମ୍ଭେମାନେ ଅଧଃପତିତ ହୋଇଅଛୁଁ—କଦର୍ଯ୍ୟ ଜୀବନ ଲାଭକରିଛି ପୃଥିବୀର ଅନ୍ୟ ଜାତିମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଅପମାନିତ ଓ ଲାଞ୍ଛିତ ହେଉଅଛୁଁ ତାହା ବିଚାର କରିବା ଉଚିତ ହେଉଅଛି । ଏହା ଯେତେ ଦିନ ଯାଏ ବିଚାର ନ କରିବୁଁ ତେତେ ଦିନ ଯାଏ ଅମନୁଷ୍ୟ ହୋଇ ରହିବୁଁ ଓ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଭାଗ୍ୟର ପରିବର୍ତ୍ତନ ନ ହୋଇ ଅଧିକତର ଦୁଃଖଯନ୍ତ୍ରଣା ଭୋଗ କରିବାକୁ ହେବ; ଅତ ସେ ବିଷୟ ବିଚାର କରି ଉନ୍ନତିର ବାଟ କାଢ଼ିଲେ ମନୁଷ୍ୟ ବୋଲି ସଭ୍ୟ ଜଗତରେ ପରିଗଣିତ ହେବୁଁ ଓ ଚିରବଦ୍ଧ ଦାସତ୍ୱଶୃଙ୍ଖଳ ଅନାୟାସରେ ଅପସାରିତ ହେବ ।

ଇତିହାସ ପାଠକମାନେ ବୁଝିଅଛନ୍ତି ଯେ ଧର୍ମ୍ମବଳଠାରୁ ସମଧିକ ବଳ ଆଉ କିଛି ନାହିଁ । ଧର୍ମ୍ମରେ ଯେତେ ଶୀଘ୍ର ଏକତା ସ୍ଥାପିତ ହୁଏ ଅନ୍ୟ କାହିଁରେ ତାହା ହୋଇ ନ ପାରେ । ଧର୍ମ୍ମଉପରେ ସ୍ଥାପିତ ଏକତା ଯେତେ ଯେତେକାଳ ସ୍ଥାୟୀ ହୁଏ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଏକତା ତେତେକାଳ ସ୍ଥାୟୀ ହୋଇ ନ ପାରେ । ଧର୍ମ୍ମରେ ଯେତେଦୂର ମନ ପରିଷ୍କାର, ହୃଦୟ ଦୃଢ଼ ଓ ଶରୀରର ସୁଖବୃଦ୍ଧି ହୋଇ କାର୍ଯ୍ୟତଃ ଆୟୁବୃଦ୍ଧି ହୁଏ, ଅନ୍ୟ କାହିଁରେ ତାହା ହୋଇ ନ ପାରେ । ଧର୍ମ୍ମ ଇହକାଳ ଏବଂ ପରକାଳର ନିର୍ମ୍ମଳ ସୁଖର ନିଦାନ ଅଟେ, ଏବଂ ଧର୍ମ୍ମହୀନତା ହେଲେ ଲୋକର ଦୁଃଖ ଓ ଅଧଃପତନ ଅବଶ୍ୟମ୍ଭାବୀ, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଦୁଃଖ ଓ ଅମନୁଷ୍ୟତାର ପ୍ରଧାନ କାରଣ ଆମ୍ଭେମାନେ ଧର୍ମ୍ମହୀନତା ଓ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ମନୁଷ୍ୟତା ଓ ସୁଖର ପ୍ରଧାନ କାରଣ ବିଶୁଦ୍ଧ ଧର୍ମ୍ମାଚରଣ । ଆମ୍ଭେମାନେ ଯେ ଧର୍ମ୍ମହୀନ ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ହିନ୍ଦୁ, ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟାନ, ମୁସଲମାନ, ବ୍ରାହ୍ମ ପ୍ରଭୃତି ଧର୍ମ୍ମରେ ଥାଇ ସୁଦ୍ଧା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ତହିଁରେ ଆସ୍ଥା ନାହିଁ । ଏହା ନୂତନ ଧର୍ମ୍ମାବଲମ୍ବିର ଦୋଷ ନଉବା ଅବଲମ୍ବିତ ଧର୍ମ୍ମର ଦୋଷ; ବିଶୁଦ୍ଧ ଧର୍ମ୍ମ ହେଲେ ଲୋକର ମାନସ ତହିଁରେ ଲାଗି ରହିବ ତହିଁରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ, ମାତ୍ର ଅବିଶୁଦ୍ଧ ଧର୍ମ୍ମରେ ଆସ୍ଥା କ୍ଷଣିକ ।

କୌଣସି ଧର୍ମ୍ମକୁ ନିନ୍ଦା କରିବା ମୋହର ଅଭିପ୍ରାୟ ନୁହେ । ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର ପୁରାଣ, ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟାନମାନଙ୍କର ବାଇବଲ, ମୁସଲମାନମାନଙ୍କର କୋରାଣ ଇତ୍ୟାଦି ଧର୍ମ୍ମପୁସ୍ତକ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଧର୍ମ୍ମାବଲମ୍ବିଙ୍କର ଅଛି । ତହିଁରେ କିରୂପ ଦୋଷମାନ ଅଛି ତାହା ମଧ୍ୟ ଦେଖାଇ ଦେବା କିମ୍ବା ପ୍ରତ୍ୟେକ ଧର୍ମ୍ମର କୌଣସି ବିସ୍ତାରିତ ସମାଲୋଚନା କରିବା ଏ ପ୍ରବନ୍ଧର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ନୁହେ । ଏତିକି କହିଲେ ଯଥେଷ୍ଟ ହେବ ଯେ ଏହିରୂପ ଧର୍ମ୍ମପୁସ୍ତକ ଯୋଗ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଏକତା ଓ ପ୍ରକୃତ ମନୁଷ୍ୟତ୍ୱ ନଷ୍ଟ ହୋଇଅଛି ଏବଂ ଉକ୍ତ ଧର୍ମ୍ମାବଲମ୍ବିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପୁଣି ଯେଉଁମାନେ ପ୍ରକୃତ ମନୁଷ୍ୟ ସେମାନେ ଧର୍ମ୍ମପୁସ୍ତକକୁ ବାସ୍ତବରେ ମାନନ୍ତି ନାହିଁ । ପୁରାଣ ଯବନମାନଙ୍କୁ ନିନ୍ଦା କରେ, ବାଇବଲ ଅନ୍ୟ ଧର୍ମ୍ମାବଲମ୍ବିଙ୍କ ନିନ୍ଦା କରେ, କୋରାନ ଉଭୟ ଉପାସକ ଭିନ୍ନ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଘୃଣା କରେ । ସୁତରାଂ ତହିଁର ପଥିକମାନଙ୍କର ସେହିପରି ସ୍ୱଭାବ ଜାତ ହୁଏ ଏବଂ ଏକତାର ବୀଜ ନଷ୍ଟ ହୋଇଯାଏ । ତାହାହିଁ ଫଳରେ ଘଟିଅଛି । ଆର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କର ଯେ ଏକତା ଥିଲା ତହିଁର ପ୍ରଧାନ କାରଣ ସେମାନଙ୍କର ଏକଧର୍ମ୍ମାବଲମ୍ବନ । ଆମ୍ଭେମାନେ ଅଦ୍ୟାପି ଏକ ଧର୍ମ୍ମର ଆଶ୍ରୟ ନେଲେ ସହଜରେ ଏକତାରେ ଆବଦ୍ଧ ହୋଇ ପାରିବୁଁ ଏବଂ ତାହାହେଲେ ବାସ୍ତବରେ ଜଗତରେ ଗୋଟିଏ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟର ବିଷୟ ହେବ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଆର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କର ଧର୍ମ୍ମ କି ଥିଲା ଏବଂ କି ଯୋଗ ସେମାନେ ଅଲୌକିକ ଜ୍ଞାନ ଓ ସଭ୍ୟତା ଲାଭ କରିଥିଲେ ତାହା ଅନୁଧାବନ କରି ଦେଖାଯାଉ । ଭାଷାବିତ୍ ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କୁ ଜଣା ଅଛି ଯେ ଆର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କର ସଂସ୍କୃତ ଭାଷା ଆଦି

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭାଷା ଅଛି । ଯେଉଁମାନେ ଭାରତକୁ ଆସିଲେ ସେମାନେ ସେ ଭାଷାକୁ ରକ୍ଷା କଲେ ଏବଂ ଯେଉଁମାନେ ପୂର୍ବ କିମ୍ବା ପଶ୍ଚିମକୁ ଗଲେ ସେମାନଙ୍କର ଭାଷା କ୍ରମେ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହେଲା । ବିବିଧ ଭାଷାର ଅନେକ ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ତାହା ବିଲକ୍ଷଣ-ରୂପେ ପ୍ରମାଣିତ କରୁଅଛି । ସେହିପରି ଯେଉଁମାନେ ଭାରତକୁ ଆସିଲେ ସେମାନଙ୍କର ଧର୍ମ ସ୍ଥିର ଥିଲା ଏବଂ ଅନ୍ୟମାନେ ଦୂର ଦେଶାନ୍ତରକୁ ଯାଇ କାଳକ୍ରମେ ସେ ସବୁ ହରାଇ ବସିଲେ । ତଥାପି ଅନେକ ମୂଳ ନୀତିମାନ ଠିକ୍ ଅଛି ଏବଂ ଯଦ୍ୟପି ହିନ୍ଦୁମାନେ ଆର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କର ଧର୍ମ ପରିବର୍ତ୍ତରେ ଉପନ୍ୟାସମୂଳକ ପୁରାଣକୁ ମାନି ଚଳୁଅଛନ୍ତି ତଥାପି ଅନେକ ମୂଳନୀତିମାନ ଅପରିବର୍ତ୍ତିତ ଅଛି । ଆର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କର ଧର୍ମ ନୀତିରୁ କେତେକ ନୀତି ଭିନ୍ନ ଜାତିର ଧର୍ମଗ୍ରନ୍ଥକୁ ଅନୁପ୍ରାଣିତ କରିଥିଲେହେଁ ଅନ୍ୟ ଅନେକ ଅପ୍ରମାଣିତ କଥା ତହିଁରେ ଅଦ୍ୟାପି ବର୍ତ୍ତମାନ ଅଛି, ଯାହା ସର୍ବଥା ପରିହାର୍ଯ୍ୟ । ଆର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କର ଧର୍ମ ଥିଲା ବେଦ; ଆର୍ଯ୍ୟମାନେ ଜାଣିଥିଲେ "ବେଦ ପ୍ରଣିହିତୋ ଧର୍ମଃ ଅଧର୍ମସ୍ତ୍ୱିପର୍ଯ୍ୟୟଃ ।" ପ୍ରକୃତରେ ଧର୍ମଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବେଦହିଁ ସାର । ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ମନୁଷ୍ୟତା, ଏକତା, ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ, ଏବଂ ମହତ୍ତ୍ୱାଦି ସମସ୍ତ ଲାଭ ହେବ । ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ପୁରାଣରେ ବେଦର ଉତ୍କର୍ଷ ସବୁ ସ୍ଥାନରେ ଲେଖାଅଛି ଏବଂ ବେଦ ଈଶ୍ୱରକୃତ ବୋଲି ସେମାନେ ଜାଣନ୍ତି । ଆଧୁନିକ ଅନେକ ଲୋକେ ଏହାକୁ ଉପହାସ କରନ୍ତି ଏବଂ ଈଶ୍ୱରଙ୍କ କଥା ଗୋଟାଏ ଧର୍ମ କାହିଁକି ହେଲା ଏବଂ ତାହାକୁ ମଧ୍ୟ ସେ ନ ଲେଖି କେତେଗୁଡ଼ାଏ ଋଷି ମିଳି କାହିଁ କେଉଁଠାରୁ ଲେଖିଲେ ଏବଂ କି ଅକାଟ୍ୟ ପ୍ରମାଣରୁ ଅବା ଅଦୃଶ୍ୟ ଈଶ୍ୱର ଏହା କାହାକୁ କେତେବେଳେ କହିଅଛନ୍ତି ବୋଲି ବୁଝି ନ ପାରି ମାନିବାକୁ ଭଲେ ଇଚ୍ଛୁକ ନୁହନ୍ତି । ଈଶ୍ୱରକୃତ ହେଉ ଅବା ନ ହେଉ, ତାହା ଭଲ କି ମନ ଆଗେ ଏହା ଦେଖାଯାଉ—ପରେ ସେ ବିଷୟର ବିଚାର କଲେ ଭଲ ହେବ ।

କ୍ରମଶଃ

ପଶ୍ଚିମା ଲୋକ ।

ଅତି ଯେଉଁଠାରେ "ଲାଗି ଦକ୍ଷିଣ ପବନ, ବିକଶି କୁସୁମମାନ, ଅଳିବୃନ୍ଦ ହୋଇ ଉପଗତ, କରୁଥିବେ ମଧୁପାନ" ସେଠାରେ ନଥାଇଁ ଯେଉଁଠାରେ "ଲାଗି ପଶ୍ଚିମା-ପବନ, ବିକଶି ସୁମନମାନ, ବାଳିବୃନ୍ଦ ହୋଇ ଉପଗତ, ମନେ ମନେ ମଦାଳସୀ, ହସିଭାଷି ଶ୍ରେଷ୍ଠତେପଣି, ଅହିଫେନ କାର୍ଯ୍ୟେରତ" ସେଠାରେ ଗୋଲକଧନା ମହାଭାଗ ଗଛମୂଳେ ମଧୁଗନ୍ଧେ ବିହ୍ୱଳିତ ହୋଇ ଲୁଣ ଲଙ୍କାମରିଚ ଯୋଗେ ସୋଲଡ଼ଙ୍କ ଓ କଅଁଳ ଅଫିମପତ୍ର ଚବଣ କରିବା ସଙ୍ଗେ ଅଫିମର ଗୁଣ ଚିନ୍ତାରେ ମଗ୍ନ ଓ ଲଗ୍ନ । କିନ୍ତୁ ଯୁଗ ଯୁଗାନ୍ତର ବସି ଚିନ୍ତା କଲେସୁଦ୍ଧା ଅଫିମର ଗୁଣ ବର୍ଣ୍ଣନା କରାଯାଇ ପାରେ କି? ଲୋକରେ ସେ କଳାକୃଷ୍ଣ ନାମରେ ଯେ ପରିଚିତ ଓ ଅଦ୍ଭୁତ ଏଥିରେ କିଛି ମାତ୍ର ଭ୍ରମ ନାହିଁ; ନନ୍ଦନନ୍ଦନଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧେ "ଶ୍ରୁତସବୁ ସଜାଉଛାତନୁ କେତେକାଳ ବସି ବହୁ" ବୋଲି କବି ଯାହା କହିଅଛନ୍ତି ତାହା ଅଫିମ ପକ୍ଷରେ "ଶ୍ରୁତ ସବୁ ସୃଜଲା ତାକୁ କେତେକାଳ ବସି ବହୁ" ବଚନ ବୋଲି ପକ୍ଷରେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ପ୍ରମାଣିତ ହୁଏ । ଅଫିମର କଥା ପଚାରେ କିଏ? ତାହାର କଅଁଳ ପତ୍ରର ଗୁଣ ଗାଇବାକୁ ଗଲେ ତ ରାମାୟଣପରି ପୋଥି ସାତଖଣ୍ଡ ହେବ । ଅତି କଥା ଛାଡ଼ିଦିଅ; ଅଫିମଖେତ କରିବାରେ ଆଶ୍ରମ ନ କରିଥିଲେ ବାଲ୍ମୀକି ସାତ କା ପାଞ୍ଚକାଣ୍ଡ ରାମାୟଣ ଲେଖି ମହାକବି ବୋଲାଇ ଥାନ୍ତେ କି? ବିଜ-ଭବନ ରାଜସୁଖ ଶ୍ରୁତ ଅଫିମ କଥାର ମୁଣ୍ଡକୁ ନ ଆସିଥିଲେ କପିଳବସ୍ତୁର ଯୁବରାଜ ବୁଦ୍ଧଦେବ ହୋଇ ଶତ ଶତ ବର୍ଷପରେ ଆଜି ପୂଜିତ ଓ ଅର୍ଚ୍ଚିତ ହେଉ ଥାନ୍ତେ କି? ସୋଲଡ଼ଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଗୋଟା କେତେ କୋମଳ ପତ୍ର ଚବଣ ନୋହିଥିଲେ ଗୋଲକଧନାଙ୍କର ଦିବ୍ୟଚକ୍ଷୁ ଜ୍ୱଳିତ ହୋଇ ଥାନ୍ତା କି? ପରକଲମ ଛୁଇଁବାକୁ ଶ୍ରୀହସ୍ତ ବାହାରି ଥାନ୍ତା କି? "ଧନ୍ୟ ହେ ନବକିଶୋର, ସନ୍ତ-ଯତି-ଧୃତିଚୋର, ଅଖିଳ ସଂସାରସାର ଚିତ୍ତାମଣି ।" ବର୍ତ୍ତମାନ କାୟମନୋବାକ୍ୟରେ ଏହି ଜଣାଣ ଯେ "ହେ ନନ୍ଦନନ୍ଦନଙ୍କ ବିଜେ ପ୍ରତିମା କଳିକାଳର କୃଷ୍ଣଦେବ, କୃପାକରି ଅଭିମନ୍ୟୁ ସାମନ୍ତସିଂହାରଙ୍କ ପରି ଗୋଲକଧନା

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିଶ୍ୱକୁ "ଝଲମାର୍ଗ" ଦେଖାଅ, "ଝଗଡ଼ମାର୍ଗେ" ନେଇ ନ ଭ୍ରମାଅ; ପ୍ରଭୋ, ପାଟଳୀପୁତ୍ର ନିକଟରେ ଥିବାରୁ ବିଷ୍ଣୁ-ଶର୍ମାଙ୍କ ବାଟରେ ନିଅ ଯେ ତାଙ୍କ କଥାଛଳର ଗ୍ରନ୍ଥପରି ଏହି କଥା-କନ୍ଥା-ପନ୍ଥା-ଗ୍ରନ୍ଥ ଅବଦ୍ଧ ଅଛନ୍ତେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଉ ।"

"ପଶ୍ଚିମ ପ୍ରଦେଶରେ ନନ୍ଦଉନନ୍ଦ ଅବତାର ଗ୍ରହଣ କରି ଗୋପଲୀଳା କରିଥିଲେ; ପ୍ରଭୋ, ତାଙ୍କ ଚଳନ୍ତି ପ୍ରତିମା ଆପଣ ଅଦ୍ୟାପି ସେହି ପ୍ରଦେଶରେ ଅବତାର ଗ୍ରହଣ କରି ଦଗ ଦଗାଳରେ ମହିମା ପ୍ରଚାର କରୁଅଛନ୍ତି; ଏହିହେତୁ କି ପଶ୍ଚିମ ପ୍ରଦେଶ ଓ ତାହାର ଜଳବାୟୁ ଭଲ ବୋଲି ସମସ୍ତେ କହୁଥାନ୍ତି? ପ୍ରଭୋ, କିନ୍ତୁ ପଶ୍ଚିମା ଲୋକ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଏକମତ ଓ ଏକ କଥା ଶୁଣାଯାଏ ନାହିଁ। ପ୍ରଭୋ, କେତେ-ଦୂରରୁ ଗଜ ଡାକିଲା ତା ଡାକ ଶୁଣାଗଲା ! ଆଉ କଥାର ମୁଣ୍ଡରେ ବସି ଜଣାଇଲେ ମୁଗ୍ଧା ଗୋଲକଧନ୍ଦାର ସୁଲଳିତ ସୁମଧୁର ଝଲମାର୍ଗଜଣାଣ ପଶ୍ଚିମା ପବନରେ କୁଆଡେ ଉଡ଼ି-ଗଲା!! ଗୋଡ଼ ନକାଟୁ ? ଝଗଡ଼ ମାର୍ଗପଡ଼ିଲା । ଏ ଦୋମୁ-ହାଣିରୁ ପଶ୍ଚିମା—ଲୋକ ଆଡକୁ ଯିବାକୁ ହେବ ନା ପଶ୍ଚିମ ଆଲୋକ ଆଡକୁ ଯିବାକୁ ହେବ? ଲୋକ ଆଡକୁ ଗଲେ ମାର୍ଗ ଝଗଡ଼ ହୋଇପାରେ; ଆଲୋକ ଆଡକୁ ଗଲେ ମାର୍ଗ ଯେ ଝଲ ହେବ ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ; ଲୋକ ଆଡକୁ ଗଲେ ମାର୍ଗ ଯେ ଖାଲି ଝଗଡ଼ ହୋଇପାରେ ତାହା ନୁହେଁ, ମାର୍ଗରେ ଝଗଡ଼ ହେବାକୁ ମଧ୍ୟ ହୋଇପାରେ; କବି କହି-ଛନ୍ତି "କେତକୀ ଗୋଡ଼ୀ ପ୍ରୀତିକ ଦୂରୁ ଜୁହାର; ପଶ୍ଚିମା ଲୋକ କଥା ବା କେତକୀକରଣ; ତାଙ୍କ ପ୍ରୀତି ତେଣିକ ଥାଉ ତାଙ୍କ କଣ୍ଟକ ଦୂରୁ ଜୁହାର," ସୁତରାଂ ଆଲୋକ ଆଡକୁ ଯିବା ଭଲ; ତେବେ ପଶ୍ଚିମା ଲୋକ ନ କହି ପଶ୍ଚାତ୍ୟାଲୋକ କହିଲେ ଆଉ ଦୋଷ ନାହିଁ—ଯାହାକୁ ଉଏଷ୍ଟର୍ଣ୍ଣଲାଇଟ (Western Light) କହନ୍ତି ତାହା ଠିକ ପ୍ରକାଶ ପାଇବ; ପଶ୍ଚାତ୍ୟାଲୋକ କହିବା ବା ଲେଖିବା ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କର କାମ; ଇଳିତଳବଙ୍ଗଲତାଭୂଷିତ କୁଞ୍ଜବିହାରୀ କୃଷ୍ଣ-ଉପାସକ ଗୋଲକଧନ୍ଦାଙ୍କର କାମ ନୁହେଁ, ପଶ୍ଚାତ୍ୟାଲୋକ କହିଲାବେଳକୁ ଭୁଣ୍ଡ ଖନ ବାଜିଯିବ; ମୁଣ୍ଡ ବୁଲିଯିବ, ଲେଖିଲାବେଳକୁ ହାତ ଥକିଯିବ, କଲମ ବାଙ୍କିଯିବ । ପ୍ରଭୋ ଦେଖୁଅଛନ୍ତି ଯେଣେ ଯାଅ କର୍ମ ଯେନ ବୁଲୁଥାଅ; ଲୋକ ହେଉ ବା ଆଲୋକ ହେଉ ପଶ୍ଚିମା ଲୋକ ଖଟ ଖଟିଅ; ଏହା ବୋଲି କି ଗୋଲକଧନ୍ଦା ଉତ୍ତରିବା ଲୋକ? ପ୍ରଭୋ, ପୁରାତନ ଋଷିବଚନ ଅଛି ପରା "ଯେଷାଂପନ୍ଥେ ଜନାର୍ଦ୍ଦନ" ତେବେ ଆଉ ଉତ୍ତର କାହିଁକି? ପଶ୍ଚିମା ଲୋକର ସମ୍ମୁଖୀନ ହେବାକୁ ଥରେ ଅଣ୍ଟା ଭିଡ଼ା ଯାଉ; କପାଳରେ କି ଅଛି? କପାଳରେ ଯାହାଅଛି ଥପେ ବାହାରିବ ।"

ଜ୍ଞାନ ସାଙ୍ଗରେ ମୁଣ୍ଡ ଥସିଲାପରି ପଶ୍ଚିମା ଲୋକ କହିଲା ବେଳକୁ ପୂର୍ବାଲୋକ ଆପେ ଆସି ପଡ଼ୁଛି,—ଆସି ପଡ଼ୁଛି ସତ କିନ୍ତୁ ଦୁହେଁ ଏକ ନା ଦୁହିଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କିଛି ପ୍ରଭେଦ ଅଛି—ଦୁହେଁ ଏକ ହରିହରାତ୍ମ ନା ଗଙ୍ଗାଜଳ ଆଉ ଯମୁନା ଜଳ? ଦୁହିଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଆଲୋକ ପ୍ରୟାଗ ସ୍ଥାନୀୟ ହେଲା—ତେବେ ପୂର୍ବ ଆଉ ପଶ୍ଚିମ—ଏଦୁହିଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧେ "ସାନବଡ଼ ଯାହା ବୋଲିବାର ଯେତେ ସବୁ ଏ ମନର ଭ୍ରମ" ବୋଲି ଶେଖ କବି ଗୀତରେ ଯାହା କହିଅଛନ୍ତି ତାହା ଖଣ୍ଡ ନାହିଁକି? ପୃଥିବୀତ ଗୋଲ; କଟକ ବମ୍ବେର ପୂର୍ବ ଓ ବମ୍ବେ କଟକର ପଶ୍ଚିମ; କଟକକୁ ଯେବେ ଆହୁରି ପୂର୍ବକୁ କିମ୍ବା ବମ୍ବେକୁ ଆହୁରି ପଶ୍ଚିମକୁ କିମ୍ବା ଏହାକୁ କିଛି ପୂର୍ବକୁ ତାକୁ କିଛି ପଶ୍ଚି-ମକୁ ଘୁଞ୍ଚାଇ ଦିଆଯାଏ ତେବେ ବମ୍ବେ କଟକର ପୂର୍ବରେ ଓ କଟକ ବମ୍ବେର ପଶ୍ଚିମରେ ହୋଇ ଯାଇପାରେ ନାହିଁକି? ଆଲୋକତ ଏକ ଅଛି; ତେବେ ପୂର୍ବାଲୋକ ଓ ପଶ୍ଚିମା ଲୋକ ଭିନ୍ନ କିପରି ହୋଇପାରେ? ଏପରି ଦେଖିଲେ ଯେପରି ଉଭୟ ଗଙ୍ଗାଜଳ ଓ ଯମୁନାଜଳ ଏକ ଅମ୍ଳଜାନ ମିଶ୍ରିତ ଜଳ ସେହିପରି ପୂର୍ବାଲୋକ ଓ ପଶ୍ଚିମାଲୋକ ଏକ ହରିହରାତ୍ମ—ଦୁହିଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କିଛି ପ୍ରଭେଦ ନାହିଁ—ସାନ ବଡ଼ ବୋଲିବା ଯେପରି ମନର ଭ୍ରମ, ପୂର୍ବ ପଶ୍ଚିମ ବୋଲିବା ସେହିପରି ମନର ଭ୍ରମ ବୋଲି ଦେଖାଯାଉଛି, ଏହିପରି ଯୁକ୍ତିରେ ତାଉ କୋଇଲି, ସାଲୁଣୀ ପୋଇଲି କଳାଧଳା, ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷ ସମାନ ହୋଇ ଯାଉଛନ୍ତି ତେବେ ଦେଖାଯାଉ ଦୁଇ ଆଲୋକ ନ୍ୟାୟଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଛନ୍ତି କି ଅଖିବନ୍ଧା ତେଲଘଣାର ବଳଦପରି ଚାଲୁଛନ୍ତି। ପ୍ରଭୋ, ଘଣାରେ ଯୋତା ହେବା ପୂର୍ବେ ଏଠାରେ ଟିକିଏ ବିଶ୍ରାମ ନେବାକୁ ଅନୁମତି ଦେବା ହେଉନ୍ତୁ—ପ୍ରାର୍ଥନା ମଞ୍ଜୁର ହେବା ଆଶାରେ ଆମ୍ଭେ ବିଶ୍ରାମ ନେଲୁଁ—ପୁନଶ୍ଚ

Digitized by srujanika@gmail.com

ମାତ ହେଉଛି, ଜୋର ଯାହାର ମୁଲକ ତାହାର—ମଞ୍ଜୁର ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅପେକ୍ଷା କଲେ, ବିଶ୍ରାମ ଆଶା ବୃଥା ।

କ୍ରମଶଃ

ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ।

(ପୂର୍ବାନୁବୃତ୍ତି)

ବଣମ୍ବର ଦାସ ପ୍ରଭୃତି ।

ସଂସ୍କୃତର ଯେଉଁ ବିପୁଳ ଅଷ୍ଟାଦଶ ପୁରାଣ ପ୍ରଣୟନ ତର ବଙ୍ଗଭାଷାରେ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅନୁବାଦିତ ହୋଇ ନାହିଁ, ତାହାର ଅଧିକାଂଶ ଭକ୍ତ ସମୟରେ ଓଡ଼ିଆ ପଦ୍ୟରେ ଅନୁବାଦିତ ହୋଇଥିଲା । ବଣମ୍ବର ଦାସ, ମହାଦେବ ଦାସ ପ୍ରଭୃତି ସ୍ୱଦେଶହିତୈଷିଗଣ ତହିଁରେ ପ୍ରଥମୋଦ୍ୟୋଗୀ ଥିଲେ । ଭକ୍ତକବି ଜଗନ୍ନାଥ ମଧ୍ୟ ଏଥିରେ ସାହାଯ୍ୟଦାନ କରିଥିବାର ପ୍ରମାଣ ମିଳେ । ଉକ୍ତ କବିଦ୍ୱୟ ପ୍ରଥମେ ପଦ୍ମପୁରାଣାନ୍ତର୍ଗତ ମାଘମାହାତ୍ମ୍ୟ, ବୈଶାଖମାହାତ୍ମ୍ୟ ଓ କାର୍ତ୍ତିକମାହାତ୍ମ୍ୟାଦି ଅନୁବାଦିତ କରିଥିଲେ । ସେ ସମସ୍ତ ଭାଗବତଚନ୍ଦନବନ୍ଧ ନବାକ୍ଷରରେ ଲିଖିତ । କବି ବଣମ୍ବର ଯେ କେବଳ ପୁରାଣ ଅନୁବାଦ କରି କ୍ଷାନ୍ତ ହୋଇଥିଲେ ତାହା ନୁହେ, ତାଙ୍କର ଆଉ ଗୋଟିଏ ମହାକୀର୍ତ୍ତି ଅଛି—ସେ ନିଜେ ଜଣେ କୃଷ୍ଣଭକ୍ତ, ସେ ସମଗ୍ର ମହାଭାରତକୁ ବିଚିତ୍ରଛନ୍ଦୋବନ୍ଧ କରି ରଚି ଯାଇଅଛନ୍ତି । ତାହା ସେ ସଂସ୍କୃତରୁ ଅନୁବାଦ କରି ନାହାନ୍ତି, ମହାଭାରତର ସମସ୍ତ କଥା ହୃଦୟସ୍ଥ କରି ସଂକ୍ଷେପରେ ଲେଖି ଯାଇଅଛନ୍ତି । ତାହାଙ୍କ ଗ୍ରନ୍ଥପାଠରୁ ଜଣାଯାଏ କବି କୃଷ୍ଣଙ୍କ ସ୍ୱପ୍ନାଦେଶରେ ଉତ୍ସାହିତ ହୋଇ ଲେଖା ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ । ଯଥା:—

'ସେ ପ୍ରଭୁ ସ୍ୱପ୍ନେ ଆଜ୍ଞା ଦେଲେ, ସବ ମୋ ମୁଖେ ଉତ୍ତରିଲେ ।
ସ୍ୱପ୍ନଦ୍ୟା ବଳେ ନରହରି, ତେଣୁ ମୁଁ ଲେଖଇଁ ବିସ୍ତରି ।' ୪ଂଶ ଗ୍ରନ୍ଥ

କବି ଗ୍ରନ୍ଥର ନାମ 'ବିଚିତ୍ର ମହାଭାରତ' ଦେଇଅଛନ୍ତି । ଗ୍ରନ୍ଥାରମ୍ଭରେ ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି—

'ଅତ ବିଚିତ୍ର ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଚରିତ । ତେଣୁ ନାମ ଯା ବିଚିତ୍ର ଭାରତ'—

ଭାଷା ସରଳ ଏବଂ ସାଧାରଣବୋଧ୍ୟ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଦେଶୀୟ ଭାଷାରେ ପଦ୍ୟର ମାଧୁର୍ଯ୍ୟରକ୍ଷାନିମିତ୍ତ ଶ୍ରୁତିକଟୁ ଯୁକ୍ତାକ୍ଷରବିଶିଷ୍ଟ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକ ବିଶ୍ଳିଷ୍ଟ ହୋଇ ଲିଖିତ ହୋଇଥାଏ । ଉକ୍ତ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ସେହିପରି, ଅନେକସ୍ଥଳରେ ଅକ୍ଷରନିୟମରକ୍ଷା ନିମିତ୍ତ ସଂସ୍କୃତଶବ୍ଦ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ହୋଇ ବିକୃତ ହୋଇଅଛି । ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ନିମ୍ନରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ହେଲା । ଚର୍ଚ୍ଚା=ଚରଚ୍ଚ, ବିରକ୍ତ=ବିରକତ, ସୈନ୍ୟ=ସଇନ, ପାର୍ଶ=ପାରଶ (ପାରୁଶ), ମର୍ତ୍ତ୍ୟ=ମରତ୍ୟ; ପରାକ୍ରମ=ପ୍ରାକ୍ରମ, ନଗର=ନଗ, ସହସ୍ର=ସସ୍ର, ପ୍ରମୋହିତ=ପ୍ରୋହିତ, ଦିଅନ୍ତେ=ଦ୍ୟାନ୍ତେ ଏବଂ ଜେବ=ଜେବଇ, ସପତ୍ନୀ=ସପତଣୀ ଇତ୍ୟାଦି । ପୁସ୍ତକରେ ଏହିପରି ଶବ୍ଦର ପ୍ରୟୋଗ ଦେଖାଯାଏ; ଯଥା—ଧାପ (ତାପ), ହେଲେଣ, ଭଚ୍ଚେଣ, ପଡ଼ାଏ (ପକାଏ), ଧାମନ୍ତ୍ର, ଓଲଗିଲେ, ଦୁହ୍ନ୍ତ, ମନୋହ (ଭୋଜନ), ଦଇନ, ସଗ୍ (ସତ୍ର) ଇତ୍ୟାଦି । କବି ସଂସ୍କୃତର 'ସର୍ଜ୍ଜରସ' ଶବ୍ଦକୁ ନିଜ ପୁସ୍ତକରେ 'ସଜଳସ' ଲେଖିଅଛନ୍ତି ଯଥା—"ଜଉ ସଜଳସ ଗୁଥ ଦ୍ରୁତ ରସ ଚୁଣପଟ ଅଦ ମୋତେ ଦେବ" ।

ବଳରାମ ଦାସ ।

—ରାମାୟଣରଚୟିତା ବଳରାମ ଦାସ କରଣକୁଳରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ପୁଣି ତାଙ୍କର ଜନ୍ମସ୍ଥାନ ସେ ଜଗନ୍ନାଥଦାଣଙ୍କର ସମକାଳିକ । କମ୍ବଦଣ୍ଡୀ, ଅଛି ସେ ଜଗନ୍ନାଥଦାଣଙ୍କ ନିକଟରେ ଥାଇ ପ୍ରେମରେ ଭୋଳ ହୋଇ ତାହାଙ୍କୁ ଆଲିଙ୍ଗନ କରୁଥିଲେ; ଏଣୁକରି ତାହାଙ୍କୁ ଅନେକେ 'ମତ୍ତ ବଳରାମ' ବୋଲି କହନ୍ତି । ଉକ୍ତ ବଳରାମ ଦାସ ବାଲ୍ୟକାଳରେ କିଛି ବିଦ୍ୟାଶିକ୍ଷା କରି ନ ଥିଲେ । ଦେବାରାଧନା କରି କବିତା କରି ପାରିଲେ । ବଳରାମ ବାଲ୍ମୀକି-ରାମାୟଣ ଅନୁବାଦ କରି ନାହାନ୍ତି, ଅମୃତମୟ ବିସ୍ତୃତ ରାମାଶ୍ରୟିଣୀ କଥାକୁ ଅବଲମ୍ବନ କରି ସରଳ ଭାଷାରେ ଲେଖି ଯାଇଅଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଗ୍ରନ୍ଥ ଅଦ୍ୟ ପ୍ରାୟ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶାକ୍ଷର (ମଙ୍ଗଳ ଗୁର୍ଜ୍ଜରୀ) ଛନ୍ଦରେ ଲିଖିତ, ସେଥିରୁ ତତ୍କାଳୀନ ସମାଜର ଆଚାର ବ୍ୟବହାରର ଅନେକାଂଶରେ ପରିଚୟ ମିଳେ । 'ସୁନ୍ଦର' କାଣ୍ଡରେ ଲଙ୍କାରେ ହନୁମନ୍ତ ପ୍ରବେଶକାଳୀନ ଲଙ୍କାବାସିମାନଙ୍କ ବ୍ୟବହାରାଦି ଏଦେଶର ସାଧାରଣ ଆଚାର ବ୍ୟବହାର ପରି ବୋଧ ହୁଏ । ବଳରାମ ଦାସଙ୍କ ରାମାୟଣ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇ ନାହିଁ, ସମଗ୍ର ଅଂଶ ମିଳିବା କଠିନ, ତେଣୁକରି ତତ୍ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବିଶେଷ କିଛି କୁହାଯାଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ରାମାୟଣ ଭିନ୍ନ ଭୂତକେଳି, ବିରାଟଗୀତା, ଅର୍ଜୁନଗୀତା, ଗଣେଶ ବିଭୂତି,

Digitized by srujanika@gmail.com

ଗପ୍ତଗୀତା, ଓ ଗଜ ନିସ୍ତାରଣ ପ୍ରଭୃତି କେତେକ ଖଣ୍ଡ କ୍ଷୁଦ୍ର ପୁସ୍ତକ ତାଙ୍କ ରଚିତ ।

୪—କବିଙ୍କର ଜନ୍ମ ସ୍ଥାନ ଜାଣିବାର କୌଣସି ଉପାୟ ନାହିଁ । ତେବେ ସେ ନିଜେ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଯେଉଁ ପରିଚୟ ଦେଇଅଛନ୍ତି, ତହିଁରୁ ଜଣାଯାଏ କବି ଗୋପାଳକୂଳରେ ଜାତ ହୋଇଥିଲେ । ତାଙ୍କ ପିତାଙ୍କର ନାମ ଶ୍ରୀରାମ ଦାସ ଏବଂ ମାତାଙ୍କ ନାମ ଅମ୍ବିକା ଦେବୀ । ଯଥା:—

ସ୍ୱରୁ ଶୋତ୍ତମ ଦାସ ।

"ମଧ୍ୟ ଦ୍ୱୈତଭକ୍ତ ଲେ ଜନ୍ମ, କୁଳେ ଉତ୍ତମ ଗୋପୀଜନ ।
ଶ୍ରୀରାମ ଦାସ ମୋର ତାତ, ଅମ୍ବିକା ଦେଇ ମୋର ମାତ ।
ପରମ ଗଙ୍ଗାର ଚରଣ, ସ୍ପର୍ଶ ଭୁବନ ସାମରଥ ।
ମୋହର ଯେତେ ଦୂର ଜ୍ଞାନ, ତାହା ମୁଁ କରିଲି ରଚନ ।"

'ଗଙ୍ଗା ମାହାତ୍ମ୍ୟ'ରେ

ଉପରୋକ୍ତ ଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଗଙ୍ଗାମାହାତ୍ମ୍ୟ ପ୍ରଧାନ । ସେଥିରେ ମହାନାଟକାନ୍ତର୍ଗତ ଜାହ୍ନବୀଚରିତ ସ୍ୱମାତୃ-ଭାଷାରେ ସରଳଭାବରେ ଲିଖିତ ହୋଇଅଛି । ଗଙ୍ଗାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଉଦ୍ଧାରଣମୋକ୍ଷ, ଭଗୀରଥ ତପସ୍ୟାବୃତ୍ତାନ୍ତାଦି ସୁନ୍ଦରରୂପେ ଚିତ୍ରିତ ହୋଇଅଛି । ବିଷ୍ଣୁ, ଐରାବତ ଏବଂ ଗଙ୍ଗା ପ୍ରଭୃତିଙ୍କର ବର୍ଣ୍ଣନା ସୁନ୍ଦର ଓ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟବିଶିଷ୍ଟ । ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତସ୍ୱରୂପ ତହିଁରୁ ଗୋଟିଏ ବର୍ଣ୍ଣନା ଏଠାରେ ଉଦ୍ଧୃତ ହେଲା ।

(ଦିବ୍ୟରୂପଧାରିଣୀ ଗଙ୍ଗା ବର୍ଣ୍ଣନ ।)

"ସୁନ୍ଦରେ ଦାହିଁ ପଟାମ୍ବର । ରୂପେ ମୋହିତ ଚରାଚର ।
ଅଙ୍ଗେ ଭରଣ ଚମ୍ପାଫୁଲ । ରସାଣ ବଦନର ଫୁଲ ।
ସରଳ ଚଳ ଖଞ୍ଜ ଜାସା । କୋକିଳ ଜିଣି ଦଣ୍ଡ ଭାଷା ।
ଶୁକଳ ବସ୍ତ୍ର ପରିଧାନ । ଚଞ୍ଚଳ ବିଜୁଳି ସମାନ ।
ରଙ୍ଗ ଶୁକଳ ଗଙ୍ଗାବାହି । ଦ୍ୱିପରେ ପରିଧାନ ସେହି ।
ସଦ୍ରୋଚନ ବେଣେ ଚାହିଁ । ଜଟାକ୍ଷେ ଜିଣିବ ମୋହି ।
ହାସ୍ୟବଦନେ ଦନ୍ତ ପଂକ୍ତି । ଯେତେ ସୁନ୍ଦର ଦନମୋତି ।
ରତ୍ନଭୂଷଣ ବିବାଦର । ବରଣ ଜ୍ୟୋତି ଅଳଙ୍କାର ।
ଜାନୁ ଓଲଟ ରମ୍ଭା ଉରୁ । ଜନକ ସ୍ତମ୍ଭ ଭୁଜ ଉରୁ ।
ଚରଣ ଅଳଙ୍କାର ଛବି । ଜନେ ଅରୁଣ ଲାଲରବି ।
ସୁଣ୍ଡିବସ୍ତ୍ରୀ ଷୋଳକଳା । ଭୂଷଣ ଶୋଭେ ପୁଷ୍ପମାଳା ।"

କବିଙ୍କର ରଚନା ଲାଳିତ୍ୟ ବା ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ବିହୀନ ନୁହେ, ତାଙ୍କ ଗ୍ରନ୍ଥର ଅନେକ ସ୍ଥଳରେ ହିତୋପଦେଶପୂର୍ଣ୍ଣ କଥା ରହିଅଛି । ଗୋଟିଏ ଦୋଷ ଏହି ଯେ ତାଙ୍କ ରଚନାରେ କେତୋଟି ବଙ୍ଗଳା ଶବ୍ଦର ବ୍ୟବହାର ଦେଖାଯାଏ । ତାହାର କାରଣ ଏହି କବି ଗୋପାଳବଂଶୀୟ; ଚୈତନ୍ୟ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ସଙ୍ଗେ ସମ୍ଭବତଃ ତାଙ୍କର ବିଶେଷ ସମ୍ପର୍କ ଥିଲା । ବୋଧ ହୁଏ ସେହି ସଂକୀର୍ତ୍ତନର ବଙ୍ଗଳା ସଙ୍ଗୀତ ପଢ଼ି ତାହା ସହିତ ଅଧିକ ପରିଚୟ ଜନ୍ମିବାରୁ କବିଙ୍କର ନିଜ ଭାଷାରେ ଏପରି ପ୍ରମାଦ ଘଟିଅଛି । ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ—

"ବଲସ୍ୱ ବଦନ ବସ୍ତ୍ରେ । ଶଙ୍ଖା ଶୋଭିତ ବେନ ମାଝେ ।
ମେରୁର ଉପରେଶ ମତେ । ଘନ ମୁଁ ଦ୍ୱିପ୍ରୀତ ଅଣିତେ ।
ଯେ ଗୁରୁ ବନ୍ତ ମହାବଳ । ସମର୍ଥ ଧରିତେ ଗରଳ ।"

ଉକ୍ତ ଗ୍ରନ୍ଥ ବ୍ୟତୀତ କବି ଅଉ କେତେକ ଖଣ୍ଡ କ୍ଷୁଦ୍ର ପୁସ୍ତକ ସରଳଭାଷାରେ ଲେଖି ଯାଇଅଛନ୍ତି । ଯଥା— ଦେଉଳଡୋଳା, ଗପ୍ତ ଗୁଣ୍ଡିଗ୍ରନ୍ଥ, ଦ୍ୱିତୀୟା ଓଷା, ମୃଗୁଣ୍ଡ ସ୍ତୁତି ଇତ୍ୟାଦି । କ୍ରମଶଃ

କ'ଣ କଲି?

ଆସିଥିଲି ଭବେ ସ୍ୱରୂପ ମାନବେ,
କି କାର୍ଯ୍ୟସାଧନପାଇଁ ?
ସିଦ୍ଧି କି ସାଧନା, ଅଟ୍ଟ ପ୍ରତାରଣା,
ବିଷୟ ବୁଝିଲି କାହିଁ?
ଅପାର ବାସନା, ବିଫଳ କାମନା,
ତଥାପି ଧାବିତ ମନ,
ଜୀବନ ପ୍ରବାହେ, ମହା ଭୟାବହେ
ଅବିଶ୍ରାନ୍ତ ଅନୁକ୍ଷଣ ।
କି ଉନ୍ମାଦ ବେଶେ, କି ମୋହ ଆବେଶେ
ଭ୍ରମି ନିତ୍ୟ ଦିଶି ଦିଶି,
ସ୍ୱପନ ସମାନେ, ନିଶି ଅବସାନେ
କାଳ ଗର୍ଭେ ଯିବ ମିଶି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ପ୍ରାକୃତିକ ନିୟମମାନଙ୍କର ପ୍ରଭାବ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବର୍କଲ୍ ସାହେବଙ୍କ ଉକ୍ତିର ସାରାଂଶ ।

(୨)

ଭାରତରେ ସୁଦୂରବ୍ୟାପ୍ତ ଦୌରାତ୍ମ୍ୟ ଏକକାଳର ମଜୁରର ହାର ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିବା ଅସମ୍ଭବ; କାରଣ ତାହା ମୁଦ୍ରାରେ ବ୍ୟକ୍ତ କରାଯାଇ ପାରିଲେ ମଧ୍ୟ ତାହାର କ୍ରୟ କାରିଣୀଶକ୍ତି ଅନେକାନେକ ଉତ୍ଥାନପତନର ବଶୀଭୂତ । ତଥାପି ଗୋଟିଏ ଦେଶର ଅର୍ଥ ମଜୁର, ମୁନାଫା, ସୁଧ, ଏବଂ କରରେ ବିଭକ୍ତ ହେଉଥିବାରୁ ଯେଉଁଠାରେ ସୁଧ ଓ କର ଉଭୟ ଗୁରୁ ସେଠାରେ ମଜୁର ଅତି ହ୍ରସ୍ୱ । ଅତଏବ ମୁଦ୍ରାର ପ୍ରଚଳିତ ସୁଧରହାର ଏବଂ ଭୂମ୍ୟୁତ୍ପନ୍ନ ଫଳର ଯେ ଅଂଶ କର ନିମିତ୍ତ ନିଃଶୋଷିତ ହୁଏ ଏହା ସ୍ଥିର କରି ପାରିଲେ ମଜୁର ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଗୋଟିଏ ଯଥାର୍ଥ ଅନୁମାନରେ ଉପନୀତ ହୋଇ ପାରିବା, ଯେହେତୁ ଶ୍ରମଜୀବିମାନଙ୍କର କର, ସୁଧ, ଓ ମୁନାଫା ବ୍ୟତୀତ ଯାହା ଅବଶିଷ୍ଟ ରହେ ତାହାହିଁ ମଜୁର ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହା ସୁବିଦିତ ଯେ ଭାରତବର୍ଷରେ ସୁଧ ଓ କର ଉଭୟ ସର୍ବକାଳରେ ଅତି ଗୁରୁ । ପ୍ରାୟ ଖ୍ରୀଃ ପ୍ରଃ ନବମ ଶତାବ୍ଦିରେ ଲିଖିତ ମନୁସଂହିତାରେ ସୁଧର ନିମ୍ନତମ ନ୍ୟାଯ୍ୟହାର ଶତକରା ପନର ଓ ଉଚ୍ଚତମ ହାର ଷାଠିଏ ବୋଲି ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ହୋଇଅଛି । ଏହି ସଂହିତା ଯେ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର କେବଳ ପୁରାତନ ବ୍ୟବସ୍ଥାଗ୍ରନ୍ଥ ତାହା ନୁହେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରଚଳିତ ହିନ୍ଦୁ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟ ଏହା ମୂଳ ଅଟେ । ପୁନଶ୍ଚ ୧୮୧୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ସୁଧ ଶତକରା ୩୨ ରୁ ୬୦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଥିବାର ପ୍ରମାଣ ମିଳେ । * ଏଥିରୁ ଭାରତରେ ସୁଧ କିପରି ପ୍ରପୀଡକ ତାହା ସହଜରେ ଅନୁମେୟ । ରାଜସ୍ୱସମ୍ବନ୍ଧରେ ଦେଖିବାକୁ ଗଲେ ମଧ୍ୟ ସେହି ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେବାକୁ ହୁଏ । ଇଂଲଣ୍ଡ ଓ ସ୍କଟଲଣ୍ଡରେ ରାଜସ୍ୱ ପ୍ରାୟ ଭୂମ୍ୟୁତ୍ପନ୍ନ ଫଳର ଚତୁର୍ଥାଂଶ, ଫ୍ରାନ୍ସରେ ପ୍ରାୟ ଏକ ତୃତୀୟାଂଶ, ଇଉନାଇଟେଡ୍ଷ୍ଟେଟରେ ଏହା ଅନେକ କମ ଏବଂ ସ୍ଥଳ ବିଶେଷରେ କେବଳ ନାମ ମାତ୍ରାବସ୍ଥିତ । କିନ୍ତୁ ଭାରତବର୍ଷରେ ନ୍ୟାଯ୍ୟ ରାଜସ୍ୱ ଅର୍ଥାତ୍ ଦେଶର ପ୍ରଚଳିତ ବ୍ୟବହାର ଓ ଆଇନାନୁମୋଦିତ, ନିମ୍ନତମ ରାଜସ୍ୱ ଉତ୍ପନ୍ନ ଶସ୍ୟର ଅର୍ଦ୍ଧାଂଶ; ମଧ୍ୟ ଏହି ଦାରୁଣବିଧି ସର୍ବତ୍ର ଯଥାନିୟମ ପ୍ରତିପାଳିତ ହୋଇ ନ ଥାଏ । ଅନେକ ସ୍ଥଳରେ ରାଜସ୍ୱ ଏତେ ଉତ୍କଟ ହୋଇଥାଏ ଯେ କୃଷକ କେବଳ ଯେ ଅର୍ଦ୍ଧାଂଶରୁ ଊଣାପାଏ ତାହା ନୁହେ—ଏତେ ଊଣାପାଏ ଯେ ଆଗାମୀ ବର୍ଷର ଫସଲ ନିମିତ୍ତ ବପନୋପଯୋଗୀ ବୀଜ ସଂଗ୍ରହ କରିବାକୁ ସେ ପ୍ରାୟ ନିରୁପାୟ ହୋଇ ପଡେ । *

ଏହିପରି ରାଜସ୍ୱ ଓ ସୁଧରହାର ସର୍ବଦା ଅତି ଅଧିକ ଥିବା ହେତୁ ଏବଂ ସୁଧ ମୁନାଫାର ହାରର ସହିତ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହେଉଥିବାରୁ, ମଜୁର ଅବଶ୍ୟ କମିଯିବା ସୁନିଶ୍ଚିତ; ଯେହେତୁ ଅର୍ଥର ପ୍ରଧାନ ଗୁରୁ ବିଭାଗ ମୁନାଫା, ସୁଧ, ରାଜସ୍ୱ, ଓ ମଜୁର ମଧ୍ୟରୁ ପ୍ରଥମ ତିନି ଶ୍ରେଣୀର ବୃଦ୍ଧି ଚତୁର୍ଥ ବିଭାଗର କ୍ଷୟ ଦ୍ୱାରାହିଁ ସମ୍ଭବପର । ତେଣୁକରି ଶ୍ରମଜୀବିମାନଙ୍କର ପାରିଶ୍ରମିକ ଉଚ୍ଚଶ୍ରେଣୀର ପୁରସ୍କାର ତୁଳନାରେ ନିତାନ୍ତ କମ, ଏବଂ ଯେ ସ୍ୱଳ୍ପ ମଜୁର ସକାଶେ ସେମାନେ ଶ୍ରମ କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହୋଇଥାନ୍ତି ତାହା କ୍ୱଚିତ ସେମାନଙ୍କର ଜୀବିକା ନିର୍ବାହ କରିବାକୁ ଯଥେଷ୍ଟ ହୋଇଥାଏ । ପକ୍ଷାନ୍ତରେ ଉଚ୍ଚଶ୍ରେଣୀର ସମ୍ପତ୍ତି ଦେଖିଲେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟାନ୍ୱିତ ହେବାକୁ ହୁଏ । ଜେହାଙ୍ଗୀରଙ୍କର ସ୍ୱପ୍ନସ୍ଥଳିତ ଜୀବନୀରେ ତାହାଙ୍କର ବିପୁଳ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟର ଏତାଦୃକ୍ ଅସାଧାରଣ ବର୍ଣ୍ଣନା ଅଛି ଯେ ସମ୍ବାଦକ ମେଜର ପ୍ରାଇସ୍ (Major Price) ମନେ କରନ୍ତି ନିଶ୍ଚୟ ସେଥିରେ ଅନୁବାଦକମାନଙ୍କର ଗୋଟିଏ

* Mill's History of India—The report of a Committee of the House of commons in 1810 in which it is stated that the ryots paid. 'The heavy interest of three, four, and five per cent, per month'

* See Rammohun Roy on the Judicial and Revenue systems of India, 1832. At p. 60, he says 'In an abundant season, when the price of corn is low, the sale of their whole crops is required to meet the demands of the landholder, leaving little or nothing for seed or subsistence to the labourer or his family'.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭ୍ରମ ରହିଅଛି । ପୁନଶ୍ଚ ଏହି ଅର୍ଥବୈଷମ୍ୟ ବିଷୟରେ ମିଶ୍ରର ଶ୍ରୀନ କହିଅଛନ୍ତି 'ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନ ବାସିମାନଙ୍କର ପ୍ରକୃତ ଆର୍ଥିକ ଅବସ୍ଥା ବିଷୟରେ ଇଉରୋପୀୟମାନଙ୍କର ଜ୍ଞାନ ଖୁବ୍ କମ୍ । ସେମାନଙ୍କର ଦାରିଦ୍ର୍ୟ କଳ୍ପନାତୀତ । କେତେକ ରାଜା, ସୁଲତାନ୍, ନବାବ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କର ଜାଜ୍ୱଲ୍ୟମାନ ମଣି ରତ୍ନ ଖଚିତ ବସନାଭରଣ ଦେଖି ସମସ୍ତ ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନ ଲୋକମାନଙ୍କର ତଦୁପଯୋଗୀ ସ୍ୱଚ୍ଛଳ ଅବସ୍ଥାର ଗୋଟିଏ ଧାରଣା କରିବା ସେମାନଙ୍କର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭ୍ରମ । ପ୍ରକୃତରେ ଦେଶୀମାନେ ଗଲେ ଏମାନେ ଜନସାଧାରଣଙ୍କର ଅର୍ଥ ଶୋଷଣ କରି ସେମାନଙ୍କୁ ଏକାବେଳେକେ ଶ୍ରୀସାଚ୍ଛାଦନବିହୀନ କରି ଥାଆନ୍ତି— ସେମାନଙ୍କର ବିଳାସ ବାସନା ପରିତୃପ୍ତି ବନ୍ଧୁଦ୍ୱୟର କଥା । (Transac-Asiatic Society vol. 1, P 482.)

"The nations of Europe have very little idea of the actual condition of the inhabitants of Hindustan; they are more wretchedly poor than we have any notion of. Europeans have hitherto been too apt to draw their opinions of the wealth of Hindustan from the gorgeous pomp of a few Emperors, Sultans, Nawabs, and Rajhas; whereas a more intimate and accurate view of the real state of Society would have shown that these princes and nobles were engrossing all the wealth of the country; whilst the great body of the people were earning but a bare subsistence, groaning under intolerable burdens, and hardly able to supply themselves with the necessaries of life, much less with its luxuries."

ଭାରତବର୍ଷରେ ପ୍ରଧାନ ଖାଦ୍ୟ ସାମଗ୍ରୀର ପ୍ରାଚୁର୍ଯ୍ୟ ଓ ସୁଲଭତା ଏହାର ପ୍ରଥମ ପ୍ରଧାନ କାରଣ ଅଟେ । କିନ୍ତୁ ଏହିଠାରେ ଯେ ଏହାର ବିରାମ ତାହା ନୁହେ,—ସମସ୍ତ ଦେଶପରି ଭାରତରେ ମଧ୍ୟ ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ସର୍ବତ୍ର ଘୃଣାସ୍ପଦ ଓ ସମ୍ପତ୍ତି ସମ୍ମାନାର୍ହ (Poverty provokes contempt and wealth produces power) ସର୍ବଦେଶ କାଳରେ ଧନର ଜୟ ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ । ତନ୍ନିବନ୍ଧନ ଭାରତର ଉଚ୍ଚ ଓ ନିମ୍ନଶ୍ରେଣୀ ମଧ୍ୟରେ କ୍ଷମତାର କିପରି ବିଶିଷ୍ଟ ପାର୍ଥକ୍ୟ ରହିଅଛି ତାହା ନିମ୍ନଲିଖିତ ବିଷୟରୁ ସହଜରେ ଅନୁମେୟ ।

ଭାରତର ଅଧିକାଂଶ ଅଧିବାସୀ ଶୂଦ୍ର ନାମରେ ଅଭିହିତ । ସେମାନଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଯେ ସମସ୍ତ ସାମାଜିକ ନିୟମ ବିଧିବଦ୍ଧ ହୋଇଅଛି ତାହା ଅତି ନିଷ୍ଠୁର ଓ ନିର୍ମମତାପୂର୍ଣ୍ଣ । ଯେ ଅପକୃଷ୍ଟଜ ଶୂଦ୍ର ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତି ସହିତ ସମାନାସନରେ ଉପବେଶନ କରିବାର ଅଭିପ୍ରାୟ ପ୍ରକାଶ କରୁଥିଲା ସେ ନିର୍ବାସିତ କିମ୍ବା ଅନ୍ୟ କଠୋର ଦଣ୍ଡରେ ଦଣ୍ଡିତ ହେଉଥିଲା (ମନୁ ୮ ଅଃ ୨୮୧) "ସନ୍ନାସନ ମଭିପ୍ସୁର୍ଜନ୍ୟା-ସ୍ୟାପକୃଷ୍ଟଜଃ । କଟ୍ୟାଂ କୃତାଙ୍କୋ ନିର୍ବାସ୍ୟଃ ସ୍ଫୁଚିଂ ବାସ୍ୟାବକର୍ତ୍ତୟେତ୍ ।" ଯଦି ସେ ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଘୃଣା-ବ୍ୟଞ୍ଜକ ବାକ୍ୟ ପ୍ରୟୋଗ କରୁଥିଲା ତେବେ ତାହାର ମୁଖ ଦଗ୍ଧୀକୃତ ହେଉଥିଲା (ମନୁ ୮ ଅଃ ୨୭୧) । ଅତ ପ୍ରକୃତ ଯଦି ସେ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଜାତିଙ୍କୁ ଅପମାନ କରୁଥିଲା ତେବେ ତାହାର ଜିହ୍ୱାଚ୍ଛେଦ ହେଉଥିଲା । ଯଦି ସେ ଜଣେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପ୍ରତି ଅତ୍ୟାଚାର କରୁଥିଲା ତେବେ ମୃତ୍ୟୁ ଦଣ୍ଡରେ ଦଣ୍ଡିତ ହେଉଥିଲା । ଶୂଦ୍ର ଦର୍ପସହକାରେ ଦ୍ୱିଜମାନଙ୍କୁ ଧର୍ମୋପଦେଶ ପ୍ରଦାନ କଲେ କିମ୍ବା ବେଦାଦି ଶାସ୍ତ୍ରପାଠ ଶ୍ରବଣ କଲେ ତାହାର ମୁଖ ଓ କର୍ଣ୍ଣରେ ଉତ୍ତପ୍ତ ତୈଳ ନିକ୍ଷେପ କରା ଯାଉଥିଲା (ମନୁ ୮ ଅଃ ୨୭୨) "ଧର୍ମୋପଦେଶଂ ଦର୍ପେଣ ବିପ୍ରାଣାମସ୍ୟତୋଦ୍ଧତଃ । ତପ୍ତମାସେଚୟେତ୍ତୈଳଂ ବକ୍ତ୍ରେ ଶ୍ରୋତ୍ରେଚ ପାର୍ଥିବଃ ।" ସେ ଯଦି ଶାସ୍ତ୍ରାଭ୍ୟାସ କରୁଥିଲା ତେବେ ନିହତ ହେଉଥିଲା, ଯଦି ସେ ନିଜେ କୌଣସି ଅପରାଧରେ ଅପରାଧୀ ହେଉଥିଲା ତେବେ ତାହାର ଦଣ୍ଡ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଜାତିମାନଙ୍କର ଦଣ୍ଡାପେକ୍ଷା ବେଶୀ । ମାତ୍ର ଅନ୍ୟ କେହି ଶୂଦ୍ରଟିଏ ନିହତ କଲେ ଗୋଟିଏ କୁକୁର କିମ୍ବା ମାଙ୍କଡ଼ ମାରିବା ଅପରାଧରେ ଅପରାଧୀ ଓ ଦଣ୍ଡିତ ହେଉଥିଲା । ପୁନଶ୍ଚ କେହି ଦର୍ପକରି ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଜାତି ଉପରେ ନିଷ୍ଠୀବନ କଲେ ରାଜା ତାହାର ଓଷ୍ଠଦ୍ୱୟ, ମୂତ୍ରତ୍ୟାଗ କଲେ ମେଢ୍ର ଓ ଅଧୋବାୟୁ କଲେ ଗୁହ୍ୟ ଛେଦନ କରୁଥିଲେ (ମନୁ ୮ ଅଃ ୨୮୨) ।

ଦ୍ୱିତୀୟତଃ, ଶୂଦ୍ରର ନାମ ପ୍ରକୃତରେ ଗୋଟିଏ ଘୃଣା ବାଚକ ଶବ୍ଦ ରଖିବାର ବିଧିବଦ୍ଧ ହୋଇଅଛି "ଶୂଦ୍ରସ୍ୟ ମୃତ୍ୟୁ ଗର୍ହିତଂ" । କାଳେ ସମାଜର ଦାସତ୍ୱ ପକ୍ଷରେ ଏହା ଯଥେଷ୍ଟ ନ ହେବ ଭାବି ଅନ୍ୟ ଗୋଟିଏ ନିୟମରେ ସେମାନଙ୍କୁ ଧନ ସଞ୍ଚୟ କରିବାକୁ ନିଷେଧ କରିଅଛନ୍ତି (ମନୁ ୮ ଅ

Digitized by srujanika@gmail.com

୧୨୫) ଏବଂ ଯଦି ଗୋଟିଏ ନିୟମରେ ଲିଖିତଅଛି ଶୂଦ୍ର ଯଦିଚ ସ୍ୱାମୀକର୍ତ୍ତୃକ ପରିତ୍ୟକ୍ତ ହୁଏ ତଥାପି ସେ ଦାସ୍ୟ-ବୃତ୍ତିରୁ ବିମୁକ୍ତ ହୁଏ ନାହିଁ, କାରଣ ଏହା ତାହାର ସ୍ୱଭାବ ଜାତ । ଅତଏବ କିଏ ତାହାକୁ ତହିଁରୁ ବିମୁକ୍ତ କରିବ ? (ମନୁ ୮ ଅଃ ୪୧୪) "ନିଃସ୍ୱାମିକାନପୃଷ୍ଟୋଽପି ଶୂଦ୍ରୋ ଦାସ୍ୟାଦ୍ୱିମୁଚ୍ୟତେ । ନିସର୍ଗଜଂହି ତସ୍ୟ କସ୍ତସ୍ମାତ୍ତସ୍ୟପୋହତି ।" ବାସ୍ତବିକ ଏହି ବିଧାନମାନଙ୍କର ଶକ୍ତି ଅଦମ୍ୟ ଓ ଯେ ସ୍ଥାନରେ ସେହି ନିୟମ ସବୁ ପ୍ରଚଳିତ ସେ ସ୍ଥାନର ଶ୍ରମଜୀବୀମାନଙ୍କୁ ଏହା ଏକ ନିରବଚ୍ଛିନ୍ନ ଦାସତ୍ୱରେ ରଖିଅଛି ।

କୌଣସି ଖ୍ରୀଷ୍ଟପ୍ରଧାନଦେଶର ଏମନ୍ତ ଐତିହାସିକ ଉଦାହରଣ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ ଯେଉଁଠାରେ ପ୍ରଚୁର ଅର୍ଥ ସଂଗୃହୀତ ହୋଇ ଲୋକମାନଙ୍କର ଭାଗ୍ୟର ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟାଇଅଛି । ଏମନ୍ତ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ନାହିଁ ଯେଉଁଠାରେ ଉତ୍ତାପର ଆଧିକ୍ୟ ପ୍ରଚୁର ଖାଦ୍ୟ ସାମଗ୍ରୀ ଉତ୍ପାଦନ କରି ନାହିଁ କିମ୍ବା ପ୍ରଚୁର ଖାଦ୍ୟ ପ୍ରଥମତଃ ଅର୍ଥ, ଦ୍ୱିତୀୟତଃ ସାମାଜିକ ଏବଂ ରାଜନୈତିକ କ୍ଷମତାର ବିଶିଷ୍ଟ ବୈଷମ୍ୟ ଘଟାଇ ନାହିଁ । ଏତଦବସ୍ଥାପନ୍ନ ଜାତିର ଲୋକମାନେ କୌଣସି ଗଣନାରେ ଆସନ୍ତି ନାହିଁ । ସେମାନଙ୍କର ରାଜ୍ୟ ପରିଚାଳନରେ କୌଣସି ଅଧିକାର ଗୃହୀତ ହୁଏ ନାହିଁ କିମ୍ବା ସ୍ୱଶ୍ରମୋପାର୍ଜ୍ଜିତ ଅର୍ଥ ଉପରେ କୌଣସି ଅଧିକାର ନ ଥାଏ । ସେମାନଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟ କେବଳ ଶ୍ରମ କରିବା ଓ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କେବଳ ଆଜ୍ଞାନୁବର୍ତ୍ତୀ ହେବା । ତେଣୁକରି ସେମାନଙ୍କ ମନରେ ଏକ ନିରାହ ଦାସ ଭାବର ଅଭ୍ୟାସ ଜାତ ହୋଇଥାଏ; କାରଣ ଏହା ନିଃସନ୍ଦେହ କଥା ଯେ କେବେ ସେମାନଙ୍କର ରାଜବିରୁଦ୍ଧରେ ବିଦ୍ରୋହାଚରଣ, କୌଣସି ଦଳଗତ ଯୁଦ୍ଧ, କୌଣସି ବିଖ୍ୟାତ ବିଦ୍ରୋହ, କିମ୍ବା ଗୋଟିଏ ମୁଦ୍ଧା ଲୋକବିଦିତ ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ର ସେମାନଙ୍କର ଇତିହାସରେ ପରିଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ ନାହିଁ । ଏହି ଶସ୍ୟାଢ୍ୟ ଓ ଉତ୍ତର ଦେଶମାନଙ୍କରେ ଅନେକାନେକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ସବୁ ସଂଘଟିତ ହୋଇଅଛି, ମାତ୍ର ସେ ସକଳ ଉପରିଅଡ଼, ତଳ ଅଡ଼ୁ ନୁହେ । ଏହିପରି ଦେଶମାନଙ୍କରେ ସର୍ବଦା ପ୍ରଜାତନ୍ତ୍ର ଉପାଦାନର ସମ୍ୟକ୍ ଅଭାବ ; ରାଜାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯୁଦ୍ଧ-ବିଗ୍ରହ-ଅନେକ ହୋଇଅଛି । ଶାସନ ପ୍ରଣାଳୀରେ ବିପ୍ଳବ, ରାଜଭବନ ଓ ସିଂହାସନରେ ବିପ୍ଳବ ଅନେକ ଘଟିଅଛି; ମାତ୍ର ଲୋକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କୌଣସି ବିପ୍ଳବ ଦୃଷ୍ଟ ହୋଇ ନାହିଁ କିମ୍ବା ସେମାନଙ୍କର ପ୍ରକୃତଦତ୍ତ ଦୁରଦୃଷ୍ଟର ଲାଘବ କେବେ ହୋଇ ନାହିଁ ।

ଖ୍ରୀଷ୍ଟପ୍ରଧାନ ଭାରତ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଯେ ଯୁକ୍ତି ମିଶର, ମେକ୍ସିକୋ, ପେରୁ ପ୍ରଭୃତି ଦେଶମାନଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଯଦି ସେହି ଯୁକ୍ତି ପ୍ରଯୁଜ୍ୟ ହୁଏ ତେବେ ପୂର୍ବ କଥିତ ନିୟମମାନଙ୍କର ପ୍ରଭାବ ଅଧିକତର ଦୃଢ ବୋଲି ପ୍ରତିପାଦିତ ହେବ । ଭାରତପରି ମିଶରଦେଶର ସଭ୍ୟତାର କାରଣ ମୃତ୍ତିକାର ଉର୍ବରତା । ଉଭୟ ଦେଶ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପ୍ରଧାନ; ଉଭୟଙ୍କ ସେହି ଏକ ନିୟମ ଓ ଏକ ପରିଣାମ । ଦୁଇ ଦେଶରେ ଜାତୀୟ ଖାଦ୍ୟ ସୁଲଭ ଓ ପ୍ରଚୁର । ତେଣୁ ଶ୍ରମଜୀବୀମାନଙ୍କର ସଂଖ୍ୟା ଅତି ଅଧିକ; ସୁତରାଂ ଅର୍ଥ ଓ କ୍ଷମତାର ଭାବୁକ୍ ବୈଷମ୍ୟ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ ।

ଆସିଆର ଉତ୍ତର ସ୍ଥାନମାନଙ୍କରେ ତଣ୍ଡୁଳ ଯେପରି ଆଫ୍ରିକାରେ ଖର୍ଜ୍ଜୁର ସେହିପରି ପ୍ରଚୁର । ଏହି ଖର୍ଜ୍ଜୁର ବୃକ୍ଷ ଟାଇଗ୍ରୀସ୍‌ଠାରୁ ଆଟଲାଣ୍ଟିକ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତ ଦେଶରେ ଦେଖାଯାଏ । ଏହା ଆଫ୍ରିକାରେ ଶିଷ୍ଟ ରେଖାର ଉତ୍ତରସ୍ଥ ସମସ୍ତ ପ୍ରଦେଶ ଏବଂ ଆରବ ଦେଶରେ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଲୋକଙ୍କର ଖାଦ୍ୟରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଆଫ୍ରିକାର ବୃହତ୍ ମରୁଭୂମିର କେତେକାଂଶରେ ଏହା ଫଳୋତ୍ପାଦନ କରିବାକୁ ଅସମର୍ଥ; ତଥାପି ଏହି ବୃକ୍ଷ ଏତେଦୂର ଦୃଢ ଏବଂ ପ୍ରଚୁରଫଳୋତ୍ପାଦକ ଯେ ଶାହାରାର ଉତ୍ତର ଦେଶରେ ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ ଗୃହପାଳିତ ପଶୁମାନେ ମଧ୍ୟ ଏହା ଆହାର କରିଥାନ୍ତି । ମିଶରଦେଶରେ ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କ ଭିନ୍ନ ଏକମାତ୍ର ଭାରବାହୀ ଜନ୍ତୁ ଉଷ୍ଟ୍ରକୁ ମଧ୍ୟ ଏହା ସାଧାରଣତଃ ଦିଆ ହୋଇଥାଏ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଗୁଡ଼ଲ ଓ ଖର୍ଜ୍ଜୁର ଉଭୟର ଔଷଧୀୟ ଓ ପୁଷ୍ଟିକର ଉପାଦାନ ପ୍ରାୟ ସମାନ, ଧାନ୍ୟପରି ଖର୍ଜ୍ଜୁର ମଧ୍ୟ ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ପ୍ରଧାନ ଦେଶରେ ଜନ୍ମେ । ଅଳ୍ପ ପରିଶ୍ରମରେ ଏହା ବିଶିଷ୍ଟ ଫଳପ୍ରଦ ଓ ଫଳ ତୁଳନାରେ ଅଳ୍ପ ପରିମିତ ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରେ ; ଏମନ୍ତ କି ଏକ ଏକରରେ ପ୍ରାୟ ଦୁଇ ଶତାଧିକ ବୃକ୍ଷ ରୋପିତ ହୋଇପାରେ । ମିଶରର ଅତି ଉତ୍ତର ପ୍ରଦେଶ ସୈଦ୍ (Said) । ଏହିଠାରେ ଜ୍ଞାନ ଓ କୌଶଳର ପରାକାଷ୍ଠା ଦେଖାଯାଏ । ଖର୍ଜ୍ଜୁର ବ୍ୟତୀତ ଧୌରା (Dhourra) ନାମକ ଏକପ୍ରକାର ଶସ୍ୟ ଜାତ ହୁଏ । ଏହା ପ୍ରାୟ ଉପ୍ତ ବୀଜର ୨୪୦ ଗୁଣଫଳ ଉତ୍ପନ୍ନ କରେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଏତଦ୍‌ବ୍ୟତୀତ ନୀଳ ନଦୀର ଉଭୟ ମୃତ୍ତିକାରୁ ସ୍ୱତଃ ଜାତ Lotos ନାମକ ପଦାର୍ଥରୁ ଏକପ୍ରକାର ରୁଟି ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ, ତଦ୍ଭିନ୍ନ ବହୁଳ ଶାକାଦି ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ; କିନ୍ତୁ ଅଛି ମୁସଲମାନ-ମାନଙ୍କ ଆକ୍ରମଣ ସମୟରେ ଏକମାତ୍ର ଆଲେକଜାଣ୍ଡ୍ରିୟା ନଗରରେ ଅନ୍ୟୂନ ଚାରି ସହସ୍ର ବ୍ୟକ୍ତି କେବଳ ଶାକସବଜି ବିକ୍ରୟରେ ନିଯୁକ୍ତ ଥିଲେ । ଜାତୀୟ ଖାଦ୍ୟର ପ୍ରଚୁରତା ହେତୁ ମିଶରଦେଶର ପରିଣାମ ଭାରତର ଅନୁରୂପ । ଗ୍ରୀଷ୍ମ ପ୍ରଧାନ-ଦେଶର ନିୟମାନୁସାରେ ମିଶରବାସିମାନେ କେବଳ ଯେଉଁସ୍ତା ଖାଦ୍ୟରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ତାହା ନୁହେ, ସେହି ଖାଦ୍ୟ ସେମାନଙ୍କର ଅଳ୍ପ ପରିମାଣରେ ଆବଶ୍ୟକ । ସୁନିମ୍ନ ନୀଚ ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକମାନଙ୍କର ଆଚ୍ଛାଦନବ୍ୟୟ ଅତି ସାମାନ୍ୟ । ପ୍ରାପ୍ତ ବୟସ୍କମାନଙ୍କର ପ୍ରୟୋଜନୀୟ ବସ୍ତ୍ରାଦିର ବ୍ୟୟ ସ୍ୱଳ୍ପ ଓ ଅକିଞ୍ଚନ, କୃଷକ ବାଳକ ବାଳିକାମାନେ ପ୍ରାୟ ଉଲଙ୍ଗ ଥାଆନ୍ତି; ଏହି ସବୁ କାରଣମାନଙ୍କରୁ ମିଶରର ଲୋକ-ସଂଖ୍ୟା ଖୁବ୍ ବେଶୀ । କିନ୍ତୁ ଅଛି ମିଶରଦେଶରେ ଆମା-ଶିସ୍ (Amasis) ଙ୍କ ରାଜତ୍ୱ କାଳରେ ବିଂଶସହସ୍ର (ଅନ୍ୟ ଇତିହାସକାରଙ୍କ ମତରେ ଅଷ୍ଟାଦଶ ସହସ୍ର) ନଗରୀ ଥିଲା । ବାସ୍ତବିକ ଯେ ସୁବୃହତ୍ ଓ ବହୁବ୍ୟୟସାଧ୍ୟ ଅଟ୍ଟାଳିକା ନିଚୟ ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କାଳର କରାଳ କବଳକୁ ଭ୍ରୂକ୍ଷେପ ନ କରି ମସ୍ତକୋତ୍ତୋଳନ କରି ରହିଅଛି ତାହା ସେହି ଜାତିଗତ ବୈଷମ୍ୟର ନିଦର୍ଶନସ୍ୱରୂପ । ଏତେ ସୁବୃହତ୍ ଓ ଅନାବଶ୍ୟକୀୟ ଆଳୟ ନିର୍ମାଣର ମୂଳରେ ଅବଶ୍ୟ ଶାସନକର୍ତ୍ତାମାନଙ୍କର ଅତ୍ୟାଚାର ଓ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କର ଦାସତ୍ୱ ବିଦ୍ୟମାନ ଥିବ । ସୁବିଶାଳ ପିରାମିଡ଼ସବୁ * ନିର୍ମାତା-ମାନେ ଯଦି ସେମାନଙ୍କ ଶ୍ରମର ଯଥୋଚିତ ସାଧୁ ପୁର-ସ୍କାର ପାଇଥାନ୍ତେ ତାହା ହେଲେ ଅର୍ଥ ଯେତେ ବିପୁଳ ହେଉନା କାହିଁକି, ବ୍ୟୟ ଯେତେ ମୁକ୍ତ ହେଉନା କାହିଁକି ତାହା ନିର୍ମାଣ କରିବାକୁ ଅସମର୍ଥ ହୋଇ ଥାଆନ୍ତା, ମାତ୍ର ଭାରତପରି ମିଶରଦେଶରେ ମଧ୍ୟ ଶ୍ରମଜୀବିମାନଙ୍କ ପ୍ରତି କାହାରି କୃପାଦୃଷ୍ଟି ନ ଥିଲା, କାରଣ ସମସ୍ତ ବିଷୟ ସମାଜର ଉଚ୍ଚତର ଶ୍ରେଣୀର ଅନୁକୂଳ ଓ ନିମ୍ନ ଶ୍ରେଣୀର ପ୍ରତିକୂଳ ଦିଗରେ ଗତି କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଥିଲା । ଯଦି ଶ୍ରମଜୀବି-ମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେହି ସ୍ୱକୀୟ ବ୍ୟବସାୟ ପରିତ୍ୟାଗ କରୁ-ଥିଲା କିମ୍ବା ରାଜକୀୟ ବିଷୟ ପ୍ରତି ମନୋଯୋଗ ଦେବାର ଜଣା ଯାଉଥିଲା ସେ ଗୁରୁଦଣ୍ଡରେ ଦଣ୍ଡିତ ହେଉଥିଲା । ରାଜା, ସୈନିକ, କିମ୍ବା ପୁରୋହିତ ବ୍ୟତୀତ କୌଣସି କୃଷିଜୀବୀ କିମ୍ବା ଶିଳ୍ପଜୀବିକୁ ଭୂସମ୍ପତ୍ତ୍ୟାଧିକାର ଦିଆଯାଉ ନ ଥିଲା । ଲୋକ ସାଧାରଣ ଚାରିବାଣ୍ଡ ଜନ୍ମମାନଙ୍କପରି ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିଲେ, ସେମାନଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟରେ ତ୍ରୁଟି ଦେଖାଗଲେ ସେମାନଙ୍କୁ ବେତାଘାତ ହେଉଥିଲା । ଗୃହର ଭୃତ୍ୟ ଓ ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ମଧ୍ୟ ଏଥିରୁ ଅବ୍ୟାହତି ପାଉ ନ ଥିଲେ, ଏହିପରି ସମସ୍ତ ଜାତିର ଶ୍ରମ ଅଳ୍ପ ଲୋକଙ୍କର ସ୍ୱେଚ୍ଛାଚାରର ଦ୍ୱାରା ଚାଳିତ ହେଉ-ଥିବାରୁ ସେହି ସୁବୃହତ୍ ଅଟ୍ଟାଳିକା ସବୁର ନିର୍ମାଣ ସମ୍ଭବ-ପର ହୋଇଥିଲା । ଏହାକୁ କେତେକ ଅପରିଣାମଦର୍ଶୀ ଦର୍ଶକ ସଭ୍ୟତାର ପରିଚାୟକ ବୋଲି ପ୍ରଶଂସା କରିଥାନ୍ତି, ମାତ୍ର ବାସ୍ତବିକ ଏହା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅନ୍ୟାୟ ଓ ଅତ୍ୟାଚାରର ନିଦର୍ଶନସ୍ୱରୂପ ।

ଏହିପରି ସମାଜରେ ମନୁଷ୍ୟର ଯାତନା ପ୍ରତି ମନୋଯୋଗ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହେବାର ଆଶା କରିବା ବୃଥା । ଉଚ୍ଚ ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକମାନେ କିପରି ଜନସାଧାରଣଙ୍କର ବଳ ଓ ପ୍ରାଣର ଅକାତରେ ବ୍ୟୟ କରିବାକୁ କୁଣ୍ଠିତ ହୋଇ ନ ଥିଲେ ଦେଖିଲେ ବିସ୍ମୟାପନ୍ନ ହେବାକୁ ହୁଏ । ଯେତେବେଳେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଶୁଣୁଁ ଯେ ଏଲଫାଣ୍ଟାଇନଠାରୁ ଶୈସ୍ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏକ ପ୍ରସ୍ତର ଖଣ୍ଡ ଆନୟନ କରିବାକୁ ଦୁଇ ସହସ୍ର ମନୁଷ୍ୟ-ଙ୍କର ତିନିବର୍ଷକାଳ ଲାଗିଥିଲା ଏବଂ କେବଳ ଲୋହିତ ସାଗରର କେନାଲ୍ ୧୨୦୦୦୦ ମିଶରବାସିଙ୍କର ପ୍ରାଣନାଶ କରିଥିଲା ଏବଂ ପରିଶେଷରେ ଯେତେବେଳେ ଜାଣୁଁ ଯେ ଗୋଟିଏ ପିରାମିଡ ନିର୍ମାଣ କରିବାକୁ ୩୨୦୦୦୦ ମନୁଷ୍ୟ-ଙ୍କର ବିଂଶବର୍ଷବ୍ୟାପୀ ଶ୍ରମର ଆବଶ୍ୟକ ହୋଇଥିଲା ତେତେବେଳେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଅର୍ଥ ଓ ଶକ୍ତିର ଅକୁଣ୍ଠିତ ଅପବ୍ୟୟର ଛବି ଧାରଣା କରିବାକୁ ସକ୍ଷମ ହେଉ ।

* ସରଜନ୍ ଦରସେଲ୍ ଗଣନା କରିଅଛନ୍ତି ଯେ ବଡ ପିରାମିଡଟି ୧୨୨୦୦୦୦୦୦ ପାଉଣ୍ଡ ଓଜନ, ପେରଙ୍ଗ ସାହେବଙ୍କ ମତରେ ୬୩୧୬ ୦୦୦ ଟନ୍ ଅଟେ ।

ଉତ୍କଳ କ୍ଷେତ୍ର ।

ସୃଷ୍ଟିର ପ୍ରାରମ୍ଭରୁ ଉତ୍କଳପ୍ରଦେଶରେ କ୍ରମେ ନାନାବିଧ କ୍ଷେତ୍ରର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଅଛି ; ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ କୃଷିକ୍ଷେତ୍ର ସର୍ବ-

Digitized by srujanika@gmail.com

ପ୍ରଥମ । ଇଂରେଜ ଜାତିର ବାଇବେଲ ନାମଧେୟ ଧର୍ମ୍ମ-ଶାସ୍ତ୍ରାନୁସାରେ

"When Adam delved and Eve span
Who was then a gentleman."

ଆଦମ ମନୁଷ୍ୟ ଜାତିର ସର୍ବପ୍ରଥମ ଜନ୍ମଦାତା ଓ ଇଭ୍ ଜନ୍ମ-କର୍ତ୍ତ୍ରୀ । ଉକ୍ତ ଆଦମ ଓ ଇଭ୍ ପୁରୁଷ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ ଈଶ୍ୱରଙ୍କ କର୍ତ୍ତୃକ ପ୍ରଥମେ ସୃଷ୍ଟ ହୋଇ ଯେତେବେଳେ ଆଦମ ମୃତ୍ତିକା ଖାତିବା ଓ ଇଭ୍ ସୂତା କାଟିବାଦ୍ୱାରା ଜୀବନ-ଯାପନ କରୁଥିଲେ, ସେ ସମୟରେ ପୃଥିବୀରେ ଭଦ୍ରଲୋକ (ବାବୁ) କିଏ ଥିଲା? ଅର୍ଥାତ୍ ଯେଉଁ ସମୟରେ ଜଗତ୍‌ପିତା ଭଗବାନ୍ ପୃଥିବୀ ସୃଷ୍ଟି କଲେ ସେ ସମୟରେ କୃଷି ଓ ଶିଳ୍ପକାର୍ଯ୍ୟଦ୍ୱାରା ମନୁଷ୍ୟଜାତିର ଜୀବିକା ନିର୍ବାହ ହେବାର ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରି ଦେଇଥିଲେ । ମୃତ୍ତିକାଖାତନର ଅର୍ଥ ପ୍ରାଣଧାରଣ ନିମିତ୍ତ କୃଷି ଓ ସୂତାକଟାର ଅର୍ଥ ଲଜ୍ଜା ନିବାରଣ ନିମିତ୍ତ ବସ୍ତ୍ର ପ୍ରସ୍ତୁତକରଣ—ଶିଳ୍ପ । ସର୍ବୋଚ୍ଚ ଶିକ୍ଷିତ ଆଧୁନିକ ଇଂରେଜ ଜାତିର ଧର୍ମ୍ମଶାସ୍ତ୍ରାନୁସାରେ କୃଷି ଓ ଶିଳ୍ପ ମନୁଷ୍ୟଜାତିର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଧର୍ମ୍ମ ଓ କର୍ତ୍ତବ୍ୟକାର୍ଯ୍ୟ । ହିନ୍ଦୁଧର୍ମ୍ମଶାସ୍ତ୍ର ତଦ୍‌ବିପରୀତ ସ୍ୱବାର ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୁଏ ନାହିଁ । ସମସ୍ତ ସୃଷ୍ଟିଜନ୍ତୁ ଅନୁଧାବନ ଓ ପ୍ରଣିଧାନ କଲେ ଅନୁମିତ ହୁଏ ଯେ ମନୁଷ୍ୟର ପ୍ରାଣଧାରଣର ପ୍ରଧାନ ଉପାୟ ଓ ଅବଲମ୍ବନ କୃଷି ଓ ଶିଳ୍ପ । ତଦୁଭୟସାଧନ ନିମନ୍ତେ ଭାଷା, ସାହିତ୍ୟ, ଓ ବିଜ୍ଞାନ ନିତାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ ବୋଧ ହେବାରୁ କ୍ରମଶଃ ସାହିତ୍ୟକ୍ଷେତ୍ର ଓ ବିଜ୍ଞାନକ୍ଷେତ୍ରର ସୃଷ୍ଟି ହେଲା । ଆଦମ ଓ ଇଭ୍‌ଙ୍କର ପୁତ୍ର, ପୌତ୍ର, ପ୍ରପୌତ୍ର କ୍ରମଶଃ ଜନ୍ମ ଓ ମନୁଷ୍ୟସଂଖ୍ୟା ବୃଦ୍ଧି ହେବାରୁ ସେମାନଙ୍କୁ କୃଷି ଓ ଶିଳ୍ପର ମର୍ମ୍ମଜ୍ଞ ବୁଝାଇବା ଓ ଶିଖାଇବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସାହିତ୍ୟ ଓ ବିଜ୍ଞାନର ସୃଷ୍ଟି ହେଲା । ମନୁଷ୍ୟଜୀବନରେ କେବଳ ଭୋଜନ ଓ ପରିଧାନ ବ୍ୟତୀତ ଶିକ୍ଷା ବିସ୍ତାର ସଙ୍ଗେ ରୁଚିର ପରିବର୍ତ୍ତନ, ଶିକ୍ଷାର ବିସ୍ତାର, ନାନାବିଧ ଖାଦ୍ୟର ପ୍ରୟୋଜନ, ବାସସ୍ଥାନ ନିର୍ମ୍ମାଣ, ବହୁବିଧ କୃଷି, ଭୋଜନପାତ୍ର, ଶଯ୍ୟା, ରନ୍ଧନପ୍ରଣାଳୀ, ବେଶଭୂଷା ପ୍ରଭୃତି ଅନେକ ବିଷୟରେ ଆବଶ୍ୟକତା ଅନୁଭୂତ ହେବାରୁ ତତ୍‌ସମସ୍ତ ସୃଷ୍ଟିର ଉପାୟ ଉଦ୍ଭାବନ, ଚିନ୍ତା, ଓ ବୁଦ୍ଧିର କାର୍ଯ୍ୟର ସୂତ୍ରପାତ ହେଲା । ମନୁଷ୍ୟଜାତି କ୍ରମେ ନିଜ ବୁଦ୍ଧି, ଅଧ୍ୟବସାୟ, ବିଜ୍ଞାନ, ଓ ସାହିତ୍ୟର ଉନ୍ନତି ସାଧନ ପୂର୍ବକ ନିଖିଳ ଅଭାବ ପୂରଣ କରିବାକୁ ସକ୍ଷମ ହେଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରତ୍ୟେକ କ୍ଷେତ୍ର ସମ୍ବନ୍ଧେ ଦୁଇଗୁଣ କଥା ଲେଖିବାର ଆବଶ୍ୟକ । "ହକ କହିଲେ ଠକ୍ ଠକ୍ କରେ", ଏପରି ଗୋଟିଏ ବଚନ ଏତଦ୍ଦେଶରେ ପ୍ରଚଳିତ ଅଛି । ଭାଷା କଟୁ ଓ କର୍କଶ ହେଲେ, ଶିକ୍ଷିତବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ରୋଷ ବହି ପାରନ୍ତି; ସେମାନଙ୍କ ନାଗର । କ୍ଷମା ଓ କ୍ଷମତା ସଙ୍ଗେ ଥାଏ । ସେ ନୀତି ଅନୁସରଣ କଲେ ସତ୍ୟ କହି-ବାକୁ ଯାଇ ଅପରାଧୀ ନ ହେବାର ବିଶେଷ ଆଶା କରୁଁ ।

୧ । କୃଷି କ୍ଷେତ୍ର ।—ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଶସ୍ୟ ଅର୍ଥାତ୍ ଧାନ୍ୟ, ଗହମ, ଯବ, ଗୁଟ, ବ୍ରୀହି, ମୁଗ, ସୋରିଷ, ଜଡ଼ା ଓ ନାନାପ୍ରକାର ଶାକସବଜି, ତର୍କାରୁ, ଅଳାବୁ, ବାର୍ତ୍ତାକୀ, ଆଳୁ, ମୂଳକ ପ୍ରଭୃତିର ବୀଜବପନ କଲେ ଫସଲ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ । ଯେତେ ବୀଜବପନ କରାଯାଏ, ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ କେତେକ ନଷ୍ଟ ହୋଇଯାଏ । ଯେତେ ବୀଜ ଅଙ୍କୁରିତ ହୁଏ, ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ କେତେକ ଅଙ୍କୁର ନାନା କାରଣ ବଶତଃ ନଷ୍ଟ ହୁଏ । ଅବଶିଷ୍ଟ ଯେତେ ଅଙ୍କୁର ରହେ, ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ କେତେକ ଫଳୋତ୍ପାଦନର ଅନୁପଯୁକ୍ତ (ବାଲୁଙ୍ଗା) ଏବଂ ଏ ସମସ୍ତ ବାଦେ ଅତ୍ୟଳ୍ପ ଫଳୋତ୍ପାଦନଶୀଳ । ଏଥିରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ଦେଖା ଯାଉଅଛି ଯେ ଯେତେ ବୀଜ ବପନ କରାଯାଏ ଓ ଯେତେ ଅଙ୍କୁର ସଞ୍ଜାତ ହୁଏ, ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ ଅତ୍ୟଳ୍ପ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସାଧନ ନିମିତ୍ତ ଉପଯୁକ୍ତ । ଏବମ୍ବିଧ ରୀତି ଅବହ-ମାନକାଳ କୃଷି କ୍ଷେତ୍ରରେ ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହେଉଅଛି । କୃଷିକମାନେ ଏହା ପ୍ରତିବର୍ଷ ସ୍ୱଚକ୍ଷୁରେ ଦର୍ଶନ କରୁଥିଲେ-ହେଁ ପ୍ରକୃତିର ନିୟମ ଅର୍ଥାତ୍ ଜଳ, ପବନ, ଉତ୍ତାପ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅନେକ କାରଣ ବଶତଃ ଉପସ୍ଥିତ ଆପଦ ବିପଦ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ନିବାରଣ କରିବାକୁ ଅକ୍ଷମ । ଜୀହନ ବାଛି ସଜାତି ଅତି ଯତ୍ନରେ ରଖିଲେ ସୁଦ୍ଧା ଯେ ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ କିଛି ବିନଷ୍ଟ ନ ହେବ, ଏପରି ବିଶ୍ୱାସ ଓ ଅନୁମାନ କରା-ଯାଏ ନାହିଁ । ପାଞ୍ଚୋଟି ବୀଜ ବପନ କଲେ, ପାଞ୍ଚୋଟି ବୃକ୍ଷ ଉତ୍ପନ୍ନ ହେଲା । ପ୍ରତ୍ୟେକ ବୃକ୍ଷରେ ଯେ ସମସଂଖ୍ୟକ ସମାକୃତି ବିଶିଷ୍ଟ ଫଳ ଫଳିବ, ଏ କଥା କେହି ନିଶ୍ଚୟ କହିପାରେ କି? କେଉଁଟା ବୃହତ୍, କେଉଁଟା କ୍ଷୁଦ୍ର, କେଉଁଟା ସରସ, କେଉଁଟା ନୀରସ, କେଉଁଟା ଖାଦ୍ୟର ଉପଯୁକ୍ତ,

Digitized by srujanika@gmail.com

କେଉଁଟା ବା ଖାଦ୍ୟର ଅନୁପଯୁକ୍ତ । ଏହିପ୍ରକାର କୃତିଜାତ ପଦାର୍ଥହିଁ ମନୁଷ୍ୟ-ପ୍ରାଣ-ଧାରଣର ସର୍ବ ପ୍ରଧାନ ଉପାଦାନ ।

୨ । ଶିଳ୍ପ ଓ ବିଜ୍ଞାନ କ୍ଷେତ୍ର ।—ଏହି କ୍ଷେତ୍ର କୃଷିକ୍ଷେତ୍ର ତୁଳନାରେ ସମପ୍ରଣାଳୀ ଓ ସମଫଳ ବିଶିଷ୍ଟ । ଉତ୍କଳ ପ୍ରଦେଶରେ ଶିଳ୍ପ ଓ ବିଜ୍ଞାନ କ୍ଷେତ୍ର ଯେ ପୂର୍ବକାଳେ ବିଦ୍ୟମାନ ନ ଥିଲା, ଏହା କୋହିଲା କେବଳ ଧୃଷ୍ଟତା ଓ ବାଚାଳତା ମାତ୍ର । ତାହା ପ୍ରାଚୀନକାଳରେ ବିଶେଷ ଉନ୍ନତି ଲାଭ ଥିବାର ଭୂରି ପ୍ରମାଣ ଏବେ ମଧ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୁଏ । ତାହାର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ପୁରୀ, ଭୁବନେଶ୍ୱର, ଓ କୋଣାର୍କ ମନ୍ଦିର, ମହାନଦୀ ଓ କାଠଯୋଡ଼ର ପ୍ରସ୍ତରବନ୍ଧ, ଖଣ୍ଡଗିରି ଓ ଉଦୟଗିରି ପର୍ବତର ଖୋଦିତ ପ୍ରସ୍ତର ଗୁମ୍ଫା, ବାଲେଶ୍ୱରର ଜଳ୍ପା ପୁଷ୍କରିଣୀର ଆଉସ୍ଥିତ ଲଷ୍ଟକ ନିର୍ମ୍ମିତ ମଣ୍ଡପ, ଓ ଝାଡ଼େଶ୍ୱର ମହାଦେବ । ଝାଡ଼େଶ୍ୱର ମହାଦେବଙ୍କ ଉପରେ ଦୁଗ୍ଧ ଓ ଜଳ ମିଶାଇ ଢାଳିଲେ ଦୁଗ୍ଧ ବୁଦ୍ ଶବ୍ଦରେ ଭିତରେ ପ୍ରବେଶ କରେ ଓ ଜଳ ପୃଥକ୍ ହୋଇ ନିର୍ଗତ ହୋଇଯାଏ । ଅଭ୍ୟନ୍ତର-ପ୍ରକୋଷ୍ଠ ଦୁଗ୍ଧ କିଛିକ୍ଷଣ ପରେ ଛାଣି ଯାଇ ବହିର୍ଗତ ହେବାର ଆମ୍ଭେ ସ୍ୱନୟନରେ ଦେଖିଅଛୁଁ । ଧର୍ମ୍ମଭାବ ଛାଡ଼ିଦେଲେ ସେଥିରେ ଯେ ବୈଜ୍ଞାନିକ କୌଶଳ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନଭାବରେ ନିହିତ ଅଛି, ଏଥିରେ ଅଣୁମାତ୍ର ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ଉପରୋକ୍ତ ମନ୍ଦିର ସମୂହର ବିଜ୍ଞାନ-କୌଶଳ ଜଗଦ୍‌ବିଖ୍ୟାତ; ଏପରି କି ଆଧୁନିକ ଶିକ୍ଷିତ ଇଞ୍ଜିନିୟରମାନେ ତାହା ବୁଝିବାକୁ ଅକ୍ଷମ ହୋଇଅଛନ୍ତି ।

ଶିଳ୍ପ ।—ବିଜ୍ଞାନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଯେତେ ମନୁଷ୍ୟ ଜୀବନଯାପନ ଅର୍ଥାତ୍ ଯେତେ ଲୋକଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷା ଦିଆଯାଏ, ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ ଫସଲର ବୀଜଭୁଲ୍ୟ କେତେକ ନଷ୍ଟ, କେତେକ ଅଙ୍କୁରିତ (ଶିକ୍ଷିତ) ହୁଅନ୍ତି । ଶିକ୍ଷିତଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେତେକ ବିଫଳ ଓ କେତେକ ପକ୍ଷରେ ସଫଳ ହେବାର ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୁଏ । ଉଚିତ ଶିକ୍ଷା ଅଭାବରୁ ପ୍ରାଚୀନ ଶିଳ୍ପିଙ୍କର ବଂଶଧରମାନେ ଉପଯୁକ୍ତ ସାର ବିହୁନେ ବୃକ୍ଷ ଯେପରି ଦୁର୍ବଳ ଓ ନିସ୍ତେଜ ହୁଏ ତଦ୍ରୂପ ଦୁର୍ବଳ ଓ ନିସ୍ତେଜ ହୋଇ ପଡ଼ିଅଛନ୍ତି । ଯେଉଁମାନେ କୌଣସି ଏକ ବିଶେଷ କାର୍ଯ୍ୟରେ ବଂଶପରମ୍ପରା ଅଭ୍ୟସ୍ତ, ସେମାନଙ୍କ ବଂଶଧରମାନେ ସେହି ଅଭ୍ୟସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ଯେପରି ସହଜରେ ଓ ଅଳ୍ପକାଳ ମଧ୍ୟରେ ଶିକ୍ଷା କରି ପାରନ୍ତି, ଅନ୍ୟ କୌଣସି ନୂତନ କାର୍ଯ୍ୟ ସେମାନେ ତଦ୍ରୂପ ସହଜରେ ଓ ଅଳ୍ପ ସମୟରେ ଶିଖି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ସ୍ୱରୂପ ଦେଖ, କୌଣସି କୁମ୍ଭକାରର ପୁତ୍ର ଅଳ୍ପ ସମୟରେ ଯେପରି କୁମ୍ଭକାରର କାର୍ଯ୍ୟ ଶିଖି ପାରିବ ତଦ୍ରୂପ କାର୍ଯ୍ୟ ତୈଳକାରର ସେହି ବୟସର ପୁତ୍ର ସେହି ସମୟ ମଧ୍ୟରେ କେବେ ଶିଖି ପାରିବ ନାହିଁ । ବଂଶପରମ୍ପରାଗତ ମୌରସି ବ୍ୟବସାୟଦ୍ୱାରା ବଂଶଧରଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟ କରି ଅବୟବ ଓ ମନ ଏକପ୍ରକାର ଗଠିତ ହୋଇଯାଏ, ସୁତରାଂ ତାହା ଉକ୍ତ କର୍ମସାଧନ ନିମିତ୍ତ ବିଶେଷ ଉପଯୁକ୍ତ ।

ଉତ୍କଳର ଶିଳ୍ପ—ବିଜ୍ଞାନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜାତି ଅର୍ଥାତ୍ ତନ୍ତୁବାୟ, କୁମ୍ଭକାର, କର୍ମ୍ମକାର (କମାର), ତୈଳକାର, ଚର୍ମ୍ମକାର, (ମୋଚି, ଶଙ୍ଖାରି, ଥଟାରି, କଂସାରି,) ପ୍ରଭୃତିଙ୍କର ଜାତିଗତ ବ୍ୟବସାୟ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଶିକ୍ଷା ବିସ୍ତାର ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ କ୍ରମଶଃ ବିଲୁପ୍ତ ହୋଇଯିବାରୁ, ସେମାନେ ଅପଣାର ବଂଶପରମ୍ପରାଗତ ବ୍ୟବସାୟ ପରିତ୍ୟାଗପୂର୍ବକ ଅନଭ୍ୟସ୍ତ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବ୍ୟବସାୟ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ଅଛନ୍ତି । ସୁତରାଂ ସେମାନଙ୍କର ଅନେକ ସମୟ ଓ ଅର୍ଥବୃଥା ବ୍ୟୟ ହେଉଅଛି ଓ ସେମାନେ ବିଶେଷ କ୍ଲେଶ ସହ୍ୟ କରୁଅଛନ୍ତି । ଯେତେବେଳେ ଉପରୋକ୍ତ ସମୁଦାୟ ବ୍ୟବସାୟୀ ଜାତି ଅପଣାର ଜାତିଗତ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ ସେତେବେଳେ ପରସ୍ପରର ଅଭାବ ହେଉ ନ ଥିଲା । ପରସ୍ପରର ପ୍ରସ୍ତୁତ ପଦାର୍ଥର ବିନିମୟ ଦ୍ୱାରା ଜୀବିକା ନିର୍ବାହ କରୁଥିଲେ । ଯେ ଯେଉଁ ପଦାର୍ଥ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରୁଥିଲା, ସେ ପଦାର୍ଥ ସେ ଅନ୍ୟ କାହାରିଠାରୁ କ୍ରୟ କରୁ ନ ଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରାୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜାତି ଅପଣାର ଜାତିଗତ ବୃତ୍ତି ପରିତ୍ୟାଗ କରି ଭିନ୍ନ ବୃତ୍ତି ଅବଲମ୍ବନ କଲେଣି । କବିବର ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜଙ୍କ ଚିର ସ୍ମରଣୀୟ ବାକ୍ୟ ମନେ ପଡ଼ୁଅଛି । "ବୃତ୍ତି ଏ ମୋ ପୋଷେ କୁଟୁମ୍ବ । ବସାଇଁ ନ ଦେବ ପାଦ ନ ଧୋଇ ନାବ" । ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦିନେ ଯମୁନାକୂଳରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ନଦୀ ପାର ହେବା ସକାଶ ନାଉରିଆ ଧୀବରକୁ ଅନେକ ମିନତି ସହକାରେ ଡାକନ୍ତେ ଧୀବର ଉତ୍ତର କଲା, "ମଣିମା, ମୁଁ ବଥିର ନୁହେଁ; ମୁଁ ଶୁଣିଛି ତୁମ୍ଭର ଚରଣ ରେଣୁ ଲାଗି ପଥରେ ପଡ଼ିଥିବା ଖଣ୍ଡିଏ ପଥର ଅବଳା ସ୍ତ୍ରୀ (ଅହଲ୍ୟା) ରୂପ ଧାରଣ କରିଅଛି; ତୁମ୍ଭର ଚରଣଧୂଳି ଯଦି ମୋର ନୌକା ଖଣ୍ଡିକ ଯଦି ନାୟିକା (ସ୍ତ୍ରୀ) ହୁଏ ତେବେ ମୋର

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭେଳା (ଜୀବିକା) ବୃତ୍ତିଯିବ । ଅର୍ଥାତ୍ ଯଦି ମୋର ବୃତ୍ତି (ଜୀବିକା) ନଷ୍ଟ ହୁଏ, ତେବେ ମୁଁ କିପରି କୁଟୁମ୍ବ ପୋଷିବି? ଏ ମୋର କୁଟୁମ୍ବ ପୋଷଣର କେବଳ ବୃତ୍ତି । ସୁତରାଂ ତୁମ୍ଭର ପାଦ ନ ଧୋଇ ମୁଁ କୌକାରେ ତୁମ୍ଭକୁ ବସାଇ ଦେବି ନାହିଁ ।" ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଗରିବ ନାଉରିଆର କଥା ଶୁଣି ଓ ସେଥିରେ ସମ୍ମତି ହୋଇ ପାଦ ବଢାଇ ଦେବାରୁ ଧୀବର ଆଗେ ଧୋଇ ଦେଇ, ପରେ ନାବରେ ବସାଇ ଯମୁନା ପାର କରି ଦେଲା । ଏହାକୁ ଆଧୁନିକ ସୁଶିକ୍ଷିତ ବାବୁ, ବି. ଏ., ଏମ୍. ଏ. ଉପାଧିଧାରୀ, ଅଧା ଦ୍ୱିପୋଷ୍ଟୀ ଓ ପୂରା ଦ୍ୱିପୋଷ୍ଟୀମାନେ ଅତି ସାମାନ୍ୟ, ତୁଚ୍ଛ ଓ ମରିଯାଇଥିବା ଜ୍ଞାନ କରି ହସି ଉଡ଼ାଇ ଦେବେ । ସେମାନେ କହି ପାରନ୍ତି ଯଦି ଧୀବର ପାଣ କରି କରଣୀ, ମୋକ୍ତାର, ଉକିଲ ବା ହାକିମ ହୋଇ-ପାରେ ତେବେ ସେ ପର୍ବ-ପ୍ରଥାର ଅନୁଚର ହୋଇ କି ନିମନ୍ତେ ଅତି କଷ୍ଟରେ ଜାତିବୃତ୍ତିଦ୍ୱାରା ଜୀବନ ଧାରଣ କରିବ? ଶିକ୍ଷିତ ହେବା ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଉପାୟଦ୍ୱାରା ଜୀବିକା ନିର୍ବାହ କରିବାପାଇଁ ସବୁଜାତିର ସମାଧିକାର ଅଛି, ମରି-ଯାଇଥିବା କଥାରେ ଚଳିଲେ କୌଣସିକାଳେ ଉନ୍ନତି ହେବ ନାହିଁ । ଏହାର ଉତ୍ତରରେ ଆମେ ଏତିକି କହି ପାରୁଁ ଯେ ସମସ୍ତଙ୍କର ଶିକ୍ଷା ଆବଶ୍ୟକ । ଶିକ୍ଷା ବିନା କୌଣସି ବିଷୟର ଉନ୍ନତି ଅସମ୍ଭବ । ଶିକ୍ଷାର ଉନ୍ନତି ସଙ୍ଗେ ରେଲର ଉନ୍ନତି କାଠ ଡଙ୍ଗୀ, କାଠ ଡଙ୍ଗୀର ଉନ୍ନତି ବଡ଼ ଜାହାଜ, କାଠଜାହାଜର ଉନ୍ନତି ଲୌହନିର୍ମିତ ଅଗ୍ନିଯାନ (ଷ୍ଟୀମାର, ରେଲଗାଡ଼ୀ) ନୁହେ କି ? ମୃତ୍ତିକାବାସନ ଓ ଅଳଙ୍କାର ପ୍ରଭୃତିର ଉନ୍ନତି ପ୍ରସ୍ତର, ଲୌହ, ପିତ୍ତଳ, କଂସା, ରଜତ, କାଞ୍ଚନର ବାସନ ଓ ଅଳଙ୍କାର । ଶିକ୍ଷାର ବିସ୍ତାର ସଙ୍ଗେ ରୁଚି ଅନୁଯାୟୀ ଏହିପରି ବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଦାର୍ଥର ଉନ୍ନତି ବିଧାନ ହେଉଅଛି । କୌଣସି ଗୋଟିଏ ସାମାନ୍ୟ ପଦାର୍ଥ ଯେନ ଚିନ୍ତା ଓ ଅନୁଧାବନ କଲେ ମନୁଷ୍ୟ-ଜଗତର କ୍ରମୋନ୍ନତି ସ୍ପଷ୍ଟ ଅନୁଭୂତ ହେବ । ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ଉନ୍ନତିର ମୂଳମନ୍ତ୍ର ଯେ ଶିକ୍ଷା, ଏଥିରେ ଅଣୁମାତ୍ର ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ମାଟି ଶଙ୍ଖା ଅପେକ୍ଷା ପିତ୍ତଳ, କଂସାର ବା ରୂପା, ସୁନାର ଅଳଙ୍କାର, ମାଟି ବାଟି ଅପେକ୍ଷା ମାଟିର ପ୍ରସ୍ତରର ବାଟି, ଦଶ ନମ୍ବର ସୂତାର ପାଞ୍ଚ ହାତ କରିଆ ଅପେକ୍ଷା ଷାଠିଏ ନମ୍ବର ୪୪ ଇଞ୍ଚ ସରୁଧୋତି, ଡଙ୍ଗି ଅପେକ୍ଷା ଷ୍ଟୀମାର, ବଳଦ ଗାଡି ଅପେକ୍ଷା ଘୋଡ଼ା ଗାଡି, ଘୋଡ଼ା ଗାଡି ଅପେକ୍ଷା ରେଲ ଗାଡି, ତମ୍ବାଇ ଶାଳୀ ମୋଟା ଗୁଉଳ ଅପେକ୍ଷା ସରୁ କାପ୍ତମଣ୍ଡ ବା ଚଡ଼ାଇ-ନଶି ଗୁଉଳ, କାଠ କଲମ ଅପେକ୍ଷା ପର ବା ଲୋହା କଲମ, କାଷ୍ଠ ପାଦୁକା ଅପେକ୍ଷା ଚର୍ମ୍ମପାଦୁକା, ଜଳା ତେଲ ଅପେକ୍ଷା ସୋରିଷ ତେଲ, ତାମ୍ବୁ ଅପେକ୍ଷା ଘୃତ, ଭୁଲାଇଗ ଅଙ୍ଗା ଅପେକ୍ଷା ନଇନକଲାଟର କୁର୍ତ୍ତି କମିଜ ପ୍ରଭୃତି ବାସ୍ତବିକ ନୁହେ କି? ସମସ୍ତ ଜାତି ଶିକ୍ଷିତ ହେଲେ ଯେ ସେମାନଙ୍କୁ ଜାତିବୃତ୍ତି ଛାଡିବାକୁ ହେବ, ଏପରି ଧାରଣା ବା ଅନୁମାନ କରିବା ଅନୁଚିତ । ଉଚ୍ଚ ଶିକ୍ଷା ଲାଭ କରି କେହି ଚାକିରି କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କଲେ କରି-ପାରେ, ଚାକିରି ବୃତ୍ତି ବା ଶିଳ୍ପର ଉନ୍ନତି ସମ୍ବନ୍ଧେ ବାଧାଜନକ ବା ପ୍ରତିକୂଳ ନ ହୋଇ ଅନୁକୂଳ ହୋଇପାରେ । ଚାକିରି ହେଲେ ଅର୍ଥ ମିଳେ, ଅର୍ଥ ଉନ୍ନତିପଥର ପ୍ରଧାନ ସହାୟ । ବାବୁମାନଙ୍କ ମତରେ ଯଦି ସମସ୍ତେ ଚାକିରିଆବାବୁ ହୁଅନ୍ତି, ତାହାହେଲେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବାବୁଙ୍କୁ ତନ୍ତି, ତେଲି, କମାର, କୁମ୍ଭାର, ଚମାର, ମୋଚି, ଚଷା ପ୍ରଭୃତିର କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ହେବ । ଚାକିରିଟି କିଛି ବାବୁ-ନାମର ପ୍ରଧାନ ଉପାଦାନ ନୁହେ । ପୃଥିବୀର ନାନା ଦେଶରେ ଲୋକେ ଚାକିରି ନ କରି ବାଣିଜ୍ୟ ବ୍ୟବସାୟ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଭୂତ ଧନ ଉପାର୍ଜନ କରି ସୁଖୀତ ଲାଭ କରୁଅଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କୁ ବାବୁ ବୋଲାଯିବ ନାହିଁ କି? ବାବୁ ଶବ୍ଦରେ ଏପରି କିଛି ଗୁରୁତ୍ୱ, ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ, ମହାନ ଶକ୍ତି ନାହିଁ ଯେ ତଦ୍ୱାରା ମନୁଷ୍ୟଜୀବନ ସାର୍ଥକ ହୋଇ ପାରିବ । ଆଧୁ-ନିକ ସମାଜ ହଜାର ବାବୁରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ; ଦୁଇଟିକାକୁ ଗୋଟାଏ । ଯେ କେହି ଇସ୍କୁଲରେ ୨।୪ ମାସ ଅ, ଆ, ଏ, ବି ପଢିଲା, ସେ ପ୍ରଥମେ ଆପଣାର ବୃତ୍ତିକୁ ଘୃଣା କରି ଛାଡିଲା । ପ୍ରଥମେ ବାବୁ-ଜ୍ଞାନ ତାହାର ହୃଦୟ ଅଧିକାର କରିଲେ, ସେ ପ୍ରକୃତ ଶିକ୍ଷା ଲାଭରେ ଯତ୍ନ ନ କରି ବାହ୍ୟିକ ବେଶଭୂଷା, ଚାଲିଚରଣ, ଚାଲିଚଳିକ୍ୟ ଆଦି ଶିକ୍ଷାରେ ବିଶେଷ ମନୋନିବେଶ କରେ । ଜାତିଭାଇ ଓ ବନ୍ଧୁଙ୍କ ସହିତ ନ ମିଶି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ହେବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରେ; ଜାତି-ବୃତ୍ତି ମସ୍ତକରେ ପ୍ରଥମେ ପଦାଘାତ କରେ ଅ, ଆ, ଏ, ବି ପାଠକମାନଙ୍କର କଥା ତେଣିକି ଥାଉ, (କେହି ଗାଟିଲେ ନାଗିର) ବି.ଏ., ଏମ୍.ଏ, ବାବୁଙ୍କର କଥା ତହିଁ ବଳି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଯେଉଁ ଉଚ୍ଚଲୀୟମାନେ ସୁଶିକ୍ଷିତ

Digitized by srujanika@gmail.com

ହୋଇ ବି.ଏ., ଏମ୍.ଏ, ଆଦି ଉପାଧିରେ ଭୂଷିତ ହେଉ-ଅଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କର ସରକାରୀ ଚାକିରି ବ୍ୟତୀତ ଆଉ କୌଣସି ଜୀବିକା ଅଛି ବୋଲି ମନେ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ସ୍କୁଲ, କଲେଜ ପ୍ରଭୃତି ବିଦ୍ୟାଳୟ ଗୁଡିକରେ ଶିକ୍ଷା ଓ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ସମାପ୍ତ ହେଲା ବୋଲି ଜ୍ଞାନ କରି କେବଳ ସରକାରୀ ଚାକିରୀ ଲୋଭ କରୁଛନ୍ତି । ସରକାରୀ ଚାକିରୀ ଯେପରି ସେମାନଙ୍କର କେବଳ ଜୀବନ-ବୃତ୍ତ । ପ୍ରକୃତ ଉନ୍ନତିର ଅବଲମ୍ବନ କୃଷି, ଶିଳ୍ପ ଓ ବିଜ୍ଞାନକୁ ଘୃଣା କରନ୍ତି, ତତ୍ସମ୍ବନ୍ଧେ କୌଣସି ଚର୍ଚ୍ଚା କରନ୍ତି ନାହିଁ । ସରକାରୀ ଚାକିରୀ କଲେ ବଡ ବାବୁ ବୋଲାଇବେ, ଅଧିକ ବେତନ ପାଇବେ, ଗାଡି ଘୋଡାରେ ଚଢି ବୁଲିବେ, ପକା କୋଠାରେ ରହିବେ, (ଅବଶ୍ୟ ଭଡା ଦେଇ), ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ଅଧୁନିକ ରୀତିରେ ବଡ, ଶେମିଜ, ଓ ସୁନାର ଅଳଙ୍କାର ପିନ୍ଧାଇବେ, ସର୍ବଦା ଚୁରୁଟ ଟାଣିବେ, ଅଳ୍ପ ବେତନରେ ସାହେବାନି ରୀତି ଅନୁକରଣ କରିବେ, ଜାତିବନ୍ଧୁଙ୍କ ସହିତ ମିଶିବେ ନାହିଁ, ଓଡିଆ-ମାତୃଭାଷାରେ ଜଳାଞ୍ଜଳି ଦେଇ ବଙ୍ଗଳା, ହିନ୍ଦି, ଇଂରାଜୀ ଭାଷାରେ କଥା କହିବେ, ଖାଇବେ, ପିନ୍ଧିବେ, ଶୋଇବେ, ଇତ୍ୟାଦି କାର୍ଯ୍ୟ କରି ଉତ୍କଳ ଜନନୀର ସମ୍ମୁଖ ବୋଲି ବାହାରକୁ ଦେଖାଇ ହେବେ । ଭଲ ପଗୁରୁ ଯେଉଁମାନେ ସରକାରୀ ଚାକିରୀ କରନ୍ତି ନାହିଁ, ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କାହାର ହେଲେ ଏ ସବୁ ଅଛି କି ନାହିଁ? କେତେଜଣ ଉପାଧିଧାରୀ ଉତ୍କଳର ଉନ୍ନତି ନିମନ୍ତେ କୃଷି, ଶିଳ୍ପ, ବିଜ୍ଞାନ ଓ ସାହିତ୍ୟର ଚର୍ଚ୍ଚା କରନ୍ତି? ଦେଶର ଉନ୍ନତି ସେମାନଙ୍କ ଉପରେ ନିର୍ଭର ନ କରି କି କେବଳ ଗରିବ ମୂର୍ଖ ମୋଟ, ଚମାର, କଣ୍ଡରା, ପାଣ, ଖଦାଳ, ବାଉରିଙ୍କ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ? ଏହି ସମସ୍ତ ଗୁରୁତର ବିଷୟ ଚେତିକ ଥାଉ, ଯଦି କେହି ବାବୁଙ୍କୁ ସଂବାଦ ପତ୍ରିକାରେ ହେଲେ କୌଣସି ପ୍ରବନ୍ଧ ଲେଖିବା ପାଇଁ ଅନୁରୋଧ କରିବ, ସେ ତତ୍ପକ୍ଷଣାତ୍ ଉତ୍ତର ଦେବେ, ଆମ୍ଭର ସମୟ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ତାସ ପଣା ଖେଳିବାପାଇଁ, ଗଳ୍ପ ସଳ୍ପ କରିବାପାଇଁ, ସକାଳେ ଓ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ସହକର୍ମଚାରୀ ଏ ବାବୁ ସେ ବାବୁଙ୍କ ଦ୍ୱାରେ ବୁଲିବାପାଇଁ, ସ୍ତ୍ରୀ ବାଳକ ବାଳିକାଙ୍କ ସହିତ ଖୋସ୍ ଗଳ୍ପ କରିବାପାଇଁ, ଗୋପନ-ମୌଯ (କ୍ଷମା କରିବେ) କରିବା ପାଇଁ ଅନେକ ସମୟ ମିଳେ; ପ୍ରତିଦିନ ଅଧଘଣ୍ଟା ବା ୧୦।୧୫ ମିନିଟ କି ସାହିତ୍ୟ, କୃଷି, ଶିଳ୍ପ, ବିଜ୍ଞାନ ଆଦି ଚର୍ଚ୍ଚାରେ ଅତିବାହିତ କରିବାପାଇଁ ଅବସର ମିଳେ ନାହିଁ? ପୃଥିବୀର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦେଶର ଉଚ୍ଚ-ପଦସ୍ଥ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ସରକାରୀ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବହୁବିଧ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଅହର୍ନିଶ ବ୍ୟସ୍ତ ଥାଇ ଦେଶର ଉନ୍ନତି ସାଧନରେ କୁଣ୍ଠିତ ନୁହନ୍ତି । ଇଂଲଣ୍ଡର ବର୍କ, ଗ୍ଲାଡ୍‌ଷ୍ଟୋନ, ମର୍ଲେ ପ୍ରଭୃତି ଅତିଉଚ୍ଚପଦସ୍ଥ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କର ବହୁବିଧ ଜଟିଳ-କାର୍ଯ୍ୟ ଅପେକ୍ଷା କି ଅସ୍ମଦ୍‌ଦେଶର ବାବୁମାନଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟ ଅଧିକ ଓ ଗୁରୁତର? ସେମାନଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ ତୁଳନାରେ ବାବୁମାନଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟ କିଛି ନୁହେଁ ବୋଲିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ; ତଥାପି ସମୟ ନାହିଁ, ସମୟ ନାହିଁ । ଏମନ୍ତ ନିରର୍ଥକ କଥା ନ କହି, ମନ ନାହିଁ, ସ୍ପୃହା ନାହିଁ, ଚେଷ୍ଟା ନାହିଁ, ଉତ୍ସାହ ନାହିଁ, ଏହା କହିଲେ ଯଥାର୍ଥ ହୁଅନ୍ତା । ଅର୍ଥାତ୍ ଦେଶର ଉନ୍ନତି କରି କିଏ ହେବ, "ଆମେ ବଞ୍ଚିଲେ ବାପର ନାମ" । ଯେଉଁମାନେ ଆପଣାକୁ ଦେଶରୁ ବାହାର ମନେ କରନ୍ତି ବା ଦେଶର ଉନ୍ନତି ହେଲେ ନିଜର କିଛି ହେବ ନାହିଁ, ଏପରି ଯେଉଁମାନଙ୍କର ଧାରଣା, ସେମାନଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଏତିକି କହିଲେ ଯଥେଷ୍ଟ ହେବ, "ସ୍ୱର୍ଗକୁ ନିଷୁଣୀ ନାହିଁ କି ବଉଲୋକକୁ ଉତ୍ତର ନାହିଁ" । ସେମାନଙ୍କୁ ଉପାଦିକାଣକ୍ରିବିଶ୍ରୀନା ନାୟିକା ବୋଲିଲେ, ଆଶା କରେ, ସେମାନେ ରୋଷନରକର ନ ହୋଇ ତୋଷ-କଲେବର ହେବେ ।

ନିଜର, କୁଟୁମ୍ବର, ସମାଜର ଓ ଦେଶର ଉତ୍କର୍ଷ ଓ ମଙ୍ଗଳ କିପରି ସାଧିତ ହୁଏ, ତାହା ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶିକ୍ଷିତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କୁ ଜଣାଅଛି । ତେବେ "ଚେନ୍ଦ ଶୋଇବ ଯିଏ, ତାକୁ ଉଠାଇବ କିଏ"? ଜାଣି ଅଜଣା ପରି ତର୍କ କଲେ କିଛି ଫଳ ନାହିଁ । ଜାଣି ଅଜଣା ପରି ହେବାର ମୂଳକାରଣ ଆଳସ୍ୟ ଓ ନିରୁତ୍ସାହିତ । ଏ ଦେଶରେ ମୂଲିଆଙ୍କର ଏକ ଦିନ ବା ଏକ ଓଳି ନିମନ୍ତେ ଘରେ ଖାଇବାର ଦାନା ଥିଲେ ସେମାନେ ମଜୁରି କରିବାକୁ ଯାନ୍ତି ନାହିଁ । ସମଗ୍ର ଉତ୍କଳବାସିଏ ଏହି ନୀତିରେ ଅଳ୍ପାଧିକ ପରିମାଣେ ପରିଚାଳିତ । ଯେପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉତ୍କଳରୁ ଏହି ସର୍ବନାଶି ନୀତି ବିଦୂରିତ ନ ହୁଏ, ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉତ୍କଳର ଜାତୀୟକର ଉନ୍ନତି ହେବାର ଆଶା ସ୍ୱପ୍ନତୁଲ୍ୟ । ଇତି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

"ମାତୃଭାଷା ।

ମାତୃଭାଷା ବିନା ଉନ୍ନତି ଲଭି ନ ପାରେ ଜନ,
ଜନନୀର ସ୍ତନ୍ୟ ବିନାନେ ଶିଶୁ-ପୁଷ୍ଟି ଯେସନ ।
ସ୍ୱଭାଷା ସଂସ୍କୃତ ନୁହଇ ଏକା ଜ୍ଞାନବର୍ଦ୍ଧକ,
ସୁସ୍ୱାଦୁ ମିଠାଇ ହୁଏ କି ତନୁ-ପୁଷ୍ଟି-କାରକ ?
ଏକା ଇଂରେଜୀରେ ନ ହୁଏ ଜ୍ଞାନ ସୋପାନ ଚଢି,
କେବଳ ଔଷଧ ଭକ୍ଷଣେ ତନୁ ପାରେ କି ବଢି ?
ଶିଖିଲେ ଇଂରେଜୀ ମଜ୍ଜିବ ସତ ବିଶୁଦ୍ଧ ଜ୍ଞାନେ,
ତୁମ୍ଭ କଥା କିଛି ବୁଝିବେ ନାହିଁ ସ୍ୱଜନମାନେ ।
ନିଜ ସୁଖମାତ୍ର ଦେଖିବା ନୁହେ ମହତ୍ କର୍ମ,
ସର୍ବଜନ ହିତ ସାଧନ ସିନା ପରମ ଧର୍ମ ।"

ମରୁ-କୁସୁମ ।

ନାହିଁ ଏ ଦେଶରେ ଧୀର ସମୀରଣ,
ନାହିଁ ତରୁ ଡାଳେ କୋକିଳ କୂଜନ,
ନାହିଁ ଫଳେ ଫୁଲେ ନିଶାନ୍ତ ଶିଶିର,
ମଧୁର ଜ୍ୟୋତ୍ସନା ଚାନ୍ଦନୀ ନିଶିର ।
ପଡେନା ଏ ଦେଶେ ବରଷାର ଧାରା,
(କେବଳ) ଝିଲ୍ଲୀର ଝଙ୍କାରେ ଶ୍ରବଣ କଥିରା ।
ସେ ପ୍ରାନ୍ତରେ ଆହା ! ଅତି ଅନାଦରେ,
ଦିନାନ୍ତ ତପତ ବାୟୁ ବିମର୍ଦ୍ଦରେ,
ଫୁଟି ଥାଉଅଛି ପାରୁ ନାହିଁ ଫୁଟି,
ଧରଛି ଫୁଲଟି ତରାସେ ତରୁଟି,
ହୃଦୟ ମୀରସ ନାହିଁ ତା ବିକାଶ,
ତନ୍ଦ୍ରାଭାବ ନାହିଁ ଉନ୍ମାଦକ ବାସ ।
ମୀରବେ ବିଷାଦେ କରୁଣନୟନେ,
ଚାହିଁ ଦେଉଅଛି ତୁମ୍ଭର ବଦନେ ।
କହିବ କିଅବା ଗୋଟିଏ କି କଥା,
ଲଜ୍ଜାଭରେ ଟେକି ଦେଉଅଛି ମଥା ।
ଲୁଚାଇ ଅଙ୍ଗଟି ପତରବସନେ,
ଅଳପେ ଚାହିଁଛି ତୁମ୍ଭର ବଦନେ ।
କେ ଏତେ ହେବରେ ପାଷାଣପରାଣ,
ଦଳିବ ପଦରେ ଦୁଃଖିନୀ ଜଣାଣ ।
ତାକୁ ଅନାଦର କରନା, କରନା,
ଅବହେଳି ତାକୁ ମାରନା, ମାରନା ।
ଚାହିଁଦେଲେ ତାକୁ ଅଶ୍ରୁଧାରା ଝରେ,
ଚାହିଁଲେ ତାହାକୁ ହୃଦୟ ବିଦରେ ।
ତାକୁ ଅନାଦର କଦାପି କରନା,
ଅବହେଳି ତାକୁ କଦାପି ମାରନା ।
ଧରଣ ବୁଲୁରେ ଅଦରେ ଯତନେ,
ନିରେଖ ତାହାକୁ ସଦୟନୟନେ ।
ଯିବ ସେ ଆନନ୍ଦେ ନିଜକୁ ପାଶୋରି,
ଅରପିବ ପ୍ରାଣ ନିଜକୁ ପାଶୋରି ।
ଭୁଲିନା ତାହାକୁ ଭୁଲିନା ଭୁଲିନା,
ତାକୁ ଅନାଦର କରନା, କରନା ।
ପରଶ-ମଳୟ- ସମୀର-ପରଶେ
ହରଷେ ସୁବାସେ ଫୁଟି ଉଠି ବସେ ।
ଏ ସୁଖରୁ ତାକୁ ବଞ୍ଚିତ କରନା,
ଅବହେଳି ତାକୁ ମାରନା, ମାରନା ।
ତେବେ ସିନା ହେବ ରସିକ ଜତନ,
ତେବେ ଯାଇ ସିନା ପାଇବ ଜତନ ।
ସଂସାର ଯାକତ ପୁରିଛି ଛଳନା,
ଭଲ ମନ କିଏ ଚିହ୍ନେ ବା ଚିହ୍ନେନା ।
ଚଳେଇ ଚଳେଇ ଚାହିଁ ଯାଅ ଥରେ,
ଅପଥରେ କେବା କେ ଅବା ପଥରେ ।
ନ ଦେଲେତ ପ୍ରାଣ ପରାଣ ମିଳେ ନା
ନ ଥିଲେ କାହିଁ ତାହିଁକି ଫେରେ ନା ।
(ତେଣୁ) ତାକୁ ଅନାଦର କରନା କରନା,
ଅବହେଳି ତାକୁ ମାରନା ମାରନା ।
(ସେ ଯେ) ଅରଜିବ ବୋଲି ଚାହିଁ ବସିଅଛି,
(ତାର) ହୃଦ ପ୍ରାଣ ପ୍ରୀତି ଯାହା ଅଛି କିଛି ।
ନଭୁବା ଏ ଦେଶେ ପତିବ ଛାଉଣି
ନିଶ୍ଚୟ ଏବେ ସେ ପତିବ ମଉଳି ।
ସହିଣ ମରମେ ମରମ ଯାତନା,
ତାକୁ ଅନାଦର କରନା କରନା ।

ORISSA MISSION PRESS, CUTTACK.

Digitized by srujanika@gmail.com

ପ୍ରଥମ ଭାଗ । ଶ୍ରାବଣ, ୧୩୧୩ । ଚତୁର୍ଥ ସଂଖ୍ୟା ।

ମୁକୁର

ମାସିକ ପତ୍ର

ଶ୍ରୀ ବ୍ରଜସୁନ୍ଦର ଦାସ, ବି. ଏ.,

ସମ୍ପାଦକ ।

ଅଗ୍ରିମ ବାର୍ଷିକ ମୂଲ୍ୟ] କଟକ [ପୁରା ଟଙ୍କା ମାତ୍ର ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ସୂଚୀ-ପତ୍ର ।

ବିଷୟ ।	ଲେଖକମାନଙ୍କର ନାମ ।	ପୃଷ୍ଠାଙ୍କ ।
୧ । କଳରାମ ଦାସ (ପଦ୍ୟ)	ଶ୍ରୀ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଦାଶ, ବି.ଏ.	୨୩
୨ । ଶିକ୍ଷାବିଧାନ	ଶ୍ରୀ ଅଭିରାମଭଞ୍ଜ, ଏମ୍.ଏ., ବି.ଏଲ୍.	୨୪
୩ । ପ୍ରେମିକ ପ୍ରେମିକା (ଗଳ୍ପ)	ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ଦଳ୍ପତି ଘୋଷ	୮୦
୪ । ଉଷା (ପଦ୍ୟ)	ଶ୍ରୀ ରଙ୍ଗଲାଲ ବସୁ	୮୪
୫ । ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ	ଶ୍ରୀ ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟ ରଥ କାବ୍ୟତୀର୍ଥ	,, ୮୫
୬ । ପାରଲର ପ୍ରଳାପ	ଶ୍ରୀ ଲୋ—	୮୭
୭ । ବେଦ ଓ ଯଜ୍ଞ	ଶ୍ରୀ ରାମଶଙ୍କର ରାୟ	୮୯
୮ । ପ୍ରଭୁ ଗୋ (ପଦ୍ୟ) ...	ଶ୍ରୀମତୀ ରେବା ରାୟ	୯୫
୯ । ଉଦ୍ୟାନ (ପଦ୍ୟ)	ଶ୍ରୀ କାଳୁଚରଣ ମିଶ୍ର, ବି.ଏ.	,,
୧୦ । କମ୍ବଳୀ	ଶ୍ରୀ ବୈଦ୍ୟନାଥ ମିଶ୍ର, ବି.ଏ.	୯୭

(ପ୍ରବନ୍ଧମାନଙ୍କର ମତାମତ ନିମନ୍ତେ ଲେଖକମାନେ ଦାୟୀ ।)

ବିଜ୍ଞାପନ ।

"ସୁଲକ୍ଷଣା" ।

ବିଖ୍ୟାତ କବି ଅଭିମନ୍ୟୁ ସାମନ୍ତସିଂହଙ୍କର ସୁଲଳିତ କାବ୍ୟ 'ସୁଲକ୍ଷଣା' । ସ ଆଦ୍ୟ ନିୟମରେ ଲିଖିତ । ମୂଲ୍ୟ ୫ ° ମାତ୍ର । ମୁକୁର କାର୍ଯ୍ୟାଳୟରେ ପ୍ରାପ୍ତବ୍ୟ ।

ସତ୍ୟହିଁ ବ୍ୟବସାୟର ମୂଳ ।

ସହଯୋଗୀ ସମିତି ପୁସ୍ତକାଳୟ ।

ଏଠାରେ ଉତ୍କଳଭାଷାର ନାନାବିଧ ସ୍କୁଲପାଠ୍ୟ ଏବଂ ସାଧାରଣ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକମାନ ବିକ୍ରୟାର୍ଥ ପ୍ରସ୍ତୁତ ରହିଅଛି । ଏତଦ୍ଭିନ୍ନ ଇଂରାଜୀ ଓ ବଙ୍ଗଳା ପୁସ୍ତକମାନ ମଧ୍ୟ ଗଚ୍ଛିତ ଥାଏ । ଯେ କେହି ମଫସଲର ଗ୍ରାହକମାନେ ଏହି ସମିତିକୁ ଆଦେଶ ଦେଇଥାନ୍ତି ସେମାନଙ୍କ ନିକଟକୁ ଭ: ପି: ପାର୍ଶଲଦ୍ୱାରା ଅବିଳମ୍ବେ ପୁସ୍ତକମାନ ପ୍ରେରିତ ହୁଏ ଏବଂ ଯଥୋଚିତ କମିଶନ୍ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଦତ୍ତ ହୋଇଥାଏ । ଅତଏବ ଆପଣମାନଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ ଏହି ଯେ ଆଦେଶପତ୍ରରେ ସ୍ୱ ସ୍ୱ ନାମ ଧାମ ଓ ନିକଟସ୍ଥ ପୋଷ୍ଟଅଫିସ ସ୍ପଷ୍ଟାକ୍ଷରେ ଲେଖି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ସତ୍ୟନିଷ୍ଠା ଓ କାର୍ଯ୍ୟତତ୍ପରତାର ଜାଜ୍ୱଲ୍ୟମାନ ପ୍ରମାଣ ଗ୍ରହଣ କରୁନ୍ତୁ ।

ଶେଖ୍ ନିକର ମହମ୍ମଦ ସମ୍ପାଦକ—

ଏସ୍. ଏସ୍. ବ୍ରଜ୍ଲାଲ—ଶେଖଦଳାର, କଟକ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୁକୁର

୧ ମ ଭାଗ । | ଶ୍ରାବଣ, ୧୩୧୩ । | ୪ର୍ଥ ସଂଖ୍ୟା ।

ବଳରାମ ଦାସ ।

କି ମଧୁର ନାମ ଭକ୍ତ ବଳରାମ
ଉତ୍କଳବାସୀ-ଶ୍ରବଣେ
ସାଧ୍ୟ ଆଚାରେ ଭକ୍ତୋତ୍ତମ ସାଧକ
କାହିଁ ତୁମ୍ଭ ପରି ଜଣେ?
ବାଲ୍ମୀକି ବ୍ୟାସ ଅନ୍ତର ଉତ୍କଳଦାସ
ଯମୁନା ଜାହ୍ନବୀ ପରି
ପ୍ରୟାଗ ପରାଏ ଏକାଧାରେ କିଏ
ପାରେ ତୁମ୍ଭ ବିନେ ଧରି ।
ଗୀତା ଗୂଢ଼ବାଣୀ ଲୋକରେ ବଖାଣି
ପ୍ରଗଢ଼ିଲ ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନ
ଧର୍ମ୍ମ ସାଧାରଣ କରିବା କାରଣ
କଲ ଆନ ଗୀତାମାନ (୧) ।
"କମଳ ଲୋଚନ"— କୋମଳ ବଚନ
ଶିଶୁ ମୁଖେ ଜଣେ ବାଣୀ
ବୃଦ୍ଧ ଯୁବା ଯୋଗୀ ଭକ୍ତ ଅନୁରାଗୀ
ସବେ ତବ ପଦେ ଜଣା ।
ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ସଂସ୍କୃତ— ଭାଣ୍ଡେ ଯେ ଅମୃତ
ଉଚ୍ଚିଗଲେ ବାଲ୍ମୀକି
କେବଳ କୋବିଦ ପାଇଲେ ଆସ୍ୱାଦ
ମିଳଇ ନାହିଁ ସଭିଙ୍କି ।
ପଣ୍ଡିତ ପାଷଣ୍ଡ ମୂଢ଼ ମୂର୍ଖ ଗଣ୍ଡ
ତୋଷିବାକୁ ମନେ ଭାଳି
ମୃତିକା ଆଧାରେ ଦେଲ ଦ୍ୱାରେଦ୍ୱାରେ
ରାମାୟଣ ସୁଧା ଢାଳି ।
ହୁଏ ମୋ ପ୍ରତୀତି ନୀଳାଚଳ ପତି
ଭକତ-ବନ୍ଧୁ ଠାକୁର
ଉତ୍କଳ କଲ୍ଲାଣେ ଯୁଦ୍ଧ ଅଭିଯାନେ
ଜଣିଲେ ଯେ କାଞ୍ଚିପୁର ।
କବି ରୂପେ ପୁଣି ଅବତରି ଦେଲ †
ଜଗନ୍ନାଥ ବଳରାମ
ଧର୍ମ୍ମ କର୍ମ୍ମ ଶିକ୍ଷା ସାହିତ୍ୟ ସୁଶିକ୍ଷା
ପ୍ରଗଢ଼ି ରଖିଲ ନାମ ।
ଏବେ ନୀଳାଚଳେ ରହିଛ ନିଶ୍ଚଳେ
ଦେଖି ଏ ଦଶା କପରି
ଛଡ଼ିଣ ଅସ୍ଥାନ ଆସ ଆର୍ତ୍ତତ୍ରାଣ
ଚଳାଅ ଉତ୍କଳ-ତରି ।

(୧) ନାମରହ ଗୀତା, ଉଦ୍ଧବ ଗୀତା ଗୁପ୍ତ ଗୀତା ଇତ୍ୟାଦି ।

† ଜଗନ୍ନାଥ ଦାଶ ଓ ବଳରାମ ଦାସ ପଞ୍ଚସଖାଙ୍କୁ ଯୋଡ଼ିବ ସଖା । ଯେପରି ଚୈତନ୍ୟଙ୍କ ଶିଷ୍ୟମାନେ ଚୈତନ୍ୟଙ୍କୁ ଏବଂ ରାମକୃଷ୍ଣ ପରମହଂସଙ୍କ ଶିଷ୍ୟମାନେ ପରମହଂସ ଠାକୁରଙ୍କୁ ଅବତାର ବୋଲି ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତି ପଞ୍ଚସଖାଙ୍କର ସଂପ୍ରଦାୟମାନେ ସେହିପରି ଜଗନ୍ନାଥ, ବଳରାମ, ଅଚ୍ୟୁତ, ଯଶୋବନ୍ତଙ୍କୁ ଅବତାର ବୋଲି ମାନନ୍ତି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶିକ୍ଷା ବିଧାନ ।

(୩)

ନବୀନଭାରତର ବିଶେଷତ୍ୱ ଓ ଉତ୍କର୍ଷ ଯେତେଗୁଡ଼ିଏ ବିଷୟରେ ଅଛି ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ କ୍ଷୁଦ୍ର ଶିଶୁମାନଙ୍କର ଶିକ୍ଷା-ସମ୍ପାଦନ ପ୍ରଧାନ ଅଟେ । ଆମ୍ଭେମାନେ ଏଠାରେ 'ଶିଶୁ' ଶବ୍ଦଟି ୫ ବର୍ଷରୁ ଊଣା ବୟସର ବାଳକବାଳିକାମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ପ୍ରୟୋଗ କରୁଅଛୁଁ । ଅମ୍ଭମାନଙ୍କ ଗୃହସମୂହରେ ବାଳକବାଳିକାମାନେ ୫ ବର୍ଷରୁ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ବୟସ କ୍ଷୟ ନ କଲେ ଶିକ୍ଷା ଲାଭର ଉପଯୁକ୍ତ ବୋଲି ବିବେଚିତ ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ । ନୀତିଗ୍ରନ୍ଥକାର ବୋଲିଅଛନ୍ତି "ଲାଳୟେତ୍ ପଞ୍ଚ-ବର୍ଷାଣି"; ଲାଳନ କରିବା ଯାହା ଶିକ୍ଷା ନ ଦେବା ମଧ୍ୟ ତାହା । ଲାଳନର ପ୍ରକୃତ ଅର୍ଥ ଅନ୍ୟରୂପ ହେଲେହେଁ ଶିଶୁମାନଙ୍କ ଶିକ୍ଷା ସମ୍ବନ୍ଧରେ କଥୋପକଥନ କଲାବେଳେ ଲୋକେ ମନେ କରନ୍ତି ଯେ ଲାଳନ କରିବାକୁ ହେଲେ ଶିକ୍ଷାପ୍ରଦାନ କଥା ଆଦୌ ମନରେ ନ ଧରି କେବଳ 'ଗେଲ' କରିବାକୁ ହୁଏ । ଏତ ଗଲା ସର୍ବସାଧାରଣଙ୍କ କଥା; ଯେଉଁମାନେ ଶିକ୍ଷିତ—ଇଂରେଜୀମତରେ ହେଉ ଅବା ସ୍ୱଦେଶୀୟମତରେ ହେଉ—ଏବଂ ବୁଦ୍ଧିମାନ୍ ବୋଲି ଲୋକରେ ବିଦିତ ହୋଇଅଛନ୍ତି ସେମାନେ ସୁଦ୍ଧା ଶଂସିତ-ପ୍ରଥାର ସମର୍ଥନ ପୃଥକ୍ ପ୍ରକାର ଯୁକ୍ତିଦ୍ୱାରା କରନ୍ତି । ସେମାନେ ବୋଲନ୍ତି ଯେ ଶିକ୍ଷାଗ୍ରହଣ କରିବାର କ୍ଷମତା ଓ ମସ୍ତିଷ୍କର ଉପଯୁକ୍ତ ଅବସ୍ଥା ପଞ୍ଚମବର୍ଷ ଅନ୍ତେ ମାନବ ଲାଭ କରେ ଏବଂ ତତ୍ପୂର୍ବେ କରେ ନାହିଁ ଏବଂ ସେହେତୁରୁ ଶିକ୍ଷାପ୍ରଦାନର ଚେଷ୍ଟା ଓ ପରିଶ୍ରମ ପଣ୍ଡ ହେବାର ନିଶ୍ଚିତ । ପୁଣି ଥୋକେ ଲୋକ ବୋଲନ୍ତି ଊଣା ବୟସରେ ଶିକ୍ଷା ଦେଲେ ଶିଶୁମାନେ ଶାରୀରିକ ବଳର ହ୍ରାସ ଅନୁଭବ କରନ୍ତି ଏବଂ ଅଧିକ ବୟସ ବେଳକୁ ସେମାନଙ୍କର ଜୀବନୀ-ଶକ୍ତି ହ୍ରସ୍ୱ ହୋଇଯାଏ—ଯୌବନରେ ଜରାର ପ୍ରଭାବ ଅନୁଭବ କରନ୍ତି ଏବଂ ଭାବଜାତୀୟ ମାନସିକ କାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରତି ଅଶକ୍ତ ହୁଅନ୍ତି ।

ତାଦୃଶ ମତଧାରୀମାନଙ୍କ ଯୁକ୍ତି ଶିକ୍ଷାର ଭ୍ରାନ୍ତ ଅର୍ଥ ଉପରେ ଅବସ୍ଥିତ ଅଟେ । 'ଶିକ୍ଷା' କହିଲେ ସେମାନେ ପୁସ୍ତକପାଠ ବୁଝନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଅକ୍ଷର ପରିଚୟ ଓ ତଦନନ୍ତର ପୁସ୍ତକପାଠ କି ଶିକ୍ଷାଲାଭର ଏକମାତ୍ର ଉପାୟ ଅଟେ? ଅନ୍ୟ ଉପାୟ କି ନାହିଁ? ଆମ୍ଭେମାନେ ଇତିପୂର୍ବେ ବୋଲି ଅଛୁଁ ଯେ ନବୀନରୀତିରେ ପୁସ୍ତକ କେତେକ ପରିମାଣରେ ପରିତ୍ୟକ୍ତ ହୋଇପାରେ । ଦୃଶ୍ୟମାନ ଜଗତର ଅସଂଖ୍ୟ ପଦାର୍ଥ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ପ୍ରଶସ୍ତ ଜ୍ଞାନ ପଞ୍ଚେନ୍ଦ୍ରିୟ ଦ୍ୱାରା ଲାଭ ହୋଇପାରେ । କେବଳ ଚେତନ ନୁହେଁ, ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଗୁଡ଼ିକର ସାହାଯ୍ୟ ବ୍ୟତିରେକେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଜ୍ଞାନ ଲାଭର ସମ୍ଭାବନା ନାହିଁ । ଶକ୍ତିଶୂନ୍ୟ ପଞ୍ଚେନ୍ଦ୍ରିୟଯୁକ୍ତ କୌଣସି ପ୍ରାଣୀ ସ୍ୱକ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରାଣଧାରଣ କରି ପାରେ କି? ତେବେ ଶିକ୍ଷା ବା ଜ୍ଞାନଲାଭ ନିମିତ୍ତ ଅଧିକତର ଆବଶ୍ୟକ କଣ—ପୁସ୍ତକପାଠ ନା ଇନ୍ଦ୍ରିୟଚୟର ସଦ୍ବ୍ୟବହାର? ଶେଷୋକ୍ତଟି ନ ହେଲେ ନ ଚଳେ । ପୁସ୍ତକପାଠ ପାଇଁ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ—ଦର୍ଶନେନ୍ଦ୍ରିୟର ଚାଳନା ପ୍ରୟୋଜନୀୟ କିନ୍ତୁ ଦର୍ଶନେନ୍ଦ୍ରିୟର ପରିଚାଳନା ପାଇଁ ପୁସ୍ତକପାଠର ପ୍ରୟୋଜନ ବୋଧ ହୁଏ ନାହିଁ । ପଞ୍ଚେ-ନ୍ଦ୍ରିୟର ଚାଳନା କରିବା ମାନବର ସହଜ ଧର୍ମ୍ମ ଏବଂ କି ଶିଶୁ କି ବୃଦ୍ଧ କେହି ତାହା ନ କରି ରହି ପାରେ ନାହିଁ । ଚତୁର୍ଥ ବର୍ଷରେ—ଆଉ ପୂର୍ବରୁ ନୋହିଲେହେଁ, ଶିଶୁ ଦେଖି, ଶୁଣି, ସ୍ପର୍ଶ ଅନୁଭବ କରି ଏବଂ ସ୍ୱାଦୁ ଓ ବାସିନା [illegible] । ସେହି ସମୟରୁ ତାହାର ଶିକ୍ଷା ଆରମ୍ଭ ହୋଇପାରେ । ରୂପ, ରସ, ଗନ୍ଧ, ସ୍ପର୍ଶ, ଓ ଶବ୍ଦର ଜ୍ଞାନଲାଭ ପ୍ରତି ସକ୍ଷମ ଶିଶୁ ପିତା ମାତା ଓ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ଯତ୍ନରେ ପଦାର୍ଥ ସମୂହର ସାଦୃଶ୍ୟ ଓ ପାର୍ଥକ୍ୟ ବୁଝିପାରେ ଏବଂ କ୍ରମେ ସେଗୁଡ଼ିକୁ ଭିନ୍ନ ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ କରେ । ଏହିରୂପେ ତାହାର ଜ୍ଞାନ ଓ ମାନସିକ ଶକ୍ତି ବୃଦ୍ଧି ପାଏ ।

ଶିଶୁମାନଙ୍କର ଉପରୋକ୍ତ ପ୍ରକାର ଶିକ୍ଷାର ଯାହାକୁ କିଣ୍ଡର୍‌ଗାର୍ଟିନ ପ୍ରଣାଳୀ ବୋଲନ୍ତି । "କିଣ୍ଡର୍‌ଗାର୍ଟିନ" ଶବ୍ଦର ପ୍ରକୃତ ଅର୍ଥ ଶିକ୍ଷା ନୁହେଁ କି ଶିକ୍ଷାର ପ୍ରଣାଳୀ ନୁହେଁ । କେତେକ ବଙ୍ଗଳା ପୁସ୍ତକରେ ତହିଁର ଅର୍ଥ ଶିଶୁ-ଉଦ୍ୟାନ ବୋଲି ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଅଛି । ଏହା କେବଳ ଅକ୍ଷରିକ ଅର୍ଥ ଅଟେ । 'ଶିଶୁ-ଉଦ୍ୟାନ'ର ଅର୍ଥ ବୁଝିବା ମଧ୍ୟ କଠିନ ବୋଧ ହେବ । ଉଦ୍ୟାନରେ ଯେମନ୍ତ ଲୁଷକ ବହୁ-କଷ୍ଟ ସ୍ୱୀକାରପୂର୍ବକ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ସହକାରେ କ୍ରମଶଃ ସାମାନ୍ୟ ବୀଜ ଓ ଅଙ୍କୁରକୁ ପୋଷଣ କରି ତାହାକୁ ମାନବସମାଜର ହିତକାରୀ ବିଶାଳ ଦ୍ରୁମରେ ପରିଣତ କରେ ତେମନ୍ତ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯେଉଁଠାରେ ଶିକ୍ଷକ ନିର୍ବୋଧ, ଅଜ୍ଞାନ, ଅଯୋଗଣ୍ଡ ଶିଶୁକୁ ଆଶ୍ରୟ ଓ ସାହାଯ୍ୟ ପ୍ରଦାନ କରି କ୍ରମେ ଲକ୍ଷ୍ୟ ମାନବ-ଜୀବନ ଆଦର୍ଶରୂପରେ ପରିଣତ କରନ୍ତି ତାହାକୁ ଶିଶୁ-ଉଦ୍ୟାନ ବୋଲିବାକୁ ହୁଏ । କୃଷକ କେବଳ ଯତ୍ନ କରେ ଏବଂ ଯେତେବେଳେ ଯାହା ଲୋଡ଼ା ତାହା ଯୋଗାଇ ଦିଏ ; ସେ ବୃକ୍ଷକୁ ନିର୍ମାଣ କରିପାରେ ନାହିଁ କି କ୍ଷୁଦ୍ର ପତ୍ର ବା ଶାଖାକୁ ବଳପ୍ରୟୋଗ କରି ବୃହଦାକାର କରିପାରେ ନାହିଁ । ଅଙ୍କୁର ସ୍ୱତଃ ବୃଦ୍ଧି ଲାଭ କରେ ଏବଂ ପ୍ରକୃତିର ନିର୍ବିରୋଧ ନିୟମ ଅନୁସାରେ ନିଜର କାୟା ବିସ୍ତାର କରେ । ତଦନୁରୂପ ଶିଶୁ-ଉଦ୍ୟାନରେ ଶିକ୍ଷକ କେବଳ ଯତ୍ନ କରିବେ ଏବଂ ସମୟ ଓ ଅବସ୍ଥା ଦେଖି ଉପଯୁକ୍ତ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବେ ; ଶିଶୁ ନିଜ ଇନ୍ଦ୍ରିୟର ସଦ୍ବ୍ୟବହାର ଦ୍ୱାରା ବହିର୍ଜଗତର ଜ୍ଞାନଲାଭ କରି କ୍ରମଶଃ ମାନସିକବୃତ୍ତିନିଚୟର ଅନୁଶୀଳନ ଓ ପୁଷ୍ଟିସାଧନ କରି ଇନ୍ଦ୍ରିୟାତୀତ ବିଷୟର ଜ୍ଞାନ-ଲାଭପ୍ରତି ସକ୍ଷମ ହେବ । କୃଷକ ଜଳ ପ୍ରଦାନ କରେ କିନ୍ତୁ ବୃକ୍ଷର ଅନ୍ତରରେ ପ୍ରବେଶ କରାଇ ପାରେ ନାହିଁ ; ମୂଳଦ୍ୱାରା ବୃକ୍ଷ ତାହା ନିଜେ ଶୋଷଣ କରେ—ସେ ଶକ୍ତି ତାହାଙ୍କଠାରେ ନିହିତ ଥାଏ । ସେହିରୂପେ ଶିକ୍ଷକ କେବଳ ଜ୍ଞାତବ୍ୟ ବିଷୟ ଉପଯୁକ୍ତ ସମୟ ଓ ଅବସ୍ଥାରେ ଉପସ୍ଥାପିତ କରିବେ ଏବଂ ଶିଶୁ ତାହା ନିଜଶକ୍ତିଦ୍ୱାରା ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରିବ । କ୍ଷୁଦ୍ର ବୃକ୍ଷର ଆକାର କ୍ରମଶଃ ପରିମାଣରେ ବୃଦ୍ଧି ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲା ଉତ୍ତାରେ ତାହାର ମୂଳରେ ଜଳ ଢାଳିବା ଆଉ ଆବଶ୍ୟକ ହୁଏ ନାହିଁ ; ସେ ସ୍ୱକୀୟ ପ୍ରାଣଧାରଣର ଉପଯୋଗୀ ଆହାର ପରମୁଖାପେକ୍ଷୀ ନ ହୋଇ ନିଜେ ଆହରଣ କରେ ; ସେହିରୂପେ ଶିଶୁ-ଉଦ୍ୟାନରେ ଶିକ୍ଷିତ ଶିଶୁ କ୍ରମଶଃ ଉତ୍ତାରେ ଏମନ୍ତ ଅବସ୍ଥା ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏ ଯେ ଆଉ ଜ୍ଞାନାର୍ଜନ ନିମିତ୍ତ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ଉପରେ ନିର୍ଭର ରଖିବାର ଆବଶ୍ୟକ ବୋଧ କରେ ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ସ୍ୱାଧୀନ ଚିନ୍ତାରେ ନାନାବିଧ ବିଷୟର ଅନୁସନ୍ଧାନ ଓ ଗବେଷଣା କରି ମାନବ ଜ୍ଞାନର ସୀମାବୃଦ୍ଧି କରିବାକୁ ସକ୍ଷମ ହୁଏ ।

ଶିଶୁ-ଉଦ୍ୟାନରେ ପୁସ୍ତକର ଢେରେ ଆଦର ନାହିଁ । ଶିଶୁମାନଙ୍କ ମନୋରଞ୍ଜନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ନାନାବର୍ଣ୍ଣରଞ୍ଜିତ ଚିତ୍ରମାନ ଯେଉଁଥିରେ ଥାଏ ତେମନ୍ତ ପୁସ୍ତକ ସେମାନଙ୍କ ହସ୍ତରେ ଦେଲେ ଅନିଷ୍ଟର ସମ୍ଭାବନା ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ସେମାନଙ୍କର ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଚୁତ୍ତିକର ସମ୍ୟକ୍ ଚାଳନା ପ୍ରତି ସର୍ବାତ୍ମକପରିମାଣ ମନୋଯୋଗ କରିବାର ପ୍ରୟୋଜନ । ପଞ୍ଚ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ମଧ୍ୟରୁ ଘ୍ରାଣେନ୍ଦ୍ରିୟ—ନାସିକା ଓ ରସନେନ୍ଦ୍ରିୟ—ଜିହ୍ୱା ଜ୍ଞାନଲାଭ ପକ୍ଷରେ ଅତିଅଳ୍ପ ସହାୟତା କରେ ଯେହେତୁ ନାସିକା ଓ ଜିହ୍ୱାର ଗ୍ରହଣୀୟ ବସ୍ତୁର ସଂଖ୍ୟା ଜଗତରେ ଅତ୍ୟଳ୍ପ ନୁହେଁ । ଅବଶିଷ୍ଟ ତିନୋଟି ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ପ୍ରଶସ୍ତ ଅଟେ ; ଦର୍ଶନ, ସ୍ପର୍ଶନ ଓ ଶ୍ରବଣଦ୍ୱାରା ଆମ୍ଭେମାନେ ଅସଂଖ୍ୟ ପଦାର୍ଥର ଅସ୍ତିତ୍ୱ ଅନୁଭବ କରୁଁ । ଅତଏବ ସେ ଗୁଡ଼ିକର ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ଅନୁଶୀଳନ ହେବା ବାଞ୍ଛନୀୟ ।

ଉଲ୍ଲଳରେ—ଏକା ଉଲ୍ଲଳରେ କାହିଁକି, ଭାରତ-ବର୍ଷରେ କିଣ୍ଡର୍‌ଗାର୍ଟିନ ପ୍ରଣାଳୀ ଏକ ଅଭିନବ ବ୍ୟାପାର ଅଟେ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଦେଶରେ ଏମନ୍ତ କୌଣସି କ୍ରିୟା ବା ଅନୁଷ୍ଠାନ ନାହିଁ ଯାହା ଉହାର ଅନୁରୂପ ବୋଲି ବୋଲା ଯାଇପାରେ । ଭାରତବର୍ଷରେ ଭାରତୀୟ ଆଦର୍ଶ କିଣ୍ଡର୍‌ଗାର୍ଟିନ ଶିକ୍ଷକ ବା ବିଦ୍ୟାଳୟ ଅଦ୍ୟାବଧି ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୋଇ ନାହିଁ ଏବଂ ସେ ବିଷୟରେ ଉଲ୍ଲିଖିତ ଗ୍ରନ୍ଥ ସର୍ବସାଧାରଣରେ ଓ ସହଜ ବୋଧ୍ୟ ଭାଷାରେ ପ୍ରଚଳିତ ହୋଇ ନାହିଁ । ଏମନ୍ତ ସ୍ଥଳେ ସେହି ପ୍ରଣାଳୀରେ ଉତ୍ତମରୂପେ ଶିକ୍ଷା ଦେବା ଯେ କେତେଦୂର କଠିନ ତାହା ସହଜରେ ଅନୁମିତ ହେବ । ଶିକ୍ଷାବିଭାଗରେ ଉଚ୍ଚପଦସ୍ଥିତ ସ୍ୱଦେଶୀୟ ଓ ସ୍ୱଜାତୀୟ କର୍ମଚାରୀମାନେ ଏକା ପରିଶ୍ରମ ଓ କଷ୍ଟ ସ୍ୱୀକାର କଲେ ଏଥିରେ କୃତୀ ହୋଇ ପାରିବେ ଏବଂ ସେମାନଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଦେଖି ନିମ୍ନସ୍ଥ କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କ ଉନ୍ନତି କରିବାର ସମ୍ଭବ ହେବ ।

ପ୍ରକୃତିର ଅନୁସରଣ କରିବା ଶିଶୁଶିକ୍ଷା ବା କିଣ୍ଡର୍‌ଗାର୍ଟିନ ପ୍ରଣାଳୀର ମୂଳନୀତି ଅଟେ । ଶିଶୁର ସ୍ୱଭାବ ଅଧିକାଂଶ ସ୍ଥଳରେ ସମାନ ଥିବାର ଜଣାଯାଏ । ପ୍ରାପ୍ତବୟସ୍କ ବ୍ୟକ୍ତି-ମାନଙ୍କ ସ୍ୱଭାବରେ ଯେତେ ଅଧିକ ପାର୍ଥକ୍ୟ ଲକ୍ଷିତ ହୁଏ ତାହା ସହିତ ତୁଳନା କଲେ ଶିଶୁମାନଙ୍କ ପାର୍ଥକ୍ୟ ଅତି ସାମାନ୍ୟ ବୋଲିବାକୁ ହେବ । ସେମାନେ ବିଶେଷତଃ ପ୍ରକୃ-ତିର ଅଧୀନ ଏବଂ ପ୍ରକୃତିର ପ୍ରେରଣା ଓ ପ୍ରରୋଚନା ଦମନ କରିବାକୁ ଅକ୍ଷମ । ପ୍ରକୃତିର ପ୍ରବର୍ତ୍ତନା ଅନୁଯାୟୀ ସେମାନେ ସକଳ କାର୍ଯ୍ୟ କରନ୍ତି ଏବଂ ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ଉପକୃତ ହୁଅନ୍ତି । ସେହି ପ୍ରବର୍ତ୍ତନା ପୁନଃ ଦେଖି ସେମାନଙ୍କର ପ୍ରିୟ ଓ ଅପ୍ରିୟ

Digitized by srujanika@gmail.com

ପଦାର୍ଥ, କ୍ରିୟା, ଓ ବାକ୍ୟ ସାଧାରଣଭାବରେ ସ୍ଥିର ହୋଇ ପାରେ ଏବଂ ବୁଦ୍ଧିମାନ୍ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ତାହା କରିଅଛନ୍ତି । ପେଷ୍ଟାଲୋଜାଇ ଉକ୍ତ ଉପାୟ ଅବଲମ୍ବନରେ ଏହି ପ୍ରଣାଳୀ ସୃଷ୍ଟି କରିଅଛନ୍ତି । ଶିଶୁମାନେ ଯାହା କରିବାକୁ ସୁଖ ମଣନ୍ତି ତାହା ଏମନ୍ତ ଭାବରେ କରାଇବାକୁ ହେବ ଯେ, ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ବହିର୍ଜଗତର କୌଣସି ଏକ ଶ୍ରେଣୀ ପଦାର୍ଥର ଜ୍ଞାନଲାଭ ହୋଇପାରେ । ଜ୍ଞାନ ଏବଂ ଆନନ୍ଦ ଏକତ୍ର ଲାଭ କରି ଶିଶୁମାନେ ଜାଣି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ ଯେ ସେମାନେ ଶିକ୍ଷା ଗ୍ରହଣ କରୁଅଛନ୍ତି । ସ୍ୱତଃ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହୋଇ ସେମାନେ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରାପ୍ତି ନିମିତ୍ତ ଉଦ୍‌ବିଗ୍ନ ହୁଅନ୍ତି । ସେହି ପ୍ରବର୍ତ୍ତନାର ଅନୁଗାମୀ ହୋଇ ଏକପ୍ରକାର ପଦାର୍ଥରୁ ପ୍ରକାରାନ୍ତରର ଜ୍ଞାନଲାଭ ପାଇଁ ପଥପ୍ରଦର୍ଶନ କଲେ ସେମାନେ ସୁଖେ ଅଗ୍ରସର ହୁଅନ୍ତି ।

ସମସ୍ତେ ସ୍ୱୀକାର କରିବେ ଯେ ବାଳକବାଳିକାମାନଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଯାହା ପଡ଼େ ତାହା ସେମାନେ ଧରି ନିଜ ଇଚ୍ଛାନୁସାରେ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି । ଅନେକ ସମୟରେ ସେହି ପ୍ରବୃତ୍ତି କ୍ଷତିକର ଏବଂ ପିତାମାତା ଓ ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ବିରକ୍ତିଜନକ ହୁଏ । କେତେ ସୁନ୍ଦର ଓ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ପଦାର୍ଥମାନ ସେମାନେ ଏକାବେଳକେ ନଷ୍ଟ କରି ଦିଅନ୍ତି ତାହା ଶିଶୁ-ପରିବେଷ୍ଟିତ ଗୃହସ୍ଥ ମାତ୍ରକେ ଜାଣିଥିବେ । "ବାନର ହାତରେ ଶାଲଗ୍ରାମ, ହଲାଇ ହଲାଇ ନେଲା ପ୍ରାଣ" ଏ କଥା ଯେମନ୍ତ ସତ୍ୟ "ବାଳକ ହାତରେ ଶାଲଗ୍ରାମ, ହଲାଇ ହଲାଇ ନେଲା ପ୍ରାଣ" ଏହା ମଧ୍ୟ ତେମନ୍ତ ସତ୍ୟ ବୋଲି ଯାଇପାରେ । କିନ୍ତୁ ଜ୍ଞାନୀ ଶିକ୍ଷକ ସେହି ଅନିଷ୍ଟକର ପ୍ରବୃତ୍ତିକୁ ସୁଫଳପ୍ରଦ କରି ପାରନ୍ତି । ଶିଶୁ କୌଣସି ପଦାର୍ଥ ବଳ-ପୂର୍ବକ ଯେନ କ୍ରୀଡ଼ା କରିବା ଅଥବା ତାହା ନଷ୍ଟ କରିବାର ସୁବିଧା ଦୂର କରି ତାହା ହସ୍ତରେ ଗୋଟିଏ ମାଟିର ଗୋଲକ କିମ୍ବା କନାର ପେଣ୍ଡୁ ପ୍ରଦାନ କରନ୍ତୁ । ସେ ତାହା ଯେନ ନାନାପ୍ରକାର କ୍ରୀଡ଼ା କରିବା ନିଶ୍ଚିତ କିନ୍ତୁ ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ବିଶେଷ ଫଳ ହୁଏ ନାହିଁ । ସେହି ସ୍ଥଳରେ ସାହାଯ୍ୟ ଲୋଡ଼ା । ଶିକ୍ଷକ ବା ପିତା ମାତା ସେହି ସମୟରେ ଗୋଲକର ଗୁଣ ବିଷୟରେ ଶିକ୍ଷା ଦେଇ ପାରନ୍ତି । ଗୋଲକଟିକୁ ଯେମନ୍ତ ମନ ତେମନ୍ତ ରଖିଲେ ତାହା ସ୍ଥିର ଭାବରେ ରହେ; କୌଣସି ଆଡ଼କୁ ଢଳି ପଡ଼େ ନାହିଁ; ସମତଳଭୂମିରେ ରଖି ତାହା ଦେହରେ ବଳ ପ୍ରୟୋଗ କଲେ—ହସ୍ତଦ୍ୱାରା କୌଣସି ଦିଗକୁ ଠେଲି ଦେଲେ, ତାହା ସେହି ଦିଗକୁ ଗତି କରେ ଏବଂ ବଳର ପରିମାଣ ଅନୁସାରେ ଊଣା ବା ଅଧିକ ଦୂର ଗମନ କରେ; ଗଡାଣିଆ ଭୂମିରେ ଉଚ୍ଚତମ ସ୍ଥଳରେ ରଖି ହସ୍ତ ଛାଡି ଦେଲେ ତାହା ସ୍ୱତଃ ବେଗରେ ତଳକୁ ଗଡ଼ି ଯାଏ; ତାହା ଦେହର ସମ୍ମୁଦିଗରେ ଅଙ୍ଗୁଳି ଚଳାଇଲେ କୌଣସି ସ୍ଥଳରେ ବାଧା ଅନୁଭୂତ ହୁଏ ନାହିଁ କିମ୍ବା ଶେଷ ସୀମାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେବାର ଜଣାଯାଏ ନାହିଁ । ଉପରୋକ୍ତ ଓ ଆଉ ଅନେକ କଥାମାନ ବିନା ପୁସ୍ତକ ସାହାଯ୍ୟରେ ସହଜରେ ଶିକ୍ଷା ଦିଆ ଯାଇପାରେ । କାର୍ଯ୍ୟରେ ଦେଖାଇ ନ ଦେଇ କେବଳ ବଚନରେ କହିଲେ ଶିଶୁମାନେ ଆଦୌ ଧାରଣା କରି ପାରନ୍ତି କି ନା ସନ୍ଦେହ; ଅତଏବ କ୍ରୀଡ଼ା ସ୍ୱରୂପ ଉପରୋକ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟମାନ କରିବାପାଇଁ ଶିଶୁମାନଙ୍କୁ ଲୋଡ଼ିଲେ ସେମାନେ ଯେମନ୍ତ ସୁଖୀ ହୁଅନ୍ତି ତେମନ୍ତ ଜ୍ଞାନଲାଭ କରନ୍ତି । ଗୋଲକଟି ଯେଉଁ ବର୍ଣ୍ଣର ହୋଇଥିବ ତହିଁର ପରିଚୟ ଶିଶୁମାନେ ପାଇ ପାରନ୍ତି । ଗୋଟିଏ ଗୋଲକରେ ସମ୍ମୁଖ ବାଳକ-ବାଳିକାମାନେ ଆଉ ଅଧିକ ଗୋଲକ ପାଇଲେ ଅଧିକତର ସମ୍ମୁଖ ହେବେ । ଯେମନ୍ତ ଇଚ୍ଛା ତେମନ୍ତ ଗୋଲକ ଦେଇ ୫ ଟି ବିଭିନ୍ନ ବର୍ଣ୍ଣରଞ୍ଜିତ ନୟନ ପ୍ରୀତିକର ଗୋଲକ କ୍ରୀଡ଼ାନକ ସ୍ୱରୂପ ଦେଲେ ସକଳପ୍ରକାର ବର୍ଣ୍ଣର ଜ୍ଞାନ ସେମାନଙ୍କର ହେବ । ବର୍ଣ୍ଣ ସମୂହର ପାର୍ଥକ୍ୟ, କେଉଁଟି ଊଣା କେଉଁଟି ଅଧିକ ପ୍ରୀତିକର, କେଉଁ ବର୍ଣ୍ଣର ପଦାର୍ଥ କେତେ ସେମାନେ ଦେଖି ଅଛନ୍ତି—ଏହିରୂପେ ଅନେକ କଥା ଶିକ୍ଷକ ବା ପିତାମାତା ଶିକ୍ଷା ଦେଇ ପାରନ୍ତି । ପାର୍ଥକ୍ୟ-ଜ୍ଞାନ ସଙ୍ଗେ ସାଦୃଶ୍ୟଜ୍ଞାନ ମଧ୍ୟ ସଞ୍ଜାତ କରା ଯାଇପାରେ । ପୃଥକ୍ ବର୍ଣ୍ଣବିଶିଷ୍ଟ ହେଲେହେଁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗୋଲକର ଯେ ସାଧାରଣ ଗୁଣମାନ ଅଛି ତାହା ପରୀକ୍ଷା ଦ୍ୱାରା ଶିଶୁମାନେ ନିଜେ ଜାଣି ପାରିବେ । କିଣ୍ଡର୍‌ଗାର୍ଟିନର ପ୍ରଥମ ଉପହାର ୬ ଗୋଟି ବିଭିନ୍ନ ବର୍ଣ୍ଣରଞ୍ଜିତ ଗୋଲକ ଅଟେ; କିନ୍ତୁ ସେଗୁଡ଼ିକ ଗଠନ ନିର୍ମିତ ଏବଂ ବିଲାତରୁ ଆସେ ଓ ସେହି ହେତୁରୁ ଦୁର୍ମୂଲ୍ୟ । ଅତଏବ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଅନାୟାସ-ଲଭ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ଯେନ ତାହା ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବାକୁ ହେବ । ଝୁଲା, ପଷ୍ଟର ପର ବା କନା ମଧ୍ୟରେ ଦେଇ ଉପରେ ରଞ୍ଜିତ ବସ୍ତ୍ର ଆଦରଣ କରି ପେଣ୍ଡୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କଲେ କାର୍ଯ୍ୟ ଚଳିପାରେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଏଠାରେ ଅବଶ୍ୟ ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ହେବ ଯେ ଉଭୟ ନିର୍ମିତ ପଦାର୍ଥ ପ୍ରାୟ ସୁବିଧା ଅନ୍ୟଥା ମିଳି ପାରିବ ନାହିଁ ।

ତହିଁ ଉତ୍ତରେ ଗୋଟିଏ ଘନପଦାର୍ଥ ଶିଶୁମାନଙ୍କୁ ଦେବାକୁ ହୁଏ । ତାହା ଅନ୍ୟ ଉପାଦାନରେ ହୋଇ ପାରେ କିନ୍ତୁ କାଷ୍ଠ ନିର୍ମିତ ଓ ଚକ୍ରାକ୍ତ ହେଲେ ବିଶେଷ ସୁବିଧା ମିଳେ । ତାହା ସମାନ ଦୀର୍ଘ, ଉଚ୍ଚ, ଓ ପ୍ରସ୍ଥ ହେବା ଆବଶ୍ୟକ । ଗୋଲକ ସହିତ ତାହାର ତୁଳନା ଶିଶୁମାନେ ସ୍ୱତଃ କରିବେ; କୌଣସି ସାଦୃଶ୍ୟ ଅଛି କି ନା ଏବଂ କେଉଁ ବିଷୟରେ ପାର୍ଥକ୍ୟ ଅଛି ତାହା ନିଜେ ପରୀକ୍ଷାଦ୍ୱାରା ସ୍ଥିର କରିବେ । ପିତା ମାତା ବା ଶିକ୍ଷକ କେବଳ ସାହାଯ୍ୟ ଦେଲେ ଯଥେଷ୍ଟ ହେବ । ଘନପଦାର୍ଥଟିର କୋଣ ଓ ଧାର ଅଛି, ଗୋଲକର ତାହା ନାହିଁ; ପ୍ରଥମଟିର ୬ ଟି ପାର୍ଶ୍ୱ ଅଛି; କୌଣସି ଏକ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ହସ୍ତ ଚଳାଇଲେ ଚାରି ଦିଗରେ ସୀମା ଥିବାର ଜଣାଯାଏ; ଏବଂ ଅନ୍ୟ ପାର୍ଶ୍ୱକୁ ହସ୍ତ ଚଳାଇଲା କେଲେ ବାଧା ଅନୁଭୂତ ହୁଏ; ତାହା ସ୍ଥିର ଭାବରେ ରଖିବାକୁ ହେଲେ ଏକପାର୍ଶ୍ୱ ତଳେ ଦେଇ ରଖିବାକୁ ହୁଏ, କୋଣ ବା ଧାରରେ ରଖିଲେ ତାହା ଖସିଯାଇ ପଡ଼ିବ । ବଳପ୍ରୟୋଗ କରିଲେ ତାହା ଗଡ଼ିଯାଇ ପାରେ ନାହିଁ; ଗଡ଼ି କରାଇବାକୁ ହେଲେ ବିଶେଷ ବଳର ଆବଶ୍ୟକ ହୁଏ । ଏହିରୂପେ ସେ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଅନେକ କଥା ଶିକ୍ଷା ଦିଆ ଯାଇ ପାରେ । ଘନପଦାର୍ଥ ସଙ୍ଗେ ଗୋଟିଏ କଠିନଦ୍ରବ୍ୟ ନିର୍ମିତ ଗୋଲକ ଥିବା ଆବଶ୍ୟକ, କାରଣ ତାହାହେଲେ ଶିଶୁଗଣ ପ୍ରତିମୂହୂର୍ତ୍ତରେ ତୁଳନା କରି ପାରିବେ । ଉପରୋକ୍ତ ଦୁଇ-ଗୋଟି ପଦାର୍ଥ ସହିତ ଆଉ ଗୋଟିଏ ମଧ୍ୟ ଆୟୋଜନ କରିବାକୁ ହୁଏ । ତାହା କଠିନଦ୍ରବ୍ୟ ରଚିତ ଏକ ଶଳାକା । ଗୋଲକ ଓ ଘନପଦାର୍ଥର ଯେଉଁ ଉପାଦାନ ତହିଁରେ ଶଳାକା ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା ସୁବିଧାଜନକ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଗୃହରେ ଯେଉଁ ଚିଲପୁଥା ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ତାହା ଶଳାକାର ଆକୃତି-ବିଶିଷ୍ଟ । ଚିଲପୁଥାର ଉଭୟ ଶେଷଭାଗ ଅସମାନ ଏବଂ ଅଯତ୍ନରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଥାଏ କିନ୍ତୁ ତାହା ଯଦି ସାବଧାନ ଭାବରେ ନିର୍ମିତ ହୁଏ ଏବଂ ଅଗ୍ରଭାଗ ଦ୍ୱୟ ଓ ମଧ୍ୟଭାଗ ସମସ୍ତ ସମାନ ଓ ଗୋଲ ହୁଏ ତେବେ ଶଳାକା ପଦବାଚ୍ୟ ହେବ । କିନ୍ତୁ ପ୍ରସ୍ତର ରଚିତ ପଦାର୍ଥ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଭାରୀ ଏବଂ କଠିନ ଥିବା ଯୋଗେ ଶିଶୁଗଣଙ୍କର ନିରାପଦରେ ବ୍ୟବହାର କରିବା ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ; ପୁଣି ତାହା କ୍ରୀଡ଼ନକରୂପେ କଦାପି ଗୃହୀତ ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ସେହି ହେତୁରୁ ଅଳ୍ପଭାରଯୁକ୍ତ କାଷ୍ଠରେ ଶଳାକା ନିର୍ମାଣ କଲେ ଅଭି-ପ୍ରାୟ ସିଦ୍ଧ ହୁଏ । ଘନପଦାର୍ଥ ଏବଂ ଗୋଲକକୁ ଯେପରି ଯେମନ୍ତ ଶିକ୍ଷା ଦେବା ଉପାୟ ଉପରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇ-ଅଛି ସେହିରୂପେ ଶଳାକାର ଗୁଣମାନ ଶିଶୁଗଣ ପରୀକ୍ଷାଦ୍ୱାରା ନିଜେ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ କରିବେ । କେତେ ପ୍ରକାର ଅବସ୍ଥିତିରେ ତାହା ଭୂମିରେ ସ୍ଥିର ହୋଇ ରହିପାରେ, ସକଳ ପ୍ରକାର ଅବସ୍ଥିତିରେ ସ୍ଥିର ହୋଇ ରହି ପାରେ କି ନା, ତହିଁରେ କେତୋଟି ପୃଥକ୍ ପାର୍ଶ୍ୱ ଅଛି ଏବଂ କେଉଁ ବିଷୟରେ ଘନପଦାର୍ଥ ଓ ଗୋଲକଠାରୁ ପୃଥକ୍ ଇତ୍ୟାଦି କଥାମାନ ସହଜରେ ଶିକ୍ଷା ଦିଆ ଯାଇପାରେ । ପୁଣି ଗୋଟିଏ ପଦାର୍ଥ ଉପରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଭିନ୍ନ ଭାବରେ ରଖିଲେ ତାହା କେମନ୍ତ ଦିଶେ ଜିଜ୍ଞାସା କରି ଶିକ୍ଷକ ଶିଶୁମାନଙ୍କୁ ଯୁଗପତ୍ ଆନନ୍ଦ ଓ ପଦାର୍ଥଜ୍ଞାନ ଦାନ କରି ପାରନ୍ତି । ସେହି ତିନୋଟି ପଦାର୍ଥ କିଣ୍ଡର୍‌ଗାର୍ଟିନର ଦ୍ୱିତୀୟ ଉପହାର ଅଟେ ।

ଶିଶୁଗଣ ଯାହା ପାନ୍ତି ତାହା ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ କରିବା ସେମାନଙ୍କ ସ୍ୱଭାବସିଦ୍ଧ । ସେହି ସ୍ୱାଭାବିକ ଦୋଷରୁ ସେମାନେ ଯେମନ୍ତ କ୍ଷତି କରନ୍ତି ତେମନ୍ତ ମଧ୍ୟ ନିଜେ ଭର୍ତ୍ସିତ ଓ ପ୍ରହୃତ ହୁଅନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ତାଦୃଶ ଅନିଷ୍ଟକର ପ୍ରବୃତ୍ତି ଯେ ଜ୍ଞାନୋ-ଦୟର ସହାୟତା କରେ ତାହା କେହି ଭାବନ୍ତି ନାହିଁ । ଆମ୍ଭେମାନେ ଦୁର୍ବଳ ଓ ଅବୋଧ ଶିଶୁମାନଙ୍କୁ କେବଳ ଶାସନ କରିବାରେ ସିଦ୍ଧହସ୍ତ । ଶିଶୁ ଯାହା କରେ ତାହା ସଂସାରରେ ସମସ୍ତେ କରନ୍ତି—ଜହଜଗତରେ ସର୍ବତ୍ର ଭଙ୍ଗା ଗଢ଼ା ଲାଗିଅଛି । ତେବେ, ପ୍ରଭେଦ ଏତିକ ମାତ୍ର ଯେ, ଶିଶୁ ଯାହା ଭାଙ୍ଗେ ତାହା ଭାଙ୍ଗିବାର ଉପଯୁକ୍ତ ନୁହେଁ । ତାହା-ହେଲେ, ଯାହା ଭାଙ୍ଗିଲେ କ୍ଷତି ହେବ ନାହିଁ ତାହା ଯଦି ଶିଶୁ ହସ୍ତରେ ଅର୍ପିତ ହୁଏ ତେବେ କିଛି ଅପକ୍ତ ହୋଇ ପାରେ କି? ବିଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରବୃତ୍ତି ଚରିତାର୍ଥ କରିବା ନିମିତ୍ତ ଏକା ଗୋଟିଏ ପଦାର୍ଥ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ପାରେ ଏବଂ ତାହା କ୍ରୀଡ଼ନକ ସ୍ୱରୂପ ଶିଶୁର ଚିତ୍ତ ଆକର୍ଷଣ କରି ପାରେ । ଉପରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଘନପଦାର୍ଥ କଥା କହିଅଛୁଁ; ଆଉ ଗୋଟିଏ ସେହି ପ୍ରାୟ ପଦାର୍ଥ ନିର୍ମାଣ କରିବାକୁ ହେବ କିନ୍ତୁ ତାହା ଅଖଣ୍ଡ ନ ହୋଇ ଖଣ୍ଡେ ସମାନାକୃତି କ୍ଷୁଦ୍ରତର

Digitized by srujanika@gmail.com

ଘନପଦାର୍ଥର ସମଷ୍ଟି ହେବା ଆବଶ୍ୟକ । ୮ ଖଣ୍ଡ ପରସ୍ପର ସମାନ ହେବା ଆବଶ୍ୟକ ଏବଂ ସେଗୁଡ଼ିକୁ ଖଣ୍ଡିଦେଲେ ଯେମନ୍ତ ଗୋଟିଏ ବୃହତ୍ ଘନପଦାର୍ଥ ହୁଏ ତହିଁ ପ୍ରତି ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିବା ଉଚିତ । ବୃହତ୍ ପଦାର୍ଥଟି ଶିଶୁକୁ ଦେଲେ ସେ ତାହା ଭାଙ୍ଗିବାକୁ ପ୍ରଲୁବ୍ଧ ହେବ ଏବଂ ଯାହା ଭଗ୍ନହେବା ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ତାହା ଭଗ୍ନ ହେଲେ କିଛି କ୍ଷତି ନାହିଁ । ସେହିଠାରେ ଶିଶୁର ଶିକ୍ଷାଲାଭ ହୋଇ ପାରେ । ପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗ ପଦାର୍ଥ ଯେ ବହୁଖଣ୍ଡରେ ବିଭକ୍ତ ହୋଇ ପାରେ ତାହା ପରୀକ୍ଷାଦ୍ୱାରା ଶିଶୁ ଜାଣେ । ପୁନଶ୍ଚ ଖଣ୍ଡଗୁଡ଼ିକୁ ଯଥାବିଧି ସଂଯୁକ୍ତ କଲେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ପଦାର୍ଥଟି ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ । ପୂର୍ଣ୍ଣ ପଦାର୍ଥଟି ଖଣ୍ଡସମୂହଠାରୁ ବୃହତ୍ତର ଏବଂ ଖଣ୍ଡଗୁଡ଼ିକ ତାହାଠାରୁ କ୍ଷୁଦ୍ରତର, (ବର୍ତ୍ତମାନ ସ୍ଥଳରେ) ଖଣ୍ଡଗୁଡ଼ିକ ପରସ୍ପର ସମାନ, ଇତ୍ୟାଦି ବିଷୟକ ଜ୍ଞାନ କ୍ରୀଡ଼ା ସଙ୍ଗେ ଜନ୍ମେ । ସଂଖ୍ୟା ବିଷୟରେ ମଧ୍ୟ ଏଠାରେ ଶିକ୍ଷା ଦିଆଯାଇ ପାରେ । ଖଣ୍ଡଗୁଡ଼ିକ ସଂଯୋଗ କରି ପୂର୍ଣ୍ଣପଦାର୍ଥଟି ନିର୍ମାଣ କରିବାର ଚେଷ୍ଟା କଲେ ହସ୍ତକୌଶଳ ନିୟମିତ ହୁଏ । ପୁଣି ଖଣ୍ଡଗୁଡ଼ିକୁ ଘେନି କ୍ରୀଡ଼ାର ଉପଯୋଗୀ ଗୋଟିକ, ମେଜ ଇତ୍ୟାଦି କେତେ ପଦାର୍ଥ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇପାରେ ଓ କେଉଁଟିରେ କେତେ ଖଣ୍ଡ ଆବଶ୍ୟକ ତାହା ଶିକ୍ଷା ଦେଲେ ଉପକାର ହୁଏ । ଉକ୍ତ ପ୍ରକାର ଘନପଦାର୍ଥ କିଣ୍ଡର୍‌ଗାର୍ଟିନର ତୃତୀୟ ଉପହାର ଅଟେ ।

ପଦାର୍ଥ ନିର୍ମାଣ କରିବାକୁ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ସୁଖ ଲାଗେ । ବାଳକ ବାଳିକାମାନେ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପନ୍ନ କଲେ ଯାହାକୁ ଦେଖନ୍ତି ତାହାକୁ ନିଜର କୃତତ୍ୱ ଜଣାନ୍ତି । ସେମାନେ ଯେ ନାନାବିଧ ପଦାର୍ଥ ନିର୍ମାଣ କରିବାକୁ ସୁଖ ପାଇବେ ତହିଁରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ଯେଉଁମାନେ ୮।୧୦ ଖଣ୍ଡି ଖଡ଼ିକା ଯୋଡ଼ାଯୋଡ଼ି କରି ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ନନ୍ଦଘୋଷରଥ ନିର୍ମାଣ କରନ୍ତି ସେମାନେ କାଷ୍ଠଖଣ୍ଡସମୂହଦ୍ୱାରା ପ୍ରକୃତ କ୍ଷୁଦ୍ରରଥ ପ୍ରାୟ ପଦାର୍ଥ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି ପାରିଲେ କେମନ୍ତ ଆନନ୍ଦିତ ହେବେ ତାହା ବୋଲିବା ବାହୁଲ୍ୟ ମାତ୍ର । ତଦ୍ୱାରା ପୁଣି ହସ୍ତକୌଶଳର ଯେ ନିୟମ ଓ ଦୃଷ୍ଟିଦ୍ୱାରା ଆକୃତିର ପାରିପାଟ୍ୟ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣର କ୍ଷମତା, ପ୍ରୟୋଜନ ଓ ଅପ୍ରୟୋଜନ ବିଷୟକ ଶିକ୍ଷା ଲାଭ ହୁଏ ତାହା ପ୍ରଭୂତ ମଙ୍ଗଳର ନିଦାନ । ବିବିଧ ପଦାର୍ଥ ନିର୍ମାଣର ସୌକର୍ଯ୍ୟ ନିମିତ୍ତ ଗୋଟିଏ ଘନପଦାର୍ଥ ୮ଟି କ୍ଷୁଦ୍ରତର ଘନପଦାର୍ଥର ସଂଯୋଗରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବାକୁ ହୁଏ । ଉକ୍ତ ୮ ଟି ଖଣ୍ଡ ପରସ୍ପର ସମାନ ହେବା ଏବଂ ପ୍ରତ୍ୟେକଟିର ଦୈର୍ଘ୍ୟ ପ୍ରସ୍ଥତା ଅପେକ୍ଷା ଦ୍ୱିଗୁଣ ଉଚ୍ଚତା ଅପେକ୍ଷା ଚତୁର୍ଗୁଣ ହେବା ଆବଶ୍ୟକ । ତୃତୀୟ ଉପହାରର ଖଣ୍ଡସମୂହ ଯେମନ୍ତ ଏହାର ତେମନ୍ତ ନୁହେଁ । ଏହି ପଦାର୍ଥ ଓ ଖଣ୍ଡସମୂହ ସାହାଯ୍ୟରେ ଦୈର୍ଘ୍ୟ, ପ୍ରସ୍ଥତା ଓ ଉଚ୍ଚତାର ସମ୍ୟକ୍‌ଜ୍ଞାନ ଶିଶୁମାନେ ଲାଭ କରି ପାରନ୍ତି; ଭଗ୍ନାଂଶର ସାମାନ୍ୟ ଶିକ୍ଷା ମଧ୍ୟ ଏସ୍ଥଳରେ ଦିଆ ଯାଇ ପାରେ । ପୂର୍ଣ୍ଣ ପଦାର୍ଥଟିକୁ ଦୁଇ, ଚାରି, ବା ଆଠ ସମାନ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇ ପାରେ ଏବଂ ଶିଶୁଗଣ ପରୀକ୍ଷାଦ୍ୱାରା ସ୍ଥିର କରି ପାରିବେ ଯେ ସମସ୍ତ ଭାଗ ଗୁଡ଼ିକ ସମାନ ହୋଇଅଛି । ଏହି ଉପାୟରେ ଏକା ଭଗ୍ନାଂଶର ପ୍ରଣାଳୀ-ଜ୍ଞାନ ଜନ୍ମେ । ପୂର୍ବ ପ୍ରାୟ ନାନାବିଧ ପଦାର୍ଥ ବୁଦ୍ଧିମାନ୍ ଶିକ୍ଷକ ଓ ଅଭିଭାବକ ଶିଶୁମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଇ ପାରନ୍ତି । ଏହିରୂପ ଘନପଦାର୍ଥଟି କିଣ୍ଡର୍‌ଗାର୍ଟିନର ଚତୁର୍ଥ ଉପହାର ଅଟେ ।

କିଣ୍ଡର୍‌ଗାର୍ଟିନର ପଞ୍ଚମ ଉପହାରଟି ତୃତୀୟ ଓ ଚତୁର୍ଥ ପ୍ରାୟ ଘନପଦାର୍ଥ ଭିନ୍ନ ଆକାରରେ ବିଭକ୍ତ ତାହା ତିନି ସମାନ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ ହୋଇପାରେ ଏବଂ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଭାଗ ୧୮ଟି କ୍ଷୁଦ୍ରତର ଘନପଦାର୍ଥରେ ନିର୍ମିତ ହୋଇଥାଏ; ତହିଁରେ ସର୍ବସୁଦ୍ଧା ୨୭ଟି କ୍ଷୁଦ୍ର ଘନପଦାର୍ଥ ଥାଏ । ପୁଣି ବକ୍ରରେଖାର ଜ୍ଞାନ ପ୍ରଦାନ କରିବା ନିମିତ୍ତ ଉକ୍ତ ୨୭ଟି ମଧ୍ୟରୁ ତିନୋଟି ଘନପଦାର୍ଥ କଣ୍ଠି ରେଖାଠାରେ ଦୁଇ ସମାନ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ ହୋଇଥାଏ ଏବଂ ଆଉ ତିନୋଟି ଉଭୟ କର୍ଣ୍ଣରେଖାରେ ବିଭକ୍ତ ହୋଇ ଚାରି ଖଣ୍ଡି ଲେଖାଏଁ ହୋଇଥାଏ । ଏହିରୂପେ ପଞ୍ଚମ ଉପହାରଟି ୨୧ଟି କ୍ଷୁଦ୍ରତର କିମ୍ବା ଅବିଭକ୍ତ ଘନପଦାର୍ଥ, ତିନୋଟି ଦୁଇ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ ଓ ଆଉ ତିନୋଟି ଚାରି ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କ୍ଷୁଦ୍ରତର ଘନପଦାର୍ଥର ସମଷ୍ଟି ଅଟେ ଓ ତହିଁରେ ସର୍ବସୁଦ୍ଧା ୩୬ ଖଣ୍ଡ କାଷ୍ଠ ଥାଏ । ସେହି ଖଣ୍ଡସମୂହ ଘେନି ଅନେକ ପଦାର୍ଥ ନିର୍ମାଣ କରାଯାଇ ପାରେ; ଯଥା, ଚାଲିଘର, ପକ୍ଷୀଘର, ଦେଉଳ ଇତ୍ୟାଦି ।

ଷଷ୍ଠ ଉପହାରରେ ୨୭ ଗୋଟି ଆୟତାକୃତି ଘନ-ପଦାର୍ଥ ଥାଏ । ତହିଁ ମଧ୍ୟରୁ ୧୮ଟି ଅବିଭକ୍ତ, ୬ଟି ଦୁଇ

Digitized by srujanika@gmail.com

ସମାନ ବର୍ଗରେ ଏବଂ ଅବଶିଷ୍ଟ ତିନୋଟି ଦୁଇ ସମାନ ଅଧ୍ୟାୟରେ ବିଭକ୍ତ ହୋଇଥାଏ ।

କିଣ୍ଡର୍‌ଗାର୍ଟିନ ପ୍ରଣାଳୀର ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ଫ୍ରୋବେଲ୍ ସାହେବ ୨୦ ଗୋଟି ଉପହାର ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ କରିଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଉପରୋକ୍ତ ୨୦ ଗୋଟି କିଣ୍ଡର୍‌ଗାର୍ଟିନ ପକ୍ଷରେ ଯଥେଷ୍ଟ ବିବେଚିତ ହେଉଅଛି । ଅତଏବ ଅବଶିଷ୍ଟ ଉପହାରମାନ ଏଠାରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହେବାର ଲୋଡ଼ା ନୁହେଁ । ପଦାର୍ଥମାନ ଅଧିକତଃ କାଷ୍ଠ ନିର୍ମିତ ବୋଲି ଆମ୍ଭେମାନେ ବୋଲିଅଛୁଁ । କାଷ୍ଠ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଦେଶରେ ନିତାନ୍ତ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ନୁହେଁ । ଦେଶୀୟ କାରିଗରମାନେ ଉପହାରମାନ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା ପାଇଁ ଅସମର୍ଥ ବୋଲାଯାଇ ପାରେ ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ସେମାନେ ତାଦୃଶ ପଦାର୍ଥର ପ୍ରୟୋଜନ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅନଭିଜ୍ଞ ଅଟନ୍ତି । ଶିକ୍ଷକ କିମ୍ବା ଅନ୍ୟ କେହି ଶିକ୍ଷିତ ବ୍ୟକ୍ତି ଉପଦେଶ ଦେଲେ ଏବଂ ଆଦର୍ଶ ପ୍ରଦର୍ଶନ କଲେ ସେମାନେ ସହଜରେ ପ୍ରୟୋଜନୀୟ ପଦାର୍ଥ ନିର୍ମାଣ କରି ପାରିବେ । ଆମ୍ଭେମାନେ ଇତିପୂର୍ବେ ବୋଲିଅଛୁଁ ଯେ 'ଅସଲ' ଉପହାର କ୍ରୟ କରିବାର କ୍ଷମତା ଅତି ଅଳ୍ପସଂଖ୍ୟକ ଅଭିଭାବକଙ୍କର ଅଛି; ସେହି ହେତୁରୁ ମୂଲ୍ୟ ହ୍ରାସ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସ୍ଥାନୀୟ କାରିଗର ଓ ଉପାଦାନ ଯୋଗ କାର୍ଯ୍ୟ ଚଳାଇବାକୁ ହେବ । ତଥାପି ଆଦର୍ଶ ନ ଦେଖି ଅଗ୍ରସର ହେଲେ ବିଫଳ ହେବାର ନିଶ୍ଚିତ କଥା । ପ୍ରତ୍ୟେକ ନିମ୍ନ ପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଅନ୍ତତଃ ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏଁ 'ଅସଲ' ଉପହାରର ବାକ୍ସ ଥିବା ବାଞ୍ଛନୀୟ । ଆମ୍ଭେମାନେ ବିବେଚନା କରୁଁ ଯେ ତହିଁ ନିମିତ୍ତ ପ୍ରୟୋଜନୀୟ ଧନ ଅକ୍ଳେଶରେ ସହଶିକ୍ଷକଙ୍କର ହସ୍ତଗତ ହୋଇ ପାରେ । ଧନୀବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ସ୍ୱକୀୟ ସନ୍ତାନଗଣଙ୍କର ହିତସାଧନ ନିମିତ୍ତ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ବାକ୍ସମାନ ଆୟୋଜନ କରି ପାରନ୍ତି ।

ଜଣେ ଇଂରେଜ ପଣ୍ଡିତ କହି ଅଛନ୍ତି "ଇନ୍ଦ୍ରିୟଚୟ ମନୋମଧ୍ୟରେ ଜ୍ଞାନ ପ୍ରବେଶ କରିବାର ମାର୍ଗ ବା ଦ୍ୱାରସ୍ୱରୂପ ଅଟେ" । ପ୍ରକୃତପକ୍ଷରେ ବାହ୍ୟ ପଦାର୍ଥର ଗୁଣ ଓ ଧର୍ମର ଜ୍ଞାନ ଆଦୌ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସାହାଯ୍ୟରେ ଲାଭ କରିବାକୁ ହୁଏ । ବିଶ୍ଳେଷଣ, ଶ୍ରେଣୀବିଭାଗ, ସାଧାରଣ ନିୟମର ସ୍ୱୀକରଣ ଇତ୍ୟାଦି ତଦନନ୍ତର କରିବାକୁ ହୁଏ । ମୂଳଭିତ୍ତି ଦୃଢ଼ ନ ହେଲେ ତଦୁପରି ରଚିତ ସୌଧ କଦାପି ସ୍ଥାୟୀ ହୋଇ ନ ପାରେ । ଅତଏବ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସମୂହର—ବିଶେଷତଃ ସ୍ପର୍ଶନ, ଦର୍ଶନ, ଓ ଶ୍ରବଣ—ଏହି ତିନୋଟିର ସମ୍ୟକ୍ ଅନୁଶୀଳନର ପ୍ରୟୋଜନ ସ୍ପଷ୍ଟ ପ୍ରତିପନ୍ନ ହେଉଅଛି । ତାହା ଅନାୟାସସାଧ୍ୟ ବୋଲି ସାଧାରଣ ଲୋକେ ବିବେଚନା କରନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ସେ ବିବେଚନା ଭ୍ରାନ୍ତିମୂଳକ ନୁହେ କି? ଅନେକ ସମୟରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର—ଯେଉଁମାନେ ପଣ୍ଡିତ ବୋଲି ଅଭିମାନ କରନ୍ତି ସେମାନଙ୍କର ସୁଦ୍ଧା ଦର୍ଶନ, ସ୍ପର୍ଶନ, ଓ ଶ୍ରବଣ ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନ ପ୍ରତାରିତ ହୋଇ ନ ଥାଏ କି? ବିଜ୍ଞାନଶିକ୍ଷା ଓ ତଦ୍‌ବିଷୟକ ଚର୍ଚ୍ଚାସମ୍ବନ୍ଧରେ ବିଂଶତି ଶତାବ୍ଦୀରେ ବାକ୍ୟବ୍ୟୟ କରିବାକୁ ହେବ ନାହିଁ ଏବଂ ବିଜ୍ଞାନ ଶିକ୍ଷାରେ ଆଦୌ କଣ ଲୋଡ଼ା? ଦର୍ଶନ ଓ ସ୍ପର୍ଶନ କ୍ରିୟା ଅଭ୍ରାନ୍ତ ଭାବରେ ନିଷ୍ପନ୍ନ କରି ନ ପାରିଲେ ବୁଦ୍ଧିରେ ଯେ ବୃହତ୍ତର ଭୁଲ୍ ସେ ସୁଦ୍ଧା ବିଫଳପ୍ରୟାସ ହେବେ । ପରୀକ୍ଷା, ବିଶ୍ଳେଷଣ, ରାସାୟନିକ କ୍ରିୟାର ଅନୁଧାବନ ଇତ୍ୟାଦି ନିମିତ୍ତ ଇନ୍ଦ୍ରିୟଗୁଡ଼ିକ ମାର୍ଜିତ ହେବା ନିତାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ । ପୁଣି କଳା ବ୍ୟବସାୟରେ ମଧ୍ୟ ଦର୍ଶନ ଓ ସ୍ପର୍ଶନ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ—ଅର୍ଥାତ୍ ଚକ୍ଷୁ ଓ ହସ୍ତର ସୂକ୍ଷ୍ମ କାର୍ଯ୍ୟ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଲୋଡ଼ା ।

ସ୍ପର୍ଶେନ୍ଦ୍ରିୟର କାର୍ଯ୍ୟ ବିଶେଷତଃ ହସ୍ତଦ୍ୱାରା ନିଷ୍ପନ୍ନ ହୁଏ । ହସ୍ତର ନିୟମିତ ଚାଳନା ଉପରେ କେତେ ବିଷୟରେ ଯେ ନିର୍ଭର କରିବାକୁ ହୁଏ ତାହା ବୋଲିବା ବାହୁଲ୍ୟ ମାତ୍ର । ବାଲ୍ୟରୁ ତାହା ଶିକ୍ଷା ଦେଲେ ଦୃଢ଼ ଅଭ୍ୟାସ ହୁଏ ଏବଂ ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ନାନାଦି ସୁଖ୍ୟାତିବିଧାୟକ କର୍ମ୍ମ ସମାହିତ ହୁଏ । କିଣ୍ଡର୍‌ଗାର୍ଟିନରେ ଯେମନ୍ତ ଅନୁଶୀଳନ ହୁଏ ତାହା ଶେଷ ସୀମା ବୋଲି ବିଚାରିବା ଅନୁଚିତ; ତହିଁ ସଙ୍ଗେ ବିବିଧ ଚିତ୍ର ଅଙ୍କନ ଓ କାଗଜ କାଟି ନାନାଦି ପ୍ରତିମା ରଚନା କରିବା ଇତ୍ୟାଦି ଶିକ୍ଷା ଦେଲେ ପ୍ରଭୂତ ଉପକାର ହୁଏ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ପ୍ରେମିକ-ପ୍ରେମିକା । *

"This bud of love by summer's
Ripening breath.
May prove a beautcous flower
When next we meet."

ପ୍ରେମ କଳିକା ।

ଇଟାଲୀର ଅନ୍ତଃପାତି ଭେରୋନା ନଗରରେ ଦୁଇ ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ ପରିବାର ବାସ କରୁଥିଲେ । ପରିବାରଦ୍ୱୟ ବିଭିନ୍ନବଂଶୀୟ । ଏକବଂଶର ନାମ—ମଣ୍ଟେଗ୍, ଅପର-ବଂଶର ନାମ—କ୍ୟାପିଉଲେଟ୍ । ବହୁକାଳରୁ ଏହି ଦୁଇ ବଂଶ ମଧ୍ୟରେ ବିଷମ ଶତ୍ରୁତା ଚଳି ଆସୁଥିଲା । ଦୁଇ ଦଳର ଲୋକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସାକ୍ଷାତ ହେଲାକ୍ଷଣି କଳହ ଜାତ ହେଉଥିଲା, ଅତ୍ରୀୟ କୁଟୁମ୍ବ ଦୂରେ ଥାଉ ଏକ ପରିବାରର ଭୃତ୍ୟ ଅନ୍ୟ ପରିବାରର ଭୃତ୍ୟଙ୍କୁ ଦେଖିଲେ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ବିବାଦ ହେଉଥିଲା । ପ୍ରତ୍ୟହ ପ୍ରାୟ ଏହି ଦୁଇ ବଂଶ ମଧ୍ୟରେ କଳହ ହେଉଥିଲା । ଦିନକରେ ଦୁଇ ପରିବାରର ଭୃତ୍ୟଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସାମାନ୍ୟ ବଚସା ହେଉଁ ଏକ ବିଷମ ବିବାଦ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା, ଉଭୟ ପକ୍ଷରୁ ଅନେକ ଲୋକ ଆସି ବିବାଦରେ ଯୋଗ ଦେଲେ; ନଗର ମଧ୍ୟରେ ମହା କୋଳାହଳ ଲାଗିଗଲା । ବିବାଦ ଯେପରି ଭୀଷଣ ଆକାର ଧାରଣ କରିଥିଲା, ଅନେକ ଶୋଣିତପାତ ହୋଇଥାନ୍ତା, କିନ୍ତୁ ସ୍ୱୟଂ ଭେରୋନାଧିପତି ସେହି ସମୟରେ ବିବାଦ ସ୍ଥାନରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଉଭୟ ଦଳପତିଙ୍କୁ ପୃଥକ୍ କରିଦେବାରୁ ସେଦିନ ରକ୍ଷା ହୋଇଗଲା ।

ମଣ୍ଟେଗ ଦଳପତିଙ୍କର ଗୋଟିଏମାତ୍ର ପୁତ୍ର ଥିଲେ, ତାଙ୍କର ନାମ—ରୋମିଓ । ଯୁବା ରୋମିଓ ରୋଜାଲିନ୍ ନାମକ ଏକ ଯୁବତୀର ରୂପରେ ମୋହିତ ହୋଇ ତାଙ୍କର ପ୍ରେମପ୍ରାର୍ଥୀ ହେଲେ । କିନ୍ତୁ ରୋଜାଲିନ୍ ରୋମିଓଙ୍କୁ ଅନୁରାଗ ଘୃଣା କରୁଥିଲେ । ରୋମିଓ ହତାଶ ହୋଇ ଅନୁକ୍ଷଣ ରୋଜାଲିନର କଥା ଭାବିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଆହାର ନିଦ୍ରା ପରିତ୍ୟାଗ ପୂର୍ବକ କେବଳ ରୋଜାଲିନର ରୂପ ଧ୍ୟାନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଭାବି ତାଙ୍କର ଶରୀର ଶୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ଗଲା । ପିତା ମାତା ଭାବିଲେ, ପୁତ୍ରର କୌଣସି ପୀଡ଼ା ହୋଇଅଛି, ସୁତରାଂ ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ପୀଡ଼ାମୁକ୍ତ କରିବା ନିମିତ୍ତ ଅନେକ ଚେଷ୍ଟା କଲେ । କିନ୍ତୁ ପୀଡ଼ା ନିରୂପଣ ନ କରି ଔଷଧ ପ୍ରୟୋଗ କଲେ ଯେପରି ଫଳ ହୋଇଥାଏ ତାହାହିଁ ହେଲା । ରୋମିଓଙ୍କର କି ପୀଡ଼ା ହୋଇଅଛି ତାହା ଦୁଇ-ଜଣ ବ୍ୟତୀତ ଆଉ କେହି ଜାଣୁ ନ ଥିଲେ । ଜଣେ ରୋମିଓଙ୍କର ବନ୍ଧୁ—ବେନଭଲିଓ ଓ ଅପର ଲରେନ୍ସ ନାମକ ଏକ ତପସ୍ୱୀ । ରୋମିଓ ଲରେନ୍ସଙ୍କୁ ପିତୃତୁଲ୍ୟ ଭକ୍ତି କରୁଥିଲେ, ଏବଂ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବିଷୟରେ ତାଙ୍କର ଉପଦେଶ ଗ୍ରହଣ କରି କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ । ବନ୍ଧୁ ବେନ-ଭଲିଓ ଓ ତପସ୍ୱୀ ଲରେନ୍ସ ରୋମିଓଙ୍କର ଭାବ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରିବାକୁ ଅନେକ ଚେଷ୍ଟା କରିଥିଲେ, କିନ୍ତୁ କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହେଲେ ନାହିଁ ।

ଦିନେ କ୍ୟାପିଉଲେଟ ଦଳପତିଙ୍କ ଗୃହରେ ଏକ ନୈଶ ଭୋଜର ଆୟୋଜନ ହୋଇଥିଲା । ଉକ୍ତ ଭୋଜରେ ମଣ୍ଟେଗ ବଂଶ ଛଡ଼ା ଭେରୋନାର ଯାବତୀୟ ଭଦ୍ରଲୋକ ନିମନ୍ତ୍ରିତ ହୋଇଥିଲେ । ଭୋଜରେ ଅନେକ ସୁନ୍ଦରୀଙ୍କର ସମାବେଶ ହେବ ଜାଣି ବେନଭଲିଓ ମନେ ଭାବିଲେ ଯେ ଯଦି କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ରୋମିଓଙ୍କୁ ଭୋଜକୁ ଘେନି ଯାଇ ପାରନ୍ତି ତାହା ହେଲେ ରୋମିଓଙ୍କର ଭାବର ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିପାରେ । ଏହା ଭାବି ରୋମିଓଙ୍କ ନିକଟକୁ ଯାଇ କହିଲେ "ରୋମିଓ—ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ ନ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ଚାଲ ଛଦ୍ମବେଶରେ କ୍ୟାପିଉଲେଟ—ଗୃହକୁ ଯିବା; ସେଠାରେ କେତେ ସୁନ୍ଦରୀ ଦେଖିବ, ସେମାନଙ୍କୁ ଦେଖିଲେ ତୁମ୍ଭର ରୋଜାଲିନ ହଂସୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କାକୁଶ୍ରୀ ପ୍ରାୟ ବୋଧ ହେବେ," ରୋମିଓ ସମ୍ମତ ହେଲେ । କିନ୍ତୁ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଅନ୍ୟ-ରୂପ; ସେଠାକୁ ଗଲେ ରୋଜାଲିନଙ୍କୁ ଦେଖି ପାରିବେ ଏହି ଆଶାରେ ବନ୍ଧୁଙ୍କ ପ୍ରସ୍ତାବରେ ସମ୍ମତ ହେଲେ । ଅତଃ-ପର ବନ୍ଧୁଦ୍ୱୟ ଛଦ୍ମବେଶ ଧାରଣ କରି ଯଥା ସମୟରେ ଭୋଜରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ ।

ସ୍ୱୟଂ କ୍ୟାପିଉଲେଟ ଦଳପତି ନିମନ୍ତ୍ରିତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କର ଅଭ୍ୟର୍ଥନା କରୁଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ଛଦ୍ମବେଶୀ ରୋମିଓ ଓ

* ଜଗଦ୍ୱିଖ୍ୟାତ କବି ସେକ୍ସପିୟର (Shakespeare) କର ରୋମିଓ ଜୁଲିଏଟ (Romeo & Juliet) ନାମକ ନାଟକ ଅବଲମ୍ବନରେ ଏହି ଗଳ୍ପଟି ଲିଖିତ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ବେନଭଲିଓଙ୍କୁ ଚିହ୍ନି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ନିମନ୍ତ୍ରିତ ବ୍ୟକ୍ତି ସ୍ୱାବ ସେମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଯଥୋଚିତ ସମାଦର କରି ନୃତ୍ୟ କରିବାକୁ ଆହ୍ୱାନ କଲେ । ନୃତ୍ୟ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ରୋମିଓ ଅକସ୍ମାତ ଏକ ନୃତ୍ୟଶୀଳା ଯୁବତୀର ରୂପ ଦେଖି ମୋହିତ ହେଲେ । ସେହି ରୂପ ଦେଖି ମନେ୍ ଭାବିଲେ "ଆହା ! କି ସୁନ୍ଦର ! ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ଜ୍ୟୋତିରେ ଆଲୋକମାଳା ନିଭିଲି ହୋଇଅଛି, କୃଷ୍ଣକାୟା ରମଣୀର କର୍ଣ୍ଣରେ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ରତ୍ନ ପ୍ରାୟ ଅନ୍ଧକାର ରଜନୀରେ ଏ ରମଣୀର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରକାଶ ପାଉଅଛି । ଅତି ସୁନ୍ଦର ! ଏ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ନିତ୍ୟ ବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ ନୁହେ ; ସଂସାରରେ ଏପରି ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ । ବାୟସୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଧବଳ କପୋତୀ ପ୍ରାୟ ରମଣୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏହି ନିରୁପମା ରୂପସୀ ନୃତ୍ୟ କରୁଅଛି । ପ୍ରକୃତ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ କିପରି ଅଦ୍ୟ ରଜନୀରେ ତାହା ମୁଁ ଦେଖିଲି ।"

ଲୋକରେ କ୍ୟାପିଉଲେଟଙ୍କର ଭ୍ରାତୃଷ୍ପୁତ୍ର ଟାଇବଲ୍ ଉପସ୍ଥିତ ଥିଲେ, ସେ ରୋମିଓର କଣ୍ଠସ୍ୱର ଶୁଣି ତାଙ୍କୁ ଚିହ୍ନିଲେ । ଚିର ଶତ୍ରୁ ମଣ୍ଟେଗ-ଦଳପତିର ପୁତ୍ର ଛଦ୍ମବେଶରେ ଭୋଜରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇଅଛି—ଏହା ତାଙ୍କୁ ଅସହ୍ୟ ବୋଧ ହେଲା । ହିଂସା ପରବଶ ହୋଇ କୌଣସି ଅନିଷ୍ଟ ସାଧନ କରିବା ଆଶାରେ ରୋମିଓ ଅସିଅଛି ଭାବି, ଟାଇବଲ୍ କ୍ରୋଧରେ ଅଧୀର ହେଲେ ଏବଂ ରୋମିଓଙ୍କୁ ତତ୍ଷଣାତ୍ ହତ୍ୟା କରିବାକୁ କୃତସଙ୍କଳ୍ପ ହେଲେ । ସତ୍ୱରେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଗୋଳମାଳ ହେଲେ ଆମନ୍ତ୍ରିତ ଭଦ୍ରବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କର ଆମୋଦ ପ୍ରମୋଦରେ ବାଧା ଜନ୍ମିବ, ଓ ସେମାନେ ବିରକ୍ତ ହୋଇ ଚାଲିଯିବେ, ଏହା ଭାବି ବୃଦ୍ଧ କ୍ୟାପିଉଲେଟ ଟାଇବଲ୍‌ଙ୍କୁ ନାନାବିଧ ପ୍ରବୋଧ ବାକ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ସାନ୍ତ୍ୱନା କଲେ । କ୍ରୋଧୋନ୍ମତ୍ତ ଟାଇବଲ୍ କ୍ଷାନ୍ତ ହେଲେ ସତ୍ୟ କିନ୍ତୁ ମନେ୍ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କଲେ "ରୋମିଓର ଧୃଷ୍ଟତା ନିମନ୍ତେ ତାକୁ ଦିନେ ଉପଯୁକ୍ତ ଦଣ୍ଡ ପ୍ରଦାନ କରିବି ।"

ନୃତ୍ୟ ଶେଷ ହେଲା । ସେହି ନୃତ୍ୟଶୀଳା ସୁନ୍ଦରୀ ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ବସିବେ ରୋମିଓ ତାହା ଲକ୍ଷ କରୁଥିଲେ । ସୁନ୍ଦରୀ ଯଥାସ୍ଥାନରେ ଉପବେଶନ କଲେ । ରୋମିଓ ମଧ୍ୟ ଧୀରେ ଧୀରେ ଯାଇ ତାଙ୍କ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ବସିଲେ ଏବଂ ସୁନ୍ଦରୀର କର ଧରି ପ୍ରେମପୁଲକିତଚିତ୍ତରେ କହିଲେ "ସୁନ୍ଦର, ମୋହର ସ୍ପର୍ଶ ଦ୍ୱାରା ପବିତ୍ର ତୀର୍ଥ ସ୍ୱରୂପ ତୁମ୍ଭର ଏହି ହସ୍ତ ଯଦି ଅପବିତ୍ର ହୋଇଥାଏ ତେବେ ଆଦେଶ କର, ଚୁମ୍ବନଦ୍ୱାରା ତାକୁ ପବିତ୍ର କରେଁ" । ସୁନ୍ଦରୀ ଉତ୍ତର କଲେ ହେ ତୀର୍ଥଯାତ୍ରି ! ତୁମ୍ଭେ ଉଚିତ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଅଛ; ତୀର୍ଥଯାତ୍ରିମାନେ, ତୀର୍ଥବାସୀ ତପସ୍ୱୀମାନଙ୍କର ହସ୍ତ, ସ୍ପର୍ଶ ମାତ୍ର କରନ୍ତି" । ରୋମିଓ—"ତପସ୍ୱୀ ଓ ତୀର୍ଥଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କର କି ଓଷ୍ଠାଧର ନାହିଁ"? ସୁନ୍ଦରୀ—"ଅଛି; କିନ୍ତୁ ଓଷ୍ଠଦ୍ୱାରା ସେମାନେ କେବଳ ପ୍ରାର୍ଥନା କରନ୍ତି" । ଏହା ଶୁଣି ରୋମିଓ ଆହ୍ଲାଦିତ ହୋଇ କହିଲେ "ତପସ୍ୱିନୀ, ମୁଁ ପ୍ରାର୍ଥନା କରୁଅଛି, ମୋହର ପ୍ରାର୍ଥନା ପୂର୍ଣ୍ଣକର" । ଦୁହିଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏହିପରି ପ୍ରେମାଳାପ ହେଉଅଛି ଏମନ୍ତ ସମୟରେ ସୁନ୍ଦରୀର ମାତା ସୁନ୍ଦରୀଙ୍କୁ ଡାକିଲେ । ସୁନ୍ଦରୀ ସେଠାରୁ ଉଠିଗଲେ । ରୋମିଓଙ୍କର ମହାଭାବନା ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା । ଏ ସୁନ୍ଦରୀ କିଏ ? ଜନନୀଙ୍କ ଡାକରେ ଗୃହ ମଧ୍ୟକୁ କାହିଁକି ଗଲେ ? କ୍ୟାପିଉଲେଟଙ୍କ ଗୃହରେ ସେମାନଙ୍କର କି କାର୍ଯ୍ୟ ? କ୍ରମେ ଭାବନା ବୃଦ୍ଧି ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ପରେ ଧାତ୍ରୀଙ୍କୁ ପଚାରି ଜାଣିଲେ ଯେ ଯେଉଁ ସୁନ୍ଦରୀର ରୂପରେ ସେ ମୋହିତ ହୋଇ ଅଛନ୍ତି ସେ ଅନ୍ୟ କେହି ନୁହନ୍ତି, ତାଙ୍କର ଚିର ଶତ୍ରୁ କ୍ୟାପିଉଲେଟ ଦଳପତିଙ୍କର କନ୍ୟା—ଜୁଲିୟେଟ । ଏହା ଶୁଣି ରୋମିଓଙ୍କର ମସ୍ତକରେ ବଜ୍ରପାତ ହେଲା । ଜୁଲିୟେଟ ମଧ୍ୟ ଅଳ୍ପକ୍ଷଣ ମାତ୍ର ରୋମିଓଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଆଳାପ କରି ଓ ରୋମିଓଙ୍କର ଗୁଣରେ ମୋହିତ ହୋଇ ତାଙ୍କଠାରେ ଆତ୍ମସମର୍ପଣ କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଯେତେବେଳେ ଜାଣିଲେ ଯେ, ଯୁବକ ମଣ୍ଟେଗ-ଦଳପତିଙ୍କର ପୁତ୍ର ରୋମିଓ ସେତେବେଳେ ଆଉ ତାଙ୍କର କଷ୍ଟର ସୀମା ରହିଲା ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଆଉ ଉପାୟ ନାହିଁ । ଉଭୟ ପ୍ରେମରେ ଆବଦ୍ଧ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ପ୍ରେମ ପାପାପାପ ବା ଶତ୍ରୁ ମିତ୍ର ବିଚାର କରେ ନାହିଁ । ପ୍ରେମର ବନ୍ଧନ କେହି ଛିନ୍ନ କରି ପାରେ ନାହିଁ । ରୋମିଓ ଓ ଜୁଲିୟେଟ ଏ ଦୁହିଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଯେଉଁ ପବିତ୍ର ଭାବଜାତ ହୋଇଆସୁଛି, ତହିଁ ନିକଟରେ ହିଂସା ପରାଜିତ ହେଲା । ପରସ୍ପର ପରସ୍ପରଙ୍କର ବଶ ପରମ୍ପରାଗତ ହିଂସା ଓ ବିବାଦ ସ୍ମରଣ କରି ବ୍ୟଥିତ ହେଲେ ।

ରାତ୍ରି ଦ୍ୱିପ୍ରହର ସମୟରେ ରୋମିଓ ଓ ତାଙ୍କର ବନ୍ଧୁ

Digitized by srujanika@gmail.com

ବେନବଲିଓ କ୍ୟାପିଉଲେଟ-ଗୃହରୁ ନିଷ୍କ୍ରାନ୍ତ ହେଲେ । ରୋମିଓ ଗୃହ ପରିତ୍ୟାଗ କଲେ ସତ୍ୟ କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ହୃଦୟ କ୍ୟାପିଉଲେଟ-ଗୃହରେ ରହିଗଲା । ସେ ଆଉ ଅଗ୍ରସର ହୋଇ ପାରିଲେନାହିଁ। ପଥ ମଧ୍ୟରେ ବନ୍ଧୁ ବେନଭଲିଓଙ୍କର ସଙ୍ଗ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ଜୁଲିୟେଟଙ୍କର ଗୃହ ସଂଲଗ୍ନ ଉଦ୍ୟାନର ପ୍ରାଚୀର ଉଲ୍ଲଙ୍ଘନ ପୂର୍ବକ ଉଦ୍ୟାନ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କଲେ । ଜୁଲିୟେଟଙ୍କର ମଧ୍ୟ ନିଦ୍ରା ନାହିଁ । ସେ ଚିନ୍ତାରେ ଆକୁଳା ହେଉଅଛନ୍ତି । କେତେବେଳେ ଶଯ୍ୟାରେ ଶୟନ କରୁଅଛନ୍ତି, କେତେବେଳେ ପଦଚାରଣ କରୁଅଛନ୍ତି; କିନ୍ତୁ କାହିଁରେ ଶାନ୍ତି ନାହିଁ । ଏହିପରି କିଛିକ୍ଷଣ ଅତିବାହିତ କରି ଚିନ୍ତାମଗ୍ନା ଜୁଲିୟେଟ ଗବାକ୍ଷ ନିକଟକୁ ଆସି ବାମଗଣ୍ଡରେ କର ସ୍ଥାପନପୂର୍ବକ ଉପବେଶନ କଲେ । ପ୍ରେମୋନ୍ମତ୍ତ ରୋମିଓ ଯେ ଗବାକ୍ଷ ନିକଟରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ତାହା ତାଙ୍କୁ ଜଣା ନାହିଁ । ଜୁଲିୟେଟଙ୍କୁ ଦେଖି ରୋମିଓ ମନେ ମନେ ଭାବିଲେ "ଆହା! ଗବାକ୍ଷ ମଧ୍ୟ ଦେଇ ଏ କାହାର ଜ୍ୟୋତି ପ୍ରକାଶ ପାଉଅଛି? ପୂର୍ବଦିଗରେ କି ଭାନୁର ଉଦୟ ହେଲା? ଦିନମଣି, ଶୀଘ୍ର ଉଦୟ ହୁଅ, ହିଂସୁକ ଚନ୍ଦ୍ରମାର ଗର୍ବ ଖର୍ବ ହେବ । ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଦେଖି ଚନ୍ଦ୍ରମା ଦୁଃଖରେ ମଳିନ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ଆହା! କି ସୁନ୍ଦର! ସୁନ୍ଦର, ଆଉ କାହିଁକି ଏ ସନ୍ନ୍ୟାସିନୀ ବେଶ ଧାରଣ କରିଅଛ? ସେ ବେଶ ପରିତ୍ୟାଗ କର । ଚକ୍ଷୁଦ୍ୱୟ କି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ? ଏ ଚକ୍ଷୁଦ୍ୱୟ ଯଦି ଆକାଶରେ ଉଦୟ ହେବେ ତାହା ହେଲେ ତାଙ୍କ ଜ୍ୟୋତିରେ ରଜନୀ ଦିବା ପ୍ରାୟ ବୋଧ ହେବ, ପକ୍ଷୀମାନେ ଭାବିଲେ ଦିବସ ଭାବି ନିଶ୍ଚୟ ଗାୟନ କରିବେ । ଆହା ଗୋଲାପ-ରାଗ-ରଞ୍ଜିତ ଗଣ୍ଡଯୁଗଳ କି ସୁନ୍ଦର ଦିଶୁଅଛି । ଯଦି ମୁଁ ନିସ୍ତାବରଣ ହୁଅନ୍ତି ତାହା ହେଲେ ସେହି ସୁନ୍ଦର ଗଣ୍ଡସ୍ଥଳ ସ୍ପର୍ଶ କରି ପାରନ୍ତି" ।

ଜୁଲିୟେଟ ଆପଣାକୁ ଏକାକିନୀ ଭାବି, ଦୀର୍ଘ ନିଃଶ୍ୱାସ ପରିତ୍ୟାଗପୂର୍ବକ କହିଲେ "ହାୟ, ମୁଁ କି ଅଭାଗିନୀ?" ଏହି ମଧୁର ସ୍ୱର ରୋମିଓଙ୍କର କର୍ଣ୍ଣକୁହର ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ ମାତ୍ରେ ତାଙ୍କର ଶରୀର ରୋମାଞ୍ଚିତ ହେଲା । ମୃଦୁସ୍ୱରରେ କହିଲେ "ଆଉ ବାରେ ବାକ୍ୟସୁଧା ବର୍ଷଣ କର" । ଜୁଲିୟେଟ ଚିନ୍ତାମଗ୍ନା । ପୁନଶ୍ଚ କହିଲେ, "ରୋମିଓ! ତୁ ନିମିତ୍ତ ତୁମ୍ଭେ "ରୋମିଓ" ହେଲ? ତୁମ୍ଭର ଏ ନାମ ପରିତ୍ୟାଗ କର । ପିତାଙ୍କର ନାମ ଅସ୍ୱୀକାର କର, କିମ୍ବା ଶପଥ କର ମୋତେ ଗ୍ରହଣ କରିବ, ତାହାହେଲେ ମୁଁ ମୋହର ନାମ ଓ ପିତୃକୁଳ ପରିତ୍ୟାଗ କରିବି" । ରୋମିଓ ଭାବିଲେ ଜୁଲିୟେଟଙ୍କ କଥାର ଉତ୍ତର ଦେବେ, କିନ୍ତୁ ଅଣାପୂରଣ ହୋଇ ନାହିଁ, ପ୍ରଣୟିନୀଙ୍କ ମୁଖ ନିଃସୃତ ଆଉ କିଛି କଥା ଶୁଣିବେ ଏହି ଆଶାରେ ପୂର୍ବବତ୍ ନିସ୍ତବ୍ଧ ଭାବରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ରହିଲେ । ପ୍ରେମୋନ୍ମାଦିନୀ ଜୁଲିୟେଟ କହିବାକୁ ଲାଗିଲେ "ରୋମିଓ, ତୁମ୍ଭର ନାମହିଁ ମୋହର ଶତ୍ରୁ । କିନ୍ତୁ ତୁମ୍ଭେ ତୁମ୍ଭର ନିଜ ନାମ, ନିଜ ବଂଶର ନାମ ପରିତ୍ୟାଗ କଲେ ସୁଦ୍ଧା ତୁମ୍ଭର ଗୁଣର ଲେଶ ମାତ୍ର ହ୍ରାସ ହେବ ନାହିଁ । "ମଣ୍ଟେଗ"! ମଣ୍ଟେଗ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ କିଅଛି? ଏହା ମନୁଷ୍ୟର, ହସ୍ତ, ପଦ, କି ବାହୁ କିମ୍ବା ଅଙ୍ଗର କୌଣସି ଅଂଶ ନୁହେ । ଅତଏବ ମୋହର ଇଚ୍ଛା, ତୁମ୍ଭେ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ନାମ ଗ୍ରହଣ କର । ନାମ ପରିବର୍ତ୍ତନରେ କିଛି ମାତ୍ର କ୍ଷତି ନାହିଁ । ଗୋଲାପ ପୁଷ୍ପର ନାମ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରି ଦେଲେ ପୁଷ୍ପର ପ୍ରକୃତ ସୌରଭ ନଷ୍ଟ ହେବ ନାହିଁ । ଅତଏବ ବିନୟ କରି କହୁଅଛି, "ରୋମିଓ" ନାମ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ଓ ତାହାର ବିନିମୟରେ ମୋତେ ଗ୍ରହଣ କର ।"

ରୋମିଓ ଆଉ ସ୍ଥିର ହୋଇ ରହି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ବ୍ୟଗ୍ର ଭାବରେ କହି ଉଠିଲେ "ସୁନ୍ଦରୀ, ତୁମ୍ଭର ଆଦେଶମତେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଗ୍ରହଣ କଲି; ଆଜିଠାରୁ ମୁଁ "ରୋମିଓ" ନୁହେ । କେବଳ "ପ୍ରେମ" ବୋଲି ମୋତେ ସମ୍ବୋଧନ କର ।"

ସହସା ମନୁଷ୍ୟର କଣ୍ଠସ୍ୱର ଶୁଣି ଜୁଲିୟେଟ ଅତିଶୟ ବିସ୍ମିତା ଓ ଭୀତା ହେଲେ । ପରେ ସାହସପୂର୍ବକ ପଚାରିଲେ "କିଏ ତୁମ୍ଭେ ଗୁପ୍ତଭାବରେ ଉଦ୍ୟାନ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କରି ମୋହର କଥାମାନ ଶୁଣୁଅଛ?" ରୋମିଓ ଉତ୍ତର କଲେ "ସୁନ୍ଦରି, କି ନାମରେ ତୁମ୍ଭକୁ ପରିଚୟ ଦେବି, ବୁଝିପାରୁ ନାହିଁ । ମୋହର ନାମକୁ ମୁଁ ଘୃଣା କରେ, କାରଣ ସେ ନାମ ତୁମ୍ଭର ଶତ୍ରୁ ।" ଜୁଲିୟେଟ ଭୋଜରେ ରୋମିଓଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଅଳ୍ପକ୍ଷଣ ମାତ୍ର କଥୋପକଥନ କରିଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ତାଙ୍କର କଣ୍ଠସ୍ୱର ଉତ୍ତମରୂପେ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରିଥିଲେ, ସୁତରାଂ ତାଙ୍କର ଆଉ କିଛି ସନ୍ଦେହ

Digitized by srujanika@gmail.com

ରହିଲା ନାହିଁ । ବ୍ୟଗ୍ର ହୋଇ କହିଲେ "ମଣ୍ଟେଗ? ରୋମିଓ?

ରୋମିଓ—ରୋମିଓ ନୁହେ କି ମଣ୍ଟେଗ ନୁହେ, କାରଣ ଏ ଦୁଇ ନାମ ତୁମ୍ଭର ଶତ୍ରୁ ।

ଜୁ—କି ନିମିତ୍ତ ଏଠାକୁ ଆସିଅଛ? କିପରି ବା ଏ ଉଚ୍ଚ ପ୍ରାଚୀର ଲଙ୍ଘନ କଲ? ଯଦ୍ୟପି ମୋହର କେହି ଆତ୍ମୀୟ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଏଠାରେ ଦେଖିବେ ତାହା ହେଲେ ତୁମ୍ଭର ମୃତ୍ୟୁ ନିଶ୍ଚୟ ।

ରୋ—ପ୍ରେମର ପକ୍ଷ ଧାରଣ କରି ପ୍ରାଚୀର ଲଙ୍ଘନ କଲି । ପ୍ରସ୍ତର ନିର୍ମିତ ପ୍ରାଚୀର ପ୍ରେମର ଗତିରୋଧ କରି ପାରେ ନା, ଏବଂ ତୁମ୍ଭର ଆତ୍ମୀୟଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ମୁଁ ଭୟ କରେ ନା ।

ଜୁ—ଯଦି ସେମାନେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଦେଖିବେ ତାହା ହେଲେ ନିଶ୍ଚୟ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କରିବେ ।

ରୋ—ସୁନ୍ଦରି, ତୁମ୍ଭର ନୟନାସ୍ତ୍ର ନିକଟରେ ସେମାନଙ୍କର ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଅସ୍ତ୍ର ଅତି ତୁଚ୍ଛ । ଯଦି ତୁମ୍ଭେ ବାରେ ମାତ୍ର ମୋହ ପ୍ରତି କୃପା କଟାକ୍ଷପାତ କର ତାହା ହେଲେ ଶତ୍ରୁମାନେ ମୋହର କୌଣସି ଅନିଷ୍ଟ କରି ପାରିବେ ନାହିଁ ।

ଜୁ—ଯଦି କେହି ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଦେଖନ୍ତି ତାହା ହେଲେ ନିଶ୍ଚୟ ଅନିଷ୍ଟ ଜାତ ହେବ ।

ରୋ—ଭୀତା ହୁଅନା । ଏ ଘୋର ରଜନୀରେ ମୋତେ କେହି ଦେଖି ପାରିବେ ନାହିଁ । ଦେଖିଲେ ମଧ୍ୟ କ୍ଷତି ନାହିଁ । ତୁମ୍ଭର ପ୍ରେମ-ସୁଖରେ ବଞ୍ଚିତ ହୋଇ ଜୀବନ ଧାରଣ କରିବା ଅପେକ୍ଷା ଶତ୍ରୁଙ୍କ ହସ୍ତରେ ମରିବା ବାଞ୍ଛନୀୟ ।

ଜୁ—କିଏ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଏଠାକୁ ଆଣିଲା?

ରୋ—ପ୍ରେମ । ପ୍ରେମହିଁ ମୋହର ପଥପ୍ରଦର୍ଶକ, ଯଦି ତୁମ୍ଭେ ସାଗରର ଅପର ପାରରେ ଥା'ନ୍ତି ତାହା-ହେଲେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରେମର ସାହାଯ୍ୟରେ ମୁଁ ସେଠାକୁ ଯାଇ ପାରନ୍ତି ।

ଲଜ୍ଜାରେ ଜୁଲିୟେଟଙ୍କର ମୁଖମଣ୍ଡଳ ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ-ଗଲା । ଅନ୍ଧକାର ଯୋଗୁଁ ରୋମିଓ ତାହା ଦେଖି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଜୁଲିୟେଟ ନିରୁପାୟ ହୋଇ କହିଲେ "ରୋମିଓ, ମୋହର କଥାମାନ ତୁମ୍ଭେ ଶୁଣିଅଛ । ସେଥି ନିମନ୍ତେ ମୁଁ କେତେଦୂର ଲଜ୍ଜିତା ହୋଇଅଛି ତାହା ତୁମ୍ଭ ନିକ-ଟରେ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଅକ୍ଷମ । ଯଦି ତୁମ୍ଭେ ମୋହର କଥାମାନ ଶୁଣି ନ ଥାନ୍ତି ତାହାହେଲେ ଅବଶ୍ୟ ମୁଁ କିଞ୍ଚିତ ଗୃହୁଣ୍ଡ ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତି, ଯାହା କହିଅଛି, ତାହା ପ୍ରତ୍ୟାହାର କରନ୍ତି ; କିନ୍ତୁ ଆଉ ଉପାୟ ନାହିଁ, ମୋତେ ନିର୍ଲଜ୍ଜା ନ ଭାବି କ୍ଷମା କରିବ । ବାରେମାତ୍ର ସରଳ ଭାବରେ ପ୍ରକାଶକରି ଯେ ତୁମ୍ଭେ ମୋତେ ଗ୍ରହଣ କରିବ । ମୁଁ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ରମଣୀମାନଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ଅଧିକ ଚତୁରା ନ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା, ମୋହର ପ୍ରେମ ସେମାନଙ୍କର ପ୍ରେମ ଅପେକ୍ଷା ଅଧିକ ଅନ୍ତରକ ଜାଣିବ । ମୁଁ ସ୍ୱେଚ୍ଛାରେ ତୁମ୍ଭର ଅନୁ-ରାଗିଣୀ ହୋଇଅଛି; ସେଥିଯୋଗୁଁ ଯେପରି ହାସ୍ୟାସ୍ପଦ ନ ହୁଏ" ।

ରୋମିଓ ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ଗୃହିଁ ଶପଥ କରିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ହେଲେ । କିନ୍ତୁ ଚନ୍ଦ୍ରର ଗତି ସ୍ଥିର ନୁହେଁ; ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ଗୃହି ଶପଥ କଲେ କାଳେ ରୋମିଓଙ୍କର ପ୍ରେମ ମଧ୍ୟ ଚନ୍ଦ୍ରର ଗତି ପ୍ରାୟ ପରିବର୍ତ୍ତନଶୀଳ ହେବ, ଏହି ଭୟରେ ଜୁଲିୟେଟ ରୋମିଓଙ୍କୁ, ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ଗୃହିଁ ଶପଥ କରିବାକୁ ନିଷେଧ କଲେ । ରୋମିଓ ପଚାରିଲେ "ତେବେ କିପରି ଶପଥ କରିବି?" ଜୁଲିୟେଟ ଉତ୍ତର କଲେ "ନା, ଶପଥ କରିବାର ଆବ-ଶ୍ୟକ ନାହିଁ, କିମ୍ବା ଯଦି ଶପଥ କରିବାର ଏକାନ୍ତ ଇଚ୍ଛା ହୁଏ, ତେବେ ତୁମ୍ଭର ଆତ୍ମାକୁ ଗୃହିଁ ଶପଥ କର । ତୁମ୍ଭେ ମୋହର ଦେବତା, ତୁମ୍ଭେ ଯାହା କହିବ ତହିଁରେ ମୁଁ ବିଶ୍ୱାସ କରିବି ।—ନା, ଆଉ ଶପଥ କରିବାର ଆବଶ୍ୟକ ନାହିଁ, ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଦେଖି ମୋହର ଆନନ୍ଦ ହେଉଅଛି ସତ୍ୟ କିନ୍ତୁ ଅଦ୍ୟ ରଜନୀର ଏପରି ଅକସ୍ମାତ ଘଟଣାରେ ମୋହର ଲେଶ ମାତ୍ର ସୁଖ ବୋଧ ହେଉ ନାହିଁ । ଏ ସୁଖ ବିଦ୍ୟୁତ ପ୍ରାୟ କ୍ଷଣସ୍ଥାୟୀ । ଅଦ୍ୟ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ପ୍ରେମର କଳିକା ମାତ୍ର ଲାଭ ହେଲା । ପୁନର୍ମିଳନ ହେଲେ ଉକ୍ତ କଳିକା ପ୍ରସ୍ଫୁଟିତ ହୋଇ ଉଭୟଙ୍କୁ ଆନନ୍ଦିତ କରିବ" ।

ଏହିପରି କଥୋପକଥନ ହେଉଅଛନ୍ତି ଏମନ୍ତ ସମ-ୟରେ ଜୁଲିୟେଟଙ୍କ ଧାଈ ଜୁଲିୟେଟଙ୍କୁ ଡାକିଲେ । ଜୁଲିୟେଟଙ୍କୁ ଗମନୋଦ୍ୟତା ଦେଖି ରୋମିଓ କହିଲେ "ସୁନ୍ଦରି, ମୋତେ କି ନିରାଶ କରିଯିବ?"—ଜୁଲିୟେଟ

Digitized by srujanika@gmail.com

କହିଲେ, "ଅଦ୍ୟ ରଜନୀରେ ତୁମ୍ଭେ ଅଧିକ କି ଆଶା କର" ?

ରୋ—ବାରେ ମାତ୍ର ଶପଥପୂର୍ବକ କୁହ ଯେ ତୁମ୍ଭେ ମୋହର ପ୍ରଣୟିନୀ ।

ଜୁଲିୟେଟ—ତୁମ୍ଭର କହିବା ପୂର୍ବରୁ ମୁଁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ମୋହର ପ୍ରାଣ ସମର୍ପଣ କରିଅଛି, କିନ୍ତୁ ତଥାପି ଇଚ୍ଛା ହୁଏ ଅତିଥିରେ ପ୍ରଦାନ କରେଁ । ମୋହର ପ୍ରେମ ସାଗର ପ୍ରାୟ ଗଭୀର, ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଯେତେ ଦାନ କରିବି ଏହା ତେତେ ବୃଦ୍ଧି ହେବ, କାରଣ ଏହାର ଅନ୍ତ ନାହିଁ ।

ଧାଈ ଜୁଲିୟେଟଙ୍କୁ ପୁନର୍ବାର ଡାକିଲେ । ଜୁଲିୟେଟ କକ୍ଷ ମଧ୍ୟକୁ ଗଲେ । କିନ୍ତୁ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ପରେ ପୁନର୍ବାର ଗବାକ୍ଷ ନିକଟକୁ ଆସି, କହିଲେ "ରୋମିଓ ଯଦି ପ୍ରକୃତରେ ତୁମ୍ଭେ ମୋହର ପ୍ରେମପ୍ରାର୍ଥୀ ହୋଇଥାଅ, ଯଦି ମୋତେ ବିବାହ କରିବାକୁ ତୁମ୍ଭର ଇଚ୍ଛାଥାଏ, ତାହା ହେଲେ କୁହ, କାଲି ମୁଁ ଧାଈଙ୍କୁ ତୁମ୍ଭଠାକୁ ପଠାଇବି, କେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ଓ କେଉଁ ସମୟରେ ବିବାହ କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପନ୍ନ ହେବ ତାହା ତାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ମୋତେ ଜଣାଇବ । ବିବାହ ପରେ ମୁଁ ତୁମ୍ଭର ଦାସୀ ହୋଇ ଆଜୀବନ ତୁମ୍ଭର ଆଦେଶମତେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବି" । ଧାଈ ପୁନର୍ବାର ଡାକିଲେ । ଜୁଲିୟେଟ ବାରେ ଶୟନ କକ୍ଷ, ବାରେ ଗବାକ୍ଷ ନିକଟକୁ ଯାତାୟାତ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । କିନ୍ତୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବାକୁ ଅତି ବିଳମ୍ବ ନାହିଁ ଦେଖି ଦୁଃଖିତାନ୍ତଃକରଣରେ କହିଲେ "ରୋମିଓ, ପ୍ରସ୍ତୁତ ଆଗତ ପ୍ରାୟ, ବିଦାୟ ଦିଅ" ଏହା କହି ପ୍ରସ୍ଥାନ କଲେ । ରୋମିଓ ମଧ୍ୟ ଦୁଃଖିତ ମନରେ ଉଦ୍ୟାନ ପରିତ୍ୟାଗ କରି, ତପସ୍ୱୀ ଲରେନ୍ସଙ୍କ ଆଶ୍ରମାଭିମୁଖେ ଗମନ କଲେ ।

କ୍ରମଶଃ ।

ଉଷା ।

ଦେଖ ଦେଖ ଆସେ ଉଷା
ପିନ୍ଧିଛି ରତନ ଭୂଷା,
ସୁରଙ୍ଗ-ରଞ୍ଜିତ— ଶାଢୀ ପିନ୍ଧିବାକୁ
ହୋଇଛି କେତେ ସୁଦୃଶା । ୧ ।

କପାଳେ ସିନ୍ଦୁର ଟିପ,
ହାତରେ ରତ୍ନ ପ୍ରଦୀପ
ଧରି ବାଳୀ ଚାଲି ଚାଲି ଆସୁଅଛି
ଚହଟି ଉଠାଇ ରୂପ । ୨ ।

ଦେଖି ଉଷା ଆଗମନ
ମଳିନ ବିଧୁ ଲୁପନ—
ନିଶା-ସଙ୍ଗ-ଭଙ୍ଗ— ଦୁଃଖେ ହୋଇ ଦୁଃଖୀ
କଲେ ସିନ୍ଧୁ ଅଲଙ୍ଘନ । ୩ ।

ପତି-ବିରହ-ବଶରେ
ମସୀ-ବର୍ଣ୍ଣା ନିଶା ଖରେ
ଭୟେ ଅଣ୍ଟା କଲା ଗିରି-ଗହ୍ୱରକୁ;
ଲୁଚି ଗଲେ ନିଶାଚରେ । ୪ ।

ସୁଧାକର-କର-ଛବି
ସରେ କୁମୁଦିନୀ ଲଭି,
କେତେ ରଙ୍ଗେ ଚାଲି ପଡୁଥିଲା ବାଳୀ
ଚୌଦିଗେ ଚାଲି ସୁରଭି । ୫ ।

ସୁଖ ଅନ୍ତେ ଆସେ ଦୁଃଖ,
ଦୁଃଖ ଅନ୍ତେ ଜାତ ସୁଖ;
କୁମୁଦିନୀ ସୁଖ— ବସା ଭୃଙ୍ଗଗଣ
ନ ଦେଖି ଚନ୍ଦ୍ରମା ମୁଖ । ୬ ।

ଆହା ସେ ବାଳ-ସବିତା—
କର ନ ଲଭି ଯୋଷିତା
କମଳିନୀ ବିଷା— ଦିନ ହୋଇଥିଲା
ଘୁଣି ହେଲା ହରଷିତା । ୭ ।

ହୋଇଲେ କୁସୁମ ବ୍ରଜ
ପୁଷ୍ପ ବାଟିକାରେ ସଜ,
କନ୍ଦବାଲୁ ନବ— ବାଲୁତ ରବିଙ୍କୁ
ଭ୍ରମରେ ବିଭରି ରଜ । ୮ ।

ଦେଖି ସେ ନବ ସୁମନେ
ସମୀରଣ ତୋଷ ମନେ
ସନ ସନ ଚାଲେ ଗୃହୁଆରମ୍ଭିଲା
ମାତି ସୁରଭି ହରଣେ । ୯ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶଠ ଷଟପଦଗଣ
ମଧୁରେ କରି ଗୁଞ୍ଜନ
ଶ୍ରୀଅଯୁ ଭିକ୍ଷାଆଶେ କମଳିନୀ ପାଶେ
ମିଳିଲେ ଯାଇ ବହ୍ନନ । ୧୦ ।

ଦେଖି ଟସ ଉଷା ଉର୍ଗିକ
ଡାକେ ଡାକ ଦେଲେ ଶିଖୀ,
କୁହୁତାନେ ପିକ ଜଗତ ଜଗାଏ
ପଞ୍ଚମ ଆଳାପ ଶିଖି । ୧୧ ।

ଅନ୍ୟ ବିହଗେ ଯେ ଥିଲେ
ପିକ ଝଙ୍କାରେ ଜାଗିଲେ,
ନାନା ରବ କରି ନାନା ଦିଗେ ଧାଇଁ
ଉଷାସ୍ତୁତି ଆରମ୍ଭିଲେ । ୧୨ ।

ଶୁଣି ପକ୍ଷୀ କଳରବ
ଶଯ୍ୟା ତେଜିଲେ ମାନବ,
ନବ ପ୍ରାଣ ପାଇ ବିଭୁଗୁଣ ଗାଇ
ଲଭିଲେ ଆନନ୍ଦ ନବ । ୧୩ ।

ଯାର ପ୍ରେମ ଲଭି ଉଷା
ହୋଇଛି ଏତେ ସ୍ପୃଶା ;
ଯାର ପ୍ରେମେ ଧରି ନବପ୍ରାଣ ଲଭି
ପିନ୍ଧିଛି ଅକ୍ଷୟ ଭୂଷା । ୧୪ ।

ନମେ ସେ ମଙ୍ଗଳମୟ,
ଯେ ଦେବଦେବ ଅବ୍ୟୟ
ତାଙ୍କ ଚିର-ନବ— ପ୍ରେମ-ବାରି ଲଭି
ପୂତ ହେଉ ମୋ ହୃଦୟ । ୧୫ ।

ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ।

(ପୁନରାବୃତ୍ତି)

ଶୂଦ୍ର ମୁନି ସାରଳା ଦାସ ।

୫ । କେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ଏବଂ କେଉଁ ସମୟରେ ମହାତ୍ମା ସାରଳା ଦାସଙ୍କର ଆବିର୍ଭାବ ହୋଇଅଛି, ତାହା କହିବାକୁ ଇତିହାସ ଅକ୍ଷମ । ତେବେ ତା'ଙ୍କର ଲିଖିତ ଭାଷା ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରମାଣ ଦେଖି ଅନୁମାନ କରାଯାଏ, ସେ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ଓ ବଳରାମ ଦାସଙ୍କର ସମକାଳୀନ । କଟକ ଜିଲ୍ଲା ଅନ୍ତର୍ଗତ ଝଙ୍କଡର ଅଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ତେଲୁଲୀପଦା ନାମକ ଗ୍ରାମ ତା'ଙ୍କର ଜନ୍ମସ୍ଥାନ । ତାଙ୍କ ନାମରୁ ସୂଚିତ ହେଉଅଛି, ସେ ଝଙ୍କଡ଼ର ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ ଦେବୀ ସାରଳାଙ୍କର ଜଣେ ପରମ ଉପାସକ । ପ୍ରବାଦଅଛି ସେ ବାଲ୍ୟକାଳରେ ଲେଖା ପଢ଼ା ଭଲ ଜାଣି ନ ଥିଲେ—ଉକ୍ତ ଦେବୀଙ୍କ ସେବାରେ ଅଗ୍ରସର ନିୟୋଜିତ କରି ତତ୍ପ୍ରସାଦରେ କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଥିଲେ । ମାତୃଭାଷା ଓ ମାତୃଭୂମିର ଉନ୍ନତି ବିଧାନ ତାଙ୍କ ପ୍ରାଣକୁ ସ୍ପର୍ଶ କରିଥିଲା । ସେ କୌତୂହଳୀ ହୋଇ 'ଯତ୍ରପରୋନାସ୍ତି' ଯତ୍ନ ସହକାରେ ସ୍ୱମାତୃଭାଷାରେ ସମଗ୍ର ମହାଭାରତ ରଚନା କରିଥିଲେ । ସଂସ୍କୃତ ମହାଭାରତ ପରି ତାଙ୍କ ମହାଭାରତ ଅଷ୍ଟାଦଶ ପର୍ବରେ ବିଭକ୍ତ । କୁରୁ ବଂଶର ଉତ୍ପତ୍ତି, କୌରବ-ପାଣ୍ଡବଜନ୍ମ, ଏବଂ ସେମାନଙ୍କ ଅସ୍ତ୍ର-ବେଦ-ଶିକ୍ଷା, ଦ୍ରୋଣ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ କର୍ତ୍ତୃକ ବିଷଦାନ ଓ ଯତୁଗୃହଦାହ, ଛଦ୍ମବେଶୀ ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କ ଭ୍ରମଣ, ଏବଂ ଦ୍ରୁପଦ କନ୍ୟା ପରିଣୟ, ଅର୍ଜୁନଙ୍କ ଦ୍ୱାଦଶ ବର୍ଷ ବନବାସ, ଅଗ୍ନିଙ୍କଠାରୁ ଅକ୍ଷୟତୂଣୀର ଓ ଧନୁ—ରଥ ପ୍ରାପ୍ତି, ଜରାସନ୍ଧବଧ, ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କ ରାଜସୂୟ ଯଜ୍ଞ, ଏବଂ କୃଷ୍ଣଙ୍କ କର୍ତ୍ତୃକ ଶିଶୁପାଳବଧ ପ୍ରଭୃତି ଅତି ସୁନ୍ଦର ଓ ପ୍ରାଞ୍ଜଳଭାବରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । ଗ୍ରନ୍ଥର ଭାଷା ଅତି ଓଜସ୍ୱିନୀ । ବେଣୀ ସଂହାର ଠାରେ ବୀରରସ ସ୍ପଷ୍ଟରୂପେ ରହିଅଛି । କବି ସମ୍ବଲପୁରଃ ସମ୍ବାସ ଅବଲମ୍ବନ କରିଥିଲେ । ତା'ଙ୍କ ରଚିତ ଗ୍ରନ୍ଥରୁ ପ୍ରକାଶ ପାଉଅଛି ଯେ, ସେ ପୁରୀଜିଲ୍ଲା ଅନ୍ତର୍ଗତ କୋଣାର୍କ-ତୀର୍ଥରେ ବସି ଉପାସନା କରୁଥିଲେ । ବୋଧ ହୁଏ ସେହି ସବୁ କଥାଦେଖି ଲୋକେ ତାହାଙ୍କୁ 'ମୁନି' ବୋଲି କହୁଥିଲେ ଏବଂ ଶୂଦ୍ରକୁଳରେ ଜାତ ହୋଇଥିବାରୁ 'ଶୂଦ୍ର ମୁନି' ଆଖ୍ୟାରେ ଆଖ୍ୟାତ ହେଲେ । ସେ ମହାତ୍ମା ନାନାସ୍ଥାନରେ ପରିଭ୍ରମଣ କରି ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା କରିଥିବାର ପ୍ରମାଣ ମିଳେ । ଦାସଙ୍କ ମହାଭାରତ ପ୍ରାୟ ଏହି ତିନିଶତ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ସମଗ୍ର ଉତ୍କଳରେ ବ୍ୟାପ୍ତ ହୋଇଅଛି, କିନ୍ତୁ ସର୍ବତ୍ର ସୁ ପ୍ରଚଳିତ ହୋଇ ନାହିଁ, ତାହାର କାରଣ ଗ୍ରନ୍ଥ ଅତି ବୃହତ୍, ତେଣୁ ଲେଖା ଖୋଜି ସର୍ବତ୍ର ମିଳୁ ନ ଥିଲା । ଆଜିକାଲି ତାହା ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିବାରୁ, ଆଶା ହୁଏ ତାହାର ପ୍ରଚାର ଏଣିକି

Digitized by srujanika@gmail.com

କ୍ରମଶଃ ବର୍ଦ୍ଧିତ ହେବ । ତଦନ୍ତର୍ଗତ ବର୍ଣ୍ଣନା ଯେପରି ମନ୍ତ୍ରମୁଗ୍ଧକର, ସେଥିପାଇଁ ତାହାର ଆଦର ବର୍ଦ୍ଧିତ ହେବା ବାଞ୍ଛନୀୟ ।

ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ସାର—ଏହି ଯୁଗରେ ଭାଷାର ଯୌବନକାଳ; ଯୌବନ କହିବାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଏହି ଯେ, ଯୌବନ ଦଶାରେ ମାନବର ଯେପରି ଜୀବନର ସର୍ବାଙ୍ଗୀନ ଉନ୍ନତି ନିର୍ଭର କରେ ଏବଂ ତେଜସ୍ୱିତା, ଶକ୍ତିମତ୍ତା, କାର୍ଯ୍ୟପଟୁତା ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରକାଶ ପାଏ, ଉକ୍ତ ଯୁଗରେ ଭାଷାର ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଘଟିଅଛି । ଏହି ସମୟରେହିଁ ଭାଷାର ସମ୍ୟକ୍ ପୁଷ୍ଟି ଓ ଶ୍ରୀବୃଦ୍ଧି ସାଧିତ ହୋଇଅଛି । ଧର୍ମବିପ୍ଳବ ବା ରାଷ୍ଟ୍ରବିପ୍ଳବ ସଂଘଟିତ ହେଲେ ସାହିତ୍ୟର ଅବସ୍ଥାର ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୁଏ । ଶଂସିତ ଯୁଗରେ ଏଦେଶରେ ଧର୍ମଭାବ ଜାଗ୍ରତଥିଲା, ଏହି ସୁଲକ୍ଷଣ ଯୁଗର ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତ କବି ଉକ୍ତ ଏବଂ ସେମାନଙ୍କ ରଚନା ସଦୁପଦେଶଗର୍ଭକ ଓ ସମାଜୋନ୍ନତି-ସାଧନକ୍ଷମ । ବସ୍ତୁତଃ ଏହିକାଳର ସାହିତ୍ୟ ବିଶୁଦ୍ଧ ଏବଂ ମାନବ ଜୀବନ ଗଠନ ପକ୍ଷରେ ସର୍ବଥା ଉପଯୋଗୀ । ସଦ୍‌ଗ୍ରନ୍ଥ କଥା ଶ୍ରବଣ, ଏସମୟରେ ଯେଉଁ ପୁରାଣଶାସ୍ତ୍ର ଅନଦିତ ହୋଇଅଛି ତାହା ଗୃହସ୍ଥମାନଙ୍କର ପରମ ସଖା । ସେଥିରେ ଇତିହାସ (ପୁରାଣ ପୁରୁଷମାନଙ୍କ ଉପାଖ୍ୟାନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଓ ସୁଲଳିତ ବିସ୍ତୃତ କଥା) ଚିକିତ୍ସା, ଜ୍ୟୋତିଷ, ସ୍ମୃତି, ନ୍ୟାୟାଦିଶାସ୍ତ୍ର, ଇନ୍ଦ୍ରଜାଲ ବା ଭୋଜବିଦ୍ୟା, ଗାରୁଡ଼ିବିଦ୍ୟା ଏବଂ ମନ୍ତ୍ରତନ୍ତ୍ରାଦି ବହୁବିଧ ବିଷୟ ନିହିତଅଛି । ଏହା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ସାହିତ୍ୟର "ଅଳୀମାଳୀ-ପେଡ଼" । ପୁରାଣପାଠରୁ ଜଣାଯାଏ, ଜଣେ ବସି ସ୍ୱେଚ୍ଛାଭାବେ ତାହାସବୁ ଗ୍ରନ୍ଥିନାହାନ୍ତି, ପୂର୍ବକାଳରେ ଆର୍ଯ୍ୟଋଷିମାନଙ୍କର ଏ ଦେଶରେ ଗୋଟିଏ ବିରାଟସଭା ହେଉଥିଲା; ସେହି ସଭାରେ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରଶ୍ନ ଉତ୍ଥାପିତ ହୋଇ ମହର୍ଷିମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଯାହା ମୀମାଂସିତ ବା ପ୍ରତିବଚନୀକୃତ ହୋଇଥିଲା, ତାହାହିଁ ପୁରାଣର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ କଥା । ଇଂରାଜରେ ଇନ୍‌ସାଇକ୍ଲୋପିଡ଼ିଆ ଯେପରି ଧରଣରେ ଲିଖିତ, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଦେଶର ପୁରାଣ ସେହିପରି । ଯେଉଁ ସ୍ୱଦେଶ-ହିତୈଷିମାନେ ଏହି ଉଲ୍ଲିଖିତ ବସ୍ତୁ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ସଂଗ୍ରହ କରିଅଛନ୍ତି, ସେମାନେ ଅମର ଏବଂ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ପରମପୂଜାସ୍ପଦ । ଉକ୍ତ ସମୟୋତ୍ପାଦିତ ମାତୃଭାଷାର ବିପୁଳ ସମ୍ପଦ ଲାଗି ଆମ୍ଭେମାନେ କାହିଁକି ସ୍ପୃହାବତ୍ତା ନ ହେବୁଁ ? ଭାଷା ସରଳ, ଅତ୍ୟନ୍ତ ଲାଳିତ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ଏବଂ ବିଶୁଦ୍ଧ । ଏହି ସମୟର ସାହିତ୍ୟ-ମାର୍ଗ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ସର୍ବଥା ଅନୁସରଣୀୟ । ଆଜିକାଲି ଆମ୍ଭେମାନେ ଇଂରାଜରୁ ସବୁ ଅନୁକରଣ କରି ଭାଷାର ମାର୍ଗ ଗତି ଯାଉଅଛୁଁ ଏବଂ ଦୂରବର୍ତ୍ତିତା କ୍ରମଶଃ ବଢ଼ିଅଛି । ଇଦୃଶୀ ଗତି, କେତେଦୂର ମଙ୍ଗଳକାରୀ ତାହା କୁହାଯାଇ ନ ପାରେ । ଯେପରି କୌଣସି ଜାତି ତାହାର ପ୍ରାଚୀନ ଚିତ୍ର ହୃଦୟ ସମକ୍ଷରେ ନ ରଖି କିମ୍ବା ଅତୀତକାଳର କଥାସବୁ ଆଲୋଚନା ନ କରି ଉନ୍ନତି ପଥରେ ଅଗ୍ରସର ହୋଇ ନ ପାରେ, ସାହିତ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଭିନ୍ନ ଦେଶର ଲୋକମାନେ ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରାଚୀନ ସାହିତ୍ୟ ଆଲୋଚନା କରନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଦେଶରେ ତାହା ନ ଥିବାରୁ ସମ୍ୟକ୍ ଉନ୍ନତି ହୋଇ ପାରୁ ନାହିଁ । ଶଂସିତ ଯୁଗର ସାହିତ୍ୟ ଦୂରରେ ରହି ଆମ୍ଭମାନେ ଚଳି ପାରିବୁଁ ନାହିଁ । ଆଧୁନିକ ଯୁଗର ଭାଷା ସହିତ ତାହାକୁ ତୁଳନା କଲେ କେବଳ କେତେକ କ୍ରିୟା ବ୍ୟତିରେକେ ଆଉ କିଛି ବିଶେଷ ପାର୍ଥକ୍ୟ ହେବ ନାହିଁ । ପ୍ରତିମୁହୂର୍ତ୍ତ ଲୋକମୁଖରେ କ୍ରିୟାର ବ୍ୟବହାର ହେବାରୁ ତାହାର ଶୀଘ୍ର ପରିବର୍ତ୍ତନ ଅବଶ୍ୟମ୍ଭାବୀ । ସେଥିଲାଗି ସର୍ବଭାଷାରେ କ୍ରିୟାପ୍ରକରଣ ଦୁର୍ବୋଧ୍ୟ । କ୍ରିୟାରେ କିଛିର ପାର୍ଥକ୍ୟଅଛି ଦେଖନ୍ତୁ ।

ପ୍ରାଚୀନ	ଆଧୁନିକ
ଆମଣ୍ଟିବ	= ଉଞ୍ଚାଇବ (ଭଞ୍ଜଙ୍କ କାବ୍ୟରେ "ଆଣ୍ଟିବ")
ଭାଙ୍ଗି	= ଭାଙ୍ଗି
ରୁହାଇ	= "ରହ"ର ପ୍ରେରଣାର୍ଥରେ—

ଏପରି ପ୍ରୟୋଗ ଆଜିକାଲି ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ ।

ଟାଳୁଛି	= ଡାଡ଼ୁଛି ('ଟଳ' ଧାତୁରୁ)
ଧାମନ୍ତି	= ଧାଆନ୍ତି
ପଡ଼ାଏ	= ପଢ଼ାଏ
ଶୁଣିଲେ	= ଶୋଇଲେ (ବ: ମ:—ଅଧ ପର୍ବ ୪୧ଶ)
ସଙ୍ଗେ	= ସାଜେ; ଏହି ଅର୍ଥରେ,
ହାନୋଳ	= ଅନୋଳ (ଅଣ୍ଡାଳ)
ବର୍ତ୍ତିଲା	= ବଞ୍ଚିଲା
ନିର୍ମାଣିଲା	= ଉତ୍ପାଦିଲା ଏପରି ପ୍ରୟୋଗ ପ୍ରଚୁର ।

ଉଲ୍ଲିଖିତ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତରୁ ଦେଖା ଯାଉଅଛି ଯେ, ଭଞ୍ଜ, ଟଳ ଓ 'ପଢ଼'ଧାତୁର ପ୍ରାଚୀନ କ୍ରିୟା ଅପେକ୍ଷାକୃତ ବିଶୁଦ୍ଧ ଏବଂ ପ୍ରାକୃତର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ । "ନମସ୍ତେ" 'ଉଚ୍ଚେ' ପ୍ରଭୃତି

Digitized by srujanika@gmail.com

ସ୍ଥଳରେ ପ୍ରାଚୀନ ଭାଷାରେ "ନମନ୍ତ୍ରେଣ" "ଉଚ୍ଛେଣ" ଏହପରି ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଅଛି । ଆଜି କାଲି ଯାହା ଅସମାପିକା କ୍ରିୟାରୂପେ ପରିଗଣିତ ହୁଏ, ତାହା ପ୍ରାଚୀନ ଭାଷାରେ ସମାପିକାସ୍ୱରୂପ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିଲା । ଉଦାହରଣ ଭଳି ଭଳି 'ଜାଉବା' ବା 'ଜାଉବା ହେଉ' 'ଶୁଣିବା ହେଉ' ସ୍ଥଳରେ ତତ୍କାଳୀନ ବ୍ୟବହାର 'ଜାଉବା' 'ଶୁଣିବା (ମା)' ଏହପରି । ଯଥା:—

'ସୁଜନେ ହାସ୍ୟ ନ ଜାଉବା, ତୁମ୍ଭ ଚରଣେ ମୋର ସେବା' ।
'କ୍ଷମା କରିବା ମୋର ଦୋଷ' (ବ: ମ:) ।

ନେତ୍ରପଟ୍ଟୀ ଅଭିନାର୍ଥକ 'ପିଞ୍ଛ' ଶବ୍ଦ ବୋଧ ହୁଏ 'ପିଣ୍ଡା' (ପଡନେଚ୍ଛା) ଶବ୍ଦରୁ ଆଗତ, "ନୟନ ପିଞ୍ଛନ ମାଉଲା । ଚକ୍ଷ ଭେଦରେ ଧ୍ୟାନ କଲା" ଗ: ମ: । ବର୍ତ୍ତମାନ ଅପେକ୍ଷା ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ପ୍ରାକୃତ ଅଂଶ ଅଧିକ ପରିମାଣରେ ମିଶ୍ରିତ ଥିଲା । ପୁରାଲିଖିତ ପୋଥିରେ ଥିବା 'ଶ' ସ୍ଥଳରେ 'ସ' ଦୀର୍ଘସ୍ୱର ସ୍ଥଳରେ ହ୍ରସ୍ୱସ୍ୱର ଏବଂ 'ନ' ସ୍ଥଳରେ 'ଣ' ପ୍ରଭୃତି ଯାହାକୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ଆଜିକାଲି ଅଶୁଦ୍ଧ ବୋଲି ମଣୁଁ ତାହା କଅଣ ଲେଖନକାରଙ୍କର ତ୍ରୁଟି ବା ପ୍ରମାଦ? ଲେଖକ କିମ୍ବା ପରିଷ୍କାର ଅସଂସ୍କୃତଜ୍ଞ? ବୋଧ ହୁଏ ତାହା ନୁହେ ପ୍ରାକୃତ-ଭାଷାର ସହିତ ତେତେବେଳେ ଘନିଷ୍ଠ ସମ୍ପର୍କ ଥିଲା ବୋଲି, ତହିଁରୁ ଉକ୍ତରୀତି ଅନୁକୃତ ହୋଇଅଛି, ତତ୍କାଳୀନ ଗ୍ରନ୍ଥାଦିରେ 'ଅନ' ପ୍ରତ୍ୟୟ ନିଷ୍ପନ୍ନ କେତେକ ଶବ୍ଦ ଭିନ୍ନରୂପ ହୋଇଅଛି; ଯଥା—'ଭ୍ରମଣ' 'ଭ୍ରମଣି', 'ମଣ୍ଡନ'="ମଣ୍ଡଣି" ସେହପରି 'କରଣି', 'ଭାଳେଣି', 'ଶ୍ରବେଣି', 'ଗାୟଣି', ଇତ୍ୟାଦି । ଆହ୍ୱାନାର୍ଥକ 'ହକାର' କ୍ରିୟା ବୋଧ ହୁଏ 'ଓଙ୍କାର' ରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ; ଓଁ ଆହ୍ୱାନ ଓ ସ୍ୱୀକାର ସୂଚକ ଅବ୍ୟୟ; ଆହ୍ୱାନ ମଧ୍ୟ ପୁରାଣାଦିରେ ଉକ୍ତ ଅର୍ଥରେ 'ଓଙ୍କାର' ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଅଛି । 'ସଙ୍ଗେ' ଅର୍ଥ 'ସାଜେ' ଆଜିକାଲି ଅର୍ଥ 'ସଙ୍ଗରେ' । 'ଉଆର'ର ପ୍ରାଚୀନ ଅର୍ଥ =ପ୍ରବୋଧ, ବୁଝାଇ', ଆଧୁନିକ ଅର୍ଥ—ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି (ଉପ୍ୟାର୍ ଶବ୍ଦଜ) । ଉକ୍ତ ଯୁଗ ରଚିତ ପଦ୍ୟମାନଙ୍କରେ ଅଧୁନାତନ ରୀତି ଅନୁସାରେ ଉପଯାସ୍ୱର ମିଳି ନାହିଁ; ଏହା ବୋଲି ତାହା ଦୂଷଣୀୟ ହୋଇ ନ ପାରେ । ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ତାହାର ତେତେ ଆବଶ୍ୟକତା ନାହିଁ । ଓଡ଼ିଆରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଦର ଶେଷରେ ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣ ଥାଏ । ବର୍ଣ୍ଣିତ ସମୟରେ ଗଦ୍ୟ ଲେଖାର ବିଲୋପ ହୋଇ ନାହିଁ-ନିଷ୍ପ୍ରେଜ ଭାବରେ ବିଦ୍ୟମାନ ଥିଲା । ଅନେକ ଗୁଡ଼ିଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ଗ୍ରନ୍ଥ, ଏହି ସମୟରେ ଗଦ୍ୟରେ ଲିଖିତ ହୋଇଥିଲା । ସେ ଗୁଡ଼ିକ 'ପଦ୍ମ ପୁରାଣ' ପ୍ରଭୃତିର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ କଥା ଅବଲମ୍ବନରେ ଲିଖିତ । ଯଥା—ସୋମନାଥ ବ୍ରତ କଥା, ସୁଦଶା ବ୍ରତ କଥା, ରବିନାରାୟଣ ବ୍ରତ କଥା ଇତ୍ୟାଦି । ଏହି ଗଦ୍ୟ ଲେଖା ଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର । ବାକ୍ୟ ଗୁଡ଼ିକ ଅତି କ୍ଷୁଦ୍ର, ପଦ୍ୟ ପ୍ରାୟ ବେଧ ହୁଏ । ପଦ୍ୟ ଲେଖା ତେତେବେଳେ ଏତେ ସୁପ୍ରଚଳିତ ଥିଲା ଯେ, ଅତ୍ୟଳ୍ପ ଗଦ୍ୟ ଲେଖାରେ ମଧ୍ୟ ତାହାର ସାଦୃଶ୍ୟ ବା ଗଠନପ୍ରଣାଳୀ ସଂକ୍ରାମିତ ହୋଇ ଯାଇଅଛି । ସଙ୍ଗୀତ ଶାସ୍ତ୍ରର ଚର୍ଚ୍ଚା ଏ ସମୟରେ ଥିଲା । ରାଜାମାନେ ସଙ୍ଗୀତପ୍ରିୟ ଥିଲେ ଏବଂ ସ୍ୱୟଂ ସଙ୍ଗୀତ ସବୁ ରଚନା କରୁଥିଲେ । ବୀର ଶ୍ରୀ ଗଜପତି ମୁକୁନ୍ଦ ଦେବ, ଯୋଗେନ୍ଦ୍ର ଦେବ, ଜଗନ୍ନାଥ ଦେବ, ଜଳନ୍ଧରଖିପତି ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର, ଶ୍ରୀ ହରିଚନ୍ଦନ ଭୀମଦେବ ପ୍ରଭୃତି ରାଜା ବା ରାଜବଂଶୀୟମାନଙ୍କ ଭଣିତ ଅନେକ ସଙ୍ଗୀତ ମିଳନ୍ତି । ତଦ୍ବ୍ୟତୀତ ଦ୍ୱିଜ ଶ୍ରୀଧର, ନାରାୟଣ ରଥ, ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣ ଯତ୍ତି ପ୍ରଭୃତି ବୋଧ ହୁଏ ଏହି ସମୟରେ ସଙ୍ଗୀତ ରଚନା କରିଥିଲେ ଶେଷୋକ୍ତ କବିଙ୍କ ସଙ୍ଗୀତର ସଂଖ୍ୟା ଓ ପ୍ରକାର ଅଧିକ । ତାଙ୍କର ଅଧିକାଂଶ ସଙ୍ଗୀତ ରାଧାକୃଷ୍ଣଙ୍କ ପ୍ରେମକୁ ଅବଲମ୍ବନ କରି ଲିଖିତ । ସ୍ଥଳେ ସ୍ଥଳେ ଭାବଗାମ୍ଭୀର୍ଯ୍ୟ ରହିଅଛି । ସେମାନେ ଧର୍ମବତଃ ଗଜପତି ମୁକୁନ୍ଦ ଦେବଙ୍କ ରାଜତ୍ୱ କାଳରେ ଜୀବିତ ଥିଲେ । ସଙ୍ଗୀତପ୍ରିୟ ଉକ୍ତ ରାଜାଙ୍କ ନିକଟରୁ ସେମାନେ ସମ୍ମାନ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥିବେ, ଅସମ୍ଭବ ନୁହେ । ରାଜାମାନେ ସ୍ୱାଧୀନ, ବିଦ୍ୱାନ୍ ଏବଂ ଦେଶୀୟ ଥିବାରୁ ଏହି ଯୁଗରେ ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କ ସର୍ବ ବିଷୟକ ଉନ୍ନତି ହୋଇଥିଲା ।

ପାଗଳର ପ୍ରଳାପ ।

ଉଦାହରଣ ।

(୪)

ପୂର୍ବରୁ କହିଅଛି ମୁଁ "ମୂର୍ଖପାଗଳ"—କିନ୍ତୁ ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ଉଦାହରଣ ଆଣି ଥୋଇ ଦେଉଅଛି । ଏହି ସ୍ୱବିରୋଧ

Digitized by srujanika@gmail.com

(Self-contradiction) ଦୋଷକୁ ନିଜକୁ ନିଜେ ପାଗଳ ପ୍ରମାଣ କରାଇବା କଠିଣ ନୁହେ । "ଯହିଁକ ଡରେ ତହିଁରେ ମରେ" । ଆତ୍ମସମର୍ଥନ କରିବାକୁ ଯାଇ ଅସମର୍ଥ ହୋଇ ପଡୁଅଛ—ଡାକିବାକୁ ଯାଇ ପର୍ଦ୍ଦାଫାଙ୍କ । କିନ୍ତୁ ପାଗଳ 'ନା ଶ୍ରେଢ଼ ବନ୍ଦା'; ନିଜର ମୂର୍ଖତା ପ୍ରମାଣ ନ କରି ସହଜରେ ଛାଡ଼ୁ ନାହାନ୍ତି ।

ପ୍ରମାଣ :—୧ ପାଗଳ ହୋଇ କାଗଜରେ ଲେଖା
୨ ଯାହା ବାକ୍ୟେ ତାହା କାର୍ଯ୍ୟେ ଅଦେଖା
୩ ପାଠ ଶାଠ ପଢି ବୋଲାଇ ଜ୍ଞାନୀ
୪ ଅମଳ ଦଖଲେ କିଛି ନ ଅଣି ।

ଏପରି ଅକାଟ୍ୟ ଯୁକ୍ତିରେ ଯଦି ପ୍ରମାଣ ଅସିଦ୍ଧ ହୁଏ ତେବେ ନାଗୁର । କିନ୍ତୁ ନିରପେକ୍ଷ ବିଚାରକ ଠିକ ବିଚାର କରିବେ ଏହା ମୋର ଭରସା ।

ବହୁ ପଢ଼ି, ଭଲ ମନ୍ଦ ଜାଣି ଶୁଣି, କାଗଜରେ ଲେଖି, ସଭା ସମିତିରେ ବକ୍ତୃତା ଦେଇ, ଯଦି କାର୍ଯ୍ୟରେ କେହି କିଛି ନ କରେ ସେ ମୂର୍ଖନୁହେ ତ ଆଉ କଅଣ ? କବିପରି କହି ଅଛନ୍ତି "ଜ୍ଞାନଂ ଭାରଂ କ୍ରିୟାଂ ବିନା" ।

ପଣ୍ଡିତ ପାଠକ—ଏହି ହିସାବରେ ଆପଣଙ୍କର ପାଗଳଟି ମୂର୍ଖ । ଏବେ ବୁଝିଲେତ ?

ଉଦାହରଣ ଦେବାକୁ ଯାଇଁ ଅନେକ ସମୟରେ ମୁଁ ଲକ୍ଷ୍ୟଭ୍ରଷ୍ଟ ହୋଇ ଯାଉଅଛି ; କିନ୍ତୁ ତାହା ମୋର ଦୋଷ ନୁହେ । ପିଲା ଦିନରେ ଠିକିଏ ସଙ୍ଗୀତ ଶୁଣିଥିଲି ; ତାହାର ଅନୁକରଣ କରିବାକୁ ଯାଇ ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ପଡୁଅଛି । ସଙ୍ଗୀତ ପୂର୍ବରୁ ଯେପରି "ଡାରେ, ଡାରେ" ବା "ତାନା, ନା, ନା" ଠିକିଏ ହୁଏ, ମୋର ସେହିପରି କଅଣ ଠିକିଏ ହୋଇ ଯାଉଅଛି—ସହୃଦୟ ପାଠକ କ୍ଷମା କରନ୍ତୁ । ଆପଣଙ୍କର ବହୁବହୁ ଲେଖକମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଅଛି, ତାହାର ନାମ "ମୁଖବନ୍ଧ" (ବୈଷ୍ଣବୀ ଭାଷାରେ "ଗୌର-ଚନ୍ଦ୍ରିକା") । ତାହା ଅନେକ ରୂପଧାରଣ କରି ଆପଣଙ୍କର ମନ ହରଣ କରେ—କେତେବେଳେ ଲେଖକ ନିଜର ଦୈନ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କରୁ କରୁ, କେତେବେଳେ ବା ବିଷୟର ଗୁରୁତ୍ୱ ବ୍ୟକ୍ତ କରୁ, ନିଜର ଗୁପ୍ତ ଅହଂକାର ବା "ହାମ୍-ବଡ଼ା" ଠିକିଏ ଅଲକ୍ଷିତ (ଅଜ୍ଞାତ ନୁହେ) ଭାବରେ ପ୍ରକାଶ କରି ଥାନ୍ତି ଆପଣ କିବଙ୍କର ଦୈନ୍ୟ ଭାବରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ଯାଆନ୍ତି । "କ୍ୱ ସୂର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରଭବୋବଂଶଃ କ୍ୱ ଚାଳ୍ପବିଷୟା ମତିଃ" ଅନେକଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ ଉଦାହରଣ । ଯାହାହେଉ—ଘୋଡ଼ା ଚଢିବା ପୂର୍ବରୁ ଯେପରି ତାହାର ମୁହଁ ଦେଖା ହୁଏ, କଲଦ ଘଣାରେ ବୁଲିବା ପୂର୍ବରୁ ଯେପରି ତାହାର ଚକ୍ଷୁ ବନ୍ଦା ହୁଏ, ଗାଈ ଦୁହିଁବା ପୂର୍ବରୁ ଯେପରି ତାହାର ଗୋଡ ଛନ୍ଦା ହୁଏ ; ଅଥବା ଗଛ ଲଗାଇବା ପୂର୍ବରୁ ଯେପରି ମନ୍ଦା ହୁଏ, ଭାତ ଖାଇବା ପୂର୍ବରୁ ଯେପରି ରନ୍ଧା ହୁଏ, କାଠରେ ସୌଖୀନ ଦ୍ରବ୍ୟ ତିଆରି ପୂର୍ବରୁ ଯେପରି ରନ୍ଦା ହୁଏ, ମୋକଦମା କରିବା ପୂର୍ବରୁ ଯେପରି କେତେ କଅଣ ଫନ୍ଦା ହୁଏ, କୌଣସି ସତ୍କର୍ମ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ଯେପରି ସାଧାରଣ ଗୁନ୍ଦା ହୁଏ—ସେହିପରି ପ୍ରବନ୍ଧ ଇତ୍ୟାଦି ଲେଖିବା ପୂର୍ବରୁ ଠିକିଏ 'ମୁହଁବନ୍ଧା' ହେବା (ହାତ ବନ୍ଧାତ ସରକାର ସମାଜ ପ୍ରଭୃତି ନାନା କାରଣରୁ ହୋଇ ରହିଅଛି) ଭଲ । ବାଳକର ଯେପରି କ୍ରୀଡ଼ା ବା "ତାମ୍ସା" ଦେଖାଇବା ପୂର୍ବରୁ ଚକ୍ଷୁ ବାନ୍ଧି ଦିଏ, ଲେଖକ ସେହିପରି ଲେଖିବା ପୂର୍ବରୁ ଠିକିଏ ମୁହଁ ବାନ୍ଧି ଦିଅନ୍ତି, କାଳେ ପାଠକ ଅତିଶୟ ମିଶ୍ରଣ ଯୋଗୁଁ (ଅତିଶୟ ଭଦ୍ରତା ହେଲେ ମଧ୍ୟ କେହି କାହାର ପଦାର୍ଥକୁ ମନ ଭାବେ ନାହିଁ ।) ପ୍ରବନ୍ଧଟା ଏକା-ବେଳେକେ ଗିଳି ପକାଇବେ । ଧୈର୍ଯ୍ୟଶୀଳ ପାଠକ ! ଦେଉଳକୁ ମୁଖଚାଳ ବଳି ପଡିଲାଣି । ମୁଖବନ୍ଧ ପଢ଼ି ବୋଧ ହୁଏ ଆପଣଙ୍କର ମୁଖବନ୍ଦର ଉପକ୍ରମ ହେଲାଣି—ବର୍ତ୍ତମାନ କେତେକ ଉଦାହରଣ ଶୁଣନ୍ତୁ ।

ମେଷ୍ଟିଚନସ୍ ଯୀଶୁଖ୍ରୀଷ୍ଟ—ଯେ କି ବର୍ତ୍ତମାନ ପୃଥିବୀର ଏକଷଷ୍ଠାଂଶ ଲୋକଙ୍କର ଦେବତା—ଯେତେବେଳେ ଯିହୁଦୀମାନଙ୍କୁ (Jews) ତାହାଙ୍କର ନୂତନ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ଧର୍ମରେ ଦୀକ୍ଷିତ କରାଇବା ନିମନ୍ତେ ଚେଷ୍ଟା କରିଥିଲେ, ତେତେ-ବେଳେ ଯିହୁଦୀମାନେ ତାଙ୍କ କଥାରେ କର୍ଣ୍ଣପାତ ସୁଦ୍ଧା କରି ନ ଥିଲେ ; ପାଗଳ ବୋଲି ଉପହାସ ମଧ୍ୟ କରିଥିଲେ । ଶେଷରେ ଉପଧର୍ମ ପ୍ରଚାର କରି ତଦ୍ଦେଶବାସିଙ୍କର ଘୋର-ତର ଅନିଷ୍ଟ ସାଧନ କରୁଥିବାର ଅଭିଯୋଗ ଉପସ୍ଥିତ କଲେ । ବିଚାରକର୍ତ୍ତା ପାଇଲେଟ୍ ଯୀଶୁଙ୍କର କୌଣସି ସାମାନ୍ୟ ଦୋଷ ନ ଦେଖି ମଧ୍ୟ ଲୋକଙ୍କ କଥାରେ ତାହା-ଙ୍କର ପ୍ରାଣଦଣ୍ଡର ଆଜ୍ଞା ଦେଲେ । ପ୍ରତିହିଂସାପରାୟଣ ଲୋକମାନେ ତାହାଙ୍କ ଉପରେ ନିଷ୍ଠୁରତା ତ୍ୟାଗ କରିବାକୁ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲୁଣ୍ଠିତ ହେଲେ ନାହିଁ । ଶେଷରେ ତାହାଙ୍କ ମସ୍ତକରେ ଜଣେ ମୁଲୁଟ ପରିଧାନ କରାଇ ତାହାଙ୍କୁ କଣ୍ଟକବିଦ୍ଧ କରି କ୍ରସ୍ (Cross) ରେ ହତ କଲେ । ସେହି ସମୟରେ ଦୟାର ଅବତାର ଯୀଶୁ କହିଥିଲେ "Forgive them Father, they know not what they do." ହେ ପିତଃ, ସେମାନଙ୍କୁ କ୍ଷମା କର, ସେମାନେ କଅଣ କରୁଅଛନ୍ତି ସେମାନେ ଜାଣି ପାରୁ ନାହାନ୍ତି । ତାହାଙ୍କର ଏହି ଅଲୌକିକ ସ୍ୱାର୍ଥତ୍ୟାଗ ଦେଖି ଲୋକମାନଙ୍କର ମନରେ ଅଦ୍ଭୁତ ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୁଏ । ଯେଉଁମାନେ ତାହାଙ୍କୁ ପାଗଳ, ପ୍ରତାରକ ମନେ କରୁଥିଲେ, ସେହିମାନେହିଁ ତାହାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟଧର୍ମରେ ଦୀକ୍ଷିତ ହେଲେ । ଯୀଶୁଙ୍କର ଯେଉଁ ଅଟଳ ବିଶ୍ୱାସ ଓ ଭକ୍ତିପ୍ରଣୋଦିତ କାର୍ଯ୍ୟାବଳୀ ତାହାଙ୍କୁ ପ୍ରତାରକ ବା ପାଗଳ ଅଭିହିତ କରାଇ ଥିଲା—ସେହି ବିଶ୍ୱାସ ତାହାଙ୍କୁ ଧର୍ମ୍ମଜଗତରେ ଅମର କରାଇଲା ।

ସେହିପରି ହିରଣ୍ୟ କଶିପୁ ତନୟ ସପ୍ତମ ବର୍ଷୀୟ ବାଳକ ପ୍ରହ୍ଲାଦଙ୍କ ମଧ୍ୟ ତାହାଙ୍କର ପିତା 'ଅନୁପ୍ରବଣ୍ଟ, (ଭୂତାବିଷ୍ଟ) ବା ପାଗଳ କହିଥିଲେ । କାରଣ, ପ୍ରହ୍ଲାଦ ସର୍ବଦା ପିତାଙ୍କର ପରମଶତ୍ରୁ ନାରାୟଣଙ୍କ ନାମ ଉଚ୍ଚାରଣ କରୁଥିଲେ । ହରିଙ୍କର ସ୍ତୁତି ଗାନ କରୁଥିଲେ ଓ ତାହାଙ୍କ ଭାବରେ ତନ୍ମୟ ହେଉଥିଲେ । ନାନାବିଧ ଉତ୍ପୀଡ଼ନ ସତ୍ତ୍ୱେ କରି ମଧ୍ୟ ସେ ତହିଁରୁ ବିରତ ହୋଇ ନ ଥିଲେ । 'ପିତାର ବାକ୍ୟ ଅଲଙ୍ଘନୀୟ' । କିନ୍ତୁ ପ୍ରହ୍ଲାଦ ସତ୍ୟର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ରକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ଅଟଳ ବିଶ୍ୱାସର ବଶବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ ପିତାର ଆଜ୍ଞା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅବହେଳା କରୁଥିଲେ । ସେହେତୁ ହିରଣ୍ୟଙ୍କର ଅନୁଚରଗଣ ମଧ୍ୟ ପ୍ରହ୍ଲାଦଙ୍କୁ "ଭୂତାବିଷ୍ଟ" ଭାବୁଥିଲେ ।

ପୁନଶ୍ଚ କହନ୍ତି "ଯାହାର କଥା ଯା'ର ମନକୁ ନ ଆସେ ସେ ତାକୁ କହେ ପାଗଳ," ହିରଣ୍ୟ କଶିପୁ ଯେ ପ୍ରହ୍ଲାଦଙ୍କୁ "ଦୁର୍ମତି" ବା 'ପାଗଳ' କହିବେ ବିଚିତ୍ର କଅଣ? ପୁଣି କପିଳବସ୍ତୁର ରାଜା ଶୁଦ୍ଧୋଦନ ତାହାଙ୍କର ପ୍ରିୟତମ ପୁତ୍ରଙ୍କର ମନର ବୈରାଗ୍ୟ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରାଇବାରେ ଅକ୍ଷମ ହୋଇ ପୁତ୍ର ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କୁ ସ୍ନେହବଶତଃ ହେଉ ବା ମନୋଦୁଃଖରେ ହେଉ ପାଗଳ କହିବାକୁ ବୋଧହୁଏ ଶ୍ରୁତ ନ ଥିଲେ ।

ବୁଦ୍ଧଦେବ—ଅତୁଳ ସମ୍ପତ୍ତି, ସୁରମ୍ୟଭବନ, ବୃହତ୍ ଅଟ୍ଟାଳିକା, ଓ ବିଳାସର ନାନାବିଧ ଉପକରଣ ତ୍ୟାଗକରି, ପିତା ମାତା ପତ୍ନୀ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କର ସ୍ନେହ ବନ୍ଧନ ଛିନ୍ନକରି, ସଂସାର ଦୁଃଖ ମୋଚନାର୍ଥେ ବନବାସୀ ହେଲେ । (ସେ "ପେଟ ନିମନ୍ତେ ମାଧ୍ୟମ ଯୋଗୀ" ନୁହନ୍ତି ।) ସାଧାରଣ ଲୋକ ଯେଉଁ ବିଷୟ ସୁଖ ନିମନ୍ତେ ଆଜୀବନ ଅକ୍ଳାନ୍ତ ପରିଶ୍ରମ କରୁଅଛନ୍ତି—ସେହି ସୁଖକୁ ତୁଚ୍ଛଜ୍ଞାନ କରିବା ବ୍ୟକ୍ତି ବିଷୟୀ ଚକ୍ଷୁରେ ବାତୁଳ ପ୍ରତିଭାତ ନ ହୋଇ କି ହେବ? କିନ୍ତୁ ସେହି ବାତୁଳତା ବର୍ତ୍ତମାନ 'ଦେବତ୍ୱ'ରେ ପରିଣତ ହୋଇଅଛି ।

ମହତ୍ତ୍ୱ ଓ ବାତୁଳତା ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ କ୍ଷୀଣରେଖା ବିଦ୍ୟମାନ । ମନୁଷ୍ୟ କୌଣସି ଅସାଧାରଣ ଗୁରୁତର କାର୍ଯ୍ୟରେ ହସ୍ତକ୍ଷେପ କଲାକ୍ଷଣି ସାଧାରଣ ଚକ୍ଷୁରେ ବାତୁଳ ବୋଲି ପ୍ରତିଭାତ ହୁଏ । ଯଦି ତାହାଙ୍କର ଅଦ୍ଭୁତ କ୍ଷମତା ବଳରେ ସେ କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ପାରନ୍ତି ତେବେ ତ ଅମରତ୍ୱ ଲାଭ କରନ୍ତି ନଚେତ୍ ବନର ମାଳତୀ ପରି ତାହାଙ୍କର ସେହି ଉଚ୍ଚଭାବ ଗୁଡ଼ିକ ବନେ ଫୁଟି ଶୁଖିଯାଏ । ଜଗତର ଚକ୍ଷୁରେ ସେ ପାଗଳ ।

କେତେ ମହାତ୍ମା ଏହିପରି ବାତୁଳ ଅଭିହିତ ହୋଇ ଅଛନ୍ତି । ଧର୍ମ ବାତୁଳଙ୍କର ସଂଖ୍ୟା କରିବା ଅସମ୍ଭବ । ଜଗତରେ କେତେ ଲୋକ ସଂସାରର ସୁଖରାଶି ବିସର୍ଜନ ଦେଇ ଅପରିଜ୍ଞାତ ସୁଖ ଆଶାରେ ଗିରି, ନଦୀ, ବନ, ମରୁ, ପର୍ବତ କ୍ରୋଡ଼ରେ ନିଭୃତ ଜୀବନ ଯାପନ କରି ଅଛନ୍ତି କିଏ କହି ପାରିବ । ଘୋର ସଂସାରୀ କେତେବେଳେ ସେମାନଙ୍କୁ ପାଗଳ କହିବାକୁ ଶ୍ରୁତ ନାହିଁ ଜବ କହି ଅଛନ୍ତି ପରା:—

ସୁଖୈଶ୍ୱାଦୟ ଦେଖିପ୍ରକୃତ ହସଲ
ଉଲ୍ଲୁକର ଦୃଷ୍ଟି ବନ୍ଧ" ।

କ୍ରମଶଃ

ବେଦ ଓ ଧର୍ମ୍ମ ।

ବେଦ ଭଲ କି ମନ ଏହା ବିଚାର କରିବାକୁ ଗଲେ ବେଦରେ କି କି କଥାମାନ ଅଛି ତାହା ପ୍ରଥମେ ଜାଣିବା ଆବଶ୍ୟକ । ସମସ୍ତେ ଜାଣନ୍ତି ବେଦରେ ଅନେକ ଗୁଡ଼ାଏ

Digitized by srujanika@gmail.com

ମନ୍ତ୍ର ଅଛି । ସେ ମନ୍ତ୍ରମାନଙ୍କୁ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ଉଚ୍ଚାରଣ କରି ଯଜ୍ଞରେ ଆହୁତି ପ୍ରଦାନ କଲନ୍ତି । ସେ ଆହୁତିମାନ ସ୍ୱର୍ଗରୁ ଦେବତାମାନେ ଓହ୍ଲାଇ ଆସି ଯେ ଯାହା ଭାଗ ଖାଇ ଥାଆନ୍ତି । ଅର୍ଥାତ୍ ଯେଉଁ ଦେବତାଙ୍କ ନାମୋଚ୍ଚାରଣ ପୂର୍ବକ ଆହୁତି ଦିଆ ହୋଇଥାଏ ସେହି ଦେବତା ଆସି ତାହାଙ୍କୁ ହାତ ପତାଇ ଖାଇ ଯାଆନ୍ତି । ଏକଥା ହିନ୍ଦୁମାନେ କହି ବେଦର ଗୌରବ ପୃଥିବୀକୁ ଦେଖାନ୍ତି — କହନ୍ତି "ଦେଖ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବେଦୋଚ୍ଚାରଣର ଅନନ୍ତ ଫଳ ! ସ୍ୱୟଂ ଦେବତାମାନେ ସ୍ୱର୍ଗ ଛାଡିଆସି ଆହୁତି ଖାଆନ୍ତି ।" ଅନ୍ୟ ଧର୍ମାବଲମ୍ବୀମାନେ ଏହା ଶୁଣି ହସନ୍ତି ଏବଂ ନାନା ପ୍ରକାର ଉପହାସ କରି ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର ମୂର୍ଖତା ଓ କୁସଂସ୍କାର-ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅମନୁଷ୍ୟତା ବୁଝି ନିଅନ୍ତି । ଫଳତଃ ବେଦର ମର୍ଯ୍ୟାଦାର ହାନି ହୁଏ । କୌଣସି ଦେବତାଙ୍କୁ କେବେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଯଜ୍ଞଭାଗ ନେବାକୁ ଦେଖି ନାହୁଁ । ସଚ୍ଚାରେ ମଧ୍ୟ [illegible] ଉତ୍ତର ଦେଇ ନ ପାରି ଦେଇ [illegible] ସେମାନେ କହି [illegible] । ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କୁ ସଚ୍ଚାରେ ପଚ୍ଛ [illegible] "ଦେବତାମାନଙ୍କର ସୂକ୍ଷ୍ମ ଶରୀର । [illegible] ଯଦି ସେମାନେ ଆସିଲେ ସ୍ଥୂଳ ଚକ୍ଷୁକୁ କିପରି ଦେଖାଯିବ ?" ଯେଉଁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ମନ୍ତ୍ରୋଚ୍ଚାରଣ କରି ଆହୁତି ଦେଲେ ସେ ମଧ୍ୟ ଦେଖି ନାହାନ୍ତି । ତେବେ ସେ ଏଭଳି କହି ଦେବେ ଯେ "ବେଦର ମନ୍ତ୍ରମାନଙ୍କର ଛଳରେ ଦେବତାମାନଙ୍କର ନାମ କଥିତ ଅଛି । ବେଦ ପଢିଲେ ସହଜରେ ଜଣାଯିବ ।"

ବେଦ ପଢିଲେ କିଏ ? ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ କହିଲେ ଯେ ଏକା ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କର ବେଦ ପାଠର ଅଧିକାର ଅଛି, ଅନ୍ୟ ଲୋକଙ୍କର ନାହିଁ । ଅଧିକାର ବିହୀନ ଲୋକେ ବେଦ ପାଠ କଲେ ତାହାର ବଂଶ ଲୋପ ଇତ୍ୟାଦି ନାନା ପ୍ରକାର ଅଭିଶାପର କଥାମାନ ମଧ୍ୟ ବୋଲା ଯାଇଅଛି । ସୁତରାଂ ଭୟରେ ଆଉ ବେଦ ଖୋଲୁଛି କିଏ । ବ୍ରାହ୍ମଣେ ଯାହା କହିଲେ ତାହା ଠିକ୍ । ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ କଥାନୁଯାୟୀ ପ୍ରବାଦ ଚଳିଅଛି "ବ୍ରହ୍ମା ବିଲବିଲାଇଲେ ବେଦ ।" ପ୍ରକୃତରେ ବ୍ରହ୍ମା ବିଲବିଲାଇ କହିଥିଲେ ଅଥବା ବ୍ରହ୍ମା ଈଶ୍ୱର କଥିତ କଥା ଶୁଣି ଲୋକରେ ପ୍ରକାଶ କରିଅଛନ୍ତି ତାହା ବୁଝିବାକୁ କାହାର ପ୍ରୟାସ ନାହିଁ । ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରଭାବରୁ ଆମ୍ଭ-ମାନଙ୍କର ଜ୍ଞାନ ନୂତନ ଭାବରେ ଗଠିତ ହୋଇ ଯାଇଅଛି । ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ପ୍ରଧାନ ବୈଜ୍ଞାନିକ ପଣ୍ଡିତ ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ଅଜ୍ଞେୟ ଆଖ୍ୟା ଦେଇଅଛନ୍ତି । ଯେଉଁ ଈଶ୍ୱର ଅଜ୍ଞେୟ ତାଙ୍କର ପୁଣି କଥା ଏବଂ ସେ କଥା ପୁଣି ଋଷିମାନେ ଶୁଣି ଲୋକ ପରମ୍ପରା ଅବଗତ ହୋଇ ପରେ ବ୍ୟାସଦେବ ତାହା ଲେଖିଲେ ଏବଂ ସେ ମନ୍ତ୍ରଗୁଡିକ ପୁଣି [illegible] ଯେ ବ୍ରାହ୍ମ-ଣଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଉଚ୍ଚାରିତ ହୋଇ ଅଗ୍ନିରେ ଆହୁତି ଦିଆ ଗଲେ ଦେବତାମାନେ ଅଦୃଶ୍ୟ ଭାବରେ ଆସି ହାତ ବଢାଇ ଥପଣା ଥପଣା ଭାଗ ନେଇ ଯାଆନ୍ତି । ଏକଥା କଦାପି ହୋଇ ନ ପାରେ । ସୁତରାଂ ବେଦ ଗୋଟାଏ ଋଷିମାନଙ୍କର କଳ୍ପନା ପ୍ରସୂତ ଗ୍ରନ୍ଥ । ତାହାର ମାହାତ୍ମ୍ୟ କିଛି ନାହିଁ, ଏବଂ ତାହାକୁ ମାନିବା ଉଚିତ ନୁହେ ବୋଲି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଅଧୁନିକ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଶିକ୍ଷାପ୍ରାପ୍ତ ଯୁବକମାନେ ମୁକ୍ତ କଣ୍ଠରେ ସ୍ୱୀକାର କରିବେ ।

ଏପରି ହେବା ନିମିତ୍ତ ଦାୟୀ କିଏ ? ଏଥିରେ ଦୋଷ କାହାର ଅଛି ? ମୁଁ ମୁକ୍ତ କଣ୍ଠରେ କହୁଅଛି ଦୋଷ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କର । ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ବେଦ ପଢିଲେ ନାହିଁ କି ପରକୁ ପଢାଇଲେ ନାହିଁ । ସେମାନେ ବେଦ ପୋଥିରେ ଡୋର ବାନ୍ଧିଦେଇ ରଖିଲେ ଏବଂ ପଛେ ଆଉ କେହି ଫିଟାଇବି ସେଥିସକାଶ ଅଭିଶାପର ଆଶ୍ରୟ ଦେଲେ । ସୁତରାଂ ଆଉ କେହି ସେ ଡୋର ଫିଟାଇଲେ ନାହିଁ । ଗୋଟାକେତେ ପ୍ରଧାନ ପ୍ରଧାନ ମନ୍ତ୍ର ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କର ଅଭ୍ୟାସ ହୋଇ ରହି-ଥିଲା । ସେହିସବୁ ଦେଖି ପୁରାଣର ସୃଷ୍ଟି କରି ଆପଣାର ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଏବଂ ଅକ୍ଲେଶରେ ଜୀବନ ଯାତ୍ରା ନିର୍ବାହ କରିବା କାରଣ ବୃତ୍ତି ଖଞ୍ଜିବାର ବାଟ ବାଛିଲେ । ଯେ ଯେ ପ୍ରକାର ଲୋକ ତାହାକୁ ସେପରି ଭାବରେ ବୁଝାଇବା କାରଣ ନାନାପ୍ରକାର ରସସମ୍ବଳିତ କଥାମାନ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇ ପୁରାଣରେ ବସିଲା ଏବଂ ତହିଁର କଥକ, କବି, ଓ ଗାୟକମାନେ ବାହାରି ସେ ସବୁ ସମର୍ଥନ କରିବା କାରଣ ନାନା ପ୍ରକାର ଗୀତ ଓ କଥାମାନ ଖଞ୍ଜି ଗଲେ । ଏଣେ ପୁରାଣର ନାନା ସ୍ଥାନରେ ଲୁହାଗଲା ବେଦ ସତ୍ୟ ଓ ଅକାଟ୍ୟ । ମାତ୍ର ତେଣେ ଯେ ବେଦର ବିପରୀତ ନିତାନ୍ତ ଅସତ୍ୟ କଥାମାନ ଲୋକଙ୍କୁ ସ୍ୱାର୍ଥ ସାଧନୋଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ବୁଝାଇ ଦିଆଗଲା ଏଥିରେ ଧର୍ମ ନଷ୍ଟ ନ ହୋଇ ନଷ୍ଟ ହେବ କାହିଁରେ ? ଏହି ପୁରାଣମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବେଦ ନଷ୍ଟ ହୋଇଅଛି । ଏହି ପୁରାଣମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଆମ୍ଭ-

Digitized by srujanika@gmail.com

ମାନଙ୍କର ମନୁଷ୍ୟତାର ଦୋଷ ହୋଇଅଛି । ଏହି ପୁରାଣ-ମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଆମ୍ଭେମାନେ ସତ୍ୟ କଥା ଶିଖିଅଛୁଁ । ଏହି ପୁରାଣମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଆମ୍ଭେମାନେ ନାନା ପ୍ରକାର ପାପ କରିବାକୁ ଶିଖି ତହିଁରେ ଘାଣ୍ଟି ହେବାକୁ ପ୍ରଶ୍ରୟ ପାଇଅଛୁଁ । ଏହି ପୁରାଣମାନଙ୍କୁ ହେତୁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଅଧଃପତିତ କରି ସ୍ୱାର୍ଥସାଧନରୂପୀ ପାପର ଅବଶ୍ୟମ୍ଭାବୀ ଫଳସ୍ୱରୂପ ବ୍ରାହ୍ମଣ-ମାନେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ତଦ୍ରୂପ କର୍ମ୍ମା ତତୋଽଧିକ ଅଧଃପତନ ହୋଇଅଛନ୍ତି ।

ମୋର ଜଣେ ପୁରାଣବିତ୍ ବୟୋବୃଦ୍ଧ ବନ୍ଧୁଙ୍କୁ ମୁଁ ଦିନେ ପଚାରିଲି ଯେ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ କିରଣରେ କେତେ ଗୋଟି ରଙ୍ଗ ଅଛି । ବନ୍ଧୁଟି ମରହଟ୍ଟୀ ଲୋକ । ଇଂରାଜୀ ପଢି ନାହାନ୍ତି । ସେ ତାହା ଜାଣି ନ ଥିବାର ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ମୁଁ ପଚାରିଲି ଯେ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ରଥ ଇତ୍ୟାଦି ଅଛି କି ନାହିଁ? ବନ୍ଧୁଟି ଅକ୍ଳେଶରେ କହିଲେ ଯେ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ଗୋଟିଏ ରଥ ଅଛି । ତହିଁର ଗୋଟିଏ ଚକ ଏବଂ ତହିଁରେ ସାତଗୋଟି ଘୋଡ଼ା ଲାଗିଥାଏ । ଏହା ପୁରାଣରେ ସେ ପଢିଅଛନ୍ତି । ମୁଁ କହିଲି ପୁରାଣର ଏ ବର୍ଣ୍ଣନା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ମିଥ୍ୟା । ବେଦରେ ମନ୍ତ୍ର ଅଛି ତହିଁରେ ଲେଖାଅଛି ଯେ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ କିରଣରେ ସାତ ଗୋଟି ବର୍ଣ୍ଣ ବିଦ୍ୟମାନ ଅଛି । ଯେପରି ସପ୍ତବର୍ଣ୍ଣବିଶିଷ୍ଟ କିରଣ ଦ୍ୱାରା ସୂର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇ ରହିଅଛନ୍ତି । ତଦ୍ରୂପ ସପ୍ତ-ସ୍ୱର-ବିଶିଷ୍ଟ ବେଦଦ୍ୱାରା ଈଶ୍ୱର ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ବେଦର ମନ୍ତ୍ର ଯଥା—"ସପ୍ତତ୍ରା ହରତୋ ରଥେ ବହନ୍ତି ଦେବ ସୂର୍ଯ୍ୟ, ଶୋଚିଷ୍କେଶଂ ବିଚକ୍ଷଣ" । ଏଥିର ପ୍ରକୃତ ଅର୍ଥ ପ୍ରକାଶ ନ କରି ପୁରାଣକାରମାନେ ଲୋକଙ୍କୁ ଭୁଲାଇବା ପାଇଁ ମନଗଢ଼ା ଗୋଟିଏ ଗଳ୍ପର ସୃଷ୍ଟି କରି ରଥ ଇତ୍ୟାଦି ପ୍ରକାଶ କଲେ । ସହସ୍ର ପାଠରେ ମଧ୍ୟ ମନ୍ତ୍ରଟିରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ, ରଥ, ଏବଂ ସପ୍ତ ଇତ୍ୟାଦିର କଥା ଅଛି । ସୁତରାଂ ଲୋକ-ଙ୍କର ମନ ମାନିଗଲା ଏବଂ ଫଳରେ ସେମାନେ ପ୍ରକୃତ ତଥ୍ୟ ଅବଗତ ନ ହୋଇ ଗୋଟିଏ ମିଥ୍ୟା କଥା ବୁଝି ବସିଲେ । ବନ୍ଧୁ ମୋଠାରୁ ଏହା ଶୁଣି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ମୋତେ ପଚାରିଲେ ଯେ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ କିରଣରେ କି ସାତଗୋଟି ବର୍ଣ୍ଣ ଅଛି । ମୁଁ କହିଲି ଯେଉଁମାନେ ବିଜ୍ଞାନ ପଢିଅଛନ୍ତି ସେମା-ନଙ୍କୁ ଏହା ଉତ୍ତମରୂପେ ଜଣାଅଛି । ଏହା ବିଜ୍ଞାନ ସମ୍ମତ ବାକ୍ୟ । ବନ୍ଧୁଟି ବିରକ୍ତ ହୋଇ କହିଲେ ଯେ ସେ ବୃଦ୍ଧ ହୋଇ ମରିବାକୁ ବସିଲେ ଏବଂ ଧର୍ମ୍ମ ଅର୍ଜ୍ଜନ କରିବାକୁ ଯାଇ ବହୁ ପୁରାଣ ପାଠ କଲେ, ମାତ୍ର ତହିଁରେ ଯେବେ ପ୍ରକୃତ କଥା ନ ଜାଣି କେବଳ ଗଳ୍ପ ଗୁଡ଼ାଏ ବୁଝି ରହିଲେ ତେବେ ପିଲା ଖେଳରେ ଜୀବନଟି କଟାଇବା ଭିନ୍ନ ଆଉ କିଛି ହେଲା ନାହିଁ । ପାଠକେ ! ବାସ୍ତବରେ ଯେଉଁମାନେ ପୁରାଣ ପଢି ଦିନ କାଟୁଅଛନ୍ତି ସେମାନେ ବାଳକ ପ୍ରାୟ ଖେଳ ଖେଳରେ ଉପନ୍ୟାସ ପଢି ସମୟ ନଷ୍ଟ କରୁଅଛନ୍ତି । ଏଥିରେ କି ଉପକାର ଅଛି ସହଜରେ ଜଣା ଯାଉଅଛି ।

ଏଠାରେ ଗୋଟିଏ ଗଳ୍ପ ମନେ ପଡ଼ିଲା । ଜଣେ ଗୃହସ୍ଥର ଘରେ ଜଣେ ସଂସ୍କୃତଜ୍ଞ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଠାକୁର ପୂଜା କରୁଥିଲା । ଦିନକରେ ବ୍ରାହ୍ମଣର ଅଣୌଚାବସ୍ଥା ହେବାରୁ ସେ ଆଉ ଜଣେ ବ୍ରାହ୍ମଣକୁ ଠିକା ଦେଇଗଲା । ଠିକାରେ ରହିବା ଲୋକଟି ଅପାଠୁଆ ଅଥବା ଅଳ୍ପ ପାଠୁଆ ଅଟେ । ସେ ଠାକୁର ପୂଜା କରିବାକୁ ଆସି ଦେଖିଲା ଯେ ଗୃହସ୍ଥ ଯେଉଁ ଭୋଗ ସଜାଡ଼ିଅଛି ତହିଁରେ ତୁଳସୀ ନାହିଁ । ତହିଁ ଗୃହସ୍ଥଙ୍କୁ କହିଲା ଯେ ତୁଳସୀ ନ ହେଲେ ଠାକୁର ଭୋଗ ଖାଆନ୍ତି ନାହିଁ । ସୁତରାଂ ତୁଳସୀ କରିବାକୁ ହେବ, ନୋହିଲେ ସେ ଠାକୁର ପୂଜା କରିବ ନାହିଁ । ଗୃହସ୍ଥ ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ତୁଳସୀ ପ୍ରସ୍ତୁତ କଲା । ଠାକୁରଙ୍କର ତୁଳସୀ ଭୋଗ ଦୁଇଓଳି ହୁଏ । ସୁତରାଂ ପୂଜକ ଏବଂ ଯଜମାନଙ୍କର ତୁଳସୀ ଖାଇ-ବାରେ ବିଶେଷ ସୁବିଧା ହେଲା । ଅଣୌଚାନ୍ତେ ପୁରାତନ ପୂଜକ ଫେରିଆସିଲା । ମାତ୍ରସେ ତୁଳସୀ ଲୋଡ଼ିଲା ନାହିଁ । ଦୁଇ ଦିନ ପରେ ଗୃହସ୍ଥ କାନ୍ଦି ଆସି କହିଲା "ଗୋସାଇଁ ଆପଣ ତୁଳସୀ ଲୋଡ଼ିଲେ ନାହିଁ—ଠାକୁରେ ଦୁଇଦିନ ହେବ ଉପବାସୀ ଥିବାର ମୋତେ ସ୍ୱପ୍ନାଦେଇଅଛନ୍ତି ।" ପୂଜକ ପଚାରିଲା "କିପରି ?" ଗୃହସ୍ଥ କହିଲା ଠିକାରେ ଯେ ପୂଜା କରିବାକୁ ଆସିଥିଲା ସେ ଦୁଇଓଳି ତୁଳସୀ କରୁଥିଲା ଆପଣ ତୁଳସୀ ଲୋଡ଼ିଲେ ନାହିଁ; ସୁତରାଂ ଠାକୁରେ ଖାଇ ନାହାନ୍ତି; ପୂଜକ ଠିକା ବ୍ରାହ୍ମଣକୁ ଡାକାଇବାରେ ସେ କହିଲା ଯେ ତୁଳସୀ ନ ଥିଲେ ଠାକୁରଙ୍କ ଭୋଗ ଲାଗିବ କିପରି ? ଯେତେ-ବେଳେ ମନ୍ତ୍ରରେ ଅଛି "ତୁଳସୀ ନମଃ" ତେତେବେଳେ 'ତୁଳସୀ' ନ ଥିଲେ ନମଃ କିହାଯିବ କିରୂପେ ? ପୂଜକ ଠିକା ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ବୁଦ୍ଧିକୁ ଧନ୍ୟମାନି ଗୃହସ୍ଥକୁ ତାହାର ଦ୍ୱାରା ପୂଜା ଚଳାଇବାକୁ କହି ଠାକୁର ପୂଜା ଶେଷ ଚାଲିଗଲା । ଏହିରୂପେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅଷାଢ଼ିଆ ଜର୍ଣ୍ଣକ ଷାଢ଼ିଆ ପରାସ୍ତ ହେଲା । ସେହିରୂପ ବୃଦ୍ଧ ଘୋର ପୁରାଣକାରମାନେ ବେଦମନ୍ତ୍ରରେ ରଥ ଇତ୍ୟାଦି ଶବ୍ଦ ଗୁଡ଼ିକ ଦେଖି ତାହାର ଅଯଥାର୍ଥ ବ୍ୟବହାର କରିଅଛନ୍ତି ଏବଂ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଭଣ୍ଡମରୂପେ ଭସେ୍ଟ ଖାଇବାର ସୁଯୋଗ ମିଳିଅଛି । ପୁରାଣକାରମାନେ ସେରୂପ କୌଶଳ ଅବଲମ୍ବନ କରି ଦେବଦେବୀ ଗଢ଼ି ନ ଥିଲେ ଆମ୍ଭେମାନେ ନାନାପ୍ରକାର ଭୋଗଖାଇ ରସନା ତୃପ୍ତ କରନ୍ତୁ କିପରି ?

ମୁଁ ମୋର ପୁରାଣବିତ୍ ବନ୍ଧୁଙ୍କୁ ଏ ଗଳ୍ପଟି ମଧ୍ୟ କହିଲି । ବନ୍ଧୁ ସେ ଦିନରୁ ପୁରାଣ ଯେ ଅଲୀକ ଗଳ୍ପରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ତାହା ଦୃଢ଼ରୂପେ ବିଶ୍ୱାସ କରି ବେଦଧର୍ମ୍ମ ଜାଣିବା କାରଣ ବିଶେଷ ଉତ୍କଣ୍ଠା ପ୍ରକାଶ କଲେ । ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ସେହି ରଥ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ କଥା ଦିନକରେ ଜଣେ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ପଢ଼ିବାରୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଋଗ୍ ବେଦରୁ ଆଉ ଗୋଟିଏ ମନ୍ତ୍ର ଉଦ୍ଧୃତ କଲେ । ତାହା ଏହି—"ଅଲ୍ଲଷ୍ଟେନ ରଜସା ବର୍ତ୍ତମାନୋ ନିବେଶୟନ୍ନମୃତଂ ମର୍ତ୍ୟଞ୍ଚ ହିରଣ୍ୟ ଏନ ସବିତା ରଥେନା ଦେବୋ ଯାତି ଭୁବନାନି ପଶ୍ୟନ୍ ।" ଏ ମନ୍ତ୍ରରେ ପ୍ରକୃତରେ ଆକର୍ଷଣ ଶକ୍ତିର କଥା ଲେଖାଅଛି । ପୃଥିବୀ ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟର ଯେଉଁ ଆକର୍ଷଣ ଶକ୍ତି ଆବିଷ୍କାର କରି ଆଜି ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ପଣ୍ଡିତମାନେ ଗର୍ବରେ ଆସ୍ଫାଳନ କରୁଅଛନ୍ତି ତାହା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ପୂର୍ବପୁରୁଷ ଆର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କୁ ବିଶଦରୂପେ ଜଣାଥିଲା ଏବଂ ବେଦରେ ତାହା ଲିପିବଦ୍ଧ ହୋଇ ରହିଅଛି । ପୁରାଣ ପ୍ରଭାବରୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ତାହା ଭୁଲିଯାଇ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ରଥ ଏବଂ ଲାଲିଆ ଘୋଡ଼ାର ମହିମା କଳ୍ପନା ଦ୍ୱାରା ଗ୍ରହଣ କରି ଧର୍ମ୍ମ ସ୍ୱପ୍ନଦେଖୁଅଛୁଁ । ପାଠକେ ଦେଖିବେ ଯେ ଉକ୍ତ ଉଭୟ ମନ୍ତ୍ରରେ ଘୋଡ଼ାର କଥା ଆଦୌ ନାହିଁ; ସୁତରାଂ ତାହା କପୋଳ କଳ୍ପିତ । ତେବେ କେହି କହି ପାରନ୍ତି ଯେ ଋଗ୍‌ବେଦର "ଇନ୍ଦ୍ରା ଅଶ୍ୱା ହରିତଃ ସୂର୍ଯ୍ୟସ୍ୟ ଚିତ୍ରା ଏତଗ୍ୱା ଅନୁମାଦ୍ୟାସଃ । ନମଃସ୍ୟନ୍ତୋ ଦିବ ଆ ପୃଷ୍ଠମସ୍ଥୁଃ ପରଦ୍ୟାବା ପୃଥିବୀ ଯନ୍ତି ସଦ୍ୟଃ ।" ମନ୍ତ୍ରରେ ଅଶ୍ୱଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଅଛି, ସୁତରାଂ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ଅଶ୍ୱ ଅଛି । ମାତ୍ର ଏ ମନ୍ତ୍ରରେ ଅଶ୍ୱର ଅର୍ଥ ମହତ୍ତ୍ୱ ବ୍ୟାପନଶୀଳ କିରଣ । ସୁତରାଂ ଘୋଡ଼ାର କଥା କହିଲେ ଭସେ୍ଟର କଥା ମନେ ପଡ଼େ । ଯଦି ଏହିର ଉତ୍ତରରେ କେହି କହିବେ ଯେ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ସପ୍ତଅଶ୍ୱ ଯାହା ପୁରାଣରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି ତାହା କିରଣକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟକରି ବୋଲା ଯାଇଅଛି ତେବେ ଲୋକ ଭୁଲାଇବା ପାଇଁ ଗାଳଗଳ୍ପର ଆଶ୍ରୟ ନେବାର କି ପ୍ରୟୋଜନ ? ସପ୍ତଅଶ୍ୱ ଦ୍ୱାରା ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ରଥ ଟଣା ହେବା ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବାର କି କାରଣ ? ସ୍ପଷ୍ଟ କଥାକହି ଦେଇଥିଲେ ଲୋକେ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ମହିମା ସହଜରେ ବୁଝି ପାରିଥାନ୍ତେ, ଅଥଚ ତାଙ୍କର ବୈଜ୍ଞାନିକ ଜ୍ଞାନ ଜନ୍ମିଥାନ୍ତା । ନାନାଦି ପୁରାଣ ପଢ଼ି ଯେଉଁମାନେ ମରିବାକୁ ବସିଲେ ଗଳ୍ପଛଡ଼ା ଯେବେ ଆଉ କିଛି ନ ବୁଝିଲେ ତେବେ କେଉଁ ଜନ୍ମରେ ତାଙ୍କର ପ୍ରକୃତ ଜ୍ଞାନ ଲାଭ ହେବ ? ଯେଉଁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦ୍ୱିତୀୟ ମନ୍ତ୍ରଟି କହିଲେ, ତାଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଆକର୍ଷଣ ଶକ୍ତିକଥା ଜଣା ନାହିଁ ସେ ଜାଣନ୍ତି ସେହିରଥ ଓ ଘୋଡ଼ାର କଥା ।—କି କପଟାଗ୍ନିର !

ପୁରାଣରେ ବୃତ୍ରସଂହାର ନାମକ ଗଳ୍ପ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଅଛି । ଅନେକ ପୁରାଣରେ ଏହାର ବର୍ଣ୍ଣନା ଅଛି ଏବଂ ଏହାକୁ ଆଶ୍ରୟ କରି ଅନେକ କାବ୍ୟ ଓ ଗୀତାଦି ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଅଛି । ବୃତ୍ର ନାମକ ଗୋଟିଏ ଅସୁର ପ୍ରଭୁତ ବଳଶାଳୀ ହୋଇ ସ୍ୱର୍ଗକୁ ଯାଇ ଦେବତାମାନଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ କରି ଏବଂ ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମଧ୍ୟ ଯୁଦ୍ଧକରି ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ହରାଇ ସ୍ୱର୍ଗ ଅଧିକାର କରି ନେଲା । ଶଚୀ ଓ ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ନନ୍ଦନ କାନନ ତାହା ହାତରେ ପଡ଼ିଲା । ଆଉ ରକ୍ଷା ନାହିଁ! ସୃଷ୍ଟି ଯିବା ଉପରେ ବସିଲା । ଦାନବ ହାତରେ ଅମରାବତୀ । ଏହା କାହା ଦେହରେ ସହିବ ? ଇନ୍ଦ୍ର ଦେବତାମାନଙ୍କ ସହିତ ସଲାହକରି ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କୁ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ନିକଟକୁ ପଠାଇବାର ପରାମର୍ଶ ବାନ୍ଧିଲେ । ବ୍ରହ୍ମା ସମ୍ମତି ହୋଇ କ୍ଷୀରୋଦଧି ତୀରରେ ଯାଇ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ସ୍ତବ କଲେ । ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ଅଧିଷ୍ଠାନ କରିବା ସକାଶ ସ୍ତବ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ଅନ୍ୟେ ପରେ କା କଥା ? ବିଷ୍ଣୁ ଅନନ୍ତ ଶୟନରେ ସୁଖରେ ଶୋଇଅଛନ୍ତି । ଯେମନ୍ତ ଶୋଇବାଠାରୁ ଆଉ ସୁଖ ନାହିଁ! ଲକ୍ଷ୍ମୀ ତାଙ୍କର ପଦସେବା କରୁଅଛନ୍ତି । ତୁମ୍ଭ ଆମ୍ଭ ପ୍ରାୟ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ଘରକରଣା ଅଛି—ଶୋଇବା ସମୟରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କର ପଦ ସେବାଦ୍ୱାରା ନିଦ୍ରାର ଅପବ୍ୟୟ ଓ ଆରାଧନା ହୁଏ । ତଥାପି ବିଷ୍ଣୁ ସର୍ବବ୍ୟାପୀ, ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ ଓ ସର୍ବଜ୍ଞ ! ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ସ୍ତବରେ ତାଙ୍କର ଆସନ ଟଳିଲା । ସର୍ବବ୍ୟାପୀ ବିଷ୍ଣୁ କ୍ଷୀରୋଦଧି କୂଳରେ ଆସି ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କୁ କାରଣ ପଚାରିଲେ, ବ୍ରହ୍ମା ଆପଣାର କଥା ନିବେଦନ କଲାରୁ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ଆଦେଶ ହେଲା ଯେ ବୃତ୍ରକୁ ମାରିବା ସହଜ ନୁହେ । ସମସ୍ତ ଦେବତାମାନେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଆପଣା ଆପଣାର କଳାରୁ ଏକ ୨ କଳା ଦେଲେ ତହିଁରେ ବଜ୍ର ନାମକ ବାଣ ନିର୍ମିତ ହେବ ଏବଂ ସେହି ବାଣ ଭିନ୍ନ ବୃତ୍ରର ମୃତ୍ୟୁ ନାହିଁ । ବିଶ୍ୱକର୍ମା ତତ୍ରତ୍ରଶାଳା ଆହୁତ ହେଲେ ଯୋଡ଼ାଠାରେ ଯେପରି କାରଖାନା ଅଛି ତାହାଠାରୁ ବଳି ପ୍ରକାଣ୍ଡ କାରଖାନା ବସିଗଲା ଏବଂ କଳଯନ୍ତ୍ର ଓ ଅସ୍ତ୍ରାଦି ସାହାଯ୍ୟରେ ବଜ୍ର ନିର୍ମିତ ହେଲା । ଅବଶେଷରେ ସେହି ଅସ୍ତ୍ର ଦ୍ୱାରା ବୃତ୍ର ସଂହାର ହେଲା ଏବଂ ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ସହିତ ଦେବତାମାନେ ସୁଖରେ ସ୍ୱର୍ଗରେ ରହିଲେ । ପୁରାଣରେ ଏଗୁଡ଼ିକ ଯେଉଁ କଳ୍ପନାରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ସେ କଳ୍ପନା ଯେଉଁ ନିତାନ୍ତ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । ବେଦରେ ବୃତ୍ରର ଅର୍ଥ ମେଘ । ସୂର୍ଯ୍ୟ ନିଜ ଉଷ୍ମତା ଦ୍ୱାରା ସମୁଦ୍ରରୁ ଜଳକଣାକୁ ବାଷ୍ପରୂପେ ଆକାଶକୁ ଆକର୍ଷଣ କରି ନିଅନ୍ତି । ତାହା ମେଘରୂପେ ପରିଣତ ହୁଏ । ଏବଂ ସୂର୍ଯ୍ୟ ତାହାକୁ ଆପଣାର କିରଣ ଦ୍ୱାରା ଛିନ୍ନଭିନ୍ନ କରି ବାୟୁ ସାହାଯ୍ୟରେ ଇତସ୍ତତଃ ବିକ୍ଷିପ୍ତ କରନ୍ତି । ଏହା ବେଦର କଥା । ଏସମ୍ବନ୍ଧରେ ଦେଢ଼ଶହ ଗୁଡ଼ିକ ମନ୍ତ୍ର ଋଗ୍‌ବେଦରେ ଲିଖିତ ଅଛି । ସେ ସମସ୍ତ ବିଜ୍ଞାନ ସମ୍ମତ ନିତାନ୍ତ ସତ୍ୟ କଥା । ଏଖନି ବିଜ୍ଞାନ ପଢ଼ି ଯାହା ସୃଷ୍ଟିର କାର୍ଯ୍ୟ ଦୋଳ ଜଣା ଯାଉଛି ତତ୍ସମସ୍ତ ବେଦରେ ବିଶଦ ଭାବରେ ଲିଖିତ ଅଛି । ପୁରାଣକାର ସେହି ମନ୍ତ୍ର-ମାନଙ୍କରେ ପଢ଼ିଲେ "ଇନ୍ଦ୍ର", "ଦାନବ", ବୃତ୍ର ଇତ୍ୟାଦି । ମନରେ ଭାବିଲେ ଇନ୍ଦ୍ରରାଜା ଓ ବୃତ୍ର ଅସୁର । ତହିଁ ଘୋର ଯୁଦ୍ଧ ବର୍ଣ୍ଣନାର ଗୋଟିଏ କାଣ୍ଡକର ସ୍ୱାର୍ଥସିଦ୍ଧିର ଉପାୟ କାଢ଼ିଲେ । ଯଦି ସେ ପ୍ରକୃତ ଅର୍ଥ ଅବଗତ ଥାଆନ୍ତି ତେବେ କପଟଭାବେ ମିଥ୍ୟା ଗଳ୍ପର ସୃଷ୍ଟିକରି ଲୋକଙ୍କୁ ମିଥ୍ୟାଶିକ୍ଷା ଦେଇ ପାପପଙ୍କରେ ନିମଗ୍ନ ହେଲେ । ଆଉ ଯଦି ଜାଣି ନ ଥାନ୍ତି ତେବେ ସେହି ପୂର୍ବୋକ୍ତ ଉତ୍ତେଜ'ର ସୃଷ୍ଟି! କହୁଲୋକେ ଧର୍ମ୍ମାର୍ଜନ ଲାଳସାରେ ପୁରାଣ ପଢ଼ି କହୁମୂଲ୍ୟ ସମୟ ନଷ୍ଟ କରନ୍ତି ଏବଂ ତହିଁରେ ଯଦି ଏହି ମିଥ୍ୟା ଜ୍ଞାନଲାଭ ହେଲା ସେ ଦୁଃଖ ରଖିବାର ଆଉ ସ୍ଥାନ ନାହିଁ । ଏଥିନିମିତ୍ତ ପୁରାଣକାର ସ୍ୱାର୍ଥପର ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ଦାମ୍ଭୀ ନୁହନ୍ତି କି ଅକାରଣ ଲୋକଙ୍କୁ ଭୁଲାଇ ଆପେ ପାଞ୍ଚ ପଇସା ଲାଭ କରିବାର ଲାଳସା ଭିନ୍ନ ଏଥିରେ ଆଉ କିଛି ନାହିଁ । ଯେବେ ଅର୍ଥ ଜଣା ନ ଥିଲା ଯେଉଁମାନେ ଜାଣନ୍ତି ସେମାନଙ୍କ ପରିଚୟ ପ୍ରକୃତ ଅର୍ଥ ଅବଗତ ହୋଇ ତାହା ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ କେତେ ଲାଭ ହୋଇଥାନ୍ତା । ମାତ୍ର ମିଥ୍ୟା କଥା କହି ଯେମନ୍ତେ ଆପେ ପାପରେ ପଡ଼ିଲେ ତେମନ୍ତେ ପାଠକମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ପାପରେ ପକାଇଲେ । ସଂସ୍କୃତ ଭାଷାରେ ସୈନ୍ଧବ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ଲବଣ ଏବଂ ଅଶ୍ୱ । ଯେଉଁଠାରେ ସୈନ୍ଧବ ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥିବ ସେ ପଦର ଅଶ୍ୱ ଇତ୍ୟାଦି ବୁଝି ଅର୍ଥ କରିବାକୁ ହେବ । ପ୍ରଭୁ ଖାଇବାକୁ ବସିବା ସମୟରେ ଭୃତ୍ୟକୁ ସୈନ୍ଧବ ଆଣିବାକୁ କହିବାରେ ଯଦି ଭୃତ୍ୟ ଘୋଡ଼ାଟାଏ ଆଣି ଦେଲା ଏବଂ ବୁଲିବାକୁ ଯିବା ସମୟରେ ସୈନ୍ଧବ ଆଣିବାକୁ କହିବାରେ ଯଦି ଭୃତ୍ୟ ଲୁଣ ମୁଠାଏ ଆଣି ଦେଲା ତେବେ ଭୃତ୍ୟର ମୂର୍ଖତ୍ୱ ଓ ଅକର୍ମ୍ମଣ୍ୟତାର ପରିଚୟ ଏକାବେଳକେ ମିଳିଗଲା । 'ଉତ୍ତେଜ' ସୃଷ୍ଟିକାରୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପରି ଜନ୍ତୁ ଲାଳସା ସମସ୍ତଙ୍କର ଅଛି । ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ସ୍ୱାର୍ଥସାଧନ ଓ ଲୁଣ୍ଠ ଲୋଭରେ ଏହି ଭଳି ନାନା ଅନର୍ଥ ଭିତରେ ପୁରାଣ ବୃଥା ମହାକାଳ ଫଳ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଦେଇଅଛନ୍ତି ।

ଧର୍ମ ରାଜ୍ୟରେ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ନିଜର ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ରକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଏହିରୂପରେ ମୂର୍ଖ କରି ରଖିଲେ । ବେଦରେ ଡୋର ବାନ୍ଧିଦେଇ ତାହା ପଢ଼ିବାକୁ ନିଷେଧ କଲେ ଏବଂ ପୁରାଣ ପଢ଼ିବା ପାଇଁ ଆଗ୍ରହ ବଢ଼ାଇଦେଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ କେହି କେହି ନୀତିଜ୍ଞ ରାଜନୀତିରେ ଅନଭିଜ୍ଞ ଇଂରାଜ ଭାରତବାସୀମାନଙ୍କୁ ମୂର୍ଖ କରି ରଖିଲେ ଇଂରାଜଙ୍କର ଆଧିପତ୍ୟ କହୁକାଳ ଭାରତରେ ରହିବାର କହି ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷା ଭାରତକୁ ଉଠାଇ ଦେବାର ପ୍ରସ୍ତାବ କଲା ପ୍ରାୟ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ଶାସନ ନୀତି ଚଳାଇ ଥିଲେ । ଆମ୍ଭେମାନେତ ବେଦ ପାଇଲୁ ନାହିଁ କି ପଢ଼ିଲୁ ନାହିଁ । ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କର ଯାହା ବେଦ ପଢ଼ିବା ଓ ପଢ଼ାଇବା କାର୍ଯ୍ୟ ଥିଲା ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ତାହା ଛାଡ଼ି ପୁରାଣ ପାଠ ଓ ପୁରାଣ ପଢ଼ାଇବାରେ ରହିଲେ । ବେଦ ପଢ଼ିବା ପାଇଁ ଯେଉଁ ପରିଶ୍ରମ କରିବାକୁ ହେଉଥିଲା ତାହା ଆଉ ହେଲାନାହିଁ । କ୍ରମେ ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ବେଦ ଭୁଲିଲେ ଏବଂ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ୨ ଆପେ ମୂର୍ଖ ହୋଇ ବସିଲେ । ପରକୁ ପକାଇବାକୁ ଗର୍ତ୍ତ ଖୋଳିଲେ ଆପଣାକୁ ତହିଁରେ ପଡ଼ିବାକୁ ହୁଏ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସେହି ଗର୍ତ୍ତରେ ପଡ଼ି ଏବେ ଆଉ ତାଙ୍କର ଉଠିବାର ଶକ୍ତି ନାହିଁ । ମୂର୍ତ୍ତି ପୂଜାର ସୃଷ୍ଟି କରି ବେଦର ପ୍ରକୃତ ଅର୍ଥକୁ ନାନାପ୍ରକାର ବିକୃତ

Digitized by srujanika@gmail.com

କରି ଦେଇ ଏବେ ସେହି ମୂର୍ତ୍ତି ପୂଜାରେ ଆପେ ଲିପ୍ତ-ହୋଇ ଅଧର୍ମାତ୍ମା ହୋଇ ଅଛନ୍ତି । ଶୁଭକ୍ଷଣରେ ଇଂରାଜମାନେ ଭାରତରେ ପଦାର୍ପଣ କରିଥିଲେ ଏବଂ ଶୁଭକ୍ଷଣରେ ଉନ୍ନତମନା ଇଂରାଜମାନେ ଭାରତୀୟ ଧର୍ମ-ଶାସ୍ତ୍ରର ଆଲୋଚନାରେ ଲାଗି ଯାଇ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଉଚ୍ଚ ବିଦ୍ୟା ଶିକ୍ଷା ଦେବା ସଙ୍ଗେ ଧର୍ମ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସ୍ୱାଧୀନତା ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ । ବହୁକାଳ ପରେ ମୁଦ୍ରାଯନ୍ତ୍ର ସାହାଯ୍ୟରେ ବେଦର ପୁନରୁଦ୍ଧାର ହୋଇଅଛି । ଏବେ ଆଉ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ଜାତିର ବେଦପାଠ ନିଷେଧ ବୋଲି ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କର କହିବାର ଶକ୍ତି ନାହିଁ । ସତ୍ୟଯୁଗ ଆବିର୍ଭୂତ ହେବାର ଦେଖା ଯାଉଅଛି । ସମ୍ପ୍ରତି ଲୋକେ ବେଦପାଠ କରି ତାହାର ମହିମା ଅବଗତ ହୋଇ ଆପଣାକୁ ଧନ୍ୟ ମଣୁ ଅଛନ୍ତି । ପୁରାଣରେ ଯେଉଁ କଳ୍କୀ ଅବତାରର ବର୍ଣ୍ଣନା ହୋଇଅଛି ମୋ ମତରେ ତାହା ଇଂରାଜ । ଇଂରାଜମାନେ ଘୋଟକପ୍ରିୟ । ଶୁଭ୍ରବର୍ଣ୍ଣଧାରୀ ଇଂରାଜ ଘୋଡାରେ ଚଢି ହାତରେ ତରବାରି ଅର୍ଥାତ କଠୋର ଶାସନ ଘେନି ଭାରତକ୍ଷେତ୍ରରେ ସମୁପସ୍ଥିତ । ତହିଁରେ ଆଉ କିଛି ନୋହୁ— ବେଦୋଦ୍ଧାରରୂପ ମହତ୍ଫଳ ହୋଇଅଛି । ଯେଉଁ ବେଦକୁ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ଡୋର ବାନ୍ଧି ରଖି ଦେଇଥିଲେ ସେହି ବେଦ ସର୍ବତ୍ର ପ୍ରଚାରିତ ହେଉଅଛି । ଲୋକେ କ୍ରମେ ତାହା ପାଠ କରି ସତ୍ୟ ଧର୍ମର ମହିମା ଅବଗତ ହେବେ ଏବଂ ତାହାହେଲେ ପୁନର୍ବାର ସତ୍ୟଯୁଗର ଆରମ୍ଭ ହେବ ।

ମୋର ଜଣେ ପ୍ରମାଣ ବନ୍ଧୁଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଦିନେ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେଉଁ ବନ୍ଧୁ କହିଲେ ଯେ "ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ଜାଣିବା ବଡ଼ କଠିଣ, ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ବୈଜ୍ଞାନିକମାନେ ଯାହା ଅଜ୍ଞେୟ ବୋଲି କହୁଅଛନ୍ତି ତାହା ବାସ୍ତବରେ ସତ୍ୟ । ମନେ ମନେ ତର୍କ କରି ଈଶ୍ୱରଙ୍କଠାରେ ଉପନୀତ ହେବା ଅସମ୍ଭବ । ଈଶ୍ୱର ନିଜେ ଦେଖା ଦେଇଥିଲେ ଅବଶ୍ୟ ସମସ୍ତ ସଂଶୟ ଦୂରୀଭୂତ ଯାଇଥାନ୍ତା । ମାତ୍ର ସେ ଦେଖା ଦେଲେ ନାହିଁ । ସେ ଲୁଚି ରହିବାରୁ ସିନା ଆମ୍ଭେମାନେ ଏତେ କଷ୍ଟ କରି ଅନ୍ଧାର ଘର ହାତାଡ଼ି ବୁଲୁଅଛୁ । ପୁରାଣମାନ କଳ୍ପନାରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଏବଂ ପରସ୍ପର ବିରୋଧୀ । ବାଇବେଲ ତହିଁର ଉଲଟା କୋରାନ ତାହାର ବିପରୀତ । କେହି କାହା ସଙ୍ଗେ ମିଳୁ ନାହିଁ । ନାନା ମୁନିଙ୍କର ନାନା ମତ । ଅନ୍ଧ ବିଶ୍ୱାସର ସାହାଯ୍ୟ ନ ନେଲେ ଈଶ୍ୱରଙ୍କର ଅସ୍ତିତ୍ୱ ପ୍ରମାଣ କରିବା କଠିଣ । ମୁସଲମାନ କହିଲେ ତାଙ୍କ ଧର୍ମ ଭଲ ଅଥଚ ନାନା ପ୍ରକାର ପାପ କାର୍ଯ୍ୟରେ ସଂଲିପ୍ତ । ଖ୍ରୀଷ୍ଟାନ କହିଲେ ତାଙ୍କର ଧର୍ମ ଭଲ ଅଥଚ ଅକାରଣ ଉତ୍ପାତ, ପରସ୍ୱାପହରଣ, ଅନ୍ୟତର ଲାଞ୍ଛନା ନିରବଚ୍ଛିନ୍ନ ବିବିଧ ଅପ-ରାଧଯୁକ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟରେ ରତ । ହିନ୍ଦୁ କହିଲେ ତାଙ୍କର ଧର୍ମ ଭଲ ଅଥଚ ଆପଣା ମଧ୍ୟରେ ଶୈବ ବୈଷ୍ଣବ ଗାଣପତ୍ୟାଦି ମତ ଘେନି ପିଟାପିଟି ଲଗାଇ ଅଛନ୍ତି ଏବଂ ପାପ କାର୍ଯ୍ୟର ସୀମା ନାହିଁ ଇତ୍ୟାଦି । ଏମନ୍ତ ଅବସ୍ଥାରେ କେଉଁ ଧର୍ମ ଭଲ କହିବା ବଡ଼ ବିଷମ ବ୍ୟାପାର । କେତେ ଲୋକ ଲଣ୍ଡଭଣ୍ଡ ହୋଇ କିନାକେତେ ହିନ୍ଦୁ ଧର୍ମ ତତ୍ପରେ ମୁସଲମାନ ଧର୍ମ, ତତ୍ପରେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟାନ ଧର୍ମ, ତତ୍ପରେ ବ୍ରହ୍ମଧର୍ମର ଆଶ୍ରୟ ଘେନି ପୁଣି ହିନ୍ଦୁ ଧର୍ମକୁ ଫେରି ଆସି-ବାର ଦେଖା ଯାଉଅଛି । ଏତେ ଜଞ୍ଜାଳରେ ପଡ଼ିବା-ଠାରୁ ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ବିଷୟ ଆଦୌ ଚିନ୍ତା ନ କରିବା ଭଲ । ପ୍ରକୃତିର ନିୟମ ଅପରିବର୍ତ୍ତନୀୟ । ସେ ନିୟମର ଅବାଧ୍ୟ ହେବାକୁ କାହାର ଶକ୍ତି ନାହିଁ । ସ୍ୱୟଂ ଈଶ୍ୱର ସେ ନିୟମ ବଦଳାଇ ନ ପାରନ୍ତି । ଏପରି ସ୍ଥଳେ ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ବିଷୟ ଚିନ୍ତା କରି କି ଲାଭ ଅଛି ? ବୌଦ୍ଧମାନେ ଯେପରି ଈଶ୍ୱର ନ ମାନି ଉତ୍ତମ କାର୍ଯ୍ୟମାନ ଆଚରଣ କରୁଅଛନ୍ତି ସେହି-ପରି ଉତ୍ତମ କାର୍ଯ୍ୟ କଲେ ହେଲା । ଈଶ୍ୱର କଥା ଭାବି ସମୟ ନଷ୍ଟ କରିବାର ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ" । ବନ୍ଧୁଙ୍କ କଥା-ଗୁଡ଼ିକ ଯେ ଗଭୀର ଚିନ୍ତାର ଫଳ ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ସଂସାରର ଉପଯୋଗୀ ହେବା କାରଣ ଲୋକଙ୍କୁ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କର୍ମ ଛଡ଼ା ଆଉ କିଛି କରିବାର ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ । ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ନ ମାନିଲେ ମୋକ୍ଷ ଫଳ ନାହିଁ ଏହା ବେଦ ବାକ୍ୟ, ମାତ୍ର ଲୋକ ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ଉପାସନା କରୁ ଅଥବା ନ କରୁ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ କଲେ ଯଥେଷ୍ଟ ହେବ । ମୁଁ ବନ୍ଧୁଙ୍କୁ ପଚାରିଲି ଉତ୍ତମ କାର୍ଯ୍ୟ କିସ, ଏବଂ ତାହା କିପରି ଜଣାଯିବ ? ବନ୍ଧୁ କହିଲେ ସେ ସବୁ ଜଣା ଅଛି । ନାନାଦି ପୁସ୍ତକରେ କେଉଁ କର୍ମ ଭଲ ଏବଂ କେଉଁ କର୍ମ ମନ୍ଦ ତାହା ଲେଖା ଯାଇଅଛି, ସେ ସମସ୍ତ ଦେଖି ଭଲକର୍ମ କଲେ ସଂସାରଯାତ୍ରା ସୁଖରେ ନିର୍ବାହିତ ହେବ । ମୁଁ କହିଲି ସବୁ ପୁସ୍ତକ ପଢିବାର ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ; ଆଦିପୁସ୍ତକ ବେଦ

Digitized by srujanika@gmail.com

ପଢିଲେ ତହିଁରୁ ସବୁ ଉତ୍ତମ କର୍ମ ଜଣା ଯିବ । ପୁରାଣ କୋରାନ୍ ବାଇବେଲ ଇତ୍ୟାଦି ସମସ୍ତ ଧର୍ମପୁସ୍ତକରେ ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟମାନ ଏକବାକ୍ୟରେ ଭଲ ବୋଲି କଥିତ ହୋଇଅଛି ସେ ସମସ୍ତ ବେଦରେ ଅଛି ଏବଂ ତାହା ଛଡ଼ା ଆହୁରି ଅନେକ ସତ୍ୟକଥା ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଅଛି ; ତାହା ପଢିଲେ ସ୍ୱଜନରେ ଉତ୍ତମ କାର୍ଯ୍ୟମାନ ଜଣାଯିବ, ଏବଂ ଲୋକେ ତାହା ସହଜରେ ଜାଣି ପାରି ସେହିରୂପ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବେ । ବହୁକାଳ ପୂର୍ବେ ବେଦ ସଂଗୃହୀତ ହୋଇଅଛି । ବାଇବେଲ, କୋରାନ୍ ଓ ପୁରାଣ ଏବଂ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ପୁସ୍ତକର ଯେତେ ଗ୍ରନ୍ଥମାନ ଅଛି ସେ ସମସ୍ତଠାରୁ ବେଦ ପୁରାତନ ଅଟେ ଏବଂ ବେଦରେ ଯାହା ଲିଖିତଅଛି ଅଦ୍ୟାପି ତହିଁର କଥାଟିଏ ସୁଦ୍ଧା ମିଥ୍ୟା ବୋଲି ପ୍ରମାଣିତ ହୋଇ ନାହିଁ । ଏମନ୍ତସ୍ଥଳେ ବେଦ ପଢି ଜ୍ଞାତବ୍ୟ ବିଷୟ ଅବଗତ ହେବା ଭଲନୁହେ କି ? ବନ୍ଧୁ ଏକଥାରେ ସମ୍ମତ ହେଲେ । କ୍ରମଶଃ ।

ପ୍ରଭୁ ଗୋ !

ପ୍ରଭୁ ଗୋ ! ତୁମ୍ଭର ମହା ଅମୃତ-ସର୍ଦ୍ଦନେ,—
ବିଶ୍ୱ ସର୍ବ୍ୱଜନେ ;
ବର୍ଷି ଯଥା ନିରନ୍ତର ବିତର କଲ୍ୟାଣ
ବିଶ୍ୱସର୍ବ୍ୱ-ଜନେ ।
ସେ ମହା ଅମୃତ ଧାମେ,—ତବ ଶ୍ରୀଚରଣେ
ଆସିଛି ଅଧମ,
ତୁମ୍ଭର ଶ୍ରୀକରେ ଆଜି ସେ ମହା କଲ୍ୟାଣ
କର ବିତରଣ ।
ସେ ମହା କଲ୍ୟାଣ ତବ ଗୌରବ ପୂରିତ
ପ୍ରେମ, ପୁଣ୍ୟ ଜ୍ଞାନ,-
ଏଇ ନିତ୍ୟ ନବଭାବେ ସିକ୍ତ କରୁ ପ୍ରଭୋ !
ଏ ଅଧମ ପ୍ରାଣ ।
ଅଧମ ଜୀବନେ,—ପ୍ରଭୁ ! କର ଗୋ ସଞ୍ଚାର
(ତବ) ଶୁଭମୟୀ ଶକ୍ତି ;
ଅଧମ ଜୀବନେ—ପ୍ରଭୁ ! କର ସଂଞ୍ଚାରିତ
(ତବ) ମହିମା ମହତ୍ତ୍ୱ ।
"ସଶରୀରେ ସ୍ୱର୍ଗଧାମ" ଅଧମ ଜୀବନେ
ଦେଖୁ ଏ ଅଧମ ;
ଦେଖନ୍ତୁ ଜଗତ-ଜନ ମୋ ଭାଇ ଭଗିନୀ
ପ୍ରାଣ-ପ୍ରିୟତମ ।

ଉଦ୍ୟାନ ।

କରିଛି ଉଦ୍ୟାନ ଏକ ରୋପିଛି ମାଳତୀ,
ଆବର ଗୋଲାପ, ମଲ୍ଲୀ, ମାଧବୀ, ସେବତୀ,
ନିତି ଦିଏ ମୂଳେ ଜଳ ଅର୍ପି ପ୍ରାଣ ମନ
ସୁତ ସ୍ନେହି ବଳ ସ୍ନେହେ କରିଛି ପାଳନ ।
ବୃକ୍ଷତଳେ ଚତୁଷ୍ପାଶେ ଜନମିଲେ ଘାସ
ସେହିକ୍ଷଣି ଉପାଡ଼ିଛି ମନେ ପାଇ ତ୍ରାସ
କାଳେ ବୃକ୍ଷ ନାଶ ଯିବ, ଅହାରେ ସଂସାର !
ଖର ବୃକ୍ଷ କରିଛି ମୋ ମନ ଅଧିକାର ।
ଫୁଟିଣ କୁସୁମ ରାଜି ପବନ ଦୋଳାରେ
ହସି ମନେ ବୋଲୁଥାଏ ନ ହେଜ କାହାରେ
ପୀତ ଶୁଭ୍ର ସଙ୍ଗେ, ଶୁଭ୍ର ରକ୍ତେ ମିଶାମିଶି,
ମିଶ୍ରିତ ସୌରଭ ଚହଟୁଛି ଦିଶି ଦିଶି ।
ଯେ ଦିଗେ ପବନ ବହେ ଯାଏ ଦେଇ ଗନ୍ଧ
ଧାଉଁଥାନ୍ତି ଅଳିକୁଳ ମଦେ ହୋଇ ଅନ୍ଧ,
ଫୁଲ ଶୁଖି ଝଡ଼ିଯାଏ ପଳାନ୍ତି ଭ୍ରମର
ସଂସାରର ମାୟା ଅଟେ ଅଳପ ଦିନର ।
ମୋ ହୃଦ-ଉଦ୍ୟାନେ ଅଛି ଗୁଣ-ପାରଜାତ
ଦେଇଛନ୍ତି ମୋତେ ଯାହା ମୋ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ତାତ
ଅଭ୍ୟାସ-ଉଦକ କେବେ ଜନମିଲା ଦିନୁ
ଦେଲି ନାହିଁ, ଝାଉଁଳିଲି ମୋ ଯତନ ବିନୁ ।
ଦୋଷ-ତୃଣ କ୍ରମେ କ୍ରମେ ଅଧିକ କରୁଛି,
ଉପାଡ଼ିବା ପାଇଁ ଯହ୍ନ ମୋହର ନୋହୁଛି
ଅତି ଦୁଇ ଚାରି ଦିନେ ବୃକ୍ଷକୁ ଗ୍ରାସିବ
ଦୁସ୍ତର ସାଗରେ ନିଶ୍ଚେ ମୋ ଭେଳା ଭାସିବ ।
ଫୁଟିଥାନ୍ତା ପାରଜାତ ଚହଟନ୍ତା ବାସ
ଜଳ, ସ୍ଥଳ, ଚାରିଦିଗ ପୂରାଇ ଆକାଶ
ପୁଣି ସମସ୍ତେ ଚିରଦିନ ଥାନ୍ତା ରହି
ନ ଥାନ୍ତା ପବନ ଲୋଡ଼ା ନେବା ପାଇଁ ବହି ।
ମାନବ-ମାନସ-ଭୃଙ୍ଗ ଅଣୁଥାନ୍ତା ଟାଣି
ସେ ବୃକ୍ଷ ମୂଳକୁ ମୁହିଁ ଦେଉଅଛି ହାଣି ।
ବଞ୍ଚିମୋର ପାରଜାତ ଏତିକ ଗୁହାରି
ଦୋଷ-ତୃଣ ହେଲେ ଛେଦ ଅହେ ପାପହାରି !

Digitized by srujanika@gmail.com

କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ।

ସୁସଭ୍ୟ ଜାତିଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ମାନବ ସମାଜର ଆଦିମ ଅବସ୍ଥାରେ ଥିବା ବର୍ବରମାନଙ୍କ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତ ସମାଜରେ ସ୍ଥାନ ବିଶେଷ, ବ୍ୟକ୍ତି ବିଶେଷ, ନଦୀ ବିଶେଷ ବା ବୃକ୍ଷ-ଲତାଦି ବିଶେଷକୁ ଅବଲମ୍ବନ କରି କେତେକ ପ୍ରବାଦ ପ୍ରଚଳିତ ଅଛି । ସେ ଗୁଡ଼ିକୁ ସାଧାରଣତଃ କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ବା ଜନଶ୍ରୁତି ଆଖ୍ୟା ପ୍ରଦତ୍ତ ହୋଇ ଥାଏ । ଅନେକ ସ୍ଥଳରେ ସାମାନ୍ୟ ସତ୍ୟ ଉପରେ ସେ ଗୁଡ଼ିକର ଭିତ୍ତି ଥାଏ । କିନ୍ତୁ ତାହା ଲୋକମାନଙ୍କ ମନରେ କୌଣସି ଗୋଟିଏ ଭାବର (ଭୟ ବା ଭକ୍ତିହିଁ ପ୍ରଧାନ) ଉଦ୍ରେକ କରିବା ସହାଣେ ଏତେ କାଳ୍ପନିକ କଥା ଓ ଅଯଥା ବର୍ଣ୍ଣନା ଦ୍ୱାରା ଜଡ଼ିତ ହୋଇଥାଏ ଯେ ସେଥିର ପ୍ରକୃତ ତଥ୍ୟ ଉଦ୍ଧାର କରିବା ସୁକଠିନ ହୋଇ ପଡ଼େ । କେତେକ ସ୍ଥଳରେ ମଧ୍ୟ କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ଗୁଡ଼ିକର ସତ୍ୟ ସହିତ ଆଦୌ ସମ୍ପର୍କ ନ ଥାଏ । କେବଳ କୌଣସି ଗୋଟିଏ ଲକ୍ଷ ସାଧନ ସକାଶେ କାଳ୍ପନିକ ରଚନା ଦ୍ୱାରା ଗଠିତ ହୋଇଥାଏ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଦେଶରେ ଏପରି ଉଭୟ ଶ୍ରେଣୀର କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ବହୁତ ପ୍ରଚଳିତ ଅଛି । କିନ୍ତୁ ସେମାନଙ୍କର ଲିପିକରଣ ବା ଅନୁଶୀଳନ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହୋଇ ନାହିଁ । ସେ ଗୁଡ଼ିକ ଲିପିବଦ୍ଧ ହେବା ଏହାନ୍ତି ଆବଶ୍ୟକ, କେତେକ ହୃଦିତ ମନେ କରି ପାରନ୍ତି ଏପରି ଅସାର କଥା ଗୁଡ଼ାକ ଲିପିବଦ୍ଧ କରିବା ଦ୍ୱାରା ସମାଜ ବା ସାହିତ୍ୟର କି ଉପକାର ହେବ? କିନ୍ତୁ ଉକ୍ତ ବିଷୟରେ ଗବେଷଣା-ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଶ୍ଳେଷଣ କଲେ ଜଣାଯିବ ଯେ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅନେକ ସମୟରେ ପୁରାକାଳର ସମାଜନୀତି, ଧର୍ମନୀତି, ରାଜନୀତି, ଲୋକଚରିତ୍ର, ମାନବ ଜାତିର ମାନସିକ ବିକାଶର ଇତିହାସ ପ୍ରଭୃତିର ଆଭାସ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ଭାବରେ ନିହିତ ଥାଏ । ସୂକ୍ଷ୍ମଦର୍ଶୀ ଲୋକେ ଜ୍ଞାନ ଚକ୍ଷୁରେ ସେଥିରୁ ଏପରି ତଥ୍ୟ ବାଛି ନିଅନ୍ତି ଯେ, ସାଧାରଣ ଲୋକେ ଅନେକ ସମୟରେ ଭାବକାତ୍ତ ବୋଲି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟାନ୍ୱିତ ହୋଇଥାନ୍ତି । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଦେଶରେ ଯେଉଁ ସବୁ କଥା ବୃଦ୍ଧା ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନଙ୍କ ମୁଖରୁ ବାଲ୍ୟକାଳରେ ସମସ୍ତେ ଶୁଣିବାକୁ ଲାଳାୟିତ ହୋଇଥାନ୍ତି ସେଥିମଧ୍ୟରେ ଯେପରି ଅନେକ ପୁରାତନ କଥାର ଆଭାସମିଳେ, ଆଉ ଯେଉଁ ସବୁ ଭଗ ଭମାଳ ସାଧାରଣଙ୍କ ବିଶେଷତଃ ସ୍ତ୍ରୀ ମାନଙ୍କ ମୁଖରୁ ଶୁଣାଯାଏ, ଯାହାକୁକି ଅନେକେ ମାଇପି କଥା ବୋଲି ହେୟଜ୍ଞାନ କରିଥାନ୍ତି ସେ ସବୁ ମଧ୍ୟରେ ଯେପରି ମନୁଷ୍ୟ ଚରିତ୍ର ଗଠନରେ ବହୁଦର୍ଶିତାର ଫଳସବୁ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଓ ସରଳ ଭାବରେ ଗ୍ରଥିତ ଥାଏ, ସେହିପରି ମଧ୍ୟ ତତ୍ତ୍ୱାନ୍ୱେଷୀ ଲୋକ କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ମଧ୍ୟରେ ମାନବର ଇତିହାସ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଅନେକ ବିଷୟ [illegible] ବର ଗୋପାଳ ବାକ୍ୟ ଯେପରି କଥାଟିଭକ ଲିପିବଦ୍ଧ କରିବାରେ ପ୍ରଶଂସିତ ଯତ୍ନ କରି ଅଛନ୍ତି, ସେପରି କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ବିଷୟରେ ଯତ୍ନ କରାଯିବା ଉଚିତ । କିନ୍ତୁ ଏ କାର୍ଯ୍ୟ ଜଣେ ଲୋକଦ୍ୱାରା ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ । କାରଣ ଜଣେ ଲୋକ ଓଡ଼ିଶା ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ସମସ୍ତ ସ୍ଥାନର କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ଅବଗତ ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ଅତଏବ ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନମାନଙ୍କର ବାସିନ୍ଦା ଓ କାର୍ଯ୍ୟୋପଲକ୍ଷେ ଅବସ୍ଥାପିତ ସମସ୍ତ ଉତ୍କଳୀୟ ଶିକ୍ଷିତ ଭ୍ରାତାମାନଙ୍କୁ ସାନୁନୟ ଅନୁରୋଧ ଯେ ପ୍ରତ୍ୟେକେ ଆପଣାର ନିକଟସ୍ଥ ସ୍ଥାନମାନଙ୍କର ପ୍ରଚଳିତ କିମ୍ବଦନ୍ତୀର ବିବରଣ ଲେଖି ମୁକୁରର ସମ୍ପାଦକଙ୍କ ନିକଟକୁ ପଠାଇବେ । ଆଉ ଉକ୍ତ ସମ୍ପାଦକ ବୋଧ ହୁଏ ଏପରି ଉପାଦେୟ ବିଷୟକୁ ତାଙ୍କ ପତ୍ରିକାରେ ସ୍ଥାନ ଦେବାକୁ କୁଣ୍ଠିତ ହେବେ ନାହିଁ *। କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ଗୁଡ଼ିକ ଅନେକ ସମୟରେ ସାହିତ୍ୟର ଉତ୍କୃଷ୍ଟ କବିତା ବା ଉପନ୍ୟାସର ଉପାଦାନ ହୋଇଥାଏ । ସ୍କଟ ସାହେବଙ୍କର ଅଧିକାଂଶ ଉପନ୍ୟାସ ଏହିପରି କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ଉପରେ ଗଠିତ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଅଧୁନିକ କବି ରାୟ ଶ୍ରୀ ରାଧାନାଥ ରାୟ ବାହାଦୁର ମହୋଦୟ ମଧ୍ୟ କେତେକ ତାଙ୍କର କବିତାର ଉତ୍ତମ ସ୍ୱରୂପ ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି । ଅନ୍ୟ କିଛି ତତ୍ତ୍ୱର ଆବିଷ୍କାର ହୋଇ ନ ପାରିଲେ ମଧ୍ୟ ଯଦି କିମ୍ବଦନ୍ତୀଗୁଡ଼ିକ ଲିପିବଦ୍ଧ ହେବାଦ୍ୱାରା ସାହିତ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ କୌଣସି ଲେଖକଙ୍କୁ କିମ୍ବଦନ୍ତୀ-ସମ୍ବଳିତ କାବ୍ୟ ଉପନ୍ୟାସାଦି ରଚନା କରିବାକୁ ପ୍ରୋତ୍ସାହନ କି ସୁବିଧା ଦିଏ, ତାହା ହେଲେ କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ଲିପିବଦ୍ଧ କରିବାର ଶ୍ରମ ସଫଳ ହେଲା ବୋଲି ବିଚାର କରିବାକୁ ହେବ ।

* ଯଦି କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ବା କିମ୍ବଦନ୍ତୀମୂଳକ ଗଳ୍ପ, ଉପନ୍ୟାସ, ବା କାବ୍ୟ ପ୍ରେରଣ କରନ୍ତି ତାହା ଉପଯୁକ୍ତ ବିବେଚିତ ହେଲେ ସାଦରେ ପ୍ରକାଶ କରିବୁଁ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଶ୍ରଦ୍ଧେୟ ବନ୍ଧୁ (ପ୍ରବନ୍ଧ ଲେଖକ) ଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ ସେ ଅନୁକୂଳର କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ଗୁଡ଼ିକ ମୁକୁରରେ ପ୍ରକାଶିତ କରି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ବାଧିତ କରନ୍ତୁ । ମଃ ସଂ ।

ORISSA MISSION PRESS, CUTTACK

Digitized by srujanika@gmail.com

ପ୍ରଥମ ଭାଗ । ଭାଦ୍ରବ, ୧୩୧୩ । ପଞ୍ଚମ ସଂଖ୍ୟା ।

ମୁକୁର

ମାସିକ ପତ୍ର

ଶ୍ରୀ ବ୍ରଜସୁନ୍ଦର ଦାସ, ବି. ଏ.,

ସମ୍ପାଦକ ।

ଅଗ୍ରିମ ବାର୍ଷିକ ମୂଲ୍ୟ] ଜଟକ [ଦୁଇ ଟଙ୍କା ମାତ୍ର ।

ଓଡ଼ିଶା ମିଶନ୍ ପ୍ରେସ୍ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ସୂଚୀପତ୍ର ।

ବିଷୟ ।		ଲେଖକମାନଙ୍କର ନାମ ।	ପୃଷ୍ଠାଙ୍କ ।
୧ । ଉପଚନ୍ଦ ଭଞ୍ଜ (ପଦ୍ୟ)	...	ଶ୍ରୀ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଦାଶ ବି.ଏ.	୯୭
୨ । ବେଦ ଓ ଧର୍ମ୍ମ	...	ଶ୍ରୀ ରାମଶଙ୍କର ରାୟ	୯୮
୩ । ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟର ଉନ୍ନତି	...	ଶ୍ରୀ ଗଣପତି ଦାସ ବି.ଏଲ୍.	୧୦୦
୪ । ଅମୃତକନ୍ୟା (ପଦ୍ୟ) ...		ଶ୍ରୀ ବାସୁଦେବ ପଟ୍ଟନାୟକ	୧୦୩
୫ । ପ୍ରେମିକ ପ୍ରେମିକା (ଗଳ୍ପ)		ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ବଲ୍ଲଭ ଘୋଷ	୧୦୭
୬ । ସ୍ତ୍ରୀ-ପୁରୁଷ		ଶ୍ରୀ ଦଇତାରିପ୍ରସାଦ ଦାସ ବି.ଏଲ୍.	୧୧୩
୭ । ସମାଜ ଓ ଜାତୀୟ ଜୀବନ		ଶ୍ରୀ କାମପାଳ ମିଶ୍ର ବି.ଏ.	୧୧୫
୮ । ବଟ ବୃକ୍ଷ (ପଦ୍ୟ) ...		ଶ୍ରୀ ରାମକୃଷ୍ଣ ପଟ୍ଟନାୟକ ବି.ଏ.	୧୧୯
୯ । ୺ କନ୍ଦେଶ୍ୱାଲାଲ (ପଦ୍ୟ)		ଶ୍ରୀ କୃଷ୍ଣ ମୋହନ ପଟ୍ଟନାୟକ	୧୨୦
୧୦ । ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦାଶ (ପଦ୍ୟ)		ଶ୍ରୀ ମୁକୁନ୍ଦରାମ ରଥ ଜ୍ୟୋତିର୍ଥ	
୧୧ । ସାମୟିକ ମତବାଦ			

(ପ୍ରବନ୍ଧମାନଙ୍କର ମତାମତ ନିମନ୍ତେ ଲେଖକମାନେ ଦାୟୀ ।)

ବିଜ୍ଞାପନ ।

"ସୁଲକ୍ଷଣା"

ବିଖ୍ୟାତ କବି ଅଜିତ୍ମନ୍ୟୁ ସାମନ୍ତସିଂହଙ୍କର ସୁଲଳିତ କାବ୍ୟ 'ସୁଲକ୍ଷଣା' । ସ ଆଦ୍ୟ ନିୟମରେ ଲିଖିତ । ମୂଲ୍ୟ ୫ ୦ ୮/ ମାତ୍ର । ମୁକୁର କାର୍ଯ୍ୟାଳୟରେ ଏବଂ ସହଯୋଗୀ ସମିତି ପୁସ୍ତକାଳୟରେ ପ୍ରାପ୍ତବ୍ୟ ।

ସତ୍ୟହିଁ ବ୍ୟବସାୟର ମୂଳ ।

ସହଯୋଗୀ ସମିତି ପୁସ୍ତକାଳୟ ।

ଏଠାରେ ଉତ୍କଳଭାଷାର ନାନାବିଧ ସ୍କୁଲପାଠ୍ୟ ଏବଂ ସାଧାରଣ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକମାନ ବିକ୍ରୟାର୍ଥ ପ୍ରସ୍ତୁତ ରହିଅଛି । ଏତଦ୍ଭିନ୍ନ ଇଂରାଜୀ ଓ ବଙ୍ଗଳା ପୁସ୍ତକମାନ ମଧ୍ୟ ଗଚ୍ଛିତ ଥାଏ । ଯେ କେହି ମଫସଲର ଗ୍ରାହକମାନେ ଏହି ସମିତିକୁ ଆଦେଶ ଦେଇଥାନ୍ତି ସେମାନଙ୍କ ନିକଟକୁ ଭି: ପି: ପାର୍ଶଲଦ୍ୱାରା ଅବିଳମ୍ବେ ପୁସ୍ତକମାନ ପ୍ରେରିତ ହୁଏ ଏବଂ ଯଥୋଚିତ କମିଶନ୍ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଦତ୍ତ ହୋଇଥାଏ । ଅତଏବ ଗ୍ରାହକମାନଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ ଏହି ଯେ, ଆପଣା ଆପଣାର ଆବଶ୍ୟକୀୟ ପୁସ୍ତକର ଆଦେଶପତ୍ରରେ ସ୍ୱ ସ୍ୱ ନାମ, ଜିଲ୍ଲା ଓ ନିକଟସ୍ଥ ପୋଷ୍ଟଅଫିସ ସ୍ପଷ୍ଟାକ୍ଷରେ ଲେଖି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ସତ୍ୟନିଷ୍ଠା ଓ କାର୍ଯ୍ୟତତ୍ପରତାର ଜାଜ୍ୱଲ୍ୟମାନ ପ୍ରମାଣ ଗ୍ରହଣ କରୁନ୍ତୁ ।

ଶେଖ୍ ନଜର ମହମ୍ମଦ ସମ୍ପାଦକ—

ଏସ୍. ଏମ୍. ବୁଲୁଲ—ଶେଖବଜାର, କଟକ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୁକୁର

୧ମ ଭାଗ । | ଭାଦ୍ରବ, ୧୩୧୩ । | ୫ମ ସଂଖ୍ୟା ।

ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ ।

କବି କୁଳ କଞ୍ଜ ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ
ନମେ ତବ ଥିବ ତଳେ,
କାବ୍ୟ ସୁମାଧୁରୀ ଭାଷା ସୁଗୁଣ୍ଡୁରୀ
ପରକାଶିଲ ଉତ୍କଳେ ।
ଜନ୍ମି ରାଜକୁଳେ ବଇଭବ କୋଳେ
ଅତୁଳ ସୁଖ ସଦନେ,
ଭୋଗି ସେ ସମ୍ଭୋଗ ଆଚରିଲ ଯୋଗ
ବୀଣାପାଣି ଆରାଧନେ ।
ଅତି ମନୋହର ଗୁରୁ ଚମତ୍କାର
ଶତ ମାନସି ପ୍ରତିମା,
କାବ୍ୟ ଚିତ୍ରପଟେ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳେ ପ୍ରକଟେ
ତୁମ୍ଭ ପ୍ରତିଭା ଗାରିମା ।
କଳ୍ପନାର କାଚେ ତବ ହୃଦ ଶ୍ରେଷ୍ଠେ
ନବ ବର୍ଣ୍ଣେ ପ୍ରତିଫଳ
ନବ ଅଳଙ୍କାରେ ଶୋଭେ କି ରୁଚିରେ
ପୁରାଣ ଘଟନା ବଳ ।
ହେ କବି ଶେଖର ଭଞ୍ଜ କୀରବର
କୋଟି ଉତ୍କଳ ସନ୍ତାନେ
ଆଜି ନବ ଯୁଗେ ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟବାଦ
କରୁଛନ୍ତି ତୁମ୍ଭ ନାମେ ।
ଗାଏ ତୁମ୍ଭ ଗୀତ ସଭାରେ ପଣ୍ଡିତ
ପଥେ ଘାଟ ହୃଷ୍ଟମନା;
ବଲେ ବୋଲେ ଚଷା ଅନ୍ତଃପୁରେ ଘୋଷା
ନୃତ୍ୟ ରଙ୍ଗେ ବାରଙ୍ଗନା ।
କାଳ ବଳିଆର ଆଣିଛି ସଂସ୍କାର
ନବ ରୁଚି ନବ ଜ୍ଞାନ
କିନ୍ତୁ ବୈଦେଶୀଶ— ବିଳାସ ପାଇନ
କାଳେ ଉଚ୍ଚେ ସ୍ଥାନ ।
ସୃଜଣ ସ୍ୱ ହସ୍ତେ ଓଡ଼ିଆଙ୍କ ଭାଷା
ଗଢ଼ିଛି ଓଡ଼ିଆ ଜାତି
ତବ ଜନ୍ମ ସ୍ଥାନ ଓଡ଼ିଶାରୁ ଆନ
ଭାବିଲେ ବିଦାରେ ଛାତି !
ତଥାପି ଅନେକ ସାହିତ୍ୟ ସେବକ
ଭାବ-ଉତ୍କଳ ନନ୍ଦନ
ପୁଣ୍ୟ ତୀର୍ଥ ମଣି ଘୁମୁସର ପଦେ
କରିବେ ନିତି ବନ୍ଦନ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ବେଦ ଓ ଧର୍ମ୍ମ ।

(ପୂର୍ବାନୁବୃତ୍ତି)

ଅବଶ୍ୟ ଅନେକେ କହନ୍ତି ଯେ ବେଦ ବଡ଼ କଠିଣ ପୁସ୍ତକ ଏବଂ ତାହାକୁ ପଢ଼ି ଅର୍ଥ କରିବା ଅତୀବ କଠିଣ ବ୍ୟାପାର । ଏକଥା ମାନିବା ଉଚିତ ନୁହେ । ଯାହାର ଯେଉଁ ବିଷୟର ଚର୍ଚ୍ଚା ନ ଥାଏ ତାହାକୁ ତାହା ବଡ଼ କଠିଣ ବୋଲି ଜଣା ଯାଏ । ଯେ ସଂସ୍କୃତ ପଢ଼ି ନାହିଁ ତାହାକୁ ସଂସ୍କୃତ ବଡ଼ କଠିଣ, ଯେ ଆରବୀ ପଢ଼ି ନାହିଁ ତାହାକୁ ଆରବୀ ବଡ଼ କଠିଣ, ଯେ ଇଂରାଜି ପଢ଼ି ନାହିଁ ତାହାକୁ ଇଂରାଜି ବଡ଼ କଠିଣ, ଯେ ଚାଷ କାର୍ଯ୍ୟ ବା ମଲ୍ଲଯୁଦ୍ଧ ଗିର କରି ଦିନ ପାତ କରେ ତାକୁ ପାଠ ପଢ଼ିବା ବଡ଼ କଷମ ବ୍ୟାପାର । ମାତ୍ର ଯେ ଯେଉଁ ବିଷୟର ଚର୍ଚ୍ଚା କରେ ତାହାକୁ ତାହା ସହଜ । ଚାଷିକୁ ପଠନ କାର୍ଯ୍ୟ ଯେପରି କଠିଣ ପାଠୁଆକୁ ଚାଷ କାର୍ଯ୍ୟ ସେପରି କଠିଣ ଅଟେ । ଯେତେବେଳେ ବେଦର ଚର୍ଚ୍ଚା ଥିଲା ତେତେବେଳେ ତାହା କଠିଣ ନ ଥିଲା ଏବଂ ପୁଣି ତହିଁର ଚର୍ଚ୍ଚା ହେଲେ ତାହା ସହଜ ହୋଇ ଯିବ । ବାଟ ଚାଲିବାକୁ ହେଲେ ଖାଲ, ଟାଙ୍ଗର, ପାହାଡ଼, ନଦୀ, ମରୁଭୂମି ପଡ଼ିବାର ନିଶ୍ଚିତ । ପାଠ ପଢ଼ିବାକୁ ହେଲେ କିଏ ବା ସରଳ କିଏ ବା ତହିଁ ବଳି କଠିଣ ବୋଧ ହେବ । ତହିଁରେ ପୁଣି ଧର୍ମ୍ମ ବିଷୟ ବୁଝିବା କଠିଣ କଥା । ମାତ୍ର ଟିକିଏ ଶ୍ରମ ସ୍ୱୀକାରପୂର୍ବକ ଚିନ୍ତା ଓ ଅଭ୍ୟାସ କଲେ ତାହା ଆୟତ୍ତ ହେବ, ଏ କଥା ସର୍ବତ୍ର ସତ୍ୟ । ବାଇବେଲ ପଢ଼ିବାକୁ ସହଜ ତାହାର ଭାବାର୍ଥ ବୁଝିବା କଠିଣ । ଯେଉଁମାନେ ତହିଁରେ ଶ୍ରମ କରୁଅଛନ୍ତି ସେମାନେ ଜାଣନ୍ତି । ପୁରାଣ ପଢ଼ିବା ସହଜ ମାତ୍ର ତହିଁର ଭାବାର୍ଥ ବାହାର କରିବା ଏକାନ୍ତ କଠିଣ ବ୍ୟାପାର । ତହିଁରେ ପୁଣି ତାହା ଉପନ୍ୟାସ-ମୂଳକ ହୋଇଥିବାରୁ ପ୍ରକୃତ ତଥ୍ୟମାନ ସ୍ଥିର କରିବା ଦୁରୂହ ଅଟେ । ବୁଦ୍ଧି ଅଛି ଜହି ଦେବା ବଡ଼ ସହଜ କଥା ଏବଂ ପଢ଼ି ଯିବା ମଧ୍ୟ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସହଜ ମାତ୍ର ବୁଝିବା ଏକାନ୍ତ କଠିଣ; କେତେ ପଣ୍ଡିତ ତହିଁରେ ଜୀବନ ଯାକ ଶ୍ରମ ସ୍ୱୀକାର କରି ସୁଦ୍ଧା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ବୁଝିବାକୁ ଅକ୍ଷମ ହୋଇ-ଅଛନ୍ତି ।

ବେଦୋକ୍ତ ବାକ୍ୟମାନ ନ ଜାଣି ଥିଲା ଲୋକଙ୍କୁ ଅବଶ୍ୟ କଠିଣ ଅଟେ । କଠିଣ ବୋଲି କହି ବେଦ ନ ଘଟାଇ ଅଲଗା ରହିଲେ ଚଳିବ ନାହିଁ । ଯେବେ ପୁରାଣ ମଧ୍ୟରେ ବେଦୋକ୍ତ ଧର୍ମ୍ମ ସନାତନ ଧର୍ମ୍ମ ହେଲା ଏବଂ ବେଦ ଯେତେ-ବେଳେ ସର୍ବ ପ୍ରଥମ ଗ୍ରନ୍ଥ ତେତେବେଳେ ତାହା ପଢ଼ି ଦେଖିବା ସମସ୍ତଙ୍କର ଉଚିତ ଅଟେ । ତହିଁରେ ଯଦି ମନ ନ ମାନିବ ତେବେ କାହିଁରେ ମନ ମାନିବ ନାହିଁ । ଯେମନ୍ତ ଦୟାଳୁ ପରମେଶ୍ୱର ମନୁଷ୍ୟର ସମସ୍ତ ପ୍ରୟୋଜନ ସାଧନ ନିମିତ୍ତ ଜଗତରେ ନାନାବିଧ ପଦାର୍ଥମାନ ସୃଷ୍ଟି କରି ରଖି ଅଛନ୍ତି—ମନୁଷ୍ୟର ପ୍ରୟୋଜନୀୟ ସମସ୍ତ ଦ୍ରବ୍ୟ ତାହାଙ୍କୁ ଦେଇଅଛନ୍ତି ତେମନ୍ତ ମନୁଷ୍ୟକୁ ଜ୍ଞାନ ମଧ୍ୟ ଦେଇଅଛନ୍ତି । ସେ ନ ଦେଲେ ଯେମନ୍ତ, ସଂସାରରେ ଗୋଟିଏ ଦ୍ରବ୍ୟ ମିଳିବା ଅସମ୍ଭବ ହୋଇଥାନ୍ତା ତେମନ୍ତ ଜ୍ଞାନ ନ ଦେଇ-ଥିଲେ ତାହା ମିଳନ୍ତା ନାହିଁ । ସଂସାରରେ ମନୁଷ୍ୟ କିଛି ସୃଷ୍ଟି କରି ନ ପାରେ ସୁତରାଂ ଜ୍ଞାନ ସୃଷ୍ଟି ତାହା ପକ୍ଷରେ ଅସମ୍ଭବ; ଏଣୁ ଭଲ ମନ୍ଦର ଜ୍ଞାନ ଈଶ୍ୱର ତାହାକୁ ଦେଇ ନ ଥିଲେ ମନୁଷ୍ୟ ତାହା ପାଇ ପାରନ୍ତା ନାହିଁ । ସେହି ଭଲ ମନ୍ଦର ଜ୍ଞାନ ବେଦରେ ଅଛି । ସୃଷ୍ଟିର ଅବିଦ୍ୟମାନ କାଳରୁ ତାହା ଲୋକଙ୍କୁ ଜଣା ଅଛି; ଏବଂ ସ୍ୱୟଂ ଈଶ୍ୱର ଜଣାଇ ଦେଇ ନ ଥିଲେ ଲୋକେ ଜାଣି ପାରନ୍ତେ କିପରି ? ଜଣେ ଜାଣିଲାରୁ ତାହାଠାରୁ ଆଉ ଜଣେ, ଆଉ ଜଣେ ଏହିପରି ଅନେକେ ଜାଣି ପାରିଲେ ଏବଂ ଅନେକେ ଅନେକ ବିଷୟ ଘେନି ନାନାବିଧ ପୁସ୍ତକ ରଚନା କଲେ । ମାତ୍ର ପ୍ରଥମ ଜ୍ଞାନ-ବେଦ । ଈଶ୍ୱର ପ୍ରଦତ୍ତ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ କିଛି ଲୋକେ ସଂସାରରେ ଭୋଗ କରିବାକୁ ଯେତେବେଳେ ଅସମର୍ଥ ତେତେବେଳେ ବେଦ ଈଶ୍ୱର ପ୍ରଦତ୍ତ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ କିଛି ହୋଇ ନ ପାରେ । ସେ ତର୍କର କଥା ବର୍ତ୍ତମାନ ଥାଉ । ଆଗେ ବେଦରେ କି ବିଷୟ ଅଛି ଦେଖାଯାଉ । ପରେ ତାହାର ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ମୀମାଂସା ହେବ ।

ସଂସାରରେ ମନୁଷ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ ପଦବାଚ୍ୟ ହେବାକୁ ଯାହା ଅନୁଷ୍ଠାନ କରିବା ଉଚିତ ତାହା ସବୁ ବେଦରେ ଲିଖିତ ହୋଇ ଅଛି । ସମାଜନୀତି, ଶାସନନୀତି, ଧର୍ମ୍ମନୀତି, ଅର୍ଥନୀତି ଇତ୍ୟାଦି ଯାବତୀୟ ପ୍ରୟୋଜନୀୟ ବିଷୟମାନ ବେଦରେ ବୁଝାଇ ଦିଆ ଯାଇଅଛି । ମନୁଷ୍ୟର ଯେ ସବୁ

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିଷୟ ଜାଣିବା ଉଚିତ ସେ ସମସ୍ତ ତହିଁରେ କଥିତ ହୋଇଅଛି । ଯେତେ କଥା ତହିଁରେ ଲେଖା ହୋଇ-ଅଛି ତେତେ କଥା ଲେଖିବାକୁ ଗଲେ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ପୁସ୍ତକ ହୋଇଯିବ । ତେବେ ସ୍ଥୂଳରେ କେତେଗୋଟି କଥା ଏଠାରେ ଲେଖା ଗଲା । ବେଦ କହିଅଛି :—

୧ । ଈଶ୍ୱର ନିରାକାର, ସର୍ବବ୍ୟାପୀ, ସର୍ବଜ୍ଞ, ସର୍ବଜ୍ଞ ଏବଂ ସେ ଏହି ରମଣୀୟ ସଂସାର ସୃଷ୍ଟି କରିଅଛନ୍ତି । ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ ଲୋକଙ୍କର ଅନ୍ୟ ଉପାସ୍ୟ କିଛି ନାହିଁ ।

୨ । ଆକର୍ଷଣ ଶକ୍ତି ଦ୍ୱାରା ପୃଥିବୀ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ଭ୍ରମଣ କରୁଅଛି ଏବଂ ନିଜେ ଘୂରୁଅଛି । ଏହି ହେତୁରୁ ଦିବାରାତ୍ରି ବର୍ଷ ଋତୁ ଇତ୍ୟାଦି ଭୋଗ ହେଉଅଛି ।

୩ । ନିଜର ରଶ୍ମି ଦ୍ୱାରା ସୂର୍ଯ୍ୟ ଜଳକୁ ବାଷ୍ପରୂପରେ ଆକାଶକୁ ଆକର୍ଷଣ କରି ନେଇ ମେଘର ସୃଷ୍ଟି କରି ତାହାକୁ ଛିନ୍ନଭିନ୍ନ କରିଦିଏ ବାୟୁ ସାହାଯ୍ୟରେ ଇତସ୍ତତଃ ବୃଷ୍ଟି କରାଉ ଅଛି ।

୪ । ପୃଥିବୀଠାରୁ ଈଶ୍ୱର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତ ତତ୍ତ୍ୱ ଅବଗତ ହେବା ମନୁଷ୍ୟର ପ୍ରଧାନ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଅଟେ ଏବଂ ତହିଁରେ ପୁରୁଷାର୍ଥ ସାଧନ ଏକମାତ୍ର ସୁଖର ନିଦାନ ଅଟେ ।

୫ । ସବୁବେଳେ ସତ୍ୟକଥା କହିବ ; ସତ୍ୟ ଗ୍ରହଣ ଅସତ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କରିବ ନାହିଁ ।

୬ । ବିଦ୍ୟାଶିକ୍ଷା ଲୋକର ପ୍ରଧାନ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ଅଟେ । ବିଦ୍ୟାଶିକ୍ଷା ବିନା କିଛି ହୋଇ ନ ପାରେ ; ତଦ୍ୱାରା ଜ୍ଞାନ ମାର୍ଜ୍ଜିତ ଓ ଶରୀର ପବିତ୍ର ହୁଏ ।

୭ । ଶିଳ୍ପ ବିଦ୍ୟାରେ ଶ୍ରମ କରିବାର ସର୍ବଥା ଉଚିତ । କଳଯନ୍ତ୍ର ବିନା ସୁଖସାଧନ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବ ନାହିଁ ; ଏଣୁ ରେଲ ଜାହାଜ, ଓ ବ୍ୟୋମଯାନାଦି ନିର୍ମାଣ କରିବ ।

୮ । ବୈଦ୍ୟୁତିକ ବିଦ୍ୟା ପରମବିଦ୍ୟା ଅଟେ । ତାହା ସାଧନ କଲେ ବିଶେଷ ସୁଖଲାଭ ହେବ । ବାର୍ତ୍ତାପ୍ରେରଣ ଏବଂ ବୈଦ୍ୟୁତିକଯାନାଦି ନିର୍ମାଣ କରି ତାହା ବ୍ୟବହାର କରିବ ।

୯ । ଅଳସ୍ୟ ସର୍ବଥା ତ୍ୟାଗ କରିବ । ବିଛଣାରୁ ଉଠି-ବାଠାରୁ ପୁଣି ବିଛଣା ଧରିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସର୍ବଦା କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲାଗିଥିବ । କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟରେ ସର୍ବଦା ତତ୍ପର ରହିବ ।

୧୦ । ରାତି ଚତୁର୍ଥପ୍ରହରରୁ ଉଠିବ ; କଦାପି ହେଳା କରିବ ନାହିଁ ।

୧୧ । ବିଦ୍ୟାର୍ଥୀମାନେ ରାତି ଚତୁର୍ଥପ୍ରହରରୁ ଉଠି ବିଦ୍ୟାଭ୍ୟାସ କରିବେ ।

୧୨ । ବିଦ୍ୟାଳୟ ବିନା ପାଠାଭ୍ୟାସ ଭଲ ହୋଇ ନ ପାରେ ; ଏଣୁ ବିଦ୍ୟାଳୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କରି ଅନେକ ରାତିକୁ ଏକତ୍ର ପଢାଇବ ।

୧୩ । ବାଳକ ଓ ବାଳିକାମାନଙ୍କ ବିଦ୍ୟାଳୟ ପୃଥକ୍ ହେବ । ବାଳକମାନଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷକ ଓ ବାଳିକାମାନଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷୟିତ୍ରୀ-ମାନେ ଶିକ୍ଷା ଦେବେ ।

୧୪ । ସ୍ତ୍ରୀଶିକ୍ଷା ନିତାନ୍ତ ପ୍ରୟୋଜନୀୟ ।

୧୫ । ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ସ୍ନେହ କରିବ ଓ ସେମାନଙ୍କ ଉପରେ ଘରକରଣାର ଭାର ଦେବ ।

୧୬ । ସ୍ୱଦେଶ ପ୍ରତି ପ୍ରେମ କରିବ ଏବଂ ତାହାର ଉନ୍ନତି ଓ ମର୍ଯ୍ୟାଦାରେ ଯତ୍ନଶୀଳ ହେବ ।

୧୭ । କେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ରାଜା, ମନ୍ତ୍ରୀ, ସେନାପତି ଅଥବା ଦୂତ ହେବାର ଉପଯୁକ୍ତ ଏବଂ କିପରି ଭାବରେ ରାଜ୍ୟ ଚଳାଇବା ଉଚିତ ?

୧୮ । ଅଶ୍ୱ, ଗୋ, ଇତ୍ୟାଦି ଜନ୍ତୁମାନଙ୍କର ପାଳନ ବିଧି ।

୧୯ । ଜୀବ କର୍ମଫଳରୁ ଜନ୍ମଜନ୍ମାନ୍ତର ଭୋଗ କରି ମୋକ୍ଷଲାଭ କରେ ।

୨୦ । ବେଦ ସନାତନଧର୍ମ୍ମର ଗ୍ରନ୍ଥ ଏବଂ ତାହା ସମସ୍ତ-ଙ୍କର ପଢିବା ଉଚିତ ।

୨୧ । ଯହିଁରେ ବଳ ଏବଂ ଆୟୁ ବୃଦ୍ଧି ହେବ ଏପରି ଉତ୍ତମ ଦ୍ରବ୍ୟ ଭୋଜନ କରିବ ; ମାଂସ ଭୋଜନ କରିବ ନାହିଁ କି ମାଦକ ଦ୍ରବ୍ୟ ସେବନ କରିବ ନାହିଁ ।

୨୨ । ୧୬ ବର୍ଷ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ନ ହେଲେ ବାଳିକା ଏବଂ ୨୪ ବର୍ଷ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ନ ହେଲେ ବାଳକ ବିବାହ କରିବ ନାହିଁ ।

୨୩ । ବିବାହ କିମ୍ବା ନିୟୋଗ ବିନା ସ୍ତ୍ରୀସଙ୍ଗ କରିବ ନାହିଁ ।

୨୪ । ହୋମ କରିବ ।

୨୫ । ଯୋଗ ଅଭ୍ୟାସ କରିବ ।

୨୬ । ଦାନ କାର୍ଯ୍ୟରେ ସର୍ବଦା ତତ୍ପର ରହିବ ଏବଂ ସମ୍ପତ୍ତି ଧନ ଧର୍ମ୍ମ କାର୍ଯ୍ୟରେ ବ୍ୟୟ କରିବ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

୨୭ । ସନ୍ତାନକୁ ଉତ୍ତମ ଶିକ୍ଷା ଦେବ ।

୨୮ । ପିତା, ମାତା, ଗୁରୁ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କୁ ସତ୍କାର କରିବ ।

୨୯ । ବିଦ୍ୱାନ୍‌ର ସଙ୍ଗ ଓ ସେବା କରିବ ଏବଂ ସର୍ବଦା ସତ୍ସଙ୍ଗ କରିବ ।

୩୦ । ରୋଗ ହେଲେ ଔଷଧ ସେବନ କରିବ । ବୈଦ୍ୟ-ଶାସ୍ତ୍ର ଅତୀବ ପ୍ରୟୋଜନୀୟ ଶାସ୍ତ୍ର ଅଟେ ।

୩୧ । ସମୟ ଅତି ବହୁମୂଲ୍ୟ ; କ୍ଷଣମାତ୍ର ବୃଥାରେ ନଷ୍ଟ କରିବ ନାହିଁ । ଇତ୍ୟାଦି, ଇତ୍ୟାଦି ।

ଉପରୋକ୍ତ ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅବଶ୍ୟ ଜ୍ଞାତବ୍ୟ ବିଷୟ-ମାନ ଗୋଟିଏ କରି ବର୍ତ୍ତମାନ ଦେଖାଯାଉ ।

କ୍ରମଶଃ

ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟର ଉନ୍ନତି ।

ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟର ଅବସ୍ଥା ଶୋଚନୀୟ, ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟର ଉନ୍ନତି ବାଞ୍ଛନୀୟ, ଯେପରି ଦେଶର ଉନ୍ନତି ନିମନ୍ତେ କୃଷି-ବାଣିଜ୍ୟାଦିର ଉନ୍ନତି ସାଧନ କରିବାର ଆବଶ୍ୟକ ସେହିପରି ସାହିତ୍ୟର ମଧ୍ୟ ଉନ୍ନତି ସାଧନ ଆବଶ୍ୟକ, ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟର ଉନ୍ନତି କଳ୍ପେ ସମସ୍ତଙ୍କର ଚେଷ୍ଟା କରିବା ଉଚିତ, ଇତ୍ୟାଦି ବିଷୟ ମୋର ଏହି ପ୍ରବନ୍ଧର ଆଲୋଚ୍ୟ ବିଷୟ ନୁହେଁ ; ସମସ୍ତେ ଏକ ବାକ୍ୟରେ ତାହା ସ୍ୱୀକାର କରନ୍ତି ଓ କରିବେ ଓ ତତ୍ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଆଲୋଚନା ନିଷ୍ପ୍ରୟୋଜନ ।

କିନ୍ତୁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଚେଷ୍ଟାଦ୍ୱାରା ସାହିତ୍ୟର ଉନ୍ନତି ସଂସାଧନ ହୋଇପାରେ କି ନା, ଯେବେ ହୋଇପାରେ କେତେଦୂର ଓ କିପ୍ରକାର ଚେଷ୍ଟାଦ୍ୱାରା ତାହା ସଂସାଧିତ ହୋଇପାରେ ତଦ୍‌ବିଷୟରେ ଏହି ପ୍ରବନ୍ଧରେ କିଛି ଆଲୋଚନା କରିବା ମୋର ଅଭିପ୍ରାୟ ।

ସାହିତ୍ୟ ଓ ସମାଜ ଏ ଦୁହେଁ ପରସ୍ପର ପରସ୍ପର ସହିତ ସଂବଦ୍ଧ ; ସମାଜ ନ ଥିଲେ ସାହିତ୍ୟ ଜାତ ହୋଇ ପାରେ ନାହିଁ, ସମାଜର ଉନ୍ନତି ନ ହେଲେ ସାହିତ୍ୟୋନ୍ନତିର ଆଶା ଦୁରାଶା, ଓ ସମାଜ ଅବନତି ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲେ ସାହିତ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଅବନତ ହୁଏ ; ପ୍ରକୃତରେ କହିବାକୁ ଗଲେ ସାହିତ୍ୟ ସମାଜରୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପଦାର୍ଥ ନୁହେଁ ; ପୁଷ୍ପ ସୌରଭ ଯେପରି ପୁଷ୍ପିତ ବୃକ୍ଷର ଅଙ୍ଗ, ଜ୍ଞାନ ଯେପରି ବହୁଦର୍ଶିତାଦିର ଫଳ, ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ଯେପରି ପଣ୍ଡିତଠାରେ ଆଶ୍ରିତ, ସେହିପରି ସାହିତ୍ୟ ମଧ୍ୟ ସମାଜ ବୃକ୍ଷର ସୌରଭାଙ୍ଗ, ସମାଜ ଉନ୍ନତିର ଫଳ, ମଧ୍ୟ ସମାଜ ଉପରେ ଆଶ୍ରିତ ; ଯେଉଁଠାରେ ସମାଜ ନାହିଁ, ସେଠାରେ ଆଶ୍ରୟାଭାବରୁ ସାହିତ୍ୟ ମଧ୍ୟ ନାହିଁ ; ଶବର, ଭୂମିଜ ପ୍ରଭୃତି ଆଦିମ ଅସମାଜ ବଦ୍ଧ ସ୍ଥିର-ବାସସ୍ଥାନ-ବିହୀନ (Nomads) ବ୍ୟକ୍ତି ଏହାର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ସ୍ଥଳ । ଯେଉଁ ସମାଜ ଯେତେଦୂର ଉନ୍ନତ ସେଠାରେ ସେହି ଉନ୍ନତିର ଫଳ ସ୍ୱରୂପ ସାହିତ୍ୟ ତେତେଦୂର ଉନ୍ନତ । ପୁଷ୍ପସୌରଭ ପୁଷ୍ପିତ ବୃକ୍ଷଠାରୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ବୋଧ ହେଉଥିଲେ କି ହେବ, କିନ୍ତୁ ତାହା ବୃକ୍ଷର ଏକ ଅଙ୍ଗ, ଗୋଲାପ ଓ ମଲ୍ଲିକା ଜାତୀୟ ବୃକ୍ଷ ଲତାଦିର ପୁଷ୍ପରୁ ଅତି-ଇନ୍ଦ୍ରିୟ-ପରିତୃପ୍ତିକର ସୌରଭ ଓ ଅପର କେତେକ ଶ୍ରେଣୀୟ ବୃକ୍ଷ ଲତାଦିର ପୁଷ୍ପରୁ ଅତି-ହୃଦୟ-ବିକ୍ଷେପକାରୀ ଗନ୍ଧ ଜାତ ହୋଇଥାଏ । ସମାଜବୃକ୍ଷ ଯେ ଶ୍ରେଣୀୟ, ତାହାର ସୌରଭରୂପୀ ସାହିତ୍ୟ ମଧ୍ୟ ସେହି ଶ୍ରେଣୀୟ ହୋଇଥାଏ ।

ସାହିତ୍ୟ (ସହିତ + ଯ) ଶବ୍ଦ ବିଶ୍ଳେଷ କରି ଦେଖିଲେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରତିପନ୍ନ ହେବ ଯେ ସାମାଜିକ ବିଶିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ସହିତ ଯେ ସାନ୍ନିଧ୍ୟତା ବା ସଙ୍ଗ କରାଇ ଦିଏ ତାହା ସାହିତ୍ୟ ; କାଳିଦାସ ଭବଭୂତି ପ୍ରଭୃତି କବି, ପାତଞ୍ଜଳି କପିଳ ପ୍ରଭୃତି ଦାର୍ଶନିକ, ମନୁ ଯାଜ୍ଞବଲ୍କ୍ୟ ପ୍ରଭୃତି ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ, ବ୍ୟାସାଦି ପୌରାଣିକ, ଇତ୍ୟାଦି ବିଶିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ସହିତ ସାହିତ୍ୟ ଆମ୍ଭ-ମାନଙ୍କର ସଙ୍ଗ ଉପସ୍ଥିତ କରାଏ । ସାହିତ୍ୟ ସାହାଯ୍ୟରେ ସେମାନଙ୍କର ଯୁକ୍ତି ତର୍କ ଚିନ୍ତାଦି ଆମ୍ଭ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୁଏ ଓ ଆମ୍ଭେମାନେ ସାହିତ୍ୟ ପାଠକାଳୀନ ସେମାନଙ୍କର ସଙ୍ଗ ଅନୁଭବ କରୁଁ ଓ ସେମାନଙ୍କର ବାଗ୍ବିଚିତ ବାକ୍ୟ ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ବୀରରସରେ ଉନ୍ମତ୍ତ, କରୁଣବାକ୍ୟ ଦୟାଦି-ରସରେ ହୃଦୟ ଆପ୍ଲୁତ, ସେମାନଙ୍କର ସଦୁପଦେଶ ହୃଦୟ ମାର୍ଜିତ କରାଇଦିଏ—ସେମାନେ ମୃତ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଜୀବିତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଭଳି ସେମାନଙ୍କର ସାହିତ୍ୟ ବା ସଙ୍ଗ ଅନୁଭବ କରୁଁ, ଉପଦିଷ୍ଟ, ଚରିତ୍ରବାନ, ମାର୍ଜିତ ଓ ଶିକ୍ଷିତ ହେଉଁ—ତନ୍ତୁ ଯେମାନଙ୍କର ସାହିତ୍ୟ ବା ସଙ୍ଗ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ବାଞ୍ଛନୀୟ ଯେପରି ଲୋକ ଉନ୍ନତ ସମାଜରେହିଁ ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି-ସମାଜ ଉନ୍ନତ ନ ହେଲେ ଉଚ୍ଚଚିନ୍ତା, ମହତ୍ତ୍ୱପଦେଶ,

Digitized by srujanika@gmail.com

ବଶିଷ୍ଠଜ୍ଞାନାଦି କାହାଠାରୁ ଆଶା କରି ଯିବ? ସେହି ବଶିଷ୍ଠ ଚିନ୍ତାଶୀଳ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ସମାଜ ବୃକ୍ଷର ପୁଷ୍ପ ଓ ସେମାନଙ୍କର ଲିଖିତ ସାହିତ୍ୟ ସେହି ପୁଷ୍ପର ସୌରଭ ।

କୌଣସି ସମାଜର ବଶିଷ୍ଠ, ବିଦ୍ୱାନ୍, ଶିକ୍ଷିତ, ଚିନ୍ତାଶୀଳ, ବିଜ୍ଞ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଭିନ୍ନ ବିଷୟରେ ଯେପରି ତତ୍ତ୍ୱ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ କରିଅଛନ୍ତି ବା ଯେପରି ଉପଦେଶ ଦେଇ-ଅଛନ୍ତି ବା ଯେପରି ଚିନ୍ତା କରିଅଛନ୍ତି ତାହା ଲିପିବଦ୍ଧ ହେଲେ ଉକ୍ତ ସମାଜର ସାହିତ୍ୟ ହୁଏ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସ୍କୁଲ-ମାନଙ୍କରେ ଯେ ଅର୍ଥରେ ସାହିତ୍ୟ ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ତାହା ଅତି ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ, ସେ ଅର୍ଥରେ ସାହିତ୍ୟକୁ ଇତିହାସ, ବିଜ୍ଞାନ, ଗଣିତ ପ୍ରଭୃତିରୁ ପୃଥକ ବୋଲି ବୁଝିବାକୁ ହୁଏ: ମାତ୍ର ସାହିତ୍ୟର ପ୍ରକୃତ ଓ ପ୍ରଶସ୍ତାର୍ଥରେ କାବ୍ୟ ନାଟକ ପ୍ରଭୃତି ଯେପରି ତାହାର ଅନ୍ତର୍ଗତ; ଦର୍ଶନ, ବିଜ୍ଞାନ, ଗଣିତ, ଇତିହାସ ପ୍ରଭୃତି ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ତାହାର ଅନ୍ତର୍ଗତ । ଯେଉଁ ସମାଜରେ ଉନ୍ନତ, ଶିକ୍ଷିତ, ଚିନ୍ତାଶୀଳ, ବିଜ୍ଞ ବ୍ୟକ୍ତି ନାହାନ୍ତି ସେ ସମାଜରେ ଉନ୍ନତ ସାହିତ୍ୟ କେଉଁଠାରୁ ଆସିବ?

ଆଉ ଏକ କଥା: ଯେଉଁ ସମାଜ ଯେପରି ଉନ୍ନତ ସେ ସମାଜରେ ଯେ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି ସେମା-ନଙ୍କର ବିଦ୍ୟା ବୁଦ୍ଧି, ରୀତି ନୀତି ସେହି ସମାଜାନୁରୂପ । ଶତକରାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଜଣେ ନିଉଟନ ବା ଭାସ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟ ବା ବୁଦ୍ଧଦେବମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଜଣେ ଲୀଳାବତୀ ଜନ୍ମ ହେବା ଅସମ୍ଭବ ତେବେ ଯେଉଁ ସମାଜରେ ଯେତେଦୂର ଜ୍ଞାନ ବର୍ଦ୍ଧିତ ହୋଇଅଛି ତାହାଠାରୁ କିଛି ବେଶି ଜ୍ଞାନ ବୁଦ୍ଧି-ବିଶିଷ୍ଟ ମହାତ୍ମା ସମୟେ ସମୟେ ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ କରି ଉକ୍ତ ସମା-ଜକୁ ଉନ୍ନତି ଅଭିମୁଖରେ ଅଗ୍ରଗାମୀ କରାଇଥାନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ସେ ଯେ ଜ୍ଞାନ ବା ସତ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତି ତାହା ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ତତ୍କାଳୀନ ସମାଜ-ଉପଯୁକ୍ତ ହୋଇଥାଏ । ଅତି ଅନୁନ୍ନତ ସମାଜରେ ଅତି ଉନ୍ନତ ଭାବ ଜାତ ହୋଇପାରେ ନାହିଁ; ଅନ୍ୟଏ ଉଚ୍ଚ ଭାବ ଥରି ଯେବେ କେହି ତାହା ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟାକରେ ତାହା-ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଉପଯୁକ୍ତ ଗ୍ରହିତା ଅଭାବରେ ତାହାର ଚେଷ୍ଟା ବିଫଳ ହେବ ।

ଉପରେ ଯାହା ଲେଖାଗଲା ତହିଁରୁ ଦେଖାଯିବ ଯେ ସାହିତ୍ୟ ସମାଜ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ, ସମାଜ ଉନ୍ନତ ହେଲେ ସାହିତ୍ୟ ଉନ୍ନତ ହୋଇଥାଏ । ଅନୁନ୍ନତ ସମା-ଜରେ ଉନ୍ନତ ସାହିତ୍ୟ ଆଶା କରି ଯାଇପାରେ ନାହିଁ । ସମା-ଜର ଅନୁନ୍ନତାବସ୍ଥାରେ ଉଚ୍ଚ ସାହିତ୍ୟ ବା ଉଚ୍ଚ ଭାବ ବା ବିଜ୍ଞ ଲୋକଙ୍କ ସଙ୍ଗ କିଏ ଲୋଡିବ, ବା ତହିଁରୁ କି ସୁଖ ବା ଉପକାର ପାଇବ? ଅନୁନ୍ନତ ସମାଜରେ ଉଚ୍ଚ ସାହିତ୍ୟ ସ୍ୱାଭାବିକ ଭାବରେ ଜନ୍ମ ହେବା ଅସମ୍ଭବ ଓ (hot house plant) ଗ୍ରୀଷ୍ମ କଟିବନ୍ଧ ସୁଲଭ ବୃକ୍ଷାଦି ଶୀତ ପ୍ରଧାନ ବିଲାତରେ ଉଦ୍ଭାପିତ ଗୃହରେ ଲଗାଇବା ଭଳି, ଯେବେ ଉନ୍ନତ ଚିନ୍ତାବିପୂର୍ଣ୍ଣ ସାହିତ୍ୟ ଅନୁନ୍ନତ ସମାଜରେ ଅସ୍ୱାଭାବିକ ଭାବରେ ଅଯଥା କାଳରେ ରୋପିତ କରାଯାଏ, ତେବେ ଉଦ୍ଭିଦର ଫଳ ଏକ ହେବ; ଫଳ, ନିଷ୍ଫଳ । ସାହିତ୍ୟ କୌଶଳ କ୍ରମେ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି ଯାଇପାରେ ନାହିଁ, ତାହାର ସ୍ୱାଭାବିକ ନିୟମରେ ଜନ୍ମ, ବୃଦ୍ଧି, ବିନାଶ ହୋଇଥାଏ । ସମାଜର ଯେପରି ଜନ୍ମ ବୃଦ୍ଧି ଓ ବିନାଶ ହୋଇଥାଏ ସେହିପରି ସମାଜର ଅଙ୍ଗ ସାହିତ୍ୟର ମଧ୍ୟ ଜନ୍ମ ବୃଦ୍ଧି ବିନାଶ ହୋଇଥାଏ । ଆମ୍ଭେମାନେ ଇଚ୍ଛାକଲେ ଗୋଟିଏ ଘର ବା ପିଣ୍ଡୁଳା ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିପାରୁଁ, କିନ୍ତୁ ଗୋଟିଏ ଦେଶ ବା ଲୋକ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିପାରୁ ନା; ପୁସ୍ତକ ଖଣ୍ଡେ ଅଧେ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିପାରୁ, ମାତ୍ର ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି-ପାରୁ ନା; ସାହିତ୍ୟ ସ୍ୱାଭାବିକ ନିୟମାନୁସାରେ ଜନ୍ମ ବୃଦ୍ଧି ଓ ବିନାଶଶୀଳ ।

ମୁଁ ସାହିତ୍ୟ ଓ ପୁସ୍ତକ ଏ ଦୁହିଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବିଭିନ୍ନତା ଥିବାର କହିଲି, କହିଲି ଯେ ପୁସ୍ତକ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି ହୁଏ ମାତ୍ର ସାହିତ୍ୟ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବାର ସାମର୍ଥ୍ୟ ନାହିଁ । ଏହା କହିବାର କାରଣ ଏହି ଯେ ଯେଉଁ ପୁସ୍ତ-କରେ ବିଦେଶୀୟ ବା ଅନ୍ୟ ସମାଜ ପ୍ରଚଳିତ ଉନ୍ନତ ଚିନ୍ତାମାନ ସନ୍ନିବିଷ୍ଟ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ତାହାର ସହିତ ସମାଜର ଅପରିପକ୍ୱତା ହେତୁ ସାମାଜିକ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କର ସାହିତ୍ୟ (ସଙ୍ଗ) ନ ଜନ୍ମେ, ସୁତରାଂ ଯେଉଁ ପୁସ୍ତକ ସାମାଜିକ ବ୍ୟକ୍ତି-ମାନଙ୍କର ରୀତି, ନୀତି, ଚିନ୍ତା, ଶିକ୍ଷା ପ୍ରଭୃତିର କିଛି ମାତ୍ର ବୈଷମ୍ୟ ଜନ୍ମାଇ ପାରେ ନାହିଁ ସେ ସାହିତ୍ୟ ପଦବାଚ୍ୟ ନୁହେ ସାହିତ୍ୟ ସଜୀବ, ପୁସ୍ତକ ନିର୍ଜୀବ; ସାହିତ୍ୟ ଦେବତା, ପୁସ୍ତକ ପିଣ୍ଡୁଳା; ସାହିତ୍ୟ ସମାଜର ଶିକ୍ଷାଦାତା ଜୀବନ୍ତ ପୁରୁଷ, ପୁସ୍ତକ ଅନୁପସ୍ଥିତ ଶିକ୍ଷାଦାତାଙ୍କ ଛାୟାଦ୍ରେଖା ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୁଁ ଉପରେ ଯାହା କହିଲି ତାହା ଯେବେ ଠିକ୍ ହୁଏ ତେବେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଉତ୍କଳର ସାହିତ୍ୟ ହଠାତ୍ ଉନ୍ନତ କରି ପାରିବୁ ଏପରି ଆଶା କରିବା ଅନୁଚିତ । ସମାଜ ଉନ୍ନତ ହେଲେ ସାହିତ୍ୟ ମଧ୍ୟ କ୍ରମଶଃ ଉନ୍ନତି ଲାଭ କରିବ । ତେବେ କି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ସାହିତ୍ୟୋନ୍ନତି ସଂସାଧନ କରିବା ନିମନ୍ତେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଚେଷ୍ଟା କରିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ? ଆମ୍ଭେମାନେ କି କେବଳ ଚେଷ୍ଟା ବିହୀନ ଦର୍ଶକ ଭୁଲି ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହୋଇ ସାହିତ୍ୟର ଗତି ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ କରୁଥିବୁ ଓ ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟର ଅନୁନ୍ନତାବସ୍ଥା ଦର୍ଶନ ଓ ଦୀର୍ଘ ନିଃଶ୍ୱାସ ପାତନ ଭିନ୍ନ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଆଉ କିଛି କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ନାହିଁ?

ନା, ତାହାନୁହେଁ । ମୁଁ ଯେ ପୂର୍ବେ କହିଅଛି ସାହିତ୍ୟ ସମାଜର ଅଙ୍ଗ ଓ ତାହା ସମାଜ ବୃକ୍ଷର ସୌରଭ ସହିତ ଉପମେୟ ଏହା ତେତେଦୂର ଠିକ୍ନୁହେଁ; ଏହି ଉପମା ସମୀଚିନ ନୁହେଁ; କାରଣ, ସମାଜୋନ୍ନତି ଉପରେ ସାହିତ୍ୟୋନ୍ନତି ନିର୍ଭର କରେ ସତ୍ୟ ମାତ୍ର ଉନ୍ନତ ସାହିତ୍ୟ ସମାଜକୁ ମଧ୍ୟ ଉନ୍ନତି ସୋପାନରେ ଆରୂଢ଼ କରାଏ । ଉନ୍ନତ ସାହିତ୍ୟ ସମାଜର ଶିକ୍ଷକ ଭୁଲି ହୋଇ ଉଚ୍ଚନୀତି, ନୀତି, ଜ୍ଞାନ, ବିଜ୍ଞାନର ଉପଦେଶ ଦିଏ ଓ ନବ ଉଦ୍ୟମ ଉତ୍ସାହରେ ଅନୁପ୍ରାଣିତ କରେ ଓ ଜାତୀୟ ଚରିତ୍ର ସୁଦୃଢ଼ ଓ ବଳବାନ୍ କରାଇ ସମାଜୋନ୍ନତି ସାଧନ କରେ । ପୂର୍ବେ କହିଅଛି ସମାଜ ଉନ୍ନତ ହେଲେ ସେହି ସମାଜୋପଯୋଗୀ ଚିନ୍ତାଶୀଳ ବ୍ୟକ୍ତି ତହିଁରେ ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି, ପୁଣି ଏହି ଚିନ୍ତାଶୀଳ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ସମାଜ ଅଧିକତର ଉନ୍ନତ ହୁଏ; ସେହିପରି ଉନ୍ନତ ସମାଜରେ ଉନ୍ନତ ସାହିତ୍ୟ ଜାତ ହୁଏ ଓ ଉନ୍ନତ ସାହିତ୍ୟ ପୁଣି ସମାଜକୁ ଅଧିକତର ଉନ୍ନତ କରାଏ । ତେବେ ସାହିତ୍ୟର ଉନ୍ନତି ନିମନ୍ତେ ୧ମ ସମାଜର ଉନ୍ନତି ଆବଶ୍ୟକ, ୨ୟ ସାହିତ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ସମାଜର ଉନ୍ନତି ସାଧନ ନିମନ୍ତେ ସାମାଜିକ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କର ସମାଜସ୍ଥ ଚିନ୍ତାଶୀଳ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ସହିତ "ସାହିତ୍ୟ" ବା ସଙ୍ଗ ସ୍ଥାପନ ଆବଶ୍ୟକ । ସାହିତ୍ୟୋନ୍ନତି ନିମନ୍ତେ ସମାଜର ଉପରି ଉନ୍ନତିର ଚେଷ୍ଟା କରିବା ଆବଶ୍ୟକ ଦେଖାଯାଉ ।

ଉନ୍ନତ ସାହିତ୍ୟ ଉନ୍ନତ ଚିନ୍ତା ଓ ଗବେଷଣାର ଫଳ; ଉନ୍ନତ ଚିନ୍ତାଦି ଓ ଗବେଷଣା କରିବାକୁ ସକ୍ଷମ ବ୍ୟକ୍ତି ଯାବତ୍ ସମାଜରେ ଜାତ ହୋଇ ନାହାନ୍ତି ତାବତ୍ ଉନ୍ନତ ସାହିତ୍ୟର ଆଶା ସୁଦୂରପରାହତ । ପୁଣି ଚିନ୍ତାଶୀଳ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କର ଉନ୍ନତ ଚିନ୍ତାଦି ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରିବା ନିମନ୍ତେ ମଧ୍ୟ ସକ୍ଷମ ବ୍ୟକ୍ତି ସମାଜରେ ବହୁଳ ହେବା ଆବଶ୍ୟକ; ଯେବେ ସମାଜରେ ସେହିପରି ଲୋକ ପ୍ରଚୁର ନ ଥାନ୍ତି ତେବେ ସେହି ଚିନ୍ତାଶୀଳ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କର ଲିପିବଦ୍ଧ ଚିନ୍ତା ସମାଜର ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ସହିତ ସାହିତ୍ୟ ଜନ୍ମାଏ ନାହିଁ, ସୁତରାଂ ତାହା ସାହିତ୍ୟ ପଦବାଚ୍ୟ ହୁଏନାହିଁ । ଅତଏବ ଉନ୍ନତ ସାହିତ୍ୟ ନିମନ୍ତେ ଉନ୍ନତ, ଚିନ୍ତାଶୀଳ, ଲିଖନକ୍ଷମ ବ୍ୟକ୍ତି ଓ ଜିଜ୍ଞାସୁ, ବୁଦ୍ଧିମାନ୍, ସହୃଦୟ ପଠନକ୍ଷମ ବ୍ୟକ୍ତି, ଉଭୟ ଆବଶ୍ୟକ । ପୁଣି ଲିଖନକ୍ଷମ ଓ ପଠନକ୍ଷମବ୍ୟକ୍ତି ବାହୁଲ୍ୟରେହିଁ ଯଥେଷ୍ଟ ହେଲା ତାହା ନୁହେ; ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସାହିତ୍ୟ ସ୍ଥାପନ ଆବଶ୍ୟକ; ଲିଖନକ୍ଷମବ୍ୟକ୍ତି ଲେଖକ ଓ ପଠନକ୍ଷମବ୍ୟକ୍ତି ପାଠକ ହେବା ଚାହି, ଉଭୟଙ୍କର ଆପଣାର କ୍ଷମତା କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଣତ କରିବା ଆବଶ୍ୟକ, ନ ହେଲେ, ସେପରି ସକ୍ଷମ ବହୁସଂଖ୍ୟକବ୍ୟକ୍ତି ସମାଜରେ ଥିଲେ ସମାଜର ବା ସାହିତ୍ୟର ଲାଭ କି? ତେବେ କି ଉପାୟରେ ଏହି ଲିଖନକ୍ଷମ ଓ ପଠନକ୍ଷମବ୍ୟକ୍ତି ସମାଜରେ ବହୁଳ ହେବେ ଓ କି ହେଲେ ସେମାନେ ଆପଣା କ୍ଷମତା କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଣତ କରିବେ ଏହାହିଁ ଦେଶୀୟ ସାହିତ୍ୟୋନ୍ନତି ଆକାଙ୍କ୍ଷୀ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ଅନୁଧାବନୀୟ ।

ମୋର ସେ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଯେ ବକ୍ତବ୍ୟ ତାହା ସଂକ୍ଷେପରେ ଏହି :—

ପ୍ରଥମତଃ ଦେଶରେ ଯହିଁରେ ଶିକ୍ଷାର ଉନ୍ନତି ହୁଏ ତହିଁ ପ୍ରତି ଯତ୍ନଶୀଳ ହେବା ଉଚିତ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଓଡ଼ିଶାରେ କି ନିମ୍ନଶିକ୍ଷା, କି ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷା, କାହିଁରେ ଉପଯୁକ୍ତ ମତେ ଉନ୍ନତି ହୋଇନାହିଁ । ଶିକ୍ଷୋପଯୋଗୀ ବାଳକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅତି ଅଳ୍ପ ସଂଖ୍ୟା (ବୋଧ ହୁଏ ଶତକରା ଜଣେ ହେବେ କି ନା) କୌଣସି ସ୍କୁଲ୍ ବା ପାଠଶାଳାରେ ପ୍ରବେଶ କରି ଥାନ୍ତି, ଅବଶିଷ୍ଟ ଅଧିକାଂଶ ନିରକ୍ଷର । ଯେମାନେ ବା ସ୍କୁଲ କି ପାଠଶାଳା କେବେ ଅନୁଗୃହୀତ କରନ୍ତି ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅଧିକାଂଶ ଧାନବୁଣା, ବସ୍ତ୍ର ବା କଣ୍ଠା ଜନିତ ଅବଶ୍ୟ ମାର୍ଜନୀୟ ଅନୁପସ୍ଥିତି ଛଡ଼ା, ଅନ୍ୟ ସମୟରେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ମଧ୍ୟ ପାଠଶାଳାକୁ ଉପସ୍ଥିତରୂପ ଅନୁଗ୍ରହରୁ ବଞ୍ଚିତ କରନ୍ତି । କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ବର୍ଷରେ ଛ ମାସ ସକାଶେ ପାଠଶାଳା ବସିବାର ଶୁଣିଅଛୁ । ଏଥିରେ ଲୋକେ ଦରିଦ୍ର, ଅଧିକାଂଶ କୃଷି ବ୍ୟବସାୟୀ, ବିଦ୍ୟାର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଅଳ୍ପ ଲୋକେ ବୁଝନ୍ତି; ନିଜର ସନ୍ତାନାଦିଙ୍କୁ ସୁଶିକ୍ଷିତ କରିବାର ଇଚ୍ଛା କ୍ୱଚିତ ପରିଦୃଷ୍ଟ; ଏକ କଥାରେ କହିଲେ, ସମାଜ ଦରିଦ୍ର ଓ ଅନୁନ୍ନତ । ସେମାନଙ୍କର ନିଜର ଶିକ୍ଷୋନ୍ନତି କରିବାର ଅଭିଳାଷ ବା ସାମର୍ଥ୍ୟ ନାହିଁ । ପୁଣି, ଯଦିଚ ଆମ୍ଭେମାନେ ସଭ୍ୟ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କ ଅଧୀନ ଓ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷାଦାନ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କର ମଧ୍ୟ ଉଚିତ, ମାତ୍ର ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ଶିକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ଯେତେ ଟଙ୍କା ବ୍ୟୟ କରନ୍ତି ତାହା ଅତି ସାମାନ୍ୟ । ତହିଁରେ ପୁଣି ପାଠଶାଳାମାନଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ ଦାନ ପ୍ରଣାଳୀ ଅତି ଅଦ୍ଭୁତ । ଏକ ସମୟରେ, ବର୍ଷରେ ଥରେ ପାଠଶାଳା ପରୀକ୍ଷା ଗୃହୀତ ହୋଇ ପରୀକ୍ଷାର ଫଳାନୁସାରେ ଶିକ୍ଷକଙ୍କୁ ଟଙ୍କା ଦିଆ ଯାଉଥିଲା; ମାତ୍ର ପାଠଶାଳା ସବୁ ମାସିକ କୌଣସି ସାହାଯ୍ୟ ପାଉ ନ ଥିଲେ; ଏହି ପ୍ରକାରେ ପୁରସ୍କାର ବିତରଣକାରୀ ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଇଚ୍ଛାନୁସାରେ ଯଥା ତଥା ବୃଷ୍ଟିହୁଏ ଓ ବର୍ଷା ପବନ ଦେଖି ଅନେକ ପାଠଶାଳା ଶିକ୍ଷକ ଓ ଛାତ୍ର ନୂତନ ନାମରୂପ ବେଶରେ ନୂତନ ସ୍ଥାନରେ ବାଲିଛତୁ ଭଳି ଫୁଟନ୍ତି ଓ ବର୍ଷାଷଗମେ ପୁଣି ଲୀନ ହୋଇଯାନ୍ତି । ପୁଣି ଆଜି କାଲି ଏ ଅଞ୍ଚଳରେ ଦେଖାଅଛି ଯେ (System of Payment by result) ପୁରସ୍କାର ପ୍ରଣାଳୀ ରହିତ ହୋଇ କୌଣସି ପାଠଶାଳାକୁ ମାସିକ ଟ ୦ ୨ ବା ଟ ୦ ୩ ବା ଟ ୧ ୮ ଏହିପରି ଦାନ୍ୟ ଭାବରେ ସାହାଯ୍ୟ (grant in aid) ଦିଆ ଯାଉଅଛି ଓ ଏହି ସାହାଯ୍ୟ ପ୍ରାପ୍ତ ପ୍ରଦୋଦର ଗୁରୁମାନଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ କରିବା ପାଇଁ (Inspecting staff) ସବ୍-ଇନସ୍ପେକ୍ଟର ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଅଯଥା-ବୃଦ୍ଧି କରା ଯାଉଅଛି । ତହିଁରେ ପୁଣି ନୂତନ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରଣାଳୀ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ କରା ଯାଉଅଛି ଓ କଣ୍ଟ୍ରେରଗାର୍ଟେନ ପ୍ରଭୃତି ଶିକ୍ଷାର ଭାର ଏହି ଟ ୦ ୨ ସାହାଯ୍ୟ ପ୍ରାପ୍ତ ଗୁରୁଙ୍କ ଉପରେ ନ୍ୟସ୍ତ ରହିଅଛି (ନୂତନ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରଣାଳୀ ନିକୃଷ୍ଟ ବୋଲି ମୋର ମତ ଏହା କେହି ଯେପରି ନ ବୁଝନ୍ତି ସେହି ପ୍ରଣାଳୀ ଅତି ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଓ ସେ ପ୍ରଣାଳୀରେ କେବଳ ଉଚ୍ଚ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରାପ୍ତ ଛାତ୍ରମାନେ କଥଞ୍ଚିତ ସୁବିଧାମତେ ଶିକ୍ଷା ଦେଇ ପାରନ୍ତି; ଏଠାରେ ଉପଯୁକ୍ତ ଶିକ୍ଷକ ନାହିଁ ଓ ସେ ପ୍ରଣାଳୀରେ ଏଠାରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଶିକ୍ଷା ଦିଆ ଯାଇପାରେ ନାହିଁ, ଏହାହିଁ ମୋର ମତ; ବାବୁ ଅଭିରାମଭଞ୍ଜ ସେ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରବନ୍ଧ ମୁକୁରରେ ପ୍ରଦର୍ଶିତ କରୁଅଛନ୍ତି) । ଏହି ସବୁ କାରଣ ଅର୍ଥାତ୍ ସମାଜର ଅନୁନ୍ନତାବସ୍ଥା, ବିଦ୍ୟା ପ୍ରତି ଅନାଦର, ସମାଜର ଦରିଦ୍ରତା, ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କ ଶିକ୍ଷା ବିଷୟରେ ସଙ୍କୁଚିତ ଦାନ, ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ଦତ୍ତ ଯତ୍ସାମାନ୍ୟ ଟଙ୍କାଦ୍ୱାରା ପାଠଶାଳାର ସ୍ଥାୟିତ୍ୱ, କାର୍ଯ୍ୟକାରିତାଦି ବୃଦ୍ଧି କରିବା ପକ୍ଷରେ ବ୍ୟୟ ନ କରି ଇନ୍‌ସ୍ପେକ୍ଟର ଅଫିସରଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ବୃଦ୍ଧି ଓ ବହୁ ବ୍ୟୟରେ ବାଳିକା ବିଦ୍ୟାଳୟର ଗୃହ ନିର୍ମାଣାଦି ଖାମ ଖେୟାଲରେ ବ୍ୟୟ, ଏଠାକାର ଅବସ୍ଥା ବିବେଚନାରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଅନୁପଯୁକ୍ତ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରଣାଳୀ ପ୍ରବର୍ତ୍ତନାଦି ନାନା କାରଣରୁ, ଏଠାରେ ନିମ୍ନ ଶିକ୍ଷାର ଅବସ୍ଥା ଅତୀବ ଶୋଚନୀୟ । ଉଚ୍ଚ ଶିକ୍ଷାର ଅବସ୍ଥା ମଧ୍ୟ ତଦ୍ରୂପ । ଅବଶ୍ୟ ଯେତେ ଜଣ ଉଚ୍ଚ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ-ଅଛନ୍ତି ତାହାଙ୍କର ସଂଖ୍ୟା ଅଙ୍ଗୁଳି ପର୍ବରେ ଗଣାଯାଇ-ପାରେ; ଏହି ସୁବିଶାଳ ଉତ୍କଳ ପ୍ରଦେଶର ଲୋକ ସଂଖ୍ୟା ବିଷୟ ବିବେଚନା କଲେ ଉତ୍କଳରେ ଉଚ୍ଚ ଶିକ୍ଷା ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ନାହିଁ ବୋଲି ଅନୁମିତ ହେବ ।

ଓଡିଶାର ଉଚ୍ଚଜାତିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଶିକ୍ଷାର ତାଦୃଶ ଆଦର ଦେଖାଯାଉ ନାହିଁ । ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କର ଅଧ୍ୟୟନ ଅଧ୍ୟାପନାଦି ଚିରନ୍ତନ ବ୍ୟବସାୟ; ମାତ୍ର ଦୁଃଖର ବିଷୟ ଯେ ଅଧିକାଂଶ ଉତ୍କଳ ବ୍ରାହ୍ମଣ ନିରକ୍ଷର ଓ ସେମାନେ ଆପଣା ସନ୍ତାନ କ୍ଲେଶବଶତଃ ସ୍ୱାକ୍ଷର କରିବାକୁ କୁଣ୍ଠିତ ବା ଆପଣାକୁ ଲଜ୍ଜିତ ବୋଧ କରନ୍ତି ନାହିଁ; ପୁଣି ବ୍ରାହ୍ମଣର ବ୍ୟବସାୟ ଭିକ୍ଷା ବୋଲି ଅକାତରେ ଅମ୍ଳାନ ବଦନରେ ପ୍ରକାଶ କରି ତାହା ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ପ୍ରମାଣଦ୍ୱାରା ସାବ୍ୟସ୍ତ କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ । ଏପରି ଉଚ୍ଚ ମର୍ଯ୍ୟାଦାଭାବ ହୃଦୟରେ ପରିପୋଷିତ; ଏଥିରେ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କାହିଁ ଉଚ୍ଚ ଶିକ୍ଷା ବହୁଳ ପରିମାଣରେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ହେବ? ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କ ପରେ କରଣ ଜାତି ମସୀଜୀବୀ—ଏମାନେ ନିରକ୍ଷର ନୁହନ୍ତି, ଏମାନେ ବୁଦ୍ଧିମାନ୍, ଶ୍ରମଶୀଳ; ମାତ୍ର ଉଚ୍ଚାଭିଳାଷ, ଉଚ୍ଚ ଭାବାଦି ଉନ୍ନତିର ପରିପୋଷକତ୍ୱ ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ତାଦୃଶ ପ୍ରବଳ ହୋଇ ନ ଥିବାରୁ ସେମାନେ ଜମିଦାରୀ ସିରସ୍ତାରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ଉପଯୋଗୀ ଶିକ୍ଷାଭିନ୍ନ ଉଚ୍ଚ ଶିକ୍ଷା ଅଜ୍ଞକୁ ଚେଷ୍ଟେଦ୍ୟର ଯତ୍ନଶୀଳ ନୁହନ୍ତି । ବ୍ରାହ୍ମଣ ବା କରଣମାନଙ୍କର ସଂଖ୍ୟା ଏ ପ୍ରଦେଶରେ ଊଣା ନୁହେଁ ଓ ସେମାନେ ବୁଦ୍ଧିମାନ ଓ ଶିକ୍ଷା କରିବା ସେମାନଙ୍କର ଜାତୀୟ ଧର୍ମ; ସେମାନେ ଯାବତ୍ ଉଚ୍ଚ ଶିକ୍ଷା ବିଷୟରେ ଉଦାସୀନ ରହିବେ ତାହାଲ ଏଠାରେ ଉଚ୍ଚ ଶିକ୍ଷାର ଉନ୍ନତି ଅତି ଅଳ୍ପ ଆଶା କରାଯାଏ ।

ଦ୍ୱିତୀୟତଃ ଯାହାରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଜାତ୍ୟଭିମାନ ବୃଦ୍ଧି ହୁଏ, ଜାତୀୟ ଚରିତ୍ର ଗଠନ ହୁଏ ତଦ୍ବିଷୟରେ ଚେଷ୍ଟା କରିବା ଆବଶ୍ୟକ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଜାତ୍ୟଭିମାନ ନାହିଁ; ଆମ୍ଭେମାନେ ଓଡ଼ିଆ ଏହା ବୋଲି ଗର୍ବ କରିବାକୁ ଶିଖି-ନାହୁଁ । ଅଭିମାନ ନୀତିବାଦମାନଙ୍କର ମତରେ ନୀଚ ଜଘ-ନ୍ୟଭାବ ହୋଇଥାରେ, ମାତ୍ର କି ବ୍ୟକ୍ତିଗତ କି ସମାଜଗତ ଉନ୍ନତି ସାଧନ ନିମନ୍ତେ ଏହି ଅଭିମାନ ପରିପୋଷଣ ଅତୀବ ଅବଶ୍ୟକ । ଏହି ଅଭିମାନ ନ ଥିଲେ ଉତ୍ସାହ, ଉଦ୍ୟମ, ସାହସ ଓ ଶୌର୍ଯ୍ୟବୀର୍ଯ୍ୟାଦି ଉନ୍ନତି ଉପଯୋଗୀ ଗୁଣ ଅନ୍ତର୍ହିତ ହୁଏ ଓ ଆଳସ୍ୟ, ନିଶ୍ଚେଷ୍ଟତା, ଭୀରୁତା ପ୍ରଭୃତି ଅଯୋଗତ ସହାୟ ଗୁଣ ପରିପୋଷିତ ହୁଏ । ଅନ୍ୟ ଲୋକ-ଠାରୁ ମୁଁ କାହିଁକି ନିକୃଷ୍ଟ ବୋଲି ପରିଗଣିତ ହେବି, ଅନ୍ୟ ଯାହା କରିଅଛନ୍ତି ବା କରୁଅଛନ୍ତି ମୁଁ ତାହା କାହିଁକି କରି ନ ପାରିବି, ଅନ୍ୟ ଲୋକ ମୋ ନିକଟରେ ଉତ୍କର୍ଷ ଦେଖା-ଇବେ, ମୁଁ କାହିଁକି ଆଳସ ହୋଇ କେବଳମାତ୍ର ତାହା ଦେଖୁଥିବି, ମୁଁ ମନୁଷ୍ୟ ମୋର କି ବିଦ୍ୟା, ବୁଦ୍ଧି, ଶକ୍ତିନାହିଁ, ମୁଁ କି ଅନ୍ୟଠାରୁ ହୀନ ଏପରି ଭାବ ଅଭିମାନଜ ଓ ଏପରି ଭାବ ନ ଥିଲେ କେହି କ୍ୱଚିତ୍ ଉନ୍ନତି ସାଧନ କରି ପାରେ ? ସେହିପରି, ଆମ୍ଭେମାନେ ଓଡ଼ିଆ, ଆମ୍ଭେମାନେ ମଧ୍ୟ ଅନ୍ୟ ଜାତିପରି ଗୋଟିଏ ଜାତି, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର କି ବିଦ୍ୟା ବୁଦ୍ଧିଆଦି ନାହିଁ, ଆଉ ଜାତି ଉନ୍ନତି କରୁଅଛନ୍ତି ଆମ୍ଭେମାନେ କାହିଁକି କରି ନ ପାରିବୁଁ ଏପରି ଅଭିମାନ ବୃଦ୍ଧି କରିବା ଉଚିତ ।

କେହି ବା ପଚାରିବେ ଏ ଜାତ୍ୟଭିମାନ ଆମ୍ଭର ନାହିଁକି? କିନ୍ତୁ ଏ ଜାତ୍ୟଭିମାନ ପ୍ରାୟ ଏକେବାରେ ନାହିଁ ବୋଲି ମୋର ବିଶ୍ୱାସ । ବିଶ୍ୱାସ କାହିଁକି ମୋର ଦୈନନ୍ଦିନ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷର ବିଷୟ, ଯେତେବେଳେ ଦେଖେଁ ଯେ ଜଣେ ଉତ୍କଳବାସୀକୁ ଓଡ଼ିଆ କହିଲେ ସେ ମଥା ପୋତେ ବା ମୌନୀ ବା ମ୍ଳାନ ବଦନ ହୁଏ, ଯେତେବେଳେ ଦେଖେଁ ଯେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେହି କିଛିଦିନ ବଙ୍ଗ ଦେଶରେ ନର୍ଦ୍ଦମା ପରିଷ୍କାର, ମୋଟିଅଗିରି ବା କୋଇଲା କୁଲିଗିରି-ରୂପ ଉଚ୍ଚ କାର୍ଯ୍ୟାଦି କରି ଆସିଲାପରି ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଭୁଲି ଯାଇ ଅନନୁକରଣୀୟ ବିଶୁଦ୍ଧ ବଙ୍ଗଳା କହିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରେ ଓ ବଙ୍ଗଳା କହି ଜାଣେ ବୋଲି ଆପଣାର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ବୃଦ୍ଧି ହୋଇଅଛି ଭାବି ତାହାର ଆକାର, ଇଙ୍ଗିତ କଥା, ଭାଷାଦ୍ୱାରା ପ୍ରକାଶ କରେ, ଯେତେବେଳେ ଦେଖେଁ ଯେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଅଶିକ୍ଷିତ ଯାଏବାଲାମାନେ ଆପଣାର ଦଳର ଉତ୍କର୍ଷ ଦେଖାଇବାପାଇଁ ସର୍ବାଦୌ ବଙ୍ଗଳା ଗୀତ ଗାଆନ୍ତି, ଯେତେବେଳେ ଦେଖେଁ ଯେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ସୁଶିକ୍ଷିତ ଉଚ୍ଚ ପଦସ୍ଥ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଜଣେ ସାମାନ୍ୟ ପଦସ୍ଥ ଉତ୍କଳ ଭାଷାଭିଜ୍ଞ ବଙ୍ଗାଳୀ ଦେଖିଲେ ତାହା ସହିତ ବଙ୍ଗଳା ଭାଷାରେ କଥା କହନ୍ତି, ଯେତେବେଳେ ଶୁଣେ ଯେ ଏହି ଦେଶବାସିମାନେ ଆପଣାର ଦେଶୀୟ ବ୍ୟକ୍ତିର ଆଗରେ ବ୍ୟବହାରକୁ ଓଡ଼ିଆ ବୋଲି କହି ଘୃଣା କରନ୍ତି, ତେତେବେଳେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଜାତିର ଜାତ୍ୟଭିମାନ ଅଛି ଏହା କାହିଁ କହି ପାରିବୁଁ?

ବର୍ତ୍ତମାନ କେତେକ ଲୋକ ଶିକ୍ଷିତ ହୋଇଅଛନ୍ତି ଓ ସେମାନଙ୍କର ହୃଦୟରେ ଏହି ଅବଶ୍ୟ-ପ୍ରତିପାଲ୍ୟ ଅଭିମାନ ଭାବ ସ୍ଥାନ ପାଇଅଛି, ମାତ୍ର ସମଗ୍ର ସମାଜରେ ଏହି ଭାବ ପରିପୋଷଣ ନିମନ୍ତେ ସାଧାରଣଙ୍କ ହୃଦୟରେ ତାହା କର୍ଷିତ ଉପ୍ତ ଓ ଜାତ କରିବାପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା କରିବା ଉଚିତ ।

ଶିକ୍ଷାର ଉନ୍ନତି ଦ୍ୱାରା ଏହି ଭାବ କ୍ରମେ ଜାତ ଓ ପରି-ପୁଷ୍ଟ ହୋଇଥାରେ । ପୁଣି ଏହି ଭାବର ପରିପୁଷ୍ଟି ଶିକ୍ଷାର ମଧ୍ୟ ଉନ୍ନତି କାରକ । ଯେ ସମାଜରେ ଜାତ୍ୟଭିମାନ ଭାବ ପ୍ରବଳ ସେଠାରେ ଶିକ୍ଷାର ଉନ୍ନତି ଅବଶ୍ୟମ୍ଭାବୀ-ଯେଉଁ ସୁଶିକ୍ଷିତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ନିଜେ ଜାତ୍ୟଭିମାନୀ ଓ ଜାତ୍ୟଭିମାନର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ବୁଝିଅଛନ୍ତି ସେମାନଙ୍କର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଏହି ଯେ ସେମାନେ ଯେପରି ସ୍ୱୀୟ ଆଚରଣ ଓ ଉପଦେଶ ଦ୍ୱାରା ସମଗ୍ର ଉତ୍କଳ ସମାଜରେ ଉକ୍ତ ଭାବ ଜାତ କରିବାର ଚେଷ୍ଟା କରିବେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଜାତ୍ୟଭିମାନ ସମାଜର କେତେଦୂର ଉନ୍ନତିର ଉପଯୋଗୀ ଓ ଏ ପ୍ରଦେଶରେ ସେ ଅଭିମାନ କେତେଦୂର ପରିପୁଷ୍ଟ ହୋଇଅଛି ଓ ତାହାର ଅଭାବରେ ସମାଜର କେତେ ଦୂର ଅନିଷ୍ଟ ହେଉଅଛି ଇତ୍ୟାଦି ବିଷୟ ବିସ୍ତୃତ ଆଲୋଚନା କରିବାକୁ ଗଲେ ପ୍ରବନ୍ଧ ଅତି ଦୀର୍ଘ ହୋଇଯିବା ଭୟରେ ମୁଁ ସଂକ୍ଷେପତଃ ଉପରେ ଯାହା କହିଲି ତହିଁରୁ ଆପଣମାନେ ବୁଝିବେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଜାତ୍ୟଭିମାନ ବୃଦ୍ଧି ନିମନ୍ତେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଚେଷ୍ଟା ଅବଶ୍ୟ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ।

ଜାତ୍ୟଭିମାନ ବୃଦ୍ଧି ହେଲେ ସମାଜର ଉନ୍ନତି ହେବ, ସାମାଜିକ ଶିକ୍ଷାର ଉନ୍ନତି ହେବ, ସାମାଜିକ ଶିକ୍ଷାର ଉନ୍ନତି ହେଲେ ସାହିତ୍ୟର ଉନ୍ନତି ହେବ । ଏଥିନିମନ୍ତେ ସାହିତ୍ୟୋନ୍ନତି ଅକାଙ୍କ୍ଷୀ ମାନଙ୍କର ଏହି ଜାତ୍ୟଭିମାନ ପରିପୋଷଣ ନିମନ୍ତେ ମଧ୍ୟ ଯତ୍ନ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ଶିକ୍ଷାର ବୃଦ୍ଧି ଦ୍ୱାରା ଲିଖନକ୍ଷମ ଓ ପଠନକ୍ଷମ ବ୍ୟକ୍ତିର ବାହୁଲ୍ୟ ହେବ ସତ୍ୟ, ମାତ୍ର ଏହି ଜାତ୍ୟଭିମାନ ଥିଲେ, ଅନ୍ୟ ଜାତିମାନେ ସୁଶିକ୍ଷିତ ହେଉଅଛନ୍ତି, ସାହିତ୍ୟ ଉନ୍ନତି କରୁଅଛନ୍ତି, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଶିକ୍ଷା ଓ ସାହିତ୍ୟ କାହିଁକି ଦୁରବସ୍ଥାପନ୍ନ ହେବ, ଏହା ଭାବି ଲୋକେ ଶିକ୍ଷିତ, ସୁତରାଂ ଲିଖନକ୍ଷମ ଓ ପଠନକ୍ଷମ ହେବେ, ପୁଣି ଏହି ଭାବ ଲିଖନକ୍ଷମ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଲେଖକ ଓ ପଠନକ୍ଷମକୁ ପାଠକ କରାଇବ । ଏହିପରି ସାହିତ୍ୟର ଉନ୍ନତି ଏହି ଅଭିମାନ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ ।

କ୍ରମଶଃ

ଆନୁଚିନ୍ତା ।

ଦିନୁଁ ଦିନୁଁ ମନ ଦିନତ ଗଲିଲା
ନିଦତ ମୋହିତ ଭାଙ୍ଗିଲା ନାହିଁ ।
ବେଳୁଁ ବେଳୁଁ ବେଳ ବୟସ ଖସିଲା
ଆଶାର-ସ୍ୱପନ କମିଲା କାହିଁ ?
ଆଶା-ମାୟା ମୃଗ ଖେଳେ ନିରନ୍ତର
କପଟ ମୋହନ ମୂରତି ଲଭି ।
ଅଙ୍କେ ଚିତ୍ର-ପଟେ ଅପୂର୍ବ ସୁନ୍ଦର
ଦୁଃଖର ନିଦାନ ସୁଖର ଛବି ।
ପାଗଳ ପରାଏ ଭ୍ରମେ ଅବିରତ
ଦାମିନୀ ଦାମ୍ଭନ ଲୋଭରେ ମାତି ।
ଆଶା-ମରୀଚିକା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୁରନ୍ତ
ହରେ ବୁଦ୍ଧିଜ୍ଞାନ ଦିବସ ରାତି ।
କେତେବେଳେ ଜାଏ ଆକାଶୁଁ ପାତାଳ
ଭୂଧର କାନନ ସାଗର ବକ୍ଷେ ।
କେତେବେଳେ ଅବା ଦେଶ ଦେଶାନ୍ତର
ତାରକା ନକ୍ଷତ୍ର ଗ୍ରହର କକ୍ଷେ ।
ଅପ୍ସରୀର କୋଳ ମହେନ୍ଦ୍ର ବିଭବ
କୁବେରଭଣ୍ଡାର ମନରେ ଗତି ।
ନନ୍ଦନ କାନନ ସୁଖର ସମ୍ଭବ
ଭୁଞ୍ଜେ ଐରାବତ— ଆଶାରେ ଚଢି ।
ଦେଖ ଦେଖ ଏହି ଅଦୂରେ ଦଣ୍ଡିତ
କୃତାନ୍ତ ନଗରୀ ଦୁମ୍ଭର ଶାଖା ।
କିଏ ଆଉ ବୃଥା ସୁଖକୁ ଲୋଡ଼ୁଚ
ଦେହ ଗେହ କାଳ— ଆଗାରେ ଏହା ।
ଗୋଟି ପୋକମରେ ନିଜର ଗୋଇକେ
ଯେପରି ନ ପାଇ ନିଗମ ପନ୍ଥା ।
ପାପର ଗର୍ତ୍ତରେ ମରେ ତଥା ଶୋକେ
କର୍ମ-ସୂତ୍ର-ଜାଲେ ହୋଇଣ ଗ୍ରନ୍ଥା ।
ଜୀବନ ଯୌବନ ଚପଳା ସ୍ଫୁରଣ
ବିଷୟ ସମ୍ପଦ ଜୁଆର ଭଟ୍ଟା ।
ଗର୍ବ ଅଭିମାନ ଆଉ କେତେ କ୍ଷଣ ?
ଦିନୁଁ ଦିନୁଁ ସିନା ପାପର ଘଟା ।
ଦେଖୁଁ ଦେଖୁଁ ବେଳ ବୁଡ଼ିଗ ଆସିଲା
ବିକା କିଣା ହାଟ ଭାଙ୍ଗିଲା ଆସି ।
ଲୁଟ ଲୁଟ କାଳ ବାଳିତ ଧରିଲା
ତେବେ ମୋହ-ସ୍ରୋତେ ଯାଉଚି ଭାସି ।
ହାଟର ହିସାବ କିଛି ରଖି ନାହିଁ
ନିକାଶି ଦେବାକୁ ସମନ ପାଶ ।
ଭାବ ଦେଖିଲେଣି ସାହା କେହି ନାହିଁ
ଅହା କରିବାକୁ ହେଲାଟି ନାଶ ।
ଥିଲେ ହାତୀ ଘୋଡ଼ା ସୁନାର ପଗଡ଼
ଅତୁଳ ବିଭବ କି ହେବ ଆଉ ? ।
ପୁତ୍ର ପରିଜନ ସବେ ଯିବେ ଛାଡ଼
ସାଥିକି ହୋଇବେ କାହାର କେହି ? ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦନୁ ଦନୁ ମନ ଦନତ ଗଲଲା
ଦମ୍ଭତ ମୋହର ଭାଙ୍ଗିଲା ନାହିଁ ।
ବେଳୁ ବେଳୁ ବେଳ ବୟସ ଖସିଲା
ଅଷାର ସ୍ୱପନ କମିଲା କାହିଁ ?
କାହିଁ ଥିବ ହ୍ୟାଟ କାହିଁ ଥିବ କୋଟ
ଚେଇନ ଚସମା ଚୁରଟ ଘଡ଼ି ।
କାହିଁ ଥିବ ଗାଡ଼ି କାହିଁ ଥିବ ଘୋଡ଼ା
ମୁଣ୍ଡ ପଥେ ଯେବେ ଥିବରେ ପଡ଼ି ।
କେତେ ନଦ ନଦୀ କାନନ ଭୂଧର
ସାଗର ସ୍ଥାନ୍ତର ସେ ପଥେ ଅଛି ।
ଭଲ୍ଲୁକ ଶାର୍ଦ୍ଦୂଳ କୁମ୍ଭୀର ମକର
ତାହାର କି ଅଛି କଳନା କିଛି ? ।
ପଲକେ ପଲକେ ଅଲକ୍ଷ୍ୟ ଭବରେ
ପଦେ ପଦେ ମୋତେ ନିରେଖି ଥାନ୍ତି ।
ଖସିଗଲେ ପଦ ମାରିନେବେ ଖରେ
କାମୋତ ନିଷ୍ଠୁର— ପ୍ରମୋଦେ ମାତି ।
କାଳ ଗର୍ଭେ ଲୁଚେ ସଙ୍କଟ ଏସନ
ଅଗଣ୍ଡ ଥରେ ଭାବିଲି ନାହିଁ ।
ମିଛ ମାୟା ମୋହେ— ହୋଇ ଭ୍ରମମାନ
କ୍ଷଣକ ପାଇଁତ ଜାଗିଲି ନାହିଁ ।
ଦନୁ ଦନୁ ମନ ଦନତ ଗଲଲା
ନିରେଟ ଦମ୍ଭତ ଭାଙ୍ଗିଲା ନାହିଁ ।
ନିତ୍ୟ ସୁଖ ଶ୍ରୁତ ଅନିତ୍ୟରେ ମାତି
ଅଶାର କୁହୁକେ ମଜ୍ଜିଲି ରହି ।
ଅଶାର ସଂସାର ଦୁଃଖର ଆକର
ଅଶାନ୍ତିର ଦ୍ୱାର ସୁଖତ ନାହିଁ ।
ସକଳ ନଶ୍ୱର ପଦ୍ମ ପତ୍ର ନୀର
ନିଶାର ସ୍ୱପନ କ୍ଷଣିକ ସ୍ଥାୟୀ ।
ଜାଣୁ ଜାଣୁ ଏହା ନଭାବିଲି ଥରେ
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଲାଳସେ ହୋଇଲି ଅନ୍ଧ ।
ରଙ୍ଗର ପସରା ଦେଖି ଉତ୍ସୁକରେ
ଖୋଜେ ନିଜ ପଥ ହେବାକୁ ବଧ ।
ଗଳେ ଫାସ ବନ୍ଧ ଲୌହ ଦଣ୍ଡ ହସ୍ତେ
ଚତୁପାଶେ ବେଢ଼ି ଅଇରଚୟ ।

ଇଚ୍ଛା ଅନୁରୂପେ ନଗ୍ନ ନିରଖେ
ବଳ-ବୀର୍ଯ୍ୟ-ଜ୍ଞାନ କରନ୍ତି କ୍ଷୟ ।
ଜ ସୁଖ ଏଣିକ ଭୁହୁତ ପନ୍ଦିର
ଜରା-ବ୍ୟାଧି-ମୃତ୍ୟୁ— ମୁଖରେ ପଡ଼ି ।
ଘୁରଉଚି ସିନା ଏ ପାପ ଭୁଇଁର
ନଟୁ ସ୍ଥାୟୀ ମୋର ମସ୍ତକ ଥର ।
ଶୁଣ ଶୁଣ ମନ ଅଉ କେତେ କାଳ
ଘୁମାଇ ରହିବୁ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ହୁତ ।
ନିଦ୍ରାର ଆଳସ୍ୟ ତ୍ୟଜ ଥରେ ଭଲ
ପାପ-ସିନ୍ଧୁ-ଗର୍ଭେ ନମଗ୍ନ ହୁତ ।
କାମିନୀ କାଞ୍ଚନ ପ୍ରଲୋଭରେ ମାତି
ଉଲଙ୍ଗ ଉନ୍ମତ ଧାଉଁ ଅଉ ।
କଳ୍ପାଇରେ ନାଚେ ପୁଲାଇଣ ଶ୍ରୁତ
ସଉତ ଅସିଲା ମୋହର ଅୟୁ ।
ଶ୍ରୁତ ଗଲେ ଜୀବ ପଡ଼ଥିବ ଦେହ
ଯାର ପାଇଁ ଏତେ ସୁଖକୁ ଲୋଡ଼େ ।
କେହି ନ ଛୁଇଁବେ ସ୍ପର୍ଶ ମାୟା ସ୍ନେହ
ଯାହାଙ୍କ ପୋଷଣେ ଧର୍ମ୍ମକୁ ତ୍ୟଜେ ।
ଏ ସୁନ୍ଦର ଦେହ ଏ ସୁନ୍ଦର ଗେହ
ବସନ ଭୂଷଣ ରତନ ରାଜ ।
ଭାଇ ବନ୍ଧୁ ଜ୍ଞାତି ଯାଙ୍କୁ କରେ ସ୍ନେହ
ସଙ୍ଗେ କି କେ ଯିବ ? ଭାବୁଚି ଅଜ ।
ଯେ ମଞ୍ଜି ପୋତିଚି ସେ ଫଳ ଫଳିବ
ମୋ ବିନା ଭୁଞ୍ଜିବ ଅନତ ନାହିଁ ।
ପଥକୁ ସମ୍ବଳ ସେହି ସିନା ହେବ
ଖୋଜିଲେ ଅଉ ବା ମିଳିବ କାହିଁ ।
ଯଥା ଜଳ-ଓକ ଶ୍ରୁତ ଏକତୃଣ
ତୃଣାନ୍ତରେ ଅଣ୍ଡା ଧରଣ ରହେ ।
ପୁରୁଣା ବସନ ତ୍ୟଜଣ ନୂତନ
ପିନ୍ଧେ ଦେହ ଯଥା ନିଜର ଦେହେ ।
ଘଟ ଶ୍ରୁତଗଲେ ଜୀବ ସେହିପରି
କରମ ବାସନା ସଙ୍ଗରେ ନିଏ ।
ଘଟାନ୍ତରେ ଯାଇ ପ୍ରାକ୍ତନ ଅବରି
କର୍ମ୍ମ ଫଳାଫଳ ଭୁଞ୍ଜଣ ଥାଏ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଧୂଳିର ଶରୀର ଧୂଳିରେ ମିଶିବ
ଶରୀରର ଚିହ୍ନ ନ ହେବ କିଛି ।
ପାପ ପୁଣ୍ୟ ଯାହା ଅରଜିଣ ଥିବ
ଅନୁରୂପ ଫଳ ଖାଇବ ବାଛି ।
ଦିନ ଗଲା ଗଲା ବୟସ ଖସିଲା
ଜରା ବ୍ୟାଧି ଆସି ବସିଲା ମାଡ ।
ଆଉ ଗୃହ ନାହିଁ କେଲଡ ବୁଡଲା
ସତ୍ୟ ଆଶା କର ଅସତ୍ୟ ଛାଡ ।
ଦୁର୍ଲଭ ଶରୀର ମାନବ ଜୀବନ
ସୁଖର ଆଧାର ସାଧନ ଭୂମି ।
କର୍ମ୍ମ ଯୋଗେ ଜ୍ଞାନ କରଣ ସାଧନ
ଲୟ କର ବଣ— ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ସ୍ୱାମୀ ।
ତ୍ୟଜ ଶୋକ ଚିନ୍ତା ଅଳୀକ ସ୍ୱପନ
ଗର୍ବ ଅଭିମାନ ମଧ୍ୟର ଭାବ ।
ଦ୍ୱେଷ ହିଂସା ରୋଷ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଇର୍ଷଣ
କ୍ଷତ ଛାଡା ଯହିଁ ନାହିଁ ଠି ଲାଭ ।
ଗ୍ରହି ଯଦି ମନ ନିତ୍ୟ ସୁଖ ଶାନ୍ତି
ପ୍ରେମର ନିର୍ଝର ପିୟୂଷ ଧାର ।
ଚିନ୍ତ ସଦା ମହା— ମହେଶ ଶକତ
ଅର୍ପି ଆଗୁ ପ୍ରାଣ ଶ୍ରୀପଦେ ଭକ୍ତି ।
ଭବ ସିନ୍ଧୁ ମଧ୍ୟେ ପୁଣ୍ୟର ଆଲୋକେ
ଦେଖ ହରି ନାମ ସୁନ୍ଦର ଭଣ ।
ଏକ ମାତ୍ର ପଥ ଯିବାକୁ ଗୋଲକେ
ନିଶ୍ଚିତ ଭକତ ଅହୁଲ୍ଲ ଧରି ।

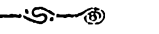

ପ୍ରେମିକ-ପ୍ରେମିକା ।

(୨)

(ପୂର୍ବାନୁବୃତ୍ତି)

"——Young men's love lies,
ot truly in their heart but in their eyes."

ବିବାହ ।

ରାତି ପ୍ରଭାତ ହୋଇଅଛି । ଉପସ୍ଥୀ ଲରେନ୍ସ ପ୍ରାତଃକ୍ରିୟା ସମାପନ କରି, ପୁଷ୍ପ ପାତ୍ର ହସ୍ତେ ଘେନି, ଆଶ୍ରମ ସଂଲଗ୍ନ ଉଦ୍ୟାନରେ ପୁଷ୍ପଚୟନାର୍ଥ ବହିର୍ଗତ ହେଲେ, ଏବଂ ଉଦ୍ୟାନର ପ୍ରାତଃକାଳୀନ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଅବଲୋକନ କରି ମନେ୍ ବିଶ୍ୱପାତାଙ୍କର ମହିମା ଚିନ୍ତା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସେ ମହିମା ଅନନ୍ତ । ସଂସାରର ପ୍ରତ୍ୟେକ ବସ୍ତୁ ସେ ମହିମା ବର୍ଣ୍ଣନ କରୁଅଛି । ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଲୀଳା ! ଯେଉଁ ବସୁନ୍ଧରା ଗର୍ଭରୁ ସବୁ ପଦାର୍ଥର ଜନ୍ମ, ସେହି ବସୁନ୍ଧରାର ଗର୍ଭ ପୁଣି ସବୁ ପଦାର୍ଥର ସମାଧି ସ୍ଥଳ । ସେହି ଏକ ଗର୍ଭରୁ ସମସ୍ତଙ୍କର ଜନ୍ମ ହେଲେ ପୁଣି ସମସ୍ତଙ୍କର ପ୍ରକୃତି ଏକ ନୁହେ । ଗୁଣ ଭିନ୍ନ । ସଂସାରରେ ଏପରି ପଦାର୍ଥ ନାହିଁ, ଯଦ୍ୱାରା କି ସଂସାରର କୌଣସି ମଙ୍ଗଳ ସାଧିତ ହେଉ ନାହିଁ । ଲତା, ପଲ୍ଲବ, ଓ ପ୍ରସ୍ତରାଦି କ୍ଷୁଦ୍ର ପଦାର୍ଥମାନଙ୍କରେ ମଧ୍ୟ ଉପକାରିତା ଗୁଣ ପ୍ରଚୁର ପରିମାଣରେ ନିହିତ ଅଛି । କେବଳ ବ୍ୟବହାର ଗୁଣରେ କେତେବେଳେ ସଦ୍‌ଗୁଣ ଦ୍ୱାରା ମାନବ ଓ ଅସଦ୍‌ଗୁଣ ଦ୍ୱାରା ମଙ୍ଗଳ ସାଧିତ ହେଉଅଛି । କ୍ଷୁଦ୍ର ପୁଷ୍ପ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରାଣନାଶକ ବିଷ ସମ୍ଭୂତ ହେଲେ ପୁଣି ସେହି ପୁଷ୍ପରୁ ମୃତ୍ୟୁ ସଞ୍ଜୀବନୀ ଔଷଧ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଉଅଛି । ଯେଉଁ ପୁଷ୍ପ ଆଘ୍ରାଣ କଲେ ସମୁଦାୟ ଶରୀର ପୁଲକିତ ହୁଏ, ପୁଣି ଉକ୍ତ ପୁଷ୍ପ ଭକ୍ଷଣ କଲେ ଶରୀର ଅବଶ ହୋଇ ମୃତବତ୍ ହୋଇଯାଏ । ଉଦ୍ଭିଦ୍ ପ୍ରାୟ ମନୁଷ୍ୟ ଶରୀରରେ ମଧ୍ୟ ଏହି ଦୁଇ ବିରୋଧୀ ଗୁଣ ବିରାଜ କରୁଅଛି । କିନ୍ତୁ ଯେଉଁ ଶରୀରରେ ମନଗୁଣର ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଅଧିକ, ମୃତ୍ୟୁ କୀଟ ତାକୁ ଶୀଘ୍ର ଭକ୍ଷଣ କରେ ।

ଉପସ୍ଥୀ ଏହି କଥାମାନ ମନେ୍ ଚିନ୍ତା କରୁଅଛନ୍ତି ଏବଂ ପୁଷ୍ପଚୟନ କରୁଅଛନ୍ତି, ଏମନ୍ତ ସମୟରେ ରୋମିଓ ତାଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଅଭିବାଦନ କଲେ । ଉପସ୍ଥୀ ଆଶୀର୍ବାଦ କଲେ । କିନ୍ତୁ ରୋମିଓଙ୍କୁ ଅସମୟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେବାର ଦେଖି ତାଙ୍କର ବିସ୍ମୟ ଜାତ ହେଲା । ସେ ବିସ୍ମିତଭାବରେ ପଚାରିଲେ "ରୋମିଓ, ଅଦ୍ୟ ଏତେ ଶୀଘ୍ର କିହେତୁ ଶଯ୍ୟା ତ୍ୟାଗ କରିଅଛ ? ବୋଧ ହୁଏ ତୁମ୍ଭର କୌଣସି ଦୁଶ୍ଚିନ୍ତା ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇଅଛି, କାରଣ ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ଚିନ୍ତା-କୀଟ ପ୍ରବେଶ କରେ ସେଠାରେ ନିଦ୍ରା ସ୍ଥାନ ପାଏ ନାହିଁ । କେବଳ ଚିନ୍ତାହୀନ ଯୁବକମାନେ ନିଦ୍ରାର ସୁଖ ସମ୍ଭୋଗ କରି ପାରନ୍ତି । ମୋହର ଅନୁମାନ, କୌଣସି ଦୁଶ୍ଚିନ୍ତା ପ୍ରଯୁକ୍ତ ତୁମ୍ଭେ ଏତେ ଶୀଘ୍ର ଶଯ୍ୟା ତ୍ୟାଗ କରି-

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅଛି, ଅଥବା ଗତ ରଜନୀରେ ଆଦୌ ଶଯ୍ୟା ସ୍ପର୍ଶ କରି ନାହିଁ ।" ରୋମିଓ ବିନୀତଭାବରେ କହିଲେ "ପିତଃ, ଆଜ୍ଞ-ଶଙ୍କର ଶେଷ ଅନୁମାନ ଯଥାର୍ଥ ଅଟେ ।" ତପସ୍ୱୀ ପୂର୍ବ ରଜନୀ କଥା କିଛିମାତ୍ର ଜାଣି ନ ଥିଲେ । ଭାବିଲେ ବୋଧ ହୁଏ ରୋମିଓ ରୋଜାଲିନ ସଙ୍ଗେ ରାତ୍ରିଯାପନ କରିଅଛି । ଅତଏବ ହାସ୍ୟପୂର୍ବକ କହିଲେ, "ରୋଜାଲିନ ସଙ୍ଗେ କି ନିଶା ଯାପନ ହୋଇଅଛି ?" ରୋମିଓ ଲଜ୍ଜିତ ହେଲେ । ସେ ରୋଜାଲିନକୁ ପରିତ୍ୟାଗ କରିଅଛନ୍ତି, ବର୍ତ୍ତମାନ ଜୁଲିୟେଟ୍ ତାଙ୍କର ହୃଦୟର ଅଧିକାରିଣୀ । ତାଙ୍କର ହୃଦୟ-ଆକାଶରେ ଜୁଲିୟେଟ୍ ଚନ୍ଦ୍ର ଉଦୟ ହେବାରୁ, ରୋଜାଲିନ ନକ୍ଷତ୍ର ନିସ୍ପ୍ରଭ ହୋଇଅଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ରୋଜାଲିନ ରୋମିଓ-ଙ୍କର ଘୃଣାର ଭାଜନ ।

ରୋଜାଲିନଙ୍କର ନାମ ଶୁଣି ରୋମିଓ କହିଲେ, "ନା ପିତଃ, ସେ ନାମକୁ ମୁଁ ହୃଦୟରୁ ଅନ୍ତର କରିଅଛି" ଏହା ଶୁଣି ତପସ୍ୱୀ ବିସ୍ମିତ ହେଲେ । ରୋଜାଲିନଙ୍କୁ ପରିତ୍ୟାଗ କରିବା ନିମନ୍ତେ ସେ ଏଥିପୂର୍ବେ ରୋମିଓଙ୍କୁ ଅନେକ ଅନୁ-ରୋଧ କରିଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ସକଳ ଚେଷ୍ଟା ବ୍ୟର୍ଥ ହୋଇଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ହଠାତ୍ ରୋମିଓଙ୍କର ଭାବ ପରି-ବର୍ତ୍ତନ ହୋଇଥିବାର ଦେଖି ରୋମିଓଙ୍କୁ ପଚାରିଲେ "ତେବେ କାଲି କେଉଁଠାରେ ଥିଲ ?" ରୋମିଓ ପୂର୍ବ ରଜ-ନୀର ଘଟଣା ଆନୁପୂର୍ବିକ ବର୍ଣ୍ଣନା କରି କହିଲେ, "ପିତଃ, ପ୍ରାର୍ଥନା କରୁଅଛି, ଅଦ୍ୟ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ବିବାହକ୍ରିୟା ସମ୍ପନ୍ନ କରନ୍ତୁ ।" ତପସ୍ୱୀ ରୋମିଓଙ୍କର କାତରତା ଦେଖି କିଞ୍ଚିତ୍ ରହସ୍ୟ ପ୍ରକାଶପୂର୍ବକ କହିଲେ, "ଗଚ୍ଛ! ଗଚ୍ଛ! ଏକ ପରିବର୍ତ୍ତନ! ଯେଉଁ ରୋଜାଲିନ ତୁମ୍ଭର ଏତେ ପ୍ରିୟ ଥିଲା, ତାକୁ ଏତେ ଶୀଘ୍ର ପରିତ୍ୟାଗ କଲ । ଦେଖୁଅଛି, ଯୁବକ-ମାନଙ୍କର "ପ୍ରେମ" ହୃଦୟରେ ନ ଥାଇ କେବଳ ଚକ୍ଷୁରେ ଥାଏ । ଆହା! ବୃଥାରେ କେତେ ଅଶ୍ରୁପାତ କରିଅଛ, ତୁମ୍ଭର କ୍ରନ୍ଦନ ଧ୍ୱନି ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ମୋହର କର୍ଣ୍ଣ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରତିଧ୍ୱନିତ ହେଉଅଛି, ଅବଶ୍ୟ ତୁମ୍ଭର ଗଣ୍ଡସ୍ଥଳରେ ଅଶ୍ରୁ ଚିହ୍ନ ଲକ୍ଷିତ ହେଉଅଛି । ଛି! ଛି! ପୁରୁଷମାନଙ୍କର ହୃଦୟ ଯେତେବେଳେ ଏତେ ଦୁର୍ବଳ ରମଣୀମାନଙ୍କର ହୃଦୟ ଦୁର୍ବଳ ହେବା ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ନୁହେ ।" ରୋମିଓ କହିଲେ "ପିତଃ, ରୋଜାଲିନ ନିମନ୍ତେ ଆଜ୍ଞା ମୋତେ ଅନେକ ତିରସ୍କାର କରିଅଛନ୍ତି, ଆଉ ତିରସ୍କାର କରିବାର ଆବଶ୍ୟକ ନାହିଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ମୁଁ ଯାହାର ପ୍ରେମ ପ୍ରାର୍ଥୀ ସେ ମଧ୍ୟ ମୋତେ ଆତ୍ମ ସମର୍ପଣ କରିଅଛି । ରୋଜାଲିନ ସେପରି କରି ନ ଥିଲା ।"

ତପସ୍ୱୀ ଉଭୟବଂଶର ଶୁଭାକାଙ୍କ୍ଷୀ ଥିଲେ । ଦୁଇ ବଂଶ ମଧ୍ୟରେ ମିତ୍ରତା ସ୍ଥାପନ କରିବା ନିମନ୍ତେ ମଧ୍ୟ ଅନେକ ଚେଷ୍ଟା କରିଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ସମସ୍ତ ଚେଷ୍ଟା ବିଫଳ ହୋଇଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଭାବିଲେ, ରୋମିଓଙ୍କ ସହିତ ଯଦି ଜୁଲିୟେଟଙ୍କର ବିବାହ ହୁଏ, ଯଦି ଦୁଇ ପରିବାରଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବୈବାହିକ ସମ୍ବନ୍ଧ ସ୍ଥାପିତ ହୁଏ, ତାହାହେଲେ ଦୁଇ ବଂଶ ମିଳିଯାଇ ପାରନ୍ତି । ଏହା ଭାବି ହାସ୍ୟପୂର୍ବକ କହିଲେ, "ରୋଜାଲିନ ଜାଣିଥିଲେ ଯେ ତୁମ୍ଭର "ପ୍ରେମ" ଆନ୍ତରିକ ନୁହେ—ମୌଖିକ । ଯାହାହେଉ ଅଦ୍ୟ ତୁମ୍ଭ-ମାନଙ୍କର ଶୁଭ ପରିଣୟ କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପନ୍ନ କରିବ ।" ରୋମି-ଓଙ୍କର ଅଭିଳାଷ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲା । ତାଙ୍କର ଆନନ୍ଦର ଆଉ ସୀମା ରହିଲା ନାହିଁ ।

ଯଥା ସମୟରେ ଜୁଲିୟେଟଙ୍କର ଧାତ୍ରୀ ଆସି ରୋମି-ଓଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସାକ୍ଷାତ କଲା ଓ କେଉଁ ସମୟରେ, କେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ଏବଂ କିପରି ଭାବରେ ବିବାହ କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପନ୍ନ ହେବ ଇତ୍ୟାଦି ବିଷୟ ବୁଝି ଜୁଲିୟେଟଙ୍କୁ ସଂବାଦ ଦେଲା । ଜୁଲିୟେଟ୍ ଯଥା ସମୟରେ ତପସ୍ୱୀଙ୍କ ଆଶ୍ରମରେ ଉପ-ନୀତା ହେଲେ । ସେହିଠାରେ ପ୍ରେମିକ-ପ୍ରେମିକାର ବିବାହ କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପନ୍ନ ହେଲା । ଜୁଲିୟେଟ୍ ଆଶ୍ରମ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ସ୍ୱଗୃହକୁ ଗମନ କଲେ । ରୋମିଓ ଗତ ରଜନୀରେ ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ଜୁଲିୟେଟଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସାକ୍ଷାତ କରିଥିଲେ, ଅଦ୍ୟ ରାତ୍ରିରେ ସେହିଠାରେ ଜୁଲିୟେଟଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମିଳିତ ହେବାର ଅଙ୍ଗିକାର କରି, ପ୍ରଣୟିନୀଙ୍କଠାରୁ ବିଦାୟ ଗ୍ରହଣ କଲେ ।

(୩)

ଶୋକ ସଂବାଦ ।

"O find him! Give this ring of my true night. And bid him come to take his last fare-well."

ଯେଉଁ ଦିନ ରୋମିଓ ଜୁଲିୟେଟଙ୍କର ବିବାହ ହେଲା, ସେହି ଦିନ ଦିବା ଦ୍ୱିପ୍ରହର ସମୟରେ ରୋମିଓଙ୍କର ବନ୍ଧୁ ବେନଭଲିଓ ଓ ମାରକୁସିଓ ଭେରୋନାର ରାଜ ପଥ ଦେଇ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯାହାହେଉ ସମସ୍ତଙ୍କ ଚାଲିବାଲ ଓ ଅନ୍ୟ ଦେଶବାସୀଙ୍କ ଜ୍ୟାପିଟଲେଟଙ୍କ ଖଣ୍ଡେ ସେମାନଙ୍କର ସାକ୍ଷାତ ହେଲା । ମାରକ୍ୱିସିଓ ଭେରୋନାଧିପତିଙ୍କର ଜଣେ ଆତ୍ମୀୟ, କିନ୍ତୁ ମଣ୍ଟେଗ-ଗୃହ ଗ୍ରେମିଓଙ୍କର ଜଣେ ପ୍ରିୟତମ ବନ୍ଧୁ । ଏହି କାରଣରୁ ଚାଲିବାଲ ତାଙ୍କୁ ଦେଖିବାମାତ୍ରକେ ନାନାପ୍ରକାର ତିରସ୍କାର କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ମାରକ୍ୱିସିଓ ମଧ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟୁତ୍ତର ଦିଅନ୍ତି । ସେ ଚାଲିବାଲଙ୍କର କଥାର ଯଥୋଚିତ ଉତ୍ତର ପ୍ରଦାନ କଲେ । କ୍ରମେ ଦୁହିଁଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବାହୁ ଯୁଦ୍ଧ ହେବାର ଉପକ୍ରମ ହେଲା । ବେନଭଲିଓ ସେମାନଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି କରିବା ନିମିତ୍ତ ଅନେକ ଚେଷ୍ଟା କଲେ କିନ୍ତୁ କୌଣସି ଫଳ ହେଲା ନାହିଁ । ଏହି ସମୟରେ ମଣ୍ଟେଗ-ଗୃହ ଗ୍ରେମିଓ ସେହି ପଥ ଦେଇ ଯାଉଥିବାରୁ ଚାଲିବାଲଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହେଲା । ଚାଲିବାଲ ମାରକ୍ୱିସିଓଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି ଗ୍ରେମିଓଙ୍କୁ ଭର୍ତ୍ସନା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଚାଲିବାଲ କାପୁଲେଟଙ୍କର ଆତ୍ମୀୟ, କାପୁଲେଟ ଚାଲିବାଲଙ୍କୁ ଘୃଣା କରୁଥିଲେ । ସୁତରାଂ ଚାଲିବାଲଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବିବାଦ କରିବାକୁ ଗ୍ରେମିଓଙ୍କର ଇଚ୍ଛା ହେଲା ନାହିଁ । ଅଥଚ କିନ୍ତୁ ଗ୍ରେମିଓଙ୍କର ସ୍ୱଭାବ ବଡ଼ ଧୀର ଥିଲା ଏବଂ ସେ କେବେ କୌଣସି ବିବାଦରେ ଯୋଗଦାନ କରି ନ ଥିଲେ । ତାଙ୍କର ପ୍ରେମ-ପ୍ରତିମା ଜୁଲିୟେଟ ଯେଉଁ କଣ୍ଠୋଭିବା, ସେହି କଣ୍ଠର ନାମ---ସେହି ଗୁଣିତ ଜ୍ୟାପିଟଲେଟ ଶତ୍ରୁ ତାଙ୍କର କ୍ରୋଧ ବୃଦ୍ଧି ନ କରି ବରଂ ତାଙ୍କର ଆନନ୍ଦ ବର୍ଦ୍ଧନ ହୋଇଥିଲା । ସେହି ଶତ୍ରୁ ଚାରିଣ କଲେ ତାଙ୍କର ହୃଦୟ ଆନନ୍ଦ ରସରେ ପ୍ଲାବିତ ହୋଇଥିଲା । ସେ ଚାଲିବାଲଙ୍କୁ "ପ୍ରିୟ ଜ୍ୟାପିଟଲେଟ" ବୋଲି ସମ୍ବୋଧନ କରି ଅନେକ ପ୍ରକାରେ ବୁଝାଇଲେ । କିନ୍ତୁ ଚାଲିବାଲ ମଣ୍ଟେଗ କଣ୍ଠକୁ ନରକ ତୁଲ୍ୟ ଘୃଣା କରୁଥିଲେ, ସୁତରାଂ ଗ୍ରେମିଓଙ୍କର ସ୍ନେହପୂର୍ଣ୍ଣ ବାକ୍ୟରେ କର୍ଣ୍ଣପାତ ନ କରି ଅସି ନିଷ୍କୋଷିତ କଲେ । ଗ୍ରେମିଓ ଚାଲିବାଲଙ୍କୁ ମିଷ୍ଟ ସମ୍ବୋଧନ କରିବାର ଶୁଣି ମାରକ୍ୱିସିଓ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହେଲେ, ଏବଂ ଗ୍ରେମିଓଙ୍କୁ ତିରସ୍କାର କରି ପ୍ରତିବାଦ ଚାଲିବାଲଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବିବାଦ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ଉଭୟଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅସି ଯୁଦ୍ଧ ହେଲା । ଯୁଦ୍ଧରେ ମାରକ୍ୱିସିଓ ହତ ହେଲେ । କିନ୍ତୁ ମାରକ୍ୱିସିଓ ହତ ହେବାର ଦେଖି ଗ୍ରେମିଓଙ୍କର ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଚ୍ୟୁତ ହେଲା, ସେ ଚାଲିବାଲଙ୍କୁ ନାନାପ୍ରକାରେ ତିରସ୍କାର କଲେ । କ୍ରମେ ଦୁହିଁଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅସି ଯୁଦ୍ଧ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ଗ୍ରେମିଓ କର୍ତ୍ତୃକ ଚାଲିବାଲ ହତ ହେଲେ ।

ବିବାହ ପ୍ରସ୍ତାବର ସମୟରେ ପ୍ରକାଶ୍ୟ ସ୍ଥଳ ପଥରେ ଏହି ଭୀଷଣ ହତ୍ୟା କାଣ୍ଡ ସଂଘଟିତ ହେବାରୁ ନଗରରେ ମହାକୋଳାହଳ ଲାଗିଗଲା । ମଣ୍ଟେଗ, କ୍ୟାପିଟଲେଟ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ନଗରବାସିମାନେ ଘଟଣା ସ୍ଥଳରେ ଆସି ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ସ୍ୱୟଂ ଭେରୋନାଧିପ ମଧ୍ୟ ସେଠାକୁ ଆସିଲେ, ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ---ଏ ଘଟଣାର ମୂଳ ଅପରାଧୀ କିଏ ତାହା ସ୍ଥିର କରି ତାକୁ ଉଚିତ ଦଣ୍ଡ ପ୍ରଦାନ କରିବେ । ବିଚାର ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ଉଭୟ ପକ୍ଷର ପ୍ରମାଣାଦି ଗ୍ରହଣ ପୂର୍ବକ ରାଜା ଗ୍ରେମିଓଙ୍କୁ ଅପରାଧୀ ସ୍ଥିର କରି ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ଚିର ନିର୍ବାସନ ଦଣ୍ଡ ବିଧାନ କଲେ ।

ବିବାହ ଘରେ ଜୁଲିୟେଟ ଗୃହକୁ ଆସି ସନ୍ଧ୍ୟାର ପ୍ରତୀକ୍ଷା କରୁଥାନ୍ତି, କେତେବେଳେ ସନ୍ଧ୍ୟା ହେବ, ସନ୍ଧ୍ୟା ହେଲେ ଗ୍ରେମିଓ ଆସିବେ, ଏହି ବିଷୟମାନ ଚିନ୍ତା କରୁଥାନ୍ତି । ଦିବସ ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ବଡ଼ କଷ୍ଟକର ବୋଧ ହେଉଥାଏ, ଦୁଃଖର ସମୟ ଶୀଘ୍ର ଶେଷ ହୁଏ ନା । ଜୁଲିୟେଟ ଆଉ ସହ୍ୟ କରି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଅତିଶୟ ଅଧୈର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଦେବଙ୍କୁ ସ୍ତୁତି କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ, ଶୀଘ୍ର ତାଙ୍କୁ ପଶ୍ଚିମ ଦିଗକୁ ଗମନ କରିବାକୁ ପ୍ରାର୍ଥନା କଲେ, ସୁଖମୟୀ ରଜନୀକୁ ଆହ୍ୱାନ କଲେ । ବିରହ କାତର ଜୁଲିୟେଟ ଏହିପରି ନାନାପ୍ରକାର ପ୍ରଲାପକରି ଅବଶେଷରେ ଦୀର୍ଘ ନିଶ୍ୱାସ ପରିତ୍ୟାଗପୂର୍ବକ କହିଲେ "ହାୟ ମୁଁ ଅନନ୍ତ ପ୍ରେମ କରି କରି ତାହାଁର ଅଧିକାରିଣୀ ହୋଇ ପାରିଲି ନାହିଁ । ଗ୍ରେମିଓ ମଧ୍ୟ ମୋତେ ପ୍ରେମ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରି ତାହାଁର ସୁଖ ଭୋଗ କରି ପାରିଲେ ନାହିଁ ।" ଏମନ୍ତ ସମୟରେ ଧାତ୍ରୀ ଆସି ସେଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା । ଜୁଲିୟେଟ ବ୍ୟଗ୍ର ହୋଇ ଗ୍ରେମିଓଙ୍କର ମଙ୍ଗଳ ସଂବାଦ ପଚାରିଲେ । ଧାତ୍ରୀ ବିଷଣ୍ଣ ବଦନରେ କହିଲେ "ଗ୍ରେମିଓ ଚାଲିବାଲଙ୍କୁ ହତ୍ୟାକରି ତିର ନିର୍ବାସନ ଦଣ୍ଡରେ ଦଣ୍ଡିତ ହୋଇଅଛି ।" ଏହି ନିଦାରୁଣ ସଂବାଦ ଶୁଣି ଜୁଲିୟେଟ ମୂର୍ଚ୍ଛିତା ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ଗୃହ ତିର, ପରେ ନିର୍ବାସିତ ଏହି ଦୁଇ ସଂବାଦ ତାଙ୍କର କୋମଳ ହୃଦୟକୁ ଦଗ୍ଧ କରିବାକୁ ଲାଗିଲା । ସେ ଅତିଶୟ ଶୋକ

Digitized by srujanika@gmail.com

ବହ୍ନିଲା ହୋଇ ରୋମିଓଙ୍କୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି କହିଲେ "ରୋମିଓ, ପ୍ରକାଶ୍ୟରେ ତୁମ୍ଭେ ତୁମ୍ଭମ ସ୍ୱାମୀ ସୁନ୍ଦର, କିନ୍ତୁ ତୁମ୍ଭର ହୃଦୟ ବିଷପୂର୍ଣ୍ଣ, ତୁମ୍ଭେ କପୋତ ପକ୍ଷାଚ୍ଛାଦିତ କାକ, ମେଷ ଚର୍ମ୍ମାବୃତ ଭଲୁକ, ଦେବାକୃତି ଦାନବ ।" ଜୁଲିୟେଟର ଉକ୍ତି ଶୁଣି ଧାଈ କହିଲେ "ପୁରୁଷମାନଙ୍କୁ ବିଶ୍ୱାସ କରି ଉଚିତ ନୁହେ । ସେମାନେ ସମସ୍ତେ ମିଥ୍ୟାବାଦୀ, ସମସ୍ତେ ଅସତ୍ତ, ସମସ୍ତେ ଖଳ ପ୍ରକୃତି । ଥକ୍ ରୋମିଓ, ଥକ୍ ତୁମ୍ଭର ପ୍ରେମ ।" ପତିପ୍ରାଣା ଜୁଲିୟେଟ ଶୋକରେ ଅଧୀର ହୋଇ ରୋମିଓଙ୍କୁ ଅନେକ ତିରସ୍କାର କରିଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ପତି ନିନ୍ଦା ଆଉ ସହ୍ୟ କରି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ରୋମିଓଙ୍କୁ ଧିକ୍କାର କରିଥିବାରୁ ଧାଈଙ୍କୁ ଅନେକ ତିରସ୍କାର କଲେ । ଧାଈ କିଞ୍ଚିତ ବିରକ୍ତ ହେବାରୁ ଜୁଲିୟେଟ କହିଲେ, "ଧାଈ, ମୁଁ କି ସ୍ୱାମୀ ନିନ୍ଦା କରିପାରେ? ସ୍ୱାମୀନ୍ । ମୁଁ ଯଦି ତୁମ୍ଭର ଅର୍ଦ୍ଧାଙ୍ଗିନୀ ହୋଇ ତୁମ୍ଭର ନାମ କଳଙ୍କିତ କରିବି ତାହା ହେଲେ ଆଉ କିଏ ତୁମ୍ଭର କଳଙ୍କ ମୋଚନ କରିବ । କିନ୍ତୁ କିହେତୁ ତୁମ୍ଭେ ଟାଇବଲ୍‌ଟ୍‌କୁ ହତ୍ୟା କଲ?—ଜାଣିଲି, ଜାଣିଲି । ସେ ପାପିଷ୍ଠ ତୁମ୍ଭର ଜୀବନ ନାଶ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଥିଲା, ତୁମ୍ଭେ ଆତ୍ମ ରକ୍ଷାର୍ଥ ତାକୁ ହତ୍ୟା କରିଅଛ । ନିର୍ବୋଧ ଅଶ୍ରୁ ସ୍ୱସ୍ଥାନକୁ ପ୍ରସ୍ଥାନ କର । କେବଳ ଶୋକ ସମୟରେ ତୋହର ଆବଶ୍ୟକ ହୁଏ । ମୋହର ସୁଖ ସମୟରେ ତୁ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଭ୍ରମ କରିଅଛୁ । ପାପିଷ୍ଠ ଟାଇବଲ୍ଟ ମୋହର ସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କରିବାର ଚେଷ୍ଟା କରିଥିଲା । କିନ୍ତୁ ସ୍ୱାମୀ ଜୀବିତ ଅଛନ୍ତି । ଯେଉଁ ଟାଇବଲ୍ଟ ସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କରିବାର ଚେଷ୍ଟା କରିଥିଲା ସେ ନିଜେ ହତ ହୋଇଅଛି । ଏହା ମୋହ ପକ୍ଷରେ ସୁଖ ସଂବାଦ ଅଟେ । ତେବେ ମୁଁ କାହିଁକି କ୍ରନ୍ଦନ କରୁଅଛି? ଓହୋ! ଟାଇବଲ୍ଟ "ମୃତ୍ୟୁ" ଏହି ଶବ୍ଦଦ୍ୱୟରେ ଯେଉଁ ଶବ୍ଦ ଶୁଣିଲି ତାହାହିଁ ମୋହର ହୃଦୟରେ ଶୂଳ ବିଦ୍ଧ କରୁଅଛି । ଟାଇବଲ୍ଟ "ହତ"—ରୋମିଓ "ନିର୍ବାସିତ ।" ଏହି ନିର୍ବାସିତ ଶବ୍ଦ ସହସ୍ର ଟାଇବଲ୍ଟର ମୃତ୍ୟୁ ସଂବାଦ ଅପେକ୍ଷା ଅଧିକ ଭୟଙ୍କର । ଧାଈ ! ଯଦି ଏକ ଶୋକ ସଂବାଦ ପରେ ଅନ୍ୟ ଏକ ଶୋକ ସଂବାଦ ଯୋଗ କରିବାର ଆବଶ୍ୟକ ଥିଲା ତେବେ "ଟାଇବଲ୍ଟ ହତ ଏହି ଶବ୍ଦଦ୍ୱୟରେ ମୋହର ପିତା, ବା ମାତା ବା "ଉଭୟ ହତ" ଏହା କିପାଁ ଯୋଗ ନ କଲ । ତାହାହେଲେ ମୁଁ ସାଧାରଣ ଶୋକ ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତି । କିନ୍ତୁ "ରୋମିଓ ନିର୍ବାସିତ" ଏହା ଦ୍ୱାରା ପ୍ରକାଶ ହେଲା, ପିତା, ମାତା, ଟାଇବଲ୍ଟ, ରୋମିଓ ଓ ଜୁଲିୟେଟ ସମସ୍ତେ ହତ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ସମସ୍ତଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ହୋଇଅଛି ।" ଏହା କହି ମାତା ପିତାଙ୍କର ସଂବାଦ ପଚାରିଲେ । ମାତା, ପିତା ଟାଇବଲ୍ଟର ଶବ ନିକଟରେ ରୋଦନ କରୁଥିବାର କହି ଧାଈ ଜୁଲିୟେଟଙ୍କୁ ସେଠାକୁ ଯେତେ ଯିବାର ଇଚ୍ଛା ପ୍ରକାଶ କଲେ । କିନ୍ତୁ ଜୁଲିୟେଟ ସେଥିରେ ସମ୍ମତି ହେଲେ ନାହିଁ । କାତର ହୋଇ କହିଲେ, "ଧାଈ ମୋହର ସେଠାକୁ ଯିବାର ଆବଶ୍ୟକ ନାହିଁ । ସେମାନେ ଅଶ୍ରୁବାରି ଦ୍ୱାରା ଟାଇବଲ୍ଟର କ୍ଷତ ସ୍ଥାନ ଧୌତ କରନ୍ତୁ । ସେମାନଙ୍କର ଅଶ୍ରୁ ଶୁଷ୍କ ହେଲେ ରୋମିଓ ନିମିତ୍ତ ମୁଁ ଅଶ୍ରୁପାତ କରିବି ।" ଧାଈ ଜୁଲିୟେଟଙ୍କୁ ଅଧୀର ଦେଖି ନାନାବିଧ ପ୍ରବୋଧ ବାକ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ତାଙ୍କୁ ସାନ୍ତ୍ୱନା କରି କହିଲେ "ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧର, ମୁଁ ଅଦ୍ୟ ରଜନୀରେ ରୋମିଓଙ୍କୁ ଏଠାକୁ ଘେନି ଆସିବି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଶୟନ କକ୍ଷକୁ ଚାଲ" ଜୁଲିୟେଟ କହିଲେ "ଯାଅ, ରୋମିଓଙ୍କୁ ଏହି ଅଙ୍ଗୁରୀ ପ୍ରଦାନ କରି କହିବ ସେ ଥରେ ଆସି ମୋହଠାରୁ ଶେଷ ବିଦାୟ ଘେନି ଯିବେ ।" ଏହା କହି ନିଜ ହସ୍ତରୁ ଅଙ୍ଗୁରୀ ଉନ୍ମୋଚନ କରି ଧାଈଙ୍କୁ ଦେଲେ । ଧାଈ ଅଙ୍ଗୁରୀ ଘେନି ତପସ୍ୱୀଙ୍କ ଆଶ୍ରମାଭିମୁଖେ ଗମନ କଲେ ।

କ୍ରମଶଃ

ସ୍ତ୍ରୀ-ପୁରୁଷ ।

ଏହି ସମାଜର ବିଶାଳ ପ୍ରାଣୀ ଜଗତରେ ମନୁଷ୍ୟ ସର୍ବପ୍ରଧାନ । ସେହି ମନୁଷ୍ୟ ସୃଷ୍ଟିର ପ୍ରାରମ୍ଭରୁ ବିଦ୍ୟମାନ । ମନୁଷ୍ୟ ଦୁଇ ପ୍ରକାର, ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ପୁରୁଷ । ଏକ ଜାତି (ପ୍ରକାର) ପ୍ରାଣୀ ଦୁଇ ନାମରେ ଅଭିହିତ । ଏହି ପ୍ରବନ୍ଧରେ ସ୍ତ୍ରୀ-ପୁରୁଷର ସୃଷ୍ଟି ଓ ଉଭୟ ମଧ୍ୟରେ ଐକ୍ୟ, ଅନୈକ୍ୟ, ସମ୍ବନ୍ଧ ଆଦି ବିବେଚ୍ୟ । କେହି କହି ପାରନ୍ତି ଶକ୍ତି, ଅବୟବ, ଆକୃତି, ଗଠନ, ବୁଦ୍ଧି, ବିବେକ ଆଦିରେ ଉଭୟ ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ପୁରୁଷ ସମାନ, କେବଳ ଲିଙ୍ଗ ଭେଦରେ ଭିନ୍ନ ନାମକରଣ ହୋଇଅଛି । ଉକ୍ତ ବିଷୟ କ୍ରମଶଃ ଏହି ପ୍ରବନ୍ଧରେ ବିଚାର କରି ଯାଇଅଛି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ସୃଷ୍ଟି ।—ପ୍ରଥମେ ସ୍ତ୍ରୀ କି ପ୍ରଥମେ ପୁରୁଷ ଅର୍ଥାତ୍ ସ୍ତ୍ରୀ ପରେ ପୁରୁଷ କି ପୁରୁଷ ପରେ ସ୍ତ୍ରୀ ଅଥବା ଉଭୟଙ୍କର ସୃଷ୍ଟି ସମକାଳୀନ, ଏହା ପ୍ରଥମତଃ ଦେଖିବାର ଉଚିତ । କେବଳ ସ୍ତ୍ରୀ ବା କେବଳ ପୁରୁଷ ଦ୍ୱାରା ମନୁଷ୍ୟ ଜାତିର କ୍ରମିକ ସୃଷ୍ଟି ବିବେଚନା- ଜ୍ଞାନର ଅତୀତ ଓ ଅସମ୍ଭବ । ପ୍ରତିଦିନ ତାହାର ଭୂରି ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ପ୍ରମାଣ ନୟନ ସମ୍ମୁଖରେ ଅଗତ ହେଉଅଛି । ସ୍ତ୍ରୀ-ପୁରୁଷ ଯେ କେବଳ ମନୁଷ୍ୟ ଜଗତରେ ବିଦ୍ୟମାନ, ତାହା ନୁହେଁ । ପଶୁ, ପକ୍ଷୀ, ସରୀସୃପ, କୀଟ, ପତଙ୍ଗ ଓ ମଧ୍ୟାଦି ଜଳଚର ଓ ଉଦ୍ଭିଦ ଜଗତରେ ମଧ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀ-ପୁରୁଷ ବିଦ୍ୟମାନ । କେବଳ ସ୍ତ୍ରୀ ବା କେବଳ ପୁରୁଷଦ୍ୱାରା କୌଣସି ପ୍ରାଣୀର ସୃଷ୍ଟି ଜୀବ ଜଗତରେ ହୁଏ ନାହିଁ । ପ୍ରତ୍ୟେକର ଉତ୍ପାଦିକା ଶକ୍ତି ଅଛି, କିନ୍ତୁ ଏକର ବିନାନେ ଅନ୍ୟର ଉତ୍ପାଦିକା ଶକ୍ତି ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ । ବିଜ୍ଞାନ ଶାସ୍ତ୍ର ମତରେ ଉଭୟର ଉତ୍ପାଦିକା ଶକ୍ତି ନିୟତର ନିଗୂଢ ଘଟଣା ଚକ୍ରରେ ଅଦୃଶ୍ୟ ଭାବରେ ମିଶ୍ରିତ ନ ହେଲେ ସନ୍ତାନୋତ୍ପତ୍ତି ସମ୍ଭବପର ନୁହେଁ । ଉନ୍ନତ ଜାତିର ଶାସ୍ତ୍ରକାରମାନେ ସ୍ତ୍ରୀକୁ ପୁରୁଷର ଅର୍ଦ୍ଧାଙ୍ଗ ବୋଲି ବିବେଚନା କରି ଅଛନ୍ତି, ଅର୍ଦ୍ଧାଙ୍ଗ-ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ପୁରୁଷାୟତନର ଉପର ବା ତଳ ଭାଗ ନୁହେଁ ଅର୍ଥାତ୍ ପୁରୁଷ-ଶରୀରକୁ ଦୈର୍ଘ୍ୟ ବା ପ୍ରସ୍ଥରେ ସମାନ ଦୁଇ ଭାଗକରି ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ ଏକ ଭାଗକୁ ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ଅନ୍ୟ ଭାଗକୁ ପୁରୁଷ ବୋଲାଯାଏ ନାହିଁ । ଅଥବା ପୁରୁଷ-ଶରୀରକୁ ନିକତ-ଯନ୍ତ୍ରରେ ଓଜନ କରି ତାହାର ଅର୍ଦ୍ଧାଂଶ ଗ୍ରହଣ କଲେ ସ୍ତ୍ରୀ ବା ପୁରୁଷ ହେବ-ନାହିଁ । ହିନ୍ଦୁ ଶାସ୍ତ୍ରମତରେ ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷର ଅର୍ଦ୍ଧାଙ୍ଗ; ଓ ଉନ୍ନତ, ଶିକ୍ଷିତ, ସଭ୍ୟ ଇଂରେଜ ଜାତିଙ୍କ ମତରେ ସ୍ତ୍ରୀ better-half ଅର୍ଥାତ୍ ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷର ଉତ୍କୃଷ୍ଟତର ଅର୍ଦ୍ଧାଂଶ । ସେମାନଙ୍କ ମତରେ ସ୍ତ୍ରୀ ଉତ୍ତମ ଭାଗ ଓ ପୁରୁଷ ଅଧମ ଭାଗ । ପୁରୁଷ ଦୁଇ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ, ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ ସ୍ତ୍ରୀ ଉତ୍ତମ ଭାଗ ଓ ପୁରୁଷ ଅଧମ ଭାଗ । ପୁରୁଷର ଏ ଭଳି ବିଭାଗରେ କେଉଁ ଭାଗ ଉତ୍ତମ ଓ କେଉଁ ଭାଗ ଅଧମ, ଏହା ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିବା କଠିନ । ଏଥିରୁ ପ୍ରଥମେ ସ୍ତ୍ରୀର ସୃଷ୍ଟି କି ପ୍ରଥମେ ପୁରୁଷର ସୃଷ୍ଟି, ଏହା କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ କରାଯାଏ ନାହିଁ । କି ନିମନ୍ତେ ଇଂରେଜମାନେ ସ୍ତ୍ରୀକୁ ଉତ୍ତମ ଭାଗ ଓ ପୁରୁଷକୁ ଅଧମ ଭାଗ ବୋଲନ୍ତି, ତାହାର କାରଣ ସେମାନଙ୍କର କୌଣସି ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଲକ୍ଷିତ ହୁଏ ନାହିଁ । ପକ୍ଷାନ୍ତରେ ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ପୁରୁଷ ଗୋଟିଏ ପ୍ରାଣୀ କି ଉଭୟ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଦୁଇଗୋଟି ପ୍ରାଣୀ ତାହାହିଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ବିବେଚନାଧୀନ । ବ୍ରହ୍ମବୈବର୍ତ୍ତ ପୁରାଣ ଆଦି ହିନ୍ଦୁଶାସ୍ତ୍ର ଓ ଇଂରେଜ ଜାତିଙ୍କ ବିଜ୍ଞାନ-ଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ସ୍ତ୍ରୀ ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଓ ପୁରୁଷ ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପ୍ରାଣୀ ଏବଂ ଉଭୟର ସୃଷ୍ଟି ସମକାଳୀନ । ବ୍ରହ୍ମବୈବର୍ତ୍ତ ପୁରାଣର ୮ମ ଅଧ୍ୟାୟରେ ଲେଖାଅଛି,—ସୃଷ୍ଟିକର୍ତ୍ତା ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ମୁଖକମଳରୁ ସ୍ୱାୟମ୍ଭୁବ ମନୁ ନାମରେ ବିଖ୍ୟାତ ଦିବ୍ୟରୂପ ଧାରୀ ଅତି ସୁନ୍ଦର ସସ୍ତ୍ରୀକ ଏକ ଯୁବକ କୁମାର ଆବିର୍ଭୂତ ହେଲେ । ପୁନଶ୍ଚ ଇଂରେଜ ଜାତିଙ୍କ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ରରେ ତଦ୍ରୂପ ମନୁଷ୍ୟ ଜାତିର ସୃଷ୍ଟିବିବରଣ ଲେଖାଅଛି,—ଈଶ୍ୱର ତାହାଙ୍କର ଦକ୍ଷିଣ ବାହୁରୁ ଆଦମ ନାମରେ ଏକ ପୁରୁଷ ଓ ବାମ ବାହୁରୁ ଇଭ୍ ନାମରେ ଏକ ସ୍ତ୍ରୀ ଏକ ସମୟରେ ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲେ । ହିନ୍ଦୁ ମତରେ ମନୁ ଓ ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟାନ ମତରେ ଆଦମ ମନୁଷ୍ୟ ଜାତି (ପ୍ରାଣୀ)ର ଆଦି ପୁରୁଷ । ଶାସ୍ତ୍ରକାରମାନେ ଯେଉଁ ନିମନ୍ତେ ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ପୁରୁଷର ସୃଷ୍ଟି ସମକାଳୀନ ବିବେଚନା କରିଅଛନ୍ତି, ତାହାର କାରଣ ସୃଷ୍ଟି ପ୍ରତୀୟମାନ ହେଉଅଛି, ଅର୍ଥାତ୍ ଏକର ବିନାନେ ଅନ୍ୟ କର୍ତ୍ତୃକ ସନ୍ତାନୋତ୍ପତ୍ତି ଅସମ୍ଭବ । ଉଭୟର ସୃଷ୍ଟି ସମକାଳୀନ ହେଉ ଅବା ଏକର ପରେ ଅନ୍ୟର ସୃଷ୍ଟି ହେଉ, କିନ୍ତୁ ସାଧାରଣତଃ ସୃଷ୍ଟି ନିମନ୍ତେ ଉଭୟ ଆବଶ୍ୟକ । ପ୍ରଥମ ସୃଷ୍ଟି କେହି ସ୍ୱ ନୟନରେ ଦେଖି ନାହିଁ । ସୃଷ୍ଟି—ବିବରଣ ସଂସାର ଅବସ୍ଥା ଦେଖି ସିଦ୍ଧାନ୍ତ କରାଯାଏ ।

ଅର୍ଦ୍ଧାଙ୍ଗ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ।—ବର୍ତ୍ତମାନ ଦେଖାଯାଉ, ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷର ଅର୍ଦ୍ଧାଂଶ କି ନା । ସ୍ତ୍ରୀକୁ ପୁରୁଷର ଅର୍ଦ୍ଧାଙ୍ଗ ବୋଲିଲେ, କି ନିମନ୍ତେ ପୁରୁଷକୁ ସ୍ତ୍ରୀର ଅର୍ଦ୍ଧାଙ୍ଗ ବୋଲା ନ ଯିବ? ଅର୍ଦ୍ଧାଙ୍ଗ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ କି ଅଙ୍ଗର ବା ଶରୀରର ଅର୍ଦ୍ଧ, ନା ତାହାର ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଅର୍ଥ ଅଛି? ସ୍ତ୍ରୀ ଯଦି ପୁରୁଷାଙ୍ଗର ଅର୍ଦ୍ଧ ହୁଏ, ଅବଶିଷ୍ଟ ଅର୍ଦ୍ଧ କି ପୁରୁଷାଖ୍ୟାରେ ଅଭିହିତ ହେବ? ଶରୀର ବିଜ୍ଞାନ ମତରେ ଏ ଭଳି ଅର୍ଦ୍ଧ ଶବ୍ଦ ନିରର୍ଥକ । କେହି କାହାର ଶରୀରର ଅର୍ଦ୍ଧ ହୋଇ ପାରେ ନାହିଁ । ଦୁଇ ଅର୍ଦ୍ଧକୁ ମିଶାଇ ଦେଲେ ଗୋଟାଏ ହେବ କି? ଜଳପ ମାପରେ ଉଭୟର ଅମ୍ଳତା ଅଥବା ଦ୍ରବତାପରେ ଓଜନରେ ମଧ୍ୟ ତଦ୍ରୂପ । ସୁତରାଂ

Digitized by srujanika@gmail.com

କେହ କାହାର ଅର୍ଦ୍ଧ ବୋଲି କିପରି ବିବେଚିତ ହେବ? ଯଦି ସନ୍ତାନୋତ୍ପତ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧେ ଅର୍ଦ୍ଧ ଶବ୍ଦ ପ୍ରୟୋଗ କର, ତେବେ କି ନିମନ୍ତେ ପୁରୁଷକୁ ସ୍ତ୍ରୀର ଅର୍ଦ୍ଧାଙ୍ଗ ବୋଲି ନ କହିବ? ଉତ୍ପତ୍ତିର ଉପାଦାନ ଦେଖି ତର୍କ କଲେ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟାଖ୍ୟା ସନ୍ତୋଷଜନକ ନୁହେଁ । ସନ୍ତାନୋତ୍ପତ୍ତି ନିମନ୍ତେ ସ୍ତ୍ରୀର ଅଧେ ଓ ପୁରୁଷର ଅଧେ ଉପାଦାନ (ରଜଃ ଶୁକ୍ରାଦି) ଆବଶ୍ୟକ, ଉଣା ଅଧିକ ନୁହେଁ, ଏହା କିପରି ନିଶ୍ଚୟ କହି-ପାରେ? କିପରି ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କରିଅଛ ଯେ ତନ୍ନିମନ୍ତେ ଠିକ ଅଧେ ଅଧେ ଉପାଦାନ ପ୍ରୟୋଜନ? ତାହା ହେଲେ ମଧ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀ ଉତ୍ପତ୍ତି ପୁରୁଷ ହେବ କି ସ୍ତ୍ରୀ ହେବ, ଏହା ପୂର୍ବରୁ ନିଶ୍ଚୟ କରି ଅତି କଠିନ ଓ ଦୁଃସାଧ୍ୟ । ସ୍ତ୍ରୀ ଜନ୍ମ ହେଲେ ପୁରୁ-ଷର ଅର୍ଦ୍ଧାଙ୍ଗ ହେବ ଏବଂ ପୁରୁଷ ଜନ୍ମ ହେଲେ ସ୍ତ୍ରୀର ଅର୍ଦ୍ଧାଙ୍ଗ ହେବ ନାହିଁ, କେଉଁ ତର୍କ ଶାସ୍ତ୍ରାନୁସାରେ ଏପରି ସିଦ୍ଧାନ୍ତ କରିପିବ? ଜନନୀ ଜଠରରେ ପ୍ରଥମେ ଗୋଟିଏ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇ, ଜନ୍ମ ପୂର୍ବରୁ ସମାନ ଦୁଇଭାଗ ଓ ପୁନଶ୍ଚ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଭାଗ ପୂର୍ଣ୍ଣାବୟବ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ଜନ୍ମ ହେବାର କେବେ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । ଯଦି କାହାର ଏକ ସମୟରେ ଗୋଟିଏ ପୁତ୍ର (ପୁରୁଷ) ଓ ଗୋଟିଏ କନ୍ୟା (ସ୍ତ୍ରୀ) ଜାତ ହୁଏ, ତେବେ ମାତୃ ଗର୍ଭର ଅଭ୍ୟନ୍ତରୀଣ ସୃଷ୍ଟି କ୍ରିୟାରେ ଅଙ୍ଗ ଥାଇ ଏକକୁ ଅନ୍ୟର ଅର୍ଦ୍ଧାଙ୍ଗ କହିଲେ କହିପାର । କିନ୍ତୁ କାହାର ଯଦି ଏକ କାଳୀନ ଦୁଇଗୋଟି ପୁତ୍ର ଅବା ଦୁଇଗୋଟି କନ୍ୟା, ଅଥବା କେବଳ ଗୋଟିଏ ପୁତ୍ର ବା ଗୋଟିଏ କନ୍ୟା ଜାତ ହୁଏ, ସେ ସ୍ଥଳରେ କି ବୋଲାଯିବ? କେବଳ ଅର୍ଦ୍ଧାଙ୍ଗ-କାଠିରେ କି ନିଗୂଢ ରହସ୍ୟ କଥା ଉନ୍-ମୁକ୍ତ କରି ହେବ? ଏଥିରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ଦେଖା ଯାଉଅଛି ଯେ ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ପୁରୁଷ ମଧ୍ୟରେ କେହ କାହାର ଅର୍ଦ୍ଧାଙ୍ଗ ନୁହେଁ ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷର ଭଗ୍ନାଂଶ $= \frac{\text{ସ୍ତ୍ରୀ}}{\text{ପୁରୁଷ}}$ ବୋଲି କେହ ବିବେ-ଚନା କରନ୍ତି କି? ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗୋଟିଏ, ପୃଥକ୍ ଓ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପ୍ରାଣୀ ।

ପ୍ରାଚୀନ ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ମନୁଷ୍ୟର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ଓ କାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରଣାଳୀ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ବିଧିବଦ୍ଧ ହୋଇଅଛି । ତନ୍ମ-ଧ୍ୟରୁ କେତେକ କାର୍ଯ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ପୁରୁଷ ଉଭୟଙ୍କର ସମ୍ମି-ଳନରେ ସମ୍ପନ୍ନ ହେଲେ ମଙ୍ଗଳକର ବୋଲି ସେମାନେ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରି ଯାଇଅଛନ୍ତି । ସ୍ତ୍ରୀ (ଭାର୍ଯ୍ୟା) ପୁରୁଷ (ସ୍ୱାମୀ)ର ସାଂସାରିକ ସୁଖ ଦୁଃଖର ଆଜୀବନ ସଙ୍ଗିନୀ ହେଉଥିବାରୁ ସୁଖୋପାର୍ଜନ ଓ ଦୁଃଖ ବିମୋଚନ ନିମନ୍ତେ ଉଭୟଙ୍କର ଭିନ୍ନମତ ନ ହୋଇ ଏକମନ ଓ ଏକ ପରାମର୍ଶରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ସର୍ବତୋଭାବେ ଉଚିତ । ମୂଳ ମଧ୍ୟରେ ଉଭୟଙ୍କ ଭିନ୍ନମତ ହେଲେ ଶାନ୍ତି ଓ ସୁଖଭୋଗ ସମ୍ବନ୍ଧେ ବିଶେଷ ବାଧା ଓ ଅଶୁଭ ଘଟଣା ହେବାର ସମ୍ଭବ ଓ ମଧ୍ୟ ଘଟି-ଥାଏ । ଉଭୟ ସମ୍ମିଳିତ ହୋଇ ଧର୍ମ କର୍ମ କଲେ ତାହା ପୂର୍ଣ୍ଣ ବୋଲି ଶାସ୍ତ୍ରକାରମାନଙ୍କର ମତ । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କେତେକ କାର୍ଯ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଉଭୟଙ୍କର ଏକ ମନ ଓ ଏକ ପରାମର୍ଶରେ କରିବା ଉଚିତ ଓ ଶ୍ରେୟସ୍କର । ଯେତେବେଳେ ଏକ ଅନ୍ୟକୁ ଜୀବନର ସଖା କରିନିଏ ସେତେବେଳେ ହିତ-କର କାର୍ଯ୍ୟ ଉଭୟଙ୍କର ଏକକେ ଅର୍ଥାତ୍ ଏକ ମତରେ କରିବା ବିଧେୟ । ଏକକେ ଭୋଜନ, ଏକକେ ପରିଧାନ, ଏକକେ ମଳମୂତ୍ର ବିସର୍ଜନ ଆଦି ତନ୍ମଧ୍ୟରେ ଗଣ୍ୟ ନୁହେଁ । ଦାନ, ପାରିଶ୍ରମିକ ପ୍ରଭୃତି ଧର୍ମକର୍ମ, ସନ୍ତାନ ସନ୍ତତିର ଶିକ୍ଷା, ଉନ୍ନତି, କୃଷି, ବାଣିଜ୍ୟ ଆଦି କାର୍ଯ୍ୟରେ ମତଭେଦ ହେବା ଅନୁଚିତ । ବିଶେଷ ପୂର୍ବକ ଏକ ମତରେ କାର୍ଯ୍ୟ କଲେ ସର୍ବ ବିଷୟରେ ସୁଖ-ଶାନ୍ତି ଅନୁଭୂତ ହୁଏ । ମତର ଅନୈକ୍ୟ ଘଟିଲେ ନାନା ପ୍ରକାର ବିଘ୍ନ, ଅସୁବିଧା ଓ ଅମଙ୍ଗଳ ଉଦ୍ଭବ ହୁଏ, ଆଶାନୁରୂପ ଫଳ ହସ୍ତଗତ ହୁଏ ନାହିଁ ।

ପୁନଶ୍ଚ ସ୍ୱଭାବତଃ ସ୍ତ୍ରୀ କୋମଳା, ଦୁର୍ବଳା, ନିଃସହାୟା; ପୁରୁଷର ବଳ ବିକ୍ରମ, ସାହସ, ଧୈର୍ଯ୍ୟ, କ୍ଷମା, କ୍ଷମତା, ବୁଦ୍ଧିବିବେକ, ହିତାହିତ ଜ୍ଞାନ, ଶକ୍ତି ଆଦି ସହିତ ତୁଳନାରେ ସ୍ତ୍ରୀ ଅତିଶୟ ନ୍ୟୂନ । ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷ ଉପରେ ଆଜୀବନ ନିର୍ଭର କରେ । କେତେକ ବିଷୟରେ ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷ ସୁଖାନୁଭବର ହେତୁ । ମନୁଷ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି ନିମନ୍ତେ ପୁରୁଷ ସ୍ତ୍ରୀ ଉପରେ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷ ଉପରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନିର୍ଭର କରେ । ମଧ୍ୟ ଅନେକ ସମୟରେ ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷର ଦୁଃଖର କାରଣ ହୋଇଥାଏ । ସ୍ତ୍ରୀ ନ ଥିଲେ ପୁରୁଷକୁ ସମସ୍ତ ସାଂସାରିକ କାର୍ଯ୍ୟ କରି-ବାକୁ ହୁଏ । ସ୍ତ୍ରୀ ଥିଲେ ଗୃହର ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ବାହାରର ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ପୁରୁଷ କରନ୍ତି । ଏହି ହେତୁରୁ ପୁରୁଷ ସ୍ତ୍ରୀକୁ ନିଜର ଅଙ୍ଗ ଭୁଲ୍ ଜ୍ଞାନ କରି ଚିନ୍ତାକ୍ଷିଣ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଓ ପ୍ରତିପୋଷଣ କରେ । ଏହି ସମସ୍ତ କାରଣରୁ ପ୍ରବୀଣ ବହୁଦର୍ଶୀ ଶାସ୍ତ୍ରକାରମାନେ ସ୍ତ୍ରୀକୁ ପୁରୁଷର ଅର୍ଦ୍ଧାଙ୍ଗିନୀ ଅର୍ଥାତ୍ ସାହାଯ୍ୟ କାରିଣୀ ବୋଲି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରି ଅଛନ୍ତି । ଏତଦ୍‌ବ୍ୟତୀତ ଅର୍ଦ୍ଧାଙ୍ଗ ଶବ୍ଦ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇ ଥିବାର ବୋଧ ହେଉନାହିଁ ।

ଶରୀରର ଗଠନ ।—ସ୍ତ୍ରୀର ଶରୀର, ଅଙ୍ଗ ପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗ, ଓ ଅକୃତି ପୁରୁଷ ଅପେକ୍ଷା ଭିନ୍ନ । ତାହାର ଅସ୍ଥି ଓ ଚର୍ମ କୋମଳ, ସୁତରାଂ ଶକ୍ତି-ସାହସ-ପରିଶ୍ରମ ସାପେକ୍ଷ କୃଷି, ଶିଳ୍ପ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବୃହତ୍ କାର୍ଯ୍ୟ ନିମନ୍ତେ ଅନୁପଯୁକ୍ତ । ସ୍ତ୍ରୀ ଶୀତ, ବର୍ଷା ଓ ଶୀତ ସହ୍ୟ କରି ଗୃହର ବାହାରେ ବିଶେଷ ପରିଶ୍ରମର କାର୍ଯ୍ୟ କରିପାରେ ନାହିଁ । ସେ କେବଳ ସାମାନ୍ୟ ଗାର୍ହସ୍ଥ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ରନ୍ଧନ, ସନ୍ତାନ ସନ୍ତତିର ଲାଳନ ପାଳନ, ଗୃହ ସଜ୍ଜିତ ପଦାର୍ଥର ଯତ୍ନ ଓ ରକ୍ଷଣ ପ୍ରଭୃତି କରିବାକୁ ସକ୍ଷମ । ଜଣେ ଅଧେ ରଣକ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରବେଶ କରି ଥିବାର ଇତିହାସରୁ ପ୍ରମାଣ ମିଳେ । ସାଧାରଣ ପାରଗତା ଦେଖିବା ଉଚିତ । ପୁରୁଷ ଅପେକ୍ଷା ସ୍ତ୍ରୀର ଶକ୍ତି, ସାହସ, ସ୍ଥୈର୍ଯ୍ୟ, ଧୈର୍ଯ୍ୟ, ସହିଷ୍ଣୁତା, ହିତାହିତ ଓ ଐକାଳ ଜ୍ଞାନ ଅତିଶୟ ଅଳ୍ପ । ଉଭୟଙ୍କର ଅଙ୍ଗ ପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗ ସମାନ ଥିଲେହେଁ କୌଣସି ବିଷୟରେ ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷର ସମକକ୍ଷ ନୁହେଁ, ସେଥିନିମନ୍ତେ ଆଜୀବନ ପୁରୁଷର ଅଧୀନ ।

ଚରିତ୍ର-ସ୍ୱଭାବ ଭାଷା ।—ସ୍ତ୍ରୀର ସ୍ୱଭାବ ଓ ଭାଷା ପୁରୁଷ ଅପେକ୍ଷା ଭିନ୍ନ । ଜନନୀର ଅନୁକରଣରେ ସ୍ତ୍ରୀଜାତି ଶିଶୁ (ବାଳିକା)ର ସ୍ୱଭାବ ଓ ଭାଷା ଗଠିତ ହୁଏ । କେତେକ ବିଷୟ ଅଛି, ଯାହା କେବଳ ସୁକୁମାରମତି ବାଳିକା ତାହାର ମାତାଠାରୁ ଶୈଶବାବସ୍ଥାରୁ ଶିକ୍ଷା କରେ, ତାହା ବାଳକ ଶିଖେ ନାହିଁ । ଦେଖିଥିବ ୨।୩ ବର୍ଷର ବାଳିକା କ୍ଷୁଦ୍ର ପଦାର୍ଥ, ପାଛୁଆ, ଟୋକେଇ, ବାସନ ପ୍ରଭୃତି ଏକ ସ୍ଥାନରୁ ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନକୁ କକ୍ଷରେ ଘେନି ନେଇ ଯାଉଛି, ସେହି ବୟସର ଶିଶୁ ବାଳକ ହସ୍ତରେ ବହି ନିଏ । ବାଳିକା ବାମ ପାଦ ଆଗକୁ ବଢ଼ାଇ ଚାଲି ଶିଖେ । ଅଳଙ୍କାର, ସ୍ତ୍ରୀ-ପରିଧେୟ ବସ୍ତ୍ର, ବାସନ, ସ୍ତ୍ରୀ-ବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ ପଦାର୍ଥ ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରତି ବାଳିକାର ଯେପରି ଆଦର ଓ ଆସ୍ଥା ଜାତ ହୁଏ, ସେପରି ବାଳକର ହୁଏ ନାହିଁ । ସ୍ତ୍ରୀ-ଭାଷା,—(ଅସ୍ମଦ୍‌ଦେଶୀୟ) ଦୂରଦୂର, ଛି, ଛି, ଚୂଲି ପାଉଁଣ, କିଏ ଲୋ, ହଟ-ହଟା, ନାରଖାର, କ୍ରୁଣ୍ଡିଆ, କାଠିଶିଆ, ନଇଣ୍ଡିଆ, ଛିଆଶିଆ, କାନ୍ଦଣା, ଓ ନାନାପ୍ରକାର ଭଗ ଆଦି ବାଳିକା ତାହାର ମାତାଠାରୁ ଯେପରି ଶିକ୍ଷା କରେ ବାଳକ ପକ୍ଷରେ ସେପରି ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ, ସ୍ତ୍ରୀ-ସୁଲଭ କେତେକ ଛଟକପଟକ ମଧ୍ୟ ବାଳିକା ଅଜ୍ଞାନାବସ୍ଥାରୁ ଶିକ୍ଷା କରେ । ସ୍ତ୍ରୀ-ସୁଲଭ ସ୍ୱଭାବ, ଚାଲିବା, ବସିବା ଓ କହିବାର ଧରଣ, ଭାଷା ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ପୁରୁଷୋଚିତ ସ୍ୱଭାବ ଓ ଭାଷା ପୁରୁଷ ନୈସର୍ଗିକ ନିୟମରେ ଅନୁକରଣ ଓ ଶିକ୍ଷା କରନ୍ତି । ଶୈଶବକାଳରୁ ସ୍ତ୍ରୀ ବାଳିକାକୁ ପୁରୁଷୋଚିତ ଓ ବାଳକକୁ ସ୍ତ୍ର୍ୟୁଚିତ ବିଷୟ ଶିକ୍ଷା ଦେଲେ ତାହା କୌଣସିକାଳରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଓ ଫଳାନୁରୂପ ହେବ ନାହିଁ । ଉଭୟ ବିଦ୍ୟାଶିକ୍ଷାରେ ସମକକ୍ଷ ହୋଇ ପାରନ୍ତି, କିନ୍ତୁ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରରେ ଉଭୟ ମଧ୍ୟରେ ବିଶେଷ ତାରତମ୍ୟ ଲକ୍ଷିତ ହୁଏ । ଉଭୟର ଗଠନ ଓ ସୃଷ୍ଟିରେ ତାରତମ୍ୟ ନ ଥିଲେ ପ୍ରତ୍ୟେକ କାର୍ଯ୍ୟରେ ତାରତମ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟ ହୁଅନ୍ତା ନାହିଁ । ସଂକ୍ଷେପରେ ଏତିକି କହିଲେ ଯଥେଷ୍ଟ ହେବ ଯେ, ସ୍ତ୍ରୀର ହୃଦୟ ଓ ମାନସକ୍ଷେତ୍ର ପୁରୁଷ ଅପେକ୍ଷା ସମସ୍ତ ଗୁଣରେ କ୍ଷୁଦ୍ର ଓ ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ । ଚରିତ୍ର ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଏହି ପ୍ରବନ୍ଧରେ ଅଧିକ କିଛି ନ ଲେଖି ମହର୍ଷି ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ବାକ୍ୟ ଉଦ୍ଧୃତ କଲୁଁ ।—

"ଜ୍ଞାତୁମ୍ ଶକ୍ୟଂ ନ କିମପି ସର୍ବୈର୍ଯୋଷିନ୍ମନୋ ଯତ୍ପରିଚିତଂ ନିଗୀୟମ୍ ।" ଗୁରୁ ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କୁ ତାହାଙ୍କର ଶିଷ୍ୟ ଏକଦା ଜିଜ୍ଞାସା କଲେ, ଦୟାମୟ ଗୁରୁଦେବ ! ଏହି ସଂସାରରେ ପୁରୁଷ ପକ୍ଷରେ କେଉଁ ବିଷୟ ଜାଣିବା କଠିନ ? ଗୁରୁ ଉତ୍ତର ଦେଲେ, ନାରୀର ମନ ଓ ଚରିତ୍ର ।

ଉକ୍ତ ବିଷୟ ପୃଥକ୍ ପ୍ରବନ୍ଧରେ ବିବେଚ୍ୟ ।

ବିବାହ-ପ୍ରୀତି ।—ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ମତରେ ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷଙ୍କ ସଂଯୋଗକରଣର ନାମ ବିବାହ । ବିବାହରେ ସ୍ତ୍ରୀ-ପୁରୁଷ ସମ୍ମିଳିତ ହୋଇ ସଂସାରକ୍ଷେତ୍ରରେ ଗୋଟିଏ ନବ ଜୀବନ ଧାରଣ କରନ୍ତି । ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ଉଭୟଙ୍କର ଏକ ନୂତନ ଜୀବନ-ଲିପି ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ । ଏକ ଅନ୍ୟକୁ ଆପଣାର ଅଧିକାରଭୁକ୍ତ କରେ । ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଉଭୟଙ୍କର ସାହାଯ୍ୟ ଓ ସହାନୁଭୂତି ଜାତ ହୁଏ । ଶୁଭାଶୁଭ ନିମନ୍ତେ ଉଭୟ ଦାୟୀ ବିବେଚନା କରନ୍ତି । ଏକର ମନରେ ଅନ୍ୟର ମନ ଓ ଏକର ଭାଲରେ ଅନ୍ୟର ଭାଲ ଅନୁଭୂତ ହୁଏ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

କିନ୍ତୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ମନୋମିଳନ ଓ ପ୍ରୀତି ସଂଘଟିତ ହୁଏ କି ନାହିଁ ସନ୍ଦେହ । ଉକ୍ତିର ସମ୍ପର୍କ ସ୍ଥଳେ ପିତା ପୁତ୍ର, ଭ୍ରାତା ଭଗ୍ନୀ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯେପରି ସ୍ନେହ ବା ପ୍ରୀତି ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ଦେଖା-ଯାଏ, ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ପୁରୁଷ (ଭାର୍ଯ୍ୟା ଓ ସ୍ୱାମୀ) ମଧ୍ୟରେ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ-ସୁଖତତ୍ପରତାର୍ଥତା ନିମନ୍ତେ ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହେଲେହେଁ ଅନ୍ତ-ରଙ୍କ ଅଭେଦ ସ୍ନେହ ଓ ଘନିଷ୍ଠତା ଲକ୍ଷିତ ହୁଏ ନାହିଁ । ପିତା ମାତାର ପୁତ୍ର କନ୍ୟା ପ୍ରତି, ଭ୍ରାତାର ଭ୍ରାତା ବା ଭଗ୍ନୀ ପ୍ରତି, ଯେପରି ସ୍ନେହ, ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ପୁରୁଷ ମଧ୍ୟରେ ତଦ୍ରୂପ ନୁହେଁ । ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷ ଉପରେ ଜୀବନ ଯାତ୍ରା ସକାଶ ଅଜୀବନ ନିର୍ଭର କରୁଥିବା ଓ ପୁରୁଷ ବ୍ୟତୀତ ତାହାର ଅନ୍ୟ ସହାୟ ନ ଥିବାରୁ ବାଧ୍ୟ ବାଧକଭାବଶତଃ ସ୍ତ୍ରୀ ବାହ୍ୟିକ ପ୍ରୀତି ଓ ଘନିଷ୍ଠତା ଦେଖାଇ ଥାଏ । ରକ୍ତ ମାଂସର ସମ୍ବନ୍ଧ ସ୍ଥଳେ ପ୍ରାକୃତିକ ନିୟମରେ ଯେତେଦୂର ଅନ୍ତରଙ୍କ ମାୟା ଓ ଘନ-ଷ୍ଠତା ଜାତ ହୁଏ, ଭିନ୍ନ ବଂଶ ଓ ଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନର ସ୍ତ୍ରୀ ସହିତ ପୁରୁଷର ତଦ୍ରୂପ ଘଟିବା ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । ଦୁଇଜଣ ସଙ୍ଗୀ ହୋଇ ଅନେକକାଳ ଏକ ଗୃହରେ ବାସ କଲେ ଯେପରି ଦୀର୍ଘ ସହବାସ ଜନିତ ପ୍ରୀତି ବା ସୁଖ ଓ ବିଚ୍ଛେଦରେ ଯେପରି ଅପ୍ରୀତି ବା ଦୁଃଖ ସଞ୍ଜାତ ହୁଏ, ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ପୁରୁଷର ଏକତ୍ର ସହବାସ ଓ ବିଚ୍ଛେଦରେ ତଦ୍ରୂପ ସୁଖ-ଦୁଃଖ ଅନୁଭୂତ ହୁଏ । ବିଶେଷତଃ ଗରିବ ଗୃହରେ ସ୍ତ୍ରୀ ପାଚକ, ରାଜକ, ରକ୍ଷକ, ଗୋପାଳକ, କିଙ୍କର ପ୍ରଭୃତି ଅନେକ ବ୍ୟକ୍ତିର କାର୍ଯ୍ୟ ନିର୍ବାହ କରିଥାଏ । ଧନୀ ବ୍ୟକ୍ତି ଗୃହରେ ଉକ୍ତ ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ନିମନ୍ତେ ଅନେକ ବ୍ୟକ୍ତି ଆବଶ୍ୟକ ହୁଅନ୍ତି ଓ ସ୍ତ୍ରୀ କ୍ରୀଡନକ ବା ଗୃହର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପଦାର୍ଥ ଭଳି ରକ୍ଷିତ ହୋଇ ଥାଏ । ସ୍ତ୍ରୀ ଗୃହାଭ୍ୟନ୍ତରେ ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିବାରୁ ସେ ଗୃହ-ଲକ୍ଷ୍ମୀ ନାମରେ ଅଭିହିତ । ସ୍ତ୍ରୀ ଦ୍ୱାରା ବହୁ ବ୍ୟୟ ଲାଘବ ଓ ପୁରୁଷର ଚରିତ୍ର ରକ୍ଷିତ ହୁଏ । ସ୍ତ୍ରୀ-ବିଚ୍ଛେଦ-ଜନିତ ଦୁଃଖ କେବଳ ଦୀର୍ଘ ସହବାସ ଓ ବ୍ୟୟ ଲାଘବ-ବଶତଃ ହୋଇଥାଏ । ପିତା, ମାତା, ଭ୍ରାତା, ଭଗ୍ନୀ, ପୁତ୍ର, କନ୍ୟା ପ୍ରଭୃତି ରକ୍ତ ମାଂସ ସମ୍ପର୍କୀୟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ବିଚ୍ଛେଦରେ ଅନ୍ତ-ରାତ୍ମା ଯେପରି ଅଜୀବନ ଆହତ ଓ କ୍ଷୁଣ୍ଣ ହୁଏ, ସ୍ତ୍ରୀ-ବିଚ୍ଛେ-ଦରେ ସେପରି ହେବା କଠିନ । ସମସ୍ତେ ଜାଣନ୍ତି ରକ୍ତ ନୈକଟ୍ୟଜନିତ ଶୋକ ସନ୍ତାପ ଅତି ଗୁରୁତର । ଗୋଟିଏ ସ୍ତ୍ରୀ ନଷ୍ଟ ହେଲେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ମିଳେ, କିନ୍ତୁ ଭକ୍ତ ମାଂସ ସମ୍ପର୍କୀୟ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ବିନାଶରେ ସେପରି ଜଣେ ଅନ୍ୟ ଜନ୍ମରେ ପ୍ରାପ୍ତ ହେବ ନାହିଁ । ଏହା ପ୍ରତ୍ୟେକ ମନୁଷ୍ୟ ଚିତ୍ତରେ ବିଦ୍ୟମାନ । ସୁଖ ଦୁଃଖାନୁଭବ ପୁରୁଷ ପକ୍ଷରେ ଯଦ୍ରୂପ, ସ୍ତ୍ରୀ ପକ୍ଷରେ ତଦ୍ରୂପ ।

ଆବଶ୍ୟକତା ।—ଶାସ୍ତ୍ରକାରମାନେ ଲେଖିଅଛନ୍ତି "ପୁତ୍ରାର୍ଥେ କ୍ରିୟତେ ଭାର୍ଯ୍ୟା", ଅର୍ଥାତ୍ ପୁତ୍ରୋତ୍ପାଦନ ନିମନ୍ତେ ଭାର୍ଯ୍ୟା କରିବ । କାରଣ ବିବାହ ଦ୍ୱାରା ଯେଉଁ ପୁତ୍ର ଜାତ ହୁଏ, ସେହି କେବଳ ପ୍ରକୃତ ଔରସଜାତ ପୁତ୍ର, କେବଳ ସେହି ପୁତ୍ର ପୁତ୍ର ନାମକ ନରକରୁ ପିତାକୁ ପିଣ୍ଡ ଦାନାଦିଦ୍ୱାରା ତ୍ରାଣ କରିପାରେ । କନ୍ୟା ନିମନ୍ତେ ଶାସ୍ତ୍ର-କାରମାନେ କୌଣସି ବିଧାନ କରି ନାହାନ୍ତି, କିନ୍ତୁ କନ୍ୟା ଜାତ ହୁଏ । ପୁତ୍ର ବୋଲିଲେ କନ୍ୟା ବୁଝାଯାଏ ନାହିଁ । ପିଣ୍ଡଦାନାଦିରେ କନ୍ୟାର ଅଧିକାର ନାହିଁ ବୋଲି ତାହା ଉଲ୍ଲେଖ କରି ହୋଇ ନାହିଁ । ପିଣ୍ଡଦାନାଦିରୁ କନ୍ୟାକୁ ବଞ୍ଚିତ କରିବାର କୌଣସି ବିଶେଷ କାରଣ ଅଛି କି? ପ୍ରାଚୀନ ପଣ୍ଡିତମାନେ ସ୍ତ୍ରୀ ଜାତିକୁ ନିକୃଷ୍ଟ ବିବେଚନା କରି-ଥିବାରୁ କନ୍ୟାକୁ ପିଣ୍ଡଦାନାଦିରେ କୌଣସି ଅଧିକାର ଦେଇ ନାହାନ୍ତି । ପୁରୁଷର ଶକ୍ତି, ବୁଦ୍ଧି, ବିବେକ ଆଦି ଅଧିକ ବୋଲି ତାହାକୁ ଉଚ୍ଚ ସୋପାନରେ ଓ ସ୍ତ୍ରୀର ଅଳ୍ପ ବୋଲି ତାହାକୁ ନୀଚ ସୋପାନରେ ବସାଇଅଛନ୍ତି । ସେଥିପାଇଁ କେବଳ ଭରଣ ପୋଷଣରେ ରଖି ସମ୍ପତ୍ତିରେ ବିଶେଷ ଅଧିକାର ଦେଇ ନାହାନ୍ତି । ଯଦି ଋଷି ବାକ୍ୟ କେବଳ "ପୁତ୍ରାର୍ଥେ କ୍ରିୟତେ ଭାର୍ଯ୍ୟା" ମାନିବାକୁ ହୁଏ, ତାହାହେଲେ ବନ୍ଧ୍ୟା ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ବନ୍ଧ୍ୟା ଗାଭୀ ଉଭୟ ସମାନ, କାହିଁରେ କିଛି ପ୍ରୟୋ-ଜନ ନାହିଁ । ସୁତରାଂ ରକ୍ଷଣ ଓ ପୋଷଣ ଅନାବଶ୍ୟକ । ପୁତ୍ର ଜନ୍ମ ହେବା ନ ହେବା ସ୍ତ୍ରୀ-ପୁରୁଷ ଉପରେ କଦାଚ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ନିର୍ଭର କରେ ନାହିଁ । ତାହା କାହାର ଇଚ୍ଛା ବା ଆୟତ୍ତାଧୀନ ନୁହେଁ, ତାହା ପାଠକମାନେ ସହଜରେ ବୁଝି ପାରିବେ । ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଅନେକ ପ୍ରକାର ନରକର ବର୍ଣ୍ଣନା ଅଛି, ତନ୍ମଧ୍ୟରେ ପୁତ୍ର ନାମକ ନରକ ଗୋଟିଏ । ଯେଉଁ ପୁରୁଷର ପୁତ୍ର ଜାତ ନ ହୁଏ ସେ ପୁତ୍ରନରକରେ ପତିତ ହୋଇ ଚିରକାଳ ଦୁଃଖଭୋଗ କରେ । ତାହାର କୌଣସି-କାଳେ ଉଦ୍ଧାର କି ପରିତ୍ରାଣ ନାହିଁ । କେବଳ ବଂଶ-ରକ୍ଷାର୍ଥେ ଏପରି ବିଧି ହୋଇଥିବାର ଅନୁମିତ ହୁଏ । ପୁତ୍ର

Digitized by srujanika@gmail.com

ଓ କନ୍ୟା ଉଭୟ ବଂଶ ରକ୍ଷା କରି ପାରନ୍ତି । ତେବେ କେବଳ ପୁତ୍ର ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଏପରି ବିଧାନ ହେବାର କାରଣ କଣ? କନ୍ୟା ହେଲେ ବିବାହ ଦେବାକୁ ହୁଏ । ସୁତରାଂ ସେ ଅନ୍ୟ ବଂଶରେ ପ୍ରବେଶ କରି ପୁତ୍ର ଉତ୍ପାଦନ କରି ଉକ୍ତ ବଂଶ ରକ୍ଷା କରିପାରେ, ପୁତ୍ର ନିଜ ବଂଶରେ ଥାଇ ବିବାହ ଦ୍ୱାରା ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ବଂଶ ରକ୍ଷା କରିବାକୁ ସକ୍ଷମ । ଯଦି ପୁତ୍ର ପୁତ୍ରୋତ୍ପାଦନ ଦ୍ୱାରା ବଂଶ ରକ୍ଷା କରି ନ ପାରେ ତାହାର ଶାସ୍ତ୍ରମତେ ଯୋଷ୍ୟ ପୁତ୍ର ଗ୍ରହଣ ଦ୍ୱାରା ବଂଶ ରକ୍ଷା କରିବାର ଅଧିକାର ଅଛି । ସ୍ତ୍ରୀର ଉକ୍ତରୂପ ପୁତ୍ର ଗ୍ରହଣ କରିବାର ଅଧିକାର ନାହିଁ, ତେବେ ସ୍ୱାମୀର ଅନୁମତିକ୍ରମେ ଗ୍ରହଣ କରିପାରେ । ଏଥିରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ଦେଖା ଯାଉଅଛି ଯେ ପୁରୁଷ ସର୍ବବିଷୟରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ ସର୍ବବିଷୟରେ ତାହାର ଅଧୀନ । ସେଥିନିମନ୍ତେ ପୁରୁଷ ସ୍ତ୍ରୀର ପ୍ରଭୁ ବୋଲି ଶାସ୍ତ୍ରରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । ଯେତେବେଳେ ସ୍ୱାମୀ ସ୍ତ୍ରୀର ଭରଣ-ପୋଷଣ, ରକ୍ଷଣାବେକ୍ଷଣ ଓ ତତ୍ତ୍ୱାବଧାରଣ କରେ, ସେତେ-ବେଳେ ସ୍ତ୍ରୀର ସ୍ୱାମୀପ୍ରତି କୃତଘ୍ନ ହୋଇ ଆଜୀବନ ତାହାର ସେବା ଶୁଶ୍ରୂଷା କରିବା ଉଚିତ ।

ଶିକ୍ଷା ।—ଗାର୍ହସ୍ଥ୍ୟ ସୁଖ ଓ ଶାନ୍ତି ଭୋଗ କରିବାକୁ ହେଲେ ତାହା କେବଳ ଶିକ୍ଷିତ ପୁରୁଷ ଓ ଶିକ୍ଷିତା ସ୍ତ୍ରୀ ପକ୍ଷରେ ସମ୍ଭବ । କାରଣ ଉଭୟ ଶିକ୍ଷିତ ହେଲେ ହିତା-ହିତ ବିବେଚନା କରି ପାରିବେ । ଅଶିକ୍ଷିତ ସ୍ତ୍ରୀ-ପୁରୁଷ ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁ ବୃଥା କଳହ, ବିବାଦ, ମତର ଅନୈକ୍ୟ ଘଟି ଶାନ୍ତି-ସୁଖାନୁଭବ ପ୍ରତି ନାନା ବିଘ୍ନ ଜନ୍ମାଇ ଥାଏ, ଶିକ୍ଷିତ ସ୍ତ୍ରୀ-ପୁରୁଷ ମଧ୍ୟରେ ତଦ୍ରୂପ ସମ୍ଭବପର ନୁହେଁ । ଜଣେ ଶିକ୍ଷିତ ଓ ଜଣେ ଅଶିକ୍ଷିତ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଅଧିକ ପାର୍ଥକ୍ୟ ଘଟେ । ବରଞ୍ଚ ଉଭୟ ଅଶିକ୍ଷିତ ହେଲେ ଏକ ପ୍ରକାର ଚଳିପାରେ, କିନ୍ତୁ ପୂର୍ଣ୍ଣମାତ୍ରାରେ ସୁଖାନୁଭବ ହୁଏ କି ନାହିଁ ସନ୍ଦେହ । ସ୍ତ୍ରୀର ଶିକ୍ଷାର ଅଭାବ ସନ୍ତାନ-ସନ୍ତତିର ଶିକ୍ଷାର ବିଶେଷ ପ୍ରତିବନ୍ଧକ । ବ୮ । ୧୦ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବାଳକ ବାଳିକା ମାତା ଅଧୀନରେ ଥାନ୍ତି । ମାତା ଶିକ୍ଷିତା ହେଲେ ଉକ୍ତ ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ବାଳକ ବାଳିକାଙ୍କର ଉତ୍ତମ ଶିକ୍ଷା ଓ ଚରିତ୍ର ଗଠନ ବିଶେଷ ପ୍ରକାରେ ହୋଇପାରେ । ନଚେତ୍ ଉକ୍ତ ସମୟ ବୃଥାରେ ନଷ୍ଟ ହୁଏ । ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ଯେଉଁ ବିଦୂରିତ ହୁଏ, ତଦ୍ରୂପ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶିକ୍ଷିତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ମନୋ-ଯୋଗପୂର୍ବକ ଦୃଷ୍ଟିପାତ କରିବା ଉଚିତ ।

ସମାଜ ଓ ଜାତୀୟଜୀବନ ।

(ପୂର୍ବାନୁବୃତ୍ତି)

ପଶୁସୃଷ୍ଟି ବା ମାନବସୃଷ୍ଟିର ମୂଳ ତତ୍ତ୍ୱ ନିର୍ଣ୍ଣୀତ ହୋଇ ପାରି ନାହିଁ । ସମାଜର ଅବୟବମାନ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ବ୍ୟକ୍ତ ହେଲା ପରେ ଇତିହାସ ସଂକଳନ ସମ୍ଭବପର ହୁଏ । ଅତଏବ ଇତିହାସଦ୍ୱାରା ଆମ୍ଭେମାନେ ଯେଉଁ ମୂଳ ତତ୍ତ୍ୱ ଅବଗତ ହେଉଁ ତାହା ମୂଳ ତତ୍ତ୍ୱ ନୁହେ । ବୋଲି ଯାଇ ପାରେ ଐତିହାସିକ ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କର କଳ୍ପନା ଅଧିକ ଦୂର ଯାଇ ପାରି ନାହିଁ । ହୁଏତ ଯେଉଁଠାରୁ ଇତିହାସ ଆରମ୍ଭ ହେଲା ତାହା ଦଶ ସହସ୍ର ବର୍ଷ ପୂର୍ବରୁ ମାନବ ଜାତିର ଅବସ୍ଥା ଅନ୍ୟ ପ୍ରକାର ଥିଲା । ସେ ଯାହାହେଉ ଆମ୍ଭେ-ମାନେ ପୂର୍ବରୁ କହିଅଛୁଁ ଯେ ଇଉରୋପୀୟମାନେ ନିଜର ସାମାଜିକ ଅବସ୍ଥା ତୁଳନାରେ ଭାରତ ସମାଜକୁ ଅନୁ-ନ୍ନତାବସ୍ଥାରୁ କ୍ରମେ ଉନ୍ନତ ହେଉ ଥିବାର ଭାବନା କରି ଅଛନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ତାହା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭ୍ରାନ୍ତି । ପ୍ରଥମତଃ ପୃଥିବୀସ୍ଥ ସମସ୍ତ ମାନବ ଇତିହାସ ସୃଷ୍ଟି ହେବା ଦିନରୁ କିମ୍ବା ତତ୍‌ପୂର୍ବରୁ ଅସଭ୍ୟ ଥିଲେ ବର୍ତ୍ତମାନ ସଭ୍ୟ ହୋଇ ଅଛନ୍ତି ଏପରି ଭାବନା ବାତୁଳତା ମାତ୍ର କାରଣ ପ୍ରକୃତିର ନିୟମ ସୃଷ୍ଟି ବୈଚିତ୍ର୍ୟ । ପ୍ରକୃତି ପୃଥିବୀସ୍ଥ ସମସ୍ତ ମାନବ ସମାଜକୁ ଏକା-ଧାରରେ କିମ୍ବା ଏକ ଅବସ୍ଥାରେ ରଖି ନ ପାରେ । ଦ୍ୱିତୀୟତଃ ଇତିହାସରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ପ୍ରମାଣ ହେଉଅଛି ଯେ, ଭାରତବାସୀମାନେ ସତ୍ୟଯୁଗରୁ କଳିଯୁଗକୁ ଅର୍ଥାତ୍ ସୁ-ସଭ୍ୟାବସ୍ଥାରୁ ବର୍ବର ଅବସ୍ଥାକୁ ଅଗ୍ରସର ହେଉ ଅଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଇଉରୋପୀୟମାନେ ପଶୁସମାଜରୁ ଉତ୍ଥିତ ହୋଇ ବର୍ତ୍ତମାନ ସୁସଭ୍ୟ ହୋଇଅଛନ୍ତି ଏବଂ ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ଚିନ୍ତାରେ ଉଦାସୀନ ହୋଇ ବିଜ୍ଞାନ ବଳରେ ପୃଥିବୀରେ ପୂଜ୍ୟ ହୋଇଅଛନ୍ତି ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଦେଖା ଯାଉ, କି ଅର୍ଥରେ "ଉନ୍ନତି" ଏବଂ "ଅବନତି" ଏହି ଶବ୍ଦଦ୍ୱୟ ସମାଜ ସମ୍ପର୍କରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଏହି ଶବ୍ଦଦ୍ୱୟର ଅର୍ଥାଲୋଚନା ବର୍ତ୍ତମାନ

Digitized by srujanika@gmail.com

ପ୍ରତ୍ୟେକ ଉଚ୍ଚଲୀୟଙ୍କର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ହେବା ଉଚିତ । ରୁଗ୍ଣାବସ୍ଥାରେ ଯେପରି ରୋଗୀ ପରିଣାମ ନ ଭାବି ନିଜର ରୁଚି ଅନୁଯାୟୀ ଆହାର କରିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ହୁଏ ଏବଂ ଅବଶେଷରେ ରୋଗରୁ ମୁକ୍ତ ନ ହୋଇ ରୋଗ ବୃଦ୍ଧି କରେ ସେହିପରି ଅନୁନ୍ନତାବସ୍ଥାରେ ନାନା ପ୍ରକାର ପ୍ରଲୋଭନଦ୍ୱାରା ମନୁଷ୍ୟମାନ କୁପଥଗାମୀ ହେବା ସମ୍ଭବ । ଅର୍ଥାତ୍ ମନୁଷ୍ୟ ଉନ୍ନତ ହେବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରି କୌଣସି ଉନ୍ନତ ଜାତିକୁ ଅନୁକରଣ କରେ ଏବଂ ସେହି ଜାତିର ଚାଲିଚରଣ ଠାଣି, ବ୍ୟବହାର ପ୍ରଭୃତି ବାହ୍ୟକ୍ରିୟା ଅନୁକରଣ କରିବାକୁ ଯାଇ ନିଜକୁ ଏବଂ ନିଜର ସମାଜକୁ ଅଧିକତର ଅବନତ କରାଏ । ଆଧୁନିକ ସମାଜରେ ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ କେତେକ ବିଷୟ ଉଲ୍ଲେଖ କରିବାକୁ ଗଲେ ପ୍ରବନ୍ଧ ଅଯଥାଦୀର୍ଘ ହୋଇଯିବ । କେବଳ ଏତିକି କହିଲେ ଯଥେଷ୍ଟ ହେବ ଯେ, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଚକ୍ଷୁସମ୍ମୁଖରେ ଆଦର୍ଶ ସ୍ୱରୂପ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ସମାଜ ଅବସ୍ଥିତ ଏବଂ ସେହି ସମାଜର ଅନୁକରଣର ପ୍ରତି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟି ଥିବା ଆବଶ୍ୟକ । ପ୍ରୟୋଜନାନୁଯାୟୀ ଦେଶକାଳ ପାତ୍ରାନୁମୋଦିତ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ରୀତି ଏବଂ ବାହ୍ୟାଡମ୍ବର ଅନୁକରଣ କଲେ କ୍ଷତି ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ କେବଳ ଯଦି ଉନ୍ନତର ବାହ୍ୟିକ ଚିହ୍ନମାନ ସମାଜରେ ସଂରକ୍ଷଣ କରିବାକୁ ଯାଇ ମୂଳକାରଣ ଜାତୀୟ ଜୀବନ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ନ ରଖିବା ତାହାହେଲେ ସୁଅଙ୍ଗରେ ରାଜା, ମହାରାଜ, ରାଣୀ, ସେନାପତି ପ୍ରଭୃତି ଅଭିନେତାମାନଙ୍କ ପରି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଆଚରଣକୁ ଉନ୍ନତ ଜାତୀୟ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ କେବଳ ଆମୋଦଜନକ ଭାବିବେ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଜାତୀୟଜୀବନ ଅଛି କି?

'ଦେଶହିତୈଷିତା" (Patriotism) ଏହି ଶବ୍ଦଟି ଆଧୁନିକ ଭାରତ ଜାତି ଇଉରୋପୀୟମାନଙ୍କଠାରୁ ଉପହାର ପାଇଅଛନ୍ତି । ଏହି ଶବ୍ଦ କିମ୍ବା ଏହି ଭାବ ବ୍ୟଞ୍ଜକ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଶବ୍ଦ ଭାରତୀୟ ଜାତିର ଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କରେ ପରିଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ ନାହିଁ । ସଂସ୍କୃତ ସାହିତ୍ୟରେ ଜାତୀୟ ଅନୁରାଗସୂଚକ କାବ୍ୟ କିମ୍ବା ଗଦ୍ୟ ପ୍ରବନ୍ଧ ନାହିଁ ବୋଲି କହିଲେ ଚଳିପାରେ । ଆମ୍ଭେମାନେ "Patriotism" ଏହି ଶବ୍ଦକୁ ଯେପରି ବୁଝିଅଛୁଁ ସେହି ଭାବ ପ୍ରାଚୀନ ହିନ୍ଦୁଜାତିମାନଙ୍କ ହୃଦୟରେ ଉଦିତ ହୋଇଥିଲା ବୋଲି ସମ୍ଭବ ହେଉ ନାହିଁ । ସମ୍ଭବତଃ ପ୍ରତିଯୋଗିତାର ଅଭାବ, ଭାରତବର୍ଷସ୍ଥ ଜାତିମାନଙ୍କ ସହିତ ଅତ୍ୟଳ୍ପ ସଂଘର୍ଷଣ କିମ୍ବା ସେମାନଙ୍କ ସହିତ ଯୁଦ୍ଧରେ ଅଳ୍ପାୟାସରେ ଜୟଲାଭ ଏବଂ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଉନ୍ନତି ପ୍ରତି ବିଶେଷ ଦୃଷ୍ଟି ଏହି "ଦେଶହିତୈଷିତା" ରୂପ ଭାବାଭାବର ପ୍ରଧାନ କାରଣ । ପ୍ରାଚୀନ ତତ୍ତ୍ୱବିତ୍ ଆର୍. ସି. ଦତ୍ତମହାଶୟଙ୍କ ମତରେ ବୈଦିକ କାଳରେ ଆର୍ଯ୍ୟମାନେ ପାରସ୍ୟଦେଶବାସୀମାନଙ୍କ ସହିତ ଘନ ଘନ ଯୁଦ୍ଧରେ ଆପ୍ଲୁତ ହେଉଥିଲେ ଏବଂ ସେମାନଙ୍କୁ "ଅସୁର" ବୋଲି କହୁଥିଲେ ଏବଂ ଆପଣାକୁ "ଦେବ" ବୋଲି କହୁଥିଲେ । ଯଦି ଏହି ଅନୁମାନ ଅଭ୍ରାନ୍ତ ହୁଏ ତାହାହେଲେ "ଆମ୍ଭେମାନେ ସମସ୍ତେ "ଦେବ" ସେମାନେ "ଅସୁର" " ଇତ୍ୟାଦି ବାକ୍ୟରେ ଇଉରୋପୀୟ (Patriotism) ଲକ୍ଷିତ ହୁଏ । ତଥାପି ଇଉରୋପୀୟ "ଦେଶହିତୈଷିତା" ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଏହି ଭାବରେ ପରିସ୍ଫୁଟ ହୋଇ ପାରୁ ନାହିଁ । ଭାରତର ଆର୍ଯ୍ୟମାନେ କେବେ ଏକ ଜାତି ବୋଲି ଆପଣାକୁ ଜ୍ଞାନ କରିଥିଲେ ବୋଲି ବୋଧ ହେଉ ନାହିଁ । ସେ ଯାହା ହେଉ ସେମାନଙ୍କ ପବିତ୍ର ଶରୀରରେ ଜାତୀୟଜୀବନର ସ୍ରୋତ ଅହର୍ନିଶ ପ୍ରବାହିତ ହେଉଥିଲା ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ଜାତୀୟଜୀବନ ଏବଂ ଦେଶହିତୈଷିତା ପ୍ରାୟ ଏକାର୍ଥସୂଚକ ଶବ୍ଦ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଉଭୟ ଶବ୍ଦର ତାରତମ୍ୟ ଅଛି ।

ଦେଶହିତୈଷିତା ଜାତୀୟଜୀବନର ଅବସ୍ଥାବିଶେଷ । ଜାତୀୟଜୀବନ ସୃଷ୍ଟିର ପୂର୍ବାବସ୍ଥା ଦେଶହିତୈଷିତା ଜାତୀୟଜୀବନ ସମାଜର ମୂଳଭିତ୍ତି, ଦେଶହିତୈଷିତା ଉତ୍ତରରକ୍ଷକ ବା ପୋଷକ । ଉଭୟଶବ୍ଦର ପ୍ରଭେଦ ଅତି ସୂକ୍ଷ୍ମ ତଥାପି କଷ୍ଟ ବୋଧ୍ୟ ନୁହେ । ଗୌଡ଼ଜନମାନେ ସ୍ୱଦେଶୀ ଆନ୍ଦୋଳନ କରୁଅଛନ୍ତି, ହୃଦୟସ୍ପର୍ଶୀ ବକ୍ତୃତାଦ୍ୱାରା ଶ୍ରୋତାମାନଙ୍କୁ ମୁଗ୍ଧ କରୁଅଛନ୍ତି କାରଣ ସେମାନଙ୍କ ହୃଦୟରେ ଦେଶର ହିତାକାଙ୍କ୍ଷା ପ୍ରବଳ ହୋଇଅଛି, କିନ୍ତୁ ଜାତୀୟଜୀବନ ନାହିଁ । ଜୀବନ୍ତ ଶରୀରରେ ଗୌଡ଼ୀୟ ଉଚ୍ଚଲୀୟ ପ୍ରଭୃତି ସମାଜ ସଂଗଠିତ ହେଲା ପ୍ରାୟ ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରତୀତ ହେଉଅଛି । ଶୁଷ୍କବୃକ୍ଷରାଜିରେ ବସନ୍ତ ପବନ ସ୍ପର୍ଶକଲାପ୍ରାୟ ଉତ୍ସାହୀବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ଦେଶହିତାକାଙ୍କ୍ଷା ମୃତ ସମାଜକୁ ସେହିପରି ଭାବରେ ସ୍ପର୍ଶ କରୁଅଛି ।

ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ ଗୋଟିଏ ବିଷୟ ଏଠାରେ ଉଲ୍ଲେଖ

Digitized by srujanika@gmail.com

କରାଯାଇ ପାରେ । ଯେଉଁମାନେ ଅଜକାଲି ଭାରତର ଶିକ୍ଷିତ ବୋଲି ପରିଚିତ, ଯେଉଁମାନେ ଭାରତର ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ବିକ୍ଷିପ୍ତ ହୋଇ ଇଂରାଜଉପାସ୍ୟ ବଳରେ ବଡ଼, ଅଧିକାର ପ୍ରାପ୍ତ ହେଉଅଛନ୍ତି, ଯେଉଁମାନେ ସ୍ୱଦେଶରେ ଇଂରାଜମାନଙ୍କୁ ଆପଣାର ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱୀ ବୋଲି ଜ୍ଞାନ କରୁଅଛନ୍ତି ଏବଂ ବିଦେଶରେ ଅଧିକାର ପାଇ ବିଚେତା ପ୍ରାୟ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି ସେହି ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କୁ ଯଦି ଜାପାନରେ ଛାଡ଼ି ଦିଆଯାଏ ଏବଂ ଜାପାନର ଶାସନଭାର ସେମାନଙ୍କ ଉପରେ ନ୍ୟସ୍ତ କରାଯାଏ ତାହାହେଲେ ଅଳ୍ପକାଳ ମଧ୍ୟରେ ଯେକୌଣସି ପରାକ୍ରମଶାଳୀ ରାଜା ସେମାନଙ୍କୁ ସେଠାରେ ମଧ୍ୟ ଦାସତ୍ୱଶୃଙ୍ଖଳରେ ଆବଦ୍ଧ କରି ପାରିବ । କାରଣ ସେମାନଙ୍କଠାରେ ଜାତୀୟଜୀବନ ନାହିଁ ସେମାନେ ଉନ୍ନତର ଅଭିନେତା ଯଥାର୍ଥ ଉନ୍ନତ ନୁହନ୍ତି । ପ୍ରକୃତ ଅନୁନ୍ନତାବସ୍ଥାକୁ ବାହ୍ୟିକ ଆଡ଼ମ୍ବରରେ ପରିଶୋଭିତ କରି ଉଦ୍ଧତ ହେବା ଅପେକ୍ଷା ଅନୁନ୍ନତାବସ୍ଥାରୁ ବିନୀତଭାବରେ ଧୀରଚିତ୍ତରେ ଅଗ୍ରସର ହେବା ଶତଗୁଣରେ ବାଞ୍ଛନୀୟ ।

ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ସମାଜ ଏତେଦୂର ଅଧଃପତିତ ଯେ ଉନ୍ନତିର ପ୍ରକୃତ ଲକ୍ଷଣମାନ ଚିହ୍ନିବା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ କଠିନ ହୋଇଅଛି । କୌଣସି ରାଜା ଧର୍ମଛଡ଼ା ବୁଦ୍ଧିରେ ପରିଚାଳିତ ହୋଇ ଇଂରାଜମାନଙ୍କର ଶାସନପ୍ରଣାଳୀର ବାହ୍ୟାଡ଼ମ୍ବର ଅନୁକରଣ କରି ନିଜର ସମାଜ ଏବଂ ନିଜକୁ ଉନ୍ନତ ବୋଲି ଘୋଷଣା କରୁଅଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଶାସନପ୍ରଣାଳୀ ଦେଶକାଳ ପାତ୍ରାନୁମୋଦିତ ନ ହେଲେ ତାହା କେବଳ ସୁଆଙ୍ଗ ଏବଂ ଭୟଙ୍କର ଅତ୍ୟାଚାରର ମୂଳଭିତ୍ତି ହୋଇଥାଏ ଏ ବିଷୟ ବିସ୍ମୃତ ହେଉଅଛନ୍ତି । କେହି କେହି ସ୍ତ୍ରୀ ଶିକ୍ଷା ଅର୍ଥ ହାରମୋନିୟମ୍, ପିଆନୋ ପ୍ରଭୃତି ବାଦ୍ୟଶିକ୍ଷା, ହିସାବ ରଖି ଗୃହକାର୍ଯ୍ୟ ନିର୍ବାହ କଲେ ଯଥେଷ୍ଟ ଶିକ୍ଷା ହେଲା ବୋଲି ବିଚାର କରନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଯେଉଁ ରମଣୀ ଦୀପଶିଖାରେ ଅଙ୍ଗୁଳି ରଖି ତାହା ଭସ୍ମୀଭୂତ ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସହାସ୍ୟବଦନରେ ଅପେକ୍ଷା କରିଥିଲେ ଏବଂ ପତିବିୟୋଗ ଦୁଃଖତୁଳନାରେ ଅଗ୍ନିଦାହଜନିତ ଜ୍ୱାଳା ଅକିଞ୍ଚିତ୍କର ବୋଲି ଇଉରୋପୀୟମାନଙ୍କଠାରେ ପ୍ରମାଣ କରିଥିଲେ ସେହି ପତିବିୟୋଗ ନାରୀକୁଳଭୂଷଣ ସତୀନିରକ୍ଷରା ହେଲେ ମଧ୍ୟ କିପରି ଶିକ୍ଷିତା ତାହା ବର୍ଣ୍ଣନ କରିବାକୁ ଆମ୍ଭର ଶକ୍ତି ନାହିଁ ।

ସ୍ଥୂଳତଃ ଜାତୀୟଜୀବନ ହୀନ ବ୍ୟକ୍ତି କୌଣସି କାଳରେ ନିଜର ତଥା ସମାଜର ମଙ୍ଗଳ ସାଧନ କରି ନାହିଁ । ଯେ ନିଜର ସ୍ୱାର୍ଥ ଜାଣେ ନାହିଁ, ନିଜର ସ୍ୱାର୍ଥ ସାଧିତ ହେବା ବିଷୟରେ ଅନ୍ୟ ଲୋକ ଉପରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନିର୍ଭର କରେ ତାହା କଣ୍ଠରେ ସମାଜରୋଦନ ଖୁବ ପ୍ରବଳ ହୁଏ ନାହିଁ । ନିଜର ମଙ୍ଗଳ କରି ଜାଣିଲେ ସମାଜର ମଙ୍ଗଳ ଅନିବାର୍ଯ୍ୟକାରଣ ବ୍ୟକ୍ତିର ସମଷ୍ଟି ସମାଜ । ସ୍ୱାର୍ଥ ଏବଂ ପରାର୍ଥ ଧର୍ମମୂଳକ ହେଲେ ଉଭୟରେ ପାର୍ଥକ୍ୟ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ସାଧାରଣତଃ ସ୍ୱାର୍ଥପରତା (Selfishness or Egoism) ଯେଉଁ ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ତାହା ଉନ୍ନତିପଥରେ ଅନ୍ତରାୟ ବୋଲି ଜାଣିବାକୁ ହେବ । ଆମ୍ଭେମାନେ "ସ୍ୱାର୍ଥ" ଏହି ଶବ୍ଦକୁ ଆତ୍ମବିକାଶ—Expansion of the Soul—ଏହି ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହାର କରୁଅଛୁଁ । ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟଦ୍ୱାରା ଆଭ୍ୟନ୍ତରୀଣ ଅଭ୍ୟୁନ୍ନତି ସଂସାଧିତ ହୁଏ, ଏବଂ ଯାହା ବାହ୍ୟିକ ଜଡ଼ ଜଗତରେ ପ୍ରତିଫଳିତ ହୋଇ ସମାଜର ଉତ୍କର୍ଷ ସାଧନ କରେ ସେହି କାର୍ଯ୍ୟ ଉନ୍ନତିବୀଜାଙ୍କୁ ଜାଣିବାକୁ ହେବ । କୌଣସି ଦେଶହିତୈଷୀ (Patriot or Martyr) ଙ୍କର ଜୀବନର କାର୍ଯ୍ୟାବଳୀ ଆଲୋଚନା କଲେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଉପରୋକ୍ତ ପ୍ରତିଜ୍ଞାଟି (Proposition) ଉତ୍ତମରୂପେ ବୁଝିବାକୁ ସକ୍ଷମ ହେବା ।

ଜଡ଼ବାଦୀ ଇଉରୋପୀୟ ଜାତିମାନେ ଅଧ୍ୟାତ୍ମଚିନ୍ତାରେ ବୀତରାଗ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ସେମାନେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କଠାରୁ ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ଜଗତରେ ମଧ୍ୟ ଅଧିକତର ଉନ୍ନତ । ଯେଉଁ ଭାରତବାସୀମାନେ ପ୍ରାଚୀନକାଳରେ କର୍ମକ୍ଷେତ୍ରରେ କର୍ମବୀର ଥିଲେ ଏବଂ ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ଜଗତରେ ଦେବତା ଥିଲେ ଆମ୍ଭେମାନେ ସେମାନଙ୍କର ବଂଶଧର ସତ୍ୟ କିନ୍ତୁ ଉନ୍ନତ ନୋହୁଁ । ଯେ କୌଣସି ସମାଜ ବର୍ତ୍ତମାନ ପୃଥିବୀରେ ଉନ୍ନତ ବୋଲି ପରିଚିତ, ସେହି ସମାଜରେ ବହୁସଂଖ୍ୟକ ବ୍ୟକ୍ତି ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ଜଗତରେ ସମ୍ୟକ୍ ଅଗ୍ରସର ହୋଇଅଛନ୍ତି ଏକଥାଟି ସ୍ୱତଃ ସିଦ୍ଧ । ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଆତ୍ମୋନ୍ନତି ଏବଂ ସାମାଜିକ ଉନ୍ନତି ଏକ ବୃନ୍ତର ଦୁଇଗୋଟି ପୁଷ୍ପ । ଆତ୍ମ ନିର୍ମଳ, ସ୍ୱଚ୍ଛ ଏବଂ ସ୍ୱଭାବତଃ ଈଶ୍ୱର ପ୍ରତିବିମ୍ବ-ଗ୍ରହଣକ୍ଷମ ଆଦର୍ଶ ପ୍ରାୟ । ସେହି ନିର୍ମଳଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ ପଦାର୍ଥ ବାସନାରୂପ ଘନଚ୍ଛାୟ-

Digitized by srujanika@gmail.com

ସ୍ମରଣୀରେ ଅବୃତ ହୋଇ ଶରୀର ମଧ୍ୟରେ ଅବସ୍ଥାନ କରୁଅଛନ୍ତି । ସ୍ୱାର୍ଥପରତା, ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସୁଖାଭିଳାଷ, ସେହି ବାସନାର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ । ଯେଉଁ ଦେଶହିତୈଷୀ କର୍ମ-ବୀର ସ୍ୱଜାତି ବା ସମାଜର ହିତ ଚିନ୍ତାରେ ନିମଗ୍ନ ନିଶୀଥକାଳରେ ବିନିଦ୍ର ହୋଇ ଏକାନ୍ତରେ ଅଶ୍ରୁ ବିସର୍ଜ୍ଜନ କରୁଅଛନ୍ତି, ଯେଉଁ ସମାଜର ହିତାନ୍ୱେଷଣ କରୁଅଛନ୍ତି ସେହି ସମାଜ ଦ୍ୱାରା ଲାଞ୍ଛିତ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଯାହାଙ୍କର ସ୍ନେହ ମାତୃ ସ୍ନେହବତ୍ ସେହି ସମାଜପ୍ରତି ଧାବିତ ହେଉ-ଅଛି, ଯେ କି ନିଜ ସ୍ୱଜାତି ପ୍ରେମରେ ମୁଗ୍ଧ, ଯାହାଙ୍କର ସ୍ୱଜାତି ପ୍ରେମ ଜନିତ ଉଚ୍ଛ୍ୱାସ ଅର୍ଥୋପାର୍ଜ୍ଜନର ସୁଖାପେକ୍ଷା ଅଧିକତର, ଯେ କି ନୀରବ ଭାବରେ ଅପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇ ଜନ୍ମ ଭୂମି ସକାଶେ ଜୀବନ ଦେବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ, ଯେ କି ପରା-ଜୟ କିମ୍ବା ବିଜୟର ଆଶା ନ ରଖି ସ୍ୱଜାତି ପ୍ରେମରେ ବାଉଳ ହୋଇ ସଂଗ୍ରାମ ରାକ୍ଷସୀର କରାଳ ମୁଖ ଗହ୍ୱର ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରାଣ ବିସର୍ଜ୍ଜନ କରି ପାରନ୍ତି, ଯେ କି ସ୍ୱଜାତିକୁ ବିଜୟ ସୁଖରେ ଆପ୍ଲୁତ କରିବା ସକାଶେ ନିଜେ ସ୍ୱାର୍ଥ ତ୍ୟାଗ କରିବାକୁ କିମ୍ବା ପ୍ରାଣ ଦେବାକୁ ଲୁଣ୍ଠିତ ନୁହନ୍ତି, ସେହି ମହାତ୍ମା ସ୍ୱଦେଶବତ୍ସଳ ବ୍ୟକ୍ତି ସଂସାରୀ ଏବଂ ଯୋଗୀ, ସେହି ମହାପୁରୁଷ ଅତ୍ୟୁନ୍ନତ ପଥରେ ଅଗ୍ର-ଯାତ୍ରୀ ପଥିକ । କାରଣ ଅତ୍ମା ତାହାଙ୍କ ହୃଦୟରେ ବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ କ୍ଷେତ୍ର ଅଧିକାର କରିଅଛନ୍ତି । କେବଳ ପରିବାର ସୁଖ, ଅର୍ଥଲାଭ ସୁଖ, ଆତ୍ମରଜନିତ ସୁଖରେ ତାହାଙ୍କର ଅତ୍ମା ସୀମାବଦ୍ଧ ନୁହେ । ଦେଶହିତୈଷୀର ଅତ୍ମା ବିସ୍ତୃତ ସମାଜକ୍ଷେତ୍ରରେ ପରିବାର ସୁଖ ଭୋଗ କରନ୍ତି । ଯୋଗୀ ହୃଦୟରେ ବିଶ୍ୱଜନୀନ ପ୍ରେମ ଥିବାରୁ ସେ ସମସ୍ତ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡକୁ ନିଜର ସମାଜ ଜ୍ଞାନ କରନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ଏହି ବିଶ୍ୱ ଜନୀନ ପ୍ରେମ ଏହି ଭେଦରହିତ ଭାବର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ କଣ ଆମ୍ଭେମାନେ ବୁଝିନାହିଁ ତାହା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର କଳ୍ପନାତୀତ । ଯଦି ଏହି ଅଚିନ୍ତ୍ୟ ଅତ୍ୟୁନ୍ନତ ମନୁଷ୍ୟ ଜୀବନରେ ସମ୍ଭବପର ହୁଏ ତାହା ହେଲେ ନିଶ୍ଚୟ ତାହାର ସୋପାନ ଅଛି । କିନ୍ତୁ ଏହି ବିଶ୍ୱବ୍ୟାପକ ପ୍ରେମାମୃତ ମହାସମୁଦ୍ରରେ ଅବଗାହନ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ସୋପାନ ଆଶ୍ରୟ ନ କରି ତଦ୍ଭାବାପନ୍ନ ବୋଲି ଆପଣାକୁ କହି ବୁଲନ୍ତି ସେ ବାଉଳ, କୁଜ୍ଝଟିକା ସନ୍ତରଣ ପ୍ରୟାସୀ ତନ୍ତୁବାୟ ତୁଲ୍ୟ ।

ସେ ଯାହା ହେଉ ଦେଶବତ୍ସଳ ମହାପୁରୁଷମାନେ ଅତ୍ୟୁ-ନ୍ନତ ପଥରେ ଅଗ୍ରଯାତ୍ରୀ ପଥିକ ଏହି ବିଷୟଟି ଆମ୍ଭେମାନେ କଥଞ୍ଚିତ ବୋଧ ଗମ୍ୟ କରି ଦେଇଅଛୁଁ । ଯେପରି ଘଟ ମଧ୍ୟସ୍ଥ ଆକାଶ ଅସୀମ ମହାକାଶର ଅଂଶ ସେହିପରି ଆତ୍ମା ସର୍ବବ୍ୟାପକ ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କର ଅଂଶ ମାତ୍ର । ଆମ୍ଭ-ମାନଙ୍କର ବାସନାରୂପ ତିରସ୍କରଣୀ (screen) ବ୍ୟବଧାନ ଥିବାରୁ ଆତ୍ମା ପରମାତ୍ମାଙ୍କ ସହିତ ମିଳିତ ହୋଇ ପାରୁ ନାହାନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଯେପରି କୌଣସି ଲଘୁ ପଦାର୍ଥକୁ ଜଳ ମଧ୍ୟରେ ବୁଡାଇ ରଖିଲେ ତାହା ଅନ୍ୟ ଶକ୍ତିର ଆଧିକ୍ୟ ବଶତଃ ଜଳ ଉପରକୁ ଉଠିପାରେ ନାହିଁ ସତ୍ୟ କିନ୍ତୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ତାହାର ସ୍ୱାଭାବିକ ଉତ୍ଥାନିନୀ ଶକ୍ତି ଅନୁଭୂତ ହୁଏ ସେହିପରି ଆତ୍ମା ବାସନା ପ୍ରଭୃତି ଦ୍ୱାରା ଆଚ୍ଛନ୍ନ ହୋଇଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ତାହାଙ୍କର ବିଶ୍ୱ ସମାଜପ୍ରିୟତା ଲୁପ୍ତ ହୋଇ ନ ଥାଏ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜୀବ ହୃଦୟରେ ଆତ୍ମା ଅବସ୍ଥାନ କରି ସ୍ୱପ୍ରକାଶର ଚେଷ୍ଟାରେ ବ୍ରତୀ ଅଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ପାପ ବୁଦ୍ଧିରେ ପରିଚାଳିତ ହୋଇ କୁକର୍ମ ଦ୍ୱାରା ଆତ୍ମାବରଣ ଜନିତ ଅନ୍ଧକାରକୁ ଘନୀଭୂତ କରୁଥିଲୁଁ । ସ୍ୱଦେଶ ପ୍ରିୟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ଆତ୍ମା ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସୁଖରେ ଅନୁରକ୍ତ ନ ଥାଇ ସମାଜ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରସାରିତ ହୋଇଅଛି, ତାହାଙ୍କଠାରେ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସୁଖାଭିଳାଷ ଥାଇ ପାରେ କିନ୍ତୁ ଇନ୍ଦ୍ରିୟର ସ୍ୱାର୍ଥ ଅପେକ୍ଷା ସେ ଆତ୍ମସ୍ୱାର୍ଥ ବା ସମାଜ ସ୍ୱାର୍ଥରେ ଅଧିକତର ଆସକ୍ତ । ଭାବନ୍ତୁ କି କାରଣରୁ ନେପୋଲିୟନ୍ ଦୁଗ୍ଧଫେନନିଭଶଯ୍ୟା ପରିତ୍ୟାଗ କରି ସୁରମ୍ୟ ଅଟ୍ଟାଳିକାରେ ବସନ୍ତ ପବନ ଆନ୍ଦୋଳିତ ଶୟନ-କକ୍ଷରେ କାମିନୀ ମୁଖ ପଦ୍ମର ମଧୁପ ନ ହୋଇ, ସାହାରା ମରୁଭୂମିର ଉତ୍ତପ୍ତ ବାଲୁକାରେ ଭର୍ଜ୍ଜିତ ହେବା ସୁଖକର ଜ୍ଞାନ କରୁଥିଲେ? କି କାରଣରୁ ଶିବଜି ଉତ୍ତମ ଭୋଜନ, ନିଦ୍ରା, ସୁରାପାନ, ଦ୍ୟୁତକ୍ରୀଡା ପ୍ରଭୃତିକୁ ଜୀବନର ମୁଖ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ବୋଲି ନ ବୁଝି ଧନୋପାର୍ଜ୍ଜନ କରି ମଧ୍ୟ ବୃକ୍ଷ-ଛାୟାତଳେ, ଅରଣ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଏକାନ୍ତରେ ଉପବେଶନ କରି ହନୁମାନଙ୍କର ପୁନରୁତ୍ଥାନର ଉପାୟ ଉଦ୍ଭାବନା କରୁଥିଲେ? ମହାରାଜ ଶୁଦ୍ଧୋଦନଙ୍କର ଏକମାତ୍ର ପ୍ରିୟ ନନ୍ଦନ ଗୌତମ (ବୁଦ୍ଧଦେବ) ପିତାଙ୍କର ବିପୁଳ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟରେ ମୁଗ୍ଧ ହେଲେନାହିଁ; ନବ ପ୍ରସ୍ଫୁଟିତ କୁସୁମ ସୌରଭ, କାମିନୀ

Digitized by srujanika@gmail.com

କଣ୍ଠୋତ୍ଥିତ ସୁମଧୁର ସଙ୍ଗୀତ, ସୁରମ୍ୟ ଅଟ୍ଟାଳିକା, ଉଦ୍ଯାନ-ଭ୍ରମଣ, ପତ୍ନୀଙ୍କର ସ୍ନେହାଲିଙ୍ଗନ, ରାଜ୍ୟ ସୁଖ ପ୍ରଭୃତିରେ କି କାରଣ ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କର ଆଉ ସୁଖାନୁଭବ କରି ପାରିଲା-ନାହିଁ; ବରଂ ଏହି ସକଳ ବିଷୟ ସୁଖରେ ଜଳାଞ୍ଜଳି ଦେଇ କି କାରଣ ତାହାଙ୍କର ଆଉ ମାନବର ଦୁଃଖ ଯାତନା ଦେଖି କାନ୍ଦି ଉଠିଲା ଏବଂ ମାନବ ଜନ୍ମ ମୋଚନ କରିବା କାରଣ ବ୍ରତୀ ହେଲା? ବୁଦ୍ଧଦେବ, ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟ, ଯିଶୁଖ୍ରୀଷ୍ଟ, ଚୈତନ୍ୟ ଦେବ ପ୍ରଭୃତି ମହାପ୍ରାଣ ପରମଯୋଗୀ-ମାନଙ୍କ ଉଦାହରଣ ଶ୍ରୁତ ହଅନ୍ତୁ, ଚକ୍ଷୁ ସମ୍ମୁଖରେ ଦେଖନ୍ତୁ ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତି କେତେ ଶାରୀରିକ କଷ୍ଟ ସହ୍ୟ କରି ବିଦ୍ୟା ଏବଂ ଅର୍ଥୋପାର୍ଜ୍ଜନ କଲା ପରେ ବେଶ୍ୟାନୁରାଗ, ସୁରାପାନ, କ୍ରୀଡ଼ା କୌତୁକ, ନିଦ୍ରା ପ୍ରଭୃତିକୁ ନିଜ ପରିଶ୍ରମର ପରିଣାମ ଏବଂ ପୁରସ୍କାର ଜ୍ଞାନ କରି ମନେ କରୁଛି ଜୀବନର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସଫଳ ହେଲା; ଆଉ ଜଣେ କାହିଁକି ଅଧିକତର ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟଶାଳୀ ହୋଇ ମଧ୍ୟ ସ୍ୱଜାତିର ଅର୍ଥାର୍ଜ୍ଜନରେ ବ୍ୟଥିତ ହେଉଅଛି, ସମାଜର ଅପମାନକୁ ନିଜର ଅପମାନ ଜ୍ଞାନ କରି ଅହାର ନିଦ୍ରାରେ ସୁଖୀ ହୋଇ ପାରୁ ନାହିଁ? ତାହାର କାରଣ ଏହି ଯେ ପ୍ରଥମ ବ୍ୟକ୍ତିର ଆଉ ସଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣ-ମନରେ ଅବରୁଦ୍ଧ, ଇନ୍ଦ୍ରିୟସ୍ୱାର୍ଥର ଘନାବରଣରେ ଅବ୍ଦୀ-ଭୂତ; ଦ୍ୱିତୀୟ ବ୍ୟକ୍ତିର ଆଉ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସୁଖରେ ଅନାସକ୍ତ ହୋଇ ବାସନାବରଣ ଭେଦ କରି ସମାଜକ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରସାରିତ ହୋଇ ଆଲୋକବିସ୍ତାର କରୁଅଛି ଏହିହେତୁରୁ ଆମ୍ଭେମାନେ କହୁଅଛୁଁ ଯେ ଦେଶହିତୈଷୀଙ୍କର ଆଉ ସମୁନ୍ନତ, ଦେଶବତ୍ସଳ ବ୍ୟକ୍ତି ପରମଧାର୍ମିକ । କ୍ରମଶଃ ।

ବଟବୃକ୍ଷ ।

ହେ ତରୁବର! ହେଉ ତବ ମୂରତି
ମୂଢ ହିଁ ମଜ୍ଜେ ଗୂଢ଼ ଭାବରେ ଅତି । ୧ ।
କ୍ଷୁଦ୍ର-ବୀଜୁଁ ତୋ ଜନ୍ମ ବପୁ ପ୍ରବଳ,
ସାମାନ୍ୟ-କାର୍ଯ୍ୟୁଁ ଜନ୍ମେ ମହତ ଫଳ । ୨ ।
ଏହା ନିଶ୍ଚିତେ ଟେକ ଶିଖା ଅମ୍ବରେ
ବସିଛୁ ଯୋଗୀପ୍ରାୟ ଯୋଗଧ୍ୟାନରେ । ୩ ।
କୋମଳ କିଶଳୟ ମୃଦୁ ଚାଳନେ
ଅନ୍ତର ପୂତ-ପ୍ରେମ ପ୍ରକାଶୁ ଜନେ । ୪ ।
ନିର୍ମ୍ମମ ଶାନ୍ତ ସାଧ ଭାବ ଏସନ,
ପରିଣ କାର୍ଯ୍ୟେ ମୋହେ ଜଗତ ମନ । ୫ ।
ତୋର କୋଟରେ ପାଇ ଶାନ୍ତି-ଆସ୍ପଦ,
ବସନ୍ତି ବିହଙ୍ଗମେ ଲଭି ଆନନ୍ଦ । ୬ ।
ପ୍ରବାଳ-ବିନିନ୍ଦିତ ଫଳ-ଭକ୍ଷଣେ
ଆତିଥ୍ୟ ଘୋନନ୍ତି ତୋ ହରଷ-ମନେ । ୭ ।
ଏ ଧରାଧାମେ ତୋର ସାର୍ଥ ଜୀବନ,
ପରୋପକାର-ବ୍ରତ ଯାହାର ପଣ । ୮ ।
ଆଗନ୍ତୁକ ହତାଶେ ଫିରୁ ଯାହାର
ନ ଫେରେ, ଧନ୍ୟ ପ୍ରାଣ ସଂସାରେ ତୋର । ୯ ।
ଶୀତଳ-ଛାୟା ପାଇ ତୋତେ ଆଶ୍ରୟି,
କ୍ଲାନ୍ତ ହରଣ ପାନ୍ଥ ଶାନ୍ତି ଭଜଇ । ୧୦ ।
ମହତ ଆଶା କଲେ ଘୁଞ୍ଚେ ଦୁର୍ଗତି,
ବିନା ସାଧ-ସଙ୍ଗରେ କାହିଁ ମୁକତି? ୧୧ ।
ଶୀତ, ଗ୍ରୀଷ୍ମ, ବର୍ଷା ତୁ ମଣ୍ଡ ସମାନ
ସୁଖ-ଦୁଃଖେ ଉଦ୍ବିଗ୍ନ ନୁହେ ତୋ ପ୍ରାଣ । ୧୨ ।
'ଅତୀତ' ଚିନ୍ତେ ନର, ଭାବେ 'ଆଗତ'
ଅପ୍ରାପ୍ତ-ସୁଖ-ଆଶେ ଝୁରଇ ନିତ୍ୟ । ୧୩ ।
ପରିଣ-ସୁଖ ଭବେ ମିଳଇ ନାହିଁ,
ସୁଖ-ସଙ୍ଗତେ ଦୁଃଖ ସତତ ଥାଇ । ୧୪ ।
କାଳ-ସ୍ରୋତେ ଘଟଣା ଯାଉଛି ବହି,
କହି ତୁ କେତେକାଳୁ ଅଛୁଟି ରହି । ୧୫ ।
ଜାଣି କି ଭାରତର ଗତ ସ୍ପନ୍ଦନ
ଜନମି ଥିଲେ ଯେବେ ଜ୍ଞାନୀ, ପ୍ରବୀଣ । ୧୬ ।
ସତ୍ୟ, ସାରଲ୍ୟ ପୁଣି ପରୋପକାର,
ଥିଲା ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ଧର୍ମ୍ମ ନିରହଙ୍କାର । ୧୭ ।
ମଜ୍ଜି ସ୍ୱଦେଶ-ପ୍ରେମେ ସାତ୍ତ୍ୱିକ-ଭାବେ,
ଜପି ଏକତା-ମନ୍ତ୍ର ଗାର-ପ୍ରଭାବେ । ୧୮ ।
ଅରଜୁଥିଲେ ଯଶଃ, ହେ ତରୁ ସତେ
ଆସିବ କି ସେ ଦିନ ଆଉ ଭାରତେ? ୧୯ ।
ସେକାଳେ ଥିଲେ ସବେ ତୋପରି ଗଣୀ,
କହ, ସେ ଭାଗ୍ୟ ବଟ! ହେବ କି ପୁଣି । ୨୦ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

୺କହ୍ଲୋୟା ଲାଲ ।

୧ କ ଯୋଗେ ରଜନୀ ଥକ ପାହୁଲ ଉଜ୍ଜଳେ,
କ ଯୋଗେ ଅସିଲେ ରବ ଉଦୟ-ଅଚଳେ,
ବିଶ-ବାସୀ କ ଦୁର୍ଯୋଗେ ହେଲେଣି ଜାଗ୍ରତ,
ହେଉଛେ 'କହ୍ଲୋୟା'-ଶୂନ୍ୟ ଏ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ-ଜଗତ ।

୨ ଉତ୍ପଳ-କମଳା-କୋଳେ ସନ୍ତାନ-ରତନ,
ଉତ୍ପଳ-ସାହିତ୍ୟ-ନନ୍ଦନେ ଅଗୁରୁ ଚନ୍ଦନ,
ସେ କୋଳ, ସେ ବନ ଆହା ବରଜ ଅକାଳେ,
ଲୁଚିଲେ 'କହ୍ଲୋୟା' ଥକ ଖର-ଅନ୍ତରାଳେ ।

୩ ଜନନୀ-ଜନ୍ମଭୂମିର ଦୀନ, କ୍ଷୀଣ ବେଶ,
ସନ୍ତପ୍ତ ସୋଦର ଗଣେ କଙ୍କାଳାବଶେଷ,
ଦେଖି ଅବା ଚଳିଲ କ ବିଶ-ରାଜ-ପାଶେ
ବ୍ୟଥିତ-ଅନ୍ତରେ ତାର ପ୍ରତୀକାର-ଆଶେ?

୪ ଅଜ୍ଞାତ, ଅଖ୍ୟାତ, କ୍ଷୁଦ୍ର ମହାଙ୍ଗା-ଗ୍ରାମରେ
ଜନମି, ସମ୍ବନ୍ଧି ପୁଣି ଲୋକ-ଅଗୋଚରେ,
କ ଗୁଣ-ସୌରଭ ଆହା ଦେଲଣି ଖେଳାଇ,
ସମଗ୍ର ଉତ୍କଳୀ ତହିଁ ହେଲେ ଶେଷେ ବାଇ ।

୫ ସୁଦୂର ମୟୂରଭଞ୍ଜ-ଉତ୍ତୁଙ୍ଗ-ଶୋଭିମା—
"ମନୋରମା"-ମୁଖେ ଆହା "ମାଧ୍ୟ"-କାହିଣୀ,
"ମଧୁ-ମଙ୍ଗରାଜ"-କଥା କେ ଅଉ ଦେଶରେ
ଶୁଣାଇବ, କହ ଭ୍ରାତଃ! ସପ୍ତାହ-ଅନ୍ତରେ?

୬ ଗଲେ-ଯାଅ; କିନ୍ତୁ, ତବ "ଭଗବତ-ଗୀତା"*—
ଭାରତ-ପୁରାଣାକାଶେ-ମଧ୍ୟାହ୍ନ-ସବିତା,—
ଜ୍ୱଳୁଥିବ, ଜ୍ୱାଳୁଥିବ ଜ୍ଞାନ-ଦୀପ ଶତ,
ବିତରି ବିମଳାଲୋକ ଉତ୍କଳେ ସନ୍ତତ ।

୭ କୋଟି-ହୃଦ ଛୁଟି ଅକ ଭଟେ ଦୀର୍ଘଶ୍ୱାସ,
ଗୃହଦଗେ 'ହା-ହା'-ରବ-ନିର୍ବେଦ-ଉଚ୍ଛ୍ୱାସ
ଭୂମିର ବିହନେ ଆହା!-ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ
କରନ୍ତୁ ଆତ୍ମର ତବ ସନ୍ତତ-ବିଧାନ ।

* ଏ ମହାଶୟ 'ଶ୍ରୀମଦ୍ଭଗବତ ଗୀତା'ର ଉତ୍କଳ-ପଦ୍ୟାନୁବାଦ ରଚି ସାରିଅଛନ୍ତି ।

ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦାଶ ।

ବିବିଧ ସଦ୍ଗୁଣ ନିଧି ଉତ୍କଳ ଭୁବନେ
ଅଇରାମରାମଚନ୍ଦ୍ର ଗଲ କହେ ସତେ
ତେକ ଏ ଭଗ୍ନର ଧାମ ଶୀଣତ ଭୁବନେ
ଛଣ୍ଡାଇ ଭବର ମାୟା ବନ୍ଧନ ଭୁଇତେ?
ଦରଦ୍ର-ଉତ୍କଳ-ଦ୍ୱିଜ-କୁଳ-ଅଶାଳତା
ଗଲ ଛଡ଼ି ଉତ ଅକ ଭୁମ୍ବର ପ୍ରୟାଣେ
ମଉଳିବ ଏବେ ଆହା ଅଣ୍ଡୟ-ରହିତା
ବଚାଇବ କିଏ ଅଉ ସ୍ନେହ ଦୟା ଦାନେ ।
ହେ ଦେବ ନ ଯାଉ ମିଶି ପ୍ରେତବର୍ଗସହ
ଭୁମ୍ବର ସେ ସୌମ୍ୟମୂର୍ତ୍ତି ଅକାଳ ମରଣେ
ସୂକ୍ଷ୍ମ ଶରୀରକୁ ତବ ବହୁ ପରବହ
ଭେଟାଉ ବନ୍ଧୁଙ୍କ ପାଶେ ଯେସନ ସ୍ୱପନେ ।
ଶୂନ୍ୟମୟ ଅଙ୍ଗ ତବ ପଶି ପ୍ରତି ପ୍ରାଣେ
ଉର୍ଦ୍ଧାୟନ ଉପଦେଶ ଦେଉ ସୁଗୋପନେ ।

ସାମୟିକ ପ୍ରତିବିମ୍ବ ।

ଏହି ଏକ ମାସ ମଧ୍ୟରେ ଉତ୍କଳାକାଶର ଦୁଇଗୋଟି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳନକ୍ଷତ୍ର କାଳ ସିନ୍ଧୁରେ ନିମଜ୍ଜିତ ହୋଇ ଅସ୍ତମିତ— ପ୍ରିୟଭାଷୀ, ମୀରବସାଧକ, ବ୍ରାହ୍ମଣ-କୁଳତିଳକ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦାଶ, ଓ ସୁଲେଖକ କହ୍ଲୋୟାଲାଲ ବସୁ ଅଉ ଇହ ଜଗତରେ ନାହାନ୍ତି । ନିଜର କାର୍ଯ୍ୟାବଳୀଦ୍ୱାରା ସେମାନେ ଉତ୍କଳରେ ସର୍ବତ୍ର ସୁପରିଚିତ ଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କର ଅକାଳ ବିୟୋଗରେ ଉତ୍କଳର ଯେ ବିଶେଷ ଅନିଷ୍ଟ ହୋଇଅଛି ତାହା ବୋଲିବା ବାହୁଲ୍ୟମାତ୍ର । ବାରାନ୍ତରେ ଉଭୟଙ୍କର ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଜୀବନୀ ଆଲୋଚନା କରିବାର ବାସନା ରହିଲା । ଜଗତପିତା ସେମାନଙ୍କର ଆତ୍ମାର ସଦ୍‌ଗତି ବିଧାନ କରନ୍ତୁ; ଓ ମାହାତ୍ମା ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଭାବରେ ଅନୁପ୍ରାଣିତ କରି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ତାଙ୍କର ପ୍ରଦର୍ଶିତ ପଥରେ ଅଗ୍ରସର ହେବାକୁ ବଳ ଦିଅନ୍ତୁ ।

ORISSA MISSION PRESS, CUTTACK.

Digitized by srujanika@gmail.com

ପ୍ରଥମ ଭାଗ । ଆଶ୍ୱିନ, ୧୩୧୪ । ଷଷ୍ଠ ସଂଖ୍ୟା ।

ମୁକୁର

ମାସିକ ପତ୍ର

ଶ୍ରୀ ବ୍ରଜସୁନ୍ଦର ଦାସ, ବି. ଏ.,
ସମ୍ପାଦକ ।

ଅଗ୍ରିମ ବାର୍ଷିକ ମୂଲ୍ୟ] [ଦୁଇ ଟଙ୍କା ମାତ୍ର ।

କଟକ
ଓଡ଼ିଶା ମିଶନ୍ ପ୍ରେସ୍ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ସୂଚୀପତ୍ର ।

ବିଷୟ ।	ଲେଖକମାନଙ୍କର ନାମ ।	ପୃଷ୍ଠାଙ୍କ ।
। ଶମ୍ଭୁକର ବାଜପେୟୀ (ପଦ୍ୟ)	ଶ୍ରୀ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଦାଶ ବି.ଏ.	୧୨୧
୨ । ଶିକ୍ଷାବିଧାନ	... ଶ୍ରୀ ଅଭିରାମ ଭଞ୍ଜ ଏମ୍.ଏ.,ବି.ଏଲ୍.	୧୨୨
୩ । ପ୍ରେମିକ ପ୍ରେମିକା (ଗଳ୍ପ)	ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ବଲ୍ଲଭ ଘୋଷ	୧୨୭
୪ । ଅନନ୍ତ (ପଦ୍ୟ)	ଶ୍ରୀ ଫକୀରମୋହନ ସେନାପତି	୧୩୨
୫ । ଉନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀ ପ୍ରତି (ପଦ୍ୟ) ...	ଶ୍ରୀ ନୀଳମଣିଗ୍ରହ ଦେ, ବି.ଏ.	୧୩୩
୬ । ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟର ଉନ୍ନତି	ଶ୍ରୀ ଗଣପତି ଦାସ ବି.ଏଲ୍.	୧୩୫
୭ । ବେଦ ଓ ଧର୍ମ୍ମ	ଶ୍ରୀ ରାମଶଙ୍କର ରାୟ	୧୩୭
୮ । ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ	ଶ୍ରୀ ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟ ରଥ ବାଣୀଭୂଷଣ କାବ୍ୟତୀର୍ଥ	୧୪୧
୯ । ଜନ୍ମୋତ୍ସବେ (ପଦ୍ୟ)	ଶ୍ରୀମତୀ ରେବା ରାୟ	୧୪୪

(ପ୍ରବନ୍ଧମାନଙ୍କର ମତାମତ ନିମନ୍ତେ ଲେଖକମାନେ ଦାୟୀ ।)

ବିଜ୍ଞାପନ ।

"ସୁଲକ୍ଷଣା"

ବିଖ୍ୟାତ କବି ଅଭିମନ୍ୟୁ ସାମନ୍ତସିଂହଙ୍କର ସୁଲଳିତ କାବ୍ୟ 'ସୁଲକ୍ଷଣା' । ସ ଆଦ୍ୟ ନିୟମରେ ଲିଖିତ । ମୂଲ୍ୟ ୫ ° ୵ ମାତ୍ର । ମୁଲ୍ଲର କାର୍ଯ୍ୟାଳୟରେ ଏବଂ ସହଯୋଗୀ ସମିତି ପୁସ୍ତକାଳୟରେ ପ୍ରାପ୍ତବ୍ୟ ।

ସତ୍ୟହିଁ ବ୍ୟବସାୟର ମୂଳ ।

ସହଯୋଗୀ ସମିତି ପୁସ୍ତକାଳୟ ।

ଏଠାରେ ଉତ୍କଳଭାଷାର ନାନାବିଧ ସ୍କୁଲପାଠ୍ୟ ଏବଂ ସାଧାରଣ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକମାନ ବିକ୍ରୟାର୍ଥ ପ୍ରସ୍ତୁତ ରହିଅଛି । ଏତଦ୍ଭିନ୍ନ ଇଂରାଜୀ ଓ ବଙ୍ଗଳା ପୁସ୍ତକମାନ ମଧ୍ୟ ଗଚ୍ଛିତ ଥାଏ । ଯେ କେହି ମଫସଲର ଗ୍ରାହକମାନେ ଏହି ସମିତିକୁ ଆଦେଶ ଦେଇଥାନ୍ତି ସେମାନଙ୍କ ନିକଟକୁ ଭି: ପି: ପାର୍ଶଲଦ୍ୱାରା ଅବିଳମ୍ବେ ପୁସ୍ତକମାନ ପ୍ରେରିତ ହୁଏ ଏବଂ ଯଥୋଚିତ କମିଶନ୍ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଦତ୍ତ ହୋଇଥାଏ । ଅତଏବ ଗ୍ରାହକମାନଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ ଏହି ଯେ, ଆପଣା ଆପଣାର ଆବଶ୍ୟକୀୟ ପୁସ୍ତକର ଆଦେଶପତ୍ରରେ ସ୍ୱ ସ୍ୱ ନାମ, ଜିଲ୍ଲା ଓ ନିକଟସ୍ଥ ପୋଷ୍ଟଅଫିସ ସ୍ପଷ୍ଟାକ୍ଷରେ ଲେଖି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ସତ୍ୟନିଷ୍ଠା ଓ କାର୍ଯ୍ୟତତ୍ପରତାର ଜାଜ୍ୱଲ୍ୟମାନ ପ୍ରମାଣ ଗ୍ରହଣ କରୁନ୍ତୁ ।

ଶେଖ୍ ନଜର ମହମ୍ମଦ, ସମ୍ପାଦକ—
ଏସ୍. ଏସ୍. ବୁକ୍‌ଷ୍ଟଲ—ଶେଖବଜାର, କଟକ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୁକୁର

୧ମ ଭାଗ । | ଆଶ୍ୱିନ, ୧୩୧୪ । | ୨ଣ୍ଟ ସଂଖ୍ୟା ।

ଶମ୍ଭୁକର ବାଜପେୟୀ ।

କି ଭାଷାରେ, ଦେବ, ଆମନ୍ତ୍ରିବ ତବ
ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଅତ୍ମକୁ ଆଜ ?
ସୁଜ୍ଞାନୀ, ଧାର୍ମିକ ଗୋଷ୍ଠ-ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ
ହେ ଉତ୍କଳ ଭରଦ୍ୱାଜ ।
ତୁମ୍ଭ ବଂଶୋଦ୍ଭବ ବୋଲି ଗଉରବ
କରନ୍ତି ବହୁ ଅନେକ,
ବର୍ଷ ଶତ ଶତ ହେଲେହେଁ ଅତୀତ
ଅଛି ତୁମ୍ଭ ନାମ ଟେକ ।
ବାଜପେୟୀ ଯାଗ ତବ ମହାଭାଗ
ହେଲା ନିଜେ ପୂତପ୍ରାଣ,
ସ୍ମୃତି ଏଯୋଦଶେ ପ୍ରଚାରିଲ ଦେଶେ
ବେଦ-ବିହିତ ବିଧାନ ।
ଧର୍ମ ତତ୍ତ୍ୱେ ରତ ଥିଲେହେଁ ସତତ
ସାହିତ୍ୟ-ଶୋଭା-କାନନେ,
ମାନସ ମିଳନ ତବ, ମକରନ୍ଦ
ଚାଖି ଚଖାଇଲା ଜନେ ।

ରାଜ-ଅନୁଗ୍ରହ ରାଜ୍ୟ-ପ୍ରତିଗ୍ରହ
କରେ ବ୍ରହ୍ମତେଜ ନାଶ,
ମାନି ରାଜାଦେଶ ତେଣୁ ତେଜି ଦେଶ
କଲ ଚିର କାଶୀବାସ ।
ଜ୍ଞାନ, ମମତା-ବନ୍ଧନ
ହୃଦେ ଥିଲା ନିରନ୍ତର,
ଚିରଣ ବରଷେ ପେଷିଲ ସ୍ୱଦେଶେ
ଯୋଗ୍ୟ ସୁତ ବିଦ୍ୟାକର ।
ବିସ୍ମୃତି ତାମସ କରଇ ଗ୍ରାସ
ନର-କୀରତି-ନିଚୟ ।
କିନ୍ତୁ ସାଧୁତ୍ୱର ପବିତ୍ର ପ୍ରଭାବ
ପାଏ ନାହିଁ କେବେ ଲୟ ।
ହେ ସମାଜ-ନେତା, ତବ ସ୍ୱାଧୀନତା
ସ୍ୱଦେଶ, ସ୍ୱଧର୍ମ ପ୍ରୀତି,
ତେବେ କାହିଁ ଆଜ ସେ ଶକ୍ତି ସେ ତେଜ ?
କିପାଁ ଏ ଘୋର ଦୁର୍ଗତି ?
ହେ ଉତ୍କଳ ଅବ— ଋଷି, ବ୍ରହ୍ମନାଥ
କର ଏହି ଅଶୀର୍ବାଦ,
ପରକାଶୁ ତବ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ପ୍ରଭାବ
ଦୂରେ ଯାଉ ଅବସାଦ ।

ଶମ୍ଭୁକର ବାଜପେୟୀ ଦେଶଗୌରବଶୀଳ ନରେଶ ଦେଶଗୌରବ ସମସାମୟିକ । ବୋଧହୁଏ ଏ ମହାତ୍ମା ଉତ୍କଳର ପ୍ରାଚୀନତମ ସ୍ମୃତିଧାର । ସେ ଚିରଦିନ ଯୋଗ ସମ୍ଭୂତ ଥିଲେ । ତାହାଙ୍କ ଗୌରବରେ ଉତ୍କଳୀୟ ଭରଦ୍ୱାଜ ଗୋତ୍ରୀୟ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ଏବେବି ଗୌରବାନ୍ୱିତ ହୋ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶିକ୍ଷାବିଧାନ ।

ପୂର୍ବାନୁବୃତ୍ତି ।

(୪)

ଆମ୍ଭେମାନେ ଉତ୍ତମରୂପେ ଅବଗତ ଅଛୁଁ ଯେ, ବର୍ତ୍ତମାନ ଯୁଗର ଉପଯୋଗୀ ହେବାକୁ ହେଲେ ବିଜ୍ଞାନ ବିଷୟରେ ସାଧାରଣ ଜ୍ଞାନ ହେବା ଆବଶ୍ୟକ । କିନ୍ତୁ ବିଜ୍ଞାନ ଶିକ୍ଷାର ନାମ ଧରିଲେ ମନରେ ଶଙ୍କା ଉପସ୍ଥିତ ହୁଏ; ବୋଧ ହୁଏ ଯେମନ୍ତ ତାହା ସାଧାରଣ ମାନବର ବା ଶିଶୁର ଅଧିକାର ମଧ୍ୟରେ ନୁହେଁ । ଜ୍ଞାନର ଅନ୍ୟ ବିଭାଗମାନ ଯେମନ୍ତ ସହଜ-ସାଧ୍ୟ ଓ ସମସ୍ତଙ୍କର ଆୟତ୍ତାଧୀନ ହେବାର ସମ୍ଭବ ବୋଧ ହୁଏ ଏହା ତହିଁର ବିପରୀତ ଥିଲା ପ୍ରାୟ ଲାଗେ । କେବଳ ଅଶିକ୍ଷିତ ଲୋକମାନଙ୍କର ଏମନ୍ତ ଧାରଣା ହୋଇଥିଲେ ବିଶେଷ କ୍ଷତି ନଥିଲା ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆଶ୍ଚ-ର୍ଯ୍ୟର ବିଷୟ ଯେ ବହୁସଂଖ୍ୟକ ଶିକ୍ଷିତ ବ୍ୟକ୍ତି ସେହି ପ୍ରକାର ଚିନ୍ତା ଓ ମତପ୍ରକାଶ କରନ୍ତି ।

ଜ୍ଞାନର ସକଳବିଭାଗ ପରି ବିଜ୍ଞାନ ବିଭାଗର ମଧ୍ୟ ଉତ୍ତମ, ମଧ୍ୟମ, ଓ ଅଧମ ଅବସ୍ଥା ଅଛି । ଅଧମରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ମଧ୍ୟମର ମଧ୍ୟ ବାଟେ ଉତ୍ତମରେ ଉପନୀତ ହେବା ସ୍ୱାଭାବିକ ନିୟମ ଅଟେ । ପ୍ରଥମ ଓ ଦ୍ୱିତୀୟ ଅବସ୍ଥା ଅନୁଭବ ଓ ଅତିକ୍ରମ କରିବା ପର୍ଦ୍ଦେ ଯେ ଉତ୍ତମ ପ୍ରତି ଲୋଭଯୁକ୍ତ ଦୃଷ୍ଟି ନିକ୍ଷେପ କରିବେ ସେ ଯେ ତାହା ପାଇବା ପକ୍ଷରେ ନିରାଶ ହେବେ ତହିଁରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ଶେଷ ଅର୍ଥାତ୍ ଉଚ୍ଚତମ ସୋପାନ ଉପରେ ଏକା ଥରକେ ପାଦ ସ୍ଥାପନ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟାବାନ୍ ହେଲେ ତାହା ସାଧ୍ୟାତୀତ ଓ ଅସମ୍ଭବ ବୋଧ ହେବ, କିନ୍ତୁ ନିମ୍ନତମ ସୋପାନରୁ କ୍ରମଶଃ ଉପରକୁ ଆରୋହଣ କଲେ ଅଳ୍ପକ୍ଲେଶରେ ଓ ନିର୍ବିଘ୍ନଭାବରେ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସିଦ୍ଧ ହୁଏ । ସେହିରୂପେ ଆମ୍ଭେ-ମାନେ ବିଚାର କରୁଁ ଯେ ଉନ୍ନତ ବିଜ୍ଞାନଶିକ୍ଷା କରିବାକୁ ହେଲେ ଗଣିତରେ ଅଭିଜ୍ଞତା ଆବଶ୍ୟକ ଏବଂ ଇଂରେଜୀ-ଭାଷାବୋଧ ଓ ବିଷୟର ଅଧିକ୍ୟ ପ୍ରୟୋଜନୀୟ । ଉକ୍ତ ଗୁଣ-ମାନ ଯାହାଙ୍କର ଅଛି ସେ ଯେ ବିଜ୍ଞାନର ଗୂଢ଼ତତ୍ତ୍ୱମାନ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରି ପାରିବେ ଓ ଉତ୍ତରୋତ୍ତର ଉନ୍ନତି କରିବାକୁ କ୍ଷମ ହେବେ ଏବଂ ଯାହାଙ୍କଠାରେ ସେହି ଗୁଣମାନ ନାହିଁ ସେ ଅକ୍ଷମ ହେବେ, ଏବିଷୟ ଅବଶ୍ୟ ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ହେବ । କିନ୍ତୁ ଗୂଢ଼ତତ୍ତ୍ୱ ବ୍ୟତୀତ ଅନେକ ସାଧାରଣ ତତ୍ତ୍ୱ ଅଛି ଯାହାର ଜ୍ଞାନ ଲାଭ କରିବା ପକ୍ଷରେ ଗଣିତରେ ଅଭିଜ୍ଞତା, ଇଂରେଜୀଭାଷାବୋଧ ବା ବିଷୟର ଅଧିକ୍ୟ ଲୋଡ଼ା ନୁହେଁ । ଯେଉଁମାନେ ବୋଲନ୍ତି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଦେଶର ସାଧାରଣ ଲୋକଙ୍କ ଓ ଶିଶୁମାନେ ବିଜ୍ଞାନଚର୍ଚ୍ଚା ନିମିତ୍ତ ଉପ-ଯୁକ୍ତ ନୁହନ୍ତି, ବିଜ୍ଞାନଚର୍ଚ୍ଚା ବୋଲିଲେ ସେମାନେ ଗୂଢ଼ ବୈଜ୍ଞା-ନିକ ତତ୍ତ୍ୱର ଜ୍ଞାନ ବୁଝନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ତାହା ଭ୍ରମାତ୍ମକ ଅଟେ । ଯେମନ୍ତ ସକଳ ବିଷୟରେ ତେମନ୍ତ ବିଜ୍ଞାନରେ ସୁଦ୍ଧା ସୂକ୍ଷ୍ମର ଜ୍ଞାନ ହେବା ପର୍ଦ୍ଦେ ସ୍ଥୂଳର ଜ୍ଞାନ ହେବା ଆବଶ୍ୟକ । ସ୍ଥୂଳର ଜ୍ଞାନ ଓ ସାଧାରଣ ତତ୍ତ୍ୱବୋଧ ନିମିତ୍ତ ମାନସିକ ବୃତ୍ତି ସମୂ-ହର ଯେମନ୍ତ ଅବସ୍ଥା ଲୋଡ଼ା ତାହା ଜନ ସାଧାରଣଙ୍କର ଓ ଶିଶୁମାନଙ୍କର ନଥାଏ ବୋଲିବା ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ମାତ୍ର ।

ସେମାନେ ଅଦ୍ୟକାଲ 'ଶମ୍ଭୁଦର' ନାମ ଦୋଇ ସାଧାରଣତଃ ପରିଚିତ; ଏବଂ ଏହି ପରିଚୟଦ୍ୱାରା ସେମାନଙ୍କର ଗୋତ୍ର ଓ ପରିମା ଜଣା ପଡ଼େ । ବାଜପେୟାଗ୍ନ ଯାଗ ଅନୁଷ୍ଠାନ କରି ଶମ୍ଭୁଦର ବାଜପେୟୀ ଉପାଧି ଲାଭ କରିଥିଲେ । ସେ ତେର ଖଣ୍ଡ ସୂତ୍ରଗ୍ରନ୍ଥ ପ୍ରଣୟନ କରିଥିଲେ, ଯଥା ;— ଅଗ୍ନିନ ପଦ୍ଧତି, ଅଗ୍ନିହୋତ୍ର ହୋମପଦ୍ଧତି, ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତପଦ୍ଧତି, ଅନ୍ୱାରମ୍ଭଣୀୟପଦ୍ଧତି, ପ୍ରବାସପଦ୍ଧତି, ଇଷ୍ଟିପଦ୍ଧତି, ଦର୍ଶପୌର୍ଣ୍ଣମାସୀଷ୍ଟି, ପଶୁ ବନ୍ଧନପଦ୍ଧତି, ଦୈବଦେବପଦ୍ଧତି, ବରୁଣପଦ୍ଧତି, ବାଜପ୍ରସାଦ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ପଦ୍ଧତି । ଶ୍ରାଦ୍ଧପଦ୍ଧତି, ଶୌତ୍ରାମଣି ପଦ୍ଧତି । ଏହା ଛଡ଼ା ତାହାଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ ସ୍ମାର୍ତ୍ତରତ୍ନାବଳୀ ପ୍ରଭୃତି କେତେକ ଖଣ୍ଡି ଗ୍ରନ୍ଥ ବୃତ୍ତି ଗୋଚର ହୁଏ । ଅବର୍ଦ୍ଧ ସ୍ୱପ୍ନବ ନାଟକ ଓ ତାହାର ଟୀକା ସଂସ୍କୃତ ସାହିତ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରରେ ଏହାଙ୍କର ଅନ୍ୟତମ ଅକ୍ଷୟ କୀର୍ତ୍ତି ।

ମୃତ୍ୟୁ କେଶରୀଙ୍କ ପିତା ନରସିଂହ କେଶରୀ ଏହାଙ୍କୁ ଗ୍ରାମ ଦାନ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ଅନୁରୋଧ କରିଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ପ୍ରତିଗ୍ରହ ପତିତ କାର୍ଯ୍ୟ ବୋଲି ସେ ମେଥରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ନ ହେବାରୁ ସ୍ୱଜାତିଗମକେ ତାଙ୍କୁ ଦେଶତ୍ୟାଗ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା, ତହିଁ ସପରିବାର ଚିରଜୀବନ ବାଣୀ ବାସ କଲେ, କିନ୍ତୁ ପରେ ଅପଣାର ସୁଯୋଗ୍ୟ ପୁତ୍ର ବିଦ୍ୟାଧରଙ୍କୁ ଦେଶ (ଓଡ଼ିଶା)କୁ ପଠାଇ ଥିଲେ, ବିଦ୍ୟାଧର ମଧ୍ୟ ଅସାଧାରଣ ପଣ୍ଡିତ ଥିଲେ । ଶେଷରେ ବାଣୀଧାମରେ ଦେହ ତ୍ୟାଗ କରିଥିଲେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ସାହିତ୍ୟାଦି ଶାସ୍ତ୍ରସମୂହର ଶିକ୍ଷା ଓ ଆଲୋଚନା ନିମିତ୍ତ ମାନସିକ ବୃତ୍ତିଚୟର ମାର୍ଜ୍ଜନା ଯେମନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ, ବୋଧ ହୁଏ ବର୍ଣ୍ଣପରିଚୟ ତଦପେକ୍ଷା ଅଧିକ ଆବଶ୍ୟକ । ବର୍ଣ୍ଣଜ୍ଞାନ ବିରହିତ ମନୁଷ୍ୟର ବୃତ୍ତିମାନ ଯେତେ ଇଚ୍ଛା ତେତେ ବଳବତ୍ତା ହେଉ ଓ ତାହାର ହୃଦୟ ଯେତେ ଇଚ୍ଛା ତେତେ କୋମଳ ହେଉ ପଛକେ ସେ କେବେହେଁ ସାହିତ୍ୟରସିକ-ସମାଜରେ ଆଦରଣୀୟ ହୁଏ ନାହିଁ । ସେ ପ୍ରକୃତିର ମନୋହାରିତା ସନ୍ଦର୍ଶନ କରି ମୁଗ୍ଧ ହୋଇପାରେ, ଭୀଷଣ ଅକୃତ କଳ୍ପନା କରି ଏସ୍ତ ହୋଇ ପାରେ ଅବା ମାନବ—ଚରିତ୍ରର ପବିତ୍ରତା ଅନୁଭବ କରି ପ୍ରେମବିହ୍ୱଳ ହୋଇ ପାରେ, କିନ୍ତୁ ସାହିତ୍ୟଙ୍କ ବୋଲି ପରିଚିତ ହେବା ତାହା ପକ୍ଷରେ ଦୁଃସାଧ୍ୟ । ସେହିରୂପେ ବିଜ୍ଞାନଚର୍ଚ୍ଚା ପକ୍ଷରେ ପଦାର୍ଥ ପରିଚୟ ଆବଶ୍ୟକ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିର ପଦାର୍ଥ ପରିଚୟ ହୋଇ ନାହିଁ ସେ କଦାପି ବୈଜ୍ଞାନିକ ସମାଜରେ ଆସନ ପାଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ସୂତ୍ର, Formula, ଓ ଗାଣିତିକ ତତ୍ତ୍ୱମାନ କଣ୍ଠସ୍ଥ କରିଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ସେ ଯଦି ଉତ୍ତମରୂପେ ପଦାର୍ଥ ଚିହ୍ନି ନ ପାରେ, ଅସଂଖ୍ୟ ପଦାର୍ଥମାନଙ୍କର ସାଧାରଣ ଗୁଣମାନ ପରୀକ୍ଷାଦ୍ୱାରା ଜାଣି ନ ଥାଏ ତାହା ହେଲେ ତାହାର ଜ୍ଞାନ ଅକର୍ମଣ୍ୟ ଓ ବ୍ୟର୍ଥ ବିବେଚିତ ହୁଏ । ବିଦ୍ୟାଳୟର ପ୍ରକୋଷ୍ଠ ମଧ୍ୟରେ ବସି ବୈଜ୍ଞାନିକ ପୁସ୍ତକମାନ କେବଳ ପାଠ କରିବାରେ ଏବଂ ଅନୁଷଙ୍ଗିକ ଗାଣିତିକ ଅନୁଶୀଳନୀ ସମାଧାନରେ ଯେଉଁମାନେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ସେମାନଙ୍କର ଶ୍ରମ ସ୍ୱୀକାର ଦ୍ୱାରା ଜଗତର ବିଶେଷ ଉପକାର ହେବାର ଜଣା ଯାଏ ନାହିଁ । ବାଲ୍ୟକାଳରୁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ବର୍ଣ୍ଣପରିଚୟ, ପୁସ୍ତକ—ପରିଚୟ, ଶିକ୍ଷକ—ପରିଚୟ, ଇଂରେଜୀଭାଷା—ପରିଚୟ ଏବଂ ସମ୍ଭବତଃ ବେଶ—ପରିଚୟ ଦାନଷ୍ଟରୂପେ ହୁଏ; କିନ୍ତୁ ବିହିତ ପରିଚୟ ହୁଏ ନାହିଁ କେବଳ ପଦାର୍ଥ ସହିତ—ଯେଉଁ ପଦାର୍ଥ ନିତ୍ୟ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଗୋଚର ହେଉଅଛି ଏବଂ ଯାହା ଦ୍ୱାରା ଆମ୍ଭେମାନେ ଜୀବନ ଯାପନ କରୁଅଛୁଁ । ସେହି ପଦାର୍ଥମାନ ଉତ୍ତମରୂପେ ଚିହ୍ନିବା, ତନ୍ମଧ୍ୟରେ ସାଦୃଶ୍ୟ ଓ ପାର୍ଥକ୍ୟ ନିରୀକ୍ଷଣ କରିବା, ଏବଂ ସେଗୁଡ଼ିକ ଉପଯୁକ୍ତ ଭାବରେ ବିଭିନ୍ନ ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ କରିବା ଦ୍ୱାରା ବୈଜ୍ଞାନିକ ଗବେଷଣା ପ୍ରତି ମାନବ ମନ କେମନ୍ତ ଉପଯୁକ୍ତ ହୁଏ, ବୈଜ୍ଞାନିକତତ୍ତ୍ୱରୂପ ବାଳବିଷୟ ନିମିତ୍ତ ମାନସକ୍ଷେତ୍ର କେମନ୍ତ ଲୁବ୍ଧ ଓ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ ତାହା ତର୍କ ବା ବିବାଦର ବିଷୟ ନୁହେଁ । ଅତଏବ ପଦାର୍ଥ ପରିଚୟର ପ୍ରୟୋଜନ ଓ ଉପକାରିତା ଅସ୍ୱୀକାର୍ଯ୍ୟ ନୁହେଁ । ସେହି କାର୍ଯ୍ୟ ଆମ୍ଭେମାନେ ଅଳ୍ପ-ବୟସରେ ସୁଦ୍ଧା ଆରମ୍ଭ କରି ପାରୁଁ । ବାଳକ ବାଳିକାମାନେ ସ୍ୱଭାବତଃ କୌତୂହଳଯୁକ୍ତ; ନୂତନ ପଦାର୍ଥ ଦେଖିଲେ ସେମାନେ ଅପାର ଆନନ୍ଦ ଅନୁଭବ କରନ୍ତି ଏବଂ ପୂର୍ବ ପରିଚିତ ପଦାର୍ଥର ନୂତନ ଗୁଣର ପରିଚୟ ପାଇଲେ ମଧ୍ୟ ତଦନୁରୂପ ସୁଖ ଅନୁଭବ କରନ୍ତି । ସେହି ସ୍ୱାଭାବିକ ପ୍ରେରଣାର ସଦ୍ବ୍ୟବହାର କରାଇ ପାରିଲେ ପଦାର୍ଥପରିଚୟ ଉତ୍ତମରୂପେ ହୁଏ ଏବଂ ଶିଶୁଗଣ ବୈଜ୍ଞାନିକ ଶିକ୍ଷା ଓ ଗବେଷଣା ପ୍ରତି ପ୍ରସ୍ତୁତ ଓ ଉତ୍କଣ୍ଠିତ ହୁଅନ୍ତି । ପଦାର୍ଥପରିଚୟ, ପଦାର୍ଥମାନଙ୍କର ସାଧାରଣ ଗୁଣର ଅବଗତି ଓ ଶ୍ରେଣୀ ବିଭାଗ ଆଦି କ୍ରିୟାମାନ, ଶୈଶବର ବିଜ୍ଞାନ ଚର୍ଚ୍ଚା ଏବଂ ତତ୍ପକ୍ଷରେ ସାଧାରଣ ଶିଶୁମାନେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଧିକାରୀ ଅଟନ୍ତି ।

ନବୀ.. ହେବା ପୂର୍ବେ ଆମ୍ଭେମାନେ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ୨।୩ ବର୍ଷ ଅତିତ କଲା ଉତ୍ତାରେ ବିଜ୍ଞାନ-ରାଜ୍ୟର ବହିଃସୀମା ସ୍ପର୍ଶ କରିବାର ବିଧି ଥିଲା । ସାହିତ୍ୟ, ଗଣିତ, ଇତିହାସ, ଭୂଗୋଳ ଇତ୍ୟାଦି ବିଷୟରେ କିଛି ଜ୍ଞାନ ଲାଭ ନ କରି ବିଜ୍ଞାନଶିକ୍ଷା ପ୍ରତି ମନ ବଳାଇବା ଅବିଧେୟ ବୋଲି ପ୍ରାୟ ବିବେଚିତ ହେଉଥିଲା । ପୁଣି ବିଜ୍ଞାନ ବିଷୟକ ପୁସ୍ତକ ଇଂରେଜୀ ଭାଷାରେ ରଚିତ ହେଉଥିବା ଯୋଗେ ଇଂରେଜୀ ବାକ୍ୟର ଅର୍ଥବୋଧ କରିବାର କ୍ଷମତା ଯେଉଁମାନଙ୍କର ନ ଥିଲା ସେମାନେ ଅନଧିକାରୀ ବୋଲି ସ୍ଥିର ହେଉ ଥିଲେ । ସେହି ଧାରଣା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ମନରେ ବଦ୍ଧମୂଳ ହୋଇ ରହିଅଛି ଏବଂ ତାହା ଉତ୍ପାଟନ କରିବା ପାଇଁ ଅଧିକାଂଶ ଲୋକେ ଅସମ୍ମତ ଅଟନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ ତହିଁର ଯାଥାର୍ଥ୍ୟ ପରୀକ୍ଷା କରିବା ଉଚିତ ।

ଯେତେବେଳେ ଇଂରେଜୀ ଭାଷାରେ ଏବଂ ବିଜ୍ଞାନ ପୁସ୍ତକମାନ ରଚିତହେଉଥିଲା ଏବଂ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ସେ ବିଷୟରେ ପ୍ରଲୁବ୍ଧ ଯତ୍ନ ହୋଇ ନ ଥିଲା, ତେତେବେଳେ ଇଂରେଜୀ ଭାଷାଜ୍ଞାନ ଆଦୌ ପ୍ରୟୋଜନୀୟ ବୋଧ ହେବା ଅବଶ୍ୟ ଯୁକ୍ତିସଙ୍ଗତ । ତଥାପି କେବଳ ବିଜ୍ଞାନ ବିଷୟରେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଏକଥା ସତ୍ୟ ମଣି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବିଷୟରେ—ଗଣିତ ବା ଇତିହାସ ଭୂଗୋଳରେ-ତାହା ଅସତ୍ୟ ବୋଲି କର୍ଯ୍ୟରେ ପ୍ରମାଣ କରିବା ଦୂଷଣୀୟ ଅଟେ । ଯେଉଁ ଛାତ୍ରମାନେ ଟୋଡ୍ଶାର (Todhunter) ବା ସ୍ମିଥ୍ (Smith) ସାହେବଙ୍କ ଉଚ୍ଚ ଗଣିତ ପୁସ୍ତକମାନ ପାଠ କରି ବିଷମ ସମସ୍ୟା ସାଧନ କରି ପାରନ୍ତି, ସେମାନେ ଗୀକ୍ (Geikie) ବା ହକ୍ସଲ୍ (Huxley) ଙ୍କର ପ୍ରାଥମିକ ପୁସ୍ତକମାନ ଅଧ୍ୟୟନ କରିବାକୁ କାହିଁକି ଅସମର୍ଥ, ତାହା ଆମ୍ଭେମାନେ ବୁଝି ପାରୁ ନାହିଁ । ଇଂରେଜୀ ଭାଷାରେ ଉଚ୍ଚ ଇତିହାସ ଓ ଭୂଗୋଳ କଠିନ ହେଲେହେଁ ଅଳ୍ପବୟସ୍କ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ହସ୍ତରେ ଅର୍ପିତ ହେଉଥିଲା । ତେବେ ଏଣ୍ଟ୍ରାନ୍ସ ସ୍କୁଲର ଦ୍ୱିତୀୟ ଶ୍ରେଣୀକୁ ଉନ୍ନୀତ ହେବା ପୂର୍ବେ ଯେଉଁ ଛାତ୍ରମାନେ ବିଜ୍ଞାନର ସାଧାରଣ କଥାମାନ ବୁଝି ପାରନ୍ତେ ତାହା ସମ୍ଭବ ; ପୁଣି ସରଳ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଉଚ୍ଚ ବିଜ୍ଞାନ ପୁସ୍ତକ ଅଳ୍ପବୟସ୍କ ବାଳକ ବାଳିକାମାନେ ସହଜରେ ଆୟତ୍ତ [illegible] ୟ ବିଜ୍ଞାନ ଶିକ୍ଷା ନିମିତ୍ତ ଅନ୍ୟ କୌଣ[illegible] [illegible]ରଣ, ଇତିହାସ, ଭୂଗୋଳ, ବା ଗଣିତରେ ଶ୍ରୟୁଲପଣ୍ଡ ଅବଶ୍ୟକ ନୁହେଁ । ଦ୍ରାବ୍ୟ ଓ ଅଦ୍ରାବ୍ୟ ପଦାର୍ଥର ପାର୍ଥକ୍ୟ ଜାଣିବା ପକ୍ଷରେ ସନ୍ଧିସୂତ୍ର, କେଶରୀବଂଶୀୟ ରାଜାମାନଙ୍କ କଥା, ଶ୍ରୀପ୍ରଦ କଟିବନ୍ଧ ବା ପୌନଃପୁନିକ ଦଶମିକ ଭଗ୍ନାଂଶର ଜ୍ଞାନର ପ୍ରୟୋଜନ ଅଛି କି ? ପ୍ରାୟ ନାହିଁ, ବୋଲିବାକୁ ହେବ ତେବେ, ଆମ୍ଭେମାନେ ବର୍ତ୍ତମାନ କହି ପାରୁଁ ଯେ କୁସଂସ୍କାର ଓ ଭ୍ରାନ୍ତ ଧାରଣାର ବଶବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ ପ୍ରାଚୀନ-ରୀତିରେ ଶିକ୍ଷିତ ଲୋକେ ଶୈଶବରେ ବିଜ୍ଞାନଶିକ୍ଷା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ନୁହେଁ ବୋଲି ବାଦ କରନ୍ତି ।

ଅନେକ ସମୟରେ ଆମ୍ଭେମାନେ କୌଣସି ପଦାର୍ଥର ନାମ ଶୁଣିଲା ମାତ୍ରକେ ଚମକି ପଡୁଁ ; କିନ୍ତୁ ପ୍ରକୃତରେ ତାହା କିମାକାର ଜାଣିଲେ ଆଉ ଚମକି ରହେ ନାହିଁ । ଡୋପ ବା କିମାଶର ନାମ ଶୁଣିଲେ ମନରେ ଯେମନ୍ତ ଭୀତି ଉପସ୍ଥିତ ହୁଏ ପ୍ରକୃତ ପଦାର୍ଥ ଦେଖିଲେ ତେମନ୍ତ ହୁଏ ନାହିଁ । ନବୀନରୀତିର ବିଜ୍ଞାନଶିକ୍ଷା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସେହି ପ୍ରକାର ଘଟନା ହୋଇଅଛି । ନିମ୍ନପ୍ରାଥମିକ ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଜ୍ଞାନପାଠ-ଉଦ୍ଭିଦ୍‌ତତ୍ତ୍ୱ, ପ୍ରାଣିତତ୍ତ୍ୱ, ପଦାର୍ଥବିଜ୍ଞାନ ଇତ୍ୟାଦି କଥା ଶୁଣିଲେ ହଠାତ୍ ମନରେ ହୁଏ, ଯେମନ୍ତ କି ଦୁର୍ଦ୍ଦୋଷ୍ୟ ଶିଶୁକୁ ଅନ୍ନ ଆହାର କରାଇବାର ପ୍ରସ୍ତାବ ହେଉଅଛି—ଯାହା ସେ ଗଳାଧଃକରଣ ଓ ଜୀର୍ଣ୍ଣ କରି ପାରିବ ନାହିଁ ତାହା ବଳପୂର୍ବକ ପ୍ରବେଶ କରାଇବାକୁ ହେଉଅଛି । କିନ୍ତୁ ଅଳ୍ପକୁ ଯେମନ୍ତ ଅତି କୋମଳ କରି ତରଳ ପଦାର୍ଥ ସହିତ ମିଶ୍ରିତ କରି ଦେଲେ ଶିଶୁର କୌଣସି କଷ୍ଟ ହୁଏ ନାହିଁ ପରନ୍ତୁ ପୁଷ୍ଟିସାଧନ ହେବାର ଦେଖାଯାଏ ତେମନ୍ତ ବିଜ୍ଞାନର କଥାମାନ ସରଳ ଭାଷାରେ ବାଲକ୍ରୀଡ଼ା ସହିତ ମିଳିତ ହେଲେ ଶିଶୁ ସହଜରେ ବୁଝି ପାରେ ଏବଂ ତାହାର ମାନସିକବଳବୃଦ୍ଧି ହୁଏ । ଉଦ୍ଭିଦ୍‌ତତ୍ତ୍ୱ ବା Botany ନାମରେ ଯାହା ଶିକ୍ଷା ଦିଆ ଯିବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ହୋଇଅଛି ତାହା ବୃକ୍ଷାଦି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବାଳକ ବାଳିକାମାନଙ୍କର ନିତ୍ୟ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଗୋଚର କେତେଗୁଡ଼ିଏ ସାମାନ୍ୟ କଥା ମାତ୍ର । ପୁସ୍ତକ ସାହାଯ୍ୟ ବ୍ୟତିରେକେ ସେମାନ ଶିକ୍ଷା ଦିଆ ଯାଇ ପାରେ ; ପିତା ମାତା ବା ଜ୍ୟେଷ୍ଠଭ୍ରାତା ଭଗିନୀ କଥୋପକଥନ ସମୟରେ ବୁଝାଇ ଦେଇ ପାରନ୍ତି । ଇହାରେ କାହାର ଆପତ୍ତି ହୋଇ ପାରେ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଶିଶୁମାନଙ୍କୁ ବଟାନି (Botany) ଶିକ୍ଷା ଦିଆ ଯିବ—ଯାହା ଆମ୍ଭେମାନେ ବି. ଏ. ଶ୍ରେଣୀରେ ପାଠ କରିଥିଲୁଁ—ଏହା ଶୁଣିଲେ ଅକାରଣ କେହି କ୍ରୁଦ୍ଧ ହୁଅନ୍ତି କେହି ବା ଉପହାସ କରନ୍ତି ।

ଏସ୍ଥଳରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥାର ବିଶେଷ ଉଲ୍ଲେଖ ପ୍ରୟୋଜନୀୟ ମନେ କରୁଅଛୁଁ । ଉପରେ ବୋଲା ହୋଇଅଛି ଯେ, ନିଜ ପରିବାରସ୍ଥ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଶିଶୁଗଣଙ୍କୁ ଗଳ୍ପ ଛଳରେ ବିଜ୍ଞାନର ସାଧାରଣ କଥାମାନ ଶିକ୍ଷା ଦେଇ ପାରନ୍ତି । ତାହା ସତ୍ୟ ହେଲେହେଁ ସେପରି ଶିକ୍ଷା ଦେବାର ଉପଯୁକ୍ତ ପିତାମାତା ବା ଭ୍ରାତା ଭଗିନୀ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ସମାଜରେ ଅତି ବିରଳ ବା ଆଦୌ ନାହାନ୍ତି କହିଲେ ଚଳେ । ସେହି ହେତୁରୁ ପୁସ୍ତକ ଲୋଡ଼ା ; ପୁସ୍ତକର ଭାଷା ପୁଣି ସରଳ ଓ ଶିଶୁମନୋରଞ୍ଜନ ହେବା ଆବଶ୍ୟକ । ଏକେତ ବିଜ୍ଞାନ ପୁସ୍ତକ ରକ୍ତ ବସ୍ତ୍ର ପ୍ରାୟ ବହୁସଂଖ୍ୟକ ଶିକ୍ଷିତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କୁ ବିଷ ତୁଲ୍ୟ କରିଦିଏ ତହିଁରେ ପୁଣି ଭାଷାର କାଠିନ୍ୟ ଓ ବିରକ୍ତିଜନକ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କାରଣମାନ ଥିଲେ ଆଉ ରକ୍ଷା ନାହିଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ବିଦ୍ୟାଳୟ ସମୂହରେ ପ୍ରଚଳିତ ପୁସ୍ତକ—

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିଜ୍ଞାନ ପୁସ୍ତକ—ବରାବର ସେହିପ୍ରକାର ହୋଇଅଛି । ନିମ୍ନପ୍ରାଥମିକ ବିଜ୍ଞାନ ପାଠରେ ଏମନ୍ତ ଅନେକ ଶବ୍ଦଅଛି ଯେ ତାହା ଶିଶୁମାନେଉ ଜାଣିବାର ସମ୍ଭାବନା ନାହିଁ ପରନ୍ତୁ, ସେମାନଙ୍କର ପିତାମାତା ବା ଶିକ୍ଷକମାନେ କେବେ ଶୁଣିଥିବେ କି ନାହିଁ ସନ୍ଦେହ । ତହିଁରେ ରଚନାର ଲେଶ ପାରିପାଟ୍ୟ ନାହିଁ କିମ୍ବା ପାଠକମାନଙ୍କ ଚିତ୍ତ ଆକର୍ଷଣ କରିବା ଲାଗି କୌଣସି ଚେଷ୍ଟା ହୋଇଥିବାର ଅନୁମାନ ହୁଏ ନାହିଁ । ସ୍ଥାନ ଜଣାଇବା ଆଶାରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଚିତ୍ର ସନ୍ନିବେଶିତ ହୋଇଅଛି; କିନ୍ତୁ ସେ ଆଶା ଫଳବତୀ ହୋଇଥିବାର ଜଣାଯାଏ ନାହିଁ । ଏମନ୍ତ ଅବସ୍ଥାରେ ବିଜ୍ଞାନ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରତି ଯେ ସର୍ବସାଧାରଣଙ୍କର ବିତୃଷ୍ଣା ଉପଜାତ ହେବ ତାହା ସ୍ୱାଭାବିକ କଥା । ହେଲେହେଁ ପ୍ରକୃତପକ୍ଷରେ ପୁସ୍ତକଗତ ବିଷୟ ପ୍ରତି ବିତୃଷ୍ଣା ନ ହୋଇ ପ୍ରଚଳିତ ପୁସ୍ତକ ପ୍ରତି ହେବା ଉଚିତ । ଖଣ୍ଡିଆ ଖପରାରେ ଖେଚରାନ୍ନ ରଖିଲେ ତାହା ପାଏ ଦୋଷରୁ ଦୂଷିତ ହୋଇପାରେ; କିନ୍ତୁ ସେହି ପଦାର୍ଥ ନିର୍ମଳ କଦଳୀ ପତ୍ରରେ ସ୍ଥାପିତ ହେଲେ ତାହାକୁ ରସମିକ୍ତ କରେ ନାହିଁକି ?

ବିଜ୍ଞାନ ଶିକ୍ଷା ଆରମ୍ଭ କରିବା ପୂର୍ବେ ନୂତନ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଅନୁସାରେ ପଦାର୍ଥପାଠର ପ୍ରୟୋଜନ । ଯେମନ୍ତ ଅଟ୍ଟାଳିକା ନିର୍ମାଣ କରିବାକୁ ହେଲେ ପ୍ରଥମରେ ମୂଳଭିତ୍ତି ଦୃଢ଼ରୂପରେ ସ୍ଥାପନ କରିବାକୁ ହୁଏ ତେମନ୍ତ ପ୍ରକୃତ ବିଜ୍ଞାନଚର୍ଚ୍ଚା କରିବାକୁ ହେଲେ ପଦାର୍ଥ ସମୂହର ପରିଚୟ ଘେନିବା ଉଚିତ । ଆମ୍ଭେମାନେ ପଞ୍ଚେନ୍ଦ୍ରିୟ ଦ୍ୱାରା ଯେତେ ଗୁଡ଼ିଏ ପଦାର୍ଥର ଅସ୍ତିତ୍ୱ ଅନୁଭବ କରୁଁ ତାହା ଗୋଟି ୨ କରି ସଂଖ୍ୟା କରିବା ଦୁଃସାଧ୍ୟ ଏବଂ ପରୀକ୍ଷା ଦ୍ୱାରା ପ୍ରତ୍ୟେକଟିର ପ୍ରକୃତି ଓ ଗଣ ସ୍ଥିର କରିବା ଅସମ୍ଭବ । କିନ୍ତୁ ଅନେକ ନିତ୍ୟବ୍ୟବହୃତ ପଦାର୍ଥ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଏତେ ଅଳ୍ପଜ୍ଞାନ ଯେ ତାହା ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ଲଜ୍ଜା ବୋଧ ହୁଏ । ବାଲ୍ୟକାଳରେ ତାହା ଆୟତ୍ତ ହୋଇଥିଲେ ସାଧାରଣ ଶିକ୍ଷା ଲାଭର ବିଶେଷ ସୁବିଧା ହୁଏ । ଯେଉଁ ଶିଶୁ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ପଦାର୍ଥ ଉତ୍ତମରୂପେ ଚିହ୍ନିଥାଏ, ଅର୍ଥାତ୍ ତତ୍ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଅନେକ ଜ୍ଞାତବ୍ୟ ବିଷୟ ଜାଣିଥାଏ ସେ ନୂତନ ବସ୍ତୁ ଦେଖିଲେ ତହିଁର ନାନା କଥା ଜାଣିବାକୁ ଉତ୍କଣ୍ଠା ଅନୁଭବ କରେ । ତଦନୁରୂପ ଉତ୍କଣ୍ଠା ବାରମ୍ବାର ଜାତ ହେଲେ ଅଳ୍ପକାଳ ଭିତରେ ତାହା ଜ୍ଞାନଭୂମ୍ୟାରୂଢ଼ପରେ ପରିଣତ ହୁଏ ।

ସକଳ ପ୍ରକାର ବିଜ୍ଞାନର ଆଲୋଚନାରେ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣର (observation) ଗୌରବ ସମସ୍ତେ ସ୍ୱୀକାର କରିବେ । ଅନେକେ ମନେ କରନ୍ତି ଯେ, ତାହା ନୈସର୍ଗିକ ଶକ୍ତି ଦ୍ୱାରା ସିଦ୍ଧ ହୁଏ ଏବଂ ସେଥିନିମିତ୍ତ ଶିକ୍ଷାର ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ଏଥିପୂର୍ବେ ବୋଲିଆସିଛୁଁ ଏବଂ ବିଜ୍ଞ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଅବଶ୍ୟ ବୋଲିବେ ଯେ, ଉପଯୁକ୍ତ ଶିକ୍ଷା ଓ ଅଭ୍ୟାସ ଅଭାବରେ କଦାପି ଭ୍ରାନ୍ତିଶୂନ୍ୟ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ ସମ୍ଭବ ହୁଏ ନାହିଁ । କେବଳ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣରେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଶେଷ ହେଲା ବୋଲି ବୋଲା ଯାଇ ନ ପାରେ । ଅସଂଖ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ସମୂହ ମଧ୍ୟରେ ସାଦୃଶ୍ୟ ଓ ପାର୍ଥକ୍ୟ ଆବିଷ୍କାର କରିବା ଆବଶ୍ୟକ । ଶିଶୁଗଣ ସୁସ୍ପଷ୍ଟରୂପେ ପ୍ରତୀୟମାନ ସ୍ଥୂଳ ସାଦୃଶ୍ୟ ଓ ପାର୍ଥକ୍ୟ ଅନୁଭବ କରିବାର ଶିକ୍ଷା ଓ ଅଭ୍ୟାସ କରିଥିଲେ କ୍ରମଶଃ ସ୍ଥୂଳରୁ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଓ ସୂକ୍ଷ୍ମତର ସାଦୃଶ୍ୟ ଓ ପାର୍ଥକ୍ୟ ଭବିଷ୍ୟତରେ ଅଳ୍ପ ଆୟାସରେ ଗ୍ରହଣ କରି ପାରିବେ । ଉକ୍ତ କ୍ଷମତା ସର୍ବବିଧଶାସ୍ତ୍ରର ଆଲୋଚନା ପ୍ରତି କେମନ୍ତ ସହାୟତା କରେ ତାହା ବୋଲିବା ବାହୁଲ୍ୟ ମାତ୍ର ।

ସର୍ବବିଧ ବିଜ୍ଞାନଶାସ୍ତ୍ରରେ ଶ୍ରେଣୀବିଭାଗର ବିଶେଷ ପ୍ରୟୋଜନ ଅନୁଭୂତ ହୁଏ । ଅନନ୍ତ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ମଧ୍ୟରେ କେତେ ଜୀବଜନ୍ତୁ, ବୃକ୍ଷଲତା, ଓ ଦ୍ରବ୍ୟାଦି ଅଛି ତାହା କିଏ କଳନା କରି ପାରିବ ? ସେ ସମସ୍ତ ଧାରଣ କରିବା ପାଇଁ ମାନବ ମନ ଅସମର୍ଥ ଅଟେ । ପ୍ରତ୍ୟେକଟିକୁ ପୃଥକ୍‌ରୂପେ ବିଶ୍ଳେଷଣ ଓ ପରୀକ୍ଷା କରିବାକୁ ହେଉଥିଲେ ମାନବ ଜ୍ଞାନ ଅଦ୍ୟାବଧି ଅତି ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ଅବସ୍ଥାରେ ଥାନ୍ତା । କିନ୍ତୁ ବହୁକାଳରୁ ପ୍ରତିଭାଶାଳୀ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଯାହା ଅସଂଖ୍ୟ ତାହା ଅଳ୍ପ ସଂଖ୍ୟକ ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ କରିଅଛନ୍ତି । ସେହି ଶ୍ରେଣୀ ଗୁଡ଼ିକର ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ଜ୍ଞାନ ଜନ୍ମିଲେ ତଦନ୍ତର୍ଗତ ସମସ୍ତ ବସ୍ତୁର ଜ୍ଞାନ ଆୟତ୍ତ ହୁଏ । ବାଲ୍ୟକାଳରେ ଶ୍ରେଣୀବିଭାଗର ବହୁତ ଅଭ୍ୟାସ କରିବା ପ୍ରଭୃତି ଉପକାରର ମୂଳ । ବାଳକ ବାଳିକାମାନେ ଯାହା ସବୁ ଦେଖନ୍ତି ସେମାନେ ଇଚ୍ଛାନୁଯାୟୀ ବିଭିନ୍ନ ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ କରିବାକୁ ସ୍ୱତଃ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହୁଅନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ତହିଁରେ ସହଜରେ ଭ୍ରାନ୍ତି ରହିଥାଏ । ସେହି ଭ୍ରାନ୍ତିମାନ ଦୂର କରି ପ୍ରକୃତ ସାଦୃଶ୍ୟ ଓ ପାର୍ଥକ୍ୟ ଗ୍ରହଣପୂର୍ବକ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶ୍ରେଣୀବିଭାଗର ଉପଯୁକ୍ତ ବିଧାନ ଶିକ୍ଷା ଦେଲେ ଭବିଷ୍ୟତ ଜୀବନରେ ଜ୍ଞାନମାର୍ଗରେ ସେମାନଙ୍କର ଗତି ଅବାଧ ହୁଏ । ତେମନ୍ତ ଶିକ୍ଷା ଦେବାର ଏକମାତ୍ର ପ୍ରଶସ୍ତ ଉପାୟ-ପଦାର୍ଥ ପରିଚୟ । ନିତ୍ୟ ବ୍ୟବହୃତ ଦ୍ରବ୍ୟମାନ ଯେଉଁ ଶିଶୁ ଶ୍ରେଣୀ-ବିଭାଗ କରିବାକୁ ଶିକ୍ଷା କରିଥିଛି ସେ ଯେ ବୈଜ୍ଞାନିକ ଗବେଷଣାରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଶିଶୁମାନଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ଅଧିକ ସମର୍ଥ ହେବ ତହିଁରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଚକ୍ଷୁ ସ୍ୱଭାବତଃ ଅମୃତତ୍ୱର ଅନୁସନ୍ଧିତ୍ସା ପ୍ରତି ଯେମନ୍ତ ଆକୃଷ୍ଟ ହୁଏ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ବିଷୟ ପ୍ରତି ତେମନ୍ତ ନୁହେ । ପଦାର୍ଥବିଜ୍ଞାନ ବା ପ୍ରକୃତିବିଜ୍ଞାନ ପ୍ରତି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଶ୍ରଦ୍ଧା ଅତି ଅଳ୍ପ । ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଯେଉଁ ଛାତ୍ରମାନେ ବିଜ୍ଞାନ ପାଠରେ ମନୋନିବେଶ କରନ୍ତି ସେମାନଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ସାହିତ୍ୟାଦି ବିଷୟରେ ମନୋଯୋଗୀ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଅନେକ ଗୁଣ ଅଧିକ । ପୁଣି ଯେଉଁ ଅଳ୍ପ ସଂଖ୍ୟକ ଛାତ୍ରମାନେ ବିଜ୍ଞାନ ପାଠ କରନ୍ତି ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅଧିକାଂଶ ଉପାଧି ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲାମାତ୍ରକେ ପୋଥିରେ ଡୋର ଦିଅନ୍ତି । କେବଳ ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗରେ ନିଯୁକ୍ତ କେତେ ଜଣ ବ୍ୟକ୍ତି ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ବିଜ୍ଞାନ ସହିତ ସମ୍ପର୍କ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ କରନ୍ତି ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ସ୍ୱାଧୀନ ଗବେଷଣାରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ଅଧ୍ୟାପକ-ମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା କେତେ? ଅଙ୍ଗୁଳିରେଖାରୁ ବୋଧ ହୁଏ ବଳକ ନାହିଁ । ବିଜ୍ଞାନ ଶିକ୍ଷା ଓ ବିଜ୍ଞାନ ଚର୍ଚ୍ଚାଦ୍ୱାରା ଐହିକ ସୁଖ ସ୍ୱାଚ୍ଛନ୍ଦ୍ୟ କିପରି ଅଭିବୃଦ୍ଧ ହୁଏ ତାହା ବିଶତିଶତାବ୍ଦୀରେ କାହାରିକୁ ଅବିଦିତ ନାହିଁ । ଅତଏବ ବୈଜ୍ଞାନିକ ଆଲୋଚନା ପ୍ରତି ଆମ୍ଭେମାନେ-ଯେମନ୍ତେ ଆକୃଷ୍ଟ ହେବୁ ତାହା ସର୍ବଥା କରଣୀୟ । ମନୁଷ୍ୟ ଶୈଶବରେ ଯାହା ନିଜେ ସୁଖପାଏ ବା ଅନ୍ୟ ଲୋକମାନଙ୍କ ଉପଦେଶ ଅନୁସାରେ ସୁଖ ପାଇବାକୁ ଶିକ୍ଷା କରେ ତାହା ପ୍ରତି ସେ ଚିରଜୀବନ ସ୍ନେହଯୁକ୍ତ ହେବା ସ୍ୱଭାବସିଦ୍ଧ । ସେହିହେତୁରୁ ବାଲ୍ୟକାଳରେ ବିଜ୍ଞାନ ରତ୍ନାକରର ବେଳାଭୂମିରେ ଲୋଷ୍ଟ୍ରଖଣ୍ଡ ସଂଗ୍ରହ କରିବାର ଅଭ୍ୟାସ କରିଥିଲେ ଏବଂ ପର୍ବତାକାର ଲହରୀ-ମାଳାର ପୁନଃ ପୁନଃ ଦର୍ଶନ ଯୋଗେ ଉଚ୍ଛଳିତ ଭୟ ଚିତ୍ତରୁ ଦୂର କରିଥିଲେ ମନୁଷ୍ୟ ତନ୍ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶପୂର୍ବକ ଅମୂଲ୍ୟ ରତ୍ନ ଉଦ୍ଧାର କାର୍ଯ୍ୟରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହେବାର ଆଶା କରି-ଯାଇ ପାରେ ।

ଅନେକ କୃତବିଦ୍ୟ ଲୋକେ ବିଶ୍ୱରତ୍ନ ଯେ ବିଜ୍ଞାନା-ଲୋଚନାରେ ନିଯୁକ୍ତ ହେଲେ ପ୍ରକୃତିର ଶୋଭା ଉପଭୋଗ କରିବାକୁ ମନ ବଳେ ନାହିଁ । ସେ ପ୍ରକାର ଧାରଣା ଭ୍ରାନ୍ତ ଓ ଅକାରଣ ଅଟେ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ପୁଷ୍ପିତ ଲତା ଓ ତାରକିତ ନଭଃପ୍ରଦେଶ କେବଳ ସନ୍ଦର୍ଶନ କରି ବିସ୍ମିତ ଓ ମୋହିତ ହୁଅନ୍ତି ସେ ପ୍ରକୃତିର ଶୋଭାର ଉପଯୁକ୍ତ ଉପଭୋଗ କରି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ ସନ୍ଦେହର କଥା । କିନ୍ତୁ ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଉଦ୍ଭିଦର ଉତ୍ପତ୍ତି ଏବଂ ଲତା ପୁଷ୍ପାଦିର ଉତ୍ପତ୍ତି ଓ କ୍ରମ-ବିକାଶ ବିଷୟରେ ବହୁଦର୍ଶୀ ଅବା ଖଗୋଳ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ତତ୍ତ୍ୱାନୁସନ୍ଧାନ କରିଅଛନ୍ତି ସେ ପ୍ରକୃତିର ନିୟମ ଓ ଶିଳ୍ପ ଏବଂ ବିଶ୍ୱସ୍ରଷ୍ଟାଙ୍କର ଅଦୃଶ୍ୟ ହସ୍ତର ରଚନାକୌଶଳ ହୃଦୟରେ ଧାରଣା କରି ପୁଖାନୁପୁଖ କରିବା ସଙ୍ଗେ ଭକ୍ତିରସରେ ଆପ୍ଲୁତ ହୁଅନ୍ତି । ଏସମ୍ବନ୍ଧରେ ବିଲାତର ଜଣେ ମହାପଣ୍ଡିତ ହାବାର୍ଟ ସ୍ପେନ୍ସାର ଉପରୋକ୍ତ ମର୍ମ୍ମରେ ଯାହା ଲେଖିଅଛନ୍ତି ତାହା ନିମ୍ନରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ହେଲା ।

"Is it not an absurd and almost a sacrilegious belief that the more a man studies Nature, the less he reverees it? Think you that a drop of water, which to the vulgar eye is a mere drop of water, loses anything in the eye of the physicist who knows that its elements are held together by a force which, if suddenly liberated, would produce a flash of lightening? Think you that what is carelessly looked upon by the uninitiated as a mere snow-flake does not suggest higher associations to one who has seen through a microscope the wondrously varied and elegant forms of snow-crystals? Think you that the rounded rock, marked with parallel scratches, calls up as much poetry in an ignorant mind as in the mind of a geologist who knows that over this rock a glacier had a million of years ago? The truth is that those who have never entered upon scientific pursuits are blind to most of the poetry by which they are surrounded. Whoever has not in youth collected plants and insects, knows not half the halo of interest which lanes and hedgerows can assume.

Digitized by srujanika@gmail.com

Whoever has not sought for fossils has little idea of the poetical associations that surround the places where imbedded treasures were found.

ଉପସଂହାର ସ୍ଥଳରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଏହିକ ବକ୍ତବ୍ୟ ଯେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଯୁଗରେ ବିଜ୍ଞାନ ଶିକ୍ଷାର ଗୌରବ ଅନୁଭବ କରି ଉଭୟପକ୍ଷରେ ସର୍ବବିଧ ଯତ୍ନ କରିବା ଉଚିତ । ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷାରେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ନବୀନ ରୀତିରେ ଯେ ଦୋଷ ନାହିଁ ତାହା ବୋଲି ଯାଇ ନ ପାରେ; କିନ୍ତୁ ତତ୍ପରି ଯେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ପ୍ରଭୂତ ମଙ୍ଗଳସାଧିତ ହେବ ତାହା ନିଃସନ୍ଦେହ କଥା । ଅତଏବ ବିରୋଧ ପରିହାର ପୂର୍ବକ ତହିଁର ସଫଳତା ପକ୍ଷରେ କୃତବିଦ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କର ତଥା ସର୍ବସାଧାରଣଙ୍କର ଯଥାସାଧ୍ୟ ଉଦ୍ୟମ କରିବା ବିଧେୟ ।

ପ୍ରେମିକ-ପ୍ରେମିକା ।

(ଅନୁବାଦ)

O Lord, I could have stayed here all the night. To hear good counsel; O, what learning is. :—

ତତ୍ରୋପଦେଶ ।

ରୋମିଓ ଟାଇବଲ୍‌ଟକୁ ହତ୍ୟା କରି ଉପସ୍ଥୀ ଲରେନ୍ସଙ୍କ ଆଶ୍ରମରେ ଆଶ୍ରୟ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ଉପସ୍ଥୀ ବିଚାର ଫଳ ଶ୍ରବଣ କରି ରୋମିଓଙ୍କୁ ଜଣାଇଲେ । ଯଦି ତେତେବେଳେ ରୋମିଓଙ୍କର ମସ୍ତକୋପରି ଶତ ବଜ୍ରପାତ ହୋଇଥାନ୍ତା ରୋମିଓ ତାହା ସହ୍ୟ କରିଥାନ୍ତେ; ଯଦି ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ମୃତ୍ୟୁଦଣ୍ଡବିଧାନ ହୋଇଥାନ୍ତା ତାହାହେଲେ ସେ ଅମ୍ଳାନବଦନରେ ତାହା ଗ୍ରହଣ କରିଥାନ୍ତେ । କିନ୍ତୁ ରାଜା ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ନିର୍ବାସନ ଦଣ୍ଡବିଧାନ କରିଅଛନ୍ତି ଶୁଣି ସେ ଛିନ୍ନ ରମ୍ଭାତରୁ ପ୍ରାୟ ଭୂମିରେ ନିପତିତ ହେଲେ । ବହୁଆଣରେ, ବହୁଯତ୍ନରେ ହୃଦୟକ୍ଷେତ୍ରରେ ଯେଉଁ ପ୍ରେମତରୁ ରୋପଣ କରିଥିଲେ ତହିଁର ପ୍ରସ୍ଫୁଟି ପ୍ରସ୍ଫୁଟିତ ନୋହୁଣୁ ବିଚ୍ଛେଦ-କୀଟ କୋରକଟି ନଷ୍ଟ କରିଦେବାର ଶୁଣି କାତର ସ୍ୱରରେ କହିଲେ "ପିତଃ, କୃପା ଦର୍ଶନ ପୂର୍ବକ "ନିର୍ବାସନ" ଶବ୍ଦ ପରିବର୍ତ୍ତରେ "ମୃତ୍ୟୁ" ଶବ୍ଦ ଉଚ୍ଚାରଣ କରନ୍ତୁ, କାରଣ ମୃତ୍ୟୁ ଅପେକ୍ଷା ନିର୍ବାସନ ଭୀଷଣତର । ଉପସ୍ଥୀ କହିଲେ "ଦେଖ ରୋମିଓ, କେବଳ ଭେରୋନାରୁ ତୁମ୍ଭେ ନିର୍ବାସିତ ହୋଇଅଛ, ବିଶ୍ୱ କ୍ଷତି ନାହିଁ । ଏ ସଂସାର ଅନନ୍ତ ।" ରୋମିଓ କହିଲେ "ପିତଃ, ଭେରୋନାହିଁ ମୋହର ସଂସାର, ମୋହ ଜୀବିତାରେ ଭେରୋନା ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ସଂସାର ନାହିଁ । ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନ ମୋହ ପକ୍ଷରେ ନରକ, ଅନ୍ୟତ୍ର ବାସ, ନରକ-ଯନ୍ତ୍ରଣା । ଭେରୋନାରୁ ନିର୍ବାସିତ ହେବା ସଂସାରରୁ ନିର୍ବାସିତ ହେବା ଉଭୟ ସମାନ । ସଂସାରରୁ ନିର୍ବାସିତ ହେବାର ନାମ ମୃତ୍ୟୁ । ସୁତରାଂ ଭେରୋନାରୁ ନିର୍ବାସିତ ହେବା ମୃତ୍ୟୁରନାମାନ୍ତର ମାତ୍ର । ମୃତ୍ୟୁକୁ ନିର୍ବାସନ କହି ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକୁଠାର ଦ୍ୱାରା ମୋହର ମସ୍ତକଚ୍ଛେଦନ କରିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ହୋଇଅଛ ।" ଉପସ୍ଥୀ ବିସ୍ମିତ ହୋଇ କହିଲେ "ହାୟ ! କି ଅକୃତଜ୍ଞତା ! ରୋମିଓ, ତୁମ୍ଭେ ଯେଉଁ ଅପରାଧ କରିଅଛ ତହିଁର ଉପଯୁକ୍ତ ଦଣ୍ଡ—ମୃତ୍ୟୁ; କିନ୍ତୁ ରାଜା ତୁମ୍ଭ ପ୍ରତି ସଦୟ ହୋଇ ମୃତ୍ୟୁ ପରିବର୍ତ୍ତରେ ନିର୍ବାସନ ଦଣ୍ଡ ବିଧାନ କରିଅଛନ୍ତି ।" ରୋମିଓ ହତାହତ ଜ୍ଞାନଶୂନ୍ୟ ହୋଇଅଛନ୍ତି, ଶୋକରେ ତାଙ୍କର ହୃଦୟ ଦଗ୍ଧ ହେଉଅଛି । ଦୟା ଶବ୍ଦ ଉଚ୍ଚାରିତ ହେବାର ଶୁଣି କହିଲେ "ନା ନା, ଏହା ଦୟା ନୁହେ, ନରକ-ଯନ୍ତ୍ରଣା; ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ଜୁଲିଏଟ ଅଛନ୍ତି ସେହି ସ୍ଥାନହିଁ ମୋହର ସ୍ୱର୍ଗ, ସେହି ସ୍ୱର୍ଗରେ ରହି କ୍ଷୁଦ୍ର କୀଟ ଷଡ଼ଙ୍ଗାଦି ଜୁଲିୟଟଙ୍କୁ ଦେଖି ପାରିବେ; କିନ୍ତୁ, ମୁଁ ଦେଖି ପାରିବ ନାହିଁ, ମକ୍ଷିକାମାନେ ଜୁଲିୟଟଙ୍କର ସରସିଜ—କୋମଳ-ହସ୍ତ ସ୍ପର୍ଶ କରି ପାରିବେ, କିନ୍ତୁ ମୁଁ ତାହା କରି ପାରିବ ନାହିଁ । ମକ୍ଷିକାମାନେ ସ୍ୱାଧୀନ କିନ୍ତୁ ରୋମିଓ ନିର୍ବାସିତ । ତଥାପି ତୁମ୍ଭେ କହ ନିର୍ବାସନ ମୃତ୍ୟୁ ନୁହେ । ନାରକୀମାନେ ନିର୍ବାସନ ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ତୁମ୍ଭେ ଧାର୍ମ୍ମିକ, ପାପନାଶକ ଓ ମୋହର ପରମହିତାକାଂକ୍ଷୀ ବନ୍ଧୁ ହୋଇ କିପରି ଏହି ପ୍ରାଣନାଶକ ଶବ୍ଦ ପ୍ରୟୋଗ କରି ମୋହର ପ୍ରାଣ ନାଶ କରିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ହୋଇଅଛ ?" ଉପସ୍ଥୀ—ରୋମିଓଙ୍କର ଅବସ୍ଥା ଦେଖି ତାଙ୍କୁ ନାନା ପ୍ରକାରରେ ବୁଝାଇଲେ କିନ୍ତୁ ରୋମିଓ

Digitized by srujanika@gmail.com

ତହିଁରେ କର୍ଣ୍ଣପାତ ନ କରି କହିଲେ, "ପିତଃ, ଅତ ମୁଁ ତୁମ୍ଭର କୌଣସି କଥା ଶୁଣିବ ନାହିଁ, ପୁନଶ୍ଚ ତୁମ୍ଭେ ସେହି ନିର୍ବାସନର କଥା କହିବ" ତପସ୍ୱୀ ରୋମିଓଙ୍କୁ ଆଶ୍ୱାସପ୍ରଦାନପୂର୍ବକ କେତେକ ଉପଦେଶ ଦେବାକୁ ଲାଗିଲେ, କିନ୍ତୁ ରୋମିଓ ତହିଁରେ ବାଧା ପ୍ରଦାନପୂର୍ବକ କହିଲେ "ତୁମ୍ଭର ଶାସ୍ତ୍ରକୁ ଅଟ୍ଟାଳିରେ ନିକ୍ଷେପ କରିଦିଅ । ଯେଉଁ ଶାସ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା ଜୁଲିୟେଟ ନିର୍ମ୍ମିତ ହୋଇପାରେ, ଲେରୋନା ସ୍ଥାନାନ୍ତରିତ ହୋଇ ନ ପାରେ, ରାଜାଦେଶ ରହିତ ହୋଇ ନ ପାରେ, ମୋହ ବିବେଚନାରେ ସେହି ଶାସ୍ତ୍ର ଅର୍ଥଶୂନ୍ୟ ବାକ୍ୟ ଭିନ୍ନ ଅନ୍ୟ କିଛି ନୁହେ ।"

ତପ :—ଦେଖୁଅଛ, ବାତୁଲମାନଙ୍କର କର୍ଣ୍ଣ ନାହିଁ ।

ରୋ—ଯେତେବେଳେ ଜ୍ଞାନୀମାନଙ୍କର ଚକ୍ଷୁ ନାହିଁ, ବାତୁଲ ମାନଙ୍କର କି କର୍ଣ୍ଣ ଥାଇପାରେ ?

ତପସ୍ୱୀ ନିରୁପାୟ ହୋଇ ରୋମିଓଙ୍କର ତତ୍କାଳୀନ ଅବସ୍ଥା ଉତ୍ତମରୂପେ ତାଙ୍କୁ ବୁଝାଇବାର ଚେଷ୍ଟା କଲେ । କିନ୍ତୁ ରୋମିଓ ଉନ୍ମତ୍ତ; ତପସ୍ୱୀଙ୍କର କୌଣସି କଥା ତାଙ୍କର କର୍ଣ୍ଣକୁହର ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କଲା ନାହିଁ । ସେ ବ୍ୟଙ୍ଗ କରି କହିଲେ "ତପସ୍ୱୀ, ମୁଁ ଯେପରି କଷ୍ଟ ଅନୁଭବ କରୁଅଛି, ତୁମ୍ଭେ ଯଦ୍ୟପି ସେହିପରି ଅନୁଭବ କରୁଥାନ୍ତ, ତାହାହେଲେ ମୋହର କଷ୍ଟ ଛାଡ଼ି ପାରନ୍ତ, ମୋହ ପ୍ରାୟ ଯଦି ଯୁବା ହୋଇଥାନ୍ତ, ଏକଘଣ୍ଟା ପୂର୍ବରୁ ବିବାହ କରିଥାନ୍ତ, ଟାଇବଲ୍‌ଟକୁ ହତ୍ୟା କରିଥାନ୍ତ, ଏବଂ ମୋହ ପ୍ରାୟ ନିର୍ବାସିତ ହୋଇଥାନ୍ତ, ତାହାହେଲେ ଜାଣି ପାରନ୍ତ ମୁଁ କିପରି କଷ୍ଟ ଅନୁଭବ କରୁଅଛି" ଏହା କହି ଭୂମିରେ ପଡ଼ି ମସ୍ତକରୁ କେଶରାଶି ଉତ୍ପାଟିତ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

ଏହି ସମୟରେ ଜୁଲିୟେଟର ଧାତ୍ରୀ ସେଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ ଏବଂ ରୋମିଓଙ୍କୁ ଧୂଳିଶଯ୍ୟାରେ ଶାୟିତ ଦେଖି କହିଲେ "ହାୟ, ହାୟ, ଜୁଲିୟେଟଙ୍କର ଯେଉଁ ଦଶା ରୋମିଓଙ୍କର ମଧ୍ୟ ସେହି ଦଶା ଘଟିଅଛି । ଜୁଲିୟେଟ ଏହିପରି ଭୂମିରେ ପଡ଼ି ବିଳାପ କରୁଅଛନ୍ତି ।" ପରେ ରୋମିଓଙ୍କୁ ସମ୍ବୋଧନ କରି କହିଲେ "ରୋମିଓ, ଉଠ, କି ନିମନ୍ତେ ଏତେ ଶୋକାକୁଳ ହେଉଅଛ ?" ଧାତ୍ରୀର ସ୍ୱର ଶୁଣି ରୋମିଓ ବ୍ୟଗ୍ର ଭାବରେ ପଚାରିଲେ "ଧାତ୍ରୀ, ଜୁଲିୟେଟ କିପରି ଏବଂ କେଉଁଠାରେ ଅଛନ୍ତି, ମୋହ ବିଷୟ କିଛି କହୁଥିଲେ କି ?" ଧାତ୍ରୀ କହିଲେ, "ନା, କିଛି କହି ନାହାନ୍ତି, କେବଳ ରୋଦନ କରୁଅଛନ୍ତି । କେତେବେଳେ ଶଯ୍ୟାରେ ଶୟନ କରୁଅଛନ୍ତି, କେତେବେଳେ "ଟାଇବଲ୍‌ଟ" ବୋଲି ଚିତ୍କାର କରୁଅଛନ୍ତି, ପୁଣି କେତେବେଳେ ବା ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ସ୍ମରଣ କରି ରୋଦନ କରି ପୁନର୍ବାର ଭୂମିରେ ପଡ଼ୁଅଛନ୍ତି ।" ଏହା ଶୁଣି ରୋମିଓ ଅତିଶୟ ଶୋକାକୁଳ ହୋଇ କହିଲେ "ହାୟ ହାୟ ମୋହର ନାମହିଁ ଜୁଲିୟେଟର ଶତ୍ରୁ । ଯେଉଁ ପାପିଷ୍ଠର ହସ୍ତ ତାଙ୍କର ପ୍ରିୟତମ ଭ୍ରାତା ଟାଇବଲ୍‌ଟକୁ ହତ୍ୟା କରିଅଛି, ସେହି ପାପିଷ୍ଠର ନାମ ତାଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ହତ୍ୟା କଲା ।" ପରେ ତପସ୍ୱୀଙ୍କୁ ସମ୍ବୋଧନ କରି କହିଲେ, "ପିତଃ, କହିବଅ ମୋହର ଶରୀରର କେଉଁ ଅଂଶରେ ଉକ୍ତ ନାମ ଲୁକ୍କାୟିତ ଅଛି, ଏହିକ୍ଷଣି ଉକ୍ତ ସ୍ଥାନକୁ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ କରି ଛେଦନ କରିବି ।" ଏହା କହି କୋଷରୁ ଅସି ନିଷ୍କାଶନ ପୂର୍ବକ ନିଜ ବକ୍ଷରେ ବିଦ୍ଧ କରିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ହେଲେ । ତପସ୍ୱୀ ରୋମିଓଙ୍କର ହସ୍ତ ଧାରଣ କରି କହିଲେ "ରୋମିଓ, ହତାଶ ହୁଅନାହିଁ, ତୁମ୍ଭେ ପୁରୁଷ ହୋଇ ରମଣୀପ୍ରାୟ ରୋଦନ କରୁଅଛ, ମନୁଷ୍ୟ ହୋଇ ପଶୁ ପ୍ରାୟ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଅଛ । ତୁମ୍ଭର କାର୍ଯ୍ୟ ଦେଖି ମୁଁ ବିସ୍ମିତ ହୋଇଅଛି, ଟାଇବଲ୍‌ଟକୁ ହତ୍ୟା କରିଅଛ, ପୁଣି କି ଆତ୍ମହତ୍ୟା କରିବ ଏବଂ ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ତୁମ୍ଭର ଅର୍ଦ୍ଧାଙ୍ଗିନୀକୁ ମଧ୍ୟ ହତ୍ୟା କରି ଆତ୍ମକୁ କଳୁଷିତ କରିବ । ମନୁଷ୍ୟ ହୋଇ ଯଦ୍ୟପି ମନୁଷ୍ୟର କାର୍ଯ୍ୟ ନ କରି, ତାହାହେଲେ ତୁମ୍ଭେ ମହିମାନିର୍ମ୍ମିତ ପିତୁଳା ମାତ୍ର । ବିବାହ ସମୟରେ ଯାହାଙ୍କୁ ସୁଖରେ, ଦୁଃଖରେ, ସମ୍ପଦରେ ବିପଦରେ, ସ୍ନେହ ଓ ରକ୍ଷା କରିବାକୁ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତ ହୋଇଅଛ ତାଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କରି କି ସତ୍ୟଭଙ୍ଗ କରିବ? ଛି ! ଛି ! ଶୋକାଭିଭୂତ ହୋଇ ତୁମ୍ଭେ ବିବେକଶୂନ୍ୟ ହୋଇଅଛ । କାହିଁକି ଏତେ ଅଧୈର୍ଯ୍ୟ ହେଉଅଛ ? ଯେଉଁ ଜୁଲିୟେଟ ନିମନ୍ତେ ତୁମ୍ଭେ ଅଳ୍ପକ୍ଷଣ ପୂର୍ବେ ମୃତବତ୍ ହୋଇଥିଲ, ସେ ଜୁଲିୟେଟ ଜୀବିତା ଅଛନ୍ତି, ଏହାକି ସୁଖସଂବାଦ ନୁହେ? ଟାଇବଲ୍ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କରୁଥିଲା କିନ୍ତୁ ତୁମ୍ଭେ ଟାଇବଲ୍‌ଟକୁ ହତ୍ୟା କରିଅଛ, ଏହା କି ସୌଭାଗ୍ୟର ବିଷୟ ନୁହେ? ତୁମ୍ଭେ ଯେଉଁ ଅପରାଧ କରିଅଛ, ସେଥି ନିମନ୍ତେ ମୃତ୍ୟୁଦଣ୍ଡ ବିଧାନ ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ରାଜା ଦୟା କରି ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ନିର୍ବାସନ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦଣ୍ଡ ବିଧାନ କରିଅଛନ୍ତି, ଏହାକ ତୁମ୍ଭ ପକ୍ଷରେ ସୁଖକର ନୁହେ । ଏତେ ସୌଭାଗ୍ୟବାନ୍ ହୋଇସୁଦ୍ଧା ତୁମ୍ଭେ ତୁମ୍ଭର ଭାଗ୍ୟକୁ ତିରସ୍କାର କରୁଅଛ । ସାବଧାନ, ଏପରି ହତାଶ ହେଲେ ଅଶୁ ମୃତ୍ୟୁ ଘଟିବ । ଯାଅ, ଜୁଲିୟେଟ୍ ସଙ୍ଗରେ ସାକ୍ଷାତ କର, କିନ୍ତୁ ଦେଖ, ପ୍ରକାଶ ନୋହୁଣୁ ଯେପରି ଭେରୋନା ପରିତ୍ୟାଗ କର ମେନଟୁୟାଭିମୁଖରେ ଯାତ୍ରା କରିବ । ସେଠାରେ କିଛିଦିନ ରହିବା ପରେ, ସୁଯୋଗ ଦେଖି ମୁଁ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର ବିବାହ ହୋଇଥିବାର ପ୍ରକାଶ କରିଦେବ । ଏହି ସମ୍ବାଦରେ ନିଶ୍ଚୟ ଉଭୟ ବଂଶର ବୈରଭାବ ଦୂରୀଭୂତ ହୋଇ ପ୍ରୀତି ସଂସ୍ଥାପିତ ହେବ । ତତ୍ପରେ ରାଜାଙ୍କଠାରେ କ୍ଷମା ପ୍ରାର୍ଥନା କରି ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଏଠାକୁ ଦୋଳି ଆଣିବି । ଦେଖିବ, ଯେଉଁ ଶୋକରେ ଭେରୋନା ପରିତ୍ୟାଗ କରୁଅଛ, ତାହାର ସହସ୍ର ଗୁଣ ଆନନ୍ଦରେ ଭେରୋନାକୁ ପ୍ରତ୍ୟାଗମନ କରିବ ।" ପରେ ଧାତ୍ରୀକୁ କହିଲେ "ଯାଅ, ପୂର୍ବରୁ ଜୁଲିୟେଟକୁ ସଂବାଦ ଦିଅ, ରୋମିଓ ତୁମ୍ଭର ପଶ୍ଚାତ୍‌ଗମନ କରିବ ।"

ଧାତ୍ରୀ ଜୁଲିୟେଟ୍ ପ୍ରଦତ୍ତ ଅଙ୍ଗୁରୀ ରୋମିଓଙ୍କୁ ଦେଇ ଆଶ୍ରମ ପରିତ୍ୟାଗ କଲେ । ତପସ୍ୱୀ ରୋମିଓଙ୍କୁ ଆଶୀର୍ବାଦ କରି କହିଲେ "ଯାଅ, ରୋମିଓ କିଛି ଚିନ୍ତା କରିବ ନାହିଁ, ମୁଁ ପତ୍ରଦ୍ୱାରା ଏଠାର ସକଳ ସମ୍ବାଦ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଜଣାଇବି ।" ଏହା କହି ରୋମିଓଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ କର ମର୍ଦ୍ଦନ କଲେ । ରୋମିଓ ଦୁଃଖିତାନ୍ତଃକରଣରେ ଆଶ୍ରମ ପରିତ୍ୟାଗ କଲେ ।

ବିଦାୟ ।

"O fortune, fortune, all men call the fickle."

ପୂର୍ବ ରଜନୀରେ ଯେଉଁ ଉଦ୍ୟାନ ମଧ୍ୟରେ ଥାଇ ରୋମିଓ ପ୍ରଣୟିନୀର ପ୍ରେମ-କଥାମାନ ଶୁଣିଥିଲେ ସେହି ରାତିରେ ମଧ୍ୟ ସେଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ ଏବଂ ସେଠାରୁ ରଜ୍ଜୁସୋପାନ ସାହାଯ୍ୟରେ ଜୁଲିୟେଟଙ୍କର ଶୟନ-କକ୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କଲେ । ଉଭୟ ମିଳିତ ହୋଇ ଆନନ୍ଦ-ସାଗରରେ ମଗ୍ନ ହେଲେ । କିନ୍ତୁ ସୁଖର ସମୟ ଶୀଘ୍ର ଅତିବାହିତ ହୋଇ ଯାଏ, ଚାହିଁ ରଜନୀ ଶେଷ ହୋଇ-ଗଲା । ବିହଙ୍ଗମମାନଙ୍କର ମଧୁର ପ୍ରଭାତ ସଙ୍ଗୀତ ଉଷାର ଆଗମନ ଘୋଷଣା କରି ଦେଲା । ପୂର୍ବଦିଗରେ କ୍ଷୀଣ ଅରୁଣ ରେଖା ଦୃଷ୍ଟ ହେଲା ଏବଂ ତାହାଁ ସଙ୍ଗେ ପ୍ରେମିକ ପ୍ରେମିକାର ନୈଶପ୍ରମୋଦ ଦାରୁଣଶୋକରେ ପରିଣତ ହେଲା । ପକ୍ଷୀମାନଙ୍କର ସୁଲଳିତ ପ୍ରଭାତୀ କୂଜନ ସେମାନଙ୍କ ଶ୍ରୁତିକଟୁ ବୋଧ ହେଲା । ଶୀତଳ ପ୍ରାତଃ ସମୀରଣ ଉଷ୍ଣ ବୋଧ ହେଲା; କିନ୍ତୁ ଆଉ ଉପାୟ ନାହିଁ, ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ ପୂର୍ବରୁ ଭେରୋନା ପରିତ୍ୟାଗ ନ କଲେ ରୋମିଓର ମୃତ୍ୟୁ ଘଟିବ । ଏହା ଭାବି ପରସ୍ପର ପରସ୍ପରକୁ ଆଲିଙ୍ଗନ କଲେ । କାହାର ମୁଖରେ ବାକ୍ୟ ନାହିଁ କେବଳ ନୟନରୁ ଅଶ୍ରୁ-ଧାରା ପ୍ରବାହିତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ରୋମିଓ ଆଉ ଅପେକ୍ଷା କରି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଦୀର୍ଘନିଶ୍ୱାସ ପରିତ୍ୟାଗ ପୂର୍ବକ କହିଲେ "ପ୍ରିୟେ ବିଦାୟ ଦିଅ, ଆଉ ବିଳମ୍ବର ପ୍ରୟୋ-ଜନ ନାହିଁ । ଏସ୍ଥାନ ପରିତ୍ୟାଗ ନ କଲେ ମୋହର ଜୀବନ-ରକ୍ଷା ହେବ ନାହିଁ" । ଶୋକ ବିହ୍ୱଳା ଜୁଲିୟେଟ କୌଣସି ଉତ୍ତର ଦେଇ ନ ପାରି କେବଳ ଏକ ଦୃଷ୍ଟିରେ ରୋମିଓଙ୍କର ମୁଖ ପ୍ରତି ଚାହିଁ ରହିଲେ । ରୋମିଓ ପ୍ରଣୟିନୀର ଓଷ୍ଠାଧର ଚୁମ୍ବନ କରି ଅଶ୍ରୁପୂର୍ଣ୍ଣ ନୟନରେ ରଜ୍ଜୁସୋପାନ ସାହା-ଯ୍ୟରେ ଉଦ୍ୟାନ ମଧ୍ୟରେ ଅବତରଣ କଲେ । ବିରହ କାତରା ଜୁଲିୟେଟ କହିଲେ "ସତେ କଣ ଏ ଦାସୀକୁ ପରିତ୍ୟାଗ କଲ, ଯାଅ, କିନ୍ତୁ ଅଧିନାକୁ ଭୁଲି ପିବ ନାହିଁ । ପ୍ରତ୍ୟହ ଯେପରି ତୁମ୍ଭର ସଂବାଦ ପାଇବି" । ରୋମିଓ ପ୍ରତିଦିନ ପତ୍ରଦ୍ୱାରା ସଂବାଦ ଦେବାକୁ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତ ହୋଇ ବ୍ୟଥିତ ହୃଦୟରେ ଉଦ୍ୟାନ ପରିତ୍ୟାଗ କଲେ । ପ୍ରେମିକ ପ୍ରେମିକାର ଜୀବନ ନାଟକର ଶୋକାଭିନୟ ଏହିଠାରୁ ଆରମ୍ଭ ହେଲା ।

"Love give me strength, and strength shall help afford."

ସତୀର ସାହସ ।

ରୋମିଓ ଭେରୋନା ପରିତ୍ୟାଗ କରିବାର ଅଳ୍ପଦିନ ପରେ ବୃଦ୍ଧ କ୍ୟାପିଉଲେଟ୍ କନ୍ୟାର ବିବାହ ପ୍ରସଙ୍ଗ ଉତ୍ଥାପିତ କଲେ । ଜୁଲିୟେଟ ଯେ ଗୋପନରେ ରୋମିଓଙ୍କୁ ପାଣି ଦାନ କରି ଅଛନ୍ତି ତାହା ତାଙ୍କୁ ଜଣା ନ ଥିଲା । କନ୍ୟା ବିବାହ ଯୋଗ୍ୟା ହୋଇଅଛି ଏହା ଭାବି କାଉଣ୍ଟ-ପ୍ୟାରିସ ନାମକ ଜନୈକ ଯୁବକ ସଙ୍ଗେ କନ୍ୟାର ବିବାହ

Digitized by srujanika@gmail.com

ସ୍ଥିର କଲେ । ପ୍ୟାରିସ ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ ବଂଶୋଦ୍ଭବ, ସର୍ବଗୁଣ ସମ୍ପନ୍ନ ଏବଂ ସର୍ବୋତ୍କୃଷ୍ଟ ଜୁଲିୟେଟଙ୍କର ଦୟାକୁ ପାଇ ତାହାର ସମସ୍ତେ ଆନନ୍ଦିତ ହେଲେ, କିନ୍ତୁ ଜୁଲିୟେଟ ଏ ପ୍ରସ୍ତାବରେ ସମ୍ମତା ହେଲେ ନାହିଁ । ତାଙ୍କର ଯେ ବିବାହ ହୋଇଥିଛି, ସେ ବିଷୟ ପ୍ରକାଶ ନ କରି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ହେତୁ ଦର୍ଶାଇ ବିବାହରେ ଅନିଚ୍ଛା ପ୍ରକାଶ କଲେ । ଜନନୀ ଅନେକ ବୁଝାଇଲେ କିନ୍ତୁ କନ୍ୟାର ମତାନ୍ତର କରି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଜୁଲିୟେଟ୍ ନତଜାନୁ ହୋଇ କହିଲେ "ଜନନି, ମୋତେ ଅନାଥା କରିବେ ନାହିଁ । ମୋହର ବିବାହ ଏକ ମାସ ବା ଏକ ସପ୍ତାହ ମାଗି ସ୍ଥଗିତ ରଖନ୍ତୁ । ଯଦ୍ୟପି ତାହା ନ କରନ୍ତି ତେବେ ଅନୁରୋଧ କରୁଅଛି, ଟାଇବଲ୍ଟ ଯେଉଁଠାରେ ଶୟନ କରି ଅଛନ୍ତି, ସେହିଠାରେ ମୋହର ବାସର ଶଯ୍ୟା ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି ଦେଉନ୍ତୁ । ଜନନୀ ଭାବିଲେ ଟାଇବଲ୍ଟର ମୃତ୍ୟୁଜନିତ ଶୋକ ଜୁଲିୟେଟକୁ ଆକୁଳା କରିଅଛି ତନ୍ନିମିତ୍ତ ସେ ବର୍ତ୍ତମାନ ବିବାହ ହେବାକୁ ସମ୍ମତା ହେଉ ନାହିଁ । ବୃଦ୍ଧ କ୍ୟାପିଉଲେଟ୍ କିନ୍ତୁ କନ୍ୟାର କୌଶଳ ଆପତ୍ତି ନ ଶୁଣି ତାକୁ ବିବାହ ନିମନ୍ତେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବାକୁ ଆଦେଶ ଦେଲେ । ବିବାହର ଦିନ ଧାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ଗଲା ।

ଜୁଲିୟେଟ୍ ଅତିଶୟ ଭୀତା ହେଲେ । ସ୍ୱାମୀ ଜୀବିତ ଥାଉଁ ଜଣେ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ପତି ସ୍ୱରୂପ ଗ୍ରହଣ କରିବେ ଏହି ଚିନ୍ତାରେ ତାଙ୍କର ହୃଦୟ ଆକୁଳ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । କି ଉପାୟରେ ଉପସ୍ଥିତ ବିପଦରୁ ରକ୍ଷା ପାଇବେ କିଛି ସ୍ଥିର କରି ନ ପାରି ତପସ୍ୱୀ ଲରେନ୍ସଙ୍କ ଉପଦେଶ ଗ୍ରହଣାର୍ଥ, ଗୋପନଭାବରେ ଗୃହ ପରିତ୍ୟାଗ କରି, ଆଶ୍ରମକୁ ଗମନ କଲେ । ତପସ୍ୱୀ ଜୁଲିୟେଟଙ୍କୁ ଦେଖି କହିଲେ "ଜୁଲିୟେଟ୍, ତୁମ୍ଭ ଆଗମନର କାରଣ ମୁଁ ପୂର୍ବରୁ ଜାଣିଅଛି, କିନ୍ତୁ ଉପାୟ ନାହିଁ, ନିଶ୍ଚୟ ତୁମ୍ଭକୁ ବିବାହ ହେବାକୁ ହେବ" । ଜୁଲିୟେଟ୍ କହିଲେ ପିତଃ, ସେ କଥା କହିବେ ନାହିଁ, ବର୍ତ୍ତମାନ କି ଉପାୟରେ ଉପସ୍ଥିତ ବିପଦରୁ ରକ୍ଷା ପାଇବି ଅନୁଗ୍ରହ ପୂର୍ବକ ତାହା କହନ୍ତୁ । ଈଶ୍ୱର ରୋମିଓଙ୍କର ହୃଦୟ ସଙ୍ଗେ ମୋହର ହୃଦୟର ମିଳନ କରି ଦେଇଅଛନ୍ତି ଏବଂ ତୁମ୍ଭେ ରୋମିଓଙ୍କର ହସ୍ତ ସଙ୍ଗେ ମୋହର ହସ୍ତର ମିଳନ କରି ଦେଇଅଛ । ବର୍ତ୍ତମାନ କିପରି ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ପତି ସ୍ୱରୂପ ଗ୍ରହଣ କରି କଳଙ୍କିନୀ ହେବି । ଯଦି ତୁମ୍ଭେ ଏ ବିପଦ ସମୟରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଅକ୍ଷମ ହୁଅ, ତାହା ହେଲେ ଆଦେଶ କର, ଏହି ତୀକ୍ଷ୍ଣ କୁଠାର ମୋହର ହୃଦୟରେ ବିଦ୍ଧ କରି ବିପଦରୁ ରକ୍ଷା ପାଇବି" । ଏହା କହି ବକ୍ଷସ୍ଥଳରେ କୁଠାରାଘାତ କରିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ହେଲେ । ତପସ୍ୱୀ ଜୁଲିୟେଟଙ୍କର ହସ୍ତ ଧରି କହିଲେ "ଜୁଲିୟେଟ୍, ଉପସ୍ଥିତ ବିପଦରୁ ରକ୍ଷା ପାଇବାର ଏକ ମାତ୍ର ଉପାୟ ଅଛି, କିନ୍ତୁ ସେ ଉପାୟ ଅତି କଠିନ । ଯଦ୍ୟପି ତୁମ୍ଭେ ତାହା କରିପାର ତାହାହେଲେ ନିଶ୍ଚୟ ଏ ବିପଦରୁ ଉଦ୍ଧାର ପାଇବ" । ଜୁଲିୟେଟ୍ କହିଲେ "ପିତଃ, ଯଦି ପର୍ବତର ଉଚ୍ଚ ଶୃଙ୍ଗରୁ ଲମ୍ଫ ପ୍ରଦାନ କରିବାକୁ ହୁଏ, ଯଦି ବିଷାକ୍ତ ସର୍ପ-ଗୁହା ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କରିବାକୁ ହୁଏ, ଯଦି ଦସ୍ୟୁ-ସଙ୍କୁଳ ଅରଣ୍ୟରେ ଭ୍ରମଣ କରିବାକୁ ହୁଏ, ଯଦି ହିଂସ୍ର ଭଲ୍ଲୁକ ସଙ୍ଗେ ଏକତ୍ର ବାସ କରିବାକୁ ହୁଏ, ଯଦି ଜୀବିତାବସ୍ଥାରେ କବର ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କରିବାକୁ ହୁଏ, ତେବେ ମୁଁ ତାହା ସମୁଦାୟ କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଅଛି— ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟର ନାମ ମାତ୍ର ଶୁଣି ଭୀତା ହେଉଥିଲି, ବର୍ତ୍ତମାନ ସତୀତ୍ୱ ରକ୍ଷା କରିବା ନିମନ୍ତେ ମୁଁ ତାହା ସମୁଦାୟ ନିର୍ଭୟରେ କରିବି, କିନ୍ତୁ ଦୁଶ୍ଚାରିଣୀ ହୋଇ ପାରିବି ନାହିଁ ।" ତପସ୍ୱୀ ଜୁଲିୟେଟଙ୍କର ଏହି କଥାମାନ ଶୁଣି କହିଲେ "ଜୁଲିୟେଟ୍, ବର୍ତ୍ତମାନ ତୁମ୍ଭେ ଗୃହକୁ ପ୍ରତ୍ୟାଗମନ କର, ପ୍ୟାରିସକୁ ବିବାହ ହେବାକୁ ସମ୍ମତି ପ୍ରଦାନ କର । ଗୁରୁବାର ଦିନ ତୁମ୍ଭର ବିବାହ ହେବାର ସ୍ଥିର ହୋଇଅଛି । ବୁଧବାର ରାତ୍ରିରେ ତୁମ୍ଭର ଶୟନକକ୍ଷରେ ଏକାକିନୀ ରହିବ ଏବଂ ଶୟନ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ଏହି ଔଷଧ ପାନ କରି ଶୟନ କରିବ । ଏହା ପାନ କଲେ ତୁମ୍ଭେ ଦୁଇ ଦିବସ ମୃତବତ୍ ଅଚେତନ ହୋଇ ରହିବ । ତୁମ୍ଭର ଆକସ୍ମିକ ମୃତ୍ୟୁ ହୋଇ ଅଛି ଭାବି ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ କବରସ୍ଥ କରିବେ, ପରେ ତୁମ୍ଭର ଚେତନା ପ୍ରାପ୍ତ ହେବା ପୂର୍ବରୁ ମୁଁ ରୋମିଓଙ୍କୁ ସଂବାଦ ଦେଇ ଏଠାକୁ ଆଣିବି, ତୁମ୍ଭର ଚେତନା ହେଲେ ସେ ତୁମ୍ଭକୁ ସଙ୍ଗେ ଘେନି ଯିବେ ।" ଏହା କହି ଜୁଲିୟେଟଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ଔଷଧ ଶିଶି ପ୍ରଦାନ କଲେ । ସତୀର ଅସାଧ୍ୟ କିଛି ନାହିଁ । ସତୀତ୍ୱ ରକ୍ଷା କରିବା ନିମନ୍ତେ ଯେଉଁ ରମଣୀ ପ୍ରାଣ ତ୍ୟାଗ କରି ପାରନ୍ତି ତାଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଏହି କ୍ଷଣିକ

Digitized by srujanika@gmail.com

କଷ୍ଟ ଅତି ସାମାନ୍ୟ । ସତୀତ୍ୱ ରକ୍ଷା କରିବାର ପ୍ରତିଜ୍ଞା ଏବଂ ପ୍ୟାରିସକୁ ବିବାହ କରିବାର ଭୟ ଜୁଲିୟେଟଙ୍କ ହୃଦୟରେ ବଳ ସଞ୍ଚାର କଲା । ସେ ଲରେନ୍ସଙ୍କ ଉପଦେଶାନୁସାରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତ ହୋଇ ଔଷଧ ଶିଶି ଗ୍ରହଣ କରି ଆଶ୍ରମ ପରିତ୍ୟାଗ କଲେ ।—ପଥରେ ପ୍ୟାରିସଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସାକ୍ଷାତ ହେବାରୁ ସେ ପ୍ୟାରିସକୁ ବିବାହ ହେବାର ସମ୍ମତି ଜ୍ଞାପନ କଲେ । ବୃଦ୍ଧ କ୍ୟାପିଉଲେଟ ଓ ତାଙ୍କର ପତ୍ନୀ ଏହି ସଂବାଦ ପାଇ ମହା ଆନନ୍ଦିତ ହେଲେ । ବିବାହ ଉତ୍ସବର ଆୟୋଜନ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା ।

"All things that we ordained festival,
Turn from their office to black funeral,"

ହର୍ଷ-ବିଷାଦ ।

ଅଦ୍ୟ ବୁଧବାର । ରଜନୀ ପ୍ରଭାତ ହେଲେ ଜୁଲିୟେଟ୍‌ଙ୍କର ବିବାହ ହେବ । ତପସ୍ୱୀଙ୍କ ଆଦେଶମତେ ଜୁଲିୟେଟ୍ ଶୟନକକ୍ଷରେ ଏକାକିନୀ, ସମ୍ମୁଖରେ ଔଷଧ ଶିଶି ସ୍ଥାପିତ । ଜୁଲିୟେଟ୍‌ଙ୍କ ମନ ମଧ୍ୟରେ ନାନା ପ୍ରକାର ଚିନ୍ତା ଉପସ୍ଥିତ । ଭୟ ବିହ୍ୱଳା ଜୁଲିୟେଟ୍ ଥରେ ଭାବିଲେ ଧାଈକୁ ଡାକିବେ, ପୁଣି କହିଲେ "ନା, ମୁଁ ଏକା ଏହି ଭୟଙ୍କର ଦୃଶ୍ୟର ଅଭିନୟ କରିବ ।" ଏହା କହି ଔଷଧ ଶିଶି ହସ୍ତରେ ଘେନିଲେ । କିନ୍ତୁ ପୁନଶ୍ଚ ଅନ୍ୟ ଏକ ଭାବନା ଆସି ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା । ଭାବିଲେ ଯଦ୍ୟପି ଏ ଔଷଧ ଫଳପ୍ରଦ ନ ହୁଏ, ତେବେ କଣ ଜାଲି ମୋତେ ନିଶ୍ଚୟ ବିବାହ ହେବାକୁ ହେବ ? ନା, ନା, ତାହା କଦାପି ହୋଇ ପାରେ ନାହିଁ, ଏହି ଛୁରିକାଦ୍ୱାରା ତାହା ନିବାରିତ ହେବ" ଏହା କହି ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଖଣ୍ଡେ ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଛୁରିକା ରଖିଲେ । କିନ୍ତୁ ଅନ୍ୟ ଏକ ଗୁରୁତର ଭାବନା ପୁଣି ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା । ତପସ୍ୱୀଙ୍କ ବାକ୍ୟରେ ତାଙ୍କର ସନ୍ଦେହ ଜାତ ହେଲା । ଜୁଲିୟେଟ୍ ଭାବିଲେ "ତପସ୍ୱୀ ରୋମିଓ ସଙ୍ଗେ ମୋହର ବିବାହ କରାଇ ଅଛନ୍ତି, ବର୍ତ୍ତମାନ ମୁଁ ଯଦ୍ୟପି ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ବିବାହ କରିବି, ତାହା ହେଲେ ତପସ୍ୱୀଙ୍କୁ ଲଜ୍ଜା ହେବ । ସୁତରାଂ ଲଜ୍ଜା ନିବାରଣ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ କଣ ସେ ମୋତେ ବିଷ ପ୍ରଦାନ କରିଅଛନ୍ତି ? ନା, ନା, ମୋହର ଏପରି ସନ୍ଦେହ କରିବା ଉଚିତ ନୁହେ ; ସେ ଅତି ଧାର୍ମିକ, ତାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଏପରି କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ଭବ ନୁହେ । କିନ୍ତୁ ରୋମିଓ ଆସିବା ପୂର୍ବରୁ ଯଦି ମୋହର ଚେତନା ହୁଏ ତାହା ହେଲେ ମୋହର କି ଦଶା ଘଟିବ । ବିଷମ ସମସ୍ୟା ! ତାହା ହେଲେ ନିଶ୍ଚୟ ସେହି ଗର୍ତ୍ତ ମଧ୍ୟରେ ମୋହର ଶ୍ୱାସ ରୁଦ୍ଧ ହୋଇ ମୃତ୍ୟୁ ଘଟିବ । ଯଦି ମୃତ୍ୟୁ ନ ହୁଏ, ତାହା ହେଲେ ବା କଣ ହେବ । ଅତି ଭୟଙ୍କର ! ସେହି ଭୀଷଣ ଶ୍ମଶାନରେ କିପରି ଏକା ରହିବ ! ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ବହୁ କାଳରୁ ମୋହର ପୂର୍ବ ପୁରୁଷମାନଙ୍କର ଅସ୍ଥିମାଳା ସ୍ତୂପାକାରରେ ଗଚ୍ଛିତ ହୋଇଅଛି, ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ଘୋର ରଜନୀରେ ପିଶାଚମାନେ ଆସି ନୃତ୍ୟ କରନ୍ତି, ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ଟାଇବଲ୍‌ଟର ରକ୍ତାକ୍ତ ଶବ ପଡ଼ି ପଚୁଅଛି, ସେହି ଭୟଙ୍କର ସ୍ଥାନରେ ପ୍ରଭାତ ହେବା ପୂର୍ବରୁ ଯଦି ମୋହର ଚେତନା ହୁଏ, ତାହା ହେଲେ କି ଦଶା ହେବ ? ମୁଁ କଣ ଉନ୍ମାଦିନୀ ହୋଇ ଆତ୍ମୀୟମାନଙ୍କର ଅସ୍ଥି ଘେନି ନୃତ୍ୟ କରିବି, ଏବଂ ଉନ୍ମାଦ ଅବସ୍ଥାରେ ଅସ୍ଥିଦ୍ୱାରା ନିଜର ମସ୍ତକ ଚୂର୍ଣ୍ଣ କରିବି ?" ଏହି-ପରି ଭାବୁ ଭାବୁ ତାଙ୍କୁ ବୋଧ ହେଲା, ଯେମନ୍ତ କି ଟାଇବଲ୍‌ଟର ପ୍ରେତାତ୍ମା ରୋମିଓଙ୍କୁ ଅନ୍ୱେଷଣ କରୁଅଛି । ସେ ଚିତ୍କାର କରି କହିଲେ "ଟାଇବଲ୍ଟ, କ୍ଷାନ୍ତ ହୁଅ । ରୋମିଓ ଭୀତ ହୁଅନା, ମୁଁ ଯାଉଅଛି, ଦେଖ ତୁମ୍ଭ ନିମନ୍ତେ ଅଦ୍ୟ ମୁଁ ଏହି ଔଷଧ ପାନ କଲି ।" ଏହା କହି ତପସ୍ୱୀ ପ୍ରଦତ୍ତ ଔଷଧ ପାନକଲେ ଏବଂ ତତ୍‌କ୍ଷଣାତ୍ ଅଚେତନ ହୋଇ ମୃତବତ୍ ଶଯ୍ୟାରେ ପଡ଼ିଲେ ।

ରଜନୀ ପ୍ରଭାତ ହେଲା । ଅଦ୍ୟ ଜୁଲିୟେଟ୍‌ଙ୍କର ଶୁଭ ବିବାହ ସମ୍ପନ୍ନ ହେବ । କ୍ୟାପିଉଲେଟଙ୍କ ଗୃହରେ ଆନନ୍ଦର ସ୍ରୋତ ପ୍ରବାହିତ ହେଉଅଛି । ଅନେକ ଆତ୍ମୀୟ କୁଟୁମ୍ବମାନେ ନିମନ୍ତ୍ରିତ ହୋଇ ଆସିଅଛନ୍ତି । ମଙ୍ଗଳଗୀତ-ବାଦ୍ୟଧ୍ୱନିରେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ କମ୍ପିତ ହେଉଅଛି । ଜୁଲିୟେଟଙ୍କ ବିବାହ ଉପଲକ୍ଷରେ ବୃଦ୍ଧ କ୍ୟାପିଉଲେଟ ଯେପରି ବିରାଟ ଆୟୋଜନ କରି ଅଛନ୍ତି, ଭେରୋନାରେ ପୂର୍ବେ କେବେହେଁ ସେପରି ହୋଇ ନାହିଁ ।

କାଉଣ୍ଟ ପ୍ୟାରିସ୍ ସୁନ୍ଦର ପରିଚ୍ଛଦରେ ଭୂଷିତ ହୋଇ ଯଥାସମୟରେ ଆସି ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ କିନ୍ତୁ ଜୁଲିୟେଟଙ୍କର ଅବସ୍ଥା ନିଦ୍ରାଭଙ୍ଗ ହୋଇ ନାହିଁ । ବିଲମ୍ବ ଦେଖି ଧାଈ ଜୁଲିୟେଟଙ୍କର ଶୟନ କକ୍ଷକୁ ଯାଇ ଜୁଲିୟେଟଙ୍କୁ ଅନେକ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଡାକିଲେ, କିନ୍ତୁ ଜୁଲିୟେଟ ନିରୁତ୍ତର । ପରେ ମଶାରି ଟେକି ଶଯ୍ୟା ନିକଟକୁ ଯାଇ ଜୁଲିୟେଟଙ୍କର ଅଙ୍ଗ ସ୍ପର୍ଶ କରନ୍ତେ, ତାହାର ଶରୀର ରୋମାଞ୍ଚିତ ହେଲା । ଜୁଲିୟେ-ଟଙ୍କର ଅଙ୍ଗ ଶୀତଳ ହୋଇଅଛି—ହସ୍ତ ପାଦ କଠିନ । ଜୁଲିୟେଟ ମହାନିଦ୍ରାରେ ନିଦ୍ରିତା । ଧାତ୍ରୀ ଉଚ୍ଚସ୍ୱରରେ କ୍ରନ୍ଦନ କରି ଉଠିଲେ । ଧାତ୍ରୀର କ୍ରନ୍ଦନଧ୍ୱନି ଶୁଣି ଜୁଲିୟେ-ଟଙ୍କର ଜନକ ଜନନୀ ସେଠାରେ ଆସି ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ ଏବଂ କନ୍ୟାର ମୃତ୍ୟୁ ହୋଇଥିବାର ଦେଖି ହା ହତୋଽସ୍ମି ବୋଲି ବିଳାପ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । କ୍ରମେ ଜୁଲିୟେଟଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ସଂବାଦ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ପ୍ରଚାରିତ ହୋଇଗଲା । କ୍ୟାପି-ଉଲେଟ ଗୃହରେ ଆନନ୍ଦ କୋଳାହଳ ପରିବର୍ତ୍ତରେ କ୍ରନ୍ଦ-ନର ରୋଳ ଉଠିଲା । ଆନନ୍ଦାଶ୍ରୁ ଶୋକାଶ୍ରୁରେ ପରିଣତ ହେଲା । ତପସ୍ୱୀ ଲରେନ୍ସ ମଧ୍ୟ ସେଠାରେ ଆସି ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ ଏବଂ ସମସ୍ତଙ୍କ ଶୋକ ବିହ୍ୱଳ ଦେଖି ବୃଦ୍ଧ କ୍ୟାପି-ଉଲେଟଙ୍କୁ ସମ୍ବୋଧନ କରି କହିଲେ "ଛି, ଅଶ୍ରୁ ସମ୍ବରଣ କର ଏପରି ବୃଥା ବିଳାପ କଲେ ଜୁଲିୟେଟ ପୁନର୍ଜୀବିତା ହେବେ ନାହିଁ । କନ୍ୟାର ତୁମ୍ଭେ ଯେପରି ପିତା, ସ୍ୱର୍ଗରେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର ସେହିପରି ଏକ ପିତାଅଛନ୍ତି । ତୁମ୍ଭର ଏବଂ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ପିତାଙ୍କର କନ୍ୟା ଉପରେ ସମାନ ଅଧିକାରଥିଲା । କିନ୍ତୁ ତୁମ୍ଭେ ତୁମ୍ଭର ଅଧିକାର ମୃତ୍ୟୁ ହସ୍ତରୁ ରକ୍ଷା କରି ପାରିଲ ନାହିଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ପିତା କନ୍ୟାର ଏକ-ମାତ୍ର ଅଧିକାରୀ ହେଲେ । ତୁମ୍ଭର କନ୍ୟା ଚିରଜୀବନ ଲାଭ କରି ତାଙ୍କ ନିକଟରେ ସ୍ଥାନ ପାଇଅଛନ୍ତି । ତୁମ୍ଭେ କନ୍ୟାର ଯାହାକିଛି କରିଅଛ, କିମ୍ବା କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରି-ଥିଲ ତାହା କେବଳ କନ୍ୟାର ଭବିଷ୍ୟତ ସୁଖ ନିମନ୍ତେ—କିନ୍ତୁ କନ୍ୟା ଯେବେ ସ୍ୱର୍ଗରେ ରହି ନିତ୍ୟ ସୁଖଲାଭ କରି-ବାକୁ କ୍ଷମ ହେଲେ, ତେବେ ବୃଥାରେ ରୋଦନ କରିବା ଉଚିତ ନୁହେ । କନ୍ୟାର ସୁଖରେ ଦୁଃଖ ପ୍ରକାଶ କରିବା ଦ୍ୱାରା କେବଳ କନ୍ୟାର ଅମଙ୍ଗଳ ଚିନ୍ତା କରୁଅଛ । ବର୍ତ୍ତ-ମାନ ବିଳାପ କରିବାର ସମୟ ନୁହେ । ପ୍ରଚଳିତ ପ୍ରଥାନୁ-ସାରେ କନ୍ୟାର ସତ୍କାର କର । ଭାବି ଦେଖ କିନ୍ତୁ ତୁମ୍ଭେ କ୍ରନ୍ଦନ କରୁଅଛ । ସଂସାର ମାୟାପୂର୍ଣ୍ଣ । ମାୟାରେ ମୋହିତ ହୋଇ କ୍ରନ୍ଦନ କରିବା ସ୍ୱାଭାବିକ, କିନ୍ତୁ ଜ୍ଞାନୀ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଏପରି କ୍ରନ୍ଦନ ଦେଖି ହାସ୍ୟ କରନ୍ତି ।"

ଯଥାସମୟରେ ଜୁଲିୟେଟଙ୍କ ଶବ ସମାଧି ମନ୍ଦିରକୁ ନୀତ ହେଲା । ବିବାହ ଉତ୍ସବ ନିମନ୍ତେ ଯେଉଁ ଦ୍ରବ୍ୟମାନ ସଂଗୃହୀତ ହୋଇଥିଲା ତତ୍ସମୁଦାୟ ଜୁଲିୟେଟଙ୍କ ଅନ୍ତ୍ୟେ-ଷ୍ଟିକ୍ରିୟାରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଲା । ଉତ୍ସବର ଆନନ୍ଦଧ୍ୱନି କ୍ରନ୍ଦନଧ୍ୱନିରେ ପରିଣତ ହେଲା । ହାଁ କ୍ୟାପିଉଲେଟଙ୍କ ଗୃହରେ ବିବାହ ସଙ୍ଗୀତ ଗୀତ ହୁଅନ୍ତା ! ତହିଁ ପରି-ବର୍ତ୍ତରେ ମୃତ୍ୟୁ ସଂକୀର୍ତ୍ତନ ହେଲା । ସୁମଧୁର ବାଦ୍ୟ ଯନ୍ତ୍ର ପରିବର୍ତ୍ତରେ ଗୀର୍ଜାରୁ ଶୋକଜନକ ଘଣ୍ଟାଧ୍ୱନି ହେଲା । କନ୍ୟା ବିବାହ ବେଦୀକୁ ଯିବା ସମୟରେ ଯେଉଁ ପୁଷ୍ପମାନ ବିକ୍ଷିପ୍ତ ହୋଇଥାନ୍ତା ସେଗୁଡିକ କନ୍ୟାର ଶବ ଉପରେ ବିକ୍ଷିପ୍ତ ହେଲା । ବିବାହ କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପନ୍ନ କରିବାକୁ ଯେଉଁ ପୁରୋହିତ ଆସିଥିଲେ ତାଙ୍କୁ କନ୍ୟାର ଅନ୍ତ୍ୟେଷ୍ଟିକ୍ରିୟା ସମ୍ପନ୍ନ କରିବାକୁ ହେଲା । କନ୍ୟା ଧର୍ମ୍ମ ମନ୍ଦିରକୁ ନୀତା ହେଲେ ସତ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ତଦ୍ୱାରା ତାଙ୍କର ମାତା ପିତାଙ୍କର ଆନନ୍ଦ ବୃଦ୍ଧି ନ ହୋଇ କେବଳ ମୃତ୍ୟୁର ସଂଖ୍ୟାବୃଦ୍ଧି ହେଲା ।

ତପସ୍ୱୀ ଲରେନ୍ସ ଇତ୍ୟବସରରେ ଜନୈକ ଶିଷ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ରୋମିଓ ନିକଟକୁ ସକଳ ସଂବାଦ ପ୍ରେରଣ କଲେ । ଉକ୍ତ ଶିଷ୍ୟ ରୋମିଓର ବାସସ୍ଥାନ ଚିହ୍ନି ନ ଥିବାରୁ ଅନ୍ୟ ଏକ ଜଣ ଶିଷ୍ୟକୁ ସଙ୍ଗେ ଘେନିଯିବା ମାନସରେ ମେନଚୁୟାସ୍ଥ ଏକ ଆଶ୍ରମକୁ ଗମନକଲେ । କିନ୍ତୁ ସେ ଆଶ୍ରମରେ ଅକସ୍ମାତ୍ ସଂକ୍ରାମକ ପୀଡା ଉପସ୍ଥିତ ହେବାରୁ ଆଶ୍ରମବାସୀ ସମସ୍ତେ ଆଶ୍ରମ ପରିତ୍ୟାଗ କରିବାକୁ ନିଷିଦ୍ଧ ହେଲେ । ଲରେନ୍ସଙ୍କ ଶିଷ୍ୟମଧ୍ୟ ସେହି ଆଶ୍ରମରେ ଅବରୁଦ୍ଧ ହୋଇ ରହିଲେ ।

କ୍ରମଶଃ

ଅନନ୍ତ ।

ଅନନ୍ତ ଆକାଶେ ଅନନ୍ତ ବିକାଶେ
ଅନନ୍ତ ତାରକା ରାଜେ ।
ଅନନ୍ତ ଭୁବନେ ଅନନ୍ତ ଜୀବନ
ଅନନ୍ତ କୌଶଳେ ସାଜେ ।
ଅନନ୍ତରୁ ଆସି ଅନନ୍ତରେ ଭାସି
ଯାଏ ଅନନ୍ତ ମାର୍ଗରେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅନନ୍ତ ବାସନା ଅନନ୍ତ କଳ୍ପନା
ଲମ୍ବ ଅନନ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟରେ ।
ଅନନ୍ତ ଦଗରେ ଅନନ୍ତ ରୂପରେ
ଅନନ୍ତେ ଅନନ୍ତ ମେଳା ।
ଅନନ୍ତ ଉତ୍ପତ୍ତି ଅନନ୍ତରେ ସ୍ଥିତି
ମନ୍ତ୍ର ଅନନ୍ତର ବେଳା ।
ଅନନ୍ତ ଔଦାର୍ଯ୍ୟ ଅନନ୍ତ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ
ରୂପ ରସ ତଥା ଗନ୍ଧ ।
ଅନନ୍ତ ମହାନେ ସର୍ବ ଉପାଦାନେ
ପ୍ରାଣୀ ଜୀବନ ସମ୍ବନ୍ଧ ।
ଅନନ୍ତ ଭାବରେ ଶାନ୍ତ ବିଷୟରେ
ତୃପ୍ତି ଲାଭ ଅସମ୍ଭବ ।
ସେ ଅନନ୍ତ ଥଣେ ଅନନ୍ତ ପ୍ରୟାସେ
ସଦା ଉଦ୍‌ବିଗ୍ନ ମାନବ ।

ଊନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀ ପ୍ରତି ।

(୧)
କେ ତୁହି କହରେ କାହିଁ
ଏହ ଥିଲୁ-ଅଉ ନାହିଁ,
ନ ଉଠୁଣ୍ଡ ନବ ରବି ନବ ଉଷା କୋଳେ,
ନ ଯାହୁଁ ଦଶମୀ ନିଶି *
ଅନନ୍ତେ ଗଲୁ ତୁ ମିଶି,
ଅନନ୍ତ ସାଗରେ ଭାସି ଅନନ୍ତ ହିଲ୍ଲୋଳେ ।

(୨)
କିନ୍ତୁ ତୋ ପଦାଙ୍କରେଖା
ନାହିଁ କି ସୈକତେ ଲେଖା,
ଯାହା ଅନୁସରି ଜୀବ ଜୀବନ ସମରେ,
ଦୁରଣା କୁହୁକେ ଛଳି,
ସ୍ୱପଥ ନ ପଡ଼େ ଟଳି,
ଲଭେ ଶାନ୍ତି ଥାଇ ଘୋର ଅଶାନ୍ତ ମଧ୍ୟରେ ?

(୩)
ଶତବରଷର କଥା
ସ୍ମୃତିପଟେ ରଞ୍ଜିତ ଯଥା ।
ଅଙ୍କିତ ରହିଛି ଗୁରୁ ସୈକତ ପ୍ରଦେଶେ,
'କାହା ଭାଗ୍ୟେ ପୌଷ ମାସ,
କାହା ଭାଗ୍ୟେ ସର୍ବନାଶ,'
ଘଟିଥିଛି ଏକ ଏକ ତୋହର ଆଦେଶେ ।

(୪)
କେତେ ରାଜ୍ୟ-ଅଭ୍ୟୁଦୟ,
କେତେ ରାଜ୍ୟ-ବିପର୍ଯ୍ୟୟ ।
କେତେ ରଥୀ ମହାରଥୀ ସମର ପ୍ରାଙ୍ଗଣେ,
ଭୁଲି ମାନ ଅପମାନ,
ହେଲେ ଦେଇଛନ୍ତି ପ୍ରାଣ
ଯୁଝିଣ ଅମିତ ତେଜେ ଭୟଙ୍କର ରଣେ ।

(୫)
ଯୁଗ ମହାମନ୍ତ୍ର ଯଥା—
ସାମ୍ୟ, ମୈତ୍ରୀ, ସ୍ୱାଧୀନତା—
ସିଞ୍ଚି ସଞ୍ଜୀବନୀ ସୁଧା ମୁମୂର୍ଷୁ ଜୀବନେ,
ରାଜଛତ୍ର, ରାଜଦଣ୍ଡ,
ରାଜମୁଣ୍ଡ, ଖଣ୍ଡଖଣ୍ଡ,
ରାଜ୍ୟସାକ ଲଣ୍ଡଭଣ୍ଡ କରିଥିଲା କ୍ଷଣେ ;

(୬)
ସେହି ମଧ୍ୟେ ମହାବଳୀ,
ଶୌର୍ଯ୍ୟ-ବୀର୍ଯ୍ୟ-କେନ୍ଦ୍ରସ୍ଥଳୀ,
"କର୍ଷିକା"-କୌସ୍ତୁଭ ମଣି ବୀରେନ୍ଦ୍ର ପ୍ରଭାବେ
କମ୍ପିଥିଲେ ଛତ୍ରପତି,
କମ୍ପିଥିଲେ ବସୁମତୀ,
କହ ସେ ଅମିତ ତେଜା ଆଜି କେଉଁଠାବେ ?

(୭)
ଅଣା ମେରୁ ଭୁଙ୍ଗଣିରେ
ବସି, ଯେହ୍ନ ଧୀରେଧୀରେ
ଗଢ଼ିଥିଲେ ମନେ ମନେ ଅଟ୍ଟାଳିକା କେତେ,
ଭାଗ୍ୟ ପ୍ରତିକୂଳ-ବାତେ
ନିରାଶା ତରଙ୍ଗଘାତେ
କ୍ଷଣେ ବିଚୂର୍ଣ୍ଣିତ ହେଲା ଅଟ୍ଟାଳିକା ଯେତେ ।

* ଊନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଶେଷ ଦିବସ ଶୁକ୍ଳ ଦଶମୀ ଥିଲା ।

Digitized by srujanika@gmail.com

(୮)

ଅଖଣ୍ଡ ରାଜ୍ୟ ସ୍ଥାପନ—
ଆଣେ ବୈର ନିର୍ଯାତନ
ଜଳେ ସ୍ଥଳେ କଳେ ଯେହୁ ମୂର୍ଚ୍ଛି ଜୀବ ମାୟା,
ସ୍ୱରାଜ୍ୟ ସ୍ୱଜନଙ୍କୁ ଦୂରେ
"ହେଲେନା"-ଶମନ ପୁରେ
ସ୍ମୃତି ଅନଳେ ଆହୁତି ଦେଲେ ନିଜକାୟା ।

(୯)

ହରାଇ ବୀରେନ୍ଦ୍ରମଣି
ବିଷମ ପ୍ରମାଦ ଗଣି,
ହରାଇଲେ ରାଜ୍ୟଦଣ୍ଡ ସହ ରାଜ୍ୟପାଟ,
ପୁନଃ ପୁନଃ ଯେଉଁ ଜାତି
ଲଭିବେ ଆଉ ସେ ଖ୍ୟାତି,
ସତ୍ୟ ନାହିଁକି ରେ ତାଙ୍କ ଭବରଙ୍ଗେ ନାଟ?

(୧୦)

ଅନ୍ୟ ଜାତି ବଳୀୟାନ
କରି ଶାନ୍ତି ସଂସ୍ଥାପନ
ଶାନ୍ତି-ସୂତ୍ରେ ପରସ୍ପର ବାନ୍ଧି ଆପଣାକୁ
ଭବେ ଆଜ ମହୀୟାନ
ଜାତି ବୋଲି ପ୍ରତିଖ୍ୟାନ,
ଧନେ, ଜନେ, ବଳେ, ମାନେ ସତ୍ୟ କେ ତାହାଙ୍କୁ?

(୧୧)

ଅଖଣ୍ଡ ରାଜ୍ୟ କାହାର,
ସାଗର ମେଖଳା କାର,
ସୁବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ରାଜ୍ୟେ କାର ଦେବ ବିଭବସୁ,
ସଦା ଚାଲୁଛନ୍ତି କର
ଏଣୁ ଦିଶଇ ଭାସ୍ୱର,
କେତେ ରାଜ୍ୟଖଣ୍ଡ କେତେ ଦ୍ୱୀପରତ୍ନ ପ୍ରସୂ ।

(୧୨)

ଅବାଧ ବାଣିଜ୍ୟ ଅଜ
ବିବିଧ ବରଣେ ସାଜ,
ଭାସଇ ନହୁଏ କେତେ ନୀଳ ପାରାବାରେ,
ପ୍ରସନ୍ନ କମଳାସନା
ପୂରାଉଛନ୍ତି ବାସନା,
ପୂଜୁଛନ୍ତି ତାଙ୍କୁ ଯେହୁ ଯତ୍ନଉପଚାରେ ।

(୧୩)

ବହୁଉ ସାହିତ୍ୟ-କୁଞ୍ଜେ,
କୁମୁଦ କହ୍ଲାର-ପୁଞ୍ଜେ
ଗୁଞ୍ଜି କେତେ ନବଦ୍ୱାର ସାହିତ୍ୟ ବିଳାସୀ,
ଦେଇଛନ୍ତି ଡୋର ଗଳେ,
ଦେଇଛନ୍ତି ପଦତଳେ
ମର ଦେହେ ଅମରତା ମାନସେ ମନାସି !

(୧୪)

ବିଜ୍ଞାନ ରବି ପ୍ରକାଶି
ଅଜ୍ଞାନ ତିମିର ନାଶି
ଉଦ୍‌ଭାସୁଛି ଜଳସ୍ଥଳ ସୁଦୂର ଗଗନ,
ଏଲୋକ ଭାସ୍ୱର କରେ
ଥିଲା କି କେଉଁ କାଳରେ
କହିବେ ଅତୀତ ସାକ୍ଷୀ ଅତୀତ ମଗନ?

(୧୫)

ସାଗର କଲ୍ଲୋଳ ଗ୍ରାସି
ଉଦ୍ଗାରଣ ଧୂମ ରାଶି
କମ୍ପାଇଲା ଜଳସ୍ଥଳ ବାଷ୍ପୀୟ-କେଶରୀ
ଗରଜୁ ଥିଲା କି କେବେ,
ଗରଜଇ ଯଥା ଏବେ
ଜଳପଥେ ସ୍ଥଳପଥେ ଉଡେ ଅବତରି?

(୧୬)

ଶୂନ୍ୟପଥେ ଶୂନ୍ୟରଥ
ଧାଏ ଯଥା ମନୋରଥ,
ଗଗନବିହାରୀ ତହିଁ ପଣ୍ଡିତ ମଣ୍ଡଳୀ
ପ୍ରକାଶି ଅପୂର୍ବ ତତ୍ତ୍ୱ
ଲଭୁଛନ୍ତି ଅମରତ୍ୱ
ଗ୍ରହ, ଉପଗ୍ରହ, ତାରା ଗତି ଆଦି କଳି ।

(୧୭)

ନୀଳ ଜଳଦର ଅଙ୍ଗେ
ବିହରଇ ଇନ୍ଦ୍ରା ରଙ୍ଗେ
ତରଳା ଚପଳା ଦେବୀ ବିଶ୍ୱ ବିମୋହିନୀ,
ନିମେଷେ ସନ୍ଦେଶ ବହେ,
ନିମେଷେ ସନ୍ଦେଶ କହେ
ସେବେ ଏବେ ସନ୍ତତରୀ ପ୍ରାୟେ ସୌଦାମିନୀ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

(୧୮)

ଆଲୋକ ରଞ୍ଜିତ ଚରଣ,
ଦ୍ୟୁଠକନ୍ ଜ ବଚରଣ
ପ୍ରଲୁବ ଜ ଭୁଲୀ ଯଇ ରଚଛ ବରଲେ?
ଧନ୍ୟ ସେ ରୂପର ଠାଣି
ଧନ୍ୟ ସେ ସ୍ଥିର ଗ୍ରହାଣି,
ଧନ୍ୟ ସେ ହାସ୍ୟର ଜ୍ୟୋତିଃ ବଦନ-କମଳେ

(୧୯)

କହୁଛ ନ୍ନହଇ ଗିରେ
ତୋର କୀର୍ତ୍ତି ଏ ମହୀରେ,
ଅବ୍ୟକ୍ତ ଅଚିନ୍ତ୍ୟ ତୋର ଅନନ୍ତ ଶକତ,
କ ମନ୍ତ୍ର କାହାର ପ୍ରାଣେ
ଦେଇକ୍ତ କଏ ବା ଜାଣେ,
ହସିଛ କାନ୍ଦଛ ଯଇ ଅବରାମଗତ?

(୨୦)

ମାଗୁଛ ମେଲାଣି ମୁହିଁ,
ଯହିଁ ମିଣଗଲ୍ ଭୁହ
ଗ୍ରହିଁ ଗ୍ରହିଁ କାଳଚକ୍ର- ଅନନ୍ତ ତରଙ୍ଗେ
ତରସେ, ଲୁକ୍ରମ ରବ—
ପ୍ରକାଶେ ଅପୂର୍ବ ଛବ,
ପ୍ରିୟ ସହଚରୀ ଆଶା ନବ ଯୁଗ ସଙ୍ଗେ ।

ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟର ଉନ୍ନତି ।

(ପୂର୍ବାନୁବୃତ୍ତି ।)

ଉତ୍ତରୀୟ ଉତ୍ତିଃ :—ଯହିଁରେ ଦେଶୀୟ ଧନୋପାୟ ବୃଦ୍ଧିପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏ, ଯହିଁରେ ଦେଶରେ ଅର୍ଥ ସଞ୍ଚିତ ହୁଏ, ଯହିଁରେ ସାଧାରଣ ଲୋକମାନଙ୍କର ଅର୍ଥାଭାବ ଦୂର ହୁଏ ଓ ଲୋକେ ଅର୍ଥଶାଳୀ ହୁଅନ୍ତି ତାହାର ଚେଷ୍ଟା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ଅର୍ଥହୀନ ସମାଜର ଜାତ୍ୟଭିମାନ କ୍ୱଚିତ ଆଶା କରାଯାଏ । ଅର୍ଥ ଲୋକଙ୍କୁ ଅବସର ପ୍ରଦାନ କରେ । ଲିଖନକ୍ଷମ ଓ ପଠନ-କ୍ଷମ ବ୍ୟକ୍ତି ଅନେକ ସମୟରେ ଯେ ଲେଖକ ଓ ପାଠକ ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ, ଅର୍ଥାଭାବ ସେଥିର ଏକ ପ୍ରଧାନ କାରଣ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଦେଶ ଅତିଶୟ ଦରିଦ୍ର; ଏଠାରେ ଏପରି ଅନେକ ଲୋକ ଅଛନ୍ତି ଯେଉଁମାନେ ଦୁଇଓଳି ପୂର୍ଣ୍ଣଆହାର ପାଆନ୍ତି ନାହିଁ । ଏଠାର ଅଧିକାଂଶ ଅଧିବାସୀ କୃଷି-ଜୀବୀ, କୃଷି ଦ୍ୱାରା ଯାହା ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ, ତହିଁରୁ ସମସ୍ତ ଜୀବନୋପାୟ ନିର୍ବାହ କରନ୍ତି, ଅନେକ ସମୟରେ ଆୟରୁ ସମସ୍ତ ବ୍ୟୟ ନିର୍ବାହ କରିବା କଠିନ ହୋଇ ଉଠେ । ଏଠାରେ ବାଣିଜ୍ୟାଦିର ଆଦୌ ଆଦର ବା ପ୍ରଚଳନ ନାହିଁ କହିଲେ କଥାଟା ଭୁଲ୍ ହେବ ନାହିଁ । ଅନ୍ୟ ଦେଶରେ ଯାହାଙ୍କୁ ମଧ୍ୟବିତ୍ତ ଶ୍ରେଣୀୟ ଲୋକ ବୋଲି କୁହାଯାଏ ସେ ଶ୍ରେଣୀୟ ଲୋକ ଏଠାରେ ବିରଳ, ଏଠାରେ ଯାହାଙ୍କୁ ମଧ୍ୟବିତ୍ତ ଶ୍ରେଣୀ ମଧ୍ୟରେ ଗଣ୍ୟ କରା ହୁଏ, ସେମାନେ ପ୍ରକୃତପକ୍ଷରେ ଦରିଦ୍ର ଶ୍ରେଣୀଭୁକ୍ତ । ଏହି ମଧ୍ୟବିତ୍ତ ଶ୍ରେଣୀ ଦ୍ୱାରାହିଁ ସବୁ ସମାଜରେ ସାହିତ୍ୟ ବୋଲ, ଶିକ୍ଷା ବୋଲ, ଚରିତ୍ର ବୋଲ ସମସ୍ତ ଉନ୍ନତି ହୋଇଥାଏ; କିନ୍ତୁ ଯେଉଁ ଶ୍ରେଣୀୟ ଲୋକ ଦ୍ୱାରା ତାହା ସମ୍ପନ୍ନ ହୋଇଥାଏ, ସେମାନେ ଏଠାରେ ଅର୍ଥାଭାବକ୍ଲିଷ୍ଟ । କେଉଁଠାରୁ ଅର୍ଥ ଆଣିବ, କେଉଁଠାରୁ ଅର୍ଥ ପାଇବ, କିପରି ପରିବାର ପ୍ରତିପାଳନ କରିବ ଇତ୍ୟାଦି ଚିନ୍ତାରେ ସତତ ବ୍ୟାକୁଳ । ଏହି ଅର୍ଥା-ଭାବ ସମସ୍ତ ଉତ୍ସାହ ଉଚ୍ଚାକାଂକ୍ଷା ସାହସ-ଶୌର୍ଯ୍ୟ-ବୀର୍ଯ୍ୟ ଲୋପ କରି ଦେଇଅଛି । ଏହି ନିର୍ଧନତା ହେତୁରୁ ଜାତୀୟ ଚରିତ୍ରରେ ଭୀରୁତା, ଆଳସ୍ୟ, ଉତ୍ସାହ ହୀନତା ଓ ଉଦ୍ୟମ ବିହୀନତା ପରିବୃଦ୍ଧି ହେଉଅଛି, ଓ ଏହି ନିର୍ଧନତା ଏଠାରେ ଜାତ୍ୟଭିମାନ ଶୂନ୍ୟତାର ପ୍ରଧାନ କାରଣ । ଏହି ଅର୍ଥାଭାବ ମୋଚନ ନିମନ୍ତେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଯାହା କିଛି ଶିକ୍ଷା କରୁଁ; ଜ୍ଞାନ ଲାଭ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ବିଦ୍ୟା ଶିଖୁ ନାହିଁ, ବିଦ୍ୟା ଅର୍ଥକରୀ, ଅତଏବ ଅର୍ଥ ଲାଳସାରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଶିକ୍ଷା, ଆମ୍ଭେମାନେ ସାମାନ୍ୟ କିଛି ବିଦ୍ୟା ଉପାର୍ଜ୍ଜନ କରି ଚାଳ କାର୍ଯ୍ୟରେ, କୌଣସି ଆମଲାଗିରି କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇ ନଭୁବା ବଡ ଜୋର ଓକୀଲ ବା ମୁକ୍ତ୍ୟାର କର୍ମ୍ମ ପାଇଲେ ଆମ୍ଭର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସଂସାଧିତ ହେଲା; ଆମ୍ଭେ ପୋଥିରେ ଡୋର ଦେଲୁଁ; ଏହିଠାରେ ଜୀବରେ କାର୍ଯ୍ୟ ହେଉଅଛି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ସଂକ୍ଷେପରେ ଉପରେ ଯାହା କହିଲି ତହିଁରୁ ଜଣାପିବ ଯେ ଅର୍ଥର ଅଭାବ—ନିର୍ଦ୍ଧନତା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଜାତୀୟ ଅନୁନ୍ନତିର ଏକ ପ୍ରଧାନ କାରଣ । ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ସମସ୍ତ ଉତ୍ସାହ ଶିଥିଳ କରିଦିଏ; ଅପର ପକ୍ଷରେ ଅର୍ଥାଗମ କ୍ରମଶଃ ଉତ୍ସାହ, ଉଦ୍ୟମ, ସାହସ, ଶୌର୍ଯ୍ୟ-ବୀର୍ଯ୍ୟାଦି ଓ ଅଭିମାନ ବୃଦ୍ଧି କରିଏ । ଅର୍ଥାଭାବ ହେତୁରୁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଜାତୀୟ ଚରିତ୍ର ଓ ଜାତ୍ୟଭିମାନ ଅତି ଶୋଚନୀୟ ଅବସ୍ଥାରେ ଅଛି । ଏହି ଅର୍ଥାଭାବ ହେତୁରୁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଶିକ୍ଷାର ଉନ୍ନତି ନାହିଁ; କେହି କିଛି ଶିକ୍ଷାପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ଲିଖନକ୍ଷମ ବା ପଠନକ୍ଷମ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଅର୍ଥାଭାବ ଓ ଉନ୍ନତି ପରିବାର ପ୍ରତିପୋଷଣ ଚିନ୍ତା ଅବସ୍ଥାଭାବ ଓ ଜାତୀୟ ଚରିତ୍ର ଓ ଜାତ୍ୟଭିମାନ ବିଲୀନତା ସେମାନଙ୍କୁ ଲେଖକ ବା ପାଠକ ହେବାକୁ ଉତ୍ସାହୀ କରୁ ନାହିଁ ।

ସଂକ୍ଷେପତଃ,—ମୋର ମତ ଏହି ଯେ ଜାତୀୟ ସାହିତ୍ୟର ଉନ୍ନତି କରିବାକୁ ହେଲେ ଲେଖକ ଓ ପାଠକ ଶ୍ରେଣୀର ବୃଦ୍ଧି କରିବା ଆଉକୁ ଯତ୍ନଶୀଳ ହେବା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ସେଥି-ନିମନ୍ତେ ଯହିଁରେ ଦେଶରେ ଶିକ୍ଷାର ଉନ୍ନତି ଓ ବହୁଳ ଭାବରେ ପ୍ରଚଳନ ହୁଏ, ତଦ୍ଭିନ୍ନ ମୁଖ୍ୟଭାବରେ ଯତ୍ନ କରିବା ସାହିତ୍ୟୋନ୍ନତି ଆକାଙ୍କ୍ଷୀମାନଙ୍କର ମୁଖ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ହେବା ଉଚିତ; ଓ ଏହି ଶିକ୍ଷାର ଉନ୍ନତି ବା ପ୍ରଚଳନ ଜାତୀୟ ଚରିତ୍ର ଓ ଜାତ୍ୟଭିମାନ ଓ ଜାତୀୟ ଧନୋପାୟ ବୃଦ୍ଧି ଉପରେ ନିର୍ଭର କରୁଥିବାରୁ ଗୌଣଭାବରେ ଏସବୁ ସାହିତ୍ୟୋନ୍ନତିର ପୋଷକ ବୋଲି ସେଆଡେ ମଧ୍ୟ ଯତ୍ନ-ଶୀଳ ହେବାର ପ୍ରୟୋଜନ ।

ମୁଁ ଯାହା କହିଲି ସେଥିରେ ନୂତନତ୍ୱ କିଛି ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ମୁଁ ସାହିତ୍ୟ ସମ୍ମିଳନୀର ପ୍ରଥମ ବାର୍ଷିକ ଅଧିବେଶନରେ ଉପସ୍ଥିତ ଥିଲି; ମୋର ଯେତେଦୂର ସ୍ମରଣ ହେଉଅଛି ସେଠାରେ "ସାହିତ୍ୟର ଅବସ୍ଥା ଶୋଚନୀୟ ଓ ତାହା ଉନ୍ନତି କରିବା ଉଚିତ" ଆଦି ଅବଶ୍ୟ ସ୍ୱୀକାର୍ଯ୍ୟ ସର୍ବସମ୍ମତ କେତେକ ବିଷୟ ଆଲୋଚିତ ହେଲା, ସାହିତ୍ୟର ଉନ୍ନତି ସାଧନକଳ୍ପେ କି ପ୍ରସ୍ତାବ ହେବ ତାହା ଜାଣିବାପାଇଁ ମୁଁ ଉତ୍କଣ୍ଠିତ, କିନ୍ତୁ ସେ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଯାହା ଶୁଣିଲି ତହିଁରେ ହତାଶ ହେଲି । ଶୁଣିଲି ଯେ ପ୍ରବନ୍ଧ ବା ପୁସ୍ତକ ମାର୍ଜିତ ଭାଷାରେ ଲେଖା ହୋଇଅଛି କି ନାହିଁ ଭାଷାଭାବ ବ୍ୟାକ-ରଣାଦିରେ ଦୋଷାଦୋଷ ଅଛି କି ନାହିଁ ଏହା ନିର୍ଣ୍ଣୟ ଓ ପୁସ୍ତକାଦି ନିର୍ବାଚନ କରିବାପାଇଁ ସମିତି ଗଠିତ ହେବ; କିନ୍ତୁ କି ଉପାୟରେ ଲୋକେ ସର୍ବାଦୌ ପ୍ରବନ୍ଧ ବା ଗ୍ରନ୍ଥାଦି ଲେଖିବାକୁ କ୍ଷମ ବା ଉତ୍ସାହୀ ହେବେ ଏବିଷୟରେ କୌଣସି ପ୍ରସ୍ତାବ ଶୁଣିଥିବାର ସ୍ମରଣ ହେଉ ନାହିଁ । ଆଦୌ ଉଦ୍ୟାନରେ ବୃକ୍ଷ ନାହିଁ, ବୃକ୍ଷର ଡାଳ ବିଷମଭାବରେ ବଢିଲେ ତାହାର କର୍ତ୍ତନ ନିମନ୍ତେ କୁଠାର ଆୟୋଜନ କିମ୍ବା ଆଦୌ ଗୃଉଲ ପରିବାର ସଂସ୍ଥାନ ନାହିଁ ବା ସ୍ୱପ-କାରର ଦେଖା ନାହିଁ କିନ୍ତୁ ଅନ୍ନ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଲେ ତାହାର ଉପାଦେୟତା ପରୀକ୍ଷା କରିବାପାଇଁ ଗୃହିଣୀ ନିଯୁକ୍ତ କରିବା ପରି ଉକ୍ତ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ମୋତେ ବୋଧ ହୋଇ ଥିଲା । ସେଥିପାଇଁ ମୁଁ, ଏହି ପ୍ରବନ୍ଧରେ କୌଣସି ନୂତନତ୍ୱ ନ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଏହା ଲେଖିବାକୁ ଅଗ୍ରସର ହୋଇଅଛି ।

ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗୋଟିଏ କଥା ଏହି ଯେ ସାହିତ୍ୟ ସ୍ୱାଭାବିକ ନିୟମାନୁସାରେ ଜାତ ଓ ପରିପୁଷ୍ଟ ହେବ, ତାହାକୁ ଆମ୍ଭେ-ମାନେ କେତେଗୁଡିଏ କୃତ୍ରିମ ନିୟମରେ (Artificial rules) ଆବଦ୍ଧ ବା ନିୟମିତ କରି ପାରିବୁ ନାହିଁ, ଯେଉଁ ଭାଷା ସଂସ୍କୃତ ଲାଟିନ୍ ଆଦିପରି ସାଧାରଣ ଲୋକେ କଥା-ବାର୍ତ୍ତାରେ ବ୍ୟବହାର କରୁ ନାହାନ୍ତି, ଯାହା ଇଂରାଜୀ ଭାଷାରେ ମୃତ (dead) ବୋଲି ଆଖ୍ୟାତ ହୁଏ, ସେହିପରି ଭାଷା ନିୟମବଦ୍ଧ ହୋଇଅଛି ଓ ନିୟମିତ କରି ଯାଇପାରେ; କିନ୍ତୁ ଯେଉଁ ଭାଷା ମୃତ ନୁହେଁ, ଯାହା ସାଧାରଣ ଲୋକଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଅଛି ସେ ଭାଷା ସମାଜରେ ରୀତି ନୀତି ଶିକ୍ଷା ଜ୍ଞାନ ବିଜ୍ଞାନାଦିର ଉନ୍ନତି ସଙ୍ଗେ ଉନ୍ନତି ଓ ପରି-ପୁଷ୍ଟ ହେବ, ତାହା କେତେଗୁଡିଏ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ନିୟମରେ ଆବଦ୍ଧ କରି ହୁଏ ନାହିଁ । ଯେଉଁମାନେ ପ୍ରାଚୀନ ଇଂରାଜୀ ଓ ବର୍ତ୍ତ-ମାନ ଇଂରାଜୀ ଭାଷା ବା ଅତି ଅଳ୍ପଦିନ ପୂର୍ବର ବଙ୍ଗଭାଷା ଓ ବର୍ତ୍ତମାନ ପତ୍ରିକା ବା ଗ୍ରନ୍ଥାଦିରେ ବ୍ୟବହୃତ ବଙ୍ଗଭାଷା ପାଠ କରିଅଛନ୍ତି ଓ ଭାଷାଗତ ବୈଷମ୍ୟ ବିଷୟରେ ଚିନ୍ତା କରିଅଛନ୍ତି, ସେମାନେ ଦେଖିବେ, ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଭାଷାରୁ ଭାବ ପ୍ରକାଶର ଭଙ୍ଗୀ ଆଦି ଅଲକ୍ଷିତଭାବରେ ଭାଷାରେ ପ୍ରବେଶ କରି ପ୍ରଚଳିତ ଭାଷାକୁ ପରିପୁଷ୍ଟ ଓ ବଳବାନ୍ କରୁଅଛି । ନୂତନ ଶବ୍ଦ ନୂତନ ଭାବ, ନୂତନ ଭଙ୍ଗୀ, ନୂତନ ଭାବରେ ଭାବ ପ୍ରକାଶ ପକ୍ଷରେ ବର୍ଦ୍ଧିଷ୍ଣୁ ଭାଷାକୁ କେହି ନିୟମାବଳୀ ଦ୍ୱାରା

Digitized by srujanika@gmail.com

ନିୟମିତ କରିପାରେ ନାହିଁ । ଆଉ ଡାର୍‌ଉଇନ୍‌ଙ୍କ ସ୍ୱାଭାବିକ ନିର୍ବାଚନ ପ୍ରଣାଳୀ (natural selection) ଅନୁସାରେ ଯେପରି ଜଡ଼ ଜଗତରେ ଉପଯୋଗୀ ପଦାର୍ଥ ସଂସାର ସଂଗ୍ରାମରେ ଜୟ ଲାଭ କରି ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଓ ଅନୁପଯୋଗୀ ପଦାର୍ଥ ବର୍ଜିତ ହୋଇ ଅପସୃତ ହୁଏ ସେହିପରି ସାହିତ୍ୟ ଜଗତରେ ମଧ୍ୟ ସମାଜର ଉପଯୋଗୀ ସାହିତ୍ୟ ସ୍ୱାଭାବିକ ନିୟମରେ ନିର୍ବାଚିତ ଓ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେବ ଓ ଅନୁପଯୋଗୀ ସାହିତ୍ୟ ଅପସୃତ ହେବ । ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ସାହିତ୍ୟ ନିର୍ବାଚନ ନିମନ୍ତେ ମୋହ ମତରେ କୌଣସି ସମିତି ଆବଶ୍ୟକ ହେବ ନାହିଁ । ଯେବେ ସାହିତ୍ୟର ଉନ୍ନତି ଆମର ଇଚ୍ଛା ହୁଏ ତେବେ ଶିକ୍ଷା, ଜାତୀୟ ଚରିତ୍ର, ଜାତ୍ୟଭିମାନ, ଓ ଜାତୀୟ ଧନୋପାୟର ବୃଦ୍ଧି କିପରି ହେବ ସେହି ଉପାୟର ଚିନ୍ତା ଓ ଭବିଷ୍ୟରେ ଯତ୍ନ, ବା ଚେଷ୍ଟାହିଁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ।

(କ୍ରମଶଃ)

ବେଦ ଓ ଧର୍ମ୍ମ ।

(ପୂର୍ବାନୁବୃତ୍ତି)

ବେଦରେ ଯେଉଁ ଯେଉଁ ବିଷୟମାନ ଉକ୍ତ ହୋଇଅଛି, ତହିଁ ମଧ୍ୟରୁ କେତେଗୋଟି ବିଷୟ ମାତ୍ର ଯାହା ଏକାଦିକ୍ରମେ ମୁଁ ଇତିପୂର୍ବେ କହିଅଛି ତାହା ପ୍ରକୃତରେ ବେଦରେ ଥିବା ବିଷୟରେ ମୋର କେହି କେହି ବିଦ୍ୱାନ୍ ବନ୍ଧୁ ସନ୍ଦିହାନ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ସେ ମୋତେ ପଚାରିଲେ ଏ ବିଷୟ ଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରକୃତ ବେଦରେ ଅଛି, ଅଥବା ତାହା ମୋର କପୋଳ-କଳ୍ପିତ । ମୁଁ କୌଣସି ସାମ୍ପ୍ରଦାୟିକ ପ୍ରଚାରକ ନୁହେଁ । ମୂର୍ତ୍ତିପୂଜାର ପକ୍ଷପାତୀ ଯେଉଁ ହନୁମାନେ ସଂସାରରେ ଈଶ୍ୱରଙ୍କପାଇଁ ଇତସ୍ତତଃ ଘାଣ୍ଟି ହେଉଅଛନ୍ତି, ମୁଁ ତାଙ୍କର ଦଳଭୁକ୍ତ, ତଥାପି ମୁଁ ବେଦ ପାଠକର ଯତ୍ନକିଞ୍ଚିତ୍ ସତ୍ୟ ପାଇଅଛି, ତାହା ପାଠକମାନଙ୍କୁ ଜଣାଉ ଅଛି । ସତ୍ୟକଥା କହିବାକୁ ଯାଇ ମୁଁ ଯେଉଁ ସମ୍ପ୍ରଦାୟରେ ଅଛି, ତଦ୍‌ବିରୁଦ୍ଧ କଥା କହିଲେ ସୁଦ୍ଧା ତହିଁରୁ ମୁଁ ବିରତ ହୋଇନାହିଁ । ସତ୍ୟକଥା କହିବା ଓ ସତ୍ୟଶିକ୍ଷା ଲାଭକରି ତାହା ଅକପଟ ଭାବରେ ଅନ୍ୟକୁ କହିବା ବିଷୟ ବେଦ ବିଶେଷରୂପେ ବୁଝାଇ ଅଛି । ବେଦରେ ଯାହା ଅଛି, ତାହାହିଁ ପାଠକମାନଙ୍କୁ ଜଣାଇବା ସକାଶେ ମୁଁ ଅଗ୍ରସର ହୋଇଥିବା ସ୍ଥଳେ ଯାହା ତହିଁରେ ନାହିଁ ସେପରି ଅମୂଳକ କଥା ପ୍ରକାଶ କରିବାରେ ମୋର କିଛିମାତ୍ର ସ୍ୱାର୍ଥ ନାହିଁ । ସହୃଦୟ ପାଠକମାନେ ଅନୁଗ୍ରହ ପୂର୍ବକ ଏହା ସର୍ବଦା ସ୍ମରଣ ରଖିବେ । କୌଣସି ବନ୍ଧୁଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମୁଁ ଦିନେ କଥାବାର୍ତ୍ତା କରିବା ସମୟରେ ଋଗ୍‌ବେଦର ପ୍ରଥମ ମନ୍ତ୍ରଟି କହୁଥିଲି । ମୋ ନିକଟରେ ଆଉ ଜଣେ ବିଶିଷ୍ଟ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବନ୍ଧୁ ଅନ୍ୟମନସ୍କ ଭାବରେ ବସିଥିଲେ । ମୁଁ ଯେମନ୍ତ "ଅଗ୍ନିମୀଳେ ପୁରୋହିତଂ ଯଜ୍ଞସ୍ୟ ଦେବ ମୃତ୍ୱିଜଂ ହୋତାରଂ ରତ୍ନ ଧାତମଂ" ଉଚ୍ଚାରଣ କଲି ମୋର ବ୍ରାହ୍ମଣ ବନ୍ଧୁଟି ଚମକି ଉଠି କହିଲେ "ଏହା କେଉଁଠାରୁ ପାଇଲ ? ଏହି ମନ୍ତ୍ର ଯେ ଶ୍ରାଦ୍ଧ କର୍ମ୍ମରେ ସର୍ବଦା ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ" । ମୁଁ କହିଲି "ତାହା ହେଉଥିବ, ମାତ୍ର ଏହା ଋଗ୍‌ବେଦର ପ୍ରଥମ ମନ୍ତ୍ର" । ବନ୍ଧୁଟି ଅବଶ୍ୟ ଇଂରାଜୀ ବିଦ୍ୟାରେ ନିପୁଣତା ଲାଭକରି ଉଚ୍ଚପଦସ୍ଥ ହୋଇଅଛନ୍ତି, ମାତ୍ର ବେଦଶିକ୍ଷା ଅଭାବରେ ଏ ମନ୍ତ୍ର ଋଗ୍ ବେଦର ବୋଲି ତାଙ୍କୁ ଜଣା ନ ଥିଲା । ସେ ମୋତେ ତହିଁର ଅର୍ଥ ପଚାରିଲେ । ମୁଁ କହିଲି ଏଥିର ଅର୍ଥ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗୂଢ ଅଟେ । ପରମେଶ୍ୱର ପରମାଣୁରୁ ରତ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣ ମନୋହର ପୃଥିବୀର ବାରମ୍ବାର ସୃଷ୍ଟିକରି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ କୌଶଳ ଭିତରେ ଅଛନ୍ତି ଏବଂ ସେହି ପରମେଶ୍ୱର ଉପାସନାର ଯୋଗ୍ୟ ଏହା ଏହି ମନ୍ତ୍ରରେ ବିଶଦରୂପେ ପ୍ରକଟିତ ହୋଇଅଛି । ମାତ୍ର ଆଜିକାଲି ଯେଉଁମାନେ ସେ ମନ୍ତ୍ର ଉଚ୍ଚାରଣ କରୁଅଛନ୍ତି ସେମାନଙ୍କୁ ହୁଏତ ତହିଁର ଅର୍ଥ ଆଦୌ ଜଣାନାହିଁ । ଅଥବା ସେମାନେ ମନ୍ତ୍ରର କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଶବ୍ଦରୁ ବାହ୍ୟିକ ଯାହା ଜଣା ଯାଇଅଛି ତହିଁରୁ ଏତିକି ବୁଝି ଅଛନ୍ତି ଯେ "ଅଗ୍ନି ଯଜ୍ଞର ପୁରୋହିତ ଏବଂ ଦୀପ୍ତିମାନ୍; ଅଗ୍ନି ଦେବଗଣର ଆହ୍ୱାନକାରୀ ଋତ୍ୱିକ୍ ଏବଂ ପ୍ରଭୂତ ରତ୍ନଧାରୀ; ଆମ୍ଭେ ଅଗ୍ନିର ସ୍ତୁତିକରୁଁ ।" ଭାରତ ବହୁକାଳ ଶାନ୍ତି ସୁଖରେ ଥାଇ ବେଦଚର୍ଚ୍ଚା ଶ୍ରୁତିଦ୍ୱାରା ବେଦର ଯେଉଁ ଅର୍ଥ ବେଦମନ୍ତ୍ର ସଂଗୃହୀତ ହେବା ସମୟରେ ଋଷିମଣ୍ଡଳୀରେ ଜଣାଥିଲା ଏବଂ ଭାରତୀୟ ଲୋକମାନେ ଜ୍ଞାତ ହେଉଥିଲେ ତାହା ହରାଇଅଛି ଏବଂ ତାହା ବଦଳରେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ସ୍ୱାର୍ଥସାଧନତତ୍ପର ଟୀକାକାରମାନେ ଯାହା ଉପରୁ ଆଲସ ଦେଖି ଟୀକା କରିଗଲେ ଲୋକେ ତାହାହିଁ ଘେନି ବସି-ଅଛନ୍ତି । ଅଦ୍ୟାପି ପୂର୍ବ ପ୍ରଚଳିତ ଟୀକା ମିଳୁଅଛି, ସୁତରାଂ ଅଦ୍ୟାପି ବେଦାର୍ଥ ଯଥାର୍ଥରୂପେ ଜଣାଯିବାର ଉପାୟ ଅଛି । ତହିଁପାଇଁ ଯେ ଚେଷ୍ଟା କରିବେ, ସେ ତାହା ପାଇ ଅନିର୍ବଚନୀୟ ସୁଖ ଲାଭ କରିବେ । ମନୁଷ୍ୟର ମନ ଏମନ୍ତ ଭାବରେ ନିର୍ମିତ ହୋଇଅଛି ଯେ ତାହା ଈଶ୍ୱର-ପ୍ରାପ୍ତି ପାଇଁ ବା ଈଶ୍ୱର ବିଷୟ ଜାଣିବାକୁ ସର୍ବଦା ବ୍ୟଗ୍ର । ସୁତରାଂ ଯେଉଁ ବେଦଦ୍ୱାରା ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ବିଷୟ ସମ୍ୟକ୍‌ରୂପେ ଜଣାଯାଏ ତାହା ପାଠକରିବା ସମୟରେ ମନ ଯେ କି ଅଭୂତପୂର୍ବ ଆନନ୍ଦ ଲାଭ କରେ ତାହା ଯେ ବେଦ ପଢିଅଛନ୍ତି ସେହି ଜାଣନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ ପୂର୍ବୋକ୍ତ ବିଷୟମାନଙ୍କରୁ ପ୍ରଥମ ବିଷୟ ଆଲୋଚନା କରାଯାଉ ।

୧ । ଈଶ୍ୱର ନିରାକାର, ସର୍ବବ୍ୟାପୀ, ସର୍ବଦ୍ରଷ୍ଟା, ସର୍ବଜ୍ଞ ଏବଂ ସେ ଏହି ରମଣୀୟ ସଂସାର ସୃଷ୍ଟି କରିଅଛନ୍ତି । ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ ଲୋକଙ୍କର ଅନ୍ୟ ଉପାସ୍ୟ କିଛି ନାହିଁ ।

ଈଶ୍ୱରଙ୍କର ନିରାକାରତ୍ୱ ବେଦରେ ଈଶ୍ୱରଙ୍କର ନାମକରଣରୁ ଉତ୍ତମରୂପେ ସୂଚିତ ହୋଇଅଛି । "ଓଁ ଖଂ ବ୍ରହ୍ମ" ଏହା ବେଦ ବଚନ । ଅ, ଉ ଏବଂ ମ୍ ଏହି ତିନି ଅକ୍ଷରରେ ଓଁ ଶବ୍ଦ ନିଷ୍ପନ୍ନ ହୋଇଅଛି । ଅ-ରେ ବିରାଟ, ଅଗ୍ନି ଏବଂ ବିଶ୍ୱାଦି; ଉ-ରେ ହିରଣ୍ୟ ଗର୍ଭ, ବାୟୁ ଏବଂ ତୈଜସାଦି ଏବଂ ମ-ରେ ଈଶ୍ୱର, ଆଦିତ୍ୟ ଏବଂ ପ୍ରଜ୍ଞାଦି ସୂଚିତ ଅଛି । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ରକ୍ଷା କରନ୍ତି ବୋଲି ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ନାମ ଓଁ; ଆକାଶପରି ସର୍ବତ୍ର ବ୍ୟାପକ ବୋଲି ତାଙ୍କର ନାମ ଖଂ ଏବଂ ସର୍ବାପେକ୍ଷା ବୃହତ୍ ବୋଲି ତାଙ୍କର ନାମ ବ୍ରହ୍ମ ହୋଇଅଛି । ବହୁ ପ୍ରକାର ଜଗତକୁ ପ୍ରକାଶ କରି-ଅଛନ୍ତି ବୋଲି ଈଶ୍ୱରଙ୍କର ନାମ 'ବିରାଟ୍' । ପରମେଶ୍ୱର ଜ୍ଞାନ ସ୍ୱରୂପ ଓ ସର୍ବଜ୍ଞ ଏବଂ ଜାଣିବା, ପ୍ରାପ୍ତ ହେବା ଓ ପୂଜା କରିବାର ଯୋଗ୍ୟ ବୋଲି ତାଙ୍କର ନାମ 'ଅଗ୍ନି' । ଯାହାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଆକାଶାଦି ସମସ୍ତ ଭୂତ ପ୍ରବେଶ କରିଅଛି ଅଥବା ଯେ ତହିଁରେ ବ୍ୟାପ୍ତ ହୋଇ ଓ ପ୍ରବିଷ୍ଟ ହୋଇ ରହି-ଅଛନ୍ତି ସେହି ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କର ନାମ 'ବିଶ୍ୱ' । ଯାହାଙ୍କ-ଠାରୁ ସୂର୍ଯ୍ୟାଦି ତେଜଃସମ୍ପନ୍ନ ଲୋକ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇ ଯାହା-ଙ୍କର ଆଧାର ହୋଇ ରହିଅଛି ଅଥବା ଯେ ସୂର୍ଯ୍ୟାଦି ତେଜଃସ୍ୱରୂପ ପଦାର୍ଥର ଗର୍ଭ, ନାମ, ଉତ୍ପତ୍ତି ଏବଂ ନିବାସ-ସ୍ଥାନ ସେହି ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କର ନାମ 'ହିରଣ୍ୟଗର୍ଭ' । ଈଶ୍ୱର ଚରାଚର ଜଗତର ଜୀବନ ଏବଂ ତାହାକୁ ଧାରଣ ଓ ପ୍ରଳୟ କରନ୍ତି, ମଧ୍ୟ ସମସ୍ତ ବଳବାନ୍‌ଠାରୁ ବଳିଷ୍ଠ ବୋଲି ତାଙ୍କର ନାମ 'ବାୟୁ' । ଯେ ସ୍ୱୟଂ ପ୍ରକାଶସ୍ୱରୂପ ଏବଂ ସୂର୍ଯ୍ୟାଦି ତେଜସ୍ୱୀ ଲୋକର ପ୍ରକାଶକାରକ ସେହି ଈଶ୍ୱରଙ୍କର ନାମ 'ତୈଜସ' । ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କର ସତ୍ୟ, ବିଗୃହଣୀଳ ଜ୍ଞାନ ଏବଂ ଅନନ୍ତ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଅଛି ବୋଲି ତାଙ୍କର ନାମ 'ଈଶ୍ୱର' । ଯାହାଙ୍କର କେବେ ବିନାଶ ନାହିଁ ସେହି ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କ ନାମ ଆଦିତ୍ୟ । ଆଉ ଈଶ୍ୱର ଅଭ୍ରାନ୍ତ ଜ୍ଞାନଯୁକ୍ତ ହୋଇ ସମସ୍ତ ଚରାଚର ଜଗତର ବ୍ୟବ-ହାର ଯଥାଯଥ ଜାଣନ୍ତି ବୋଲି ତାଙ୍କର ନାମ 'ପ୍ରାଜ୍ଞ' । ଏ ସମସ୍ତ ଅର୍ଥ ମୋର ନିଜର ନୁହେ । ଏସବୁ ବେଦ ଏବଂ ଉପନିଷଦରୁ ଗୃହୀତ ହୋଇଅଛି । ଏଥିରୁ ପାଠକମାନେ ଦେଖିବେ ଯେ ଓଁ ଶବ୍ଦରୁ ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କର ଭାବୀଭୂତଗୁଣ, କର୍ମ ଏବଂ ସ୍ୱଭାବ ଜଣା ଯାଉଅଛି । ଯେ ଓଁ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ବୁଝି ତାହା ଉଚ୍ଚାରଣ କରିବ ସେହି ଏକା ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ଡାକ ଜାଣିବ ଓ ଡାକି ପାରିବ । ଶୁକପକ୍ଷୀକି ରାଧାକୃଷ୍ଣାଦି ପଢ଼ାଇଲେ ସେ ରାଧାକୃଷ୍ଣାଦି କହେ, ମାତ୍ର ତାହାର ଅର୍ଥ ସେ ଜାଣେ ନାହିଁ । ସୁତରାଂ ତାହା ମୁଖରେ ରାଧାକୃଷ୍ଣ ଯେପରି ନିଷ୍ଫଳ ସେହିପରି ଅର୍ଥ ନ ଜାଣିଲା ଲୋକ ମୁଖରୁ ଓଁ ଶବ୍ଦ ନିର୍ଗତ ହେବା ବ୍ୟର୍ଥ ଏବଂ ଅକାରଣ । ଗୋଟିଏ ପ୍ରଚଳିତ କଥା ଅଛି 'ଭାବଗ୍ରାହୀ ଜନାର୍ଦ୍ଦନଃ'; ଈଶ୍ୱର ଲୋକଙ୍କର ଭାବ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି । ତୁମ୍ଭର ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ନମ-ସ୍କାର କରିବାପାଇଁ ମନ ହୋଇଥିଲେ 'ନମୋ ବିଷ୍ଣବେ' ଅଥବା 'ନମୋ ବିଷ୍ଣାୟ' ଶୁଦ୍ଧ ବା ଅଶୁଦ୍ଧ ଯାହା କହ ଈଶ୍ୱର ତାହା ଗ୍ରହଣ କରିବେ । ମାତ୍ର ଯଦି ତୁମ୍ଭର ମନରେ ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ନମସ୍କାର କରିବାର ଭାବ ନ ଥାଇ ଈଶ୍ୱର ନାହାନ୍ତି ଅଥବା ଈଶ୍ୱର ପରାକ୍ରମଶାଳୀ ଇତ୍ୟାଦି ତାଙ୍କର ବିଦ୍ରୋହସୂଚକ ଭାବ ଥାଏ ଏବଂ ସେହି କଥା ବୁଝି ଅଥବା କିଛି ନ ବୁଝି ସେହି ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହାର କର, ତେବେ ଈଶ୍ୱର କଦାପି ତାହା ଗ୍ରହଣ କରିବେ ନାହିଁ । କଥାରେ ଅଛି 'ମନ ଘେନି ଫଳ' ଅତଏବ ସର୍ବଥା ସବୁ କଥା ବୁଝି ବ୍ୟବହାର କରିବା ଉଚିତ ଏବଂ ତହିଁରେ ଏକା ପୁରୁଷାର୍ଥ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅଛି । ପାଠକେ ଯଦି ଓଁ ଶବ୍ଦଦ୍ୱାରା ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ଚିହ୍ନିବାକୁ, ଚାହାନ୍ତି ମୁଁ ତାହା ଉପରେ ବୁଝାଇ ଦେଲି । ସୁତରାଂ ତାହା ଜାଣି ରଖିଲେ ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ଜାଣିବାପାଇଁ କିଛିମାତ୍ର ଅବଶିଷ୍ଟ ରହିଲା ନାହିଁ । 'ଓଁ' 'ଖଂ' ଏବଂ ବ୍ରହ୍ମ ଏହି ତିନି ନାମରୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ନାମଦ୍ୱାରା ଈଶ୍ୱରଙ୍କର ନିରାକାରତ୍ୱ ସୂଚିତ ହେଉଅଛି ।

'ପ୍ରତ୍ୟଙ୍ ଦେବାନାଂ ବିଶଃ ପ୍ରତ୍ୟଙ୍ ଉଦେଷି ମାନୁଷ୍ୟାନ୍ । ପ୍ରତ୍ୟଂ ବିଶ୍ୱଂ ସ୍ୱର୍ଦୃଶେ ।' ସୁତରାଂ ଋଗ୍‌ବେଦର କଥା ଅନୁଯାୟୀ ଈଶ୍ୱର ସର୍ବବ୍ୟାପୀ, ସକଳାନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ ଏବଂ ସମସ୍ତ କର୍ମସାକ୍ଷୀ ହେବାରୁ ଲୋକଙ୍କର ଉପାସନୀୟ ଅଟନ୍ତି ।

'ଅଭିହି ଦେବ ସବିତରୀଶାନଂ ବାର୍ଯ୍ୟାଣାମ୍ । ସଦାବନ୍ ଭୁଗମୀମହେ ।' ଏହା ମଧ୍ୟ ଋଗ୍‌ବେଦର ବଚନ । ସକଳ ଭୁତର ପ୍ରକାଶକ, ସମସ୍ତ ଜଗତର ଉତ୍ପତ୍ତିକାରୀ ଏବଂ ସମସ୍ତଙ୍କର ରକ୍ଷାକାରୀ ପରମେଶ୍ୱର ସବୁ ସମୟରେ ଉପାସନାର ଯୋଗ୍ୟ ଅଟନ୍ତି । ଏ ଭଳି ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କୁ ଛାଡି ଅନ୍ୟର ଉପାସନା କରି ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ଉପାସନାର ଫଳ ପ୍ରାପ୍ତିର ଆଶା କଦାପି କରାଯାଇ ନ ପାରେ । ସୁତରାଂ ଈଶ୍ୱରଙ୍କର ଉପାସନାର ପ୍ରୟୋଜନ ହେଲେ ଅନ୍ୟ କିଛି ମାତ୍ର ପଦାର୍ଥ ସ୍ଥାପନ କରିବା କାହାର ପକ୍ଷରେ ଉଚିତ ନୁହେ ।

ଈଶ୍ୱରଙ୍କର ସର୍ବଜ୍ଞତା ଗୁଣ ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ଋଗ୍‌ବେଦର "ପୂଷା ରାଜାନମାଘୃଣିରପଗୂଢ଼ଂ ଗୁହ୍ୟାହିତମ୍ । ଅବିନଦଚିତ୍ରବର୍ହିଷମ୍ ।" ମନ୍ତ୍ରରେ ସୂଚିତ ଅଛି । ଜଗତର ସୃଷ୍ଟିକର୍ତ୍ତା ସମସ୍ତଙ୍କର ପୋଷଣକର୍ତ୍ତା ସମସ୍ତଙ୍କର ହୃଦୟସ୍ଥ ପ୍ରାଣ ଓ ଜୀବକୁ ଜାଣନ୍ତି ।

ନହି ତେକ୍ଷେତ୍ରଂ ନ ସହୋ ନ ମନ୍ୟୁଂବୟୁଶ୍ଚ ନାମୀ ପତୟନ୍ତ ଆପୁଃ । ନେମା ଆପୋ ଅନିମିଷଂ ଚରନ୍ତୀର୍ନ ଯେବା ଉପ୍ୟ ପ୍ରମିନଂତ୍ୟମ୍ ।" ଏହା ମଧ୍ୟ ଋଗ୍‌ବେଦର ବଚନ । ଈଶ୍ୱରଙ୍କର ଅନନ୍ତ ସାମର୍ଥ୍ୟ ଥିବାରୁ ତାଙ୍କ ପରିମାଣ ଅଥବା ତାଙ୍କର ସମକକ୍ଷ କେହି ହୋଇ ନ ପାରେ । ଯେଉଁ ସବୁ ଲୋକ ଚଳୁଅଛି ତହିଁର ଚଳନ ଦ୍ୱାରା ତହିଁରେ ବ୍ୟାପ୍ତ ଥିବା ପରମେଶ୍ୱର ଚଳୁ ନାହାନ୍ତି, କାରଣ ଯେ ସବୁ ଜଗତରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ରହିଅଛି ସେ କିପରି ଚଳିବ ? ଏମନ୍ତ ଈଶ୍ୱରଙ୍କର ଉପାସନା ଛାଡି କାହାର ପୂର୍ଣ୍ଣ ବା ଅଖଣ୍ଡିତ ରାଜ୍ୟ ଅଥବା ସୁଖ ହୋଇ ନ ପାରେ । ସୁତରାଂ ଅବିନାଶୀ ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କର ଉପାସନା ସମସ୍ତଙ୍କର କରିବା ଉଚିତ ହେଉଅଛି । ଆଉ ଅଧିକ ମନ୍ତ୍ର ଉଦ୍ଧୃତ କରିବାର ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ । ବେଦର ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ଗୁଣାବଳୀ ଲିପିବଦ୍ଧ ହୋଇଅଛି । ତାହା ପଢିଲେ ମନ୍ତ୍ରମୁଗ୍ଧ ସର୍ପ ପ୍ରାୟ ମନ ଆଉ କାହିଁରେ ତୃପ୍ତ ହେବ ନାହିଁ । ଯେଉଁ ବେଦମନ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା ଈଶ୍ୱରଙ୍କର ନାମ, ଈଶ୍ୱରଙ୍କର ପରିଚୟ ଏବଂ ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମନୁଷ୍ୟର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଜଣାଯାଏ, ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେଙ୍କ ଅଭିଶାପ ଦେଇ ତାହା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ପଢିବାକୁ ନିଷେଧ କରି ଦେଲେ ; ଆମ୍ଭେମାନେ ଆଉ କିପରି ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ଚିହ୍ନିପାରିବୁଁ ? ଅଥବା ଚିହ୍ନି ପାରି ତାଙ୍କର ଅଭିମତ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ପାରିବୁଁ ? ବେଦମନ୍ତ୍ରରେ ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ଚିହ୍ନାଯାଏ ସତ୍ୟ ; ମାତ୍ର ଯେ ସେହି ମନ୍ତ୍ରର ଅର୍ଥ ବୁଝିଅଛି ସେହି ଏକା ଚିହ୍ନି ପାରିବ—ଅନ୍ୟ କେହି ନୁହେ । ଯେଉଁ ଲୋକ ଶୁକ ପକ୍ଷୀର ରାଧା କୃଷ୍ଣ ପଢିଲାପରି କେବଳ ବେଦମନ୍ତ୍ର ଟୁକିବ ପରିଷ୍ଟେଇ ରଖିଅଛି ସେ ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ଚିହ୍ନି ନାହିଁ ଅଥବା ଚିହ୍ନି ପାରିବ ନାହିଁ । ଅଧିକାଂଶ ବେଦାଧ୍ୟାୟୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହି ଦଳଭୁକ୍ତ ଅଟନ୍ତି । ଅନେକେ ପୁଣି ଅଯଥାର୍ଥ ଟୀକା ପଢି ଅର୍ଥ ଜାଣିଲେ ମଧ୍ୟ ନ ଜାଣିଲା ପରି ଅଟନ୍ତି । ଅଧିକ କଥା ତେଣିକ ଆଉ ଏକା ଗାୟତ୍ରୀ ମନ୍ତ୍ର ଯାହା ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କର ପରମ ଆଦରଣୀୟ ବସ୍ତୁ ଏବଂ ଯାହାକୁ କଦାପି ଭୁଲିବେ ନାହିଁ ବୋଲି ପଣ୍ଡିତାରେ ଗଣ୍ଠି ପକାଇ ସର୍ବଦା ଦେହରେ ଧାରଣ କରିଅଛନ୍ତି,—ମୁଁ ପଚାରେଁ—କେତେଜଣ ବ୍ରାହ୍ମଣ ତାହାର ଅର୍ଥ ଜାଣନ୍ତି ? ଯେଉଁ ଗାୟତ୍ରୀ ମନ୍ତ୍ରରେ ଈଶ୍ୱରଙ୍କର ତାବତୀୟ ଗୁଣ, କର୍ମ ଏବଂ ସ୍ୱଭାବ ସୂଚିତ ଅଛି, ଯାହାକୁ ଜାଣି ପୃଥିବୀଠାରୁ ଈଶ୍ୱର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତ ଲୋକ ଚିହ୍ନାଯାଏ ଏବଂ ଯାହା ଜାଣିଲେ ମନୁଷ୍ୟର ଅବଶ୍ୟକର୍ତ୍ତବ୍ୟରେ ଆଉ ସନ୍ଦେହ ରହେ ନାହିଁ ସେହି ଗାୟତ୍ରୀ ମନ୍ତ୍ର କେତେଜଣ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବୁଝିଅଛନ୍ତି ଅବା କେତେଜଣ ତଦନୁଯାୟୀ କାର୍ଯ୍ୟ କରନ୍ତି ? ଅନ୍ୟ କଥା ତେଣିକ ଆଉ ବେଦରେତ ସ୍ପଷ୍ଟ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଅଛି ଯେ, ସମସ୍ତେ ବେଦ ପାଠ କରିବେ ଏବଂ ଯେ ପଢିବ ସେ ମଧ୍ୟ ପରକୁ ପଢାଇବ । ମୁଁ ପଚାରେଁ କେତେଜଣ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବେଦ ପଢାଇବାରେ ବ୍ରତୀ ହୋଇଅଛନ୍ତି ? ପାଠକେ କହିବେ ଆଉ ଏକାଳରେ ବେଦ ପଢାଇବାର ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ । ଯେଉଁ

Digitized by srujanika@gmail.com

ବ୍ରାହ୍ମଣ ବେଦ ପଢାଇବାପାଇଁ ଶ୍ରମ କରିବ ତାହାକୁ ଦାନା ମିଳିବ ନାହିଁ । ଯାହା ଆସକ୍ତ କଲେ ନିଜର ଉଦର ପୋଷଣର ସଂସ୍ଥାନ ହେବ ନାହିଁ ତାହାକୁ ଆସକ୍ତ କରିବା-ପାଇଁ ଅକାରଣ ଶ୍ରମ କରି ଜୀବନ ନଷ୍ଟ କରିବା ବୃଥା । ସୁତରାଂ ତାକୁ ଶ୍ରୁତ ଚାକରୀ କଲେ ସହଜରେ ଉଦର ପୂର୍ତ୍ତି ହେବ ଏବଂ ଯାହା କଲେ ଚାକରୀ ମିଳିବ ତହିଁରେହିଁ ଶ୍ରମ କରିବା ଉଚିତ । ଏସବୁ କଥା ବେଦାର୍ଥ ନ ଜାଣିଲା ଲୋକଙ୍କ ମୁଖରୁ ଏକା ବାହାରିବ । ବେଦରେ ଡୋର ବାନ୍ଧିଦେବାକୁ ସିନା ଏତେ କଥା ବ୍ରାହ୍ମଣକୁ ଶୁଣି-ବାକୁ ହେଲା । ବେଦଚର୍ଚ୍ଚା ବନ୍ଦ କରି ସହଜରେ ଉଦର ପୋଷଣର ଯେଉଁ ଉପାୟ ଥା ବାନ୍ଧି ଗଲେ ଏକାଳକୁ ତାହା ଚଳିଲା ନାହିଁ ବୋଲି ସିନା ବ୍ରାହ୍ମଣେ ନିନ୍ଦାରେ ଭାଗୀ ହେଲେ । ନିରାକାର ଈଶ୍ୱର ବଦଳରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ବାଲିଗରଡ଼ାଠାରୁ ଚଣ୍ଡିକା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନାନାପ୍ରକାର ପଥର ମୂର୍ତ୍ତି ଦେଇ ଏକାଳକୁ ସମ୍ଭାଳି ନ ପାରିଲେ ବୋଲି ଏତେ କଥା ଶୁଣିଲେ । ବର୍ତ୍ତ-ମାନ ଶିକ୍ଷାର କାଳ । ଇଉରୋପ, ଆମେରିକାର ଶିକ୍ଷା ପ୍ରଭାବ ଦେଖି ଆମ୍ଭେମାନେ ସ୍ତବ୍ଧ ହୋଇଅଛୁଁ । ସେହି ଶିକ୍ଷା ଆମ୍ଭ-ମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କରି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଜ୍ଞାନ-ଚକ୍ଷୁ ଉନ୍ମୀଳିତ କରି ଦେଇଅଛି । ବିଦ୍ୟାଳୟର ଛାତ୍ରମାନେ ପିଲୁଳା ଏବଂ ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କର ପ୍ରଭେଦ ବୁଝି ପାରିଅଛନ୍ତି । ପିଲାକୁ କଣ୍ଠେଇ ଦେଇ ଭୁଲାଇଲା ପରି ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ଆମ୍ଭ-ମାନଙ୍କୁ ପଥର ମୂର୍ତ୍ତି ଗୋଟିଏ ଧରାଇ ଦେଇ ବେଦ ଛଡ଼ାଇ ନେଇଅଛନ୍ତି । ଏତେକାଳ ଅଜ୍ଞତାବଶତଃ ଆମ୍ଭେମାନେ ବୁଝି ପାରି ନ ଥିଲୁଁ । ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଶିକ୍ଷା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଆଖିରେ ଅଙ୍ଗୁଳି ଦେଇ ତାହା ବୁଝାଇ ଦେଇଅଛି । ପଥର ମୂର୍ତ୍ତି-ଟିରେ ଯେ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ହେବ ନାହିଁ ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ନିଜେ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ତାହା ସ୍ୱୀକାର କରନ୍ତି । ମୂର୍ତ୍ତିମାନ ଯେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ କଳ୍ପିତ ବସ୍ତୁ ତାହା ସେମାନେ ଜାଣନ୍ତି । ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ପୂଜା କରିବାରେ ସାହାଯ୍ୟ ହେବ ବୋଲି ଶାସ୍ତ୍ରାଦି ପରି ଈଶ୍ୱରଙ୍କର ଗୁଣ, କର୍ମ ଓ ସ୍ୱଭାବ ଯୋଗ ନାନାଦି ମୂର୍ତ୍ତି କଳ୍ପିତ ହୋଇଅଛି, ଏବଂ ସେହି ମୂର୍ତ୍ତିମାନଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଯେତେ ଅସମ୍ଭବ ଏବଂ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ କାହାଣୀ ପୁରାଣମାନଙ୍କରେ ଦିଆଯାଇ, ଲୋକ ଭୁଲାଇବାର ଚେଷ୍ଟା ହୋଇଅଛି । ଏତେକାଳ ଏ ପ୍ରତାରଣା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଯାହା ଜଣା ନ ଗଲା ତାହା ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କର ଗଭୀର ଚାତୁରୀର ପରି-ଚୟକତା ଭିନ୍ନ ଅନ୍ୟ କିଛି ନୁହେ ।

ମୋର ଜଣେ ବନ୍ଧୁ ଏସବୁ କଥା ଶୁଣି ମୋତେ ଦିନେ ପଚାରିଲେ ପୁରାଣ ମିଥ୍ୟା କି ବେଦ ମିଥ୍ୟା ଏକଥା କିରୂପେ ଜଣାଯିବ? ମୁଁ ବନ୍ଧୁଙ୍କୁ କହିଲି ପୁରାଣମାନେ ଏକ ବାକ୍ୟରେ ବେଦ ସତ୍ୟ ଏବଂ ସନାତନ ଧର୍ମ ବୋଲି କହି ଯାଇଅଛନ୍ତି । ସୁତରାଂ ବେଦ ମିଥ୍ୟା ବୋଲି କହିବାର ଉପାୟ ନାହିଁ । ଯଦି ବେଦ ସତ୍ୟ ହେଲେ ତହିଁର ଉପଦେଶର ବିରୋଧୀ ପୁରାଣ ନିଶ୍ଚୟ ମିଥ୍ୟା—ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ଆମ୍ଭେ-ମାନେ ପୁରାଣ ଅଳ୍ପ ବହୁତ ଜାଣୁ; ମାତ୍ର ବେଦ ଆଦୌ ଜାଣୁ ନାହିଁ, ସୁତରାଂ ପୁରାଣକୁ ମିଥ୍ୟା ବୋଲିବା ପାଇଁ ସାହସ ହେଉ ନାହିଁ । ଯଦି ବେଦ ଯେତେବେଳେ ନ ଜାଣୁ ଦିଲ୍ଲୀର ଲଡ୍ଡୁ ବଡ଼ ମିଷ୍ଟ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ତହିଁକି କ୍ଷମତା ଚଳିବ ନାହିଁ ।

ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ପ୍ରଚଳିତ ପୂଜାରେ ଯେ ପ୍ରତାରଣା ଅଛି ସେଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ଦେବୀ ପୂଜା ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ପୂଜା । ଓଡ଼ିଶାରେ ମଧ୍ୟ ତାହା ସର୍ବତ୍ର ପ୍ରଚଳିତ ଅଛି ଏବଂ ବଙ୍ଗଳାରେ ସେଥିର ବିଶେଷ ଆଡମ୍ବର । ଯେଉଁ ଦେବୀଙ୍କି ଆମ୍ଭେମାନେ ପୂଜା କରୁଁ ସେ ଚରାଚର ବିଶ୍ୱ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର କର୍ତ୍ତ୍ରୀ ବୋଲି ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ତାଙ୍କୁ ବଳ କେହି ନାହିଁ । ସେ ସମସ୍ତ ଜଗତର ଆଧାର, ସମସ୍ତ ଲୋକଙ୍କର ହର୍ତ୍ତ୍ରୀ, କର୍ତ୍ତ୍ରୀ, ବିଧାତ୍ରୀ, ସମସ୍ତ ଜଗତର ଶକ୍ତିରୂପେ ବିରା-ଜିତା, କ୍ଷୁଧା ତୃଷାଦି ସମସ୍ତ ସେହି ଏବଂ ତାଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି ଜଗତରେ କିଛି ନାହିଁ କିମ୍ବା ତାଙ୍କ ଛଡ଼ା ଜଗତ ନାହିଁ । ଏଭଳି ଦେବୀଙ୍କି ପୂଜା କରିବାପାଇଁ କାହାର ମନ ନ ବଳିବ? ସେ ଦେବୀ କେବେ ଥିଲେ, କେଉଁଠାରେ ଥିଲେ ଅଥବା ସର୍ବଦା ସବୁ ସ୍ଥାନରେ ଅଛନ୍ତି, ଏ କଥାରେ ସନ୍ଦେହ ସୁଦ୍ଧା ହୋଇ ନ ପାରେ । ତେବେ ତାଙ୍କର ପୂଜା ସର୍ବାଗ୍ରଗଣ୍ୟ । ମାତ୍ର ପୁରୋହିତ ମହାଶୟ ଦେବୀ ପୂଜା ଆରମ୍ଭ କରିବାକୁ ଯାଇ ପ୍ରଥମରେ ଉଚ୍ଚାରଣ କରିବେ 'ଓଁ ନମୋ ନାରାୟଣାୟ !' କିହୋ ତୁମ୍ଭେ ଦେବୀ ପୂଜା କରିବାକୁ ଯାଉଅଛ—ନାରା-ୟଣ କଥା ପୁଣି କାହିଁ ଆଣିଲ? କଣ ଦେବୀ ଛଡ଼ା ପୁଣି ଆଉ ଗୋଟିଏ ନାରାୟଣ ଅଛନ୍ତି? ସେ ନାରାୟଣ ଦେବୀଙ୍କଠାରୁ ବଡ଼ ନା ସାନ? ଯେବେ ବଡ଼ ଦେବୀ ପୂଜାରେ ପ୍ରୟୋଜନ

Digitized by srujanika@gmail.com

ନାହିଁ ନାରାୟଣଙ୍କ ପୂଜା କଲେ ହେଲା । ଯେବେ ସାନ ତାଙ୍କ ନାମୋଚ୍ଚାରଣର ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ । କୌଣସି ପୁରୋହିତ ମହାଶୟଙ୍କୁ ଏ ପ୍ରଶ୍ନ କରିବାରୁ ସେ ନିରୁତ୍ତର ହୋଇ କହିଲେ ତାହାହିଁ ପୂଜାର ପଦ୍ଧତି । ନାରାୟଣଙ୍କୁ ପୂଜା ନ କଲେ ଅନ୍ୟ ପୂଜା ହୋଇ ନ ପାରେ । ଏକଥା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବେଦ ବିରୋଧୀ । ବେଦରେ ଏକମାତ୍ର ଈଶ୍ୱର ଉପାସ୍ୟ ବୋଲି ଲେଖା ଅଛି । ତାହା ଛାଡ଼ ଭ୍ରମରେ ଯତ ଈଶ୍ୱର-ଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଶକ୍ତି ଅଥବା ସ୍ୱଭାବର ଉପାସନା କରି ଲାଭ କଣ? ଭଗବଦ୍‌ଗୀତାରେ ଲେଖା ଅଛି, ଯେ ଯେଉଁ ଭାବରେ ମୋତେ ପୂଜା କରେ ମୁଁ ତାକୁ ସେହିପରି ଭାବରେ ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏଁ । ଯେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଈଶ୍ୱରଙ୍କର ପୂଜା କରିବ ତାହାର ପୂଜା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ପୂଜା ଅଟେ, ଆଉ ଯେ ଅଂଶିକ ଅର୍ଥାତ୍ ଈଶ୍ୱ-ରଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଶକ୍ତି ବା ସ୍ୱଭାବ ବୋଧରେ ନାନା ଦେବ ଦେବୀଙ୍କର ପୂଜା କରିବ ସେ ସେହିପରି ହେବ । ଯେ କାଳୀ ପୂଜା କରି ମଦ୍ୟ ମାଂସ ଖାଇ ଉନ୍ମତ୍ତ ହେବ, ସେ ସେହିପରି ଭାବରେ ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ପାଇବ ଅର୍ଥାତ୍ ଏକାବେଳକେ ନଷ୍ଟ ହୋଇଯିବ । ତେବେ ଆଉ କାଳୀ ପ୍ରତିମାଙ୍କ ଆଗରେ 'ମା ମୋତେ ରକ୍ଷା କର' କହି କି ଫଳ ଅଛି? ଭଗବଦ୍‌ଗୀତାର କଥାର ଅର୍ଥ ଅଛି । ସେହି ଭଗବଦ୍‌ଗୀତାରେ ପୁଣି ସ୍ୱାର୍ଥପର ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ଅନେକ ଶ୍ଳୋକ ଗଞ୍ଜି ଦେଇଅଛନ୍ତି । ମାତ୍ର ପ୍ରକୃତରେ ତହିଁରେ ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ଉପାସନା ଏବଂ ପୂଜା କରିବାର ଶିକ୍ଷା ଦିଆ ଯାଇଅଛି । ମାଟି ଅବା ପଥରର ପ୍ରତିମା ଗଢ଼ି ପୂଜା କରିବାରେ କିଛି ଲାଭ ନାହିଁ । ତାହା କଲେ ସେହି ଭଗବଦ୍‌ଗୀତାର କଥା ମତେ ଆମ୍ଭେମାନେ ମାଟି ଅଥବା ପଥର ହୋଇଯିବୁଁ । ଚିରକାଳ ଗୋଟିଏ ପଥର ଅଥବା ମାଟିର ପ୍ରତିମା ନିକଟରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଭକ୍ତିଭାବରେ ହାତ ଯୋଡ଼ି ବସିଥିଲେ କଡ଼ାଏ କଉଡ଼ି ସୁଦ୍ଧା ମିଳିବ ନାହିଁ; ମାତ୍ର ବେଦଉକ୍ତ ଅବଗତ ହୋଇ ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ମନେ ରଖି ତାଙ୍କୁ ଭୟ କରି ସର୍ବଦା ସତ୍କର୍ମରେ ତତ୍ପର ଥାଇଁ କାର୍ଯ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପୁରୁଷାର୍ଥ ସାଧନ କଲେ ଧନ ରତ୍ନ ସମସ୍ତ ମିଳିବ । 'ଉଦ୍ୟୋଗିନଂ ପୁରୁଷ ସିଂହ ମୁପୈତି ଲକ୍ଷ୍ମୀଃ' । ଦୈବେନ ଦେୟମିତି କାପୁରୁଷା ବଦନ୍ତି ।

(କ୍ରମଶଃ)

ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ।

ମଧ୍ୟକାଳ ।

[୧୬ଶ ଶତାବ୍ଦୀର ମଧ୍ୟଭାଗଠାରୁ ୧୮ଶ ଶତାବ୍ଦୀର ମଧ୍ୟଭାଗ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ]

୧ମ ସ୍ତର——ମୁକୁନ୍ଦ ଦେବଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁପରେ ଓଡ଼ିଶାର ସ୍ୱାଧୀନତାଲକ୍ଷ୍ମୀ ତିରୋହିତ ହେଲା । ଦେଶବାସୀମାନଙ୍କ ଉପରେ ଯବନମାନଙ୍କ ଅତ୍ୟାଚାର କ୍ରମଶଃ ବର୍ଦ୍ଧିତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ଯବନମାନଙ୍କ ଉତ୍ପୀଡ଼ନରେ ପରାଧୀନତା-ଶୃଙ୍ଖଳା-ବଦ୍ଧ ଦେଶବାସୀମାନେ ସଙ୍କୁଚିତ ହେଲେ, ଦିନକୁ ଦିନ ସେମାନଙ୍କର ଭୟର ଅଶଙ୍କା ବଢ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲା । ତେଣୁ-କରି ସାହିତ୍ୟ ମଧ୍ୟ ସଙ୍କୋଚନ ବା ହ୍ରାସ ଭଜିଲା, ଯେହେତୁ ସ୍ୱାଧୀନ ଭାବରେ ହୃଦ୍‌ଗତ ଭାବ ବିସ୍ଫାରିତ ନ ହେଲେ କୌଣସି ସାହିତ୍ୟ ସରସ ହୁଏ ନାହିଁ । ନୂତନ ରାଷ୍ଟ୍ରବିପ୍ଳବ ଉପସ୍ଥିତ ହେବାରୁ ସାହିତ୍ୟର ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିଲା । କଥାରେ କହନ୍ତି ରାଜାନୁଗତ ଧର୍ମ୍ମ, ଭାଷାମଧ୍ୟ ସେହିପରି ରାଜାନୁ-ଗାମିନୀ । ମୁସଲମାନମାନେ ଏ ଦେଶରେ ନିଜର ଭାଷା ଚଳାଇବାକୁ ଲାଗିଲେ । ପୂର୍ବର ରୀତି ବହୁପରିମାଣରେ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇଗଲା । ତୋଡ଼ରମଲ୍ଲଙ୍କ ଶାସନ କର୍ତ୍ତୃ ସମୟରେ ଓଡ଼ିଆ ପରିବର୍ତ୍ତରେ ପାରସିକ ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହୃତ ହେବାର ପ୍ରସ୍ତାବ ହେଲା । ଯଥା :—ଦଣ୍ଡପାଟ=ସୁଗନା, ଗ୍ରାମ=ମୌଜା, ଖଣ୍ଡ=ଜିଲ୍ଲା, ବିଗ୍‌ରାଲୟ=କଚେରି, ଭୂମି=ଜମି, ପ୍ରଧାନ=ମକଦମ; ବିଷୟ=ତାଲୁକ, ବିଷୟୀ=ତାଲୁକଦାର ଇତ୍ୟାଦି । ସେହି ଦିନଠାରୁ ଓଡ଼ିଆରେ (ବିଶେଷତଃ ରାଜକାର୍ଯ୍ୟବିବରଣ ଲେଖାରେ) ଓକିଲ, ମୋକ୍ତାର, ଦରଖାସ୍ତ, ମୋଫସଲ, ମୁରବ୍ବୀ, ଇଲାକା ପ୍ରଭୃତି ପାରସିକ ଶବ୍ଦ ଚଳି ଆସୁଅଛି । ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ମହତ୍ତା କ୍ଷତି ଘଟିଅଛି ! ଏପରିକି ସେହି ସବୁ ସ୍ଥଳରେ ପୂର୍ବେ ଯେଉଁ ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦମାନ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିଲା, ସେଗୁଡ଼ିକ ଏକାବେଳେକେ ଲୁପ୍ତ ପ୍ରାୟ । ବର୍ତ୍ତମାନ କଚେରିର ଭାଷା ଏକ ପ୍ରକାର ବିକୃତ ଆକାର ଧାରଣ କରିଅଛି । ଶଂସିତ ସମୟରେ ବୈଷ୍ଣବ ଧର୍ମ୍ମ ପ୍ରଚାରର ହ୍ରାସ ହୋଇ ନ ଥିଲା, ମୁସଲମାନ ଧର୍ମ୍ମ ଅଳ୍ପେ ଅଳ୍ପେ ସଂକ୍ରାମିତ ହେଉଥିଲା । ସେହି ବୈଷ୍ଣବ ଓ ମୁସଲମାନ ଧର୍ମ୍ମ ସମନ୍ୱୟରେ ଏକ ନୂତନ

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିଧିର ଅନୁଷ୍ଠାନ ହୋଇଅଛି । ତାହା କଣ? ସତ୍ୟପୀର ପୂଜା, ପୀର ମୁସଲମାନମାନଙ୍କ ଆରାଧ୍ୟ ଦେବ ଜନ୍ମ ହିନ୍ଦୁମାନେ ସେହିଦିନଠାରୁ ତାହାଙ୍କୁ ନାରାୟଣ ସ୍ୱରୂପ ପୂଜା କରନ୍ତି । ଏହି ସମୟରେ ଯେ, କେବଳ ଧର୍ମ୍ମ ବିପ୍ଳବ ଘଟିଥିଲା ତାହା ନୁହେ, ଭାଷା ବିପ୍ଳବ ମଧ୍ୟ ଘଟିଅଛି । ଏହି ସମୟରେ ବୈଷ୍ଣବ ସମ୍ପ୍ରଦାୟଭୁକ୍ତ ଅନେକ ବଙ୍ଗାଳୀ ଉତ୍କଳରେ ବାସ କରୁଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ସହବାସରେ ଓଡିଆମାନେ ବଙ୍ଗ-ଭାଷା ଶିକ୍ଷାକଲେ ଏବଂ ଭାଷା ଟିକିଏ ବଙ୍ଗଭାଷା ମିଶ୍ରିତ ହୋଇ ଯାଇଥିଲା । ଅନେକ ଓଡିଆ ବଙ୍ଗ ଭାଷାରେ ମଧ୍ୟ ଗ୍ରନ୍ଥାଦି ଲେଖିଥିଲେ । ଶଂସିତ ନବବିଧି ପ୍ରତି ଆଲୁଷ୍ଟ ହୋଇ ସେ ସମୟରେ ଯେଉଁ ସବୁ 'ପାଲା' ପୁସ୍ତକ (ବର୍ତ୍ତମାନ ୨୧ ଖଣ୍ଡ ପ୍ରକାଶିତ) ରଚିତ ହୋଇଥିଲା, ସେଥିରେ ପିରଙ୍କ ମାହାତ୍ମ୍ୟ ପରକ୍ରମ୍ୟକ କଥା ପୁରାଣର ଅନୁକରଣରେ ଲିଖିତ ହୋଇଅଛି, ସେ ଗୁଡିକ ଯେଉଁମାନେ ରଚନା କରିଅଛନ୍ତି, ତନ୍ମଧ୍ୟରେ 'କବିକର୍ଣ୍ଣ' ପ୍ରଧାନ, ପୁସ୍ତକ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ବଙ୍ଗ-ଭାଷାରେ ଲିଖିତ ନୁହେ । ତହିଁର ସ୍ଥଳେ ୨ ବିଶୁଦ୍ଧ ବଙ୍ଗଳା, ମିଶ୍ରିତ ଭାଷା ଏବଂ ଓଡିଆ ଦେଖାଯାଏ । ଗୋଟିଏ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଦେଖନ୍ତୁ :—

"ବିଦେଶୀ ବୋଲଇ ଘର ପଣ୍ଡିମ ଦେଶରୁ ।
ନୀଳଧ୍ୱଜ ରାଜାର ମୁଁ ଅଟଇ କୁମର ।
ଶ୍ୱେତବିଷ୍ଣୁ ଯେ ନାମ ଅଟଇ ମୋହର ।
ତୀର୍ଥ କରିବାକୁ ମୁହିଁ ଆସିଛି ସହର ।"

ଅନ୍ୟଞ୍ଚ :—'ସାତମାସ ଚାନ୍ଦକଲା ନ ପାରଇ ଉଠି ।
ବଡ଼ଇ ହରଷେ ଖାଏ ପାଁଶ ପୁଡ଼ାମାଟି ।
ଅଚ୍ଛୁତ କରିଆ ଏବେ କିଛି ଯେ ମାଗଇ ।
ଗରମ ଖିଚିଆ ଏବେ ଶୀତଳ ଲୋଡ଼ଇ ।
ଜ୍ୟେଷ୍ଠମାସେ ପାକାଆମ ଅଷାଢେ କାଠାଳ ।
ଶ୍ରାବଣରେ ଖଇ ଦଇ ଭାଦ୍ରବରେ ଡାଲ ।
(ଶେ: ବ: ପାଲା)

ଜାହିର, ଫତେ, କରାମତ, ବରାବର, ବାହୁ, ହକକଥା (ପ୍ରସ୍ତାବ) ପ୍ରଭୃତି ଅନେକ ପାରସିକ ଶବ୍ଦ ଏହି ପୁସ୍ତକମାନ-ଙ୍କରେ ବିଶେଷଭାବରେ ବ୍ୟବହୃତ ଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । ଦୁଃଖୀଶ୍ୟାମଦାସନାମକ ଜଣେ ଓଡିଆ କବି ଉକ୍ତ ରୀତିରେ 'ମଧୁ ମଙ୍ଗଳ' ପୁସ୍ତକ ଲେଖିଥିଲେ । ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ—ଯଥା :—

"ଭାଲେ ଗୋରଚନାଚିତା ନୟନେ ଅଞ୍ଜନ ।
ମକର କୁଣ୍ଡଲ କର୍ଣ୍ଣେ ଦିଶେ ଶୋଭାବନ ।
ନାସାଯୁଗେ ତାରଦଣ୍ଡୀ କଣ୍ଠ, ଚାପସର ।
ହୃଦେ ବ୍ୟାଘ୍ର-ନଖ ଶୋହେ ଘନେକ ବିଜୁଳି ?
ତିସର ମୁକୁତ ଛେଟ୍ କଣ୍ଠେ ନୁଭୁହାର ।
ବାହେ ବାଜୁବନ୍ଧ ଦେଖି କଙ୍କନ ଶ୍ରୀକର ।"

ଅନ୍ୟଞ୍ଚ :—"ଅୟରେ ଗୋବିନ୍ଦ କତ ଜଞ୍ଜାଲ ତୋହର ।
କେ ସହି ପାରିବ ବାପ ଏମନ ବେଭାର ।
ଏତେ ବୋଲି ବେନ ନେଉଁ ନୀର ଅନ ଥନ୍ ।
ଗୋବିନ୍ଦ ମଙ୍ଗଳ ରସେ ଦୁଃଖୀ ଶ୍ୟାମ ଗାନ୍ ।"

"କଲେ ତୁମି ଯାବ ନାହିଁଗୁ (ଗ୍ରି) ହେ ଥାକ ବେନଭାନ୍ ।
କତ ଦୁଃଖେ ପାଇ ମୁଁ ଅଛୁଁ । ମ: ମ:

ଦୁଃଖୀ ଶ୍ୟାମ ଦାସ ଜଣେ ଭକ୍ତଥିଲେ । ପ୍ରେମମୟ ରାଧାକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଚରିତ ଅବଲମ୍ବନକରି ସେ 'ମଧୁ ମଙ୍ଗଳ' ରଚନା କରିଥିଲେ । ତାହା ବିଭିନ୍ନ ଛନ୍ଦରେ ଲିଖିତ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଛନ୍ଦ ଅତି କ୍ଷୁଦ୍ର ଏବଂ ମାର୍ଜିତ ଭାଷାରେ ଲିଖିତ । ବାତ୍ସଲ୍ୟରସର ବର୍ଣ୍ଣନାଗୁଡିକ ବାସ୍ତବିକ ହୃଦୟ-ଗ୍ରାହୀ । ଏତଦ୍‌ବ୍ୟତୀତ ଚୈତନ୍ୟ ଚରିତାମୃତ, କୃଷ୍ଣଲୀଳାମୃତ ପ୍ରଭୃତି ଧର୍ମ୍ମଗ୍ରନ୍ଥ ଏହି ସମୟରେ ଲିଖିତ ହୋଇଥିଲା । ସମ୍ଭବତଃ ଏହି ସମୟରେ 'ମାଧବୀ' ନାମ୍ନୀ କରଣ ମହିଳା ବଙ୍ଗଭାଷାରେ 'ପାରିଜାତମାଳା' ରଚନା କରିଥିଲେ ।

୨ୟ ସ୍ତର—(ପ୍ରେମିକକବିଯୁଗ) ସପ୍ତଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ପ୍ରାରମ୍ଭ ଭାଗ ।

ଆଦିକାଳର ୨ୟ ଯୁଗପରି ଏହିଯୁଗ ବିପୁଳ ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରସବ କରିଅଛି । ପୂର୍ବେ ଧର୍ମ୍ମଶାସ୍ତ୍ରାଦି ରଚିତ ହୋଇଥିଲା, ରସାତ୍ମକ କାବ୍ୟାଦି ଅଧିକ ନ ଥିଲା, ଆଲୋଚ୍ୟ ଯୁଗରେ ଏଦେଶରେ ଅନେକ ପ୍ରେମିକକବି ଜନ୍ମଲାଭ କରି ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ଓ କଳ୍ପନା ବଳରେ ବିଚିତ୍ର କାବ୍ୟ ରଚନା କରି ଯାଇଅଛନ୍ତି । ଯେଉଁ କୃତୀ-ମହାତ୍ମାମାନେ ମାତୃସମା ମାତୃଭାଷା ଓ ସାହିତ୍ୟର ଏହି ଉନ୍ନତିସାଧନ-ବ୍ରତରେ ବ୍ରତୀହୋଇଥିଲେ ସେମାନଙ୍କ ନାମଧାମାଦିର କଥା ନିମ୍ନରେ ଲିଖିତ ହେଉଅଛି ।

୧ । ଦୀନ—କୃଷ୍ଣଦାସ—ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ କବି ଦୀନକୃଷ୍ଣ ଦାସ ବଙ୍ଗଜକବି ଭାରତଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ସଦୃଶ । ସେ କେଉଁ କଣ ଅଲଙ୍କୃତ କରିଥିଲେ ତାହା ଆମ୍ଭେମାନେ ଜାଣୁନାହିଁ;

Digitized by srujanika@gmail.com

ତେବେ ଏଭଳି ଜଣା ଅଛି ଯେ ପୃଥ୍ୱୀ ତାଙ୍କର ଜନ୍ମସ୍ଥାନ । ସମସ୍ତେ ଏହାଙ୍କୁ ଦୀନକୃଷ୍ଣ ଦାସ ବୋଲି ଜାଣନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ନାମ ତାହା ନୁହେ,—'କୃଷ୍ଣ ଦାସ' । କବି ଭକ୍ତ ଥିବାରୁ ଅନେକ ସ୍ଥଳରେ ନିଜନାମ ମୂଳରେ 'ଦୀନ' ଶବ୍ଦଟି ସଂଯୋଜିତ କରିଥାନ୍ତି ସତ୍ୟ, ମାତ୍ର ସମୁଦାୟ ଗ୍ରନ୍ଥ ପାଠ କଲେ ସ୍ପଷ୍ଟପରି ଜ୍ଞାତ ହେବ ଯେ, ତାଙ୍କର ନାମ 'କୃଷ୍ଣ ଦାସ' । ରସକଲ୍ଲୋଳ ଶେଷରେ ଲେଖା ଅଛି—

'କୃଷ୍ଣଦାସ ମନ—କମଳ ଉନ୍ମିଦ୍ରକର ତପନ' ।

'କୃଷ୍ଣଦାସ କବି କୃତାର୍ଥ ହେଲା ଏହି କାଳଭାବ', ରଃ କଃ

'ଶାପ ଅନୁକ୍ରମେଣ ଯେ ହରିନେଲା ସୀତା । କୃଷ୍ଣଦାସ ଭଣିଲି ଏ ନାମରହି ଗୀତା' ନା: ଗୀ:

କବି ଜଣେ ପରମ ଭକ୍ତ ଥିଲେ, ଏବଂ ବିଷ୍ଣୁ (କୃଷ୍ଣ)ଙ୍କ ପ୍ରତି ଭକ୍ତି ସକଳ ହୃଦୟରେ ଦୃଢ଼ୀଭୂତ କରାଇ ଦେବା ନିମିତ୍ତ ତାଙ୍କ ପ୍ରାଣ ସର୍ବଦା ବ୍ୟାକୁଳ ଥିଲା । ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଦେଖନ୍ତୁ :—

"କୃଷ୍ଣ ନାମରେ ପାପକ୍ଷୟ ଯେତେ ।
ପାପୀ ପାପ କରି ନ ପାରଇ ତେତେ ।" ରଃ କଃ

ଇଂରେଜ କବି ସେକ୍ସପିୟର ହ୍ୟାମଲେଟ୍ ନାଟକରେ କ୍ଲଉଡିୟସ୍‌ମୁଖରେ ଠିକ୍ ଏହି କଥା କୁହାଇ ଅଛନ୍ତି । ଅର୍ଥାତ୍ ପାପୀ ଯେତେ ପାପ କରେ ଈଶ୍ୱର ତଦପେକ୍ଷା ଅଧିକ କ୍ଷମା କରି ପାରନ୍ତି । ସ୍ୱାନ୍ତ ମାନବର ପାପ ସୀମାବଦ୍ଧ, ଈଶ୍ୱରଙ୍କର ପୁଣ୍ୟ ଓ କ୍ଷମାଶକ୍ତି ଅନନ୍ତ ।

କର ହେ ଜନେ କୃଷ୍ଣ କୀର୍ତ୍ତନ ।
କର୍ଣ୍ଣରେ ଶୁଣ କୃଷ୍ଣ କଥାମାନ ।
କୃଷ୍ଣ ମହିମା ବିଚାରି ଏମନ୍ତ ।
କର ଅମୃତ ବିନ୍ଦୁ ମୂର୍ତ୍ତିମନ୍ତ ।
କମ୍ପ ଚକ୍ରଧର ହୃଦେ ବିହର ।
କରନ୍ତି ଜଠର ଜ୍ୱାଳାରୁ ପାର ।
କରଇ ନାହିଁ ଯେ ତାହାଙ୍କୁ ସେବା ।
କୃତଘ୍ନ ସେହି ଲୋକକୁ ବୋଲିବା" । ରସକଲ୍ଲୋଳ :

ଏହିପରି ଭକ୍ତି ଗ୍ରନ୍ଥର ଅନେକ ସ୍ଥଳରେ ଦେଖାଯାଏ । କବି କେବଳ ଜଣେ ଭକ୍ତ ନୁହନ୍ତି । ସେ ଜଣେ ପଣ୍ଡିତ, ତାଙ୍କର ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ଥିଲେହେଁ ଭକ୍ତ ଥିବା ହେତୁରୁ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ତତ୍କାଳୀନ କବିମାନଙ୍କ ଲିଖିତ ଭାଷା ଅପେକ୍ଷା ତାଙ୍କର ଭାଷା ଟିକିଏ ସରଳ ଏବଂ ମାର୍ଜିତ । କବି ସଂସ୍କୃତଜ୍ଞ, ତାହାଙ୍କ ଗ୍ରନ୍ଥର ଅନେକ ସ୍ଥଳରେ ସଂସ୍କୃତ ହିତୋପଦେଶର କଥା ଉଦ୍ଧୃତ ଥିବାର ଦେଖାଯାଏ; ଯେପରି—"କରେ ଲଗାଇ ବିଷବୃକ୍ଷ, କାଟିବା କଥା ନୋହେ ମୁଖ୍ୟ" ରଃ କଃ: ସଂସ୍କୃତ=ବିଷବୃକ୍ଷୋଽପି ସଂବର୍ଦ୍ଧ୍ୟ ସ୍ୱୟଂଚ୍ଛେତ୍ତୁମସାମ୍ପ୍ରତମ୍ ।

ଏ ମହାତ୍ମା ଭଞ୍ଜକବିଙ୍କର ସମକାଳୀନ । କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ଅଛି ଯେ, 'ରସକଲ୍ଲୋଳ' ରଚନା ସମାପ୍ତ କରି ଭଞ୍ଜଙ୍କୁ ଦେଖାଇ ଥିଲେ । ଭଞ୍ଜକବି ଅମ୍ଳଚିତ୍ତେ ପାଠ କରି ତାହାର ପ୍ରଶଂସା କଲେ ଏବଂ ଦୋଷପ୍ରଦର୍ଶନ କଲେ ଏହି ଯେ, ପ୍ରଥମ ଛନ୍ଦ ଯେପରି 'କ' ବର୍ଣ୍ଣ ମୂଳକ ହୋଇଅଛି, ଭିନ୍ନ ଛନ୍ଦ ଗୁଡ଼ିକ ସେପରି ନିୟମରେ ହୋଇ ନାହିଁ । ତାହା ଶୁଣି, ଦାସେ କ୍ଷୁବ୍ଧ ହୋଇ ଭଞ୍ଜପ୍ରଣୀତ 'ବୈଦେହୀଶବିଳାସ'ରେ ସେହି-ପରି ଶୃଙ୍ଖଳା-ଦୋଷ ଦେଖାଇ ଦେଲେ । ଭଞ୍ଜକବି ତହିଁରେ ନିଜକୁ ଅପମାନିତ ବୋଧକରି ଅଦ୍ୟପ୍ରାନ୍ତ 'କ' ବର୍ଣ୍ଣବିଶିଷ୍ଟ କରି କଳାଭଉଭୁକ' ନାମକ କାବ୍ୟ ରଚନା କରିଥିଲେ । ଦାସକବିଙ୍କର ରଚନାଗୁଡ଼ିକ ଭକ୍ତିରସପୂର୍ଣ୍ଣ, ତତ୍ପ୍ରଣୀତ ଗ୍ରନ୍ଥ-ମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ 'ରସକଲ୍ଲୋଳ' ଶ୍ରେଷ୍ଠ । ରସକଲ୍ଲୋଳ ଚତୁସ୍ତ୍ରିଂଶତ୍ ସଂଖ୍ୟକ ବିଭିନ୍ନ ଛନ୍ଦରେ ନିବଦ୍ଧ । ରାଧାକୃଷ୍ଣଙ୍କ ମହାଚରିତ୍ର ଅବଲମ୍ବନରେ ଲିଖିତ । ଷଡ଼ଋତୁବର୍ଣ୍ଣନ, ଗୋପୀଜନବର୍ଣ୍ଣନ, କୃଷ୍ଣବନଗମନ, କାଳନ୍ଦୀବର୍ଣ୍ଣନ ଓ କାଳୀୟଦଳନ ପ୍ରଭୃତି ଚିତ୍ର ଅତି ସୁନ୍ଦର ଭାବରେ ଅଙ୍କିତ ହୋଇଅଛି । ଋତୁବର୍ଣ୍ଣନା ଗୁଡ଼ିକ ବିସ୍ତୃତ ଏବଂ ପ୍ରକୃତିର ଅତିରିକ୍ତ ଅନେକ କଥାରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ । ତହିଁରୁ ଅତ୍ୟଳ୍ପ ପଂକ୍ତି ଏଠାରେ ଉଦ୍ଧୃତ କରାଯିବ :—

(ଗ୍ରୀଷ୍ମବର୍ଣ୍ଣନ ।)

"କ୍ରମେ ମଧୁ ଶେଷ ହୁଅନ୍ତେ ପ୍ରବେଶ ହୋଇଲା ଗ୍ରୀଷ୍ମ ସମୟେ । ଜରମାଳକର ମହାଖରତର କମଳକୁମାର (ଅର୍ଜ୍ଜୁନ) ପରାୟେ । ସୁଜନେ କି କହିବା ମଧ୍ୟ ଭପତ । କରାଇଲା ନତ୍ୟ ପଥିକ ପାଦକୁ ସଂଗ୍ରାମଭୂମି-ଅଶ୍ୱମତ । କୁଶଳ ନର୍ତ୍ତକୀ ଭ୍ରମରୀ ପରାଏ ଭ୍ରମିଲେ ବାତିଚକ୍ରମାନେ । କୁଟୁମ୍ବୀ ଦୀନଜନ ମନ ପରାଏ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ହେଲେ ଏକାଦିନେ । କୁରଙ୍ଗ ନୟନା-ନୟନ ତରଙ୍ଗ ବଳ ମୃଗତୃଷ୍ଣା ଦିଶିଲେ । କଳାମେଘ ଢୋଳେ ବିଜୁଳି ପରାଏ ବନେ ବନ-ଅଗ୍ନି ହସିଲେ ।"

* ଭୃଶଂ ଭ୍ରାଜକଃ ପଦୋ ନସ୍ୟ ନିର୍ଭରଭ୍ରାଜକଃ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

(ଶରଦ୍‌ବର୍ଣ୍ଣନ ।)

"କ୍ରମେ ପ୍ରବେଶ ହୋଇଲା ଶରଦ ।
କମଳଧରେ (ମେଘ) ଦିଶିଲେ ବିଶଦ ।
କୃପଣ ହୋଇଲେ ଅମୃତ ଦାନେ ।
କେବଳ ଉତ୍ପଦ ହେଲେ ଗର୍ଜ୍ଜନେ ।
କଲୁଷ ନଭ ଦିଶିଲେ ଶୋଭା ।
କଲେ ପ୍ରକାଶ ସ୍ୱପ୍ନବନ୍ତେ ଶୋଭା ।
କମଳ କୁମୁଦମାନେ ଫୁଟିଲେ ।
କଲୁଷ ନଦୀ ଜଳରୁ ଉଠିଲେ ।
କମଳାନେଏ ଛଟକ ପରାଯେ ।
କୀରନ୍ତ୍ର ଶଫରୀ କଖାଇ କାଯେ ।
କମନୀୟ ଦିଶେ ପୁଲିନକୂଳ ।
କଠିନ ହୋଇଲା ମହୀ ଜମ୍ବାଳ ।
କୃଷ୍ଣ ଅଙ୍ଗରେ ପୀତବାସ ପ୍ରାୟେ ।
କେଦାରେ ପକ୍ୱଶାଳି ଶୋଭିପାଏ ।
କୁମାରୀ ଗୀତ ଶୁଭେ ବହୁତ ।
କରନ୍ତ ହରଷ ଜନଙ୍କ ଚିତ ।
କେଉଁଠାରେ ଶ୍ୱେତ ଉତ୍ପ-ଆଲୁଚ ।
କମନୀୟ ଦିଶେ ଶିଳୀନ୍ଧ୍ର* ପତ୍ର ।
କାମଦେବ ଶ୍ୱେତଚ୍ଛତ୍ରର ପ୍ରାୟେ ।
କାଶଚଣ୍ଡୀ ଫୁଲ ଚଳନ୍ତି ବାୟେ ।
* * * *
କୋରକିତ ହେଲେ ଅଗସ୍ତି* ଦ୍ରୁମ ।
କଳାଜିର-ଖଣ୍ଡ ପ୍ରାୟେ କୁସୁମ ।
କୃପଣ ଲୋକ ଲୋକେ ପରାଏ ।
କଷ୍ଟ ପାଇଲେ ଚାତକ ପଖୀଏ ।
କମଳ ମୋଦକ କୁମାର ଦିଶେ ।
କୁମୁ ମନ୍ମଥ* ରାଣେ ପ୍ରକାଶେ ।

ତୃତୀୟ ସ୍କନ୍ଧରେ କୃଷ୍ଣଦର୍ଶନୋତ୍ସୁକା ଗୋପୀମାନଙ୍କ ଚିତ୍ର 'ଭାବମୁଗ୍ଧା' (ସଂସ୍କୃତ-କଥା ଗ୍ରନ୍ଥ) ରେ 'ଚନ୍ଦ୍ରାପୀଡ଼' ଦର୍ଶଲାଭିଳାଷିଣୀ ସସମ୍ଭ୍ରମା ଅବନ୍ତୀ-ପୁରନ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ଚିତ୍ରର ଅନୁରୂପ । ବ୍ୟାସଙ୍କର ରଚନା ତେତେ ଅଶ୍ଳୀଳ ନୁହେ । ସ୍ତ୍ରୀ, ପୁରୁଷର ଯୁଗଳ-ପ୍ରେମ ବର୍ଣ୍ଣନକୁ ଯେ ଅଶ୍ଳୀଳ ବୋଲି-ଯିବ, ଏମନ୍ତ ନୁହେ । ତାହାର ସୀମାଅଛି; ବର୍ଣ୍ଣନା ସୀମା ବହିର୍ଭୂତ ହେଲେ ରଚନା ଅଶ୍ଳୀଳ ହେବ, ତେବେ ଏତିକ କୁହାଯାଇ ପାରେ ଯେ କବି ଯଦି କୃଷ୍ଣ ଓ ଗୋପୀମାନଙ୍କର ପ୍ରେମକୁ ଅଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଭାବରେ ବର୍ଣ୍ଣନ କରିଥାନ୍ତେ, ତେବେ ତାହା ସମାଦରଣୀୟ ଏବଂ ଉପାଦେୟ ହୋଇଥାନ୍ତା; ଶରୀରଗତ ବର୍ଣ୍ଣନା ବଡ଼ ଗ୍ରାମ୍ୟଧର୍ମ୍ମ; କବିଙ୍କର ଭାବସ୍ରୋତ ଦେଶକାଳ ଲକ୍ଷଣ ଅନୁଯାୟୀ ଏକ ଅଡ଼କୁ ପ୍ରବାହିତ ହୋଇ ଯାଇଅଛି । କ୍ରମଶଃ ।

*ଅଗସ୍ତ୍ୟ ନକ୍ଷତ୍ର । *ଛତ୍ର ।

ଜନ୍ମୋତ୍ସବେ ।

ଅସିଛ ଦୁଆରେ ଆଜ ତବ ଭିଖାରିଣୀ,
ଗୃହିଁ ତାକୁ କୃପାନେତ୍ରେ, ଦିଅ ଭିକ୍ଷା ପ୍ରଭୁ !
ଦିଅ ଗୋ ଫେରାଇ, ଅକ୍ଷୟ ସମ୍ପଦ ତାର;
ଦେଇଥିଲ ଯାହା, ନିଜ ହାତେ ସଯତନେ
ଶୃଙ୍ଖଳା-ଅଗାରେ ମୋର ଶୈଶବ ଜୀବନେ ।
ହରାଇଛି ଯାହା, ସଂସାର-ପ୍ରପଞ୍ଚ-ମାୟା-
ମୋହ-କାରାଗାରେ; ସେ ମହା ସମ୍ପଦ ମୋର
ପ୍ରଭୁ ଦୟାମୟ ! ଦୟା କର ଏତେଦିନ
ଉଗିଲ ସମ୍ପାଦ । ଆଜ ଶୁଭ-ଜନ୍ମୋତ୍ସବେ,
* * * * ସେ ସମ୍ପଦ ଦିଅ ମୋ ଫେରାଇ ।
ସେହି ପୁଣ୍ୟ-ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା ଭାଲ, ପୁଣ୍ୟ ହସ୍ତେ ତବ
ବିଷାଦ ବ୍ୟଥିତ ମମ ଏ ମଳିନ ମୁଖେ ।
ସେ ମହା ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ସ୍ରୋତେ ବୁଡ଼ି ଯାଉ ମୋର
ନୀରସ ହୃଦୟ ଯାହା ଜର୍ଜ୍ଜରିତ ଶୋକେ,
ପାପେ, ତାପେ, ଅବସନ୍ନ, ଅଶାନ୍ତ, ଅଥୟ ।
ସେ ଅମୃ-ନିର୍ଭର ଶୂନ୍ୟ-ଶୁଭ୍ର-ସରଳତା,
ଅକୁଳ ପ୍ରାର୍ଥନା ପୂର୍ଣ୍ଣ କ୍ରନ୍ଦନର ଗୀତି,
ସେ ମଧୁର ହାସ୍ୟ, ତବ ପ୍ରେମାମୃତ ମୟ
ସ୍ୱାର୍ଥ ଶୂନ୍ୟ-ପ୍ରୀତିପୂର୍ଣ୍ଣ-ପବିତ୍ର-ଉଦାର,
ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ କର ମୋର ଇହ ପରଲୋକେ ।
ପିଙ୍ଗି ଅଜ ହୃଦୟର ବାସନା ବିକାର,
ସେ ମହା ଶକ୍ତି ତବ ମହାମନ୍ତ୍ରମୟୀ
ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ କର ମୋର ଅଧମ-ଜୀବନେ ।
ଭୁବନ-ବିଜୟୀ ତବ ଗୌରବ-କିରୀଟେ,
ଏ କ୍ଷୀଣ ମସ୍ତକ ମୋର, କର ସୁଶୋଭିତ,
ତବ ଧନେ ହୋଇ ଧନୀ, ଭୂମିର ଶ୍ରୀପଦେ,
ପୁଣି ମୁଁ ଅର୍ପିବି "ମୋର" ସକଳ ସମ୍ପଦ;
ଗଙ୍ଗାଜଳେ ପୂଜା ଯଥା ଗଙ୍ଗାଦେବୀଙ୍କର ।

ORISSA MISSION PRESS, CUTTACK.

Digitized by srujanika@gmail.com

ପ୍ରଥମ ଭାଗ । କାର୍ତ୍ତିକ, ୧୯୧୪ । ସପ୍ତମ ସଂଖ୍ୟା ।

ମୁକୁର

ମାସିକ ପତ୍ର

ଶ୍ରୀ ବ୍ରଜସୁନ୍ଦର ଦାସ, ବି. ଏ.,
ସମ୍ପାଦକ ।

ଅଗ୍ରିମ ବାର୍ଷିକ ମୂଲ୍ୟ] [ଦୁଇ ଟଙ୍କା ମାତ୍ର ।

କଟକ
ଓଡ଼ିଶା ମିଶନ୍ ପ୍ରେସ୍ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ସୂଚୀପତ୍ର ।

ବିଷୟ ।		ଲେଖକମାନଙ୍କର ନାମ ।	ପୃଷ୍ଠାଙ୍କ ।
୧ । ଅନଙ୍ଗଭୀମ ଦେବ (ପଦ୍ୟ)	...	ଶ୍ରୀ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଦାଶ, ବି.ଏ.	୧୪୫
୨ । ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟର ଉନ୍ନତି	...	ଶ୍ରୀ ଗଣପତି ଦାସ, ବି.ଏଲ୍.	୧୪୭
୩ । ମହାଶକ୍ତିର ଉଦ୍‌ବୋଧନ (ପଦ୍ୟ)...		ଶ୍ରୀ ବାସୁଦେବ କାନୁନଗୋ	୧୫୦
୪ । ଶାରୀରିକ ବଳ (ଉଦ୍‌ବୋଧନ)		ଶ୍ରୀ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଦାଶ, ବି.ଏ.	୧୫୫
୫ । ମାନବର ମନ (ପଦ୍ୟ)		ଶ୍ରୀ ଫକୀରମୋହନ ସେନାପତି	୧୫୯
୬ । ବେଦ ଓ ଧର୍ମ୍ମ		ଶ୍ରୀ ରାମଶଙ୍କର ରାୟ	,,
୭ । ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ		ଶ୍ରୀ ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟ ରଥ ବାଣୀଭୂଷଣ କାବ୍ୟତୀର୍ଥ	୧୭୧
୮ । ପ୍ରେମିକ ପ୍ରେମିକା (ଗଳ୍ପ)	...	ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ବଲ୍ଲଭ ଘୋଷ	୧୭୪
୯ । ପାଉଁଆ ପାଉଁର (ପଦ୍ୟ)		ଶ୍ରୀ ଫକୀରମୋହନ ସେନାପତି	୧୭୮

(ପ୍ରବନ୍ଧମାନଙ୍କର ମତାମତ ନିମନ୍ତେ ଲେଖକମାନେ ଦାୟୀ ।)

ବିଜ୍ଞାପନ ।

"ସୁଲକ୍ଷଣା"

ବିଖ୍ୟାତ କବି ଅଭିମନ୍ୟୁ ସାମନ୍ତସିଂହାରଙ୍କର ସୁଲଳିତ କାବ୍ୟ 'ସୁଲକ୍ଷଣା' । ସ ଆଦ୍ୟ ନିୟମରେ ଲିଖିତ । ମୂଲ୍ୟ ୫ ୦ ୵ ମାତ୍ର । ମୁକୁର କାର୍ଯ୍ୟାଳୟରେ ଏବଂ ସହଯୋଗୀ ସମିତି ପୁସ୍ତକାଳୟରେ ପ୍ରାପ୍ତବ୍ୟ

ସତ୍ୟହିଁ ବ୍ୟବସାୟର ମୂଳ ।

ସହଯୋଗୀ ସମିତି ପୁସ୍ତକାଳୟ ।

ଏଠାରେ ଉତ୍କଳଭାଷାର ନାନାବିଧ ସ୍କୁଲପାଠ୍ୟ ଏବଂ ସାଧାରଣ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକମାନ ବିକ୍ରୟାର୍ଥ ପ୍ରସ୍ତୁତ ରହିଅଛି । ଏତଦ୍ଭିନ୍ନ ଇଂରାଜୀ ଓ ବଙ୍ଗଳା ପୁସ୍ତକମାନ ମଧ୍ୟ ଗଚ୍ଛିତ ଥାଏ । ଯେ କେହି ମଫସଲର ଗ୍ରାହକମାନେ ଏହି ସମିତିକୁ ଆଦେଶ ଦେଇଥାନ୍ତି ସେମାନଙ୍କ ନିକଟକୁ ଭି : ପି : ପାର୍ଶଲଦ୍ୱାରା ଅବିଳମ୍ବେ ପୁସ୍ତକମାନ ପ୍ରେରିତ ହୁଏ ଏବଂ ଯଥୋଚିତ କମିଶନ୍ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଦତ୍ତ ହୋଇଥାଏ । ଅତଏବ ଗ୍ରାହକମାନଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ ଏହି ଯେ, ଆପଣା ଆପଣାର ଆବଶ୍ୟକୀୟ ପୁସ୍ତକର ଆଦେଶପତ୍ରରେ ସ୍ୱ ସ୍ୱ ନାମ, ଜିଲ୍ଲା ଓ ନିକଟସ୍ଥ ପୋଷ୍ଟଅଫିସ ସ୍ପଷ୍ଟାକ୍ଷରେ ଲେଖି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ସତ୍ୟନିଷ୍ଠା ଓ କାର୍ଯ୍ୟତତ୍ପରତାର ଜାଜ୍ୱଲ୍ୟମାନ ପ୍ରମାଣ ଗ୍ରହଣ କରୁନ୍ତୁ ।

ଶେଖ୍ ନଜର ମହମ୍ମଦ, ସମ୍ପାଦକ—
ଏମ୍. ଏସ୍. ମୁଲ୍ଲାଲ୍—ଶେଖବଜାର, କଟକ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୁକୁର

୧ମ ଭାଗ । | କାର୍ତ୍ତିକ, ୧୯୧୪ । | ୨ମ ସଂଖ୍ୟା ।

ଅନଙ୍ଗଭୀମ ଦେବ ।

ଭୀମ-ପରାକ୍ରମ ହେ ଅନଙ୍ଗ ଭୀମ
କଷର ଯିବ ପରତେ,
ରତ୍ନସିଂହାସନେ ରାଜଥିଲ ଦନେ
ବଣାଲ ଉତ୍କଳେ ସତେ ?
ସତେ କହେ ଖମ୍ଭ ଅଗଣିତ ଚମ୍ବ
ପଲକେ ହୋଇଣ ଠଲ
ବୀର ଦର୍ପରେ ଅସ୍ତ ଅନ୍ତରେ
କରୁଥିଲେ ଶଙ୍କାକୁଳ ?
ଏକ ସେ ଉତ୍କଳ ଯାର ଉତ୍କଳ
ବିକ୍ରମୀ ଭାରତ ଥାଟ
ଜାତି ଗଉରବେ ଜଣିଲେ ଆହବେ
ଦୂର ଗଉଡ଼ କର୍ଣ୍ଣାଟ ?
ଥିଲା କହେ ଦନ ଯେବେ ପ୍ରଜାଗଣ
ପିତୃଭୁଲ୍ୟ ସୁଶାସନେ,
ଧନ ଜ୍ଞାନ ବଳ ଅର୍ପିଲେ ସକଳ
ସ୍ୱଧର୍ମ୍ମ ଶ୍ରେୟଃ ସାଧନେ ?
ମିଥ୍ୟା ବୋଲି ଅବା କେମନ୍ତେ ବୋଲିବା
ଦେଖ ଏବେ ନିଜ ନେତ୍ରେ
ଧନ୍ୟ ଦର୍ପ ଦମ୍ଭ ତବ କୀର୍ତ୍ତି ସ୍ତମ୍ଭ
ରାଜେ ନୀଳାଚଳ କ୍ଷେତ୍ରେ ;
ନୀରବ ତାଡ଼ନା ପରଶ ପ୍ରେରଣା
ଦିଏ ନିସ୍ପନ୍ଦ ଉତ୍କଳେ
ଅତୀତ ବିଭୂତି— ଗଉରବ ସ୍ମୃତି
ଜଗାଏ ହୃଦେ ଉତ୍କଳେ ।
ସ୍ମୃତି ବଳେ ଜାତି ହୋଇ ଜେତେ ଜାତି
ଜଗତେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ମଥା
କିମ୍ବା ସେ ବିଧାନ ଧୁରୀଣ ସ୍ଥାନ—
—ଉତ୍କଳ ପକ୍ଷେ ଅନ୍ୟଥା ?
ଉଠ ହେ ଉତ୍କଳୀ, ଜଡ଼ତା ଝିକୁଳୀ
ଫିଙ୍ଗିଣ ଦୂରେ ବହ୍ନେ
ଅମର ଭୁବନୁ ଶ୍ରୀ ଅନଙ୍ଗ ଦେବ
କରୁଛନ୍ତି ଆମନ୍ତ୍ରଣ ।
କର୍ଣ୍ଣ ଡୋର ଶୁଣ ସେ ଦିବ୍ୟ ଆହ୍ୱାନ
ସ୍ମର ପୂର୍ବ ଯଶ ବାରେ ।
ପର ବଶ ନାମେ ଶ୍ରୀ ଅନଙ୍ଗଭୀମେ
ପୂଜ ଶୌର୍ଯ୍ୟ-ଉପହାରେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟର ଉନ୍ନତି ।

(ପୂର୍ବାନୁବୃତ୍ତି ।)

ମୁଁ ପୂର୍ବେ କହିଅଛି ଯେ ସାହିତ୍ୟର ଉନ୍ନତି ପ୍ରଥମତଃ ଶିକ୍ଷାର ଉନ୍ନତି, ଦ୍ୱିତୀୟତଃ ଜାତୀୟ ଚରିତ୍ରୋନ୍ନତି ଓ ଜାତୀୟମାନ ବୃଦ୍ଧି, ଓ ତୃତୀୟତଃ ଦେଶର ଧନୋପାୟ ବୃଦ୍ଧି ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ । ଏହି ମଧ୍ୟରୁ ସାହିତ୍ୟୋନ୍ନତି, ଶିକ୍ଷାର ଉନ୍ନତି ଉପରେ ମୁଖ୍ୟଭାବରେ (directly) ଓ ଜାତୀୟ ଚରିତ୍ରୋନ୍ନତି ଓ ଜାତ୍ୟଭିମାନ ଓ ଦେଶର ଧନୋପାୟ ବୃଦ୍ଧି ଉପରେ ଗୌଣଭାବରେ (indirectly) ନିର୍ଭର କରେ । ସାହିତ୍ୟ ବିକାଶର କ୍ରମ ଅନୁଧାବନ କଲେ ଦେଖାଯାଏ ଯେ, ଆଦୌ ସମାଜର ଧନୋପାୟ ବୃଦ୍ଧି, ତଦନନ୍ତର ଜାତୀୟ ଚରିତ୍ରଗଠନ, ପରେ ଶିକ୍ଷା, ଓ ସର୍ବଶେଷରେ ସାହିତ୍ୟ, ବିକଶିତ ହୋଇଥାଏ; ମାତ୍ର ଏହି ମଧ୍ୟରୁ ପରସ୍ପର ପରସ୍ପରର ସହିତ ଏକ ଶରୀରର ଅଙ୍ଗ, ପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗାଦି ବତ୍ତ ଏପରି ଭାବରେ ସଂଶ୍ଳିଷ୍ଟ ଯେ, ଏକର ଉନ୍ନତି ଅପରର ଉନ୍ନତି ସାଧନ କରିଥାଏ, ଓ ଏକର ଅବନତି ଅପରର ଅବନତିର କାରଣ ହୋଇଥାଏ ।

ସମାଜର ଧନୋପାୟ ବୃଦ୍ଧି ବା ଜାତୀୟ ଚରିତ୍ର ସଂଗଠନ ଅବା ଶିକ୍ଷାର ଉନ୍ନତି କଲେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର କି କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସେ ବିଷୟରେ ଆଲୋଚନା ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ରଖି, କେବଳ ବର୍ତ୍ତମାନ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ସମାଜ, ଧନ, ଚରିତ୍ର ଓ ବିଦ୍ୟା-ବିଷୟରେ ଯେତେଦୂର ଅଗ୍ରଗାମୀ ହୋଇଅଛି, ତହିଁରେ ସାହିତ୍ୟର ଉନ୍ନତି ନିମନ୍ତେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର କି କର୍ତ୍ତବ୍ୟ, ତାହାହିଁ ଏ ପ୍ରବନ୍ଧରେ ବିବେଚନା କରାଯାଉଅଛି । କିପରି ଭାବରେ ଉଚ୍ଚଚିନ୍ତାଶୀଳ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ସହିତ ସମାଜସ୍ଥ ଅପରବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର "ସାହିତ୍ୟ" ବା ସଙ୍ଗ ସ୍ଥାପିତ ହେବ, ଓ ତଦ୍ୱାରା ସମାଜସ୍ଥ ସାଧାରଣ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ବିଦ୍ୟା ଚରିତ୍ର ଓ ଧନବୃଦ୍ଧି ବିଷୟରେ ଆକାଂକ୍ଷା ବୃଦ୍ଧି ହେବ, ଓ ସେମାନଙ୍କର ଜ୍ଞାନ ସମ୍ମାର୍ଜିତ, ବୁଦ୍ଧି ପରିଷ୍କୃତ, ହୃଦୟ ବଳିଷ୍ଠ, ମନ କର୍ତ୍ତବ୍ୟନିଷ୍ଠ ହେବ, ତାହା ଦେଖାଯାଉ—

ଏହି "ସାହିତ୍ୟ" ସ୍ଥାପନ ନିମନ୍ତେ (୧) ଉପଯୁକ୍ତ ଲେଖକ, (୨) ପାଠକ ଓ (୩) ପଠନ ଏହି ତ୍ରିବିଧ ବିଷୟର ଉନ୍ନତି କି ଉପାୟରେ ସଂସାଧିତ ହେବ ତାହାହିଁ କ୍ରମଶଃ ବିବେଚ୍ୟ—

୧ମ—ଉପଯୁକ୍ତ ଲେଖକମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ବୃଦ୍ଧି:—

ବର୍ତ୍ତମାନ କେତେକ ଲୋକ ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷା ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଅଛନ୍ତି ଓ ହେଉ ଅଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେହି ଲେଖି ପାରନ୍ତି ବା ଲେଖିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ, ତେବେ ଲେଖକର ଅଭାବ କାହିଁକି ହେବ? ଯେତେ ଦୋଷ ପାଠକମାନଙ୍କର; ପଠନକ୍ଷମ ଅନେକ ବ୍ୟକ୍ତି ଥିଲେ କି ହେବ ସେମାନେ ପାଠ କରନ୍ତି ନାହିଁ, ଏହି କାରଣରୁ ଅନେକ ସାପ୍ତାହିକ, ପାକ୍ଷିକ ବା ମାସିକ ପତ୍ରାଦି ଅନେକ ଯତ୍ନ ଓ ବ୍ୟୟରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇ ପାଠକ ଅଭାବରେ ବା ପାଠକମାନଙ୍କ ଅନୁକୂଳ ଅଭାବରେ ଅକାଳରେ କାଳ ଗ୍ରାସରେ ପତିତ ଲୀନ ହୋଇ ଯାଉଅଛି, କେତେକ ଲୋକ ଏହି ଯୁକ୍ତି ଉତ୍ଥାପିତ କରିବେ । କିନ୍ତୁ ମୋର ମତ ଏହି ଯେ, କେବଳ ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷା ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲେ ଲେଖକେ ଯାହା ଲେଖିବେ ତାହା ଅପର ପଠନକ୍ଷମ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଉତ୍ସାହ ସହିତ ପାଠ କରିବେ, ବା ତାହା ସେମାନଙ୍କର ସୁଖପାଠ୍ୟ ହେବ ଏପରି ନୁହେ । ଅନେକ ଲୋକ ଲେଖି ପାରନ୍ତି ସତ୍ୟ; ମାତ୍ର କେତେଜଣ ସମାଜର ଅବସ୍ଥା ବିବେଚନା କରି ବର୍ତ୍ତମାନ ସମାଜର ଉପଯୋଗୀ ସମାଜସ୍ଥ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ସୁଖପାଠ୍ୟ ଲେଖା ଲେଖି ପାରନ୍ତି? ମୋର ମତରେ ଉପଯୁକ୍ତ ଲେଖକଙ୍କର ସଂଖ୍ୟା ଅତି ବିରଳ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସମାଜରେ କିପରି ଲେଖା ଆଦରଣୀୟ ଓ ପାଠକର ଚିତ୍ତାକର୍ଷକ ହେବ ତାହା ଚିନ୍ତା କରିବା ଉଚିତ । ସମାଜସ୍ଥ ସାଧାରଣ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କର ବୋଧ ଓ ରୁଚି ଅନୁସାରେ ଏକ ଶ୍ରେଣୀର ଲେଖା ସମାଦୃତ ଓ ଅପର ଶ୍ରେଣୀର ଲେଖା ଅନାଦୃତ ହୋଇଥାଏ । ଯେଉଁମାନେ ସମାଜସ୍ଥ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କର ବୋଧ ଓ ରୁଚି ଅନୁଯାୟୀ ଲେଖିବାକୁ ସକ୍ଷମ ସେହିମାନେହିଁ ଉପଯୁକ୍ତ ଲେଖକ ।

କିନ୍ତୁ ସାଧାରଣ ବୋଧ ଓ ରୁଚି ଅନୁସାରେ ଲେଖିବାର ଆବଶ୍ୟକ କଅଣ? ସାଧାରଣ ରୁଚି ଅନେକ ସମୟରେ କଦର୍ଯ୍ୟ ଓ ଦୂଷ୍ୟ; ସେପରି ରୁଚିର ଅନୁଗାମୀ ଲେଖା ସମାଜକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଦୁଷ୍ଟ ଓ କଳଙ୍କିତ କରିବ:—ଏହାପରି ଆପତ୍ତି ଉତ୍ଥାପିତ ହୋଇପାରେ; ମାତ୍ର କୌଣସି ବିଷୟ

Digitized by srujanika@gmail.com

ହୃଦୟଗ୍ରାହୀ ଓ ସୁଖପାଠ୍ୟ ହେବା ନିମନ୍ତେ ତହିଁରେ ଯୋଡିବ ଉପାଦାନ ଥିବା ଆବଶ୍ୟକ; ପ୍ରଥମ, ତାହା ପାଠକମାନଙ୍କର ବୋଧ ଶକ୍ତିର ଅନୁଗାମୀ ଓ ଦ୍ୱିତୀୟ, ତାହା ସେମାନଙ୍କର ରୁଚିର ଅନୁଗାମୀ ହେବା ଆବଶ୍ୟକ । ଯେଉଁ ଭାବ ପାଠକର ବୁଦ୍ଧିର ଅଗମ୍ୟ, ସେପରି ଭାବ ସେ ଗ୍ରହଣ କରି ପାରୁବ ନାହିଁ, ସୁତରାଂ ତହିଁରେ ତାହାର ଲେଶମାତ୍ର ସ୍ପୃହା ଜନ୍ମିବ ନାହିଁ, ସ୍ପୃହାତ ଦୂରର କଥା ତାହାର ବରଂ ବିରକ୍ତି—ବିକାର ଜନ୍ମିବ । ଜଣେ ଯାହା କହେ ତାହା ଆମ୍ଭେ ବୁଝି ପାରିଲେ ଯେ ସୁଖ ହୁଏ, ତାହା ବୁଝି ନ ପାରିଲେ ସେ ସୁଖ ହୁଏ କି? କିମ୍ବା ତାହା ଶୁଣିବାକୁ ଇଚ୍ଛା ହୁଏ କି? ଯେତେବେଳେ ଧ୍ରୁପଦ ତାଳରେ କୌଣସି ଗାନ ହୁଏ, ଓ ଗାୟକ ମୂର୍ଚ୍ଛନାଦ ଭଙ୍ଗୀଦ୍ୱାରା ରାଗିଣୀର ଅଙ୍ଗ ଅଳଙ୍କୃତ କରି ଅତି ଦୀର୍ଘକାଳରେ ମନର ଉଲ୍ଲାସରେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ତାଳ ଦେଉଥାଏ, ତେତେବେଳେ ଶ୍ରୋତାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଯେ କେହି ତାହା ବୁଝିପାରନ୍ତି ତାହାଙ୍କର ହୃଦୟ ଆନନ୍ଦରସରେ ମଗ୍ନ ହୁଏ; ମାତ୍ର ତେତେବେଳେ ସାଧାରଣ ଶ୍ରୋତାଙ୍କର ଅବସ୍ଥା କି ତାହା ମଧ୍ୟ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ । ସେମାନେ ସେହି ସୁସମ୍ପନ୍ନ ଗାନ ଶୁଣିବାକୁ ଅତି ବିରକ୍ତ; ସେ ଗାନ "କ୍ୟାଁ-ଆ-ଉ ମ୍ୟାଁ-ଆ-ଉ" ଆଖ୍ୟାରେ ଆଖ୍ୟାୟିତ ଓ ଘୃଣିତ ହୁଏ । ମାତ୍ର ସେହି ଶ୍ରୋତାମାନେ ଗୋଟିଏ ଖେମଟା ବା ଠୁମ୍ରୀ ତାଳର ଗାନ ଶୁଣିଲେ ଉକ୍ତ ଗାନ ସହିତ ମସ୍ତକ ଚାଳନ ବା କରତାଳି ଦାନ ବା ଗାତ୍ରହେଲନ ଦ୍ୱାରା ତାଳର ସମତା ରକ୍ଷାକରି ଆନନ୍ଦରସରେ ଆପ୍ଲୁତ ହୁଅନ୍ତି, ସମୟରେ ଆନନ୍ଦ ବନ୍ୟା ମର୍ଯ୍ୟାଦାତଟ ଅତିକ୍ରମ କରି ଶ୍ରୋତାର ପଦ ଓ କଟିରେ ଦର୍ଶନ ଦିଏ । ଏହାର କାରଣ ଧ୍ରୁପଦରତାଳ ଦୀର୍ଘ, ରାଗିଣୀ ଅତି ସୁସମ୍ପନ୍ନ, ତାହା ସାଧାରଣ ଶ୍ରୋତାଙ୍କ ଅବୋଧ୍ୟ ଥିବାରୁ ତାହା "କ୍ୟାଁ-ଆ-ଉ ମ୍ୟାଁ-ଆ-ଉ" ଓ ଖେମଟା ଠୁମ୍ରୀ ପ୍ରଭୃତି ସୁବୋଧ୍ୟ ଥିବାରୁ ତାହା ଅତି ହୃଦୟଗ୍ରାହୀ । ମୁଁ ଦେଖିଅଛି ଦେଶୀୟ ଯାତ୍ରା ଦଳରେ ଯେତେବେଳେ ସଠେଲଜେନା ଚୌକୀଦାର ଆସି ଅଙ୍ଗଭଙ୍ଗୀ କରି ମାଡ଼ଖାଏ ବା ରାଜା ଜମାଦାର ପ୍ରଭୃତିଙ୍କୁ ମାଡ଼ମାରେ, ବା ହନୁମାନ ଆସି ଲମ୍ଫଝମ୍ଫ ବା ଦଲ୍ଲ କଡ଼ିମିଡ଼ି କରେ, ବା ବାଇଗଣ ଖେଳାଏ, ତେତେବେଳେ ଛୋଟ ଛୋଟ ପିଲାମାନଙ୍କର ଯେ ଆନନ୍ଦ ହୁଏ, ତାହା ଉଜନ୍ନାସ୍ୟ ବିନା ସେମାନେ ଆତ୍ମାଧୀନ କରି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ; କାରଣ ଯାତ୍ରାର ସେହି ଅଂଶ ସେମାନଙ୍କର ସୁବୋଧ୍ୟ । ଜଟିଳ ଦାର୍ଶନିକ ବା ବୈଜ୍ଞାନିକ ବା ରାଜନୈତିକ ତତ୍ତ୍ୱ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ସୁବୋଧ୍ୟ ନୁହେ ବୋଲି "Nineteenth century" ପରିଲବ୍ଧ-ପ୍ରତିଷ୍ଠ ପତ୍ରିକା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ସୁଖପାଠ୍ୟ ନୁହେ ।

କିନ୍ତୁ ଯାହା ସୁବୋଧ୍ୟ ତାହା ଯେ ସୁଖପାଠ୍ୟ ହେବ ତାହା ନୁହେ; ତାହା ପାଠକର ରୁଚିର ଅନୁଯାୟୀ ହେବା ଉଚିତ । ଯେ ଆଦରସ ପ୍ରିୟ, ତାହାର ସେହି ରସବିଶିଷ୍ଟ ଗାନାଦି ଯେତେଦୂର ଆଦରଣୀୟ, ଗଭୀର ଭାବପୂର୍ଣ୍ଣ ଧର୍ମ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଗାନ ତାହାର ତେତେଦୂର ଆଦରଣୀୟ ହୁଏକି? ଜଣେ ଉପନ୍ୟାସ ପଢିବାକୁ ଭଲପାଏ, ଅନ୍ୟ ଜଣେ ଦାର୍ଶନିକ ଯୁକ୍ତି ଶୁଣିବାକୁ ଭଲପାଏ; ଯାହା ଯେ ଭଲ ନ ପାଏ, ତାହା ସେ ଶୁଣିବାକୁ ବା ପଢିବାକୁ ଅନିଚ୍ଛୁକ । ଆମ୍ଭେମାନେ ସୁରୁଚିସମ୍ପନ୍ନ ଲେଖା ଲେଖିଲେ ତାହା ଯେବେ ପାଠକର ରୁଚି ଅନୁଗାମୀ ନ ହେବ, ତାହା ପଢ଼ିବ କିଏ? ସାଧାରଣ ପାଠକର ରୁଚି ଅନୁସାରେ ଲେଖିବା ଉଚିତ ଓ ସେମାନଙ୍କର ରୁଚି ଦୁଷ୍ଟଥିଲେ କ୍ରମେ ଉକ୍ତ ଲେଖାଦ୍ୱାରା ତାହା ପରିବର୍ତ୍ତିତ ଓ ପରିଶୋଧିତ କରିବା ଉଚିତ—ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ହୋମିଓ ପାଥମାନଙ୍କର ଚିକିତ୍ସା ପ୍ରଣାଳୀ ଅବଲମ୍ବନୀୟ; "ବିଷସ୍ୟ ବିଷମୌଷଧମ୍ ।"

ସମାଜର ବୋଧ ଓ ରୁଚି ସମାଜର ଶିକ୍ଷା ଚରିତ୍ରାଦିର ଉନ୍ନତି ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ । କାଳକ୍ରମରେ, ଅବସ୍ଥା-ଭେଦ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସମାଜ ସହିତ ସମ୍ପର୍କାଦି ହେତୁ, ସାଧାରଣ ରୁଚି ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇଥାଏ । କବିବର ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବାବୁ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଦାଶ ଲେଖିଅଛନ୍ତି,

"ହେ କବି ଶେଖର, ଭଞ୍ଜ ବାରବର,
କୋଟି ଉତ୍କଳ ସନ୍ତାନେ ।
ଆଜି ନବଯୁଗେ, ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ବାଦ,
କରୁଛନ୍ତି ତୁମ୍ଭ ନାମେ ।
ଗାଏ ତୁମ୍ଭ ଗୀତ, ସହରେ ପଣ୍ଡିତ,
ପଥେ ପାନ୍ଥ ଦୁଃଖମନା ।
ବଲେ ବୋଲେ ଚଷା, ଅନ୍ତଃପୁରେ ଯୋଷା,
ନୃତ୍ୟ ଉଛେ ବାରାଙ୍ଗନା ।"

Digitized by srujanika@gmail.com

କବିବରଙ୍କ ଲେଖା ଏତେଦୂର ହୃଦୟଗ୍ରାହୀ କାହିଁକି ଯେ ସମସ୍ତ ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକ ତାହା ଆଦର କରୁଥିଲେ ? ତାହାର କାରଣ ଏହି ଯେ ତାହା ତତ୍କାଳୀନ ରୁଚି ସମ୍ମତ । ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର ସମ୍ବରରେ "ବଜା" ହୋଇଥିଲେ ଗୋଟିକରେ ବାଦନ କଲେ ଅନ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ଯେପରି ବାଦିତ ହୁଏ, ସେହିପରି ଜଣକର ରୁଚି ଅନୁରୂପ ଅନ୍ୟଜଣେ କିଛି କହିଲେ ବା ଲେଖିଲେ ତାହା ଶୁଣି ତାହାର ହୃଦୟତନ୍ତ୍ରୀ ନର୍ତ୍ତନ କରି ଉଠେ । ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜଙ୍କ ସମୟରେ ଲୋକମାନେ ଅଳ୍ପ ଚିନ୍ତାରେ ବ୍ୟାକୁଳ ନ ଥିଲେ ; ସେ ସମୟରେ ଲିପି କୌଶଳ, ଶିଳ୍ପ କୌଶଳ ପ୍ରଭୃତି ଲୋକେ ଆଦର କରୁଥିଲେ ଓ କୁଶଳମାନେ ସ୍ୱସ୍ୱକୌଶଳ ଦେଖାଇବାକୁ ଉତ୍ସାହିତ ହେଉଥିଲେ । ଧ୍ୱନି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ରସ ଅପେକ୍ଷା ଆଦରସ ସମସ୍ତଙ୍କର ପ୍ରିୟ ଓ ତତ୍କାଳୀନ ରୁଚିର ଅନୁମୋଦିତ ଥିଲା । ସୁତରାଂ (କବିବରଙ୍କ ନିଜ ଭାଷାରେ କହିଲେ) 'ନାରିକେଳ ଫଳବତ' ତାହାଙ୍କର ରଚନାର ଶବ୍ଦ କାଠିନ୍ୟରୂପ କଠିଣ ଆବରଣ କେହି ଫେଡ଼ିଦେଲେ, ସମଗ୍ରେ ଅତି ଆଦରରେ ଭାବଶସ୍ୟ ଚବଣ କରି ତୃପ୍ତିଲାଭ କରୁଥିବାରେ କବିବରଙ୍କ ରଚନା ସମସ୍ତଙ୍କଠାରେ ଆଦରଣୀୟ ଥିଲା ।*

ଦୋଷଗୁଣ ଯେପରି ସଂସର୍ଗଜ, ସେହିପରି ରୁଚି ମଧ୍ୟ ସଂସର୍ଗଜ । ମାନସିକ ଶକ୍ତିର ବୃଦ୍ଧି ସହିତ ରୁଚିର ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୋଇଥାଏ ; ଚରିତ୍ରର ପରିବର୍ତ୍ତନରେ ରୁଚିର ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୋଇଥାଏ ; ଯେପରି ଭାବରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଶିକ୍ଷା ପାଉଁ ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ରୁଚି ମଧ୍ୟ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହୁଏ । ଏକ ବ୍ୟକ୍ତିର ବାଲ୍ୟ, ଯୌବନ ଓ ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟ ଦଶାଭେଦରେ ରୁଚିଭେଦ ଘଟିଥାଏ । ମନୁଷ୍ୟର ପ୍ରକୃତି ଭେଦ ମଧ୍ୟ ପରସ୍ପରର ରୁଚି ବିଭିନ୍ନ ଥାଏ, ଏହିପରି ଦେଖାଯିବ ଯେ ପ୍ରକୃତି, ଚରିତ୍ର, ଶିକ୍ଷା, ସଂସର୍ଗ, ବୟଃକ୍ରମାଦି ରୁଚିଭେଦ ଜନ୍ମାଇ ଥାଏ । ସମସ୍ତାନ୍ତରାଳରେ ରୁଚିର ବିକାଶ, ସ୍ଫୂର୍ତ୍ତି, ଓ ପରିଣତି ଆଦି ବିଷୟରେ ଲେଖିବାର ମନସ୍ଥ କରିଅଛି; ବର୍ତ୍ତମାନ ଏତକ କହିଲେ ଯଥେଷ୍ଟ ହେବ ଯେ ରୁଚି ପରିବର୍ତ୍ତନଶୀଳ, ଓ ଏକ ସମାଜରେ ଲୋକଙ୍କର ପ୍ରକୃତି, ଚରିତ୍ର, ଶିକ୍ଷାଦି ବୈଷମ୍ୟ ହେତୁ ସମସ୍ତଙ୍କର ରୁଚି ସମାନ ନୁହେ । ତେବେ ରୁଚି ଅନୁସାରେ ଲେଖିବା କେତେଦୂର ସମ୍ଭବ ?

କିନ୍ତୁ ଏହି ରୁଚିବୈଷମ୍ୟ ଥିଲେମଧ୍ୟ, କେତେଗୁଡ଼ିଏ ବିଷୟ ଅଛି ଯାହା ସମାଜର ସାଧାରଣ ରୁଚିର ଅନୁମୋଦିତ ଓ ସୁବୋଧ୍ୟ, ସୁତରାଂ ସୁପାଠ୍ୟ । ଯେଉଁ ବିଷୟ ହୃଦୟସ୍ପର୍ଶୀ (Emotional) ଆଲୋଡ଼ିତ କରେ, ତାହା ସାଧାରଣତଃ ସର୍ବସମାଜରେ ପ୍ରଥମାବସ୍ଥାରେ ସମାଦୃତ ହୋଇଥାଏ । ଯେ ବିଷୟ ବୁଦ୍ଧିର ପରିଚାଳନ କରିବ ତାହା କେତେକ ଶ୍ରେଣୀର ପାଠକଙ୍କର ଆଦରଣୀୟ ହୋଇପାରେ, ମାତ୍ର ତାହା ସାଧାରଣ ପାଠକଙ୍କର ଆଦରଣୀୟ ନୁହେ । ବୈଜ୍ଞାନିକ, ଦାର୍ଶନିକ, ରାଜନୈତିକ, ସମାଜନୈତିକ ବିଷୟ ସାଧାରଣ ପାଠକଙ୍କର ସୁଖପାଠ୍ୟ ନୁହେ । ବିନା ଶିକ୍ଷା ବିନାକର୍ଷଣରେ ହୃଦୟର ଭାବ (Emotions) ପରିପୋଷିତ ହୁଏ ; ସୁତରାଂ ଯାହା ହୃଦୟ ଉପରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବ ଏପରି ଲେଖାହିଁ ସାଧାରଣତଃ ସମାଦୃତ ହେବ ।

ଏଥିନିମନ୍ତେ ସ୍ୱଭାବ ବର୍ଣ୍ଣନା ଓ ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ସ୍ୱଭାବର ଚିତ୍ର ପାଠକମାନଙ୍କ ସମୀପରେ ଉପସ୍ଥାପିତ କରି ସ୍ୱଭାବର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଓ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ପାଠକମାନଙ୍କୁ ବୋଧକରାଇ ପାଠକମାନଙ୍କୁ ସର୍ବଦା ମୁଗ୍ଧ କରି ହୁଏ । ଅଦ୍ଭୁତଗନ୍ଧ କାହାଣୀ ବା ଉପନ୍ୟାସ ମଧ୍ୟ ସାଧାରଣ ପାଠକଙ୍କର ଆଦରଣୀୟ । ପୌରାଣିକ ବିବରଣ, ଜାତୀୟ ପୂର୍ବଗୌରବ ପୁରାତନ ମହାତ୍ମାମାନଙ୍କର ଜୀବନଚରିତ, ପୁରାତନ ଜାତୀୟ ଇତିହାସ ପାଠକମାନଙ୍କର ମନୋମୁଗ୍ଧକର ହୋଇପାରେ । ଧ୍ରୁବ ବିଭୀଷଣାଦିର ଜୀବନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣନା ଅତିଶୟ ହୃଦୟଗ୍ରାହୀ ଓ ଚିତ୍ତାକର୍ଷକ, ଓ ଲୋକେ ରାମାୟଣ ମହାଭାରତାଦିର ଧ୍ୱନି ବର୍ଣ୍ଣନା ଶୁଣିବା ସମୟରେ, ଏକବାଣ ଅପର ବାଣଦ୍ୱାରା ଛିନ୍ନ ଓ ଅନ୍ୟ ବାଣ ଚତୁର୍ଥ ବାଣଦ୍ୱାରା ତାଡ଼ିତ ଇତ୍ୟାଦି ବର୍ଣ୍ଣନା, ଯେ ଅତିହାସ୍ୟ ସହିତ ଶୁଣନ୍ତି ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ସେମାନେ ଆପଣାକୁ ଭୁଲିଯିବାର ବୋଧ ହୁଏ ।

* କବିବରଙ୍କ କବିତା ଯାହିଁକି ଆଦରଣୀୟ ଥିଲା ଏବଂ ଏ ବିଷୟ ମୋର ଏପରିକର ଆଲୋଚ୍ୟ ବିଷୟ ନୁହେଁ । ମୁଁ କେବଳ ଅନୁଷଙ୍ଗିକ ଭାବରେ ସେବିଷୟରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଅଛି, ସେଥିନିମନ୍ତେ ତାହାଙ୍କର କବିତାର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଯେ ଅନେକଗୁଣ ହେତୁ ତାହାର ଆଦର ତଦ୍ଦ୍ୱିଷୟରେ କିଛି ଉଲ୍ଲେଖ ନ କରି, କେବଳ ରୂପ କୁଶଳତା ବା ଆଦରସାଧ୍ୟ ବିଷୟରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଅଛି । ସେହି ଗୁଣଗୁଣ ହେତୁ ତାହାଙ୍କର କବିତାର ଆଦର ଏହା କହିଲେ ବରଂ କବିବରଙ୍କ କବିତାର ନିନ୍ଦା କରାଯାଏ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ରାମାୟଣ ଓ ମହାଭାରତର ଆଦର ଅନେକ ପରିମାଣରେ ଏହି ଯୁଦ୍ଧ ବିଗ୍ରହାଦିର ବର୍ଣ୍ଣନା ଓ ଅଦ୍ଭୁତ ଆଖ୍ୟାୟିକା ହେତୁ ହୋଇଅଛି । ଉପହାସ, ବ୍ୟଙ୍ଗ, ହାସ୍ୟୋଦ୍ଦୀପକ ରଚନା ପ୍ରଭୃତି ଲୋକେ ଆମୋଦର ସହିତ ପାଠ କରନ୍ତି ।

ଆଉ ଏକ ଶ୍ରେଣୀର ରଚନା ସମାଜର ସାଧାରଣ ଦୃଷ୍ୟ ରୁଚି ହେତୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଅତିଶୟ ଆଦରଣୀୟ; ତାହା ପର ନିନ୍ଦା, ଗାଳି । ଯେତେବେଳେ 'ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ'ର ଉଦୟ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ 'ବିଜୁଳୀ' ଝଟକି ଥିଲା, ସେତେ-ବେଳେ ଗାଳି, ବ୍ୟଙ୍ଗ, ନିନ୍ଦା ଉପହାସର ଅଭିଧାନ ଲୁଣ୍ଠିତ ହୋଇ ପାଠକଙ୍କ ନିକଟରେ ଉପହାର ଦିଆ ଯାଉଥିଲା; ସେତେବେଳେ ପାଠକଙ୍କର ସଂଖ୍ୟା ଊଣା ନ ହୋଇ ଦୋକାନୀ ପ୍ରଭୃତି ମଧ୍ୟ ପାଠକ ସଂଖ୍ୟା ବୃଦ୍ଧି କରିଥିଲେ । ନଚେତ୍ ପାଲ୍ଲରେ ଅନେକ ଯେ ଶ୍ରୋତା ବହୁଦୂରରୁ ଆସନ୍ତି ତାହାର କାରଣ ଗାଳି ଶୁଣିବା ବିଷ-ୟରେ ଆକାଂକ୍ଷା ।

ଆଦରସାନ୍ତିତ ବିଷୟ ଅନେକ ପାଠକଙ୍କର ମନୋ-ନୀତ । ବୟସର ପରିଣତିରେ ଅନେକେ ସ୍ୱଧର୍ମ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ପୁସ୍ତକ ପାଠରେ ଅନୁରାଗୀ ହୋଇଥାନ୍ତି ।

ଏବେ ଉପରୋକ୍ତ ଭାବରେ ଯେଉଁମାନେ ଲେଖିବାକୁ ସକ୍ଷମ, ସେହିମାନଙ୍କର ବର୍ତ୍ତମାନ ଅଗ୍ରଣୀ ହେବା ଉଚିତ । ସେମାନଙ୍କର ସଂଖ୍ୟା ଯେପରି ବୃଦ୍ଧି ହୁଏ, ଉପରୋକ୍ତ ପ୍ରକାର ଲେଖା ଯେପରି ବହୁଳ ହୁଏ ସେଥି ନିମନ୍ତେ ଚେଷ୍ଟା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଧୀର, ଗମ୍ଭୀର, ଦୀର୍ଘସମାସ ଯୁକ୍ତ ସାଲଙ୍କାର ସୁମାର୍ଜ୍ଜିତ ସଂସ୍କୃତ ଲେଖା ବା ବୈଜ୍ଞାନିକ, ଦାର୍ଶନିକ, ନୈତିକ, ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକାଦି ଜଟିଳ ବିଷୟ ଘେନି ଲେଖା ଦ୍ୱାରା ସାହିତ୍ୟୋନ୍ନତି ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ସାଧାରଣ ପାଠକଙ୍କ ସହିତ ବାବୁ ଫକୀର ମୋହନ ସେନାପତି ଯେପରି "ସାହିତ୍ୟ" ସ୍ଥାପନ କରି ପାରନ୍ତି, ସେପରି ଅତି ଅଳ୍ପ ଲେଖକ କରିବାକୁ ସକ୍ଷମ

ମୋର ମତରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ସମାଜର ଅବସ୍ଥା ବିବେ-ଚନାରେ ଯେପରି ଲେଖକ ଆବଶ୍ୟକ ସେପରି ଲେଖକ-ଙ୍କର ସଂଖ୍ୟା ଅତି ଅଳ୍ପ । ସେପରି ଲେଖକଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ବୃଦ୍ଧି ନିମନ୍ତେ ଏହି କେତେଗୁଡ଼ି କାର୍ଯ୍ୟ ଆବଶ୍ୟକ ।

(୧) ସମାଜର ଉପଯୋଗୀ ଲେଖା ନିର୍ବାଚନ ନିମନ୍ତେ ଗୋଟିଏ କମିଟୀ ସ୍ଥାପନ ।

(୨) କେଉଁ ଶ୍ରେଣୀୟ ଲେଖା ଆବଶ୍ୟକ ତାହା ସ୍ଥିର କରି କୌଣସି ଏକ ବିଷୟ ଧାର୍ଯ୍ୟ କରି ଉକ୍ତ ବିଷୟରେ ଲେଖିବା ନିମନ୍ତେ ସାଧାରଣଙ୍କ ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱିତା ଆହ୍ୱାନ ଓ ଉପଯୁକ୍ତ ଲେଖକଙ୍କୁ ପୁରସ୍କାର ପ୍ରଦାନର ବ୍ୟବସ୍ଥା ।

(୩) ଯେଉଁ ଲେଖା ଉପଯୁକ୍ତ ବିବେଚିତ ହେବ ତହିଁର ମୁଦ୍ରାଙ୍କନର ଭାରଗ୍ରହଣ । ଉପର୍ଯ୍ୟୁକ୍ତ ଉପାୟରେ କାର୍ଯ୍ୟ କଲେ ମୋତେ ବୋଧ ହୁଏ ଲିଖନକ୍ଷମ କେତେକ ବ୍ୟକ୍ତି ଲେଖକ ହେବାକୁ ପ୍ରୟାସୀ ହୋଇ ପାରନ୍ତି ।

(୨ୟ) ପାଠକ ସଂଖ୍ୟା ବୃଦ୍ଧି ଓ ୩ୟ ପଠନୋନ୍ନତି— ପାଠକସଂଖ୍ୟାର ବୃଦ୍ଧି ନିମନ୍ତେ ଯେଉଁ ଶ୍ରେଣୀୟ ଲେଖା ଆବଶ୍ୟକ ତାହା ମୁଁ ପୂର୍ବେ କହିଅଛି । କିପରି ବିଷୟରେ କିପରି ଭାବରେ ଲେଖିଲେ ସାଧାରଣଙ୍କର ସୁବୋଧ୍ୟ ଓ ରୁଚିର ଅନୁମୋଦିତ ହୁଏ, ତଦ୍ବିଷୟରେ ପୂର୍ବରେ ଯାହା କହିଲି, ତଦ୍ଦ୍ୱାରାହିଁ ଜଣାଯିବ ଯେ ସେହି ଶ୍ରେଣୀୟ ଲେଖା ପାଠକସଂଖ୍ୟା ବୃଦ୍ଧି କରିପାରେ । ଉପଯୁକ୍ତ ପୁସ୍ତକ ପ୍ରଣୟନ ଓ ପତ୍ରିକା ପ୍ରକାଶ ବ୍ୟତୀତ, ପାଠକ ସଂଖ୍ୟା ବୃଦ୍ଧି ଓ ପଠନ ବିଷୟରେ ଉତ୍ସାହ ନିମନ୍ତେ,—

(୧) ମୁଦ୍ରିତ ପୁସ୍ତକ ବା ପତ୍ରିକା ବିନାମୂଲ୍ୟ ବା ସ୍ୱଳ୍ପ ମୂଲ୍ୟରେ ବିତରଣର ବ୍ୟବସ୍ଥା ।

(୨) ଉତ୍କଳର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ପୁସ୍ତକ ବା ପତ୍ରିକା ପ୍ରଚାରର ବ୍ୟବସ୍ଥା ।

(୩) ପୁସ୍ତକ ପାଠ ବହୁଳ ହେବା ନିମନ୍ତେ ପ୍ରତି ସ୍କୁଲ ଓ ପାଠଶାଳାରେ ଶିକ୍ଷକ ଓ ଇନ୍‌ସ୍ପେକ୍ଟିଂ ଅଫିସରଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ "ପଠନମଣ୍ଡଳୀ" (Reading Club) ସ୍ଥାପନର ବ୍ୟବସ୍ଥା; ପାଠକଙ୍କର ପରୀକ୍ଷା ଗ୍ରହଣ ଓ ପୁର-ସ୍କାର ବିତରଣ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଆବଶ୍ୟକ ।

ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା । ପୁସ୍ତକ ବା ପତ୍ରିକା ପାଠର ଯେ ସୁଖ ତାହା ଟିକିଏ ସାଧାରଣ ପାଠକଙ୍କୁ ଉପର୍ଯ୍ୟୁକ୍ତ ଉପା-ୟରେ ଅନୁଭବ କରାଇ ଦେଲେ ପରେ ଅଧିକ ଚିନ୍ତିତ ହେବାକୁ ହେବ ନାହିଁ; କାରଣ ଲେଖା ଯଦି ସୁପାଠ୍ୟ ଓ ପାଠକଙ୍କର ମନୋମୁଗ୍ଧକର ହୁଏ ସେମାନେ ନିଜେ 'ବିଜୁଳୀ'

Digitized by srujanika@gmail.com

'ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ' ପଢ଼ିବାକୁ ଯେପରି ଉତ୍ସୁକ ଥିଲେ ସେହିପରି ଉତ୍ସୁକ ହୋଇ କିଣି ପଢ଼ିବେ ଓ ଯଥା ସମୟରେ ପତ୍ରିକା ପ୍ରାପ୍ତି ନିମନ୍ତେ ଉଦ୍‌ଗ୍ରୀବ ହୋଇ ରହିବେ ।

ଏହି ଲେଖକ, ପାଠକ, ଓ ପଠନକ୍ରିୟାର ଉନ୍ନତି ନିମନ୍ତେ ଯେ ସମସ୍ତ ଉପାୟର ବିଷୟ ଲେଖିଲି ତାହା କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଣତ କରିବା ନିମନ୍ତେ—

(୧) ଗୋଟିଏ ପାଣ୍ଠି ସ୍ଥାପନ, (୨) ଗୋଟିଏ ମୁଦ୍ରା ଯନ୍ତ୍ର ସ୍ଥାପନର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବା ଉଚିତ ।

ମୁଁ ଏହି ପ୍ରବନ୍ଧ "ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ସମାଜ"ର ସଭ୍ୟ-ମାନଙ୍କ ବିଚାର ନିମନ୍ତେ ଲେଖିଅଛି । ସାହିତ୍ୟ ସମାଜ, ଅନେକ ଦିନରୁ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଅଛି; କିନ୍ତୁ କାର୍ଯ୍ୟତଃ କିଛି ହୋଇଅଛି କି ନା ମୁଁ ଜାତ ନୁହେଁ । ଯେଉଁ ପ୍ରଣାଳୀରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ବ୍ୟବସ୍ଥା ଶୁଣିଥିଲି ତାହା ମୋତେ ଭେଟେବେଳେ ଉଚିତ ବୋଲି ବୋଧ ହୋଇ ନ ଥିଲା— ଏହାହିଁ ମୋର ପ୍ରବନ୍ଧ ଲେଖିବାର କାରଣ; କିନ୍ତୁ ମୋର ମତ ଅଭ୍ରାନ୍ତ ଏହା ମୁଁ ସ୍ୱପ୍ନରେ ସୁଦ୍ଧା ଭାବି ନାହିଁ । ସମାଜର ସଭ୍ୟମାନେ ଏବିଷୟରେ ଚିନ୍ତା ଓ ବିଚାର କରି ଯହିଁରେ କାର୍ଯ୍ୟତଃ କିଛି ହୋଇପାରେ ତଦ୍ବିଷୟରେ ଯତ୍ନବାନ୍ ହେବେ, ଏହାହିଁ ମୋର ପ୍ରାର୍ଥନା ।

ମହାଶକ୍ତିର ଉଦ୍ବୋଧନ ।

ତ୍ରିଲୋକ-ବାସିନୀ ତ୍ରିତାପ-ନାଶିନୀ
ଭୂତ-ଗ୍ରାମ-ଜନୟିତ୍ରୀ ।
ବିଶ୍ୱବିମୋହିନୀ ଅବ୍ୟକ୍ତରୂପିଣୀ
ଅଟୁ ଗୋ ଜଗତ-ଧାତ୍ରୀ ।
ସଙ୍କଟ-ତାରିଣୀ ଅରୂପ-ଧାରିଣୀ
ଭକ୍ତ-ବାଞ୍ଛା-କଳ୍ପଲତେ ।
ଚୈତନ୍ୟ-କାରିଣୀ ଆନନ୍ଦ-ଦାୟିନୀ
ସର୍ବ-ଭୂତ-ହିତ-ବ୍ରତେ ।
ନିତ୍ୟ ନିରାକାର ଅଟୁ ନିର୍ବିକାର
ସର୍ବ ଶକ୍ତି ମୂଳାଧାର ।
ଯୋଗ-ଧ୍ୟାନ-ଗମ୍ୟା ତ୍ରିଭୁବନ-ରମ୍ୟା
ବ୍ରହ୍ମ-ମୟୀ ପରାତ୍ପରା ।
ମନସିଜ-ଅରି ଧୈର୍ଯ୍ୟ-ଲୋପ-କାରୀ
ତ୍ରିପୁର-ସୁନ୍ଦରୀ ତାରା ।
ମହିଷ-ମର୍ଦ୍ଦିନୀ ଦୁର୍ଗତି-ନାଶିନୀ
ଜନର କଳୁଷ-ହରା ।
ମାଗୋ ଭଗବତି, ଭବ-ଦୁଃଖ-ହନ୍ତ୍ରୀ
ମହାବିଦ୍ୟା-ସ୍ୱରୂପିଣୀ ।
ପରମା ପ୍ରକୃତି * ଗୁଣ ସାମ୍ୟମୂର୍ତ୍ତି
ଯୋଗମାୟା ପ୍ରକାଶିନୀ ।
ବିଶ୍ୱବିଧାୟିନୀ ବିରଞ୍ଚି-ବନ୍ଦିନୀ
ସୁର—ବଧୂନିଷେବିନୀ ।
ତଡ଼ିତ—ବରଣୀ ସୁଗୁରୁ-ବାସିନୀ
ଷଡ଼ୈଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ-ପ୍ରସବିନୀ ।
ଶାରଦେ ବରଦେ ବିଶ୍ୱଭୟ-ପଦେ
ଶିବ-ଧ୍ୟେୟା ସନାତନୀ ।
ଅମର-ଦୁର୍ଲ୍ଲଭା ଅଯୋନି—ସମ୍ଭବା
ସୋମ-ସୂର୍ଯ୍ୟାଗ୍ନି-ନୟନୀ ।
ତୋରୂପ ଲାବଣ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣିବି କେ ଅନ୍ୟ
ଅଶକତା ବାଗୀଶରୀ ।
ମୂଢ଼, ହୀନ ଜନ ସତେ କି ଜାନିବ
ବର୍ଣ୍ଣିବାକୁ ସେ ମାଧୁରୀ ?
ଶକ୍ତି ଯୋଗେ ଶିବ, ନୋହିଲେତ ଶବ,
ଭୁହ ବ୍ୟାପ୍ତ ଚରାଚରେ ।
ଇଚ୍ଛା, କ୍ରିୟା, ଜ୍ଞାନ ଶକ୍ତିରେ ଶାସନ
କରୁ ଜୀବ ମରାମରେ ।
ନାନା ପ୍ରହରଣ କରିଣ ଧାରଣ
ତ୍ରିପଞ୍ଚ ଭୁଜ ବିସ୍ତାର ।
ଦଶଦିଗେ ସଦା ରଖ ଗୋ ଅନ୍ନଦା
ଭୂମି ଜଳ ବ୍ୟୋମଗରୀ ।
ଲଭି ତୋ ଶକତି ଅପୂର୍ବ ମୂରତି
ଧରି, ବ୍ରହ୍ମା, ହରି, ହର ।
ସୃଜନ ପାଳନ ପୁଣି ସଂହାରଣ
କରୁଥାନ୍ତି ନିରନ୍ତର ।

* ସତ୍ତ୍ୱ, ରଜ, ତମ, ତ୍ରିଗୁଣର ସାମ୍ୟାବସ୍ଥାକୁ ପ୍ରକୃତି କହନ୍ତି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

କର୍ମ୍ମ-ଶକ୍ତିମୟ ସୃଷ୍ଟି, ସ୍ଥିତି, ଲୟ
ସଂସାର-ଚକ୍ରର ଗତି ।
ରୋଧନ୍ତେ ସେପଥ କିବା ସମର୍ଥ
ପାରିବ କର୍ମ୍ମରୁ ବର୍ତ୍ତି ।
କର ନିରୀକ୍ଷଣ ଫେରିଣ ନୟନ
ରେଣୁ ପରମାଣୁ ଯେତେ ।
ବିଶ୍ୱ ଶିଳ୍ପୀ କରେ ଶକ୍ତିମୟ ଡୋରେ
ଗୁନ୍ଥାଅଛି ଅବିରତେ ।
ସେ ଭୈରବୀ ଚକ୍ର ନ ହୁଅଇ ବକ୍ର
ଚଳେ ତୋ ନିୟତି ପଥେ ।
ମାଗୋ ମହେଶ୍ୱରି ମୋକ୍ଷଦେ ଶଙ୍କରି
କାଳରୂପେ ଅନୁବ୍ରତେ ।
ତୁହି ଅକ୍ଷ ତାର, କାଳ, ନେମୀ-ଧାର
ଦେବା ଦେବୀ ସବୁ ଅର ।
ତେଣୁ ଗୋ ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଭ୍ରମଇ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ
ମହା ବେଗେ ଭୟଙ୍କର ।
ନିଜ ନିଜ କକ୍ଷେ ରହି ଲକ୍ଷେ ଲକ୍ଷେ
ଭାସ୍କର, ଶଶାଙ୍କ, ତାରା ।
ସେ ଚକ୍ର-ଘର୍ଷ୍ଣେ ଅଲଙ୍ଘ୍ୟ ବିଧାନେ
ଭ୍ରମୁଥାନ୍ତି ନିରାଧାରା ।
ଗ୍ରହ କୋଟି କୋଟି ହୋଇ ଗୋଟି ଗୋଟି
ଅନନ୍ତ ଆକାଶ ଗର୍ଭେ ।
ଦେଖି ଗୋ ଅଭୟେ, ଖଦ୍ୟୋତର ପ୍ରାୟେ
ଧିକ୍କାରେ ନିଜର ଗର୍ବେ ।
ପଞ୍ଚ ମହାଭୂତ ଆକାଶ, ମରୁତ
ସଲିଳ, ଅନଳ, କ୍ଷିତି ।
ପରାର୍ଥ ଭାବରେ ତୋହ ପ୍ରଭାବରେ
କର୍ମ୍ମମୟ' ଚକ୍ର ନିତି ।
ମାଗି ମର୍ତ୍ତ୍ୟଜନ ପରାର୍ଥ ଶ୍ରୁତିଣ
ନିଜାର୍ଥେ ରଖନ୍ତି ମତି ।
ତେଣୁ ଗୋ ମଳିନ ବୁଦ୍ଧି, ଜ୍ଞାନ, ମନ
ଲଭନ୍ତି ଶୋଚନା ଅତି ।
ତୋହର ମହିମା ଅମିତ ଗରିମା
ଭୀତି-ବିହ୍ୱଳିତ-ନେତ୍ରେ ।
ଦେଖି ମୁଁ ଚକିତ, ସ୍ତବ୍ଧ, ସ୍ତମ୍ଭିତ
ରୋମାଞ୍ଚ ଜନ୍ମଇ ଗାତ୍ରେ ।
ଦେବାସୁର ଯକ୍ଷ— ନାଗନର ରକ୍ଷ—
ମଉଳି ମୁକୁଟ-ମଣି,
ତୋ ପାଦ କମଳେ ଶୋଭେ ଗୋ ବିମଳେ
ତାରକା ପଦ୍ମ କି ଜିଣି ।
ତୋର ତତ୍ତ୍ୱ ଗୂଢ଼ ବୁଝିବି କି ମୂଢ଼
ନେତ୍ର ପାରଇ କି ହେର,
ନ ପାଇଁ ସନ୍ଧାନ ବାକ୍ୟ ସଙ୍ଗେ ମନ
ଆସେ ଯେଉଁଠାରୁ ଫେରି ?
* କୁଣ୍ଡ ରନ୍ଧ୍ର ଭେଦ ଘୋରତମ ଛେଦ
ସୁଷୁମ୍ନା ମାର୍ଗରେ ଗମି ।
ପୂଜନ୍ତି ସାଧକେ ପାଞ୍ଚ ଗୋଟି ଚକ୍ରେ
ତୋ ପାଦ ପ୍ରେମରେ ରମି ।
ପାଞ୍ଚୋଟି ମନ୍ଦାର ପଞ୍ଚ ତତ୍ତ୍ୱାକାର
ଏକକୁ ଅନ୍ୟରେ ଇସ୍ତି ।
ଭ୍ରୂ ମଧ୍ୟସ୍ଥଳେ ଦ୍ୱିପଦ କମଳେ
ଶ୍ରେଷ୍ଠନ୍ତି ଶିବଙ୍କୁ ଯାଇ ।
ଅର୍ଦ୍ଧଚନ୍ଦ୍ରାକାରେ ଶକ୍ତିର ଆଧାରେ
ବିନ୍ଦୁରୂପେ ସଦାଶିବ,
ଥାନ୍ତି ମହାଯୋଗେ ମୈଥୁନ ସମ୍ଭୋଗେ
କାମେ କରି ପରାଭବ ।
ସେ ପଦ୍ମ-କେଶର ଚିଦାନନ୍ଦ-କର
ଯହିଁ ଚକ୍ରେ ଅପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ।
ନିତ୍ୟ ନିରଞ୍ଜନ ପୁରୁଷ ପ୍ରଧାନ
ଗୁଣମୟ ଗୁଣାତୀତ ।
ପଦ୍ମୁଁ ତାଙ୍କକ୍ଷରେ ସେହି ସମୟରେ
ସୁରଭି ସୁଗନ୍ଧ ପୁରା ।
ପାନେ ଗୋ ଉନ୍ମତ୍ତ ଅରୁଣିତ ନେତ୍ର
ଅଗ୍ନିନନ୍ଦେ ଅନ୍ଧକାରା ।
କଠୋର ସାଧନେ ଭକ୍ତ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଜନେ
ଅଣିମାଦି ଅଷ୍ଟସିଦ୍ଧି ।

* ପରିଶିଷ୍ଟରେ ଦେଖ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲଭ ତୋ ସମ୍ବନ୍ଧ ତ୍ୟଜନ୍ତ ଦୁର୍ଗତି-
ଜରା, ଶୋକ, ମୋହ ଛେଦ ।
ଶିବ-ଶକ୍ତି-ଯୁକ୍ତ ଅଚିନ୍ତ୍ୟ ଅବ୍ୟକ୍ତ
ଅରୂପ ରୂପକୁ ତୋର ।
ଦେଖି ପ୍ରିୟତମ ଭକତ ଉତ୍ତମ
ବ୍ରହ୍ମାନନ୍ଦେ ସଦା ଭୋଳ ।
ଖଗ, ମୃଗ, ମେଷ ଶଙ୍କର, ମହିଷ
ପଶୁ ଜୀବ ଯେତେ ଥାଏ ।
ଜ୍ଞାନ-ଖଡ୍ଗେ ବଧି ଲଭେ ମାଗୋ ସିଦ୍ଧି
ଅପିପଦେ ବଳିଯାଏ ।
ପଶୁ ରକ୍ତପାନେ ମାଂସାସ୍ଥି ଚର୍ବ୍ବଣେ
ଧରୁ ସଂହାରଣୀ ମୂର୍ତ୍ତି ।
ପଶୁ-ପାଶ ନାଶି ଅବିଦ୍ୟା ବିନାଶି
ଦେଉ ମା ନିର୍ବ୍ବାଣ ମୁକ୍ତି ।
ବିଷମ ପ୍ରାକୃତ— ପ୍ରାଣେ ତୋପ୍ରକଟ
ସେହି ଭୟଙ୍କର ବେଶ ।
ବାରିଦ-ପଟଳ ଚୂର୍ଣ୍ଣିତ-କୁନ୍ତଳ
ଝୁଲନ୍ତି ଦିଶେ ଚିର ଦେଶ ।
ଦେଖିଲେ ତୋ ମୁଖ ଜନ୍ମିଲ ଅଭିଳାଷ
କରାଳ-ବଦନା କାଳୀ ।
ଶକ୍ତିମୟ ସ୍ୱରେ ଗ୍ରଥିତ ବିଚିତ୍ରେ
ଅସଂଖ୍ୟ ନରମୁଣ୍ଡ ମାଳ ।
ଚକ୍ଷୁର ପଲକ ଚପଳା ଚମକ
ନେତ୍ରାଗ୍ନି ସ୍ଫୁଲିଙ୍ଗ ଆଭା ।
ଦିଶଇ ତୋହର ମହା ଭୟଙ୍କର
କିବା ଇରମ୍ମଦ ସ୍ରଭା ।
ଇନ୍ଦ୍ର ଧନୁ ଛଳେ ମେଘ ଅନ୍ତରାଳେ
(ତୋର) ଭୀମ ହାସ୍ୟ ପରକାଶେ ।
ଦନ୍ତ କଡ଼ମଡ଼ି ବଜ୍ର ଚଡ଼ଚଡ଼ି
ଶୁଭିଲେ ପରାଣ ଶ୍ୱାସେ ।
ତୋ ଖର ନିଃଶ୍ୱାସେ ଉଡ଼ଇ ବତାସେ
ଜୀବ ଜନ୍ତୁ ବୃକ୍ଷ ଲତା ।
ଧରା ଟଳମଳ ଯାଏ ରସାତଳ
ମହାଭୟେ ଅଭିଭୂତା ।

ମୂର୍ତ୍ତି ଭୟଙ୍କରୀ, ଦେଖ ମା ସମ୍ବରି
ବରଷା ପରାଏ ଗତ,
ହେଲାଣି ଅଗତ ବିମଳ ଶରତ
ଜୀବ କୁଳ ପୁଲକିତ ।
ସୁଜଳା ସୁଫଳା ଶସ୍ୟ ସୁ-ଶ୍ୟାମଳା
ପ୍ରକୃତି ଅପୂର୍ବ-ଶୋଭା ।
ନିର୍ମ୍ମଳ ଆକାଶ— ବିଭାନେ ପ୍ରକାଶ
ଶଶି, ତାରା, ମନଲୋଭା ।
ନଦୀ ସରୋବରେ ଶୋଭେ ସ୍ୱଚ୍ଛଜଳେ
କୁମୁଦ-କହ୍ଲାର-କାଶ ।
ତହିଁ ନାନା ରଙ୍ଗେ ଖେଳନ୍ତି ବିହଙ୍ଗେ
କାକ-ଚକ୍ର-ବାକ-ହଂସ ।
ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ବିଭୂତି ତୋର ପ୍ରତିକୃତି
ତୁହି ଗୋ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଶିରୀ ।
ଚାହିଁ ଦେଲେ ଯେଣେ ଟାଣିନିଏ ତେଣେ
ମନକୁ ମୋହିତ କରି ।
ତୋହର ରୂପକୁ କ୍ରାନ୍ତେ ଦେବାକୁ
ତୁହି ସିନା ପଟାନ୍ତର ।
ତୋ ରୂପ ମାଧୁରୀ ଲାବଣ୍ୟ ଚାତୁରୀ
ଯୋଗ ଭଙ୍ଗେ ଯୋଗୀଶର ।
ତୋ କାନ୍ତି ମୟୂଖ ଅନ୍ଧାରେ ଆଲୋକ
ଦଗଦଗିନା ଚକ୍ର-ବାଳେ ।
ଦେଖି ଉଲ୍ଲସିତ ଗାନ୍ତି ଯଶୋଗୀତ
ନାନା ଲୟ-ମାନ-ତାଳେ ।
ଜଗତ-ଅମ୍ବିକେ, ଭୁବନ-ପାଳିକେ
ବିଶ୍ୱାଶ୍ରୟା ବିଶ୍ୱବନ୍ଦ୍ୟା ।
ଯୋଗୀନ୍ଦ୍ର-ଅର୍ଚ୍ଚିତା ଦେବେନ୍ଦ୍ର-ବାଞ୍ଛିତା
ଅଟୁ ତୁ ସକଳ ଆଦ୍ୟା ।
ଦୁର୍ଗା ନାମ ଧରି ଅମରା ନଗରୀ
ତ୍ୟଜି ଆସ ମରଧାମେ ।
ତୋ ପଥ ଅମ୍ବୁଜେ ସେବିବେ ମନୁଜେ
ଯେ ଯାହାର ମନସ୍କାମେ ।
ଏ ଶରତ କାଳେ ଆସ ମା ଉତ୍ତଳେ
ସେ ସୌମ୍ୟ ସୁନ୍ଦର ବେଶେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ହାସ୍ୟମୟ ମୁଖ ଦେଖି ଯାଉ ଦୁଃଖ
ଦୁର୍ଗେ ଗୋ ଦୁର୍ଗତି ଲେଣେ ।
ତୋ ନାମ ମଧୁର ଦେଇଛେ ପ୍ରୀତିକର
ସତେ ଜ ଅମିୟ ଧାରା ।
ଶାନ୍ତିର ଆସ୍ପଦ ଦୁଃଖୀର ସମ୍ପଦ
ପାପୀର ବୃଜନ-ହରା ।
ଅଗତିର ଗତି ବିଧବାର ପତି
ଅନାଥ-ଶିଶୁର ମାତା ।
ରୋଗର ଔଷଧ ଦୁର୍ଜ୍ଜନର ବ୍ୟାଧ
ବିପନ୍ନର ଅଟେ ତ୍ରାତା ।
ମୋହେ ଅଚେତନ ଉଦ୍ୟମ ବିହୀନ
ନିବଣ ପରାଣେ ମୋର,
ବଡ଼ ଅସମ୍ଭବ ତୋର ଆବିର୍ଭାବ
ଯେଣୁ ମୁଁ ଅଧମ ଘୋର ।
ମାତ ଗୋ ଅପର୍ଣ୍ଣେ ଦେବ ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣେ
ଅନ୍ନ ପ୍ରଦାନେ ନିରତା ।
ଶିବ-ସୀମନ୍ତିନୀ ଦନୁଜ-ଦାରଣୀ
ଜଗନ୍ମୟୀ ଜଗନ୍ମାତା ।
ସୂକ୍ଷ୍ମରୂପ ତ୍ୟଜି ସ୍ଥୂଳରୂପେ ଆଜି
ଉତ୍କଳର ବକ୍ଷାସନେ ।
ସତ୍ୟ ପରାୟଣୀ ଆସ ନାରାୟଣୀ
ସିଂହ-ପୃଷ୍ଠ-ଆରୋହଣେ ।
ଚିନ୍ମୟ ମୂରତି ମାଗୋ ଭଗବତି
ମୃଣ୍ମୟ ମୂର୍ତ୍ତିରେ ପୂଜା,
କରିବେ-ଉତ୍କଳ— ବାସିବ ସକଳ
ଆସ ଆସ ଦଶ-ଭୁଜା ।
ମୃଣ୍ମୟ ମୂରତି ଅଗୋ ହୈମବତୀ
ଅପୂର୍ବ ସୁନ୍ଦର ଶୋଭେ,
ସକଳ ଶକ୍ତିର କିବା ମୂର୍ତ୍ତିମତୀ
କେନ୍ଦ୍ରୀଭୂତ ଏହ ଭବେ !
ଲକ୍ଷ୍ମୀ ସରସ୍ୱତୀ ଦୁହେଁ ତୋର ଚତି
ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ କମଳାସନେ ।
ଗଣେଶ, କାର୍ତ୍ତିକ ମୟୂର, ମୂଷିକ
ବିରାଜନ୍ତି ଆରୋହଣେ ।

(୧) ଶକ୍ତି; ଜ୍ଞାନ, ଧନ, ବିଦ୍ୟାର ଅଧିନ
ଦେବଦେବୀ ସ୍ୱରୂପରେ ।
ସଙ୍ଗେ ଗୋ ମଙ୍ଗଳେ ଆସ ଭୂମଣ୍ଡଳେ
ଚଢି ସିଂହ ପୃଷ୍ଠୋପରେ ।
ଭାବ ମା ଉତ୍କଳେ ଥିଲା ଯେଉଁ କାଳେ
ତୋର ପୂର୍ବ ପୂଜାବିଧି ।
ସେକାଳେ ଓଡ଼ିଆ— ପୁଏ ଗୋ ଆଇଆ
ଇଉଥିଲେ ନାନା ସିଦ୍ଧି ।
ଶୂର ବୀରପଣେ ଥିଲେ ଜଣେ ଜଣେ
ଏକକୁ ଅରେକ ବଳ,
ମେଦନୀ କମ୍ପାଇଁ ଦର୍ପେ ଦମକାଇ
ଦେଉଥିଲେ ଶତ୍ରୁ ଦଳ ।
ଗଙ୍ଗା ଗୋଦାବରୀ ମଧ୍ୟରେ ଅବୋଧ
ସୁବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ଜନପଦ,
ଗାଉଥିଲା ଯଶ କୀରତି ପୌରୁଷ
ଲଭି ଧନମାନ ମଦ ।
ସେହ (୨) ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାଚଳ ସେହ (୩) ନୀଳାଚଳ
ଅଛି ସେହ (୪) ଯଜ୍ଞ ପୁରୀ;
ସେହ (୫) ମହୋଦଧି ଅଛି ଗୋ ଅବଧି
ଟେକେ ମଥା ସେହ ଗିରି ।
ପ୍ରସନ୍ନ-ସଲିଳା ଉତ୍କଳ-ମେଖଳା
ସେହ (୬) ଚିତ୍ରୋତ୍ପଳା ବହେ ।
ବ୍ରାହ୍ମୀ, ବୈତରଣୀ ପୁଣ୍ୟ ତରଙ୍ଗିଣୀ
ଅଜସ୍ର ସାଗରେ ଧାଏଁ ।

---

(୧) ଶକ୍ତି (ଦେହରବଳ) ର ଅଧିଷ୍ଠାତା କାର୍ତ୍ତିକେୟ, ଜ୍ଞାନର ଅଧିଷ୍ଠାତା ଗଣେଶ, ଧନର ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀ, ବିଦ୍ୟାର ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ ସରସ୍ୱତୀ ଅଟନ୍ତି । ବୋଲିବା ବାହୁଲ୍ୟ ଯେଉଁ ଦେଶରେ ଏହି ଶକ୍ତି ଚତୁଷ୍ଟୟ ସମବାୟରେ ଆଦ୍ୟାଶକ୍ତି ଉପଯୁକ୍ତ ଉପଚାର ଦ୍ୱାରା ପୂଜିତା ହୋଇଥାନ୍ତି, ସେହି ଦେଶବାସିମାନେ ଉନ୍ନତି ସୋପାନର ଶୀର୍ଷସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରିଥାନ୍ତି ।

(୨) ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାଚଳ =ଭୁବନେଶ୍ୱର
(୩) ନୀଳାଚଳ =ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ର
(୪) ଯଜ୍ଞପୁରୀ =ଯାଜପୁର
(୫) ମହୋଦଧି =ବଙ୍ଗୋପସାଗର
(୬) ଚିତ୍ରୋତ୍ପଳା =ମହାନଦୀର ପ୍ରାଚୀନ ନାମ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

କାହିଁ ସେ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ କାହିଁ ଶୌର୍ଯ୍ୟ ବୀର୍ଯ୍ୟ
ଧନ, ବିଦ୍ୟା, ଜ୍ଞାନ, ବଳ?
କାହିଁ ସେ ବିଭବ ମାନ ଦମ୍ଭ ଗର୍ବ
କାହିଁ ସେ ଧର୍ମ୍ମର ବଳ?

ଯଯାତି, ଲଲାଟ ନୃପେନ୍ଦ୍ର-ମୁକୁଟ
କାହାନ୍ତି ଅନଙ୍ଗଭୀମ ?
ଯା'ଙ୍କ ପୁଣ୍ୟଭାତି ଲଭେ ଅଜ ଖ୍ୟାତି
କାହିଁ ଜଣେ ତାଙ୍କ ସମ?

ଉତ୍କଳର ପୁତ୍ର ନିଶ୍ଚେଷ୍ଟ ହୃଦୟେ
ପାସୋରି କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଜ୍ଞାନ,
ଆଜି ଭାଳ ଭାଳ ଶୋକ ଶ୍ୱାସ ଟାଳ
ଦେଖ ମୋହେ ଅଚେତନ ।

ଲଭି'ଛନ୍ତି ଜନ୍ମ କରନ୍ତେ ଯେ କର୍ମ୍ମ
ଯଥ ରକ୍ତ ମାଂସ ଗାଏ,
ଆଳସ୍ୟ ବିଳାସେ ନୈରାଶ୍ୟ ହତାଶେ
ଭୁଲି ଯାଇଛନ୍ତି ମାତ ।

ମନୁଜ-ତାରଣୀ ଦନୁଜ-ବାରଣୀ
ଭାନୁଜ-ଭୟାର୍ତ୍ତ-ହର୍ତ୍ତା ।
ଗୃହେ ଗୃହେ ଥରେ ଦୟାର୍ଦ୍ର ଅନ୍ତରେ
ଉତ୍କଳ-ଶୋକାଶ୍ରୁ-ଧାରା ।
ଅନାଥ ଆତୁର କରେ ହାହାକାର
ସାନ୍ତ୍ୱନା ଦେବାକୁ କେହ ।
ନାହିଁ ଏହି ଭବେ ଜୀବନ ଅହବେ
ତାଙ୍କର ଆପଣା ହୋଇ,

ନିରାଶ୍ରୟ କେତେ ବୁଲୁ'ଛନ୍ତି ପଥେ
କ୍ଷୁଧାରେ କାତର ହୋଇ ।
ଥାଉ ଅନ୍ନ ଦେବା ବାରେକ ପୁଛିବା-
ପାଇଁ ଜଣେ ଦେଖା ନାହିଁ ।
କେତେ ଅନାଥିନୀ ପଥ ଭିଖାରିଣୀ
ହରିଣ ପୁତ୍ର ପତି,
ପତିଶ ମଧ୍ୟରେ ଲୋଟନ୍ତି ଧୂଳିରେ
ଶୋକ ହାହାକାରେ ଅତି ।

କେତେ ମାତୃହୀନ ଶିଶୁର କ୍ରନ୍ଦନ
ପାଷାଣ ତରଳ କରେ ।
ହାୟ ହାୟ ଥରେ ଶ୍ରୁତିର ଦ୍ୱାରରେ
ପଶୁ ନାହିଁ କାର ଥରେ ।
ମାଗୋ ଜିନୟନେ, ଉତ୍କଳ ସନ୍ତାନେ
ଦିଅ ବଳ, ବୁଦ୍ଧି, ଜ୍ଞାନ ।
ତୋର କୃପାବାରି ଲଭି ମାଗୋ ଶକ୍ତି
କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଅର୍ପିବେ ମନ ।
କ୍ଷୁଧାର୍ତ୍ତର ଅନ୍ନ, ଶିଶୁ ମୁଖେ ସ୍ତନ୍ୟ
ଆଶ୍ରୟ-ହୀନର ସ୍ଥାନ ।
ଅଭାଗାର ଦୁଃଖ— ଅନ୍ଧକାରେ ମୁଖ
କର ପାଇବେ ସଂସ୍ଥାନ ।
ନିରାଶର ଆଶା, ବିପନ୍ନ ଭରସା
ରୋଗବ୍ୟାପ୍ତ ପ୍ରତିକାର ।
ତୋର ଅନୁକୂଳେ କରିବେ ଉତ୍କଳେ
ଦେଖାଇ ପୁରୁଷକାର ।
ପାପରୂପ ଦୈତ୍ୟ ନାଚେ ଦିବାରାତ୍ର
ଉତ୍କଳର ଉଗ୍ର ବକ୍ଷେ ।
ନାଶ ନାଶ ଦୈତ୍ୟ, ନ ନାଶିଲେ ମାତ
ତୋ ବିନା ଅନ୍ୟ କେ ରଖେ ?
ଆସରେ ଉତ୍କଳ— ବାସିବ ସକଳ
ହୃଦ-ରକ୍ତ ଜବା ଫୁଲେ ।
ବିଳରୂପେ ଶିର ଅର୍ପିଣ ଦେବିର
ପଙ୍କଜ ଚରଣ ତଳେ ।
ଶକ୍ତିର ବାଜଣା ଶକ୍ତି ଆରାଧନା
ହେବ ଉତ୍କଳର ପ୍ରାଣେ;
ବୀର ରକ୍ତେ ପୁଣି ନାଚିବ ଧମନୀ
ଜାଗିବ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଜ୍ଞାନେ ।
ବୀର-ଦର୍ପ ଭରେ ନିର୍ଭୀକ ଅନ୍ତରେ
ଜାଗିବେ ଉତ୍କଳ ବାସୀ ।
ପ୍ରାଚୀନ ବିଭବେ, ପ୍ରାଚୀନ ଗୌରବେ
ଉଠିବ ଉତ୍କଳ ହସି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ପରିଶିଷ୍ଟ ।

ସାଧକ ପ୍ରାଣାୟାମ କରିବା ସମୟରେ ଇଡ଼ା ଅର୍ଥାତ୍ ସୁଷୁମ୍ନା ଓ ପିଙ୍ଗଳା ଅର୍ଥାତ୍ ଚନ୍ଦ୍ର ନାଡ଼ୀ ରୋଧ କରି କୁମ୍ଭକ ଦ୍ୱାରା ଅବରୁଦ୍ଧ ବାୟୁକୁ ପୃଷ୍ଠ ମଧ୍ୟସ୍ଥିତଅସ୍ଥିର ମଧ୍ୟସ୍ଥାନରୁ ମୂର୍ଦ୍ଧା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅବସ୍ଥିତ ମୃଣାଳ ସୂକ୍ଷ୍ମ ତୁଲ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମ ରନ୍ଧ୍ର ଭେଦ କରି ଇଡ଼ା ଓ ପିଙ୍ଗଳାର ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତିନୀ ସୁଷୁମ୍ନା ନାମ୍ନୀ ଅବ୍ୟକ୍ତା ଅମୃତ—ପ୍ରବାହିନୀ ନାଡ଼ୀ ମାର୍ଗରେ ଗଳିତ କରି ମଦ୍ୟ, ମାଂସ, ମଦ୍ୟ, ମୁଦ୍ରା, ଓ ମୈଥୁନ ଏହି ପଞ୍ଚମକାର ସ୍ୱରୂପ କ୍ଷିତି, ଅପ, ତେଜ, ମରୁତ, ଓ ଅକାଶ, ପଞ୍ଚତତ୍ତ୍ୱକୁ ଅର୍ଥାତ୍ ଯଥାକ୍ରମେ ମୂଳାଧାର ବା ଲିଙ୍ଗ-ଚକ୍ରସ୍ଥିତ କ୍ଷିତି ତତ୍ତ୍ୱକୁ ସ୍ୱାଧିଷ୍ଠାନ ବା ନାଭି ଚକ୍ରସ୍ଥିତ ଜଳ ତତ୍ତ୍ୱରେ, ଉକ୍ତ ଜଳତତ୍ତ୍ୱକୁ ମଣିପୁର ବା ହୃଦୟ ଚକ୍ରସ୍ଥିତ ତେଜତତ୍ତ୍ୱରେ, ଉକ୍ତ ତେଜତତ୍ତ୍ୱକୁ ଅନାହତ ବା କଣ୍ଠ ଚକ୍ରସ୍ଥିତ ବାୟୁ ତତ୍ତ୍ୱରେ ଏବଂ ଏହି ବାୟୁ ତତ୍ତ୍ୱକୁ ଦଶୁଧାକ୍ଷ ଷୋଡ଼ଶାର ବା ଲଲାଟ ଚକ୍ରସ୍ଥିତ ଅକାଶ ତତ୍ତ୍ୱରେ ପ୍ରତିଲୋମ ପ୍ରଣାଳୀ କ୍ରମେ ଲୟ କରି ପାରିଲେ ମନର ଜଡ଼ାତ୍ମିକ ମଳିନ ଓ ବିକ୍ଷିପ୍ତଭାବ ନଷ୍ଟ ହୁଏ ଏବଂ ମନ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଓ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଗ୍ରାହ୍ୟ ବିଷୟ ଅର୍ଥାତ୍ ଶୀତୋଷ୍ଣାଦି ସୁଖ ଦୁଃଖ ସ୍ୱରୂପ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱାତୀତ ଥିବାରୁ ନିର୍ବାତ ନିଷ୍କମ୍ପ ପ୍ରଦୀପ ତୁଲ୍ୟ ଧୀର ସ୍ଥିର ଏବଂ ଚିଦାତ୍ମାରେ ଦେଦୀପ୍ୟମାନ ହୁଏ ।

ସାଧକ ଧ୍ୟାନ-ଯୋଗରେ ଉକ୍ତ ମାନସ ନେତ୍ରଦ୍ୱାରା ଲଲାଟ ଚକ୍ରସ୍ଥିତ ଦ୍ୱିଦଳ ପଦ୍ମରେ ଅର୍ଥାତ୍ ଗୁଣମୟୀ ଶକ୍ତି ବା ପ୍ରକୃତିରୂପ ଅର୍ଦ୍ଧ ଚନ୍ଦ୍ରାକୃତି ଆଧାରରେ ଅଭେଦ ଓ ନିରବଚ୍ଛିନ୍ନ ଭାବରେ ସଂଶ୍ଳିଷ୍ଟ ଘନ-ଚୈତନ୍ୟ-ବସ୍ତୁ ପରମପୁରୁଷ ଶିବଙ୍କର ସାକ୍ଷାତ୍କାର ଲାଭ କରି "ସୋଽହଂ," ଶିବୋଽହଂ" ଏହି ବାକ୍ୟ ଉଚ୍ଚାରଣ କରେ । ଅର୍ଦ୍ଧ-ଚନ୍ଦ୍ରାକୃତି ଆଧାର ତଳ୍ପଧ୍ୟରେ ବିନ୍ଦୁ ଏହି ସଙ୍କେତ ବା ଚିହ୍ନଦ୍ୱାରା ଶିବ ଶକ୍ତିଙ୍କର ଏକାଧାରରେ ଏକ କଳେବରରେ ସମାବେଶ ହେବାର ଉପ-ଲକ୍ଷିତ କରାଯାଏ ଏହାହିଁ ଶିବଙ୍କର ଅର୍ଦ୍ଧନାରୀ ଅର୍ଦ୍ଧ-ଖୁରୁଷ ଶରୀର । ବିନ୍ଦୁ ଅର୍ଥାତ୍ ସ୍ୱପ୍ରକାଶ ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ ଜ୍ଞାନସ୍ୱରୂପ ଶିବ, ଅର୍ଦ୍ଧଚନ୍ଦ୍ରାକାର ଅଥବା ରେଫାକାର ଅର୍ଦ୍ଧମାତ୍ରା, ତାହାଙ୍କର ଆବରଣ ସ୍ୱରୂପା ପରମା-ପ୍ରକୃତି । ଏହି ପ୍ରକୃତିରୂପ ଯୋନିରେ ଚିତ୍ସ୍ୱରୂପ ଶିବ ଅଧ୍ୟାସିତ ହେଲେ ନିଷ୍କ୍ରିୟ ଓ ଗୁଣାତୀତ ଶିବ, ଶକ୍ତି ସମାବେଶ ଦ୍ୱାରା ସକ୍ରିୟ ଓ ଗୁଣମୟ ହୋଇ ଯେତ ମାୟାଦ୍ୱାରା ସୃଷ୍ଟି, ସ୍ଥିତି, ସଂହାର ତ୍ରିବିଧ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ସମ୍ପାଦକ, ଭମ୍ମ-ଗୁଣମୟାଭିମାନୀ, ବିଷ୍ଣୁ, ବ୍ରହ୍ମା, ଓ ଶଙ୍କର, ଏହି ତ୍ରିବିଧ ମୂର୍ତ୍ତିରେ ଆବିର୍ଭାବ କରିବାକୁ ସକ୍ଷମ ହୁଅନ୍ତି । ଶକ୍ତି ଶିବଙ୍କ ସହଯୋଗେ ତାଙ୍କର ପ୍ରେମାମୃତମୟ ଅଦ୍ଭୁତ ସୁଖ ପାନ କରି ଅତି ବିହ୍ୱଳା ଥାନ୍ତି ଏହାକୁହିଁ ଶାସ୍ତ୍ରକାରମାନେ ରାଧା କୃଷ୍ଣଙ୍କର ପ୍ରେମମୟ ମହାମିଳନ ବୋଲି ଭଗବତାଦି ପରମାର୍ଥ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଅଛନ୍ତି । ଶିବଶକ୍ତିର ଏକାଧାରରେ ପୂଜାର ବାହ୍ୟ ସାଙ୍କେତିକ ଚିହ୍ନସ୍ୱରୂପ ମନର-ମଧ୍ୟରେ ଅର୍ଦ୍ଧ ଚନ୍ଦ୍ରାକାର ଆଧାରରେ ବିନ୍ଦୁ ସ୍ୱରୂପ ପାଷାଣ ଲିଙ୍ଗର ପୂଜା ବିଶ୍ୱ ପ୍ରଚଳନ ଥିବାର ଅନୁମିତ ହୁଏ । ଉକ୍ତ ସାଧକ ଶକ୍ତିଯୁକ୍ତ ଶିବଙ୍କର ସାକ୍ଷାତକାର ଲାଭ କରି ଅମୃତତ୍ୱ ଲାଭ କରେ ଏବଂ ଅଣିମାଦି ଅଷ୍ଟ ସିଦ୍ଧି ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ଅଦ୍ଭୁତ ଐଶିକ କ୍ଷମତା ଦ୍ୱାରା ତ୍ରିଭୁବନରେ ଆତ୍ମପ୍ରତ୍ୟ ବିସ୍ତାର କରେ ।

ପଞ୍ଚଚକ୍ର ଉପରେ ଯେ ସହସ୍ରଦଳବିଶିଷ୍ଟ ଶିରଶ୍ଚକ୍ର ବା ଅଜ୍ଞାଚକ୍ର ଅଛି ତାହା ଗୁଣାତୀତ ନିତ୍ୟ ନିରଞ୍ଜନ-ନିର୍ବିକଳ୍ପ ଅବ୍ୟକ୍ତ ଓଁ କାରବାଚ୍ୟ ପରମ ବ୍ରହ୍ମଙ୍କର ସ୍ଥାନ ।

ସାଧକ ପଞ୍ଚମ ଚକ୍ରରେ ଶକ୍ତି ସମନ୍ୱିତ ଶିବ ଅର୍ଥାତ୍ ଷଡ଼ୈ-ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ-ଶାଳୀ ସଗୁଣ ବ୍ରହ୍ମ ମୂର୍ତ୍ତି ଦର୍ଶନ ଲାଭ କଲେ ଉକ୍ତି ଯୋଗଦ୍ୱାରା କଳ୍ପାନ୍ତେ ପରମ ପ୍ରକୃତିରୂପା ଶକ୍ତି କମ୍ବା ଜ୍ଞାନାଦିନୀ ଭାବୋଦ୍ଦୀପନ-କାରିଣୀ ରାଧା-ଙ୍କର ଅନୁଗାମିନୀ ହୋଇ ଉକ୍ତ ଅକ୍ଷର ପରମ ବ୍ରହ୍ମରେ ଲୀନ ହୁଏ । ସେଠାରେ ସେ ନିର୍ବାଣ-ମୋକ୍ଷ ଲାଭ କରିବାରୁ ତାହାର ପୁନର୍ବର୍ତ୍ତନ ହୁଏ ନାହିଁ ।

ଆମ୍ଭେ ପଦ୍ୟରେ ପଞ୍ଚମଚକ୍ର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଅଛୁଁ । ପଷ୍ଠ ଚକ୍ର ଅବ୍ୟକ୍ତ ଓ ନିଷ୍କ୍ରିୟ ନିର୍ଗୁଣ ବ୍ରହ୍ମର ଅଧିଷ୍ଠାନ ସ୍ଥଳ ଥିବାରୁ ତାହା ଉଲ୍ଲେଖ କରିବାର ଆବଶ୍ୟକ ବୋଧ କରି ନାହିଁ । ଲେଖ ।)

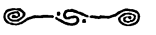

ଶାରୀରିକ ବଳ ।

(ଉଦ୍‌ବୋଧନ)

ଜାତୀୟ ଶକ୍ତିକୁ ବିଶ୍ଳେଷଣ କରି ଦେଖିଲେ ଦେଖାଯାଏ ଯେ, ଏହା ଚାରୋଟି ପ୍ରଧାନ ଉପାଦାନରେ ଗଠିତ । ଜାତୀୟ ବଳ—ବାହୁବଳ, ବିଦ୍ୟାବଳ, ଧନବଳ, ଧର୍ମ୍ମ ବା ନୀତି-ବଳର ସମବାୟ । ଦିନେ ହିନ୍ଦୁସମାଜ ଏହି ଚତୁର୍ବଳରେ ବଳୀୟାନ ହୋଇ ପୃଥିବୀରେ ଦେବଜାତିରୂପରେ ପରି-ଗଣିତ ହେଉଥିଲା । ବ୍ରାହ୍ମଣର ବିଦ୍ୟାବଳ, କ୍ଷତ୍ରିୟର ବାହୁବଳ, ବୈଶ୍ୟର ଧନବଳ ଓ ସମଗ୍ର ହିନ୍ଦୁ ସମାଜର ଯଥୋଚିତ ଧର୍ମ୍ମ ବା ନୀତିବଳ ହିନ୍ଦୁ ଗୌରବ-ଅଟ୍ଟାଳିକାର ଚତୁଷ୍ପାର୍ଶ୍ୱବର୍ତ୍ତୀ ଦୃଢ଼ ଭିତ୍ତିରୂପେ ବିଦ୍ୟମାନ ଥିଲା । କାଳ-କ୍ରମେ ଏହି ଭିତ୍ତିମାନଙ୍କର ବିପର୍ଯ୍ୟୟ ବା ବିଭଙ୍ଗ ହୋଇ-ଅଛି । ଭିତ୍ତି ଭାଙ୍ଗିଯାଇଅଛି ସତ୍ୟ କିନ୍ତୁ ଲୋପ ପାଇନାହିଁ, ଆଜି ସୁଦ୍ଧା ତାହାର ନିଦର୍ଶନ ରହିଅଛି । ଏହି ଭଗ୍ନଭିତ୍ତି ଉପରେ ପୁନର୍ବାର ହିନ୍ଦୁ ଗୌରବ ଗଢ଼ା ଯାଇପାରେ । କିନ୍ତୁ ଉପସ୍ଥିତ ଦୁର୍ଗତିର ବିଷୟ ଚିନ୍ତା କଲେ ଦୁର୍ବଳ ପ୍ରାଣରେ ଏ ଆଶାର ସହଜରେ ସଞ୍ଚାର ହେଉନାହିଁ । କାରଣ, ଆମ୍ଭ-ମାନଙ୍କର ଦୁର୍ଗତି ସାମାନ୍ୟ ବା ସାଧାରଣ ନୁହେ । ଦୁର୍ଗତି ବୋଇଲେ ଆମ୍ଭେମାନେ କଅଣ ବୁଝୁଁ ? କେବଳ ଅର୍ଥ-ହୀନତା ଦୁର୍ଗତି ନୁହେ, ବିଦ୍ୟାହୀନତା ଦୁର୍ଗତି ନୁହେ, ରୋଗ ବା ଶାରୀରିକ କ୍ଷୀଣତା ଦୁର୍ଗତି ନୁହେ, ଅଥବା ଧର୍ମ୍ମ ଓ ନୀତିବିମୁଖତା ଦୁର୍ଗତି ନୁହେ । ସ୍ଥଳବିଶେଷରେ ଏ ପ୍ରତ୍ୟେକେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦୁର୍ଗତି ନାମରେ ଅଭିହିତ ହୋଇପାରନ୍ତି ସତ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ଭାରତୀୟ ଜାତିର ଦୁର୍ଗତି ଜାତୀୟତାର ଅଭାବ, ଜାତୀୟ ଶକ୍ତିର କ୍ଷୀଣତା ଏବଂ ଜାତୀୟ ପ୍ରାଣର ଜଡ଼ତା । ମୂର୍ଖତା, ଦୁର୍ବଳତା, ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଏବଂ ନୈତିକ ଅଧୋଗତି ବା ଧର୍ମ୍ମ ବିମୁଖତା ଏହି ଜାତୀୟ ଜଡ଼ତାର କାରଣରୂପେ ବିଦ୍ୟମାନ । ସମସ୍ତ ଭାରତପକ୍ଷେ ଯାହା ପ୍ରଯୋଜ୍ୟ, ଉତ୍କଳପକ୍ଷେ ତାହା ଅଧିକ ପରିମାଣରେ ପ୍ରଯୁଜ୍ୟ । ଏହି ସବୁ ଜାତୀୟ ଜଡ଼ତାର କାରଣମାନ ନିରାକରଣ କରି ଜାତୀୟ ଜାଗରଣ ଏବଂ ଜାତୀୟ ଶକ୍ତିର ସଞ୍ଚୟ ନିମନ୍ତେ ଉପାୟ ବିଧାନ କରିବା ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତିର ଏବଂ ପ୍ରତ୍ୟେକ ସମାଜର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ହେବା ବିହିତ । ଜାତୀୟ ଶକ୍ତି ଗଠନର ଶିକ୍ଷା ଅବଶ୍ୟ ପ୍ରଥମ ଉପାୟ । ଏହା ସାହାଯ୍ୟରେ ଜାତି ବିଦ୍ୟାବଳ ଲାଭ କରେ । କିନ୍ତୁ ଶାରୀରିକ ଶକ୍ତି ବା ବାହୁବଳ ସାମାନ୍ୟ ନୁହେ । ଆଜି ଭାରତବର୍ଷର କୌଣସି ଉନ୍ନତ ପ୍ରଦେଶର ଶିକ୍ଷିତ ଏବଂ ଯୋଗ୍ୟତର ଭ୍ରାତାଗଣ, କେବଳ ଉନ୍ନତ ବିସ୍ତର ଶିକ୍ଷାଦ୍ୱାରା ଜାତୀୟ ମୁକ୍ତି ସଂସାଧିତ ହୋଇପାରେନାହିଁ ବୋଲି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରୁଅଛନ୍ତି । ବାସ୍ତବିକ ପୃଥିବୀର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସଭ୍ୟ-ଜାତିମାନଙ୍କ ଆଡ଼କୁ ଦୃଷ୍ଟି ପକାଇଲେ ଦେଖାଯାଏ ଯେ ଶାରୀରିକ ବଳାଧାନ ସେମାନଙ୍କର ହେୟ ବା ଅବଜ୍ଞାର ବିଷୟ ନୁହେ । ପରନ୍ତୁ ଏହା ଅତି ଆବଶ୍ୟକ ବୋଲି ଶିକ୍ଷାର ଅଙ୍ଗୀଭୂତ କରାଯାଇଥାଏ । ଆପଣମାନଙ୍କର ସ୍ମରଣ ଥିବ କେତେକ ଦିନ ପୂର୍ବେ ଇଂଲଣ୍ଡରେ ଲୋକମାନଙ୍କର ବକ୍ଷର ଅପ୍ରଶସ୍ତତା ଏବଂ ଆକୃତିର ଖର୍ବତା ଘଟିବାରୁ ଦେଶର ଗୃହଅଭାବ ତହିଁର କାରଣ ନିର୍ଣ୍ଣୟ ଲାଗି ଘୋର ଆନ୍ଦୋଳନ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇଥିଲା । ରାଶି ରାଶି ଅର୍ଥ ବ୍ୟୟରେ ସୁଯୋଗ୍ୟ କବିରାଜ ଏବଂ ଡାକ୍ତରମାନେ ଦେଶର ନାନା-ସ୍ଥାନରେ କାରଣ ଅନୁସନ୍ଧାନରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ଧୂମ୍ରପାନ ଆଦି ଗୋ ୨ ଟି ଦୋଷ ନିର୍ଣ୍ଣୀତ ହୋଇଥିଲା । ଧନ୍ୟ ଇଂରେଜ ଜାତି ! ଆଜି ଆମ୍ଭେମାନେ ସେହି ବୀର-ଜାତି ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ବାନାର ଛାୟା ତଳେ ରହି, ସେମାନଙ୍କ ସାହିତ୍ୟ ଇତିହାସ ପାଠରେ ଅନୁପ୍ରାଣିତ ହୋଇ, ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରଜା ବୋଲି ମନରେ ଗୌରବ ବହି, ଏହି ଶାରୀରିକ ବଳାଧାନ ସମ୍ବନ୍ଧେ କେତେ ଦୂର ସେମା-ନଙ୍କ ପଥାନୁସାରୀ ହୋଇଅଛୁଁ, ପଲ୍ଲୀଗ୍ରାମର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ବିଧାନ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି କଲେ ତାହା ସହଜରେ ଅନୁମିତ ହେବ । ଶାରୀରିକ ବଳାଧାନ ଯେ ମନୁଷ୍ୟର ଆଲୋଚନୀୟ ଓ ଅବଶ୍ୟ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଏ ଜ୍ଞାନ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ମନକୁ ଲେଶ ସ୍ପର୍ଶ କରିନାହିଁ ବୋଲି କହିଲେ ଚଳେ । କୌଣସି ରୋଗରେ ପୀଡିତ ହୋଇ ଦୈନିକ କାର୍ଯ୍ୟରୁ ଅକ୍ଷମ ନ ହେଲେ ଶରୀର ପ୍ରତି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟି ପଡ଼େ ନାହିଁ । ଶରୀର କ୍ଷୀଣ ହେଉ ବା ରୁଗ୍ଣ ହେଉ କୌଣସିମତେ କାର୍ଯ୍ୟ ଚଳୁ-ଥିଲେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ପକ୍ଷେ ଯଥେଷ୍ଟ । ଶିଶୁମାନଙ୍କ ଲାଳନ-ପାଳନରେ ସେମାନଙ୍କ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ପ୍ରତି ଏବଂ ଭବିଷ୍ୟତ ଶକ୍ତି ଓ ପୁରୁଷକାର ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ଦିଆଯାଇଥାଏ କି ? ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ଅଜ୍ଞତା ଯୋଗୁଁ ଓଡ଼ିଶାରେ ଏ ଦୋଷ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଭୟ-ଙ୍କର । ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ପ୍ରତି ଅବଜ୍ଞା କରି କ୍ରମଶଃ ଶରୀର କ୍ଷୀଣ କରିବା କ୍ରମିକ ଆତ୍ମହତ୍ୟା ଛଡ଼ା ଆଉ କିଛି ନୁହେ । ଶରୀ-ରର କ୍ଷୀଣତା ସଙ୍ଗେ ୨ ଯେ ଆୟୁର କ୍ଷୀଣତା ଘଟେ ବୋଲିବା ବାହୁଲ୍ୟ । ହେ ପିତୃ ମାତୃଗଣ ! ନିଜର ରକ୍ତ ମାଂସରେ ଯେଉଁମାନଙ୍କୁ ନିଜର ଜଠରରୁ ଜନ୍ମ କରି ସଂସା-ରରେ ସ୍ଥାନ ଦେଇଅଛ—ମନେ ରଖ, ସେମାନଙ୍କ ଭବି-ଷ୍ୟତ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କ ହସ୍ତରେ । ପୁଣି ପଣ୍ଡିତ ହେବ, ପ୍ରଭୂତ ଅର୍ଥ ଉପାର୍ଜନ କରିବ, କିନ୍ତୁ ଶୈଶବୀୟ ଲାଳନା ଦୋଷରେ ହୁଏତ ଚିରଦିନ ନିମିତ୍ତ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଶାରୀରିକ ଯାତନା ରୋଗି ଏ ମହାର୍ଘ ଜୀବନକୁ ଜୀବନ୍ମରଣ ବୋଲି ମଣିବ । କେବଳ ତାହା ନୁହେ, ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କ ଦୋଷରେ ପୁଣି ପୌତ୍ର ପ୍ରପୌତ୍ରକ୍ରମେ ସମସ୍ତ ଅଜାତ ବଂଶଧରଗଣ କ୍ରମଶଃ କ୍ଷୀଣରୁ କ୍ଷୀଣତର ହେବାକୁ ଲାଗିବେ । ମୂଳରୁ ସାବଧାନ ନ ହେଲେ କି ଘୋର ଜାତୀୟ ଅନିଷ୍ଟ ସଂଘଟିତ ହେବ ଚିନ୍ତା କରି ଦେଖ । କହ, ସେଥିଲାଗି କିଏ ଦାୟୀ ? ଜନ୍ମ ମୃତ୍ୟୁ ତାଲିକାରୁ ଭାରତର ମୃତ୍ୟୁସଂଖ୍ୟା ଦେଖି ଏହା-ବେଳକେ ସ୍ତମ୍ଭିତ ହେବାକୁ ହୁଏ । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କାରଣ ମଧ୍ୟରୁ ଶିଶୁପାଳନରେ ଅବହେଳା ଏବଂ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟରକ୍ଷା ନିୟ-ମର ଅନଭିଜ୍ଞତା ଏଥିର ପ୍ରଧାନ ହେତୁ ଅଟେ । ଅବଶ୍ୟ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ, ଦାରିଦ୍ର, ଏବଂ ଅନାହାର ଅନେକ ପରିମାଣରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ନାନା ରୋଗ, ହୀନବୀର୍ଯ୍ୟତା, ଏବଂ ଅଳ୍ପା-ୟୁତାର ଅନ୍ୟତମ କାରଣ । ଯାହା ହେଉ ଏଠାରେ ସେ ସବୁର ଆଲୋଚନା କରିବାର ସ୍ଥାନ ନୁହେ । କିନ୍ତୁ ଏହିପରି

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶକ୍ତିହୀନକର ବହୁ ବାହ୍ୟିକ ଅନୁରାଗ ସତ୍ତ୍ୱେ ଶକ୍ତିସଞ୍ଚୟର ଉପାୟ ଯେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ହସ୍ତରେ ଅନେକ ପରିମାଣରେ ଅଛି ତାହା କେହ ଅସ୍ୱୀକାର କରିବେ ନାହିଁ । ବାସ୍ତବିକ ଅଜ୍ଞତା ପ୍ରଯୁକ୍ତ ଆମ୍ଭେମାନେ ଅନେକ ସମୟରେ "ଆତ୍ମୈବରିପୁରାତ୍ମନଃ" ହୋଇଥାଉଁ । ଜନନୀମାନଙ୍କର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟରକ୍ଷାର ସାଧାରଣ କେତୋଟି ନିୟମର ଜ୍ଞାନ ଅଭାବରୁ କେତେ ଶତ ଶିଶୁ ଚିରରୁଗ୍ଣ ହୋଇ ପରିବାରର ନିରନ୍ତର ଯାତନାର କାରଣ ହେଉଅଛନ୍ତି । ପୁଣି କେତେ ଶତ ଅକାଳେ ପିତା ମାତାଙ୍କ ସ୍ନେହମୟ କୋମଳ କୋଳ ତ୍ୟାଗ କରି ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଶୋକସାଗରରେ ଭସାଉଅଛନ୍ତି ତାହାର ଇୟତ୍ତା ନାହିଁ । ଶାରୀରିକ ପୁଷ୍ଟି ସାଧନ ଓ ବଳସଞ୍ଚୟର ଉପାୟମାନ ଏଠାରେ ବିଶଦରୂପେ ବିବୃତ କରିବାର ଅବସର ନାହିଁ ।

ଉତ୍କଳବାସି ! ଥରେ ନିଜର ଏହି କ୍ଷୀଣବାହୁ ଆଡକୁ ଚାହିଁ, ପୁଣି ଆଖି ଫେରାଇ ଏହି ସମ୍ମୁଖରେ ବିରାଟ ଦୀର୍ଘ ଜଗନ୍ନାଥ ମନ୍ଦିର ଦଣ୍ଡାଅଛି ତାହା ଥଡକୁ ଅନାଅ । କହ, ଯେଉଁମାନଙ୍କର ବିଶାଳ ଦକ୍ଷ ବାହୁ ଏହା ନିର୍ମ୍ମାଣ କରିବାକୁ ସକ୍ଷମ ହୋଇଥିଲା, ସେହିମାନଙ୍କର ନିଶ୍ଚୟର ବୋଲି ପରିଚୟ ଦେବାକୁ ଆଜି ତୁମ୍ଭର କିଛି ଅଛି କି ? କୋଣାର୍କ ବା ଭୁବନେଶ୍ୱର ମନ୍ଦିରର କୌଣସି ଗୋଟିଏ ପୁରୁଷ ବା ନାରୀର ମୂର୍ତ୍ତି ଦେଖ । ତାହାର ଚିବୁକ, କଣ୍ଠ, ବକ୍ଷ, ବାହୁ, ଉଦର, ପଦ ପ୍ରଭୃତି ଅଙ୍ଗମାନଙ୍କର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଏବଂ ସୌଷ୍ଠବରୁ ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳୀୟମାନଙ୍କର ଅକୃତ ସମ୍ବନ୍ଧେ କିପରି ସୁନ୍ଦର ଏବଂ ଉନ୍ନତ ଆଦର୍ଶ ଥିଲା ସହଜରେ ଜଣା ପଡିବ । ଶିଳ୍ପ ଜାତୀୟ ଭାବ ଏବଂ ଜାତୀୟ ଆଦର୍ଶର ଅଭାବ ପରିଚୟ । ଯେଉଁ ଦିନ ଉତ୍କଳୀୟମାନଙ୍କ ମନରେ ଶାରୀରିକ ଶକ୍ତି ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଏହିପରି ଉଚ୍ଚ ଆଦର୍ଶ ଜାଗ୍ରତ ଥିଲା ସେହି ଦିନ କୋଣାର୍କ ମନ୍ଦିରର ସୃଷ୍ଟି, ସେହି ଦିନ କାଞ୍ଚୀବିଜୟ, ସେହି ଦିନ ଉତ୍କଳମାହାତ୍ମ୍ୟ, ରାଉତଗଣ ଜଗୀଷା ପ୍ରଣୋଦିତ ହୋଇ ସୁଦୂର ଭାଗୀରଥୀର ଜଳ ପ୍ରକ୍ଷାଳିତ କରିଥିଲେ । ପାଠକବର୍ଗ ! ଆପଣମାନେ ଜାଣନ୍ତି ଭୁବନେଶ୍ୱର ମନ୍ଦିରର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପୀଢର ଧାରରେ ରାମାୟଣ ମହାଭାରତାଦିରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଭୀଷଣ ସଂଗ୍ରାମର ଚିତ୍ର ଖୋଦିତ ରହିଅଛି । ଜାତୀୟଜୀବନରେ ସାମରିକ ଶକ୍ତି ସାହସ ଜାଗ୍ରତ ରଖିବା ଲାଗି କି ସୁନ୍ଦର ବ୍ୟବସ୍ଥା ! ଭାରତର ଏହା ଏକ ଅପୂର୍ବ ଉଦାହରଣ ।।

ଉତ୍କଳବାସି ! ଜାଗ୍ରତ ହୁଅ । ନିଜର ଉପାସ୍ୟର ସାର୍ଥକତା ବିଧାନ କର । ନାୟକ, ପ୍ରଧାନ, ସ୍ୱାମୀ, ସିଂହ, ବାଘ, ସେନାପତି, ବାହିନୀପତି, ସାମନ୍ତରାଜ ପ୍ରଭୃତି ଶୂରତାବ୍ୟଞ୍ଜକ ଗୌରବାନ୍ୱିତ ଉପାସ୍ୟର ଅନୁରୂପ ହୁଅ । ଆଜି ବିଧାତାଙ୍କର କଲ୍ୟାଣକର ନିଦେଶରୁ ସୌଭାଗ୍ୟବଶତଃ ମହାଶୌର୍ଯ୍ୟସମ୍ପନ୍ନ ଭାରତୀୟ ବ୍ରିଟିଶକେଶରୀଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଭାଗ୍ୟ ସୀମାବଦ୍ଧ ହୋଇଅଛି । ଭାରତ ଭାରତର ଗୌରବ ବୁଝେ ଏବଂ ଭାରତର ଆଦର କରେ । ଏପରି ମହାସୁଯୋଗରେ ଯଦି ଆମ୍ଭେମାନେ ଶାରୀରିକ ଶକ୍ତି, ସାହସ ଏବଂ ପୁରୁଷକାର ଉପାର୍ଜନ କରିବାକୁ ଅକ୍ଷମ ବା ବିମୁଖ ହେଉଁ ତାହା ହେଲେ ଆଉ କଲ୍ୟାଣର ଆଶା କାହିଁ ? ଦେଖ ; ଭାରତର ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରାଦେଶିକ ପ୍ରଜାସମ୍ପ୍ରଦାୟ ରାଜଶକ୍ତି ନିକଟରେ ସମାଦୃତ । ବାସ୍ତବିକ, ଦୁର୍ବଳ ମୃତକଳ୍ପ ଅକ୍ଷମ ପ୍ରଜାପୁଞ୍ଜ ଦେଶର ଗଳଗ୍ରହ ତଥା ରାଜଶାସନ ପକ୍ଷରେ ଭାରସ୍ୱରୂପ ।

ପୂର୍ବେ ସାଧାରଣ ଲୋକେ ଦୈହିକ ବଳ ବୃଦ୍ଧି ବିଧାନରେ କିପରି ଯତ୍ନଶୀଳ ଥିଲେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗ୍ରାମର "ଜାଗାଘର" ବା ବ୍ୟାୟାମାଗାର ସେଥିର ନିଦର୍ଶନ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସେ ସବୁ ଦିନକୁ ଦିନ ବିକୃତାକାର ଧାରଣ କରୁଅଛି ଏବଂ ଅନେକ ମଧ୍ୟ ଏହାବେଳକେ ଲୋପ ପାଉଅଛି । ଏହା ଅବଶ୍ୟ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୁଃଖର କଥା । ସେ ସବୁର ସଂସ୍କାର ବର୍ତ୍ତମାନ ଆବଶ୍ୟକ ହୋଇଅଛି, ଗ୍ରାମ୍ୟ ଯୁବକମାନଙ୍କର ସମ୍ମିଳନ, ବଳବିଧାନ ଏବଂ ଶ୍ରମାପନୋଦନ ନିମନ୍ତେ ଯାହାର ସୃଷ୍ଟି ତାହାର ପ୍ରାଥମିକ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଅବଶ୍ୟ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସାଧୁ ବୋଲିବାକୁ ହେବ । ସେହି ସାଧୁ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଯେପରି ସାଧିତ ହୁଏ ତହିଁ ପ୍ରତି ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗ୍ରାମବାସିର ଦୃଷ୍ଟି ରହିବା ଉଚିତ । ଦେଶୀୟ ଭାଉର କୁସ୍ତି, କସରତ କ୍ରମେ ଲୋପ ପାଉଅଛି । ସେ ସବୁକୁ ଜାଗ୍ରତ ରଖିବା ସର୍ବଦା ବାଞ୍ଛନୀୟ । ଅତଏବ ଏହି ଗ୍ରାମ୍ୟ "ଜାଗାଘର" ବ୍ୟାୟାମ ଶିକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷାଗାରରୂପେ ବିବେଚିତ ହେଲେ ଗ୍ରାମ୍ୟଯୁବକମାନଙ୍କର ବଳବିଧାନର ଗୋଟିଏ ସୁନ୍ଦର ପନ୍ଥା ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବ ।

ଆମ୍ଭେମାନେ ପୂର୍ବେ କହିଅଛୁଁ ମନୁଷ୍ୟ ଅନେକ ସମୟରେ "ଆତ୍ମୈବ ରିପୁରାତ୍ମନଃ" ହୋଇଥାଏ । ପିତା-

Digitized by srujanika@gmail.com

ମାତାମାନେ ପୁତ୍ରମାନଙ୍କର ଅତି ବାଲ୍ୟ ସମୟରୁ ପରିଣୟ ସମ୍ପାଦନ କରି ନିଜର କାର୍ଯ୍ୟ ଶେଷ କରନ୍ତି ସତ୍ୟ କିନ୍ତୁ ତହିଁ ସଙ୍ଗେ, ସନ୍ତାନର ସମସ୍ତ ଶକ୍ତି ଅସମୟରେ ନିଃଶେଷ କରନ୍ତି । ବ୍ରାହ୍ମଣ ସମ୍ପ୍ରଦାୟରେ ଏଦୋଷ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଭୀଷଣ ଆକାର ଧାରଣ କରିଅଛି । ବିବାହର ମର୍ମ୍ମ ବୁଝେ ନାହିଁ ସ୍ୱାମିର ଦାୟିତ୍ୱ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅନଭିଜ୍ଞ ପୁଣି ସଂସାରରେ ପୁରୁଷ ନାମରେ ଅଭିହିତ ହେବାର ଅବସ୍ଥାପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ନାହିଁ, ଏପରି କୋମଳ ଶିଶୁର ଗଳାରେ ତଦନୁରୂପ ଗୋଟିଏ କୁମାରୀ ଛନ୍ଦ ଦେଇ ପିତାମାତାମାନେ ଯେ ବର୍ତ୍ତମାନ ସୁଖ ଦେଖନ୍ତି, ତାହା ପରିଣାମରେ ଘୋର ଅବଶ୍ୟ ଅକଲ୍ୟାଣରେ ପର୍ଯ୍ୟବସିତ ହୁଏ ।

ହିନ୍ଦୁ ! ତୁମ୍ଭେ ଧର୍ମ୍ମର ବଡ ଚିତ୍କାର କରିଥାଅ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ବିଷୟରେ ଧର୍ମ୍ମର ଦୋହାଇ ଦେଇଥାଅ । କିନ୍ତୁ କହ ଦେଖି, ଧର୍ମ୍ମକିଅଣ ? କେବଳ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ବାହ୍ୟିକ କ୍ରିୟାକଳାପ ଯେ ଧର୍ମ୍ମ ତାହା ନୁହେ । ଯେ ଦେବତାଙ୍କୁ ଆରାଧନା କର ତାଙ୍କର ଭାବ, ତାଙ୍କର ତେଜ ନିଜ ପ୍ରାଣରେ ଅନୁକରଣ ଏବଂ ଅନୁଭବ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବାହିଁ ପ୍ରକୃତ ଧାର୍ମିକର କାର୍ଯ୍ୟ । ଏହି ଚେଷ୍ଟାରେ ପୂର୍ଣ୍ଣକୃତିତ୍ୱ ଲାଭ କଲେ ସାଧକ ବା ଉପାସକର ଧର୍ମ୍ମଜୀବନରେ ପୂର୍ଣ୍ଣତା ହୁଏ । ତୁମ୍ଭେ ଶୈବ, ଶିବସୁତ କାର୍ତ୍ତିକେୟ କି ଦେବକାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନ ନିମନ୍ତେ ଚିରକୌମାର ବ୍ରତଧାରଣ କରି ନ ଥିଲେ ? ସେହି ସୁରସେନାପତି କି ଆଜିକାଲି ଭାରତର ଶିଶୁବାଳକ ଯୁବାଙ୍କର ଆଦର୍ଶ ଓ ଅନୁକରଣୀୟ ହେବା ଉଚିତ ନୁହେ ?

ଏ ଅବଶ୍ୟ ଅତି ବଡ କଥା । ଆମ୍ଭେମାନେ ଆଜୀବନ ଚିରକୌମାର ବା ଆଜୀବନ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟର କଥା ଏ ନିର୍ଜୀବ ନିଷ୍ପ୍ରଭ ସମାଜସମକ୍ଷରେ ଚିତ୍କାର କରିବା ଅରଣ୍ୟରୋଦନ ବୋଲି ଜାଣୁ । କିନ୍ତୁ ଏହା ବୋଲି ସେଆଡେ ଚେଷ୍ଟା ବା ପ୍ରୟାସ ଏକାବେଳକେ କି ଅସଙ୍ଗତ ? ଚିରବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ କଥା ତେଣିକି ଥାଉ ମନୁ ପରାଶର ପ୍ରଭୃତି ଧର୍ମ୍ମପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ମହାତ୍ମାଗଣ ଏ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଯେ ନିଦେଶ ଅର୍ଥାତ୍ ଯେ ବୟସ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ କରିଅଛନ୍ତି ତାହା କି ପାଳନ କରିବା ଆଜି ହିନ୍ଦୁ ସମାଜ ପକ୍ଷେ ଏକାବେଳକେ ଅସମ୍ଭବ ? ବ୍ରାହ୍ମଣ ! ସ୍ମୃତି ତୁମ୍ଭ ହସ୍ତରେ । ଅନ୍ୟ ବେଳକୁ କେତେ ବାକ୍ୟ ଉଦ୍ଧାର କର । କିନ୍ତୁ ନିଜେ ସନ୍ତାନସନ୍ତତିମାନଙ୍କୁ ବାଲ୍ୟକାଳରୁ ବିବାହ ଦେଇ ହିନ୍ଦୁ-ସର୍ବସ୍ୱ ସେହି ଧର୍ମ୍ମଶାସ୍ତ୍ରର ନିଦେଶରେ ପଦାଘାତ କରୁ ନାହିଁକି ? ଏବଂ ତହିଁ ସଙ୍ଗେ, ଚକ୍ଷୁ ଫେଡି ଚିନ୍ତା କରି ଦେଖ, ସମାଜର ଘୋର ଅକଲ୍ୟାଣ କରୁ ନାହିଁ କି ?

ହିନ୍ଦୁ ! ତୁମ୍ଭେ ପରା ଶାକ୍ତ । ଶକ୍ତିଉପାସନା ବଳରେ ବହୁ ଅସାଧ୍ୟ ପରା ସାଧନ କରିଅଛ ବୋଲି ଆଜିଯୁଦ୍ଧା କମ୍ବଦନ୍ତ ଘୋଷଣା କରୁଅଛ ? ସେ ଶକ୍ତିପୂଜା କାହିଁ ? ଶକ୍ତିପୂଜକ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ବା କୌଣସି ଜାତିର ଏଭଳି ଦୁର୍ଗତି କଦାପି ସମ୍ଭବ ପାରେ ନାହିଁ । ଦିନେ ପ୍ରାଚୀନ ଗ୍ରୀସ୍ ରାଜ୍ୟ ଶକ୍ତିର ଉପାସନା କରୁଥିଲା । ଗ୍ରୀସ୍ ରାଜ୍ୟର ସ୍ପାର୍ଟାଜନନୀ ଯୁଦ୍ଧଲାଗି ସନ୍ତାନକୁ ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ରରେ ସୁସଜ୍ଜିତ କରି ତାହାର ଶିରରେ ଚୁମ୍ବନ ଦେଇ କହୁଥିଲେ "ବାବୁ ମାତାର ଆଶୀର୍ବାଦ ଘେନି ସଂଗ୍ରାମ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରବେଶ କର । କିନ୍ତୁ ମନେ ରଖ ପୃଷ୍ଠଭଙ୍ଗ ଦେଇ ଯେପରି ବାହୁଡି ନ ଆସ । ତୁମ୍ଭର ଜନନୀ ବିକଳ ଜୀବିତ ପୁତ୍ର ଅପେକ୍ଷା ମୃତ ସମ୍ମୁଖ-ସଂଗ୍ରାମହତ ସନ୍ତାନକୁ ଭଲ ପାଆନ୍ତି" । ସେ ଦିନ ଗ୍ରୀସ୍ ବାସ୍ତବିକ ମହାସେନ ଜନନୀ ମୂର୍ତ୍ତିମତୀ ମହାଶକ୍ତିର ଆବିର୍ଭାବ ଦେଖିଥିଲା । ଭାରତରେ ଏପରି ଉଦାହରଣ ବିରଳ ନୁହେ । ରାଜପୁତ ରମଣୀର ଅସୀମ ସାହସ ଏଥିର ସାକ୍ଷୀ । କାଳେ ସ୍ୱାମୀ ସନ୍ତାନଗଣ ପରିବାର ମାୟାରେ ପ୍ରାଣାନ୍ତକ ଉତ୍ସାହ ଓ ସାହସ ସହକାରେ ଯୁଦ୍ଧ ନ କରନ୍ତି, ପରନ୍ତୁ ଜାତୀୟ ସମ୍ମାନ ଓ ଧର୍ମ୍ମରେ କାଳିମା ଲାଗିବ, ଏହି ଆଶଙ୍କାରେ ଅପୂର୍ବ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଉତ୍ସାହ ଏବଂ ସାହସ ସହକାରେ ରାଜପୁତ-ରମଣୀ ନିଜର ଜୀବନକୁ ଜାତୀୟ ଗୌରବ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ରଖି ଯେଉଁ ଦିନ ଚିତାନଳରେ ପ୍ରବେଶ କରିଥିଲେ ସେ ଦିନ ଭାରତ କି ବାସ୍ତବିକ ସତ୍ୟ ଜୀବନ୍ତ ସତୀମୂର୍ତ୍ତିର ଆବିର୍ଭାବ ଦେଖି ନ ଥିଲା ? ଆହା ଆଜି ଏ ସମସ୍ତ କପୋଳକଳ୍ପିତ ବୋଲି କାହାର କାହାରକି ପ୍ରତୀୟମାନ ହୋଇପାରେ । କିନ୍ତୁ ତାହା ନୁହେ । ଜାତୀୟ ଉତ୍ଥାନ ଓ ଉନ୍ନତି ସମୟରେ ବାସ୍ତବିକ ଜୀବନ୍ତ ଶକ୍ତି ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥାନ୍ତି । ପୁଣି ଶକ୍ତିର ଆବିର୍ଭାବ ବ୍ୟତିରେକେ ଜାତୀୟ ଉତ୍ଥାନ ହୋଇ ନ ପାରେ । ସେ ଦିନ ସମ୍ବାଦପତ୍ରରେ ଆପଣମାନେ ଜାପାନ ମାତାଙ୍କ ଅସାଧାରଣ ଶକ୍ତିର ପରିଚୟ ପାଇଥିବେ । ସ୍ୱଦେଶ ନିମନ୍ତେ ପ୍ରଜାପୁଞ୍ଜର ଯୁଦ୍ଧ କରିବାକୁ ଅଗ୍ରହାଚ୍ଛିଶ୍ୟ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦେଖି ଜାପାନ ରାଜା ଆଦେଶ କରିଥିଲେ କି କୌଣସି ପରିବାରର ପୋଷଣକର୍ତ୍ତା ଯୁଦ୍ଧରେ ଯୋଗ ଦେଇ ପାରିବେ ନାହିଁ। ଗୋଟିଏ ଦରିଦ୍ର ପରିବାରରେ ଏକ ବୃଦ୍ଧା ଜନନୀଙ୍କର ଏକମାତ୍ର ତନୟ । ତେଣୁ ତାଙ୍କୁ ରାଜାଦେଶ ମତେ ଯୁଦ୍ଧରୁ କ୍ଷାନ୍ତ ରହିବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ସେ ମାତା କଅଣ କଲେ? ଏକ ତୀକ୍ଷ୍ଣ କୃପାଣରେ ନିଜର ଗଳାବିଦ୍ଧ କରି ଉକ୍ତ ଉକ୍ତାକୁ କୃପାଣଖଣ୍ଡ ପୁଣି ହସ୍ତରେ ଦେଇ କହିଲେ "ବାବୁ । ଶୁର ମୋର ଏହି ଜୀବନ ଲାଗି ତୁମ୍ଭେ କି ଦେଶସେବାରୂପ ପବିତ୍ର କାର୍ଯ୍ୟରୁ ବଞ୍ଚିତ ରହିବ? ଏହି ଶୋଣିତାକ୍ତ କୃପାଣ ନିଅ ଏବଂ ଜନନୀର ଅନ୍ତିମ ଆଶୀର୍ବାଦ ଘୋଷ ସ୍ୱଦେଶରୂପ ମହାଜନନୀର ସେବା କରିବାକୁ ସଂଗ୍ରାମରେ ପଶ"। ହେ ଶକ୍ତି ଉପାସକ ବ୍ରାହ୍ମଣ! ଜାପାନମାତାଙ୍କର ଏହି ଛିନ୍ନମସ୍ତା ମୂର୍ତ୍ତି ଦେଖନ୍ତୁ । ତେଣୁ କହେଁ ଜାପାନ ଆଜ ଶକ୍ତି ପୂଜା କରି ଶିଖିଅଛି । କେବଳ ଚିତ୍ରପଟରେ କିମ୍ବା ପାଷାଣ ଆଦି ବିଗ୍ରହରେ ଦେବାରାଧନା କରି ଦେବଭାବରେ କ୍ଷଣକ ଲାଗି ଅନୁପ୍ରାଣିତ ନ ହେଲେ ଧର୍ମ୍ମଜୀବନରେ ଉନ୍ନତି କିପରି ହେବ?

ହିନ୍ଦୁ! ଯଦି ହିନ୍ଦୁ ହେବାକୁ ଚାହଁ ନିଜ ଜୀବନରେ ନିଜର ପୁତ୍ରକନ୍ୟାମାନଙ୍କ ଜୀବନରେ ଦେବଭାବ ଜାଗ୍ରତ କରାଅ, ମାନସିକ ଏବଂ ନୈତିକ ଉନ୍ନତି ସଙ୍ଗେ ଶାରୀରିକ ଶକ୍ତି ସାହସ ସଞ୍ଚୟର ପନ୍ଥା ବିଧାନ କର, ନିଜ ପରିବାରରେ ଅପୂର୍ବ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଛବି ଓ ଦିବ୍ୟ ଭାବର ବିକାଶ ଦେଖିବ, ଉନ୍ନତ ଧର୍ମ୍ମ ଜୀବନ ଅନୁଭବ କରିବ, ବିପୁଳ ସୁଖର ଅଧିକାରୀ ହେବ, ଦେଶର କଲ୍ୟାଣ ହେବ । ଜାତିର ଗୌରବ ବଢ଼ିବ, ପୃଥିବୀ ଉନ୍ନତତର ହେବ, ବିଧାତାଙ୍କର ମଙ୍ଗଳମୟୀ ଇଚ୍ଛାପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବ ।

ମାନବର ମନ ।

ଉଚ୍ଚଠାରୁ ଉଚ୍ଚତମ କିବା?—ନୀଳ ନଭ ।
ଗଭୀରୁ ଗଭୀରତମ?—ମହାସିନ୍ଧୁ ଗର୍ଭ ।
ଅତି ଦୃଢ଼ତମ ଗଢ଼ କାହାର?—ପବନ ।
କେ ପାରେ ସମସ୍ତ ଜିଣି?—ମାନବର ମନ ।

ବେଦ ଓ ଧର୍ମ୍ମ ।

(ପୂର୍ବାନୁବୃତ୍ତି ।)

ପୁରୁଷ ଉଦ୍‌ଯୋଗ କଲେ ଧନ ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏ, ମାତ୍ର ଯେଉଁମାନେ ଦୈବ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରି ରହନ୍ତି ସେମାନେ କାପୁରୁଷ । ଏହା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବେଦବାକ୍ୟ । ପୁରୁଷାର୍ଥ ଦ୍ୱାରା ଧନ ସମ୍ପଦ ଲାଭ ହୁଏ । ଯେଉଁ ଲୋକ ଚେଷ୍ଟା କରିବେ ସେ ଶିଳ୍ପ, ବାଣିଜ୍ୟ, କୃଷି ଇତ୍ୟାଦି ନାନା ପ୍ରକାର ବିଷୟରେ ଶିକ୍ଷା ଲାଭ କରିବ ଏବଂ ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ପଣେ ଉପାର୍ଜ୍ଜନ କରିବାକୁ ସକ୍ଷମ ହେବ । ଯେ ଦୈବକୁ ଅନେଇ ବସିବ ତାହାପାଇଁ ଦୁଃଖ ବିନା ସୁଖ ନାହିଁ । ଦୈବ କାହିଁକି ଦେବେ? ତୁମ୍ଭେ ଚେଷ୍ଟା କରିବ, ତୁମ୍ଭେ ଅର୍ଥୋପାର୍ଜ୍ଜନ ସକାଶେ ନାନା ପ୍ରକାର କଠିଣ କାର୍ଯ୍ୟ ସୁଦ୍ଧା କରିବାକୁ ଛାଡ଼ିବ ନାହିଁ । ତହିଁର ପାରିଶ୍ରମିକ ସ୍ୱରୂପ ଅବଶ୍ୟ ଧନ ସମ୍ପତ୍ତି ତୁମ୍ଭର ହସ୍ତଗତ ହେବ । ଆଉ ଯଦି ତୁମ୍ଭେ ଅଳସ ହୋଇ ବସି ରହିବ ଦୈବ ଦେବେ କୋଳ ବିଶ୍ୱାସ କରି କିଛି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବ ନାହିଁ; ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ କଡ଼ାଏ କଉଡ଼ି ମିଳିବ ନାହିଁ । ଲୋକେ କହନ୍ତି—ମୋର କପାଳ ମନ୍ଦ, ମୋର ଅଦୃଷ୍ଟରେ ସୁଖ ଲେଖା ନାହିଁ, ମୋତେ ଦୈବ ଛାଡ଼ିଗଲେ; ଇତ୍ୟାଦି କଥାମାନଙ୍କର କିଛି ମାତ୍ର ଅର୍ଥ ନାହିଁ । ଯେବେ ପରିଶ୍ରମ କରି କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲାଗିଥିବ ତେବେ କପାଳ ତୁମ୍ଭର ନିଶ୍ଚୟ ଭଲ, ତୁମ୍ଭର ଧନାର୍ଜ୍ଜନ ଦ୍ୱାରା ସୁଖ ଲାଭ ହେବ । ଯେବେ ପରିଶ୍ରମ କାତର ହୋଇ କିଛି କାର୍ଯ୍ୟ ନ କରି ବସି ରହିବ ତେବେ ତୁମ୍ଭର କପାଳ ନିଶ୍ଚୟ ମନ୍ଦ । ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ କେହି ଖଗ୍ରରେ ନାହିଁ କି ତୁମ୍ଭର ଧନାଗମ ଦ୍ୱାରା ସୁଖ ଲାଭ ହେବ ନାହିଁ । ତୁମ୍ଭେ ବିଦ୍ୟାଜାଗରଣ ପୂର୍ବକ ପାଠରେ ମନ ଦିଅ ନିଶ୍ଚୟ ପରୀକ୍ଷାରେ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ଯଶୋଲାଭ ଦ୍ୱାରା ସୁଖରେ ଦିନ ଯାପନ କରିବାର ଦ୍ୱାର ମୁକୁଳା ରହିବ, ଆଉ କହି ପାରିବ ଦୈବ ସର୍ବଦା ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ସହାୟ ଅଛନ୍ତି । ପୁଣି ତୁମ୍ଭେ ଶସ୍ୟନ ସୁଖକୁ ସାର ମଣି ପଢ଼ାରେ ମନ ନ ଦିଅ ପରୀକ୍ଷାରେ ହାରି ଯାଇ ଚିରକାଳ ଦୁଃଖରେ ଜୀବନ ଯାପନ କରିବ, ଆଉ କହି ପାରିବ ଯେ ଦୈବ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି ଅଛନ୍ତି । ତୁମ୍ଭେ ଆମ୍ଭେ ସମସ୍ତେ ଈଶ୍ୱର ସନ୍ତାନ । ଈଶ୍ୱର କାହାକୁ ପର କରନ୍ତି ନାହିଁ । ତୁମ୍ଭେ ଲେଖା ପଢ଼ା

Digitized by srujanika@gmail.com

ନ କଲେ କିମ୍ବା ଉଦ୍‌ଯୋଗୀ ପୁରୁଷ ନ ହେଲେ ତୁମ୍ଭର ପିତା ମାତା ତୁମ୍ଭକୁ ଛାଡ଼ି ଯିବେ । ଈଶ୍ୱର ନ ଛାଡ଼ିବେ କାହିଁକି ? ଈଶ୍ୱରତ ସମୁଦାୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ପୃଥିବୀରେ ଖଞ୍ଜି ରଖି, ଅଛନ୍ତି, ସମସ୍ତଙ୍କୁ ତାହା ଲାଭ କରିବାର ଶକ୍ତି ଓ ସାମର୍ଥ୍ୟ ଦେଇ ଅଛନ୍ତି । ଯେ ଉଦ୍‌ଯୋଗ କରି ନେଇ ପାରିବ ନେବ କିଛି ମନା ନାହିଁ; ମାତ୍ର ବିନା ଉଦ୍‌ଯୋଗ, ବିନା ଯତ୍ନ ଏବଂ ବିନା ପରିଶ୍ରମରେ ତାହା ପାଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ସାମାନ୍ୟ ବିଦ୍ୟାର ଜ୍ଞାନାର୍ଜ୍ଜନର ବାଟ ନାହିଁ ବୋଲି ପରମେଶ୍ୱର ତାକୁ ସାଧାରଣ ବୁଦ୍ଧି ଦେଇ ଅଛନ୍ତି ଏବଂ ସେହି ହେତୁରୁ ସେ ରୋଗ ହେଲେ ସଖାଲୁ ଯାଇ ଘାସ ଗଛମାନଙ୍କର ଅଗ ଠୁଁକି ପକାଏ ମାତ୍ର ତୁମ୍ଭର ଜ୍ଞାନ ଅର୍ଜ୍ଜନ କରିବାର ଶକ୍ତି ଅଛି ଏବଂ ସେଥିପାଇଁ ଈଶ୍ୱର ସାମର୍ଥ୍ୟ ଦେଇ ଅଛନ୍ତି । ତୁମ୍ଭେ ଚେଷ୍ଟା କର ସେ ଜ୍ଞାନ ଅର୍ଜ୍ଜନ ନ କଲେ ତୁମ୍ଭର ଶରୀରର ପୀଡ଼ା ହେଲେହେଁ ଔଷଧ ଖାଇବା ସ୍ଥିର କରି ପାରିବ ନାହିଁ । ସୁତରାଂ ସମୁଦାୟ ଜୀବଜନ୍ତୁ ଠାରୁ ମନୁଷ୍ୟର କଥା ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର । ପୃଥିବୀରେ ସମୁଦାୟ ଜୀବଠାରୁ ମନୁଷ୍ୟକୁ ପରମେଶ୍ୱର ବଡ଼ କରି ଗଢ଼ିଅଛନ୍ତି ଏବଂ ମନୁଷ୍ୟକୁ ଜ୍ଞାନାର୍ଜ୍ଜନ କରିବାର ବାଟ ବତାଇ ଅଛନ୍ତି । ମନୁଷ୍ୟ ତଦ୍ରୂପ ଚେଷ୍ଟା କଲେ ତାହା ପାଇ ପାରିବ, ନୋହିଲେ ଅପେ କଷ୍ଟରେ ପ୍ରାଣ ହରାଇବ ।

ପାଠକେ ପଚାରି ପାରନ୍ତି ଯେବେ ଜ୍ଞାନାର୍ଜ୍ଜନ କଲେ ଧନାଗମ ଏବଂ ସୁଖ ଲାଭ ହୁଏ ତେବେ ଜଣେ ଜଣେ ଖ୍ୟାତ ନାମା କବି କରୁଥେ ଅତି କଷ୍ଟରେ ଜୀବନ ଯାପନ କରୁଥିଲେ ? ତାଙ୍କର କାହିଁକି ଧନାଗମ ହେଉ ନ ଥିଲା ? ମୁଁ ପଚାରେଁ ଆପଣ ଅନେକ ପରିଶ୍ରମ କଲ, ବିଦ୍ୟାଲାଭ କଲ ଉତ୍ତରରୁ ଯେବେ ଦିନଯାକ ବସି ପ୍ରେମ ସଙ୍ଗୀତ ଗାୟନ କରିବେ ଆପଣଙ୍କୁ କିଏ କାହିଁକି ପଚାରିବ ? ଅର୍ଥକରୀ ବିଦ୍ୟା ସର୍ବଦା ଆୟତ୍ତ କରିବା ଉଚିତ ମାତ୍ର ଆୟତ୍ତ କରି ତଦନୁସାରେ କାର୍ଯ୍ୟ ନ କଲେ ଅଥବା ତାହାକୁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ନ ଲଗାଇଲେ ଫଳ କିସ ? କାଳିଦାସ ଗାଇଗଲେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ସରସ୍ୱତୀଙ୍କର ସର୍ବଦା ସତ୍‌ଭ୍ରାତୃଣୀଙ୍କ ପରି କଳହ ଅଛି ଅର୍ଥାତ୍ ଯାହାର ଧନ ଅଛି ତାହାର ବିଦ୍ୟା ନାହିଁ ଏବଂ ଯାହାର ବିଦ୍ୟା ଅଛି ତାହାର ଧନ ନାହିଁ । ଏ କଥାର ଅର୍ଥ ଶିକ୍ଷିତ ଲୋକେ ଅବଶ୍ୟ ବୁଝିବେ ନାହିଁ । ସେମାନଙ୍କୁ ଜଣା ଅଛି ଯେ ବିଦ୍ୟା ଥିଲେ ଧନ ଅଛି ଏବଂ ଧନ ଥିଲେ ନାନାପ୍ରକାର ବିଦ୍ୟା ଆୟତ୍ତ କରିବା ଉପାୟ ଅଛି ଏବଂ କରାଯାଇ ପାରେ । ସାହେବମାନଙ୍କୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ଅନୁକରଣ କରୁଅଛୁଁ । ଦେଖନ୍ତୁ ସେହି ସାହେବମାନେ କେମନ୍ତ ବିଦ୍ୱାନ୍ ଏବଂ କେମନ୍ତ ଧନୀ । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେତ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ସରସ୍ୱତୀଙ୍କର ସଦ୍‌ଭାବ ଅଛି । ଲକ୍ଷ୍ମୀ ସରସ୍ୱତୀ ଭାରତରେ ସତ୍‌ଭ୍ରାତୃଣୀ ପରି କଳହ ପ୍ରିୟା ମାତ୍ର ବିଲାତରେ ହିତକାରିଣୀ ବନ୍ଧୁ ପରି ସମଭାବେ ସର୍ବଦା ଶାନ୍ତି ସୁଖଦାୟିନୀ । ସେଠାରେ କାହିଁକି ରାଜକବି ଟେନିସନଙ୍କର କବିତାଟିଏ ଛପା ହେବା ମାତ୍ରକେ ଲକ୍ଷ ଖଣ୍ଡ ବିକ୍ରୀତ ହୋଇ ପ୍ରଭୂତ ଧନାଗମ ହେଲା ? ପ୍ରକୃତ କଥା ଏହି ଯେ ଆମ୍ଭେମାନେ ପ୍ରକୃତ ଶିକ୍ଷା ଲାଭ କରିବାକୁ ଏବଂ ଶିକ୍ଷା ଲାଭ କରି ତାହାକୁ ଯଥାର୍ଥ ବାଟରେ ଚଳାଇବାକୁ ଶିଖି ନାହୁଁ । ରାଧାକୃଷ୍ଣଙ୍କର ପ୍ରେମଗାଥାରେ ଦିନଯାକ ଯାପନ କଲେ ଧନାଗମ ହେବ ନାହିଁ ମାତ୍ର ବୈଦେଶିକଙ୍କ ପ୍ରାୟ ପ୍ରକୃତ କାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରିୟ ହୋଇ ଜୀବନ ଉତ୍ସର୍ଗ ପୂର୍ବକ ସାତ ସମୁଦ୍ର ଡେର ନଦୀ ପାର ହୋଇ ବିଲାତରୁ ଭାରତକୁ ଆସିଲେ ଧନାଗମ ହେବହିଁ ହେବ । ଏବେ ଦେଖା ଯାଉ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ପୁରାଣ ଉଦ୍ୟୋଗକାରୀର କଥା ଶିଖାଇ ଅଛି ଅଥବା ଦୈବ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରାଇ ଅମନୁଷ୍ୟ କରି ଅଛି । ଯେଉଁ ପୁରାଣରେ ପ୍ରକୃତ ନିରାକାର ଈଶ୍ୱରଙ୍କର ପୂଜା କରି ଲୋକଙ୍କ ସଦାଚରଣରେ ରହି ମନୁଷ୍ୟ ହେବାକୁ ଶିକ୍ଷା ଦେଇଅଛି ମୁଁ ସେ ପୁରାଣର କଥା କହୁ ନାହିଁ ଏବଂ ସେଭଳି ପୁରାଣ ଅଛି ବୋଲି ମୋତେ ଜଣା ନାହିଁ । ପୁରାଣ ମାତ୍ରକେ ମୂର୍ତ୍ତି ପୂଜାର ଉପଦେଶ ଏବଂ ଅବତାର ବାଦର ପକ୍ଷପାତୀ । ସେହି ପୁରାଣ ଦ୍ୱାରା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଅମନୁଷ୍ୟତା ଓ ଅଧଃପତନର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଅଛି ଏବଂ ସେହି ହେତୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ଭାରତସାମ୍ରାଜ୍ୟର ମୁକୁଟ ହରାଇ ପରପଦ ଲେହନ କରୁଅଛୁଁ । ପାଠକେ, ମୋ ଉପରେ ବିରକ୍ତ ହେବେ ନାହିଁ ମୁଁ ଅତି ଦୁଃଖରେ ଏ କଥାଗୁଡ଼ିକ କହୁଅଛି । ଆଉ ଆଖି ମୁଦିଲେ ଚଳିବ ନାହିଁ । ଆମ୍ଭେମାନେ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶାରେ ପଡ଼ିଅଛୁଁ ବୋଲି ବୁଝି ପାରୁଅଛୁଁ । ସୁବର୍ଣ୍ଣ ପିଞ୍ଜରରେ ବଦ୍ଧ ହୋଇ ମୁଠାଏ ଘାସ ପାଇଁ ଶୁକ ପକ୍ଷୀ ପ୍ରାୟ ପରମୁଖାପେକ୍ଷୀ ହୋଇ ରହିଅଛୁଁ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯେ ସୁନା ଦେଖୁଅଛୁ ସେ ଆମ୍ଭ ଦେଶର ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଆମ୍ଭର ନୁହଇ ଏହା ବୁଝି ପାରୁଅଛୁ । ସୁଖ ସ୍ୱପ୍ନ ଭାଙ୍ଗିଅଛି, ଏବେ ଘୋର ଦୁଃଖରୂପ ପଙ୍କରେ ପଡ଼ିବାର ବୁଝିଥାଇ ଉଠିବା ପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା ନ କଲେ ପ୍ରାଣ ହରାଇବୁ । ଆମ୍ଭେମାନେ ମନୁଷ୍ୟ । ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ପରି ଆମ୍ଭେମାନେ ଈଶ୍ୱର ସନ୍ତାନ—ଚେଷ୍ଟା କଲେ ଆମ୍ଭେମାନେ ମୁଣ୍ଡଟେକି ମନୁଷ୍ୟ ହୋଇ ପାରନ୍ତି । ତାହା ଛାଡ଼ି କଦାପି ଉଚିତ ନୁହେ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ପୁରାଣ କି ଶିକ୍ଷା ଦେଇଅଛି ତାହା ବର୍ତ୍ତମାନ ଦେଖାଯାଉ । ମାତ୍ର ତାହା ଦେଖିବା ଆଗେ ପୁରାଣର ମୂର୍ତ୍ତିପୂଜାର କଥା ବୁଝିବା ଉଚିତ ହେଉଅଛି ।

ଈଶ୍ୱର ନିରାକାର ଏବଂ ସର୍ବତ୍ର ବିଦ୍ୟମାନ ଓ ସର୍ବଜ୍ଞ ଏ କଥା ପୁରାଣ ମାତ୍ରକେ ସ୍ୱୀକାର କରନ୍ତି । ସୁତରାଂ ତାହା ପ୍ରମାଣ କରିବାକୁ ମୋତେ ପ୍ରୟାସ ପାଇବାକୁ ହେବ ନାହିଁ । ପୁରାଣରେ ଗଣେଶ, କାର୍ତ୍ତିକ, ବରୁଣ, କୁବେର, ଇନ୍ଦ୍ର, ଯମ, ଲକ୍ଷ୍ମୀ, ସରସ୍ୱତୀ ଆଦି ନାନା ପ୍ରକାର ଦେବ ଦେବୀର କଥା ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି । ପାଠକେ ଉତ୍ତମରୂପେ ଜାଣନ୍ତି ଯେ ତହିଁରେ ଦେବଦେବୀ ରୂପ ବର୍ଣ୍ଣନା ଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥିଲେହେଁ ସେ ସବୁଠାରେ ବିଦ୍ୟମାନ୍, ଅଶେଷ ଶକ୍ତିସମ୍ପନ୍ନ ଏବଂ ସର୍ବଜ୍ଞ ବୋଲି ଲେଖାଯାଇଅଛି । ଯେ ଗଣେଶଭକ୍ତ ତାଙ୍କୁ ପଚାରି ସେ କହିବେ ଗଣେଶଙ୍କର ମନୁଷ୍ୟପରି ହସ୍ତ, ପଦ, ଉଦର ଓ ବକ୍ଷ ଅଛି କେବଳ ମୁଖଟି ହାତୀ ପରି; ମାତ୍ର ତହିଁ ସଙ୍ଗେ ସେ କହିବେ ଗଣେଶଙ୍କର ଚାରିବାହୁ, ସେ ସର୍ବ ବିଦ୍ୟାରେ ସୁପଣ୍ଡିତ, ସର୍ବତ୍ର ବିଦ୍ୟମାନ, ସର୍ବଜ୍ଞ ଇତ୍ୟାଦି । ଯେ ଦେବୀ—ଭକ୍ତ ସେ କହିବେ ଯେ ଦେବୀଙ୍କର ଅଦ୍ଭୁତ ମନୁଷ୍ୟ ପରି ମାତ୍ର ତାଙ୍କର ଦଶବାହୁ, ତିନିଟା ଚକ୍ଷୁ, ଏବଂ ସେ ଜଟାମୁକୁଟ-ଧାରିଣୀ; ମଧ୍ୟ ତହିଁ ସଙ୍ଗେ ସେ କହିବେ ଦେବୀ ସମସ୍ତ ଚରାଚରରେ ବ୍ୟାପ୍ତ ହୋଇ ରହିଅଛନ୍ତି, ତାଙ୍କର ଅସୀମ କ୍ଷମତା, ସେ ସର୍ବଜ୍ଞା ଇତ୍ୟାଦି ।

ଏହିପରି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦେବଦେବୀଙ୍କର ଉଲ୍ଲେଖ ମଧ୍ୟ ହୋଇଅଛି । କାହାର ଚାରି ମୁଖ, କାହାର ଛ ମୁଖ, କାହାର ପାଞ୍ଚ ମୁଖ, କାହାର ଚାରି ହାତ, କାହାର ଦଶ ହାତ, କେହିବା ମୟୂରବାହନ, କେହି ମୂଷିକବାହନ, ପୁଣି କେହି ମହିଷ ଉପରେ ଚଢ଼ି ବୁଲନ୍ତି । କୌଣସି ଦେବୀ ସିଂହବାହିନୀ, ଘୋରରୂପା କେହି ଅବା ପଦ୍ମାସନା, ଅଶେଷ-ବରଦା, ଶାନ୍ତ ସ୍ୱରୂପା । ସେହି ପୁରାଣମାନେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଦେବ ଦେବୀଙ୍କି ଅନ୍ୟଠାରୁ ବଡ଼ କରିଅଛନ୍ତି ଏବଂ ପରମ-ପ୍ରଭୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିରୋଧୀ । ଏତାଦୃଶ ହେଲେହେଁ ସମସ୍ତେ ନିଜ ନିଜ ଦେବ ଦେବୀଙ୍କି ଈଶ୍ୱରଙ୍କ କ୍ଷମତା ଦେଇ ଅଛନ୍ତି । ସୁତରାଂ ପୁରାଣ କଥିତ ଦେବ ଦେବୀଙ୍କି ଈଶ୍ୱରଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଗୁଣ ବା ଶକ୍ତିର ସ୍ୱରୂପ ବୋଲି ବୋଲିଲେ ଅଯଥାର୍ଥ ହେବ ନାହିଁ । ଈଶ୍ୱର ଅନନ୍ତ ଏବଂ ତାଙ୍କର ଗୁଣ, କର୍ମ୍ମ ଓ ସ୍ୱଭାବ ମଧ୍ୟ ଅନନ୍ତ । ଗୋଟିଏ ଗୁଣ କର୍ମ୍ମ ଓ ସ୍ୱଭାବ ଯେପରି ତାଙ୍କର ଅନନ୍ତ ନାମ ହୋଇପାରେ ଏବଂ ହୋଇ-ଅଛି । ଉପରେ ଓଁକାରାଦି ଯେଉଁ ନାମ ଲେଖା ଯାଇ-ଅଛି ତାହା ଛଡ଼ା ଈଶ୍ୱରଙ୍କର ବେଦୋକ୍ତ ଅନ୍ୟନାମ କରୂପ ଅଛି ଦେଖା ଯାଉ ।

କ୍ରମଶଃ

ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ।

(ପୂର୍ବାନୁବୃତ୍ତି ।)

ସ୍ଥାନେ ତାଙ୍କର (ଦୀନକୃଷ୍ଣଦାସଙ୍କର) ଅତି ଉତ୍କୃଷ୍ଟ (ସୁନ୍ଦର) ବର୍ଣ୍ଣନାଚାତୁର୍ଯ୍ୟ ଦେଖାଯାଏ । ଗୋଟିଏ ସ୍ଥଳ ଦେଖନ୍ତୁ :—

"କମ୍ବୁ କଣ୍ଠକରେ ନୀଳାଦ୍ରିନଗରେ
ଯାହାନ୍ତି ଶଙ୍ଖ ବାଜିଲା ।
କମ୍ବୁ-ଚକ୍ରଧର ଦେବରାଜଙ୍କର
ନିଦ୍ରା ଭୁରତେ ଭାଙ୍ଗିଲା ।
କନକ ପଲଙ୍କ କମଳାଙ୍କ ଅଙ୍କ
ତେଜି ସିଂହାସନେ ବିଜେ ।
କବାଟ ପିଟାଇ ଦ୍ୱାର ହୋଇ ଯାଇ
ଖଟିଲେ ସେବକ ଦ୍ୱିଜେ ।
କୁସୁମ ମାଳକୁ ପକାଇ ଉତ୍ତଳୁ
ତପ ଲାଗି ହୋଇଲେ ।
କାଠି ଲାଗି ପାଇଁ ଚଉକରେ ଯାଇ
ଭୁରତେ ବିଜୟ କଲେ ।" ୨୪ଶ ଛନ୍ଦ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

"କହିବାର ଅଛି କି ସିନା ।
କହି ହେଉ ନୋହିଛି ସେହା ।
କର୍ମ୍ମ ଫାଟିଲା ବେଳେ ଜଳ୍ପତରୁ ନ ଫଳେ,
ସବୁ ଭୂମି ଭଅଣ ସିନା ହେ । କୃପାନିଧି ।
କର୍କଟ ବେଣୁନଳ କଦଳୀ ଅଦ ଫଳ-
ବେଳକୁ ନାଶକୁ ଭଜନ୍ତି ।
କୁଟିଳ ହେଲେ ବହି ମହତ ପଣ୍ଡିତହିଁ
ବିବେକପଣକୁ ତେଜନ୍ତି ହେ । କୃପାନିଧି ।
କାଳ ଘୋଟଇ ଯେତେବେଳେ ।
କାହାର କୃତ୍ୟ ତେତେବେଳେ ।" * * *

କବି ପ୍ରକୃତରୂପ ଅନନ୍ତ ଗ୍ରନ୍ଥରୁ ତତ୍ତ୍ୱକୁ ଉପଲବ୍ଧି ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରିଥିଲେ, ତାହା ଉପରି ଲିଖିତ କତିପୟ ପଂକ୍ତିରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ପ୍ରମାଣିତ ହେବ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ସ୍ଥଳର ବର୍ଣ୍ଣନୋତ୍କର୍ଷ ଦେଖାଇବାକୁ ଏହି କ୍ଷୁଦ୍ର ପ୍ରବନ୍ଧରେ ସ୍ଥାନାଭାବ । ସୁତରାଂ ଅଯଥା ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ । ସମଗ୍ର 'ରସକଲ୍ଲୋଳ' 'କ' ନିୟମ (କ,ବର୍ଣ୍ଣମୂଳକ) ରେ ଲିଖିତ । ଏତଦ୍ବ୍ୟତୀତ କବି ଅର୍ଜ୍ଜୁନ ଚଉତିଶା, ନାମରତ୍ନ ଗୀତା, ରସକଲ୍ଲୋଳ, ମଧୁସୂଦନ ବିଳାସ, ବାରମାସ କୋଇଲି, ଗୁଣସାଗର, ଗଣ୍ଡିଗ୍ଟ ବିଜେ, ଦ୍ୱାଦଶକୁଞ୍ଜ ଲୀଳା ଏବଂ କୃଷ୍ଣଦାସାବଳୀ ପ୍ରଭୃତି ଚେତେକଖଣ୍ଡ ସଦୁପଦେଶପୂର୍ଣ୍ଣ ଭକ୍ତିଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା କରି ମାତୃଭାଷାର ପୁଷ୍ଟି ସାଧନ କରିଥିଲେ । ଏତଦ୍ଦ୍ୱାରା ଯେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟକୋଷ ଅଧିକ ରତ୍ନବାନ୍ ହୋଇଅଛି, ସେଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

କବିଙ୍କ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ନିମ୍ନଲିଖିତ ପ୍ରକାର ଶବ୍ଦମାନ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ଯଥା :—

'ତରଜା' (ତର୍ଜନା), 'କରଣି' (ପ୍ରତାପ), ଅପହୁତ୍ର (ଉନ୍ନିଦ୍ର) ପାଗଲାଞ୍ଜି (ପାଗର ଲମ୍ବିତାଂଶ), ଜରପଲ୍ଲ (ହାତଭରା), ପାଏଡ଼ା (ଗମନପଥର ଅପସରଣ), ହଂସୁଲି (ହଂସତୁଲ୍ୟ) ତୁଳୀ, ଅଟ୍ଟାଳ (ବସ୍ତ୍ରପୋତର ଗ୍ରନ୍ଥି), କଯ୍ୟାର (ସ୍ତୁତପାଠ), ଲୋଟଣୀଜୁଡ଼ା, ହରୁଆ ହାର ।

ଚଣ୍ଡି କୁଣ୍ଡଳୀୟା, ଶିରଫୋଡ଼ା, ଗଛ ପୁଡ଼ା, ସମ-ଚ୍ଛଦା (ସମଦୃଷ୍ଟି), କାଞ୍ଚଲ୍ଲି=କାଞ୍ଚେଲ୍ଲି, କନ୍ଧ=କାନ୍ଧ, ଶଳ=ଶଲ୍ଲ, ଭରସ୍ତେ=ଭରଛେ, ଇତ୍ୟାଦି ।

କବି 'ଫିରକର୍ମ୍ମନ୍' ଶବ୍ଦର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗରେ 'ଫିରକର୍ମ୍ମା' ସ୍ଥଳରେ 'ଫିରକର୍ମ୍ମଣୀ' ଏବଂ 'ଶ୍ରୀମନ୍ତ' ସ୍ଥଳରେ 'ଶ୍ରୀବନ୍ତ' ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହାର କରିଅଛନ୍ତି । 'ଜାହିଁ' ଏହି ଅବ୍ୟୟ ପଦଟି ଉପସର୍ଗରୂପେ ପରିଣତ ହୋଇ ଯାଇଅଛି ଯଥା-"ଜାହିଁନ୍ତି" =ଜାହିଁ ଅଛି ।

୨ । ବୀରବର ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜ ।—ଭଞ୍ଜ ଜଣେ ରାଜକବି । ସମ୍ପଦ ବ୍ୟସନର କାରଣ । ବିଳାସ ବାସନା ରାଜା-ମାନଙ୍କର ଅର୍ଦ୍ଧାଙ୍ଗଭୂଷଣ । କିନ୍ତୁ ରାଜା ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜ କେବଳ ବିଳାସୀ ନ ଥିଲେ, ସେ ଜଣେ ପ୍ରଧାନ ସାହିତ୍ୟାନୁରାଗୀ ଥିଲେ । ସେହି ଯୋଗ୍ୟପୁରୁଷଙ୍କ ଅକ୍ଳାନ୍ତ ପରିଶ୍ରମ ଦ୍ୱାରା ମାତୃସମା ମାତୃଭାଷାର ଭୂୟସୀ ଉନ୍ନତି ସାଧିତ ହୋଇଅଛି । ସ୍ୱୀୟ ପ୍ରମୋଦ ଇଚ୍ଛାରେ ହେଉ ବା ମାତୃଭାଷା ଓ ସାହିତ୍ୟର ଉନ୍ନତି ଇଚ୍ଛାରେ ହେଉ, ସେ ଯେଉଁ ମହାସ୍ରୋତ ମେଳ ଦେଇ ଯାଇଅଛନ୍ତି, ତାହା ଉତ୍କଳଭୂମିରେ ମହାପ୍ରବାହରେ ପ୍ରବାହିତ ରହିଅଛି । ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ ମୁରୁଚିମଖିନ୍ନ ବା କୁରୁଚିସମ୍ପନ୍ନ ତାହା ଆମ୍ଭେମାନେ ଏଠାରେ ସମାଲୋଚନା କରିବାକୁ ଯାଉନାହୁଁ । ଭାଷା ଜଗତରେ ତାଙ୍କର ସ୍ଥାନ କେଉଁଠି ? ଏହି ସବୁ କଥା ସରଳଭାବରେ କ୍ରମଶଃ ଲିଖିତ ହେବ । ସମାଲୋଚନା ପୂର୍ବରୁ କବିଙ୍କର ସ୍ଥୂଳ ପରିଚୟ ପ୍ରଦାନ ଅତି ଆବଶ୍ୟକ । ଏ ମହାତ୍ମା ୧୭ଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଆରମ୍ଭ ଭାଗରେ ଓଡ଼ିଶାର ଦକ୍ଷିଣ ଦିଗ୍‌ବର୍ତ୍ତୀ 'ଘୁମ୍ବସର' ନାମକ ଅଞ୍ଚଳକୁ ଅଳଙ୍କୃତ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଆବିର୍ଭାବକାଳ ନିପୁଣରୂପେ ଜାଣିବାର କୌଣସି ଉପାୟ ନାହିଁ । ତଥାପି ତାଙ୍କର ଗ୍ରନ୍ଥାଦି ପାଠକରି ଯେଉଁ ସୂକ୍ଷ୍ମ ପରିଚୟ ମିଳିଅଛି, ତାହାର ଏଠାରେ ଉଲ୍ଲେଖ ହେଉଅଛି ।—

"ଯେ ବଂଶେ ଇନ୍ଦ୍ର ଦୁର୍ଗାବେଳା । ବରଷା ହୋଇରୁ ସମ୍ଭବ ।
ମନୁଷ୍ୟ ଏହି ଅଦଭୁତ । ଭଞ୍ଜାନୁଭଞ୍ଜ ନାମ ସତ ।
ବଶିଷ୍ଠ ବଶିଷ୍ଠ ପାଳବ । ଶ୍ରୀସମେ ଦହ ସ୍ୱକଟୀବ ।
ସେକୁଳେ ଜନ୍ମ ଧନଞ୍ଜୟ । ସମସ୍ତ ଧରଣର ନିଳୟ ।
ଘୁମ୍ବସର ଅଧିପ ପଣେ । ଲୋକେ ବଖାଣ ସ୍ୱଦଗୁଣେ ।
ତଦ୍ଭବ ତାହାଙ୍କ ତନୁଜ । ନରେଶ ନୀଳକଣ୍ଠ ଭଞ୍ଜ ।
ତାହାଙ୍କ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ସୁତ ମୁହିଁ । ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜ ନାମ ବହିଁ ।
ତାରକ ମନ୍ତ୍ର ପରସାଦେ । ମୋହର ଜନ୍ମପଣ ଭବେ । ୧ ।"

'ଲବଣାବତୀ'

Digitized by srujanika@gmail.com

"ବସୁଧା ପତ ସେ ନୀଳକଣ୍ଠ ନାମେ ଖ୍ୟାତ ।
ବିଧାନରେ ମୁହିଁ ତାହାଙ୍କର ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ସୁତ ।
ବୀରବର ପଦ ଉପଇନ୍ଦ୍ର ମୋର ନାମ ।
ବାରେ ବାରେ ସେବାରେ ମନାଇଁ ସୀତାରାମ ।
ବିଚାରି କବିତ୍ୱ ମାର୍ଗେ ପ୍ରସରଲା ବୁଦ୍ଧି ।
ବିରଚିଲି ରାମାୟଣ ଏ ମୋ ବଡ଼ ସିଦ୍ଧି ।"୬ । [ବୈଃବଃ]

ଉଲ୍ଲିଖିତ କତିପୟ ପଂକ୍ତିରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ବୁଝା ଯାଉଅଛି ଯେ, ସେ ଘମୁସରରାଜପୁତ୍ର, ତାହାଙ୍କ ପିତା ନୀଳକଣ୍ଠଭଞ୍ଜ ଏବଂ ପିତାମହ ଧନଞ୍ଜୟ ଭଞ୍ଜ ମହାପଣ୍ଡିତ ଥିଲେ । ପିତାମହ କବିତ୍ୱ ବିଷୟରେ ଖ୍ୟାତି ଲାଭକରିଥିଲେ । କବିଙ୍କର ଉପାଧି 'ବୀରବର' ଥିଲା । ଯେଉଁ ଘମୁସର ବର୍ତ୍ତମାନ ଇଦୃଶ ହୀନାବସ୍ଥା, ତହିଁରୁ ଏକ ସମୟରେ ଏପରି ବଳବାନ୍ ରାଷ୍ଟ୍ରପ୍ରବାହ ବାହାରିଥିଲା ! କବି ନିଜେ ତାରକମନ୍ତ୍ର ସାଧନ କରି କବିତ୍ୱକ୍ଷମତା ଲାଭକରିଥିଲେ ବୋଲି କହିଅଛନ୍ତି । କବି ଜଣେ ରାମଭକ୍ତ ; ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗ୍ରନ୍ଥଶେଷରେ ସେ ରାମନାମର ଉଲ୍ଲେଖ କରିଅଛନ୍ତି । ଉଲ୍ଲିଖିତ ଦ୍ୱିତୀୟ ଉକ୍ତିରୁ ପ୍ରକାଶ ପାଉଅଛି ଯେ, ରାମଙ୍କୁ ଭଜି ତାଙ୍କର କବିତ୍ୱ ଶକ୍ତି ବଢ଼ିଅଛି । କବିତ୍ୱ ଓ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ଉଭୟଙ୍କ ତାହାଙ୍କର ବିଶିଷ୍ଟ ଶକ୍ତିମତ୍ତା ଅଛି । ସେ ପ୍ରଥମେ ଚତୁଷ୍ପଦୀ ଓ ଭଜନା ପ୍ରଭୃତି କ୍ଷୁଦ୍ର କବିତା ରଚନା କରୁଥିଲେ, ପରେ ଗୁରୁତର ବିଷୟ ଅବଲମ୍ବନ କରି ମହାଶକ୍ତିମତ୍ତା ଦେଖାଇଦେଇ ଯାଇଅଛନ୍ତି । ସେ ରାଜା ହୋଇ ଯେଉଁ ଆଦର୍ଶ ଦେଖାଇଅଛନ୍ତି, ତତ୍କାଳ ବର୍ତ୍ତମାନ ଅନେକଙ୍କର ନିଦ୍ରାଭଙ୍ଗ ହୋଇଅଛି । ଭଞ୍ଜଙ୍କ କବିତା ସମୁଚ୍ଚୟ ଆଦରସାଶ୍ରିତ ଏବଂ ଦୁର୍ବୋଧ୍ୟ ଶବ୍ଦରେ ନିବଦ୍ଧ । ଏହା ସଂସ୍କୃତଜ ଭାଷାପକ୍ଷରେ ଓ କ୍ଷୟିଷ୍ଣୁ କବିଙ୍କ ଗଠିତ ସାହିତ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ଉପଯୁକ୍ତ ଓ ସ୍ପୃହଣୀୟ । ସେପରି ଲେଖିବାର ଅବଶ୍ୟ କିଛି କାରଣଅଛି । ସଙ୍ଗତ ହେଉ ବା ନ ହେଉ ତତ୍ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମୋର କ୍ଷୁଦ୍ର ମନରେ ଯେଉଁ ଧାରଣା ହୋଇଅଛି, ତାହା ଏଠାରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରୁଅଛି । ବୋଧ ହୁଏ ସେ ସମୟରେ ଦେଶବାସିମାନେ ଅଧିକ ସଂସ୍କୃତ ଚର୍ଚ୍ଚା କରୁଥିବାରୁ ବିନୋଦନ ନିମିତ୍ତ କେବଳ କାବ୍ୟାଦି ପାଠ କରୁଥିଲେ, ସୁତରାଂ ଆଦରସ ପଢ଼ି, ଆଦରସ ଆଡକୁ ଟିକିଏ ଦୃଷ୍ଟିଥିଲା । ଦ୍ୱିତୀୟତଃ ବିଲାସି ମୁସଲମାନ ରାଜାମାନଙ୍କ ରାଜତ୍ୱ ତୃତୀୟତଃ କବି ରାଜପୁତ୍ର, ଭୋଜନାଦିରେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ଥିବାରୁ ସଂସ୍କୃତ କାବ୍ୟମାଳା ପାଠକରି ତଦନୁକରଣରେ ନିଜର ବିନୋଦନ ନିମିତ୍ତ ଆଦରସ ଆଶ୍ରୟ କରି କବିତା ଲେଖିଥିଲେ । ଦୁର୍ବୋଧ୍ୟ ଶବ୍ଦପ୍ରୟୋଗ ବିଷୟରେ ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ଯେ, ଦେଶାଗ୍ରହର ଅନୁକୂଳ ବାତ ବହିନାହିଁ, ତାହା କିଏ କହିପାରେ ? ସଂସ୍କୃତ ଆଦର୍ଶାନୁସାରେ ତତ୍କାଳୀନ ଲୋକମାନେ ବୋଧ ହୁଏ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ କବିତାକୁ ଅଧିକ ସମାଦର କରୁଥିଲେ । ଅପିଚ ସେତେବେଳେ ଆର୍ଯ୍ୟ ଅନାର୍ଯ୍ୟ ମିଳନ ଅଧିକ ହୋଇ ନ ଥିବାରୁ ଆର୍ଯ୍ୟ ଲେଖକଗଣ ଅନାର୍ଯ୍ୟ ଦେଶଜ ଶବ୍ଦ ସ୍ୱଗ୍ରନ୍ଥର ଅଙ୍ଗୀଭୂତ କରୁ ନ ଥିଲେ । ଅଳ୍ପକାଳ ଅବସ୍ଥାର ବିଭିନ୍ନତା ଯୋଗୁଁ ଆର୍ଯ୍ୟ ଅନାର୍ଯ୍ୟର ଘନିଷ୍ଠତା ଘଟିଅଛି । ଅଭିଜାତ୍ୟବନ୍ଧନ ଶିଥିଳ ହୋଇଅଛି । ତେଣୁ ସହଜ ସରଳ ଶବ୍ଦ କଳାପର ଆଧିକ୍ୟ ଆଡ଼କୁ ଭାଷାର ଗତି । ଅଳ୍ପକାଳ ପୂର୍ବ୍ବ ପଣ୍ଡିତଗଣ (ଯେଉଁମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରାଚୀନ ଭାବନିଚୟର ପ୍ରାବଲ୍ୟ ରହିଅଛି) ସେମାନେ କଠିନ ସଂସ୍କୃତ ଶବ୍ଦାବଳୀର ଅଧିକ ପ୍ରିୟ । ଯୁଗଭେଦରେ ସାମାଜିକ ଜୀବନ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସାହିତ୍ୟର ରୂପାନ୍ତର ଘଟିବା ନିସର୍ଗବିଧି । ଭଞ୍ଜକବି ଯୁଗଲକ୍ଷଣ ବା ଦେଶରୁଚି ଅନୁସାରେ ତାଦୃଶ କାବ୍ୟ ଲେଖାରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ବଳାଇଥିଲେ । ତାହା ଆଦୃତ ହେଉଥିଲା ବୋଲି କବିଙ୍କ ଗ୍ରନ୍ଥର ସ୍ଥଳେ ସ୍ଥଳେ ଏହିପରି ପ୍ରଗଲ୍ (ସଗର୍ବ) ଉକ୍ତି ଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ ।

"ବୁଦ୍ଧି ସୃଷ୍ଟିରେ ହୋଇଛି ବିଚିତ୍ର । ରସିକଚିତ୍ତ ମୋହନ ମନ୍ତ୍ର ।
ଧନୀ ବଣିକ ପସରା ସମାନ । ବିବିଧ ରସ ଦ୍ରବ୍ୟରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ।"

ଏହା ବୋଲି ଯେ "ବୋଲେ ଉପଇନ୍ଦ୍ର ରଞ୍ଜ ଢୋଲ, ବେନି ବାହୁକୁ, ରବିତଳେ କବିପଣେ ନ ଗଣାଇ ଜାହାକୁ" ଏହି ଯେ ଉକ୍ତି ତାଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଦେଶରେ ସୁପ୍ରଚଳିତ, ତାହା ସ୍ୱୟଂ ଭଞ୍ଜଙ୍କ ମୁଖ ନିଃସୃତ, ତାହା କୁହାଯାଇ ନ ପାରେ । ବୋଧ ହୁଏ ତାଙ୍କ ମୁଖରୁ ଏହା ବାହାରି ନାହିଁ । କବି ତୀୟ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ରଚନା 'ବୈଦେହୀଶ ବିଳାସ'ର ପ୍ରାରମ୍ଭରେ ଏହିପରି ଭାବରେ କହିଅଛନ୍ତି ଯେ "କାଳିଦାସ ପ୍ରଭୃତି କବିମାନେ ଚନ୍ଦ୍ର ଏବଂ ବଳରାମ ଦାସ ପ୍ରଭୃତି କବିମାନେ ତାରା, ମୁଁ ସେମାନଙ୍କ ନିକଟରେ କ୍ଷୁଦ୍ର ଖଦ୍ୟୋତ ।" କବିଙ୍କ ଗ୍ରନ୍ଥପାଠରୁ ଜଣାଯାଏ ସେ ଉତ୍ତମରୂପେ ସଂସ୍କୃତ ଜାଣିଥିଲେ । ତୀୟ କବିତାରେ ଅନେକ ସଂସ୍କୃତ କାବ୍ୟର

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭାବ ଲକ୍ଷିତ ହୁଏ । ସେ ଅନେକ ସ୍ଥଳରେ ସଂସ୍କୃତର ରଚନାରୀତି ଅନୁକରଣ କରିଅଛନ୍ତି । କେବଳ କାବ୍ୟ ରଚନାରେ ଯେ ତାଙ୍କର ଶକ୍ତିଥିଲା ତାହା ନୁହେ, ଭୂଗୋଳ, ଜ୍ୟୋତିଷ, ଶକୁନଶାସ୍ତ୍ରାଦି (ସାମୁଦ୍ରିକ) ବହୁବିଧ ବିଷୟରେ ତାଙ୍କର ପ୍ରବେଶଥିଲା । ତାଙ୍କର କାବ୍ୟର ଅନେକ ସ୍ଥଳରେ ଜ୍ୟୋତିର୍ବିଦ୍ୟାର ପରିଚୟ ମିଳେ । କେତେକ ସ୍ଥଳରେ ଚିକିତ୍ସାସମ୍ବନ୍ଧୀ ବିଷୟ ଲିଖିତ ଥିବାରୁ, ଚିକିତ୍ସା ଶାସ୍ତ୍ରରେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର ପ୍ରବେଶ ଥିବାର ଅନୁମାନ ହୁଏ । ତାଙ୍କର ଭୂଗୋଳ ଜ୍ଞାନର ଗୋଟିଏ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଦେଖନ୍ତୁ :—

"ସୌରାଷ୍ଟ୍ର ନଟ ଗୋଡ଼ଙ୍ଗ ଚୋଟ ଅଙ୍ଗ କଳିଙ୍ଗ
ମହାଟ୍ଟ ଦ୍ରାବଡ଼ ଗୌଡ଼ ମଗ କର୍ଣ୍ଣାଟ ମଲ୍ଲୋମଣ ।
ସେ ଯେ ବଦ୍ଦେହ ବଦର୍ଭ ବାହ୍ଲୀକ ଯେ ।
ସ୍ତନିଷଧ ମଗଧ କାନ୍ୟକୁବ୍ଜକ ଯେ । ସିନ୍ଧୁ ଉତ୍କଳ-
ଲାଟ୍ଟଲକେରଳ କୁଞ୍ଜଗଳ ନେପାଳ ମାଳବ,
ଚୁଲ୍ଲରାଜ କୋଶଳ ମଲ୍ଲବାରକ ।" ସୁଭଦ୍ରା ପରିଣୟ ।

ଚଳିତ 'ଲାବଣ୍ୟବତୀ' 'ପ୍ରେମସୁଧାନିଧି' ଏବଂ 'ବୈଦେହୀଶବିଳାସ'ରେ ଏତଦପେକ୍ଷା ଅଧିକସଂଖ୍ୟକ ଦେଶର ନାମ ଉଲ୍ଲିଖିତ ଅଛି । କ୍ରମଶଃ

ପ୍ରେମିକ-ପ୍ରେମିକା ।

(ପୂର୍ବାନୁବୃତ୍ତି ।)

୪

"There is thy gold, worse poison to men's souls
Doing more murder in this loathsome world
Than these poor compounds that thou may'st not sell."

ବିଷବୃକ୍ଷ ।

ଶୁଭସଂବାଦ ଅପେକ୍ଷା ଅଶୁଭ ସଂବାଦ ଅଧିକ ଦ୍ରୁତ-ଗାମୀ । ଲରେନ୍‌ଙ୍କ ପ୍ରେରିତ ଶିଷ୍ୟ ମେନଟୁଆରେ ପହଞ୍ଚିବା ପୂର୍ବରୁ ଜୁଲିୟେଟର ମୃତ୍ୟୁ ସଂବାଦ ରୋମିଓ ନିକଟରେ ପହଞ୍ଚିଲା ।

ସଂବାଦପ୍ରାପ୍ତି ପୂର୍ବେ ରୋମିଓଙ୍କର ହୃଦୟ ସାଗର ଆନନ୍ଦ ତରଙ୍ଗରେ ଆଲୋଡିତ ହେଉଥିଲା । ପୂର୍ବ ରଜନୀରେ ସେ ଏକ ବିଚିତ୍ର ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖିଥିଲେ । ସ୍ୱପ୍ନରେ ତାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ହୋଇଥିଲା । ଜୁଲିୟେଟ ଆସି ତାଙ୍କର ଓଷ୍ଠାଧର ଚୁମ୍ବନ କରି ତାଙ୍କୁ ପୁନର୍ଜୀବିତ କଲେ । ରୋମିଓ ପୁନର୍ଜୀବନ ଲାଭ କରି ରାଜା ହେଲେ । ନିଦ୍ରାଭଙ୍ଗ ପରେ ରୋମିଓ ଭାବିଲେ ଏ ସ୍ୱପ୍ନ ନିଶ୍ଚୟ କୌଣସି ଶୁଭସଂବାଦ ପ୍ରାପ୍ତିର ଚିହ୍ନ ଅଟେ ।

ରୋମିଓ ଶଯ୍ୟାତ୍ୟାଗ କରି ଗତ ରଜନୀର ସ୍ୱପ୍ନର ବିଷୟ ଚିନ୍ତା କରୁଅଛନ୍ତି, ପ୍ରଣୟିନୀର ଶୁଭାଗମନ ଦେଖି ସେ କିପରି ସୁଖ ଲାଭ କରିଥିଲେ ତାହା ଭାବୁଅଛନ୍ତି, ଏମନ୍ତ ସମୟରେ ତାଙ୍କର ଜଣେ ଭୃତ୍ୟ ଭେରୋନାରୁ ଆସି ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା । ଭୃତ୍ୟକୁ ଦେଖି ରୋମିଓ ଭାବିଲେ ସେ ନିଶ୍ଚୟ କୌଣସି ଶୁଭ ସଂବାଦ ଆଣିଅଛି । କିନ୍ତୁ ହାୟ ! ଆଶା କୁହୁକିନୀ । ଭୃତ୍ୟ ତହିଁର ଠିକ ବିପରୀତ ସଂବାଦ ଦେଲା—ଜୁଲିୟେଟ ଆଉ ଏହି ସଂସାରରେ ନାହାନ୍ତି, ତାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ହୋଇଅଛି ।

ଏହି ନିଦାରୁଣ ଶୋକ ସଂବାଦ ଶ୍ରବଣ କରି ରୋମିଓଙ୍କର ମସ୍ତକରେ ବଜ୍ରପାତ ହେଲା । ସେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ୍ ଅନ୍ଧକାର ଦେଖିଲେ । ଯାହାଙ୍କ ଆଶାରେ ସେ ଏତେ ଦୀର୍ଘ ସମୟ କରି ନିର୍ବାସନ ଦଣ୍ଡ ଭୋଗ କରୁ ଅଛନ୍ତି ସେ ଜୁଲିୟେଟ ଆଉ ଏହି ଧାମରେ ନାହାନ୍ତି । ଆଶା ଥିଲା ଏକ ସମୟରେ ପୁନରାୟ ସ୍ୱଦେଶକୁ ଫେରି ଯିବେ, ଜୁଲିୟେଟ ସହ ପୁନରାୟ ମିଳନ ହେବ, କିନ୍ତୁ ସେ ଆଶା ସମୂଳେ ବିନଷ୍ଟ ହେଲା । ଆଉ ସେ କାହାଙ୍କପାଇଁ ଜୀବନ ଧାରଣ କରିବେ ? ପାପ ଜୀବନ ତାଙ୍କୁ ଦୁର୍ବହ ବୋଧ ହେଲା, ମେନଟୁଆଙ୍କ ଆଶ୍ରୟ ଅସହ୍ୟ ବୋଧ ହେଲା । ସ୍ୱପ୍ନରେ ତାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ହୋଇଥିଲା, ଜୁଲିୟେଟ ଆସି ଚୁମ୍ବନ ଦ୍ୱାରା ତାଙ୍କୁ ପୁନର୍ଜୀବିତ କଲେ । ଜୁଲିୟେଟଙ୍କର ପ୍ରକୃତରେ ମୃତ୍ୟୁ ହୋଇଅଛି, କିନ୍ତୁ ସେ ଜୁଲିୟେଟଙ୍କୁ ପୁନର୍ଜୀବିତ କରି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଏହା ଭାବି ତାଙ୍କର ହୃଦୟ ଆକୁଳ ହେଲା । ସେ ସେହି ରାତିରେ ଭେରୋନା ଗମନ କରି ସମାଧିସ୍ଥ ପ୍ରାଣପ୍ରତିମାକୁ ଦର୍ଶନ କରିବାକୁ, ଜୁଲିୟେଟର ସହଗାମୀ ହୋଇ ସମସ୍ତ ଯନ୍ତ୍ରଣାରୁ ମୁକ୍ତି ପାଇବାକୁ କୃତ-ସଂକଳ୍ପ ହୋଇ ଅଶ୍ୱ ସଜ୍ଜିତ କରିବାକୁ ଆଦେଶ ଦେଲେ । କିନ୍ତୁ ଆଉ ଏକ ଭାବନା ଆସି ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା । ଆତ୍ମହତ୍ୟା କରିବାର ସହଜ ଉପାୟ କି ଅଛି ? ଏ ବିଷୟ ଯେପରି ତାଙ୍କୁ ଅଧିକକ୍ଷଣ ଚିନ୍ତା କରିବାକୁ ହେଲା ନାହିଁ । ପାପର ପଥ ଅତି ସରଳ । କୌଣସି ପାପ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କଲେ ତହିଁର

Digitized by srujanika@gmail.com

ଉପାୟମାନ ସ୍ୱତଃ ମନ ମଧ୍ୟରେ ଆସି ଉପସ୍ଥିତ ହୁଏ । ନିକଟରେ ଏକ ଔଷଧାଳୟ ଥିବାର ରୋମିଓଙ୍କର ସ୍ମରଣ ହେଲା । ସେ କାଳବିଳମ୍ବ ନ କରି ଉକ୍ତ ଔଷଧାଳୟକୁ ଗଲେ ଏବଂ ଔଷଧବିକ୍ରେତାକୁ କିଞ୍ଚିତ୍ ବିଷ ମାଗିଲେ । ମେନଟୁଆର ପ୍ରଚଳିତ ନିୟମ ଅନୁସାରେ ବିଷ ବିକ୍ରୟ କରିବା ନିଷେଧ । ଯଦ୍ୟପି କେହି ଏ ନିୟମ ଭଙ୍ଗ କରି ବିଷ ବିକ୍ରୟ କରୁଥିବାର ପ୍ରକାଶ ହୁଏ ତେବେ ତାକୁ ପ୍ରାଣ ଦଣ୍ଡରେ ଦଣ୍ଡିତ ହେବାକୁ ହୁଏ । ଏହି ଭୟରେ ଔଷଧ ବିକ୍ରେତା ପ୍ରଥମେ ବିଷ ବିକ୍ରୟ କରିବାକୁ ଅସମ୍ମତ ହେଲେ । ତହିଁରେ ରୋମିଓ ଅତିଶୟ ବିରକ୍ତ ହୋଇ କହିଲେ "ଦେଖ, ଦରିଦ୍ରତାରେ ତୁମ୍ଭର ଶରୀର ଶୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଅଛି, ପରିଧେୟ ବସ୍ତ୍ର ଛିନ୍ନ ଓ ମଳିନ, ତୁମ୍ଭର ଜୀବନ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶାପୂର୍ଣ୍ଣ, କିନ୍ତୁ ତେବେ ସୁଦ୍ଧା ତୁମ୍ଭେ ମୃତ୍ୟୁକୁ ଭୟ କରୁଅଛ ! ସଂସାର ବା ସଂସାରର ନିୟମ ତୁମ୍ଭର ବନ୍ଧୁ ନୁହେ, ତୁମ୍ଭର ଦାରିଦ୍ର୍ୟମୋଚନ ନିମନ୍ତେ ସଂସାର କୌଣସି ବିଧାନ କରି ନାହିଁ, ତେବେ ସଂସାରର ନିୟମ ଭଙ୍ଗ କରିବାକୁ ଭୀତ ହେଉଅଛ କାହିଁକି ? ଏହି ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ମୁଦ୍ରା ପ୍ରଦାନ କରୁଅଛି, ଏହା ଗ୍ରହଣ କର ଏବଂ ତହିଁ ବିନିମୟରେ ମୋତେ କିଞ୍ଚିତ୍ ବିଷ ଦାନ କର" । ଔଷଧ ବିକ୍ରେତା ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣର ଲୋଭ ସମ୍ବରଣ କରି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ରୋମିଓଙ୍କୁ କିଞ୍ଚିତ୍ ବିଷ ପ୍ରଦାନ କଲେ । ରୋମିଓ ବିଷ ଗ୍ରହଣ କରି ଔଷଧ ବିକ୍ରେତାଙ୍କୁ କେତେକ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ମୁଦ୍ରା ପ୍ରଦାନ ପୂର୍ବକ କହିଲେ, "ତୁମ୍ଭର ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଗ୍ରହଣ କର । ଏହି ସୁବର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରତ୍ୟହ ପାପ ସଂସାରରେ କେତେ କେତେ ଜୀବନ ନଷ୍ଟ କରୁଅଛି, କିନ୍ତୁ ତୁମ୍ଭର ଏହି ସାମାନ୍ୟ ଚୂର୍ଣ୍ଣ ବିକ୍ରୟ କରିବା ନିଷେଧ । ମୁଁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ପ୍ରକୃତ ବିଷ ବିକ୍ରୟ କଲି ଏହି କାଳକୂଟ ତୁଳନାରେ ତୁମ୍ଭର ପ୍ରଦତ୍ତ ବିଷ ଅତି ତୁଚ୍ଛ" ।

ରୋମିଓ ବିଷ ଘୋଳି ଅନ୍ଧାରୋହଣ ପୂର୍ବକ ଭେରୋନା-ଭିମୁଖରେ ଯାତ୍ରା କଲେ ।

Lady, come from that nest of death, contagion and unnatural sleep;
A greater power than we can contradict,
Hath thwarted our intents."

ପରିଣାମ ।

ରଜନୀ ଅର୍ଦ୍ଧାବସାନ । କାଉଣ୍ଟ ପ୍ୟାରିସ ଜୁଲିୟେଟର ସମାଧି ନିକଟରେ ବସି ଅଶ୍ରୁଦ୍ୱାରା ପ୍ରଣୟିନୀର ସମାଧି ସିକ୍ତ କରୁଅଛନ୍ତି ଏବଂ ସମାଧି ଉପରେ ପୁଷ୍ପ ବର୍ଷିତ କରି ସେହି ପ୍ରେମ ପ୍ରତିମାର ପୂଜା କରୁଅଛନ୍ତି, ଅଦୂରେ ଜନୈକ ବାଳକ ଭୃତ୍ୟ ଦଣ୍ଡାୟମାନ । ଏମନ୍ତ ସମୟରେ ରୋମିଓ ଭୃତ୍ୟ ସମଭିବ୍ୟାହାରେ ସେଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ପ୍ୟାରିସର ଭୃତ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟର ପଦଶବ୍ଦ ଶୁଣି ସଙ୍କେତ ଦ୍ୱାରା ପ୍ୟାରିସକୁ ଜଣାଇଲା । ପ୍ୟାରିସ ନିକଟସ୍ଥ ଏକ ବୃକ୍ଷର ଅନ୍ତରାଳରେ ଲୁଚି ରହିଲେ ।

ରୋମିଓ ଏକାବେଳକେ ସମାଧି ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଭୃତ୍ୟର ହସ୍ତସ୍ଥିତ ଆଲୋକ ଓ କୋଦାଳ ଗ୍ରହଣ କରି, ଭୃତ୍ୟକୁ ଖଣ୍ଡିଏ ପତ୍ର ପ୍ରଦାନ ପୂର୍ବକ କହିଲେ "ଏହି ପତ୍ର ଖଣ୍ଡି କାଲି ପ୍ରାତଃକାଳରେ ପିତାଙ୍କୁ ଦେବୁ । ମୁଁ ଜୁଲିୟେଟକୁ ଗୋଟିଏ ଅଙ୍ଗୁରୀ ଦେଇଥିଲି, ସେହି ଅଙ୍ଗୁରୀଟି ଫେରି ନେବା ନିମନ୍ତେ ତାଙ୍କର କବର ଖନନ କରୁଅଛୁ । ତୁ ଅବିଲମ୍ବେ ଏ ସ୍ଥାନ ପରିତ୍ୟାଗ କର । କିନ୍ତୁ ସାବଧାନ, ମୁଁ ଏଠାରେ ଆଉ କି କି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଯଦି ତାହା ଦେଖିବା ଅପ୍ରୟୋଜନରେ ପୁନରାୟ ଏଠାକୁ ଆସିବୁ ତେବେ ତୋହର ଶରୀର ଖଣ୍ଡ୍ୟ କରିବି ।" ଭୃତ୍ୟ ଭୟରେ ସେ ସ୍ଥାନ ପରିତ୍ୟାଗ କଲା ।

ରୋମିଓ ଜୁଲିୟେଟର ସମାଧି ଖନନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ—ମୃତ୍ୟୁ ପୂର୍ବରୁ ଥରେ ଆଣା ମିଟାଇ ପ୍ରଣୟିନୀର ସେହି ମୋହନୀ ମୂର୍ତ୍ତି ଦେଖିବେ । ପ୍ୟାରିସ ରୋମିଓଙ୍କୁ ଚିହ୍ନି ମନେ୍ ଭାବିଲେ "ପାପିଷ୍ଠ ମଣ୍ଟେଗ ଟାଇବଲ୍‌ଟକୁ ହତ୍ୟା କରି ତୃପ୍ତ ହୋଇ ନାହିଁ । ଜୁଲିୟେଟର ଶବକୁ ମଧ୍ୟ ଅପବିତ୍ର କରିବା ମାନସରେ ଏଠାକୁ ଆସି ଅଛି । ମୁଁ ତାକୁ ନିଶ୍ଚୟ ଧୃତ କରିବି ।" ଏହା ଭାବି ଅଗ୍ରସର ହୋଇ କହିଲେ, "ନରାଧମ, ଆଉ ବୃଥା ପରିଶ୍ରମ କରିବାର ଆବଶ୍ୟକ ନାହିଁ । ମୃତ୍ୟୁକୁ ବଳି ପ୍ରତିହିଂସା ଆଉ କେତେଦୂର ଅଗ୍ରସର ହୋଇ ପାରେ ? ବର୍ତ୍ତମାନ ତୁ ମୋହର ବନ୍ଦୀ—ତୋହର ମୃତ୍ୟୁ ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ" । ରୋମିଓ ଭୀତ ନ ହୋଇ କହିଲେ "ହାଁ, ମୁଁ ମଧ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ଏଠାକୁ ଆସିଅଛି, ଆଉ ମୋହର କ୍ରୋଧ ପ୍ରଜ୍ୱଳିତ କର ନା, ମୋହର ପାପର ଭାର ବୃଦ୍ଧି କର ନା । ମୁଁ ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ନାମ ଧରି କହୁଅଛି ମୋହର ଦେହ ଅପେକ୍ଷା ତୁମ୍ଭେ ମୋହର ଅଧିକ ପ୍ରିୟ । କଦାପି

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୁଁ ତୁମ୍ଭ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଅସ୍ତ୍ର ଧାରଣ କରିବ ନାହିଁ । ମୋହର ଜୀବନ ନାଶ କରିବା ନିମନ୍ତେ ମୁଁ ଏଠାକୁ ଆସିଅଛି । ଅନୁରୋଧ କରୁଅଛି, ଏ ସ୍ଥାନ ପରିତ୍ୟାଗ କର" । ପ୍ୟାରିସ ରୋମିଓର କାତରୋକ୍ତିରେ କର୍ଣ୍ଣପାତ ନ କରି ରୋମିଓଙ୍କୁ ବନ୍ଦୀ କରିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ହେଲେ । ତହିଁରେ ଦୁହିଁଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅସି ଯୁଦ୍ଧ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ଯୁଦ୍ଧରେ ପ୍ୟାରିସ ଆହତ ହୋଇ ଭୂପତିତ ହେଲେ ଏବଂ କ୍ଷୀଣ କଣ୍ଠରେ କହିଲେ "ରୋମିଓ, ଶେଷ ଭିକ୍ଷା, ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ମୋହର ଶବକୁ ନେଇ ଜୁଲିୟେଟ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ସମାଧିସ୍ଥ କରିବ" । ଏତିକିମାତ୍ର କହି ପ୍ୟାରିସ ପ୍ରାଣ ତ୍ୟାଗ କଲେ ।

ରୋମିଓ ଶବକୁ ନିରୀକ୍ଷଣ କରି ଦେଖିଲେ—ପ୍ୟାରିସ । ଜୁଲିୟେଟ ସଙ୍ଗେ ପ୍ୟାରିସର ବିବାହ ହେବାର ପ୍ରସ୍ତାବ ହୋଇଥିବା ବିଷୟ ତାଙ୍କର ସ୍ମରଣ ହେଲା । ସେ ପ୍ୟାରିସକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି କହିଲେ "ବନ୍ଧୁ ତୁମ୍ଭର ଯେଉଁ ଦଶା, ମୋହର ମଧ୍ୟ ସେହି ଦଶା, ଆସ ସେହି ସୁନ୍ଦର କବର ମଧ୍ୟରେ ତୁମ୍ଭର ଶବ ସ୍ଥାପନ କରେଁ" ଏହା କହି ପ୍ୟାରିସର ଶବକୁ ନେଇ ଜୁଲିୟେଟର ଶବ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ସ୍ଥାପନ କଲେ । ଏହି ସମୟରେ ଜୁଲିୟେଟ ଉପରେ ତାଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟି ପଡିଗଲା । ସେ ଉନ୍ମତ୍ତ ପ୍ରାୟ ହୋଇ କହିଲେ "ପ୍ରେମ, ପତ୍ନି, ମୃତ୍ୟୁ ତୁମ୍ଭର ଜୀବନ-ସୁଧା ମାତ୍ର ପାନ କରିଅଛି, କିନ୍ତୁ ତୁମ୍ଭର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଉପରେ କ୍ଷମତା ବିସ୍ତାର କରିବାକୁ ସକ୍ଷମ ହୋଇ ନାହିଁ । ତୁମ୍ଭେ ପରାଜିତ ହୋଇ ନାହିଁ । ତୁମ୍ଭର ଓଷ୍ଠାଧର ଓ ଗଣ୍ଡ-ଯୁଗଳରେ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ-କେତନ ଉଡ୍ଡୀୟମାନ ହେଉଅଛି, ମୃତ୍ୟୁର ମଳିନ-ପତାକା ସେତେଦୂର ଅଗ୍ରସର ହୋଇ ପାରି ନାହିଁ ।" ତତ୍ପରେ ଟାଇବଲ୍ଟକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି କହିଲେ "ଭ୍ରାତଃ, ଏ ରକ୍ତାକ୍ତ ଶଯ୍ୟାରେ କି ତୁମ୍ଭେ ଶୟନ କରିଅଛ? ଦେଖ, ଯେଉଁ ହସ୍ତ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଦ୍ୱିଖଣ୍ଡିତ କରିଥିଲା ସେହି ହସ୍ତ ତୁମ୍ଭର ଶରୀରକୁ ମଧ୍ୟ ନାଶ କରୁଅଛି । ଏଥିକିଲା ଆଉ କି ଉପକାର କରି ପାରେଁ । ଭ୍ରାତଃ ମୋତେ କ୍ଷମା କର ।" ପୁଣି ଜୁଲିୟେଟକୁ ଚାହିଁ କହିଲେ "ପ୍ରିୟେ, ଆଜି ଏତେ ସୁନ୍ଦର କାହିଁକି ଦିଶୁଅଛ? ନିଠୁର ମୃତ୍ୟୁ କି ତୁମ୍ଭର ପ୍ରେମ-ସୁଖ-ଭୋଗାଶାରେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଏଠାରେ ଆଣି ରଖିଅଛି? ନା, ନା ମୁଁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ପରିତ୍ୟାଗ କରିବ ନାହିଁ, ଏହିଠାରେ ଚିର ବିଶ୍ରାମ ଲାଭ କରିବ । ରେ ଚକ୍ଷୁ, ଶେଷ ଦେଖା ଦେଖ୍ ; ରେ ବାହୁ, ଶେଷ ଆଲିଙ୍ଗନ କର୍ ।" ଏହା କହି ଜୁଲିୟେଟ ଶବକୁ ଆଲିଙ୍ଗନ କଲେ, ପରେ ବିଷ ପାନ କରି ; ପ୍ରଣୟିନୀର ଶବ ଉପରେ ପତିତ ଚିର ନିଦ୍ରାରେ ନିଦ୍ରିତ ହେଲେ ।

ତପସ୍ୱୀ ଯେଉଁ ଶିଷ୍ୟକୁ ପତ୍ରସହ ମେନଟୁଆ ପ୍ରେରଣ କରିଥିଲେ ସେ ପ୍ରତ୍ୟାଗତ ହୋଇ ତପସ୍ୱୀଙ୍କୁ ସବୁ ବିଷୟ ଜଣାଇଲେ । ରୋମିଓ ଯଥାସମୟରେ ସଂବାଦ ପାଇ ନ ଥିବାର ଶୁଣି ତପସ୍ୱୀ ଅତିଶୟ ଚିନ୍ତିତ ହେଲେ ଏବଂ କାଳ ବିଳମ୍ବ ନ କରି ଜୁଲିୟେଟଙ୍କର ସମାଧି ସ୍ଥାନକୁ ଗମନ କଲେ; ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ, ଜୁଲିୟେଟ ଚେତନା ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲେ ତାଙ୍କୁ ଆଶ୍ରମକୁ ଘେନି ଆସିବେ । ପରେ ରୋମିଓ ଆସି ସେଠାରୁ ତାଙ୍କୁ ଘେନିଯିବେ । କିନ୍ତୁ ସମାଧି ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଯାହା ଦେଖିଲେ ତହିଁରେ ତାଙ୍କର ଶରୀର କମ୍ପିତ ହେଲା । ଦେଖିଲେ ସେଠାରେ ରକ୍ତ-ସ୍ରୋତ ପ୍ରବାହିତ ହେଉଅଛି, ସେହି ଶାନ୍ତିମୟ ସ୍ଥାନର ଦ୍ୱାର ଦେଶରେ ଖଡ୍ଗ ତୀକ୍ଷ୍ଣଧାର ଅସି ପଡିଅଛି । ରୋମିଓ ଚିରନିଦ୍ରାରେ ନିଦ୍ରିତ, ପାର୍ଶ୍ୱରେ ରକ୍ତାକ୍ତ-ଦେହ ପ୍ୟାରିସ । ଏହି ଅଦ୍ଭୁତ ଦୃଶ୍ୟମାନ ଦେଖି ତପସ୍ୱୀ କିଂକର୍ତ୍ତବ୍ୟବିମୂଢ ହୋଇ ରହିଲେ ।

ଏଣେ ପ୍ୟାରିସଙ୍କର ଭୃତ୍ୟ ସେଠାରୁ ପଳାୟନ କରି ନଗର ରକ୍ଷକଙ୍କୁ ସଂବାଦ ଦେଲା । ନଗର ରକ୍ଷକ କେତେକ ଜଣ ପ୍ରହରୀ ସଙ୍ଗେ ଘେନି ଶ୍ମଶାନାଭିମୁଖେ ଗମନ କଲେ । ନଗର ମଧ୍ୟରେ ମହାକୋଳାହଳ ଲାଗିଗଲା । ନଗର-ବାସିମାନେ ମଧ୍ୟ କୌତୂହଳାବିଷ୍ଟ ହୋଇ ଶ୍ମଶାନାଭିମୁଖେ ଧାବିତ ହେଲେ ।

ଏହି ସମୟରେ ଜୁଲିୟେଟର ଚେତନା ହେଲା । ସେ ଗର୍ତ୍ତ ମଧ୍ୟରୁ ଉଠି ଦେଖିଲେ, ସମ୍ମୁଖରେ ତପସ୍ୱୀ ଦଣ୍ଡାୟମାନ, ତପସ୍ୱୀଙ୍କୁ ଦେଖି ତାଙ୍କର ସବୁ କଥା ସ୍ମରଣ ହେଲା, ସେ ତପସ୍ୱୀଙ୍କୁ ରୋମିଓଙ୍କର ସଂବାଦ ପଚାରିଲେ । ତପସ୍ୱୀ ମ୍ଳାନ ବଦନରେ କହିଲେ "ଜୁଲିୟେଟ, ମନୁଷ୍ୟ ଶତ ଚେଷ୍ଟା କଲେ ସୁଦ୍ଧା ଈଶ୍ୱରଙ୍କର ଯେପରି ଇଚ୍ଛା ଏ ନାହିଁ ଘଟେ । ଦେଖ, ଯାହା ଘଟିବାର ଥିଲା ଘଟିଅଛି, ତୁମ୍ଭର ସ୍ୱାମୀ ତୁମ୍ଭ କ୍ରୋଡରେ ଶୟନ କରିଅଛନ୍ତି । ଆଉ ବିଳମ୍ବର ଆବଶ୍ୟକ ନାହିଁ । ଶୀଘ୍ର ଏ ସ୍ଥାନ ପରିତ୍ୟାଗ କରିବା ଉଚିତ, ପ୍ରହରୀମାନେ ଆସୁଅଛନ୍ତି, ସୁତରାଂ ବିଳମ୍ବ ହେଲେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିପଦ ଘଟିବାର ସମ୍ଭବ" । ଜୁଲିୟେଟ କିନ୍ତୁ ତପସ୍ୱୀଙ୍କ କଥାରେ କର୍ଣ୍ଣପାତ କଲେ ନାହିଁ । ପତି-ପ୍ରାଣା ସତୀ ପତିଙ୍କୁ ଶୀଘ୍ର ପଳାୟନ କରିବାକୁ ଅସମ୍ମତା ହେଲେ । କ୍ରମେ କୋଳାହଳ ବୃଦ୍ଧି ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ତପସ୍ୱୀ ଭୀତ ହୋଇ ସେଠାରୁ ପଳାୟନ କଲେ । ଜୁଲିୟେଟ ଚକିତ ଭାବରେ ଇତସ୍ତତଃ ନିରୀକ୍ଷଣ କରୁଁ ରୋମିଓର ହସ୍ତସ୍ଥିତ ବିଷ-ପାତ୍ରରେ ତାଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟି ପଡ଼ିଗଲା । ତାହା ଦେଖି ତାଙ୍କର ଆଉ କୌଣସି ସନ୍ଦେହ ରହିଲା ନାହିଁ । ସେ ଜାଣିପାରିଲେ ଯେ ତାଙ୍କର ଯଥାର୍ଥ ପ୍ରଭୁ ହୋଇ ଥିବାର ଭାବି ରୋମିଓ ବିଷ-ପାନ ଦ୍ୱାରା ଆତ୍ମହତ୍ୟା କରିଅଛନ୍ତି । ଆଉ ଏ ଜୀବନରେ କି ପ୍ରୟୋଜନ ! ସତୀ ପତିର ସହଗାମିନୀ ହେବା ଆଶାରେ ରୋମିଓର ଓଷ୍ଠାଧର ଚୁମ୍ବନ କଲେ, ଯଦି ରୋମିଓର ଓଷ୍ଠରେ କିଞ୍ଚିତ୍ ମାତ୍ର ବିଷ ଲାଗିଥାଏ ତାହାହେଲେ ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ତାଙ୍କର ମଧ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ସିଦ୍ଧ ହେବ । କିନ୍ତୁ ତହିଁରେ କିଛି ଫଳ ହେଲା ନାହିଁ । ଦେଖୁଁ ଶ୍ମଶାନ ନଗରବାସିଙ୍କଦ୍ୱାରା ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଗଲା । କେହି "ରୋମିଓ", କେହି "ଜୁଲିୟେଟ" କେହି "ଫ୍ୟାରିସ" ଏହି ଶବ୍ଦମାନ ଉଚ୍ଚାରଣ କରି ସମାଧି ନିକଟକୁ ଆସୁଅଛନ୍ତି । ଜୁଲିୟେଟ ନିରୁପାୟ ହୋଇ ରୋମିଓର କଟିଦେଶରୁ ତରବାରି ଗ୍ରହଣ କରି କହିଲେ "ଅସି, ଏହି ପାପିଷ୍ଠାର ହୃଦୟହିଁ ତୋହର ବିଶ୍ରାମର ଉପଯୁକ୍ତ ସ୍ଥାନ ଅଟେ ।" ଏହା କହି ନିଜ ବକ୍ଷରେ ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଅସି ବିଦ୍ଧ-କରି ରୋମିଓଙ୍କର ଶବ ଉପରେ ପତିତ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କଲେ । ପ୍ରେମିକ ପ୍ରେମିକାର ଶୋକମୟ ଜୀବନ-ନାଟକର ଅଭି-ନୟ ଶେଷହେଲା ।—

"A glooming peace.
This Morning with it brings."

ଶାନ୍ତି ।

ବୃଦ୍ଧ କ୍ୟାପିଉଲେଟ, ମଣ୍ଟେଗ, ନଗର ରକ୍ଷକ, ପ୍ରହରୀ ଓ ନଗରବାସିମାନେ ଅସି ଜୁଲିୟେଟଙ୍କର ସମାଧି ନିକ-ଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ ଏବଂ ସେସ୍ଥାନର ସେହି ଭୀଷଣ ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖି ସମସ୍ତେ ଚକିତ ଓ ଭୀତ ହେଲେ । ବୃଦ୍ଧ ମଣ୍ଟେଗ ଓ କ୍ୟାପିଉଲେଟ ସେମାନଙ୍କର ଏକ ମାତ୍ର ପୁତ୍ର ଓ କନ୍ୟାକୁ ହରାଇ ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରରେ ବିଳାପ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସ୍ୱୟଂ ରାଜା ମଧ୍ୟ ଏହି ଅକସ୍ମାତ୍ ଦୁର୍ଘଟନାର ସଂବାଦପାଇ ସେଠାରେ ଉପନୀତ ହେଲେ । ତପସ୍ୱୀ ପଳା-ୟନ କରୁଥିବା ସମୟରେ ଜନୈକ ପ୍ରହରୀ କର୍ତ୍ତୃକ ଧୃତ ହୋଇ ରାଜସମୀପକୁ ଆନୀତ ହେଲେ ଏବଂ ରାଜାଦେଶ ମତେ ଏହି ଭୀଷଣ ଦୁର୍ଘଟନା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଯାହା ଜାଣିଥିଲେ ସବୁ ବର୍ଣ୍ଣନା କଲେ । ତତ୍ପରେ ରୋମିଓଙ୍କର ଉକ୍ତି ରୋମିଓଙ୍କର ପତ୍ର ଖଣ୍ଡି ରାଜାଙ୍କୁ ଦେଲା । ଏପ୍ରକାରେ ଜୁଲି-ୟେଟ ସଙ୍ଗେ ରୋମିଓଙ୍କର ବିବାହ ହୋଇଥିଲା, ରୋମିଓ ବିଷ କ୍ରୟ କରି କି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସେଠାକୁ ଆସିଥିଲେ, ତତ୍ତ୍ୱ-ସମୁଦାୟ ବିସ୍ତାରିତରୂପେ ପତ୍ରରେ ଲିଖିତ ହୋଇଥିଲା । ପତ୍ରର ଉପସଂହାରରେ ରୋମିଓ ଜନକଜନନୀଙ୍କଠାରେ କ୍ଷମା ପ୍ରାର୍ଥନା କରିଥିଲେ । ପତ୍ରଲିଖିତ ବିଷୟମାନ ତପ-ସ୍ୱୀଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣନା ସଙ୍ଗେ ଏକ ହେବାରୁ ରାଜା ତପସ୍ୱୀଙ୍କୁ ମୁକ୍ତି ଦେଲେ । ପରେ ବୃଦ୍ଧ ମଣ୍ଟେଗ ଓ କ୍ୟାପିଉଲେଟଙ୍କୁ ସେମାନଙ୍କର ଏପରି ପାଶବିକ ଓ ଅମାନୁଷିକ ଶତ୍ରୁତା ନିମନ୍ତେ ଅନେକ ତିରସ୍କାର କରି କହିଲେ "ତୁମ୍ଭମାନ-ଙ୍କର ଶତ୍ରୁତାର ଫଳ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କର, ଏହି ଦିନାନ୍ତର ପରି-ଣାମ ସ୍ୱରୂପ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର ସ୍ନେହର ପୁତ୍ର କନ୍ୟା ନିତ ହେଲେ ଏବଂ ତହିଁ ସଙ୍ଗେ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର ଭବିଷ୍ୟତ ସୁଖ ମଧ୍ୟ ନଷ୍ଟ ହେଲା । ମୁଁ ମଧ୍ୟ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର ଶତ୍ରୁତା ନିବା-ରଣ କରିବାକୁ କୌଣସି ଚେଷ୍ଟା ନ କରି କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କର୍ମ୍ମରେ ତ୍ରୁଟି କରିଥିବାରୁ ଅନେକ ଆତ୍ମୀୟଙ୍କୁ ହରାଇଲି । ସମସ୍ତେ ଦଣ୍ଡ ପାଇଲେ ।"

ଉଭୟ ଦଳପତିଙ୍କର ଚେତନା ହେଲା । ନିଜ ଦୋଷରୁ ଏହି ଭୀଷଣ ଦୁର୍ଘଟନା ଘଟିଥିବା ବୁଝି ଉଭୟେ ଅନେକ ଅନୁତାପ କଲେ । ପରେ କ୍ୟାପିଉଲେଟ, ମଣ୍ଟେ-ଗଙ୍କୁ ଆଲିଙ୍ଗନ କରି କହିଲେ "ଭ୍ରାତଃ, ଏହି ଆଲିଙ୍ଗନହିଁ ମୋହର କନ୍ୟାର ଯୌତୁକ ଅଟେ । ଏଥିରୁ ଅଧିକ ଆଉ କିଛି ଦାନ କରି ପାରିବି ନାହିଁ ।" ମଣ୍ଟେଗ କହିଲେ "ମୁଁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଅଧିକ କିଛି ଦାନ କରିବି, ତୁମ୍ଭର କନ୍ୟାର ସୁବର୍ଣ୍ଣ ମୂର୍ତ୍ତି ନିର୍ମ୍ମାଣ କରାଇ ଭେରୋନାରେ ସ୍ଥାପନ କରିବି । ଯେତେ-ଦିନ ନଗର ଥିବ ସେତେଦିନ ଜୁଲିୟେଟର ପବିତ୍ର ନାମକୁ ସମସ୍ତେ ସ୍ମରଣ କରୁଥିବେ ।" ବୃଦ୍ଧ କ୍ୟାପିଉଲେଟ କହିଲେ "ମୁଁ ମଧ୍ୟ ଜୁଲିୟେଟର ମୂର୍ତ୍ତି ପାର୍ଶ୍ୱରେ ରୋମିଓର ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ-ମୂର୍ତ୍ତି ସ୍ଥାପନ କରିବି ।"

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯଥାସମୟରେ ସେମିକ ସେମିକାଙ୍କର ସୁବର୍ଣ୍ଣ ମୂର୍ତ୍ତି ଭେନେନାର ପ୍ରକାଶ୍ୟ ସ୍ଥାନରେ ସ୍ଥାପିତ ହେଲା ଏବଂ ସେହି-ଦିନଠାରୁ ଉଭୟ ବଂଶ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରୀତି ସଂସ୍ଥାପିତ ହେଲା ।

ସମାପ୍ତ

ପାଉଁଆ ପାଉଁଆ ।

ନିବିଡ ବିଜନ ବନେ ଆନନ୍ଦ ମନରେ,
ପାଉଁଆ ପାଉଁଆ ଦୁହେଁ ଭ୍ରମନ୍ତି ସୁଖରେ ।
ଶ୍ୱାପଦ ଅପଦ ପୂର୍ଣ୍ଣ ନାହିଁ ଚିତ୍ତେ ଭୟ,
ଅଙ୍ଗଣକ୍ରି-ଅସ୍ତ୍ର ପ୍ରତି ଅଭ୍ରନ୍ତ ପ୍ରତ୍ୟୟ ।
ପତି ପତ୍ନୀ ଭିନ୍ନ ଦେହ, ଏକ ମନ, ପ୍ରାଣ ।
ଉଦର ପୋଷଣ ବିନା ନାହିଁ ଆନ ଜ୍ଞାନ ।
କପୋତ-ମିଥୁନ ସମ ପାଉଁଆ ଦମ୍ପତି,
ଖନିଓ, ଟୋକାଇ, ଧନୁ, ଟାଙ୍ଗିଆ ସମ୍ପତ୍ତି ।
କେତେ ଗୋଟା ଶୁଷ୍କ ଶାଖା ତୃଣ କେତେ ବିଡା—
ନିର୍ମିତ କୁଟୀର ବୃକ୍ଷମୂଳେ ଅଛି ଛିଡା ।
ଦିନଯାକ ଥାଏ ନାହିଁ କୁଟୀର-ସମ୍ପର୍କ,
ରାତିରେ କେବଳ ଶୋଇ ଥାନ୍ତି ଦୁଇ ଲୋକ ।
ପ୍ରାତେ ପାଉଁଆ ଯୁବା ଚାଲେ ଧୀରେ ଧୀରେ,
ହାତେ ଧନୁବାଣ, ଖଣ୍ଡେ ଟାଙ୍ଗିଆ ଅଣ୍ଟାରେ ।
ଦଗମ୍ବରୀ ଶ୍ୟାମାଙ୍ଗିନୀ ପାଉଁଆ ଯୁବତୀ,
କାଖରେ ଟୋକାଇ ଗୋଟେ ହାତରେ ଖଣ୍ଡିଆ ।
କଣ୍ଟିନମ୍ନେ ଆଗେପଛେ ଗୁଚ୍ଛ ପଲ୍ଲବରେ,
ପାଛୋଇ ସୁନ୍ଦରୀ ଲଜ୍ଜା ନିବାରଣ କରେ । *
କୌପୀନ ମାତ୍ରକ ପାଉଁଆର ପରିଧାନ,
ନାହିଁ ଭାବୀଚିନ୍ତାମାନ, ଅପମାନ, ଜ୍ଞାନ ।
ନସିଆ, କଡବା, ଟୁଙ୍ଗା, ବନଆଳୁ ପିଡା,
ପାଉଁଆ ଆଣିଇ ଖୋଳି, ଆହାରେ କି ଚିନ୍ତା ?
ପ୍ରକୃତିର ଗନ୍ତାଘର ଯାଠାରେ ଉନ୍ମୁକ୍ତ,
ରହିବ କି କଦାଚିତ ସେ ଲୋକ ଅତୃପ୍ତ ?

ନେଉଳ, ଠେକୁଆ, ଶାରୀ, ଶୁଆ, ବଣି, ଗୋଧି,
ଘେନ ଆସେ ବନ୍ଧୁ କରି ପାଉଁଆ ପାଉଁଆ ।
ମୂର୍ତ୍ତିମତୀ ସରଳତା ପାଉଁଆ ରମଣୀ,
ଖଟିଥାଏ ସ୍ୱାମୀପଦେ ଦିବସ ରଜନୀ ।
ଶୟନେ, ଭୋଜନେ, ଉପବେଶନେ, ଗମନେ,
ନିରନ୍ତର ସ୍ୱାମୀ ସଙ୍ଗେ ସଜ୍ଜନେ ବିଜନେ ।
ନାହିଁ ଚିନ୍ତା, ନାହିଁ ଜ୍ଞାନ ଭୂତ ଭବିଷ୍ୟତ,
ସର୍ବଦା ପ୍ରଫୁଲ୍ଲମନ ଆନନ୍ଦେ ଉନ୍ମତ୍ତ ।
କାନନ-କୁସୁମ ଗନ୍ଧି ପାଉଁଆ ହସ୍ତରେ,
ମଣ୍ଡାଏ ପାଛୋଇ ଦେହ ପରମ ଯତ୍ନରେ ।
ପାଉଁଆ ଭୂମିରେ ଗଛମୂଳେ ଥାଏ ଶୋଇ,
ଜାଗି ବସିଥାଏ ତାହା ପାଶରେ ପାଉଁଆ ।
ନାହିଁ ଧର୍ମାଧର୍ମ ଜ୍ଞାନ ଭୂତ ଭବିଷ୍ୟତ,
ସ୍ୱଭାବ-ଚାଳିତ କାର୍ଯ୍ୟ କରନ୍ତି ସମସ୍ତ ।
ସଭ୍ୟତା, ସୌଭାଗ୍ୟ, ବିଦ୍ୟା, ବିଳାସ, ବାସନା,
ପ୍ରକୃତିର ଶିଶୁଗଣେ ନାହିଁ ଅଣୁ ଜଣା ।
ବନ୍ୟ ମଧୁ, ଫଳ, ମୂଳ ବନ୍ୟ ପଶୁ ପକ୍ଷୀ,
ପ୍ରକୃତି ସନ୍ତାନଗଣ ପାଇଁ ରଖି ।

* * * *

ବିଳାସ-ବାସନା ଅନ୍ନ ପାଇଁ ହାହାକାର,
ପ୍ରବଞ୍ଚନା ପ୍ରତାରଣା ଅଳୀକ ବେହାର,
ସ୍ୱାର୍ଥ ଆଶେ ପରାର୍ଥକୁ ଦେବା ଜଳାଞ୍ଜଳି,
ନିତ୍ୟ ବ୍ୟସ୍ତ ସମାଜରେ ଲଭିବା ସମ୍ମାନ
ନାହିଁ ଗୋଡା ସେ ସଭ୍ୟତା କି ହେବ ସେ ଜ୍ଞାନେ,
ଦେବାକୁ ଯଦ୍ୟପି ହେବ କଷ୍ଟ ପର ପ୍ରାଣେ ?
ଯେ ବିଦ୍ୟା-ସଭ୍ୟତା କ୍ଷଣ ଭଙ୍ଗୁର ଜୀବନ,
କଳୁଷିତ କରେ କିବା ତହିଁ ପ୍ରୟୋଜନ ?
ସାଧିବାକୁ ପାର ଯେବେ ସ୍ୱଦେଶ କଲ୍ୟାଣ,
କର ଯେବେ ଭକ୍ତିଭାବେ ପ୍ରଭୁ ପଦ ଧ୍ୟାନ—
ହୁଅ ସଭ୍ୟଭବ୍ୟ, କର ବିଦ୍ୟା ଆଲୋଚନା,
ଅନ୍ୟଥା ଜୀବନେ ଜାଣ ସର୍ବ ବିଡମ୍ବନା ।
ବିରଞ୍ଚି ପାଉଁଆ ବେଶେ ଭ୍ରମିବା ବିଜନେ
ଉଚିତ । କଳୁଷ ପ୍ରାଣେ ସଭ୍ୟ ସମାଜରେ—
ଅନୁଚିତ ବାସ—ଯାହା ନରକ ଆକର,—
ପାଉଁଆ ଜୀବନ ବହୁ ଗୁଣେ ଶ୍ରେଷ୍ଠତର ।

* ଚଳିଶ ବର୍ଷପୂର୍ବେ ପାଉଁଆ ଜାତି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଉଲଙ୍ଗାବସ୍ଥାରେ ପାର୍ବତ୍ୟ ନିବିଡ଼ ଅରଣ୍ୟରେ ଭ୍ରମଣ କରୁଥିଲେ । ଭେନାନାଲର ପ୍ରାତଃ ସ୍ମରଣୀୟ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ମହାତ୍ମା ଭାଗୀରଥୀ ମହେନ୍ଦ୍ର ବାହାଦୁର ବହୁ ଯତ୍ନରେ ସେମାନଙ୍କୁ ବସ୍ତ୍ର ପରିଧାନ ଶିକ୍ଷା ଦେଇଥିଲେ । ତଦବଧି ସେମାନଙ୍କ ଅବସ୍ଥା କିଞ୍ଚିତ ଉନ୍ନତ ହୋଇଅଛି ।

ORISSA MISSION PRESS, CUTTACK.

Digitized by srujanika@gmail.com

ପ୍ରଥମ ଭାଗ । ମାର୍ଗଶିର, ୧୩୧୪ । ଅଷ୍ଟମ ସଂଖ୍ୟା ।

ମୁକୁର

ମାସିକ ପତ୍ର

ଶ୍ରୀ ବ୍ରଜସୁନ୍ଦର ଦାସ, ବି. ଏ.,
ସମ୍ପାଦକ ।

ଅଗ୍ରିମ ବାର୍ଷିକ ମୂଲ୍ୟ] [ଦୁଇ ଟଙ୍କା ମାତ୍ର ।

କଟକ
ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରିଣ୍ଟିଂ ପ୍ରେସ୍

Digitized by srujanika@gmail.com

ସୂଚୀପତ୍ର ।

ବିଷୟ ।	ଲେଖକମାନଙ୍କର ନାମ ।	ପୃଷ୍ଠା
। କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ବଳଦେବ ରଥ		୦୨୯
୨ । ଶିକ୍ଷା	ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଗୋପୀନାଥ ଦାଶ ବି.ଏ.	
୩ । ବାଲିଯାତ୍ରା ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ମହାନଦୀ ତୀରରେ	,, ଗୋପବନ୍ଧୁ ଦାଶ, ବି.ଏ.	
୪ । ସଂସ୍କାର	ଭଗବାନ ମହାପାତ୍ର	
୫ । ଓଡ଼ିଆ କୃଷକ (ପଦ୍ୟ)	ଶ୍ରୀ—	
୬ । ଜୀବନର ପରିଣାମ	ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଫକୀର ମୋହନ ସେନାପତି	୧୭୭
୭ । ବେଦ ଓ ଧର୍ମ	,, ରାମଶଙ୍କର ରାୟ	
୮ । ଓଡ଼ିଆ ଯାଦୁଚଣ୍ଡୁ ବିଚାର	,, ଗୋପୀନାଥ ନନ୍ଦ ଶର୍ମ୍ମା	୧୮୧
୯ । ଉତ୍ତର ରାମ ଚରିତ (ନାଟକ)	,, ମଧୁସୂଦନ ରାଓ	

(ପ୍ରବନ୍ଧମାନଙ୍କର ମତାମତ ନିମନ୍ତେ ଲେଖକମାନେ ଦାୟୀ ।)

ବିଜ୍ଞାପନ ।

ଚିତୋଲ୍ଲ—ଛୋଟ ଡବା ୫ ୦ ।ାଣ ବଡ ଡବା ୫ ୦ ୩ । ସାମ୍ବ ସବୁ ପ୍ରକାର ଜ୍ୱର ୪୮ ଘଣ୍ଟାରେ ଆରୋଗ୍ୟ ହୁଏ । ବାତଜ୍ୱର ଓ ରକ୍ତଜ୍ୱରର ଅବ୍ୟର୍ଥ ଔଷଧ । ବଡ଼ ବଡ଼ ଡାକ୍ତର ଓ ବୈଦ୍ୟ-ମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ବହୁ ପ୍ରଶଂସିତ ଓ ବହୁ ରୋଗୀଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପରୀକ୍ଷିତ ।

ପ୍ରମେହ ସୁଧା—ଗନୋରିୟା ଓ ପ୍ରମେହ ରୋଗରେ ଏହା ଶୀଘ୍ର ଫଳପ୍ରଦ ଔଷଧ ଅତି ପୁରାତନ କାଳୀନ ଲୁଲା ଓ ଫୁଲ ସ୍ରାବ ବା ଗଠ ଗୋଳା ଦଳପଡ଼ ପୟପ୍ରାବ, ବା ଶ୍ୱେତ ୨୪ ଘଣ୍ଟାରେ ନିବୃତ୍ତ ହୁଏ । ଏକ ଶିଶି ମୂଲ୍ୟ ୫ ୨ ଟା, ଡାକ ଖର୍ଚ୍ଚା ପୃଥକ୍ ।

ଠିକଣା—ଜିବରାଜ ସାଲଦା ପ୍ରସାଦ ଜନ ଜ
ଅସ୍ତ୍ରବେଦୀୟ ଔଷଧାଳୟ, ବାଲୁବଜାର, କଟକ ।

ସତ୍ୟହିଁ ବ୍ୟବସାୟର ମୂଳ ।

ସହଯୋଗୀ ସମିତି ପୁସ୍ତକାଳୟ ।

ଏଠାରେ ଉତ୍କଳଭାଷାର ନାନାବିଧ ସ୍କୁଲପାଠ୍ୟ ଏବଂ ସାଧାରଣ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକମାନ ବିକ୍ରୟ ପ୍ରସ୍ତୁତ ରହିଅଛି । ଏତଦ୍ଭିନ୍ନ ଇଂରାଜୀ ଓ ବଙ୍ଗଳା ପୁସ୍ତକମାନ ମଧ୍ୟ ଗଚ୍ଛିତ ଥାଏ । ଯେ କେହି ମହାଶୟ ଗ୍ରାହକମାନେ ଏହି ସମିତିକୁ ଆଦେଶ ଦେଇଥାନ୍ତି ସେମାନଙ୍କ ନିକଟକୁ ଭି: ପି: ପାର୍ଶଲଦ୍ୱାରା ଆବଶ୍ୟକ ପୁସ୍ତକମାନ ପ୍ରେରିତ ହୁଏ ଏବଂ ମାସିକ ଚାନ୍ଦାର ନିୟମ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଦତ୍ତ ହୋଇଥାଏ । ଆଜିକାଲି ଗ୍ରାହକଙ୍କ ଅନୁରୋଧ ଏହି ଯେ, ଆପଣା ଆପଣାର ଆବଶ୍ୟକୀୟ ପୁସ୍ତକର ଆଦେଶପତ୍ରରେ ସ୍ୱ ସ୍ୱ ନାମ, ଓ ନିକଟସ୍ଥ ପୋଷ୍ଟଆଫିସ ସ୍ପଷ୍ଟାକ୍ଷରେ ଲେଖି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ସତ୍ୟନିଷ୍ଠା ଓ କାର୍ଯ୍ୟ ଜ୍ଞାନର ପ୍ରମାଣ ଗ୍ରହଣ କରୁନ୍ତୁ ।

ଶେଖ୍ ନିଜର ମହମ୍ମଦ, ସମ୍ପାଦକ—
ଏସ୍. ଏସ୍. କୁହୁଲ—ଶେଖାବଜାର, ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୁକୁର

ମାର୍ଗଶୀର, ୨୩୫୪ ।

କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ବଳଦେବ ରଥ ।

ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ରଥେ ଗଲ ଦିବ୍ୟ ପଥେ
ଉଜଳ ଜନନୀ-ମୁଖ,
ଅଦ୍ୟାପି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳେ ପୂର୍ବଦିଗ ଝଳେ
ତବ କୀରତି-ମୟୂଖ ।
କ୍ଷୁଦ୍ର ଅଷ୍ଟଦୁର୍ଗେ ଜନ୍ମ, ରାଜବର୍ଗେ
ଲଭିଥିଲ ବହୁମାନ,
ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ପ୍ରକର୍ଷେ କବିତା-ରସେ
ମୋହି ସର୍ବଜନ ପ୍ରାଣ ।
ଜଗତେ ଅତୁଳ କବିର ସମ୍ବଳ
ରାଧାକୃଷ୍ଣ-ପ୍ରେମ-ଛବି,
ଗୂଢ ଆଦରସେ ରସାଣି ସୁଭାଷେ
ପ୍ରକାଶିଲ ଦକ୍ଷ କବି ।
ମଧ୍ୟ କାବ୍ୟଗ୍ରନ୍ଥ ଗୁମ୍ଫିଲ କେମନ୍ତ
ଅପୂର୍ବ କବିତା-ହାର,
ଯା ପାନେ ରସଜ୍ଞେ ବିଜ୍ଞ ବୃଦ୍ଧ ଅଜ୍ଞେ
ପରେ ଅତୁ-ହର ।
ଦୁର୍ବୋଧ ସଂସ୍କୃତ
ଆଣିଲ ଅଣି,
କର-ଶାଣ ଦିଅ ଘାରୋଇ ଓଡ଼ିଆ-
ପଦକୁ ବାଛି ବିନାଣୀ ।
ଛଣା ସୁଧାପରି ସେ ଗୀତ ଲହରୀ
ପିଇ ଉଛଳୀଯେ ମୁଦେ,
ନଗ୍ରେ ଜନପଦେ ଚଳନ୍ତି ସମଦେ
ସ୍ୱାଦ ଅନୁଭବି ହୃଦେ ।
ତବ ଚମ୍ପୂ-ଗୀତ ସୁରସ ପୂରିତ
ବିଚିତ୍ର ମାଧୁରୀ-ଭରା,
ସେ ସଂଗୀତ ଧ୍ୱନେ ଆଜ ମହାତାନେ
ଧ୍ୱନିତ ଉଛଳ ଧରା,
ପଣ୍ଡିତ ମଣ୍ଡଳେ ନିରନ୍ତର ଦଳେ
ସର୍ବତ୍ର ସମ ଆଦର,
ତେଣୁ ଏକ ସର୍ବେ ଆଜ ସେହି ମର୍ତ୍ତେ
ବନ୍ଦି ବେନିଙ୍କ ଅନ୍ତର ।
ଯାବତ ଏ ଗୀତ ହେଉଥିବ ଗୀତ
ଅମର କଣ୍ଠ ଭୂମ୍ବର,
ନାମ ସଙ୍ଗେ ଦିଶି ହୃଦ ଯନ୍ତ୍ରେ ମିଶି
ରହିଥିବ ନିରନ୍ତର ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶିକ୍ଷା ।

"ବିଦ୍ୟା ନ । ହ୍ରେମ ଧ୍ୟୁତ୍ତ ଜଦାଚରେ"

ଯେତେବେଳେ ସମସ୍ତ ପୃଥିବୀ ଅଜ୍ଞାନାନ୍ଧକାରରେ ଜଡିତ ଥିଲା, ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତି ତମିସ୍ରାବଗୁଣ୍ଠିତ ରଜନୀରେ ପଥଭ୍ରାନ୍ତ ପଥିକସ୍ୱରୂପ ଜୀବନ ମାର୍ଗରେ ଅଗ୍ରସର ହେଉ-ଥିଲେ, ଯେତେବେଳେ ସେକ୍ସପିୟର, ମିଲ୍‌ଟନ, ସକ୍ରେ-ଟିସ୍ ବା କାଳିଦାସ ପ୍ରଭୃତି ମହାତ୍ମାମାନେ ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ କରି ନ ଥିଲେ, ଯେତେବେଳେ ମୁଦ୍ରା ଯନ୍ତ୍ରର ଉଦ୍‌ଭାବକ ପୃଥିବୀରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ନ ଥିଲେ, ତେତେବେଳେ ମଧ୍ୟ ମାନବ ସମାଜ ଶିକ୍ଷା-ରାଜ୍ୟରେ ଅଧିକାର ଲାଭ କରି-ବାକୁ ଆଉ [illegible] ବିଷୟ ଶିକ୍ଷା କରିବା ନିମିତ୍ତ ଲାଳାୟିତ ହେଉଥିଲା । ନିଦ ପ୍ରସୂତ ଶିଶୁ ଜନନୀଗର୍ଭରୁ ନିଃସୃତ ହେବାର କିୟତ୍‌କାଳ ପରେ ଚତୁଃ-ପାର୍ଶ୍ୱସ୍ଥ ବ୍ୟକ୍ତି ବା ବସ୍ତୁମାନଙ୍କୁ ଜାଣିବା ସକାଶେ ଯେପରି ଉଦ୍‌ବିଗ୍ନ ହେଉଥାଏ ମାନବ ଜାତି ବାଲ୍ୟାବସ୍ଥାରେ ବିଭିନ୍ନ ବିଷୟ ଶିକ୍ଷା କରିବା ଲାଗି ସେହିପରି ବ୍ୟାକୁଳ ହେଉ-ଥିଲା ଏହା ସହଜରେ ଅନୁମିତ ହୋଇପାରେ । ବିଧାତାଙ୍କ କୃପାରୁ ଶିକ୍ଷାର ବୃଦ୍ଧି ସଙ୍ଗେ ନିବିଡ ଅଜ୍ଞାନ ତିମିର କ୍ରମଶଃ କ୍ଷୀଣ ଜ୍ଞାନାଲୋକକୁ ସ୍ଥାନ ଦେଲା । ପ୍ରାଗୈତିହାସିକ ଯୁଗର ଅବସ୍ଥା କଳ୍ପନା କଲେ ପ୍ରତୀୟମାନ ହେବ ଯେ, ଯେଉଁ ମହାପୁରୁଷମାନେ ଅଜ୍ଞାତଭାବରେ ପୃଥିବୀରେ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରଚାର କରିଥିଲେ, ଯେଉଁମାନଙ୍କର ନାମ ଇତିହାସରେ ଉଲ୍ଲିଖିତ ହୋଇ ନାହିଁ ଏବଂ ଯେଉଁମାନେ ଇଦାନୀନ୍ତନ ମନୁଷ୍ୟର ଭୀତି ବା ସ୍ୱାର୍ଥପରତାରେ ଥରେ ସ୍ପର୍ଶ ପତ ନାହାନ୍ତି ସେହି-ମାନେ ଶିକ୍ଷାର ମୂଳ ଭିତ୍ତି ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ । ଇତିହାସ ପ୍ରୋକ୍ତ ଦେବଦେବତାମାନେ ସେହି ଭିତ୍ତି ଉପରେ ଗୃହ ନିର୍ମାଣ କରିଅଛନ୍ତି ଏବଂ ସେମାନଙ୍କ ବଳରେ ବଳୀୟାନ୍ ହୋଇଅଛନ୍ତି ।

ଇଦୃଶ ସ୍ଥଳରେ ଆଦିମ ଅବସ୍ଥାର ବିଷୟ ବିସ୍ତୃତ ଭାବରେ ବର୍ଣ୍ଣନ କରିବା ଅବିଧେୟ ଜ୍ଞାନ କରି ସର୍ବଜନ ସମ୍ମତ କେତେକ ବିଷୟ ଉଲ୍ଲେଖ କରିବାକୁ ପ୍ରୟାସୀ ହେଲି ।

ଶିକ୍ଷା ବର୍ତ୍ତମାନ ଅବସ୍ଥା ପ୍ରାପ୍ତ ହେବା ସକାଶେ ତିନି-ଗୋଟି ଯୁଗ ଅତିକ୍ରମ କରିଅଛି । (୧) ମୌଖିକ ଶିକ୍ଷା—ଭାରତବର୍ଷ, ଗ୍ରୀସ ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରାଚୀନ ସଭ୍ୟତମ ଦେଶମାନଙ୍କରେ ପଣ୍ଡିତମାନେ ସଂସାରର ମଙ୍ଗଳ ନିମିତ୍ତ-ପରୋପକାର ସାଧ-ନାର୍ଥ ନିଜ ଜୀବନ ଉତ୍ସର୍ଗ କରି ଅପେକ୍ଷାକୃତ ଅଜ୍ଞାନୀ-ମାନଙ୍କୁ ମୌଖିକ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରଦାନ କରୁଥିଲେ । ଅଜ୍ଞାନ ଦୂର ହେଉ, ମନୁଷ୍ୟ ମନ ପରିମାର୍ଜିତ ହେଉ, ମନୁଷ୍ୟ ସମାଜ କ୍ରମଶଃ ଶିକ୍ଷା ଜଗତରେ ଅଗ୍ରସର ହେଉ ଏହା ସେମାନଙ୍କର ଅଲଙ୍ଘନୀୟ ବ୍ରତ ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଶିକ୍ଷା ବିସ୍ତାର ନିମନ୍ତେ ଅ[illegible] ସମକ୍ଷରେ ମୁଖୋଚ୍ଚାରିତ ବାକ୍ୟରେ ଭାବ ବ୍ୟକ୍ତ କରି[illegible] ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ ଦ୍ୱିତୀୟ ପନ୍ଥା ନ ଥିଲା । ଭାରତ ପ୍ରାଚୀନ [illegible] ଗ୍ରୀସଦେଶଗୌରବ ସକ୍ରେ-ଟିସ୍ [illegible] ଏହା ପ୍ରଥମଶ୍ରେଣୀ [illegible] ମାନ ହେବ ଯେ, ଉପରୋକ୍ତ ବିଧି [illegible]

(୨) ପତ୍ର ଲିଖନ ଯୁଗ ।—ମାନବ ସମାଜ କ୍ରମଶଃ ଉନ୍ନତି ଆଡକୁ ପ୍ରଧାବିତ ହେଲା । ଜ୍ଞାନୀଜନମାନଙ୍କ ହୃଦୟସ୍ଥ ଶିକ୍ଷା-ମୃତ ଦାନରେ ଜ୍ଞାନ ପିପାସୁ ଦଳର ଅଭିଳାଷ ଦୂର କରିବା ସକାଶେ ବ୍ୟାକୁଳ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ଖୁଷ୍ଟାବ୍ଦୀ ଅନ-ନ୍ତର ଜାତି ସମୂହର ଉପକାର ଓ ଭାଷା ବିଶାରଦମାନଙ୍କର ଶିକ୍ଷାଦ୍ୱାର ଉଦ୍‌ଘାଟନ କରିବା ସକାଶେ ଉପାୟ ଉଦ୍ଭାବିତ ହେଲା । ଭାରତରେ ଭୂର୍ଜ୍ଜ ବା ତାଳ ପତ୍ରରେ ଗ୍ରନ୍ଥା-ବଳୀ ଲିଖିତ ହୋଇ ଅଦ୍ୟାବଧି ବିଦ୍ୟମାନ ରହିଅଛି । ଭାଷା ତତ୍ତ୍ୱବିତ୍ ପଣ୍ଡିତମାନେ ସ୍ଥିର କରିଅଛନ୍ତି ଯେ କେବଳ ଭାରତରେ ନୁହେଁ; ଆରବ, ପାରସ୍ୟ, ଜର୍ମାନ ଓ ଇଂଲଣ୍ଡ ପ୍ରଭୃତି ସଭ୍ୟ ଦେଶମାନଙ୍କରେ ଆଦିମ ଗ୍ରନ୍ଥ ସକଳ ଲେଖନୀ ଦ୍ୱାରା ଉଲ୍ଲିଖିତ ହୋଇଥିଲା । ଇଂରେଜୀ ଶବ୍ଦ Book ନିଃସନ୍ଦେହରୂପେ ସାକ୍ଷ୍ୟ ଦେଉଅଛି ଯେ, ଟିଉଟନ୍ ଜାତି ଯନ୍ତ୍ର ସାହାଯ୍ୟରେ ବିରୁ କାଷ୍ଠ ନିର୍ମିତ ତକ୍ତା ଉପରେ ସେମା-ନଙ୍କର ଜ୍ଞାନ ଉଲ୍ଲିଖିତ କରୁଥିଲେ । ଆରବ, ପାରସ୍ୟ ପ୍ରଭୃତି ମୁସଲମାନ ଦେଶମାନଙ୍କର ପ୍ରାଚୀନ ଇତିହାସ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ନିକ୍ଷେପ କଲେ ଅବଶ୍ୟ ପ୍ରତୀତ ହେବ ଯେ ମହମ୍ମଦ, ଇସା ଆଲେସଲାମ୍, ମୁସା ଆଲେସ୍‌ଲାମ୍, ଓ ଦାଉଦ ଆଲେସଲାମ୍ ପ୍ରଭୃତି ମହାପୁରୁଷମାନଙ୍କର ଜନ୍ମକଲ୍ପ ଫରକାନ, ଜବୁର ଏବଂ ଜାବୁର ପ୍ରଭୃତି ଧର୍ମଗ୍ରନ୍ଥ ସ[illegible] ନୁରାନ ତକ୍ତା ଉପରେ ଉଲ୍ଲିଖିତ[illegible] ଜାତି ସେହି ବିଶ୍ୱବିଧାତାଙ୍କ କୃପାରୁ

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୁକ୍ତି ଲାଭ କରିବା ସକାଣେ ଯତ୍ନରୋନାସ୍ତି ଯତ୍ନ କରି ବର୍ଣ୍ଣିତ ଯୁଗରେ ଯତ୍ନକଳ୍ପିତ କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଥିଲା । ଯେଉଁ ନର-ଯୁଗାବମାନେ ମାନବ ହୃଦୟର ଶ୍ରମ ବିକାଶ ନିମିତ୍ତ ନିଜ ଜୀବନକୁ ପରୋପକାର ବେଦିକା ନିକଟରେ ବଳି ଦେବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଉଥିଲେ, ଯେଉଁମାନେ ପୃଥିବୀକୁ ନନ୍ଦନ କାନନରେ ପରିଣତ କରିବାକୁ ଉତ୍ସୁକ ଥିଲେ, ମନୁଷ୍ୟ ଶିକ୍ଷା ବଳରେ ଦେବୋପମ ହୋଇପାରେ ଏହି ଧାରଣା ଯେଉଁମାନଙ୍କ ମନରେ ଦୃଢ଼ରୂପେ ଜାଗ୍ରତ ହୋ[illegible]ଥିଲା, ସେହି ପ୍ରାତଃ ସ୍ମରଣୀୟ ଜଗଦ୍‌ବନ୍ଦ୍ୟ ମହାତ୍ମାମାନେ ପୂର୍ବୋକ୍ତ ଶିକ୍ଷାବିସ୍ତାର ପ୍ରଣାଳୀରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ [illegible] ଉପାୟା-ନ୍ତର [illegible] ଅନୁ[illegible]ନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ [illegible] ସୀମାବଦ୍ଧ ସମୟ [illegible] ଚିତ ହୋଇ [illegible] ମାନବ ଉପକାର ସାଧନ କରିବ" ଏହି ଭାବ ଚିନ୍ତାଶୀଳ ହୃଦୟକୁ ସ୍ପର୍ଶ କରିଥିଲା । ଏଣୁକରି ଶିକ୍ଷା ପ୍ରଣାଳୀ ରାଜ୍ୟରେ ଯୁଗାନ୍ତର ଉପସ୍ଥିତ ହୁଏ । ଏହା (୩) "ମୁଦ୍ରାଯନ୍ତ୍ର ଯୁଗ" ନାମରେ ଅଭିହିତ ହୋଇପାରେ । ଉକ୍ତ ଯୁଗର ମହିମା ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶିକ୍ଷିତ ବ୍ୟକ୍ତି ଅନୁଭବ କରୁଅଛନ୍ତି । ଏହା କି ଅଭାବନୀୟ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟାଇଅଛି ତାହା ବିଶଦରୂପେ ଉଲ୍ଲେଖ କରିବାକୁ ମୋହର ଦୁର୍ବଳ ଲେଖନୀ ଏକାନ୍ତ ଅସମର୍ଥ । ଯେଉଁ ଇଂରେଜ ଜାତି ଏକ ସମୟରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଜ୍ଞାତ ଅବସ୍ଥାରେ କାଳାତିପାତ କରୁଥିଲେ ଆଜି ଶିକ୍ଷା ବଳରେ ସେହି ଜାତି ସମସ୍ତ ପୃଥିବୀରେ ସଭ୍ୟତମ ଜାତି-ରୂପେ ନ୍ୟାୟତଃ ପରିଗଣିତ ହେଉଅଛନ୍ତି । ଶିକ୍ଷା ବଳରେ ମନୁଷ୍ୟ ପୁଷ୍ପକରଥ ସଦୃଶ ବ୍ୟୋମଯାନରେ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱଗାମୀ ହୋଇ ଗ୍ରହ, ନକ୍ଷତ୍ର ସହିତ ଆଳାପ କରୁଅଛି ଏବଂ ଶତ ସହସ୍ର ଯୋଜନ ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ବିଷୟର ସମ୍ବାଦ ନିମେଷ ମଧ୍ୟରେ ଅବଗତ ହେଉଅଛି । ଜ୍ଞାନ ବଳରେ ଭାରତୀୟ ଦାର୍ଶନିକ ପଣ୍ଡିତମାନେ ଈଶ୍ୱର ତତ୍ତ୍ୱ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିବାକୁ ମଧ୍ୟ ସମର୍ଥ ହୋଇଥିଲେ । ପାଠକ ! ଜ୍ଞାନଦାୟିନୀ ଶିକ୍ଷା ବଳରେ କେଉଁ ବିଷୟ ଅସମ୍ଭବ ହୋଇପାରେ ! ପୂର୍ବେ ଉଲ୍ଲେଖ କରା ଯାଇଅଛି ଯେ ଶିକ୍ଷାର ପୃଥିବୀବ୍ୟାପୀ ବିସ୍ତାରଦ୍ୱାରା ଏହି ଅବିଦ୍ୟା ପୂର୍ଣ୍ଣ ପୃଥିବୀ ସ୍ୱର୍ଗ ରାଜ୍ୟରେ ପରିଣତ ହୋଇ-ପାରେ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତି ଶିକ୍ଷିତ ହେଲେ ଏବଂ କୁଟ, କପଟ, ମାୟା ପ୍ରବଞ୍ଚନାଦି ଦୂର ହେଲେ, ମୋର ବିଶ୍ୱାସ ଯେ, ମନୁଷ୍ୟ ସମାଜର ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଅତିରେ ବିଦୂରିତ ହୁଅନ୍ତା । ଈଶ୍ୱର ତତ୍ତ୍ୱ ଲାଭ କରି ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତି ନିଜ ଜୀବନକୁ ପବିତ୍ରୀ-କୃତ କରନ୍ତା । ଆହା, ସେ ସମୟ କେବେ ଉପସ୍ଥିତ ହେବ ?

ଶିକ୍ଷା ପ୍ରାପ୍ତିର ଉପାୟ ।

ଶିକ୍ଷା ଦ୍ୱିବିଧ ଉପାୟରେ ଲାଭ କରା ଯାଇପାରେ । ପ୍ରଥମତଃ, ପୁସ୍ତକ ଅଧ୍ୟୟନ ଦ୍ୱାରା, ଦ୍ୱିତୀୟତଃ, ପ୍ରକୃତିର ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ ଦ୍ୱାରା, ଆମ୍ଭେମାନେ ପୁସ୍ତକ ଅଧ୍ୟୟନ କରି ଯେଉଁ ଜ୍ଞାନ ଲାଭ କରୁଁ ତାହା ପ୍ରକୃତ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ ଜନିତ ଜ୍ଞାନ ଅପେକ୍ଷା ନିକୃଷ୍ଟତର । ଜନୈକ ମହାତ୍ମା କହିଅଛନ୍ତି ପୁସ୍ତକ ପ୍ରାପ୍ତ ଜ୍ଞାନ କାଗ୍ଜେପର ନିପତିତ ଆଲୋକର ପ୍ରତିବିମ୍ବ ସ୍ୱରୂପ । [illegible] ତାହାଙ୍କର ଅମଲ୍ୟ ରତ୍ନରାଜି ସନ୍ନିବେଶିତ କରିଅଛନ୍ତି । ଯଦି କେହି ଜ୍ଞାନ ଲିପ୍ସୁ ନିଜର ଉନ୍ନତି ସାଧନ କରିବାକୁ ଅଭିଳାଷୀ ହୁଅନ୍ତି, ତେବେ ସେ ଅନାୟାସରେ ତାହାଙ୍କର ଜ୍ଞାନର ସୀମା ବର୍ଦ୍ଧନ କରି ପାରିବେ । ବାଲ୍ୟାବସ୍ଥାରୁ ବାହ୍ୟ ଜଗତ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ନିକ୍ଷେପ କରୁଥିଲେ ଈଶ୍ୱର ଲୀଳା କ୍ରମେ ଅନୁଭୂତ ହୁଏ । ଯେଉଁମାନେ ଶିକ୍ଷା ସକାଶେ କେବଳ ପୁସ୍ତକ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରନ୍ତି; ଶୋଭାମୟୀ ପ୍ରକୃତି ଦେବୀଙ୍କର ବିଚିତ୍ର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରତି ଚକ୍ଷୁ ମୁଦ୍ରିତ କରନ୍ତି ସେମାନେ ପ୍ରକୃତ ଜ୍ଞାନ ଲାଭରୁ ବଞ୍ଚିତ ହୁଅନ୍ତି । ସ୍ୱଚକ୍ଷୁ ଦୃଷ୍ଟ କାର୍ଯ୍ୟାବଳୀ ମନରେ ଯେପରି ଦୃଢ଼ଭାବ ଜାତ କରେ, ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଉପାୟରେ ସେପରି ଭାବ ଜାତ ହୋଇ ନ ପାରେ । ଯେ ଚକ୍ଷୁ ଥାଉଁ, ତାହାର ବ୍ୟବହାର ନ କରେ ତାହାକୁ ଜନ୍ମାନ୍ଧ କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ । ଏଣୁକରି ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶିକ୍ଷକ ଓ ଛାତ୍ରଙ୍କୁ ଚକ୍ଷୁ-ପରିଚାଳନବିଦ୍ୟା ଅବଗତ କରାଇବା ଏକାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ ।

ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷା ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ବାଲ୍ୟାବସ୍ଥାରେ ବାଳକମାନଙ୍କୁ କିପରି ରୀତିରେ ଶିକ୍ଷା ଦେବା ଉଚିତ ତାହାର ଉଲ୍ଲେଖ ପ୍ରୟୋଜନୀୟ, ବାଳକର କୋମଳ ମନ ଚଞ୍ଚଳ ଜଳରାଶି ସ୍ୱରୂପ । ଏହା ନାନା ଦିଗକୁ ପ୍ରଧାବିତ ହେବାକୁ ଉତ୍ସୁକ ହୁଏ । ଅବଶ୍ୟ କେତେକ ଭାବୀ ମହାପୁରୁଷ ଜୀବନର ପ୍ରାରମ୍ଭରୁ ଭବିଷ୍ୟତ୍ ଜୀବନର ଲକ୍ଷଣ ଦେଖାଇଥାନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଅତି ବିରଳ,

Digitized by srujanika@gmail.com

ସାଧାରଣ ମନୁଷ୍ୟ ଶିକ୍ଷାଦ୍ୱାରା ଉନ୍ନତି ସୋପାନରେ ଅଗ୍ରସର ହୁଏ । ପିତା ପୁତ୍ର ମନକୁ ଏପରି ଭାବରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବେ ଯେ, ସେ ସମସ୍ତ ଅନ୍ୟାୟ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଅନ୍ତର ସହିତ ଘୃଣା କରିବ ଏବଂ ଶାସନର ବଶବର୍ତ୍ତୀ ହେବ । କିନ୍ତୁ ଯେଉଁ ପିତା ପୁତ୍ରକୁ ପ୍ରହାର ଦ୍ୱାରା ଶାସନ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରନ୍ତି ସେ ତାହାର ଶିକ୍ଷା ପ୍ରତି ବିରକ୍ତି ଜାତ କରାନ୍ତି । ପିତା, ଅଧ୍ୟାପକ ଓ ଅଭିଭାବକ ପ୍ରହାର ପ୍ରଥା ପରିତ୍ୟାଗ ନ କରି ସୁକୌଶଳରେ ତାହା ମନରେ ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଭକ୍ତି ମିଶ୍ରିତ ଭୟ ଉଦ୍ଦୀପନ କଲେ ଶିକ୍ଷା ଦାନ ସକାଶେ ସୁବିଧା ହେବ । ପ୍ରହାର ଦ୍ୱାରା କୌଣସି ଶିଷ୍ୟ ସନ୍ମାର୍ଗକୁ ଆନୀତ ହୋଇ ନାହିଁ । ମନୋବିଜ୍ଞାନବିତ୍‌ପଣ୍ଡିତ Lock ସାହେବ କହିଅଛନ୍ତି:—"Those [illegible] chastised most seldom make the best men. ତାହାଙ୍କର ଏହି ବହୁମୂଲ୍ୟ ଉକ୍ତିଟି ଚିର-ସ୍ମରଣୀୟ । ବାଳକମାନଙ୍କର ଉତ୍ସାହ ହଠାତ୍ ଦମନ କରିବା ଅବିଧେୟ । ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ବହୁବିଧ ଅନିଷ୍ଟ ଜାତ ହୁଏ, ଯେଉଁ-ମାନେ ବାଳକ ମନରେ ପ୍ରଶଂସାଭିଳାଷ ଏବଂ ଲିପ୍ସା ଜାତ କରାଇ ପାରନ୍ତି ସେହିମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ତାହାର ଶିକ୍ଷା ପଥ ପରିଷ୍କୃତ ହୁଏ । ବାଳକ ପ୍ରଥମାବସ୍ଥାରେ ଶିକ୍ଷାର ମୂଲ୍ୟ ଉତ୍ତମ-ରୂପେ ବୁଝି ନ ଥାଏ । ସେ ପ୍ରଶଂସା ଲାଳସାରେ ଶିକ୍ଷା ଲାଭ କରିବାକୁ ଯତ୍ନଶୀଳ ହୁଏ । ଶିକ୍ଷାର ଉପକାରିତା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ତାହା ସମକ୍ଷରେ ସୁଦୀର୍ଘ ଭାବପୂର୍ଣ୍ଣ ଉପଦେଶ ଦେଲେ ଯେତେ ଉପକାର ହୋଇ ନ ପାରେ ସମୟ ୨ରେ ପ୍ରଶଂସା କରିବା ବା ଲିପ୍ସା ଦେବା ଦ୍ୱାରା ତଦପେକ୍ଷା ଅଧିକ-ତର ଉପକାର ସମ୍ଭବ ପାରେ । ଶିକ୍ଷା ଦାନର ଉକ୍ତ ମୂଳ-ମନ୍ତ୍ର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ସ୍ମରଣ ରଖିବା ବିଧେୟ ।

ସତ୍ସଙ୍ଗ ।

ଶିକ୍ଷାର ଉପକାର ଉପଲବ୍ଧି କରିବା ନିମିତ୍ତ ବାଳକର ସତ୍ ସଙ୍ଗରେ କାଳାତିପାତ କରିବା ବାଞ୍ଛନୀୟ । ସତ୍‌ସଙ୍ଗର ମହିମା ବିଶଦରୂପେ ବର୍ଣ୍ଣନ କରିବା ଅନାବଶ୍ୟକ । ତାହା କାହାରକୁ ଅବିଦିତ ନାହିଁ । ଜଳ ଯେଉଁ ପାତ୍ରରେ ସନ୍ନିବେଶିତ ହୁଏ ସେହି ପାତ୍ରର ଆକୃତି ଧାରଣ କରେ । ବାଳକ ମଧ୍ୟ ଯେପରି ସଙ୍ଗରେ ରହେ ସେହିପରି ଶିକ୍ଷା ଲାଭ କରେ । ମହାତ୍ମା ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟ କହିଅଛନ୍ତି—"କ୍ଷଣମିହ ସଜ୍ଜନସଙ୍ଗତିରେକା ଭବତି ଭବାର୍ଣ୍ଣବ ତରଣେ ନୌକା" । ଶିକ୍ଷା ଦାନ ସମୟରେ ବାଳକ ସମକ୍ଷରେ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ପ୍ରଦର୍ଶନ କଲେ ତାହାର ମନ ଶିକ୍ଷଣୀୟ ବିଷୟ ସହଜରେ ବୋଧ କରି ପାରେ ଏପରି ସ୍ଥଳରେ ଶିକ୍ଷକ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଦୁଇ ଏକ କଥା ବ୍ୟକ୍ତ କରିବା ବିଧେୟ, ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ଓ ସଦାଚରଣ କେବଳ ଶିକ୍ଷକର ଆବ-ଶ୍ୟକ ଗୁଣ ନୁହେଁ, ଶିଷ୍ୟକୁ କେବଳ ବିଦ୍ୟାଳୟ ସକାଶେ ଉପଯୋଗୀ [illegible]ରେ ତାହାର ଯଥେଷ୍ଟ ହେଲା ନାହିଁ । ବାଳକ ଭ[illegible] ମନୁଷ୍ୟ ହେବ, ଭଦ୍ରମଣ୍ଡଳୀର ଗୌରବ ବୃଦ୍ଧି କରିବ, [illegible]ହି ଲକ୍ଷ୍ୟ ରଖି ଶିକ୍ଷକ ସ୍ୱକାର୍ଯ୍ୟରେ ଅଗ୍ରସର ହେଲେ ତାହ[illegible]ର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସମ୍ପାଦିତ ହେଲା । [illegible] ଶିକ୍ଷକ ତ[illegible]ଚ୍ୟ ହୋଇ ନ ପାରନ୍ତି । [illegible]ଙ୍କ ପଣ୍ଡିତ [illegible] ବିଦ୍ୟା [illegible]:—[illegible] ଏହି ଚାରିଗୋଟି ବିଷୟର ଅଧିକାରୀ ନ ହେଲେ ଭଦ୍ର ବ୍ୟକ୍ତି ହୋଇ ନ ପାରେ । ଏଣୁକରି ଉକ୍ତ ବିଷୟ ଚତୁଷ୍ଟୟର ଶିକ୍ଷାଦାନ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶିକ୍ଷକର ଏକାନ୍ତ କରଣୀୟ । ବିଶେଷତଃ, ବାଲ୍ୟାବସ୍ଥାରୁ ବାଳକ ମନରେ ଈଶ୍ୱର ବିଶ୍ୱାସ ଜାତ କରାଇବା ଉଚିତ, କାରଣ ଈଶ୍ୱରବିଶ୍ୱାସ ସର୍ବବିଧ ଉନ୍ନତିର ମୂଳ ।

ବାଲିଯାତ୍ରା ସନ୍ଧ୍ୟାରେ-ମହାନଦୀତୀରରେ ।

ସୁନ୍ଦର ଶରଦସନ୍ଧ୍ୟା ସୁନୀଳ ଆକାଶେ
ଚାରୁ ପୂର୍ଣ୍ଣଶଶଧର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳେ ବିଭାସେ ।
କୋମଳ ମୟୂଖମାଳେ ହସି ଉଠେ ମହୀ
ସରସ ସରଳ ବକ୍ଷ କମ୍ପେ ରହି ରହି,
ଖେଳେ ତଥିପରେ ଶତଶତ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାଧାରା
ନାଚେ ନଦୀଗର୍ଭେ ଶଶୀସହ ଶତତାରା ।
ସ୍ଥଳକେ ପ୍ରତିତ ଏବେ ହୁଅଇ ଅନ୍ତର
ପ୍ରକୃତି କି କରିଅଛି ମୋହନ ମନ୍ତ୍ର ?
ଠୁଳ ହୋଇଛନ୍ତି ଏଥି ବହୁଶତ ଜନ
ଏଛିବ ନିରେଖେ ନାହିଁ କାହାର ନୟନ !
ନାନାରଙ୍ଗେ ମାତି ଏବେ ହୋଇଛନ୍ତି ଭୋଳ
ତେଣୁ ଶୁଭେ ଏତେ ଘୋର ମୁଖରବ ଗୋଳ

Digitized by srujanika@gmail.com

ବାଜେ ଶଙ୍ଖ ବାଜେ ଘଣ୍ଟା କରେ କରତାଳୀ
ମୃଦଙ୍ଗ ମନ୍ଦିରା ବାଜେ ଶୁଭ୍ର କାହାଳୀ
ଧର୍ମ ନୃତ୍ୟେ ହୋଇଛନ୍ତି ମତ୍ତ ବହୁଜନ
ଏ ନୃତ୍ୟରେ କିନ୍ତୁ ଅହା ନାହିଁତ ଜୀବନ ?
ଶୁଣି ଏହି ସଂକୀର୍ତ୍ତନ ନାଚେ ନାହିଁ ପ୍ରାଣ,
ବିଗଳିତ ନୁହେ ହୃଦୟ ଶୁଣି ଏହି ଗାନ,
ଅନ୍ତରେ ଦ୍ୱରେ ନାହିଁ ଲବେ ଧର୍ମ ଭାବ
କେ କହିବ ଏ ସଂଗୀତେ ଅଛି କି ଅଭାବ ?
ଏହିଙ୍କ ସେ ମହାନଦୀ ଯାହାର ପୁଲିନେ
ଏହିତ ସେ ବ [illegible] ମହିଁ ଅମା ଦିନେ
ହାଜ ଭୁଲ୍ଲ
[illegible]
ବିଫଳ ବିକ୍ରମ ସ୍ରୋତେ ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଦୁଦସ୍ଥଳୀ
ପ୍ଲାବ ଦେଶ ହିତେ ଦେଇ କେତେ ନରବଳ ।
ସେଦିନର ତେଜଃପୁଞ୍ଜ ଉତ୍ସାହଶକ୍ତି
ସ୍ୱଦେଶ ସ୍ୱଧର୍ମ ପ୍ରତି ଅଟଳଭକ୍ତି,
ଭାସି ଯାଇଅଛି ସିନା ସମୟ ତରଙ୍ଗେ
ଭାସିଯାଏ ଫେନ ଯଥା ମହାନଦୀ ଅଙ୍ଗେ !
ଜଗତର ସାକ୍ଷୀ ତୁମ୍ଭେ ଦେବ ନିଶାଂ
ନବ୍ଦ୍ୱେ ବର୍ତ୍ତେ ନିରନ୍ତର କର ଦିବ [illegible]
ଜଗତର ନାନାସ୍ଥାନ କରିଛ ଦର୍ଶନ
ନାନାଜାତି-ନାନାଧର୍ମ ଉତ୍ଥାନ ପତନ ।
ପଡ଼େ ଯେହୁ ଥରେ ସେହୁ ଉଠେତ ଅବର
ଶୟନର ଅନ୍ତେ ଯଥା ଅସେ ଉଜାଗର ?
ବାରବାଟୀ ଦିଶାଲଭ କେବେ ରସାତଳେ
ଉଠିଅଛି ଠିକ ସ୍ଥାନ ଅଭିନବ ବଳେ !
ତେବେ କିପାଁ ବାରବାଟୀ ହେବ ଆଶାହୀନ
ତେବେ କିପାଁ ବାରବାଟୀ ବଦନ ମଳିନ ?
ଢାଳିଦିଅ ସୁଧାକର ଦିବ୍ୟସୁଧା ଝରି
ଉଠୁ ମହାନଦୀ ବକ୍ଷେ ଉତ୍ତୁଙ୍ଗ ଲହରୀ
ଧୋଇ ବାରବାଟୀ-ମୁଖ କରୁ ସମୁଜ୍ଜ୍ୱଳ
ଶୁଦ୍ଧଧର୍ମ ମଦେ ସବେ ହୃଦୟନ୍ତ ବିହ୍ୱଳ
ସଞ୍ଚରୁ ଏ ସଂକୀର୍ତ୍ତନେ ପବିତ୍ର ଉଚ୍ଛ୍ୱାସ
କର୍ମ୍ମବୀର ଧର୍ମବୀର ହୃଦୟନ୍ତ ପ୍ରକାଶ ।

ସଂସ୍କାର ।

ସୃଷ୍ଟିର ପ୍ରାରମ୍ଭଦିନରୁ ତଦନ୍ତର୍ଭୂତ ଯାବତୀୟ ବସ୍ତୁ କାଳଚକ୍ରରେ ଘୂର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇ କେତେବେଳେ କି କି ପରିବର୍ତ୍ତନ ଅନୁଭବ କରୁଅଛି ତାହା କିଏ କଳନା କରି-ପାରେ ! କେତେ ଜାତି ଓ ଦେଶର ଅଭ୍ୟୁତ୍ଥାନ ଓ ପତନ ଏହି କାଳର ଅନନ୍ତଗର୍ଭରେ ଲୀନ ହୋଇ ଗଲାଣି । କାଳକ୍ରମେ ରାଜନୀତି, ବିଜ୍ଞାନ, ସାହିତ୍ୟର କେତେ ବିଭ୍ରାଟ ରୂପାନ୍ତର ଘଟିଅଛି ଓ ଘଟିବ । ପ୍ରକୃତି ରାଜ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ନିତ୍ୟ ଭୂରି ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହେଉ-ଅଛି । ଅଦ୍ୟ ଯେଉଁ ହିମାଳୟର ଶୃଙ୍ଗ ପୃଥିବୀର ଉଚ୍ଚ-ତମ ସ୍ଥାନ [illegible] ସେହି ସ୍ଥାନରେ ଅତଳସ୍ପର୍ଶ ସମୁଦ୍ରଶଯ୍ୟା ଥିବାର ପ୍ରାକୃତିକ ଭୂଗୋଳ-ବେତ୍ତାମାନେ ସ୍ଥିର କରିଅଛନ୍ତି । ଯେଉଁ ଜାପାନୀମାନେ ଏତାବତ୍‌କାଳ ନଗଣ୍ୟଜାତିରୂପେ ପରିଗଣିତ ହେଉଥିଲେ ସେହି କ୍ଷୁଦ୍ରକାୟ ଜାପାନୀ ବୀରଗଣଙ୍କର ସଭ୍ୟତା ଓ ଯଶ ଆଲୋକରେ ଆଜି ପୂର୍ବାକାଶ ଉଦ୍ଭାସିତ ହୋଇ-ଅଛି । ପକ୍ଷାନ୍ତରେ ଯେଉଁ ଭାରତବର୍ଷ ଓ ରୋମ ପ୍ରଭୁ-ତର ଦର୍ଶନ, ଶିଳ୍ପ, ସଙ୍ଗୀତ, ସାହିତ୍ୟ ଚିରୁଣ୍ଡ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରି ଅଧୁନିକ ସଭ୍ୟଜଗତ ଚମତ୍କୃତ ହୋଇଯାଏ, ସେହି ଭାରତ ଓ ରୋମର ଦୁରବସ୍ଥା ଅବଲୋକନ କରି କିଏ ବୋଲିବ ଯେ, କାଳ ପ୍ରଧାନ ପରିବର୍ତ୍ତକ ନୁହେ । ଠିକିଏ ମନୋଯୋଗପୂର୍ବକ ପରିଦର୍ଶନ କଲେ ସ୍ପଷ୍ଟ ଦେଖାଯାଏ ଯେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ମନୁଷ୍ୟଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ମହାଜାତି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ, କ୍ଷୁଦ୍ର ଧୂଳିକଣାଠାରୁ ଉତ୍ତୁଙ୍ଗ ଅଭ୍ରଂଲିହ ଧରଣୀ-ଧର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସ୍ଥୂଳତଃ ଜଗତର ସ୍ଥାବର ଜଙ୍ଗମ ସକଳ-ପ୍ରକାର ଦ୍ରବ୍ୟ ସର୍ବଦା କୌଣସି ନା କୌଣସି ପ୍ରକାର ପରି-ବର୍ତ୍ତନ ଅନୁଭବ କରୁଅଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ପରମକାରୁଣିକ ବିଶ୍ୱ-ନିୟନ୍ତା ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କର କି ଅଦ୍ଭୁତ ଶକ୍ତି ! ଜଗତର ଦ୍ରବ୍ୟମାନଙ୍କର ପରସ୍ପର ସହିତ ଏତେ ଘନିଷ୍ଠ ସମ୍ପର୍କ ଥାଇ ସୁଦ୍ଧା ସମସ୍ତେ ଏପରି ଭାବରେ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହେଉଅଛନ୍ତି ଯେ, ପରିବର୍ତ୍ତନ ସଙ୍ଗେ ସେମାନଙ୍କର ପରସ୍ପର ସମ୍ପର୍କର କୌଣସି ବିଭିନ୍ନତା ଘଟୁ ନାହିଁ । ଯେପରି କୌଣସି ସୁନ୍ଦର ଶିଳ୍ପକାର୍ଯ୍ୟରେ ବିଭିନ୍ନ ଅଂଶଗୁଡ଼ିକ ପରସ୍ପର ସହିତ ମେଳ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଖାଇଥାଏ, ଗୋଟିକର ଅଭାବରେ ଅପରଟିର ସୌନ-ର୍ଯ୍ୟର ହାନି ହୁଏ ଏବଂ ଗୋଟିଏ ଅଂଶର କୌଣସି ରୂପା-ନ୍ତର କରିଦେଲେ ପୁନର୍ବାର ମେଳ କରାଇବା ନିମିତ୍ତ ଅବଶିଷ୍ଟ ସମସ୍ତ ଅଂଶର ଉପଯୁକ୍ତ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରିବାକୁ ହୁଏ, ସେହିପରି ଜଗତର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦ୍ରବ୍ୟ ଏପରି କୌଶ-ଳରେ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହେଉଅଛି ଯେ, ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ସେମାନଙ୍କର ପରସ୍ପର ସହିତ ସଂଘର୍ଷଣ ନ ହୋଇ ପୂର୍ବବତ୍ ଘନିଷ୍ଠ ସମ୍ପର୍କ ରହିଅଛି । ଏହା ଯେ ବିଶ୍ୱବିଧାତାଙ୍କର କି ଅଦ୍ଭୁତ କୌଶଳ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରୁଅଛି ତାହା ଚିନ୍ତାଶୀଳ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରି ପାରିବେ ।

ଜଗତରେ ଏହିପରି ପ୍ରକୃତିର ନିୟମ ବିଶ୍ୱବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ ସମସ୍ତ [illegible] ଅନୁଷ୍ଠାନମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟ ନାନାବିଧ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟୁଅଛି । ପୁଣି ମନୁଷ୍ୟର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣତା ନାହିଁ । ସୁତରାଂ ତାହାର ସମସ୍ତ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ । ସେହି ହେତୁରୁ ଉନ୍ନତିଶୀଳ ମାନବ କ୍ରମେ ଯେପରି ଉନ୍ନତି ପଥରେ ଅଗ୍ରସର ହୁଏ ସେହିପରି ପୂର୍ବକୃତ କାର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କର ଦୋଷାଦୋଷ ବୁଝିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୁଏ । କ୍ରମେ ମାନସିକ ବୃତ୍ତିନିଚୟର ପ୍ରସାରଣ ହୁଏ ଏବଂ ତାହାର ଲକ୍ଷ୍ୟ, ଆଦର୍ଶ, ରୁଚିର ମଧ୍ୟ ବହୁ ପ୍ରକାର ପରି-ବର୍ତ୍ତନ ହୁଏ ଓ ଯାହା ଏକ ସମୟରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆଦରଣୀୟ ଥିଲା ତାହା କ୍ରମଶଃ ହେୟ ହେବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରେ । ଏହିପରି ଆଚାର ବ୍ୟବହାର ଦେଶିକ ରୀତିନୀତି ସମାଜ ଧର୍ମ ଇତ୍ୟାଦି ସମସ୍ତ ସମ୍ପୃକ୍ତ ପରିପ୍ରଶ୍ନିତ ବିଷୟମାନଙ୍କର ଦୋଷ ଓ ଗୁଣ ପର୍ଯ୍ୟାଲୋଚନା କରି ମନୁଷ୍ୟ ଦୋଷ-ମାର୍ଜନା ଓ ଗୁଣଗ୍ରହଣ କରିବାରେ ପ୍ରୟାସୀ ହୁଏ ଏବଂ ସଂସ୍କାରର ପ୍ରୟୋଜନୀୟତା ଉପଲବ୍ଧି କରେ । ସୁତରାଂ ସଂସ୍କାରବାସନା ମାନବର ପ୍ରକୃତିସିଦ୍ଧ ଏବଂ ସଂସ୍କାର ମଧ୍ୟ ଆବଶ୍ୟକ ।

ପ୍ରକୃତିର ଶକ୍ତିନିଚୟରେ ଗୋଟିଏ ସୁପ୍ତ ଶକ୍ତି ଯୋଗ କରିବା ମନୁଷ୍ୟର କ୍ଷମତାତୀତ । ମନୁଷ୍ୟ ଏହି ଶକ୍ତିନିଚୟର ନିୟାମକ ହୋଇପାରେ, କିନ୍ତୁ କୌଣସି ଶକ୍ତିର ଆଦି ନିର୍ମାତା ହେବା ତାହା ପକ୍ଷରେ ଏକାନ୍ତ ଅସମ୍ଭବ । ମନୁଷ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ପରୀକ୍ଷା, ବିଶ୍ଳେଷଣ ଓ ସାଧାରଣ ନିୟମବନ୍ଧନ ସହାୟତାରେ ପ୍ରକୃତିର ଶକ୍ତି ଓ ଗୁଣ ନିଚୟକୁ ନିଜର ଅଧୀନ କରି ସେମାନଙ୍କୁ ନିଜର ମଙ୍ଗଳାନୁଷ୍ଠାନରେ ନିଯୁକ୍ତ କରାଇବା ସମ୍ଭବପର । ଯେଉଁ ଜାତି ଯେତେ ପରିମାଣରେ ପ୍ରାକୃତିକଶକ୍ତିନିଚୟକୁ ଆୟତ୍ତ କରି ସ୍ୱୀୟ ମଙ୍ଗଳସାଧନରେ ନିୟୋଜିତ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୋଇଅଛି ସେହି ଜାତି ସେତିକି ପରିମାଣରେ ପାର୍ଥିବ ଉନ୍ନତି ଲାଭ କରିଅଛି । ପକ୍ଷାନ୍ତରେ ଏହି ଶକ୍ତିନିଚୟ ମନୁଷ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ଉପଯୁକ୍ତ-ରୂପେ ନିୟମିତ (regulated) ନ ହେଲେ, ତାହାର ନାନାବିଧ ଅସୁବିଧା ଘଟାନ୍ତି ଓ ତାହାର ଧ୍ୱଂସ ସାଧନରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହୁଅନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ପ୍ରକୃତିର ସମସ୍ତ ଶକ୍ତି ଆୟତ୍ତ କରି ଓ ସେମାନଙ୍କର ପରସ୍ପର [illegible] ଓ ସେମାନଙ୍କର [illegible] ବିଶେଷ ଅନୁ-[illegible] କି କି ଶକ୍ତିମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା [illegible] ଏହା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରି ତଦନୁଯାୟୀ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହୋଇ [illegible] ହେବା ମଧ୍ୟ ଅସମ୍ଭବ; କାରଣ ଆମ୍ଭେମାନେ ପୂର୍ବରୁ କହିଅଛୁଁ ଯେ ମନୁଷ୍ୟ ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଓ ତାହାର କାର୍ଯ୍ୟ ମଧ୍ୟ ତଦ୍ରୂପ । ସେ ଆଜି ଯାହା ଧ୍ରୁବ ସତ୍ୟ ବୋଲି ମନେ କରୁଅଛି, ତାହା କାଲି ଅଲୀକ ବୋଲି ପ୍ରମାଣିତ ହେବ । କିନ୍ତୁ ଏହା ବୋଲି କି [illegible] ତଥ୍ୟ ନିର୍ଣ୍ଣୟରୁ କ୍ଷାନ୍ତ ହୋଇ ନୀରବରେ ପ୍ରାକୃତିକ ଶକ୍ତିମାନଙ୍କର ଦାସତ୍ୱ ସ୍ୱୀକାର କରିବ? ଈଶ୍ୱର ପ୍ରଦତ୍ତ ଯେଉଁ ଶକ୍ତିନିଚୟ ପ୍ରଭାବରେ ପ୍ରକୃତିରାଜ୍ୟର ଯଥା-ସମ୍ଭବ ଅଧିକାରୀ ହେବା ତାହା ପକ୍ଷରେ ସମ୍ଭବପର, ସେହି ଶକ୍ତିନିଚୟର ପୁଷ୍ଟିସାଧନ ଓ ଚାଳନା ନ କଲେ ସେମାନ-ଙ୍କର ଅପଚୟ ଅବଶ୍ୟମ୍ଭାବୀ । ଏ ତାହାର ଫଳସ୍ୱରୂପ ମାନବ ଜାତୀୟ ମର୍ଯ୍ୟାଦାରୁ ବଞ୍ଚିତ ହେବ । ସୁତରାଂ ସର୍ବଥା ସର୍ବକାଳରେ ସଂସ୍କାର ଆବଶ୍ୟକ ଓ ଏହାର ଶେଷ ନାହିଁ । ଉନ୍ନତିର ସଙ୍ଗେ ଭ୍ରାନ୍ତଧାରଣା ମାନଙ୍କର ତିରୋଧାନ ହେବ ଓ ଚିରକାଳ ସଂସ୍କାରର ଆବଶ୍ୟକତା ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ରହିବ । ଆମ୍ଭେମାନେ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରାକୃତିକ ଶକ୍ତିମାନଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଯାହା କହିଅଛୁଁ, ତାହା ମାନବ-ଜୀବନର ସର୍ବବିଧ ବିଭାଗରେ ପ୍ରଯୋଜ୍ୟ ।

ଆମ୍ଭେମାନେ ସଂସ୍କାରର ଆବଶ୍ୟକତା ଏବଂ ତାହା କେତେଦୂର ଦୁର୍ବଳ ମନୁଷ୍ୟର ସାଧ୍ୟ ଏହି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଉପର୍ଯ୍ୟୁକ୍ତ ଦୁଇ ଏକ ଯୁକ୍ତି ପ୍ରଦର୍ଶନ କରି ବର୍ତ୍ତମାନ

Digitized by srujanika@gmail.com

ସଂସ୍କାରବିରୁଦ୍ଧ ଯୁକ୍ତିସମ୍ମତ ସଂସ୍କାରକର କର୍ତ୍ତବ୍ୟନିର୍ଦ୍ଧାରଣ ବିଷୟକ ଦୁଇ ଏକ କଥା କହିବୁଁ ।

ଆମ୍ଭେମାନେ ସ୍ୱକୀୟ ଉନ୍ନତିସାଧନ ନିମିତ୍ତ ସଂସ୍କାରେଚ୍ଛୁ ହୋଇଥାଉଁ । କୌଣସି ସଂସ୍କାରକଙ୍କର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଅସତ୍ୟ ନ ଥାଏ । ଯଦି କୌଣସି ସଂସ୍କାର ସୁଫଳପ୍ରଦ ନ ହୋଇ ଉନ୍ନତିର କଣ୍ଟକ ହୋଇ ଉଠେ, ତହିଁରୁ ସଂସ୍କାରକଙ୍କର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ତାଦୃଶ ସ୍ଥଳ ବୋଲି ସିଦ୍ଧାନ୍ତ କରିବା ଭ୍ରମାତ୍ମକ ବୋଲି ହୃଦୟବାନ୍ ବିଚାରପଟୁ ମାତ୍ରେ ସ୍ୱୀକାର କରିବେ । ଆମ୍ଭେମାନେ ପୂର୍ବରୁ କହିଅଛୁଁ ଯେ, କୌଣସି ବିଶେଷ କାର୍ଯ୍ୟ କ [illegible] ତାହା ସ୍ଥିର [illegible] ଯଦିକରିପାରେ ଶକ୍ତି [illegible] ଏକାନ୍ତେଲକେ ତ୍ୟାଗି କରି ଅନ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ଉପରେ ସ୍ୱୀୟ ସିଦ୍ଧାନ୍ତର ଭିତ୍ତି ସ୍ଥାପନ କରିଥାନ୍ତି, ତାହାହେଲେ ଅଚିନ୍ତିତ କାରଣମାନ ବିଷମୟ ଫଳ ଉତ୍ପାଦନ କରି ଅଭିପ୍ରେତ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟର ବିପରୀତ ଫଳ ଘଟାଇଦିଅନ୍ତି । ଏହି ହେତୁରୁ ସଂସ୍କାରକ ହେବା ସହଜ ନୁହେ । ଚିନ୍ତାଶୀଳ, ପରିମିତାଚାରୀ, ସ୍ଥିରବୁଦ୍ଧି ବ୍ୟକ୍ତି ବ୍ୟତୀତ ଏହି ପରିବେଷେରେ କାହାର ଅଧିକାର ନାହିଁ । ସଂସ୍କାର [illegible] ନିରୁଦ୍ବେଗ ଗବେଷଣା-ସାପେକ୍ଷ । ଏ [illegible] ରେ ଚଞ୍ଚଳତା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅନିଷ୍ଟକାରୀ ଅଟେ । ହଠାତ୍ ମନରେ କୌଣସି ଭାବ ଜାଗ୍ରତ ହେଲା କୌଣସି ବିଷୟରେ କିଛି ସଂସ୍କାରର ଆବଶ୍ୟକତା ବୋଧ ହେଲା ଓ ତତ୍ଲକ୍ଷଣାତ୍ ଉଠି ବିଷୟର ଗୁରୁତ୍ୱ ଉତ୍ତମରୂପେ ଆଲୋଚନା ନ କରି, ସଂସ୍କାରକ ହୋଇ ବସିବା ସର୍ବଥା ଉପେକ୍ଷଣୀୟ; ଏହା ଯେ କେବଳ ପ୍ରସ୍ତାବିତ ସଂସ୍କାରମୂଳରେ ଜୀବନ୍ତକୁଠାରାଘାତ କରେ ତାହା ନୁହେ, ଏହା ସାଧାରଣ ଲୋକମାନଙ୍କ ମନରେ ଅନ୍ୟ ସଂସ୍କାରକଙ୍କ ଉପରେ ଅଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ ଘୃଣା ଜନ୍ମାଇ ସେମାନଙ୍କ ମାର୍ଗରେ କଣ୍ଟକପରି ରହେ ।

ଭ୍ରମ ଦୁର୍ବଳମାନବର ସ୍ୱଭାବ ସିଦ୍ଧ । ଅନେକ ସ୍ଥଳରେ ଦେଖାଯାଏ ଯେ ବ୍ୟକ୍ତି ବିଶେଷଙ୍କର ସଂସ୍କାର ଇଚ୍ଛା ଏତେ ଅଧିକ ଯେ, ସେମାନେ ସଂସ୍କାରର ଆବଶ୍ୟକତା ଥାଉ ବା ନ ଥାଉ ତନ୍ନିମିତ୍ତ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଲାଳାୟିତ ହୁଅନ୍ତି । ସେମାନେ ସଂସ୍କାରବାସନାକୁ ସଂସ୍କାରର କାରଣ ବୋଲି ଧରି-ନିଅନ୍ତି । ଏହି ଅଦୂରଦର୍ଶୀ ସଂସ୍କାରକମାନଙ୍କର ସଂଖ୍ୟା ଊଣା ନୁହେ ଏବଂ ସେମାନେ ଜଗତର ପ୍ରଭୂତ ଅନିଷ୍ଟର ମୂଳ ଅଟନ୍ତି ।

ଅନେକ ସମୟରେ ପ୍ରଚଳିତ ରୀତି ସବୁ ସଂସ୍କାରର ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ହୁଅନ୍ତି । ଅଭ୍ୟାସର ବଳ ଊଣା ନୁହେ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ପୂର୍ବପୁରୁଷଗଣ ଏପରି କରୁଥିଲେ, ସୁତରାଂ ଏହା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଏହି କଥାଟି ଅନେକ ସମୟରେ ଯୁକ୍ତିସଙ୍ଗତ ନୁହେ ବୋଲି ପ୍ରତୀୟମାନ ହୁଏ ସତ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ଏହା ବୋଲି ଏହାର ଶକ୍ତି ଊଣା ନୁହେ । ଭଲ ହେଉ ବା ମନ୍ଦ ହେଉ ଅଭ୍ୟାସର ବଳ ଦୁର୍ଦ୍ଦମନୀୟ । ଏପରି ମଧ୍ୟ ଦେଖାଯାଏ [illegible] ବ୍ରୀଟିଶ୍ ମଙ୍ଗଳକର ବିଧାନ କାଳକ୍ରମେ ଅନ୍ତଃ-ସାରଶୂନ୍ୟ ହୋଇ କେବଳ [illegible] ଅଥବା ଜବଙ୍କ ଭାଷାରେ କହିଲେ କର୍ପୂର ଯାଇ [illegible] ମାତ୍ର ଅବଶିଷ୍ଟ ଥାଏ । ଯାହା ସବୁ କୁସଂସ୍କାର ନାମରେ ଅଭିହିତ ହୁଏ, ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ ଅଧିକାଂଶ ଏହି ଶ୍ରେଣୀୟ ଓ ଅସ୍ମଦ୍ଦେଶରେ ଏବମ୍ବିଧ କୁସଂସ୍କାରର ପରିମାଣ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅଧିକ । ଏହି ଜାତୀୟ କୁସଂସ୍କାରର ନିରାକରଣ ନିମିତ୍ତ ପ୍ରଥମେ ଏ ଗୁଡ଼ିକର ଆଦିମ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଓ ତାହାର କି ବିପର୍ଯ୍ୟୟ ଘଟିଅଛି ଏହା ଉତ୍ତମରୂପେ ଉପଲବ୍ଧି କରି ଜନସମାଜରେ ଉପସ୍ଥାପିତ କରିବା ସଂସ୍କାରକର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । କିନ୍ତୁ ଏତିକରେ କାର୍ଯ୍ୟ ଶେଷ ହେଲା ନାହିଁ । ଭ୍ରମ-ଜ୍ଞାନ ଭ୍ରମସଂଶୋଧନ କରିବାକୁ ଅନେକ ସମୟରେ ଅସମର୍ଥ । ନିଜ ନିଜ କାର୍ଯ୍ୟାବଳୀ ଉତ୍ତମରୂପେ ପରୀକ୍ଷା କରି ଦେଖିଲେ, ପ୍ରତ୍ୟେକେ ବୁଝିପାରିବେ ଯେ, ସେମାନେ ପ୍ରତ୍ୟହ ଯାହା ଅନ୍ୟାୟ୍ୟ, ଗର୍ହିତ ବା ଅଯୁକ୍ତିସଙ୍ଗତ ବୋଲି ଉତ୍ତମରୂପେ ଜାଣନ୍ତି, ସେହି ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ବାରମ୍ବାର କରୁଅଛନ୍ତି । ଏହାର କାରଣ ଦ୍ୱିବିଧ । ପ୍ରଥମତଃ ଅଭ୍ୟାସ ଓ ଦ୍ୱିତୀୟତଃ ମାନବର ନବୀନତାବିରୋଧୀ ପ୍ରଚଳିତ-ଗତ ଗୋଟିଏ ଦୋଷ । ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତ ନୂଆ କଥାଗୁଡ଼ାକ ସମସ୍ତଙ୍କ ପ୍ରଥମେ ଟିକିଏ ଅଜୁଆ ଲାଗେ । କାରଣ ନୂଆ କଥାଗୁଡ଼ିକ ତାହାର ବହୁକାଳଅଭ୍ୟସ୍ତ ରୁଚି ଓ ଧାରଣାର ବିରୁଦ୍ଧ ହୋଇଥାନ୍ତେ । ସୁତରାଂ ଏପରି ସ୍ଥଳରେ ସଂସ୍କାର-କର କାର୍ଯ୍ୟ ଅତୀବ କଷ୍ଟସାଧ୍ୟ । ତାହାକୁ ଖଣ୍ଡାଦାତରେ ହାତେ ମାପି ଖଣ୍ଡେ ଖଣ୍ଡେ ଚାଲିବାକୁ ହେବ । ସେହି ପ୍ରଣାଳୀ-

Digitized by srujanika@gmail.com

ସମ୍ଭବ ଅଭ୍ୟାସ ଓ ମାନବପ୍ରକୃତି ବିରୁଦ୍ଧରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ହେବ ।

ଏହି ସଙ୍କଟରେ ତାହାର କ'ଣ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ? କ୍ରମଗତ ବ୍ୟତୀତ ତାହାର ଉପାୟାନ୍ତର ନାହିଁ । ଧୀର ଓ ଶାନ୍ତ-ଭାବରେ ଲୋକମାନଙ୍କର ମନ ଯେନ କାର୍ଯ୍ୟ ନ କଲେ ବିଫଳପ୍ରୟାସ ହେବା ନିଶ୍ଚିତ । ପରିବର୍ତ୍ତନ ମାତ୍ରେ କ୍ରମିକ ହେବା ବାଞ୍ଛନୀୟ । ଅକସ୍ମାତ ମହା ପରିବର୍ତ୍ତନ ଗୁଡ଼ିକର ପ୍ରତିଘାତ ଅବଶ୍ୟମ୍ଭାବୀ । ଇଂରାଜୀରେ ଗୋଟିଏ କହାବତ ଅଛି ଯେ "ରୋମ ଏକଦିନରେ ନିର୍ମିତ ହୋଇ ନ ଥିଲା ।" ସେହିପରି କୌଣସି ମହା ପରିବର୍ତ୍ତନ ଦିନକରେ ହୁଏ ନାହିଁ । ଏହା ସମୟ ସାପେକ୍ଷ ।

[illegible] ପ୍ରଧାନ ପରିବର୍ତ୍ତକ ଅଟେ, କାଳ ଅପରିଜ୍ଞାତ ଭାବରେ ଯେଉଁ ପରିବର୍ତ୍ତନମାନ କରେ ତାହା ସୁବୃହତ ହେଲେହେଁ କ୍ରମିକ ହେବାହେତୁରୁ ପରିବର୍ତ୍ତନ ପ୍ରକ୍ରିୟା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଅନୁ-ଭୂତ ହୁଏ ନାହିଁ । ସୁତରାଂ ସଂସ୍କାର ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର କାଳର ଅନୁବର୍ତ୍ତୀ ହେବା ଆବଶ୍ୟକ, ଭାରତବର୍ଷ ପରି ଦେଶରେ ଯାହାକୁ ଆଧୁନିକ ସଭ୍ୟମାନେ କୁସଂସ୍କାର ବୋଲି ମନେ କରନ୍ତି, ତାହା ସାଧାରଣ ଲୋକମାନଙ୍କ ଧର୍ମ ଧାରଣା ସହିତ ଏପରି ଦୃଢ଼ଭାବରେ ସଂଲଗ୍ନ ଯେ, ତହିଁରେ ହସ୍ତକ୍ଷେପ କଲେ ସେମାନେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ବ୍ୟଥିତ ହୁଅନ୍ତି । ବାସ୍ତବିକ ଦେଖିବାକୁ ଗଲେ ଧର୍ମ ଗୋଟିଏ ଏପରି ପ୍ରିୟବସ୍ତୁ ଯେ, ତନ୍ନିମିତ୍ତ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କରିବାକୁ ସୁଦ୍ଧା ଲୋକେ କୁଣ୍ଠିତ ନୁହନ୍ତି । ଅବଶ୍ୟ ଏଥିରୁ କେହି ଅନୁମାନ କରିବେ ନାହିଁ ଯେ ସାଧାରଣଲୋକମାନେ ଯେଉଁ ସବୁ ପ୍ରଚଳିତ ରୀତିକୁ ଧର୍ମର ଅଙ୍ଗ ସୁତରାଂ ଉତ୍ତମ ବୋଲି ମନେ କରନ୍ତି ବସ୍ତୁତଃ ତାହା ଉତ୍ତମ ନୁହେ । ଏପରି ବୁଝିବା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଅଭିପ୍ରେତ ନୁହେ । ପରନ୍ତୁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଆଧୁନିକ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଶିକ୍ଷାସମ୍ଭବ ଅନେକ ପଲ୍ଲବଗ୍ରାହୀ ପଣ୍ଡିତ ଯାହାକୁ କୁସଂସ୍କାର ବୋଲି କହନ୍ତି ତହିଁରୁ ଅନେକଗୁଡ଼ିକ ଆଦରଣୀୟ ବୋଲି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଧାରଣା ଅଛି, କିନ୍ତୁ ଏହା ବୋଲି ତହିଁରେ କିଛି ଭ୍ରମ ନାହିଁ ଏହା କିଛି ନାହିଁ । ସେହିହେତୁରୁ ଏପରି କାର୍ଯ୍ୟରେ ହସ୍ତକ୍ଷେପ କରିବା ପୂର୍ବେ କେଉଁଗୁଡ଼ିକ ମଙ୍ଗଳପ୍ରଦ ଓ କେଉଁଗୁଡ଼ିକ ବିପରୀତ ଏହା ଉତ୍ତମରୂପେ ଆଲୋଚନା କରିବା ପ୍ରୟୋଜନୀୟ । ନତୁବା ଯେଉଁଗୁଡ଼ିକ ବସ୍ତୁତଃ ଆଦରଣୀୟ ସେଗୁଡ଼ିକର ପରିବର୍ତ୍ତନ କରିବାକୁ ଯାଇ ସର୍ବଥା ବିଫଳପ୍ରୟାସ ହେବାକୁ ହେବ ।

ପରିଶେଷରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ସଂସ୍କାରକର ଅବଶ୍ୟ ସ୍ମରଣୀୟ ଗୋଟିଏ ବିଷୟର ଉଲ୍ଲେଖ କରି ପ୍ରବନ୍ଧର ଉପସଂହାର କରିବୁଁ । ଆମ୍ଭେମାନେ ପୂର୍ବରୁ କହିଅଛୁଁ ଯେ, ମନୁଷ୍ୟ ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ । ସୁତରାଂ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣତା ଲାଭ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବା ତାହା ପକ୍ଷରେ ବର୍ଜ୍ଜନୀୟ । ସେହିହେତୁରୁ ଉପସ୍ଥିତ ଘଟନାବଳୀ ଓ ଅବସ୍ଥାରେ କେତେଦୂର ଉତ୍କର୍ଷ ଲାଭ କରିବା ସମ୍ଭବପର ଓ କେତେଯାଏ ଅପକର୍ଷ ମାର୍ଜ୍ଜନୀୟ ବା ସହନୀୟ [illegible]ତଃ ସ୍ଥିର କରିବା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ନୋଚେତ ଏକା ବେଳକେ ବୃକ୍ଷଛେଦନ [illegible] ପ୍ରସା-ରଣ କରି ବୃକ୍ଷ ମୂଳଦେଶରେ ପତିତ ରହିବାକୁ ହେବ ଏବଂ କଳିଯୁଗରେ ସତ୍ୟଯୁଗ ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇବାକୁ ଯାଇ ଘୋର କଳିରେ ପଡ଼ିବାକୁ ହେବ ।

ଉତ୍କଳ କୃଷକ ।

[illegible] ଭାଇ? କେତେ ଉତ୍କଳ କୃଷକ?
ଦରିଦ୍ର [illegible] ଦେଖ ଏହି ଲୋକ!
ମଳିନ ବସନ ଖଣ୍ଡେ ଅଣ୍ଟା ଲୁଚୁ ନାହିଁ,
ଧନ ନାହିଁ ଲୁଗା ଖଣ୍ଡେ ଜୀଣେ ପିନ୍ଧି ଯାଇଁ ।
ଧୂଳିରେ ଧୂସର ପିଲା ଗୁଡ଼ିକ ଉଲଙ୍ଗ,
କି କଥା ବୋଲିବ ଅବା ଘରଣୀ ପ୍ରସଙ୍ଗ ।
ଅଙ୍ଗାରେ ଦେଇଛି ପିନ୍ଧା ଲୁଗା ଖଣ୍ଡ ଅଣ୍ଟା,
କାଦୁଅ ପାଣିରେ ଦିନ ଯାକ ହୁଏ ଘାଣ୍ଟା ।
ଅଣ୍ଟୋଇ ପଡ଼ିଛି କାଦୁଅରେ ବଳ ବାଛି,
ପିଠିରୁ ରକତ ଶୋଷି ଖାନ୍ତି ମଶା ମାଛି ।
ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ମାସ ମଣ୍ଡ ଘଟା ଖରା ତାହା ଖାଇଁ,
ମାଡ଼ ବସି ଥାଏ ଲଷ ଉଲଙ୍ଗ ଅନାଇଁ ।
ବଳଦ ଦୁଇଟା ସାହା, ଛାଉ, ବନ୍ଧୁ, ଅଣା,
ସବୁବେଳେ ସେମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ କଥାଭାଷା ।
ବାରମ୍ବାର ଆକାଶକୁ ଚାହିଁଥାଏ ଚାଷା,
କେବଳ ତାହାର ଇନ୍ଦ୍ର ଦେବତା ଭରସା ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦେବତା କୃପାରେ ଯେବେ କାଟେ ଗୃହ ଛେଲ,
କ ହେବ ସେଥିରେ ଘର ପାଇଁ ଘର ମେଲ ।
ଖଳା ମୁଣ୍ଡେ ଥସି ଜଗି ବସି ଥାଏ ସାହୁ,
ଘେନଯାଏ ଅଧେ ମୂଳ କଳନ୍ତର ଥଉ ।
ପାଞ୍ଚପଣ ଅଧିକରେ ଯାଏ ଖଜ କରେ,
ବଳକା ମୁଠାକ ମାତ୍ର ପଣେ ଥସି ଘରେ ।
ଲୁଗାପଟା ତେଲ ଲୁଣ ଗଲା ଦୁଇ ପଣି,
ଫଗୁଣ ପାହାନ୍ତ ପଡ଼ ଗଲା ଟଣା ଟଣି ।
ଥହାରେ କ ପାପ କରଥିଲୁ ଜଣାନାହିଁ,
ଚଷାକୁଳେ ଜନ୍ମ ଦେଲ ବିଧାତା କ୍ରୁଦ୍ଧ ?
ଆନନ୍ଦ ଉତ୍ସବ ତୋତେ [illegible] ।
ସମାଜର [illegible] ମଧ୍ୟେ [illegible] ।
ଜଗତକୁ ଦେଉ ଅନ୍ନ ଆପେ ଉପବାସୀ ?
ସୁଖ ଦୁଃଖ ବେଳେ କେହ ନ ପଗ୍ରେ ଥସି ।
ରଳା ବୋଲ ମନ୍ତ୍ରି ବୋଲ ଅମଳ କରଣ,
ତୋହ୍ନ ଅନୁଗ୍ରହେ ସମସ୍ତଙ୍କ ବଡ଼ପଣ ।
ହାକମ, ଓକୀଲ, ମହାଜନ ଗ୍ରନ୍ଥକାର,
ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଦିଏ ଏହି କୃଷକ ଥହାର ;
ଯାହା କୃପାବଳେ ଜର ଜୀବନ ଧାର ,
ଯାହା କୃପାବଳେ ସମସ୍ତଙ୍କ ବଡ଼ପଣ !
ଏକମାତ୍ର ପ୍ରାଣରକ୍ଷାକାଙ୍କ୍ଷୀ ଯେ ଲୋକର,
ଧିକ ! ଧିକ ! କର ତାକୁ ଏତେ ହତାଦର !
ସମସ୍ତଙ୍କୁ ବାଣ୍ଟେ ଅନ୍ନ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଭୟ ?
ଥହାରେ ସମାଜ ! କେତେ କଠିନ ନିର୍ଦ୍ଦୟ !
ଆଜିକାଲି ବାବୁମାନେ ଲାଗି ପଡ଼ିଛନ୍ତି,
ଦଶଦନେ କରିଦେବେ ଦେଶର ଉନ୍ନତି !
କେହି ବୋଲେ ଶିଳ୍ପ କଥା କେହିବା ସ୍ୱଦେଶୀ,
ମାତୃଭାଷା ଉନ୍ନତିଟା କେହି ବୋଲେ ବେଶି,
କୃଷକ ଥଡ଼କୁ କେହି ନ ଅନାଏ ବାରେ,
ତାତ କଣ ମିଳୁ ନାହିଁ ? ଚିନ୍ତା ସେ କଥାରେ !
କୃଷକ ତ କରେ ନାହିଁ ବକ୍ତୃତା, ରଚନା ?
କେ କରିବ ତାହା କଥା କିପାଇଁ ବାବନା ?
ବାହାରେ ମଳିନ ବେଶ ଅନ୍ତରେ ସରଳ,
ମୁଣ୍ଡ ଝାଳ ପୋଛି ଶସ୍ୟ ମୁଠାକ ସମ୍ବଳ ।

ଦୁଃଖେ ରାମ ! ସୁଖେ ରାମ ! ଯାଉଥିଲା ଦିନ,
ଏଣିକ ଚଷାର ଦଶା ପଡ଼ିଲାଣି ବନ ।
ଜମି ପାଞ୍ଚ ମାଣ ଖାଉଥିଲା ଚଷି ମସି,
ପିଲାପିଲା ମୁହଁ ଦେଖୁଥିଲା ଘରେ ବସି,
ଖଜଣା ଗଣ୍ଡାକ ଜମିଦାରକୁ ବୁଝାଇ,
ଖାଉଥିଲା, କିଏ ଜମି ନିଅନ୍ତା ଛଡ଼ାଇ ?
ପାଞ୍ଚ ପୁରୁଷରୁ ଜମି ଖଣ୍ଡ ଥିଲା ପୁଷ୍ଟି,
ଭେଣ୍ଡକ ବଳରେ ପଡ଼ିଥିଲା ମୁଣ୍ଡ ଗୁଣ୍ଡି,
ସରକାର ବାହାଦୁର କଲେ ଦୟା ଭାବ,
ପ୍ରଜାସ୍ୱତ୍ୱ ଆଇନଟା କରିଦେଲେ ଜାରି,
କୃଷକର ଦିଟିଗଲା ଗୋଟା
ରେଜିଷ୍ଟରୀ ଅଫିସରେ ଜମି ଖାତା ।
ସବୁଦିନେ ଟାଣଟୁଣ ଘରେ ନାହିଁ ଭାତ,
ଜମି ଖଣ୍ଡ ବିକିବାକୁ ବଢ଼ାଇଲା ହାତ ।
ଗଲା ଅଙ୍କ ଯୁଅ ବାହା ବିକିଥିଲା ମାଣେ,
ବାପ ଶୁଦ୍ଧି ବେଳେ କେତେ ବିକିଲା କେ ଜାଣେ,
ବାକୀ ଖଣ୍ଡକରେ ହେଲା ଭାତ ଟାଣ ଟୁଣ,
ମାଘ ଫଗୁଣରେ ଘରେ ନାହିଁ ଲେମ୍ବୁ ଲୁଣ ।
ଭାଗରେ ଲଗାଇ ଦେଲା ଜମି ଦେଢ଼ ମାଣ,
ହତ୍ତା ହଳକର ହାଲ ଏଥିଁ ସବୁ ଜାଣ,
ବାହାରିଲା ଘର ଶ୍ରୀ ଲାଗିବାକୁ ମୂଳ,
ଜୟ ! ଜୟ ! ପ୍ରଜାସ୍ୱତ୍ୱ ହରି ହରି ବୋଲ ।

ଜୀବନର ପରିଣାମ ।

ପଶ୍ଚାତେ ଅନନ୍ତାତୀତ, ଭବିଷ୍ୟତ ସୀମାତୀତ,
କ୍ଷଣସ୍ଥାୟୀ ବର୍ତ୍ତମାନ, ପରିମାଣ ଅନିଶ୍ଚିତ,
ଛିନ୍ନହେବ ସନ୍ଧିଗ୍ରନ୍ଥି, ଅନନ୍ତେ ଅନନ୍ତ ଯୋଗ ;
ଭାସି ଭାସି ମହାନନ୍ତେ, କର୍ମଫଳ ମାତ୍ର ଭୋଗ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ବେଦ ଓ ଧର୍ମ ।

(ପୂର୍ବାନୁବୃତ୍ତି)

ଶନ୍ନୋ ମିତ୍ରଃ ଶଂ ବରୁଣଃ ଶନ୍ନୋ ଭବତ୍ୱର୍ଯ୍ୟମା । ଶନ୍ନ ଇନ୍ଦ୍ରୋ ବୃହସ୍ପତିଃ ଶନ୍ନୋ ବିଷ୍ଣୁ ରୁରୁକ୍ରମଃ । ଏହା ଋଗ୍‌ବେଦର ବଚନ । ଏଥିରେ ଈଶ୍ୱରଙ୍କର ମିତ୍ର, ବରୁଣ, ଅର୍ଯ୍ୟମା, ଇନ୍ଦ୍ର, ବୃହସ୍ପତି, ବିଷ୍ଣୁ ଓ ଉରୁକ୍ରମ ନାମ ଅଛି । ପରମେଶ୍ୱର ସର୍ବାପେକ୍ଷା ସ୍ନେହ ଓ ପ୍ରୀତି କରିବାର ଯୋଗ୍ୟ ବୋଲି ତାଙ୍କର ନାମ ମିତ୍ର । ଯେ ଅମୃତଯୋଗୀ, ବିଦ୍ୱାନ୍, ମୁମୁକ୍ଷୁ, ଏବଂ ଧର୍ମାତ୍ମାମାନଙ୍କୁ ସ୍ୱୀକାର କରନ୍ତି ଅଥବା ଶିଷ୍ଟ, ମୁମୁକ୍ଷୁ ଓ ଧର୍ମାତ୍ମାମାନଙ୍କର ଗ୍ରହଣୀୟ ସେହି ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କର ନାମ [illegible] ପରମେଶ୍ୱର ସର୍ବାପେକ୍ଷା ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବୋଲି ତାଙ୍କର ନାମ ବରୁଣ । ଯେ ସତ୍ୟ ଓ ନ୍ୟାୟବାନ୍ ଲୋକମାନଙ୍କର ମାନ ବଢାନ୍ତି ଏବଂ ପାପୀ ଓ ପୁଣ୍ୟବାନ୍ ଲୋକମାନଙ୍କର ପାପ ଓ ପୁଣ୍ୟାନୁସାରେ ଯଥାବତ୍ ଫଳ ବିଧାନ କରନ୍ତି ସେହି ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କର ନାମ ଅର୍ଯ୍ୟମା । ପରମେଶ୍ୱର ଅଶିଳ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟଯୁକ୍ତ ବୋଲି ତାଙ୍କର ନାମ ଇନ୍ଦ୍ର ହୋଇଅଛି । ଯେ ବୃହତ୍‌ଠାରୁ ମଧ୍ୟ ବୃହତ୍ତର ଏବଂ ବୃହତ୍ ଆକାଶାଦି ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର ସ୍ୱାମୀ ତାଦୃଶ ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କର ନାମ ବୃହସ୍ପତି । ପରମେଶ୍ୱର ଚର ଏବଂ ଅଚର ଅର୍ଥାତ୍ ସ୍ଥାବର ଓ ଜଙ୍ଗମ ଜଗତରେ ବ୍ୟାପ୍ତ ହୋଇ ରହିଅଛନ୍ତି ବୋଲି ପରମାତ୍ମାଙ୍କ ନାମ ବିଷ୍ଣୁ ହୋଇଅଛି । ଅନନ୍ତ ପରାକ୍ରମଯୁକ୍ତ ହେବାରୁ ପରମାତ୍ମାଙ୍କର ନାମ ଉରୁକ୍ରମ । ସେହିପରି ପ୍ରାଣୀ ଅର୍ଥାତ୍ ଚେତନ ଓ ଚଳନଶୀଳ ପଦାର୍ଥ ଏବଂ ଉଦ୍ଭିଦଃ ଅର୍ଥାତ୍ ଅପ୍ରାଣୀ ଅର୍ଥାତ୍ ପୃଥିବୀ ଆଦି ଜଡ଼ ପଦାର୍ଥର ଅତ୍ମାସ୍ୱରୂପ ଏବଂ ସ୍ୱପ୍ରକାଶ ସ୍ୱରୂପ ହୋଇ ସମସ୍ତଙ୍କର ପ୍ରକାଶ କାରକ ହେବାରୁ ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କର ନାମ ସୂର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଅଛି । ଯେ ସମସ୍ତ ଜୀବାଦି ଜଗତରେ ନିରନ୍ତର ବ୍ୟାପ୍ତହୋଇ ରହିଅଛନ୍ତି, ଯେ ସମସ୍ତ ଜୀବାଦି ଅପେକ୍ଷା ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଏବଂ ଜୀବ ପ୍ରକୃତି ଏବଂ ଆକାଶଠାରୁ ମଧ୍ୟ ସୂକ୍ଷ୍ମତର ଏବଂ ସମସ୍ତ ଜୀବର ଅନ୍ତର୍ଯାମୀ ଆତ୍ମା ସେହି ଈଶ୍ୱରଙ୍କର ନାମ ପରମାତ୍ମା । ସାମର୍ଥ୍ୟ ବିଶିଷ୍ଟ ଯେଉଁମାନେ ସେମାନଙ୍କ ଈଶ୍ୱର ବୋଲାଯାଏ । ଯେ ଈଶ୍ୱର ସାମର୍ଥ୍ୟ ବିଶିଷ୍ଟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସମର୍ଥତମ ଏବଂ ଯାହାଙ୍କର ସମାନ କେହି ନାହିଁ ତାଙ୍କର ନାମ ପରମେଶ୍ୱର । ପରମେଶ୍ୱର ସମସ୍ତ ଜଗତର ଉତ୍ପତ୍ତିକାରକ ବୋଲି ତାଙ୍କର ନାମ ସବିତା ହୋଇଅଛି । ଅଶୁଦ୍ଧ ଜଗତକୁ କ୍ରୀଡ଼ା କରାଇବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରନ୍ତି, ଯେ ଧାର୍ମିକ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଜୟଯୁକ୍ତ କରାଇବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରନ୍ତି, ସେ ସମସ୍ତ ଚେଷ୍ଟାର ସାଧନ ଏବଂ ଉପସାଧନ ଦାନ କରନ୍ତି, ଯେ ସ୍ୱୟଂ ପ୍ରକାଶସ୍ୱରୂପ ହୋଇ ସକଳ ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତି, ଯେ ପ୍ରଶଂସାର ଯୋଗ୍ୟ, ଯେ ସ୍ୱୟଂ ଆନନ୍ଦସ୍ୱରୂପ ହୋଇ ଅପରଙ୍କୁ ଆନନ୍ଦ ଦାନ କରନ୍ତି, ଯେ ମଦୋନ୍ମତ୍ତମାନଙ୍କୁ ତାଡ଼ନା କରନ୍ତି, ଯେ ସମସ୍ତଙ୍କର ଶମ୍ବୁନାର୍ଥ ରାତି [illegible] ପ୍ରଳୟ ବିଧାନ କରନ୍ତି, ଯେ କାମନାର ଯୋଗ [illegible] ସ୍ୱରୂପ ସେହି ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କର ନାମ [illegible] ସ୍ୱରୂପରୁ ଆନନ୍ଦରେ ସ୍ୱୟଂ କ୍ରୀଡ଼ା କରନ୍ତି କିମ୍ବା ଅନ୍ୟର ସାହାଯ୍ୟ ବିନା କ୍ରୀଡ଼ାପାଇଁ ସ୍ୱସ୍ୱଭାବରୁ ସମସ୍ତ ଜଗତର ସୃଷ୍ଟି କରନ୍ତି ଅଥବା ଯେ ସମସ୍ତ କ୍ରୀଡ଼ାର ଆଧାର ସ୍ୱରୂପ ହୋଇ ରହିଅଛନ୍ତି, ଯେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଜୟ କରନ୍ତି ଏବଂ ସ୍ୱୟଂ ଅଜେୟ ଅର୍ଥାତ୍ ଯାହାଙ୍କୁ କେହି ଜୟ କରି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ, ଯେ ନ୍ୟାୟ ଏବଂ ଅନ୍ୟାୟ ବ୍ୟବହାର [illegible] ଏବଂ ତାହାର ଉପଦେଶ କରନ୍ତି, ଯେ ସବୁର ସ୍ରଷ୍ଟା [illegible], ଯେ ସମସ୍ତ ମନୁଷ୍ୟଙ୍କର ପ୍ରଶଂସାର ଯୋଗ୍ୟ ଏବଂ ନିନ୍ଦାର ଅଯୋଗ୍ୟ, ଯେ ସ୍ୱୟଂ ଆନନ୍ଦସ୍ୱରୂପ ହୋଇ ଅପରର ଆନନ୍ଦ ଉତ୍ପାଦନ କରନ୍ତି ଏବଂ ଯାହାର ଲେଶମାତ୍ର ଦୁଃଖ ନାହିଁ, ଯେ ସ୍ୱୟଂ ହର୍ଷବିଶିଷ୍ଟ ଏବଂ ଶୋକରହିତ ହୋଇ ଅପରକୁ ମଧ୍ୟ ହର୍ଷବିଶିଷ୍ଟ ଏବଂ ଦୁଃଖରୁ ପୃଥକ୍ କରନ୍ତି, ଯେ ପ୍ରଳୟକାଳରେ ଅବ୍ୟକ୍ତ ପ୍ରକୃତି ମଧ୍ୟରେ ସମସ୍ତ ଜୀବକୁ ନିବୃତ୍ତ କରନ୍ତି, ଯାହାଙ୍କର କାମନାସତ୍ୟ ଏବଂ ଯାହାଙ୍କର ପ୍ରାପ୍ତି କାମନା ସକଳ ଶିଷ୍ଟଲୋକେ କରିଥାନ୍ତି, ଯେ ସର୍ବତ୍ର ବ୍ୟାପ୍ତ ଏବଂ ଯେ ଜାଣିବାର ଯୋଗ୍ୟ ସେହି ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କର ନାମ ଦେବ । ପରମେଶ୍ୱର ସ୍ୱବ୍ୟାପ୍ତିଦ୍ୱାରା ସକଳ ଆଚ୍ଛାଦନ କରନ୍ତି ବୋଲି ତାଙ୍କର ନାମ କୁବେର ହୋଇଅଛି । ପରମେଶ୍ୱର ସମସ୍ତ ବିସ୍ତୃତ ଜଗତର ବିସ୍ତାର କର୍ତ୍ତା ବୋଲି ତାଙ୍କର ନାମ ପୃଥିବୀ । ଯେ ଦୁଷ୍ଟମାନଙ୍କୁ ତାଡ଼ନ କରନ୍ତି ଏବଂ ଅବ୍ୟକ୍ତ ଓ ପରମାଣୁମାନଙ୍କୁ ପରସ୍ପର ସଂଯୁକ୍ତ ଓ ବିଯୁକ୍ତ କରନ୍ତି ସେହି ପରମାତ୍ମାଙ୍କର ନାମ ଜଳ । ପରମାତ୍ମା ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ଜଗତର

Digitized by srujanika@gmail.com

ପ୍ରକାଶକ ବୋଲି ତାଙ୍କର ନାମ ଆକାଶ ହୋଇଅଛି । ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଉଚ୍ଚରେ ରଖିବା ଏବଂ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଗ୍ରହଣ କରିବାର ଯୋଗ୍ୟ ଏବଂ ଚରାଚର ଜଗତକୁ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି ବୋଲି ଈଶ୍ୱରଙ୍କର ନାମ ଅନ୍ନ, ଅନାଦି ଏବଂ ଅପ୍ ହୋଇଅଛି । ଯାହାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସମସ୍ତ ଆକାଶାଦି ଭୂତ ଅବସ୍ଥାନ କରନ୍ତି ଏବଂ ଯେ ଏହି ସମସ୍ତଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବାସ କରନ୍ତି ସେହି ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କର ନାମ ବସୁ । ଯେ ଦୁଷ୍ଟକର୍ମୀମାନଙ୍କୁ ରୋଦନ କରାନ୍ତି ସେହି ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କର ନାମ ରୁଦ୍ର । ଜଳ ଓ ଜୀବ ଯାହାଙ୍କର ନିବାସସ୍ଥାନ ସେହି ସର୍ବ ଜୀବବ୍ୟାପକ ପରମାତ୍ମାର ନାମ ନାରାୟଣ ହୋଇଅଛି । ଯେ ଆନନ୍ଦସ୍ୱରୂପ ଏବଂ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଆନନ୍ଦ [illegible] ଈଶ୍ୱରଙ୍କର ନାମ ଚନ୍ଦ୍ର । ଯେ ସ୍ୱୟଂ [illegible] ସମସ୍ତ ଜୀବଙ୍କ ମଙ୍ଗଳର କାରଣ ସେହି [illegible] ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କର ନାମ ମଙ୍ଗଳ । ଯେ ସ୍ୱୟଂ ବୋଧସ୍ୱରୂପ ଏବଂ ସମସ୍ତ ଜୀବର ବୋଧର କାରଣ ସେହି ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କର ନାମ ବୁଧ । ଯେ ସ୍ୱୟଂ ଅତ୍ୟନ୍ତ ପବିତ୍ର ଏବଂ ଯାହାଙ୍କ ସଂସର୍ଗବଶରୁ ଜୀବ ପବିତ୍ର ହୁଏ ସେହି ଈଶ୍ୱରଙ୍କର ନାମ ଶୁକ୍ର । ଯେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ସହ୍ୟ ଦେଇ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ଧୈର୍ଯ୍ୟବାନ୍ ହୋଇଅଛନ୍ତି ସେହି ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କର ନାମ ଶନୈଶ୍ଚର ହୋଇଅଛି । ଯେ ଏକାନ୍ତ [illegible] ରୂପ ହେବାରୁ ଯାହାଙ୍କ ସ୍ୱରୂପରେ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ପଦାର୍ଥ ସଂଯୁକ୍ତ ନୁହେ ଏବଂ ଯେ ଦୁଷ୍ଟକୁ ସ୍ୱୟଂ ପରିତ୍ୟାଗ କରନ୍ତି ଏବଂ ଅନ୍ୟକୁ ପରିତ୍ୟାଗ କରନ୍ତି ସେହି ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କର ନାମ ରାହୁ । ଈଶ୍ୱର ସମସ୍ତ ଜଗତର ନିବାସସ୍ଥାନ ଏବଂ ସମସ୍ତ ରୋଗରହିତ ଏବଂ ମୁମୁକ୍ଷୁମାନଙ୍କୁ ମୁକ୍ତି ସମୟରେ ସମସ୍ତ ରୋଗରୁ ନିର୍ମୁକ୍ତ କରନ୍ତି ବୋଲି ତାଙ୍କର ନାମ କେତୁ । ପରମେଶ୍ୱର ସମସ୍ତ ଜଗତ୍ର ପଦାର୍ଥର ସଂଯୋଗ କରନ୍ତି ଏବଂ ସକଳ ବିଦ୍ୱାନ୍ ଲୋକର ପୂଜ୍ୟ ଏବଂ ବ୍ରହ୍ମାଠାରୁ ସମସ୍ତ ଋଷି ଓ ମୁନିମାନଙ୍କର ପୂଜ୍ୟ ଥିଲେ ଏବଂ ପରେ ମଧ୍ୟ ପୂଜ୍ୟ ଥିବେ ବୋଲି ତାଙ୍କର ନାମ ଯଜ୍ଞ ହୋଇଅଛି । ପରମେଶ୍ୱର ଜୀବମାନଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଦେୟ ପଦାର୍ଥର ଦାତା ଏବଂ ଗ୍ରହଣୀୟ ପଦାର୍ଥର ଗ୍ରହୀତା ତାଙ୍କର ନାମ ହୋତା ହୋଇଅଛି । ପରମେଶ୍ୱର ଅଥେ ସମସ୍ତ ଲୋକ ଲୋକାନ୍ତରକୁ ନିୟମରେ ବଦ୍ଧ କରି ରଖନ୍ତି ଏବଂ ସହୋଦର ପରି ପ୍ରକାଶ ହୋଇଥାନ୍ତି; ଏହି ହେତୁରୁ ସେମାନେ ନିଜ ପରିଧି ଅଥବା ନିୟମ ଲଙ୍ଘନ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ; ଭାଇ ଯେପରି ଅର ଭାଇର ସାହାଯ୍ୟ କରେ ସେହିପରି ପରମେଶ୍ୱର ମଧ୍ୟ ପୃଥିବ୍ୟାଦି ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଧାରଣ, ରକ୍ଷଣ ଏବଂ ସୁଖଦାନ କରନ୍ତି; ଏହି ହେତୁରୁ ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କର ନାମ ବନ୍ଧୁ ହୋଇଅଛି । ଈଶ୍ୱର ସମସ୍ତଙ୍କର ରକ୍ଷକ ଅର୍ଥାତ୍ ପିତା ଯେପରି ନିଜ ସନ୍ତାନମାନଙ୍କ ପ୍ରତି କୃପାଳୁ ହୋଇ ସେମାନଙ୍କର ଉନ୍ନତିର ଅଭିଳାଷ କରନ୍ତି ସେହିପରି ପରମେଶ୍ୱର ମଧ୍ୟ ସକଳ ଜୀବର ଉନ୍ନତି ଇଚ୍ଛା କରନ୍ତି; ଏହି ହେତୁରୁ ତାଙ୍କର ନାମ ପିତା ହୋଇଅଛି । ଈଶ୍ୱର ପିତାର ମଧ୍ୟ ପିତା ବୋଲି ତାଙ୍କର ନାମ ପିତାମହ ହୋଇଅଛି । ଯେ ପିତାମହର ପୁଣି ପିତା ସେହି ପରମେଶ୍ୱର- [illegible] ପ୍ରପିତାମହ ହୋଇଅଛି [illegible] ପୁଣି ବ୍ୟାପକ ଜନନୀ ନିଜ ସନ୍ତାନମାନଙ୍କର ସୁଖ ଓ ଉନ୍ନତିର ଅଭିଳାଷ କରି ସ୍ୱୟଂ ପରମେଶ୍ୱର ସମସ୍ତ ଜୀବର ଉନ୍ନତି ଓ ବୃଦ୍ଧି ଇଚ୍ଛା କରନ୍ତି; ଏହି ହେତୁରୁ ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କର ନାମ ମାତା । ଯେ ଅପରକୁ ସତ୍ୟ ଅର୍ଥର ଗ୍ରହଣ କରାନ୍ତି ଏବଂ ସକଳ ବିଦ୍ୟାର ପ୍ରାପ୍ତି ହେତୁ ହୋଇ ସକଳ ବିଦ୍ୟାଲାଭ କରାନ୍ତି ସେହି ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କର ନାମ ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଅଛି । ଯେ ସତ୍ୟଧର୍ମ ପ୍ରତିପାଦକ ଏବଂ ସକଳ ବିଦ୍ୟାଯୁକ୍ତ ବେଦର ଉପଦେଶକ ଏବଂ ଯେ ସୃଷ୍ଟିର ଆଦିରେ ଅଗ୍ନି, ବାୟୁ, ଆଦିତ୍ୟ, ଅଙ୍ଗିରା ଏବଂ ବ୍ରହ୍ମାଦି ଗୁରୁମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟ ଗୁରୁ ଏବଂ ଯାହାଙ୍କର କେବେହେଁ ବିନାଶ ହୁଏ ନାହିଁ ସେହି ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କର ନାମ ଗୁରୁ । ଯେ ପ୍ରକୃତିର ଅବିକୃତ-ସ୍ୱରୂପ ଆକାଶାଦି ଭୂତସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ପରମାଣୁ ସମୂହକୁ ଯଥାଯୋଗ୍ୟ ମିଳିତ କରନ୍ତି ଏବଂ ଯେ ଶରୀର ସଙ୍ଗରେ ଜୀବର ସମ୍ବନ୍ଧ ଉତ୍ପାଦନ କରି ଜନ୍ମ ଦିଅନ୍ତି ଏବଂ ଯେ ସ୍ୱୟଂ କେବେହେଁ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି ନାହିଁ ସେହି ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କର ନାମ ଅଜ ହୋଇଅଛି । ଯେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଜଗତର ନିର୍ମାଣ କରି ତାହାର ବୃଦ୍ଧି କରନ୍ତି ସେହି ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କର ନାମ ବ୍ରହ୍ମା ।

ଯେ ସକଳ ପଦାର୍ଥ ଅସ୍ତିତ୍ୱ ବିଶିଷ୍ଟ ତାହାକୁ ସତ୍ୟ ବୋଲି । ତହିଁ ମଧ୍ୟରେ ଈଶ୍ୱର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବୋଲି ତାଙ୍କର ନାମ ସତ୍ୟ ହୋଇଅଛି । ଈଶ୍ୱର ଜ୍ଞାତା ଅର୍ଥାତ୍ ସମସ୍ତ ଜଗତକୁ ଜାଣନ୍ତି ବୋଲି ତାଙ୍କର ନାମ ଜ୍ଞାନ ହୋଇଅଛି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯାହାଙ୍କର ଅନ୍ତ, ଅବଧି ଅଥବା ମର୍ଯ୍ୟାଦା ବା ପରିମାଣ ନାହିଁ ସେହି ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କର ନାମ ଅନନ୍ତ ହୋଇଅଛି । ଯାହାଙ୍କ ପୂର୍ବେ କିଛି ନ ଥିଲା ଏବଂ ଯାହାଙ୍କ ପଶ୍ଚାତ ସମସ୍ତ ହୋଇଅଛି ତାହାଙ୍କୁ ଆଦି ବୋଲି, ଯାହାଙ୍କର ଆଦି କାରଣ କେହି ନାହିଁ ସେହି ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କର ନାମ ଅନାଦି ହୋଇଅଛି । ଯେ ସ୍ୱୟଂ ଆନନ୍ଦସ୍ୱରୂପ, ଯାହାଙ୍କ-ଠାରେ ସମସ୍ତ ମୁକ୍ତ ଜୀବ ଆନନ୍ଦ ଲାଭ କରନ୍ତି ଏବଂ ଯେ ସମସ୍ତ ଧର୍ମାତ୍ମା ଜୀବମାନଙ୍କୁ ଆନନ୍ଦଯୁକ୍ତ କରନ୍ତି ସେହି ଈଶ୍ୱରଙ୍କର ନାମ ଆନନ୍ଦ । ଯେ ସର୍ବଦା ବର୍ତ୍ତମାନ ଅଛନ୍ତି ଅର୍ଥାତ୍ ଭୂତ, ଭବିଷ୍ୟତ ଓ ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳରେ ଯାହା-ଙ୍କର ଅଭାବ ନାହିଁ ସେହି ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କର ନାମ ସତ୍ୟ । ଯେ ସ୍ୱୟଂ ଚେତନ ସ୍ୱରୂପ ହୋଇ ସକଳଜୀବଙ୍କୁ [illegible] ଜ୍ଞାନ କରନ୍ତି ଏବଂ ସତ୍ୟାସତ୍ୟ ବିଜ୍ଞାପିତ କରନ୍ତି ସେହି ପରମାତ୍ମାଙ୍କର ନାମ ଚିତ୍ । ଏହି ସତ୍ୟ, ଚିତ୍ ଓ ଆନନ୍ଦ ଶବ୍ଦ ଏକତ୍ର ବ୍ୟବହାର କରି ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କର ନାମ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ହୋଇଅଛି । ଯେ ନିଶ୍ଚଳ ଏବଂ ଅବିନାଶୀ ସେହି ଈଶ୍ୱରଙ୍କର ନାମ ନିତ୍ୟ । ଯେ ସ୍ୱୟଂ ପବିତ୍ର ଏବଂ ଅଶୁଦ୍ଧିଠାରୁ ପୃଥକ୍ ହୋଇ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଶୁଦ୍ଧ କରନ୍ତି ସେହି ଈଶ୍ୱରଙ୍କର ନାମ ଶୁଦ୍ଧ । ଈଶ୍ୱର ସର୍ବଦା ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଜାଣନ୍ତି ବୋଲି ତାଙ୍କ ନାମ ବୁଦ୍ଧ ହୋଇଅଛି । ଯେ ସ୍ୱୟଂ ସର୍ବଦା ଅଶୁଦ୍ଧିଠାରୁ ପୃଥକ୍ ଏବଂ ସମସ୍ତ ମୁମୁକ୍ଷୁମାନଙ୍କୁ କ୍ଲେଶରୁ ମୁକ୍ତ କରନ୍ତି ସେହି ପରମାତ୍ମାଙ୍କର ନାମ ମୁକ୍ତ । ଈଶ୍ୱର-ଙ୍କର କୌଣସି ଆକାର ନାହିଁ ଏବଂ କେବେହେଁ ଶରୀର ଧାରଣ କରନ୍ତି ନାହିଁ ବୋଲି ତାଙ୍କର ନାମ ନିରାକାର । ଈଶ୍ୱର ବ୍ୟକ୍ତି ଅର୍ଥାତ୍ ଅକୃତ ସ୍ୱେଚ୍ଛାଚାର, ଦୁଷ୍କାମନା ଏବଂ ଚକ୍ଷୁରାଦି ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ବିଷୟର ପଥରୁ ପୃଥକ୍ ବୋଲି ତାଙ୍କର ନାମ ନିରଞ୍ଜନ । ଯେ ପ୍ରକୃତ୍ୟାଦି ଜଡ଼ ଏବଂ ସମସ୍ତ ଜୀବଖ୍ୟାତ ପଦାର୍ଥର ସ୍ୱାମୀ ଏବଂ ପାଳକ ତାଦୃଶ ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କର ନାମ ଗଣେଶ ବା ଗଣପତି ହୋଇଅଛି । ସଂସାରର ଅଧିଷ୍ଠାତା ବୋଲି ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କର ନାମ କେଶେଶ୍ୱର । ଯେ ସକଳ ବ୍ୟବହାରରେ ବ୍ୟାପ୍ତ ଏବଂ ସମସ୍ତ ବ୍ୟବହାରର ଆଧାର ହୋଇ ସୁଦ୍ଧା କୌଣସି ବ୍ୟବହାରରେ ସ୍ୱରୂପର ପରିବର୍ତ୍ତନ କରନ୍ତି ନାହିଁ ସେହି ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କର ନାମ କୂଟସ୍ଥ ହୋଇଅଛି । ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କର ନାମ ତିନି ଲିଙ୍ଗରେ ପ୍ରଯୁକ୍ତ ଥିବାରୁ ତାଙ୍କର ନାମ ଦେବ ଶବ୍ଦରୁ ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗରେ ଦେବୀ ହୋଇଅଛି । ସମସ୍ତ ଜଗତ ସୃଷ୍ଟି କରି-ବାକୁ ସମର୍ଥ ବୋଲି ତାଙ୍କର ନାମ ଶକ୍ତି । ସମସ୍ତ ଜଗତ, ବିଦ୍ୱାନ୍‌ଲୋକ ଏବଂ ଯୋଗୀଜନମାନେ ଯାହାଙ୍କର ସେବା କରନ୍ତି ସେହି ପରମାତ୍ମାଙ୍କର ନାମ ଶ୍ରୀ । ଯେ ଚରାଚର ଜଗତର ରକ୍ଷା ଏବଂ ଜଗତକୁ ହିତ ଅର୍ଥାତ୍ ବୃଦ୍ଧିର ଉପଯୋଗୀ କରନ୍ତି । ଯେ ଶରୀରସ୍ଥ ନେତ୍ର ନାସିକାଦି, ବୃକ୍ଷସ୍ଥ ପତ୍ର, ପୁଷ୍ପ, ଫଳ ଏବଂ ମୂଳ, ପୃଥିବୀ, ଜଳୀୟ ଚିକ୍କଣତା, ରକ୍ତତା, ଶ୍ୱେତତା, ପାଷାଣ ଏବଂ ଚନ୍ଦ୍ରସୂର୍ଯ୍ୟାଦି ଚିତ୍ର ରଚନା କରନ୍ତି ଏବଂ ବର୍ଣ୍ଣନ କରନ୍ତି, ଯେ ସ୍ୱୟଂ ସକଳ ଶୋଭାର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଶୋଭା ଏବଂ ଯେ [illegible] ଆସ୍ତିକ ଏବଂ ଧାର୍ମିକ ବିଦ୍ୱାନ୍ ଏବଂ ଯୋଗୀମାନଙ୍କ [illegible] ଦୃଷ୍ଟିଯୋଗ୍ୟ ତାଦୃଶ ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କର ନାମ [illegible] ହୋଇଅଛି । ଯାହା-ଙ୍କର ବିବିଧ ବିଜ୍ଞାନ ଅର୍ଥାତ୍ ଶବ୍ଦାର୍ଥ ପ୍ରୟୋଗର ଯଥାବିଧି ଜ୍ଞାନ ହୋଇଅଛି ସେହି ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କର ନାମ ସରସ୍ୱତୀ । ଈଶ୍ୱର ସ୍ୱକାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନ ନିମିତ୍ତ ଅନ୍ୟର ସହାୟତା ଇଚ୍ଛା କରନ୍ତି ନାହିଁ ଏବଂ ନିଜ ସାମର୍ଥ୍ୟରୁ ସ୍ୱକାମନା ପୂରଣ କରି-ବାକୁ ସମର୍ଥ ବୋଲି ତାଙ୍କର ନାମ ସର୍ବଶକ୍ତିମାନ୍ । ଯାହା ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷାଦି ପ୍ରମାଣ [illegible] ପରୀକ୍ଷାଦ୍ୱାରା ସତ୍ୟ ବୋଲି ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଏବଂ ଯାହା ପକ୍ଷପାତ ରହିତ ଧର୍ମରୂପ ଆଚରଣ ତାହାକୁ ନ୍ୟାୟ ବୋଲି । ପକ୍ଷପାତ ରହିତ ଧର୍ମାନୁଷ୍ଠାନ କରିବା ଯାହାଙ୍କର ସ୍ୱଭାବ ସେହି ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କର ନାମ ନ୍ୟାୟ-କାରୀ । ଯେ ଅଭୟଦାତା, ଯେ ସର୍ବ ବିଦ୍ୟାର ସତ୍ୟାସତ୍ୟ ବିଜ୍ଞାତା, ଯେ ସଜ୍ଜନର ରକ୍ଷାକର୍ତ୍ତା ଏବଂ ଦୁଷ୍ଟମାନଙ୍କର ଯଥାଯୋଗ୍ୟ ଦଣ୍ଡବିଧାତା, ସେହି ପରମାତ୍ମାଙ୍କର ନାମ ଦୟାଳୁ । ଦ୍ୱିତୀୟ ସଜାତୀୟ ଅଥବା ବିଜାତୀୟ ଈଶ୍ୱର ଏବଂ ସ୍ୱସ୍ୱରୂପେ ଉତ୍ପାଦ୍ୟର ଇତ୍ୟାଦି ରହିତ ଏକ ପରମେଶ୍ୱର ଥିବାରୁ ତାଙ୍କର ନାମ ଅଦ୍ୱୈତ ହୋଇଅଛି । ଯେ ଶବ୍ଦସ୍ପର୍ଶ ଏବଂ ରୂପାଦି ଗୁଣ ରହିତ ତାଦୃଶ ପରମାତ୍ମାଙ୍କର ନାମ ନିର୍ଗୁଣ । ଯେ ସର୍ବ ଜ୍ଞାନ, ସର୍ବସୁଖ, ପବିତ୍ରତା, ଓ ଅନନ୍ତ କାଳାଦି ଗୁଣଯୁକ୍ତ ସେହି ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କର ନାମ ସଗୁଣ । ଯେ ସମସ୍ତ ପ୍ରାଣୀ ଜଗତ ଓ ଅପ୍ରାଣୀ ଜଗତ ମଧ୍ୟରେ ବ୍ୟାପ୍ତ ହୋଇ ସମସ୍ତଙ୍କର ନିୟାମକ ହୋଇ ଅଛନ୍ତି ସେହି ପରମେଶ୍ୱର-ଙ୍କର ନାମ ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ । ଯେ ଧର୍ମ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରକାଶମାନ

Digitized by srujanika@gmail.com

ହୁଅନ୍ତି । ଏବଂ ଅଧର୍ମ ରହିତ ହୋଇ ଧର୍ମର ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତି ସେହି ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କର ନାମ ଧର୍ମରାଜ । ଯେ ସକଳ ପ୍ରାଣୀ-ମାନଙ୍କର କର୍ମ ଫଳର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରନ୍ତି ଏବଂ ସମସ୍ତ ଅନ୍ୟାୟ କାର୍ଯ୍ୟରୁ ପୃଥକ୍ ଅଛନ୍ତି ସେହି ପରମାତ୍ମାଙ୍କ ନାମ ଯମ । ଯେ ସର୍ବୈଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ବିଶିଷ୍ଟ ଏବଂ ଭଜନ ଯୋଗ୍ୟ ସେହି ଈଶ୍ୱର-ଙ୍କର ନାମ ଭଗବାନ ବୋଲି ଅଛି । ବିଜ୍ଞାନଶୀଳ ଏବଂ ମାନ-ନୀୟ ସେହି ଈଶ୍ୱରଙ୍କର ନାମ ମନୁ । ସମସ୍ତ ଜଗତରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ଅଛନ୍ତି ବୋଲି ତାଙ୍କର ନାମ ପୁରୁଷ ହୋଇ-ଅଛି । ଯେ ଜଗତର ଧାରଣ ଏବଂ ପୋଷଣ କରନ୍ତି ସେହି ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କର ନାମ ବିଷ୍ଣୁ । ଈଶ୍ୱର ଜଗତର ସକଳ ପଦାର୍ଥ ଏବଂ ଜୀବଗଣର ସଂଖ୍ୟା କରନ୍ତି ବୋଲି ତାଙ୍କର [illegible] ଜାଲ । ଯେ ଉତ୍ପତ୍ତି ଏବଂ ପ୍ରଳୟର [illegible] ମଧ୍ୟ ଅବସ୍ଥାନ କରନ୍ତି ସେହି ପରମାତ୍ମାଙ୍କର ନାମ ଶେଷ ହୋଇଅଛି । ଯେ ସତ୍ୟୋପଦେଶକ, ସର୍ବ ବିଦ୍ୟାଯୁକ୍ତ ଧର୍ମା-ତ୍ମାମାନଙ୍କୁ ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଅନ୍ତି ଏବଂ ଯେ ଧର୍ମାତ୍ମାମାନଙ୍କର ପ୍ରାପ୍ତି ଯୋଗ୍ୟ ଓ ଛଳ କପଟାଦି ରହିତ ସେହି ପରମାତ୍ମାଙ୍କର ନାମ ଆପ୍ତ । ଯେ କଲ୍ୟାଣ ଅର୍ଥାତ୍ ସୁଖ ପ୍ରଦାନ କରନ୍ତି ସେହି ଈଶ୍ୱରଙ୍କର ନାମ ଶଙ୍କର । ଯେ ବିଦ୍ୟାନ୍‌ମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ, ବିଦ୍ୱାନ୍ ଏବଂ ସୂର୍ଯ୍ୟାଦି [illegible]ର ମଧ୍ୟ ପ୍ରକାଶକ ସେହି ମହାତ୍ମାଙ୍କର ନାମ ମହାଦେବ । ଯେ ସକଳ ଧର୍ମାତ୍ମା, ମୁମୁକ୍ଷୁ ଏବଂ ଶିଷ୍ଟଲୋକମାନଙ୍କୁ ପ୍ରସନ୍ନ କରନ୍ତି ଏବଂ ଅଶିଳ କାମନାର ଯୋଗ୍ୟ ସେହି ଈଶ୍ୱରଙ୍କର ନାମ ପ୍ରିୟ । ଯେ ସ୍ୱୟଂ ରହିଅଛନ୍ତି ଏବଂ କେବେ ଅନ୍ୟ କାହିଁରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ ସେହି ପରମାତ୍ମାଙ୍କର ନାମ ସ୍ୱୟଂଭୂ । ଈଶ୍ୱର ବେଦଦ୍ୱାରା ସର୍ବ ବିଦ୍ୟାର ଉପଦେଶକ ଏବଂ ଜ୍ଞାତା ବୋଲି ତାଙ୍କର ନାମ ଋଷି । ଯେ କଲ୍ୟାଣ ସ୍ୱରୂପ ଏବଂ କଲ୍ୟାଣକର୍ତ୍ତା ସେହି ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କର ନାମ ଶିବ ହୋଇଅଛି ।

କ୍ରମଶଃ

ଓଡ଼ିଆ ଧାତୁତତ୍ତ୍ୱ ବିଚାର ।

କେବଳ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଭାଷା ନୁହେ, ଯେ କୌଣସି ଭାଷା ସଂସ୍କୃତ ଓ ପ୍ରାକୃତର ଅନୁକୂଳାରେ ଗଠିତ, ସେ ଗୁଡ଼ିକ ପୋକ୍ତ ଭାଷାତ୍ରୟର ଅନୁଗତ ଓ ଅନୁକୃତ ହେଲେ ହେଁ, ତାହାର କ୍ରିୟା ଓ ଶାବ୍ଦିକ ବିକ୍ରିୟାଗୁଡ଼ିକରେ ବିଶେଷତଃ ନିଜର ନୈସର୍ଗିକ ଶବ୍ଦ ବିଦ୍ୟମାନ ଥାଏ ସତ୍ୟ; କିନ୍ତୁ ତାହାର ପ୍ରକୃତିରେ ମୂଳ ଭାଷାର କେତେକ ସତ୍ତା ଅଲକ୍ଷିତ ଭାବରେ ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ଥାଏ ।

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଶବ୍ଦ ଓ ଧାତୁ ଏବଂ ତଦୁପଯୁକ୍ତ ସର୍ବ-ବିଧ ପ୍ରତ୍ୟୟର ପ୍ରାୟ ଅର୍ଦ୍ଧଭାଗ ସଂସ୍କୃତ ଓ ପ୍ରାକୃତରୁ [illegible] ଅନ୍ୟ-କୃତ; ଅବଶିଷ୍ଟ ଅଂଶ-ନୈସର୍ଗିକ ଶକ୍ତିରୁ ସମୁତ୍ପନ୍ନ ବୋଲି କହିଲେ ବୋଧ ହୁଏ ଅଭିଜ୍ଞ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଏଥିରେ ଅସ-ମ୍ମତ ହେବେ ନାହିଁ ।

ଭାଷାର ଉତ୍ପତ୍ତି ଜାଣିବାକୁ ହେଲେ ପ୍ରଥମେ ଧାତୁର ସୃଷ୍ଟି କିପରି ହେଲା; ଅର୍ଥାତ୍ ଶବ୍ଦ ଓ କ୍ରିୟାର ପ୍ରକୃତି, ନିଜ ଶକ୍ତିରେ ନା ଅନ୍ୟ ଶକ୍ତିରେ ପ୍ରକାଶିତ, ତାହା ଜାଣିବା ଅଗ୍ରେ ଆବଶ୍ୟକ, ଏହି କଥାଟି ଜଣାଇ ଦେବା ପାଇଁ ସୁଲଭ; କିନ୍ତୁ ଜାଣିବାପାଇଁ ବହୁ ଗବେଷଣା ଓ ଅଧ୍ୟବ-ସାୟ ଆବଶ୍ୟକ, ଦେଖନ୍ତୁ ଏପରି କେତେଗୁଡ଼ିଏ ପଦ ଅଛି, ଯାହାକି ସାମାନ୍ୟ ଲୋକେ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି ଏବଂ କେତେକ ଶିକ୍ଷିତ ବ୍ୟକ୍ତି ନିତାନ୍ତ ଗ୍ରାମ୍ୟ ବୋଲି ଭାବନ୍ତି, ଉପରରୁ ତଳକୁ ଢେଇଁବା ସମୟରେ କହନ୍ତି 'ସେ ଫକ୍ କରି ଢେଇଁ ପଡ଼ିଲା'—ଏହିଠାରେ "ଫକ୍ କରି" ଏପରି ପ୍ରକୃତ ଅର୍ଥ ଅଧିକାଂଶ ଲୋକ ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ, କିମ୍ବା ଜାଣିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରନ୍ତି ନାହିଁ । ଏହି ପଦ ଦ୍ୱାରା କେବଳ ଉକ୍ତ କ୍ରିୟାର ସାର୍ଥକତା ପ୍ରକାଶ ପାଏ । ଯେ ସର୍ବାଦୌ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଏହି ପଦର ବ୍ୟବହାର କରିଥିଲେ, ବୋଧ ହୁଏ ତାହାଙ୍କ ବୁଦ୍ଧିର ଲଘୁତା ନ ଥିଲା ଏବଂ ସେ ପ୍ରଧାନ ବୈୟାକରଣ ଥିଲେ, ତାହା ନ ହେଲେ କପାଣିନି-ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଅଷ୍ଟାଧ୍ୟାୟୀ "ଫକ୍କାରୈର୍ଗତୌ" ଏହି ଧାତୁର ଅର୍ଥରେ "ଫକ୍ କରି" "ଅର୍ଥାତ୍ ଉଲୁଥ କରି" ଏହି ପଦର ସୃଷ୍ଟି କରି ପାରିଥାନ୍ତେ? ଏହିପରି ଗଁ ଗଁ ବା ଗୁଇଁ ଗୁଇଁ 'ଗୁଣ୍ଡ୍ ଅବ୍ୟକ୍ତେ ଶବ୍ଦେ', ଘଁ ଘଁ 'ଘାଣ୍ଟ୍

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶବ୍ଦେ', ଧଇଁ ସଇଁ 'ଧୁଞ୍ଜ୍ କଖନେ' । ଜଣି ଜଣି 'ଜ୍ଞଣ ଶବ୍ଦେ', ଇତ୍ୟାଦ । "ଗହ୍ଲେ ଗଲେ ପେଲ୍ଲପେଲ୍ଲ ସ୍ୱାମୀଙ୍କି ପକାଇଲେ ଠେଲ," ଦଶମସ୍ତବ୍ଧ; ଠେଲ ଏହି ପଦଟି ଆମ୍ଭେମାନେ ଜାଣୁଁ ଦେଶଜ, ମାତ୍ର ତାହା ନୁହେ, ପ୍ରାକୃତ ଠେଲ୍ଲ ଧାତୁ, ଦ୍ୱିତ୍ୱ ତ୍ୟାଗପୂର୍ବକ ଅମ୍ଭାତ ହୋଇ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଭାଷାରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଅଛି ।

ଯଥା

ପକ୍ଖର ପକ୍ଖର ଠେଲ୍ଲି ପେଲ୍ଲି ପବ୍ବଅ ଅଫ୍ଫାଲଇ=
ସମ୍ଭାଗ୍ଗହିନ ସମ୍ଭାହ ମପହସ୍ତ୍ୟୁ ପବ୍ବତାନାଙ୍ଖାଁଲୟାମି ।
ପିଙ୍ଗଳ,

ପାଠକେ! ଏସମ୍ବନ୍ଧରେ ବିଶେଷ କରି ଲେଖିବା ଏ ପ୍ରବନ୍ଧର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ନୁହେ. କିନ୍ତୁ ଗୋଟାଏ ଶବ୍ଦର କଥା ...ଏ ଉଲ୍ଲେଖ କରି ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହେବ ।

ପରୁବର୍ଷ ଏତେ ଆମ୍ଭ ହୋଇ ନ ଥିଲା—

ପରୁବର୍ଷ ଏହି ପଦ ଏହି ଅଞ୍ଚଳରେ ଅଶିକ୍ଷିତ ଲୋକେ କହନ୍ତି, କୌଣସି ଶିକ୍ଷିତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ମୁଖରୁ ବାହାରିଲେ ଅନ୍ୟ କେହି ଶିକ୍ଷିତ ବ୍ୟକ୍ତି ଘୃଣା କରନ୍ତି, ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳରେ ପରୁ ଶବ୍ଦର ବ୍ୟବହାର ଅଛି କି ନାହିଁ ସନ୍ଦେହ, କିନ୍ତୁ ଉକ୍ତ ପଦଟି ଆଦରର ଯୋଗ୍ୟ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ମାତାମହୀ ଭାଷାର ଉତ୍ତର ପ୍ରଦେଶରେ ଏହାର ମୂଳ ବିଦ୍ୟମାନ, ସବୁ ପ୍ରଥମେ ଯେଉଁ ଧୀଶକ୍ତି ସମ୍ପନ୍ନ ମହାତ୍ମାମାନେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ସୃଷ୍ଟି ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ, ସେମାନେ ସେହି ମୂଳକୁ ଅବଲମ୍ବନ କରି 'ପରୁ' ଶବ୍ଦ ସର୍ଜିଅଛନ୍ତି । ଯଥା,

ପରୁହ ପରୁର୍ଯ୍ୟେଷମୋଽବ୍ଦେ ପୂର୍ବେ ପୂର୍ବତରେ ଯତ,
ଅମରକୋଷ ।

ପୂର୍ବେଽବ୍ଦେଗତେବର୍ଷେ—ପରୁହ (ଏଥିରୁ ପରୁ ହେଲା)
ପୂର୍ବତରେ ଗତବର୍ଷାହ ପୂର୍ବେବର୍ଷେ—ପରୁର
ଯତ ବର୍ତ୍ତମାନେଽବ୍ଦେ—ଏଷ ମଃ,

ଓଡ଼ିଆର ଅନେକ ଅଂଶ ସଂସ୍କୃତରୁ ଅନୁକୃତ ଏବଂ ସଂସ୍କୃତର ଅନେକ ଧାତୁ ଓଡ଼ିଆରେ ବ୍ୟବହୃତ ବୋଲି, କେବଳ ବର୍ଣ୍ଣସାମ୍ୟ ଦେଖି ଯେ କୌଣସି ଗୋଟାଏ ଅର୍ଥ-ବହୁଳ ସଂସ୍କୃତ ଧାତୁରୁ ଅମୁକ ଓଡ଼ିଆ ଧାତୁର ଜନ୍ମ ବୋଲି କହିବା ସଙ୍ଗତ ନୁହେ । ବର୍ଣ୍ଣସାମ୍ୟ ବିଶେଷତଃ ଅର୍ଥ ସାମ୍ୟ ଦେଖି ଉଦ୍ଭବ ଧାତୁ ବୋଲି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କରିବା ଉଚିତ । ତାହା ନ ହେଲେ "ଉଠ ଲୁଠ ଉଠ ଉପଘାତେ, ଲଡ ବିଲାସେ" ସଂସ୍କୃତ ଉଠ୍ ଓ ଲଡ୍ ଧାତୁ, କେବଳ ଓଡ଼ିଆରେ ବ୍ୟବହୃତ ବୋଲି କହିବା କି? ଏପରି ବିପରୀତ ମାର୍ଗରେ ଚାଲି ଗଲେ ଓଡ଼ିଆର ସ୍ୱକୀୟ ଶକ୍ତି-ସଂଚାର ଅଛି କି ନାହିଁ ସେ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସନ୍ଦେହ ହେବ ନାହିଁ କି?

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଯେତେ ଗୁଡ଼ିଏ ଧାତୁର ବ୍ୟବହାର ହୁଏ, ସେଗୁଡ଼ିକୁ ବିଚାର ଓ ତତ୍ତ୍ୱାନୁସନ୍ଧାନପୂର୍ବକ ବିଭାଗ କଲେ ଓଡ଼ିଆ ଧାତୁକୁ ଛୁଅ ପ୍ରକାର ବୋଲି କହିବାକୁ ହେବ । ଯଥା,

୧ ପ୍ରାକୃତ, ୨ ସଂସ୍କୃତ, ୩ ଉଦ୍ଭବ, ୪ ଦେଶଜ, ୫ ବିମିଶ୍ର, ୬ ଓ ଲକ୍ଷଣିକ ।

ଉପର୍ଯ୍ୟୁକ୍ତ ବିଭାଗୀକୃତ ଧାତୁମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଥମ ଚତୁର୍ବିଧ ଧାତୁହିଁ ପ୍ରଧାନ, ଶେଷୋକ୍ତ ଦୁଇପ୍ରକାର କାଳ୍ପନିକ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ତହିଁରେ ଧାତୁର ଅନ୍ୟ ପ୍ରକାରେ ବିଦ୍ୟମାନ ଥିବା ଯୋଗୁଁ ପୂର୍ବୋକ୍ତ ଶ୍ରେଣୀର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ନ କରି ପୃଥକ୍ କରିବା ଉଚିତ ।

କ୍ରମଶଃ ବିବରଣ ।

କେତେକ ଧାତୁ ପ୍ରଥମେ ସଂସ୍କୃତରୁ ଅନ୍ୟାକାରରେ ପ୍ରାକୃତକୁ ଆସି ତାର ଓଡ଼ିଆରେ ଅଧିକାର ପାଇଅଛି । ଓଡ଼ିଆ ପ୍ରଚଳିତ ସେହି ଧାତୁ ଗୁଡ଼ିକୁ ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଧାତୁ ନ କହି ପ୍ରାକୃତ ଧାତୁ କିମ୍ବା ପ୍ରାକୃତ ଧାତୁଜ କହିବା ଉଚିତ । ନିଜ ଭାଷା ପ୍ରଚଳିତ ଧାତୁର ବର୍ଣ୍ଣସାମ୍ୟ ଓ ଅର୍ଥସାମ୍ୟ ଯଦି ପ୍ରାକୃତ ଧାତୁରେ ନ ଥାଏ, ତେବେ ଅର୍ଥାଦିସାମ୍ୟ ଦେଖି କୌଣସି ସଂସ୍କୃତ ଧାତୁକୁ ଅନୁସରଣ କରିବାକୁ ହେବ, କାରଣ ଶବ୍ଦ, ଧାତୁ ଓ ପ୍ରତ୍ୟୟାଦି ସଂସ୍କୃତରୁ ପ୍ରାକୃତ ବାଟେ ଆସି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଭାଷା ରାଜ୍ୟରେ ଅବସ୍ଥିତ ପାଇଅଛି, ଏବଂ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ସଂସ୍କୃତର ସହାନୁଭୂତି ଯେତେ ପାଇଅଛି, ତଦପେକ୍ଷା ପ୍ରାକୃତରୁ ଅଧିକ ପାଇ ତାହାର ସନ୍ନିହିତ ହୋଇଅଛି ।

କେତେକ ପ୍ରାକୃତ ଧାତୁ ପ୍ରଥମେ ବର୍ଣ୍ଣର ଦ୍ୱିତ୍ୱ ପାଇ ପରେ ଓଡ଼ିଆକୁ ଆସିଲେ ଦ୍ୱିତ୍ୱ ତ୍ୟାଗ କରେ, ଦ୍ୱିତ୍ୱ ତ୍ୟାଗ କରିବା ବର୍ଣ୍ଣର ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ଅକାରର ଆକାର ହୁଏ, ଏସ୍ଥଳରେ ତାଦୃଶ ଧାତୁକୁ, ପ୍ରକୃତ ଧାତୁଜ ନ କହି ପ୍ରାକୃତ ଧାତୁ

Digitized by srujanika@gmail.com

ବୋଲି କହିବାକୁ ହେବ । ଯଥା ଠେଲ୍ ପେଲ୍ ଓଡ଼ିଆରେ ଠେଲ୍, ପେଲ୍ ଇତ୍ୟାଦି ।

ଶିଷ୍ଟ ପ୍ରୟୋଗ ବିନା ପ୍ରାକୃତାଗତ ଧାତୁ ଗୁଡ଼ିକୁ ଦେଖିଲେ କାହାର ସନ୍ଦେହ ଜନ୍ମା ଅବଶ୍ୟ ଜନ୍ମିପାରେ, ଅତଏବ ସେ ଗୁଡ଼ିକର ଶିଷ୍ଟ ପ୍ରୟୋଗ ମଧ୍ୟ ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ । ଯେତେକ ପ୍ରାକୃତ ଧାତୁ ନିମ୍ନରେ ଦିଆ ଯାଉଅଛି ତାହା ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ପ୍ରାକୃତ ଧାତୁ ଓଡ଼ିଆରେ ପ୍ରଚଳିତ ନାହିଁ ବୋଲି କହିବା ନ୍ୟାୟସଙ୍ଗତ ନୁହେ, ବର୍ତ୍ତମାନ ଅନ୍ୱେଷଣ ଦ୍ୱାରା ଯେତିକି ମିଳିଅଛି ସେ ଗୁଡ଼ିକ ଲେଖାଯିବ, ଅବଶିଷ୍ଟ ଗବେଷଣା-ସାଧ୍ୟ ।

ଥ, ଥସ୍

ବୋପ୍ପେ [illegible] ବାଲି ଥିରେ [illegible]

ବିଶ୍ୱନାଥ ।

ଏହି ଅଧାତୁ ପ୍ରାକୃତରୁ ଅବିକଳ ରୂପେ ଆମିତ ହୋଇଅଛି । ଅସ୍ ଧାତୁ ମଧ୍ୟ ଅଧାତୁର ଅନୁକରଣରେ ସୃଷ୍ଟ ହୋଇଥିବା ସମ୍ଭବ । ପ୍ରାଚୀନ ପଦ୍ୟ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଅଧାତୁର ପ୍ରୟୋଗ ଅଧିକ; ଅସ୍ ଧାତୁ ବିଶେଷତଃ ଶିକ୍ଷିତଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପଦ୍ୟ ଓ ଗଦ୍ୟରେ ପ୍ରୟୋଜିତ ହୁଏ ।

ଧାଇଁ ଆଇ ଖଗପାଇ ଦାଶବା ଚଳନ୍ତି ।
ଧାବନ୍ତ୍ୟାଗତ୍ୟ ଖଗ୍ଗଂ ପାତୟିତ୍ୱା ଦାନବାଶ୍ଚଳନ୍ତି । ପିଙ୍ଗଳ

୨ ଅଣ୍

ପ୍ରାକୃତରେ ଅ ଉପସର୍ଗପୂର୍ବକ ନୀ ଧାତୁ ଇକାରର ଲୋପ ଏବଂ (ନୋଣଃ ସବର୍ଣ୍ଣ—ବରରୁଚି) ସୂତ୍ର ଅନୁସାରେ ନ ର ଣ ହେବା ଯୋଗୁଁ ଅଣ ହୋଇ ଓଡ଼ିଆରେ ସୁଦ୍ଧା ବ୍ୟବହୃତ ହେଲା । ଯଥା

ଏକ୍କଲୋପ ଏକ୍କ ଗୁରୁ ଅଣ
ଦୁଇ ଛଣି ଲୋପେ ଦୁଇ ଛଣି ଜାଣ—
ଏକଲୋପେ ଏକ୍କଗୁରୁ ମାନଯ୍
ଦ୍ୱିଣିଲୋପେ ଦ୍ୱିଣିନ୍ ଜାନାହ । ପିଙ୍ଗଳ ।

୩ ଉ(ଅଁ)

ମୋତିଜାଲ ଛଳେ ସୁଧା ସିଞ୍ଚୁଛି କି ବିଚିତ୍ର ବିଜୁଳ ଉଇଁ
କୋଟିବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡସୁନ୍ଦରୀ ।

ସଂସ୍କୃତର ଉଦ୍ଧ ଉପସର୍ଗପୂର୍ବକ ଇଧାତୁ ପ୍ରାକୃତରେ ଉଅଁ ହୋଇ ଓଡ଼ିଆରେ ଆସିଅଛି ।

ଦଳିତ ଚମର ଚଂମ୍ବୋ ଉଅଁନ୍ ତରଣି ବମ୍ବୋ
ଦଳିତଚମିରଚମ୍ବଃ ଉଦ୍ଦେତ ତରଣିବମ୍ବଃ । ପିଙ୍ଗଳ ।

୪ ଉଗ୍

ଯେସନେ କେ ବଜ୍ରସ୍ଥଗି ଅକାଶୁ ପଡ଼ନ୍
ଗଳଗାଳ ଭୀମସେନ ଉଠିଲା ଉଗେଇ ।

ସାରଳାଭାରତ ।

ଅମ୍ବସଙ୍ଗେ କରବେ ଦୋଳଣ ବିବାଦ
ଉଗ୍ରଇଁ କହୁଛି ସ୍ୱଚ୍ଛରେ ଚଳୁଛି ନୋଇଣ ଅତ୍ୟନ୍ତ

ପ୍ରମୋଦ । ବିଶ୍ୱନାଥ ।

ଉଗେଇ, ଉଗ୍ରଇଁ—ଏ ଦୁଇଗୋଟି, ଉଗ ଧାତୁର ରୂପ । ଉଗ ଧାତୁ ନାନାବିଧ ଲୋକଙ୍କ ମୁଖରେ ଉଚ୍ଚାରଣ [illegible] 'ଉଗ୍ରେ' [illegible] ।

(ଉଦ୍ + ଗମ)ର ଦ ଓ ମ ଲୁପ୍ତ ହୋଇ ପ୍ରାକୃତରେ ଉଗ୍ଗ ହେଲା । ଓଡ଼ିଆଙ୍କ ଲଘୁଉଚ୍ଚାରଣ ଯୋଗୁଁ ଉଗ ହୋଇଅଛି । ଏହି ଧାତୁର ପ୍ରକୃତ ଅର୍ଥ ଉପରକୁ ଉଠିବା । ଯଥା ।

ଶେତ୍ତଶନ୍ଦା ଉଗ୍ଗେଚନ୍ଦା
ନେତ୍ତାନନ୍ଦ ଉଦ୍ଦେତ ଚନ୍ଦ୍ରଃ । ପିଙ୍ଗଳ ।

୫ ଉଗାର୍

ଘର୍ଘର ଘୁରଇ ଚକ୍ର ଉଗାର ଅନଳ । କବିତାବଳି

ଉଦ୍ + ଗୃ—ଧାତୁଜନିତ ପ୍ରାକୃତ ଉଗ୍ଗାର ଧାତୁ ଦ୍ୱିତ୍ୱ ତ୍ୟାଗ ପୂର୍ବକ ଓଡ଼ିଆକୁ ଆସିଅଛି । ଯଥା

ଉଗ୍ଗାର ସୁରହ ଗନ୍ଧେହିଁ ମୋଦକେହିଁ
ଉଦ୍ଗାର ସୁରଉଗନ୍ଧଉମୋଦକେଃ । ମୃଚ୍ଛକଟିକ

୬ ଉଠ

ଏହି ଧାତୁ ପ୍ରାକୃତରୁ ଅବିକଳରୂପେ ଆସିଅଛି:—ଯଥା

ଜୁଝ୍ଝ ଭଡ଼ ଭମି ପଳ ପ୍ରଣ ଉଠିଲଗ୍ଗିଆ=
ଯୁଦ୍ଧେ ଭଟାଃ ଭ୍ରମୌପତନ୍ତ ଉତ୍ଥାୟ ପୁନର୍ଲଗନ୍ତ

ପିଙ୍ଗଳ ।

୭ ଉତ୍ଥାନ୍

ଉଦ୍ ଉପସର୍ଗର ଦକାରଲୋପ ଏବଂ (ଷ୍ଟୋଢ଼ଃ—ବରରୁଚି) ସୂତ୍ରାନୁସାରେ ଠ ର ଢ ହେବା ଯୋଗୁଁ ଉଦ୍ ଉପସର୍ଗ ପରସ୍ଥିତ ଠ ଧାତୁ ପ୍ରାକୃତରେ ଉତ୍ଥାଢ଼ ହେଲା ପରେ ଦ୍ୱିତ୍ୱ-ତ୍ୟାଗପୂର୍ବକ ଓଡ଼ିଆକୁ ଆସିଅଛି । ଯଥା

Digitized by srujanika@gmail.com

ଏବ ମହାଭାଗୀ ଏ, ଭ୍ରାତ୍ର ବାମଂ ଦକ୍ଷିଣଂ ଅ, କ୍ଷିତ୍ରିଜ୍ଜେଷ୍ଠ ଭ୍ରାତ୍ରଣାମହେଅଂ ଅଙ୍ଗଜ୍ଜଥଲଂ ଉଷ୍ଣାଡ଼ଇସ୍ସଂ= ଏବ ମମ ଭଣନ୍ତ୍ୟାସ୍ତ୍ରବ ବାମଂ ଦକ୍ଷିଣଂଚ ଯୁଷ୍ମଣ୍ଡିରଜ୍ଜେଷ୍ଠଭ୍ରାତ୍ର ନାମଧେୟମଙ୍ଗଯୁଗଳ ମୁପାଟୟିଷ୍ୟାମି ।

କର୍ପୂର ମଞ୍ଜରୀ

୮ ଓଲମ୍ବ

ଏହି ଧାତୁର ଅର୍ଥ—ଉପରସ୍ତ କୌଣସି ଅଣ୍ଡୟରେ ହସ୍ତାବଲମ୍ବନ କରି ରହିବା-ଯେପରି—ଏହି ବଟବୃକ୍ଷର ଶାଖାରେ ବାଦୁଡ଼ିମାନେ ଓଲମ୍ବି ଅଛନ୍ତି ।

* ଅବ + ଲମ୍ବ ଧାତୁ ପ୍ରାକୃତରେ ଓଲମ୍ବ ହୋଇ ଓଡ଼ିଆରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଲା । ଯଥା

[illegible] ଜାଦଂ ଲମ୍ବଂ ଓଲମ୍ବିଅ= ଉତ୍ତିଷ୍ଠତୁତ୍ତିଷ୍ଠତୁ ବୁଦ୍ଧୋପାସିଦୋଡ଼ାଂ ପାଦପସମୀପଜାତାଂ ଲତା ମବଲମ୍ବ୍ୟ— ମୃଚ୍ଛକଟିକ

୯ ଓସାର

ଅପ + ସୃ=(ସର)——ଅପସାରୟତି—ଏହି ପଦ ପ୍ରାକୃତରେ ଓସାର ପଦ(ଅପ=ଓ) ଓଡ଼ିଆରେ ଓସାରଇ । ଏ ସ୍ଥଳରେ ସୃ ଧାତୁର ଅର୍ଥ—ଅପସରଣ କରିବା ଓ ଘୁଞ୍ଚାଇବା ; କିନ୍ତୁ ଓସାର ଧାତୁ ଓଡ଼ିଆରେ ପ୍ରୋକ୍ତ ଅର୍ଥର କିଞ୍ଚିତ ସାଦୃଶ୍ୟରେ କେବଳ ବିସ୍ତାରିବା ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।

ପ୍ରାକୃତରେ ଓସାର ଧାତୁ ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଧାତୁର ଅନୁକୃତ ଅର୍ଥ ବାଟେ ଓଡ଼ିଆକୁ ଆସି ଅର୍ଥର ଅଳ୍ପ ପ୍ରଭେଦ ଲଭିଅଛି । ଯଥା

ଭୋବଅସ୍ସ ଏସୋକୁ ଓସାର ଅମ୍ବୋ ବିଅ ପୁହୋବବଟ୍ଠଂ ଜଣଂ ପୁଣୋବବୁଥାର ବାର ଧାରାହିଁ ପକ୍ଖଟ୍ଠୋ ପକ୍ଖଣୋ= ଭୋବୟସ୍ୟ! ଏଷ୍ଟକଲ୍ପସାରୟତ୍ରିବ ସୁଖୋଷବଷ୍ଟଂ ଜନଂ ପୁନରପି ବିସ୍ତାରବାରଧାରାଭିଃ ପ୍ରବିଷ୍ଟଃପର୍ଜନ୍ୟଃ ।

ମୃଚ୍ଛକଟିକ

କ୍ରମଶଃ

* ପ୍ରାକୃତରେ ଅବ ଓ ଅପ ଉପସର୍ଗରୁ ଓ ହୁଏ—ଯଥା ଅବକାସ=ଓହାସ । ଅପସାରିତ=ଓସାରିଅ ।

ଉତ୍ତର-ରାମ-ଚରିତ ।

(ମହାକବି ଭବଭୂତିଙ୍କର ସଂସ୍କୃତ ଗ୍ରନ୍ଥର ଅନୁବାଦ)

ପ୍ରସ୍ତାବନା

ନାନ୍ଦୀ

ବାଲ୍ମୀକି ଆଦି ପୂର୍ବ କବି । ତାହାଙ୍କୁ ଗୁରୁ ଅନୁଭବି
ପ୍ରଣମି ତାଙ୍କୁ ଭକ୍ତି ଭରେ । ମାଗଉଁ ଏହି ମହାନରେ
ଅମୃତ ସ୍ରବି ରସେ ଚଳା । ବାଗ୍ଦେବୀ ବାଣୀ ଦ୍ରବିବଳା
କରୁଣା କର ମୋର ହୃଦେ । ସନ୍ତତ ବସଇକରି ମୃଦେ

ସୂତ୍ରଧାର—ବହୁତ ଗୁଡ଼ାଏ କଥାରୁ କି ଫଳ? ଆଜି ଭଗବାନ୍ କାଳପ୍ରିୟନାଥଙ୍କ ଯାତ୍ରାରେ ମୁଁ ଉପସ୍ଥିତ ସମସ୍ତ ମାନ୍ୟ ମହାଦୟମାନ [illegible] ଧ୍ୟାନ କରନ୍ତୁ । କାଶ୍ୟପ ଗୋତ୍ର-ସମ୍ଭୂତ ଶ୍ରୀକଣ୍ଠ-ଉପାତ୍ମ-ଧାରୀ ଶବ୍ଦଶାସ୍ତ୍ର ପାରଦର୍ଶୀ ଭବଭୂତିନାମିକ ମହାକବି ଅଛନ୍ତି ।

ଯେଉଁ ବ୍ରାହ୍ମଣର ସଦା ଅନୁଗତା
ବଳ ବମୋହିନୀ ବାଣୀ ବାଗ୍ଦେବତା,
ତାଙ୍କ ରଚିତ ଉତ୍ତର ଚରିତ
[illegible] ଏହିଠାରେ ହେବ ଅଭିନୀତ ।

ଆଜି ମୁଁ ଏହି ଅଭିନୟ-କାର୍ଯ୍ୟ ଯୋଗୁଁ ସେହି କାଳର ଜଣେ ଅଯୋଧ୍ୟାବାସୀ ହୋଇ ପଡ଼ିଛି । (ଚାରି ଅଙ୍କରୁ ଆରମ୍ଭ) ରାକ୍ଷସକୁଳର ସଂହାର-କାରୀ ମହାରାଜ ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ଏ ଅଭିଷେକ ସମୟ । ଏହି ସମୟରେ ଗୃହ ଘରେ ଦିବା ରାତି ନୃତ୍ୟ ଗୀତ ବାଦ୍ୟ ହେବାର କଥା । ତେବେ ଆଜି ଏ ଅଙ୍ଗନ ଭୂମିରେ କିଛି ଗଡ଼ବଡ଼ ନାହିଁ କାହିଁକି?

ନଟ—(ପ୍ରବେଶ କରି) ମହାରାଜଙ୍କ ଅଭିଷେକ ଉତ୍ସବ ନିମିତ୍ତ ଲଙ୍କା ଯୁଦ୍ଧର ସହାୟ ଯେଉଁ ସବୁ ବାନର ଓ ରାକ୍ଷସ ଲଙ୍କାରୁ ଓ ଯେଉଁ ସବୁ ବ୍ରହ୍ମର୍ଷି ଓ ରାଜର୍ଷି ନାନା ଦେଶରୁ ସମାଗତ ହୋଇଥିଲେ, ସେମାନଙ୍କ ସତ୍କାର ନିମିତ୍ତ ଏତେ ଦିନଯାଏ ଉତ୍ସବ କୋଳାହଳ ଲାଗିଥିଲା । ସେମାନେ ଆଜି ମହାରାଜଙ୍କଠାରୁ ବିଦାୟ ଘେନି ନିଜ ନିଜ ଘରକୁ ଗଲେ ।

ସୂତ୍ରଧାର—ହଁ ହଁ ଠିକ୍ କଥା, ପୁଣି

ସମଙ୍କର ମାତା ସଙ୍ଗେ ପାଇବାକୁ ଯଜ୍ଞ ନିମନ୍ତ୍ରଣ
ଅରୁନ୍ଧତୀ ବଶିଷ୍ଠଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଗଲେ ଜାମାତୃ-ଭବନ

Digitized by srujanika@gmail.com

ନଟ—ମୁଁ ବିଦେଶୀ ଲୋକ ମତେ ଜଣା ନାହିଁ ବୋଲି ପଚାରୁଛ, ଜାମାତା ବୋଲି ଯେ କହିଲ, ସେ କିଏ?

ସୂତ୍ରଧାର—

ଶାନ୍ତା ନାମେ ଥିଲେ କନ୍ୟା ଦଶରଥଙ୍କର ।
ଦହିବ ତନୟା-ରୂପେ ତାଙ୍କ ନୃପବର ।
ଲୋମ ପାଦ-ନୃପତିଙ୍କୁ କଲେ ସମର୍ପଣ ।
କନ୍ୟାରୂପେ ଲୋମପାଦ କରିଲେ ପାଳନ ।
ବିଭାଣ୍ଡକ-ସୁତ ଋଷ୍ୟଶୃଙ୍ଗ ଋଷିବର ।
ବିବାହେ ଯେତିକେଳେ ସେହି ଶାନ୍ତା ଦେବୀ ବର ।

ସେହି ଋଷ୍ୟଶୃଙ୍ଗ ଋଷି ଏବେ ଦ୍ୱାଦଶ-ବାର୍ଷିକ ଯଜ୍ଞ ଆରମ୍ଭ କରିଛନ୍ତି । ଯୁବରାଜ ସୀତାଦେବୀ ପୂର୍ଣ୍ଣଗର୍ଭା ଥିଲେହେଁ ଜାମାତାଙ୍କ ଆଗ୍ରହ-ପୂର୍ଣ୍ଣ ନିମନ୍ତ୍ରଣ ପାଇ ରାମଙ୍କର ମାତା-ମାନେ [illegible] ଯାଇଛନ୍ତି । ସେ ଯାହାହେଉ, ଆମର [illegible] ରାଜା-ଙ୍କର ସ୍ତୁତିପାଠ କରିବା । ଚାଲ ଆମେ ସେହିଠା କରିବା ।

ନଟ—ହଉ ତେବେ, ତୁମେ ଗୋଟିଏ ସର୍ବାଙ୍ଗ ସୁନ୍ଦର ସ୍ତୁତି ସ୍ଥିର କର ଦିଅ ।

ସୂତ୍ରଧାର—ଯାହା ତୁମକୁ ଆସେ ଭୟ ନ କର ଗାଇ ଦିଅ ।

ଯେତେ ଶୁଦ୍ଧ ହେଉ ପଛେ ରଚନା ତୁମର ।
ନିନ୍ଦା କରିବାକୁ ଲୋକେ ସର୍ବଦା [illegible]
ନାରୀ ଅତ୍ର ବାଣୀ ବୁଦ୍ଧିଙ୍କର ସାଧୁପଣ ।
ନ ମାନ ନିନ୍ଦନ୍ତି ସଦା ସକଳ ଦୁର୍ଜ୍ଜନ ।

ନଟ—ଦୁର୍ଜ୍ଜନ ବୋଲି କିଣ କହୁଚ? ଅଛି ଦୁର୍ଜ୍ଜନ ବୋଲିବା ଉଚିତ, କାରଣ

ସତୀ ଶ୍ରେଷ୍ଠା ସୀତା ଦେବୀ ବିଦିତ ଭୁବନେ,
ତଥାପି ତାଙ୍କର ନିନ୍ଦା ରଟନ୍ତି ଦୁର୍ଜ୍ଜନେ ।
ରାବଣର ଘରେ ବାସ ଏହି ଅପବାଦ,
ନ ମାନନ୍ତି ଲୋକେ ଅଗ୍ନି-ଶୁଦ୍ଧିର ସଂବାଦ ।

ସୂତ୍ରଧାର—ଯଦି ଏହି ଜନରବର କଥା ମହାରାଜଙ୍କ କାନକୁ ଯାଏ, ତେବେ ବଡ କଷ୍ଟର ବିଷୟ ହେବ ।

ନଟ—ଦେବତା ଓ ଋଷିମାନେ ସର୍ବପ୍ରକାରେ କଲ୍ୟାଣ ବିଧାନ କରିବେ । (ପରିକ୍ରମ କରି) ହଇ ହେ, ମହାରାଜ ଏତେ-ବେଳେ କେଉଁଠି ଥିବେ, (ଶୁଣିଲା ପର କାନ ଡେର) ଓ ହୋ ଲୋକେ ଏହି କଥା କହୁଚନ୍ତି,

କନ୍ୟା ଅତ୍ର ଜାମାତାଙ୍କୁ ସଙ୍ଗଳିବା ପାଇଁ
ଆସିଥିଲେ ଶ୍ରୀଜନକ ମିଥିଲାର ସାଇଁ
ଉତ୍ସବ-ଆନନ୍ଦେ ଏଥି ଗମି ଲଗ୍ନ ବାଜ
ବାହୁଡିଲେ ମିଥିଲାକୁ ଆଜ ନରପାଳ ।
ତେଣୁ ସୀତା ଦେବୀ ଆଜ ଏକାନ୍ତ ବିମନା
କରିବାକୁ ତାହାଙ୍କର ଦୁଃଖ ସାନ୍ତ୍ୱନା
ମହାରାଜ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ତେଜି ଧର୍ମାସନ
ଏହିକ୍ଷଣି ବିଜେ କଲେ ସୀତାଙ୍କ ଭବନ ।

(ସୂତ୍ରଧାର ଓ ନଟ ଉଭୟଙ୍କର ପ୍ରସ୍ଥାନ)

(ତଦନନ୍ତର ଆସନସ୍ଥ ରାମ ଓ ସୀତାଙ୍କର ପ୍ରବେଶ)

ରାମ—ଦେବି, ଶାନ୍ତ ହୁଅ । ଗୁରୁଜନମାନେ ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଶୁଭ ଯିବାକୁ ଆଜ୍ଞା କରନ୍ତି ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ବିଳମ୍ବ କରିବେ?

ସାଗ୍ରହ ଗୃହସ୍ଥ ଭବ ପିତା ମହାମତି
ହୋମ ଆଦି ଅନୁଷ୍ଠାନେ ନିରନ୍ତର ବ୍ରତ
ଲଭିଲେ ସେ ମହାବ୍ରତ ହେବ ଅବଲମ୍ବ
[illegible]

ସୀତା—ନାଥ, ମୁଁ କି ତାହା ଜାଣେ ନାହିଁ? ତେବେ କାହିଁକି କେଜାଣି ବନ୍ଧୁଜନଙ୍କ ବିଚ୍ଛେଦରେ ମନ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସନ୍ତାପିତ ହୁଏ ।

ରାମ—ସେ କଥା ସତ, ସଂସାରର ଏହିସବୁ ମର୍ମଭେଦୀ କଷ୍ଟ ଦେଖି ଧ୍ୟାନଶୀଳ ମୁନିମାନେ ସମସ୍ତ ସଂସାରସକୁ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ବନବାସୀ ହୋଇ ଶାନ୍ତି ଲାଭ କରନ୍ତି ।

କଞ୍ଚୁକୀ—(ପ୍ରବେଶ କରି) ରାମ ଭଦ୍ର (ଏହି ଅର୍ଦ୍ଧୋକ୍ତି କରି ଶଙ୍କିତ ଭାବରେ) ମହାରାଜ!

ରାମ—(ଅଳ୍ପ ହସି) ତୁମ୍ଭେ ପିତାଙ୍କ ସମୟର ଲୋକ, ମୋତେ କେବଳ ରାମ ଭଦ୍ର ବୋଲି ଡାକିବା ତୁମ୍ଭ ମୁଖରେ ଶୋଭା ପାଏ । ପୂର୍ବ ଅଭ୍ୟାସ ଅନୁସାରେ ମୋତେ ସର୍ବଦା ଡାକିବ ।

କଞ୍ଚୁକୀ—ଋଷ୍ୟଶୃଙ୍ଗ ମୁନିଙ୍କ ଆଶ୍ରମରୁ ଅଷ୍ଟାବକ୍ର ଆସିଛନ୍ତି ।

ସୀତା—ତେବେ ଆଉ ବିଳମ୍ବ କାହିଁକି?

ରାମ—ତାଙ୍କୁ ଶୀଘ୍ର ଘେନି ଆସ ।

କଞ୍ଚୁକୀ—ଯେ ଆଜ୍ଞା ମହାରାଜ! (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଅଷ୍ଟାବକ୍ର—(ପ୍ରବେଶ କରି) ତୁମ୍ଭ ଦୁହିଙ୍କର ମଙ୍ଗଳ ହେଉ!

ରାମ—ପ୍ରଣାମ! ଆସନରେ ବସନ୍ତୁ ।

ସୀତା—ପ୍ରଣାମ! ଗୁରୁଜନମାନେ ଭଲ ଅଛନ୍ତି ତ? ଆର୍ଯ୍ୟା ଶାନ୍ତା କୁଶଳରେ ଅଛନ୍ତି ତ?

Digitized by srujanika@gmail.com

ରାମ—ଭଗବାନ୍ ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ସମ୍ପ୍ରତି ଋଷ୍ୟଶୃଙ୍ଗ ଓ ଭଗିନୀ ଶାନ୍ତାଙ୍କର ଯଜ୍ଞ ନିର୍ବିଘ୍ନରେ ଚଳୁଛନ୍ତି ?

ସୀତା—ସେ ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ମନେ କରନ୍ତି ନା ?

ଆଙ୍ଗିରସ—(ଆସନରେ ବସି) ହଁ ସେ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ସ୍ମରଣ କରନ୍ତି । (ସୀତାଙ୍କ ପ୍ରତି) ଭଗବାନ୍ ବଶିଷ୍ଠ ମୁନି ତୁମକୁ ଏହି କଥା କହିଛନ୍ତି,

ହେ ସୀତେ ଜନନୀ ତବ ଦେବୀ ବସୁମତୀ
ପ୍ରଜାପତି ସମ ପିତା ଜନକ ନୃପତି
ଯେ ରାଜକୁଳର ବଧୂ ଅଟ ତୋ ନନ୍ଦିନୀ
ସେହି କୁଳେ ଗୁରୁ ମୁହିଁ ଶୁଣି ଦିନମଣି ।

ମୁଁ ଆଉ କି ଆଶୀର୍ବାଦ କରିବି ? ତୁମେ ବୀର ପ୍ରସବିନୀ ହୁଅ, ମୋର ଏହି ଆଶୀର୍ବାଦ ।

ରାମ—ଭଗବାନ୍ ବଶିଷ୍ଠଦେବ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଅନୁଗୃହୀତ କରିଅଛନ୍ତି ।

ସାଧାରଣ ସାଧୁଜନେ କହନ୍ତି ଯେ କଥା
ଅର୍ଥ ଅନୁସରେ ତାହା ସଂସାରେ ସର୍ବଥା
କିନ୍ତୁ ଆଦ୍ୟ ଋଷି ମୁଖୁ ସ୍ଫୁରିଲା ଯେ ବାଣୀ
ତା ପଛେ ଗୋଡାଏ ଅର୍ଥ, ସେ ଅବ୍ୟର୍ଥ, ଜାଣି ।

ଆଙ୍ଗିରସ—ହେ ରାଜନ୍ ! ଭଗବତୀ ଅରୁନ୍ଧତୀ କୌଶଲ୍ୟାଦି ଦେବୀମାନେ ଶୁଣି ଶାନ୍ତା, ଏମାନେ ବାରମ୍ବାର କହିଛନ୍ତି, ସୀତା ଦେବୀ ଅନ୍ତଃସତ୍ତ୍ୱା ଅଛନ୍ତି, ତାଙ୍କର ଯାହା ଯାହା ଅଭିଳାଷ ହେବ, ତାହା ତତ୍କ୍ଷଣାତ୍ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରାଇବ ।

ରାମ—ସେ ଯେତେବେଳେ ଯାହା କହନ୍ତି, ତାହା କରା ଯାଉଅଛି ।

ଆଙ୍ଗିରସ—ଆଉ ଦେବୀଙ୍କର ନିଣ୍ଡଦେଇ ଋଷ୍ୟଶୃଙ୍ଗ ଦେବୀଙ୍କ କହି ପଠାଇଛନ୍ତି, "ବତ୍ସେ ଗର୍ଭବତୀ ବୋଲି ତୁମକୁ ଆଣି ପାରି ନାହିଁ । ବତ୍ସ ରାମଭଦ୍ର ମଧ୍ୟ ତୁମର ଚିତ୍ତ-ବିନୋଦନ ଲାଗି ସେଠାରେ ଅଛନ୍ତି, ଆମ୍ଭେମାନେ ଶୀଘ୍ର ତୁମ କୋଳରେ ପୁତ୍ର ଦେଖି ସୁଖୀ ହେବୁଁ ।

ରାମ—(ଉଠି ବସି) ତାଙ୍କର କଥା ଫଳୁ । ଗୁରୁଦେବ ବଶିଷ୍ଠ ମୋ ପ୍ରତି କିଛି ଆଜ୍ଞା କରିଛନ୍ତି କି ?

ଆଙ୍ଗିରସ—ଭଗବାନ୍ ବଶିଷ୍ଠ କହିଛନ୍ତି,

ଜାମାତାଙ୍କ ଯଜ୍ଞ ପୋଷୁଁ ଅନ୍ନ ବୁଝେ ଯତ
ନିଜ ରାଜ୍ୟେ ତୁମେ ସମ ନିଜ ମନ୍ତ୍ରିପତି
ସର୍ବଦା ନିଯୁକ୍ତ ହବ ପ୍ରଜାନୁରଞ୍ଜନେ
ତେଣୁ ହେ ଲଭିବ ଯଶ-ଅକ୍ଷୟ ଭୁବନେ ।

ରାମ—ଗୁରୁଦେବ ବଶିଷ୍ଠ ଯାହା ଆଜ୍ଞା କରିଛନ୍ତି ତାହା ମୋର ଶିରୋଧାର୍ଯ୍ୟ ;

ପ୍ରଜା ରଞ୍ଜନାର୍ଥେ ମୁହିଁ ନିବର, ସ୍ନେହ ଦୟା ସ୍ପୃଶି ସୀତା ଅନିର
ପାରିଲି ବସିଛି ଅନାୟାସରେ । ଏ ମୋ ପୁଣ୍ୟ ବ୍ରତ ଏ ଭୁବନରେ ।

ସୀତା—ଆର୍ଯ୍ୟପୁତ୍ର ! ଏଇଥିପାଇଁ ସିନା ଲୋକେ ତୁମକୁ ରଘୁକୁଳ—ଧୁରନ୍ଧର ବୋଲି କହନ୍ତି ।

ରାମ—କିଏ ଅଛି ? ଯାଅ, ଭଗବାନ୍ ଆଙ୍ଗିରସ [illegible] ବିଶ୍ରାମ କରାଅ,

ଆଙ୍ଗିରସ—(ଉଠି ପରକ୍ରମ କରି) [illegible] ଉପସ୍ଥିତ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଲକ୍ଷ୍ମଣ—(ପ୍ରବେଶ କରି) ଆର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ଜୟ ! ସେହି ଚିତ୍ରକର ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଉପଦେଶ ଅନୁସାରେ ଏହି ଚିତ୍ରପଟରେ ଆର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ଚରିତ୍ର ଚିତ୍ର କରି ଆଣିଛି । ଦେଖନ୍ତୁ,

ରାମ—ବତ୍ସ ! ଏହାଙ୍କର ଦୁଃଖ ଦୂର କରି ତାଙ୍କ ମନୋରଞ୍ଜନ କରିବାର ବେଶ୍ ଉପାୟ ତୁମେ ଜାଣ । ଏଥିରେ କେତେଦୂର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚିତ୍ର ହୋଇଛି ?

ଲକ୍ଷ୍ମଣ—ଦେବୀଙ୍କର ଅଗ୍ନିଶୁଦ୍ଧି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ।

ରାମ—ଅଜଳ ଶୁଦ୍ଧ ଯାର କି ଜୋଡ଼ା ତାହାର ଅନ୍ୟ ପାବନେ
କିବା ଗଥୋଦକେ, ଅଥବା ପାବକେ, ଶୋଧେ ଭୁବନେ ?

ହେ ଦେବି ! ପବିତ୍ର ଯଜ୍ଞ ଭୂମିରୁ ତୁମ୍ଭର ଜନ୍ମ, ତୁମେ ଚିର ପବିତ୍ର ; କିନ୍ତୁ ହାୟ, ତୁମ ବିଷୟରେ ଏହି ଲୋକାପବାଦ ଯାବଜ୍ଜୀବନ ରହିଲା !

ବିଶ୍ୱ ହେତୁହେଁ ପ୍ରଜାରଞ୍ଜନ ବ୍ରତ
ପାଳନ୍ତି କୁଳ-ଧନ ଜନେ ସମ୍ପ୍ରତ ।
ତେଣୁ କହିଛି ଯାହା ଅପ୍ରିୟ ବାଣୀ
ନୁହେ ତା ତବ ଯୋଗ୍ୟ ହେ ଦୁଃଖରାଣି ।
ଶିରେ ସୁରଭି ପୁଷ୍ପ-ଧାରଣ ବିଷ
ପଦେ ଦଳିବା ତାକୁ ଅଟେ ଅବିଷ ।

ସୀତା—ସେ ଯାହା ହେବାର ହେଉ । ଆସ ଏବେ ଚିତ୍ର ଦେଖିବା (ଉଠି ପରକ୍ରମ କରି)

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲକ୍ଷ୍ମଣ—ଏଇ ସେହି ଚିତ୍ର ।

ସୀତା—(ନିରୀକ୍ଷଣ କରି) ଉପରେ ସେ ଗୁଡ଼ିକ କଣ? ବୋଧ ହେଉଛି ସତେ ଯେମନ୍ତେ ସେମାନେ ଆର୍ଯ୍ୟ ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ସ୍ତୁତି କରୁଚନ୍ତି!

ଲକ୍ଷ୍ମଣ—ସେଗୁଡ଼ିକ ମନ୍ତ୍ରପୂତ ଜୃମ୍ଭକାସ୍ତ୍ର । ପୂର୍ବେ କୁଶାଶ୍ୱ ମୁନି ସେ ଗୁଡ଼ିକ ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ମୁନିଙ୍କୁ ଦେଇଥିଲେ । ପରେ ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ମୁନି ପ୍ରସନ୍ନ ହୋଇ ତାଡ଼କା ବଧ ସମୟରେ ଆର୍ଯ୍ୟଙ୍କୁ ଦାନ କଲେ ।

ରାମ—ଦେବ ! ସେହି ଦିବ୍ୟାସ୍ତ୍ରମାନଙ୍କୁ ନମସ୍କାର କର ।

ଦ୍ରୁତାଦ ଦେବଗଣ ଦାନବ-ଅରି ବେଦ ହିତାର୍ଥେ ସାର ତପ ଆଚରି
ଲଭିଲେ ଅବଶେଷେ ସେ ଅସ୍ତ୍ରମାନ ନିଜର ତପୋମୟ ତେଜ-ସମାନ ।

ସୀତା—ଅସ୍ତ୍ରଦେବତାମାନଙ୍କୁ ନମସ୍କାର ।

ରାମ—ଏଣିକି ସେ ଅସ୍ତ୍ରଗୁଡ଼ିକ ତୁମ ସନ୍ନ[illegible] ହେବ ।

ସୀତା—ଏ ତୁମର ଅନୁଗ୍ରହ ।

ଲକ୍ଷ୍ମଣ—ଆର୍ଯ୍ୟେ, ଏଇ ମିଥିଳା ବୃତ୍ତାନ୍ତ ।

ସୀତା—(ଆନନ୍ଦରେ) ଏହା ଯେ ଧନୁର୍ଭଙ୍ଗର ଚିତ୍ର!

ନବ ବିକଶିତ ନୀଳକମଳ ସଦୃଶ ଶ୍ରୀତନୁ ସ୍ନିଗ୍ଧ ଶ୍ୟା[illegible]
ଅର୍ଦ୍ଧମୁକ୍ତ ଶିରେ ଶୋଭେ ଶିଖଣ୍ଡ ହସ୍ତେ ଧରିଛନ୍ତି ହର-କୋଦଣ୍ଡ
ହେଲେ ଭଙ୍ଗ ଧନୁ ଉଚ୍ଚ ମୋ ନାଥ ଗ୍ରହିଛନ୍ତି ହର୍ଷେ ବିସ୍ମୟେ ତାତ ।

ଲକ୍ଷ୍ମଣ—ଆର୍ଯ୍ୟେ, ଦେଖ ଦେଖ, ତୁମର ପିତା ଓ ତାଙ୍କ କୁଳପୁରୋହିତ ଶତାନନ୍ଦ ଜପରେ ଆମପକ୍ଷର ବଶିଷ୍ଠାଦି ମାନ୍ୟ ଲୋକମାନଙ୍କର ଅର୍ଚ୍ଚନା କରୁ-ଅଛନ୍ତି ।

ରାମ—ହଁ ! ଏହା ଦେଖିବାର ଯୋଗ୍ୟ ।

ଏ ସମ୍ବନ୍ଧ ଜନକ ଓ ରଘୁଙ୍କ କୁଳର
ନୁହଇ କାହାର ପ୍ରିୟ ଏହି ଭୁବନର ?
ମଧ୍ୟସ୍ଥ ଭୂପରେ ସହିଁ କୁଶିକ ନନ୍ଦନ
କରୁଛନ୍ତି ସମ୍ପ୍ରଦାନ ଅବର ଗ୍ରହଣ ।

ସୀତା—ଏଇ ତୁମେ ଗୃହ ଭାଇ ସେ ସମୟରେ ଗୋଦାନ ମଙ୍ଗଳ ବିଧି ସାରି ବିବାହ ଦୀକ୍ଷିତ ହୋଇ ବସି-ଅଛ । ଅହା, ମତେ ଲାଗୁଛି, ଯେମନ୍ତ କି ସେହି ସମୟରେ ଆଉ ସେହି ସ୍ଥାନରେ ମୁଁ ଏବେ କି ଅଛି ।

ରାମ—ହଁ, ମୋତେ ବି ସେହିପରି ଲାଗୁଛି ।

ଲାଗୁଛି, ଅଗତ ଯେହେ ଘଟି ସେ ସମୟ
ଯେବେ ଶତାନନ୍ଦ ଋଷି ଗୋତମ ତନୟ
ଅର୍ପିଲେ ମୋ ହସ୍ତେ ଯାହା ସେ ଶ୍ରୀକର ଭବ,
ବନ୍ଦନ—ମଣ୍ଡିତ, ମୋର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଉତ୍ସବ ।

ଲକ୍ଷ୍ମଣ—ଏଇଟି ଆର୍ଯ୍ୟା ଜାନକୀଙ୍କର ଛବି, ଏଇଟି ଆର୍ଯ୍ୟା ମାଣ୍ଡବୀଙ୍କର ଆଉ ଏଉଟି ବଧୂ ଶ୍ରୁତକୀର୍ତ୍ତିଙ୍କର ।

ସୀତା—ବତ୍ସ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ! ଆଉ ଏ ଛବିଟି କାହାର ?

ଲକ୍ଷ୍ମଣ—(ଲଜ୍ଜିତ ହୋଇ, ଅଳ୍ପ ହସି, ମୁଖ ଫେରାଇ ସ୍ୱଗତ) ଓଃ, ଆର୍ଯ୍ୟା ଉର୍ମିଳା କଥା ପଚାରୁଚନ୍ତି । ହଉ, ଚିତ୍ରର ଅନ୍ୟଅଂଶ ଦେଖାଇ ଦିଏଁ । (ପ୍ରକାଶରେ) ଆଉ ଗୋଟିଏ ଅଂଶ ଦେଖନ୍ତୁ, ଭଗବାନ ପରଶୁରାମ ।

[illegible] ମୋର ଭୟ

[illegible]ମସ୍ତେ ।

ଲକ୍ଷ୍ମଣ—ଆର୍ଯ୍ୟେ, ଦେଖ, ଆର୍ଯ୍ୟ ପରଶୁରାମଙ୍କ ଯୁଦ୍ଧରେ—

(ଏହି ଅର୍ଦ୍ଧୋକ୍ତି କରନ୍ତେ)

ରାମ—(ଅଳ୍ପ ବିରକ୍ତିଭାବରେ) ଆଃ, ଆହୁରି ତ ଅନେକ ଦେଖିବାର ଅଛି, ସେ ସବୁ ଦେଖାଅ ।

ସୀତା—(ପ୍ରମଙ୍ଗଅଡ଼କୁ ପ୍ରୀତ ଓ ବିସ୍ମୟ ସୂଚକ ଅନାଇ) ନାଥ, ଏଇ ବିନୟ ଗୁଣରେ ଆହା ତୁମେ କେତେ ଶୋଭା ପାଉଚ ।

ଲକ୍ଷ୍ମଣ—ଏଇ ଆମର ଅଯୋଧ୍ୟା ପ୍ରବେଶର ଚିତ୍ର ।

ରାମ—(ସାଶ୍ରୁ ନୟନରେ) ଆହା ମନେ ପଡ଼ୁଚି, ସେ ସମ-ୟର କଥା ସବୁ ମନେ ପଡ଼ୁଚି ।

ଥିଲେ ପିତୃଦେବ ଉବେ, ନବ ବିବାହ-ଉତ୍ସବେ
ବି ଫୁଲକେ ପୂରିଥିଲା ସବୁର ପ୍ରାଣ ।
ମାତାଙ୍କ ସ୍ନେହ-ଆଦର, କାହିଁ ତାର ପଟାନ୍ତର
ଆହା ଚାଇ ଯାଇଅଛି ସେ ଦିନମାନ ।
ବିଶୋଷ୍ଟ ବାଳିକା ଆହା ଜାନକୀ ସେକାଳେ
ଶୋଭିତ କପୋଳ-ପ୍ରାନ୍ତ ସୂକ୍ଷ୍ମ କେଶମାଳେ ।
କୁନ କଳି ସମ ଦନ୍ତ-ପଂକ୍ତି ବି ସୁନ୍ଦର ।
ସେ ନିର୍ମଳ ମୁଖପଦ୍ମ କିବା ମନୋହର ।
ଚନ୍ଦ୍ରିକା ପରିବ ଶୁଭ୍ର ଚାରୁ ସେ ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗ,
ସହଜ ସୁନ୍ଦର କିବା ତାର ଲୀଳା ରଙ୍ଗ ।
ଦେଖି ଯାହା ଜନନୀ ଏ ମହା ଦୌତ୍ୟରେ
ହେଉଥିଲେ ଆନନ୍ଦିତ ବିମଳ ଅନ୍ତରେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲକ୍ଷ୍ମଣ—ଏ ମନ୍ତ୍ରଭାଗ—

ରାମ—(କିଛି ଉତ୍ତର ନ ଦେଇ ଅନ୍ୟଅଡ଼କୁ ଦେଖାଇ) ହେ ଦେବ ! ଦେଖ,

ଶୃଙ୍ଗବେର ପୁରେ, ନିଷାଦ ସ୍ୱଜନ
ଗୁହ ସଙ୍ଗେ ରେଣ ସହିଁ
ସେ ଇଙ୍ଗୁଦ ତରୁ, ଦେଖ ଦେଖ ଦେବ
ସା ମୂଳେ ଥିଲ ଗୋ ରହି ।

ଲକ୍ଷ୍ମଣ—(ହସି ସ୍ୱଗତ) ହୁଁ, ମଧ୍ୟମ ମାତା କୈକେୟୀଙ୍କ କଥା ଆର୍ଯ୍ୟ ଏକ ବେଳକେ ଭୁଲିଗଲେ ।

ସୀତା—ନାଥ, ଏ ତ ତୁମ୍ଭର ଜଟାବନ୍ଧନର ଚିହ୍ନ ।

ଲକ୍ଷ୍ମଣ—ଯେତେଦେଇ ରାଜ୍ୟରାଜ୍ୟ ବିଷ୍ଣୁ ବସ୍ତ୍ରରେ
ଯେ ବନ ପ୍ରସ୍ଥାନ କ୍ରତ ବହୁ ଅସ୍ୱାସରେ ।
[illegible]

ବାଲ୍ଲେ [illegible]

ସୀତା—ଏ ପ୍ରସନ୍ନ-ପବିତ୍ର-ସଲିଲା ଭାଗୀ

ରାମ—ରଘୁକୁଳେଶ୍ୱର ଗଙ୍ଗେ, ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ମୋର ନମସ୍କାର ।

ଅରମ୍ଭିଲେ ଅଶ୍ୱମେଧ ସଗର ସ୍ୱଜନ,
ଅଶ୍ୱ ଅନ୍ୱେଷଣେ ବ୍ୟଗ୍ର ତାଙ୍କ ପୁତ୍ରଗଣ
ଧାଇଁଲେ ଭେଦିଣ ମହୀ ପାତାଳ ପ୍ରଦେଶେ ।
କପିଳ ମୁନିଙ୍କ ରୋଷେ ଭସ୍ମ ହେଲେ ଶେଷେ
କଠୋର ତପସ୍ୟା ବହି ରଥୀ ଭଗୀରଥ
ଆଣିଲେ ମା ଗଙ୍ଗେ ତୋତେ ଏ ଅରଣ୍ୟ ପଥ ।
ଉଦ୍ଧାରିଲେ ଭାସିରଥୀ ତୋର ପୁଣ୍ୟ ଜଳେ
ସେ ସ୍ୱର୍ଗପୁ ଚିରଦିନ ପୂଜକ ସକଳେ ।
କୁଳଦେବତା ମା ଗଙ୍ଗେ, ତୁମେ ମଧ୍ୟ ଅବୁଝ-ଙ୍କ ପକ୍ଷ ତୁମର ଏହି ପୁତ୍ରବଧୂ ସୀତାଙ୍କର କଲ୍ୟାଣକୁ ସର୍ବଦା ମନାସୁଥାଅ ।

ଲକ୍ଷ୍ମଣ—ଆର୍ଯ୍ୟେ, ଚିତ୍ରକୂଟକୁ ଯିବା ବାଟରେ ଏହି ସେହି ଶ୍ୟାମବଟ ନାମେ ଯମୁନାତୀରସ୍ଥ ମହାବୃକ୍ଷ, ଯାହା ମହାମୁନି ଭରଦ୍ୱାଜ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଦେଖାଇ ଦେଇଥିଲେ ।

ସୀତା—ଆର୍ଯ୍ୟପୁତ୍ର ! ଏ ସ୍ଥାନଟି ତୁମ ମନେ ଅଛି ତ ?

ରାମ—ପ୍ରିୟେ, ସେ କି ମନରୁ ପାସୋରିବି ?

କମଳ-ମୃଣାଳ ସମ କୋମଳ ସୁନ୍ଦର
ପଥ-ଶ୍ରମେ ପରିଶ୍ରାନ୍ତ ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗ ତୁମ୍ଭର
ନିହ ମୋ ବକ୍ଷରେ ଯାତ ଅଙ୍ଗନ ଭରେ
ନିଦ୍ରିତ ଥିଲ ଗୋ ଦେବ ସୁଖେ ଏ ସ୍ଥାନରେ ।

ଲକ୍ଷ୍ମଣ—ଏଠାରୁ ବିନ୍ଧ୍ୟାଟବୀର ଆରମ୍ଭ । ଏହିଠାରେ ବିରାଧ ରାକ୍ଷସ ସଙ୍ଗେ ଭେଟ ହୋଇଥିଲା ।

ସୀତା—ସେ କଥା ଥାଉ । ଏଇ ଦେଖ ଦକ୍ଷିଣାରଣ୍ୟ ପ୍ରବେଶ ସମୟରେ ଆର୍ଯ୍ୟପୁତ୍ର ତାଲପତ୍ର-ଛତା ଧରିଛନ୍ତି ।

ରାମ—ଗିରି ନିର୍ଝରିଣୀ ତଟେ ଏହି ସେହି ଉପୋବନ,
ଅଶ୍ରମ ପାଦପ ପଣେ ଗ୍ରୀଷ୍ମାମସ୍ୱ ସୁଶୋଭନ ।
ଯହିଁ ଗୃହ ମୁନିଗଣ ମୀବାରକ୍ତ-ବିତରଣେ
ପବିତ୍ର ଅତିଥ୍ୟ କ୍ରତ ସଦା ପାଳନ୍ତି ଯତନେ ।

ଲକ୍ଷ୍ମଣ—ଏଇ ସେହି ଜନସ୍ଥାନ-ମଧ୍ୟଗତ ପ୍ରସ୍ରବଣ ଗିରି । ଗୁରୁତ୍ୱ ତରୁ-ସମାଚ୍ଛନ୍ନ ସ୍ୱର୍ଗ ଶ୍ୟାମଳ-ଅରଣ୍ୟ ପ୍ରାନ୍ତରୁ [illegible] ଗୋଦାବରୀ ନଦୀ ଗିରିନ୍ଦ୍ର କନ୍ଦରକୁ କଳ କଳ ଧ୍ୱନିରେ ନିନାଦିତ କରୁଅଛି । ସଜଳ ମେଘମାଳା ଗିରି ଦେହ ମଣ୍ଡିତ କରି ତାହାକୁ ନୀଳକାନ୍ତିକୁ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଦୁତିତ କରୁଅଛି ।

ରାମ—ମନେପଡ଼ୁଛି କି ସୀତେ ? ଏ ରମ୍ୟ ଭୂଧରେ
ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କ ସେବାଗୁଣେ ଥିଲୁ କି ସୁଖରେ !
ପୁଣ୍ୟ ଗୋଦା ନୀରେ ସ୍ନାନ, ତା ତଟେ ବିହାର
ମୋ [illegible] ପଡ଼ୁଛି ପ୍ରିୟେ ଶତ ଶତ ବାର ।
ତୁଜେ ତୁଜ ଉଡ଼ା ବୃତ ଗାଢ ଆଲିଙ୍ଗନେ,
ଗଣ୍ଡେ ଗଣ୍ଡ ଲଗ୍ନ କରି ମଧୁର ମିଳନେ,
ଏହିଭାବେ କଥା କହୁଁ କହୁଁ ଅବରତେ
ପାହିଗଲା ବିଭାବରୀ ଅମ୍ଭ ଅଜାଣତେ ।

ଲକ୍ଷ୍ମଣ—ଏଇ ଦେଖ, ପଞ୍ଚବଟୀରେ ସୂର୍ପଣଖା ।

ସୀତା—ହା ଆର୍ଯ୍ୟପୁତ୍ର ! ତୁମସଙ୍ଗେ ଦେଖା ଏତିକ ସେନା ।

ରାମ—ତୁମେ ଭୟ କାହିଁକି କରୁଛ ? ଏହା ତ କେବଳ ଚିତ୍ର ।

ସୀତା—ଯାହା ହଉ, ଦୁର୍ଜ୍ଜନଉ ନାମରେ ସୁଦ୍ଧା ଡର ମାଡେ ।

ରାମ—କି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ! ଘଟଣାଟି ଏତେକାଳ ପରେ ସୁଦ୍ଧା ବର୍ତ୍ତମାନପରି ଲାଗୁଛି ।

ଲକ୍ଷ୍ମଣ—ବନକର ମାୟା ମୃଗ ରଚିଣ ପକ୍ଷସେ
ଯାହା ବଲେ, ଅଦ୍ୟାପି ତା ବ୍ୟଥାଇ ମାନସେ ।
ଯଥୋଚିତ ପ୍ରତିକାର ହେଲେହେଁ ତାହାର
ମନ୍ଦ ବେଳେ ଯାଉ ନାହିଁ ସେ ଘୋର ଦ୍ୱାପାର ।
ଆର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ବିକଳ ଖେଦେ ସ୍ତବ୍ଧ ଚରାଚର
ଜାନକୀ ପାଷାଣ, ଫାଟେ ଲୁଲିଶ ଅନ୍ତର ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ସୀତା—(ସାଶ୍ରୁନୟନରେ ସ୍ୱଗତ)—ହା ନାଥ ରଘୁକୁଳାନନ୍ଦ, ମୋ ଲାଗି କେତେ ଦୁଃଖ ପାଉଚ ।

ଲକ୍ଷ୍ମଣ—(ରାମଙ୍କ ଅଡ଼ଲୁ ଅନାଇ)

ମୁକ୍ତା ଗୋଟି ଛୋଟି ଯଥା ଛିଣ୍ଡି ଗଲେ ହାର
ଖସି ପଡ଼େ ଭୂମି ପରେ ତେସନ ପ୍ରକାର
ହେ ଆର୍ଯ୍ୟ ନୟନୁ ତବ ଝରେ ଅଶ୍ରୁ ଜଳ
କେମନ୍ତେ କରୁଛ ଅହା ସିକ୍ତ ମହୀତଳ ।
ରୋଧିଲେହେ ଶୋକାବେଗ ସେ ମର୍ମ୍ମ ବେଦନା
ଓଷ୍ଠ ନାସା-ଧ୍ୱଜ-ବର୍ଣ୍ଣ ପଡ଼ୁଅଛ ଜଣା ।

ରାମ— ପ୍ରତିକାର ବାଞ୍ଛା ହୃଦେ ଧରି ସେ କାଳରେ
ସହିଥିଲି ସେ ଦାରୁଣ ଶୋକ ଏ ଅନ୍ତରେ
ଆଜ ପୁଣି ନବ ଭାବେ ଚିତ୍ତ ବରଷଣେ
ଜଳି ଉଠୁଅଛି ସେହି ଦୁଃଖାଗ୍ନି ଏ ମନେ ।

ସୀତା—(ସ୍ୱଗତ) ହାୟ ହାୟ ! ମୋ ମନ ବି ଆଜ ଆର୍ଯ୍ୟ-ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ହରାଇଲା ପରି ବଡ଼ ବିକଳ ହେଉଛି ।

ଲକ୍ଷ୍ମଣ—(ସ୍ୱଗତ) ହଉ, ଯାଙ୍କୁ ଅଉ ଗୋଟିଏ କିଛି ବିଷୟ ଦେଖାଇବି (ଚିତ୍ରପଟ ଅଡ଼ଲୁ ଅନାଇ ପ୍ରକାଶ୍ୟରେ) ଏ ମନ୍ଦରାଚଳ-ପୁରାଣ ଗୃଧ୍ରରାଜ ପୂଜନୀୟ ତାତ ଜଟାୟୁ । ଏଇଠାରେ ତାଙ୍କ ବିକ୍ରମ କଥା ଚିତ୍ରିତ ହୋଇ-ଅଛି ।

ସୀତା—ହା ତାତ ଗୃଧ୍ରରାଜ ! ତୁମେ ସମ୍ପ୍ରତି ବାତ୍ସଲ୍ୟର ପରାକାଷ୍ଠା ଦେଖାଇ ଅଛ ।

ରାମ—ହା ତାତ ଜଟାୟୁ ! ତୁମ ପରି ମହାତୀର୍ଥରୂପ ସାଧୁ ଅଉ କି କାହିଁ ମିଳିବେ ?

ଲକ୍ଷ୍ମଣ—ଦେଖ, ଜନସ୍ଥାନର ପଶ୍ଚିମ ଦିଗରେ ଏଇ ସେହି ଚିତ୍ରକୂଟବାନ୍-ନାମକ ଦଣ୍ଡକାରଣ୍ୟର ଗୋଟିଏ ଭୂଭାଗ । ଏଇଥିରେ କବନ୍ଧ ରାକ୍ଷସର ବସତି ସ୍ଥଳ ଏଇ ଦେଖ ଋଷ୍ୟମୂକ ପର୍ବତରେ ମତଙ୍ଗ ମୁନି-ଙ୍କର ଆଶ୍ରମ । ଏଇ ସିଦ୍ଧ ଶବରୀ ଶ୍ରମଣାଙ୍କର ଛବି । ଆଉ ଏ ପମ୍ପା ନାମେ ସରୋବର ।

ସୀତା—ଯେଉଁଠାରେ ଆର୍ଯ୍ୟପୁତ୍ର ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧରି ନ ପାରି ମୁକ୍ତ କଣ୍ଠରେ କାନ୍ଦିଥିଲେ ?

ରାମ—ଦେବି, ଏ ପମ୍ପା ସରୋବର ଅତ୍ୟନ୍ତ ରମଣୀୟ ।

କ୍ରୀଡ଼ାମତ୍ତ ହଂସ— କଳ କଳ ନାଦେ
ପୂରିତ ଏ ସରୋବର ।
ତାଙ୍କର ଡେଣାର ସବଳେ କମ୍ପିତ
ସନାଳ ପଦ୍ମ ନିକର ।
ନୀଳ କୁବଳୟେ ବିମଣ୍ଡିତ ପୁଣି
ସେ ସରସୀ ଠାବେ ଠାବେ
ସେ ବିଚିତ୍ର ଶୋଭା ଦେଖିଥିଲା ନେତ୍ର
ଘୋର ଶୋକାକୁଳ ଭାବେ ।
ଏବେ ଅଶ୍ରୁବନ୍ଧ ପଡ଼ନ୍ତେ ନୟନୁ
ଅଉ ଦେଖିଲା ପୁଣି
ସେହି ଅବସରେ ଦେଖିଥିଲି ପ୍ରିୟେ
ଏ ମନୋଜ୍ଞ ବନଭୂମି ।

ଲକ୍ଷ୍ମଣ—ଏ ଆର୍ଯ୍ୟ ହନୁମାନ୍ ।

ସୀତା—ହଁ, ଏଇସେ ମହାତ୍ମା ମହୋପକାରୀ ମାରୁତ, ଯେ ଚିରସନ୍ତପ୍ତା ଏଇ ଦୁଃଖିନୀର ଉଦ୍ଧାର ଲାଗି କେତେ ଯତ୍ନ କରିଥିଲେ ।

ରାମ—ସାର ଭୁଜବଳେ ଧନ୍ୟ, ଅମ୍ବେ ସବେ, ଅବର ଭୁବନ
ସେହି ଏହି ମହାବାହୁ ମହାବୀର ଅଞ୍ଜନା—ନନ୍ଦନ ।

ସୀତା—ବତ୍ସ ! ଏ ପର୍ବତଟିର ନାମ କଣ ? ଯାହାରେ କଦମ୍ବ ବୃକ୍ଷଗୁଡ଼ିକ ପୁଷ୍ପରେ ମଣ୍ଡିତ ହୋଇଅଛି, ଆଉ ମୟୂରମାନେ ନୃତ୍ୟ କରୁଛନ୍ତି ? ହାୟ ଗୋଟିଏ ବୃକ୍ଷମୂଳରେ ଆର୍ଯ୍ୟପୁତ୍ର ମୂର୍ଚ୍ଛିତ ପରି ଦିଶୁ-ଛନ୍ତି । ତୁମେ ତାଙ୍କୁ ଧରି ଆଣୁଅଛ । ଆହା ତାଙ୍କ ଶରୀର କିପରି କୃଶ ଓ ମୁଖକାନ୍ତି କିପରି ମଳିନ । ସବୁ ଯାଇଅଛି କେବଳ ପୁଣ୍ୟ ତେଜର ଶ୍ରୀଟିକି ତୁଟି ନାହିଁ ।

ଲକ୍ଷ୍ମଣ—ଅର୍ଜ୍ଜୁନ କୁସୁମେ ସୁରଭି ମାଲ୍ୟବନ୍ତ ଏ ଶିର
ସା ଶିରରେ ନବ ମେଘର ସ୍ନିଗ୍ଧ ସୁନୀଳ ଶିରି ।

ରାମ—ଥାଉ ଥାଉ ବତ୍ସ, ସମ୍ଭାଳି ଅଉ ନ ପାରେ ପ୍ରାଣ
ବାହୁତ ଅଇଲା ବିପରୀତ ଶିବ ବଜ୍ରେଦ ବାଣ ।

ଲକ୍ଷ୍ମଣ—ଏଥିଉତ୍ତାରେ ଆର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ଆଉ କପି ରାକ୍ଷସମାନ-ଙ୍କର ଅସଂଖ୍ୟ ଅଦ୍ଭୁତ କର୍ମ୍ମମାନ ଚିତ୍ରିତ ହୋଇ-ଅଛି । ଆର୍ଯ୍ୟ ଶ୍ରାନ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେଣି । ତେବେ ଆଜ ବିଶ୍ରାମ କରନ୍ତୁ ।

ସୀତା—ଆର୍ଯ୍ୟପୁତ୍ର ! ଏଇ ସବୁ ଚିତ୍ର ଦେଖି ମୋ ମନରେ ଗୋଟିଏ ଅଭିଳାଷ ଜନ୍ମିଅଛି ।

ରାମ—କଣ କହ ?

ସୀତା—ମନ ହଉଛି ପୁଣି ସେହି ଶାନ୍ତ ଅରଣ୍ୟରେ ବୁଲନ୍ତି, ଆଉ ପବିତ୍ର ଶୀତଳ ଭାଗିରଥୀ ଜଳରେ ସ୍ନାନ କରନ୍ତି !

Digitized by srujanika@gmail.com

ରାମ—ବତ୍ସ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ।

ଲକ୍ଷ୍ମଣ—ଆଜ୍ଞା କରନ୍ତୁ ।

ରାମ—ଗୁରୁଜନମାନେ ସଂପ୍ରତି ଆଦେଶ କରିଛନ୍ତି, ସୀତା-ଙ୍କର ଯାହା ଅଭିଳାଷ ହେବ, ତାହା ତତ୍କାଳ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବ । ତେବେ ଶୀଘ୍ର ଏପରି ଗୋଟିଏ ରଥ ଆଣାଅ, ଯହିଁରେ ଦେହ ଦୋହଲିବ ନାହିଁ । ବେଶ ସୁଖରେ ଯାଇ ପାରିବେ ।

ଲକ୍ଷ୍ମଣ—ଯେ ଆଜ୍ଞା ।

ସୀତା—ନାଥ ତୁମେ ବି ମୋ ସଙ୍ଗରେ ଯିବ ।

ରାମ—କଠିନ ହୃଦୟେ, ଏହା ଶୁଣି ପଶୁରୁଚ ?

ସୀତା—ତାହାହେଲେ ମୋ ମନୋରଥ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବ ।

ରାମ—ପ୍ରିୟେ ଆସ, ଏହି ଶିଉଳି ପାଖରେ ଟିକିଏ ବସିବା ।

ସୀତା—ଆଉ, ଶ୍ରାନ୍ତ ହେଲୁରୁ ନିଦ୍ରାରେ ମୋ ଦେହ ଘାର ହେଉଚି ।

ରାମ—ତେବେ ମୋତେ ଅବଲମ୍ବନ କର ଏଇଠାରେ ଶୁଅ ।

ଚନ୍ଦ୍ରିକା-ଚୁମ୍ବିତ ତେଣୁ ବିଗଳିତ
ଚନ୍ଦ୍ରକାନ୍ତ ହାର ସମ
ଉଷ୍ଣ କ୍ଲାନ୍ତ ଯୋଗୁଁ, ସ୍ୱେଦ ବିନ୍ଦୁମୟ
ତବ ଭୁଜ ମନୋରମ ।
ସେହି ଭୁଜ ଲତା ମୋ କଣ୍ଠେ ଅରପି
ସୁଖେ ଶୁଅ ପ୍ରିୟତମେ
ନବ ସଞ୍ଜୀବନ ରସେ ମୋ ଜୀବନ
ସିକ୍ତ ହେଉ ମର୍ମେ ମର୍ମେ

(ସୀତାଙ୍କର ବାହୁ ନିଜ କଣ୍ଠରେ ରଖି ଆନନ୍ଦରେ) ପ୍ରିୟେ ଏ କଣ !

ସୁଖ କି ଦୁଃଖ ଏହା ନୁହଇ ବଳି,
ମୋହ ବା ନିଦ୍ରା କିବା ମନ୍ଦତା ଭଳି,
କିବା ଗରଳ ଦେହେ ଯାଉଛି ତରି,
ଇନ୍ଦ୍ରିୟଗଣେ ଅହା ବିମୂଢ଼ କରି ।
ତବ ସ୍ପର୍ଶର ଏ କି ଅଦ୍ଭୁତ ଗୁଣ
କ୍ଷଣେ ବୁଡାଏ ଜ୍ଞାନ ଚେତାଏ ପୁଣ

ସୀତା—(ହସି) ତୁମର ଅତୁଲ୍ୟ ସ୍ନେହ ଏଥିର ହେତୁ ଅନ୍ୟ କିଛି ନୁହେଁ ।

ରାମ— ହେ ପଦ୍ମ ନୟନେ ତବ ମଧୁର ବଚନ
ଅଟେ କଣ୍ଠାମୃତ ପୁଣି ହୃଦ ରସାୟନ ।
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ନିକରେ ମୁଗ୍ଧ କରଇ ଫୁଲବେ ।
ମ୍ଳାନ ଜୀବ କୁସୁମକୁ ଫୁଟାଏ ଫଳବେ ।

ସୀତା—ନାଥ ତୁମେ ଜେତେ ମିଷ୍ଟକଥା କହ ଜାଣ । ଆସ ଶୋଇବା (ଶଯ୍ୟା ପାଇଁ ଇତସ୍ତତଃ ଅବଲୋକନ)

ରାମ—ଆଉ କଣ ଖୋଜୁଚ ?

ବିବାହ ଦିନ ବାଲ୍ୟେ ପୁଣି ଯୌବନେ ।
ତୁମ୍ଭର ଶୟନାର୍ଥ ଗୃହେ ବା ବନେ ।
ଏ ବାହୁ ଉପଧାନ ଏହା ତୁମ୍ଭର ।
ତହିଁ ମସ୍ତକ ନିହ ଶୁଅ ସୁନ୍ଦର ।

ସୀତା—(ସେହି ପରି ଶୋଇ) ଏ ମୋହର କେବଳ, ହିଁ ଏ ମୋହର । (ନିଦ୍ରା) ।

ରାମ—ପ୍ରିୟ କ୍ଲାନ୍ତିଣୀ ମୋ ବକ୍ଷଟାରେ ଏବେ ଶୋଇ ପଡିଲେ ! (ସସ୍ନେହେ ଅନାଇ) ।

ଗୃହେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ମୋର ମୋ ନେତ୍ରର ପୁଣି
ଅମୃତ ଅଞ୍ଜନ ସର ।
ସେ ଅଙ୍ଗ ପରଶେ ମଣଇ ଚନ୍ଦନ
ଦେହେ ଜ୍ୱାଳା ହେଲା ସର
ସେ ଭୁଜ ମୋ କଣ୍ଠେ ମୁକୁତାର ହାର
ପ୍ରାୟେ ସ୍ନିଗ୍ଧ ସୁଶୀତଳ ।
ପ୍ରିୟା, ସବୁହିଁ ପ୍ରୀତିକର ଏହା
ବିରହ ବିରେ ବିକଳ ।

ପ୍ରତିହାରୀ—ଜୟ ଦେବ ! ସେ ଆସିଛି ।

ରାମ—କିଏ ?

ପ୍ରତିହାରୀ—ମହାରାଜଙ୍କର ପରିଚାରିକା ଦୁର୍ମୁଖ ।

ରାମ—(ସ୍ୱଗତ) ମୁଁ ଅନ୍ତଃପୁରଚାରୀ ଦୁର୍ମୁଖକୁ ଗ୍ରାମବାସୀ ଓ ନଗରବାସୀଙ୍କର ବାର୍ତ୍ତା ଜାଣିବାପାଇଁ ପଠାଇ-ଥିଲି (ପ୍ରକାଶ୍ୟ) ଆଚ୍ଛା, ସେ ଆସୁ ।

ଦୁର୍ମୁଖ—(ପ୍ରବେଶ କରି) ହାୟ ! ହାୟ ! ସୀତାଦେବୀଙ୍କ ବିଷୟରେ ଏହି ଅତ୍ୟନ୍ତନୀୟ ଲୋକାପବାଦ ମୁଁ କିପରି ମହାରାଜଙ୍କୁ କହିବି ? ନ କହି ବା କଣ କରିବି ? ଏହିତ ଏ ହତଭାଗ୍ୟର କାର୍ଯ୍ୟ !

ସୀତା—(ସ୍ୱଗତ) ହା ଆର୍ଯ୍ୟପୁତ୍ର ! କାହିଁ ଗଲ ?

ରାମ—ଚିତ୍ର ଦର୍ଶନ ଜନିତ ବିରହ ଭାବନା ଯୋଗୁଁ ଦେବୀଙ୍କ ମନ ସ୍ୱପ୍ନରେ ମୁଗ୍ଧା ବ୍ୟାକୁଳିତ ।

ସୁଖେ ଦୁଃଖେ ଏକରୂପ ସେ ପ୍ରେମ ଅତୁଳ
ସ୍ୱପ୍ନ ଅବସ୍ଥାରେ ଯାହା ରହେ ଅନୁକୂଳ

Digitized by srujanika@gmail.com

ବ୍ୟଥିତ ସାଗର ଯାହା ବଳିମ ଅପାର,
ଜଳ ଦିଅ ନ ପାରେ ସୁଧାରସ ସାର,
କାଳବାଗ ଗଲେ ଧୂଳି ଧ୍ୱଜ ଅବତରଣ
ସ୍ନେହ ସାର ରୂପେ ଥାଏ ପ୍ରେମ ଚିରନ୍ତନ ।
ଏପନ କଲ୍ଯାଣମୟ ପ୍ରେମର ବିଭବ
ବିପୁଳ ବସୁଧା ମଧ୍ୟେ ଅହା କ ଦୁର୍ଲଭ ।

ଦୁର୍ମୁଖ—ଜୟ ଜୟ ମହାରାଜ ।

ରାମ—ଆଜ କ ଶାର୍ଣ୍ଣ ଶୁଣିଚ, କହ ।

ଦୁର୍ମୁଖ—ପୁରବାସୀ ଓ ନଗରବାସୀ ସମସ୍ତେ ମହାରାଜଙ୍କର ସ୍ତୁତି କରି କହୁଅଛନ୍ତି, ଯେ ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ପାଇ ଆମେ ମହାରାଜ ଦଶରଥଙ୍କୁ ପାଶୋରି ଯାଉଛୁଁ ।

ରାମ—ଏ ତ କେବଳ ସ୍ତୁତି କଥା । ଦୋଷ କଥା କିଛି ବାହାରୁଥିଲେ କହ ଯେ, ତାହାର ପ୍ରତିବିଧାନ କରାଯିବ ।

ଦୁର୍ମୁଖ—(ସାଶ୍ରୁନେତ୍ରେ) ଯଦି ଆଜ୍ଞା ହେଲା, ଶୁଣନ୍ତୁ । (ବର୍ଣ୍ଣ ନିକଟରେ) ଏଇ ବାର୍ତ୍ତା ।

ରାମ—ଏ କି ପ୍ରଚଣ୍ଡ ବାଗ୍ବଜ୍ର ! (ମୂର୍ଚ୍ଛା)

ଦୁର୍ମୁଖ—ହେ ଦେବ ! ଅଣ୍ଟସ୍ତ ହୁଅନ୍ତୁ

ରାମ—(ଚେତନାପାଇ)

ହା ଧିକ୍, ହା ଧିକ !
ପରଗୃହେ ଥିଲେ ଦେବୀ ଏ ଯେଉଁ ଦୂଷଣ,
ଅଦ୍ଭୁତ ଉପାୟେ ତାର ହୋଇଛି ଖଣ୍ଡନ ।
ବୁଦ୍ଧିବିଚାରେ ଯୋଗୁଁ ଖୁଣି ସେ କଳଙ୍କ ଘୋର
ଶାନ କଷ ପ୍ରାୟେ ଘୋଟି ଯାଏ ରାଜ୍ୟେ ମୋର ।

ହତଭାଗ୍ୟ ମୁଁ, କଣ କରିବି ? (ଚାଲି ଚାଲି) ଏହା ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟଗତି କାହିଁ ?

ଦୌଣସି ଉପାୟେ ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ତୋଷିବା
ଅଟେ ବ୍ରତ ସଜ୍ଜନର
ତେଜ ମୋତେ ଖୁଣି ତେଜ ନିଜ ପ୍ରାଣ
ଯାହା ପାଲିଲେ ପିଅର

ପୁଣି ସମ୍ଭ୍ରମ ଭଗବାନ୍ ବଶିଷ୍ଠ ଏହିପରି ଆଦେଶ କରି ଅଛନ୍ତି ।

ସୁନ୍ଦରଦଶୀ ନରଶ୍ରେଷ୍ଠ ରାଜେନ୍ଦ୍ର ନିକରେ
ଯେ କୁଳ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ବଳେ ଶୁଦ୍ଧ ଚରିତ୍ରରେ
ସେ କୁଳେ ଲାଗିବ ଯଦି କଳଙ୍କ ମୋ ଲାଗି
ଧିକ ମୋତେ ହେବ ମୁହଁ ଘୋର ପାପଭାଗୀ ।

ହା ଦେବି ପୁଣ୍ୟ-ଯଜ୍ଞଭୂମି-ପ୍ରସୂତେ, ତୁମ୍ଭ ଜନ୍ମ ଦ୍ୱାରା ବସୁନ୍ଧରା ପବିତ୍ରୀକୃତା, ହା ଜନକ ବଂଶ ନନ୍ଦନ ! ଅଗ୍ନି ବଶିଷ୍ଠ ଅରୁନ୍ଧତୀ ତୁମ୍ଭ ପୁଣ୍ୟ ଚରିତ୍ରର ସାକ୍ଷୀ । ହା ରାମମୟ ଜୀବିତେ ! ହା ମହାରଣ୍ୟ-ବାସ-ପ୍ରିୟସଖି ! ହା ପ୍ରିୟ ଜୀବନ ନିତ୍ୟସଙ୍ଗିନି ! ହାୟ, ତୁମର ଏଇ ପରିଣାମ ହେଲା ?

ତୁମ୍ଭ ଯୋଗୁଁ ପବିତ୍ର ଭୁବନ ତୁମ୍ଭକୁ ନନ୍ଦନ୍ତି ପ୍ରଜା ଜନ
ତୁମ୍ଭଙ୍କରି ସନାଥ ସରବେ ଅନାଥା ହେବ ମୋ ତୁମ୍ଭେ ଏବେ

(ଦୁର୍ମୁଖପ୍ରତି)—ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କୁ କହ, ତୁମ୍ଭର ନୂତନ ରାଜା ଯେ ରାମ ସେ ଏହି ଆଜ୍ଞା କରିଛନ୍ତି (ବାହାରେ) ଏଇ-ଏଇ

ଦୁର୍ମୁଖ—ମହାରାଜ, ଏ କି କଥା ବୋଲିବା ହେଲେ ! ଯେଉଁ ଦେବୀ ଅଗ୍ନିରୁ ଶୁଦ୍ଧ ହୋଇ ବାହାରିଲେ, ଯେଉଁ ଦେବୀ ଗର୍ଭରେ ପବିତ୍ର ରଘୁକୁଳ ସନ୍ତାନ ଧାରଣ କରିଛନ୍ତି, ଦୁର୍ଜନ ବଚନରେ ତାଙ୍କପ୍ରତି ଏପରି ଅଯୋଗ୍ୟ ବ୍ୟବହାର କରିବା ହେବେ ?

ରାମ—ସେପରି କହ ନାହିଁ, ପ୍ରଜାମାନେ କିପରି ଦୁର୍ଜନ ହେଲେ ?

ଅନୁଗତ ଲକ୍ଷ୍ମୀକୁ ବଶରେ ଅଯୋଧ୍ୟାର ପରଜା ନିକର ।
ଅନଳରେ ପରୀକ୍ଷା ବ୍ୟାପାର ହୋଇଲେଣେ ଅତି ଚମତ୍କାର ।
ବହୁଦୂରେ ଘଟିଅଛି ଯାହା ଏବେ କେ ପରତେ ଯିବ ତାହା ।

ଦୁର୍ମୁଖ—ହା ଦେବି !

ରାମ—ହା, କି କଷ୍ଟ ! ଆଜ ମୁଁ କି ନିଷ୍ଠୁର ଜଘନ୍ୟ କର୍ମ କରିବାକୁ ବସିଚି ।

ବାଲ୍ୟକାଳୁ ପ୍ରିୟସଖୀ ମୋ ସ୍ନେହେ ପାଳିତା
ମୋ ବିନା ଶରଣ ଆନ ନ ଜାଣନ୍ତି ସୀତା ।
ଅଜ କି କପଟ ମୁହଁ ସହସା ଆଚରି,
ମୁଗ୍ଧ ମୃଗେ ଯେପରି ସେ ପ୍ରାଣ ସହଚରୀ ।
ଜନ୍ମୁକୁ ପୋଷିଣ ଗୃହେ ହଂସାଇ ଯେପନ
ଅବଶେଷେ ଗଳା ତାର କରଇ ଛେଦନ ।
ତେବେ ମୁଁ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟ ମହା ପାତକୀ, ମୋ ସ୍ପର୍ଶ ଦ୍ୱାରା ଦେବୀଙ୍କୁ ଆଉ କିପରି ଦୂଷିତ କରିବି । (ଧୀରେ ଧୀରେ ମସ୍ତକ ଟେକି ହାତ ଛାଡି ଦେଇ)

ଶୁଭ ଦେବୀ ଶୁଭ ଏହି ଚଣ୍ଡାଳ ଅଧମେ
ଅଛିଅଛି ବିଷ ବୃକ୍ଷ ଚନ୍ଦନର ଭ୍ରମେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

(ଉଚ୍ଚ ରୋଳ) ହାୟ ହାୟ ଜୀବ ଲୋକ ଏବେ ଉତ୍ସନ୍ନ ମୋ ଜୀବନରେ ଆଉ କି ପ୍ରୟୋଜନ! ଜଗତ ଶୂନ୍ୟ ଓ ଜୀର୍ଣ୍ଣାରଣ୍ୟପ୍ରାୟ, ଶରୀର ଧାରଣ ଏବେ କେବଳ କଷ୍ଟ-ମୟ! ହାୟ ହାୟ ମୁଁ କି କରିବି? ମୋର କି ଗତି ହେବ? କୁଆଡେ ଯିବି? ଅଥବା

କେବଳ ଦୁଃଖଭୋଗ ନିମନ୍ତେ ରାମ
ଲଭିଅଛି ଚେତନା, ବହିବ ବାମ!
ମର୍ମଘାତୀ ପବନ ଅଟେ ମୋହର,
ଯଣି କୁଳିଶୁଁ ଟାଣ ସେହି ଅନ୍ତର ।

ହା ତାତ! ହା ମାତଃ! ହା ତାତ ଜନକ! ହା ଦେବ ଅରୁନ୍ଧତି! ହା କୁଳଗୁରୋ ବଶିଷ୍ଠ! ହା ଭଗବନ୍ ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର! ହା ଦେବ କମ୍ପୁକରେ! ହା ପରମୋପକାରି ବିଭୀଷଣ, ହା ପ୍ରିୟ ବନ୍ଧୋ ସୁଗ୍ରୀବ! ହା ବିହସ ହନୁମନ୍! ହା ସଖି ଏଜଟେ! ଆଜି ଦୁରାତ୍ମା ରାମ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କ ସର୍ବନାଶ କରିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ! ଅଥବା ମୁଁ ସେ ମହାତ୍ମାମାନଙ୍କର ନାମ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ କିଏ?

କୃତଘ୍ନ ଦୁରାତ୍ମା ମୁଁ ଏ ପାପ ତୁଣ୍ଡେ
ସେନ ସେହି ପୁଣ୍ୟ ନାମ
କରୁଅଛି ତାହା କଳଙ୍କିତ ଆଜ
ଧିକ ଏ ପାପିଷ୍ଠ ପ୍ରାଣ!
ବିଶ୍ୱସ୍ତ ହୃଦୟେ ମୋ ବକ୍ଷେ ନିଦ୍ରିତା
ମୋର ପ୍ରାଣ ସହଚରୀ ।
ସ୍ୱପନ-ଆଭଙ୍କେ କଠୋର ଗର୍ଭାର
ଗର୍ତ୍ତ ଯାଉଅଛି ଥର ।
ସେ ଗୃହ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କି ସେ ହୃଦ ସଖିଙ୍କି
କି ନିଷ୍ଠୁର ଏ ବୁଲ୍ଲିନ
ରାକ୍ଷସ ମୁଖରେ ବଳି ଦେଉଅଛି
ଧିକ ଧିକ ମୋ ଜୀବନ ।

(ସୀତାଙ୍କର ପାଦ ମସ୍ତକରେ ପେଜି) ହା ଦେବି! ହା ଦେବି! ରାମର ମସ୍ତକରେ ତୁମ୍ଭ ପାଦ ପଦ୍ମର ଏହି ଶେଷ ସ୍ପର୍ଶ । (ଏହା କହି ରୋଦନ)

ନେପଥ୍ୟ ଶବ୍ଦ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ଅବଧ୍ୟ! ବ୍ରାହ୍ମଣ ଅବଧ୍ୟ!

ରାମ—କେ ଅଛ? ଦେଖିବଟି, ଏ କଣ?

ପୁନର୍ବାର ନେପଥ୍ୟ

ଯମୁନା ସ୍ଥଳିବାସୀ ମହାତପା ତପସ୍ୱୀ ନିକର
ଲବଣ-ରାକ୍ଷସ ଭୟେ ମାଗୁଛନ୍ତି ଶରଣ ତୁମ୍ଭର

ରାମ—ଆଃ! କି! ଅଦ୍ୟାପି ପୃଥିବୀରେ ରାକ୍ଷସ-ଭୟ? ହଉ, ଦୁରାତ୍ମା ଲବଣର ବିନାଶ ନିମିତ୍ତ ଶତ୍ରୁଘ୍ନଙ୍କୁ ପଠାଇ-ଅଛି । (ବେଗେ ପ୍ରସ୍ଥାନ ଯାଇ ପୁଣି ଲେଉଟି ଆସି) । ହା ଦେବି! ଏବେ ତୁମ୍ଭର କି ଗତି ହେବ! ଭଗ-ବତ ବସୁନ୍ଧରେ! ତୁମର ପୁଣ୍ୟମୟୀ କନ୍ୟାଙ୍କୁ ରକ୍ଷା କର ।

ଜନକ-ରତ୍ନ-କୁଳ-ଲକ୍ଷ୍ମୀ ରୂପିଣୀ
ତାଙ୍କୁ କର ରକ୍ଷା ଦେବି ମେଦିନୀ
ପ୍ରସବ ସ୍ଥଳ ତାଙ୍କୁ ଯଜ୍ଞ କ୍ଷେତ୍ରରେ
ରଖ ମା ଏବେ ତାଙ୍କୁ ସ୍ନେହ-ଅଦରେ ।

(ଏହା କହି ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ସୀତା—ହା ସୌମ୍ୟ! ହା ଆର୍ଯ୍ୟ ପୁତ୍ର! କାହିଁ ଗଲ? (ସତ୍ୱର ଉଠି) ହା ଧିକ୍! ମୁଁ ଦୁଃସ୍ୱପ୍ନରେ ପ୍ରତାରିତ ହୋଇ ପ୍ରାଣନାଥଙ୍କୁ ଡାକୁଥିଲି! ହାୟ! ପ୍ରାଣନାଥ! ମୋତେ ଏକୁଟିଆ ଛାଡି ଦେଇ କୁଆଡେ ଗଲେ! ହଉ ମୁଁ ତାଙ୍କ ଉପରେ କୋପ କରିବି, ଯେତେ ତାଙ୍କୁ ଦେଖିଲେ ମୋ ମନରେ ରୋଷ ଉଠି ପାରିବ ।

କିଏ ଅଛ?

ଦୁର୍ମୁଖ (ପ୍ରବେଶ କରି)—କୁମାର ଲକ୍ଷ୍ମଣ ନିବେଦନ କରୁ-ଚନ୍ତି, ରଥସଜ୍ଜିତ, ଆରୋହଣ କରିବାର ଆଜ୍ଞା ହେଉ ।

ସୀତା—ହଉ ଯାଉଚି । (ଉଠି) ମୋ ଗର୍ଭଭାର ଗୁରୁ ପଦ, ଧୀରେ ଧୀରେ ଚାଲିବି ।

ଦୁର୍ମୁଖ—ମଣିମା, ଏଇବାଟେ ଚାଲନ୍ତୁ ।

ସୀତା—ତପୋଧନମାନଙ୍କୁ ନମସ୍କାର! ରଘୁକୁଳ ଦେବତା-ମାନଙ୍କୁ ନମସ୍କାର! ଆର୍ଯ୍ୟପୁତ୍ରଙ୍କ ପାଦପଦ୍ମରେ ନମସ୍କାର! ସମସ୍ତ ଗୁରୁଜନଙ୍କୁ ନମସ୍କାର ।

ORISSA MISSION PRESS, CUTTACK

Digitized by srujanika@gmail.com

ପ୍ରଥମ ଭାଗ । ପୌଷ, ୧୩୧୪ । ନବମ ସଂଖ୍ୟା ।

ମୁକୁର

ମାସିକ ପତ୍ର

ଶ୍ରୀ ବ୍ରଜସୁନ୍ଦର ଦାସ, ବି. ଏ.,
ସମ୍ପାଦକ ।

ଅଗ୍ରିମ ବାର୍ଷିକ ମୂଲ୍ୟ] କଟକ [ଦୁଇ ଟଙ୍କା ମାତ୍ର ।
ଓଡ଼ିଶା ମିଶନ୍ ପ୍ରେସ୍ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ସୂଚୀପତ୍ର ।

ବିଷୟ ।	ଲେଖକମାନଙ୍କର ନାମ ।	ପୃଷ୍ଠାଙ୍କ ।
୧ । ପ୍ରତାପ ରୁଦ୍ରଦେବ (ପଦ୍ୟ)	———	୧୯୩
୨ । ମାଙ୍ଗାମ ଲାଙ୍ଗିୟ ସମ୍ମେଳ (ପଦ୍ୟ)	... ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଦାଶ ବି.ଏ.	୧୯୫
୩ । ଶ୍ରୀ ରାମକୃଷ୍ଣ ପରମହଂସ	ଶ୍ରୀ ଗୁପ୍ତ	୧୯୫
୪ । ବେଦ ଓ ଧର୍ମ	,, ରାମଶଙ୍କର ରାୟ	୧୯୭
୫ । ଗୀତା ବାଦାମ	ବିକ୍ରମ ପୃଷ୍ଠାର ବି.ଏ.ବିଏଲ୍ ଏମ୍.	୧୯୭
୬ । ଆଲୋକ	,, ସତ୍ୟକୁମାର ରାୟ	୧୯୯
୭ । ଚିରଦିନ ସମାନ ନ ଯାଏ	ଶିବ ନାରାୟଣ ନାୟକ	୨୦୧
୮ । ଅଜ୍ଞେୟ ଜୀବନ ଗତି (ପଦ୍ୟ)	ଫକୀରମୋହନ ସେନାପତି	୨୦୪
୯ । ଓଡ଼ିଆ ଧାତୁତତ୍ତ୍ୱ ବିଚାର	,, ଗୋପୀନାଥ ନନ୍ଦ ଶର୍ମ୍ମା	୨୦୫
୧୦ । ଉତ୍ତର ରାମ ଚରିତ (ନାଟକ)	,, ମଧୁସୂଦନ ରାଓ	୨୦୯
୧୧ । ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ...	ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟ ରଥବାଣିଭୂଷଣକାବ୍ୟତୀର୍ଥ	୨୧୪
୧୨ । ଦୁଃଖୀ ମାନବ (ପଦ୍ୟ)	ଶ୍ରୀ—	୨୧୭
୧୩ । ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନ [illegible]	ଶଶୀଭୂଷଣ ରାୟ	୨୧୭

(ପ୍ରବନ୍ଧମାନଙ୍କର ମତାମତ ନିମନ୍ତେ ଲେଖକମାନେ ଦାୟୀ ।)

ବିଜ୍ଞାପନ ।

ଜ୍ୱରଶାନ୍ତି—ଶ୍ୱେତ ଡବା ୫ ୦ ।/ ବଡ ଡବା ୫ ୦ ୩ । ପ୍ରାୟ ସବୁ ପ୍ରକାର ଜ୍ୱର ୪୮ ଘଣ୍ଟାରେ ଆରୋଗ୍ୟ ହୁଏ । କାଳଜ୍ୱର ଓ ଲକ୍ଷଜ୍ୱରର ଅବ୍ୟର୍ଥ ଔଷଧ । ବଡ଼ ବଡ଼ ଡାକ୍ତର ଓ ବୈଦ୍ୟ-ମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ବହୁ ପ୍ରଶଂସିତ ଓ ବହୁ ରୋଗୀଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପରୀକ୍ଷିତ ।

ପ୍ରମେହ ସୁଧା—ଗନରିଆ ଓ ପ୍ରମେହ ରୋଗରେ ଏପରି ଶୀଘ୍ର ଫଳପ୍ରଦ ଔଷଧ ଆଉ ନାହିଁ । ପ୍ରସାବ କାଳୀନ ଜ୍ୱଳା ଓ ଚୂଳ ସ୍ରାବ ବା ଗତ ଗୋଳା ଦଳସର ପରସ୍ରାବ, ବା ଶୁକ୍ରକ୍ଷୟ ୨୪ ଘଣ୍ଟାରେ ନିବୃତ୍ତ ହୁଏ । ଏକ ଶିଶି ମୂଲ୍ୟ ୫ ୨ ଟା, ଡାକ ଖର୍ଚ୍ଚା ପୃଥକ୍ ।

ମିଳିବା—ଜବରାଜ ସାରଦା ପ୍ରସାଦ ଜବ ଭଞ୍ଜନ, ଅୟୁର୍ବେଦୀୟ ଔଷଧାଳୟ, ବାଲୁବଜାର, କଟକ ।

ସତ୍ୟହିଁ ବ୍ୟବସାୟର ମୂଳ ।

ସହଯୋଗୀ ସମିତି ପୁସ୍ତକାଳୟ ।

ଏଠାରେ ଉତ୍କଳଭାଷାର ନାନାବିଧ ସ୍କୁଲପାଠ୍ୟ ଏବଂ ସାଧାରଣ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକମାନ ବିକ୍ରୟାର୍ଥ ପ୍ରସ୍ତୁତ ରହିଅଛି । ଏତଦ୍ଭିନ୍ନ ଇଂରାଜୀ ଓ ବଙ୍ଗଳା ପୁସ୍ତକମାନ ମଧ୍ୟ ଗଚ୍ଛିତ ଥାଏ । ଯେ କେହି ମଫସଲର ଗ୍ରାହକମାନେ ଏହି ସମିତିକୁ ଆଦେଶ ଦେଇଥାନ୍ତି ସେମାନଙ୍କ ନିକଟକୁ ଭି: ପି: ପାର୍ଶଲଦ୍ୱାରା ଅବିଳମ୍ବେ ପୁସ୍ତକମାନ ପ୍ରେରିତ ହୁଏ ଏବଂ ଯଥୋଚିତ କମିଶନ୍ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଦତ୍ତ ହୋଇଥାଏ । ଅତଏବ ଗ୍ରାହକମାନଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ ଏହି ଯେ, ଆପଣା ଆପଣାର ଆବଶ୍ୟକୀୟ ପୁସ୍ତକର ଆଦେଶପତ୍ରରେ ସ୍ୱ ସ୍ୱ ନାମ, ଗ୍ରାମ, ନିକଟସ୍ଥ ପୋଷ୍ଟଅଫିସ ଓ ଜିଲ୍ଲା ସ୍ପଷ୍ଟାକ୍ଷରେ ଲେଖି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ସତ୍ୟନିଷ୍ଠା ଓ କାର୍ଯ୍ୟତତ୍ପରତାର ନିଦର୍ଶନମାନ ପ୍ରମାଣ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତୁ ।

ଶେଖ୍ ନଜର ମହମ୍ମଦ, ସ୍ୱତ୍ୱ ଦଖଲ—

ଏସ୍. ଏମ୍. ବ୍ରଜ୍ଲାଲ—ଶେଖଦଳ ର,

Digitized by sarayu trust

ମୁକୁର

୧ ମ ଭାଗ । | ପୋଷ, ୧୩୧୪ । | ୯ ମ ସଂଖ୍ୟା

ପ୍ରତାପ ରୁଦ୍ରଦେବ ।

ବହୁଗୁଣାକାର ଉତ୍କଳ ଭାସ୍କର
ପ୍ରତାପୀ ନୃପଯୁଗବ,
ହେ ପ୍ରତାପ ରୁଦ୍ର, ବଢାଇଛ କ୍ଷୁଦ୍ର—
ଜାତିର ଗୁଣ ଗୌରବ ।
କର୍ଣ୍ଣଧାର ଭୁଲେ ଚାଳିଲ କୌଶଳେ
ଗଙ୍ଗାଠାରୁ ଗୋଦାବରୀ—
ଯାଏ ପ୍ରସାରିତ ଜନତା ପୂରିତ
ଉତ୍କଳ ଧରଣୀ-ତରୀ ।
ପ୍ରେମିକ ଚୈତନ୍ୟ— ପ୍ରେମେହୋଇ ଅନ୍ୟ
ପୁଣି ନିଜ ବନ୍ଧୁଜନେ
ଚଖାଇ ସେ ସୁଧା ନିବାରିଲ କ୍ଷୁଧା
ମୁଗ୍ଧ ଭୁମେ ପ୍ରେମଧନେ ।
ଭବ ରାଜସଭା ଥିଲା କି ସୁପ୍ରଭା
ନାନା ଶାସ୍ତ୍ର ଭାଷାଦକ୍ଷ,
ସାର୍ବଭୌମବର ଦିଗ୍ଗଜ ପଣ୍ଡିତ
ମଣ୍ଡିଥିଲେ ଯାରବକ୍ଷ ।
ଭୁମ୍ବର ସୁକୃତେ ଦେଖାଦେଲେ କେତେ
ଅନ୍ଧାର ଉତ୍କଳ-ନଭେ
ଭକ୍ତ ଜନକ୍ଷାମୀ ପଣ୍ଡିତ ନିଜାମୀ
ନକ୍ଷତ୍ର ପରାୟେ ପବେ ।
ତହିଁରେ ଚନ୍ଦ୍ରମା ସମାନେ ସୁଷମା
ବଢାଇଲେ ଭକ୍ତ ଦାଶ,
ସଙ୍ଗ ଜନହିତ ଭକ୍ତିସୁଧା ଗୀତେ
ସିନ୍ଧୁ ପୂରାଇଲେ ଆଶ
ଦକ୍ଷିଣେ ନିର୍ଭୟେ ଧର୍ମ ଉପଦେଶେ
ହେଲେ ଏକ ଛତ୍ରୀ ଯେତେ
ଅହା କି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ନ ଥିଲା ଉତ୍କଳ—
ମୁଖ ଗଳପଛ! ଛେଦେ ।
ଗୌଡ଼େଶ୍ୱର ନାମେ ଯେବେ ଧାମେ ଧାମେ
ଉଡୁଥିଲା ବୈଜୟନ୍ତୀ,
ଉତ୍କଳ କଣ୍ଠୀରବ— ପଛବୋଲି ଥାଉ
ରଟି ଟେକୁଥିଲେ ଛାଡ—
ସେକାଳ ମହିମା ସେକାଳ ଗରିମା
ଅହା କାହିଁଗଲା ଚାଲି !
ଏବେ ସବୁସରି ଲକ୍ଷ୍ମୀପ୍ରିୟ ପରି
ଉତ୍କଳ ପଡଛି ଖାଲି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଗଞ୍ଜାମ ଜାତୀୟ ସମିତି ।

ଅନ୍ଧାର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳନରେ ଏବେ ଶୁଭ୍ର ଦିନେ
ଉଠିଛି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଅଣା-ତାରକା ଦକ୍ଷିଣେ ;
ନବୋଦିତ ଯୋଗୁଁ ସ୍ୱଳ୍ପ ଆଲପ ବିକାଶ
ତଥାପି ତାଲଇ ସ୍ପଷ୍ଟ ପରଶେ ଆଶ୍ୱାସ ।
ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଜାତୀୟ ପୋତ ସୁନିଶ୍ଚିତ ପଥ
ଦେଖାଇବ ଏହି କ୍ଷୁଦ୍ର ତାରକା ସମ୍ପ୍ରତ ।
ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ଏହା ହେବ ଧ୍ରୁବ ତାରା
ନାଶି [illegible] ପ୍ରକାଶିବ ଯଶଃ [illegible]

ଦିନେ ଅହା, ଚାଲି ଯାଇଥିଲା ସେ ସ୍ୱଦିନ,
ସୁଲୁଗା ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ତେଣୁ ଅଜ ଦୀନହୀନ—
ଦିନେ ଯେଉଁ ଧ୍ରୁବ ତାରା ଉଇଁ ଏହି ଦେଶେ
ଦେଖାଇଲା ପଥ ଜାତା ବାଳ ସେଲ୍‌ବଶେ,
ଦିନେ ଯେଉଁ ଧ୍ରୁବ ତାରା ଜାତ୍ରା ଯାତ୍ରା କାଳେ
ଚଳକାର ଚୂଡ଼ୁବକ୍ଷେ ନୀଳ ଉର୍ମ୍ମିମାଳେ
ଚଳାଇଲା ଶତ ଶତ ଓଡ଼ିଆ ବୋଇତ
ଜାତୀୟ ସମିତିରୂପେ ଅଜ ସେ ଉଦିତ ।

ଧନ୍ୟ ହେ ଗଞ୍ଜାମ ବାସୀ ଓଡ଼ିଆ ସକଳ
ଧନ୍ୟ ତୁମ୍ଭ କଉଶଳ ଧନ୍ୟ ତୁମ୍ଭ ବଳ ।
ରାଧାକୃଷ୍ଣ ପ୍ରେମକଥା ମଧୁର ସଙ୍ଗୀତେ
ଚକ୍ରୀମୁଖେ ବଳଦେବ ଯହିଁ ଶୁଦ୍ଧ ଚିତ୍ତେ,
ଯହିଁ ମହାକବି ଭଟ୍ଟ ଶ୍ରୀରାମ ଚରିତ
ଗାଇଲେ ପ୍ରଥମେ ଦିବ୍ୟ ଉପମୟ ଗୀତ,
ରାମକୃଷ୍ଣ ପଦ ଲାଗି ଯାର ଧୂଳ ପୂତ ;
ତୁମ୍ଭେମାନେ ସେ ଗଞ୍ଜାମ-ଉପଯୁକ୍ତ ସୁତ ।

ଦେଖାଇଲ ଯେ ଉତ୍ସାହ ଉଦ୍ୟମ ଶକତି
ମାତୃଭାଷା, ମାତୃଭୂମି-ଅଟଳ-ଭକତି
ଦେଲ ଯେ ଜାତୀୟଭାବ ବୃତ୍ତ ପରିଚୟ
ଚିରଦିନ ଗାଇବେ ତା ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଉଦୟ ;
ଉଜ୍ଜ୍ୱଳର ଇତିହାସେ ପାଇବ ତା ସ୍ଥାନ,
ଭାବୀବଂଶ ଦେଖାଇବେ ସାଦର ସମ୍ମାନ,
ଜାତୀୟ ଜୀବନେ ଏହି ପ୍ରଧାନ ଘଟନା
ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଓଡ଼ିଆ କରିବେ ବନନା ।

ସୁସଭ୍ୟ ଇଂରେଜ-ରାଜ-ପିତୃସ୍ନେହାସନେ
ଶତବର୍ଷ ଅନ୍ତେ ଏବେ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଭୁବନେ
ଫଳିଲା ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଶିକ୍ଷା ସୁମଙ୍ଗଳ ଫଳ
ସମ୍ଭବେତ ଉଦ୍ୟମର ଅଦଭୁତ ବଳ,
ସ୍ୱଦେଶ, ସ୍ୱଜାତି ହିତେ ସାଧୁ ସ୍ୱାର୍ଥତ୍ୟାଗ,
ସ୍ୱସମାଜ ସ୍ୱଧରମେ ଗାଢ଼ ଅନୁରାଗ,
ଅନୁସରନ୍ତୁ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳେ ସବେ ପ୍ରତିବର୍ଷ

ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ରାମକୃଷ୍ଣଦେବଙ୍କର ଜୀବନୀ ।

ଯଦା ଯଦାହି ଧର୍ମ୍ମସ୍ୟ ଗ୍ଲାନିର୍ଭବତି ଭାରତ,
ଅଭ୍ୟୁତ୍ଥାନ ମଧର୍ମ୍ମସ୍ୟ ତଦାତ୍ମାନଂ ସୃଜାମ୍ୟହଂ ।"

ଗୀତା ।

ଯେତେବେଳେ କ୍ରମବିକାଶ ଏବଂ ବହୁ ଅବସ୍ଥା ସଂଯୋଗ ବଶତଃ ଏହି ଜଗତର ସମତା ନଷ୍ଟ ହୋଇ ନୂତନ ସମାବେଶ ଆବଶ୍ୟକ କରେ, ତେତେବେଳେ ଏକ ମହା ଶକ୍ତି-ସ୍ରୋତ ପ୍ରବାହିତ ହୁଏ । ମନୁଷ୍ୟ ଜୈବିକ ଓ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଏହି ଦୁଇ କ୍ଷେତ୍ରରେ କର୍ମ କରୁଥିବାରୁ ସେହି ସମାବେଶୀମା ଶକ୍ତିର ସ୍ରୋତ ଉକ୍ତ ଉଭୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରବାହିତ ହୋଇ ଥାଏ । ଏକ ପକ୍ଷରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଇଉରୋପ ମହାଦେଶ ଜୈବିକ ସମାବେଶୀମା ଶକ୍ତିର ପ୍ରଧାନ ଉତ୍ସ ସ୍ଥଳ, [illegible] ଅସିୟା ମହାଦେଶ ଅବହମାନ କାଳରୁ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ସମାବେଶୀମା ଶକ୍ତିର ଉତ୍ସ ସ୍ଥଳ ଥିବାର ଜଗତର ଇତିହାସରେ ପରିଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ । ଆଧୁନିକ ଯୁଗରେ ଜଡ଼ବିଦ୍ୟା ଉପଜୀବୀ ମନୁଷ୍ୟ ମନର ଶୀର୍ଷସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରି ଜାତୀୟ ଜୀବନ ସ୍ରୋତ ସେହି ଆଡ଼କୁ ପ୍ରବାହିତ କରାଇ କ୍ରମେ କ୍ରମେ ଜାତୀୟ ଗୋଷ୍ଠିର ଆର୍ଥପ୍ରସୂ ଜଡ଼ ଯନ୍ତ୍ରରେ ପରିଣତ କରିବାରୁ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ କ୍ଷେତ୍ରର ପୁନଃ ସମାବେଶ ପ୍ରୟୋଜନୀୟ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ବୃଦ୍ଧିପ୍ରାପ୍ତ, ଏହି ଜଡ଼ବାଦ ଦୂର କରିବା ନିମନ୍ତେ ଏକ ମହା ଶକ୍ତିର ଅଭ୍ୟୁଦୟ ଅବଶ୍ୟକ, ଯାହା ଅଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ଭବିଷ୍ୟତରେ ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କୁ ତାହାଙ୍କର ଐଶୀ ପ୍ରକୃତି ବିଷୟ ପୁନର୍ବାର ସ୍ମରଣ କରାଇ ଦେବ । ଉକ୍ତ ଶକ୍ତି [illegible] ଏହି ଆସିୟା ମହାଦେଶରୁ ପୁନର୍ବାର ଅଭ୍ୟୁତ୍ଥିତ ହେବ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଏହି ଜଗତ ଶ୍ରମ ବିଭାଗର ଚିହ୍ନ ମାତ୍ର । ଏହା କହିବା ବୃଥା ଯେ ଜଣେ ଲୋକ ସର୍ବ ବିଷୟର ଅଧିକାରୀ ହେବ । ଆହା ! ମନୁଷ୍ୟ କି ଶୈଶବ ସ୍ୱଭାବାପନ୍ନ ପ୍ରାଣୀ । ତାହାର ଶୈଶବ-ସ୍ୱଭାବ-ବଶତଃ ମନେ କରେ ଯେ ଏ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡରେ ତାହାର କ୍ରୀଡା ପୁତ୍ତଳକାହିଁ ଏକ ମାତ୍ର ଅଜାତ୍ମିତ ବସ୍ତୁ । ସେହିପରି ଯେଉଁ ଜାତି ଜଡ ଜଗତରେ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ହେବାରୁ [illegible] ଯାହା ମନୁଷ୍ୟର ଏକମାତ୍ର ଅକାତ୍ମିତ ବସ୍ତୁ, ଏବଂ ତାହାହିଁ ଉନ୍ନତି ଓ ସଭ୍ୟତାର ସାର ମର୍ମ୍ମ ଅଟେ; ଏବଂ ଅନ୍ୟ ଯେଉଁ ଜାତି ଉକ୍ତ ଶକ୍ତି ଲାଭ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା ମନେ କରନ୍ତି କିମ୍ବା ଲାଭ କରି ନାହାନ୍ତି ସେ ଜାତିମାନଙ୍କର ଅସ୍ତିତ୍ୱ ଏ ଜଗତରେ ବିଡମ୍ବନା ମାତ୍ର । ପକ୍ଷାନ୍ତରେ ଅନ୍ୟ ଏକ ଜାତି ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ମନେ କରି ପାରନ୍ତି ଯେ, କେବଳ ଜଡ ଜଗତରେ ଉନ୍ନତି ନିରର୍ଥକ; ଯେଉଁ ଜାତି ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଭାବ ଶୂନ୍ୟ ହୋଇ ଐଭୁବନର ଅଧିକାରୀ ହୁଏ ତାହାଙ୍କର ଅସ୍ତିତ୍ୱ ବୃଥା । ଏହାହିଁ ପ୍ରାଚ୍ୟ ଜୀବନର ଆଦର୍ଶ । ପୂର୍ବୋକ୍ତଟି ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଜୀବନର ଆଦର୍ଶ ।

ଉକ୍ତ ଦୁଇ ଆଦର୍ଶରେ କିଛି ମାହାତ୍ମ୍ୟ ଅଛି । ଏହି ଉଭୟ ଆଦର୍ଶର ସମତା ସଂସ୍ଥାପନ କରି ଏକତ୍ୱ ମିଳାଇ ଦେବା ବର୍ତ୍ତମାନ ସମାବେଶିନୀ ଶକ୍ତିର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । ପ୍ରାଚ୍ୟ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଜଗତକୁ ଯେପ୍ରକାର ସତ୍ୟ ମନେ କରନ୍ତି, ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଭୌତିକ ଜଗତକୁ ତଦ୍ରୂପ ମନେ କରନ୍ତି । ପ୍ରାଚ୍ୟ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଜଗତରୁ ତାହାଙ୍କର ସର୍ବାକାଙ୍କ୍ଷିତ ଧନ ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଅନ୍ତି ଏବଂ ଯାହା ଦ୍ୱାରା ଏ ଜୀବନ ସତ୍ୟ ଅନୁଭୂତ ହେବ ତାହା ମଧ୍ୟ ସେଥିରୁ ଲାଭ କରନ୍ତି । ପ୍ରାଚ୍ୟ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟକୁ କଳ୍ପନାଦର୍ଶକ ଜ୍ଞାନରେ ଉପହାସ କରନ୍ତି ଯେହେତୁ ସେମାନେ କ୍ଷଣସ୍ଥାୟୀ ବସ୍ତୁସହ କ୍ରୀଡା କରିବାରେ ମତ୍ତ । ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଜ୍ଞାନ ତାହାର ଠିକ୍ ବିପରୀତ, ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରାଚ୍ୟକୁ ତଦ୍ରୂପ ଉପହାସ କରନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ମନୁଷ୍ୟ ଜାତିର ଉନ୍ନତି ନିମନ୍ତେ ପ୍ରାଚ୍ୟ ଆଦର୍ଶ ଯେମନ୍ତ ପ୍ରୟୋଜନୀୟ, ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଆଦର୍ଶ ମଧ୍ୟ ତଦ୍ରୂପ, ବରଂ ପ୍ରଥମୋକ୍ତଟି ଅଧିକତର ପ୍ରୟୋଜନୀୟ । କେବଳ କଳ କାରଖାନା କେବେହେଁ ମନୁଷ୍ୟକୁ ସୁଖ ଦାନ କରି ନାହିଁ କିମ୍ବା କରିବ ନାହିଁ । [illegible] ଯେହେତୁ ସୁଖ ସର୍ବଦା ମନୁଷ୍ୟ ମନର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଅଟେ । [illegible] ଯେଉଁ ମନୁଷ୍ୟ ସ୍ୱୀୟ ମନର ଅଧୀଶ୍ୱର ସେହି କେବଳ [illegible] ସୁଖୀ, ଅନ୍ୟ କେହି କଦାଚ ସୁଖୀ ହୋଇ ପାରନ୍ତି [illegible] । ପ୍ରକୃତିକୁ ଦମନ କରିବା ନିମନ୍ତେ ମନୁଷ୍ୟର [illegible] ; ଏହା ସତ୍ୟ; କିନ୍ତୁ ପ୍ରକୃତି ଅର୍ଥରେ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ [illegible] ବାହ୍ୟ ପ୍ରକୃତି ଏବଂ ପ୍ରାଚ୍ୟ ଲୋକେ ଅଭ୍ୟନ୍ତରିକ [illegible] । ବାହ୍ୟ ପ୍ରକୃତିରେ ନଦୀ, ପର୍ବତ, ସମୁଦ୍ର [illegible] ଶକ୍ତି ପୁଞ୍ଜର କ୍ରୀଡା ସ୍ଥଳୀ ହେବାରୁ ମହତ୍ତ୍ୱ ପରିଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ, ଏହା ସତ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ମନୁଷ୍ୟର ଅଭ୍ୟନ୍ତରିକ ପ୍ରକୃତି ତାହାଠାରୁ ଅନ୍ତର ମହତ୍ତର; ଏହା ସୂର୍ଯ୍ୟ, ଚନ୍ଦ୍ର, ତାରା, ପରିଦୃଶ୍ୟମାନ ବିଶ୍ୱମଣ୍ଡଳ ଓ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଏହି କ୍ଷୁଦ୍ର ଜୀବନକୁ ବଳି ଅନ୍ତର ମହତ୍ତର । ଏହା ଗୋଟିଏ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଭିନ୍ନ ଶିକ୍ଷାର କ୍ଷେତ୍ର ଅଟେ । ଏହି କ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରାଚ୍ୟ ଲୋକେ ଯେପରି ଶ୍ରେଷ୍ଠତା ଲାଭ କରିଅଛନ୍ତି, ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଲୋକେ ଅନ୍ୟଟିରେ ସେହିପରି କରିଅଛନ୍ତି । ଅତଏବ ଏହା ଅତି ଯୁକ୍ତିସଂଗତ ଯେ ଯେତେବେଳେ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ସମାବେଶର ପ୍ରୟୋଜନ ହେବ ପ୍ରାଚ୍ୟ ଲୋକେ ତାହା ସମ୍ପାଦନ କରିବେ । ଅନ୍ତର ମଧ୍ୟ ଏହା ନ୍ୟାଯ୍ୟ ଯେ ପ୍ରାଚ୍ୟ ଲୋକେ ବାହ୍ୟ ଜଗତ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଶିକ୍ଷା ଲାଭ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କଲେ ତାହା ନମ୍ରଭାବରେ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଲୋକଙ୍କଠାରୁ ଶିକ୍ଷା କରିବେ ଏବଂ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଲୋକେ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ବିଷୟରେ ଈଶ୍ୱର, ଆତ୍ମା, ଏବଂ ଏହି ବିଶ୍ୱମଣ୍ଡଳର ଅର୍ଥ ଓ ଗୂଢତତ୍ତ୍ୱ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଶିକ୍ଷା ଲାଭ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କଲେ ପ୍ରାଚ୍ୟ ଲୋକଙ୍କଠାରୁ ବିନୀତ ଭାବରେ ଶିକ୍ଷା କରିବେ ।

ଯେଉଁ ମହାପୁରୁଷ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଜନ୍ମ ଭୂମିରେ ଏହି ମହା ଶକ୍ତିର ଗୁଳକ ଅଟନ୍ତି, ତାହାଙ୍କର ସଂକ୍ଷେପ ପରିଚୟ ପାଠକ ପାଠିକାଙ୍କ ନିକଟ ପ୍ରଦାନ କରିବା ଏହି ପ୍ରବନ୍ଧର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଅଟେ । (କ୍ରମଶଃ)

Digitized by srujanika@gmail.com

ବେଦ ଓ ଧର୍ମ ।

(ପୂର୍ବାନୁବୃତ୍ତି)

ଏହିପରି ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କର ଅସଂଖ୍ୟ ନାମ ଥିବା ଆଉ ଉଲ୍ଲେଖ କରିବାର ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ । ଏଥିରୁ ପାଠକମାନେ ସହଜରେ ପୁରାଣ କଥିତ ଶିବଗଣ ଅଦ୍ୱିତ କଥା ବୁଝିପାରିବେ । ପୃଥିବ୍ୟାଦି ତାବତ୍ ପଦାର୍ଥ ଗୁଣକର୍ମ ବା ସ୍ୱଭାବର ଆକାର ନାହିଁ ଏବଂ ଈଶ୍ୱର ମଧ୍ୟ ନିରାକାର । ସେହି ନିରାକାର ଈଶ୍ୱରଙ୍କର ଗୁଣ ବା ସ୍ୱଭାବ ଯେନ ଯେଉଁ ନାମ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ହେଲା [illegible] ରୂପ ହେଲା [illegible] ପେ ? ଏ କଥା [illegible] ସାହାଯ୍ୟ [illegible] ପଣ୍ଡିତ-ରକୁ ମାଗି ନ ହେଲେ ଏହା ବୁଝାଯାଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ଗୁଣକର୍ମ ବା ସ୍ୱଭାବର ମୂର୍ତ୍ତି ହେବାର ତ ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ । ତଥାପି ଯଦି ହେଲା ତେବେ ସବାଙ୍ଗସୁନ୍ଦର ନ ହୋଇ ଗୋଟାଏ ହାତୀମୁଣ୍ଡିଆ ମୂର୍ତ୍ତି ହେବାର କି ପ୍ରୟୋଜନ ? ଯେବେ କୌଣସି ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ପଚାରିବ ସେ କହିବେ ଯେ ଦିନେ ପାର୍ବତୀ ହଳଦୀ ଲଗାଇ ଦେହରୁ ଯେଉଁ ହଳଦୀ ଶୁଖିଗଲା ତାହା ଝାଡିଦେଇ ତହିଁରେ ଗୋଟିଏ ମୂର୍ତ୍ତି ଗଢିଲେ । ମାତ୍ର ତାହାର ମୁଣ୍ଡଟି ଗଢା ହୋଇ ନାହିଁ । ପାର୍ବତୀଙ୍କ ପ୍ରାୟ ଅସୀମ କ୍ଷମତାଶାଳିନୀ ଶକ୍ତିମତୀ ଦେବୀଙ୍କର ଦେହ ଗଢି ମୁଣ୍ଡ ଗଢିବାର ଶକ୍ତି ହେଲା ନାହିଁ ! ସେ ମହାଦେବଙ୍କୁ କହିଲେ । ମହାଦେବ ବ୍ୟସ୍ତ ହୋଇ ଆପଣାର ଚରମାନଙ୍କୁ ପ୍ରେରଣ କରି ଆଦେଶ ଦେଲେ କି ଯେ ପଶ୍ଚିମକୁ ମୁଣ୍ଡ କରି ଶୋଇଥିବ ତାହାର ମୁଣ୍ଡଟି କାଟି ଆଣିବ । ଚରମାନେ ସଂସାରରେ ଭ୍ରମଣ କରି ଦେଖିଲେ ଯେ କେହି ପଶ୍ଚିମକୁ ମୁଣ୍ଡ କରି ଶୋଇ ନାହାନ୍ତି । କେବଳ ଶ୍ୱେତହସ୍ତୀଟିଏ ପଶ୍ଚିମକୁ ମୁଣ୍ଡ କରି ଶୋଇଅଛି । ଏଣୁ ତାହାର ମୁଣ୍ଡ କାଟି ଆଣିଲେ ଏବଂ ମହାଦେବ ସେ ମୁଣ୍ଡ ପାର୍ବତୀଙ୍କୁ ଦେବାରୁ ପାର୍ବତୀ ତାହାକୁ ହଳଦୀ ମଳରେ ଯେଉଁ ମୂର୍ତ୍ତି ନିର୍ମାଣ କରିଥିଲେ ତହିଁରେ ବସାଇଦେଲେ । ଏଣୁ ଗଣେଶଙ୍କର ଆବିର୍ଭାବ ହେଲା । ହାତୀମୁଣ୍ଡିଆ ହେବାରୁ ଗଣେଶଙ୍କ ମନରେ ଗ୍ଲାନି ହେବା ସ୍ୱାଭାବିକ । ସେ ଜଗତରେ ମୁଖ ଦେଖାଇ ପାରିଲେ ନାହିଁ । ମାତା ପାର୍ବତୀ ପିତା ମହାଦେବଙ୍କଠାରେ ଗୁହାରି କଲେ ଏବଂ କେତେକ ସାଧ୍ୟସାଧନାରେ ତାଙ୍କୁ ବର ମିଳିଲା ଯେ ଜଗତରେ ସେ ସବାଗ୍ରେ ପୂଜା ପାଇବେ ।

ତାହାଙ୍କୁ ଆଗେ ପୂଜା ନ କଲେ କାହାର ପୂଜା ଗୃହୀତ ହେବ ନାହିଁ । ସୁତରାଂ ଗଣେଶଙ୍କର ଆବିର୍ଭାବ ହେତୁ ତୁମ୍ଭେ ପୂଜା କରିବାକୁ ଗଲେ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କର ଖଣ୍ଡିଏ କାଠିଆ ପୂଜାଦ୍ରବ୍ୟ ଅଧିକ ହୋଇଗଲା । ଏହିପରି ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଭୁଲାଇବା ସକାଶେ ନାନାପ୍ରକାର କପୋଳ କଳ୍ପିତ ଗଳ୍ପ ରଚିତ ହୋଇ ଉପରୋକ୍ତ ପ୍ରକାର ନାମ ଯେନ ଏକ ମୂର୍ତ୍ତିର କଳ୍ପନା ହୋଇ ଦେବତା ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଅଛି । ପରିଶେଷରେ ସାକାରହେତୁ ସୀମାବଦ୍ଧ ହୋଇଯିବା କଥା [illegible] ସାକାର ହେଲେହେଁ ନିରାକାର । ଗଣେଶଙ୍କର ଦୁଇ ଗୋଡ, ଚାରି ହାତ, ହାତୀର ମୁଖ ଇତ୍ୟାଦି ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ସେ ନିରାକାର ଏବଂ ଅସୀମ କ୍ଷମତାହେତୁ ଯେତେବେଳେ ଯେରୂପ ଇଚ୍ଛା କରନ୍ତି ସେହିରୂପ ହୋଇଯାନ୍ତି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦେବତାଙ୍କର ଏହି ରୂପଗୁଣ ଲିଖିତ ଅଛି, ସମସ୍ତେ ଇଚ୍ଛା-ମୟ ବା ଇଚ୍ଛାମୟୀ । ସୁତରାଂ ମୋଟରେ ବୁଝିଲେ ସବୁ ଏକ ଏବଂ ସମୁଦାୟ କଥା ବିଶ୍ଳେଷଣ କରି ବୁଝିଲେ ଏକ ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କର ପୂଜା ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଭୁଲାଇବା ସକାଶେ ଏପରି ଭିନ୍ନ କରି ଲେଖାଯାଇ ଅଛି । ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ କରିଦେଇ ଯାଇ ବ୍ରାହ୍ମଣେ ନିଜେ ପୁଣି ଲିଣ୍ଡଲିଣ୍ଡରେ ପଢିଅଛନ୍ତି, ମହାଦେବଙ୍କୁ ବଡ କରି ଯେ ଶିବପୁରାଣ ଲେଖିଲେ ସେ ଶିବଙ୍କୁ ସମସ୍ତଙ୍କଠାରୁ ବଡ କରିଦେଲେ ଏବଂ କହି-ଦେଲେ ତାଙ୍କ ବିନା ଆଉ କିଛି ନାହିଁ—ତୁମ୍ଭେ ତାଙ୍କର ପୂଜା କର । ଯେ ପାର୍ବତୀଙ୍କୁ ବଡ କଲେ ସେ ଦେବୀ-ପୁରାଣ ଲେଖି କହିଲେ ଯେ ଦେବୀ ସମସ୍ତଙ୍କଠାରୁ ବଡ ଏବଂ ତାଙ୍କଛଡା ଆଉ କିଛି ନାହିଁ—ତୁମ୍ଭେ ତାଙ୍କର ପୂଜା କର । ଯେ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ବଡ କଲେ ସେ ବିଷ୍ଣୁପୁରାଣ ଲେଖି କହିଦେଲେ ବିଷ୍ଣୁ ସମସ୍ତଙ୍କଠାରୁ ବଡ ଏବଂ ତାଙ୍କଛଡା ଆଉ କିଛି ନାହିଁ—ତୁମ୍ଭେ ତାଙ୍କୁ ପୂଜା କର । ଯେ ଗଣେଶଙ୍କୁ ବଡ କଲେ ସେ ଗଣେଶପୁରାଣ ଲେଖି କହି-ଦେଲେ ଗଣେଶ ସମସ୍ତଙ୍କଠାରୁ ବଡ ଏବଂ ତାଙ୍କଛଡା କିଛି ନାହିଁ—ତୁମ୍ଭେ ତାଙ୍କର ପୂଜା କର । ଯେ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କୁ ବଡ

Digitized by srujanika@gmail.com

କଲେ ସେ ଲକ୍ଷ୍ମୀସ୍ୱରୂପ ଲେଖି ଦିଅନ୍ତେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ସବୁ-ଠାରୁ ବଡ଼ ଏବଂ ତାଙ୍କଛଡ଼ା ଆଉକିଛି ନାହିଁ—ତୁମ୍ଭେ ତାଙ୍କର ପୂଜା କର ଇତ୍ୟାଦି ଇତ୍ୟାଦି । ଏହି ରୂପରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ନାନାସ୍ୱରୂପ ସମୁଦ୍ରର ତରଙ୍ଗରେ ଘାଉ ଘାଉ ପାଉଅଛୁଁ । ପୁଣି ସେହି ପୁରାଣମାନଙ୍କରୁ ପାଇବ ଯେ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ପୂଜା କରିବାରୁ ଶିବ ତ୍ରିଗାନ୍ତ ହେଲେ । ଆଉ ମୂଳକ ଯିବ କେଉଁଆଡ଼େ ? ତରଙ୍ଗଘାତରେ ଛିନ୍ନଭିନ୍ନ ହେବାକୁ ବସିଲା ଏବଂ ସେ ଯେନ ବିଷ୍ଣୁଗଣ ଓ ଶିବଗଣଙ୍କର ଯୁଦ୍ଧ ହେଲା । ପରେ ଈଶ୍ୱର ସବୁ ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ କରିଦେଲେ । ମୁଁ କହେଁ ଯେ ଏକା ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ଭଜିଲା ସବୁକଥାର ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ହୋଇଯିବ । ପୁରାଣ ବର୍ଣ୍ଣିତ ସମସ୍ତ ଦେବତା [illegible] ଶ୍ରୁତି ଉପନ୍ୟାସ ମୂଳକ । ଜଣେ ଲୋକକୁ ଦେଖିଲେ ସେ କବି, କାହା ପୁଅ, ଏବଂ ଘର କେଉଁଠାରେ ନ ଜାଣିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମନ ଥୟ ହୁଏ ନାହିଁ ସେହିପରି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଦେବତାମାନ-ଙ୍କର ପରିଚୟ ଦେଇ ପୁରାଣକାର ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ-ଠାରୁ କାଢ଼ି ନେଇଅଛନ୍ତି ।

କ୍ରମଶଃ ।

ଚୀନା ବାଦାମ ।

ଚୀନାବାଦାମ ଗୋଟିଏ ଶିମ ଜାତୀୟ ଫସଲ ଅଟେ । ଶିମ ଜାତୀୟ ସମସ୍ତ ଫସଲରେ ଫଳଟି ଉପରେ ଫଳେ କିନ୍ତୁ ଚୀନା ବାଦାମରେ ଫଳଟି ଥଳୁପରି ମାଟି ମଧ୍ୟରେ ଜାତ ହୁଏ । ତେଣୁ କେହି ଏହାକୁ ଭୂଇଁଶିମ ବା ଚେର-ଚଣା କହ-ଥାନ୍ତି । ଏହି ଫସଲର ଚାଷ ବୋମ୍ବାଇ ଓ ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ପ୍ରଦେଶ-ଦ୍ୱୟରେ ଅଧିକ ପରିମାଣରେ ହୋଇଥାଏ । ବାଦାମରେ ଯେପରି ଗୋଟିଏ ଖୋଳ ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ ବା ଦୁଇଟି ମଞ୍ଜି ବାହାରେ ଏହି ଫଳ ମଧ୍ୟରୁ ଦୁଇଟି ବା ତିନୋଟି ଲେଖାଏଁ ମଞ୍ଜି ବାହାରେ । ଏହି ଫସଲର ଆଦି ସ୍ଥାନ ଆମେରିକା ମହାଦେଶ ଅଟେ । ସେଠାରୁ ଚୀନ ପ୍ରଦେଶକୁ ଆମୀତ ହୋଇ କ୍ରମେ ଭାରତବର୍ଷକୁ ଆସିଅଛି ଏବଂ ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ଅଞ୍ଚଳରେ ଏହାର ଚାଷ ପ୍ରଥମେ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ଫଳ ଦେଖିବାକୁ ବାଦାମ ପରି ଥିବାରୁ ଓ ଏଥିରେ କେତେକ ପରିମାଣରେ ବାଦାମର ସ୍ୱାଦୁଥିବାରୁ ଏବଂ ଏହା ଚୀନଦେଶରୁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଦେଶକୁ ଆସିଥିବାହେତୁରୁ ଲୋକେ ଏହାକୁ ଚୀନା ବାଦାମ ଆଖ୍ୟା ଦେଇଅଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ପ୍ରକୃତରେ ଚୀନାବାଦାମ ଓ ବାଦାମ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଭିନ୍ନ ଜାତୀୟ ଉଦ୍ଭିଦ ।

ଚୀନା ବାଦାମ ଭାଜି କରି ଏବଂ ତରକାରିରେ ପକାଇ ଖାଆନ୍ତି । ଏହା ଗୋଟିଏ ପୁଷ୍ଟିକର ଖାଦ୍ୟ ଅଟେ । ଏଥିରୁ [illegible] ତେଲ ବାହାରେ । ଏହି ତେଲ ସୋରିଷ ବା ଖସା [illegible] ତେଲର ବଦଳରେ ଖାଇବା ଆଦି କାର୍ଯ୍ୟରେ ବ୍ୟବ-[illegible] । ଇଉରୋପରେ ଏହି ତେଲର ବିଶେଷ ଆଦର [illegible] । ଖାଇବା କାର୍ଯ୍ୟରେ ଏହା ଅଲିଭ (Olive) ତେଲ ବଦଳରେ [illegible] ପୁଣି ସାବୁନ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବାପାଇଁ ଏହି ତେଲ ଅତି ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଅଟେ । ଏକା ଫରାସିଦେଶ ଏହି ତେଲ ୧୦୦୦୦୦ ଟନ ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରାୟ ୬୮୦୦୦୦୦ ମହଣ ଆମଦାନି କରେ । ଏଥିରୁ ଭାରତବର୍ଷଠାରୁ ୭୦୦୦ ଟନ ଅର୍ଥାତ୍ ୧୯୭୦୦୦ ମହଣ ପଠାଯାଏ । ଅବଶିଷ୍ଟ ଆଫ୍ରିକାର ପଶ୍ଚିମ ଅଞ୍ଚଳରୁ ଆମୀତ ହୁଏ । ୧୦୦ ସେର ଚୀନବାଦାମ ମଞ୍ଜିରେ ୪୦।୪୫ ସେର ତେଲ ଭାଗଅଛି । ସେହି ପରିମାଣର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଫସଲର ତେଲଭାଗ ନିମ୍ନରେ ଦିଆଗଲା :—

ଖସା (ତିଳ)—୪୫

ଜଡ଼ା—୩୦½

ସୋରିଷ—୩୭½

(ଚୀନବାଦାମ—୪୦।୪୫)

ଖସା ବା ସୋରିଷତେଲପରି ଏହି ତେଲ ଯେଉଁଭଳି ବାହାର କରନ୍ତି । ଚୀନାବାଦାମର ପିଡ଼ିଆ ଗୋରୁଙ୍କୁ ଖୁଆଇବା ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ଉପାଦେୟ ପଦାର୍ଥ ଅଟେ । ଏହିଦ୍ୱାରା ଗାଈ ଓ ବଳଦଙ୍କର ଅତି ଅଳ୍ପ ସମୟରେ ପୁଷ୍ଟିସାଧନ ହୁଏ । ଦୁହାଁଳି ଗାଈକୁ ପ୍ରତ୍ୟହ କିଛି ଖାଇବାକୁ ଦେଲେ ଦୁଧର ଏବଂ ଦୁଧର ଘୃତାଂଶର ପରିମାଣ ବୃଦ୍ଧି ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏ । ଏହାର ପତ୍ର ଏବଂ ଡାଳ ମଧ୍ୟ ଗୋରୁଙ୍କ ଖାଦ୍ୟୋପଯୋଗୀ । କେତେକ ସ୍ଥାନରେ କେବଳ ଗୋରୁଙ୍କୁ ଖୁଆଇବା ପାଇଁ ଏହି ଫସଲ ଲଗାଇ ଥାନ୍ତି । ଏହାର ସଦ୍ୟ କଞ୍ଚାପତ୍ର ଦୁହାଁଳି ଗାଈର ବିଶେଷ ଉପକାର ସାଧନ କରେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଗୃଷର ବିବରଣ ।

ଉପଯୋଗୀ ଜମୀ ।

ଏହି ଫସଲ ଡ଼ିପ ଉଣ୍ଟାସ ବାଲିଆ ଜମିରେ ଲଗାଯାଏ । ଦେଖିବାକୁ ହେବ ଯେ ଏହି ଫସଲ ଯେଉଁ ଜମିରେ ଲଗା- ଯିବ ସେହି ଜମିରେ ବର୍ଷାପାଣି ଜମିରହେ ନାହିଁ । ଏପରି ଜମି ଓଡ଼ିଶାରେ ଅପର୍ଯ୍ୟାପ୍ତ ପଡ଼ିଆ ରହିଅଛି । ଯେ ସବୁ ଜମିରେ ଚାଉଳ ମାଣ୍ଡିଆ ପ୍ରଭୃତି ନିକୃଷ୍ଟ ଫସଲ ଅଥବା ଯେଉଁ ସବୁ ଡ଼ିପ ଜମିରେ ଧାନ ହୁଏ ନାହିଁ ଏ ଅତି ଅଳ୍ପ ପରିମାଣରେ ହୁଏ ସେହି ସବୁ ଜମିରେ ଚୀନା ବାଦାମ ଲଗାଇଲେ ଅଧିକ ଲାଭ ହେବାର ସମ୍ଭାବନା ।

ଲଗାଇବାର ସମୟ ।

[illegible] ମାସ ଛଡ଼ା ଆଉ ସବୁ ମାସରେ ଲଗାଯାଇ ପାରେ । କିନ୍ତୁ ସାଧାରଣତଃ ବୈଶାଖ ଓ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ମାସରେ ଲଗା ଯାଇଥାଏ । ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ମାସରେ ଲଗାଇଲେ ମାର୍ଗଶିର ମାସରେ ଫସଲ ଅମଳ ହୋଇ- ପାରିବ । ଯଦି ଭାଦ୍ର ବା ଆଶ୍ୱିନ ମାସରେ ଲଗାଯାଏ ତେବେ ଫାଲଗୁଣ ଚୈତ୍ର ମାସରେ ଫସଲ ଜମିରୁ ଉଠିବ । ଓଡ଼ି- ଶାରେ ଏହି ଫସଲ ଲଗାଇବା ଯଥାର୍ଥ ସମୟ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ମାସ, କାରଣ ବର୍ଷାକାଳରେ ଗଛ ସବୁ ପୁଷ୍ଟହୋଇ ଅନେକ ଫୁଲ ଫଳ ଧରେ, କିନ୍ତୁ ଯଦି ଭାଦ୍ର ବା ଆଶ୍ୱିନ ମାସ ଆଡ଼କୁ ଲଗାଯାଏ ପରେ ସମୟାନୁସାରେ ଜଳର ଆବଶ୍ୟକ ହେବ ଏବଂ ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ଖର୍ଚ୍ଚ ଟିକିଏ ବେଶୀ ପଡ଼ିଯିବ ।

ଜମି ତିଆରି ଓ ମଞ୍ଜି ବୁଣା ।

ରବି ଫସଲ ଉଠି ଗଲାକୁ ଯେତେ ଶୀଘ୍ର ହୋଇପାରେ ଜମିକୁ ଚାଷ କରିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରିବ ଯେପରିକି ମଞ୍ଜି ଲଗାଇବା ସମୟକୁ ଅନ୍ତତଃ ୪।୬ ଥର (ଓଡ଼ି) କ୍ଷେତରେ ନଙ୍ଗଳ ବୁଲାଇବ ।

ଦେଢ ହାତ ଛାଡ଼ାରେ ଦୁଇ ବା ତିନିଟା ଲେଖାଏଁ ମଞ୍ଜି ଲଗାଇବାକୁ ହୁଏ । ମଞ୍ଜି ସବୁକୁ ତିନି, ଚାରି ଇଞ୍ଚ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉଣ୍ଟାସ ଭାବରେ ମାଟି ଦେଇ ପୋତି ଦେବାକୁ ହେବ । ମଞ୍ଜି ସବୁ ଧାଡ଼ି କରି ଲଗାଇବାକୁ ହେବ ଏବଂ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଧାଡ଼ିରେ ଦେଢ ହାତ ଲେଖାଏଁ ବ୍ୟବଧାନ ରହିବା ଉଚିତ । ମଞ୍ଜି ଲଗାଇବା କାର୍ଯ୍ୟ ନିମ୍ନଲିଖିତ ପ୍ରଥାରେ ଅତି ସୁନ୍ଦର ଭାବରେ ହୋଇଥାଏ:—ଶେଷଥର ନଙ୍ଗଳ ବୁଲା- ଇବା ସମୟରେ ଅନାଜ ଦେଢ ହାତ ଛାଡ଼ାରେ ନଙ୍ଗଳକୁ ବୁଲାଇବ । ନଙ୍ଗଳର ପଛରେ ଜଣେ ଲୋକ ଗୋଟିଏ ପାଛ- ଥରେ ମଞ୍ଜି ଦେଇ ଚାଲୁଥିବ ଓ ଦେଢ଼ହାତ ଅନ୍ତରରେ [illegible] ତିନିଟା ଲେଖାଏଁ ମଞ୍ଜି ପକାଇ ସେ ସବୁକୁ ତିନି, ଚାରି ଇଞ୍ଚ ମାଟି ଦେଇ ଘୋଡ଼ାଇ ଦେଇ ଯାଉଥିବ । କାଳେ କେହି ସମସ୍ତ ଫଳଟିକୁ ମଞ୍ଜି ମନେ କରି ଲଗାଇ ଦିଅନ୍ତି; ଏଣୁ ଦଳାରରେ ଯେଉଁ ଚୀନା ବାଦାମ ମିଶିଛି ତାହାକୁ ଭାଙ୍ଗି ଭିତରରେ ଥିବା ମଞ୍ଜି ଗୁଡ଼ିକୁ ବାହାର କରି ଜମିରେ ଲଗାଇବାକୁ ହେବ । ଏକର (ମାଣ) ପ୍ରତି ୧୦ ରୁ ୧୫ ସେର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମଞ୍ଜିର ଆବଶ୍ୟକ ହୁଏ ।

ଖତ ।

[illegible] ଫସଲ ଭଲହୁଏ । ଜମିକୁ ଥରେ ଦୁଇଥର ଚଷିଲାପରେ ଖତକୁ ସମାନ ଭାବରେ ପକାଇବ ଓ ତହିଁ ଉପରେ ୨।୩ ଥର ନଙ୍ଗଳ ବୁଲାଇ ମାଟି ସଙ୍ଗରେ ମିଶାଇ ଦେବ ।

ପରବର୍ତ୍ତୀ କାର୍ଯ୍ୟର ବିବରଣ ।

ଲଗାଇବାର ୪।୫ ଦିନପରେ ମଞ୍ଜି ସବୁ ଗଜାଇ ଉଠିବ । ଗଛ ୨।୩ ଇଞ୍ଚ ବଢ଼ିଲାରୁ ମୂଳଭାଗରେ ମାଟି ଦେବା ଉଚିତ । ମାଟି ଦେବା କାର୍ଯ୍ୟ କୋଦାଳି ଦ୍ୱାରା କରା ଯାଇ ପାରେ । ତହିଁର ପ୍ରାୟ ୧୫ ଦିନ ପରେ ଦେଖାଯିବ ଯେ ଗଛ ସବୁ ଚାରିପାଖରେ ଲତା ପରି ମାଡ଼ୁଅଛି । ଏହି ଲତା ପରି ବଢ଼ୁଥିବା ଡାଳମାନଙ୍କ ଉପରେ ୫ ଇଞ୍ଚ ଛାଡ଼ାରେ ଅଳ୍ପ ମାଟି ଦେଇ ସେ ଗୁଡ଼ିକୁ ପୋତି ଦେବ । ତାହାହେଲେ ସେହି ସ୍ଥାନର ଗଣ୍ଠିମାନଙ୍କରୁ ନୂତନ ଚେର ବାହାରି ଗଛ ସବୁକୁ ସବଳ ଓ ପୁଷ୍ଟ କରିବ । କ୍ଷେତରେ ଘାସ ଅଧିକ ହେଲେ ସମୟ୍ୟରେ ବାଛି ପକାଇବା ଉଚିତ । କେହି ବିଲାତିଆଲୁ ଚାଷର ନମୁନାରେ ମାଟିରେ ହାତ କରି ଚୀନାବାଦାମ ଲଗାଇ ତହିଁର ମୂଳରେ ଅନେକ ମାଟି ଦେଇ ଥିବାର ଦେଖା ଯାଇଅଛି । ଏତଦ୍ଦ୍ୱାରା ଗଛର ଡାଳ ସବୁ ଉପରକୁ ଟେକି ହୋଇ ଗଛ ସତେଜ ଏବଂ ସୁନ୍ଦର ଆକାର ଧାରଣ କରିବ ସତ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ତହିଁରେ କୃଷକର ଉପକାର ହୁଏ ନାହିଁ । ଡାଳ ସବୁ ଉପରକୁ ରହି ଥିବାରୁ ଅଧିକାଂଶ ଫୁଲ ମାଟିରେ ସଂଲଗ୍ନ ହୁଏ ନାହିଁ । ତେଣୁ ସେଗୁଡ଼ିକ ଶୁଖି ଯାଇ ନିଷ୍ଫଳ ହୁଏ । ଯଦିନ ଆଲୁ ପରି

Digitized by srujanika@gmail.com

ଚୀନାବାଦାମର ଫଳ ମାଟି ମଧ୍ୟରେ ହୁଏ ତଥାପି ଉଭୟଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅତି ଅଧିକ ପାର୍ଥକ୍ୟ ରହିଅଛି । ଆଲୁ ଗଛର ଚେଲରୁ ଜାତ ହୁଏ କିନ୍ତୁ ଚୀନାବାଦାମର ଉତ୍ପତ୍ତି ସ୍ଥାନ କେବଳ ଉପରସ୍ଥିତ ଡାଳ । ଏହାର ଫୁଲରୁ ଲମ୍ବ ଯୁକ୍ତ ଫଳାଙ୍କୁର ବାହାର ତାହା ମାଟି ଭେଦ କରି ତନ୍ମଧ୍ୟରେ ପୁଷ୍ଟ ହୁଏ । ଫଳଟି ମାଟିର ଅଧିକ ଦୂରରେଥିଲେ ଫଳା-ଙ୍କୁର ମାଟିକୁ ପହଞ୍ଚି ନ ପାରି ଶୁଖିଯାଏ । ତେଣୁ ଗଛର ଡାଳ ସବୁ ମାଟି ଉପରେ ଲଡାପରି ମାଡିବା ନିତାନ୍ତ ଆବ-ଶ୍ୟକ । ଯଦି କେହି ଚୀନା ବାଦାମକୁ ବର୍ଷା କାଳରେ ନ ଲଗାଇ ଶୀତ ବା ଗ୍ରୀଷ୍ମକାଳରେ ଲଗାନ୍ତି ତେବେ ପାଣି ମଡାଇବା ପାଇଁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗଛ-ଖାତ ମଧ୍ୟରେ ଅଳ୍ପଗଳି-[illegible] ସବୁ ଭୂମିରେ ମାଡିବା ପାଇଁ ଦୁଇଟି ନାଳ ମଧ୍ୟରେ ଯଥେଷ୍ଟ ଜାଗା ରହିବା ଉଚିତ ଆଉ ଜାଗାଟି ହିତଷ୍ଟ ନ ହୋଇ ସମାନଥିଲେ ଭଲ ହୁଏ ।

ଚୀନାବାଦାମ ଜମିରୁ ଉଠାଇବା ବିଧି ।

ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ମାସରେ ଲଗାଇଥିବା ଗଛରୁ ମାର୍ଗଶିର ମାସରେ ଫଳ ଉଠାଯାଏ । ବିଲାତ ଆଲୁ ଯେପରି କୋଦାଳ ଦ୍ୱାରା ଜମିକୁ କୋଡ଼ି ବାହାର କରନ୍ତି ଚୀନା ବାଦାମ ମଧ୍ୟ ଠିକ ସେହିପରି ବାହାର କରିବାକୁ ହୁଏ । ଚୀନାବାଦାମ ଫସଲ ଲଗାଇବାରେ ଯେ ସବୁ ଖର୍ଚ୍ଚପଡେ ତହିଁମଧ୍ୟରୁ ଜମିରୁ ଫଳ ଉଠାଇବା ଖର୍ଚ୍ଚଟି ପ୍ରଧାନ । ତେଣୁ ଏହି କାର୍ଯ୍ୟଟି ଯେତେଦୂର କମ ଖର୍ଚ୍ଚରେ ହୁଏ ତହିଁସକ୍ତ ଦୃଷ୍ଟି ଦେବା ଉଚିତ । ଯଦି ଫସଲ ଉଠାଇବା ସମୟକୁ ଜମି ଶକ୍ତ ହୋଇ ରହିଥାଏ ତେବେ କ୍ଷେତରେ ପାଣି ମଡାଇ ମାଟିକୁ ଓଦା-କରି ଦେବ । ତାହା ହେଲେ ଫଳଗୁଡିକ ସହଜରେ ଉଠା-ଯାଇ ପାରିବ । ଏବଂ ଏତଦ୍ୱାରା ଆଉ ଗୋଟିଏ ଉପକାର ହେବ ଯେ ଫଳ ଉଠାଇବା ସମୟରେ ଗଛ ସବୁ ଉପୁଡି ଯାଇ ଅସ୍ତବ୍ୟସ୍ତ ହୋଇଗଲାରୁ ପାଣିପାଇ ସେ ସବୁ ପୁଣି ଚେର ମାଡି ସତେଜ ହୋଇ ଉଠିବ । ଏହି ଗଛରୁ ଆଉ-ଥରେ ଚୈତ୍ର ବୈଶାଖ ମାସରେ ଫଳ ଆମଦାନୀ ହୋଇ ପାରିବ ।

ଚୀନାବାଦାମ ସାଧାରଣତଃ ଏକର୍ ପ୍ରତି ୨୦ ମହଣରୁ ୪୦ ମହଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ । ଆଉ ମହଣକୁ ୫ ୪।୫ ଲେଖାଏଁ ବିକ୍ରୀ ହୁଏ । ଚୀନାବାଦାମ ଚାଷ ଯେଉଁମାନେ ସ୍ୱଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରନ୍ତି, ସେମାନେ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ମଧୁସୂଦନ ଦାସ ସି. ଆଇ. ଇ.ଙ୍କ କଟକ ଗଡଜାତଗଞ୍ଜରେ ଥିବା ବଗିଚା କିମ୍ବା ବିଦ୍ୟାଧରପୁର ସରକାରି କୃଷି ପରୀକ୍ଷା କ୍ଷେତ୍ରକୁ ଗଲେ ସହଜରେ ଦେଖି ପାରିବେ । ଗତବର୍ଷ ଏହି ସରକାରି କୃଷିକ୍ଷେତ୍ରରେ ଏକରକୁ ୪୦ ମହଣ ବାଦାମ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇଥିଲା ଓ ମହଣକୁ ୫ ୫ ଲେଖାଏଁ ବିକ୍ରୀ କରି ଏକର୍ ପ୍ରତି ୫୨୦୦ ମିଳିଥିଲା, ଏଥିରୁ ୨୫ ଖର୍ଚ୍ଚ ବାଦ ଯାଇ ବାକି ୫୧୦୨୫ ଲାଭ ।

ଆଲୋକ ।

ଯେଉଁ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଶକ୍ତି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଦର୍ଶନେନ୍ଦ୍ରିୟ ଉପରେ କାର୍ଯ୍ୟକରେ ଆଉ ଯାହା ପ୍ରଭାବରୁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ବହିର୍ଜଗତ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଜ୍ଞାନ ଜନ୍ମେ, ତାହାକୁ ଆଲୋକ କହନ୍ତି । ସୂର୍ଯ୍ୟ, ନକ୍ଷତ୍ର, ତଡିତ, ରାସାୟନିକଶକ୍ତି ଇତ୍ୟାଦି ଆଲୋକର ନିଦାନ । ଆଲୋକ ଜଡ ପଦାର୍ଥ ନୁହେ । ଏହା ସ୍ପର୍ଶେନ୍ଦ୍ରିୟର ବୋଧଗମ୍ୟ ନୁହେ । କେବଳ ଦର୍ଶନ ଶକ୍ତିଦ୍ୱାରା ଆମ୍ଭେମାନେ ଏହାର ସତ୍ତା ଅନୁଭବ କରୁଁ । ଚକ୍ଷୁ ମୁଦିଲେ ଏହା ଆଉ ଜଣାଯାଏ ନାହିଁ ।

ପଣ୍ଡିତମାନେ ଅନୁମାନ କରନ୍ତି ଯେ ଏହି ପୃଥିବୀର ସମୁଦାୟ ସ୍ଥାନ ଗୋଟିଏ ପଦାର୍ଥ ବିଶେଷ ଦ୍ୱାରା ବ୍ୟାପ୍ତ ରହି-ଅଛି । ଏହି ପଦାର୍ଥର ନାମ ଇଥର (Ether)—ସ୍ପନ୍ଦିତ ପଦାର୍ଥ—ଏବଂ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଚକ୍ଷୁର ଅନ୍ତରାଳରେ ଯେଉଁ ଅତି ସୂକ୍ଷ୍ମ ପଦାର୍ଥ ଅଛି, ସ୍ପନ୍ଦିତ ପଦାର୍ଥର ଅଣୁ ସମୂହର କମ୍ପନ ଦ୍ୱାରା ସେହି ସୂକ୍ଷ୍ମ ପଦାର୍ଥରେ ତରଙ୍ଗ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ । ଏହି ସମୁଦାୟ ଇଥର-ତରଙ୍ଗ ଚକ୍ଷୁର ସ୍ନାୟୁସକଳ କମ୍ପନ କଲେ ଦର୍ଶନ ଜ୍ଞାନ ହୁଏ । ଏହି ତରଙ୍ଗର କୌଶଳି ଏକ ସ୍ଥାନରୁ ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନକୁ ଯିବାପାଇଁ ଅତି ସାମାନ୍ୟ ସମୟ ଆବଶ୍ୟକ । ଏପରିକି ପରୀକ୍ଷା ଦ୍ୱାରା ଜଣାଯାଇଅଛି ଯେ ସୂର୍ଯ୍ୟଠାରୁ ପୃଥିବୀକୁ ଆଲୋକ ଆସିବାକୁ ପ୍ରାୟ ୮ ମିନିଟ ସମୟ ଲାଗେ । ଏଥିରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ ଏହାର ବେଗ ପ୍ରତି ସେକଣ୍ଡରେ ପ୍ରାୟ ୧,୮୬୦୦୦ ମାଇଲ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯେପରି ଆଲୋକ, ସେହିପରି ଅନ୍ଧକାର ମଧ୍ୟ କୌଣସି ଜଡପଦାର୍ଥ କିମ୍ବା ଜଡ଼ପଦାର୍ଥର ଗୁଣ ବିଶେଷ ନୁହେ । ଯେପରି ତେଜର ଅଭାବରୁ ହିମ, ସେହିପରି ଆଲୋକ ଅଭାବରୁ ଅନ୍ଧକାର ଅନୁଭୂତ ହୁଏ । ସୃଷ୍ଟିର ପ୍ରାକ୍‌କାଳରୁ ସମୁଦାୟ ଜଗତ ତମସାଚ୍ଛନ୍ନ ଅବସ୍ଥାରେ ଥିଲା ବୋଲି ଶାସ୍ତ୍ରକାରମାନେ କହି ଯାଇଅଛନ୍ତି । କରୁଣାମୟ ଜଗଦୀଶ୍ୱର ଆଲୋକ ସୃଷ୍ଟିକରି ସମୁଦାୟ ଜଗତର ଦୈ ଉତ୍ପାଦନ କରିଅଛନ୍ତି । ଆଲୋକ ସମସ୍ତ ଜଗତର ଅ ଉପକାରୀ । ଉଦ୍ଭିଦ ସବୁ ସାଧାରଣତଃ ହରିତବର୍ଣ୍ଣ ; ଏ କେବଳ ତାହାର କାରଣ । ଆଲୋକ ନ ଥିଲେ ସମସ୍ତେ ଶୀତ ଓ ମ୍ଳାନକାୟ ହୋଇ

[illegible] ଏହି 'ଇଥର' ତରଙ୍ଗ ଆସି ଅନ୍ୟ ପଦାର୍ଥରେ ପ୍ରତିଘାତ କଲେ ଆମ୍ଭେମାନେ ସେହି ପଦାର୍ଥ ସବୁ ଦେଖିପାରୁଁ । ଏହିପରି ଅଧିକାଂଶ ପଦାର୍ଥ ଅପରର ଆଲୋକ ପାଇ ଆଲୋକିତ ହୁଏ ବୋଲି ଏମାନଙ୍କୁ ପର-ପ୍ରକାଶ ବୋଲାଯାଏ । କିନ୍ତୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ଚକ୍ଷୁଦ୍ୱାରା ଆଲୋକ ଦେଖି ପାରୁଁ କି ? ଶୂନ୍ୟ ବାୟୁରେ ଆଲୋକ କଦାପି ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ, ଏବିଷୟ ଅତି ସହଜରେ ପ୍ରମାଣିତ ହୋଇପାରେ । ଗୋଟିଏ ଛିଦ୍ର ଦ୍ୱାରା ଅନ୍ଧକାର ଗୃହ ମଧ୍ୟରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ-କିରଣ ପ୍ରବେଶ କରାଇଲେ ବାୟୁରେ ଭାସମାନ ଧୂଳି କଣିକା ସହଜରେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷୀଭୂତ ହୁଏ । କିନ୍ତୁ ଏହି ସବୁ ଧୂଳି କଣିକାକୁ କୌଣସି ଉପାୟରେ ନିଷ୍କାଶନ କରାଇ ପାରିଲେ ଆଲୋକର ଅସ୍ତିତ୍ୱ ସୁଦ୍ଧା ଜଣାଯାଏ ନାହିଁ । ଏହାର ମଧ୍ୟ ଦେଖାଯାଏ ଯେ ଆଲୋକର ଗତି ଠିକ୍‌ସରଳ, କାରଣ ଯେଉଁ ସୂର୍ଯ୍ୟ କିରଣ ଅନ୍ଧକାର ଗୃହର ତଳରେ କିମ୍ବା କାନ୍ଥରେ ପଡିଥାଏ ସେହି କିରଣରେ ଗୋଟିଏ ଅସ୍ୱଚ୍ଛ ପଦାର୍ଥକୁ ଧରିଲେ କିରଣ ଏହି ଅସ୍ୱଚ୍ଛ ପଦାର୍ଥ ଉପରେ ନିପତିତ ହୁଏ କିନ୍ତୁ ବକ୍ରହୋଇ ଏହାର ପଶ୍ଚାତ୍ ଭାଗକୁ ଯିବାର କ୍ଷମତା ଆଲୋକର ନ ଥିବାରୁ ଏହି ଅସ୍ୱଚ୍ଛ ପଦାର୍ଥର ଛାୟା ନିପତିତ ହୁଏ । ଏହିପରି ଛାୟାପତନ, ଚନ୍ଦ୍ରଗ୍ରହଣ ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟୋପରାଗର ପ୍ରଧାନ କାରଣ । ପୃଥିବୀ ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ କରୁ କରୁ ଚନ୍ଦ୍ର ପୃଥିବୀ-ଛାୟା ମଧ୍ୟରେ ପତିତହେଲେ ଚନ୍ଦ୍ରଗ୍ରହଣ ହୁଏ । ଯେତେବେଳେ ଚନ୍ଦ୍ର, ପୃଥିବୀ ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟର ଠିକ୍ ମଧ୍ୟସ୍ଥଳକୁ ଆସେ ସେତେବେଳେ ଚନ୍ଦ୍ରର ଛାୟାରେ ପୃଥିବୀ ରହିବାରୁ ସୂର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୁଏ ନାହିଁ । ଏହି ସମୟରେ ସୂର୍ଯ୍ୟୋପରାଗ ହୁଏ । ଏହି ଛାୟା ଦେଖି ପୃଥିବୀ ଗୋଲାକାର ବୋଲି ସ୍ଥିର ହୋଇଅଛି । କାରଣ [illegible]ର ବସ୍ତୁବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ବସ୍ତୁର ଗୋଲାକାର ଛାୟା ହେବା ଅସମ୍ଭବ ।

ବର୍ଣ୍ଣହୀନ ସମସ୍ତ ବାୟବୀୟ ପଦାର୍ଥ ମଧ୍ୟ ଦେଇ ଆଲୋକ ଅନାୟାସରେ ପ୍ରବେଶ କରି ପାରେ । ଏଥିପାଇଁ ତାହା ମଧ୍ୟଦେଇ ସମସ୍ତ ପଦାର୍ଥ ଦେଖାଯାଏ । କାଚ, ଅଭ୍, ଓ ଅଧିକାଂଶ ତରଳ ପଦାର୍ଥ ସ୍ୱଚ୍ଛ ଅଟେ, ଅର୍ଥାତ୍ ଏହା ମଧ୍ୟଦେଇ ଆଲୋକ ଯାଇପାରେ । ପ୍ରାୟ ଯାବତୀୟ [illegible] ପଦାର୍ଥ ମଧ୍ୟଦେଇ ଆଲୋକ ପ୍ରବେଶ କରି ନାହିଁ, ମାତ୍ର ରଞ୍ଜନ ରଶ୍ମି ଅନାୟାସରେ ଏହିପରି ଅଧିକାଂଶ ଅନଚ୍ଛ ପଦାର୍ଥ ମଧ୍ୟ ଦେଇ ପ୍ରବେଶ କରିପାରେ । ବୋଧ ହୁଏ ଅନେକ ଲୋକ ଏହି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଆଲୋକର କାର୍ଯ୍ୟ କଥା ଶୁଣିଅଛନ୍ତି । କୌଣସି ଗୋଟିଏ କାଠ ବାକ୍ସ ମଧ୍ୟରେ, ଟଙ୍କା, ଛୁରି କିମ୍ବା କଇଁଚି ରଖି ବାକ୍ସବନ୍ଦ କଲେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଆଉ ଉକ୍ତ ଦ୍ରବ୍ୟମାନ ଦେଖି ପାରୁ ନାହିଁ । ଏହାର କାରଣ କାଠ ଅନଚ୍ଛ ପଦାର୍ଥ କିନ୍ତୁ ଏହି ରଞ୍ଜନ ରଶ୍ମି କାଷ୍ଠ ଛେଦକରି ଭିତରେ ପ୍ରବେଶ କରିପାରେ, ତେଣୁକରି ଏହି ରଶ୍ମି ସାହାଯ୍ୟରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ବାକ୍ସ ମଧ୍ୟସ୍ଥ ଦ୍ରବ୍ୟ ଦେଖିପାରୁଁ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଦେହସ୍ଥିତ ଅସ୍ଥିସମୂହ, ଚର୍ମ୍ମ ଓ ମାଂସ ଦ୍ୱାରା ଆବୃତଥିବାରୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ଏହା ଦେଖିପାରୁ ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ଏହି ରଶ୍ମି ସାହାଯ୍ୟରେ ସେ ସମସ୍ତ ମଧ୍ୟ ଦେଖାଯାଇ ପାରେ । ଏହା କାହିଁକି ହୁଏ, ତାହା ବୁଝିବା କଠିନ । ଯାହାହେଉ ସେ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଯତ୍କିଞ୍ଚିତ୍ ସାମାନ୍ୟ ଏଠାରେ ବୋଲି ଯାଇପାରେ ।

ସନ୍ ୧୮୯୫ ସାଲରେ ରଞ୍ଜେନ ସାହେବ ଏହା ଆବିଷ୍କାର କରିଅଛନ୍ତି ଏବଂ ତାହାଙ୍କ ନାମାନୁଯାୟୀ ଏହି ରଶ୍ମିର ନାମ ରଞ୍ଜନ ଆଲୋକ ହୋଇଅଛି, ଏହାକୁ ମଧ୍ୟ "ଏକ୍ସରେ" (X'ray) ବୋଲି କହନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳର ଜୀବିତ ବୈଜ୍ଞାନିକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଖ୍ୟାତ ନାମା ସର୍ ହେନ୍‌ରି ମ୍ୟାକ୍ସ ସାହେବଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଏହାର ପ୍ରଧାନ ଯନ୍ତ୍ର ନିର୍ମ୍ମିତ ହୋଇଅଛି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଆମ୍ଭେମାନେ ସମସ୍ତେ ବିଦ୍ୟୁତ୍ ଦେଖିଅଛୁ । ଏହା ଚାଉଳର ଅତିବୃହତ୍ ବିଦ୍ୟୁତ୍‌ଲିଙ୍ଗ ମାତ୍ର । ତେଜପତ୍ର ଚାଉଳ ମଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ ପ୍ରାକୃତିକ କାର୍ଯ୍ୟ । ସମସ୍ତ ଜଡ଼ ପଦାର୍ଥରେ ଅଳ୍ପ ବା ଅଧିକ ପରିମାଣରେ ଚାଉଳ ଅଛି । ଆଉ ପ୍ରକୃତିରେ ଦେଖାଯାଏ ଯେ ବାୟୁମଣ୍ଡଳ ଓ ମେଘ ସମୂହରେ ଚାଉଳ ଅଛି । ଯେତେବେଳେ ଏହି ଚାଉଳ ଖୁବ୍ ଘନୀଭୂତ ହୁଏ ସେତେବେଳେ ସେମାନେ ଗଭୀର ଗର୍ଜ୍ଜନସହ ବିଦ୍ୟୁତ୍‌ରୂପେ ବିଦ୍ୟୁତ୍‌ଲିଙ୍ଗ ଉତ୍ପନ୍ନ କରନ୍ତି । ଏହି ଚାଉଳ ଅଳ୍ପ ପରିମାଣରେ ଯନ୍ତ୍ରସାହାଯ୍ୟରେ ଅନାୟାସରେ ଉତ୍ପନ୍ନ କରି ଯାଇପାରେ । ଯେତେବେଳେ ଏହି ଚାଉଳଦ୍ୱାରା କୌଣସି ବାୟୁ ନିଷ୍କାଶିତ ଗୋଲାକାର କାଚପାତ୍ର ମଧ୍ୟରେ ଉତ୍ତେଜିତ କରାଯାଏ ସେତେବେଳେ ଏହି କାଚପାତ୍ର ଏକପ୍ରକାର ଅତି ସୁନ୍ଦର ଈଷତ୍ ହରିଦ୍ରାବର୍ଣ୍ଣ ଆଲୋକରେ ଆଲୋକିତ ହୁଏ । ଏହି ଆଲୋକ କତିପୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ଉପରେ ପଡ଼ିଲେ ଉକ୍ତ ଦ୍ରବ୍ୟସବୁ ଆଲୋକିତ ହୁଏ, ରଞ୍ଜେନ୍ ଆଲୋକ ନିମିତ୍ତ ବେରିୟମ୍ ପ୍ଲେଟିନୋସିୟାନାଇଡ୍ ଲବଣକ ଏହିପରି ଗୋଟିଏ ଦ୍ରବ୍ୟ କାଗଜ ଉପରେ ପ୍ରଲେପନ କରି ରଖିବା ଆବଶ୍ୟକ । ଏହି କାଗଜ ଯେତେବେଳେ ଏହି ଆଲୋକ ନିକଟରେ ରଖାଯାଏ ସେତେବେଳେ ଏହା ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ରୂପରେ ଆଲୋକିତ ହୁଏ ।

ଅନ୍ଧକାର ଗୃହରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଦୀପ ଓ ଅସ୍ୱଚ୍ଛପରଦା ମଧ୍ୟରେ ଯଦି ହାତ ରଖିବ ତାହା ହେଲେ ହାତର ଗୋଟିଏ ଛାୟା ଉକ୍ତ ପରଦାରେ ପଡ଼ିବ କିନ୍ତୁ ଯଦି ଏହି ପ୍ରଦୀପ ଓ ପରଦା ପରିବର୍ତ୍ତରେ କ୍ରୁକ୍ ସାହେବଙ୍କର ଏହି ଗୋଲାକୃତି ବାୟୁଶୂନ୍ୟ କାଚପାତ୍ର ଓ ଏହି ପ୍ରଲେପଯୁକ୍ତ କାଗଜ ରଖିବେ ହାତର ମାଂସର ଛାୟା ପରିବର୍ତ୍ତରେ ଏହାର ମଧ୍ୟସ୍ଥିତ କେବଳ ଅସ୍ଥିସମୂହର ଛାୟା ପଡ଼ିତ ହେବ । ଏଥିରୁ ଦେଖା ଯାଉଅଛି ଯେ ଏହି ଆଲୋକ ମାଂସ ଭେଦକରି ପାରେ ବୋଲି ମାଂସ ସ୍ୱଚ୍ଛ ହୋଇ ଯାଇଅଛି, କିନ୍ତୁ ଅସ୍ଥି ଏହି ଆଲୋକ ନିକଟରେ ଅନଚ୍ଛ ପଦାର୍ଥ । ତେଣୁକରି ଏହା ଭେଦକରି ଯାଇ ନ ପାରିବାରୁ ଏହାର ଛାୟା ପଡ଼ିତ ହୋଇଅଛି । ଲୌହ, ସୀସା, ଅସ୍ଥି ଇତ୍ୟାଦି ଏହି ଆଲୋକ ନିକଟରେ ଅନଚ୍ଛ । ଏହି ଆଲୋକ ଆବିଷ୍କୃତ ହେବାରୁ ଡାକ୍ତରମାନଙ୍କର ଅନେକ ସୁବିଧା ହୋଇଅଛି । ଏହି ଆଲୋକ ସାହାଯ୍ୟରେ ସେମାନେ ଦେହର ଭଗ୍ନ ଅସ୍ଥି ଅନାୟାସରେ ବସାଇ ପାରନ୍ତି ଓ ଦେହସ୍ଥିତ ଅଦୃଶ୍ୟ ବସ୍ତୁକଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟ ବାହାର କରିପାରନ୍ତି । ଆଉ ମଧ୍ୟ ଫଟୋଗ୍ରାଫିକ କାଚ ଉପରେ ଏହି ଆଲୋକର କ୍ରିୟା ଅଛି । କୌଣସି ଫଟୋ ଗ୍ରାଫିକ କାଚକୁ ରଞ୍ଜନ ରଶ୍ମି ସମ୍ମୁଖରେ ରଖି ଏହି ଆଲୋକର ଅନଚ୍ଛ ଗୋଟିଏ ବସ୍ତୁ ରଖିଲେ ତାହାର ଛାୟା ଉପରେ ଅଙ୍କିତ ହୁଏ । ଏହିପରି ଦେହର ଅସ୍ଥି ଆଦିର ଚିତ୍ର ଜୀବିତାବସ୍ଥାରେ ମଧ୍ୟ ଅଙ୍କିତ କରା ଯାଇଅଛି ।

— କ୍ରମଶଃ

"ଚିରଦିନ ସମାନ ନ ଯାଏ ।"

ମୁଁ ସେହି ବୃଦ୍ଧ, ସେ ଦିନ ସନ୍ଧ୍ୟାକାଳରେ ବିନ୍ଧ୍ୟଗିରିରେ ଟଙ୍କାଟଣି ଘୋର ସାକ୍ଷାତ, (ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ଦେଖ) ଆଜି ଏହି ସାକ୍ଷାତ୍ । ଏହି ଭୂମଣ୍ଡଳ ପୃଥିବୀର ମାନଦଣ୍ଡ ତୁଲ୍ୟ ଆକାଶ ଭେଦ କରି ସ୍ଥିରଭାବରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ରହିଅଛି । ଦୂରକୁ ଦୃଷ୍ଟି ନିକ୍ଷେପ କରି ଶତ ଶୃଙ୍ଗ ଧବଳ କେଶରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ । ଭୂଧରରାଜର ସମସ୍ତ ଦେହ ଧବଳ । ଏହି ଧବଳ ଦେହରେ ଜାବିଷ୍ଟାୟ ପଦାର୍ଥ ଧବଳମୟ ଦଣ୍ଡ ଅଛି । ବୟସ ଗୁଣରେ ମୋର ମଧ୍ୟ ଧବଳ କେଶ ଦେଖାଅଛି, ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ ଧବଳମୟ ଦେଖୁଅଛି । ଏଣେ ଧ୍ୱନି ଏହି ଧବଳ ପର୍ବତରୁ ଧବଳଲାଗୀମା ଗଙ୍ଗା ଜଳକଳ ରବରେ ନୃତ୍ୟ କରି ଚାଲୁଅଛନ୍ତି । କେଉଁଠାକୁ ଯାଉଅଛନ୍ତି? ଭାରତର ବକ୍ଷୋପରି ସାଗର ସଙ୍ଗମକୁ ଯାଉଅଛନ୍ତି, ଦେଖ ଏଣେ ସହସ୍ର ରୌପ୍ୟ ଖଣ୍ଡର ପତନ ଧ୍ୱନି ତୁଲ୍ୟ ଅବିରାମ କୋମଳରବ କରି, ଧବଳ ଦେହରେ ଶତ ଶତ ମଧୁର ନାଦରେ ପ୍ରବାହିତ ହେଉଅଛି; ଯେମନ୍ତ କ୍ଷୀରସାଗର ମନ୍ଥନରୁ ଅବିରତ କ୍ଷୀର ଧାରା ପତନ ହେଉଅଛି । ପାକଶାୟ ବୃକ୍ଷରାଜ ଏହି ପ୍ରାନ୍ତରେ ନବରାଗରେ ରଞ୍ଜିତ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ନବୀନ ନଧର ପଲ୍ଲବ, ନବୀନ ମୁକୁଳ, ନବୀନ ରସରେ ଦେହ ନବୀନ ଭଙ୍ଗି ଧରିଅଛି । ବନ ପ୍ରାନ୍ତମାନ ହସି ନବୀନ ଶରତ ରାଜ୍ୟକୁ ଅଭ୍ୟର୍ଥନା କରୁଅଛନ୍ତି । ପାପିଆ ଆଦି ପକ୍ଷୀମାନେ ନବୀନ ତାଳରେ ଗୀତ ଗାଇ-

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅଛନ୍ତି ଓ ସେହି ତାଳରେ ମତ୍ତ ହୋଇ ମୃଗକୁଳ ନୃତ୍ୟ କରୁଅଛନ୍ତି । ଭୂଧରର ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ ନିରବ; ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ, ମହାମାରୀ, ଆଦରେ ଭାରତରୁ ନିରବତା ଅସି ଏହି ପର୍ବତ ଗହ୍ୱର ଆଶ୍ରୟ କରିଅଛି । ଗୁଳ୍ମ, ଲତା, ପତ୍ର, ଫୁଲ, ଫଳ ସର୍ବତ୍ର ନିସ୍ତବ୍ଧତା ଘୋଟି ରହିଅଛି । ମୁ ମନୁଷ୍ୟ ଏହି ନିସ୍ତବ୍ଧତା ମଧ୍ୟରେ ଉହି ବନ ଦେବୀଙ୍କ ମହିମା ଗାଉଅଛି ।

ଦେଖ ଅଦୂରେ ଜାହ୍ନବୀର ସୈକତ ସ୍ଥଳନ; ଏ ଠାରେ ଧୂର୍ଜ୍ଜଟି ଧ୍ୟାନରେ ମଗ୍ନ ଥିଲେ । ସେହି ସ୍ଥ. ପ୍ରେମ ନିମନ୍ତେ, ଭୂଧରବାଳାଙ୍କ ନିମନ୍ତେ, ଏମିତେ ଯୋଗୀ ହୋଇଥିଲେ । ସେହି କୁଟୀର—ସେହି ଦ୍ୱାର ଦେଶରେ ନଦୀ ହେମବେଣୀ [illegible] ଉପରେ ମହାଦେବ ବ୍ୟାଘ୍ର ଚର୍ମରେ ଉପବେଶନ କରି ଧ୍ୟାନରେ ନିମଗ୍ନ ଥିଲେ । କାହାର ଧ୍ୟାନ? ଶକ୍ତିର! ଯେଉଁ ଆଦ୍ୟାଶକ୍ତି ବଳରେ ଧନଧାନ୍ୟପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ସସାଗରା ଧରା ଘୂରୁଅଛି, ଯେଉଁ ଶକ୍ତି ନିମନ୍ତେ ବିଷ୍ଣୁ ପାଗଳ, ବ୍ରହ୍ମା ପାଗଳ, ସମସ୍ତ ଜଗତ ପାଗଳ; ସେହି ଶକ୍ତି ନିମନ୍ତେ ସଦାଶିବ ଧ୍ୟାନରେ ମଗ୍ନ; ଏ ସେହି ବୃକ୍ଷ—ଏହି ବୃକ୍ଷ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଦେହ ତାଙ୍କି ଅଜେୟ-ମଦନ ଯୋଗୀ-ମହେଶ୍ୱରଙ୍କ ଧବଳ ଦେହତଳେ କୋମଳ ବାଣ ନିକ୍ଷେପ କରିବାର ଅପେକ୍ଷା କରୁଥିଲେ; ଏ ସେହି ଅନଲୋଜ୍ଜ୍ୱଳ; ମହେଶଙ୍କ ଯେଉଁ ନେତ୍ରାନଳରେ, ମଦନ ଜ୍ୱଳିଥିଲା, ଜଗତ ଜ୍ୱଳିବାର ଉପକ୍ରମ ହୋଇଥିଲା ଏହି ସେହି ଅନଲୋଜ୍ଜ୍ୱଳ—ରତି, ଯେଉଁ ରତି ସୃଷ୍ଟିର ଆଦି—ସେହି ରତିର ମଦନ ବିରହକାଳୀନ ନୟନ ଜାତ ନଦୀ, ସେହି ନଦୀର ପବିତ୍ର ଜଳରେ ସ୍ନାନ କଲେ ପ୍ରେମଜ୍ୱାଳା ଏକାବେଳକେ ନିର୍ବାଣ ଯାଏ । ମୁ ବୃଦ୍ଧ, ଅଳ୍ପଜ୍ଞାନ, ଦଳ୍ପଜ୍ଞାନ, ଜନୁକ୍ଷୀଣ, ଉପସ୍ଥିତ ଶେଷ ଦିନ, ପ୍ରେମ କଥାରେ ମୋର ପ୍ରୟୋଜନ କଣ? ପୁଣି କି ସେହି ଯୌବନ ବସନ୍ତ ଅସିବ, ପ୍ରେମ କୋକିଳ କୁହୁ ରବରେ ଡାକିବ? ଦେହର ଲାବଣ୍ୟ କୁସୁମ ଫୁଟିବ? ଆଉ ନାହିଁ, ଏ ଜନ୍ମରେ ଯାହା ହେବାର ହୋଇଅଛି; ଆଉ ନାହିଁ; ଆଉ ସେ ଦିନ ଅସିବ ନାହିଁ, ସେ ଦିନ ଗତ ହୋଇଅଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଜାଣିଅଛି, ଚିରଦିନ ସମାନ ଯାଏ ନାହିଁ ।

ସତେ କି ଚିରଦିନ ସମାନ ଯାଏ ନାହିଁ? ଏହି ଜଗତ କଣ ସେ କଥାର ସାକ୍ଷ୍ୟ ଦେଉଅଛି? ଦେଉଅଛି, କହୁଅଛି, ଦେଖାଉଅଛି; ଚିରଦିନ ସମାନ ଯାଏ ନାହିଁ । ଦେଖ, ଏ [illegible] ଭୂମଗ୍ନେଷ, ଏହି ଭୂମାଚଳରେ ଭଗବତୀ ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ, କେତେ ଲୀଳା ଖେଳା କରିଥିଲେ ଔଷଧି-ସମୁଦ୍ରର ଆନନ୍ଦ ସାଗରରେ ଭାସିଥିଲା । ମେନକା ମହିଷୀଙ୍କ ମାୟାରେ ମାୟାମୟୀ କେତେ ଭାବ [illegible] । ଆଜି ସେ କେଉଁଠାରେ, ସେ ଅଚଳରାଜ, ସେ ମେନକା ଅବା କେଉଁଠାରେ? ସେହି ପ୍ରତିବାସିନୀ ରମଣୀ ସଙ୍ଗୀ-ଗଣ ଅବା କେଉଁଠାରେ? ଆଉ ସେହି ନଦୀ ଭାଗୀ, ଭୂତ ପ୍ରେତମାନେ ଅବା କେଉଁଠାରେ? ଯାଇଅଛନ୍ତି, [illegible] ଆସିବେ ନାହିଁ, ଆଉ ଲୀଳା କରିବେ ନାହିଁ । କହୁଅଛନ୍ତି, ଚିରଦିନ ସମାନ ଯାଏ ନାହିଁ ।

ଜଗତର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦିଗକୁ ଦୃଷ୍ଟିପାତ କର, ଦେଖିବ, ସମସ୍ତେ କହୁଅଛନ୍ତି—ଚିରଦିନ ସମାନ ଯାଏ ନାହିଁ । ଦେଖ ଟ୍ରୟ? ଯେଉଁ ଟ୍ରୟ ମାନବବର୍ଗଙ୍କ ହୃଦୟରେ ବିସ୍ମୟ ଉତ୍ପାଦନ ଥିଲା, ସେହି ଟ୍ରୟ ବର୍ତ୍ତମାନ ଆଉ କାହିଁ? ସେହି ଟ୍ରୟର ବୀର ମଣ୍ଡଳୀ ଅବା ବର୍ତ୍ତମାନ କାହାନ୍ତି? ସେହି ଟ୍ରୟ ନଗରୀ ଅବା ବର୍ତ୍ତମାନ କାହିଁ? ସେହି ଟ୍ରୟର ସଂଗ୍ରାମ ପ୍ରାଙ୍ଗଣ ବର୍ତ୍ତମାନ ଆଉ କାହିଁ? ସେହି ଇନିୟସ ତରୀ ଭସାଇ ଜଳଧିବକ୍ଷରେ ଆଉ ନାହାନ୍ତି? ସେହି ଟ୍ରୟ ନାହିଁ? ସେହି ଟ୍ରୟ ଅଲକ୍ଷଭାବରେ ବର୍ତ୍ତମାନ କହୁଅଛି, "ଚିରଦିନ ସମାନ ଯାଏ ନାହିଁ?"

ସେହି ଅଯୋଧ୍ୟା—ବିଶ୍ୱବିଦିତ ଅଯୋଧ୍ୟାପୁରୀ, ଯେଉଁ-ଠାରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ବଂଶାବତଂସ ଶ୍ରୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ଆବିର୍ଭାବ ହୋଇଥିଲା, ଯେଉଁ ଶ୍ରୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ପିତୃସତ୍ୟ ପ୍ରତିପାଳନ ନିମନ୍ତେ ଜଟାବଲ୍କଳ ସ୍ୱୀକାର କରିଥିଲେ ଆପଣା ବୈମାତ୍ରେୟ ଭାଇ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଯାହାଙ୍କ ଆଜ୍ଞା ପାଳନ କରୁଥିଲେ, କେତେ ବିପଦ ଅତିକ୍ରମ କରିଥିଲେ, ଏମନ୍ତ କି ପ୍ରାଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାଙ୍କ ସକାଶେ ବିସର୍ଜ୍ଜନ କରିବାକୁ ବିମୁଖ ନ ହୋଇ ଭ୍ରାତୃବତ୍ସ-ଲତାର ଶେଷ ସୀମା ଦେଖାଇ ଯାଇଅଛନ୍ତି; ଶ୍ରୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ସହଧର୍ମିଣୀ ସୀତାଦେବୀ ମଧ୍ୟ ରାଜ କନ୍ୟା ରାଜ ବଧୂ ହୋଇ ଅରଣ୍ୟବାସିନୀ ହେବାକୁ ବ୍ୟାକୁଳା ହୋଇ ପତିସହ ବନ-

Digitized by srujanika@gmail.com

ବାସିନ୍ଦା ହୋଇଥିଲେ, ଅନେକ କଷ୍ଟ ଯନ୍ତ୍ରଣା, ବିପଦ ସହ୍ୟ କରି ମଧ୍ୟ ପରିଶେଷରେ ଆପଣା ସତୀତ୍ୱର ପରାକାଷ୍ଠା ଦେଖାଇ ଯାଇଅଛନ୍ତି, ସେହି ସୀତା ଦେବୀ, ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ଓ ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଭାରତର ହିନ୍ଦୁ ନରନାରୀ ଦେବତା ମଣି ଈଶ୍ୱରଙ୍କସ୍ୱରୂପ ଭାବ ସେବା କରୁଅଛନ୍ତି, ସେହି ଶ୍ରୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ସୀତାଦେବୀ, ଲକ୍ଷ୍ମଣ ବର୍ତ୍ତମାନ ଆଉ [illegible] କାହାନ୍ତି—ସେମାନେ ଚିରକାଳ ନିମନ୍ତେ ଜଗତକୁ ଜଣାଇଅଛନ୍ତି, ଚିରଦିନ ସମାନ ଯାଏ ନାହିଁ ।

ସେହି ରୋମ—ଯେଉଁ ରୋମ ଏକ ସମୟରେ ସମସ୍ତ ଜଗତରେ ଜୟ ପତାକା ଉଡ଼ାଇ ଥିଲା; ପୃଥିବୀ ସଂଖ୍ୟକଙ୍କୁ ସହ୍ୟ କରାଇଥିଲା, ସେହି ରୋମ ବର୍ତ୍ତମାନ କାହିଁ? ସେ [illegible]

[illegible] ବୀରତ୍ୱରେ ଜଗତ ଚକିତ ହୋଇଥିଲା? ଯେଉଁମାନଙ୍କ କରସ୍ଥିତ ଅସ୍ତ୍ର ଦର୍ଶନରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବୀରର ହୃଦୟ ଚଞ୍ଚଳ ହୋଇଥିଲା, ରୋମର ସେହି ବୀର ମଣ୍ଡଳୀ ବର୍ତ୍ତମାନ କେଉଁଠାରେ? ସେହି ବୀର ବାଳାଗଣ ବର୍ତ୍ତମାନ କାହାନ୍ତି? ଯେଉଁମାନେ ହେମନଲ ଉତ୍ତର କଲେବରରୁ ମଣିମୟ ଭୂଷଣ ଉତ୍ମୋଚନ କରି, ସ୍ୱଦେଶ ରକ୍ଷା, ଏବଂ ଜଗତର ମାନ ରକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ, ସୈନିକମାନଙ୍କୁ ବେତନ ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ, ସେମାନେ ବର୍ତ୍ତମାନ କାହାନ୍ତି? ଆଉ ସେହି ସୁନ୍ଦରୀ କ୍ଲିଓପେଟ୍ରା? ଯାହାଙ୍କ ରୂପରେ ଜଗତ ଅଲୋକିତ ହୋଇଥିଲା, ଯାହାଙ୍କ ପ୍ରେମ ଅଭିଳାଷରେ କେତେ ପୁରୁଷ ପତଙ୍ଗ ଭସ୍ମ ହୋଇଥିଲେ, କାଳକୂଟ ଯାହାଙ୍କ ଅମୂଲ୍ୟରୂପ ଲାବଣ୍ୟ ହରଣ କରିଥିଲା, ସେହି କ୍ଲିଓପେଟ୍ରା ବର୍ତ୍ତମାନ କାହାନ୍ତି? ରୋମର ସେ ଗର୍ବ, ସେ ବୀରତ୍ୱ, ସେ ଦର୍ପ, ସେ ଧନ ମାନ ସମସ୍ତ ଗତ ହୋଇଅଛି, ରୋମ ବର୍ତ୍ତମାନ ନତ ବଦନରେ କହୁଅଛି, ଚିରଦିନ ସମାନ ଯାଏ ନାହିଁ ।

ସେ ଭାରତ ବର୍ତ୍ତମାନ କେଉଁଠାରେ? ସେ ରଣଦେବୀ, ବିଦ୍ୟାଦେବୀ, ଗୃହଦେବୀ, ସଂଗୀତଦେବୀ, ଭାଗ୍ୟଦେବୀ, ପ୍ରଭୃତି ଦେବୀ ମଣ୍ଡଳୀ ବର୍ତ୍ତମାନ କେଉଁଠାରେ? ଭାରତର ସେ ବିଦ୍ୟା, ସେ ସଭ୍ୟତା, ସେ ଜ୍ଞାନାଲୋକ, କେଉଁ ଗୁହାରେ ପ୍ରବେଶ କଲା? ସେ ବାଣିଜ୍ୟ ଲକ୍ଷ୍ମୀ, କେଉଁ ବନରେ ବାସ କଲେ? ସେ ବିଜ୍ଞ ମଣ୍ଡଳୀ, ସେ ବୀରଦଳ ବର୍ତ୍ତମାନ କେଉଁଠାରେ? ଅନନ୍ତକାଳର ଅଙ୍କରେ ନିଦ୍ରା ଯାଇଅଛନ୍ତି । ନିଶ୍ୱାସ ଛଳରେ କହୁଅଛନ୍ତି, "ଚିରଦିନ ସମାନ ନ ଯାଏ ।"

ସେ ନେପୋଲିୟନ ବୋନାପାର୍ଟ? ଯେଉଁ ନରସିଂହଙ୍କ ବାହୁବଳରେ ଏକ ସମୟରେ ସମଗ୍ର ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଜଗତ [illegible] ଲୋକିତ ହୋଇଥିଲା, ଯାହାଙ୍କୁ ଦେଖି ପ୍ରତ୍ୟେକ ବୀର [illegible] ଶଙ୍କିତ ହେଉଥିଲେ, ଯାହାଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ କରିବା [illegible] କେତେ ପ୍ରଦେଶ ଏକତ୍ର ହୋଇଥିଲେ, ସେ [illegible] ବର୍ତ୍ତମାନ କାହାନ୍ତି? ଆଉ ସେ ଫ୍ରାନ୍ସ? ଯେଉଁ ଫ୍ରାନ୍ସର ପ୍ରବଳ ପ୍ରତାପରେ, ସମସ୍ତ ଜଗତ [illegible] ହାଇଥିଲେ, ସେହି ଫ୍ରାନ୍ସ ବର୍ତ୍ତମାନ କଣ କହୁଅଛି? [illegible] ଗଣନା କରୁଅଛି [illegible] ବାଳ, ବୃଦ୍ଧ, [illegible] ନବ ସୈନ୍ୟ, ନବ ସେନାଦଳ, ନବ ବୀର ମଣ୍ଡଳୀ ଉପାୟ ଉଦ୍ଭାବନ କରୁଅଛନ୍ତି । ସମୟରେ ଜଗତକୁ ଜଣାଇବେ ଯେ—ଚିରଦିନ ସମାନ ଯାଏ ନାହିଁ । ଫ୍ରାନ୍ସ ପତନରେ ଯେଉଁମାନେ ହାସ୍ୟ କରୁଥିଲେ, ଫ୍ରାନ୍ସର ଚାପିତ ପକ୍ଷରେ ଯେଉଁମାନେ ବକ୍ତୃତା କରୁଥିଲେ ଲେଖନୀ ବନ୍ଦ କରିଥିଲେ, ସେହିମାନଙ୍କୁ ପୁଣି ଜଣାଇବ—ଚିରଦିନ ସମାନ ଯାଏ ନାହିଁ । ପୁଣି ଦିନେ ସଂଗ୍ରାମ ପ୍ରାଙ୍ଗଣରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେବ, ପୂର୍ବ ମାନ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ପାଇବା ନିମନ୍ତେ ଯତ୍ନ କରିବ, ପୁଣି ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଜଣାଇବ, ଚିରଦିନ ସମାନ ଯାଏ ନାହିଁ ।

ଆଉ ଭାରତବର୍ଷ? ବୀରପ୍ରସୂତା, ସମସ୍ତ ଉତ୍ତର ଅଧିକାରୀ ଭାରତ ବର୍ତ୍ତମାନ କଣ କରୁଅଛି? ସେ ଭୀମାର୍ଜୁନ, ଯୁଧିଷ୍ଠିର, ଭୀଷ୍ମ, କର୍ଣ୍ଣ ଆଦି, ବର୍ତ୍ତମାନ କେଉଁଠାରେ? ଯେଉଁମାନଙ୍କ ବୀରତ୍ୱ ପତାକାମାନ ଦେଶଦେଶାନ୍ତରରେ ଉଡ଼ୀନ ହେଉଥିଲା, ସେ ପତାକା କାହିଁ? ସେ ବାଲ୍ମୀକି, ବ୍ୟାସ, ଭବଭୂତି, କାଳିଦାସଙ୍କ ବୀଣାଧ୍ୱନି କେଉଁ କାନନରେ ହେଉଅଛି? ସେହି ବେଦ ପରାୟଣ ବ୍ରାହ୍ମଣ, ସେ ମହାବୀର କ୍ଷତ୍ରିୟ, ସେହି ବାଣିଜ୍ୟ ପ୍ରିୟ ବୈଶ୍ୟ, ସେହି ଭକ୍ତ ଶୂଦ୍ର ଜାତିମାନେ କାହାନ୍ତି? ସେ ମନୁ, ସେ ପରାଶର, ସେ ଗୌତମ, ବର୍ତ୍ତମାନ କେଉଁଠାରେ? ଯେଉଁ ଆର୍ଯ୍ୟ ନାମରେ ଅନନ୍ତ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଭୀତ ହେଉଥିଲା, ସେ ଆର୍ଯ୍ୟ ନାମ, ବର୍ତ୍ତମାନ କେଉଁଠାରେ? ସମସ୍ତ ନାଶ ଯାଇଅଛି, ଭାରତର

Digitized by srujanika@gmail.com

ବାଧ୍ୟ ପୋଇଅଛି । ଏହି ହିମାଳୟଠାରୁ କୁମାରିକା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରତିଧ୍ୱନି ହେଉଅଛି, ଚିରଦିନ ସମାନ ଯାଏ ନାହିଁ ।

ଆଉ କି ସେ ଦିନ ଆସିବ? ସୁଖର ଦିନ ଯାଇଅଛି, ଦୁଃଖ ଅନ୍ଧକାରରେ ଭାରତ ଗଗନ ଆବୃତ ହୋଇଅଛି, ପୁଣି କି ସେ ସୁଖରବ ସମୁଦିତ ହେବେ? ଆଉ କି ଜଗତରେ ଆର୍ଯ୍ୟ ବଂଶୀୟ ବୋଲି ଭାରତବାସିମାନେ ପୂଜିତ ହେବେ? ନା, ତଦାପି ନୋହେ? ଯେଉଁ ଆର୍ଯ୍ୟ ସନ୍ତାନଗଣ କେବଳ ଦାସତ୍ୱକୁ ସାର ମଣି ଆଉ ପଶୁଙ୍କ ଭଳି କେବଳ, ଅହି ବିହାର ଆଉ ଦାସତ୍ୱକୁ ଜୀବନର ସାର କର୍ମ ବୋଲି ବିଚାରି ଅଛନ୍ତି, ସେ ଜାତିଙ୍କର ପୁଣି ଉନ୍ନତି କାହିଁ? ଯେଉଁ କୋଟି ଭାରତବ[illegible] ଏକ ହେଲେ ଜଗତର [illegible]

[illegible]

ମେଣ୍ଟାନ ହେଲା ନାହିଁ । ଭାରତବାସିଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅଧିକାଂଶ ଦୁଇ ସନ୍ଧ୍ୟା ଆହାର ପାଆନ୍ତି ନାହିଁ, ଏ ଅପମାନ, ଏହି ଦାସତ୍ୱ ଆଉ କେତେକାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରହିବ? କିମ୍ବା ଏହି ୩୦ କୋଟି ଭୂତ ପ୍ରେତ କେବେ ରସା ତଳକୁ ଯିବେ? ଯେବେ ଉନ୍ନତି ବଜାରରେ ପ୍ରବେଶ କରିବାର ଇଚ୍ଛା ଥାଆନ୍ତା, ଯେବେ ଆର୍ଯ୍ୟ ସନ୍ତାନ ବୋଲି ମନୋମଧ୍ୟରେ ଗର୍ବ ଥାଆନ୍ତା, ତେବେ କି "ଚିରଦିନ ସମାନ ଯାଏ ନାହିଁ," କହି ନୀରବ ରହନ୍ତେ? ଯେଉଁ ମାନ ସମ୍ଭ୍ରମ ଥିଲା, ଯାହା ଚାଲି ଯାଇଅଛି, ପୁଣି ତାହା ପାଇବା ନିମନ୍ତେ ଅବଶ୍ୟ ପ୍ରୟାସୀ ହୁଅନ୍ତେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଭାରତର ଦିଣ ଦିଗରେ ପ୍ରତିଧ୍ୱନିତ ହେଉଅଛି, ଚିରଦିନ ସମାନ ଯାଏ ନାହିଁ । ଆଉ ମୁ ଏହି ଭୂଧରରାଜଙ୍କ ପାଦଦେଶରେ ବସି ଆମ୍ଭ ଅବସ୍ଥା ସ୍ମରଣ କରି ଜାଣୁଅଛି "ଚିରଦିନ ସମାନ ଯାଏ ନାହିଁ ।"

ଅଜ୍ଞେୟ ଜୀବନ ଗତି ।

ଅଜ୍ଞେୟ ଜୀବନ ଗତି—ଅସୀମ, ଅନନ୍ତ ?
ସଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣ ମାନବ ଜ୍ଞାନ ପାଇବ କି ତତ୍ତ୍ୱ?
ଜୀବନର ଭାବୀ ଘୋର ତିମିର ଆଚ୍ଛନ୍ନ,
ସାଧ୍ୟକି—ପ୍ରବେଶେ ତୁଚ୍ଛ ସାମାନ୍ୟ ବିଜ୍ଞାନ ।
ନିହିତ କି ଦ୍ରବ୍ୟଅଛି ସାଗର ଗର୍ଭରେ—
କଳିବାକୁ ଲୋଭିବାର ହସ୍ତ ନିକ୍ଷେପରେ ।
ମାନବ ସ୍ୱାଧୀନ ? କିମ୍ବା ଅଦୃଶ୍ୟ ଶକ୍ତିରେ
ଚାଳିତ ? ନ ଯାଏ ଜଣା ସାମାନ୍ୟ ବୁଦ୍ଧିରେ ।
ପାପ ପୁଣ୍ୟ ବେନିମାର୍ଗେ ଜୀବନର ଗତି,
ଚାଲିଲେ ଅଧର୍ମ ମାର୍ଗେ—ଧର୍ମେ କାହାମତି ।
ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ ଦେଖୁଁ ଏହି ରୀତି ବିଦ୍ୟମାନ,
କେ ବୁଝାଇ ଦେବ ବୋଲି ପାର୍ଥକ୍ୟ ବିଧାନ ।
ଚାଳିତ ହେଲେହେଁ ଦୈବୀମାୟା ପ୍ରଭାବରେ
ଅଭୁକ୍ତ ଫଳ ଭୁଞ୍ଜେ ଦେଖୁଁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ,
ଜାଣି ମଧ୍ୟ ଲୋକ ଧର୍ମାଧର୍ମ ପରିଣାମ,
ଅଧର୍ମେ ଧାବିତ ତତ୍ତ୍ୱ ଏକ ବୁଦ୍ଧିବାମ !
କେ ବୋଲେ ସହଜସାଧ୍ୟ ପାପ ଅନୁଷ୍ଠାନେ ?
[illegible] ମାନବଧ୍ୟାନେ ।
ଅଣୁ ସୁଖ ପରିଶେଷ ବିଷମ ଯନ୍ତ୍ରଣା,
ସହଜ ଜ୍ଞାନରେ ପାପ ପରିଣାମ ଜଣା ।
ଅନଳ ଦାହିକା ଶକ୍ତି ନ ଜାଣେ ପତଙ୍ଗ,
ମାନବ ସନ୍ତାନ ଜାଣେ ଅଧର୍ମ ପ୍ରସଙ୍ଗ ।
ଯେ ବଂଶେ ଚୈତନ୍ୟ, ଯୀଶୁ, ବୁଦ୍ଧ ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନୀ,
ସେ ବଂଶେ ତାନ୍ତ୍ରିଆ, ମୀରେ ନରହତ୍ୟାକାରୀ ।
ଦେବତା ପିଶାଚ ନରକୁଳେ ସମ୍ମିଳନ,
ନୁହେକ ଏହାର ହେତୁ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ କାରଣ ?
ଶିକ୍ଷା ସହବାସେ ଘଟି ଥାଏ ଏପ୍ରକାର,
ମାତ୍ର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ ଦେଖୁଁ ନିତ୍ୟ ବ୍ୟତିକ୍ରମ ।
ସ୍ୱଭାବ ଅଭ୍ୟାସ ଉଭୟ ହେଲେହେଁ ସମାନ,
ମାତ୍ର କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରେ ଦେଖୁଁ ସ୍ୱଭାବ ପ୍ରଧାନ ।
କାହା ପ୍ରେରଣାରେ ଲୋକ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ?
ସ୍ୱଭାବର ଶକ୍ତିରୀତି ଅସୀମ ଅଦ୍ଭୁତ ।
ମାନବ ସ୍ୱାଧୀନ ଇଚ୍ଛା କେ କରେ ସ୍ୱୀକାର ?
ଅଲଂଘ୍ୟ ନିୟମେ ଚଳେ ଜଗତସଂସାର ।
ବିଶ୍ୱବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର ନେତା ପ୍ରକୃତି ନିୟମ,
ସାଧ୍ୟ କି ସ୍ୱାଧୀନ ଇଚ୍ଛା କରେ ଅତିକ୍ରମ ?
ଦେଶକାଳ ପାତ୍ରଭେଦେ ବିବେକ ପରାସ୍ତ ।
କାର୍ଯ୍ୟକାରଣରେ ରୀତି ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ନିତାନ୍ତ ।
ମାନବ ଜୀବନ ଭାବୀ ଯାବତୀୟ ଘଟନା,
ଭୂତ ଭବିଷ୍ୟତଦର୍ଶୀ ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ଜଣା ;

Digitized by srujanika@gmail.com

ଜାଣନ୍ତି ଈଶ୍ୱର ଯାହା ଅଭ୍ରାନ୍ତ ସମସ୍ତ,
କାହା ସାଧ୍ୟ ଅଣୁମାତ୍ର କରେ ଇତସ୍ତତ ।
ଜନମି ଜଗତେ ଲୋକ କରିବ ଯେ କାର୍ଯ୍ୟ,
ଅଜ୍ଞେୟ ଆଦେଶ ପୂର୍ବୁ କରିଛନ୍ତି ଧାର୍ଯ୍ୟ ।
ରଙ୍ଗାଳୟେ ଯେ କରିବ ଯେଉଁ ଅଭିନୟ,
ପୂର୍ବୁ ସୂତ୍ରଧର କରିଅଛନ୍ତି ନିଶ୍ଚୟ ।
ଦୀପାଲୋକ ଦିବାର ଆଉ ନେତା ଶକ୍ତି କାହିଁ ?
ସ୍ୱାଧୀନ ମାନବ କର ଚିନ୍ତାର କିପାଇଁ ?
ଜୀବନର ଗତି ଭିତ୍ତି କଲେ ଅନ୍ୱେଷଣ,
ଅନନ୍ତ ଚିନ୍ତାରେ ମନ ମଗ୍ନ ଅବସନ୍ନ ।
ବିଜ୍ଞାନର ଜଡ଼ବାଦ, ଦାର୍ଶନିକ ତତ୍ତ୍ୱ,
ଦେଶଭେଦେ ପାତ୍ରଭେଦେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନମତ ।

[illegible]
ଯାହାଙ୍କ ପ୍ରତିଭା ଖ୍ୟାତ ସମସ୍ତ ଭୁବନ ।
ତାଙ୍କ ନିଜ ବାକ୍ୟ—"ପୂର୍ଣ୍ଣ ଜ୍ଞାନ ସିନ୍ଧୁଜଳ
କରିଛୁଁ ବେଳାରେ ମାତ୍ର ସଂଗ୍ରହ ଉପଳ" ।
ବିନ୍ଦୁ କି ସିନ୍ଧୁର ତତ୍ତ୍ୱକଥା ପାରେ ଜାଣି ?
ଜଳୁଲ ବିଶ୍ୱର କଥା ମାତ୍ର ତୁଚ୍ଛ ପ୍ରାଣୀ ।
ଲୋକ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର କାର୍ଯ୍ୟ କରଣ ପ୍ରସଙ୍ଗ,
ଅନନ୍ତ ଗଗନ ସୀମା ଲଂଘିବା ପତଙ୍ଗ ।
ଯେତିକ ଜାଣିବା ମାତ୍ର ଅଛି ପ୍ରୟୋଜନ,
ସେହି ମାତ୍ର ତତ୍ତ୍ୱ ମାର୍ଗ କର ଅନ୍ୱେଷଣ ।
ନ ଜାଣେ ମାନବ ଜାତି ଭୂତ ଭବିଷ୍ୟତ,
ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ ଅନାୟତ ।
ଭୀଷଣ ପ୍ରବାହ ନିଏ ଭସାଇ ଜୀବନେ,
ସାଧ୍ୟ କି ତୁମ୍ଭର ସ୍ଥିର ରହି ପାର କ୍ଷଣେ ?
ଏତିକ ମାତ୍ରକ ଜଣା ଅନନ୍ତ ଜୀବନ,
ନିୟତି ଭିତ୍ତିତ ମାର୍ଗ ତରେ ଅନ୍ୱେଷଣ ।
ରଖି ଉଚ୍ଚତମ ସ୍ଥାନେ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଥିବେ ଭାଇ,
ଅନନ୍ତ ପ୍ରବାହେ ଦିଅ ଜୀବନ ଭସାଇ ;
ଧ୍ରୁବ, ଧ୍ରୁବ, ଅଣା ଏହି କଥା ଋଷିମନେ
ଅନୁଗତ ରହି ବିଶ୍ୱବିଧାତା ଚରଣେ,
ସ୍ୱାଧୀନ ମାନବ ଭ୍ରାନ୍ତିଧାରଣା କେବଳ,
ହେଉ ବିଧାତାର ବିଶ୍ୱ ଜୀବନେ ସଫଳ ।

ଓଡ଼ିଆ ଧାତୁତତ୍ତ୍ୱ ବିଚାର ।

ଉଡ଼ ୧୦ (ପୂର୍ବାନୁବୃତ୍ତି)

ଉହ ଉପସର୍ଗ ପୂର୍ବକ "ଡ଼ୀଡ଼ଣ୍ଣହ୍ନାୟ୍ସାଗତୈ—ଗଣ-
ପାଠ" ଡ଼ୀଧାତୁ ପ୍ରାକୃତରେ ଉଡ଼ ହୋଇ ଓଡ଼ିଆକୁ ଆସି
ଡ଼ତ୍ୱାଗ କଲାରୁ ଉଡ଼ ହେଲା ।

ଯଥା

ଧଂ ଶିଥିଲା ଉଡ଼େନ୍ତି=କଥଂ ଶୃଗାଳା ଉଡ଼ୀୟନ୍ତେ ।
[illegible]ଟିକ ।

୧୧ କର

[illegible] ପ୍ରଥମେ ପ୍ରାକୃତ [illegible] ପ୍ରବେଶ
କରି ଜର୍ଜ ଏବଂ କୁଣ [illegible], ଯଥା
କୃଷ୍ଣଃକର କୁଣୌ—ଇତି ପ୍ରାକୃତପାଦେ ଜୁମର ।

ପରେ ଓଡ଼ିଆର ସୃଷ୍ଟିରେ କୁଣ ଅପେକ୍ଷା କର ଧାତୁର
ସୁଖୋଚ୍ଚାରଣ ଓ ସୁଶ୍ରାବ୍ୟତା ସମଧିକ ଉପଯୋଗୀ ହେବାରୁ
କରଧାତୁ କେବଳ ଏଥିକ ଅମିତ ହୋଇଅଛି ; ଏବଂ
ଏସ୍ଥଳେ ସଂକ୍ଷେପରେ ବୁଝାଇ ଦେବା ଉଚିତ ଯେ, ସାଂସ୍କୃ-
ତିକ ସମଗ୍ର ଋକାରାନ୍ତ ଧାତୁମାନଙ୍କର ଋ ସ୍ଥଳେ ପ୍ରାକୃତରେ
ଅର୍ ହୁଏ, ସେହି ଧାତୁଗୁଡ଼ିକ ଓଡ଼ିଆରେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ବ୍ୟବହୃତ
ହୁଅନ୍ତି—ଯଥା—ଋକାରାନ୍ତସ୍ୟଧାତୋଃ ଋଃ ସ୍ଥାନେ
ଅର୍ ଇତ୍ୟାଦେଶୋ ଭବତି—ଧୃ=ଧର, ମୃ=ମର—ତୃ
ତର ଇତ୍ୟାଦି—ଇତି ପ୍ରାକୃତ ପ୍ରକାଶ ।

୧୨ କହ,

କଥ ଧାତୁର ଥକାର ପ୍ରାକୃତରେ "ଖ ଘ ଥ ଧ ଭାଂ
ହଃ—ବରରୁଚି" ଏହି ସୂତ୍ରାନୁସାରେ ହ କାରରେ ପରି-
ଣତ ହେବାଯୋଗୁଁ କହ ହେଲା, ପରେ ଅନକଳରୂପେ
ଓଡ଼ିଆକୁ ଆସିଅଛି ।

ଯଥା ।

ଇଅଣାମଂ ପିଙ୍ଗଲୋ କହଇ=ଇତି ନାମ ପିଙ୍ଗଲଃ
କଥୟତି—ପିଙ୍ଗଳ—

୧୩ କାଟ

ପ୍ରାକୃତରେ ସମଧିକସ୍ଥଳେ ଉରଟ ହୁଏ ; ଅତଏବ ଭୂହ
(କର୍ତ୍ତନେ) ଧାତୁ ପ୍ରଥମେ ପ୍ରାକୃତଭାଷାରେ ଉଟ୍ଟହୋଇ ଓଡ଼ି-

Digitized by srujanika@gmail.com

ଥରେ ପ୍ରବେଶ କଲାବୁ ଦ୍ୱିତ୍ୱତ୍ୟାଗ ଏବଂ ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ଅକାର ସ୍ଥଳେ ଆକାର ଗ୍ରହଣପୂର୍ବକ କାଷ୍ଠ ହେଲା

ଯଥା ।

କଣ୍ଠ୍ୟ କେଶାବ ବଥ ମାଲତୀ କୁସୁମମାଳା =
କର୍ତ୍ତ୍ରି କେଶାୟାନ୍ତ ମାଲତୀ କୁସୁମମାଳା— କର୍ପୂର-
ମଞ୍ଜରୀ

୧୪ ଜାଡ଼

ସଂସ୍କୃତ କୁଷ୍ ଧାତୁର ଷକାରଠାରେ ଡ଼କାର ଓ ପ୍ରାପ୍ତିଯୋଗେ ପ୍ରାକୃତରେ ପ୍ରଥମେ ଏହି ଧାତୁର ଫ ପରେ ଓଡ଼ିଆକୁ ଆସି ଦ୍ୱିତ୍ୱତ୍ୟାଗ ଓ ପୂର୍ବ ଅକାର ଆକାର [illegible] କରିଅଛି।

ଯଥା

* ଦାନ୍ଦୋଡ଼ା ମରଦୋ ସହ୍ରହିଁ ବହୁସୋ ହେଲାଅ କର୍ତ୍ତ୍ରି-
କୁନ୍ଦ = ଦାନ୍ଦୋଡ଼ା ମରଦଃ ସଖୀଭିବହୁଣୋ ହେଲୟା
କୃଷ୍ୟତେ,

୧୫ ଜଣ

ବି ଉପସର୍ଗ ପୂର୍ବକ କ୍ରୀଡ଼ଧାତୁ ପ୍ରାକୃତରେ ଜଣହୋଇ ଓଡ଼ିଆକୁ ଆସିଅଛି—ଯଥା କ୍ରୀଡ଼ଃ ଜଣଃ—ଜୁମର ବ୍ୟାକରଣ ତୃତୀୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ବନମୟେ ଏବଂ ଅସ୍ୟଧାତୋଃ କଣୋଭବତି
ପ୍ରାକୃତ ପ୍ରକାଶ—

୧୬ ଖସ

ସ୍ଖଳ ଧାତୁର ସକାରର ଲୋପ ଏବଂ ଲକାରର ସକାର ହୋଇ ପ୍ରାକୃତରେ ଖସହେଲା; ପରେ ଉକ୍ତ ସ୍ଖଳନାର୍ଥରେ କେବଳ ଓଡ଼ିଆରେ ପ୍ରଚଳିତ ହେଲା,

ଯଥା

ପୁଣ୍ଣ ସତ୍ତ୍ୱ ଉଥସେ ଧଣଣସଇ ସତ୍ତ୍ୱ ସତ୍ତ୍ୱଣା ଅକ୍ଳ ଖସ=
ଶଣ୍ଡୁଦାସୀନଯୋର୍ଧନଂ ନଶ୍ୟତି ଶଣ୍ଡିଶଣ୍ଡି ନାୟକଃ ସ୍ଖଳତି,
ପିଙ୍ଗଳ

୧୭ ଖା

ଖାଦ୍ ଧାତୁ ଯେତେବେଳେ ପ୍ରାକୃତରେ ପ୍ରଯୋଜିତ ହେଲା ତେତେବେଳେ ତାହାର ଅନ୍ତିମ ହଲ୍‌ର ଲୋପ ହେବା ଯୋଗୁଁ 'ଖା' ଏହିରୂପ ଧାରଣକଲା କେତେକ କାଳପରେ ଅବକଳରୂପେ ଓଡ଼ିଆକୁ ଆସିଅଛି ।

ଯଥା,

ଖାଦେଃଖା ନିତ୍ୟଂ—ଜୁମର ପ୍ରାକୃତ ପାଦ—

୧୮ ଖୁନ୍ଦ

ଉଚ୍ଛକୁଚ ଦୁହିକି ମୋ ହୃଦେ ଦିଅ ଖୁନ୍ଦ— [illegible]

ଭାରତ ଏହି ଧାତୁରୁ ଉତ୍ତର ଭାବବାଚ୍ୟରେ କର୍ମ୍ମ କରଣ-ବାଚ୍ୟରେ ଅପ୍ରତ୍ୟୟ ଯୋଗେ ଖୁନ୍ଦା (ବହ୍ନିତ ମୁଷ୍ଟିଦ୍ୱାରା ମୁଖରେ କରକ ଆଘାତ) ଶବ୍ଦଜାତ, ଏଥିଦ୍ୱାରା ସ୍ପଷ୍ଟ ବୋଧ ହୁଏ ଖୁନ୍ଦ ଧାତୁର ଅର୍ଥ ବଳପୂର୍ବକ ଆଘାତ କରିବା, ଏହି [illegible] ଦେଖାଯାଏ, ଅତଏବ ଉକ୍ତ ଧାତୁଟି ପ୍ରାକୃତରୁ ଆସି ଆମ୍ଭ-ମାନଙ୍କ ଭାଷାରାଜ୍ୟରେ ସ୍ଥାନ ପାଇଥିବା ସ୍ପଷ୍ଟ ବୋଧହୁଏ ।

ଯଥା,

ଝଡ଼ ପଡ଼ପାଅ ଭୂମିକମ୍ପିଅ, ଝଡ଼ ଖୁନ୍ଦ ଖେମ୍ବପୂର
ଝମ୍ପିଅ=ଝଟିତି ପଡ଼ପାଦୈ ଭୂମିଃ କମ୍ପିତା, ଝାପୋଖ୍ରିତ
ଧୂଳିଭିଃ ସୂର୍ଯ୍ୟଶ୍ଚାଦିତଃ-ପିଙ୍ଗଳ ।

୧୯ ଗଢ଼

କେମନ୍ତେ ଗଢ଼ିଲା ବହୁ ଅପୂର୍ବ କେତେ—ଲାବଣ୍ୟବତୀ; ସଂସ୍କୃତର ଘଟ କର୍ମ୍ମ ଗଠ ଧାତୁରୁ ଏହି ପ୍ରାକୃତ ଧାତୁଟି ଅବକଳାକାରରେ ଓଡ଼ିଆରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଅଛି ।

ଯଥା ।

କସ୍ମୁକ୍ତ ଅଫଳ ବହୁ ଗଢ଼ିରମଣୀ=କସ୍ୟମୁକ୍ତ ଫଳଂ
ବହୁଘଟିତାରମଣୀ—ପିଙ୍ଗଳ

୨୦ ଗା କର୍ମ୍ମ ଗାଅ ।

ଗୀତ ଗାଉଅଛି—ଏସ୍ଥଳେ ଓଡ଼ିଆରେ ଗା କର୍ତ୍ତା ଗାଅଧାତୁ କହିବାକୁ ହେବ । ପ୍ରଥମେ ସଂସ୍କୃତର "ଗୀତଂ ଗାୟତି" ଇତ୍ୟାଦି ପଦର ବର୍ତ୍ତାକୃତିର ଅନୁକରଣରେ ଗୈଧାତୁ ପ୍ରାକୃତରେ ଗାଅ ହେଲା, ତଦନନ୍ତର ଓଡ଼ିଆକୁ ଆସିଅଛି—

ଯଥା ।

ଶ୍ରୀଗଣ୍ଡ ନିବୃତ୍ତୌ, ଧ୍ୟେଚନ୍ତ୍ରାୟାଂ, ଗୈଶବ୍ଦେ ଏତେ-ଷାଂଠାଅ, ଝାଅ ଗାଅ ଇତ୍ୟେତ ଆଦେଶା ଭବନ୍ତି—

* ଏସ୍ଥଳେ ଅର୍ଥ ଏହି ଯେ, ବରବସ୍ତ୍ରା କର୍ପୂର ମଞ୍ଜରୀର ଦୁଇଦ୍ୱାରେ ହସ୍ତ ନ୍ୟାସ କଲାକ୍ଷଣି ଉତ୍ଥିତ ହେବାରୁ ସଖୀମାନେ "କୃଷ୍ୟତେ=ଅପନୀୟତେ ଇତ୍ୟସାବନ୍ତ" କାଢ଼ିଦେଲେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ପ୍ରାକୃତପ୍ରକାଶ । ଉକ୍ତ ଧାତୁ ଓଡ଼ିଆରେ କ୍ରିୟାରୂପକୁ ଧାରଣକଲାବେଳେ ଯେପରି ଅକାରକୁ ତ୍ୟାଗକରେ ପ୍ରାକୃତରେ ସୁଦ୍ଧା ସେହିପରି ଅକାର ଲୋପସତ୍ତ୍ୱେ କେବଳ ଗା ଧାତୁରରୂପ ଦେଖାଯାଏ ।

ଯଥା ।

ଭାବେ ଭାବେ ସୁଦଂ ଭୁଏ ଜଂ ମଏ ଗାଇଦଂ=ଭାବ ଭୁ ହୁଏ । ଯଲ୍ଲଯ୍ୟ । ଗୀତଂ—ମୃଚ୍ଛକଟିକ

୧୧ ଘାଡ଼

ଘାଡ଼ିବା=ତିୟାର କରିବା—ଏହି ଧାତୁଟି ପ୍ରାକୃତରୁ ଅପଭ୍ରଂଶରୂପେ ଓଡ଼ିଆକୁ ଆସିଅଛି ।

ଯଥା ।

[illegible] ଂକୋ ଂ

କାରୟ—ମୃଚ୍ଛକଟିକ

୧୨ ଘଷ

ଘୃଷଧାତୁ ପ୍ରାକୃତରେ ଘସହୋଇ ସମ୍ବରୂପରେ ଓଡ଼ିଆକୁ ଆସିଅଛି ।

ଯଥା ।

ଘସୀଅନ୍ତି ଧୀରଂ ବେଦୁରଆଇଁ=ଘୃଷ୍ୟନ୍ତେ ଧୀରଂ ବୈଦୂର୍ଯ୍ୟାଣି—ମୃଚ୍ଛକଟିକ

୧୩ ଘାଲ

ଘାଲିବା=ପେଷିମିଶାଇବା—ଏହି ଧାତୁଟି ପ୍ରାକୃତ ଘାଲ୍ଲଧାତୁର ଅନୁକରଣରେ ଈଷତ୍ ଅର୍ଥ ପ୍ରଭେଦସ୍ୱୀକାର ପୂର୍ବକ ଓଡ଼ିଆରେ ବ୍ୟବହୃତ—

ଯଥା ।

ଅଣ୍ଟ ଉତ୍ତରାସାଢ଼ା ପୁରସ୍ସର ଶକ୍ରଉଣାମହେଅଂ ଅଂଗ ଜୁଅଲଂ ଉପ୍ପାଡ଼ିଅ ଘାଲସ୍ସଂ=

ଅନ୍ୟଚ ଉତ୍ତରାଷାଢ଼ା ପୁରଃସର ନକ୍ଷତ୍ରନାମଧେୟ ମଙ୍ଗ ଯୁଗଳ ମୁତ୍ପାଟ୍ୟ କ୍ଷେପ୍ୟାମି—କର୍ପୂର ମଞ୍ଜରୀ ।

ଏସ୍ଥଳେ ଘାଲ୍ଧାତୁ ନିକ୍ଷେପିବା ଅର୍ଥରେ ପ୍ରଯୁକ୍ତ; ତଥାପି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରାକୃତ ଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କରେ ଆଲୋଡ଼ନ ବା ମର୍ଦ୍ଦିବା ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ଥାଇପାରେ ବୋଲି ଅନୁମାନ ହୁଏ; କାରଣ ଉକ୍ତ ଧାତୁ କୌଣସି ସଂସ୍କୃତ ଧାତୁକ ନୁହେ, ଅତଏବ ତାହାର ମୌଳିକ ଅର୍ଥ ଅନ୍ୟ ପ୍ରକାର ହେଲେ-ସୁଦ୍ଧା ସଂସ୍କୃତାନୁବାଦକ ଅର୍ଥସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ଦେଖି କ୍ଷିପ୍‌ଧାତୁର ପ୍ରତିପଦ ଦେଇଥିବେ, ଏବଂ ଓଡ଼ିଆ ଘାଲ ଧାତୁ ମଧ୍ୟ କୌଣସି ସଂସ୍କୃତ ଧାତୁ ଜାତପରି ଜଣା ନ ଯାଇ ଉକ୍ତ ପ୍ରାକୃତଧାତୁର ସାଦୃଶ୍ୟ ବହୁଅଛି ।

୧୪ ଘୁମ

ବିଷ୍ଣୁମାୟାରେ ପୁଣ ଲାଗିଲା ମାୟା ଘୁମ ସ୍ୱପନଚେତ ଦେଖା ଦେଖିଲେ ଜ୍ୟୋତିବ୍ରହ୍ମ—ନୃସିଂହ ପୁରାଣ

ଘୁମଧାତୁରେ ଭାବବାଚ୍ୟରେ ଅପତ୍ୟୟ ଯୋଗେ ଘୁମଣ୍ଡ (ଢୁଳା ଅର୍ଥ) ଅର୍ଥାତ୍ ନିଦ୍ରାର ଆବେଗ ବା ଆଘାତ. ାଇବା=ଆଘାତାଦିରୁ ଭ୍ରମ ପାଇବା

ମର ମୁଥଘାତେ କର୍ଣ୍ଣଗୀର ଘୁମାଇ ଅଶ୍ୱତ୍ଥାମା ରଥ [illegible] ରେ ନେଇ—ସାରଳା ୨ତ

[illegible] ଓଡ଼ିଆରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଅଛି, ଉକ୍ତ ଧାତୁଟି ସଂସ୍କୃତର ଘୂର୍ଣ୍ଣ ଧାତୁରୁ ଜାତହୋଇ ପ୍ରାକୃତରେ ଚଳୁଥିଲା ପରେ ଓଡ଼ିଆକୁ ଆମୀତ ହୋଇଅଛି ।

ଯଥା ।

ଅହଲଲଇ ମହତଲଇ ଗିରିପଲଇ ସସିଘମଇ ଅମ୍ବିଅ-ବମଇ ମୁଅଣ୍ଡିକ ଭୁଇ=

ଅହଲଲଇ ମହୀତଲଇ ଗିରିଃପତଇ ଶଶୀଘୂର୍ଣ୍ଣତେ [illegible] ବମଇ ମୃତାଙ୍ଗୀବହୋତ୍ଥୁଣ୍ଡ—ପିଙ୍ଗଳ

୧୫ ଘେଉ

ରାଜାର ଅଙ୍କାରେଣମନ୍ତ୍ରୀ, ଦେଖିଲେ କରେ ପାଞ୍ଜିଘେଉ ମାଘମହାତ୍ମ୍ୟ; ଏହି ଧାତୁ ଅବିକଳରୂପେ ପ୍ରାକୃତରୁ ଆସିଅଛି,

ଯଥା ।

ଗ୍ରହେଦେହି ଇତ୍ୟସ୍ୟ ମାଦେଶୋଭବତି, କ୍ତ୍ୱା ଭୁମନ୍ ତବ୍ୟେଷ୍ଟ ପରତଃ—ଇତି ପ୍ରାକୃତପ୍ରକାଶ—

ଘେଉ ଧାତୁ ପ୍ରାକୃତରେ ଯେପରି କେବଳ କ୍ତ୍ୱ ପ୍ରତ୍ୟୟ ସ୍ଥଳେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ଓଡ଼ିଆରେ ସୁଦ୍ଧା ତଦନୁକରଣରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ କାଳର ପ୍ରତ୍ୟେକ କ୍ରିୟାରୂପରେ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ ନାହିଁ; କେବଳ ଘେଉ, ଘେଉଦିଲା, ଘେଉବ, ଘେଉଥିଲା, ଘେଉପିବ ଇତ୍ୟାଦି କେତେକ ସ୍ଥଳେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।

୧୭ ଚ୍ଛ

ଚାର ବହୁନେ କ ମୁଖ ମୁଲ୍ଲ ଚେହ ଦେବାକୁ ଚ୍ଛେ—

Digitized by srujanika@gmail.com

"ଉଷା"; ଇଚ୍ଛାଅର୍ଥ ଗ୍ରହଧାତୁ ପ୍ରଥମେ ସଂସ୍କୃତର କୌଣସି ଧାତୁର ବିକୃତରୂପ ବହି ପ୍ରାକୃତକୁ ଆସିବା ଜଣାଯାଏ ନାହିଁ; ଏହିଟି ପ୍ରାକୃତର ନିଜସ୍ୱରୂପ ବୋଧ ହୁଏ ।

ପ୍ରଥମେ ପ୍ରାକୃତ ରାଜ୍ୟରେ ଜନ୍ମ କ୍ରମେ କେତେକ କାଳ-ପରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ରାଜ୍ୟକୁ ଆସି ଉପଯୁକ୍ତସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରିଅଛି ।

ଜୋ ଗ୍ରହସି ଷୋଲେହି = ଯଦପେକ୍ଷସେ ତଦ୍ ।

୨୭ ଚୁର

ସଂସ୍କୃତର ଚୁରଧାତୁ ପ୍ରାକୃତରେ ଚୁରହୋଇ ଓଡ଼ିଆକୁ ଆସି ।

ତେଣତେ ମୁହଂ ଚୁରିଅଦୁ ଜେଣ ଅସୋଅତରୁ ଦୋହଦଂଲହଦ = ତେନତେ ମୁଖଂ ଚୁର୍ଣ୍ଣିତାଂ ଯେନାଶୋକତରୁ ଦୋହଦଂ ଲଭତେ, କର୍ପୂର ମଞ୍ଜରୀ

୨୮ ଶ୍ଳ

ଧୂମାକାରେ ଦୂରେ ପର୍ବତର ଶ୍ଳକ୍ଷ, ମାତ୍ର ଅସ୍ପୁଅଛି ଜଳସ୍ଥଳ ଶ୍ଳକ୍ଷ—ନନ୍ଦକେଶରୀ

ଆଚ୍ଛାଦନ ନିରୋଧନାଦ୍ୟର୍ଥକ ଏହି ଶ୍ଳଧାତୁ ସଂସ୍କୃତ ଛଦ ଧାତୁର ଅନ୍ତ୍ୟହଲ୍ ଲୋପେ ପ୍ରଥମେ ପ୍ରାକୃତରେ ପ୍ରଯୋ-ଜିତ ହୋଇ ଓଡ଼ିଆକୁ ଆସିଅଛି ।

ଯଥା ।

ପଚ୍ଛାଅଣ୍ଣି ଉଣଉଣସିରଂ ବାଦଣେବଚ୍ଛ ଲଚ୍ଛୀ = ପଚ୍ଛା-ଦୟଣ୍ଣି ପୁନସ୍ତ୍ରନୁଶ୍ରିୟଂ ବାଦନେପଥ୍ୟ ଲକ୍ଷ୍ମୀଃ—କର୍ପୂର ମଞ୍ଜରୀ

୨୯ ଜାଣ

ପ୍ରାକୃତରେ 'ଜ୍ଞ' ଏହି ସଂଯୁକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ଅନ୍ୟାକାର ଧାରଣ ନ କରି ଲୁପ୍ତାପି ରହେ ନାହିଁ ଶବ୍ଦଗତ ହୋଇଥିଲେ ପ୍ରାୟ ସର୍ବତ୍ର 'ଣ୍ଣ'ରେ ପରିଣତ ହୁଏ—ଯଥା

ମ୍ନ, ଜ୍ଞ, ପଞ୍ଚାଶତ୍, ପଞ୍ଚଦେଶେଷୁ ଯୁକ୍ତସ୍ୟଣ୍ଣଃ—

ପଜ୍ଜୁଣୋ = ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନଃ, ଜଣ୍ଣୋ = ଯଜ୍ଞଃ, ବଣ୍ଣାଂଣ = ବିଜ୍ଞାନଂ ପ୍ରାକୃତ ପ୍ରକାଶ

ଜ୍ଞ ଧାତୁ ପ୍ରାକୃତରେ ଜାଣ, ଆଣ ଓ ମୁଣ ଏହି ତିନି ଗୋଟିରୂପ ଧାରଣକରେ

ଯଥା ।

ଜ୍ଞା ଅବବୋଧନେଅସ୍ୟ ଧାତୋଃ ଜାଣ ମୁଣୀ ଉବଦ୍ଦଃ ପ୍ରାକୃତ ପ୍ରକାଶ

ଜ୍ଞା ଜାଣ ଆଣୀ—ଜୁମର ପ୍ରାକୃତ ପାଦ ।

ପ୍ରାକୃତର ଏହି ଜାଣ ଧାତୁ ଅବିକଳରୂପେ ଓଡ଼ିଆରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଅଛି, କେତେକ ପଦ୍ୟ କବିତାରେ ଉପ-ଯୁକ୍ତ ପ୍ରାକୃତ ଅଣଧାତୁ ସ୍ମୃତ୍ୟା ଅବବୋଧନାର୍ଥରେ ପ୍ରୟୁ-ହୁଏ; କିନ୍ତୁ ତାହାର ପ୍ରଚାର ଅତି ବିରଳ ।

୩୦ ଜଗ

ଜାଗ୍ ଧାତୁ ପ୍ରାକୃତରେ ଜଗ୍ଗହୋଇ ଦ୍ୱିତ୍ୱଭାଗ ପୂର୍ବକ ଓଡ଼ିଆକୁ ଆସିଅଛି—ଯଥା, ଣିଚ୍ଚଂ ଜଗ୍ଗେଧଣ୍ଟାଣ ପଡ଼ି-ହେବା—[illegible]

ଏସ୍ଥଳେ ପୂର୍ବୋକ୍ତ ରୀତିଅନୁସାରେ ପରବର୍ତ୍ତୀର ଦ୍ୱିତ୍ୱ ଲୋପ ହେଲେ ସ୍ମୃତ୍ୟା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଧାତୁ ପରି ପ୍ରଦ ଅକାରର ଆକାର ହେଲା ନାହିଁ ।

ପ୍ରାକୃତର ଧାତୁ ଏବଂ ଶବ୍ଦମାନେ ଓଡ଼ିଆରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଲେ ଅପେକ୍ଷାକୃତ ସ୍ଥୂଳଉଚ୍ଚାରଣ ସକାଶେ ବର୍ତ୍ତମାନ-ଙ୍କର ଦ୍ୱିତ୍ୱଲୋପ କରାଯିବା ଭାଷାର ଅନେକ ସ୍ଥଳେ ଦେଖାଯାଏ—ଯଥା ।

ବାସଟ୍ଠି = ବାଷଠି, ଚଉସଟ୍ଠି = ଚଉଷଠି, ଛଉଲ୍ଲ = ଛଉଲ, ଦୁଗ୍ଧ = ଦୁଧ, ଛପ୍ପଣ = ଛପନ, ପିଟ୍ଠି = ପିଠି, ଅଧ୍ୟ = ଅଧ, ଇତ୍ୟାଦି ।

୩୧ ଜଣ

ସଂସ୍କୃତର ଜଧାତୁ ପ୍ରାକୃତରେ ଣକାରଯୋଗ ପୂର୍ବକ ଜଣହୋଇ ଓଡ଼ିଆକୁ ଆସିଅଛି—ଯଥା

ଶ୍ରୁ ଶ୍ରବଣେ, ହ୍ରୁଦାନାଦାନେ, ଜ ଜନ୍ୟେ, ଲୁଞ୍ଚ୍ଛେଦନେ ଧଞ୍ଚ୍ଚକମ୍ପନେ ଇତ୍ୟେତେଷାମନ୍ତ୍ରେଣଃ ପ୍ରଯୋକ୍ତବ୍ୟଃ—ସୁଣଇ ହୁଣଇ ଜଣଇ, ଲୁଣଇ, ଧୁଣଇ—ଇତି ପ୍ରାକୃତ ପ୍ରକାଶ,

୩୨ ଜୁଝ

ଯୁଧ୍ ଧାତୁ ପ୍ରାକୃତରେ ଜୁଜ୍ଝ ହୁଏ—ଯଥା ଯୁଧ୍ ସଂସ୍ପ-ହାରେ ବୁଧ ଅବଗମନେ ଅନୟୋରନ୍ତ୍ୟସ୍ୟଝୋ ଭବତି—ଜୁଜ୍ଝଇ, ବୁଜ୍ଝଇ—ପ୍ରାକୃତ ପ୍ରକାଶ

ଆଦମ ଯକାର ଜକାର ହେବା ପ୍ରଥମେ ପ୍ରୋକ୍ତଥିବାରୁ 'ଉପର୍ଯ୍ୟୁକ୍ତ ସୂତ୍ରରେ ଯୁଧ୍ ଧାତୁର କେବଳ ଧରଣ ହେବା

Digitized by srujanika@gmail.com

ମାଣ ଉକ୍ତ ଅଛି, ପ୍ରାକୃତ ଭାଷାରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଧାତୁ ଓ ଶବ୍ଦର ଆଦିଗତ ଯକାର ପ୍ରାୟ ସର୍ବତ୍ର ଜକାର ହୁଏ, ତଦନୁକରଣରେ ଓଡ଼ିଆରେ ବିଶେଷତଃ ଯକାର ବ୍ୟବହାର କରିବା ଉଚିତ, କେହି ସଂସ୍କୃତର ବର୍ଣ୍ଣାନୁକରଣରେ [illegible] ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି, ଯେ ସ୍ଥଳେ ପ୍ରାକୃତରେ ପରିବର୍ତ୍ତିତ [illegible] ହେବା ସଂସ୍କୃତ ଧାତୁ କିମ୍ବା ଶବ୍ଦରୁ ଓଡ଼ିଆ ଧାତୁ କିମ୍ବା [illegible] ଦେଖାଯାଏ ସେ ସ୍ଥଳେ ସଂସ୍କୃତର ବର୍ଣ୍ଣାନୁକରଣ କରିବା ବିଧେୟ, ନଚେତ୍ ପ୍ରାକୃତାନୁସାରେ ଧାତୁ କିମ୍ବା ଶବ୍ଦର ବର୍ଣ୍ଣଅନୁକରଣୀୟ

ଯଥା ।

ଆଦିଭୂତସ୍ୟ ଯକାରସ୍ୟ ଜକାରୋଭବତି—ପ୍ରାକୃତ ପ୍ରକାଶ [illegible] ଭାଗ କରିଅଛି ।

ଟେଲ

ଓଡ଼ିଆରେ ଯେପରି ପେଲ୍ ଓ ଟେଲ୍ ଧାତୁ ଏକାର୍ଥକ ବୁଝାଏ ପ୍ରାକୃତରେ ସୁଦ୍ଧା ସେହିପରି; କିନ୍ତୁ ପ୍ରାକୃତରେ ଉଭୟ ଧାତୁ ସମ୍ମିଳିତ ହୋଇ ଏକାର୍ଥ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଅନ୍ତି ଓଡ଼ିଆରେ ଦ୍ୱିତୀୟାଗପୂର୍ବକ ପୃଥକ୍ ରହନ୍ତି; ଏହି ଦୁଇ-ଗୋଟି ଧାତୁ ପ୍ରଥମେ କୌଣସି ସଂସ୍କୃତ ଧାତୁରୁ ବିକୃତିଲାଭ ପ୍ରାକୃତକୁ ଆସିବା ଜଣାଯାଏ ନାହିଁ; ବୋଧ ହୁଏ ଏହିଦୁଇଟି ସୁଦ୍ଧା ତାହାର ନିଜସ୍ୱ ହୋଇଥିବ,

ଯଥା ।

ପକ୍ଖର ପକ୍ଖର ଟେଲ୍ଲି ପେଲ୍ଲି ପବ୍ବଅ ଅପ୍ପାଲଇ= ସମ୍ବାହେନ ସମ୍ବାହ ମପହସ୍ତୟିତ୍ୱା ସର୍ବତାନାକ୍ଷ୍ଣାଳୟାମି, ପିଙ୍ଗଳ

କ୍ରମଶଃ

ଉତ୍ତର ରାମ ଚରିତ ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ଅଙ୍କ ।

ନେପଥ୍ୟେ । ଆସନ୍ତୁ, ଉପସ୍ଥିତ, ଆସନ୍ତୁ ।

ପଥିକ ବେଣଧାରିଣୀ ଉପସ୍ଥିତା (ପ୍ରବେଶ କରି)—ଅହୋ, ଏଯେ ବନଦେବତା ଫଳ ପୁଷ୍ପ ପଲ୍ଲବରୂପ ଅର୍ଘ୍ୟଦ୍ୱାରା ମୋତେ ଅଭ୍ୟର୍ଥନା କରିବାକୁ ଆସୁଅଛନ୍ତି ।

ବନଦେବତା—(ପ୍ରବେଶ କରି ଏବଂ ଅର୍ଘ୍ୟ ଦାନ କରି)

ଅତି ବି ସୁନ୍ଦର ମୋର, ଆସ ଆସ ତପୋଧନେ
ଏ ବନ ତୁମ୍ଭର ଦେବ । ବିହର ପ୍ରସନ୍ନ ମନେ ।
କେତେ କେତେ ସୁକୃତିରେ ସାଧୁ ସଙ୍ଗ ଜପତରେ
ମିଳନ୍ତି ଜନର ଭାଗ୍ୟେ ଏ ଅମୃତ ଅଦର୍ଶନେ ।
ସେ ଭାଗ୍ୟ ଘଟିଛି ମୋର ଆସ ଦେବ କୃପାକର
ପାବସ-ଗୁମ୍ଫାରେ ବସି ବିଶ୍ରାମ କର ଥୋ କ୍ଷଣେ ।
ମୁନି-ଜନ-ଭୋଜ୍ୟ ଯାହା ଅଛି ଏ ବନରେ ତାହା
ଫଳ ମୂଳ ଜଳ ଆଦି ଭୁଞ୍ଜ ପ୍ରିୟଦରଶନେ ।

ସୀ—ମୁଁ କଣ କହିବି ?

ଅହା ବି ଉଦାର ଅଟେ ବ୍ୟବହାର
ବନସ୍ଥ ମଧୁର ବାଣୀ,
[illegible] ଆକର୍ଷଣ
ସାଧୁଜନଙ୍କର ଚରିତ୍ର-ମହିମା
ଅଟେ ଅହା ବି ସୁନ୍ଦର ।
ନିର୍ମଳ, ସରଳ, ସର୍ବଦା ସରସ
ଦେଖି ଜନମନୋହର ।

ବନ—ଆପଣଙ୍କର ପରିଚୟ ପ୍ରାର୍ଥନା କରୁଅଛି ।

ତାପସୀ—ମୋର ନାମ ଆତ୍ରେୟୀ ।

ବନ—କେଉଁଠାରୁ ଆପଣ ଆସିଲେ ? ଏ ଦଣ୍ଡକାରଣ୍ୟକୁ ଆସିବାର ହେତୁ କଣ ?

ଆତ୍ରେୟୀ—ବ୍ରହ୍ମବାଦୀ ଅଗସ୍ତ୍ୟାଦି ମହାତପୋଧନେ,
ନିବାସ କରନ୍ତି ଏହି ଦଣ୍ଡକ ବାନନେ ।
ତାଙ୍କଠାରୁ ଲଭିବାକୁ ବେଦ-ବିଦ୍ୟା-ଧର୍ମ,
ବାଲ୍ମୀକ ଆଶ୍ରମ ମୁହିଁ ଆସିଛି ଏ ବନ ।

ବନ—ଯେଉଁ ପୁରାତନ ବ୍ରହ୍ମବାଦୀ ମହର୍ଷି ବାଲ୍ମୀକିଙ୍କ ନିକଟକୁ ଅନେକ ମୁନିମାନେ ସମଗ୍ର ବେଦାଧ୍ୟୟନ କରିବା ପାଇଁ ଯାଉଅଛନ୍ତି, ତାଙ୍କ ନିକଟରେ ବେଦଶିକ୍ଷା ନ କରି ଆପଣଙ୍କର ଏ ଦୀର୍ଘ ପ୍ରବାସ ଶ୍ରମ କାହିଁକି ?

ଆତ୍ରେୟୀ—ସେଠାରେ ଅଧ୍ୟୟନର ବିଘ୍ନ ଘଟିବାରୁ ଏପରି ଦୀର୍ଘ ପ୍ରବାସ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଲା ।

ବନ—କିପରି ବିଘ୍ନ?

ଆତ୍ରେୟୀ—କେହି ଦେବତା ସର୍ବପ୍ରକାରେ ଅଦ୍ଭୁତ, ଧନୀ ସର୍ବସ୍ୱ ତ୍ୟାଗୀ ଦୁଇଟି ବାଳକଙ୍କୁ ଆଣି ମହର୍ଷିଙ୍କ ନିକଟରେ ଅର୍ପଣ କରି ଅଛନ୍ତି । ସେମାନେ-ଦେବକଳ୍ପ ଋଷିମାନଙ୍କର ନୁହେଁ-ସମସ୍ତ ଜନ ମାନଙ୍କର ଅନ୍ତଃ-କରଣରେ ସ୍ନେହ-ଉତ୍ପନ୍ନ କରୁ ଅଛନ୍ତି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ବନ—ସେମାନଙ୍କର ନାମ ଆପଣଙ୍କୁ ଜଣା ଅଛି କି ?

ଅଶ୍ୱେଷୀ—ସେହି ଦେବତା ସେମାନଙ୍କର କୁଶ ଓ ଲବ ଏହି ନାମ ଓ ସେମାନଙ୍କର ଅଦ୍ଭୁତ ପ୍ରଭାବ କହି ଯାଇ ଅଛନ୍ତି ।

ବନ—କିପରି ପ୍ରଭାବ ?

ଅଶ୍ୱେଷୀ—ଜନ୍ମକାଳରୁ ସରହସ୍ୟ ଜୃମ୍ଭକାସ୍ତ୍ରମାନ [illegible] ମାନଙ୍କର ସିଦ୍ଧ ।

ବନ—ଅହୋ, ଏତ ବଡ଼ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ କଥା ।

ଅଶ୍ୱେଷୀ—ଭଗବାନ୍ ବାଲ୍ମୀକି ସେମାନଙ୍କର ଧା[illegible] ଲାଳନ, ପାଳନ ପ୍ରଭୃତି କାର୍ଯ୍ୟ ନିଜେ [illegible] ବିଧାନ ସାର [illegible]

ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ସମ୍ବ[illegible] ଶିଖାଇଲେ । ତଦନନ୍ତର ଗର୍ଭବାସ କାଳରୁ ଏକାଦଶ ବର୍ଷ ବୟସରେ କ୍ଷତ୍ରିୟ ଧର୍ମ ପ୍ରମାଣେ ସେମାନଙ୍କର ଉପନୟନ କରାଇ ସେମାନଙ୍କୁ ବେଦଶ୍ରୟ ପଢାଇ ଅଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କର ଯେପରି ଅସାଧାରଣ ବୁଦ୍ଧି, ସେଥିରେ ସେମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଅଧ୍ୟୟନ ଯୋଗ ଘଟିବା ଅସମ୍ଭବ ।

ପ୍ରାଜ୍ଞ ଶିଷ୍ୟେ ଯଥା ମୂଢ଼ ଶିଷ୍ୟେ ତଥା
ଗୁରୁ ବିତରନ୍ତି ଜ୍ଞାନ ।
ଧୀଶକ୍ତି ବହୁବା କି ଅବା ହରିବା
ନୁହେ ତାଙ୍କର ଉପଣ ।
ତଥାପି ଫଳରେ ପ୍ରଭେଦ ବହୁତ
ଦିଶେ ଦୁହୁଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ।
ସ୍ପର୍ଶ ମଣି ବିନା ଧରେ ପ୍ରଭବମ,
ମୃତ୍ପିଣ୍ଡ କି ତାହା ଧରେ ?

ବନ—ଏହି କଣ ଅଧ୍ୟୟନର ବିଘ୍ନ ?

ଅଶ୍ୱେଷୀ—ଅହିର ଅଛି ।

ବନ—କଣ ?

ଅଶ୍ୱେଷୀ—ଦିନେ ସେହି ବ୍ରହ୍ମର୍ଷି ମଧ୍ୟାହ୍ନ କାଳରେ ତମସା ନଦୀ-ତୀରରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଦେଖିଲେ ଯେ ଗୋଟିଏ ବ୍ୟାଧ ଏକାଏ ବିହାର କରୁଥିବା କ୍ରୌଞ୍ଚ ପକ୍ଷିଯୁଗଳ ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ ପକ୍ଷିକୁ ଶରଦ୍ୱାରା ବିଦ୍ଧ କରିଅଛି । ଦେଖିଲାକ୍ଷଣି ଋଷିଙ୍କ ମୁଖରୁ ଅକସ୍ମାତ୍ ଅନୁଷ୍ଟୁପ ଛନ୍ଦୋବଦ୍ଧ ଏହି ବାଣୀ ନିର୍ଗତ ହେଲା ।

ନ ପାଇବୁ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ତୁ ରେ ବ୍ୟାଧ କାଳ ଶାଶ୍ୱତ
ବଧିଲୁ କ୍ରୌଞ୍ଚ ଯୁଗ୍ମ ହା । ଗୋଟିଏ କାମ ମୋହିତ ।

ବନ—କି ଚମତ୍କାର ! ବୈଦିକ ଛନ୍ଦରୁ ଭିନ୍ନ ଏ ଯେ ଗୋଟିଏ ନୂତନ ଛନ୍ଦର ଆବିର୍ଭାବ !

ଅଶ୍ୱେଷୀ—ସେହି ସମୟରେ ଭଗବାନ୍ ଭୂତଭାବନ ବ୍ରହ୍ମା ବାଲ୍ମୀକି ମୁନିଙ୍କର ମୁଖରୁ ଶବ୍ଦବ୍ରହ୍ମର [illegible] ନବ ଆବିର୍ଭାବ ଦେଖି ତାଙ୍କ ନିକଟରେ ଆଜ୍ଞ ପ୍ରକାଶ [illegible] "ହେ ଋଷିବର ! ଶବ୍ଦ-ବ୍ରହ୍ମ ବିଷୟରେ ତୁମ୍ଭର ଜ୍ଞାନ ଜାଗ୍ରତ ହୋଇଅଛି । ଅତଏବ ରାମଚରିତ ବର୍ଣ୍ଣନା କର । ତୁମ୍ଭର ଦିବ୍ୟଚକ୍ଷୁ ଅବ୍ୟାହତ ଜ୍ୟୋତିରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଉ । ତୁମ୍ଭେ ଅଦ୍ୟ କବି ହେଲ" । ଏହା [illegible]

ବାଲ୍ମୀକି ମନୁଷ୍ୟ ଲୋକରେ ପ୍ରଥମେ ଶବ୍ଦବ୍ରହ୍ମର ପରିଣାମକୁ ରାମାୟଣ-ରୂପରେ ପ୍ରକାଶ କରୁ ଅଛନ୍ତି ।

ବନ—ଆହା ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ! ତାହାହେଲେ ତ ସମସ୍ତେ ସଂସାରରେ ଜ୍ଞାନ ଲାଭ ପାଇବେ ।

ଅଶ୍ୱେଷୀ—ମହର୍ଷି ରାମାୟଣ ପ୍ରଣୟନ କରୁଅଛନ୍ତି । ସେଥିପାଇଁ ମୁଁ କହୁଥିଲି ଯେ ଅଧ୍ୟୟନର ବଡ଼ ବିଘ୍ନ ଉପସ୍ଥିତ !

ବନ—ହଁ, ଠିକ୍ କଥା ।

ଅଶ୍ୱେଷୀ—ମୁଁ ଏଠାରେ ବିଶ୍ରାମ କରି ସ୍ୱସ୍ଥ ହେଲିଣି । ଭଦ୍ରେ ! ଏବେ ଅଗସ୍ତ୍ୟ ଋଷିଙ୍କ ଆଶ୍ରମକୁ ଯିବାର ବାଟ କହୁଦିଅ ।

ବନ—ଏଠାରୁ ପଞ୍ଚବଟୀ ବନକୁ ଯାଇ ଏଇ ଗୋଦାବରୀର କୂଳେ ଯିବାକୁ ହେବ ।

ଅଶ୍ୱେଷୀ—(ସାଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟରେ) ଏଇ ସେହି ତପୋବନ ? ଏଇ ସେହି ପଞ୍ଚବଟୀ ? ଏଇ ସେହି ଗୋଦାବରୀ ? ଏଇ ସେହି ପ୍ରସ୍ରବଣ ଗିରି ? ଆଉ ଆପଣ ସେହି ଜନସ୍ଥାନ ବାସିନୀ ବନଦେବୀ ବାସନ୍ତୀ ?

ବାସନ୍ତୀ—ହଁ ଏସବୁ ସେହିପରି ଅଛି ।

ଅଶ୍ୱେଷୀ—ହା ବତ୍ସ ଜାନକି !

ଦେଖି ଯାଙ୍କ ତୁମ୍ଭ କଥା ପଡ଼ୁଅଛି ମନେ
ତୁମ୍ଭର ମୂରତି ଅହା ନାଚୁଛି ହୃଦୟେ
ଏହି ବନ୍ଧୁବର୍ଗ ତବ ଅଛନ୍ତି ଏଠାରେ
ବାହିଁ ଗଲ, ନାମମାତ୍ର ଋଷି ଏ ସଂସାରେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ବାସନ୍ତୀ—(ସଭୟେ) ଆର୍ଯ୍ୟେ! "ନାମମାତ୍ର ରଖି କାହିଁ-ଗଲ," ଏପରି କାହିଁକି କହିଲ? ସୀତା ଦେବୀଙ୍କର କି କିଛି ଅଶୁଭ ଘଟିଅଛି?

ଆତ୍ରେୟୀ—କେବଳ ଅଶୁଭ ନୁହେଁ, ଅପବାଦ ହୋଇଅଛି ।

ବାସନ୍ତୀ—ହାୟ ହାୟ! କି ଦାରୁଣ ଦୈବ ନିର୍ଘାତ (ମୂର୍ଚ୍ଛା ଆଦି [illegible]! ଅଣ୍ଟସ୍ତ ହୁଅ! ଆଶ୍ୱସ୍ତ ହୁଅ ।

ବାସନ୍ତୀ—ହା ପ୍ରିୟସଖି! ହା ମହାଭାଗେ! ତୁମଭାଗ୍ୟରେ ଏଇ ଥିଲା! ରାମଭଦ୍ର! ରାମଭଦ୍ର! ତୁମକୁ ବା କଣ କହିବି! ଆର୍ଯ୍ୟେ ଆତ୍ରେୟୀ! ଲକ୍ଷ୍ମଣ ସୀତାଙ୍କୁ ଅରଣ୍ୟରେ ଛାଡ଼ି ଲେଉଟି ଯିବା ଉତ୍ତାରୁ ସୀତାଙ୍କର [illegible] ଅଛି କି?

ଆତ୍ରେୟୀ—ନା, ନା ।

ବାସନ୍ତୀ—ହାୟ ହାୟ, କି କଷ୍ଟର କଥା! କୁଳଗୁରୁ ମହର୍ଷି ବଶିଷ୍ଠ, ଦେବୀ ଅରୁନ୍ଧତୀ ବୃଦ୍ଧା ରାଜ୍ଞୀମାନେ ଥାଉଁ ଥାଉଁ କିପରି ଏହା ଘଟିଲା?

ଆତ୍ରେୟୀ—ସେତେବେଳେ ଗୁରୁଜନମାନେ ଋଷ୍ୟଶୃଙ୍ଗଙ୍କ ଆଶ୍ରମରେ ଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଦ୍ୱାଦଶ ବାର୍ଷିକ ଯଜ୍ଞ ସମାପ୍ତ ହୋଇଅଛି, ଋଷ୍ୟଶୃଙ୍ଗ ସମୁଚିତ ପୂଜା-ସତ୍କାର-ପୂର୍ବକ ସେମାନଙ୍କୁ ବିଦାୟ ଦେଇ ଅଛନ୍ତି । ତଦନନ୍ତର ଅରୁନ୍ଧତୀ କହିଲେ "ସୀତାଶୂନ୍ୟ ଅଯୋଧ୍ୟାକୁ ମୁଁ ଆଉ ଯିବି ନାହିଁ" । ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ମାତାମାନେ ମଧ୍ୟ ସେହି କଥା ନିଶ୍ଚୟ କଲେ । ସେହି ସମୟରେ ଭଗବାନ ବଶିଷ୍ଠ କହିଲେ ତେବେ ଚାଲ, ବାଲ୍ମୀକିଙ୍କ ତପୋବନକୁ ଯାଇ କିଛିକାଳ ରହିବା ।

ବାସନ୍ତୀ—ରାଜା ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଏବେ କଣ କରୁଅଛନ୍ତି?

ଆତ୍ରେୟୀ—ସେ ଅଶ୍ୱମେଧ ଯଜ୍ଞ ଆରମ୍ଭ କରି ଅଛନ୍ତି ।

ବାସନ୍ତୀ—ଉଃ ସେ ପୁଣି ବିବାହିତ ହେଲେଣି?

ଆତ୍ରେୟୀ—ନା ନା, ସେ ଅନିଷ୍ଟ ଘଟି ନାହିଁ ।

ବାସନ୍ତୀ—ତେବେ ଯଜ୍ଞରେ ସହଧର୍ମିଣୀ କିଏ ହେଲେ?

ଆତ୍ରେୟୀ—ସୀତାଙ୍କର ସୁବର୍ଣ୍ଣପ୍ରତିମା

ବାସନ୍ତୀ—କୁଳିଶଠୁ କଠୋର ପୁଣି ପୁଷ୍ପଠୁ ସୁକୁମାର
ମହାତ୍ମାଙ୍କ ମନ, ମର୍ମ କେ ବୁଝିବ ତାର ।

ଆତ୍ରେୟୀ—ଏବେ ରାମଦେବ ଋଷିଙ୍କ ମନ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା ସଂସ୍କୃତ ସେହି ଯଜ୍ଞର ଅଶ୍ୱକୁ ଛାଡ଼ି ଦିଆ ଯାଇଅଛି । ଶାସ୍ତ୍ର ବିଧି ଅନୁସାରେ ସେ ଅଶ୍ୱର ରକ୍ଷକବର୍ଗ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇ ଅଛନ୍ତି । ଆଜି ଦିବ୍ୟାସ୍ତ୍ର ବିଦ୍ୟା ଜାଣିଥିବାରୁ ସେମାନଙ୍କ ଉପରେ ଅଧ୍ୟକ୍ଷରୂପେ ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କ ପୁତ୍ର ଚନ୍ଦ୍ରକେତୁ ଚତୁରଙ୍ଗସେନା ସହ ପ୍ରେରିତ ହୋଇଅଛନ୍ତି ।

—(ସାଶ୍ରୁନେତ୍ରେ ସ୍ନେହ ଓ କୌତୁହଳରେ) କୁମାର ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କର ବି ପୁତ୍ର! ମାଗୋ ମୁଁ ଅଳପଯାଏ ବଞ୍ଚିଲି!

—ଏଥିମଧ୍ୟରେ ଜଣେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ନିଜର ମୃତ [illegible] ଦ୍ୱାରରେ ରଖି କରୁଥାନ୍ତି ଶ୍ରୀକ, ଘୋର [illegible] ରାମଚନ୍ଦ୍ର, ରାଜାପରାଧ ବିନା ପ୍ରଜାର ଏପରି ଅକାଳ ମୃତ୍ୟୁ ହୁଏ ନାହିଁ ବୋଲି ବିଚାର କରିବା ସମୟରେ ଅକସ୍ମାତ୍ ଏହି ଦୈବବାଣୀ ହେଲା ।

ଶମ୍ବୁକ ନାମରେ ଶୂଦ୍ର ପୃଥ୍ୱୀରେ ତପ ଆଚରେ
ଛେଦ ତା ଶିର ହେ ରାମ ବିଦ୍ୟାଧ ବିପ୍ର ବାଳକେ ।

ସେହି ଦୈବବାଣୀ ଶୁଣି ମହାରାଜ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ହସ୍ତରେ ଖଡ୍ଗ ଧାରଣ କରି ପୁଷ୍ପକ ବିମାନରେ ବସି ସେହି ଶୂଦ୍ର ତପସ୍ୱୀର ଅନ୍ୱେଷଣରେ ଦିଗ୍‌ଦିଗ ବୁଲୁଅଛନ୍ତି ।

ବାସନ୍ତୀ—ଶମ୍ବୁକ ନାମରେ ଜଣେ ଧୂମପାୟୀ ଶୂଦ୍ର ଏଇ ଜନସ୍ଥାନରେ ତପସ୍ୟା କରୁଅଛି । ତାହାରି ପାଇଁ ବୋଧହୁଏ ରାମଭଦ୍ର ପୁଣି ଏହି ବନକୁ ବିଜେ କରିବେ ।

ଆତ୍ରେୟୀ—ଭଦ୍ରେ, ମୁଁ ଏବେ ବିଦାୟ ହୁଏଁ ।

ବାସନ୍ତୀ—ହଉ, ଦିନ ମୁଣ୍ଡଉପରକୁ ଆସିଲାଣି । ଦଡ଼ି ଖରି! ଏଇ ଦେଖନ୍ତୁ;

ବିପୋତ କୁକ୍ଷିଠ କୁଳ ରୌଦ୍ର-ତାପ ଅତ
ଘନ ଘନ ଅଛିଲେଣି ଭଟ-ବନ୍ଦୁତ
ବଣ୍ଟୁ ନିବାରିବାପାଇଁ ପ୍ରମତ୍ତ ବାରଣେ
ପଶିବାରୁ ପିଣ୍ଡ-ଗଣ୍ଡ ସେହି ବୃଷଗଣେ
ରବି-ତାପେ ଶିଥିଳିତ ବିଲୁ ପୁଷ୍ପସଖି
ଗୋଦାବରୀ ନୀରେ ଦିଅ ଯାଉଅଛ ଭସି
ପାଦପ ଛାୟାରେ ବସି ହର୍ଷେ ପକ୍ଷିଗଣ
ଫଳରୁ ବାଛିଣି ଲୀଳ କରନ୍ତି ଭକ୍ଷଣ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ହସ୍ତରେ ଖଡ୍ଗଧର କରୁଣାମୟ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ପ୍ରବେଶ ।

ରାମ—ରେ ଦର୍ପଶହସ୍ତ ଭୁହ ନିର୍ଦ୍ଦୟ ରାମର
ବଞ୍ଚାଇବାପାଇଁ ମୃତଶିଶୁ ବ୍ରାହ୍ମଣର
ଶମ୍ବୁକ ପ୍ରହାର କର ଶୂଦ୍ରମୁନି ଶିରେ
ଦୟା ମାୟା ନାହିଁ ତୋର ଏହି ଜଗତରେ ?
ଭୁହଦରେ ଅନାୟାସେ ପେଷିଲୁ ବାନନେ
ପୂର୍ଣ୍ଣଗର୍ଭା ବୈଦେହୀଙ୍କୁ ନିର୍ଦ୍ଦୟର ମନେ ।
(ଅତି ବଳରେ ପ୍ରହାର କର) ନିଷ୍ଠୁର ରାମର ତେ
ଯାହା ତାହା ତ କଲ । ଏବେ ସେ ବ୍ରାହ୍ମଣ
ବଞ୍ଚିବ ତ ?

ଶମ୍ବୁକ—(ଦିବ୍ୟଦେହ ଧାରଣପୂର୍ବକ ପ୍ରବେଶ କର) ହେ
କ୍ରୟ ଦେ ।

ବଞ୍ଚାଇଲ ଏବେ ଏହି ବ୍ରାହ୍ମଣ ତନୟ ।
ତୁମ୍ଭର କୃପାରେ ମୁହିଁ ଲଭିଲି ସଦ୍ଗତି
ହେ ଦେବ, ଶ୍ରୀ ପାଦପଦ୍ମେ କରୁଛି ପ୍ରଣତି ।
ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ସତ୍ପ୍ରସଙ୍ଗର ମହିମା ଅପାର,
ସାଧୁଜନଙ୍କୁ ମିଳେ ସର୍ବ୍ବ ଜୀବର ନିସ୍ତାର ।

ରାମ—ଏବେ ତୁମ୍ଭର ତପସ୍ୟାର ଫଳ ଭୋଗ କର ।
ଦିବ୍ୟାନନ ଯହିଁ, ଯହିଁ ପୁଣ୍ୟର ବିଳାସ
ସେ ବୈକୁଣ୍ଠଧାମେ ତବ ନିତ୍ୟ ହେଉ ବାସ ।

ଶମ୍ବୁକ—ଆପଣଙ୍କ ପାଦପଦ୍ମର ଅନୁଗ୍ରହରୁ ମୋର ଏହି
ସୌଭାଗ୍ୟ । ଏଥିରେ ତପସ୍ୟାର ଗୌରବ କାହିଁ ?
ଅଥବା ତପସ୍ୟା ଦ୍ୱାରା ମଧ୍ୟ କିଛି ଉପକାର ହୋଇ-
ଅଛି ।

ତୁମ୍ଭେ ଲୋକନାଥ ନିଖିଳ-ଶରଣ୍ୟ । ତବ ଅନ୍ୱେଷଣ ତ୍ରିଭୁବନ ଧନ୍ୟ
ତୁମ୍ଭେ ପୁଣି ଲଭି ଶତେକ ଯୋଜନେ । ଏ ଅଧମେ ଖୋଜ ଅସିଛ ଏ ବନେ
ତପସ୍ୟାର ଫଳ ନୋହିଲେ କେସନେ । ଭେଟିଲି ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଏ ଦଣ୍ଡକବନେ

ରାମ—ଏ କି ଦଣ୍ଡକ ଅରଣ୍ୟ ? (ଚାରି ଅଡ଼କୁ ଅନାଇ) ହଁ
ନାହିଁ ସ୍ନିଗ୍ଧ ଶ୍ୟାମ, ନାହିଁ ବିଶାଳ, ଭୀଷଣ,
ନିର୍ଝର ଝଙ୍କାରେ ନାହିଁ ପୁଣ୍ଡ ବିହଗଗଣ ।
ଚିର ପରିଚିତ ମୋର କେତେ ତୀର୍ଥାଶ୍ରମ,
କେତେ ଗିରି କେତେ ନଦୀ, ନାନ୍ତାର ଦୁର୍ଗମ
ଅଛି ପୁଣି ବିରାଜିତ ମୋ ନେତ୍ର ଅଗ୍ରତେ,
ସେ ପୂର୍ବ ଦଣ୍ଡକାରଣ୍ୟ ଦେଖୁଛି ମୁଁ ସତେ ।

ଶମ୍ବୁକ— ମହାପ୍ରଭୋ । ଏଇ ସେହି ଦଣ୍ଡକ କାନନେ
କମ୍ପିଲ ଦେବ ମହା ଭୟଙ୍କର ରଣେ
ତାଡ଼ିତ ସହସ୍ର ଝରଜନ୍ମି ରକ୍ଷୋଗଣେ
ପୁଣି ରକ୍ଷଃପତି ଖର ବିଶିରା ଦୂଷଣେ ।

ତେଣୁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ପରି ଜୀବ ଲୋକେ ସୁଦ୍ଧା ଏବେ
ଜନସ୍ଥାନରେ ନିର୍ଭୟେ ବିଚରଣ କରୁଅଛନ୍ତି ।

ରାମ—ତେବେତ ଏ କେବଳ ଦଣ୍ଡକାରଣ୍ୟ ନୁହେ, ଜନ-
ସ୍ଥାନ ମଧ୍ୟ ଏହିଠାରେ ?

ଶମ୍ବୁକ—ଆଜ୍ଞା ହଁ, ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କର ଲୋମହର୍ଷଣ ଉନ୍ମତ୍ତ
ଭୟଙ୍କର ଶ୍ୱାପଦକୁଳସଂକୁଳ, ଗିରି-ଗହ୍ୱର ଯୁକ୍ତ,
ଏଇ ଯେ ଅରଣ୍ୟାନୀ ଦକ୍ଷିଣ ଦିଗକୁ ବିସ୍ତୃତ ହୋଇ
ଯାଇଅଛି, ଜନସ୍ଥାନ ତାହାର ପ୍ରାନ୍ତ ସୀମା । ଦେଖନ୍ତୁ

ନିନାଦ ଗମ୍ଭୀର ଜୀବ କେଉଁଠାରେ
କାହିଁ ଶ୍ୱାପଦ ଗର୍ଜନ ।
ସୁପ୍ତ ଭୁଜଗର ଶ୍ୱାସାନଳେ ନାହିଁ
[illegible] ।

ବାହୁବା ଦିଶୁଛି ସ୍ୱକ୍ଷ [illegible]
ଜନ ସ୍ଥାନ ସୀମା-ସ୍ଥଳେ ।
ନାହିଁବା ଶୁଣିଅ କରୁଅଛି ପାନ
ଅଜଗର ଘର୍ମ ଜଳେ ।

ରାମ—ଖର ରକ୍ଷସର ଅଳସ୍ୟ ଏଠାରେ ଏହି ତ ସେ ଜନ ସ୍ଥାନ ।
ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ପରାବ ଦେଖୁଛି ସେହେ ମୁଁ ସୁରୁବ ବୃତ୍ତନ୍ତମାନ ।
(ଚାରି ଅଡ଼କୁ ଅନାଇ) ଏଇତ ସେହି ଅରଣ୍ୟ ସବୁ ଯାହା
ସୀତାଙ୍କର ଏତେ ପ୍ରିୟ ଥିଲା ଓଃ ଏଥି ବଳି ମୋର ଅତି
କି ଦୁଃଖ ଅଛି ।

"ତୁମ୍ଭ ସଙ୍ଗେ ନାଥ, ରହିବ ସର୍ବଦା
କୁସୁମ ସୁରଭି ବନେ ।"
କହୁଥିଲେ ସୀତା ଅହା ତାହାଙ୍କର
କି ସ୍ନେହ ଥିଲା ଏ ବନେ ।
କିଛି ନ ବଳେ ହେଁ ହରେ ସର୍ବ ଦୁଃଖ
ଯାର ମୃଗ-ଦରଶନ,
ବଚନ ଅତୀତ ସେ କି ଧନ ତାର
ଯେ ଯାହାର ପ୍ରିୟଜନ ।

ଶମ୍ବୁକ—ପ୍ରଶାନ୍ତ ଗମ୍ଭୀର ମତ୍ତ ମୟୂର କଣ୍ଠ ସଦୃଶ ସୁନୀଳ
କାନ୍ତି ଶ୍ୟାମ-ଶ୍ରୟ । ତରୁଣ-ତରୁ-ମଣ୍ଡିତ ନିର୍ଭୟ-ମୃଗ-
ଯୁଥାଧ୍ୟାସିତ ଏହି ମଧ୍ୟମାରଣ୍ୟ ଦେଖନ୍ତୁ ।

ଉଚ୍ଚ ବେଗଗତେ ବିହଙ୍ଗେ ବସିବାକୁ ସଦଳେ,
ଶସି ପଡ଼ୁଅଛି ସୁରଭି ସ୍ନିଗ୍ଧ ଶୀତଳ ଜଳେ ।
ସବୁ ଫଳ-ଭରେ ଶ୍ୟାମଳ ଜମ୍ବୁ କୃଷ୍ଣ-ବାନନେ,
ବହି ଯାଏ ଖର ବେଗରେ ନଦୀ ଗଦ୍ଗଦ ସ୍ୱନେ ।
ସବୁତ ଗୁହାରେ ଉଚ୍ଚରେ କରୁଛନ୍ତି ଗର୍ଜ୍ଜନ
ପ୍ରତିଧ୍ୱନି ଯାର ଯାଉଛି ବ୍ୟାପି ସମସ୍ତ ବନ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଗଜ ରମ୍ଭ ଦେବେ ଶମ୍ବୁକ- ଶାଖା ପତନ୍ତ ବନେ,
ଚଦ୍ଧଟେ ତାର ବକ୍ଷାସ୍ ଶ୍ରୀର-ପତ୍ର ପବନେ ।

ରାମ—(ବାଷ୍ପ ଗଦ୍ଗଦ ସ୍ୱରରେ) ତୁମ୍ଭର ମାର୍ଗ କଲ୍ୟାଣ-ପ୍ରଦ ହେଉ । ଏବେ ବିମାନରେ ବସି ପୁଣ୍ୟ ଲୋକକୁ ।

ଶମ୍ବୁକ—ମୁଁ ଏବେ ପୁରାଣ ବ୍ରହ୍ମବାଦୀ ମହର୍ଷି ଅଗସ୍ତ୍ୟଙ୍କୁ ପ୍ରଣାମ କରି ସ୍ୱର୍ଗ ଲୋକକୁ ଯିବି ।

(ଶମ୍ବୁକର ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ରାମ—ଭୁଲି ପୁଣି ବରୋବର ଏହି ସେହି ବନ ।
ତୁହେଁ ଯହିଁ ଦଣ୍ଡୁ ଦହୁଦବସ ଯାପନ ।
ବନବାସୀ ଗୃହୀ ପୁଣି ସ୍ୱଧର୍ମ-ନିରତ,
ଭୁଞ୍ଜିଥିଲୁ ସଂସାରର ପାବନ ସମ୍ପତ ।
ଏହି ସେହି ଗିରିବନ ବେଳ-ବେଳା କୂଳ,

ମତ୍ତ ମୃଗ ଯୁଥେ ପୃଷ୍ଠି ସେହି ଜନ ସ୍ଥଳ,
ନଦୀଦଳେ ପୁଷ୍ପୀଭୂତ ସେ ନୀଳ ହ୍ରଦଜଳ ।
ଅଦୂରେ ଦିଶଇ ଯାହା ମେଘମାଳା ସର,
ପ୍ରସ୍ରବଣ ଗିରି ସେହି ଯହିଁ ଗୋଦାବରୀ ।
କଟାୟୁଙ୍କ ବାସସ୍ଥଳ ଏହି ଗିରି ଶିରେ,
ତଳେ ତାର ଥିଲୁ ଆମ୍ଭେ ପର୍ଣ୍ଣଶାଳା କୁଟୀରେ ।
ଗୋଦାବରୀ ସ୍ୱଚ୍ଛ ଜଳେ ବମିତ ଯାହାର,
ଶ୍ୟାମ ତରୁ-କୁଞ୍ଜ, ଏଇ ସେ ବନ ଉଦାର ।
ଯହିଁ ନାନା ଜାତ ପକ୍ଷୀ ମଧୁର କୂଜନେ,
ଦତ୍ତୁଛନ୍ତି ନିନାଦତ ବିଶାଳ ପବନେ ।

ଏଠାରେ ସେହି ପଞ୍ଚବଟୀ, ଦୀର୍ଘକାଳ ବାସ ଯୋଗୁଁ ଏଇ ଚିର ପରିଚିତ ପ୍ରଦେଶ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର କେତେ ସୁଖା-ଲାପ-ବିହାରାଦିର ସାକ୍ଷୀ-ସ୍ୱରୂପ ହୋଇ ରହିଅଛି; ପୁଣି ପ୍ରିୟାଙ୍କର ପ୍ରିୟସଖୀ ବନଦେବତା ବାସନ୍ତୀ ଏହିଠାରେ ଅଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ହାୟ ରାମର ଆଜି କି ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ?

ଚିର ସନ୍ତାପକ ତୀବ୍ର ବିଷରସ
ଅଙ୍ଗେ ଅଙ୍ଗେ ପ୍ରସରଇ
ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଶଲ୍ୟ ଖଣ୍ଡ ଶରବେଗେ ଯେହେ
ହୃଦୟ ବିଦ୍ଧ କରଇ ।
ହୃଦୟର ମର୍ମେ ପଶି ବାଜି ପୁଣି
ଫୁଟି ବାହାରନ୍ତି ବ୍ରଣ ।
ଘନୀଭୂତ ଶୋକ କରଇ ବିକଳ
ହରଇ ମୋର ଚେତନ ।

ଯାହା ହେଉ ସେହି ପୂର୍ବ ପରିଚିତ ସ୍ଥାନ ଗୁଡ଼ିକ ଥରେ ଦେଖି ନିଏଁ । (ନିରୀକ୍ଷଣ କରି) ଆହା କି ଅଦ୍ଭୁତ ପରିବର୍ତ୍ତନ ।

ପୂର୍ବେ ଯହିଁ ଥିଲା ସ୍ରୋତ ଏବେ ତହିଁ ଗୋଟେ ନଦୀ-ନୀର,
ସଜ ବା ବରୁଳ ସ୍ଥଳ ବିପର୍ଯ୍ୟସ୍ତ ପାଦପ-ଶ୍ରେଣୀର ।
ମଣିର ମୁଁ ଅନ୍ୟବନ ଦେଖିବାରୁ ବହୁକାଳ ପରେ,
ଶୈଳର ସଂସ୍ଥାନ ଏହା ଭ୍ରମ ଦୂର କରେ ।

ହାୟ ! ଏଠାରୁ ଚାଲି ଯିବାପାଇଁ ମୋର ପାଦ ଉଠୁ ନାହିଁ । ପଞ୍ଚବଟୀର କି ସ୍ନେହାକର୍ଷଣ । (ସବିଷାଦ ଚାହାଣି)

ଯହିଁ ପ୍ରିୟାସହ ଯାପିଲି ସୁଖେ ବହୁ ଦିବସ,
ଯାହା ପ୍ରସଙ୍ଗରୁ ଲଭିଲି ଅହା କେତେ ହରଷ ।
ସେ ପଞ୍ଚବଟୀର କେମନ୍ତେ ପ୍ରିୟାବିନା ଏ ଜନ,
ବିଲୋକିବ ଅହା ନ ଦେଖି ଚାଲିଯିବ ବହନ ?

ଛାଲ—(ପ୍ରବେଶ କରି) ଜୟଦେବ ! ଜୟଦେବ ! ମୋ ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ୍ ଅଗସ୍ତ୍ୟ ମୋଠାରୁ ଆପଣଙ୍କର ଆଗ-ମନ ସମ୍ବାଦ ପାଇ ଆପଣଙ୍କ ଦର୍ଶନ ନିମିତ୍ତ ଆସିଛନ୍ତି ।

ସ୍ନେହମୟୀ ଲୋପାମୁଦ୍ରା ଆପଣଙ୍କର ବିମାନାରୋହଣ ନିମିତ୍ତ ମାଙ୍ଗଳ୍ୟ ବସ୍ତୁ ସବୁ ସଜାଇ ବାଟକୁ ଚାହିଁ ବସିଅଛନ୍ତି । ଅନ୍ୟ ଋଷିମାନେ ମଧ୍ୟ ଆପଣଙ୍କ ଦର୍ଶନ ନିମିତ୍ତ ମାର୍ଗପ୍ରତୀକ୍ଷା କରୁଅଛନ୍ତି । ଅତଏବ ଥରେ ଦେଖା ଦେଇଯାନ୍ତୁ । ପରେ ପୁଷ୍ପକ ରଥରେ ଶୀଘ୍ର ଅଯୋଧ୍ୟା ଗମନ କରି ଅଶ୍ୱମେଧ ନିମିତ୍ତ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବେ ।

ରାମ—ଭଗବାନ୍ ଅଗସ୍ତ୍ୟଙ୍କର ଜୟ ଅଛି ।

ଶମ୍ବୁକ—ତେବେ ଏଆଡ଼କୁ ରଥ ବୁଲାନ୍ତୁ ।

ରାମ—ଭଗବତ ପଞ୍ଚବଟି ! ଗୁରୁଜନଙ୍କ ଆଜ୍ଞାଯୋଗୁଁ ତୁମକୁ କ୍ଷଣେ ଲଙ୍ଘି ଯାଉଅଛି; ଏ ଅପରାଧ କ୍ଷମା କର ।

ଶମ୍ବୁକ—ଭୋ ଦେବ ଦେଖନ୍ତୁ । ଏ ଦୌଣ୍ଡାବତ ଗିରି ।

ସେତବ ଚୂତାର-ଶବ୍ଦ ଶୁଣି ବାୟସ କୁଳ,
ଦଶ ବନେ ଲୁଚିଅଛନ୍ତି ଭୟେ ମୂଢ଼ ଅକୁଳ ।
ମୟୂରର ଘୋର ଶବଦେ ଭୀତ ସର୍ପ ସବଳେ,
ଘୂର୍ଣ୍ଣିତ ବଟ କୋଟରେ ଲୁଚୁଛନ୍ତି ବକଳେ ।

ପୁଣି ଦେଖନ୍ତୁ
ଏହି ସେହି ପର୍ବତ-ଶ୍ରେଣୀ ।

ଗହ୍ୱରେ ଯାହାର ଗଦ୍ଗଦ ଶବଦ
କରେ ନଦୀ ଗୋଦାବରୀ
ମେଘେ ଅଳଙ୍କୃତ ସୁଶୀତଳ ଶିଖର
ସେହି ଦକ୍ଷିଣ ଶିଖରୀ ।

ପୁଣି ଦେଖନ୍ତୁ

Digitized by srujanika@gmail.com

ସରସ୍ୱର ସାରେ ଉଠୁଛି ଯାହାର
ଉତ୍ତାଳ ତରଙ୍ଗୋଲମାଳା
ସେ ନଦୀମାନଙ୍କ ସବୁ ସଙ୍ଗମ
ହରଇ ତିତାପ ଜ୍ୱାଳା ।
(ସମସ୍ତଙ୍କର ପ୍ରସ୍ଥାନ)
ଇତି ପଞ୍ଚବଟୀ-ପ୍ରବେଶ ନାମକ ଦ୍ୱିତୀୟ ଅଙ୍କ ।

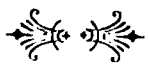

ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ।

ଲେଖକ [illegible] ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଅଲଙ୍କାରିକ ।

ଗୋଟିଏ ଦୃଢ଼ାବରଣବିଶିଷ୍ଟ ଅଲଙ୍କାର ପେଟିକା । ତାହା ରୂପରେ ଚିତ୍ତାକର୍ଷୀ ହେଲେହେଁ ବିଷାକ୍ତତା ନିମନ୍ତେ ସମସ୍ତଙ୍କର ତେତେ ଆଦରଣୀୟ ହେଉ ନାହିଁ ; ବରଂ ବିଭୀଷିକାମୟ ହୋଇଅଛି । କବି ଅଲଙ୍କାର ପାଟବ ଦେଖାଇବାକୁ ଯାଇ ଅନେକ ସ୍ଥଳରେ ବ୍ୟାକରଣ ଏବଂ ଅନ୍ୟାୟ ମାର୍ଗ ହୃତଅଛନ୍ତି । ସେ କେବଳ ରସ ଓ ଅଲଙ୍କାର ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ରଖି ଅଧିକାଂଶ ସ୍ଥାନରେ ଭାବହାନି କରିଅଛନ୍ତି । କବି ସ୍ୱାଧୀନ ଇଚ୍ଛା ବ୍ୟକ୍ତ କରିଅଛନ୍ତି, ବ୍ୟାକରଣଜନିତ ଦୋଷଥିଲେହେଁ ରସ ନିମିତ୍ତ ଉଦ୍ଧୀୟ କବିତା ସବୁ ସମୀପରେ ଆଦୃତ ହେବ । 'ଲାବଣ୍ୟବତୀ' ଆରମ୍ଭରେ ଲେଖାଅଛି ।

"ଡ-ର-ଲ ରେ ସାବର୍ଣ୍ଣ୍ୟଯା ବ୍ୟାକରଣେ ଜହି ।
ସୁଚିତ୍ତେ କରଇଁ ଏଣୁ ଗୀତ ହୃତପାଇଁ ।
ମଧୁମଷ୍ଟ ଉଚ୍ଛଣ୍ଟେ ଅମୃତାଦର ସ୍ୱରେ ।
କରନ୍ତି, ଯେମନ୍ତ ସାଧୁଜନେ ସେ ପ୍ରକାରେ ।
ଦୋଷ ଥିଲେ ରସ ବର୍ଣ୍ଣ କରିବେ ଆଦର ।
ଏଣୁ ଅତିଶୟ ସଂଶୟକୁ କରି ଦୂର ।
"ରସିକ ଭ୍ରମରେ ହେବେ ରସ ଘେନ ବଶ ।
ନିର୍ଗୁଣ ଘେନିଲେ ନ ଘେନିଲେ କସ ।"

ଭଞ୍ଜୀୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ କାବ୍ୟର ଭାବ ବା ବିଷୟ ଏକତୋ ମୁଖ । ସେ ସର୍ବତ୍ର ତରୁଣୀର ମନୋହର୍ଷ ବର୍ଣ୍ଣନ କରିଅଛନ୍ତି । କବି ଏ ସ୍ଥଳରେ କହିଅଛନ୍ତି—"ନାରୀରୁ ବଡ଼ ଜଗତରେ ନାହିଁ", ଅନ୍ୟତ୍ର-"ସେ ସୁଖ ପାଇବ ଯୁବା କେଉଁ ରାଜପଣେ ।" କବି ପେପର କବିତା ଗୃହୀତ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିଅଛନ୍ତି, ତାହା ଦୂଷ୍ୟ ଏବଂ ଆଦରଣୀୟ ହୋଇ ନ ଥିଲେ [illegible] ହିତ୍ୟ କୋଷର ମୂଲ୍ୟବାନ୍ ଓ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବ ମଧ୍ୟରେ [illegible] ଗଣିତ ହୋଇଥାନ୍ତା । ସେହି ଦୋଷ-ଖାର କବିତା-ଭ୍ୟନ୍ତରର ସାର କ୍ଷୟ କରି ପକାଇଅଛି । ଏହା କୌଣ ଯେ ଭଦ୍ରୀୟ କାବ୍ୟ ଅନନ୍ୟକାରୀ ତାହା [illegible], ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଭିତ୍ତି ଦୃଢ଼ୀଭୂତ ହୋଇଅଛି । ଭଞ୍ଜ କବି ବହୁ ଅଂଶରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଉପକାର କରିଅଛନ୍ତି, ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ତାଙ୍କ କବିତାପରି ଅଲଙ୍କାର ଓ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ପୂର୍ଣ୍ଣ କବିତା ପ୍ରତିଯୋଗିନୀ ବଙ୍ଗଭାଷାରେ ନାହିଁ, ଏହା [illegible] ।ରେ [illegible] ଅଶ୍ଳୀଳାର୍ଥକ ଏବଂ ଅଧୁନିକ ରୁଚି ବିରୁଦ୍ଧ ହୋଇଥିବାରୁ ଏଠାରେ ସବୁ ଉଦ୍ଧୃତ କରିବାକୁ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହେଉ ନାହିଁ । କବି ଏତେ ଆଦ ରସ ପ୍ରିୟ ଯେ ତାଙ୍କର ପ୍ରଭାତ, ସନ୍ଧ୍ୟା ବର୍ଣ୍ଣନ ସୁଦ୍ଧା ଉପମ୍ବାଦିବିଷୟ ସଙ୍କୁଳ । ସହଜ ସୁନ୍ଦର ପ୍ରକୃତି ବର୍ଣ୍ଣନ ଭଦ୍ରୀୟ କାବ୍ୟରେ ବହୁତ ଅଛି, ତାଙ୍କ କବିତାରେ ଅତିରଞ୍ଜନ ବହୁଳ, ଗୋଟିଏ ଦଉଟି ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଦେଖନ୍ତୁ :—

(୧) "ଉରୁ ଅଳବାଳ ଜମ୍ବୁ-ଜମ୍ବାଳ । ଗ୍ରୁ ଭ୍ରମିବାରୁ ଶୀତଳ ଜଳ ।
ମଧ୍ୟରେ ରେଣୁ କେବଳ କର୍ପୂର । ତହିଁରେ ପଙ୍କ କସ୍ତୁରୀ ନିଚର ।"
ବୋ : ନ୍ତ : ସ୍ତ :
"ଅର ନାରୀ ଉରତ ସ୍ତୋଦନ୍ୱରେ ପୂରତ ହରତ (ବସ) ମାନଙ୍କ ଭହିଁ ବଳେ ।
(୨) ଅଶ୍ରୁରେ ସଜିଲ ହେବାର ମଧ୍ୟ ହାଲିବେ ଗ୍ରହିଁ କ୍ରମିକରଣେ ଉତ୍ସାହୀ ହେଲେ । "ଲ : ବ :
—ବଧ୍ୟେ ମୀୟମାନେ ଜନସ୍ୟ ସକଳସ୍ୟ ରୁଦତଃ । ନୟନ ସଲିଲ ସିକ୍ତୋରଥ୍ୟାତୋ ନୋତ୍ତମତ ରେଣୁଃ ।" ମୃଚ୍ଛକଟିକ
(୩) "ଦ୍ୱାରର ଝଟକ ବହ ନୁହଇ । ଜନକ ଜନନୀ ଗ୍ରହିଁ ସବୁ ମିଳଇ ।"

ତାଙ୍କ କବିତା ବ୍ୟବହୃତ ଭାଷାର ଅଧିକାଂଶ ସଂସ୍କୃତ । କେତେକାଂଶ ଅପେକ୍ଷାକୃତ ପ୍ରାକୃତର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ପରନ୍ତୁ ତାହାର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଦିଆଯିବ । ତାଙ୍କ ଭାଷାରେ ଯାବନିକ ଶବ୍ଦ ମିଶ୍ରଣ ଅଧିକ ନାହିଁ । କବିଙ୍କର କ୍ରିୟାଗଠନ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପ୍ରକାର ; ଯଥା :—"ନମ୍ରିଣିଲେ" "ଶେଯାଇଲେ" 'ଚିତ୍ତେଇ' (ମଜାଇ) 'ଗ୍ରହିଆଇ' 'ଲେହ' (ଗ୍ରହି) 'ଶ୍ୟ ମଲ' 'ରସାଣିଲ' 'ମୁଣ୍ଡିଲେ' 'କଲ୍ପିବ' 'ବିଶ୍ରାମିଛନ୍ତି' ଇତ୍ୟାଦି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ତାଙ୍କ କାବ୍ୟରେ ଯେଉଁ ସବୁ ବ୍ୟାକରଣ ଦୁଷ୍ଟ ଶବ୍ଦ ଓ ନିଜ ଗଠିତ ଶବ୍ଦ ଅଛି ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ କେତେକ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତସ୍ୱରୂପ ନିମ୍ନରେ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହେଲା । ପ୍ରଥମବିଧ—'ସଘଟ୍ଟିତ' 'ସପୀଡ଼ିତ' 'ସଉଚ୍ଛୁକ' 'ସଚଞ୍ଚଳ,' 'ଅଲୁଣ୍ଡିତ' 'ବିକଳ [illegible] 'ସଣୀଘ୍ର'। ଅପରବିଧ—ଡେଜିତ, ବାଣ୍ଡିତ * ଖଣ୍ଡିତ, ପିଣ୍ଡିତ, ଲୁଚିତ, ସଂଫୁଲ, ସୁଜାଣ, ଫେଡ଼ିତ, ସୁସଞ୍ଚ, ରଞ୍ଜଲେ, [illegible] ଏବଂ ରୁଣ୍ଡୀଭୂତ । ଏଥର ପ୍ରୟୋଗ ଓଡ଼ିଆ [illegible] ଆଜି କାଲି ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । ବୋଧ ହୁଏ [illegible] ଭିତରେ ହେଉ- [illegible] ପରିବର୍ତ୍ତନ [illegible] ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଲେଖାପଣାଳୀ ବୋଧ ହୁଏ, ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଭାଷାର ସାହିତ୍ୟରେ ନାହିଁ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଦର ଆଦ୍ୟ ଅକ୍ଷର 'ବ' ଏବଂ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଛନ୍ଦର ପଦ ସଂଖ୍ୟା ମଧ୍ୟ 'ବ' ପୂର୍ବକ ଯଥା—ବାଇଶ, ବତିଶ, ବୟାଳିଶ, ଇତ୍ୟାଦି । ବୋଧ ହୁଏ କବି ସେହି ଶ୍ଳୋକ ଅନୁରୋଧରେ 'ଗ୍ରାମ ଚରିତ' ସ୍ଥଳରେ ଗ୍ରନ୍ଥର ନାମ 'ବୈଦେହୀଶ ବିଳାସ' ଦେବାକୁ [illegible] ବାଧ୍ୟ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ଭଙ୍ଗ ଅଦରସର ଭାଷା ମେଲେଙ୍ଗେ [illegible] ମ ଚରିତକୁ ସେପରି ଭାବରେ ବର୍ଣ୍ଣନ କରି ନାହାନ୍ତି । [illegible] ତଥାପି ଏଥିରେ ମୂଳ ଚରିତ୍ରର ଟିକିଏ ବିକୃତି ଘଟିଅଛି । [illegible] ଅଳଙ୍କାର-ବୃଷ୍ଟିରେ ଗ୍ରହିଲେ ଏହା ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଭାଷା ମାତ୍ର [illegible] ଯମକ, ଶ୍ଳେଷ, ବିରୋଧାଭାସ ଅନୁଲିପି ବହୁଲିପି, [illegible] ଗ୍ରନ୍ଥାବନ୍ଧ, ଚକ୍ରବନ୍ଧ, [illegible] ମ ପ୍ରଭୃତି ବିଚିତ୍ର ଶୃଙ୍ଖଳାରେ ଲିଖିତ ଅର୍ଥ ଗୌରବ, ଜଟିଳତା ଏବଂ କଳ୍ପନା ବୈଚିତ୍ର୍ୟ ନିମନ୍ତେ କବି ଅତ୍ୟନ୍ତ ପଟୁ । କବିଙ୍କ କଳ୍ପନା ସାଧ୍ୟ ହେଉ ଅସାର ହେଉ, ତାହା କେତେଦୂର ବିସ୍ତୃତ, ନିମ୍ନରେ ସାମାନ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତରୁ କେଣ୍ ପ୍ରତିପନ୍ନ ହେବ । ବର୍ଷାକାଳ ସହିତ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ଦିନର ତୁଳନା ।

"ବଇକେ ଉତ୍ସବ ହେଲା ବେନି ରାଜା ଦ୍ୱାରେ ।
ବର୍ଷା ଋତୁ ମୂର୍ତ୍ତିବନ୍ତ କରି ଅନୁସରେ ।
ବୃନ୍ଦ ଦିଶିଲେ ଜଳଦ କଉବର ।
ବ୍ୟୋମ ପୂର୍ଣ୍ଣପ୍ରମିତ, ପଟହ ନାଦ ଭାର ।
ବିଗଳିତ ଜଳଧାର ଯହିଁ ଦାନ ଜଳ ।
ବଜ୍ର ନିର୍ଘୋଷ ନାଗରା ବାଦନ ଚଞ୍ଚଳ ଯେ ।
ବ୍ୟୂହ ଭୟାଳୁହିଁ ଅଶ୍ୱ ଚଞ୍ଚଳ ଭୁଅନ୍ତ ।
ବୈଶମ୍ପାୟନଙ୍କ ଚିନ୍ତା ମାଗଧଙ୍କ (ବନ୍ଦୀ) ପ୍ରତି ।
ବଲ୍ମୀକ ନଳୀକ ଇନ୍ଦ୍ର କୋଦଣ୍ଡ ହାଦେଲ ।
ବହ୍ନିକଣ ଜାତ କି ଖଦ୍ୟୋତ ଦିଶେ ଦ୍ରୁତ ?
ବିଦ୍ୟୁତ ଚଞ୍ଚଳ ପୀତ ଚିତ୍ରଲ (ବାନା) ପ୍ରଚଳ ।
ବିଭ୍ରମେ ଗ୍ରୁତକପନ୍ତ ଚୂତ-ଫୋଣାମଳ ।
ବକ ଶଙ୍ଖ, ଦାଳ୍ୟହ ମଧୁତ, କଙ୍କ ରେଖା ।
ବର୍ଷାଭୂ ଟମକ ନାଦେ ଦଶ ଦିଗ ପୂରି ।
ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ ଶାମ୍ବୁକ ଯେ ଦାସୀ ହୁଳହୁଳୀ ।
ବିଳସିତ ଇନ୍ଦ୍ରଗୋପ ବେଣ୍ୟାପାଟ ଚୂଳ ଯେ ।

[illegible] ଗଧା ପ୍ରଚୁର [illegible]—ବିଦ୍ୟୁ (ପ୍ରାକୃତରେ ବିଦ୍ୟୁ) ଉଜ [illegible]), ଅଡ଼ୋଣୀ (ଭାଲ ଭାକ (ଭକ୍ଷ୍ୟ), ଡେଙ୍ଗୁରକ, ମଭୁଆଳ, ଘୁରତ (ଘୁରତଃ), ବନୋଇଁ (ବନତ ହୋଇ), ଗଳଥା (ଭଣ୍ଡିଆ), ପର୍ଯ୍ୟା, ଭଳିତ (ଭ୍ରମ), ପାନମୁଣା, ହାଙ୍କିଲେ, ଚିଟାଉ, ନହ=ନଖ (ପ୍ରାକୃତରେ ନହ), ମୁଦ (ପଥ), ଚେଡ଼େ—ମଣେ, ଜେହଁ=କାହିଁକି (ପ୍ରାକୃତରେ 'କହଂ') ନିଉଁଛଳ ଅମାତ୍ୟ, କମାଳୀ (କମଳ) ଜୁଡ଼, (ଜୁଅ), ପାଦାନ୍ତ ପନ୍ତ, ଫୁରୁଣା (ପ୍ରସନ୍ନ), କୋଯ୍ୟର (କଙ୍କର), କାଗତ (କାଗଜ), ପୀତ,=ପୀତା, ଫଡ଼ୁକା (ପତାକା); ଦଉ (ଦର୍ଭ), ବୋହିତ=ବୋଇତ, ଶାଣ୍ଡୀଘର (ଭାମ୍ବ), ଘେନାଘେନ, ଗ୍ରହାଁଚୁହିଇତ୍ୟାଦି ।

ଚତୁର୍ଥ୍ୟ ପ୍ରଭୃତି ଖଣ୍ଡ କବିତା ବ୍ୟତୀତ କବି [illegible] ଖଣ୍ଡ କାବ୍ୟ ବା ଛନ୍ଦ ପୁସ୍ତକ ରଚନା କରିଥିଲେ । ନିମ୍ନରେ ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ ପ୍ରଧାନ କେତେକ ଖଣ୍ଡର ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଆଲୋଚନା କରା ଯାଉଅଛି ।

୧ । ବୈଦେହୀଶ ବିଳାସ—ଭଙ୍ଗୀୟ କାବ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଉତ୍କର୍ଷ ଲାଭ କରିଅଛି । ଏହା ଅପେକ୍ଷାକୃତ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ଏବଂ ସୀତା ରାମଙ୍କ ମଧ୍ୟମୟ ଚରିତ ଅବଲମ୍ବନରେ ଲିଖିତ । ଦ୍ୱାପଞ୍ଚାଶତ୍ ବିଭିନ୍ନ ଛନ୍ଦରେ ନିବଦ୍ଧ । ପୁସ୍ତକର

* "ସିଂହାରୁଢ଼ିତ ଚଣ୍ଡୀଜନ ପଦିତ । ସୁଦୃଢ ଉଷ୍ଣୀଷ ଶିରେ ପିନ୍ଧିତ,"

Digitized by srujanika@gmail.com

ବଣଦ ଶିଳୀନ୍ଧ୍ର ରୁଣ ସହଜେ ଦଶିଲେ ।
ବାଣାଳୀ ଜାଇ ଯୁଉ ସବେ ଫୁଟିଗଲେ ।
ବରହିଣ ନର୍ତ୍ତକ-ନର୍ତ୍ତନ ପ୍ରକାଶିତ ।
ବ୍ୟାପେ ଦୁର୍ଦ୍ଦିନ କୁହକ ଜାଲକରେ ସତ ।
ବର୍ଷୋପଳ-ପାତ ଦାତା ଉଜକ ପ୍ରଦାନ ।
ବାହାର ପୁର-ଗିରୁ ହେଲେ ଝର ସୈନ୍ୟ ।
ବିବର୍ଦ୍ଧିତ ରାଜମାର୍ଗ ନଦୀ ହେଲା ତହିଁ ।
ବିହରଣ ଭଗ୍ନୀଣ ହଣ୍ଡୀର (ଫେନ) ମାନ ତହିଁ ।

କବି ଅଦ ରସପର ବୀର ରସରେ ଉତ୍କର୍ଷ ଦେଖାଇ ପାରି ନାହାନ୍ତି । ବୈଦେହୀଶ ବିଳାସର ଅନ୍ତର୍ଗତ ତାଡକା ବଧ ବିରାଧ ବଧ ଓ ପରଶୁରାମ ମିଳନକାଳୀନ ବର୍ଣ୍ଣନା ବୀର ରାତ୍ମକ ହୋଇ ନାହିଁ । ଏହି [illegible] ତାରେ ବୀର ରସ ନାହିଁ ତାହା ନୁହେ, [illegible] ଭାଗରେ ବୀର ରସାତ୍ମକ ବର୍ଣ୍ଣନା ମିଳେ । ଦୁଇ ଏକ ପଂକ୍ତି ଦେଖନ୍ତୁ :—

(* * * ବୀରକେଶ ଧର ଅଉଶି ବୋଲେ ଲଙ୍କା ।
ନାୟକ, ବୋଇଲା ଏକରେ ଅଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ମୃଣାଳର ସୁଖରେ,
ବାରଣ ଯେ ବନ୍ଧା ହୋଇଲା ଶୁଣାଗଲା କର୍ଣ୍ଣରେ ।
ବାଉଥି ତରଙ୍ଗ ବାରଣେ କ୍ଷମ ସୈକତ ସେତୁ ।
ବଜ୍ରଲିତ ବହ୍ନି ନିବାଣେ ତୃଣ ଗୁଚ୍ଛକ ହେତୁ ?

ପାଠକମାନେ ବଙ୍ଗ କବି ମାଇକେଲ ମଧୁସୂଦନଙ୍କ ଠିକ ଏହି ସ୍ଥାନ ବର୍ଣ୍ଣନ ସଙ୍ଗରେ ଏହା ମିଳାଇ ଦେଖନ୍ତୁ ।

ତାଡକା ବର୍ଣ୍ଣନ ।

"ବନ୍ଧମି ଅସିଲା ବନରୁ ବେଗେ, ବାଡ଼ ମେଘ ଖଣ୍ଡେ କି ? ବାୟୁ ବେଗେ । ବଳରେ ନାସା, ସର୍ପ ଫୁଙ୍କାର, ବାଡ ବହୁଅଛି ନିଶ୍ୱାସତାର । ବସୁ-ନ୍ଧରାଧର ଶୃଙ୍ଗ କି ହନୁ, ବହେ ନିର୍ଝର ଝାଳ ତଥା ତନୁ । ବିକୃତ ମୁଖ ଗହ୍ୱର ସଦୃଶ, ବ୍ୟାଘ୍ର କଲା ପ୍ରାଏ ତା ମଧ୍ୟ ଘୋଷ । ବିଷ୍ଟରେ ରେ ରେ କାର ଶୁଭୁଅଛି । ବହ୍ନି ଯୋଗ ପ୍ରାୟ ଜିହ୍ୱା ଜଳୁଛି । ବାଉଥି ରୂପା ଅସି ପରବେଶ । ବୃକ୍ଷ ସହାରେ ହୋଇ ମହାରୋଷ । ବୋଇଲା ମୋ ଦନ୍ତ ଲାଙ୍ଗଳ ଇଷ । ବସ୍ତ ତୁମ୍ଭେ ହେବ କରିବ ଗ୍ରାସ ।"

ତାଡକା ।

ଏଠାରେ ରୁଦ୍ର, ଭୟାନକ ଓ ବୀରତ୍ୱ [illegible] ମେଳା ହୋଇଅଛି, ତାହା କହିବା ଅନାବଶ୍ୟକ ।

କ୍ରମଶଃ ।

ଦୁଃଖୀ ମାନବ ।

ଧନ ଅଭାବେ ଦୁଃଖୀ କେହି [illegible]
କେହି ବା ଦୁଃଖୀ ପୀଡ଼ା ଦେହୀ,
କେ ଦୁଃଖୀ [illegible]
[illegible]

('ଗଳ୍ପଶିତ ଗଳ୍ପ କଥା'—[illegible]

ସ୍ଥଳବିତ ଚିତ୍ର ଅଜ ହେ ସ୍ମରଣେ ସ୍ଥଳବିତ ଚିତ୍ର ଅଜ ।
ଏକ ଛସରଳେ ସମାଗତ ଦେଖି ଉତ୍ତଳ ସ୍ମୃତ ସମାଜ । ଘୋଷା
ନବ ଜାଗରଣ ଉତ୍ତଳ ସନ୍ତାନ ଧମନୀରେ ମାତୃ ସ୍ନେହ
ଢାଳିଦେଲା ବୋଲି ଢାଳିବାକୁ ଥିଲା ଦଣ୍ଡିତ ନୂତ ଦେହ । ୧ ।
ଧ୍ୱନିତ ନପଥ୍ୟ ବାଲେଶ୍ୱର ସର ଉତ୍ତଳ ମଣ୍ଡଳେ ଜାହିଁ
ପୂର୍ବ ଗଉରବ ଘୋଷଣ ଅଣ୍ଡିବ ଯାହା ଉପଦେଶେ ଥାଇ । ୨ ।
ଭସି ଯାଉଥିଲା ଦେଶ ଦେଶାନ୍ତରେ ଉତ୍ତଳ ବାଣିଜ୍ୟତରୀ
ଏହି ଉପକୂଳ, ଅଜ ଯାହା ଲାଗେ ନଗାନ୍ତ ସ୍ୱପନପରି । ୩ ।
ବସନ୍ତ ଏବେ ନଗରୀ ଅନ୍ତରେ ବିଦେଶୀ ବଣିକ କୁଳ
ହେଲା ବୋଲି ସିନା ଉତ୍ତଳର ଯଶଃ ମଧ୍ୟରୁହ ନିମ୍ନ ମୂଳ । ୪ ।
ଅତୀତ ଗୌରବ ସ୍ମରଣ ପ୍ରତି ଆଦର ନାହିଁ କି ଭାଇ !
ଯାହାଲାଗି ଥିଲା ଓଡ଼ିଆଙ୍କୁ ହେଉ ମାନବେ ଗଣନ୍ତ ନାହିଁ । ୫ ।
'ଜନନୀ ଜନମ ଭୂମି ସ୍ୱର୍ଗ' କଥା ଏହି ଦେଶୁ ଉଭପାତ
ଜୀବନେ ଦେଖାଇ, ଟେକାଇବା ଭାଇ କ୍ଷିତିରେ ଜାତିର ଛତ । ୬ ।
ମଣ ନାହିଁ କେବେ ନିଜକୁ ସାମାନ୍ୟ, ଭୁଣପୁତ୍ର ଏହି ମେଳେ
ଜାଣିଥିବ ଭାଇ, ଜହପାରେ ବଶ ମହ ଉଦ୍ଧର ହେଲେ । ୭ ।
ତେବେ ଆସ ମୋର ପ୍ରିୟ ସହୋଦର ସ୍ମରଣ ଜୀବନ
ଏକ ମନ ହୋଇ ଦେଶ ହିତପାଇଁ ସମର୍ପ ଦେବା ଜୀବନ । ୮ ।

ORISSA MISSION PRESS, CUTTACK

Digitized by srujanika@gmail.com

ପ୍ରଥମ ଭାଗ । ମାଘ ଓ ଫାଗୁନ, ୧୩୧୪ । ଦଶମ ଓ ଏକାଦଶ ସଂଖ୍ୟା ।

ମୁକୁର

ମାସିକ ପତ୍ର

ଶ୍ରୀ ବ୍ରଜସୁନ୍ଦର ଦାସ, ବି. ଏ.,
ସମ୍ପାଦକ ।

ଅଗ୍ରିମ ବାର୍ଷିକ ମୂଲ୍ୟ] [ଦୁଇ ଟଙ୍କା ମାତ୍ର ।

କଟକ
ଓଡ଼ିଶା ମିଶନ୍ ପ୍ରେସ୍ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ସୂଚୀପତ୍ର ।

ବିଷୟ ।	ଲେଖକମାନଙ୍କ ନାମ ।	ପୃଷ୍ଠାଙ୍କ ।
୧ । ଗଦାଧର ସମ୍ବନ୍ଧ (ପଦ୍ୟ)	ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଅନନ୍ତରଥ କାବ୍ୟତୀର୍ଥ	୨୧୭
୨ । ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ସମଲାଈ ଦେବଙ୍କ ଜୀବନୀ ..	ଶ୍ରୀ—ପୁଷ୍ପ	୨୧୮
୩ । ରେଲ ଉପରେ ଲିଖିବା ଦର୍ଶନ (ପଦ୍ୟ)	ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଦାଶ, ବି.ଏଲ୍.	୨୨୧
୪ । ଦେବ ଓ ଧର୍ମ	ସମଗଙ୍କର ରାୟ	୨୨୨
୫ । ସଭ୍ୟତା	,, ହରେକୃଷ୍ଣ ମହାପାତ୍ର	୨୨୪
୬ । ସୋଚ୍ଛ (ପଦ୍ୟ)	,, ଫକୀରମୋହନ ସେନାପତି	୨୨୮
୭ । ସ୍ତ୍ରୀ ଶିକ୍ଷା ..	ନୀଳକଣ୍ଠ ଦାଶ	
୮ । ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ	ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟରଥ ବାଣୀଭୂଷଣ କାବ୍ୟତୀର୍ଥ	୨୩୨
୯ । ପ୍ରୀତି	ବୈଦ୍ୟନାଥ ପ୍ରସାଦ ଦାସ, ବି.ଏଲ୍.	୨୩୫
୧୦ । ନୂରସାହାନ ..	,, ରାମପାଳ ମିଶ୍ର, ବି.ଏ.	୨୩୮
୧୧ । ବିଭୀଷ୍ଣ ଚନ୍ଦ୍ର (ପଦ୍ୟ)	ବାଲୁକେଶ୍ୱର ମିଶ୍ର, ବି.ଏ.	୨୪୩
୧୨ । ଅନୁଚିନ୍ତା (ପଦ୍ୟ) ..	ସତ୍ୟଚରଣ ନାୟକ	୨୪୮
୧୩ । ଓଡ଼ିଆ ଧାତୁତତ୍ତ୍ୱ ବିଚାର	ଗୋପୀନାଥ ନନ୍ଦଶର୍ମା	
୧୪ । ବିଧର୍ମ ସମନ୍ୱୟ	ଫକୀରମୋହନ ସେନାପତି	୨୫୨
୧୫ । ବିବିଧ ବିସର୍ଜନ (ଉପନ୍ୟାସ) ..	ଶ୍ରୀ—	୨୫୩
୧୬ । ଚନ୍ଦନ ବୃକ୍ଷ ପ୍ରତି ସଦ୍ବିଚାର (ପଦ୍ୟ)	ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ରାମୋଦର ମହାନ୍ତି	୨୫୩
୧୭ । ଅଶୋକ ..	,, ସତ୍ୟକୁମାର ରାୟ	୨୫୪
୧୮ । ପାଗଳର ପ୍ରଳାପ	ଶ୍ରୀ ଜ୍ଞେ—	୨୫୫
୧୯ । ଉତ୍ତରସମ୍ବାଦ (ନାଟକ)	ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ମଧୁସୂଦନ ରାଓ	୨୫୭

(ପ୍ରବନ୍ଧମାନଙ୍କର ମତାମତ ନିମନ୍ତେ ଲେଖକମାନେ ଦାୟୀ ।)

ବିଜ୍ଞାପନ ।

ଜ୍ୱରଶାନ୍ତି—ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଭିଷା ୫ ୦ ।ାଙ୍ଗ ବଡ ଭିଷା ୫ ୦ ୩ । ପ୍ରାୟ ସବୁ ପ୍ରକାର ଜ୍ୱର ୪୮ ଘଣ୍ଟାରେ ଆରୋଗ୍ୟ ହୁଏ । ବାତଜ୍ୱର ଓ ଭଗ୍ନଜ୍ୱରର ଅବ୍ୟର୍ଥ ଔଷଧ । ବଡ଼ ବଡ଼ ଡାକ୍ତର ଓ ବୈଦ୍ୟ-ମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ବହୁ ପ୍ରଶଂସିତ ଓ ବହୁ ରୋଗୀଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପରୀକ୍ଷିତ ।

ପ୍ରମେହ ସୁଧା—ଗନରିଆ ଓ ପ୍ରମେହ ରୋଗରେ ଏପରି ଶୀଘ୍ର ଫଳପ୍ରଦ ଔଷଧ ଆଉ ନାହିଁ ପ୍ରସାବ କାଳୀନ ଜ୍ୱଳା ଓ ଚୂଳ ସ୍ରାବ ବା ଗତ ଗୋଳା ଦଳପରି ପରସ୍ରାବ, ବା ଶୁକ୍ରକ୍ଷୟ ୨୪ ଘଣ୍ଟାରେ ନିବୃତ୍ତ ହୁଏ । ଏକ ଶିଶି ମୂଲ୍ୟ ୫ ୨ ଟା, ଡାକ ଖର୍ଚ୍ଚା ପୃଥକ୍ ।

ଠିକଣା—କବିରାଜ ସାରଦା ପ୍ରସାଦ କବି ରଞ୍ଜନ,
ଆୟୁର୍ବେଦୀୟ ଔଷଧାଳୟ, ବାଲୁବଜାର, କଟକ ।

ସତ୍ୟହିଁ ବ୍ୟବସାୟର ମୂଳ ।

ସହଯୋଗୀ ସମିତି ପୁସ୍ତକାଳୟ ।

ଏଠାରେ ଉତ୍କଳଭାଷାର ନାନାବିଧ ସ୍କୁଲପାଠ୍ୟ ଏବଂ ସାଧାରଣ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକମାନ ବିକ୍ରୟାର୍ଥ ପ୍ରସ୍ତୁତ ରହିଅଛି । ଏତଦ୍ଭିନ୍ନ ଇଂରାଜୀ ଓ ବଙ୍ଗଳା ପୁସ୍ତକମାନ ମଧ୍ୟ ଗଚ୍ଛିତ ଥାଏ । ଯେ କେହି ମଫସଲର ଗ୍ରାହକମାନେ ଏହି ସମିତିକୁ ଆଦେଶ ଦେଇଥାନ୍ତି ସେମାନଙ୍କ ନିକଟକୁ ଭି : ପି : ପାର୍ଶଲଦ୍ୱାରା ଅବିଳମ୍ବେ ପୁସ୍ତକମାନ ପ୍ରେରିତ ହୁଏ ଏବଂ ଯଥୋଚିତ କମିଶନ୍ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଦତ୍ତ ହୋଇଥାଏ । ଅତଏବ ଗ୍ରାହକମାନଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ ଏହି ଯେ, ଆପଣା ଆପଣାର ଆବଶ୍ୟକୀୟ ପୁସ୍ତକର ଆଦେଶପତ୍ରରେ ସ୍ୱ ସ୍ୱ ନାମ, ଗ୍ରାମ, ନିକଟସ୍ଥ ପୋଷ୍ଟଅଫିସ ଓ ଜିଲ୍ଲା ସ୍ପଷ୍ଟାକ୍ଷରେ ଲେଖି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ସତ୍ୟନିଷ୍ଠା ଓ କାର୍ଯ୍ୟତତ୍ପରତାର ଜାଜ୍ୱଲ୍ୟମାନ ପ୍ରମାଣ ଗ୍ରହଣ କରୁନ୍ତୁ ।

ରାୟ ରାଧାନାଥ ରାୟବାହାଦୁର ପ୍ରଣୀତ ବ୍ୟାକରଣ ପରିଚୟ । ମୂଲ୍ୟ ଖାଏ ଣିକୁ ୫ ୦/୬ ମାତ୍ର । ଏହିଠାରେ ବିକ୍ରୟ ହୁଏ ।

ଶେଖ୍ ନିଜର ମହମ୍ମଦ, ସମ୍ପାଦକ—
ଏସ୍. ଏସ୍. ସ୍କୁଲ୍ଷ୍ଟଲ—ଶେଖବଜାର, କଟକ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ବୁନ ବୁଗୁମ ଘଣ୍ଟ ବାସିନ, ସିତ ବଣ୍ଟବାସିନ । ସୋଷା ।
ସାରଦେ ବରଦେ ବାଣି। ବେଦମାତ ବଣାପାଣି।
ନାଗ ମାନସ ଭାମସ ତେଜ ସ୍ୱରୂପିଣି । ୧

ମୁକୁର

ଅନ୍ତ-ଅନ୍ତ-ଅନ୍ତ

୧ମ ଭାଗ । | ମାଘ ଓ ଫା ନ, ୧୩୧୪ । | ୧୦ମ ଓ ୧୧ଶ ସଂଖ୍ୟା

ଗଦାଧର ରାଜଗୁରୁ ।

ଉତ୍କଳେ ଅମର ପଣ୍ଡିତ ପ୍ରବର
ଦ୍ୱିଜରାଜ ଗଦାଧର,
ନଡ଼ିଆ ମାଳରେ ଗଢ଼ିଅ ଜଳରେ
ଥିଲା ଭୂମ୍ବର ଆଦର ।
ତଥାପି ହେ ସୁଖୀ ଅଛ ଯାହା ଲେଖି
ସେବ ବିମଳା ଚରଣ,
ତା ଦେଖି ଚକିତ ହୁଅନ୍ତି ଭାରତ-
ନିବାସୀ ମନୀଷିଗଣ ।
ନ ଯାଇଣ ହାଣୀ, ନବଦ୍ୱୀପ ବାସୀ
ନୋହ, ନିଜଘରେ ରହ,
କପଟ ସଂସ୍କୃତ- ସାହିତ୍ୟେ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ
ଲଭିଲ ନୁହେ ତା କହ ।
ସ୍ୱନାମ ପଦ୍ଧତି- ନାମେ ରଚିସ୍ତୁତି
ଅହେ ପଣ୍ଡିତ ପ୍ରଧାନ,
ଉତ୍କଳ ଦ୍ୱିଜାତି- ଗଣଙ୍କ ସୁଖ୍ୟାତି,
ଗୋଷନେ ଭଟ ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ ।

ହରେକୃଷ୍ଣପୁରେ ମୃଣ୍ମୟ ମନ୍ଦିରେ
ଜନମି କାଳ ଶାସନେ ।
ଗଲ ସ୍ୱର୍ଗଧାମ ଭବେ ରଖି ନାମ
ଜ୍ଞାନ ବୁଦ୍ଧିନିଷ୍ଠା ବଳେ,
ଏବେ ସେହି ଦିନ ସ୍ୱପନ ସମାନ
ଉତ୍କଳ ଦ୍ୱିଜାତି କୁଳେ ।
ହେ ବିପ୍ର ସେ କାଳେ ନ ଥିଲା ଉତ୍କଳେ
ମୁଦ୍ରା ଯନ୍ତ୍ର ଅଳ୍ପ ପଥ,
କପଟ ପୁସ୍ତକ ପଢ଼ିବ ବିବେକ
ଜନିଲା ହୃଦେ ଭୂମ୍ବର ?
କର ଆଶୀର୍ବାଦ ରହୁ ସାଧୁ ବାଦ
ପୂର୍ବବତ ଉତ୍କଳର,
ଅହେ ଗଦାଧର ଭ୍ରମର ଭ୍ରମର-
ପଦେ ଭକ୍ତ ଭିକ୍ଷା ମୋର ।
ନାହିଁ ଅସୁବିଧା ନାହିଁ ବିଘ୍ନବାଧା
ବହୁ ପୁସ୍ତକ ପଢ଼ିରେ,
ଜ୍ଞାନ ବଳେ ବଳୀ ହୋଇ ଏ ଉତ୍କଳୀ
ରଖନ୍ତୁ କୀର୍ତ୍ତି ରସାରେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ରାମକୃଷ୍ଣଦେବଙ୍କ ଜୀବନୀ ।

ପୂର୍ବାନୁବୃତ୍ତି ।

ଏହି ମହାପୁରୁଷଙ୍କର ଜୀବନୀ ଆରମ୍ଭ କରିବା ପୂର୍ବରେ "ଭାରତର ଗୂଢ ତତ୍ତ୍ୱ କଣ?" ଏତଦ୍‌ବିଷୟରେ କିଞ୍ଚିତ ଉଲ୍ଲେଖ କରିବା ଆବଶ୍ୟକ । ଜଡ ପଦାର୍ଥ ସମୂହର ବାହ୍ୟ ଚାକଚକ୍ୟ ଦର୍ଶନରେ ଯାହାଙ୍କର ଚକ୍ଷୁ ସ୍ଥିର, ଆହାର ବିହାର ପାନାଦିରେ ଯାହାଙ୍କର ଜୀବନ ଉତ୍ସର୍ଗୀକୃତ, ଧନ ଧାନ୍ୟ ସଞ୍ଚୟ ଯାହାଙ୍କର ଜୀବନର ଧ୍ରୁବତାରା, ଇନ୍ଦ୍ରିୟ-ସମ୍ଭୋଗ ଯାହାଙ୍କର ସୁଖର ଆଦର୍ଶ, ମୁଦ୍ରା ଯାହାଙ୍କର ଇଷ୍ଟ ଦେବତା, ଐହିକ ସୁଖ ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦତା ଭୋଗକରଣାର୍ଥ ମୁଖ୍ୟଲକ୍ଷ୍ୟ ଯାହାଙ୍କର ଏକାନ୍ତ ବାସନା, ଯାହାଙ୍କର ମାନସ ଉତ୍ସଗ୍ରଥରେ ପଶ୍ଚାତ୍‌ପଦ, ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଚିନ୍ତା ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଗୁରୁଚିନ୍ତା ଯାହାଙ୍କର ମାନସାକାଶରୁ ଏକାବେଳକେ ଅସ୍ତମିତ, ସେ ଭାରତ ଭୂମିର ଅବସ୍ଥା ଦର୍ଶନ କରି କଣ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ କରନ୍ତି? ଦରିଦ୍ରତା, ଘୋଣାଚକତା, ମଳିନତା ଓ କୁସଂସ୍କାର ଦ୍ୱାରା ସର୍ବତ୍ର ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ । କାରଣ ତାଙ୍କର ବିବେଚନାରେ ଶିକ୍ଷା, ପରିଚ୍ଛଦ, ଓ ସାମାଜିକ ଶିଷ୍ଟାଚାରରେ ସଭ୍ୟତାର ଅର୍ଥ ଅଟେ । ଯେତେବେଳେ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟାଧିବାସୀ ଜଡ ଜଗତରେ ଏକାଧିପତ୍ୟ ସ୍ଥାପନ କରିବା ନିମନ୍ତେ କାୟମନୋବାକ୍ୟସହ ଯତ୍ନବାନ୍, ସେତେବେଳେ ଭାରତବାସୀ ବିଭିନ୍ନ ପଥାବଲମ୍ବୀ । ପୃଥିବୀରେ ଯେତେ ଜାତି ବର୍ତ୍ତମାନ ଅଛନ୍ତି, ତନ୍ମଧ୍ୟରେ ଏହି ଭାରତ-ବାସୀ ହିଁ ଏକମାତ୍ର ଜାତି, ଯେଉଁମାନେ ମନୁଷ୍ୟ ସମାଜରେ ଇତିବୃତ୍ତ ପ୍ରାରମ୍ଭରୁ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଜାତିକୁ ଆକ୍ରମଣ କରିବା ନିମନ୍ତେ କେବେହେଁ ସ୍ୱୀୟ ସୀମାରୁ ବହିର୍ଗତ ହୋଇ ନାହାନ୍ତି, ଯେଉଁମାନେ ପର ଧନ ଦର୍ଶନ କରି କେବେହେଁ ଲୋଭ ପ୍ରକାଶ କରି ନାହାନ୍ତି, ଯେଉଁମାନ-ଙ୍କର ଏତିକି ମାତ୍ର ଅପରାଧ ଯେ ସେମାନଙ୍କର ଦେହ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉର୍ବର ଓ ବୁଦ୍ଧିଟି ସୁତୀକ୍ଷ୍ଣ ଆଉ ସେମାନେ କଠୋର ପରିଶ୍ରମ, ଅଧ୍ୟବସାୟ ଓ ବୁଦ୍ଧି ବଳ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଚୁର ଅର୍ଥ ସଂଗ୍ରହ କରିଥିଲେ ଯାହାଙ୍କ ଅ-ଙ୍କର ପ୍ରଲୋଭନର ହେତୁ ସ୍ୱରୂପ ବିଦ୍ୟମାନ ହେଲା ସେମାନଙ୍କର ଯଥା ସର୍ବସ୍ୱ ଲୁଣ୍ଠିତ ହୋଇ ସେମାନେ ଅସଭ୍ୟ ଜାତି ବୋଲି ଘୋଷିତ ହେଲେ, ତହିଁରେ ମଧ୍ୟ ସେମାନେ କେବେହେଁ ଅସନ୍ତୋଷ ପ୍ରକାଶ କରି ନାହାନ୍ତି; ବରଂ ତତ୍ପରିବର୍ତ୍ତରେ ପୃଥିବୀକୁ ଏକ ମହା ଶିକ୍ଷା ପ୍ରଦାନ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଚେଷ୍ଟିତ ହେଲେ । ବିବିଧ ଆଧ୍ୟା-ତ୍ମିକ ଚିନ୍ତାତରଙ୍ଗ ଦ୍ୱାରା ପୃଥିବୀକୁ ଉଦ୍‌ଭାବିତ କରି ମନୁଷ୍ୟ ପ୍ରକୃତିର ଗୂଢତତ୍ତ୍ୱ ସମୂହ ପ୍ରକଟନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ଏବଂ ଯେଉଁ ଆବରଣ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରକୃତ ମନୁଷ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟିର ଅଗୋଚର ତାହା ଉ-

[illegible]

-ରେ ମନୁଷ୍ୟର ପ୍ରକୃତ ଐଶୀ-ପ୍ରକୃତି ବିଦ୍ୟମାନ ଅଛି
ପାପ ଦ୍ୱାରା କେବେହେଁ କଳୁଷିତ ହୁଏ ନାହିଁ ଯାହା
ଧ ଦ୍ୱାରା ଦୂଷିତ ହୁଏ ନାହିଁ, ଯାହା ଲୋଭ ଦ୍ୱାରା
ଶ ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏ ନାହିଁ, ଯାହା ଅଗ୍ନି ଦ୍ୱାରା ଦଗ୍ଧ ହୁଏ
ସଲିଲ ଦ୍ୱାରା ସିକ୍ତ ହୁଏ ନାହିଁ, ଉତ୍ତାପ ଦ୍ୱାରା ଶୁଷ୍କ
ହୁଏ ନାହିଁ, କିମ୍ବା କାଳ ଚକ୍ରରେ ପଡ ବିନାଶ ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏ
ନାହିଁ, ଉକ୍ତ ଐଶୀ ପ୍ରକୃତି ପ୍ରାଚ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ଯାଦୃଶ, ସତ୍ୟ
ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ଜଡ ପ୍ରକୃତି ତାଦୃଶ ଅଟେ । ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ
ଯାଦୃଶ ସ୍ୱଦେଶ ନାମ ଶ୍ରବଣ ମାତ୍ରେ ସ୍ୱଦେଶ ବତ୍ସଳ ଭାବରେ
ଉନ୍ମତ୍ତ ହୋଇ ସ୍ୱଦେଶ ନିମନ୍ତେ ହର୍ଷୋତ୍ଫୁଲ୍ଲ ବଦନରେ
ଏବଂ ନିର୍ଭୀକ ଚିତ୍ତରେ ଭୀଷଣ ତୋପ ସମ୍ମୁଖରେ ସ୍ୱୀୟ
ଜୀବନ ଉତ୍ସର୍ଗ କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ, ପ୍ରାଚ୍ୟ ତାଦୃଶ ଈଶ୍ୱରଙ୍କ
ନାମ ଶ୍ରବଣରେ—କେବଳ ଏହି ଭାରତବାସୀଙ୍କର ମୁଖରୁ
ଏହା ନିଃସୃତ ହୁଏ ଯେ ଏହି ଜଗତ ସ୍ୱପ୍ନର କ୍ରୀଡା ମାତ୍ର
ଏବଂ ତାହାଙ୍କର ଏହି ବିଶ୍ୱାସ ଯେ କେତେଦୂର ସତ୍ୟ
ତାହା ପ୍ରମାଣ କରିବା ନିମନ୍ତେ ସ୍ୱ ସ୍ୱ ଅଚଳା ସମ୍ପତ୍ତିରୁ
ଜଳାଞ୍ଜଳି ଦେଇ ଦିଗମ୍ବର ଧାରଣ ପୂର୍ବକ ନିର୍ଜନ ସ୍ରୋତ-
ସ୍ୱତୀ ତଟରେ ଉପବେଶନ କରି ଯେତେବେଳେ ଏହି ଦିବ୍ୟ
ଜ୍ଞାନ ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଅନ୍ତି ଯେ ଏ ଜୀବନ ସନାତନ ଓ ଅବିନଶ୍ୱର,
-ତେବେଳେ ସାମାନ୍ୟ ତୃଣ ସଦୃଶ ଏ ଜଡ ଶରୀର
-ର ଉଦ୍ୟତ ନୁଅନ୍ତି । ଏହିଠାରେ ତାହାଙ୍କର

Digitized by srujanika@gmail.com

ପ୍ରସ୍ତୁତ, କାରଣ ତାଙ୍କର ପୂର୍ବ ବିଶ୍ୱାସ ଯେ ତାଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ମୃତ୍ୟୁ ନାହିଁ ।

ଏହିଠାରେ ହିଁ ତାହାଙ୍କର ଶକ୍ତି ଓ ସାମର୍ଥ୍ୟ; ଯାହା ଦ୍ୱାରା ଏହି ଭାରତ ଜାତି ଶତ ଶତାବ୍ଦୀର ଅତ୍ୟାଚାର, ଉତ୍ପୀଡନ ଓ ଆକ୍ରମଣ ସହ୍ୟ କଲେ ସୁଦ୍ଧା ଅଦ୍ୟ ବିଜୟ ଧ୍ୱଜା ଦୋଦୁଲ୍ୟମାନ କରୁଅଛନ୍ତି । ଅଦ୍ୟ ଏହି ଜାତି ଜୀବିତ ଏବଂ ସେ ଅତି ଭୀଷଣ ବିପନ୍ନାବସ୍ଥାରେ ପତିତ ହୋଇ ମଧ୍ୟ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଜଗତରେ ମହାପୁରୁଷ ଜନ୍ମାଇ-ବାକୁ ସଙ୍କୁଚିତ ହୋଇ ନାହିଁ । ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଯାଦୃଶ ରାଜନୀତି [illegible] ଅଛନ୍ତି, ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ [illegible] ଆଧ୍ୟାତ୍ମ [illegible]—

ଗତ ଊନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ପ୍ରାରମ୍ଭରେ ଯେ[illegible] କେଲେ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଶକ୍ତି ପ୍ରଭାବ ଦ୍ୱାରା ଭାରତ ଉତ୍ପ[illegible] ହେବାକୁ ଲାଗିଲା, ଯେତେବେଳେ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟାଧ୍ୟାପକ[illegible] ଋଷିକୁଳ ସମ୍ଭୂତ ଭାରତବାସୀଙ୍କ ସମୀପରେ ପ୍ରମାଣ [illegible] ବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ହେଲେ ଯେ, ସେମାନେ ଗୋଟିଏ [illegible] ଓ କଳ୍ପନାଦର୍ଶକ ଜାତି, ସେମାନଙ୍କର ଧର୍ମ କେବଳ ଅଲୀକ ପୌରାଣିକ ଗଳ୍ପ ଦ୍ୱାରା ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ, ଈଶ୍ୱର ଓ ଆତ୍ମା ଇତ୍ୟାଦି ଯାହା ଅବଲମ୍ବନ ପୂର୍ବକ ସେମାନେ ପରିବର୍ଦ୍ଧିତ ହୋଇ ଅଛନ୍ତି, ତାହା କେବଳ ଅର୍ଥଶୂନ୍ୟ ପଦମାତ୍ର, ତେତେବେଳେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟସ୍ଥିତ ଯୁବକମାନଙ୍କ ମନରେ ମହା ସନ୍ଦେହ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା:—"ତାହା ହେଲେ କଣ ଆମ୍ଭ-ମାନଙ୍କର ଜାତୀୟ ସତ୍ତ୍ୱ ଅମୂଳକ ? ଯଦ୍ୟପି ଏହି ଜାତୀୟ ଜୀବନ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟାଦର୍ଶାନୁକରଣରେ ନୂତନ ଭାବରେ ଗଠନ କରିବାକୁ ହେବ, ତାହା ହେଲେ ପ୍ରାଚୀନ ଗ୍ରନ୍ଥସମୂହକୁ ଛିନ୍ନଭିନ୍ନ କର, ଦର୍ଶନ ଶାସ୍ତ୍ର ସମୂହକୁ ଅଗ୍ନିସାତ୍ କର, ଧର୍ମ ପ୍ରଚାରକମାନଙ୍କୁ ଦୂରୀଭୂତ କର ଓ ଦେବାଳୟ ସମସ୍ତ ଧୂଳିସାତ୍ କର ।"

ପାଶ୍ଚାତ୍ୟାଧ୍ୟାପକଗଣ କି ଏହା କହି ନାହାନ୍ତି ଯେ ପୁରାତନ ଗ୍ରନ୍ଥଚୁତ୍ତକ କେବଳ କୁସଂସ୍କାର ଓ ପୌତ୍ତଳିକତା ଦ୍ୱାରା ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ? ପାଶ୍ଚାତ୍ୟଦର୍ଶନାନୁକରଣରେ [illegible] ବିଦ୍ୟାଳୟ ସମୂହରେ [illegible] [illegible] ଏଭାବୁଣ ସନ୍ଦେହମାନ ଉତ୍ଥାପିତ ହେବ । [illegible] ଗ୍ରନ୍ଥକ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ବାସ୍ତବିକ ସତ୍ୟ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରିବା ପରିବର୍ତ୍ତରେ ସତ୍ୟର ପରିମାପକ ହେଲା:— "ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ କଣ କହୁଅଛନ୍ତି"—ପ୍ରଚାରିତ କୁଳ ଧ୍ୱଂସ କରିବାକୁ ହେବ, ବେଦ ଭସ୍ମୀଭୂତ କରିବାକୁ ହେବ, କାରଣ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଏହା କହୁ ଅଛନ୍ତି । ଏହିରୂପେ ଏକ ମହାନ୍ ଅଶାନ୍ତି ତରଙ୍ଗ ଉତ୍ଥାପିତ ହେଲାରୁ ଭାରତରେ ନାମମାତ୍ର ସଂସ୍କାର ସ୍ରୋତ ପ୍ରବାହିତ ହେଲା ।

ପ୍ରକୃତ ସଂସ୍କାରକ ହେବାକୁ ଇଚ୍ଛା କଲେ ତିନିଗୋଟି କାର୍ଯ୍ୟ ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରୟୋଜନୀୟ । ପ୍ରଥମ-ସ୍ୱୟଂ ଦୁଃଖ ଅନୁଭବ କରିବା । ସଂସ୍କାରକ କି ବାସ୍ତବିକ ତାହାଙ୍କର ଭ୍ରାତୃମଣ୍ଡଳୀର ଦୁଃଖରେ ଦୁଃଖିତ? ବାସ୍ତବିକ କି ସେ ଅନୁଭବ କରୁଅଛନ୍ତି ଯେ ଏହି ପୃଥିବୀ ଦୁଃଖ, ଅଜ୍ଞାନ ଓ କୁସଂସ୍କାର ଦ୍ୱାରା ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ? ଯଥାର୍ଥରେ କଣ ସେ ଅନୁ-ଭବ କରୁଅଛନ୍ତି ଯେ ମାନବ ଜାତି ତାହାଙ୍କର ଭ୍ରାତା ? ଏହି ଭାବ କଣ ତାହାଙ୍କର ସମସ୍ତ ଶରୀର ମଧ୍ୟରେ ଜାଗ୍ରତ? ଏହା କଣ ତାହାଙ୍କର ଶରୀରସ୍ଥ ରକ୍ତବିନ୍ଦୁର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅଣୁ ପରମାଣୁ ମଧ୍ୟରେ ବିଦ୍ୟମାନ? ଏହା କଣ ତାହାଙ୍କର ହୃତ୍‌ପିଣ୍ଡର ପ୍ରତି ଆଘାତରେ ଶବ୍ଦାୟ-ମାନ? ଏହା କଣ ତାହାଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶିରାରେ ଓ ସ୍ନାୟୁରେ ବିଦ୍ୟମାନ? ଯଥାର୍ଥରେ କଣ ସହାନୁଭୂତି ଦ୍ୱାରା ତାହାଙ୍କର ହୃଦୟ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ? ଯଦି ଏଭାବୁଣ ଭାବ ହୋଇ ଥାଏ, ତାହା ହେଲେ ତାହା ପ୍ରଥମ ସୋପାନ । ତତ୍ପରେ ତାହାଙ୍କର ଚିନ୍ତା କରିବା ଉଚିତ ଯେ ସେ ଏହାର କୌଣସି ପ୍ରତିକାର ଆବିଷ୍କାର କରିଅଛନ୍ତି କି ନାହିଁ? ପ୍ରାଚୀନଗ୍ରନ୍ଥ-ଗୁଡ଼ିକ କୁସଂସ୍କାର ଦ୍ୱାରା ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇପାରେ, କିନ୍ତୁ ଉକ୍ତ କୁସଂସ୍କାର ଗୁଡ଼ିକର ଅଭ୍ୟନ୍ତରେ ଓ ବହିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ବହୁମୂଲ୍ୟ ସତ୍ୟ ନିହିତ ଅଛି । ସେ କଣ ଏପରି କୌଣସି ଉପାୟ ଆବିଷ୍କାର କରିଅଛନ୍ତି ଯଦ୍ୱାରା କୁସଂସ୍କାର ଗୁଡ଼ିକ ପରିତ୍ୟାଗ କରି କେବଳ ସତ୍ୟ ଗୁଡ଼ିକ ବଜାୟ ରଖି [illegible] ? ଯଦି ଏପରି କରିଥାନ୍ତି ତାହା ହେଲେ ତାହା ଦ୍ୱିତୀୟ ସୋପାନ । ଆଉ ଗୋଟିଏ କାର୍ଯ୍ୟ ଆବଶ୍ୟକ ତାହାଙ୍କର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କଣ? ସେ କଣ ନିଶ୍ଚୟ ବୋଧ କରୁ [illegible] ଯେ ସେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଅର୍ଥ, କ୍ଷମତା ବା

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯଶଲିପ୍ସା ଦ୍ୱାରା ପରିଚାଳିତ ହେଉ ନାହାନ୍ତି ? ଏହା କଣ ତାହାଙ୍କର ଦୃଢ଼ସଂକଳ୍ପ ଯେ ସମସ୍ତ ପୃଥିବୀ ତାହାଙ୍କୁ ପଦଦଳନ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କଲେ ସୁଦ୍ଧା ସେ ତାହାଙ୍କର ଆଦର୍ଶ କେବେହେଁ ପରିତ୍ୟାଗ କରିବେ ନାହିଁ କିମ୍ବା ସ୍ୱୀୟ ମାର୍ଗରୁ କେବେହେଁ ତିଳେମାତ୍ର ବିଚ୍ୟୁତ ହେବେ ନାହିଁ? ଲୋକଙ୍କର ଯାହା ଅଭାବ ତାହା କଣ ସେ ନିଶ୍ଚିତରୂପେ ଜାଣିପାରନ୍ତି? ସ୍ୱୀୟ ଜୀବନ ଘୋର ବିପଦରେ ପତିତ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ସ୍ୱ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କର୍ମ ସେ କଣ ଏକାକୀ ସମ୍ପାଦନ କରିବାକୁ ସ୍ଥିର ପ୍ରତିଜ୍ଞ? ସେ କଣ ଦୃଢ଼ ସଂକଳ୍ପ କରିପାରନ୍ତି ଯେ ତାହାଙ୍କର ଜୀବନ ଥିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏମନ୍ତ କି ହୃତ୍‌ପିଣ୍ଡରେ ଏକ କ୍ଷୁଦ୍ରତମ ସ୍ପନ୍ଦନ ଥିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅଧ୍ୟବସାୟ ସହକାରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ଚାଲିଯିବେ? ଯଦି ଏତାଦୃଶ ଭାବ ଗୁଡ଼ିକ ସତ୍ୟ ସତ୍ୟ ତାହାଙ୍କର ହୋଇଥାଏ,ତାହା ହେଲେ ସେ ପ୍ରକୃତ ସଂସ୍କାରକ, ଉପଦେଷ୍ଟା, ନିୟନ୍ତା ଓ ମନୁଷ୍ୟ ସମାଜର ମଙ୍ଗଳଦାତା । କିନ୍ତୁ ମନୁଷ୍ୟ କି ଅଧୈର୍ଯ୍ୟଶୀଳ ଓ ଅଦୂରଦର୍ଶୀ ! ତାହାଙ୍କର ଅପେକ୍ଷା କରିବାର କିମ୍ବା ଫଳ ଦର୍ଶନ କରିବାର ଶକ୍ତି ନାହିଁ? ସେ ଲୋକଙ୍କ ଉପରେ ପ୍ରଭୁତ୍ୱ ସ୍ଥାପନ କରିବାକୁ ସଦାବେଳେ ତତ୍ପର ଏବଂ କାର୍ଯ୍ୟର ତାତ୍କାଳିକ ଫଳାକାଙ୍କ୍ଷୀ । କାରଣ ସେ ନିଜେ ଫଳ ଭୋଗ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରନ୍ତି ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଲୋକଙ୍କର ଶୁଭାଶୁଭ ପ୍ରତି ଭ୍ରୂକ୍ଷେପ କରନ୍ତି ନାହିଁ । କାର୍ଯ୍ୟ ନିମନ୍ତେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ସେ ଚାହାନ୍ତି ନାହିଁ ।

"କର୍ମଣ୍ୟେବାଧିକାରସ୍ତେ ମା ଫଳେଷୁ କଦାଚନ
ମା କର୍ମଫଳ ହେତୁର୍ଭୂର୍ମା ତେ ସଙ୍ଗୋଽସ୍ତ୍ୱ କର୍ମଣି ।" ଗୀତା

ଆମ୍ଭେମାନେ କାର୍ଯ୍ୟାଧିକାରୀ ଅଟୁଁ କିନ୍ତୁ ଫଳାଧିକାରୀ ନୋହୁଁ । କାର୍ଯ୍ୟ କରିଯାଅ, ଫଳ ନିଜେ ଉତ୍ପନ୍ନ ହେବ ।

ପୂର୍ବରେ କହିଅଛୁଁ ଯେତେବେଳେ ଜଡ଼ବାଦସ୍ରୋତ ସମସ୍ତ ଭାରତକୁ ଉତ୍ପ୍ଲାବିତ କରି ମହାପୁରୁଷଙ୍କ ଉପଦେଶାବଳିକୁ ସମୂଳରେ ଉତ୍ପାଟନ କରିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲା, ସେହି ସମୟରୁ ସଂସ୍କାର ସ୍ରୋତ ଭାରତରେ [illegible] କରିଅଛି । କିନ୍ତୁ ଏହି ଜାତିଉପରେ ଏହିପରି ଶତଶତ ପରିବର୍ତ୍ତନ ସ୍ରୋତ ପ୍ରବାହିତ ହୋଇଅଛି । ପୂର୍ବରେ ଯେଉଁ ସବୁ ସ୍ରୋତ ଭାରତକୁ ଉତ୍ପ୍ଲାବିତ କରିଥିଲା, ତାହା ତୁଳନା କରିବାକୁ ଗଲେ ସେ ସ୍ରୋତ ଅତି ସାମାନ୍ୟ । ଶତ ଶତ ବର୍ଷ ବ୍ୟାପୀ ସ୍ରୋତ ଉତ୍ତାରୁ ସ୍ରୋତ ପ୍ରବାହିତ ହୋଇ ଏହି ଭାରତ ଭୂମିକୁ ଶ୍ମଶାନ କଲା । ତିରବାଣୀର ପ୍ରଭାବରେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ ପ୍ରତିଫଳିତ ହୋଇ " ଅଲ୍ଲାହ ଫତେ " ଶବ୍ଦରେ ଭାରତ ଗଗନ ବିଦୀର୍ଣ୍ଣ ହେଲା; କିନ୍ତୁ ଜାତୀୟ ଆଦର୍ଶଗୁଡ଼ିକ ଅପରିବର୍ତ୍ତନୀୟ ରହି ଉକ୍ତ ସ୍ରୋତ ସମୂହ ପ୍ରଶମିତ ହେଲା ।

ଏହି ଭାରତୀୟ ଜାତି କେବେହେଁ ଧ୍ୱଂସପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ନ ପାରେ; ଏହା ଅମର । ଯେତେଦିନ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକତା ଭାରତର ମୂଳମନ୍ତ୍ର [illegible] ଯେତେଦିନ

[illegible] ଯେତେଦିନ ଏ [illegible]ବାସୀ [illegible] । ସେମାନେ ଭିକ୍ଷୁକ ହେଉନ୍ତୁ ବା ଦରିଦ୍ର ହେଉନ୍ତୁ [illegible] କ୍ଷତି ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ଯେତେଦିନ ସେମାନେ ଆଧ୍ୟା[illegible] ପରିତ୍ୟାଗ କରି ନାହାନ୍ତି କିମ୍ବା ସେମାନେ ଯେ [illegible]ଶସମୂହ ଏହା ବିସ୍ମୃତ ହୋଇ ନାହାନ୍ତି, ତେତେଦିନ [illegible]ଭବାସୀ ଅମର । ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଦେଶରେ ଯାହାଶ ପାନ୍ଥ-ଭିକ୍ଷୁକ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମଧ୍ୟ ଯୁଗର କୌଣସି ସମ୍ରାଟ ଦସ୍ୟୁକୁଳ-ସମ୍ଭୂତ ବୋଲି ଆପଣାର ପରିଚୟ ଦିଅନ୍ତି, ତାଦୃଶ ଭାରତରେ ସିଂହାସନାରୂଢ଼ ସମ୍ରାଟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବନବାସୀ ଫଳମୂଳ ଭୋଜୀ ବଲ୍କଳ-ପରିଧାୟୀ କୌଣସି ଋଷିବଂଶ ସମ୍ଭୂତ ବୋଲି ଆପଣାର ପରିଚୟ ଦିଅନ୍ତି । ଯେତେଦିନ ପବିତ୍ରତା ଏହି ପ୍ରକାରେ ଭାରତରେ ସମ୍ମାନିତ ହେଉଥିବ ଭାରତ କେବେହେଁ ବିନାଶ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ ।

ଭାରତରେ ଯେତେବେଳେ ପୂର୍ବୋକ୍ତ ପ୍ରକାରେ ନାନା-ବିଧ ସଂସ୍କାର ସ୍ରୋତ ପ୍ରବାହିତ ହେଉଥିଲା, ସେତେବେଳେ ବଙ୍ଗଦେଶର ଅନ୍ତର୍ଗତ ହୁଗ୍‌ଲୀ ଜିଲ୍ଲାର ଅନ୍ତଃପାତୀ କାମାର-ପୁକୁର ନାମକ ଗ୍ରାମରେ ସନ ୧୮୩୫ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ଫେବୃୟାରୀ ମାସ ତା୨୦ରିଖ (ସନ ୧୨୪୧ ସାଲ ଫାଲ୍‌ଗୁନ ତା ୮ ରିଖ) ବୁଧବାର ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟ ଶୁକ୍ଳପକ୍ଷୀୟ ପ୍ରତିପଦ୍ ତିଥିରେ ଭଗ-ବାନ୍ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ରାମକୃଷ୍ଣ ଦେବ ଏକ ସଦ୍‌ବ୍ରାହ୍ମଣ ବଂଶରେ [illegible]ର୍ଣ୍ଣ ହେଲେ ।

(କ୍ରମଶଃ)

Digitized by srujanika@gmail.com

ରେଲ୍‌ଉପରେ ଚିଲିକା ଦର୍ଶନ ।

ରହ ରହ କ୍ଷଣେ ବାଷ୍ପୀୟ ଶକଟ,
ଦେଖିବ ଚିଲିକା ଗ୍ରୁ ଚମତ୍କାର ।
ଚିତ୍ରମଣେ, ଯେଣୁ ନାହିଁ ଅନୁଭବ
ବାସ୍ତବ ବିଶ୍ୱେକ ଏ ଛବି ସମ୍ବନ୍ଧ?
ନୀଳ ଗିରିମାଳା ଧୀରେ ଧୀରେ ଯାଏ
[illegible] ।

ଧ୍ୟାନଭରି ବକ୍ଷେ [illegible],
ଓଲଟିଣ ଜଳେ ଦଣ୍ଡି ଯୁଗଳ,
ଘୋରନାଦେ ଯହିଁ ଉଠିଲେ ସେ ନଭେ
ଉଠେ ଶତ ଖଗ ଚିଲିକା ଗରଭେ ।
ସତ୍ୟ ବୋଲି ମନେ ନ ହେଉଁ ପ୍ରତୀତ
ପଲକେ ସେ ଦୃଶ୍ୟ ହୁଏ ତିରୋହିତ ।
ଦୂରେ ଯୋନଯାଏ ନଦାବୁଣ ଯାନ
ଥସେ ଧୂଳି ଉଡୁଶିଲା ବ୍ୟବଧାନ ।
ନିମେଷେ ଲୁଗ୍ଧ ନିମେଷେ ଦେଖାଏ
ସ୍ୱପ୍ନ ଲକ୍ଷ୍ୟ ପ୍ରିୟ ପ୍ରତିମା ପରାଏ ।
କାହିଁ ଦିଶେ ନୀଳ କାହିଁ ସୁଶ୍ୟାମଳ
କାହିଁ ବା ଧୂସର କାହିଁବା ଧବଳ ।
ନାନାସ୍ଥାନେ ନାନାରଙ୍ଗେ ଦୀର୍ଘକାୟା
ପ୍ରକାଣ୍ଡ ଚିଲିକା କରୁ କେତେ ମାୟା ।
ଦେବା ବାଣୀପାଣି ଶାଶ୍ୱତ ସେବକ
କବି ରାଧାନାଥ ସୁଷମା ଗ୍ରାହକ,
ଭୂମିବହୁସ୍ଥାନ ବିଶାଳ ଭାରତେ
ବହୁନଦୀ ମରୁକାନନ ପର୍ବତେ
ଦେଖିଲେ ପ୍ରକୃତି ବିବିଧ ପ୍ରକାଶ
କିନ୍ତୁ ଶୋଭା ଲୁବ୍ଧ ଶୁଭ ଅଭିଳାଷ
ସୁଖ ଶାନ୍ତି ପ୍ରୀତି କାହିଁ ଏକାଧାରେ
ନ ପାଇଲା. [illegible]

ସୁଦକ୍ଷ ବିଦ୍ୟାଣୀ ରଚି ଯେଉଁ ହାର
ଅର୍ପିଲେ ଉତ୍କଳ ଭାରତୀ-ଗଳାର
ଚିରଦିନ ତାହା ରଜିବ ରୁଚିର
ତା ଦେଖି ଭାବୁକେ ଲୋଭିବେ ଭୋଗର ।
ମୁଁ ଅଧମ ମୋର ଭାବୁକତା ନାହିଁ
ତଥାପି ଏ ପ୍ରାଣ ବେଳାଣେ କିପାଇଁ
ନିରନ୍ତର ଲୋଡ଼େ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ବ୍ୟାକୁଳେ
ତେଣୁ ଭାବିଥିଲି ଆସି ତୋର କୂଳେ
ଦେଖିବ ତୋ ଶୋଭା ଦିନେ ନିକାଞ୍ଚନେ
କର୍ମବନ୍ଧେ ଥିଲା ମନ କଥା ମନେ ।
ଏତେକାଳ ଅନ୍ତେ ପଡିଥିଲା ଯୋଗ,
ଆହା ସେ ସୁଯୋଗ ହେଲା ନାହିଁ ଭୋଗ ।
ରହିଣ ଜଞ୍ଜାଳ ବିଷମ ଜଗତେ
ସଂସାରୀ ସୋଦର ବାନ୍ଧବ ସଙ୍ଗତେ
ଇଚ୍ଛାମତେ କାହିଁ ଚଳିବ ବା ନିଜ
ସମାଜେ ନିଜର ନୁହେ ନିଜ ମନ ।
ବସି କେତେଥର ନୀରବ ବିଜନେ
ଦେଖିଛି ତୋ ରୂପ କଳ୍ପନା-ନୟନେ,
ତୋ ନୀଳ ତରଙ୍ଗେ ଖେଳେ ନିରନ୍ତର
ଅନୁପମ ଦିବ୍ୟ ହିରଣ୍ମୟ କର ।
ଗ୍ରୁ ଶଙ୍ଖଗ୍ରୁପ ତୋର ବକ୍ଷସ୍ଥଳେ
ନାଚେ ଶତ ଶତ ମୋ କଳ୍ପନା ବଳେ,
କଳ୍ପନା ଚିତ୍ରିତ ତୋ ସୁନ୍ଦର ତନୁ
କାଳେ କାଳେ ଆଉ ନ ଯିବ ମୋ ମନୁ ।
ଆଜି ଲୋ ଚିଲିକା କଳ୍ପନା ପ୍ରଭାବେ
ପଶିଛି ମୋ ମନ ଆହା କେତେ ଭାବେ ।
ଅତୀତର ସୁଖସ୍ମୃତି ସମ୍ମିଳିତ
ହର୍ଷ ଖେଦେ କରେ ଆକୁଳ ହୃଦୟ ।
ତୋ ମଧୁର ନାମେ ରହିଛି ଜଡିତ
ଗଉରବାନ୍ୱିତ ଉତ୍କଳ ଅତୀତ ।
କାହିଁ ଉତ୍କଳର ସେ ସକ୍ତି ରାଶି
ଯାହାର ପ୍ରଭାବେ ପ୍ରଭୁ ବ୍ରହ୍ମରାଶି
ଜଳେ ନିରଞ୍ଜନ ଜଗତ ଈଶ୍ୱର
[illegible] ସେବକ ନର କଳେବର

Digitized by srujanika@gmail.com

ଉତ୍କଳର ଯଶଃ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ରକ୍ଷଣେ
ବଜେ କଲେ ଘୋର ସମର ପ୍ରାଙ୍ଗଣେ ।
କାହିଁ ସେ ସୌଭାଗ୍ୟ କାହିଁ ସେ ପୁଲକ
ପବନ ଉତ୍କଳ ଆଜି କି ବିକଳ ?
ଆର୍ଯ୍ୟ ଧର୍ମ କ୍ଷେତ୍ର ଏତ ନୀଳାଚଳ
ହୋଇଛି ସବୁ କର୍ମ ଧର୍ମବଳ ;
ନାହିଁ ମୁଖେ ତେଣୁ ପୂର୍ବ ଧର୍ମକାନ୍ତି
ହୃଦୟେ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଧର୍ମଜାତ ଶାନ୍ତି
ଜୀବନେ ପବନ ଉତ୍ସାହଶକତ
ଉତ୍କଳର ଆହା କି ଘୋର ଦୁର୍ଗତି ?
କାହିଁ ଗଲା ପୂର୍ବ ଓଡ଼ିଆ ବୋଇତ !
କାହିଁ ସେ ନାବିକ କର୍କଶ ସଂଗୀତ !
ଜଳପଥେ କାହିଁ ବିଦେଶ ଗମନ !
କାହିଁ ପୂର୍ବଖ୍ୟାତି କାହିଁ ପୂର୍ବ ଧନ ?
କଥାରେ ରହିଛି ସବୁ ଅଜିଯାଏ
ସାଧକାଶୀ ବୋହୁ ବୋଲିତ ବଦାଏ ।
କନ୍ଧରତ ତୋର ଦୃଢ଼ ରମ୍ୟଭିତ
ଦୁର୍ଗମ ଶୈଳ ଅଭେଦ୍ୟ ସଂକଟ
ଖେଳାଉ ଥିଲେତ ଯଉ ନିଜଦେହେ
ଉତ୍କଳର ହେତେ ବୀର ଶିଶୁ ସ୍ନେହେ ;
ଅଛି ସେହିଗିରି ଅଛି ସେ ବିପିନ
ଅଛି ତୋର ଶିଳା ସୁଦୃଢ଼ ପୁଲିନ
କିନ୍ତୁ କାହିଁ ଆହା ଏବେ ସେ ବୀରତା
ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ପୂର୍ବ ଜାତୀୟତା ?

ବେଦ ଓ ଧର୍ମ ।

ପୂର୍ବାନୁବୃତ୍ତି ।

ଗଣାନାଂ ତ୍ୱା ଗଣପତିଂ ହବାମହେ କବିଂ କବୀନାମୁପ-ମଶ୍ରବସ୍ତମମ୍ । ଜ୍ୟେଷ୍ଠରାଜଂ ବ୍ରହ୍ମଣାଂ ବ୍ରାହ୍ମଣସ୍ପତ [illegible] ଶୃଣ୍ୱନ୍ନୂତିଭିଃ ସୀଦସାଦନମ୍ । ଏହା ଋଗ୍‌ବେଦର ବଚନ । ଗଣାନାଂ ତ୍ୱା ଗଣପତିଂ ହବାମହେ ପ୍ରିୟାଣାଂତ୍ୱା ପ୍ରିୟପତିଂ ହବାମହେ ନିଧୀନାଂତ୍ୱା ନିଧିପତିଂ ହବାମ [illegible]

ଅହମଜାନ ଗର୍ଭଧ ମାତ୍ରମଜାସି ଗର୍ଭଧମ୍ । ଏହା ଯଜୁର୍ବେ-ଦର ମନ୍ତ୍ର । ଏହି ବଚନଦ୍ୱୟରେ ସମସ୍ତ ଜଗତର ଅଧିପତି ପରମେଶ୍ୱର ସମସ୍ତଙ୍କର ଉପାସ୍ୟ ବୋଲି ସୂଚିତ ହୋଇ-ଅଛି । ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ଗଣେଶଙ୍କ ପୂଜାରେ ଏହି ମନ୍ତ୍ରଦ୍ୱୟ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି ଏବଂ ଗଣପତି ଶବ୍ଦର ବ୍ୟବହାରରୁ ଗଣେଶ ଦେବତା ସମସ୍ତ ଦେବତାମାନଙ୍କଠାରୁ ବଡ଼ ଏବଂ ପ୍ରଧାନ ଉପାସ୍ୟ ଦେବତା ବୋଲି କହନ୍ତି । ଯେବେ ପୁରାଣ କଥିତ ଦେବତାମାନେ ସମସ୍ତେ ସର୍ବଜ୍ଞ, ସର୍ବଶକ୍ତିମାନ, ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ ଇତ୍ୟାଦି ଈଶ୍ୱରଙ୍କର ଅସୀମଗୁଣାବଳିରେ ବିଭ-ଷିତ [illegible]

[illegible] ଯେବେ ସମସ୍ତେ ସମାନ ହେଲେ [illegible] ବି ଗଣେଶଙ୍କର ଶ୍ରେଷ୍ଠତା ବା ଆଗେ ପୂଜା ଦେବାର [illegible] କାହିଁ ସମ୍ଭବପରେ ? ଏଥିରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ଜଣା ଯାଉଅଛି ଯେ [illegible] ମାନଙ୍କୁ ଭୁଲାଇ ଗଣେଶଙ୍କର ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ସ୍ଥାପନାର୍ଥ [illegible] ର ପ୍ରୟାସ ଲୋକଶ୍ରେୟସ୍କର ନୁହେ । ଅପରନ୍ତୁ ଗଣେଶ [illegible] ଣପତି ଅର୍ଥରେ ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କୁ ବୁଝିଲେ ଆଉ କିଛି ସନ୍ଦେହ ରହିବ ନାହିଁ । ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ କହିପାରନ୍ତି, ତୁମ୍ଭେ ଗଣେଶ ବା ଗଣପତି ଅର୍ଥରେ ଈଶ୍ୱର ବୁଝ ଏବଂ ତାହାହିଁ ତାହାଁର ପ୍ରକୃତଅର୍ଥ । ତାହା ହେଲେ କାର୍ତ୍ତିକ, ମହାଦେବ, ଦେବୀ ଇତ୍ୟାଦିଙ୍କଠାରୁ ଗଣେଶ ପୃଥକ ନୁହନ୍ତି । ମାତ୍ର ପୁରାଣରେ ସେ ସବୁ ପୃଥକ, ଗୋଟିଏ ଭାଇ ଅନ୍ୟଟି ପିତା ଏବଂ ତୃତୀୟଟି ମାତା । ପିତା ମାତା ଓ ପୁତ୍ର କଦାପି ଏକ ସମାନ ନୁହନ୍ତି ଏବଂ ଭିନ୍ନ ସମ୍ପର୍କ ସ୍ଥାପନ ପୂର୍ବକ ଏତେ ପୁରାଣ ଲେଖିଲା ଉତ୍ତାରୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଲୋକଙ୍କୁ ସେ ସବୁ ଏକ ବୋଲି କହିବା ଅସମ୍ଭବ ବ୍ୟାପାର । ଏଥିରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ବୁଝାଯାଉଅଛି ଯେ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ବୃଥା କଥାରେ ଭୁଲାଇବା ନିମିତ୍ତ ପୁରାଣର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଅଛି । ପୁରାଣରେ ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କୁ ଏକ ବୋଲି କୁହା ନ ଯାଇ ଜଣେ ଅପରଠାରୁ ବଡ ବୋଲି ପିଟାପିଟି ଲାଗିଅଛି । ଏ ସବୁ ଉପନ୍ୟାସପରି ପଢ଼ିବା ସୁଖକର । ଲୋକେ ଅନେକ ସମୟରେ ମିଛକଥା କହିବାକୁ ଅବା ଶୁଣିବାକୁ [illegible] ଏବଂ ଉପନ୍ୟାସପାଠରୁ କ୍ଷଣିକ ଆନନ୍ଦ ମଧ୍ୟ ମିଳେ [illegible] ହାତ ଦେଇ କହି-[illegible]

Digitized by srujanika@gmail.com

ମାନ ଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥିଲେ କୌଣସି ଦୋଷ ନ ଥାନ୍ତା ! ମାତ୍ର ପୁରାଣ ବେଦ ଓ ଉପନିଷଦମାନଙ୍କଠାରୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ପୃଥକ ଏବଂ ମିଥ୍ୟା ଗାଲଗଳ୍ପପୂର୍ଣ୍ଣ କଥାର ବସ୍ତୁ ।

ଏଠାରେ ଗୋଟିଏ ପୁରାଣ କଥିତ ଗଳ୍ପ ମନେ ପଡ଼ଗଲା । ଗଣେଶଙ୍କର ବାହନ ମୂଷିକ ଏବଂ କାର୍ତ୍ତିକଙ୍କର ବାହନ ମୟୂର । ଦିନେ ମହାଦେବ ଆପଣାର ପୁତ୍ର ଗଣେଶ ଓ କାର୍ତ୍ତିକଙ୍କୁ କହିଲେ ଯେ ତୁମ୍ଭେ ଦୁହେଁ ଯାଇ ପୃଥିବୀ ପରିଭ୍ରମଣ କର ଏବଂ ଯେ ଆସି ପ୍ରଥମେ ଆମ୍ଭ ସହିତ ସାକ୍ଷାତ କରିବ ତାହାକୁ ଅକ୍ଷୟ ଜ୍ଞାନ ପୁରସ୍କାର ଦିଆଯିବ । କାର୍ତ୍ତି- [illegible] ଅପେକ୍ଷା ଶୀଘ୍ର ଗମନକରି [illegible] ଆନନ୍ଦିତ ହୋଇ ପିତାଙ୍କର ଆଦେଶ ଶିରୋଧାରଣ [illegible] ବାହାରି ପଡ଼ିଲେ । ଏଣେ ଗଣେଶ ତାଙ୍କର ମୂଷା [illegible] ଅନୁଧାବନ କରି ମୂଷିକପୃଷ୍ଠରେ ଆରୋହଣପୂର୍ବକ ପିତା [illegible] ଚତୁର୍ଦ୍ଦିକରେ ବୁଲି ଆସି ସମ୍ମୁଖରେ ଠିଆହେଲେ । ମହାଦେବ [illegible] ପ୍ରଶ୍ନ କରିବାରୁ ଉତ୍ତର କଲେ ଯେ ତାଙ୍କ ଛଡ଼ା [illegible] ଆନ ନୁହେଁ । ସୁତରାଂ ପୃଥିବୀର ଚତୁର୍ଦ୍ଦିକ ଭ୍ରମଣ କରି [illegible] ଏବଂ ତାଙ୍କର ଚତୁର୍ଦ୍ଦିକ ଭ୍ରମଣ କରିବା ଏକା କଥା । ମହାଦେବ ଏହି ଉତ୍ତରରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ଗଣେଶଙ୍କୁ ଅକ୍ଷୟ ଜ୍ଞାନ ଭଣ୍ଡାର ପ୍ରଦାନ କଲେ । କାର୍ତ୍ତିକ ବହୁ ପରିଶ୍ରମ ଓ କଷ୍ଟ ସହ୍ୟ କରି ପୃଥିବୀ ପରିଭ୍ରମଣପୂର୍ବକ କ୍ଲାନ୍ତ କଳେବରରେ କେତେକକାଳ ଉତ୍ତାରୁ ସବାହନ ପିତାଙ୍କ ସମୀପରେ ଉପସ୍ଥିତ ଥିଲେ ଏବଂ ଦେଖିଲେ ଗଣେଶ ଠିଆ ହୋଇ ଅଛନ୍ତି । ତହିଁ ହାରି ଯାଇଥିବାର ମନେକରି ପିତାଙ୍କୁ ନିବେଦନ କଲେ ଯେ ମୂଷା ମୟୂରଠାରୁ କଦାପି ଦ୍ରୁତଗମନ କରି ପାରିବ ନାହିଁ ଏବଂ ମୟୂରର ଉଡ଼ିବାର ଶକ୍ତି ସେ ସହଜରେ ଅଳ୍ପ ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ନଦୀ ପର୍ବତାଦି ଅତିକ୍ରମ କରି ପାରେ । ଏପରିସ୍ଥଳରେ ଗଣେଶ ସମୁଦାୟ ପୃଥିବୀ ପରିଭ୍ରମଣ ନ କରି ପୁରସ୍କାର ଲୋଭରେ ଅଳ୍ପ ମାତ୍ର ବୁଲିଗଲି ଆସି ଅଛନ୍ତି । ପରୀକ୍ଷା ହେଲେ ସହଜରେ ଜଣାଯିବ । ପିତା କହିଲେ ଗଣେଶଙ୍କ ବୁଦ୍ଧିର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ [illegible] ସେ ମୋତେ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡବ୍ୟାପୀ ବୋଲି ଜ୍ଞାନକରି [illegible] ଅଲକ୍ଷିତ ପିତାଙ୍କୁ ଆପଣାର ପରିଣାମ ପଚାରିଲେ, ପିତା କହିଲେ- "ଭୟ୍ନାହିଁ—ତୁମ୍ଭର ପରାକ୍ରମ ସର୍ବାପେକ୍ଷା ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଏବଂ ପୃଥିବୀର ଲୋକମାନେ ପୁଣ୍ୟକାମନା କରି ପରାକ୍ରମ ଲାଭାର୍ଥ ତୁମ୍ଭର ଉପାସନା କରିବେ ।" ପାଠକେ, ମୋର ଅଧିକ କହିବାର ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ । ମହାଦେବଙ୍କୁ ପୃଥିବୀବ୍ୟାପୀ କହିବା ମାତ୍ରେ ଅସୀମ ଅବୟବ ସମ୍ମୁଖରେ ଲାଗିଲା । ସେ ଉପର ବିଶ୍ୱବ୍ୟାପୀ ଅବୟବ ନେଲେ, ପୁଣି ଏତେ ଅଳ୍ପପରିମାଣ ସ୍ଥାନରେ ରହିଗଲେ ଯେ, ଗଣେଶ ତାଙ୍କୁ ପୃଥିବୀମୟ ବୁଲି ସନ୍ଧ୍ୟା କ୍ଷଣକ ମଧ୍ୟରେ ପରିଭ୍ରମଣ କରି ଆସିଲେ ? ଫଳତଃ ଅସୀମ ଅନନ୍ତଶକ୍ତିଶାଳୀ ନିରାକାର ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କୁ ସାକାର ଜ୍ଞାନକଲା ମାତ୍ରେ ସେ ସୀମାବଦ୍ଧ ଏବଂ ଅନ୍ତର୍ବିଶିଷ୍ଟ ହୋଇ ପଡ଼ିବେ । ସୁତରାଂ ଏହା କଦାପି ସ୍ଥିରଚିତ୍ତ ବା ଧୀର ବୁଦ୍ଧିର କଥାନୁହେଁ । ଏହା ସମସ୍ତ କଳ୍ପନାମୟ ଏବଂ ଅଳ୍ପବୁଦ୍ଧି ଲୋକମାନଙ୍କୁ ସହଜରେ ଭୁଲାଇବା ପାଇଁ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା କଳ୍ପିତ ହୋଇଅଛି । ସେହି କାର୍ତ୍ତିକଙ୍କର ଜନ୍ମ ବୃତ୍ତାନ୍ତ ଅତୀବ ଅଶ୍ଳୀଳ ମହାଦେବଙ୍କର ବୀର୍ଯ୍ୟ ସ୍ଖଳିତ ହୋଇ ଆସି ପୃଥିବୀଯାକ ପରିଭ୍ରମଣ କରି କୁଆପି ସ୍ଥାନ ନ ପାଇ ଅବେଶେଷରେ ଶରବଣର ଅଭ୍ୟନ୍ତରେ ନେଲା । ସେ କାହାଣୀ ପିତାମାତା ଭାଇ ଭଗିନୀ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ ସମକ୍ଷରେ ଉଚ୍ଚାରଣ କରିବା ଅତୀବ ଲଜ୍ଜାର କଥା ; ମାତ୍ର ଧର୍ମର ଅନୁରୋଧରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଅକାତରରେ ପୋଥିଧରି କାର୍ତ୍ତିକ ମାସ ପଞ୍ଚକ ସମୟରେ ଗୀତରୂପରେ ପାଠ କରି ପଣେ ଉପାର୍ଜନ କରନ୍ତି । ଆମ୍ଭେମାନେ ଯେବେ ଇଚ୍ଛାପୂର୍ବକ ଅଶିକ୍ଷିତ ମନୁଷ୍ୟ ହୋଇ ରହିବା, ତେବେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଆଉ ପୃଥିବୀରେ କେହି ମନୁଷ୍ୟ କରିପାରିବ ନାହିଁ । ଆଉ ଦେଖନ୍ତୁ, ବିଷ୍ଣୁ ମୋହିନୀ ମୂର୍ତ୍ତି ଧାରଣ କରିବାରୁ ମହାଦେବ କାମାସକ୍ତ ହୋଇ ତାଙ୍କ ପଛରେ ଗୋଡ଼ାଇବାର ଯେଉଁ ବର୍ଣ୍ଣନା ପୁରାଣରେ ଦିଆଯାଇଅଛି, ତାହାଠାରୁ ଅଧିକତର ବୀଭତ୍ସ ଏବଂ ଅଶ୍ଳୀଳ ଆଉ କଣ ହୋଇପାରେ ? ସେହି ପୁରାଣ କଥା ଛଡ଼ା ଗୀତଗୋବିନ୍ଦର ଅତୀବ ଅଶ୍ଳୀଳ [illegible] ଉତ୍ତରସୋଲହ ରାଧାକୃଷ୍ଣଙ୍କର [illegible] ଲୋକେ ଅଦ୍ୟାପି ଛାଡ଼ିପାରୁ ନାହାନ୍ତି । ତାହା ତ୍ୟାଗକଲେ ପରେ ନିଷ୍ଠୁରଦୂତମାନେ ସ୍ୱର୍ଗକୁ ଛାଡ଼ିବେ ନାହିଁ, ଏହି ଭୟରେ [illegible] ଅଶ୍ଳୀଳ ସମସ୍ତ କଥା [illegible]

Digitized by srujanika@gmail.com

ପୁରାଣରୂପ ପଙ୍କରେ ଲଟପଟ ହେଉଅଛନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଉତ୍ଥାନର ସମୟ ହୋଇଅଛି ଏବଂ ଲୋକେ କ୍ରମେ ଛଳ କଥା ବୁଝି ପାରି ପୁରାଣର ମାୟାରେ ମୁଗ୍ଧ ନ ହୋଇ ପ୍ରକୃତ ମାର୍ଗରେ ବିଚରଣ କରିବାକୁ କ୍ଷମ ହୋଇଅଛନ୍ତି । କାଳକ୍ରମେ ଶିକ୍ଷାର ଉନ୍ନତିରେ ଲୋକେ ପ୍ରକୃତ ଧର୍ମ ବୁଝି ପାରିବେ ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ବେଦରେ ପ୍ରକୃତ ପୂଜାର କଥା ଲେଖା ଅଛି ବୋଲି କହୁଅଛନ୍ତି, ମୁଁ ବିନୀତ ଭାବରେ ତାହାଙ୍କୁ ଜଣାଉଅଛି ଯେ ତାହା ସତ୍ୟ ନୁହେ । ଆମ୍ଭେମାନେ ଇଂରାଜୀ ପୁସ୍ତକ ପଢି ବର୍ତ୍ତମାନ ଜ୍ଞାନ ଲାଭ କରୁଅଛୁଁ ଏବଂ ଇଂରାଜ-ମାନେ ଆଧୁନିକ ଟୀକାକାରଙ୍କ ଟୀକାରୁ ବେଦର ଯେତିକି ବୁଝିଅଛନ୍ତି, ସେତିକିରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ କହିଦେଲେ ଯେ ବେଦ ପ୍ରକୃତିପୂଜା ଗାନ କରୁଅଛି ଏବଂ ତାଙ୍କର କଥା ଯେନ ଆମ୍ଭେମାନେ ବୁଝି ପାରିଅଛୁଁ ଯେ ବେଦରେ ପ୍ରକୃତିପୂଜା ଓ ଉପନିଷଦରେ ଏକେଶ୍ୱର ବାଦ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି । ଉପନିଷଦ ବେଦର ଅଂଶମାତ୍ର, ବେଦରେ ଯାହା ଅଛି, ଉପନିଷଦ ତହିଁର ଗୋଟିଏ କଥା ଯେନ ବୁଝାଇବାକୁ ଯତ୍ନ କରିଅଛି, ସୁତରାଂ ତାହା ବେଦର ପରିଭାଷା ମାତ୍ର । ବେଦ ଏକେଶ୍ୱରବାଦ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଏବଂ ପ୍ରକୃତିଗତ ସମୁଦାୟ ପଦାର୍ଥ ଓ ବ୍ୟବହାରର ଉଦାହରଣ ଦେଇ ଲୋକରେ ଏକେଶ୍ୱରବାଦ ଘୋଷଣା କରିଅଛି । ସୃଷ୍ଟିର ଆଦ୍ୟରେ ପରମେଶ୍ୱର ଅସୀମ କ୍ଷମତା ବଳରେ ପରମାଣୁ ଦ୍ୱାରା ଜଗତ ସୃଷ୍ଟିକରି ଯେଉଁପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତହିଁରେ ଜୀବାତ୍ମାର ପ୍ରବେଶ ପୂର୍ବରୁ ଆମେ ବ୍ୟାପ୍ତ ହୋଇ ନ ଥିଲେ ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାଙ୍କର କେହି ଦ୍ରଷ୍ଟା ନ ଥିଲେ । ଜଡ଼ ଦେହରେ ଜୀବାତ୍ମାର ଆବିର୍ଭାବ ହେବାରୁ ଜୀବାଦି ବିଚରଣ କରି ସମୁଦାୟ ବୁଝିବାକୁ କ୍ଷମ ହେଲେ । "ଜୋ ଦଦର୍ଶ ପ୍ରଥମଂ ଜାୟମାନ ମସ୍ଥନ୍ୱନ୍ତଂ ଯଦନସ୍ଥା ବିଭର୍ତ୍ତି । ଭୂମ୍ୟା ଅସୁରସୃଗାତ୍ମା କ୍ୱସ୍ୱିତ୍କୋ ବିଦ୍ୱାଂସ ମୁପଗାତ୍ମ ପ୍ରଷ୍ଟୁମେତତ୍ତ୍ୱ" । ଏହା ଋଗ୍‌ବେଦର ବଚନ । ଏଥିରେ ଏକ ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କର ସୃଷ୍ଟିର ଅପୂର୍ବ କୌଶଳ ବୁଝାଇ ଦିଆଯାଇଅଛି । ଏହା ଏକେଶ୍ୱରବାଦର [illegible] ପ୍ରକୃତିପୂଜାର ନୁହେ । ଏହି ମନ୍ତ୍ରର ଅନୁସରଣ କରି ମୂର୍ତ୍ତି-ପୂଜାରେ ଚକ୍ଷୁଦାନର ପନ୍ଥା ଅବଲମ୍ବିତ [illegible] ପ୍ରଣାଳୀ ଓ ତାହାର ପୂଜା [illegible]

ଚିତ୍ତରେ ଦେଖିଅଛନ୍ତି ସେମାନେ ଜାଣନ୍ତି ଯେ ମୂର୍ତ୍ତି ଗଢା ହେଲାଉତ୍ତାରୁ ପୂଜାପୂର୍ବେ ଚକ୍ଷୁଦାନ ଚିତ୍ରକରର ପ୍ରଧାନ କାର୍ଯ୍ୟ ଏବଂ ତାହା ବହୁଡମ୍ବରରେ ସମ୍ପାଦିତ ହୁଏ । ଚକ୍ଷୁଦାନର ପ୍ରକୃତ ତତ୍ତ୍ୱ ବେଦରେ ରହିଗଲା ଏବଂ ଶାସ୍ତ୍ରକାରଙ୍କ କଥା-ମତେ ଆମ୍ଭେମାନେ ସ୍ଥୂଳ ଚକ୍ଷୁଦାନରୂପ ଚିତ୍ରକରର କୁଳଟା ଓ ରଙ୍ଗ ଯେନ ଲଣ୍ଡଭଣ୍ଡ ହେଉଅଛୁଁ । ଚକ୍ଷୁଦାନ ହୋଇଗଲା ଉତ୍ତାରୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଗମ୍ଭୀରଭାବରେ ଯଜମାନଠାରୁ ସଂକଳ୍ପ କରାଇ ନେଇ ପୂଜାକର୍ମରେ ବ୍ରତୀ ହୁଅନ୍ତି । ଚକ୍ଷୁଦାନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରତିମାକୁ ସମସ୍ତେ ଛୁଇଁ ପାରୁଥିଲେ, ମାତ୍ର ତହିଁ-ଉତ୍ତାରେ [illegible] ପ୍ରତିମା

[illegible] ସେ ପ୍ରତିମା ପୂଜାର ଯୋଗ୍ୟ ହେବ ନାହିଁ ।

[illegible] ଗୋମୟ ପ୍ରଭୃତି ଦ୍ୱାରା ପଞ୍ଚଗବ୍ୟ କରାଇଲେ ତାହା [illegible] ହୋଇଯିବ ଅର୍ଥାତ୍ ଗୋମୟାଦି ଠାକୁରଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା [illegible] ଶୁଦ୍ଧ ପଦାର୍ଥ । ଆପଣମାନେ ଜାଣନ୍ତି ଠାକୁରଙ୍କୁ ଛୁଇଁବା [illegible] କଥାରେ ମନ୍ଦିର ମଧ୍ୟରେ କେହି ବାହ୍ୟକ୍ରିୟାଦି କରି-[illegible] ଲେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ଭୋଗ ମାରାଯାଏ ଏବଂ ପଞ୍ଚ-ଗବ୍ୟାଦିରେ ପୁନର୍ବାର ପବିତ୍ର ହୁଏ । ଯେଉଁ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଦେହରେ ଈଶ୍ୱରଙ୍କର ସତ୍ତା ବିରାଜମାନ ବୋଲି ଲୋକଙ୍କର ଦୃଢ ବିଶ୍ୱାସ, ସେହି ଜଗନ୍ନାଥ ସ୍ପର୍ଶମାତ୍ରକେ ଅପବିତ୍ର ହୋଇଯିବେ? ପୁଣି ଗୋମୟାଦି ବ୍ୟବହାରରେ ପବିତ୍ର କରା-ଗଲେ ପ୍ରକାରାନ୍ତରରେ ଗୋମୟାଦି ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କଠାରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବୋଲି ବୁଝାଗଲା ନାହିଁ କି? ଆମ୍ଭେମାନେ ଅଜ୍ଞାନ ଅନ୍ଧକାରରେ ପଡି ହେତେଦୂର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇଅଛୁଁ ପାଠକେ ଅନୁମାନ କରିନେବେ ।

ଚକ୍ଷୁଦାନ ଉତ୍ତାରୁ ସଂକଳ୍ପ ନ ହେଲେ ପୂଜାରମ୍ଭ ହୁଏ ନାହିଁ । ଯଜମାନ ଖାଲିଗୁଆ ଅଥବା ଗୁଆସହିତ ବସ୍ତ୍ରାଦି ଦେଇ ପୂଜକ ଆଗ୍ରହ୍ୟ ବରଣ କରନ୍ତି । ସେହି ନିୟୁକ୍ତି ଅନୁସାରେ ବ୍ରାହ୍ମଣେ ପୂଜା କରିବାକୁ ବସନ୍ତି । ଅବଶ୍ୟ ଯଜମାନଙ୍କ ସକାଶେ ଏ ପୂଜା । ପୂଜାକୁ ଆମ୍ଭେମାନେ କୃଷି ବାଣିଜ୍ୟାଦି ପ୍ରାୟ ଲୌକିକ ବ୍ୟବହାର କରି ପଛାଇ-[illegible] ଚାଷାରବିଲକୁ ଯାଇ ଚାଷ କରିବାକୁ ସମୟ ବା [illegible] ଶକ୍ତି [illegible] ପଠାଇ ଦେଲେ [illegible]

Digitized by srujanika@gmail.com

ନିଷ୍ଠକ ଘଟାଇ ଦେଲେ । ଏହି ପ୍ରକାରେ କୃଷି ବାଣିଜ୍ୟାଦି ଚଳିଯାଉଛି ମାତ୍ର ଅନ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ଧର୍ମସାଧନ କରିବା କିପ୍ରକାର କଥା ? ଅନ୍ୟ ସତ୍ୟ କଥା କହିଲେ ବା ଈଶ୍ୱରଙ୍କଠାରେ ପ୍ରଗାଢ ଭକ୍ତି କଲେ ମୋତେ ତହିଁରୁ କିଛି ମାତ୍ର ମିଳିବ ନାହିଁ । ମୁଁ ସତ୍ୟକଥା ନ କହିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୋର ମୁକ୍ତି ନାହିଁ । ଈଶ୍ୱରଙ୍କଠାରେ ଭକ୍ତି ନ କରିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୋର ଗତି ନାହିଁ । ମୁଁ କାହାର ନିନ୍ଦା କରୁ ନାହିଁ, ମାତ୍ର ମନୋ-ଦୁଃଖରେ କହୁଅଛି ଯେ, ବ୍ରାହ୍ମଣ ବରଣ ଉତ୍ତାରୁ ପୂଜାରେ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇଥିବା ସମୟରେ ଯଜମାନଙ୍କୁ ମଦ୍ୟପାନ, [illegible] ଥିବାର [illegible] ଅବଶ୍ୟ [illegible] । [illegible] କିଛି ଲାଭ ନାହିଁ ଏହା ସହଜରେ ବୁଝା ଯାଉଅଛି । [illegible] ଭୂମିର ଧନରେ ବ୍ରାହ୍ମଣେ ଏତଦ୍ୱାରା ଭକ୍ତି ବା ଧର୍ମ ହେବାର ଥିଲେ ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦରେ ପାଇଲେ । ଆଉ ସେ କ୍ଷେତ୍ର ସ୍ୱ [illegible] ଚାଷା ଲୋକଠାରୁ ଅଧେ ଧାନ ପାଇଲା ପରି ଯଜମାନ [illegible] ପାଇବାର କହିଦେଇ ଗଲେ । ଯଜମାନ ବ୍ୟୟକଲା ସ [illegible] ଯଜମାନର ଧନରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ସଂସାରରେ ଚଳିବା ନିମିତ୍ତ ଧନ ଏବଂ ଧର୍ମ ଅର୍ଜନ କଲେ ସତ୍ୟ, ମାତ୍ର ଯଜମାନ ପାପାଚରଣ ହେତୁରୁ ଯେଉଁଠାରେ ଥିଲା ସେହିଠାରେ-ବରଂ ଧର୍ମାର୍ଜନ ହେବା ବିଶ୍ୱାସରେ ଯଦି ଅଧିକତର ପାପକାର୍ଯ୍ୟରେ ଲାଗି-ଯାଇଥାଏ ତେବେ ସେ କିଛି ପରୁଦ୍ଧୁଣ୍ଡା ଦେଇଅଛି, କିନ୍ତୁ ଆଗକୁ ମାତ୍ର ନାହିଁ । *

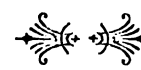

ସଭ୍ୟତା ।

ସଭ୍ୟତା ଶବ୍ଦର ପ୍ରକୃତ ପ୍ରତ୍ୟୟାର୍ଥ ଆଲୋଚନା କଲେ ସାମାଜିକତା ଭିନ୍ନ ଆଉକିଛି ବୋଲି ଯାଇ ନ ପାରେ । ସମାଜ ବା ସଂପ୍ରଦାୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ନିୟମାନୁବର୍ତ୍ତିତାକୁ ସାମାଜିକତା କହନ୍ତି । ବୁଦ୍ଧି ବିଦ୍ୟା ଅବସ୍ଥାରୁ ଚଳେ ପ୍ରଭୃତି ନାନା କାରଣରୁ ପୃଥିବୀର ସମସ୍ତ ଦେଶ କଦାପି ଏକପ୍ରକାର ସମାଜ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇ ନ ପାରେ । ସୁତରାଂ ସଭ୍ୟତାର ଗୋଟିଏ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସୀମାନିରୂପଣ କରିବା ଅତି କଠିନ ବ୍ୟାପାର । ପ୍ରତ୍ୟେକ ସମାଜ ଅନେକାନେକ ଚିନ୍ତାଶୀଳ ମହାପୁରୁଷଙ୍କର ଗଭୀର ଗବେଷଣାର ଫଳ-ସ୍ୱରୂପ ହୋଇଥିବା ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ କୌଣସିମତେ ଅସାର ଏବଂ ଅଶ୍ରଦ୍ଧେୟ ବା ଘୃଣ୍ୟ ହୋଇ ନ ପାରେ । ଭିନ୍ନ ସଂପ୍ରଦାୟରେ ଭିନ୍ନ ବ୍ୟବସ୍ଥା ବିଦ୍ୟମାନ ହେଲେହେଁ କତିପୟ ସର୍ବବାଦି ସମ୍ମତ ସାଧାରଣ ନୀତି ଅଛି । ଈଶ୍ୱର-ନିଷ୍ଠା, ଧର୍ମବିଶ୍ୱାସ, ପରାର୍ଥପରାୟଣତା, ସ୍ୱଦେଶ ବାତ୍ସଲ୍ୟ, ସ୍ୱଦେଶ ଶ୍ରୀବୃଦ୍ଧିସାଧନ ସହାନୁଭୂତି ଇତ୍ୟାଦି ସେହି ସାଧା-ରଣ ନୀତିର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ । ଲୋକ ଯେ କୌଣସି ସମାଜ ବା ସମ୍ପ୍ରଦାୟକୁ ଅବଲମ୍ବନ କରୁ ଉଲ୍ଲିଖିତ ନୀତିକୁ ଜୀବ-ନରେ ଉପଲବ୍ଧି କରି କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହେଲେ ସଭ୍ୟତାର ଉଚ୍ଚତମ ସୋପାନରେ ପଦାର୍ପଣ କରି ଜଗତରେ ଶୀର୍ଷସ୍ଥାନୀୟ ହୋଇ ଚିରସ୍ମରଣୀୟ ହୁଏ । ଅନୁକରଣ ପ୍ରବୃତ୍ତିକୁ ବଳବତ୍ତାକରି ବେଶଭୂଷାରେ ଚାକଚିକ୍ୟ ପ୍ରଦର୍ଶନ ପୂର୍ବକ ହାଟ ଓ ବଜାରରେ ତେଜଃପୂର୍ଣ୍ଣ ବକ୍ତୃତା ପ୍ରଦାନ କଲେ ଯେ ସାମାଜିକତା ଲାଭ ହୁଏ ତାହା ନୁହେ । ଅଧୀତି, ବୋଧ, ଆଚରଣ, ପ୍ରଚାରଣ ଏହି ଚତୁର୍ବିଧ ଉପାୟରେ କାର୍ଯ୍ୟାରମ୍ଭ କଲେ ଲୋକ ଯେପରି ପୂର୍ଣ୍ଣକାମ ହୁଏ ପୁନଶ୍ଚ ଏକ ଉପାୟରେ ସେପରି ସିଦ୍ଧକାମ ହୋଇ ନ ପାରେ । ଭାରତୀୟ ପ୍ରାଚୀନ ଆର୍ଯ୍ୟମାନେ ଏହି ଉପାୟରେ ଶିକ୍ଷାଦି କାର୍ଯ୍ୟ ଚଳାଉଥିବାରୁ ସେମାନଙ୍କ ଅବଲମ୍ବିତ ନୀତି ଅଦ୍ୟାବଧି ଏତେଦୂର ଆଦରଣୀୟ ଏବଂ ବିଶ୍ୱାସଯୋଗ୍ୟ ହୋଇଅଛି । ଲୋକର ସାମାଜିକତା କାମନା ହେଲେ ପ୍ରଥମେ ଈଶ୍ୱର ଭକ୍ତି ଓ ଧର୍ମନିଷ୍ଠା ପ୍ରତି ସମଧିକ ଆସ୍ଥା ଦେଖାଇବା ଆବଶ୍ୟକ । ତା ହେଲେ ମାନସିକ ଉଦ୍‌ବେଗ ବିନଷ୍ଟ ହୁଏ । ସଚ୍ଚିନ୍ତା ସତ୍‌କଳ୍ପନା ଏବଂ ସଦ୍ଭାବନା ହୃଦୟକୁ ଅଧିକାର କରେ, ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର ଦର୍ଶନ ଓ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଶାସ୍ତ୍ର ଏ ବିଷୟରେ ଜ୍ୱଳନ୍ତ ଉଦାହରଣ । ପ୍ରକୃତରେ ଈଶ୍ୱର-[illegible] ଓ ଧର୍ମନୀତି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଭାରତୀୟ ବ୍ୟବସ୍ଥା-

* [illegible] ହସ୍ତଗତ ହୋଇଅଛି । ଲେଖକ ମହୋଦୟମାନଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ [illegible] ପ୍ରକାଶ କରିବା ଅପେକ୍ଷା । ସମ୍ପାଦକ ଶେଷ

Digitized by srujanika@gmail.com

ପକମାନେ ଯେତେ ପୁସ୍ତକ ପ୍ରଣୟନ କରିଅଛନ୍ତି ଅନ୍ୟ କୌଣସି ସଂପ୍ରଦାୟରେ ସେପରି ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । ପ୍ରାଚୀନମାନେ ସ୍ୱଦେଶୀୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ବ୍ୟବହାରରେ ଏତେ ପକ୍ଷପାତୀ ଥିଲେ ଯେ ବୈଦେଶିକ କେତେକ ପଦାର୍ଥର ବ୍ୟବହାରକୁ ପାପ ମଧ୍ୟରେ ଗଣନା କରି ନିଷିଦ୍ଧ କରି-ଯାଇ ଅଛନ୍ତି । ନାନା ବ୍ୟବସାୟର ଉନ୍ନତି କାମନାରେ ଜାତି ବିଶେଷର ବ୍ୟବସାୟ ବିଶେଷରେ ଅଧିକାରକୁ ବିଧିବଦ୍ଧ କରିବାରୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜାତି ନିଜ ନିଜ ବ୍ୟବସାୟର ସମୁତ୍କର୍ଷ ସାଧନ କରି ପରମ ସୁଖରେ ଜୀବିକା ନିର୍ବାହ-କରୁଥିଲେ । ଏବଂ ଦେଶୀୟ ସମସ୍ତ ଲୋକେ ସ୍ୱଦେଶୀୟ ବ୍ୟବସାୟଲବ୍ଧ ଦ୍ରବ୍ୟଜାତକୁ ଉତ୍ସାହିତ ହୃଦୟରେ ବ୍ୟବହାର କରୁଥିଲେ । ସୁତରାଂ ଦେଶ ସର୍ବାଂଶରେ ସମୃଦ୍ଧିଶାଳୀ ହୋଇଥିଲା । ଆର୍ଯ୍ୟ ଋଷିଗଣ ମନ୍ୱାଦି ଧର୍ମ୍ମ ଶାସ୍ତ୍ରମାନଙ୍କରେ ରାଜଧର୍ମ୍ମ, ସ୍ତ୍ରୀଧର୍ମ୍ମ, ଦାୟଭାଗ, ବିବାହ-ବିଧି, ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ବିଧାନ, ମୋକ୍ଷଧର୍ମ୍ମ ଇତ୍ୟାଦି ପ୍ରଭୃତି ବିଷୟ ସଂନିବେଶିତ କରି ନିଜ ନିଜ ନିଷ୍ଠାର ପରାକାଷ୍ଠା ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିଯାଇ ଅଛନ୍ତି ଏବଂ ସ୍ୱଦେଶୀୟମାନଙ୍କ ହିତସାଧ-ନରେ ବ୍ରତୀ ହୋଇ ପ୍ରଗାଢ ଚିନ୍ତା କରି ଜ୍ୟୋତିଃ ଶାସ୍ତ୍ର, ଚିକିତ୍ସା ଶାସ୍ତ୍ର କୃଷି ଶିଳ୍ପ ବିଜ୍ଞାନ ପ୍ରଭୃତି ଆବଶ୍ୟକ ବିଦ୍ୟାର ବିବିଧ ପୁସ୍ତକ ପ୍ରଣୟନ କରି ନିଃସ୍ୱାର୍ଥ ପରିଶ୍ରମର ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ପରିଚୟ ପ୍ରଦାନ କରିଯାଇ ଅଛନ୍ତି । ନିଃସ୍ୱାର୍ଥ ପରିଶ୍ରମ ସ୍ୱୀକାର କରିବା ସଭ୍ୟତାର ପ୍ରଧାନ ଲକ୍ଷଣ । ଯେଉଁ ଦେଶର ଅଧିବାସୀମାନେ ସର୍ବଦା ସ୍ୱାର୍ଥସାଧନରେ ରତ ହୋଇ କ୍ଷଣକ ପାଇଁ ସାଧାରଣ ହିତ ଚିନ୍ତା କରନ୍ତି ନାହିଁ ସେ ଦେଶର ଉନ୍ନତି ସୁଦୂରପରାହତ । ସଂସାରରେ ସ୍ୱାର୍ଥ ଅବଶ୍ୟ ଲୋଡା । ମାତ୍ର ତହିଁରେ ପରାର୍ଥର ମିଶ୍ରଣ ହେଲେ ଯେ ସୁଖୋଦୟ ହୁଏ ତାହା ବର୍ଣ୍ଣନାତୀତ । ଇଂଲଣ୍ଡ, ଜର୍ମାନି ଇଟାଲି ଫ୍ରେଞ୍ଚ ପ୍ରଭୃତି ସଭ୍ୟଦେଶମାନଙ୍କରେ ଯେ ଏତେ ଶ୍ରୀବୃଦ୍ଧି ଲକ୍ଷିତ ହେଉଅଛି ଅଭିଜ୍ଞ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ମତରେ ତତ୍‌ଦେଶୀୟମାନଙ୍କର ଐକମତ୍ୟ ସହାନୁଭୂତି ଓ ପରାର୍ଥପରାୟଣତା ତାର ମୁଖ୍ୟ ହେତୁ । ଯେଉଁ [illegible] ସ୍ୱାଧୀନତା ନାହିଁ ସେ ଜାତି କୌଣସିମତେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରଭାବରେ ଗୋଟିଏ କାର୍ଯ୍ୟାରମ୍ଭ କଲେ ସଫଳ ମନୋରଥ ହୋଇ ନ ପାରେ ଏ ଧାରଣା ଅନେକ [illegible] ପାରେ । ମାତ୍ର ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଦୃଢ ବିଶ୍ୱାସ ଯେ, ସମ୍ପ୍ରତି ଜାତି ଦଣ୍ଡ ଭୟରେ ରାଜ ନୈତିକ ଆନ୍ଦୋଳନରେ ବ୍ୟାପୃତ ହୋଇ ଶାସନ ନୀତିର ଗୁଣଦୋଷ କର୍ତ୍ତନା ଦ୍ୱାରା ତତ୍ସଂକ୍ରାନ୍ତ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟାଇବାରେ ଅକୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହେଲେହେଁ ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ଯତ୍ନ କଲେ ନାନା ଉପାୟରେ ସ୍ୱଦେଶର ଶ୍ରୀବୃଦ୍ଧି ସାଧନ କରିପାରେ । ମାତ୍ର ଯେଉଁ ଉପାୟ ଆବଶ୍ୟକ ସେହି ଦିଗରେ ମନୋବୃତ୍ତି ପ୍ରୟୋଗ କରିବା ସହଜ ନୁହେଁ । ଜଗତରେ ସମବେତ ଚେଷ୍ଟାର ଅସାଧ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରାୟ ଲକ୍ଷିତ ହୁଏ ନାହିଁ । ଜାତୀୟମମତା ଜାତୀୟ ଗୌରବ ଜାତୀୟ ସହାନୁଭୂତିର ସାମ [illegible]

[illegible] ଏଥିପାଇଁ ଜାତି [illegible] ଦ୍ୟ ହେଲେହେଁ ସଭ୍ୟତାର ଉଚ୍ଚତମ ମଞ୍ଚକୁ ଆରୋ-[illegible] ରି ନ ପାରେ । ଇଂରାଜୀଶିକ୍ଷା ପ୍ରାପ୍ତ ଆଧୁନିକ ଯୁବକ-[illegible]ର ସଭ୍ୟତା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଖୁବ୍ ଚିନ୍ତିତ ନ ହେ[illegible] ହୋଇପାରୁନାହିଁ । ଦେଶୀୟ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଏବଂ [illegible]ୟ ଗୌରବ ଦେଶୀୟମାନଙ୍କ ଅବ୍ୟବସ୍ଥିତ ଉଦ୍ୟମ [illegible]ରେ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ନିର୍ଭର କରେ ।

ମାତ୍ର ଆଧୁନିକ ଯୁବକମାନେ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଶାସନାଧୀନ ହୋଇ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ସକଳାନୁକରଣରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହେବା ଦ୍ୱାରା ଦେଶର ଯେ କି ଭୟାନକ ଅନର୍ଥ ଘଟାଉଅଛନ୍ତି ତାହା ଚିନ୍ତା କଲେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଅଶ୍ରୁବିସର୍ଜ୍ଜନ ନ କରି ରହିପାରୁ ନାହିଁ, ଯେଉଁ ଧର୍ମ୍ମ, ବହୁକାଳରୁ ଏଦେଶରେ ବୈଦେଶିକ ଶାସନ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେଲେହେଁ ନିଜ ପ୍ରଭାକୁ ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ଭାବରେ ବିସ୍ତାର କରି ଆସୁଅଛି, ଯେଉଁ ଧର୍ମ୍ମ ସମକ୍ଷରେ ପୃଥିବୀ ପ୍ରଚଳିତ ସ୍ୱାୟ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସକଳ ଧର୍ମ୍ମର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଓ ପ୍ରଭାବ ହୋଇଅଛି ପୃଥି-ବୀର ସର୍ବାଞ୍ଚଳରେ ଯାହା ଦ୍ୱାରା ଅଦ୍ୟାବଧି ଭାରତୀୟମାନ-ଙ୍କର ଆଦର ଗୌରବ ଏବଂ ଯାହାର ଦୃଢ଼ତାକୁ କୌଣସି ସଂପ୍ରଦାୟିକ ଶତ୍ରୁ ଯୁକ୍ତିରୂପ ଅସ୍ତ୍ରରେ ଭେଦକରିବାକୁ ଅକ୍ଷମ, ସେହି ପ୍ରାଚୀନ ସନାତନ ଆର୍ଯ୍ୟଧର୍ମ୍ମକୁ ଦୂର ଦ୍ୱାରା ଖଣ୍ଡ ଇଂରାଜୀ ପୁସ୍ତକପାଠ କରି ତଦୁପାର୍ଜ୍ଜିତ ଜ୍ଞାନ ଓ ଯୁକ୍ତି ଶକ୍ତିଦ୍ୱାରା [illegible] କରିବାଠାରୁ ବଳି ଅଧିକ ଦୁଃଖର ବିଷୟ କିଛି [illegible] ? ବିଶେଷତଃ ଯେଉଁ ଜାତି ବର୍ତ୍ତମାନ

Digitized by srujanika@gmail.com

କାଂଶ ଶିକ୍ଷିତ ଭାରତୀୟ ସନ୍ତାନମାନେ ଯେ ଧର୍ମ୍ମବିଭ୍ରାଟ କରୁଅଛନ୍ତି ଏହା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟର ବିଷୟ !

ଏ ତ ଧର୍ମ୍ମ ସମାଜର [illegible] ସଂପ୍ରତି ଦେଶଜାତ ଶିଳ୍ପ ସମାଲୋଚନା କରାଯାଉ । ସାଂସାରିକ ଯାହା ନିର୍ବାହର ଉପଯୋଗୀ ସକଳ ଖାଦ୍ୟ ପାନୀୟ ସାମଗ୍ରୀ ନାନା ପରିଧେୟ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଦେଶରେ ପର୍ଯ୍ୟାପ୍ତ ପରିମାଣରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଉଥିଲା ଅଧୁନା ହେଉଅଛି ଏବଂ ଭବିଷ୍ୟତରେ ହୋଇପାରିବ । ମାତ୍ର ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟର ବିଷୟ ଯେ ଭାରତୀୟ-ମାନେ ବିଲାତୀ ଜିନିସର ଚାକଚକ୍ୟ ଓ ମୋହନ ବେଶରେ [illegible] ବ୍ୟବହାରରେ ପରାଙ୍ମୁଖ [illegible] ।

[illegible] ଏବଂ କୋଟି ୨ ଟଙ୍କା ବିଦେଶକୁ ଚାଲିଯାଉ ଥିବାରୁ କ୍ରମଶଃ ଅତି ଦରିଦ୍ର ହେଉଅଛି । ଫଳତଃ ଦୁର୍ଭି [illegible] ଲକ୍ଷ୍ୟ ଲୋକ କାଳ ଗ୍ରାସରେ ପତିତ ହେଉଅ [illegible] । ସ୍ୱଦେଶରେ ଯେଉଁ ୨ ବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ ପଦାର୍ଥ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ! [illegible] ହୋଇପାରୁନାହିଁ ସେ ସବୁର ବ୍ୟବହାର କୌଣସି [illegible] ଦୂଷଣୀୟ ବା ଗର୍ହଣୀୟ ହୋଇ ନ ପାରେ । [illegible] କି ଉପାୟରେ ସେ ପଦାର୍ଥମାନ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବ ସେ ବିଷୟରେ ଯତ୍ନରୋନ୍ମୁଖ ଚେଷ୍ଟା କରିବା ଅତୀବ ଶ୍ରେୟସ୍କର । ବାଲ୍ୟ-ଶକ୍ତିହୀନ ବୁଦ୍ଧିଶୂନ୍ୟ ପଶୁପକ୍ଷୀ ପ୍ରଭୃତିର ସ୍ୱଜାତୀୟ ମମତା ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କରିସୁଦ୍ଧା ଅଧୁନିକ ଶିକ୍ଷିତ ଯୁବକମାନେ ବିଦେଶୀ-ୟମାନଙ୍କ ପ୍ରିୟ ପାତ୍ର ହେବା ମାନସରେ ଜାତୀୟ ସ୍ନେହ ଓ ଜାତୀୟ ଗୌରବରେ କୁଠାରାଘାତ କରି ପରମାଦରରେ ଓ ଅକ୍ଷୁବ୍ଧ ଚିତ୍ତରେ ଯାହା ବିଦେଶୀ ପଦାର୍ଥର ବ୍ୟବହାର କରୁଅଛନ୍ତି ଏହା ନିତାନ୍ତ ଅପକ୍ଷେପର ବିଷୟ ବୋଲି ପାଠକମାନେ ସହଜରେ ହୃଦୟଂଗମ କରି ପାରିବେ ।

କୃଷି ଓ ବାଣିଜ୍ୟ ଦେଶୋନ୍ନତିର ମୂଳ । କିନ୍ତୁ ତାହା ଭାରତରେ ଅତି ଶୋଚନୀୟ ଦଶା ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଅଛି । ଭାରତପରି ସୁବିସ୍ତୃତ ଉର୍ବରତମ ଦେଶ ପୃଥିବୀରେ ପ୍ରାୟ ନାହିଁ କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ । ଭାରତର ଭିନ୍ନ୍ ୨ ପ୍ରଦେଶରେ ଅନେକ ଦିନରୁ ପ୍ରାୟ ଏକ୍ ୨ ପ୍ରକାର [illegible] ଉତ୍ପାଦନ କରାଯାଉଅଛି । ତଦ୍ୱାରା ଭୂମି [illegible] ନିଜ ଅନ୍ନ-ଅବଲମ୍ବନ କରି ଯଦି ପୃଥକ୍ ୨ ଫସଲର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଯାଏ ତାହା ହେଲେ ଅଚିରେ ଅଧିକାଂଶ ଅଭାବ [illegible] ଉତ୍ପାଦନ ଦ୍ୱାରା ଏହି ଅସୁବିଧା ପ୍ରତି ପରିମାଣରେ ଦୂରୀକୃତ ହୋଇପାରେ । କିନ୍ତୁ [illegible] ପ୍ରଧାନ ଫସଲ । ମାତ୍ର ବିଦେଶୀୟମାନେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କଠାରୁ ତାହା କ୍ରୟକରି ଲାଭବାନ୍ ହେଉଥିବା ସ୍ଥଳେ ଆମ୍ଭମାନ [illegible] ମାତ୍ର ଚୈତନ୍ୟୋଦୟ ହେଉ ନାହିଁ । [illegible] ଅକରକ ପଦାର୍ଥର ଅଭାବ ନାହିଁ । କେବଳ ଉପଯୁକ୍ତ ଅବସ୍ଥାରକାରିବରେ ତାହା ଯଥେଷ୍ଟରୂପେ ସମୃଦ୍ଧ ହୋଇପାରୁ ନାହିଁ । ଯଦି ଉଦାସୀନ ଶିକ୍ଷିତ ସନ୍ତାନ-ମାନେ ଏ ସମସ୍ତ ବିଷୟରେ ଦୃଷ୍ଟିରଖି [illegible] ଶୁଶ୍ରୂଷାରେ ନିରନ୍ତର ରତ ହୁଅନ୍ତେ ତାହା [illegible] ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ଏ ଭୂମି ଦେବଭୂମିରେ ପରିଣତ ହୋ [illegible] ଗୁଣ ମହିମାରେ ଅବସ୍ଥାନ କରନ୍ତା । ବିଦେଶୀୟ ବାଣିଜ୍ୟ ସ୍ରୋତ ପ୍ରଖର ବେଗରେ ପ୍ରବାହିତ ହେବା, ପରସ୍ପର [illegible] ମତାନୈକ୍ୟ ପ୍ରଯୁକ୍ତ ଯୌଥ ବ୍ୟବସାୟର ଅଭାବ, ନାନାବିଧ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଅନ୍ତରାୟ ପ୍ରଭୃତି କାରଣରୁ ବାଣିଜ୍ୟର ଅବନତି ଘଟିଅଛି । ଯଦି ଦେଶୀୟମାନେ [illegible] ମାନଙ୍କର ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ନିବନ୍ଧନ ଦୁଃଖ ଦର୍ଶନରେ ଦୟାର୍ଦ୍ର ହୋଇ ସ୍ୱଦେଶୀ ବ୍ୟବହାରରେ ସମାଦର [illegible] ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ମତର କଥଂଚିତ୍ ସଂସ୍କାର କରି କାର୍ଯ୍ୟ-କ୍ଷେତ୍ରରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୁଅନ୍ତେ ତାହାହେଲେ ଅବନତି କଦାପି ପରିଦୃଷ୍ଟ ହୁଅନ୍ତା ନାହିଁ । ଏହିପରି ପରମାରାଧ୍ୟା ଭାରତଜନନୀ ପ୍ରାୟ ୩୦ କୋଟି ସନ୍ତାନ ପ୍ରସବ [illegible] ସେମାନଙ୍କର କୁପ୍ରବୃତ୍ତି ଏବଂ ଅସହ୍ୟ ବ୍ୟବହାରରେ [illegible] ଶାର ସକଳ ସୌଭାଗ୍ୟ ହରାଇ ମନ୍ଦରୁ ମନ୍ଦତର ଅବସ୍ଥାରେ ଅବସ୍ଥିତ ଥିବାସ୍ଥଳେ ସନ୍ତାନମାନଙ୍କର ନିଦ୍ରାଭଙ୍ଗ [illegible] ଅତୀବ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟର ବିଷୟ । ସୁଖର ବିଷୟ ଯେ, କତିପୟ ସନ୍ତାନ ଅଧୁନା ଜନନୀଙ୍କର ବିକଳୋକ୍ତି ଶ୍ରବଣ ଚକ୍ଷୁରୁନ୍ମୀଳନ ପୂର୍ବକ ହୃତ ସୌଭାଗ୍ୟରତ୍ନର ପୁନରୁଦ୍ଧାର [illegible] ବ୍ରତୀ ହୋଇ ଅପରାପର ସହୋଦରମାନଙ୍କର ଏ [illegible] ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଯୋଗଦାନ ଲୋଡୁଅଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଦୌରାତ୍ମ୍ୟ-ପରାୟଣମାନେ ସ୍ୱାର୍ଥପରତା ଅବଲମ୍ବନ କରି ସେମାନ [illegible] ବ୍ୟାଘାତ ଜନ୍ମାଇବାର ଚେଷ୍ଟାରେ [illegible]

Digitized by srujanika@gmail.com

ନାହାନ୍ତି ଏବଂ ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେତେକ ଜଣଙ୍କୁ ଅପଣାର ଦଳଭୁକ୍ତ କରିବା ଅଭିପ୍ରାୟରେ ସାମାନ୍ୟ ଉପାୟ ପ୍ରୟୋଗ କରୁଅଛନ୍ତି । ଏପରି ବିଷମ ସମୟରେ ଏହି ସମସ୍ତ ମହାନ-ମାନେ ଏକତାସୂତ୍ରରେ ଆବଦ୍ଧ ହୋଇ ପ୍ରତିପକ୍ଷ କର୍ତ୍ତୃକ ବହୁଶଃ ଅପମାନିତ ଓ ତିରସ୍କୃତ ହେଲେହେଁ ନିଜନିଜ-ଦେଶରୁ କୌଣସିମତେ ବିଚଳିତ ନୁହନ୍ତି, ତାହା ହେଲେ ଅଳ୍ପ କାଳ ମଧ୍ୟରେ ଭାରତ ମାତାଙ୍କର ଭାବୀୟ ସୌଭାଗ୍ୟ ଆହରଣକରି ସଚ୍ଛୁଚିତ ଉପାୟ ସମାଧାନ କରିବା ଦ୍ୱାରା ପ୍ରକୃତ ସଭ୍ୟତାରେ ଉପନୀତ ହୋଇ ପାରନ୍ତି । ଯେ କୌଣସି ଦେଶର ଅଧିବାସୀ ହେଉ ସେ ଯଦି ସ୍ୱଜନସେବା ଅନୁକୂଳପ୍ରିୟତା ଆଦରେ ଲାଳାୟିତ ହୋଇ ଜୀବନ ଯାପନ କରେ ତେବେ ତାଦୃଶ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଦେଶରତ୍ନଳଙ୍କ ଭିନ୍ନ କଣ ବୋଲି ଯାଇ ପାରେ ? ଅତଏବ ସିଂହାବଲୋକନରେ କହୁଅଛୁଁ, ଯେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମାନବ ପ୍ରାଣରେ ସେହି ଅନନ୍ତ ଶକ୍ତିମୟ ଜଗଦୀଶ୍ୱରଙ୍କର ଅସ୍ତିତ୍ୱଭାବ ଜାଗରୂକ ହୋଇ ନାହିଁ ଯେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସକଳୋଦ୍‌ବେଗନାଶୀ ସ୍ଥାୟୀ ଧର୍ମ୍ମରତ୍ନର ସମୁଜ୍ଜ୍ୱଳ ଜ୍ୟୋତିଃ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ବିସ୍ତାରିତ ହୋଇ ନାହିଁ, ଯେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦେଶର ସମୃଦ୍ଧିସାଧନ କୃଷି, ଶିଳ୍ପ, ବାଣିଜ୍ୟା-ଦିର ଉତ୍କର୍ଷସଂପାଦନରେ ଲୋକମାନଙ୍କର ଆନ୍ତରିକ ଅସ୍ଥା ବଳବତ୍ତା ହୋଇ ନାହିଁ ଏବଂ ବିବିଧ ବିଦ୍ୟାଶିକ୍ଷା ସଙ୍ଗେ ସହାନୁଭୂତି, ସାଧାରଣହିତକର କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଃସ୍ୱାର୍ଥ ପ୍ରବୃତ୍ତି ଜନ୍ମି-ନାହିଁ ଏବଂ ସମାଜବନ୍ଧନ ଉଚ୍ଛୃଙ୍ଖଳତା ବିସର୍ଜ୍ଜନ କରି ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ମାଧୁରୀରେ ପରିପୂରିତ ହୋଇ ନାହିଁ, ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲୋକ-ମାନଙ୍କଠାରେ ସଭ୍ୟ ଶବ୍ଦ ପ୍ରୟୋଗ କେବଳ ବିଡମ୍ବନା ।

ସୋଽହଂ ।

ସର୍ବଭୂତ ଜୀବଭୂତ ବ୍ରହ୍ମ ସନାତନ
ସେ ପରମ ବ୍ରହ୍ମ ଅଂଶ ମାନବ ଜୀବନ ।
ସିନ୍ଧୁଜାତ ବିନ୍ଦୁ ମାତ୍ର ଥାଏ ପୃଥକରେ
ସିନ୍ଧୁ ଧର୍ମାଜାତ କିନ୍ତୁ ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ [illegible]

ଏହିଦିଶା ବିନ୍ଦୁର—'ଜଳ' 'ବାଷ୍ପ' 'ହିମ' ଭିନ୍ନ
ମିଳିଲେ ସିନ୍ଧୁରେ ଲୁପ୍ତ ହୁଏ ଅମ୍ଳ ଚିହ୍ନ ।
'ଜାଗ୍ରତ' 'ସୁଷୁପ୍ତି' 'ସ୍ୱପ୍ନ' ଏହିଦିଶା ଜୀବନେ
'ବାଷ୍ପ' 'ହିମ' 'ଜଳ' ଦିଶା ସୈନ୍ଧବ ଯେସନେ ।
ଜାଗ୍ରତ ଜଳୀୟ ଭବ, ସୁଷୁପ୍ତି ହିମାନୀ
ବାଷ୍ପାକାର ସ୍ୱପ୍ନ ଦିଶା ହେଜ ମନେ ଜାଣି ।
'ତୁରୀୟ' ଚତୁର୍ଥ ଦିଶା ମାନବ ଜୀବନେ
ସାଗର ମୁହାଣ-ଗତ ସରିତ ଯେସନେ
ପତିତ ସାଗର ଗର୍ଭେ ମିଶିନାହିଁ ଜଳେ
ନାହିଁ ମଧ୍ୟ ଅମୃତ୍ୱ ଥାଏ [illegible]

[illegible]

ତୁରୀୟ' ଚତୁର୍ଥ ଦିଶା ନାମେ ଅଭିହିତ ।
ମିଳିଲେ ସିନ୍ଧୁରେ ବିନ୍ଦୁ ସାଗର କେବଳ
ଜୀବ ଶେଷ ଦିଶା 'ଶାନ୍ତି' 'ଶିବ' ଓ 'ମଙ୍ଗଳ' ।

ସ୍ତ୍ରୀ ଶିକ୍ଷା ।

"By educating a boy we get an educated individual, but by educating a girl we get an educated family."—Paul Bert.

କେହି ବିଶ୍ୱର ଶକ୍ତି ବଳରେ, କେହି ଅନୁଭବ ହେତୁରୁ, କେହି ଦେଶର ମାର୍ଜିତ ରୁଚିର (fashion) ଅନୁରୋ-ଧରେ, କେହି ଅବା ମୀତ ଅନୁକରଣ ବୃତ୍ତିର ପ୍ରଭାବରେ ସମ୍ପ୍ରତି ନ୍ୟୂନାଧିକ ପରିମାଣରେ ସ୍ତ୍ରୀ-ଶିକ୍ଷାର ସପକ୍ଷ । ଅନେକେ ମଧ୍ୟ ତାହାର ଉପକାରିତା ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ସେ ସମସ୍ତ କଳ୍ପନାବିଳାସ ଚରିତାର୍ଥ କରିବା ନିମନ୍ତେ କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ । ଚିନ୍ତାନିମଗ୍ନ ଭାରତବାସୀ ସ୍ତ୍ରୀଶିକ୍ଷା ଯୁକ୍ତିସିଦ୍ଧ ବୋଲି ତାହାର ପକ୍ଷପାତୀ ସତ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ସେହି ଯୁକ୍ତି ବଳରେ କର୍ମ୍ମ କ୍ଷେତ୍ରର ଅବତାରଣା ପାଇଁ ବିଶେଷ ଯତ୍ନଶୀଳ ନୁହେ । ତେଣୁ ସ୍ତ୍ରୀ ଶିକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ଉପାୟ ଅବଲମ୍ବନ କରେ ତାହା ପ୍ରାୟଶଃ

[illegible]

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅଛନ୍ତି ଉପରୋକ୍ତ ଯତ୍ନାଭାବ ତାହାର କାରଣ ହୋଇ-ପାରେ । କିନ୍ତୁ ଦେଶର ମୁଖ୍ୟ ଲୋକେ ଶିକ୍ଷା ରୀତିର ଅନୁମୋଦନ ବିଷୟରେ ନୀରବ [illegible] ନାହିଁ । ସମସ୍ତେ ଯେ ଏକାବେଳକେ ଭାବନା-ବିରହିତ, ଏହା ଆମ୍ଭେମାନେ କହୁ ନାହୁଁ, କିନ୍ତୁ ଅଧିକାଂଶ ଏ ବିଷ-ୟରେ ଯତ୍ନହୀନ—ଏହାହିଁ ବୋଲିବାର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ।

ଶିକ୍ଷାର ରୀତି ଅନ୍ୱେଷଣ କରିବାକୁ ଯାଇ ଆମ୍ଭେମାନେ ଦୁଇଗୋଟି ବିଷୟ ଦେଖୁଁ । ପ୍ରଥମ—ଶ୍ରୀର ଅବସ୍ଥାନ ଓ ଶିକ୍ଷାକ୍ଷେତ୍ର । ଦ୍ୱିତୀୟ—ଶିକ୍ଷାର ବିଷୟ ଓ ପ୍ରଣାଳୀ ଏବଂ [illegible] ସ୍ତ୍ରୀ ଶିକ୍ଷାର ଆଲୋଚନାରେ [illegible] ସ୍ଥିରୀକରଣୀୟ ।

ପ୍ରଥମ । ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତୀୟ ନାରୀଜାତି ନାରୀ ଜଗ[illegible] ଆଦର୍ଶ ଥିଲେ ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ଭାରତର [illegible] ଭାରତର ଗୃହିଣୀ, ଭାରତର ମାତା ପୃଥିବୀରେ ଚୂ[illegible] ଆସନ ଅଧିକାର କରିଥିଲେ । ସତୀତ୍ୱ, ସରଳତାଦି ନାରୀ[illegible] ଭାରତରୁ ବିକୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ପୃଥିବୀରେ ପରିବ୍ୟାପ୍ତ ହୋଇ[illegible] ଅଛି, । ସୁତରାଂ ସ୍ତ୍ରୀ ଜାତିର ଏହି ମହତ୍ତ୍ୱରେ ଶିକ୍ଷାର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବିଦ୍ୟମାନ ଥିବାର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସମ୍ଭାବନା । ତେଣୁ ବର୍ତ୍ତମାନ "କଣ ରଖିବାକୁ ହେବ ଓ କଣ ଛାଡିବାକୁ ହେବ" ଏହି ନୀତିର ଅବଲମ୍ବନ ନିମନ୍ତେ ସେହି ପ୍ରାଚୀନ ପଦ୍ଧତି ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ନିକ୍ଷେପ କରିବା ଉଚିତ ।

ଏଥିରେ ପ୍ରାଚୀନ ଚତୁଷ୍ପାଠୀ ପ୍ରଥମତଃ ଆମ୍ଭର ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ କରେ । ଚତୁଷ୍ପାଠୀର ସ୍ତ୍ରୀ ଶିକ୍ଷା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଯେ ମହନୀୟତା ତାହା ଅବାଦବିଶ୍ରୁତ । ଦୂରତା ହେତୁରୁ ନଗରର ବାତ୍ୟାପ୍ରଭାବରୁ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ, ପବିତ୍ରତାର କର୍ମ କ୍ଷେତ୍ର, ସେହି ଚତୁଷ୍ପାଠୀର ବିବରଣ କାହାରକୁ ଅବିଦିତ ନାହିଁ । ସେତେ-ବେଳେ ଶିକ୍ଷାକ୍ଷେତ୍ରହିଁ ଶ୍ରୀର ଆବାସ ଭୂମି ଥିଲା ଓ ମରୁ ମଧ୍ୟ ଗତ ଜନତା ପୂର୍ଣ୍ଣ ନିର୍ଜ୍ଜରପରି ତାହା ଜଗତର କୋଳା-ହଳରୁ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ଥିଲା । ଏମନ୍ତ କି ପିତାମାତା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସ୍ନେହ ସମ୍ବନ୍ଧ ପରିତ୍ୟାଗ କରି, ଅଧ୍ୟୟନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସନ୍ନ୍ୟା[illegible] ସର୍ବତୋଭାବରେ ସମର୍ପଣ କରିଥିଲେ । ବାଳ[illegible] ନାରୀଦ୍ୱାରା ପରିଚାଳିତ ହେଉଥିଲା । ପଞ୍ଚମ ବର୍ଷ ଅତିକ୍ରାନ୍ତ ହେଲେ କି ବାଳକ କି ବାଳିକା ସମସ୍ତେ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ଶେଷ [illegible] ବର୍ଷରୁ [illegible] ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହେଲେ ଓ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ନିୟମାବଳୀ ହୃଦୟର ସହିତ ପାଳନ କରୁଥିଲେ । କିନ୍ତୁ, ଆହା ! ସେ ସୌଭା-ଗ୍ୟର ଦିନ ପୁନରପି ଭାରତ ଭାଗ୍ୟରେ ନାହିଁ । ଜନତାର ବୃଦ୍ଧି, ଶାସନର ପରିବର୍ତ୍ତନ, ସଭ୍ୟତାର ଆଦର୍ଶ ବିପର୍ଯ୍ୟୟ ପ୍ରଭୃତି ଘୋର ପ୍ରତ୍ୟବାୟ ହୋଇ ପଡିଅଛି । ତେବେ ଏହି ସବୁ ଦେଖି ସଂସାର-ସମରରେ ସ୍ଥିର ରହିବାପାଇଁ କି ଉପାୟ ଅବଲମ୍ବନୀୟ ତାହା ବିଚାର କରିବା ଉଚିତ । ଅବଶ୍ୟ ପ୍ରାଚୀନ ପଦ୍ଧତି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ପରିହାର୍ଯ୍ୟ ନୁହେଁ ବୋଲିବା ବାହୁଲ୍ୟ ମାତ୍ର । ପୁଣି ସ୍ତ୍ରୀ ଜାତି ଯେପରି ମାନବ ପ୍ରକୃତିର ଦୁର୍ବଳତା ସମକ୍ଷରେ ନତ ନ ହୁଅନ୍ତି, ତାହାର ବିଧାନ କରିବା ପ୍ରୟୋଜନୀୟ, ତେବେ ପ୍ରସଙ୍ଗତଃ ଏଠାରେ ଗୋଟିଏ ବିଷୟର ଉଲ୍ଲେଖ କରା ଯାଇପାରେ । ତାହା ଏହି—ରକ୍ଷଣ-ଶୀଳ ଭାରତୀୟ ମନୁଷ୍ୟ ପୁରାତନ ଆଦର୍ଶ ସମକ୍ଷରେ ସ୍ଥାପନ କରି ନିଜର ଶତ ଦୋଷ ଥିଲେହେଁ ଯେପରି ପରିଦର୍ଶନ-ପ୍ରବଣ ତାହା କର୍ମୀ ସଂସ୍କାରପ୍ରୟାସୀ ହିତୈଷୀର ଅବିଦିତ ନାହିଁ । ସେହି ହେତୁରୁ ହିଁ ଅନେକ ସ୍ଥଳରେ ସ୍ତ୍ରୀ ଶିକ୍ଷା ପରି-ହାର୍ଯ୍ୟ ବୋଲି ସ୍ଥିରୀକୃତ ହୁଏ । କିନ୍ତୁ ଛୁରିକା କଂସେଇ ହାତରେ ଥିଲାବେଳେ ମାଂସ ଛେଦନ କରେ ବୋଲି କି କେହି ଜୀବହିଂସା ବିମୁଖ ଧର୍ମୀର ଜଗତରୁ ଛୁରିକାର ବ୍ୟବହାର ଉଠାଇଦେବା ନିମନ୍ତେ ପ୍ରସ୍ତାବ କରନ୍ତି ? ଶିକ୍ଷାର ଅପବ୍ୟବହାର ଯୋଗେ ସ୍ତ୍ରୀ ଜାତି କଳୁଷିତ ହେଉଥିବାର କଚିତ ଦୃଷ୍ଟ ହେଲେହେଁ ଶିକ୍ଷାପରିହାର ତାହାର ପ୍ରତୀକାର ନୁହେଁ, କାରଣ ଶିକ୍ଷାହିଁ ମୁଖ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । ପୁଣି ଅର୍ଦ୍ଧଶିକ୍ଷିତ ବା ଶିକ୍ଷାର ଅପବ୍ୟବହାରକାରୀ ସ୍ୱୟଂ ପୁରୁଷର ନିତ୍ୟ-ଦୃଷ୍ଟ ଅବୈଧ କୃତିର କି ପ୍ରତୀକାର ଅଛି ? ତେବେ ସ୍ୱାର୍ଥ-ପର ପୁରୁଷ କି ନିମନ୍ତେ ସ୍ତ୍ରୀ ଜାତି ଉପରେ ଅନୁପ୍ରକାର ଚର୍ଚ୍ଚା କରିବ ? ଯଦି ସର୍ବଚେଷ୍ଟା ସତ୍ତ୍ୱେ ଶିକ୍ଷାର କୁଫଳ ଅନ-[illegible] ତେବେ ଶିକ୍ଷାହିଁ ପରିଶେଷରେ ତାର ପ୍ରତି ବିଧାନରେ [illegible] ନ୍ୟ କେହି ନୁହେଁ ।

[illegible] ଭିନ୍ନ କଥା । ବର୍ତ୍ତମାନ ବିଷୟ ପଥକୁ ଆସି [illegible] ଶିକ୍ଷା କ୍ଷେତ୍ରର ଗଠନ ଅତି କଠୋର

Digitized by srujanika@gmail.com

କର୍ମ୍ମ । ଦେଶ କାଳ ପାତ୍ର ବିବେଚନାରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ସ୍ଥଳ ବିଶେଷରେ ଉପାୟାନ୍ତର ଦେଖୁନାହୁଁ । ତେବେ ସେହି ସ୍ଥଳ ଅନ୍ୟ [illegible] ନାରୀଦ୍ୱାରା [illegible] ହୁଏ ତେବେ ଶ୍ରେୟସ୍କର । ପଠନା-ବସ୍ଥାରେ ସଙ୍ଗୀନିତା କି ନାରୀ କି ପୁରୁଷ ସମସ୍ତଙ୍କର ବାଞ୍ଛନୀୟ । ଆଧୁନିକ ଯୁଗର "କ୍ଲବ୍" ଓ "ଫ୍ରେଣ୍ଡଶିପ୍" ପ୍ରଭୃତି (company, friendship,) ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଛାତ୍ର ଜଗତ-ରେ କି ଅପକାର ସାଧନ କରୁଅଛି ତାହା କାହାରକୁ ଅବିଦିତ ନାହିଁ । ସ୍ତ୍ରୀ ଜାତି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମଧ୍ୟ ଠିକ୍ ସେହି କଥା ବୋଲି ଯାଇପାରେ । ପ୍ରକୃତିର ଅଙ୍ଗୀକୃତ ଗ୍ରହଣ କରି କେହି ସେ ସମସ୍ତ ଅସଙ୍ଗଲିପ୍ସୁ ମାନବର ସ୍ୱାଭାବିକ ବୃତ୍ତି ଥିବା ହେତୁରୁ, ତଦ୍ବ୍ୟତିରେକେ ମାନବର ଅସ୍ତିତ୍ୱ ଜଘନ୍ୟ ବୋଲି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରନ୍ତି । ସେମାନେ ପୁଣି କହନ୍ତି ସେ ସବୁରୁ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ରହିଲେ ମାନବର ଜୀବନ ଯାତ୍ରା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଶୋଚ-ନୀୟ ହେବ । କିନ୍ତୁ କର୍ମ୍ମକ୍ଷେତ୍ର ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ନିକ୍ଷେପ କଲେ ଏ ସବୁ ଭ୍ରମ ଶୀଘ୍ର ଦୂରୀଭୂତ ହେବ । ଗଠନ ନିମନ୍ତେ ସାଧ-ନାର ପ୍ରୟୋଜନ ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ । କଠୋର ସଂଯମ ବ୍ୟତି-ରେକେ ସାଧନା ଅସମ୍ଭବ, ଓ ସ୍ପୃହା କର୍ମ୍ମନିରତ ଓ ଅନନ୍ୟମାନସକୁ ସଂଯମର ନାମାନ୍ତର । ସ୍ତ୍ରୀର ଅବସ୍ଥାନ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବିଶେଷ କିଛି କହିବାର ନାହିଁ । ଅଧୁନାତନ କର୍ମ୍ମ କ୍ଷେତ୍ରରେ ବାଳକମାନଙ୍କପରି ସେ ଦିଗରେ ବାଳିକାର ସୁଯୋଗ ଦିଆ ହୁଏ ନାହିଁ । ତଥାପି ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶିଳ୍ପକଳାପ ଯେପରି ଶିକ୍ଷା ବା ମନୁଷ୍ୟତା ଗଠନର ପୋଷକ ହୁଏ ତତ୍ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ଦେବା ଉଚିତ । ପ୍ରସଙ୍ଗକ୍ରମେ ଏଠାରେ ବୋଲି ଯାଇପାରେ ଯେ ଶିକ୍ଷା ଶବ୍ଦର ପ୍ରୟୋଗ ମାତ୍ରେ ବୁଝିବାକୁ ହେବ ତାହା ବିଦ୍ୟାଳୟର ପାଠ୍ୟସଙ୍ଗେ କୌଣସି ସାକ୍ଷାତ୍ ସମ୍ବନ୍ଧ ରଖି ନାହିଁ କିମ୍ବା ପ୍ରେମ ପତ୍ର (love letter) ଲିଖନର କୌଶଳରେ ସୀମାବଦ୍ଧ ନୁହେ । ଯାହା ପରିବର୍ତ୍ତରେ ଜୀବନ ପ୍ରଭୃତି କାର୍ଯ୍ୟୋପଯୋଗୀ ହୁଏ କିମ୍ବା ପ୍ରକୃତ ମନୁ-ଷ୍ୟତା ଲାଭ ହୁଏ ତାହାହିଁ ଏଠାରେ ଅଭିପ୍ରେତ । ମାର୍ଜିତ ରୁଚି, ମାର୍ଜିତ ଭାଷା, ଶିକ୍ଷାର ଅନୁସରଣ କରି ପାରେ [illegible] ତାହା କେବେ ଶିକ୍ଷାର ମୁଖ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ନୁହେ ।

୨ୟ । ଶିକ୍ଷାର ବିଷୟ ଓ ପ୍ରଣାଳୀ ସମ୍ବନ୍ଧରେ [illegible] ସାଧାରଣ ଶିକ୍ଷାର [illegible] ତାହା ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରିବା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ଶିକ୍ଷା [illegible] ବିଭକ୍ତ; ନୈତିକ, ମାନସିକ, ଶାରୀରିକ । ଏ [illegible] ଶିକ୍ଷା ହୁଏ ନାହିଁ । ଏହି-ଠାରେ ଶିକ୍ଷାର ମୂଳଭିତ୍ତି ପର୍ଯ୍ୟବସିତ । ଏହି [illegible] ପ୍ରଭୃତି ଅନୁପାତିକ ଉନ୍ନତିରେ ମନୁଷ୍ୟତା ସମ୍ପାଦିତ ହୁଏ । ସ୍ତ୍ରୀ ଜାତି ପକ୍ଷରେ ମଧ୍ୟ ଠିକ୍ ସେହିପରି । କିନ୍ତୁ ଦୁଃଖର କଥା ଯେ ଆଧୁନିକ ସ୍ତ୍ରୀ ଶିକ୍ଷା ଉକ୍ତ ନିୟମରେ ପରିଚା-ଳିତ ନୁହେ । ଶାରୀରିକ ଶିକ୍ଷା ସ୍ତ୍ରୀ ଜଗତକୁ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସ୍ପର୍ଶ କରି ନାହିଁ (ବିଶେଷତଃ ଏହି ଦେଶରେ) କହିଲେ ଚଳେ । କୋମଳ ଶିଳ୍ପ ଶିକ୍ଷା ବା [illegible]

[illegible] ପ ସମୁଚିତ ବ୍ୟାୟାମ ନୁହେ । ନିୟମିତ ବ୍ୟାୟାମ [illegible] ପ୍ରଚଳିତ ହେବା ବିଧେୟ । କାରଣ ପ୍ରାଚୀନ ପଦ୍ଧତିରେ [illegible] ସହଜ ବ୍ୟାୟାମ ସେମାନଙ୍କର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବିବେଚିତ [illegible] ରଖିଲା ତାହା ଆଜି ଅସଭ୍ୟତାର ନିଦର୍ଶନ ବୋଲି [illegible] ପରିତ୍ୟକ୍ତ ହେଉଅଛି । ଆଜିକାଲି ବାଳିକା [illegible] ଶିକ୍ଷା ପାଇ କି ନାହିଁ ସନ୍ଦେହ; ଯଦି ପାଇ ତେବେ ଅଧିକାଂଶ ସ୍ଥଳରେ ମନୋନିବେଶ ପୂର୍ବକ ପାଠକାଳ ଗଣ୍ଡି-ବଦ୍ଧ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ ଓ ରନ୍ଧନ ପ୍ରଣାଳୀ ପାଠ [illegible] ତେବେ ତାହା ଯଥେଷ୍ଟ ବିବେଚିତ ହୁଏ । ଫଳତଃ ମୃଗୀବାତ (Hysteria) ପ୍ରଭୃତି ନାନାବିଧ ରୋଗ କ୍ରମଶଃ ଉଦ୍ଭବାର୍ଥ ଜଗତରେ ପ୍ରଭାବ ବିସ୍ତାର କରୁଅଛି । ତେବେ ଏ ସବୁର ପ୍ରତିକାର-ସ୍ୱରୂପ ବ୍ୟାୟାମର ପ୍ରୟୋଜନ । ସେଥିରେ ଭ୍ରମଣ ପରିବେଷଣ ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରସିଦ୍ଧ । କାରଣ ଏ ସବୁ ଯେ କେବଳ ଶାରୀରିକ ଉନ୍ନତି ପାଇଁ ତାହା ନୁହେ । ଏମାନଙ୍କପରେ ସାମାଜିକ ଉନ୍ନତି ମଧ୍ୟ ବହୁପରିମାଣରେ ନିର୍ଭର କରେ । ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷହିଁ ସମାଜର ଭିତ୍ତିସ୍ୱରୂପ ବିଶେଷର ରକ୍ଷା ପାଇଁ ନିର୍ମିତ । ପ୍ରକୃତି ଉଭୟଙ୍କୁ ସୃଷ୍ଟି କରି ନ ଥିଲା । ତେବେ ସ୍ଥଳବିଶେଷରେ ଯଦି କାର୍ଯ୍ୟତଃ ରନ୍ଧନାଦିଶିକ୍ଷା ନିତାନ୍ତ ଅସମ୍ଭବ ହୁଏ ତେବେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବ୍ୟାୟାମ କରିବା ବିଧେୟ ।

ଏଠାରେ ବିଶେଷରେ ଦେଖିବାକୁ ହେବ କିପରି ଶାସ୍ତ୍ର-[illegible]ରେ ଗଠନ କର୍ତ୍ତବ୍ୟକର୍ମ୍ମର ଅବତାରଣା [illegible]

Digitized by srujanika@gmail.com

ନ୍ତ ହେଲେହେଁ ସ୍ତ୍ରୀ ଜାତିର ଏହି ଶିକ୍ଷା ପ୍ରତି ବହୁଯତ୍ନ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ । କିନ୍ତୁ ସଭ୍ୟତାନୁମୋଦିତ ରୀତିରେ ଶିକ୍ଷାଦାନ କରିବା ଦ୍ୱାରା ଯଦି [illegible] ଦୂରେ ଥାଉ ବରଂ ଉଚ୍ଛେଦ ସାଧନ କରାଯାଏ, ତେବେ ସମାଜକ ଅଧୋଗତି ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ । ଉନ୍ନତ ଓ ଶିକ୍ଷିତ ସମାଜରେ ଯେଉଁମାନେ ସ୍ତ୍ରୀଶିକ୍ଷା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମତ ପ୍ରକାଶ କରିଥାନ୍ତି ସେମାନେ କେବଳ ଏହି ସବୁ ଅସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟକର ଶିକ୍ଷାର ବିରୋଧୀ ବୋଲିବା ବାହୁଲ୍ୟ ମାତ୍ର । ପକ୍ଷାନ୍ତରେ ଯେଉଁ ତୀବ୍ର ସଂସ୍କାରକ ଦଳ ସଂସ୍କାର ପରିଚାଳନାରେ [illegible] ନାମ ଶ୍ରବଣ ମାତ୍ରେ ଯେ [illegible]

ତହିଁ ଉତ୍ତାରୁ ମାନସିକ ଶିକ୍ଷା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବିଶେଷ କହିବାର ନାହିଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଯୁଗର ରୁଚି ସେ [illegible] କ୍ରମଶଃ ପରିମାଣରେ ସ୍ଥିର କରିଅଛି । ସ୍ତ୍ରୀମାନେ [illegible] ପରିଚୟ ମାତ୍ରେ ଉପନ୍ୟାସ ନାଟକାଦି ଜୀର୍ଣ୍ଣ କରି [illegible] ବଳାସିନୀ ହେଲେହେଁ ଆଧୁନିକ ଶିକ୍ଷାର ତାହା [illegible] ଆଦର୍ଶ ନୁହେ । କେବଳ ଭାଷାମାର୍ଜିତ ହୁଏ—ଏହି ଭ୍ରାନ୍ତ ଧାରଣାରେ ଶିକ୍ଷିତ ସମାଜ ତାହାର ପ୍ରତିବିଧାନର କଠୋରତାରେ ଏଣ୍ଟି କରିବା ସୁଖର ବିଷୟ ନୁହେ । ପୁଣି ଅନେକ ଶିକ୍ଷକ, ଅଭିଭାବକ ଯେ "ଗଣଗ୍ରହଣ ଦୋଷତ୍ୟାଗ" ରୂପ ଆପାତ ମଧୁର ଯୁକ୍ତିର ପକ୍ଷ ସମର୍ଥନ କରିଥାନ୍ତି ତାହା ଦୁର୍ବିଷହ ।

ବୁଦ୍ଧିର ମାର୍ଜନା ସଙ୍ଗେ ଯଦି ବ୍ୟବହାରର ଘନିଷ୍ଠ ସମ୍ବନ୍ଧ ସ୍ଥାପିତ ହୁଏ, ତେବେ ଏହି ପ୍ରାଥମିକ ଦୁରପନେୟ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱରୁ ବହୁପରିମାଣରେ ରକ୍ଷା ଅଛି । ସାହିତ୍ୟର ଗଭୀର ଗବେଷଣା, ଉପନ୍ୟାସର ସମାଲୋଚନା, ନାଟକର ରୁଚି ପରୀକ୍ଷା ପ୍ରଭୃତିର ବିନିମୟରେ ଚରିତ୍ର ଓ ବ୍ୟବହାରୋପଯୋଗିତା କ୍ରୟ କରିବା ସର୍ବଥା ବାଞ୍ଛନୀୟ । ପୁଣି ଟିକିଏ ଦୂରକୁ ଗଲେ ଦେଖାଯିବ ଚରିତ୍ରବତୀ ବ୍ୟବହାରୋପଯୋଗିନୀ ଜନନୀ ପକ୍ଷରେ ସଂସାରର କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ଅସମ୍ଭବ ନୁହେ । ତେବେ ବିଶୁଦ୍ଧ ନାରୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ [illegible] ଅହିତକରୀ ବିଦ୍ୟା କାମନା [illegible] ବିଶେଷ [illegible] ବେଦାନ୍ତଙ୍କ ପ୍ରତି ଏଠାରେ କୌଣସି ପନ୍ଥା ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରା ଯାଉନାହିଁ ।

[illegible] ସେମାନେ ଯେପରି ସଂସାରର ବ୍ୟବହାରରେ ଲାଗିବେ ତତ୍ପ୍ରତି ସେମାନଙ୍କର ସମର୍ଥ ହେବା ବାଞ୍ଛନୀୟ । ସେହି ବ୍ୟବହାର ମଧ୍ୟରେ ପୁତ୍ର କନ୍ୟାର ପାଳନ ଓ ସେମାନଙ୍କର ପ୍ରାଥମିକ ଜ୍ଞାନ ପିପାସାରେ ତୃପ୍ତି ସମ୍ପାଦନ ଓ ସୁପରିଚାଳନା, ଗୃହର ବ୍ୟୟ ନିର୍ବାହ ଓ ନୈତିକତା ସଂରକ୍ଷଣ, ମହତ୍କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପ୍ରତି ଜାଗରୂକତା ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରଧାନ । ଏହି ନିମନ୍ତେ ଗଣିତ ଶିକ୍ଷା, ବିଶୁଦ୍ଧ ଜୀବନ ଚରିତ ପାଠ, ନୀତିଶାସ୍ତ୍ରର ଆଲୋଚନା ପ୍ରଭୃତି ସବୁ ପ୍ରଧାନ । ସର୍ବୋପରି ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଧର୍ମଭାବ ସେମାନଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟେକ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଜୀବନୀ ଶକ୍ତି ପ୍ରଦାନ କରିବା ଉଚିତ । ଏଥିରେ ଶେଷ ଲିଖିତ ନୈତିକ ଶିକ୍ଷା ନିହିତ ରହିଅଛି । ନୀତି ଶାସ୍ତ୍ରର ଆଲୋଚନା ପାଇଁ ମହାତ୍ମାଗଣ ଓ ସାମାଜିକଙ୍କର ଆଶ୍ରୟ ନେବା ସମ୍ୟକ୍ ବିଧେୟ । ଧର୍ମଶିକ୍ଷା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ରାଜାଙ୍କର କୌଣସି ଚେଷ୍ଟା ନାହିଁ । ଏଥିର ସ୍ଥଳରେ ନିଜେ ନିଜର ଯତ୍ନ କରିବା ଉଚିତ । ଦେଶୋନ୍ନତି କାମନା କଲେ ପ୍ରତ୍ୟେକ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରିବାକୁ ହେବ ; ଗୀତାର ଉକ୍ତି ସରଳ ଭାଷାରେ ଘରେ ' ପ୍ରଚାର କରିବାକୁ ହେବ । ଧର୍ମପ୍ରାଣ ମାନବବିଶେଷ ବ୍ୟତୀତ ଜାତିବିଶେଷର ଉନ୍ନତି ସାଧନରୂପ ମହତ୍କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ଭବପର ନୁହେ । ପୁଣି ଧର୍ମପ୍ରାଣ ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷ ମୂଳରେ ଧର୍ମପ୍ରାଣ ଜନନୀ ସର୍ବଦା ବିଦ୍ୟମାନ ଥିବାରୁ ନାରୀ ଜଗତରେ ଧର୍ମଶିକ୍ଷା କିପ୍ରକାର ବାଞ୍ଛନୀୟ ତାହା କାହାରକୁ ବୁଝାଇ ଦେବାକୁ ହେବ ନାହିଁ ।

ପରିଶେଷରେ ଯୁଗ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟିପାତ କଲେ ଇତିହାସ ପଠନ ନିତାନ୍ତ ବାଞ୍ଛନୀୟ । ଲୋକ ଚରିତରୁ ଚରିତ୍ରଶୋଧନ ସମ୍ଭବ ସତ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ଇତିହାସଦ୍ୱାରା ଜାତି ବା ଦେଶ ବିଶେଷର ଗତି, ଉନ୍ନତି ବା ଅବନତିର କାରଣ ଓ ପ୍ରକ୍ରିୟା ପ୍ରଭୃତି ଅବଲୋକନ କରି ନାରୀ ଜାତିଗଠନର ମନ୍ତ୍ରରେ ଦୀକ୍ଷିତ [illegible] ତେଣୁ ସନ୍ତାନପାଳନର ପଥ ସୁଗମ ହୁଏ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ।

ପୂର୍ବାନୁବୃତ୍ତି ।

୨ ସୁଭଦ୍ରା ହରଣଗୀତ—ଦ୍ୱାରକାପୁରୀରେ ଉଗ୍ରସେନ-ପତ୍ନୀ ରୋହିଣୀ ଗର୍ଭଜାତ ସୁଭଦ୍ରା ସହ ମଧ୍ୟମ ପାଣ୍ଡବ ଅର୍ଜ୍ଜୁନଙ୍କ ପରିଣୟ ବିଷୟ ଅବଲମ୍ବନରେ ଲିଖିତ । ମହା ଭାରତର ପ୍ରାଚୀନ ଚିତ୍ରସହ ମିଳାଇ ଦେଖିଲେ ଦେଖାଯାଏ ଏଥିରେ ପରିଣୟ ଚିତ୍ରରେ ଆଦରଣର ମାତ୍ରା ଟିକିଏ ବଳି ପଡ଼ିଅଛି, କବିତାଗୁଡ଼ିକ ବିବିଧ ଶ୍ଳେଷରୂପକ, ରୂପକ ଶ୍ଳେଷ, ଉତ୍ପ୍ରେକ୍ଷା ଅତିଶୟୋକ୍ତି, ବିବିଧ ଯମକ, ଛଳ—ଶ୍ଳେଷ, ଧ୍ୱନ୍ୟର୍ଥ ପ୍ରଭୃତି ବିଭିନ୍ନ ଚାତୁର୍ଯ୍ୟ ପୂର୍ଣ୍ଣ । ପୂର୍ବରେ କୁହା ହୋଇଅଛି ଯେ ତାହା ଆଦରସହିତ ହୋଇଥିବାରୁ ଉଦ୍ଧାର ଯୋଗ୍ୟ ନୁହେ । ସତ୍ୟଭାମାପତ୍ନୀ ଗୋଶୃଙ୍ଗ ସହିତ ଅର୍ଜ୍ଜୁନଙ୍କର ଯୁଦ୍ଧ, ଅଭିଯାନ ଓ ସର୍ବବର୍ଣ୍ଣନ, ପଞ୍ଚାଂଗ୍ରକାମାନଙ୍କର ଆର୍ଯ୍ୟବନ୍ଦାପନାଦ କେତୋଟି ଚିତ୍ର ସ୍ଥଳଖିତ ଏବଂ ବିସ୍ତୃତ । ଗୋଶୃଙ୍ଗ ଯୁଦ୍ଧ ବର୍ଣ୍ଣନ ବୀର ରସାତ୍ମକ: ଏ ପୁସ୍ତକର ଅନେକ ସ୍ଥଳରେ କରୁଣ ରସ ମଧ୍ୟ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ । ତାହାଙ୍କ କାବ୍ୟରେ 'କାଦମ୍ବରୀ' ଲେଖାର ଅନୁକୃତି ଅଛି । ଲେଖାରୁ ବୋଧ ହୁଏ କବି ନିଜର ଏବଂ ରସିକମାନଙ୍କର ବିନୋଦନ ନିମିତ୍ତ କେବଳ ସମୟୋଚିତ ସମୋଦଣାସ୍ତ୍ର ରଚିଥିଲେ । ତହିଁରେ ଉପଦେଶଗର୍ଭକ ସରସ ବା ଉଚ୍ଚ ଭାବ ପ୍ରାୟ ଲକ୍ଷିତ ହୁଏ ନାହିଁ । ତେଣୁ ତାହା ରୁଚି ସମ୍ମତ ବା ଆଦରଣୀୟ ବସ୍ତୁ ନୁହେ କିନ୍ତୁ ଭାଷା ଆଦରଣୀୟ । ଅନେକ ଗୁଡ଼ିଏ ଭାବ ବା କଳ୍ପନା ଉଲ୍ଲିଖିତ ପରି ବୋଧ ହୁଏ । ଯଥା:—

"ଶୂନ୍ୟେ ବାସବ ଚକ ଉଡ଼ୁଥାଇ । ସାବାଡ଼ୀ ଯଥା ଜନ ଦୃଷ୍ଟି ଉହିଁ ।
ସବାମେ ତଥା ଯିହିଁ ବାଳାମଣି, ସୁଦାମା ବାରିଦ୍ର ଭଞ୍ଜନ ଜାଣି ।

ସୁ: ପ:

'ସୁରଙ୍ଗଭର ହୋଇ ଭରବାର । ଦର୍ଶଣ କଂଶୁକ ବଳିକା ପରି ।୧।
'ମୁଣ୍ଡପରେ ପଣ୍ଡଣୈଳ ପସ୍ତ । ଉକ୍ତରେ ବ୍ୟକ୍ତ ପୈରକ ଧାରିବ' ।
ଯଉବନ୍ତ ଉଷିତ ସୁବଚ ନିକର । ପାରଦେ ହେମକୁ ଭୂଷା ...
ପରକାର ।୨। କୋ: ବ୍ର: ସୁ:
'ତାକୁ ଏରୂପେ ନିର୍ମାଣ କଲା କହ । ଜାଣିଁ ଯେମନ୍ତ ଅକ୍ଷର ହୋଇ ।'
ବୋଲ ତୋଳିବାବେଳେ ଦଶଇ ଗଳେ । ଫଗ ପିଚିକା ଯେତେ ...
ଉଦ୍ଭାବ ।

ଯମକ—ସୁମନସରେ ମହୋତ୍କଳ ସେ ଅଶୋକ ବିଟପୀ ।
ସୁମନଶରେ ଶୋକବତୀ ଦେଖି ହେବେ ବିଟପୀ । ସୁମନା-
... ନ ଦିଗେ ପଣ୍ଡ ଫୁଟି ସୁମନା । ସୁମନାକଳୀ ଯା-
ସୁଗନ୍ଧେ ହେବେ ସୁମନା ।

[୧—ମାଳତୀ ଫୁଲ, ୨—କନ୍ଦର୍ପ, ୩ । ୪—ଫୁଲ, ୫—ପଣ୍ଡିତ, ୬—ଉତ୍ତମମନା, ବିଟପୀ ବୃକ୍ଷ ଓ ପୁଷ୍ପାସ୍ତ୍ରୀ ।]

୩ ଲାବଣ୍ୟବତୀ—ସିଂହଳରାଜ ରତ୍ନେଶ୍ୱର ପତ୍ନୀ-ବିଦ୍ୟୁ-ଲ୍ଲତାଗର୍ଭ ସମ୍ଭୂତ ପରମ ସୁନ୍ଦରୀ ଲାବଣ୍ୟବତୀ ଏଥିରେ ନାୟିକା ଏବଂ କ୍ରୀଷ୍ଟରାଜ ଶଶିଶେଖରପତ୍ନୀ ଶଶିରେଖା ଗର୍ଭଜାତ ...
... ନିକ । ବିଭିନ୍ନ ଛନ୍ଦୋବଶିଷ୍ଟ ଅଷ୍ଟ ଚତ୍ରାଉଂଶରେ ... ଛାନ୍ଦରେ ସମାପ୍ତ । ଆଦରସ ଅଙ୍ଗୀ, କରୁଣ ରସ ... ଙ୍ଗୀ । ଲାବଣ୍ୟବତୀର ଜନ୍ମ ବୃତ୍ତାନ୍ତ, ଚନ୍ଦ୍ର ଧନୁର ... ନରେ ସିଂହଳଯାତ୍ରା, ମୃଗୟା ଓ ବନ ଗମନାଦି ... ଟି ଚିତ୍ର ଏଥିରେ ଚିତ୍ରିତ ହୋଇଅଛି । ବନ୍ୟ ... ପ୍ରାକୃତିକ ବର୍ଣ୍ଣନ ଏବଂ ମୃଗୟାକାଳୀନ ଏସ୍ତ ଜୀବ ଜନ୍ତୁ-ମାନଙ୍କ ଇଙ୍ଗିତ ବର୍ଣ୍ଣନ ଅତି ସୁନ୍ଦର । ଉକ୍ତ ଯେପରି ଚିତ୍ର-କର, ତାଙ୍କର ଯଦି ତୁଳିକା ଓ ପଟ ସହିତ ବିଶେଷ ପରି-ଚୟ ଥାନ୍ତା ତାହା ହେଲେ ସେ ଚିତ୍ର ବିଦ୍ୟାରେ ଯାଦ-ବିଦ୍ୟା ଦେଖାଇ ପାରି ଥାନ୍ତେ । ଦୁଃଖର ବିଷୟ ଏହି ଯେ, ସେପରି ଚିତ୍ରକର ହସ୍ତରେ ପଟ ଓ ତୁଳିକା ନ ଥିଲା । ଯମକ କଥା ଛଡ଼ି ଦିଅନ୍ତୁ-ସ୍ଥାନେ୨ ଉପମା ଓ ଉତ୍ପ୍ରେକ୍ଷା କରି ହୋଇଅଛି, ତାହାର ଗୋଟିଏ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଦେଖା-ଯାଉ:—

"ଝଳି ବାନ୍ତରେ ଲବଣ ଭାତକ । ବଳା ବଣ୍ଟିକ ବୁର୍ଗକୁ ଦେଉକା ।
ନାସା ଘୁଡ଼ା ଫୁଲ୍ଲବାର ଅନାଇଁ । ଭାଷାବନ୍ଧେ ଶୁକ ମନ ମନାଇଁ ।
ସୁଖେ ସ୍ୱର ପରସ୍ପର ପଣ । ମୁଖେ ଦର୍ପ ହେଉଁ ବଳା ଦର୍ପଣ ।
ବମ୍ବ ବଣ୍ଡ ଦେଖି ଅତି ଅର୍ଥରୁ । ସମ ନୋହେ ବୋଲ୍ ଭାବେ ସ୍ୱାଦରୁ ।
ନେସ୍ତସଙ୍ଗେ ଲକ୍ଷି ଦେକ ସୁମ୍ବର । ମୀନ ଜଳ ଭାବରେ ଯାଏ ମରି ।
ହୋଇବାରେ କ ଲୁସ୍ତ ବନ୍ଧିତ । ମନ୍ଦରକ ଛଳେ ଅଣ୍ଡ ଡେଉତ ।"

ସଂସ୍କୃତର ନୈଷଧ ନାମକ ମହାକାବ୍ୟରେ ଏହି ଭାବର

Digitized by srujanika@gmail.com

"ନେତ୍ର ଯୁଗମାନ, ଦେଖିଥା ହରଣ, ଲାଜେ ବୋହେଁ ଗୋଲ ବନ ।
ଦେଖି ଲୁଚ ଲୁମ୍ବ ଲଜ୍ଜାସ୍ ଦାତମ୍ ଦୁଦସ୍ ଫାଟିଥା ପ [illegible] ।
ବଣ୍ଡ ଦେଖି ହମ୍ ପ୍ରବେଶିଲ୍ ଅମ୍ [illegible]
ଚ୍ଛ ଭୁରୁ ଲତା ଦେଖିଥା ମନ୍ମଥା ନନ୍ଦେ ନିଜ ଶରସନ ।"

ଅନେକ ସ୍ଥାନରେ କବିଙ୍କର ଏହିପରି ଲେଖା ବିଦ୍ୟମାନ ଅଛି, ଯଥା :—

"ସବ ମୃଣାଳ [illegible] ବିକ୍ରୁ ଖଡ, ହୁଏ ସଙ୍କଜ ସଦ୍ଦନ ଭବର ।
ବମ୍ ହୋଇଛି ଭସ ବଲେପନ । ବ୍ରଷସ୍ତ୍ରକ ବଳ ବନ୍ଦେ ବ୍ରଖନ ।
ଫଳେ ଅଧୋମୁଖ ହୋଇ ବଦଳୀ ଜବା ବାଳିମା-ରଙ୍ଗେ ଶୋଭିବଳି ।
ତେଣୁ ଉଦ୍ଭବ ହୋଇଛି ଚନ୍ଦନ । ବଳ ମୃକ୍ତିତା ଶାମୁଦ୍ରେ ସଦନ ।
[illegible] ଦେଶ ହୋଇଛି ମାନସ ବନ୍ଦାଣ୍ଡ ।"

ନ: ପୁ:

ସରସ୍ୱ ବର୍ଣ୍ଣନ ।

"ସରସୀ ଶୋଭିତ ଅନାଇ ମନ ନେତ୍ର ଲୋଭିତ ।
ଉଚ୍ଚ ଘଟନା ବଦ୍ମରେ ପକ୍ଷିପନ୍ତ୍ର ବମିତ ।
କ ମୀଳ ଶାଡୀ, ନିଂସାବଳୀ ରଙ୍ଗଧତ ହୋଇଛି ?
ଅବନୀ ବନିତା ବସ୍ତ୍ରାରେ କିବା ଛଣିବା ଛିଡ଼ି ।
ଦୀପ ଦଣ୍ଡୀ ଲଭ ମରାଲପନ୍ତ୍ର ଦଏ ଭଉଁରୀ ।
ବଡ ବଡଭାକ ବେଢିକ ଶୋଭା ଚର୍ଣ୍ଣ ଚଉଁରୀ ?
ଜଳ ଜମ୍ବାଳ ଅବଳରେ ଖିନ ମନ ହରୁଛି ।
ଜଳ ନିର୍ମ୍ମଳରେ ଅଦର ଅଦରଣୁ ସାରୁଛି ।
ଗଭୀର ପଣକୁ ପଣ୍ଡିତଠାରୁ ଗ୍ରହିତ କର ।
ନର୍ତ୍ତକୀ ଠାବରୁ ଭଉଁରୀ ଶିକ୍ଷା ପଥ ଏହାର ?
ଅମୃତ ସଙ୍ଗେ ହୋଇଛି ମିତ ମଧୁର ପଣେ ।
ବଧୁର ସ୍ନେହକୁ ବଧୁର କରେ ଶୀତଳ ପଣେ ।"

'ଲାବଣ୍ୟବତୀ'ର ଶେଷ ଛନ୍ଦରେ ଚନ୍ଦ୍ର ଭାନୁ-ରାଜ୍ୟ ପାଳନ ବର୍ଣ୍ଣନ ଲେଖା, 'କାଦମ୍ବରୀ'ର ଉଜ୍ଜୟିନୀରାଜ ତାରାପୀଡ ବର୍ଣ୍ଣନ ଲେଖାର ଅନୁରୂପ । ପାଠକମାନଙ୍କ କୌତୂହଳ ନିମିତ୍ତ ସେ ସ୍ଥଳର କେତେକାଂଶ ଏଠାରେ ଉଦ୍ଧୃତ ହେଉଅଛି ।

"ସେ ନରେଶର ପାଳିବାରେ ଦେଶ । ନୋହିଲା ଅତ୍ର ମିଥ୍ୟା ବିଦ୍ୟାଶ ।
ଦିବସ ନାମରେ ଦନ ହୋଇଛି । ଦନକୁ ଦଣ୍ଡ ଅଛିଯ୍ ବଳି ।
ଉସ୍ତ ଚିତାରେ ମାତ୍ର ଶୋଭା ବନ୍ଦ । ଯାନ୍ତିକ ଦ୍ୱିଜ ଲଗଟ
[illegible]
ଦୋଷିଲ ନଥା ବଦ୍ମରେ ଲୁଚିଲେ । ଦଷ୍ଟପୀ ବୃଷ ହୋଇ [illegible] ।
ବଳି ଶୋଭା ବଳ ମୁଖ ବନ୍ଦାଛି । ମଧୁପ ପଦ ଶୋଭା ଅଳିକ ।
[illegible]
('[illegible]
ବନ୍ଧନ ରହିଛି ବାହୁରେ ମାତ୍ର । ମୃଗଯାରେହିଁ ରହିଛି ଚିତ୍ର ।"

ଏହିଦ୍ୱାରା ରାଜାଙ୍କର ସୁଶାସନ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । ଯେଉଁ ରାଜା ରାଜ୍ୟ ପାଳନ କରିବାରୁ ରାଜ୍ୟରେ [illegible] ନ ଥିଲା; ବନ୍ଦୀ ରହିଲେ କେବଳ ପ୍ରଭୁ ପାଠକଙ୍କୁ [illegible] ଅର୍ଥାତ୍ ଅପରାଧ ଅଭାବରୁ ପ୍ରଜାମାନେ କାରାଗୃହ ଶୂନ୍ୟ ଥିଲେ । କୁଟିଳତା ନଥା ବଦ୍ମମାନେ ବିଦ୍ୟମାନ ଥିଲା [illegible] ମାନଙ୍କଠାରେ ନ ଥିଲା । ପୁଷ୍ପଲତାରେ ଜଳ (ବିନ୍ଦୁ) ଥିଲା ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଜଳ (ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ) ନ ଥିଲା । [illegible],

କୋଟି ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ସୁନ୍ଦରୀ—'କୋଟି ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ସୁନ୍ଦରୀ' ନାମ୍ନୀ ଅପ୍ସରା କନ୍ୟା ଏଥିରେ ନାୟିକା । ଚଖାନଗରୀ ପତ୍ର ବିଶ୍ୱାନନ୍ଦଙ୍କ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡକରରେ କେଦାରେଶ୍ୱର ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣସରଃ ସ୍ନାନାପରେ ଋତୁମର୍ଦ୍ଦା ନାମ୍ନୀ ଅପ୍ସରା ଲାଭ କରିଥିଲେ । ଏହି ମିଥୁନରୁ ନାୟିକାଙ୍କର ଉତ୍ପତ୍ତି । ପୃଥ୍ୱୀପୁର ରାଜା ଶ୍ରୀମୁଖ ସାଗରଙ୍କ ପୁତ୍ର ପୃଥ୍ୱୀକେତୁ ନାୟକ । ରଚନା ଏକଲୋମୁଖୀ । କବିଙ୍କର କଳ୍ପନାବୈଚିତ୍ର୍ୟ ଉଭା ହୁଏ ତାଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ସମକ୍ଷରେ ବୋଧ ହୁଏ ପାର୍ଥିବ ବସ୍ତୁ ଉଦ୍ଭିଦ ଉଭାସମାନ ହେଉଥିଲା । କବିଙ୍କର ସନ୍ଧ୍ୟା ବର୍ଣ୍ଣନ:—

"ଚିତ୍ରକୁ ରେଖ ବନାନ୍ତ, ବର୍ଣ୍ଣନା ପତ୍ର ପଣ୍ଡିତ,
ବରୁଣ ଦିଗକୁ ରବି ମଣ୍ଡିଲେ ଯାଇ ।
ଚଳିତ ରକ୍ତ ଚନ୍ଦନ ନିର୍ମ୍ମିତ କୋହିତ ଯୋଜ
କିଅବା ଅକାଶ ସିନ୍ଧୁ କୂଳକୁ ଯାଇ ।
ଚରଣ ନିକର ମଞ୍ଜୁ କି ସେ ଖଣ୍ଡାଇଲା ରକ୍ତ
ସହଜେ ମହାଳାଗନ ଅସ୍ତ ପର୍ବତ ।
ଚହଳ ପକ୍ଷୀଙ୍କ ରୋଳ ହୁଳହୁଳୀ ପୋତ ପା[illegible]
ନାଗରୀ ବନ୍ଦାଣେ ଶମ୍ବ ପଥ ଗମିତ ।
ଉଦୟାଚଳର ଜ୍ୟୋତି ଜରତୀ ଖ୍ୟାତ ଜଗତ
ରବି ଭଙ୍ଗାଭାବକ ଚଉଳ ହୁଗଳେ ?
ଚର୍ଚ୍ଚରୀ ଉତ୍ତମ ମାର ଦଳ କି ? ଏଣୁ ଭୁଲିଲେ
[illegible] ଚର୍ଣ୍ଣ ଚର୍ଣ୍ଣ ଚମ୍ପା ବର୍ଣ୍ଣ ସଂକୁଳେ ?

Digitized by srujanika@gmail.com

ଚିଏ କାନ୍ଦୁ ବମ୍ବ ଧଉ ଭୁଲକ ଅସ୍ତ୍ର ଶିଖଣ୍ଡୀ
ବାଳୀ ଅନୁରାଗ ଅଗ ଭୁଲ ପକାଇ
ଚରାଚର ଚେ[illegible]
ଭୁଲେ ଭୁଲେ ଗୁରୁ ଲଘୁ ଜାଣିବାପାଇଁ ।
ଖିନ ରଙ୍ଗ ପାଟଶାଡୀ ପିନ୍ଧିଅଛୁ କି ସଜାଡ
ବାରୁଣୀ ତରୁଣୀ ଯିବ କି ପଛ ପୁଣ୍ଡରେ ?
ଚକା ହୋଇ କି ସୁନ୍ଦର ଚିତା ଲଲାଟେ ସିନ୍ଦୁର
ସବିତା ମଣ୍ଡଳ ଦିଶେ ସେହି ପ୍ରକାରେ ।
ଗୃହ ମୁଖ ବିଶାରଦ ଆପଣେ କରି ପ୍ରାସାଦ
ସନ୍ତୋଷେ ଭୂଭୃତ ନାମ ଦେଇଛୁ ଭାଳ,
ଚକ୍ର ପଦ୍ମରାଗେ ଛହୁଁ ଉପନ ଛୁଲେ ବସାଇଁ
କରି ପତାକାରେ କି କରିଛୁ ମଣ୍ଡଳ ।
ଚେତେଁ ସେ ନୁହେ ପର୍ବତ ପଶ୍ଚିମ ସାଗରୁ ଜାତ
ବିଦ୍ରୁମ ଲତାରେ କିବା ଫୁଟିଛି ଫୁଲ ।
ଚଞ୍ଚଳ ହେଲେ କାୟସ ଦେଖିଣ ମିଶି ବିକାଶ
ମ୍ଳାନ ଧାରି ରବି ଛୁଲେ କରି ରୋଦନ ।
ଚଳ ଆପଣା ମନରେ କରିଣିକ ଦ୍ୱିଜେ କରେ
ନିଜ ସୁଖ ଧନକୁ ଦ୍ୱିଜ ପ୍ରଦାନ ।" (ରସ ପଞ୍ଚକ)

ଶ୍ରୀଷ୍ମ ବର୍ଣ୍ଣନ ।

"ପ୍ରଭାକୁ ପ୍ରକାଶେ ଅକାଶେ ପ୍ରଭାକର ଦିବସେ ।
ଜଳେ କୃଶାନୁସାମ୍ମାନଙ୍କରେ ଅନଶେ ।
ଧରଣୀ ସରଣୀ ଧୂଳିକ କଲା ଉପଚ ଉହଁ ।
ପଥିକ ପଦ ବିପଦକୁ ପଦ ପଦକେ ଦେଇ ।
ନଳିନ ବନ୍ଧୁ ଯେ ମଳିନ କରି ଲୋଡନ୍ତେ କରେ ।
ଜ୍ୱଳନ ବଣଜଳୀ ଗ୍ରନ୍ଥି ଗଳି ଫୁଟାଇ ଥରେ ।
ମନ (କାକ) ରଟନ୍ତି ମିଶି ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ମନ କରୁଛି ।
ଅହେ ବିଭାବସୁ କି ବଣୁଁ ବସୁନ୍ଧରା ଦହୁଛି ।
ଶଙ୍କାରେ ପଙ୍କରେ ଅଙ୍କକୁ ଲୋଟାଇଲେ ମହିଷ ।
ଘୁମିତ (ନିଦ୍ରିତ) ଅଭଙ୍ଗେ ପଭଙ୍ଗେ ପିଇ ଖର୍ଜୁର ରସ ।
ଦରୀରେ ଶୋଇଲା କେଶରୀ ସୁର ସରିତ ସର ।
ବାର ବାର ପୁଚ୍ଛ ଗୁଳିବା କି ଲହର ବିହରି-
କରି ଅଣ କରି ଅସ୍ତ୍ରେ ଶୃଙ୍ଗ ସେ ଘନ ଭାଳ ।
ଦାନ ଜଳ (ମଦ ଜଳ) ଦାନ (ଜଳ ବର୍ଷା) ଜଳ କି ?
[illegible] ବାଳୀ (ବଳାକା) ଫଳ ।"

ବର୍ଣ୍ଣନାରେ କିପରି କଳ୍ପନା ବାହୁଲ୍ୟ ଅଛି ଦେଖିଲେଣି ?

କବି ଏକସ୍ଥଳରେ 'ଅମ୍ବକ' ବା "ଅମ୍ବମାନଙ୍କ" ସ୍ଥଳରେ 'ଅମ୍ବରେ' ବ୍ୟବହାର କରିଅଛନ୍ତି ଏବଂ ସ୍ଥଳେ ସଂସ୍କୃତ ଶବ୍ଦ ତାଙ୍କ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଦେଖାଯାଏ । ଉଭୟର ଉଦାହରଣ ନିମ୍ନୋଦ୍ଧୃତ ହେଲା ।

୧ । "ନବଚଣ୍ଡୀ ପର୍ବତ ପରମ୍ବରେ । ପଶୁଭାବନ, କରିଛ ପମ୍ବରେ ।" ବୋ:ସ:
୨ । ବିଦ୍ରୁମ ଲକ୍ଷଣ ବିପଟ ଏଣ [illegible]

ଭଞ୍ଜ [illegible] ଓ ସରସ୍ୱତୀଙ୍କର ଯଥାର୍ଥ ବିରୋଧ ନ ଥିଲା । ସେ ଯେପରି ବିପୁଳ ବିଦ୍ୱାନ ଅଥଚ ଅଥଚ୍ଛାଣ୍ଡ ହୋଇଥିଲେ, ସେହିପରି ବିପୁଳ ବିଦ୍ୟାରେ ମଧ୍ୟ ଅଧିକାର ଲାଭ କରିଥିଲେ । ସେ ଯେ ଏହି କେତେକ ଖଣ୍ଡ କାବ୍ୟ ଲେଖି କ୍ଷାନ୍ତ ହୋଇଥିଲେ ତାହାନୁହେ । ପ୍ରାୟ ପଞ୍ଚାଶତ ସଂଖ୍ୟକ କାବ୍ୟ ତତ୍ତ୍ୱକଳ୍ପନାପ୍ରସୂତ । କାବ୍ୟର ନାୟକ ନାୟିକା ଟ୍ରେକ ବୋଧହୁଏ କାଳ୍ପନିକ, କୌଣସି ଖ୍ୟାତବୃତ୍ତାନ୍ତର ଅନ୍ତର୍ଭୂତ ନୁହେ । ଉଲ୍ଲିଖିତ କାବ୍ୟମାନଙ୍କ ପରି ସେହି କାବ୍ୟ ଗୁଡ଼ିକରେ ମଧ୍ୟ ଶବ୍ଦପାଣ୍ଡିତ୍ୟ, ବୈଚିତ୍ର୍ୟ ଏବଂ ନୂତନତ୍ୱ ଅଛି । ସକଳ ପୁସ୍ତକର ଲକ୍ଷ୍ୟ ଏକ ତୋମୁଖୀ । ସେମାନଙ୍କର ନାମ ନିମ୍ନରେ ଲିଖିତ ହେଲା । ପ୍ରେମ ସୁଧାନିଧି, ସୁବର୍ଣ୍ଣରେଖା, ଚନ୍ଦ୍ରକଳା, ରସଲେଖା, କଳାକଉତୁକ, ଚନ୍ଦ୍ରରେଖା, ଶ୍ରୌପଦୀଭୂଷଣ, ଶ୍ରୌପଦୀଚନ୍ଦ୍ରଭୂଷଣ, ଚିତ୍ରରେଖା, ଚିତ୍ରକାବ୍ୟବିନୋଦିନୀ, ଇଚ୍ଛାବତୀ, କଳାବତୀ, ହେମମଞ୍ଜରୀ, ମନୋରମା, ପ୍ରେମଲତା, ରସିକହାରାବଳୀ ଶଶିରେଖା, ତ୍ରୈଲୋକ୍ୟମୋହିନୀ, ରସଲୀଳା, ଶୋଭାବତୀ, କାମକଳା ଇତ୍ୟାଦି । ଏତଦ୍ବ୍ୟତୀତ ସେ 'ଗୀତାଭିଧାନ' ନାମକ ଖଣ୍ଡେ ଅଭିଧାନ ଏବଂ 'ଉପମଞ୍ଜରୀ, ନାମକ ଖଣ୍ଡିଏ ଅଳଙ୍କାର ପୁସ୍ତକ ରଚନା କରିଥିଲେ ।

କ୍ରମଶଃ

* ଦଣ୍ଡୀଆଚାର୍ଯ୍ୟ କୃତ ସଂସ୍କୃତ 'ଦଶ କୁମାର ଚରିତ'ର ସନ୍ଧ୍ୟା ବର୍ଣ୍ଣନରେ ଏହିପରି ଭାବ [illegible]

Digitized by srujanika@gmail.com

ପ୍ରୀତି ।

ପ୍ରୀତି, ପ୍ରୀ ଧାତୁରୁ କ୍ତିନ୍ ପ୍ରତ୍ୟୟ । [illegible] ଅର୍ଥ ପ୍ରୀଣନ, ପ୍ରୀତି ଅର୍ଥାତ୍ ତୃପ୍ତିଜନନ । ପ୍ରୀତିର ଅର୍ଥ,— ତୃପ୍ତିଃ, ମୁଦ, ପ୍ରମଦଃ ; ହର୍ଷଃ, ପ୍ରମୋଦଃ, ଆମୋଦଃ, ସମ୍ମଦଃ, ଆନନ୍ଦଥୁଃ, ଶର୍ମ୍ମ, ସାତଂ, ସୁଖଂ (ଅମର) । ମୁଦାଦ ସପ୍ତକଂ ପ୍ରୀତୌ । ଆନନ୍ଦଥ୍ୱାଦ ପଞ୍ଚକଂ ସୁଖେ ଇତ୍ୟାହୁଃ । ଇତି ଭରତଃ । ଇଷ୍ଟଦର୍ଶନଜନ୍ୟଂ ସୁଖଂ, ଇତି ମୋକ୍ଷ-ଧର୍ମ୍ମେ ନୀଳକଣ୍ଠଃ । କାମପତ୍ନୀ । ପତ୍ନୀ ସପତ୍ନୀ-ସଂଜାତା- [illegible] ମାସ୍ୟେ [illegible] ଅଧ୍ୟାୟଃ । ପ୍ରେମ ଇତି ମେଦିନୀ । [illegible] ଯୋଗାନ୍ତର୍ଗତ ଦ୍ୱିତୀୟଯୋଗଃ । ତଥା ଜାତିଫଳଂ । ପ୍ରସୂତିକାଳେ ଯଦି ପ୍ରୀତିଯୋଗୋ ନରେହ୍ୟରୋଗଃ ସୁଖବାନ୍ ବିନୋଦୀ । ରକ୍ତାନୁରକ୍ତୋ ବହୁଷାଂ ପ୍ରପନ୍ନଃ ସଂପ୍ରାର୍ଥିତୋ ଯଚ୍ଛତି ବିତ୍ତମେବ । ଇତି କୋଷ୍ଠୀପ୍ରଦୀପଃ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରବନ୍ଧରେ ପ୍ରୀତିର କାରଣ, ଜନନ, କ୍ଷେତ୍ର, ସୀମା, ପରିମାଣ, ସ୍ଥାୟିତ୍ୱ ଆଦି ବିଷୟ ଆଲୋଚ୍ୟ ଅଟେ । ଏହି ସମସ୍ତ ବିଷୟ ଆଲୋଚନା କରିବା ପୂର୍ବେ ସାମାନ୍ୟ ମନୋବିଜ୍ଞାନ ଜାଣିବା ଆବଶ୍ୟକ । ସୃଷ୍ଟି ଦୁଇ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ, ଜୀବଜଗତ ଓ ଜଡ଼ଜଗତ । ଜୀବ,—ମନୁଷ୍ୟ, ପଶୁ, ପକ୍ଷୀ, ସରୀସୃପ, କୀଟ, ପତଙ୍ଗାଦି । ଜଡ଼,—ମୃତ୍ତିକା, ପ୍ରସ୍ତର, ଜଳ, ବାୟୁ, ଚନ୍ଦ୍ର, ସୂର୍ଯ୍ୟ, ନକ୍ଷତ୍ର, ଇତ୍ୟାଦି । ଜୀବମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମନୁଷ୍ୟ ସର୍ବପ୍ରଧାନ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରାଣୀ ଶରୀର ଓ ଇନ୍ଦ୍ରିୟବିଶିଷ୍ଟ । ଇନ୍ଦ୍ରିୟଗଣ ଜ୍ଞାନର ଦ୍ୱାରସ୍ୱରୂପ । ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଦ୍ୱିବିଧ । ଜ୍ଞାନେନ୍ଦ୍ରିୟ ଓ କର୍ମ୍ମେନ୍ଦ୍ରିୟ । ପୁଣି ଜ୍ଞାନେନ୍ଦ୍ରିୟ ପାଞ୍ଚୋଟି,—ଯଥା ଚକ୍ଷୁ, ଶ୍ରୋତ୍ର, ଘ୍ରାଣ, ରସନା ଓ ତ୍ୱକ୍ ଏବଂ କର୍ମ୍ମେନ୍ଦ୍ରିୟ ପାଞ୍ଚୋଟି,—ଯଥା, ବାକ୍, ପାଣି, ପାଦ, ପାୟୁ ଓ ଉପସ୍ଥ । ସାଂଖ୍ୟମତରେ ମନ—ଜ୍ଞାନେନ୍ଦ୍ରିୟ ଓ କର୍ମ୍ମେନ୍ଦ୍ରିୟ ଉଭୟସ୍ୱରୂପ, ଗୋଟିଏ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ, ସୁତରାଂ ପ୍ରାଣୀ ଏକାଦଶ ଇନ୍ଦ୍ରିୟବିଶିଷ୍ଟ । ଜ୍ଞାନେନ୍ଦ୍ରିୟର ନାମ ସ୍ପଷ୍ଟ ଚକ୍ଷୁ ବୋଲି ଯାହା ବୁଝାଯାଏ, ତାହା ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ନୁହେ । ଯାହା [illegible] ଗୁଣଦ୍ୱାରା ଆମ୍ଭେମାନେ [illegible] ରସନା ଅର୍ଥାତ୍ ଜିହ୍ୱା, ତ୍ୱକ୍ ଅର୍ଥାତ୍ ଚର୍ମ୍ମ । ଯେଉଁ [illegible] ସୂକ୍ଷ୍ମ ବସ୍ତୁ ନ ଥିଲେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷୀଭୂତ ପଦାର୍ଥର ରୂପ ରସ ଗନ୍ଧ [illegible] ଦର୍ଶନ, ସ୍ପର୍ଶବସ୍ତୁର [illegible] ନାମ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ।

ବାକ୍—କଣ୍ଠ ତାଲୁ ପ୍ରଭୃତି ସ୍ଥାନସ୍ଥିତ ବର୍ଣ୍ଣ-ହେତୁ-ଯନ୍ତ୍ରବିଶେଷ । ପାଣି ପାଦ ଦୃଶ୍ୟମାନ ହସ୍ତ ପଦ ନୁହେ । ପକ୍ଷବାତଗ୍ରସ୍ତ ରୋଗୀର ହସ୍ତ ପଦ ଥିଲେହେଁ ତାହା ଅକର୍ମ୍ମଣ୍ୟ, ଯାହାର ଅଭାବରେ ଏହି ଅକର୍ମ୍ମଣ୍ୟତା ଜନ୍ମେ ତାହାହିଁ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ।

ସଙ୍କଳ୍ପ—ସମ୍ୟକ୍ କଳ୍ପନା—ମନର ବୃତ୍ତି । ଜ୍ଞାନେନ୍ଦ୍ରିୟ ଓ କର୍ମ୍ମେନ୍ଦ୍ରିୟ ଉଭୟର କାର୍ଯ୍ୟରେ ମନ ସହାୟ । ମନର ବିନା ସାହାଯ୍ୟରେ ଜ୍ଞାନେନ୍ଦ୍ରିୟ ଜ୍ଞାନ ଜନ୍ମାଇ ପାରେ ନାହିଁ, କର୍ମ୍ମେନ୍ଦ୍ରିୟ କର୍ମ୍ମ ସାଧନରେ ସମର୍ଥ ହୁଏ ନାହିଁ । ଏହି କାରଣରୁ ମନକୁ ଉଭୟ ଇନ୍ଦ୍ରିୟସ୍ୱରୂପ ବୋଲାଯାଏ । ସଙ୍କଳ୍ପର ଅର୍ଥ ସାଧାରଣ ଓ ଅସାଧାରଣରୂପେ ବସ୍ତୁ ନିଶ୍ଚୟ । ଏହା ଘଟ, ଏହା ନିଶ୍ଚୟ, ସାଧାରଣ ମୃତ୍ତିକାରୂପ ଏବଂ—ଅସାଧାରଣ କମ୍ବୁଗ୍ରୀବାରୂପ, ଅର୍ଥାତ୍ ବିଶେଷ ଆକାର ଉଭୟରୂପକୁ ଗ୍ରହଣ କରି ଉତ୍ଥିତ ହୁଏ । ରୂପ, ରସ, ଗନ୍ଧ, ସ୍ପର୍ଶ ଓ ଶବ୍ଦର ଆଲୋଚନା—ପଞ୍ଚଜ୍ଞାନେନ୍ଦ୍ରିୟର ବୃତ୍ତି । ବଚନ ଗ୍ରହଣ, ଗମନ, ଉତ୍ସର୍ଗ ଓ ଆନନ୍ଦ—ପଞ୍ଚକର୍ମ୍ମେନ୍ଦ୍ରିୟର ବୃତ୍ତି । ଦୂରରୁ କୌଣସି ପଦାର୍ଥ ଦେଖି ବୁଝିଲେ ଏହା ବସ୍ତୁ, କିନ୍ତୁ ତାହା ମନୁଷ୍ୟ କି ପଶୁ, କି ବୃକ୍ଷ, କିଛି ବୁଝାଗଲା ନାହିଁ । ବସ୍ତୁ, ଏହି ଜ୍ଞାନ ଆଲୋଚନ । ବିଶେଷ ପରିଚୟ ଯାହା, ତାହା ସଙ୍କଳ୍ପ—ମନର ଧର୍ମ୍ମ । ଅନ୍ତଃକରଣର ଲକ୍ଷଣ— ଅଧ୍ୟବସାୟ, ଅଭିମାନ ଓ ସଂକଳ୍ପ, ଅସାଧାରଣ ବୃତ୍ତି । ବସ୍ତୁର ରୂପ ରସ ପ୍ରଭୃତି ପାଞ୍ଚୋଟି ଗୁଣ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଗୁଣ ମନୁଷ୍ୟ ଜ୍ଞାନର ଅଗୋଚର । ଦର୍ଶନାଦି ପଞ୍ଚେନ୍ଦ୍ରିୟ ରୂପ, ରସ, ଗନ୍ଧ, ସ୍ପର୍ଶ ଓ ଶବ୍ଦ ଏହି ପାଞ୍ଚପ୍ରକାର ଜ୍ଞାନର କେବଳ ମାର୍ଗମାତ୍ର ଅଟେ । ବସ୍ତୁର ବିଶେଷ ପରି-ଚୟ, ଭଲମନ୍ଦ, ନ୍ୟାୟାନ୍ୟାୟ, ଧର୍ମ୍ମାଧର୍ମ୍ମ, ଅଦ୍ଭୁତତ୍ୱ, [illegible] ପ୍ରଭୃତିର ଜ୍ଞାନୋପଲବ୍ଧି ଅନ୍ତରିନ୍ଦ୍ରିୟର କାର୍ଯ୍ୟ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଇନ୍ଦ୍ରିୟର ବୃତ୍ତି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର । ଏହାର କାର୍ଯ୍ୟ ଅନ୍ୟଦ୍ୱାରା ସମ୍ପନ୍ନ ହୁଏ ନାହିଁ । ଜନ୍ମାନ୍ଧ ବ୍ୟକ୍ତି ବସ୍ତୁର ରୂପ [illegible] ବର୍ଣ୍ଣର ଶବ୍ଦଜ୍ଞାନରୁ [illegible] ।

Digitized by srujanika@gmail.com

(Will) କାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ, ପ୍ରାଣୀକୁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ କରାଏ ; ମନ (Mind) ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସହିତ ସମ୍ମିଳିତ ନ ହେଲେ କୌଣସି ବିଷୟର [illegible] ନ ହୁଏ ପାରି । କୌଣସି ଏକ [illegible] ମନ ନିବିଷ୍ଟ ଥିଲେ ତତ୍କାଳୀନ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଇନ୍ଦ୍ରିୟଗ୍ରାହ୍ୟ ବସ୍ତୁର ଜ୍ଞାନ ଉପଲବ୍ଧି କରି ହୁଏ ନାହିଁ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷ ମନୋଯୋଗପୂର୍ବକ କୌଣସି ପୁସ୍ତକ ପଢୁଥିଲେ, ସେ ତତ୍କାଳୀନ କୌଣସି ପାର୍ଶ୍ୱୋତ୍ଥିତ ଶବ୍ଦ ଶୁଣିବାକୁ ଅସମର୍ଥ ହୁଏ, ଅର୍ଥାତ୍ ତତ୍ସମ୍ବନ୍ଧରେ ତାହାର ସମ୍ୟକ୍ ଜ୍ଞାନ ଜନ୍ମେ ନାହିଁ ।

ମନୁଷ୍ୟ, ପଶୁ, ପକ୍ଷୀ, କୀଟ, ପତଙ୍ଗ ପ୍ରଭୃତି ସମସ୍ତପ୍ରକାର ପ୍ରାଣୀ ଯେ ସମସ୍ତ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସେନ ଜାତ ହୁଅନ୍ତି, ତାହା ନୁହେ । କାହାରି ଜନ୍ମରୁ କୌଣସି ଇନ୍ଦ୍ରିୟର ଅଭାବ ଘଟିଥାଏ । ଜନ୍ମ ପରେ ମଧ୍ୟ କାହାରି କୌଣସି ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ନଷ୍ଟ ହୋଇଯାଏ । କୌଣସି ପ୍ରାଣୀର ଏକ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସ୍ୱଭାବତଃ ଦଉଟି ଇନ୍ଦ୍ରିୟର କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥାଏ, ଯଥା— ସର୍ପ, ଏହାର ଅନ୍ୟ ନାମ ଚକ୍ଷୁଶ୍ରବା । ସର୍ପର କର୍ଣ୍ଣ ନାହିଁ, ତାହାର ଚକ୍ଷୁ ଦର୍ଶନ ଓ ଶ୍ରବଣ ଉଭୟ ଇନ୍ଦ୍ରିୟର କାର୍ଯ୍ୟ କରେ । କେହି କେହି ପାରନ୍ତି ନ୍ଦ୍ରିଲତା (ଜଥ) ର କୌଣସି ବା ସମସ୍ତ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଲକ୍ଷିତ ହୁଏ ନାହିଁ । ତାହାର-ଅବଶ୍ୟ କେତେକ ଅଛି । ତଦ୍ୱାରା ଯେ ଉକ୍ତ ଜୀବୋ-ଚିତ କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପନ୍ନ ନ ହୁଏ, ଏହା କେମନ୍ତେ ବୋଲି ପାରୁଁ ? ମନୁଷ୍ୟ, ପଶୁ, ପକ୍ଷୀ, ନଦୀ, ପର୍ବତ, ବାୟୁ, ପ୍ରଭୃତି ନିଖିଳ ସଜୀବ ଓ ନିର୍ଜୀବ ପଦାର୍ଥହିଁ ଇନ୍ଦ୍ରିୟଗ୍ରାହ୍ୟ ଭୋଗ୍ୟ-ବସ୍ତୁ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ବସ୍ତୁ ପ୍ରୀତି ଉତ୍ପାଦନ କରି ପାରେ । ଯେଉଁ ଭୋଗ୍ୟବସ୍ତୁ ପ୍ରତି ମନ ଆକୃଷ୍ଟ ହୁଏ, ତାହା ପ୍ରୀତି-ଜନକ । ଶାରଦୀୟ ପୂର୍ଣ୍ଣେନ୍ଦୁ ଦର୍ଶନରେ ଓ ତାହାର ସୁସ୍ନିଗ୍ଧ ବିମଳ ଚନ୍ଦ୍ରିକା ସ୍ପର୍ଶନରେ କାହାର ମନ ବିମୁଗ୍ଧ ଓ ଶରୀର ପୁଲକିତ ନ ହୁଏ? ସେହି ବିମୁଗ୍ଧତା ପ୍ରୀତି ବା ଆନନ୍ଦଜନକ । ସୁତରାଂ ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଦେଖି ଚିତ୍ତରେ ପ୍ରୀତି ବା ତୃପ୍ତି ଜାତ ହେଲା ବୋଲାଯିବ । କୁହୁ ନିଶାରେ ଝିଣାର ଝଙ୍କାର ଓ ବସନ୍ତ ପ୍ରାରମ୍ଭରେ କୋକିଳର କଳ-ବାଣୀ ଚିତ୍ତରେ ବିଶେଷ ସୁଖୋତ୍ପାଦନ କରେ । ସେହି ସୁଖର ନାମ ପ୍ରୀତି । ଏହିପରି ପ୍ରତ୍ୟେକ ଇନ୍ଦ୍ରିୟଗୋଚର ବିଷୟଦ୍ୱାରା ପ୍ରୀତି ଜାତ ହୋଇଥାଏ । ପ୍ରୀତି ମନୁଷ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ସମୁଦ୍ଭୂତ ହୋଇଥାଏ, ଏପରି କାହାରି ମନରେ ଧାରଣା ହୋଇଥାଏ, କିନ୍ତୁ ତାହା [illegible] ଜାତ ହେବାର ଲକ୍ଷିତ ହୁଏ । ବନ୍ଧୁତତ୍ତ୍ୱକିନିରୀକ୍ଷଣ କରି ଗାଈ କି ଅନନ୍ଦ ଅନୁଭବ କରେ ନାହିଁ ? ଶୁକକୁ ଦେଖି ଶାରୀ କି ତୃପ୍ତି ବୋଧ କରେ ନାହିଁ ? ଶୃଗଲପକ୍ଷ ଶୃଗ କି ଗୋଟିଏ ଶୃଗଲ ଏକା ରହି ଥାରେ ? ଏକ ଶ୍ରେଣୀର ପ୍ରାଣୀ ଏକତ୍ର ରହିବାକୁ ମୁଖ ମଣନ୍ତି ନାହିଁ କି ? ସମାଜବାସରେ ସମସ୍ତପ୍ରକାର ପ୍ରାଣୀ ସୁଖାନୁଭବ କରିଥାନ୍ତି । ପୁଣି ଭିନ୍ନ ଶ୍ରେଣୀର ଜୀବମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯେ ପ୍ରୀତି ଜାତ ନ ହୁଏ [illegible] "ଦେଖି ନବକ୍ଷ [illegible] ଆନନ୍ଦର ଉଦ୍ରେକ ନ ହୁଏ ? ମେଘାଚ୍ଛନ୍ନପର୍ବତ, କମଳ-ସରୋବର, ପୁଷ୍ପୋଦ୍ୟାନ, ହରିଣୀଶାବକ, ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ ପ୍ରଭୃତି ନିରୀକ୍ଷଣ କରି ମନୁଷ୍ୟ ଅକଥନୀୟ ପ୍ରମୋଦ ଅନୁଭବ କରେ । ଜୀବଜଗତ ଓ ଜଡ଼ଜଗତ ଉଭୟହିଁ ପ୍ରୀତିର କ୍ଷେତ୍ର ।

" ଅଭ୍ୟାସାଦଭିମାନାଚ୍ଚ ତଥା ସମ୍ଭୋଗାଦପି, ବିଷୟେ-ଭ୍ୟଶ୍ଚ ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାଃ ବିଦୁଃ ପ୍ରୀତିଂ ଚତୁର୍ବିଧାଂ " ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞମାନେ ପ୍ରୀତି ଚତୁର୍ବିଧ ବୋଲି ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଅଛନ୍ତି । ଅଭ୍ୟାସ, (ପ୍ରଣୟ) ଅଭିମାନ (ଅହଙ୍କାର) ସମ୍ଭୋଗାଦି (ବିଶ୍ୱାସ) ଏବଂ ବିଷୟ (ଇନ୍ଦ୍ରିୟଗ୍ରାହ୍ୟ ବସ୍ତୁ) ବଶତଃ ପ୍ରୀତି ଜାତ ହୋଇଥାଏ । ଏକାତ୍ମକ ପ୍ରାଣୀ ଏକତ୍ରେ ଅନେକ କାଳ ବାସ ବା କାର୍ଯ୍ୟ କଲେ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଣୟ ଜାତ ହୁଏ, ଯଥା—ପିତାପୁତ୍ର, ଭ୍ରାତାଭଗ୍ନୀ, ସ୍ତ୍ରୀପୁରୁଷ, ବନ୍ଧୁବନ୍ଧୁ ଇତ୍ୟାଦି । କୌଣସି ପ୍ରାଣୀ ଏକ ସ୍ଥାନରେ ବହୁଦିନ ରହିଲେ ଅବା କୌଣସି ପଦାର୍ଥ ବହୁଦିନ ବ୍ୟବହାର କଲେ ସେହି ସ୍ଥାନ ବା ପଦାର୍ଥ ପ୍ରତି ତାହାର ମାୟା ବା ପ୍ରୀତି ଜାତ ହେବାର ଲକ୍ଷିତ ହୁଏ । କୌଣସି ପ୍ରାଣୀର ଅଭିମାନ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସେ ପ୍ରୀତି ଅନୁଭବ କରେ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଧନ ଜନ ଯୌବନର ଅହଙ୍କାରୀ, ତାହାର ଧନ ଜନ ଯୌବନ ପ୍ରତି ବିଶେଷ ପ୍ରୀତି । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି [illegible] ରେ ସମ୍ଭୋଗାଦି ବା ବିଶ୍ୱାସ ଥିଲେ ସେଠାରେ [illegible]

Digitized by srujanika@gmail.com

କୌଣସି ବଣିକ ସହିତ ତୁମ୍ଭର କାରବାର ଥିବାରୁ ଉଭୟ ମଧ୍ୟରେ ସବିଶେଷ ବିଶ୍ୱାସ ଜନ୍ମିଅଛି । ସେହି ବିଶ୍ୱାସଜନିତ ଆନନ୍ଦର ନାମ [illegible] ପୂର୍ବେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । ଅର୍ଥାତ୍ ଇନ୍ଦ୍ରିୟଗ୍ରାହ୍ୟ ରୂପ ରସ ପ୍ରଭୃତି ଭୋଗ୍ୟବସ୍ତୁଜନିତ ପ୍ରୀତି ପ୍ରାଣୀଚିତ୍ତରେ ଉଦ୍ଭୂତ ହୋଇଥାଏ ।

ପ୍ରୀତିର ପାତ୍ରାପାତ୍ର ବିଚାର ନାହିଁ । ସେଥିପାଇଁ ଇଂରେଜମାନେ ପ୍ରୀତି ଅନ୍ଧ (Love is blind) ବୋଲି କହିଥାନ୍ତି । ସମସ୍ତଙ୍କର ରୁଚି, ବସ୍ତୁଜ୍ଞାନ ବା [illegible] ସମାନ ନୁହେଁ । ଯେଉଁ ବସ୍ତୁକୁ ମୁଁ ସୁନ୍ଦର ମନେ, ତାହା ତୁମ୍ଭ ପକ୍ଷରେ ଘୃଣ୍ୟ କୁତ୍ସିତ ହୋଇପାରେ, ମୁ ଅପ୍ରିୟ, ତୁମ୍ଭ ପକ୍ଷରେ ଅତି ଘୃଣ୍ୟ । ମୋର ଧର୍ମ୍ମ-ଶାସ୍ତ୍ର ପାଠରେ ବିଶେଷ ପ୍ରବୃତ୍ତି, ତୁମ୍ଭେ ତାହା ଘୃଣା କରି ଉପନ୍ୟାସ ପଢିବାକୁ ଭଲ ପାଅ । ଜୋକନଦ ଦର୍ଶନରେ ମୋ ମନରେ ଅତୀବ ଆନନ୍ଦ ଜାତ ହୁଏ, ତାହା ଦେଖି ତୁମ୍ଭେ ଆଦୌ ଆନନ୍ଦ ଅନୁଭବ କର ନାହିଁ, ବରଞ୍ଚ ଇନ୍ଦୀବର ଦେଖି ବିଶେଷ ତୃପ୍ତି ଲାଭ କରିଥାଅ ଅଥବା ଜୋକ-ନଦ ଅପେକ୍ଷା ଇନ୍ଦୀବର ଦର୍ଶନରେ ତୁମ୍ଭେ ମନରେ ଅଧିକ-ତର ସୁଖ ବୋଧ କର । ମାନସିକବୃତ୍ତି, ତାହାର ପରି-ଚାଳନା ଓ ବୋଧଶକ୍ତିର ତାରତମ୍ୟାନୁସାରେ ପ୍ରୀତି-ବୋଧର ତାରତମ୍ୟ ଘଟିଥାଏ । ପ୍ରାଣୀଭେଦରେ ରୁଚି-ଭେଦ । ପିତାପୁତ୍ର, ଭ୍ରାତାଭଗ୍ନୀ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ପ୍ରୀତି ଉକ୍ତ ନୈକଟ୍ୟବଶତଃ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରାଣୀ ଓ ଜଡ଼ପଦାର୍ଥ-ଜନିତ ପ୍ରୀତି ଅପେକ୍ଷା ଅଧିକତର ଦୃଢ଼ ଓ ଘନୀଭୂତ । ସେମାନଙ୍କର ଅଭାବ ବା ବିନାଶ ଘଟିଲା ହେଲେ ମନ ଯେପରି ଦୁଃଖିତ, କ୍ଷୋଭିତ ଓ ଶୋକାନ୍ୱିତ ହୁଏ, ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରିୟ ଜୀବଜନ୍ତୁ ଓ ଜଡ଼ପଦାର୍ଥର ଅଭାବ ବା ବିନାଶରେ ତତ୍ତ୍ୱ ତତ୍ତ୍ୱରୁ ଶୋକାନ୍ୱିତ ହୁଏ ନାହିଁ । ଦାର୍ଶ-ନିକ ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କ ମତରେ ଉଚ୍ଚତମ ଶ୍ରେଣୀର ପ୍ରାଣୀ ଅର୍ଥାତ୍ ମନୁଷ୍ୟର ଅଭାବ ପୂରଣ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ମନୁଷ୍ୟ କର୍ତ୍ତୃକ ହୋଇପାରେ ନାହିଁ । ନବରତ୍ନ ପଣ୍ଡିତବର୍ଗ, ସେକ୍ଷପୀୟର ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ ଅଭାବ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କେହି ପୂରଣ [illegible] ସମ୍ବନ୍ଧରେ ପ୍ରୀତି ଅଧିକ ଦୃଢ଼ ଏବଂ ଅଭାବରେ ତତ୍ତ୍ୱଅନୁଭୂତ ହୁଏ । ପ୍ରୀତିର ପରିମାଣ ଯେତେ ଅଧିକ, ତଦଭାବରେ ଦୁଃଖର ପରିମାଣ ତେତେ ଅଧିକ । ପରିମାଣାନୁଯାୟୀ ସୁଖ ଦୁଃଖା-[illegible] ବିନାଶରେ ଯେଉଁ ପରିମାଣରେ ଦୁଃଖାନୁଭୂତ ହୁଏ, ପ୍ରିୟ କୁକୁରଟିର ବିନା-ଶରେ ତହ ପରିମାଣରେ ଦୁଃଖାନୁଭୂତ କଦାପିହ ହୁଏ ନାହିଁ । ତତ୍ତ୍ୱହ କୌଣସି ଜଡ଼ ପଦାର୍ଥ—ମୁଦ୍ରିକା, ଶାଲ, ଛତ୍ର, ଯଷ୍ଟି, ପୁସ୍ତକ ଆଦି ହଜିଗଲେ ବା ବିନଷ୍ଟ ହେଲେ କ୍ଷଣକାଳ ପାଇଁ ଅଭାବଜନିତ ମନସ୍ତାପ ବୋଧ ହେଲେହେଁ, ଶୀଘ୍ର ତାହାର ଅଭାବପୂରଣ ହୋଇ-ଥାଏ ।

କବିବର ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜ ପ୍ରୀତି ଅଭେଦ (ଅବିଚ୍ଛେଦ) ବୋଲି ଏକ ସ୍ଥାନରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଅଛନ୍ତି;—

" କେତେଦୂରେ ଚନ୍ଦ୍ର କେତେଦୂରେ କୁମୁଦିନୀ,
ପ୍ରୀତି ଅଭେଦ ତାଙ୍କର । "

ଚନ୍ଦ୍ରର ଆକର୍ଷଣ, ଚନ୍ଦ୍ରକାର ସ୍ନିଗ୍ଧତା ଅବା ନିଶାର ଶୈତ୍ୟଗୁଣବଶତଃ କୁମୁଦ ରାତିରେ ପ୍ରସ୍ଫୁଟିତ ହୁଏ । ଅମାବସ୍ୟା ନିଶାରେ ନିଶାକର ଉଦିତ ନ ହେଲେ ମୁଦ୍ରା କୁମୁଦ ଅପ୍ରସ୍ଫୁଟିତ ରହେ ନାହିଁ । ଚନ୍ଦ୍ର-ଉଦୟ ହେଉ ବା ନ ହେଉ ରାତି (ସୂର୍ଯ୍ୟତାପାଭାବ) ହେଲେ କୁମୁଦ ଚିରକାଳ ବିକଶିତ ହୋଇଥାଏ । ସୁତରାଂ ରାତି ସହିତ କୁମୁଦ-ପ୍ରସ୍ଫୁଟନର ବିଶେଷ ସମ୍ବନ୍ଧ ଅଛି । କିନ୍ତୁ ଚନ୍ଦ୍ରକୁ ବଲ୍ଲଭ ଓ କୁମୁଦିନୀକୁ ତାହାର ବଲ୍ଲଭୀ ଓ ଉଭ-ୟର ପ୍ରୀତି (ସମ୍ବନ୍ଧ) କୁ ଅଭେଦ ଅର୍ଥାତ୍ ବିଚ୍ଛେଦ-ହୀନ ବା ଚିରସ୍ଥାୟୀ ବୋଲି ଉପମାଚ୍ଛଳରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ତାହାଙ୍କର ନାୟକ ଓ ନାୟିକା ପରସ୍ପର ଯେତେଦୂରରେ ଅବସ୍ଥାନ କଲେହେଁ ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରୀତି ଅଭେଦ ବୋଲି ଲେଖିଅଛନ୍ତି ।

ଅଭିମନ୍ୟୁ ସାମନ୍ତ ସିଂହାରଙ୍କ ମତରେ, ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷର ପ୍ରୀତି " ପଞ୍ଚ ବିଷୟେ ପଞ୍ଚେନ୍ଦ୍ରିୟ ଲୋଭି । ପଞ୍ଚ ଭୌତିକ ବିକାରକୁ ଲଭି । ପଞ୍ଚରସ ସାର ଏ ଘେନ ଘେନ । ଏ ପାଞ୍ଚରସେ ମଧୁର ପ୍ରଧାନ । ରତିସଙ୍ଗ ପ୍ରୀତି । ପ୍ରୀତି ନ ହୁଏ ନ ଶୋଇଲ ରତି ।" " ପ୍ରୀତିରେ ଦାନ ଲାଭ ସମ ସର । ପୋତବଣିକର ଲୋଭିତ ପର । ପ୍ରୀତି ଯେ ବଣିଜ ପସରା ପର । ଗ୍ରାହକ ଲଛା ଦ୍ରବ୍ୟ ଦିଏ

Digitized by srujanika@gmail.com

କରି । ଭୁଲନା ଭୁଲକୁ ଦ୍ରବ୍ୟ ମୂଲକୁ । ଭାବ ବହୁଲାଙ୍ଗୀ-ପ୍ରୀତି-ଭାବକୁ । ଅନୁପାନଯୋଗେ । ଏକ ଔଷଧ ହିତ ନାନାରୋଗେ ”

ଜାତ ହୋଇଥାଏ । ରତିରୁ ପ୍ରୀତି ନ ପ୍ରୀତିରୁ ରତି, ତାହା ରତିଶାସ୍ତ୍ରବିଶାରଦ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ବିଚାରାଧୀନ । କିନ୍ତୁ ବୃକ୍ଷରୁ ବୀଜ, ବୀଜରୁ ବୃକ୍ଷ ସଦୃଶ ପ୍ରୀତିରୁ ରତି, ରତିରୁ ପ୍ରୀତି, ବୁଝିବାକୁ ହେବ । ସ୍ତ୍ରୀ-ପୁରୁଷର ପ୍ରୀତି ପ୍ରୟୋ-ଜନାର୍ଥିକା । ନାନା ବିଷୟର ପ୍ରୟୋଜନ ସାଧନାର୍ଥେ ସ୍ତ୍ରୀ ସହ ପ୍ରୀତିର ପରିମାଣ ଅଧିକ ହୋଇଥାଏ । ଏତତ୍ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଆମର ସ୍ତ୍ରୀ-ପୁରୁଷ ଶୀର୍ଷକ ପ୍ରବନ୍ଧରେ ଆଭାସ ଦିଆ ଯାଇଅଛି ।

କେହି ପ୍ରୀତିକୁ ଅକ୍ଷୟ, ଅବ୍ୟୟ, ଅଚିନ୍ତ୍ୟ, ଅବ୍ୟକ୍ତ, ନିତ୍ୟ ବୋଲି କହିଥାନ୍ତି । ସେପରି ପ୍ରୀତି ଜୀବ ଓ ଜଡ଼ ମଧ୍ୟରେ ହେବାର ସମ୍ଭବ ନୁହେ, ହେଲେ ତାହା କେବଳ ଆତ୍ମାର ପରମାତ୍ମା ସହିତ ସମ୍ଭବ ହୋଇପାରେ । ଯେତେ-ବେଳେ ନିଖିଳ ସୂକ୍ଷ୍ମ ବସ୍ତୁ ବିନାଶଶୀଳ, ସେପରି ସ୍ଥୂଳେ ସୂକ୍ଷ୍ମ ବସ୍ତୁ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରୀତି କିପରି ଅକ୍ଷୟ, ନିତ୍ୟ ହୋଇ ପାରେ ? ପ୍ରୀତି ବା ତୃପ୍ତି ବୋଲିଲେ ଏକାଧିକ ବସ୍ତୁ ବୁଝାଏ । ଆତ୍ମା ପରମାତ୍ମା ସହିତ ମିଳିତ ହେଲେ ଆଉ ଏକାଧିକତ୍ୱ ରହେ ନାହିଁ । ଯୋଗ ଓ ଧର୍ମ୍ମ ଏହି ପ୍ରବନ୍ଧର ଆଲୋଚ୍ୟ ବିଷୟ ନ ଥିବାରୁ ତତ୍ସମ୍ବନ୍ଧରେ କିଛି ନ କହି କ୍ଷାନ୍ତ ହେଲି ।

ନୂରଜାହାନ ।

ଯେଉଁ ନୂର୍ ଜାହାନ୍ ଏକ ସମୟରେ ଭାରତ ସମ୍ରାଟ ଜାହାଙ୍ଗୀରଙ୍କର ସାମ୍ରାଜ୍ଞୀ ହୋଇ ମୁଗଲ ସିଂହାସନର ଶୋଭା ବର୍ଦ୍ଧନ କରିଥିଲା, ଯାହାର ଅସାଧାରଣ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ବୁଦ୍ଧିମତ୍ତା ଏବଂ ଚତୁରତାର ମୋହିନୀ ଶକ୍ତି ବଳରେ ଅନ-

[illegible] ମନୁଷ୍ୟତା ଲୁପ୍ତ ପ୍ରାୟ ହୋଇଥିଲା, ସେହି ନାରୀକୁଳଶିରୋମଣି ପରମାସୁନ୍ଦରୀ ଗୁଜା ଆସ୍ତାସ୍‌ଙ୍କର ଔରସରେ ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲା । ଗୁଜା ଆସ୍ତସ୍ ପର୍ଶ୍ୟ ଟାଟରୀର ଅଧିବାସୀ ଥିଲେ । ଧାର୍ମିକ ସଂଭ୍ରାନ୍ତ ବଂଶରେ ଜନ୍ମ ହୋଇଥିବାରୁ ତାହାଙ୍କର ଦରିଦ୍ରତା ପ୍ରତ୍ୟହ ତାହା-ଙ୍କର ମର୍ମ୍ମେ ମର୍ମ୍ମେ ପୀଡ଼ା ଦେଉଥିଲା । ପିତାଙ୍କର ଯତ୍ନରେ କିଞ୍ଚିତ ବିଦ୍ୟା ଲାଭ କରିଥିଲେ ସତ୍ୟ, ମାତ୍ର ସ୍ୱଦେଶରେ ସାମାନ୍ୟ ଉଦର ପୂରଣର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବାକୁ ଥିଲେ । ନିଜେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦରିଦ୍ର—କିନ୍ତୁ ପ୍ରୀତି ଅବସ୍ଥାର ଅପେକ୍ଷା କରେ ନାହିଁ, ଗୁଜା ଆସ୍ତସ୍ ଜଣେ ଦରିଦ୍ର ବଣିଆ ସୁନ୍ଦରୀର ପ୍ରଣୟ ପାଶରେ ଆବଦ୍ଧ ହୋଇ ତାହାଙ୍କୁ ବିବାହ କରିଥିଲେ । ଅନନ୍ତର ନିର୍ଦ୍ଧନ ହୋଇ ଅତ୍ୟନ୍ତ ହୀନଭାବରେ ବନ୍ଧୁ ସମାଜରେ ଭିକ୍ଷାବୃତ୍ତି ପୀଡ଼ାଦାୟକ ଜାଣି, ଗୁଜା ଆସ୍ତସ ଉଦ୍ଭବସ୍ଥାନ ଭାରତଭୂମିରେ ଧନୋପାର୍ଜ୍ଜନର ଉପାୟ ଦେଖିବା ସକାଶେ କୃତସଂକଳ୍ପ ହୋଇଥିଲେ । ସେହି କାଳରେ ଭାରତବର୍ଷ ପଠାଣମାନଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ବିଳାସ କ୍ଷେତ୍ର । ଅଳ୍ପ ଆୟାସରେ ପଠାଣମାନେ ଭାରତରେ ଅର୍ଥୋପାର୍ଜ୍ଜନ କରି ସ୍ୱଦେଶକୁ ବଡ଼ ଲୋକ ହୋଇ ଫେରି ଯାଉଥିଲେ । ହିନ୍ଦୁ ଜାତିର ଅଧଃପତନ ସଙ୍ଗେ ଭାରତ ବର୍ଷ ଶିକାର କ୍ଷେତ୍ର ଏବଂ ଭାରତଲକ୍ଷ୍ମୀ ପ୍ରଧାନ ଲକ୍ଷ୍ୟ ସ୍ଥଳ । ହୀନ ଦରିଦ୍ର ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଭାରତକୁ ଯାଇ ଧନବାନ୍ ହୋଇ ଫେରି ଆସୁଅଛନ୍ତି ଦେଖି ଗୁଜାଆସ୍ତସଙ୍କର ମନ ଭାରତ ଆଡ଼କୁ ପ୍ରବଳ ଭାବରେ ଆକୃଷ୍ଟ ହେଲା । ସ୍ୱଦେଶରେ ଉଦର ଜ୍ୱାଳାରେ ପ୍ରପୀଡ଼ିତ ହୋଇ ଦିନେ ଗୋପନୀୟ ଭାବରେ ଗୁଜାଆସ୍ତସ ନିଜର ପୂର୍ଣ୍ଣଗର୍ଭା ପତ୍ନୀଙ୍କୁ ସଙ୍ଗରେ ଘେନି ଭାରତ ଅଭିମୁଖରେ ଯାତ୍ରାକଲେ । ଗୋଟିଏ କଙ୍କାଳାବଶିଷ୍ଟ ଅଶ୍ୱ, ଏବଂ ଘରର କିଛିପରି ସାମଗ୍ରୀ ବିକ୍ରୟ କରି ଆଣିଥିବା କେତୋଟି ମୁଦ୍ରା ତାହାଙ୍କର ପଥର ଅବଲମ୍ବନ ଥିଲା । ପତ୍ନୀକୁ ଅଶ୍ୱ ଉପରେ ବସାଇ ସ୍ୱୟଂ ପଦବ୍ରଜରେ ଗମନ କଲେ । ପଥରେ ଯେଉଁ ଦୁଃଖ ଭୋଗ କ[illegible]

ଅଳ୍ପଦିନ ମଧ୍ୟରେ ଆଣିଥିବା ମୁଦ୍ରା କେତୋଟି

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅହ୍ଲାଦ ବ୍ୟୟରେ ଶେଷ ହୋଇ ଗଲା । ଗର୍ଭଭାରବଶତଃ ଗୃଜା ଆୟାସଙ୍କର ପତ୍ନୀ ଅଶ୍ୱ ପୃଷ୍ଠରେ ବେଳେ ବେଳେ ବସି ପାରୁ ନ ଥିଲେ । ପଥଶ୍ରାନ୍ତରେ ବାରମ୍ବାର ବସି ପଡୁଥିଲେ । ଅର୍ଥହୀନ ହେବାରୁ ଗୃଜା ଆୟାସ ଶେଷକୁ ଭିକ୍ଷା କରି ନିଜର ଏବଂ ପତ୍ନୀଙ୍କର କ୍ଷୁଧାଶାନ୍ତି କରିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ଅନନ୍ତର ମୁସଲମାନଙ୍କର ଭାରତ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଏବଂ ଟାଟରୀ ସୀମା ପ୍ରଦେଶରେ ଉପନୀତ ହୋଇ ଦେଖିଲେ ଯେ ସ୍ଥାନଟି ନିର୍ଜନ, ମନୁଷ୍ୟ ଅବାସ ଶୂନ୍ୟ ଭୀଷଣ ଅରଣ୍ୟ ସଂକୁଳ । ଫେରି ଯିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କଲେ ମୃତ୍ୟୁ ଅବଶ୍ୟମ୍ଭାବୀ, ଅଗ୍ରସର ହେବାକୁ ଇଚ୍ଛା କଲେ ଅନାହାର ଜନିତ ମରଣ ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ । ଆୟାସ୍ ବିଗତ ଦିବସତ୍ରୟ ପତ୍ନୀସହ ଉପବାସ କରି ଅଛନ୍ତି । ଏହି କାଳରେ ପତ୍ନୀଙ୍କର ପ୍ରସବ ବେଦନା ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ଦୁଃଖର ସୀମା ରହିଲାନାହିଁ । କ୍ଲେଶରେ ଜନ୍ମଭୂମି ପରିତ୍ୟାଗ କରି ସ୍ୱର୍ଗ ଭବନ ତୁଲ୍ୟ ନିଜର ଦରିଦ୍ର କୁଟୀରକୁ ଅବହେଳା କରି ଧନ ମଣ୍ଡିତକାରେ ସନ୍ତରଣ କରୁଥିବାରୁ ଗୃଜା ଆୟାସ ନିଜର ପତ୍ନୀଙ୍କଠାରୁ ନାନାପ୍ରକାର ଭର୍ତ୍ସନା ସହ୍ୟ କଲେ । କିନ୍ତୁ କପୋଳରେ ହସ୍ତ ରଖି ସମସ୍ତ କଟୁ ବାକ୍ୟ ନୀରବ ଭାବରେ ଶ୍ରବଣ କଲେ । କ୍ରମେ ପତ୍ନୀଙ୍କର ପ୍ରସବ ବେଦନା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅନୁଭୂତ ହେଲା ଏବଂ ଅଳ୍ପକାଳ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ କନ୍ୟା-ସନ୍ତାନ ପ୍ରସବ କରି ଆୟାସ ପତ୍ନୀ ମୂର୍ଚ୍ଛିତା ହେଲେ । ଗୃଜା ଆୟାସ ନିଜର ଏବଂ ପତ୍ନୀର ପ୍ରାଣ କ୍ଷୁଧାର କରାଳକବଳରୁ ରକ୍ଷା କରିବାକୁ ଅକ୍ଷମ ଥିଲେ, ବର୍ତ୍ତମାନ ଆଉ ଗୋଟିଏ ପ୍ରାଣ ତାହାଙ୍କଠାରେ ଅର୍ପିତ ହେଲା । ଈଶ୍ୱର କୃପା ବ୍ୟତୀତ ଆଉ ଭରସା ନାହିଁ । ପତ୍ନୀଙ୍କ ମୂର୍ଚ୍ଛା ଭଙ୍ଗ ହେଲାରୁ କିଞ୍ଚିତ ଆଶ୍ୱସ୍ତ ହେଲେ । ତିନିଦିନ ଉପବାସର କଷ୍ଟ ପତ୍ନୀଙ୍କୁ ଜର୍ଜ୍ଜରିତ କରିଅଛି । ହସ୍ତ ପଦ ଅବସନ୍ନ ହୋଇ ଯାଇଅଛି । ସେହି ଜନଶୂନ୍ୟ ସ୍ଥାନରେ କାହାଠାରୁ ଭିକ୍ଷା କରିବେ? ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଜଙ୍ଗଲ ମଧ୍ୟରୁ ଯେ କୌଣସି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ବ୍ୟାଘ୍ର ଭଲ୍ଲୁକ ପ୍ରଭୃତି ଦୁଷ୍ଟ ଜନ୍ତୁ ଆସି ପାରନ୍ତି । ଅନେକ ତର୍କ ବିତର୍କ ପରେ ଗୃଜା ଆୟାସ ସ୍ଥିର କଲେ ଯେ କନ୍ୟାଟିକୁ ପଥମଧ୍ୟରେ ଶୁଆଇ ଦେଇ ଭାରତ [illegible] ପତ୍ନୀସହ ଯାତ୍ରା କରିବା ବିଧେୟ । ଏହି [illegible] ପ୍ରକାରରେ ପ୍ରସୂତିଙ୍କୁ ସମ୍ଭବ କରାଇବା ସହଜ ହୋଇ ନ ଥିଲା । କ୍ଷୁଧା ଏବଂ ବାତ୍ସଲ୍ୟ ପ୍ରେମ ମଧ୍ୟରେ ଭୀଷଣ ସଂଗ୍ରାମ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା କିନ୍ତୁ ଅବଶେଷରେ ଶରୀର ରକ୍ଷା ସମ୍ପାଦନ କ୍ଷତ ପିପାସାର ଜୟ ହେଲା । ଭୂମି ଲୁଣ୍ଠିତା ପତ୍ନୀଙ୍କର ସମ୍ମତି ଦେଇ [illegible] କନ୍ୟାଟିକୁ ନିକଟସ୍ଥ ବୃକ୍ଷ ଛାୟା ତଳେ ପତ୍ର ଶଯ୍ୟାରେ ଶୁଆଇ ଦେଲେ ଏବଂ ପତ୍ନୀକୁ ଘୋଟକ ଉପରେ ବସାଇ ଅଶ୍ରୁପୂର୍ଣ୍ଣ ନୟନରେ ପ୍ରସ୍ଥାନ କଲେ । ପ୍ରସୂତି ଅତି କଷ୍ଟରେ ଘୋଟକ ଉପରେ ଉପବେଶନ କଲେ ଏବଂ ପ୍ରତି ମୁହୂର୍ତ୍ତ କନ୍ୟା ଅଡକୁ ଫେରି ଚାହିଁଲେ । ଯେତେ ଅଗ୍ରସର ହେଲେ ତେତେ ପରିମାଣରେ ହୃଦୟର ଶୋକୋଚ୍ଛ୍ୱାସ ତାହାଙ୍କ ଶରୀରକୁ କମ୍ପିତ କଲା, କ୍ରମେ କନ୍ୟାର ପତ୍ର ଶଯ୍ୟା ଏବଂ ତନ୍ନିକଟସ୍ଥ ବୃକ୍ଷଟି ଅଦୃଶ୍ୟ ହେବାରୁ ପ୍ରସୂତି ଘୋଟକ ଉପରେ ବସି ପାରିଲେ ନାହିଁ—ଚିତ୍କାର କରି ରୋଦନ କଲେ ଏବଂ "ମୋ ଝିଅକୁ ଆଣି ଦିଅ" ବୋଲି କହି ଅଶ୍ୱ ଉପରୁ ଭୂମିରେ ପଡିଗଲେ, କ୍ଷୁଧା ଏବଂ ପ୍ରସବ ବେଦନାରେ ଅଙ୍ଗ ପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗ ଅଚଳ ଭାବରେ ପଡି ରହିଲା । ଗୃଜାଆୟାସ ଏହି ଦାରୁଣ ମର୍ମଭେଦୀ ଦୃଶ୍ୟ ସହ୍ୟ କରି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ମଧୁର ବଚନରେ ପତ୍ନୀକୁ ଆଶ୍ୱସନା କରିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ ଏବଂ କନ୍ୟାକୁ ଆଣି ଦେବାକୁ ସ୍ୱୀକୃତ ହେଲେ । ପତ୍ନୀ କିଞ୍ଚିତ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧରିଲାପରେ ଗୃଜା ଆୟାସ ଫେରି ଯାଇ କନ୍ୟାର ପତ୍ର ଶଯ୍ୟା ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ଦେଖିଲେ ଗୋଟିଏ ଭୀଷଣାକୃତି କୃଷ୍ଣସର୍ପ ଶିଶୁ ଦେହରେ ଜଡିତ ହୋଇ ମୁଖବ୍ୟାଦାନପୂର୍ବକ ଶିଶୁର ମୁଖକୁ ଚାହିଁ ରହିଅଛି । ଏହା ଦେଖି ଗୃଜାଆୟାସ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଭୀତ ହେଲେ ଏବଂ ଭୂମି ଉପରେ କାଷ୍ଠ ପ୍ରହାର କରି ସର୍ପକୁ ତାଡନା କଲେ । ସେହି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ସର୍ପଟି ଧୀର ଭାବରେ ଶିଶୁ ଶଯ୍ୟା ପରିତ୍ୟାଗ କରି ବୃକ୍ଷ କୋଟର ମଧ୍ୟରେ ଲୁକ୍କାୟିତ ହେଲା । ଆଦର ପୂର୍ବକ କନ୍ୟାକୁ କ୍ରୋଡରେ ଘେନି ଗୃଜାଆୟାସ ପତ୍ନୀ ନିକଟକୁ ଧାବମାନ ହେଲେ ଏବଂ ପତ୍ନୀଙ୍କଠାରେ ଏହି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ବ୍ୟାପାର ବିବୃତ କଲେ । କିୟତ୍କାଳ ପରେ କରୁଣାମୟ ଭଗବାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରେରିତ ହେଲା ପରି କେତେକ ଜଣ ପଥିକ ସେହି ସ୍ଥାନରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ ଏବଂ ଆୟାସଙ୍କର ଦୁରବସ୍ଥାରେ ସହାନୁଭୂତି ଦେଖାଇ ଖାଦ୍ୟ ସାମଗ୍ରୀ ଓ ଅର୍ଥ ସାହାଯ୍ୟ କରି

Digitized by srujanika@gmail.com

ପ୍ରସ୍ଥାନ କଲେ । ପାଣ୍ଡୀୟ ଏବଂ ଅହାର ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ଗୃଜା ଅୟାସ ନିଜର ଏବଂ ପତ୍ନୀଙ୍କର କ୍ଷୁଧା ପିପାସା ଶାନ୍ତ କଲେ ଏବଂ କିଛିଦିନ [illegible] ପଥରେ ପଦାର୍ପଣ କରି ଲାହୋର ନଗରରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ ।

ସେହି କାଳରେ ସମ୍ରାଟ ଅକବର ଲାହୋରଠାରେ ଅବସ୍ଥାନ କରୁଥିଲେ । ଅସଫ୍ ଖାଁ ନାମକ ଜଣେ ପ୍ରଧାନ ସଚିବ ରାଜଗହଣରେ ଅସି ସମ୍ରାଟଙ୍କ ନିକଟରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ । ଦୂର ସମ୍ପର୍କରେ ଗୃଜାଅୟାସଙ୍କର ସେ ବନ୍ଧୁ ଅଟନ୍ତି । ଗୃଜା ଅୟାସ ତାହାଙ୍କ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଆତ୍ମ ପରିଚୟ ଦେବାରୁ ଅସଫ୍ ଖାଁ ତାହାଙ୍କୁ ପରିବାର ସହ ନିଜ ଆବାସରେ ସ୍ଥାନ ଦେଇ ଥିଲେ ଏବଂ ଆହାର ପରିଚ୍ଛଦ ଦେଇ ଯତ୍ନ ସହକାରେ ସେମାନଙ୍କୁ ଅଣ୍ଡିତ କରିଥିଲେ ।

କାଳର ଗତି ସର୍ବଦା କୁଟିଳ, ଏକ ଅବସ୍ଥାରେ ଚିରଦିନ କାହାକୁ ରହିବାକୁ ହୁଏ ନାହିଁ । ଦାରୁଣ ଗ୍ରୀଷ୍ମ ପରେ ବର୍ଷାକାଳର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଅଛି । ବିପଦ ପରେ ସମ୍ପଦ ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ ଯଦି ବିପଦ କାଳରେ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଏବଂ ସାହସ ସହକାରେ ମନୁଷ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥାଏ । ଗୃଜା ଅୟାସ ଅଳ୍ପ କାଳ ମଧ୍ୟରେ ଅସଫଖାଁ ସଚିବଙ୍କର ସେକ୍ରେଟରୀ ପଦରେ ବରୀତ ହେଲେ ଏବଂ ଏପରି ସୁଖ୍ୟାତିରୂପେ କାର୍ଯ୍ୟ କଲେ ଯେ ଅସଫ ଖାଁ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ତାହାଙ୍କର ଉନ୍ନତି ବିଷୟରେ ଯତ୍ନବାନ୍ ହେଲେ । ଘଟଣା କ୍ରମେ ଅୟାସଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟ ଦକ୍ଷତା ଏବଂ ବୁଦ୍ଧିମତ୍ତା ପ୍ରତି ସମ୍ରାଟ୍ ଅକବରଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟି ପତିତ ହେଲା । ଅକବର ତାହାଙ୍କୁ ଏକ ସହସ୍ର ଅଶ୍ୱ ସେନାର ଅଧିନାୟକ କଲେ । ସେହି କାର୍ଯ୍ୟରେ ଦକ୍ଷତା ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିବାରୁ ରାଜ ପରିବାରର ମଧ୍ୟ ଅଧ୍ୟକ୍ଷ ସ୍ୱରୂପ କରିତ ହେଲେ । ଏହିପରି ନିରଳସ ଭାବରେ କର୍ମ କରି ଗୃଜା ଅୟାସ କାଳକ୍ରମେ ଭାରତ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ପ୍ରଧାନ କୋଷାଧ୍ୟକ୍ଷ ପଦରେ ଅଳଙ୍କୃତ ହୋଇ ସମ୍ରାଟଙ୍କର ଅମାତ୍ୟ ଶ୍ରେଣୀରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଲାଭ କଲେ । ଯେଉଁ ଗୃଜା ଅୟାସ ପଥ ମଧ୍ୟରେ ଅନାହାରରେ ମୃମୂର୍ଷ ହୋଇଥିଲେ ସେହି ଅଧ୍ୟବସାୟୀ କର୍ମବୀର ଅକବର ସମ୍ରାଟଙ୍କର ଜଣେ ପ୍ରଧାନ କର୍ମଚାରୀ ହୋଇ ପୃଥିବୀରେ ଜ୍ୱଳନ୍ତ ଉଦାହରଣ ଦେଖାଇ ଅଛନ୍ତି ଯେ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଏବଂ ଅଧ୍ୟବସାୟର ଅସାଧ୍ୟ କିଛି ନାହିଁ । ସମାଜ ଉଦ୍ୟାନରେ ଜନ୍ମଂମନ୍ୟ [illegible] କୀଟ ମାତ୍ର, ଗୃଜା ଅୟାସଙ୍କ ପରି ମନୁଷ୍ୟମାନେ ଅମ୍ଳାନ କୁସୁମ ତୁଲ୍ୟ ।

ଗୃଜା ଅୟାସଙ୍କର କନ୍ୟା ପଥ ମଧ୍ୟରେ ନିକ୍ଷିପ୍ତ ହେବା ସମୟରେ କିମ୍ବା କାଳ ସର୍ପ ମୁଖରେ ନିପତିତ ହେବା ସମୟରେ ଜନ୍ମ ନ ଥିଲା । ପିତା ମାତା ଭାରତରେ ପ୍ରବେଶ କଲା ଉତ୍ତାରେ କନ୍ୟାଟି ସ୍ୱର୍ଗୀୟ କୁମୁଦ କଳିକା ପ୍ରାୟ ଦିନକୁଦିନ ବୃଦ୍ଧି ଲାଭକଲା । ତାହାର ରୂପଲାବଣ୍ୟରେ ସମସ୍ତେ ମୁଗ୍ଧ ହେଲେ । ଏହି କନ୍ୟାଟିର ନାମ *ନୂରଜାହାନ ଅର୍ଥାତ୍ ଜଗତର ଆଲୋକ । ନୂରଜାହାନକୁ ଦେଖିଲେ ପଥିକମାନେ ପଥମଧ୍ୟରେ ରହିଯାଇ ତାହାର ଶୋଭାଦେଖି ପୁନର୍ବାର ଅଗ୍ରସର ହୁଅନ୍ତି । କିଶୋର ବୟସରେ ପିତା ମାତା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଯତ୍ନ ସହକାରେ ତାହାକୁ ବିଦ୍ୟାଭ୍ୟାସ କରାଇଲେ ଯୌବନରେ ପଦାର୍ପଣ କଲାବେଳକୁ ନୃତ୍ୟ ଓ ସଙ୍ଗୀତ ବିଦ୍ୟାରେ, କବିତାରଚନାରେ, ଚିତ୍ର ବିଦ୍ୟାରେ ନୂରଜାହାନ ଏପରି ନିପୁଣତା ଲାଭ କଲେ ଯେ ସେହି ସମୟରେ ଭାରତ ମଧ୍ୟରେ ସେ ସର୍ବ ପ୍ରଧାନ ସୁନ୍ଦରୀ ଓ ବିଦୁଷୀ ବୋଲି ଗଣ୍ୟ ହେଲେ । ତାହାଙ୍କର ପ୍ରଚୁରପରିମାଣ, ବାକ୍‌ଚାତୁରୀ, ତରଳସ୍ୱଭାବ, ବିନୟ ଓ କାର୍ଯ୍ୟକୁଶଳତା ତାହାଙ୍କର ଅଲୌକିକ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ସହ ମିଶ୍ରିତ ହେବାରୁ ଯଥାର୍ଥରୂପେ ସମସ୍ତେ ତାହାଙ୍କୁ ଜଗତର ଆଲୋକସ୍ୱରୂପ ଗ୍ରହଣ କରୁଥିଲେ ।

ଦିନେ ନିମନ୍ତ୍ରଣ ରକ୍ଷା କରିବା ସକାଶେ ଯୁବରାଜ ସେଲିମ୍ ଗୃଜାଅୟାସଙ୍କ ଘରକୁ ଆଗମନ କରିଥିଲେ । ନିମନ୍ତ୍ରିତ ଭଦ୍ରବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଆହାରାଦି ସମାପ୍ତ କରି ପ୍ରସ୍ଥାନ କଲାପରେ ସେହିକାଳର ମୁଗଲ ପ୍ରଥାନୁଯାୟୀ ଯୁବରାଜ ଏବଂ ଜେଜେକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଚାରି ଅମାତ୍ୟବର୍ଗଙ୍କୁ ଗୃଜାଅୟାସ ସ୍ୱରାପାନ କରିବାକୁ ଅନୁରୋଧ କଲେ । ପ୍ରଥାନୁଯାୟୀ ପରିବାରସ୍ଥ ରମଣୀମାନେ ମୁଖାବୃତ ହୋଇ ସେ ସ୍ଥାନକୁ ଆଗମନ କଲେ ଏବଂ ସେମାନଙ୍କର ନୃତ୍ୟ ସଙ୍ଗୀତ ବିଦ୍ୟାର ପରିଚୟ ଦେଲେ । ନୂରଜାହାନ୍ ଏହି ଅବସରରେ ଯୁବ-

* ଭାରତ ସାମ୍ରାଜ୍ଞୀ ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତା' "ମେହେର ଉଲ୍‌ନିସା" ; (ରମଣୀମାନଙ୍କର ସୂର୍ଯ୍ୟ) ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ରାଜ ସେଲିମଙ୍କର ହୃଦୟୋପହରଣର ଅଭିପ୍ରାୟ ମନ-ମଧ୍ୟରେ ଗୋପଣ କଲେ । ଆକବର ପୁତ୍ର ଯୁବରାଜ ସେଲିମ ନୂରଜାହାନଙ୍କର ଅଲୌକିକ ଗଠନ [illegible] ନିରୀକ୍ଷଣ କରି ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ବସିରହିଲେ । ନୂରଜାହାନ ନୃତ୍ୟ କଲାବେଳେ ଯୁବରାଜ ସେହି ନୃତ୍ୟ ଏବଂ ଅଙ୍ଗଭଙ୍ଗି ଦେଖି ଆସନରେ ଅଧୀର ହେଲେ । ନୂରଜାହାନ ଗାନ କରନ୍ତେ—ଯୁବରାଜ ଅତ୍ୟଧିକ ଅସ୍ଥିର ହେଲେ ଏବଂ ରୁଦ୍ର-ତାର ସୀମା ଲଂଘନ କଲାପରି ଗ୍ରହିରହିଲେ । ନୂରଜାହାନ ଯୁବରାଜଙ୍କୁ ଚଣ୍ଡାର୍ପିତ ସ୍ତୁତିକାରେ ପରିଣତ କରି ଜାଣିଲା ଯେ ଯୁବରାଜ ତାହାର ମୁଖ ଶୋଭା ଦେଖିବା ସକାଶେ ମର୍ମେ ମର୍ମେ ବ୍ୟଥିତ ହେଉଅଛନ୍ତି । କୌଶଳରେ ମୁଖରୁ ଏପରି ଭାବରେ ଅବଗୁଣ୍ଠନ ଖୋଲି ଦେଲା ଯେପରିକି ତାହା ଦୈବାତ୍ ଖସି ଅସିଲା । ସହସ୍ର ଚନ୍ଦ୍ରମାର ଆଲୋକ ପଡିଲା ପ୍ରାୟ ଯୁବରାଜଙ୍କ ଚକ୍ଷୁରେ ତାହାର ମୁଖଶୋଭା ପ୍ରତିବିମ୍ବିତ ହୋଇ ତାହାଙ୍କ ହୃଦୟରେ ସେହି ମୁଖ ଚିର-କାଳ ସକାଶେ ଅଙ୍କିତ ହୋଇ ରହିଗଲା । ଲଜ୍ଜାରେ ଭୀତ ନୟନରେ ଅତି ମଧୁର ମୃଦୁହାସ୍ୟ କରି ନୂରଜାହାନ ଶୀଘ୍ର ଅବଗୁଣ୍ଠନ ଦ୍ୱାରା ମୁଖାବୃତ କଲା । ଯୁବରାଜ ସେ-ଲିମ ବସିଅଛନ୍ତି କି ଶୋଇଅଛନ୍ତି, ଜାଗ୍ରତ ଅଛନ୍ତି କି ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖୁଅଛନ୍ତି କିଛି ସ୍ଥିର କରି ପାରୁଛେ ନାହିଁ—ଆସନରେ ତାହାଙ୍କର ଗତି ଭଙ୍ଗି ପ୍ରଭୃତି ଦେଖି ଗୃଜାଥୟାସ ମନେ ବିରକ୍ତ ହେଲେଣି । ସେଲିମ୍ ନୂରଜାହାନଙ୍କୁ ଦେଖିଲା-ବେଳୁ କାହାର ସହିତ କଥୋପକଥନ କରି ନାହାନ୍ତି । ରମଣୀମାନେ ଅନ୍ତଃପୁରକୁ ପ୍ରସ୍ଥାନ କଲାପରେ ସେଲିମ୍ ଗୃଜାଥୟାସଙ୍କଠାରୁ ବିଦାୟ ଦେଇ ପ୍ରାସାଦ ଅଭିମୁଖରେ ଧୀରଭାବରେ ଗମନକଲେ ।

ପୂର୍ବରୁ ସ୍ଥିରୀକୃତ ହୋଇଅଛି ଯେ ନୂରଜାହାନ୍ ଆଲ-କୁଲିଖାଁ ଅଫଗାନ୍ ନାମକ ଜଣେ ସଂଭ୍ରାନ୍ତ ବଂଶୀୟ ଭୂରସ୍ତ ଜନ୍ମା ଯୁବକଙ୍କ ସହିତ ବିବାହ ସୂତ୍ରରେ ଆବଦ୍ଧ ହେବେ । ବିବାହକାଳ ମଧ୍ୟ ସନ୍ନିକଟ ହୋଇଅଛି । ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ନୂରଜାହାନ୍ ପ୍ରାପବୃଦ୍ଧିରେ ପ୍ରଗ୍ରେଦିତ ହୋଇ [illegible] ହୃଦୟରେ ଯେଉଁ କାମାନଳ ପ୍ରଜ୍ୱଳିତ କରି-ଅଛି ତାହାର ଶିକ୍ଷା କିପରି ଭୟଙ୍କର ହେବ ଏବଂ ତହିଁରେ କେତେ ଗୋଟି ମହାପ୍ରାଣୀ ବିନଷ୍ଟ ହେବେ ତାହା ପାଠକ-ମାନେ ପରେ ଦେଖିବେ ।

[illegible] ଅଫଗାନଙ୍କ ସହିତ ପ୍ରଣୟ ପାଶରେ ସଂଯୋଜିତ ହେଲା । ଗୃଜାଥୟାସଙ୍କ ଘରୁ ଫେରିଯାଇ ସେଲିମ୍ ନୂରଜାହାନ୍‌କୁ ନିଜର ପତ୍ନୀ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଥିଲେ । କାମପୀଡ଼ାରେ ତାହାଙ୍କର ବୁଦ୍ଧି ବୃତ୍ତି ଜଡ଼ପ୍ରାୟ ହୋଇ ଯାଇଥିଲା । ପିତା ଅକବରଙ୍କ ବିନା ସାହାଯ୍ୟରେ ତାହାଙ୍କର ଇଚ୍ଛା ପୂରଣହେବାର ଅସମ୍ଭବ ଜାଣି ପିତାଙ୍କ ନିକଟରେ ହୃଦଗତ ଅଭିଳାଷ ବ୍ୟକ୍ତ କରିଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ଧର୍ମପ୍ରିୟ ନ୍ୟାୟନିଷ୍ଠ ଅକବର ତାହାଙ୍କୁ ତିରସ୍କାର କରିଥିଲେ ଏବଂ କହିଥିଲେ ଯେ ନୂରଜାହାନର ବିବାହ ଶୂର ଶେରଅଫଗନଙ୍କ ସହିତ ସମ୍ପନ୍ନ ହେବାରସ୍ଥିର ହୋଇଅଛି; ଏପରିସ୍ଥଳେ ସେ ନିଜର ପୁତ୍ର ଓ ଉତ୍ତରାଧିକାରୀର ଇଚ୍ଛା ରକ୍ଷା କରିବା ସକାଶେ ପୂର୍ବ ବିବାହ ପ୍ରସ୍ତାବରେ ବାଧା ଦେବେ ନାହିଁ । ସେଲିମଙ୍କର ଶେଷ ଆଶା ବିଲୁପ୍ତ ହୋଇଥିଲା ଏବଂ ଯଥା କାଳରେ ନୂରଜାହାନ୍‌ର ବିବାହ କ୍ରିୟା ସମ୍ପନ୍ନ ହୋଇଗଲା ।

ଧର୍ମ ଏବଂ ଅଧର୍ମ ଏହି ଦୁଇ ଗୋଟି ଉନ୍ନତଶକ୍ତି ସଂସାର କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ମାନକାଳରୁ କାର୍ଯ୍ୟକରୁ ଅଛନ୍ତି । ଏକ ଦିଗରେ ଧର୍ମ ଅକବରଙ୍କୁ ନ୍ୟାୟ ପଥ ଦେଖାଇଥିଲା ସତ୍ୟ କିନ୍ତୁ ଅଧର୍ମ ଅନ୍ୟ ଦିଗରେ ନିଶ୍ଚେଷ୍ଟ ନ ଥିଲା । ନୂରଜାହାନର ବିବାହ ପରେ ଶେର ଅଫଗାନଙ୍କର ଶତ୍ରୁ-ମାନେ ସେଲିମଙ୍କୁ ନାନାପ୍ରକାର ଆଶା ଦେଖାଇ ଥିଲେ । ଅକବର ଅସ୍ତାଚଳୋନ୍ମୁଖ ଦିବାକର, କିନ୍ତୁ ସେଲିମ ନବୋଦିତ ରବି- ଯେଉଁମାନେ ଅର୍ଥପ୍ରିୟ ଯେଉଁମାନେ ଅର୍ଥ ଏବଂ କ୍ଷମତାକୁ ଧର୍ମ ଅପେକ୍ଷା ଗରିଷ୍ଠ ବୋଲି ଭାବନା କରନ୍ତି ସେମାନେ ଯୁବରାଜଙ୍କର ପ୍ରିୟ ପାତ୍ର ହେବାର ଉତ୍ତମ ସୁଯୋଗ ପାଇଥିଲେ । ଗୁପ୍ତଘାତକ ଶେର ଅଫଗାନଙ୍କୁ ନାନାପ୍ରକାର ଅପମାନ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିବାକୁ ପଡିଲା । ଦୁଷ୍ଟଲୋକେ ମିଥ୍ୟାରେ ତାହାଙ୍କର ଏବଂ ନୂରଜାହାନଙ୍କର କୁତ୍ସା ରଟନା କଲେ । ଅକବରଙ୍କର ଜୀବିତାବସ୍ଥାରେ ସେଲିମଙ୍କ କର୍ତ୍ତୃତ୍ୱ ସାମାନ୍ୟ ଥିଲା ଏବଂ ଶେରଅଫଗାନଙ୍କର କ୍ଷତି କରିବାକୁ ସେଲିମ-ଙ୍କର ଆଦୌ ଇଚ୍ଛା ନ ଥିଲା ତଥାପି ଶେରଅଫଗାନ ଘର

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅପମାନ ଏବଂ ଲାଞ୍ଛନା ସହ୍ୟ କରି ରାଜଧାନୀ ନିକଟରେ ରହିବା ଆପଦଜନକ ଜାଣି ବଙ୍ଗ ପ୍ରଦେଶକୁ ପ୍ରସ୍ଥାନ କଲେ । କିନ୍ତୁ ଯେଉଁ ଗୌରବଶାଳୀ ସତ୍ତରୀ ଲକ୍ଷ୍ମ ନରଜାହାନ୍ [illegible] ଯାଇଥିଲେ ସେହି ଧର୍ମପତ୍ନୀ ଯେ ତାହାଙ୍କର ଜୀବନ୍ତ ଆପଦ ଏବିଷୟ ଶେର୍ ଅଫଗାନ୍ ଭାବି ନ ଥିଲେ । ଅଗତ୍ୟା ପରିତ୍ୟାଗ କରି ଶେର୍ ଅଫଗାନ୍ ବଙ୍ଗଦେଶର ସୁବାଦାରଙ୍କ ଅଧୀନରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ନିଜର ଅଧିପତି ହେଲେ ଏବଂ କିଛିକାଳ ଶାନ୍ତି ଭୋଗ କଲେ ।

କାଳକ୍ରମେ ଅକବର ସମ୍ରାଟ୍ ପରଲୋକ ଗମନ କଲେ ଏବଂ ସେଲିମ୍ ଭାରତ ସମ୍ରାଟ ପଦରେ ଭୂଷିତ ହୋଇ ସିଂହାସନାରୋହଣ କଲେ । ନୂରଜାହାନ୍ ପ୍ରତି ତାହାଙ୍କର କାମାଗ୍ନି ଦୁଇ ଗୁଣ ପ୍ରଜ୍ୱଳିତ ହେଲା । ଯେଉଁ ପାଣବ ପ୍ରକୃତି ଅକବରଙ୍କ ହୃଦୟରେ ଅଙ୍କୁରିତ ହେଲାକ୍ଷଣି ବିକଳିତ ହେଉ ଥିଲା ତାହା ବର୍ତ୍ତମାନ ନୂତନ ସମ୍ରାଟ ଯାହାଙ୍ଗୀରଙ୍କ ହୃଦୟରେ ଶାଖା ପ୍ରଶାଖା ବିସ୍ତାର କଲା— ଭାରତବର୍ଷରେ କିଏ ଥିଲା ଯେ ତାହାଙ୍କର ଇଚ୍ଛାକୁ ଅବରୋଧ କରି ପାରନ୍ତି ?

ଯାହାଙ୍ଗୀର ଆଦର ପୂର୍ବକ ଶେର୍ ଅଫଗାନ୍‌ଙ୍କୁ ବଙ୍ଗ ଦେଶରୁ ଫେରି ଆସି ପୂର୍ବପାୟ ଆଗ୍ରାରେ ରହିବାକୁ ଅନୁରୋଧ କଲେ । ଶେର୍ ଅଫଗାନ୍ ସେହି ଅନୁରୋଧ ରକ୍ଷା କରି ଆଗ୍ରାରେ ଅବସ୍ଥାନ କଲେ । କିନ୍ତୁ ଯାହାଙ୍ଗୀର ଦେଖିଲେ ଯେ ବଳ ପ୍ରୟୋଗ କରି ନିଜର ଜଣେ ଅମୀରଙ୍କ ଘରୁ ତାହାଙ୍କର ପତ୍ନୀକୁ ଛିଣ୍ଡାଇ ଆଣିବା ସୁବିଧାଜନକ ନୁହେ, ପ୍ରଥମତଃ ଅଖ୍ୟାତିର ଭୟ ; ଦ୍ୱିତୀୟତଃ ଶେର ଅଫଗାନ୍ ପରି ବିଖ୍ୟାତ ଲୋକପ୍ରିୟ ଯୋଦ୍ଧା ଏକ ବିନ୍ଦୁ ରକ୍ତ ଥିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅପମାନ ସହ୍ୟ କରି ପାରିବ ନାହିଁ, ହୁଏତ ବାଡ଼ିର ହୋଇ ନୂର୍ ଜାହାନଙ୍କୁ ବଧ କରି ନିଜେ ସଂଗ୍ରାମରେ ମରିବା ପାଇଁ ଅଭିଳାଷ କରିବ । ଶେର୍ ଅଫଗାନ୍ ନିଜ ଦେହରେ ଅସାଧାରଣ ବଳ ସଂଗ୍ରହ କରି ସାକ୍ଷାତ୍ ମୂର୍ତ୍ତିମନ୍ତଃ ସ୍ୱାଧୀନଚେତା ଏବଂ ଅଭିମାନୀ । ତୁରସ୍କୋମାନଙ୍କରେ ବିଖ୍ୟାତ ବଂଶରେ ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ କରି ସେ ଇତିମଧ୍ୟରେ ଯୁଦ୍ଧରେ ଖ୍ୟାତି ଅର୍ଜ୍ଜନ କରିଅଛନ୍ତି । ପାରସ୍ୟ ଦେଶରେ ସୁପ୍ରସିଦ୍ଧ ବଂଶର ନରପତି ସାହାଇସ୍‌ମାଇଲଙ୍କ ଅଧୀନରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ଅଶେଷ ଯଶୋରାଶିରେ ଭୂଷିତ ହୋଇ ଅଛନ୍ତି । ତାହାଙ୍କର ନାମ ଅସ୍ତାଜଲୁ, ପରେ ଗୋଟିଏ ସିଂହକୁ ଅଲୌକିକ ବାହୁବଳରେ ପରାସ୍ତ କରି [illegible] ତାହାଙ୍କର ନାମ ଶେର୍ ଅଫଗାନ୍ ହୋଇଅଛି । ଶେର୍ ଅଫଗାନ୍ (ସିଂହବିଜେତା) ଅକବରଙ୍କର ମଧ୍ୟ ପ୍ରିୟପାତ୍ର ଥିଲେ । ଯୁଦ୍ଧରେ ତାହାଙ୍କର ଅସାଧାରଣ ବଳ ଏବଂ ସାହସ ଦେଖି ଅକବର ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରୀତ ହୋଇ ଥିଲେ । ସିନ୍ଧୁ ଅବରୋଧ କାଳରେ ଖାନ୍ ଖାନାନ୍ ସେନାପତିଙ୍କ ଅଧୀନରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ଶେର୍ ଅଫଗାନ୍ ଭୀମ ପରାକ୍ରମ ଏବଂ ସାହସର ପରିଚୟ ଦେଇଥିଲେ । ଅକବର ସ୍ୱୟଂ ଧୀର ଏବଂ ଉନ୍ନତ ମନା ଥିବାରୁ ଶେର୍ ଅଫଗାନ୍‌ଙ୍କର ଦାମ୍ଭିକତା, ଅଭିମାନ, ନିର୍ଭୀକତା ଦେଖି ରୁଷ୍ଟ ନ ହୋଇ ତୁଷ୍ଟ ହେଉଥିଲେ ।

ଶେର୍ ଅଫଗାନ୍‌ଙ୍କୁ ଡକାଇ ଆଣି ଯାହାଙ୍ଗୀର ତାହାଙ୍କୁ ସମ୍ମାନ ପ୍ରଦର୍ଶନ ପୂର୍ବକ ତାହାଙ୍କ ସହିତ ଆଦର ସମ୍ଭାଷଣ କରିଥିଲେ । ସରଳମନା, ଉଦାର ପ୍ରକୃତି ଶେର୍ ଅଫଗାନ୍ ସମ୍ରାଟଙ୍କର ଆଦର ଦେଖି ଅତୀତ ଭୁଲି ଗଲେ ଏବଂ ଯାହାଙ୍ଗୀରଙ୍କର ହୃଦୟରେ ବିଷ ଅଛି ଏବଂ ମୁଖରେ ମଧୁ ଅଛି ଏପରି ଭାବନା ତାହାଙ୍କ ମନରେ ଆଦୌ ଉଦିତ ହେଲା ନାହିଁ । ସେ ଭାବିଥିଲେ ଯେ ସମୟ ଏବଂ ଅବସ୍ଥା ସମ୍ରାଟଙ୍କ ମନରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟାଇଅଛି ।

ଦିଲ୍ଲୀରେ ଦରବାର କରୁଥିବା ସମୟରେ ଦିନେ ଯାହାଙ୍ଗୀର ମୃଗୟା କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । ନିଦାବାଦ ଜଙ୍ଗଲରେ ଗୋଟାଏ ପ୍ରକାଣ୍ଡକାୟ ବ୍ୟାଘ୍ର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଗ୍ରାମବାସୀମାନଙ୍କର ଗୋମେଷାଦି ନଷ୍ଟ କରୁଥିବାର ସମ୍ବାଦ ପାଇ ପାତ୍ର ମନ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଯେନ ଯାହାଙ୍ଗୀର ସେହି ଜଙ୍ଗଲକୁ ଗମନ କଲେ । ଶେର୍ ଅଫଗାନ୍ ସମ୍ରାଟଙ୍କ ଖାସ୍ ଗହଣରେ ଗମନ କଲେ । ଅନୁଚରମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଜଙ୍ଗଲ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରୁ ବେଷ୍ଟିତ ହେଲା ପରେ ସେହି କାଳର ମୁଗଲ ପ୍ରଥାନୁଯାୟୀ, ସମସ୍ତେ କ୍ରମେ କେନ୍ଦ୍ର ନିକଟକୁ ଅଗ୍ରସର ହେଲେ । ବ୍ୟାଘ୍ରର ଭୀଷଣ ଗର୍ଜ୍ଜନରେ ଅରଣ୍ୟ ପ୍ରତିଧ୍ୱନିତ ହେଲା ଏବଂ ସମ୍ରାଟ ଓ ତାହାଙ୍କର କର୍ମଚାରୀମାନେ ଶେର୍ ଅଫଗାନ୍‌ଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଯେନ ସେହି ଦିଗକୁ ଧାବିତ ହେଲେ । ସମ୍ରାଟଙ୍କ [illegible] ସମସ୍ତେ ଏକତ୍ରିତ ହେଲାରୁ ଯାହାଙ୍ଗୀର ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରେ

Digitized by srujanika@gmail.com

କହିଲେ "ଆପଣମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏପରି ବୀର କିଏ ଅଛି ଯେ ଏକାକୀ ଏହି ବ୍ୟାଘ୍ର ସହିତ ଲଢ଼ାଇ କରି ପାରିବ ?"—ସମ୍ରାଟଙ୍କ ଏହି ଆଦେଶ ଶ୍ରବଣ କରି ... କ୍ଷଣକାଳ ସ୍ତବ୍ଧ ଏବଂ ମୂକ ହୋଇ ରହିଲେ, ପରେ ପ୍ରଧାନ କର୍ମଚାରୀମାନେ ଶେର୍ଅଫଗାନ୍‌ଙ୍କ ମୁଖକୁ ଅନାଇ ରହିଲେ । ଶେର୍ ଅଫଗାନ୍ ସେମାନଙ୍କର ଅଭିପ୍ରାୟ ବୁଝି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ବୃଦ୍ଧ ମଧ୍ୟରୁ ଚାରିଜଣ ଅମୀର ସେହି କାଳରେ ଅଗ୍ରସର ହେଲେ ଏବଂ ଏକା ବ୍ୟାଘ୍ର ସହିତ ଯୁଦ୍ଧ କରିବାକୁ ଅନୁମତି ପ୍ରାର୍ଥନା କଲେ । ଶେର୍ ଅଫଗାନ୍‌ଙ୍କର ଅହଂକାର ସ୍ଫୀତ ହୋଇଥିଲା । ସେ ଭାବି ଥିଲେ ଯେ ଏହିରୂପେ ଅବ୍ୟାପାରରେ କେହି ଅଗ୍ରସର ହେବେ ନାହିଁ ଏବଂ ପ୍ରତ୍ୟେକ କର୍ମଚାରୀ ଏହି ଦୁଃସାହସିକ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଅସ୍ୱୀକୃତ ହେଲାପରେ ସେ ସ୍ୱୟଂ ଏକାକୀ ଏହି କାର୍ଯ୍ୟ ସମାଧାନ କରି ସମ୍ରାଟଙ୍କଠାରେ ନିଜର ଅସାଧାରଣ ବାହୁ-ବଳର ପରିଚୟ ଦେବେ । କିନ୍ତୁ ଅକସ୍ମାତ୍ ଚାରିଜଣ ଯୋଦ୍ଧା ଏହି କାର୍ଯ୍ୟରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହେବାର ଦେଖି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟା-ନ୍ୱିତ ହୋଇ ଥିଲେ । ଯେଉଁମାନେ ପ୍ରଥମେ ବ୍ୟାଘ୍ର ସହିତ ଲଢ଼ାଇ କରିବାର ପ୍ରାର୍ଥନା କରିଅଛନ୍ତି ସେମାନଙ୍କର ଦାବି ପ୍ରଥମେ ବିବେଚ୍ୟ ଏବଂ ସେହିହେତୁରୁ ଶେର୍ ଅଫଗାନ୍ ବଳ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିବାର ସୁବିଧା ଖୋଜି ପାଇଲେ ନାହିଁ । ଅବଶେଷରେ କହିଲେ "ଗୋଟିଏ ପଶୁକୁ ଅସ୍ତ୍ର ଯୋଗ ଆକ୍ରମଣ କଲେ ନିଜର ବୀରତ୍ୱର ଏବଂ ପୁରୁଷତ୍ୱର ପରିଚୟ ମିଳେ ନାହିଁ । ଏହିପରି ଆକ୍ରମଣ ଅନ୍ୟାୟ । ଭଗବାନ୍ ବ୍ୟାଘ୍ରକୁ ଏବଂ ମନୁଷ୍ୟକୁ ଅଙ୍ଗ ପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗ ଏବଂ ବଳ ପ୍ରଦାନ କରିଅଛନ୍ତି ଏବଂ ମନୁଷ୍ୟକୁ ବଳର ପରିଚାଳନା ସକାଶେ ଧୀଶକ୍ତି ଦେଇ ଅଛନ୍ତି ।" ଅନ୍ୟ କର୍ମଚାରୀମାନେ କହି-ଥିଲେ ଯେ ବ୍ୟାଘ୍ରର ଦନ୍ତ ଓ ନଖରାଶି ତାହାର ଅସ୍ତ୍ର ଏବଂ ସ୍ୱଭାବତଃ ମନୁଷ୍ୟର ବଳ ବ୍ୟାଘ୍ର ବଳ ଅପେକ୍ଷା ଅଳ୍ପ ଅତଏବ କ୍ରୁର କର୍ମା ଖଡ୍ଗ ବ୍ୟତୀତ ବ୍ୟାଘ୍ର ସହିତ ଲଢ଼ାଇ କରିବା ବାତୁଳତା ମାତ୍ର । "ଶେର୍ ଅଫଗାନ୍ ଉତ୍ତର ସ୍ୱରୂପ କିଛି ନ କହି କେବଳ କହିଲେ ଆପଣମାନଙ୍କ ଭ୍ରମ ଅଳ୍ପକ୍ଷଣ ମଧ୍ୟରେ ଦେଖାଇ ଦେବି ।" ଏହା ବୋଲି ଖଣ୍ଡା ଏବଂ ଢାଲ ଭୂମିରେ ନିକ୍ଷେପ କରି ଇକ୍ତ ହସ୍ତରେ ବ୍ୟାଘ୍ର ନିକଟକୁ ଅଗ୍ରସର ହେଲେ ।

ସମ୍ରାଟ୍ ଜାହାଙ୍ଗୀର ଶେର୍ ଅଫଗାନ୍‌ଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଭାବି ମନେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅନିଚ୍ଛୁକ ହୋଇ ଥିଲେ ; କିନ୍ତୁ ... ବ୍ୟାପାରରୁ ନିରସ୍ତ ହେବା ସକାଶେ ଅନୁରୋଧ କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଶେର୍ ଅଫଗାନ୍‌ଙ୍କୁ ବୃଦ୍ଧପତିଙ୍କ ଦେଖି ଲୁକରେ ଅନିଚ୍ଛା ଦେଖାଇ ଅନୁମତି ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ । ଉପସ୍ଥିତ ସମ୍ଭ୍ରା-ନ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଚିତ୍ରାର୍ପିତ ପୁତ୍ତଳିକା ପାଖ ଗୃହିଁ ରହିଲେ ଏବଂ ଶେର୍ ଅଫଗାନ୍‌ଙ୍କର ସାହସକୁ ପ୍ରଶଂସା କରିବେ କି ବାତୁଳ ବୋଲି ତାହାଙ୍କୁ ତିରସ୍କାର କରିବେ ବୁଝି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଅଳ୍ପକ୍ଷଣ ମଧ୍ୟରେ ନର ଓ ବ୍ୟାଘ୍ର ମଧ୍ୟରେ ଭୟଙ୍କର ଲୋମହର୍ଷଣ ସଂଗ୍ରାମ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ଯେଉଁମାନେ ସେହି ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖିଥିଲେ ସେମାନେ ପରେ ଫେରି ଆସି ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ସ୍ୱକୀୟ ... ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛୁକ ହେଲେ ନାହିଁ, କାରଣ ଲୋକେ ... ଦେଖି ଏହି ବିଷୟ ବିଶ୍ୱାସ କରିବେ ନାହିଁ । କେତେ-ବେଳେ ବ୍ୟାଘ୍ର ଶେର୍ ଅଫଗାନ୍‌ଙ୍କୁ ବିଦାରଣ କରି ତାହାଙ୍କର ମସ୍ତକ ଶରୀର ରକ୍ତମୟ କରି ଦେଉଥିଲା, କେତେବେଳେ ବା ଅଫଗାନ୍ ବ୍ୟାଘ୍ରର ଲାଙ୍ଗୁଳ ଧରି ଆକାଶରେ ଘୂରାଇ ଭୂମିରେ ତାହାକୁ ନିକ୍ଷେପ କରୁଥିଲେ । କେତେବେଳେ ବ୍ୟାଘ୍ର ମନୁଷ୍ୟକୁ ଦଂଶନ କରୁଥିଲା କେତେବେଳେ ବା ମନୁଷ୍ୟ ବ୍ୟାଘ୍ରକୁ ଦଂଶନ କରୁଥିଲା । ବ୍ୟାଘ୍ର ନଖ ପ୍ରହାର କରି ମନୁଷ୍ୟ ଉପରେ ପତିତ ହେବା ... ମନୁଷ୍ୟ ପଶୁର ପାଦ ଧରି ଭୂମିରେ କଚ ଦେଉଥିଲା । କେତେ-ବେଳେ ଉଭୟେ ପରସ୍ପର କାମୁଡ଼ା କାମୁଡ଼ି ହୋଇ ଭୂମିରେ ଲୁଣ୍ଠିତ ହେଉଥିଲେ । ବ୍ୟାଘ୍ରର ଭୀଷଣ ଗର୍ଜନରେ ମନୁଷ୍ୟର ଭୀମ ହୁଙ୍କାର ଧ୍ୱନିରେ ଅରଣ୍ୟ ପ୍ରତିଧ୍ୱନିତ ହେଉ-ଥିଲା । କେତେବେଳେ ମନୁଷ୍ୟର ବଜ୍ରସମ ମୁଷ୍ଟି ଆଘାତରେ ବ୍ୟାଘ୍ର ଈଷତ୍ ମୂର୍ଚ୍ଛିତ ହୋଇ ଭୂମିରେ ପତିତ ହେଉଥିଲା, କେତେବେଳେ ବା ନିଶ୍ୱାସକୁ ପ୍ରକୃତିସ୍ଥ କରିବା ସକାଶେ ଶେର୍ ଅଫଗାନ୍ ବୃକ୍ଷ ମୂଳରେ କ୍ଷଣକାଳ ବିଶ୍ରାମମାନ୍ ହେଉଥିଲେ । ଏହିପରି ଅନେକକ୍ଷଣ ଯୁଦ୍ଧ ହେଲାପରେ ସେହି ପ୍ରକାଣ୍ଡକାୟ ବ୍ୟାଘ୍ର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ପରାସ୍ତ ହୋଇ ଶେର୍ ଅଫଗାନ୍‌ଙ୍କ ହସ୍ତରେ ପଞ୍ଚତ୍ୱ ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲା । ଉଭୟଙ୍କୁ କଳେବର ହୋଇ ଶେର୍ ଅଫଗାନ୍ ସମ୍ରାଟଙ୍କ ... ...

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦିଲ୍ଲୀକୁ ଫେରି ଆସିଲେ ଏବଂ ଜୟ ଧ୍ୱନିରେ, ପରିଚିତ ଅପରିଚିତ ଲୋକମାନଙ୍କର ଅଭିନନ୍ଦନରେ ବ୍ୟସ୍ତ ହୋଇ ପଡିଲେ । ପରିଶେଷ [illegible] ସ୍ୱିକ ଭାଗ୍ୟାଗତ ଓ ଚକିତ ହୋଇଥିଲେ ।

ଯେତେ ପରିମାଣରେ ଶେର୍ ଅଫଗାନ୍‌ଙ୍କର ଯଶଃ ବୃଦ୍ଧି ପ୍ରାପ୍ତ ହେଉଥିଲା ତେତେ ପରିମାଣରେ ଯାହାଙ୍ଗୀର ବିରକ୍ତ ହେଉଥିଲେ । କାରଣ ଶେର୍ ଅଫଗାନ୍‌ଙ୍କ ପରି ଲୋକପ୍ରିୟ ଯଶସ୍ୱୀ ବ୍ୟକ୍ତିର ହତ୍ୟା ସମାଚାର ଶୁଣି ଲୋକମାନେ ମର୍ମାହତ ହେବେ ଏବଂ ଜାହାଙ୍ଗୀରଙ୍କର ବିଳଙ୍କ ସହଜରେ ଯୌତ ହେବ ନାହିଁ । ସମ୍ରାଟ ସ୍ୱୟଂ ଶେର୍ ଅଫଗାନ୍‌ଙ୍କର କାରଣ ଦେଖି ମୁଗ୍ଧ ହୋଇଅଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଯେତେବେଳେ ନୂର୍ ଜାହାନଙ୍କର ମୁଖଟି ମନରେ ପଡେ ତେତେବେଳେ ଶେର୍ ଅଫଗାନ୍‌ଙ୍କୁ ବଧ କରିବା ଅତ୍ୟାବଶ୍ୟକ ବିବେଚନା କରନ୍ତି ।

ଶେର୍ ଅଫଗାନ୍ ଆରୋଗ୍ୟ ଲାଭ ପରେ ଦିନେ ସମ୍ରାଟଙ୍କ ସହିତ ସାକ୍ଷାତ କରିବା ସକାଶେ ରାଜସଭାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ସମ୍ରାଟ ପରମ ଆଦର ପୂର୍ବକ ତାହାଙ୍କୁ ଅଭ୍ୟର୍ଥନା କରି ତାହାଙ୍କ ସହିତ ମଧୁର ସମ୍ଭାଷଣ କଲେ । ସରଳମନା ଶେର୍ ଅଫଗାନ୍ ସମ୍ରାଟଙ୍କର ଆଦର ଭାଜନ ହୋଇଅଛନ୍ତି ଜାଣି ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରୀତ ହେଲେ । ଯାହାଙ୍ଗୀର ବିଶ୍ୱାସଘାତକ ହୋଇ ପାରନ୍ତି ଏ ବିଷୟ ଏକ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ଶ୍ରଦ୍ଧା ତାହାଙ୍କ ମନରେ ଉଦିତ ହେଉ ନ ଥିଲା । ରାଜୋଚିତ ଦୟା ଉଦାରତାରେ ଜଳାଞ୍ଜଳି ଦେଇ ଯାହାଙ୍ଗୀର ଅତ୍ୟନ୍ତ ନୀଚ ବୁଦ୍ଧିରେ ଜଣେ ହାଣ୍ଡି ମାହୁତ ପରି ନୀଚ ଲୋକ ସହିତ ନୂର୍ ଜାହାନ ପତିଙ୍କର ମରଣ ବିଷୟରେ ଷଡଯନ୍ତ୍ର କରିବାକୁ କୁଣ୍ଠିତ ହେଲେ ନାହିଁ—ସମ୍ରାଟଙ୍କର ଗୋଟିଏ ବୃହତ ହସ୍ତୀଦ୍ୱାରା ଅଫଗାନ୍‌କୁ ପଦଦଳିତ କରି ମାରି ପକାଇବା ସକାଶେ ମାହୁତକୁ ଆଦେଶ ଦେଇଥିଲେ । ଯେତେବେଳେ ରାଜଦର୍ଶନ ସକାଶେ ଶେର୍ ଅଫଗାନ୍ ଆସିବେ ତେତେବେଳେ ଗୋଟିଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ଗଳି ମଧ୍ୟ ଦେଇ ତାହାଙ୍କୁ ଆସିବାକୁ ପଡିବ । ସେହି ସମୟରେ ସେହି ଗଳିରେ ହସ୍ତୀ-ସହ ମାହୁତ ବିଚରଣ କରୁଥିବ ଏବଂ ଶେର୍ ଅଫଗାନ୍‌ଙ୍କୁ ଦେଖିଲା ମାତ୍ର ତାହାଙ୍କୁ ଆକ୍ରମଣ କରିବା ସକାଶେ ହାଣ୍ଡିକୁ ଟିପି ଦେବ । ଦୈବାତ୍ ସେହିପରି ମୃତ୍ୟୁ ଅନେକଙ୍କର ଘଟି ଥାଏ, ଅତଏବ ଲୋକମାନେ ବୁଝି ପାରିବେ ନାହିଁ ଯେ ଯାହାଙ୍ଗୀର ସେହି କାରଣ ହତ୍ୟା କରିଅଛନ୍ତି । ଏହି [illegible] ସମ୍ମତ ହୋଇ ଆଦେଶ ଅନୁଯାୟୀ ପ୍ରସ୍ତୁତ ରହିଲା । ପ୍ରାସାଦ ଉପରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହୋଇ ସମ୍ରାଟ ରାଜମାର୍ଗକୁ ଚାହିଁ ରହିଲେ ଏବଂ ଶେର୍ ଅଫଗାନ୍‌ଙ୍କର ଆଗମନ ପ୍ରତୀକ୍ଷା କଲେ । ଗୋଧୂଳି ସମୟରେ ପାଲକି ଆରୋହଣ କରି ଶେର୍ ଅଫଗାନ୍ ଆନନ୍ଦ ମନରେ ରାଜପ୍ରାସାଦ ଅଭିମୁଖରେ ଯାତ୍ରା କଲେ । ସେହି କ୍ଷୁଦ୍ର ଗଳିରେ ପ୍ରବେଶ ହେବା ମାତ୍ରେ ବାହକମାନେ ଦୂରରୁ ହସ୍ତୀକୁ ଦେଖି ଭୀତ ହେଲେ । ଅତିଶୀଘ୍ର ପାଲକି ଫେରାଇବା ସକାଶେ ଆଦେଶ ପାଇ ବାହକମାନେ କାର୍ଯ୍ୟୋଦ୍ୟତ ହେବା ପୂର୍ବରୁ ହସ୍ତୀ ସନ୍ନିକଟ ହୋଇ ଆସିଲା । ବାହକମାନେ ପ୍ରାଣ ଭୟରେ ପାଲକି ଭୂମିରେ ନିକ୍ଷେପ କରି ଦ୍ରୁତ ଗତିରେ ପଳାୟନ କଲେ । ଶେର୍ ଅଫଗାନ୍ ଭୂମିରେ ପଡି ଗଲେ । ଉଠି ପଳାୟନ କରିବାକୁ ସମୟ ନାହିଁ—ପଳାୟନ କଲେ ମଧ୍ୟ ରକ୍ଷା ନାହିଁ । ତାହାଙ୍କ କଟି ଦେଶରେ ସର୍ବଦା ଖଣ୍ଡିଏ ଅତ୍ୟୁଜ୍ଜ୍ୱଳ ତୀକ୍ଷ୍ଣଧାର କ୍ଷୁଦ୍ର ଖଣ୍ଡା ଝୁଲୁଥାଏ । ସେହି ଖଣ୍ଡାକୁ ହସ୍ତରେ ଦୃଢ ଭାବରେ ଧରି ଲମ୍ଫ ପ୍ରଦାନ ପୂର୍ବକ ହସ୍ତୀ ଶୁଣ୍ଡର ମୂଳ ଦେଶରେ ଏପରି ଭୀମବଳରେ ଆଘାତ କଲେ ଯେ ତତ୍ଭକ୍ଷଣାତ୍ ଶୁଣ୍ଡଟି ଭୂମିରେ ଖସି ପଡିଲା, ହସ୍ତୀ ବିକଟ ଗର୍ଜ୍ଜନ କରି ପଛୁ ଘୁଞ୍ଚା ଦେଲା ଏବଂ ଅଳ୍ପକ୍ଷଣ ପରେ ରାଜମାର୍ଗରେ ବସିଗଲା । ପ୍ରାସାଦରେ ଥାଇ ବାତାୟନ ମାର୍ଗରେ ଯାହାଙ୍ଗୀର ଏହି ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଗଲେ, ମନେ ମନେ ସେହି ବୀର ପୁରୁଷଙ୍କୁ ଧନ୍ୟବାଦ ଦେଲେ, କିନ୍ତୁ ତାହାଙ୍କର ଦୀର ମନ ଭିନ୍ନ ଉପାୟ କଳ୍ପନାରେ ଉଦ୍ୟତ ହେଲା । ଶେର୍ ଅଫଗାନ୍ ସମ୍ରାଟଙ୍କୁ ସାକ୍ଷାତ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସାନନ୍ଦ ମନରେ ଗମନ କଲେ । ପ୍ରାସାଦରେ ପ୍ରବେଶ କରି ଜାହାଙ୍ଗୀରଙ୍କଠାରେ ସମସ୍ତ ଘଟନା ବିବୃତ କଲେ । ଜାହାଙ୍ଗୀର ମୃଦୁହାସ୍ୟ କରି ତାହାଙ୍କୁ ଭୂୟସୀ ପ୍ରଶଂସା କଲେ । ଶେର୍ ଅଫଗାନ୍ ସମ୍ରାଟଙ୍କର ଗୁଣଗ୍ରାହିତା ଏବଂ ଉଦାରମନ ଦେଖି ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରୀତ ହୋଇଥିଲେ ଏବଂ ଜାଣୁଥିଲେ ଯେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଘଟନାରେ ସେ ଜାହାଙ୍ଗୀରଙ୍କର ଶ୍ରଦ୍ଧାଭାଜନ ହେଉଅଛନ୍ତି—

Digitized by srujanika@gmail.com

କିନ୍ତୁ ରାଜଧାନୀରେ ସମ୍ରାଟଙ୍କର ମନାଭିଳାଷ ଲୁକ୍କାୟିତ ରହି ପାରିଲା ନାହିଁ । ସମସ୍ତେ ଯାହାଙ୍ଗୀରଙ୍କର ମନବୁଝିଲେ । ଆକବରଙ୍କ [illegible] ନୂତନ ସମ୍ରାଟଙ୍କର ଅପବାଦ ଦୁଇଗୁଣ ଘନୀଭୂତ ହେଲା । ଜାହାଙ୍ଗୀର ଲଜ୍ଜା ବଶତଃ କିମ୍ବା ଅନୁତାପ କରି ଏହି ନୃଶଂସ ବ୍ୟାପାରରେ ଛ ମାସ କାଳ ମନ ଦେଲେ ନାହିଁ । ନୂର୍ ଜାହାନର ରୂପ ଲାବଣ୍ୟ ଭୁଲିଯିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କଲେ । ଶେର୍ ଅଫଗାନ୍‌ଙ୍କର ଅସାଧାରଣ ବୀରତ୍ୱ, ରାଜଭକ୍ତି ଏବଂ ସରଳ ପ୍ରକୃତି ପ୍ରତିକ୍ଷଣ ହୃଦୟରେ ଭାବନା କଲେ । ନିଜେ ରକ୍ଷକ ହୋଇ ଭକ୍ଷକ ହେବା ରାଜୋଚିତ ନୁହେ, ଏବଂ ଯୁଗର ମନ୍ଦାଚରଣରେ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ପିତାଙ୍କ ନାମରେ କଳଙ୍କ ଲାଗିଥାଏ ଇତ୍ୟାଦି ବିଷୟମାନ ଆଲୋଚନା କଲେ ।—କିନ୍ତୁ ଦୁଷ୍ଟ ପ୍ରକୃତି ସ୍ୱାର୍ଥାନ୍ଧ ମୀଠମନା ସହଚର-ମାନେ ମନ୍ଦ ପରାମର୍ଶ ଦ୍ୱାରା ତାହାଙ୍କ ମନକୁ ପୁନର୍ବାର ବିଚଳିତ କଲେ । ଶେର୍ ଅଫଗାନ୍ ଆଗ୍ରା ପରିତ୍ୟାଗ ପୂର୍ବକ ବଙ୍ଗ ପ୍ରଦେଶରେ ଅବସ୍ଥାନ କରୁଥିଲେ । ମନେ କରି ଥିଲେ ସେଠାରେ ନିରାପଦରେ ରହି ପାରିବେ! ବଙ୍ଗର ଶାସନକର୍ତ୍ତା ସୁବାଦାର କୁତବ୍‌ଖାଁ ଜାହାଙ୍ଗୀରଙ୍କର ପ୍ରିୟପାତ୍ର ହେବା ସକାଶେ ସର୍ବଦା ଲାଳାୟିତ ଥିଲା । ମନ୍ଦ ପରାମର୍ଶରେ ସମ୍ରାଟଙ୍କୁ ପଥଭ୍ରଷ୍ଟ କରି ରଖିବା ବିଷୟରେ ସେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ପଟୁ ଏବଂ ସମ୍ରାଟ ମଧ୍ୟ କୁତବ୍‌କୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସ୍ନେହ ଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖୁ ଥିଲେ ଏବଂ ନିଃସଙ୍କୋଚରେ ଗ୍ରହଣ କରୁଥିଲେ । କୁତବ ଦ୍ୱାରା ଶେର୍ ଅଫଗାନ୍‌ଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ସଂଘଟିତ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସମ୍ରାଟ କୁତବକୁ ବଙ୍ଗର ଶାସନକର୍ତ୍ତା ସ୍ୱରୂପ ବରଣ କରିଅଛନ୍ତି । ସେହି କାଳରେ ବଙ୍ଗର ରାଜଧାନୀ ରାଜମହଲ ଥିଲା । ସେହି ସ୍ଥାନରେ ଶାସନକର୍ତ୍ତାଙ୍କର ପ୍ରାସାଦ ଅବସ୍ଥିତ ଏବଂ ସେହି ସ୍ଥାନରେ ଶେର୍ଅଫଗାନ୍ ମଧ୍ୟ ନିଜର ପ୍ରାଣପ୍ରିୟା ନୂର୍ ଜାହାନ ସହିତ ଅବସ୍ଥାନ କରୁ ଥିଲେ । କୁତବଖାଁ ଅଧିକକାଳ ଅପେକ୍ଷା ନ କରି ଶେର୍ ଅଫଗାନ୍‌ଙ୍କୁ ନିଜ ବାସରେ ହତ୍ୟା କରିବା କାରଣ କେତେକ ଚତୁର ନୃଶଂସ ବ୍ୟକ୍ତି ସଂଗ୍ରହ କଲେ ଏବଂ ସମ୍ରାଟଙ୍କ ଗୁପ୍ତ ଆଦେଶ ସେମାନଙ୍କଠାରେ ବ୍ୟକ୍ତ କଲେ । ଶେର୍ ଅଫଗାନ୍ ଶାସନକର୍ତ୍ତାଙ୍କ ମନ୍ଦ ଅଭିପ୍ରାୟ ବୁଝି ପାରି ସତର୍କ ହେଲେ । ଘାତକମାନେ ସହଜରେ ଅର୍ଥ ଦ୍ୱାରା ବଶୀଭୂତ ହୋଇ ତାହାଙ୍କର ଅନିଷ୍ଟାଚରଣ କରି ପାରନ୍ତି ଆଶଙ୍କା କରି ସନ୍ଧ୍ୟା ପରେ ପ୍ରତ୍ୟହ ସେମାନଙ୍କୁ ବିଦାୟ କରି ଦେଉଥିଲେ । ଫଳ ବଳରେ ତାହାଙ୍କର ଦୁଇଶ ଅସ୍ଥା ଥିଲା ଯେ ଘାତକମାନଙ୍କର ସାହାଯ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧ [illegible] ବଶ୍ୟକ ବିବେଚନା କରୁଥିଲେ । ଏହି କାରଣରୁ ଜଣେ ବୃଦ୍ଧ ଦ୍ୱାର ରକ୍ଷକ ବ୍ୟତୀତ ରାତ୍ରିକାଳରେ ପୁରୁଷ ଚାକର ତାହାଙ୍କ ଘରେ କେହି ରହୁ ନ ଥିଲେ । ଅନୁସନ୍ଧାନ ଦ୍ୱାରା ହତ୍ୟାକାରୀମାନେ ତାହାଙ୍କର ବ୍ୟବହାର, ଗୃହର ଶୟନ କକ୍ଷ ପ୍ରଭୃତିର ସମସ୍ତ, ତତ୍ତ୍ୱ ଅବଗତ ହୋଇ ଦିନେ ସନ୍ଧ୍ୟାକାଳରେ ବୃଦ୍ଧ ଦ୍ୱାର ରକ୍ଷକର ଅନୁପସ୍ଥିତିରେ ଗୃହ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କଲେ ଏବଂ ଗୋଟିଏ ନିଭୃତ ସ୍ଥାନରେ ଲୁଚି ରହିଲେ । ଅହାରାଦି ସମାପ୍ତ କରି ଶେର୍ ଅଫଗାନ୍ ଶୟନ କଲେ ଏବଂ ବୃଦ୍ଧ ଦ୍ୱାରପାଳ ମଧ୍ୟ ନିଃଶଙ୍କ ଚିତ୍ତରେ ଦ୍ୱାର ରୁଦ୍ଧ କରି ଶୟନ କଲା— କିଛିକ୍ଷଣ ପରେ ଶେର୍ ଅଫଗାନ୍‌ଙ୍କୁ ନିଦ୍ରିତ ଦେଖି ହତ୍ୟା-କାରୀମାନେ ଶୟନ କକ୍ଷରେ ପ୍ରବେଶ କଲେ । କିନ୍ତୁ ସେହି ବୀର ପୁରୁଷଙ୍କ ଦୃଢ଼ ପିଣ୍ଡରେ ଛୁରିକା ପ୍ରବିଷ୍ଟ କରାଇବା କାରଣ ସମସ୍ତେ ଧାବିତ ହେବା ସମୟରେ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ ବୃଦ୍ଧ ବ୍ୟକ୍ତି ଶେର୍ ଅଫଗାନ୍‌ଙ୍କର ନିରପରା-ଧତା ସ୍ମରଣ କରି ଦୟାର୍ଦ୍ର ହୃଦୟରେ ଉଚ୍ଚସ୍ୱରରେ କହିଲା" ଅପେକ୍ଷା କର ସମ୍ରାଟଙ୍କ ଆଦେଶ ଆବାସ୍ତବେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଆଶଙ୍କା ନାହିଁ କିନ୍ତୁ ଚାରିଜଣ ଜଣ ବ୍ୟକ୍ତି ଜଣେ ମାତ୍ର ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ନିଦ୍ରାବସ୍ଥାରେ ଆକ୍ରମଣ କରିବା ଉଚିତ କି"—ଏହି କଥା ଶେଷ ନ ହେଉଣ ଶେର ଅଫଗାନ "ଠିକ କହୁଛ, ଉଚିତ କହୁଛ" ଇତ୍ୟାଦି କହି ଶଯ୍ୟାରୁ ବିଦ୍ୟୁତ-ବେଗରେ ଉଠି ନିଜର ଶାଣିତ ଖଡ୍‌ଗକୁ ଆୟତ୍ତ କରି ନେଲେ ଏବଂ ଶୟନକକ୍ଷର ଏକ କୋଣରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହୋଇ ରହିଲେ । ଦସ୍ୟୁମାନେ ସମବେତ ହୋଇ ତାହାଙ୍କୁ ଆକ୍ରମଣ କଲେ କିନ୍ତୁ ଶେର ଅଫଗାନଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଆଘାତରେ ଜଣେ ପଞ୍ଚତ୍ୱ ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲେ । ଅବଶିଷ୍ଟ ହତ୍ୟାକାରୀମାନେ ଶେର୍ ଅଫଗାନ୍‌ଙ୍କର ଅତିମାନୁଷିକ ନିର୍ଭୀକତା ଏବଂ ଲଘୁହସ୍ତତା ସନ୍ଦର୍ଶନ କରି ପଳାୟନ କଲେ । ବୃଦ୍ଧ ଦସ୍ୟୁଟି ସଙ୍ଗୀମାନଙ୍କର ମୃତଦେହ ନିକଟରେ ଦଣ୍ଡାୟ-ମାନ ହୋଇ ମୂକ ପ୍ରାୟ ରହି ରହିଥିଲା । ଶେର ଅଫଗାନ୍

Digitized by srujanika@gmail.com

ତାହାଠାରେ ଭୁକ୍ତହୋଇ ଧନବସ୍ତ୍ର ପ୍ରଦାନପୂର୍ବକ ତାହାଠାରୁ ସମ୍ରାଟଙ୍କ ଆଦେଶ ପ୍ରଭୃତି ମୂଳ ବୃତ୍ତାନ୍ତ ଅବଗତ ହୋଇଥିଲେ ଏବଂ ସନ୍ନନ [illegible]
ବାକୁ ଅନୁରୋଧ କରିଥିଲେ । ଶେର ଅଫଗାନଙ୍କର ଯଶୋରାଶି ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ବିକ୍ଷିପ୍ତ ହେବାରୁ ସେ ରାସ୍ତାମଧ୍ୟରେ ଭ୍ରମଣ କରିବା ଅସମ୍ଭବ ଜାଣିଥିଲେ । ପରିଚିତ ଅପରିଚିତ ଲୋକମାନେ ତାହାଙ୍କ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରୁ ବେଷ୍ଟନ କରି ଆଲିଙ୍ଗନ କରିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ ଏବଂ ଜୟଧ୍ୱନିରେ ତାହାଙ୍କୁ ଅସ୍ଥିର କରି ପକାଇଲେ । ଲୋକପ୍ରିୟତା ଶେର୍ ଅଫଗାନଙ୍କୁ ସୁଖକର ହୋଇ ନ ଥିଲା । ରାଜମହଲ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ମନରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ରାଜଧାନୀରେ ଅବସ୍ଥାନ କରିବା ଅଭିପ୍ରାୟରେ ସେହି ସ୍ଥାନକୁ ଗମନ କଲେ । କିନ୍ତୁ ବୃଥା ଆଶା ! ବର୍ତ୍ତମାନ ମୁଗଲ ସମ୍ରାଟଙ୍କର ଅଧୀନ ଏବଂ ସୁବାଦାରଙ୍କ ଶାସନାୟତ୍ତ । କୁତବ୍ ଖାଁ ଯେ କୌଣସି ଉପାୟରେ ନୂରଜାହାନ ପଦ୍ମଙ୍କର ପ୍ରାଣନାଶ କରିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ହେଲା । ରାଜ୍ୟ ପରିଭ୍ରମଣ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ରାଜମହଲରୁ ବହିର୍ଗତ ହେଲା । କିଛି କାଳପରେ ବର୍ତ୍ତମାନର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ହେବାରୁ ଶେର୍ ଅଫଗାନ ରାଜଭକ୍ତି ଦେଖାଇବା ସକାଶେ ନଗର ମଧ୍ୟରୁ ବହିର୍ଗତ ହୋଇ ସୁବାଦାରଙ୍କୁ ଅଭ୍ୟର୍ଥନା କରିବା ସକାଶେ ଅଶ୍ୱପୃଷ୍ଠରେ ଗମନ କଲେ । ସଙ୍ଗରେ ଦୁଇଜଣ ମାତ୍ର ଭୃତ୍ୟନେଇ ଶେର୍ ଅଫଗାନ ସୁବାଦାରଙ୍କର ସମ୍ମୁଖୀନ ହେଲେ ଏବଂ କୁତବ୍ ଖାଁ ତାହାଙ୍କୁ ଆଦରସହକାରେ ଅଭିବାଦନ କଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ନଗର ପ୍ରବେଶ କରିବା ପାଇଁ ସୁବାଦାର ଏବଂ ତାହାଙ୍କର ଅନୁଚର କର୍ମଚାରିବୃନ୍ଦ ଅଗ୍ରସର ହେଲେ ଏବଂ ପଥମଧ୍ୟରେ ଅଫଗାନଙ୍କ ସହିତ ମିଷ୍ଟାଳାପ କଲେ । କିୟତ୍‌କାଳ ପରେ ସୁବେଦାର ଇଚ୍ଛା ପ୍ରକାଶକଲେ ଯେ ରାଜବେଶରେ ହସ୍ତୀପୃଷ୍ଠରେ ଗମନ କରିବା ତାହାଙ୍କର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ଏହି ପ୍ରସ୍ତାବରେ ସମସ୍ତେ ସମ୍ମତ ହେବାରୁ ସୁସଜ୍ଜିତ ହସ୍ତୀ ତାହାଙ୍କ ନିକଟକୁ ଆନୀତ ହେଲା । କୁତବ ଖାଁ ସେହି ହସ୍ତୀ ଉପରେ ଆରୋହଣ କଲାପରେ ସୁବାଦାରଙ୍କର ଜନୈକ ଭୃତ୍ୟ ଶେର ଅଫଗାନଙ୍କ ଅଶ୍ୱଦେହରେ କଶାଘାତ କଲା । ସୁବାର ଶେର୍ ଅଫଗାନ ସାମାନ୍ୟ ଜଣେ ଭୃତ୍ୟର ଏତାଦୃଶ କ୍ରୋଧୋଦ୍ଦୀପକ କାର୍ଯ୍ୟ ଦେଖି ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅପମାନିତ ହୋଇଥିଲେ ଏବଂ ଜାନୁପାତ ପୂର୍ବକ କ୍ଷମାପ୍ରାର୍ଥନା କରିବାକୁ ଭୃତ୍ୟକୁ ଆଦେଶ ଦେଇଥିଲେ । ଅତି ଶୀଘ୍ର ଆଦେଶ ପ୍ରତି- [illegible] ନ ହେଲେ ଶିରଶ୍ଛେଦନ କରିବେ ବୋଲି ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରିଥିଲେ । ସୁବେଦାରଙ୍କର ଅନୁଚର କର୍ମଚାରୀମାନେ ସେହି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଖଡ୍ଗ ନିଷ୍କୋଷ କରିଥିଲେ ଏବଂ ଶେର୍ ଅଫଗାନ୍ ଜାଣି ପାରିଲେ ଯେ ତାହାଙ୍କର ପ୍ରାଣ ସଂହାର କରିବା ସକାଶେ ସୁବାଦାର ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ର କରିଅଛନ୍ତି । ଏକ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ଅପେକ୍ଷା ନ କରି ଶେର୍ ଅଫଗାନ ପ୍ରଥମତଃ ଭୃତ୍ୟର ଶିରଶ୍ଛେଦନ କଲେ ଏବଂ ପବନ ବେଗରେ ସୁବାଦାରଙ୍କର ହସ୍ତୀ ଉପରକୁ ଉଠିଯାଇ ଖଡ୍ଗ ପ୍ରହାରଦ୍ୱାରା ଆସନ ମଞ୍ଚ ଭାଙ୍ଗିଦେଲେ ପଳାୟନୋନ୍ମୁଖ କୁତବ୍ ଖାଁ ଶେର୍ ଅଫଗାନଙ୍କର ଅସି ପ୍ରହାରରେ ପ୍ରାଣ ବିସର୍ଜ୍ଜନକଲା । ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ସୁବାର ନୂରଜାହାନପତିଙ୍କର ପ୍ରାଣନାଶ କରି ସମ୍ରାଟଙ୍କର ପ୍ରିୟପାତ୍ର ହେବାର ଆଶାଟି ମଧ୍ୟ ତାହାର ପ୍ରାଣବାୟୁ ସହିତ ଆକାଶରେ ବିଲୀନ ହେଲା । ସମବେତ ଅନୁଚର ଓ କର୍ମଚାରିବୃନ୍ଦ କ୍ରୁଦ୍ଧ ହୋଇ ଶେର୍ ଅଫଗାନଙ୍କୁ ଆକ୍ରମଣ କଲେ ।

ପ୍ରାଣଆଶା ବିସର୍ଜ୍ଜନ କରି ଶେର୍ ଅଫ୍‌ଗାନ୍ ସେମାନଙ୍କ ସହିତ ସିଂହ ପରାକ୍ରମରେ ଯୁଦ୍ଧ କରିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ । କ୍ଷଣକାଳ ମଧ୍ୟରେ ଅଠଜଣ କର୍ମଚାରୀ ପ୍ରେତପୁରୀକୁ ପ୍ରେରିତ ହେଲେ । ଅବଶିଷ୍ଟ କର୍ମଚାରିଗଣ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଭୀତ ହୋଇ ଦୂରସ୍ଥାନକୁ ପଳାୟନ କଲେ ଏବଂ ସେହିଠାରେ ଥାଇ ଅଫ୍‌ଗାନଙ୍କ ଉପରେ ଗୁଳି ବର୍ଷଣ କଲେ । ଶେର୍ ଅଫ୍‌ଗାନଙ୍କର ଅଶ୍ୱଟି ଅଳ୍ପକାଳ ମଧ୍ୟରେ ପଞ୍ଚତ୍ୱପ୍ରାପ୍ତ ହେଲା । ଶେର୍ ଅଫ୍‌ଗାନ ଭୂମିରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହୋଇ କହିଲେ " ରେ ପାପିଷ୍ଠ ଭୀରୁ ପାମରବୃନ୍ଦ ! ଯଦି ମନୁଷ୍ୟତା ଥାଏ ତାହାହେଲେ ଜଣ୍ ଜଣ କରି ଆସ ମୋ ସହିତ ଯୁଦ୍ଧ କର ମୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ କ୍ଲାନ୍ତ ହୋଇ ନାହିଁ " । କିନ୍ତୁ ଭୀତକର୍ମଚାରିଗଣ ଏହି ବୀରବାକ୍ୟରେ କର୍ଣ୍ଣପାତ କଲେ ନାହିଁ ଏବଂ ପୁନଃ ପ୍ରାୟ ଗୁଳି ବର୍ଷଣ କଲେ । ଶେର୍ ଅଫଗାନ୍ ସ୍ଥିର ଚିତ୍ତରେ ପଶ୍ଚିମ ଆକାଶକୁ ଚାହିଁ ଦେଖିଲେ ଯେ ଦିବାକର ଅସ୍ତାଚଳୋନ୍ମୁଖ । ଜାନୁପାତପୂର୍ବକ ସେହିଦିଗକୁ ପ୍ରଣାମ କରି ଭୂମିରୁ ଧଳି ନେଇ ନିଜ ମସ୍ତକରେ ଧାରଣ କଲେ ଏବଂ ଧ୍ୟାନନିବିଷ୍ଟ ହୋଇ ବସି ରହିଲେ । ଚାରିଗୋଟା

Digitized by srujanika@gmail.com

ଟ୍ରେଲ ତାହାଙ୍କ ଦେହର ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ପ୍ରବିଷ୍ଟ ହେଲା ଏବଂ କ୍ଷଣକାଳପରେ ସେହି ମହାବୀର ମହାପୁରୁଷ ଶେର୍ ଅଫ୍‌ଗାନ୍ ରକ୍ତାକ୍ତ କଳେବରରେ ପଡ଼ିଗଲେ । ତଥାପି ପାପାତ୍ମାମାନେ ତାହାଙ୍କ ନିକଟକୁ ଆସିବାକୁ ସାହସ କଲେ ନାହିଁ । ଯେତେବେଳେ ଦେଖିଲେ ଯେ ଶେର୍ ଅଫଗାନ୍‌ଙ୍କର ଅଙ୍ଗପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ସ୍ପନ୍ଦହୀନ ତେତେବେଳେ ତାହାଙ୍କର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ ପାପାତ୍ମାମାନେ ମୃତ ଦେହର ଶିରଶ୍ଛେଦ କଲେ କିନ୍ତୁ ନିରପରାଧ ମହାପୁରୁଷଙ୍କର ଶୋଣିତଧାରା ପୃଥିବୀରେ ନିପତିତ ହୋଇ ମୁଗଲସିଂହାସନର ମୂଳପତ୍ତନକୁ ସର୍ବପ୍ରଥମେ କମ୍ପିତ କରିଥିଲା ।

କୁତବଖାଁର ଅନୁଚର କର୍ମଚାରୀମାନେ କ୍ଷଣକାଳ ବିଳମ୍ବ ନ କରି ଶେର୍ ଅଫଗାନଙ୍କର ଗୃହାଭିମୁଖରେ ଧାବିତ ହେଲେ । ସେମାନେ ଭାବିଥିଲେ ଯେ ନୂରଜାହାନ ବୀର ଭର୍ତ୍ତାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ସମ୍ବାଦ ଶୁଣି ଶୋକବିହ୍ୱଳା ହେବ ଏବଂ ଆତ୍ମହତ୍ୟା କରି ସମ୍ରାଟଙ୍କର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ବିଫଳ କରିବ । କିନ୍ତୁ ନୂରଜାହାନ୍ ହିନ୍ଦୁନାରୀ ନୁହେ । ନୂରଜାହାନ୍ ବୀର-ପତିଙ୍କର ହତ୍ୟାସମ୍ବାଦ ଶୁଣି ଶୋକାକୁଳା ହୋଇଥିଲା ସତ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ସାମ୍ରାଜ୍ଞୀ ହେବାର ଆଶା ସେହି କ୍ଷଣିକ ଶୋକକୁ ଲୁପ୍ତ କରି ଦେଇଥିଲା । କୁତବ ଖାଁର ଅନୁଚରମାନେ ତାହାକୁ ବନ୍ଦୀ କରିବା କାଳରେ ନାନାପ୍ରକାର କଟୁ ଭାଷାରେ ସ୍ୱାମୀଙ୍କର ଗୁଣ ସ୍ମରଣ କଲା ଏବଂ କହିଲା ଯେ ଶୋକସୂଚକ ଚିହ୍ନମାନ ଧାରଣ କରିବା ନିଷ୍ପ୍ରୟୋଜନ କାରଣ ସ୍ୱାମୀ କହି ଯାଇଅଛନ୍ତି ଯେ ତାହାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ସେ ଜାହାଙ୍ଗୀରଙ୍କଠାରେ ଆତ୍ମସମର୍ପଣ କରିବ । ଏହି ଅସଙ୍ଗତ କଥା ଶୁଣି ହତ୍ୟାକାରୀମାନେ ମଧ୍ୟ ହାସ୍ୟ ସମ୍ବରଣ କରି ପାରିଲେ ନାହିଁ ।

ଯାହାର ଜୀବନ ସହିତ ଶେର ଅଫଗାନ ଏବଂ କୁତବ ଖାଁ ପ୍ରଭୃତି ସୁବାର ରାଜଲୋକମାନଙ୍କର ହତ୍ୟାକାଣ୍ଡ ସଂଲଗ୍ନ ହୋଇଅଛି, ଯାହାର ନାମ ସ୍ମରଣ କଲାକ୍ଷଣି ନରହତ୍ୟା, କୂଟଚକ୍ରା, ଘୃଣିତ ପରାମର୍ଶ, ଦୁଷ୍ଟ ମନରେ ପଡେ ସେହି ନୂରଜାହାନ ପ୍ରାସାଦକୁ ଆସିଲାପରେ ସମ୍ରାଟ ଜାହାଙ୍ଗୀର ତାହାକୁ ଦର୍ଶନ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛୁକ ହେଲେ ନାହିଁ କିନ୍ତୁ କିୟତ୍‌କାଳ ପରେ ପୂର୍ବ ପ୍ରଦୀପ୍ତ କାମାଗ୍ନି ହୃଦୟରେ ସହସ୍ରଗୁଣ ଜଳିଉଠିଲା ଏବଂ ସମ୍ରାଟ ନୂର-ଜାହାନ ସହିତ ବିବାହ ସୂତ୍ରରେ ଆବଦ୍ଧ ହେଲେ । [illegible] ସମ୍ରାଟ [illegible] ସାମାନ୍ୟ ବୁଦ୍ଧି ବଳରେ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ଏବଂ ମୁଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟକୁ ଏପରି ସୁଶାସିତ କରିଥିଲା ଯେ ଜାହାଙ୍ଗୀରଙ୍କର ଚରିତ୍ର ଭଲଅଭାବ ପରି-ବର୍ତ୍ତିତ ହେବାରୁ ଶେର୍‌ଅଫଗାନଙ୍କ ପ୍ରତି ତାହାଙ୍କର ନୃଶଂସ ବ୍ୟବହାର ପ୍ରଜାମାନେ କିଛିକାଳ ସକାଶେ ଭୁଲି-ଯାଇଥିଲେ ।

ଶ୍ରୀ କାମପାଲ ମିଶ୍ର ।*

ଦ୍ୱିତୀୟା ଚନ୍ଦ୍ର ।

ମଧୁର ଶରତ ଋତୁ ଧରାରେ ବିରାଜ,
ନୀଳାମ୍ବରେ ମହାନଦୀ ଅଙ୍ଗ ଅଛି ସାଜ ।
କ୍ରମେ କ୍ରମେ ଅସ୍ତାଚଳଶିଖେ ଦିନମଣି,
ଅତିକ୍ରମି ଗମିଲେଣି ନିକଟ ରଜନୀ ।
ସନ୍ଧ୍ୟା ରାଗେ ଅରୁଣାଭ ପ୍ରତୀଚୀ ଗଗନ,
ପ୍ରିୟଦୂରେ ରଞ୍ଜିଛି କିବା ନିଜ ଅପଦନ ?
ଦଳ ଦଳ ପକ୍ଷୀ ସନ୍ଧ୍ୟା ଆଗମନ ହେତୁ
ବାସ ବୃକ୍ଷ ଅଭିମୁଖେ ଯାଉଛନ୍ତି ଫେରି ।
ମହାନଦୀ ବକ୍ଷେ ବସି ନୀରବେ ଏକାନ୍ତେ,
ଶୂନ୍ୟ ମନେ ଅନାଉଛି ଅଗ୍ରତେ ପଶ୍ଚାତେ ।
ନଦୀ-ସ୍ଥିର-ଧୀର-ନୀଳ-ନୀର-ଦରପଣେ,
ପ୍ରତିବିମ୍ବ ଚନ୍ଦ୍ରରେଖା ପଡିଲା ନୟନେ ।

* ପ୍ରବନ୍ଧଲେଖକ "ସମାଜ ଓ ଜାତୀୟ ଜୀବନ" ଶୀର୍ଷକ ପ୍ରବନ୍ଧ ଶେଷ କରିଅଛନ୍ତି । ଉକ୍ତ ପ୍ରବନ୍ଧ ବିସ୍ତୃତରୂପରେ ଲେଖିବା ପାଇଁ ଆମ୍ଭେ-ମାନେ ପତ୍ର ଲେଖିଥିଲୁଁ । ଲେଖକ ମହାଶୟ ଉତ୍ତରରେ କହିଅଛନ୍ତି "ସମାଜ ଓ ଜାତୀୟ ଜୀବନ" ପ୍ରବନ୍ଧ ବିସ୍ତୃତରୂପରେ ଲେଖିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କଲେ ଦୁଇ ବର୍ଷରୁ ଅଧିକ କାଳ ଲାଗିବ । କିନ୍ତୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ମୋର ସମୟାଭାବ । ସୁତରାଂ ଏତାଦୃଶ ପ୍ରବନ୍ଧ ମାସାବଧି ସ୍ଥଗିତ ରହିଲେ ଏବଂ କ୍ରମଶଃ ପ୍ରକାଶିତ ହେଲେ ପାଠକମାନଙ୍କର ସୁଖପ୍ରଦ ହେବ ନାହିଁ । ବରଂ ଏତନ୍ନିବନ୍ଧିତ ବିଷୟମାନ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପୋଟିଏ ପ୍ରବନ୍ଧରେ ଆଲୋଚିତ ହେଲେ ସୁଖବୋଧ୍ୟ ହେବ" । ସମ୍ପାଦକ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ସହସା ଆକାଶ ପଥେ ଦୃଷ୍ଟି ପକାଇଲି,
ନିଷ୍ପଭ ଦ୍ୱିତୀୟା ଚନ୍ଦ୍ର ଉଦୟ ଦେଖିଲି ।
[illegible] ଆଶା [illegible] ଉଠିଲା ମନେ,
କ୍ଷୀଣ ଯା ହେଉଛି କ୍ଷୀଣତର ଅନୁକ୍ଷଣେ ।
ଦେଖି ଦେଖି ଶୁଭ୍ରରେଖା ନୀଳ ଗଗନରେ,
ମିଶିଗଲା, ନ ଦେଖିଲି ନୀର-ମୁକୁରରେ ।
ଅସଂଖ୍ୟ ଦ୍ୱିତୀୟା ଚନ୍ଦ୍ର ଏରୂପେ ଦେଖିଛି,
ଯା ଦେଖିଛି ସେ ସକଳ ଲୁପ୍ତ ଯାଇଛି ।
ଦ୍ୱିତୀୟା ଚନ୍ଦ୍ରମା କିନ୍ତୁ ଧରି ପୂର୍ଣ୍ଣ ବେଶ,
ନିଶ୍ଚେ ସଜାଇବ ଦିନେ ପ୍ରାଣ ଭାଲ ଦେଶ ।
କେତେ ଶତ ଆଶା ଲତା ମୋହୃଦ ଉଷରେ,
ଜନମି ଝାଉଁଳି ଅଛି ନେଇ ପଲକରେ ।
ଅବଶ୍ୟ ଗୋଟିଏ ସୁଦ୍ଧା ବଢ଼ିଲା ନାହିଁ,
ବଢ଼ିବ ନାହିଁ, ଆଉ ସେ ଆଶା ମୋ କାହିଁ ।
ଅଶାନ୍ତ ମାନବ ପ୍ରାଣ, ବିଶେଷେ ମୁ ଶ୍ରର,
କେମନ୍ତେ ଲଭିବ ଶାନ୍ତି ହେ ଶାନ୍ତି-ଆଧାର ।

ଆଜୁ ଚିନ୍ତା ।

"Sleep my babe, they food and raiment,
House and home they friends provide,
All without thy care or payment,
All thy wants are well supplied."

I. Watts.

ସୁଚନ୍ଦ୍ରା କୁଚନ୍ଦ୍ରା ପୂର୍ଣ୍ଣ ଜୀବ କୋଳାହଳ
ଲଭିଲା ବିରାମ କ୍ଷଣେ, ନିଶୀଥ ଗଗନେ
ପ୍ରକାଶନ୍ତି ପ୍ରଭାଶଶୀ, ତାରକା ସକଳ,
କେହିବା ଲୁଚନ୍ତି ପୁଣି କେହି ଉଠେ କ୍ଷଣେ ।
ଅଦୂରେ କାନନ ପ୍ରାନ୍ତେ ବହନ୍ତି ସରିତ
ସ୍ୱଚ୍ଛ ପୂତ ନୀର ଶୁଭ୍ର କଲ୍ଲୋଳ ମାଳିନୀ,
ଅସଂଖ୍ୟ ଜୀବନଚର ଜୀବନ ପୂରିତ
ତରୁ ଲତା ଗୁଳ୍ମ କୀର୍ଣ୍ଣ ଅରଣ୍ୟ ଶୋଭିନୀ ।
ସଂସାର ଦୁଃସହ ଦୁଃଖେ ହୋଇ ଜର୍ଜ୍ଜରିତ
ଭାବୁଥିଲି ଦିନେ ମୁହିଁ ଅତି ନିରାଶନେ
ବସି ସେ ତଟିନୀ ତଟେ, ହୋଇ ମର୍ମ୍ମରିତ
ଜନ୍ମାଇ ତରଙ୍ଗ ବାଳି ବହିଲା ସଘନେ ।
ଗର୍ଜ୍ଜିଲା ଅମ୍ବରେ ଘନ ଗମ୍ଭୀର ଗର୍ଜ୍ଜନେ,
କମ୍ପିଲା କାନନ ସେହି ଭୀଷଣ ଶବଦେ,
ଭାବିଲି କି ହେବ ଆଉ ଏ ଶ୍ରର ଜୀବନେ?
ନୀରବେ ଲାଞ୍ଛନା ଭୋଗେ କିବା ପଦେ ପଦେ! ।
ସହସା ଶୁଣିଲି ପୁଣି ବିସ୍ମୟେ ପଲକେ,
ସ୍ୱର୍ଗ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ଭେଦକରି-ଅଶରୀରୀ ବାଣୀ;
ଶ୍ରବଣେ ଯାହାର, ନେଇ ପୂରିଲା ଲୋଭକେ
"କାହିଁକି? ଆକୁଳ ପ୍ରାଣେ ରେ ସଂସାର ପ୍ରାଣି !
କାହିଁକି ବାଲୁତ ପ୍ରାଣ ସତତ ଚିନ୍ତିତ?
କାହିଁ ପାଇଁ ପୋଷୁ ମନେ ଅତୃପ୍ତ ବାସନା,
ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ଗତି ସଦା ତାହା, ନୁହେ ନିର୍ବାପିତ;
ମଧୁ-ଆସ୍ୱାଦନେ ଚିର ତୃପ୍ତ କି ରସନା?
ନିବୃତ୍ତ ହୃଦୟେ ବସି? ନୁହ ତୁ ବିକଳ,
କିଛି କି ଅଭାବ ତୋର ଅଛି ଏ ସଂସାରେ?
ବିନା ଯତ୍ନେ ବିନା କଷ୍ଟେ ପାଇଛୁ ସକଳ,
ରାଜ୍ୟ, ଜ୍ଞାତି, ବନ୍ଧୁ ଆଦି ନ କାନ୍ଦ ବୃଥାରେ ।"

ଓଡ଼ିଆ ଧାତୁତତ୍ତ୍ୱ ବିଚାର ।

ପୂର୍ବାନୁବୃତ୍ତି ।

୫୪ ଡୁବ୍ ।

ଭକ୍ତିଭାବେ ଯେବେ ତୁମ୍ଭେ ଏଥିରେ ଡୁବିବ,
ପାପ ଦୂର ହୋଇ ତୁମ୍ଭ ନାସିକା ଭଲ ହେବ—

ବେତାଳ ପଞ୍ଚବିଂଶତି

ଏହି ଧାତୁର ମୂଳଅର୍ଥ ଜଳାଦିରେ ନିମଜ୍ଜନ, ମାତ୍ର ପରେ ମୂଳାର୍ଥର ଅନୁକୂଳରେ ଅସକ୍ତ ହେବା ଓ ଅଧୋଗତି ବା ନଷ୍ଟହେବା ଅର୍ଥରେ ସୁଦ୍ଧା ପ୍ରଯୁକ୍ତ ହେଲା । ଏହିଟି କୌଣସି ସଂସ୍କୃତ—ଧାତୁରୁ ବୈକୃତିକରୂପ ଧରି ପ୍ରାକୃତକୁ ଆସିଥିଲା ପରି ବୋଧ ହୁଏ ନାହିଁ, ଅତଏବ ପ୍ରାକୃତର ନିଜସ୍ୱ ପରି ଜଣାଯାଏ ।

ପ୍ରାକୃତରୁ ଆସି ଓଡ଼ିଆରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଅଛି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯଥା

କୂବେ ଖଣ୍ଡିଦପାଣଂ କଞ୍ଚଣକଲଣଂ ବି ଡ଼ୁକ୍ରନ୍ତ୍ରଂ
କୂପେ ଖଣ୍ଡିତପାଣଂ କାଞ୍ଚନକଲଣମିବ ମଙ୍ଗନ୍ତ୍ରଂ
ମୃଚ୍ଛକଟିକ ।

୩୫ ଭକ୍ ।

ଭକ ଧାତୁର ଅର୍ଥ ପରସ୍ପର ଭେଟିବା କିମ୍ବା ଅନ୍ୟଙ୍କ ଗୋଟିକଠାରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଯାଇ ମିଳିବା ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରବେଶିବା ।

ଲୋକରେ କେହି ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି—ସେ ଘର ଘର ଭକୁଅଛି ।

ବୋଧହୁଏ ଏହି ଭକଧାତୁ ସଂସ୍କୃତର ଗମନାର୍ଥ ଗୌକ ଧାତୁର ଅନୁକରଣରେ କିମ୍ବା ଅର୍ଥପ୍ରଭେଦ ସତ୍ତ୍ୱେ ପ୍ରାକୃତରେ ଭକ୍ ହୋଇ, ଖରେ ଓଡ଼ିଆକୁ ଆସି ଦ୍ୱିତ୍ୱ ତ୍ୟାଗ କରିଅଛି ।

ଯଥା

ଦାଣବ ଦେବବେବ ଭୁକ୍ଲଂଭଉ ଗିରିବରସିହ୍ନର କମ୍ପିଓ
ଦାନବଦେବୋହ୍ନାବପି ପରସ୍ପରଂ ମିଳନ୍ତୋ ଗିରିବରଶିଖରଂ
କମ୍ପିତଂ, ପିଙ୍ଗଳ ।

ଏବଂ

ଗଅଗଅହିଁ ଭୁକ୍ଲଅ=ଗଜାଗଜୈର୍ଯ୍ୟୁଜ୍ୟାଃ—ପିଙ୍ଗଳ ।

୩୬ ଭୁଟ ଓ ଟୁଟ ।

"କଅବା ମନ୍ଦରଗିରି ପଡ଼ିଅଛି ଭୁଟି"—ବେଣୀସଂହାର ସଂସ୍କୃତର ଏଟ୍ଟଧାତୁ "ଏଟ୍ଟଚ୍ଛେଦନେ" ପ୍ରାକୃତରେ ଭୁଟ୍ ଓ ଟୁଟ୍ ହୋଇ ଓଡ଼ିଆକୁ ଆସି ଦ୍ୱିତ୍ୱ ତ୍ୟାଗ କରିଅଛି । ଓଡ଼ିଆରେ କେହି ଭୁଟିବା ଅର୍ଥରେ ଟୁଟିବା ଏହିପରି ମଧ୍ୟ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି; ଅତଏବ ଭୁଟ ଓ ଟୁଟ ଧାତୁ ପ୍ରାକୃତରୁ ଆସି ଛେଦନାର୍ଥର ଅନୁକୂଳରେ ତ୍ୟାଗ କରିବା ପ୍ରଭୃତି ଅର୍ଥରେ ସୁଦ୍ଧା ଓଡ଼ିଆରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଅଛି ବୋଲି କହିବାକୁ ହେବ ।

ଯଥା

ଝାଣେଣ ଭୁଟ୍ଟିଦ ଚିରଂ ଚରୁଣୀ ଚଳାକ୍ଷୀ
ଧ୍ୟାନେନ ଏଟ୍ଟିତ ଚିରଂ ଚରୁଣୀ ଚଳାକ୍ଷୀ—
କର୍ପୂରମଞ୍ଜରୀ ।

ଗୁରୁ ଟ୍ରଟ୍ଟିଇ ବେଲହ୍ନ ବହଇ ଭଂଚଂଣାମ ବଅଣ=ଗୁରୁ ସ୍ତଟ୍ୟତି ବେଲଦ୍ୱ ବର୍ତ୍ତେତେ ଭଗ୍ନାମବଜାମୀତ; ପିଙ୍ଗଳ

୩୭ ଥକ ।

ବ୍ୟୋମକେଶମୂର୍ତ୍ତି ଦେଖିଲି ଚମକ—ଥଉଲା ସେରୂପେ ଚଉରୁଉଥକ; ଚିଲିକା ।

ଥକବା—ଅବସନ୍ନ ହେବା କିମ୍ବା ନିଶ୍ଚଳ ହୋଇଯିବା

ସଂସ୍କୃତର ସ୍ଥଗଧାତୁ ପ୍ରାକୃତରେ ଥକ୍ ହୋଇ ଓଡ଼ିଆକୁ ଆସି ଦ୍ୱିତ୍ୱ ତ୍ୟାଗ କରିଅଛି :—

ଯଥା,

ରେ ଗୋଡ଼ ଥକ୍ଲନ୍ତ ଡୋହ୍ନଥି ଜୁହ୍ନାଇଂ=
ରେ ଗୌଡ଼ ତିଷ୍ଠନ୍ତ ତେ ହସ୍ତିଯୂଥାନି—ପିଙ୍ଗଳ ।

୩୮ ଥର

କମ୍ପନାର୍ଥ ଏହି ଥର ଧାତୁଟି ସୁଦ୍ଧା ପ୍ରାକୃତର ନିଜସ୍ୱ ପରି ବୋଧହୁଏ ।

ଯଥା

ହିଅଅଂମେଥରଥରେଦ=ହୃଦୟଂମେ ପ୍ରକମ୍ପତେ
ମୃଚ୍ଛକଟିକ ।

୩୯ ଥାପ

ଥୋପକୁ ଥାପି ଶ୍ରପିଛ କି କାମ ?—ବିଦଗ୍ଧଚିନ୍ତାମଣି

ସ୍ଥା ଧାତୁର ପ୍ରୟୋଜନ ସ୍ଥାପନାର୍ଥ ସ୍ଥଳେ ପ୍ରାକୃତରେ ଥପ ଗୋଟିଏ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଧାତୁରୂପେ ବ୍ୟବହାର କରା ଯାଏ; କିନ୍ତୁ ଏହାର ଉତ୍ପତ୍ତି ସ୍ଥାନ—ସ୍ଥା + ପ—ଓଡ଼ିଆରେ ସୁଦ୍ଧା ଉକ୍ତରୀତିମତେ ପ୍ରାକୃତ ଥପ ଧାତୁ ଥାପ ଏକ ସ୍ଥାନେ ଥପ ହୁଏ—

ଯଥା

ଭୁହ ଜାଇ ସୁନ୍ଦରୀ ଅଥ୍ପଣା, ପରଭେଟ୍ଟି ଦୁକ୍ଲଣ ଥପ୍ପଣା
=ହଂ ଯାହି ସୁନ୍ଦରୀ ଆତ୍ମନା, ପରଭ୍ୟଜ୍ୟ ଦୁର୍ଜନ ସ୍ଥାପନାଂ
ପିଙ୍ଗଳ ।

୪୦ ଦଶ

ଦଶଧାତୁ ସଂସ୍କୃତର ଦୃଶଧାତୁରୁ ଜନ୍ମ ପ୍ରଥମେ ପ୍ରାକୃତରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଲା, ପରେ ପ୍ରାକୃତର ବ୍ୟବହାର ନୁକୂଳ ଅର୍ଥ ସହିତ ଓଡ଼ିଆରେ ପ୍ରୟୋଗ କରାଗଲା ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯଥା

ଜନ୍ମା ପଦ୍ମମହିଁ ଜୀବନ୍ତଗଣା ଦ୍ୱୀପନ୍ତ୍ରଅପାଏଣ
ଯସ୍ୟାଃ ପ୍ରଥମେ ଭୁଜାଯେ ଜଗଣା ଦ୍ୱିଶ୍ୟନ୍ତେ ଚ ପାଦେନନ୍ତ ;
ପିଙ୍ଗଳ

ଦେ ୪୧

ସଂସ୍କୃତର ଦା ଏବ ଦଦଧାତୁ ପ୍ରାକୃତରେ ଦେ ହୋଇ ପରେ ଓଡ଼ିଆକୁ ଆସିଲା ।

ଯଥା

ତଇ ଏଥିଁ ଶବ୍ଦହିଁ ସଂଚାର ଦେଇ
ତ୍ରମସ୍ୟାଂ ନଦ୍ୱାଂ ସଂଚାରଂ ଦତ୍ତ୍ୱା—ପିଙ୍ଗଳ
ଦଦାତେର୍ଦ୍ଦେ—ଇତିଶୌରସେନ୍ୟାଂ ବରରୁଚିଃ ।

୪୨ ଦେଖ

ଦୃଶଧାତୁ ଶୌରସେନୀରେ ମାତ୍ର ପେକ୍ଷ ହୁଏ ।
(ସଂସ୍କୃତର ପଶ୍ୟର ଅନୁକରଣରେ ପେକ୍ଷ) ଦୃଶେଃପେକ୍ଷଃ
ଇତି ଶୌରସେନ୍ୟାଂ ବରରୁଚିଃ

ଅନ୍ୟତ୍ର ପ୍ରାକୃତରେ ଦେକ୍ଷ ହୁଏ, ଉକ୍ତ ଦେକ୍ଷ ଧାତୁ ଓଡ଼ିଆକୁ ଆସି ଦ୍ୱିତ୍ୱ ତ୍ୟାଗ କରିଅଛି ।

ଯଥା

ଏ ଅଥୀରଦେକ୍ଷସ୍ତ୍ରୀ ଘରୁ ଜାଆ-ବିତ୍ତ୍ରପୁତ୍ର ସୋଅରମିତ୍ର
ସବମଥ,ଏତଦସ୍ମିରଂ ପଶ୍ୟଶ୍ରୀରଂ ଗୃହଂ ଜାୟାବିତ୍ତ୍ରଂ-
ପୁତ୍ରାସୋଦରମେତଂ ସବଂମାୟା—ପିଙ୍ଗଳ

୪୩ ଧସ

"ନବପ୍ରେମସ୍ରୋତ ଉଚ୍ଛ୍ୱାସେ ପଡ଼ିଲା ଧୈର୍ଯ୍ୟ ତଟମୂଳ ଧସି" ;
ଯଯାତିକେଶରୀ

ଏହି ଧ୍ୱଂସନାର୍ଥ ଓ ଅତିଶୀଘ୍ର ପ୍ରବେଶାର୍ଥ ଧସଧାତୁ ପ୍ରଥମେ ସଂସ୍କୃତର "ଧ୍ୱଂସୁଗତୌ-ଗଣପାଠ । ବିନଷ୍ଟ ହେବା ଅର୍ଥ ମଧ୍ୟ" ଧ୍ୱଂସ ଧାତୁରୁ ଜାତ ହୋଇ ପ୍ରାକୃତରେ ବ୍ୟବହାର କରାଗଲା । ପରେ ଓଡ଼ିଆକୁ ଆମାତ ହୋଇଅଛି ।

ଯଥା

ଟଟଟ ଗୃଦପରଭୁଇ ଟପଧସଇ ଧରଣି
ଟଟଟେ ଭ୍ୟନ୍ତକ୍ରୁଦ୍ୟଷଡ଼ଡ଼ଟାପଃ* ଧ୍ୱଂସତେ ଧରଣିଃ
ପିଙ୍ଗଳ

ଏ ସ୍ଥଳେ ଧ୍ୱଂସନାର୍ଥ ।

ବନ୍ଧୁ ସମଦ ରଣଧସଉ ସାହ ହମ୍ମୀର ବଅଣ ଲଇ
ବନ୍ଧୁନ୍ ସଂକ୍ରବଯ୍ୟିହ୍ନା ରଂ ବଡ଼ାଣ୍ଡିଃ ସାହ୍ନହମ୍ମୀର ନନ୍ଦନଂ
ନୃପ୍ତିହ୍ନା ; ପିଙ୍ଗଳ

ଏ ସ୍ଥଳେ ଶୀଘ୍ର ଯାଇ ପ୍ରବେଶିବା ଅର୍ଥ ।

୪୪ ଧାଁ

ଧାବଧାତୁ ପ୍ରାକୃତରେ ଧା ହୋଇ ଓଡ଼ିଆକୁ ଆସି ଚନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁ ପାଇଅଛି— ଯଥା-
ଖାଦ୍ୟ ଭକ୍ଷଣେ ଧାତୁଳବେ ଏତସ୍ୟୋର୍ଧାତ୍ରୋଃଖା ଧା ଇତ୍ୟା-
ଦେଶୌ ଭବତଃ— ଇତି ପ୍ରାକୃତ ପ୍ରକାଶ ।

୪୫ ଧୋ

ଏହି ଧାତୁଟି ପ୍ରାକୃତରୁ ଅବିକଳରୂପେ ଆସି ଓଡ଼ିଆରେ ଚଳୁଅଛି ।

ପ୍ରଥମେ ସଂସ୍କୃତର (ଧୌତ କରିବା ଅର୍ଥ) ଧାବ ଧାତୁରୁ ଜାତ ହୋଇଥିଲା । ଏ ସ୍ଥଳେ ଏତିକି ମାତ୍ର ସୂଚନା କରି ଦେବା ଉଚିତ ଯେ ଧାବଧାତୁର ବକାର, ଉକାର ହୋଇ ଧାରେ ମିଶିବାରୁ ଧୋ ହୋଇଅଛି† ।

ଯଥା

ବଚ୍ଛମାଣଅ ରଅଣିଅଂସଦାବେହ୍ନ ପାଦାଇଁ ଧୋଇଦୁଁ
ବର୍ତ୍ତମାନକ ରଦନକାମାକାରଯ୍ୟ ପାଦୌ ଧାବନ୍ତୁ
ମୃଚ୍ଛକଟିକ

୪୬ ନାଚ

ଭୁଲିଗା କାମସାରଙ୍ଗ ଯେ, ଇଚ୍ଛିତ ଭଙ୍ଗିମା ପ୍ରସଙ୍ଗେ ନାଚଇ ଗଞ୍ଜିବାପାଇଁ ସାରଙ୍ଗ ଯେ— ବିଦଗ୍ଧଚିନ୍ତାମଣି

ସଂସ୍କୃତ ନୃତ୍ୟଧାତୁ ପ୍ରାକୃତରେ ଣାଚ ହୋଇ ଓଡ଼ିଆକୁ ଆସିବାରୁ (ଣ ସ୍ଥଳେ ନ ହୋଇ) ନାଚ ହେଲା—ଯଥା
ବେଥଲା ଜାସଙ୍ଗେ ଦୁକ୍ଖାଣାସନ୍ତା ଣାଚନ୍ତାଉଚ୍ଛାହେ ଭାଲେ
ଭୁମୀକମ୍ପାଲେ
ବେଢାଲା ଯସ୍ୟ ସଙ୍ଗେ ଦୁକ୍ଖାନ୍ତାଣସ୍ୟନ୍
ନୃତ୍ୟନ୍ତୁସ୍ତ୍ରାହ୍ନେନ ଭାଲେ ଭୁମିଃ କମ୍ପିତା—ପିଙ୍ଗଳ

* ଟାପଃ—ଘୋଡ଼ାର ଶବ୍ଦ ।

† ବକାରର ଉକାର ହେବା ଏବ ଉକ୍ତ ଉକାର ପୂର୍ବସ୍ୱରରେ ଯୁକ୍ତ ହେବା ବିଷୟ ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦ ଭଣ୍ଡ ବର୍ଣ୍ଣର ସ୍ୱରୂପରେ ସମ୍ମୁଖ ଦେଖାଯାଇ ବାକୁ ହେବ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

୪୭ ପଡ

ପ୍ରାକୃତରେ କେତେକ ସ୍ଥଳରେ ଭକାରର ଡକାର ହୁଏ—ଯଥା

ପ୍ରତିସର=ପଡିସରେ । ବେତସଃ=ବେଡସୋ । ପତାକା= ପଡାଆ ।

ଅତଏବ ପଡ ଧାତୁ ପ୍ରଥମେ ପ୍ରାକୃତରେ ପଡ ହେଲା । ତଦନନ୍ତର ଓଡ଼ିଆକୁ ଆସିଅଛି ।

ଯଥା

ଶ୍ରୀହୋଷଂଜୁହୁପରେ ବନ୍ଦୁ ଜୁ ଓ ପଡଓ ଚରଣମ୍ଭେ
ସଗୁରୁ ବନ୍ଦୁମରେ ଅଣ୍ଡୋଲଘୁ ହୋଇ ସୁଦ୍ଧ ଏକ୍ଲକଲୋ
ଶ୍ରୀର୍ଘଃ ସଂଯୁକ୍ତପରେ ବନ୍ଦ୍ୟୁତଃ ପଡତ ଶ୍ଚରଣାମ୍ଭେ
ସଗୁରୁବଙ୍ଗୋଦ୍ୱିମାନୋ୍ୟାଲଘୁର୍ଭବତଶ୍ଚ ଏକ୍ଲକଲଃ;

ପିଙ୍ଗଳ ।

୪୮ ପଢ

ପଠ ଧାତୁ ପ୍ରାକୃତରେ "ପୋଢ—ବରରୁଚ" ଏହି ସୂତ୍ରାନୁସାରେ ପଢ ହେଲାପରେ ଓଡ଼ିଆକୁ ଆମିତ ହେଲା । ଦୋହାଲକ୍ଷଣପଢମପଢ, ଦୋହାଲକ୍ଷଣଂ ପ୍ରଥମଂ ପଠିତ୍ୱା;

ପିଙ୍ଗଳ

୪୯ ପଠା

ଏହି ପ୍ରେରଣାର୍ଥ ପଠାଧାତୁ ପ୍ରଥମେ ପ୍ର ଉପସର୍ଗ ପୂର୍ବକ ସ୍ଥା ଧାତୁରୁ ଜାତ ହୋଇ ପ୍ରାକୃତରେ 'ପଟ୍ଠା' ଏହିରୂପ ଧାରଣ କରିଥିଲା ଓଡ଼ିଆକୁ ଆସି ଦ୍ୱିତ୍ୱ ତ୍ୟାଗ କରିଅଛି ।

ଅନେକ ସ୍ଥଳେ ଉକ୍ତ ସ୍ଥା ଧାତୁ ଜାତ ପଦମାନଙ୍କର ଅନ୍ତଗତ 'ସ୍ଥ' ପ୍ରାକୃତରେ ଠ ହୋଇ ଓଡ଼ିଆକୁ ଆସିଥିବା ଦେଖାଯାଏ,

ଯଥା

ସ୍ଥାନ—ଠାଣ—ଠଣା । ସ୍ଥିତା—ଠିଆ—ଟିଆ ।
ସ୍ଥାନ—ଠାବ—ଠାବ । ସ୍ଥାନେ—ଠାଇଁ—ଠାଇଁ

ଇତ୍ୟାଦି ।

ତାଜଇ ମମହତ୍ଥେ ସଅଂକ୍ଲେବପଟ୍ଟାବିଅ ଏଣଂ ସମ:ଶ୍ରୁସି
ତଦ୍ବଦ ମମହସ୍ତେ ସ୍ୱୟମେବ ପ୍ରସ୍ଥାପ୍ୟେନାଂ ସମର୍ପୟସି

ମୃଚ୍ଛକଟିକ

୫୦ ପଖାଳ

ସଂସ୍କୃତର ପ୍ର ଉପସର୍ଗ ପୂର୍ବକ କ୍ଷାଳଧାତୁ ପ୍ରାକୃତରେ "ଶ୍ଚସ୍ପକ୍ଷାଂଖଃ—ବରରୁଚ" ଏହି ସୂତ୍ରାନୁସାରେ 'କ୍ଷ'ର ଖ ହେବାଯୋଗୁଁ ପକ୍ଖାଲ ହୋଇ ଓଡ଼ିଆକୁ ଆସି ଦ୍ୱିତ୍ୱ ତ୍ୟାଗ କଲା ।

ଯଥା

ଏଷ କାଂସ ତାଳାଣଂ ପକ୍ଖାଲଣକ୍ଖଳାଣଂ ହଲ୍ଲବୋଲୋ=
ଏଷ କାଂସ୍ୟତାଳାନାଂ ପ୍ରକ୍ଷାଳନୋତ୍ଖଳାନାଂ ହଲହଲଃ ।

କର୍ପୂରମଞ୍ଜରୀ

୫୧ ପରଣ (ସ)

ଅସମ୍ଭାଳେ ଫିଟି କୁନ୍ତଳ ଭ୍ରମିଯାଏ ପରଣି—ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗା ଏହି ସ୍ପର୍ଣାର୍ଥ ପରସଧାତୁ ପ୍ରଥମେ ସ୍ପର୍ଶ ଧାତୁରୁ (ସ୍ପର୍ଶ) ବିକୃତ ହୋଇ ପ୍ରାକୃତରେ ବ୍ୟବହାର କରାଗଲା । ପରେ ଓଡ଼ିଆକୁ ଆସିଅଛି । ସଂସ୍କୃତର ଦଣ୍ଡୀନୁକରଣରେ କେହି ପରଣ ଇତ୍ୟାଦି ସ୍ଥଳେ ଭାଲବ୍ୟଣକାର ଲେଖିବା ଦେଖାଯାଏ । କିନ୍ତୁ ସେପରି ସ୍ଥଳେ ଦନ୍ତ୍ୟସ ଲେଖିବା ଉଚିତ; କାରଣ ଏହି ଯେ ଉକ୍ତ ଶ ପ୍ରଥମେ ପ୍ରାକୃତ ରୀତିରେ ସ ହୋଇ ପରେ ଓଡ଼ିଆକୁ ଆସିଅଛି । ପ୍ରାକୃତରେ ସର୍ବତ୍ର ଶ ଓ ଷର ସ ହୁଏ; ଅତଏବ ବରରୁଚି କହନ୍ତି—

ଶଷୋଃସଃ—ସର୍ବତ୍ର ଶକାରଷକାରୟୋଃ ସକାରୋ ଭବତି ।

ଯଥା

ସୁର ଅରୁ ସୁରଶ୍ମି ପରସମଣି ଶହି ବାରେସ ସର୍ମାଶ=
ସୁରତରୁଃ ସୁରଶ୍ମିଃ ସ୍ପର୍ଶମଣି ର୍ନହି ବାରେଣ ସମାନଃ

ପିଙ୍ଗଳ

୫୨ ପସାର

ହାତ ପସାରୁଅଛି, ଅଣ୍ଟା ପସାରିଲା ଇତ୍ୟାଦି ସ୍ଥଳରେ ବ୍ୟବହୃତ ପସାର ଧାତୁ ପ୍ରଥମେ ପ୍ର ଉପସର୍ଗ ପୂର୍ବକ ସ୍ଥ ଧାତୁରୁ "ପ୍ରସାର" ଜାତ ହୋଇ ପ୍ରାକୃତରେ ଚଳୁଥିଲା, ପରେ ଓଡ଼ିଆକୁ ଆମିତ ହୋଇଅଛି । ଯଥା

ଜମ୍ପଥଂ ପସାରିଅ ଧମ୍ମଂ ଉପଦସାମି
ଯମ୍ପଥଂ ପ୍ରସାର୍ଯ୍ୟ ଧର୍ମ ମୁପଦଶାମି; ମୁଦ୍ରାରାକ୍ଷସ ନାଟକ

୫୩ ପି

"ପୀଙ୍ ପାନେ" ପୀ ଧାତୁ ପ୍ରଥମେ ପ୍ରାକୃତକୁ ଯାଇ ହ୍ରସ୍ୱ ହେଲା, କ୍ରମେ ପ୍ରାକୃତରୁ ସ୍ୱରୂପରେ ଓଡ଼ିଆକୁ ଆସିଅଛି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯଥା

କଂଚ କର୍ପୂରମଞ୍ଜରୀ ସଜଙ୍ଗବଥ୍ୟାଉଦଲୋଅଣୋପିଅ-
ନ୍ତ୍ରୋ ଅବଲୋକେସି—

କମିତ୍ତ କର୍ପୂରମଞ୍ଜରୀ ସଜାଙ୍ଗବସ୍ତ୍ରାଉଡଲୋଚନଃ
ପିବନ୍ନିବ ଅବଲୋକୟସି— କର୍ପୂରମଞ୍ଜରୀ

୫୪ ପିଟ *

ପ୍ରହାରକରଣାର୍ଥ ପ୍ରାକୃତ ପିଟ୍ଟ ଧାତୁ ଦ୍ୱିତ୍ୱ ତ୍ୟାଗ କରି ଓଡିଆରେ ପିଟ ହୋଇଅଛି । ଯଥା

ପିଟ୍ଟିୟଦୁ ଉଟ୍ଟକେମାଲେଦୁ ଉଟ୍ଟକେଅକଙ୍କଣକଳଇଣ୍ଣଂ
ତାଡୟ୍ଦୁ ଉଟ୍ଟକଃମାରୟ୍ଦୁ ଉଟ୍ଟକଃଅକାର୍ଯ୍ୟଂ ନ କରିଷ୍ୟାମି;

ମୃଚ୍ଛକଟିକ

ପିନ୍ଧ ୫୫

ପରି ଉପସର୍ଗ ପୂର୍ବକ ଧା ଧାତୁ ପ୍ରାକୃତରେ ପିନ୍ଧ ହୋଇ ଓଡିଆକୁ ଆସିଅଛି ।

ଯଥା

ପିନ୍ଧଉ ଦଢ଼ ସଂଣାହ ବାହ ଉଷ୍ଣାଇ ପକ୍ଖର ଦଇ=
ପରିଧାୟ ଦୃଢ଼ ସନ୍ନାହଂ ବାହୋପରି ସନ୍ନାହଂ ଦତ୍ତ୍ୱା;

ପିଙ୍ଗଳ

ପୁଚ୍ଛ ଓ ପୁଚ୍ଛ ୫୬

ପୁଚ୍ଛିଲେ ଏ କଥା ବାପ୍ପ ଗଦଗଦଭାଷେ— ଭବଭବନ୍ତୁ ।

ପ୍ରଚ୍ଛଧାତୁ ପ୍ରାକୃତରେ ପୁଚ୍ଛ ହୋଇ ଓଡିଆକୁ ଆସି ବିକଳ୍ପେ ଦ୍ୱିତ୍ୱ ତ୍ୟାଗ କରିଅଛି ।

ତା କଂତ୍ତି କୁଡୁଂବଂ ଆକାରିଅ ପୁଚ୍ଛିଃ
ତହିମିତ୍ତ କୁଟୁମ୍ବ ମାକାର୍ଯ୍ୟ ପୃଚ୍ଛାମି?

କର୍ପୂରମଞ୍ଜରୀ

ପେଲ ୫୭

ପ୍ରାକୃତ ପେଲ୍ଲ ଧାତୁ କୌଣସି ସଂସ୍କୃତ ଧାତୁରୁ ଉଦ୍ଭବ ହୋଇ ପରି ଜଣାଯାଏ ନାହିଁ, ବୋଧ ହୁଏ ଏହିଟି ସୁଦ୍ଧା ଯୋଗ୍ୟ ଭାଷାର ଜନ୍ମ ହୋଇଥିବ । ଉକ୍ତ ଧାତୁ ଓଡିଆକୁ ଆସି ଶ୍ରୁତିସୁଖୋଚ୍ଚାରଣାର୍ଥ ଦ୍ୱିତ୍ୱ ତ୍ୟାଗ କରିଅଛି ।

" ଏହାର ପ୍ରମାଣ ବାକ୍ୟ ଠେଲ୍ଲ ଧାତୁଠାରେ ଦିଆ ଯାଇଅଛି । "

*ସଂସ୍କୃତରେ ସୁଦ୍ଧା ପିଟ ଧାତୁ ଅଛି କିନ୍ତୁ ଅନ୍ୟାର୍ଥବୋଧକ— ପିଟ ଶବ୍ଦ ସଂଘାତୟୋଃ—ଗଣପାଠ "ଏଥିରୁ ପେଟକ ଶବ୍ଦ, ଜାତ"

ପେଷ ୫୮

କେ କାହାଠାରକୁ ଦୂତୀ ପେଷନ୍ତି— ବ, ଚ, ମ,

ପ୍ରେରଣ କରିବା ଅର୍ଥରେ ପ୍ର ଉପସର୍ଗପୂର୍ବକ ଲିଷ ଧାତୁ ପ୍ରାକୃତରେ ବିକୃତିକ ପାଇ ପେସରୂପକ ଗୋଟିଏ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଧାତୁ ହୋଇ କ୍ରମେ ଓଡିଆକୁ ଆସିଲା ।

ଯଥା

ଅଜ୍ଜଉତ୍ତମେସିହ ମଂ, ଅର୍ଯ୍ୟପୁତ୍ର ପ୍ରେଷ୍ୟମାଂ

କର୍ପୂରମଞ୍ଜରୀ ।

କ୍ରମଶଃ

ତ୍ରିଧର୍ମ—ସମନ୍ୱୟ ।

ଆମ୍ଭେମାନେ ବିଶ୍ୱସଂସାରର କାର୍ଯ୍ୟାବଳୀ ପର୍ଯ୍ୟାଲୋଚନା କଲେ ଦେଖିପାରୁ ପ୍ରାୟ ଯାବତୀୟ କାର୍ଯ୍ୟ ବା ବିଷୟ ମୂଳରେ ତ୍ରିଧର୍ମର—ସମନ୍ୱୟ ବିଦ୍ୟମାନ । ଓ ତତ୍ତ୍ୱ ଧର୍ମ ଏହି ଅନେକ ସ୍ଥଳରେ ପରସ୍ପର ବିରୁଦ୍ଧ ଅଥବା ବିଭିନ୍ନ ଧର୍ମୀକ୍ରାନ୍ତ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କ ସମବାୟରେ ଏକ ଅଦ୍ଭୁତ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପଦାର୍ଥ ବା ବିଷୟ ଜାତ ହୁଏ । ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ସ୍ୱରୂପେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଏ ସ୍ଥଳରେ ଅଗ୍ନି ଚୂର୍ଣ୍ଣ (ବାରୁଦର) ନାମ ଉଲ୍ଲେଖ କରୁଅଛୁଁ । ଏହି ଅଗ୍ନିଚୂର୍ଣ୍ଣ ଉପରୋକ୍ତ ସମବାୟୀ କାରଣ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଗୁଣଯୁକ୍ତ ଗନ୍ଧକ, ଯବକ୍ଷାର, ଅଙ୍ଗାରର ସଂମିଶ୍ରଣ ଅଟେ । ଆମ୍ଭେମାନେ ଗୋଟିଏମାତ୍ର ସାମାନ୍ୟ ପଦାର୍ଥର ନାମ ଉଲ୍ଲେଖ କଲୁଁ ମାତ୍ର ଜଗତର ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତ ପ୍ରଧାନ ପ୍ରଧାନ କାର୍ଯ୍ୟ ତ୍ରିଗୁଣାନ୍ୱିତ ଅଟନ୍ତି । ଆର୍ଯ୍ୟ ଶାସ୍ତ୍ରକାରମାନେ ବିଶ୍ୱବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର କାର୍ଯ୍ୟମୂଳରେ କର୍ତ୍ତାରୂପେ ବ୍ରହ୍ମା, ବିଷ୍ଣୁ, ମହେଶ୍ୱର ଏହି ତ୍ରିଦେବର ଅସ୍ତିତ୍ୱ ସ୍ୱୀକାର କରି ଯାଇଅଛନ୍ତି । ଠିକ ଆର୍ଯ୍ୟଭାବରେ ନ ହେଉ ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ମତରେ ମଧ୍ୟ ପିତା, ପୁତ୍ର, ପରମାତ୍ମା ଏହି ତ୍ରିଦେବ ଉପାସ୍ୟ ଅଟନ୍ତି । ଏ ସମସ୍ତ ବିଷୟ ପରିଷ୍କାର କରି ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରିବାକୁ ଗଲେ ଅନେକ ଗୁରୁତର କଥା ବୋଲିବାକୁ ହୁଏ । ପାଠକ ମହାଶୟମାନଙ୍କ ଧୈର୍ଯ୍ୟଚ୍ୟୁତି ଆଶଙ୍କାରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ପ୍ରଧାନ୍ୟ ବିଷୟ ମୂଳରେ ଯେଉଁ ସମସ୍ତ ତ୍ରିଧର୍ମ ବିଦ୍ୟମାନ ସେମାନଙ୍କ ନାମମାତ୍ର ଉଲ୍ଲେଖ କରୁଅଛୁଁ । ଯଥା—

Digitized by srujanika@gmail.com

ଏଦେବ ...ବ୍ରହ୍ମା...ବିଷ୍ଣୁ...ମହେଶ୍ୱର ।
ଏଭୁବନ...ସ୍ୱର୍ଗ...ମର୍ତ୍ତ୍ୟ...ପାତାଳ ।
ଏପଦାର୍ଥ...ଚେତନ...ଅଚେତନ...ଉଦ୍ଭିଦ ।
ଏକାଳ...ଭୂତ...ଭବିଷ୍ୟତ...ବର୍ତ୍ତମାନ ।
,, ଦିବା...ରାତ୍ରି...ସନ୍ଧ୍ୟା ।
ଏଗୁଣ...ସତ୍ତ୍ୱ...ରଜ...ତମ ।
ଏତାପ...ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ...ଆଧିଦୈବିକ...ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ।
ଏଅବସ୍ଥା...ବାଲ୍ୟ...ଯୌବନ...ଜରା ।
,, ...ଜାଗ୍ରତ...ନିଦ୍ରା...ସ୍ୱପ୍ନ ।
,, ...ସୁଖ...ଦୁଃଖ...ମୋହ ।
ଏଗ୍ରହ...ଗ୍ରହ...ଉପଗ୍ରହ...ଧୂମକେତୁ ।
ଏଜାତ...ଜରାୟୁଜ...ଅଣ୍ଡଜ...ଉଦ୍ଭିଜ୍ଜ ।
ଏଲୋକ...ଦେବ...ମାନବ...ରାକ୍ଷସ ।
ଏଉଦ୍ଭିଦ...ବୃକ୍ଷ...ଲତା...ତୃଣ ।
ଏକୋଣ...ପଞ୍ଚମ...ସପ୍ତମ...ନବମ । (୧)
ଏକାରଣ...ସମବାୟୀ...ଅସମବାୟୀ...ନିମିତ୍ତ । (୨)
,, ...ଉପାଦାନ...ଅନୁଯୋଗୀ...ପ୍ରତିଯୋଗୀ । (୨)
ଏମୂଳକ ସିଦ୍ଧି...ଶ୍ରବଣ...ମନନ...ନିଦିଧ୍ୟାସନ । (୨)
ଏଅନ୍ତରାୟ (ସିଦ୍ଧିର) ବିପର୍ଯ୍ୟୟ...ଆସକ୍ତି...ଭ୍ରାନ୍ତି । (୨)
ଏଅଭାବ..ଅନ୍ୟୋନ୍ୟାଭାବ..ସଂସର୍ଗାଭାବ. ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣାଭାବ (୨)
ଏଅନ୍ତଃକରଣ...ମନ...ଅହଙ୍କାର...ଅଭିମାନ । (୨)
ଏପ୍ରମାଣ...ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ...ଅନୁମାନ...ଆପ୍ତବାକ୍ୟ । (୨)
ଏଅବସ୍ଥା...ବିକୃତି...ବିକ୍ଷୋଭ...ରୂପାନ୍ତର । (୨)
ଏଅଗ୍ନି...ଗାର୍ହପତ୍ୟ...ଦାକ୍ଷିଣ୍ୟ...ଆହବନୀୟ । (୩)
ଏଦୈହିକ ପଦାର୍ଥ...ରକ୍ତ...ମାଂସ...ଅସ୍ଥି ।
ଏନାଡୀ...ଇଡା...ପିଙ୍ଗଳା...ସୁଷୁମ୍ନା ।
ଏଧାତୁ...ବାତ...ପିତ୍ତ...କଫ ।
ଏବେଦ...ଋକ୍...ଯଜୁଃ...ସାମ । (୪)
ଏଧର୍ମୀ...ଏକେଶ୍ୱରବାଦୀ...ପୌତ୍ତଳିକ...ନାସ୍ତିକ । (୫)
ଏବର୍ଣ୍ଣ...ଶୁକ୍ଳ...ପୀତ...ରକ୍ତ । (୬)
ଏସ୍ୱରଗ୍ରାମ...ଉଦାତ୍ତ...ମୁଦାତ୍ତ...ତାତ୍ତ ।
ଏବେଣୀ...ଗଙ୍ଗା...ଯମୁନା...ସରସ୍ୱତୀ ।
ଏଗୁଣଭାବ...ଉତ୍ତମ...ମଧ୍ୟମ...ଅଧମ ।
ଏସନ୍ଧି...ସ୍ୱର...ବ୍ୟଞ୍ଜନ...ବିସର୍ଗ ।
ଏଲିଙ୍ଗ...ସ୍ତ୍ରୀ...ପୁଂ...ନପୁଂସକ ।
ଏବଚନ...ଏକବଚନ...ଦ୍ୱିବଚନ...ବହୁବଚନ । (୭)

ମହାଦେବ ଏଶୂଳଧାରୀ । ପାର୍ବତୀ ଏନିୟୁନା । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଏଭଙ୍ଗମୂର୍ତ୍ତି । କୌଣସି ବହୁଦର୍ଶୀ ପଣ୍ଡିତ କିମ୍ବା ଏଧର୍ମର ମୂଳତତ୍ତ୍ୱ ବିଜ୍ଞାନ ସମ୍ମତରୂପେ ବ୍ୟାଖ୍ୟା କଲେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଗୋଟିଏ ଟୁରୁତର ବିଷୟ ଶିକ୍ଷା କରିବାକୁ କ୍ଷମ ହେବୁ ।

କବିତ୍ୱ ବିସର୍ଜନ ।

ଅକ ସାଥିଙ୍କ ଉପସରେ ଭାରୀ ଚହଲ ପଡିଛି, ଭାରୀ ଭିଡ଼-ଲୋକ ଚଳବିଚଳ ଲାଗିଛି । ଦଣ୍ଡେ ତିର ନାହିଁ । ପ୍ରଥମେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଓ ବୈଷ୍ଣବ ଭୋଜ ଉତ୍ତାରେ ଗାଁ ଲୋକଙ୍କ ପତରପାଣି ହୋଇଗଲା । ସାନ୍ତ ମଶୋହିଁ ବଗେଇ ବାହାର ମେଲାକୁ ବିଜେ ବେଳକୁ ବେଳ ଉତରିଛି । ସାନ୍ତାଣୀ ଅର୍ଥାତ୍ ମଦନମୋହନଙ୍କ ମା ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମାହାରିବ ସେବା କରି ନାହାନ୍ତି, ଦନଯାକ ଚରକୀ ପରି ଘୂରୁଛନ୍ତି । ନାକ ପୋଛିବାକୁ ତିର ନାହିଁ । ପୋଇଲ ହଗରି ମା ଅନେକ ଥର କହି, ମାନ ମାରି, ମନ ଉଣା କରି, କହିବୋଲି, ସାନ୍ତଙ୍କ ଠାପରି ପାଖରେ ବସାଇଲା । ଦନଯାକ ଲାଗି ମଧ୍ୟ ସାନ୍ତାଣୀ ଅକ ନାହାନ୍ତି ଅନନ୍ତରେ ପେଟ ପୁରି ଯାଉଛି ।

ସାନ୍ତ ବାହାର କଚେରି ଘରେ ଭଦ୍ରଥକୁ ଥଉଜ ବସିଛନ୍ତି । ପୁରୋହିତ, ଶ୍ରମକରଣ, ପିଥଦା, ଭଣ୍ଡାର, ଗାଁ-ଲୋକରେ କଚେରି ଭରପୁର । ଆଉ କୌଣସି କଥା ନାହିଁ, ସମସ୍ତଙ୍କ ମୁହଁରେ ମଦନମୋହନର ପ୍ରଶଂସା, ପୁରୋହିତ ଗୋପାଳ ମିଶ୍ରେ କହିଲେ;— 'ବୋଇଲା—ପୁତ୍ରେ ଯଶସ୍ୱୀ ଭୋୟେତ, ନରାଣାଂ ପୁଣ୍ୟଲକ୍ଷଣଂ ।' ଆପଣଙ୍କର ଏତେ ଯେ ଦାନ ଧ୍ୟାନ ପୁଣ୍ୟକାର୍ଯ୍ୟ ସେଗୁଡ଼ାକ

(୧) କୋଣ୍ଠୀର ସ୍ଥାନ । (୨) ବାର୍ଶନିକ ମତରେ । (୩) ବେଦ ସମ୍ମତ । (୪) ଏ ଅଦବେଦ ଏଖିସବାଶେ ବେଦର ଗୋଟିଏ ନାମ ହୁଏ । ଅଥର୍ବ ପଶ୍ଚାତ୍ ଲିଖିତ । (୫) ଜଡ଼ୋପାସକ ପୌତ୍ତଳିକ ମଧ୍ୟରେ ଗଣ୍ୟ । (୬) ମୂଳ ବର୍ଣ୍ଣଭେଦ । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣ ମିଶ୍ରିତ । ସମସ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣାଭାବକୁ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ରସାୟନ ମତରେ ବର୍ଣ୍ଣ ସମଷ୍ଟି—ଶୁକ୍ଳ, ମାତ୍ର ଅର୍ଥ ରସାୟନ ସମ୍ମତ ନୁହେ । (୭) ସଂସ୍କୃତ ବ୍ୟାକରଣ ମତରେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

କାହିଁ ଯିବ । ବୁଢ଼ା ଶ୍ରମୁକରଣ ରାମହରି ମହାନ୍ତି କହିଲେ:—ମୋ କଥା ଲେଖି ରଖ, ଆମ ବାବୁ ସୁନା-ମଇ ବୁଲାଇବେ । କେହି କହିଲା ମଣିଷ ସଖାଲୁ ସଞ୍ଜବେଳ ଯାଏ କୋଡ଼ିହାଣି ମାସକୁ ଜୋଡ଼ାଏ ଟଙ୍କା ପାଉ ନାହିଁ, ସରକାର କି ଅନ୍ନ, ପାଠ ପଢ଼ାଇବ ପୁଣି ମାସକୁ ଚାରି ଟଙ୍କା ଦେବ ସିମିତି ଦେଖିଲା ବୋଲି ସିନା ଦେଲା । ଦରବାରରେ ସ୍ଥିର ହେଲା ମଦନମୋହନ ବାବୁ ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ହାକିମ ହେବେ ।

୨ୟ ପରିଚ୍ଛେଦ ।

ଅସଲ କଥାଟା ସଫା କରି କହିବା ଭଲ ନୋହିଲେ ଲୋକେ ବୋଲିବେ ଏ ଲୋକଟା ଉପନ୍ୟାସ କଥା କହୁଛି । ସାମନ୍ତ ହରିହର ପଟ୍ଟନାୟକ ମରଡ଼ ହରିହରପୁର ପ୍ରଗନା ମିଛୁପୁର ତାଲୁକର ଷୋଳପଣି କିସମତର ଜମିଦାର । ଯେ ସେ ଜମିଦାର ନୁହନ୍ତି, ତାଙ୍କ ଦବଦବାରେ ବାଘ ବକରି ଏକ ଘାଟରେ ପାଣି ପିଏ, ପ୍ରଜାମାନେ ସାହିବ-ଦରବାର ଦେଖନ୍ତି ନାହିଁ, ଦେବାନୀ, ଫୌଜଦାରୀ, କଲେକ୍ଟରୀ ସବୁ ମାମଲା ଜମିଦାର କଚେରୀରେ ଫଏସଲ ହୁଏ । ଏଥିପାଇଁ ଅସଲ ଖଜଣାଠାରୁ ଫାଉଫୌରୀରେ ଦପଣ ବେଶି ହାଉପେଠ ହୁଏ, ସବୁସବୁ ମିଶି ଉଣା ଅଧିକ ସାଲିଆନା ପାଞ୍ଚ ହଜାରରୁ ଜମିଦାର ଗମ୍ଭୀରରେ ଉଣା ପଣେ ନାହିଁ । ଜମିଦାରଙ୍କର ଗୋଟିଏମାତ୍ର ପୁଅ ନାମ ମଦନମୋହନ ରୂପରେ ମଧ୍ୟ ମଦନମୋହନ ଗୁଣରେ ତହିଁ ବଳି, ବାର ବରଷ ବୟସ ବେଳକୁ ଖଡ଼ପାଠ ଫରିକଡ । ନଳ, ଇଅଣ, କୁଟା, କ୍ରିୟାବିକ୍ରିୟା ଶେଷ କରି ନୂଆ ସ୍କୁଲରେ ବସିଥିଲେ । ଆଜିକାଲି ସ୍କୁଲ ଗାଁ ଗାଁକେ । ଇଉଣ ବରଷ ଆଗେ ମଫସଲ ଲୋକେ ସ୍କୁଲ ନାମ ଶୁଣି ନ ଥିଲେ । ଶିକ୍ଷାବିଭାଗଟା ମାଟିବଣ ଓଟ୍ଟା କଦାଚିତ ଜମିଦାର ଗମ୍ଭୀରର ଅଯୋଗ୍ୟ ଏପରି କରଣଙ୍କ ଜମାରେ ଥିଲା । ମିଛୁପୁର ଗୋଟାଏ ଭାରି ବଡ଼ ଗାଁ, ଭୂସ୍ୱାମୀ ଲୋକ ଚାରି ପଣ, ସରକାରୀ ଅମଲା ମଧ୍ୟ କେତେ ଘର ଅଛନ୍ତି । ସରକାରୀ ଅମଲାମାନଙ୍କ ଯତ୍ନରେ ଛନ ବରଷ ହେଲା ଗ୍ରାମରେ ଗୋଟାଏ ଶିକ୍ଷାବିଭାଗ ସ୍କୁଲ ବସିଛି । ମଦନମୋହନ ସ୍କୁଲରେ ସର୍ବପ୍ରଧାନ ଛାତ୍ର । ମଦନ ଛାତ୍ରବୃତ୍ତି ପରୀକ୍ଷା ଦେବା ଦିନଠାରୁ ସାନ୍ତାଙ୍କ ଘରେ ଚଣ୍ଡୀପାଠ ଓ ସହସ୍ରକୁମ୍ଭ ହେଉଥିଲା । ତିନିଦିନ ହେଲା ମାଷ୍ଟରଙ୍କ ନାମରେ ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ଲଫାଫା ମଧ୍ୟରେ ମଦନର ସାର୍ଟିଫିକେଟ ଆସିଛି । ସେ ପ୍ରଥମ ବିଭାଗରେ ପାଶ— ମାସକୁ ଚାରି ଟଙ୍କା ବୃତ୍ତି ପାଇ କଟକ ବଡ଼ ଇଂରେଜୀ ସ୍କୁଲରେ ପଢ଼ିବ । ଆଜି ଚଣ୍ଡୀ ଓ ସହସ୍ରକୁମ୍ଭ ବଢ଼ିଲା । ଆଜିକାଲି ନୂଆ ଧରଣର ଅନେକ ପାଠକ ପାଠକ ଏ ମଦନଙ୍କ ପରୀକ୍ଷା ଦେଲା ସହସ୍ରକୁମ୍ଭ କ୍ୟା ? କେ ଜାଣେ ବାବୁ, ଇଉଣ ବରଷର କଥା ଯଥା ଶ୍ରୁତଂ ତଥା ଲିଖିତଂ । ଠିକ ଉତ୍ତର ଦେବାକୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ଅକ୍ଷମ । କଥାଟା ତାଲୁକଯାକ ଚଳିଲ ପଡ଼ିଛି, ଏକେତ ଜମିଦାର ଘର କଥା ପୁଣି ପରୀକ୍ଷା, ସାର୍ଟି-ଫିକେଟ ଜଳପାନ ଏଟା ମଫସଲରେ ନୂଆ କଥା ଏହା ଆଗେ ଏସବୁ କଥା କେହି ଶୁଣି ନ ଥିଲେ ।

ତୃତୀୟ ପରିଚ୍ଛେଦ ।

ଦିନ ନଦୀସ୍ରୋତ ପରି ବହି ଯାଉଛି ଦେଖୁ ଦେଖୁଁ ଚାରି ବରଷ କାଳ ବହି ଗଲାଣି । ଏହି ଚାରି ବରଷ ମଧ୍ୟରେ କେତେ ପରିବର୍ତ୍ତନ, କେତେ ଘଟଣା ଘଟିଗଲା । ଆମ୍ଭେମାନେ କ୍ଷୁଦ୍ର ଲେଖକ ଗୋଟିଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ଘଟନା କହି-ବାକୁ ବସିଅଛୁଁ । ମଦନମୋହନ କଟକ ସହର ଇଂରେଜୀ ସ୍କୁଲରେ ପଢ଼େ । ବଜାର ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ସାନ ଏକ-ତାଲା ପୁରୁଣା କୋଠାରେ ବସା । ସାଙ୍ଗରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଓ ଜଣେ ଭଣ୍ଡାରୀ । ଭଣ୍ଡାରଟା ବେଠିଆ । ଦୁଇ ମାସକୁ ଦୁଇ ମାସ ପାଳି କରି ଜମିଦାରୀରୁ ବେଠିଆ ଭଣ୍ଡାରୀ ଯାଏ । ବେଠି ଶଗଡ଼ରେ ଚାଉଳ ଘରଠାରୁ ଯାଏ । ଶ୍ରମୁକରଣ ଠିକ ସଂକ୍ରାନ୍ତି ବାସି ଇଆସି ମାସକୁ ମାସ ଖର୍ଚ୍ଚ ସକାଶ ଇଉଣ ଟଙ୍କା କରି ପଠାଇ ଥାଏ । ମଦନଟି ଛୁଟି ଛାଡ଼ି ପିଲା, ମାଷ୍ଟରମାନେ ଇଂରେଜରେ କହନ୍ତି ପିଲାଟା 'ଭେରୀ ଇଣ୍ଟେଲିଜେଣ୍ଟ' । ସେ ଡବଲ ପ୍ରମୋଶନ ପାଇ ଚାରି ବରଷରେ ଏଣ୍ଟ୍ରାନ୍ସ କ୍ଲାସରେ ପଢ଼ିଲାଣି । ମଦନ-ମୋହନ ସବୁ ବିଷୟରେ ମଜବୁତ । ସ୍କୁଲ ପିଲାମାନଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଜ୍ଞାନବର୍ଦ୍ଧିନୀ ସଭା ଅଛି, ସେ ସଭାରେ ମଦନ

Digitized by srujanika@gmail.com

ବଲ୍ଲଭା କବିତାକୁ ଉଠିଲେ ଗୁରୁ ହାଉଡାଇ ପଡ଼େ । ମଦନ ବେଶ୍ କବିତା ଲେଖିପାରେ ଏଥି ମଧ୍ୟରେ କେତେ-ଗୁଡ଼ିଏ କବିତା ଖବର କାଗଜରେ ଛପା ହୋଇଗଲାଣି । ସମସ୍ତଙ୍କର ଧାରଣା ମଦନ ଗୋଟିଏ ଅସାଧାରଣ କବି ହେବ । ସେ ଭଲ ଗୋଟିଏ ଗାଜୁଏଟ୍ ହେବ ବୋଲି ମାଷ୍ଟରମାନଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ । ମଦନ ଏଣ୍ଟ୍ରେନ୍ସ ପରୀକ୍ଷା ଦେଇ ଗ୍ରାମକୁ ଗଲା, ସ୍କୁଲ ବନ୍ଦରେ ସେ ଗ୍ରାମକୁ ଯାଏ । ସ୍କୁଲ ବନ୍ଦ ୪ ଦିନ ଆଗରୁ ରାଣୀ ଅର୍ଥାତ୍ ମଦନମୋହନ ମାଆଙ୍କ ଘରେ ଲୋକ ଆସି ଘରେ ବସିଥାଏ । ସ୍କୁଲ ବନ୍ଦ ଦିନ ପାଲକିରେ ଚଢ଼ି ଗ୍ରାମକୁ ଯାଏ ।

କ୍ରମଶଃ ।

ଚନ୍ଦନ ବୃକ୍ଷ ପ୍ରତି ସହକାର ।

ହେ ଚନ୍ଦନ ତରୁ, ମୋର ଆବାଲ୍ୟର ସଖା,
ବହୁକାଳୁ ବାସ ଆମ୍ଭ ଏହି ଅଥିତ୍ୟକା,
ଏମଲୟ ଗିରିବର ପିତାଙ୍କ କୋଳରେ,
ସମୃଦ୍ଧିତ ପରସ୍ପର ସୋଦର ସ୍ନେହରେ,
ବାଲ୍ୟେ ବାୟୁ ସୋତେ କେତେ ନୃତ୍ୟ କ୍ରୀଡାରଙ୍ଗ,
ପଡ଼ଇ କି ମନେ ଏବେ ସେ ସବୁ ପ୍ରସଙ୍ଗ?
ସୁସ୍ନିଗ୍ଧ ଚନ୍ଦ୍ର ଆଲୋକେ ପଲ୍ଲବ ଅଧରେ,
କେତେ ହାସ କେତେ କଥା ବହଙ୍ଗ ମୁଖରେ ।
ଆହା କି ନିର୍ମ୍ମଳ କେତେ ସଦାନନ୍ଦ ମୟ,
ଦୁଃଖ ଲେଶ ନାହିଁ; କାହିଁ ସେ ବାଲ୍ୟ ସମୟ ?
କ୍ରମେ ଯୌବନ ଉନ୍ମେଷେ ନବ ସୁଖ ଆଣେ,
ଅଭାବ ଜନ୍ମିଲା ମନ ଗଲା ଲତା ପାଣେ ।
ଆଗେ ବିଶ୍ୱ ମୋର ଫୁଡ଼ୁ ଘୁଞ୍ଚାଇଲା ତାହା,
ବାଳକା ମାଧବୀ ତବ ପ୍ରିୟ ସଖୀ ଆହା !
ଆଲିଙ୍ଗିଲା ଶାଖା ବାହୁବଢ଼ାଇ ମଧୁରେ,
କଣ୍ଠକେ ବଲ୍ଲଭକୁଳ ମୋର ଗାଏ ସୁରେ ।
ତା ଭଲ ପଏ ଅଧର ଆସ୍ୱାଦ ସନ୍ଧାନେ ।
ମୁଖ ବ୍ୟାଦାନ କରଇ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ମାନସେ ।
କିନ୍ତୁ ମଉକାଳ ଦିନ୍ତୀ ହୋଇଲା ମୋ ଅଇ,
ଅତି ପ୍ରତ୍ୟୁଷରୁ ଆସି ମୋ ପ୍ରିୟ ବଲ୍ଲଭୀ ।
ଆହା ମୁଖେ ନ ଭଚ୍ଚରେ-ଦେଲା ପଦେ ଦଳ,
ଦୁଃଖ କୁଳୁଟି ଘୋଟିଲା, ହେଲା ମୁଖ ମଳ ।
ମୋ ଦୁଃଖେ କରଛ ତୁମ୍ଭେ କେତେ ଅଶ୍ରୁପାତ,
ବୁଝାଇଛ କେତେ ଶୋକୁଁ କରିବାକୁ କ୍ଷାନ୍ତ ।

* * * *

କିନ୍ତୁ ଆଶାଥିଲା ବଡ ତୁମ୍ଭ ସୁଖ ଦେଖି,
ଏ ଭ୍ରମ ବିଲହ କିଛି ଥାଇବ ଉପେକ୍ଷି ।
ଗୃହେ ରହିଥିଲ ମେଲ ନେଇ କମନୀୟକା,
ବାଲ୍ୟ ଅଣ୍ଡିତା ଏ ଭବ ଲବଙ୍ଗ ଲତିକା ।
କ୍ରମେ, ସେ ଲତିକା ଗୋଟି ଗୋଟି କରି,
ସ୍ନେହ ମମତା ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ଆଦ ଶାଖା ଧରି,
ଆହା ତବ ସ୍ନେହ ଶାଖା ଅଙ୍ଗେ ଗଲା ମିଶି ।
ମୋ ଆଶା ସଫଳ ହେଲାପରି ଗଲା ଦିଶି ।
ପଲ୍ଲବ ଅଧର ଯୁକ୍ତ ବଦନ ନ ଦେଖି,
କେ ଲବଙ୍ଗ ଲତିକାକୁ ପାଇବ ନିରେଖି ।
ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ପସରା ଖୋଲି ବସିଲା ହୃଦୟେ,
ଗୁଣେ ସମକକ୍ଷ ତୁମ୍ଭେ ଦୁହେଁ ଏମଲୟେ ।
ପୁଷ୍ପବତୀ ହୋଇ ଗନ୍ଧେ ମୋହିଲା ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ,
ଉଣା ହେଲା ତୁମ୍ଭ ବାସ୍ତାର ତୁଳନାକୁ ।
ସେ ତୁମ୍ଭର ହେଲା ତୁମ୍ଭେ ନିତାନ୍ତ ତାହାଙ୍କ,
ବିଜା କଣା ପରସ୍ପରେ ଲାଗିଗଲା ରାଖି ।
ପ୍ରଣୟ ମଧୁଲୁବ୍ଧ ଅଳି ମୁଖେ କେତେ,
କାଲୋଚିତ ସୁମଧୁର ବାଣୀ ଅବ୍ୟକତେ ।
ହୋଇଗଲା ପରସ୍ପର ମଜ୍ଜିଲ ପ୍ରେମରେ,
ଉପମା କାହିଁ ଛି ତାର ଏ ଧରା ଧାମରେ ।
ଖେଚରେ ଗାଅନ୍ତି ସଦା ଏ ପ୍ରେମ ମହତ୍ତ,
ପଏ ଦ୍ୱେଗେ ଯାହା ତବ ସକାଶେ ବ୍ୟକତ ।
ପ୍ରସବ ସୁଫଳ ଏବେ ସେ ଲବଙ୍ଗ ଲତା,
ଅଙ୍କେ ତବ ଉଷି ହେଲା ଆନନ୍ଦେ ଉନ୍ମତ୍ତ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ସବାଙ୍ଗ ସୁନ୍ଦର ସେହି ଫଳ ଦରଶନେ,
ସ୍ପର୍ଶୁଛି ହସୁଛି କେବେ ମଜ୍ଜୁଛି ସ୍ୱପନେ ।
ହାୟ ! ଏ ସମୟେ ତୁମ୍ଭ ଚିର ସହଚର,
କାଳକୂଟ ବଂଶୀ ଦେଲା ତାର କଳେବର ।
ବିଷମ ବିଷରେ ଜଳି ଲତିକା ଲଳିତା,
ଭୂମିରେ ହୋଇଛି ଆହା ଭସ୍ମାବଶେଷିତା ।
ସରସ ହୃଦୟ ତବ ହୋଇଛି ନୀରସ,
ବିରହ ଉତ୍ତାପରେ ଜଳା ସ୍ପୃଷ୍ଟ ଅଂଶ ।
କମଳଲୟ ମୁଖ ଶୁଖି ପଡୁଅଛି ଖସି,
ଶିଶିର ଲୋତକେ ଅଙ୍ଗ ଯାଉଛନ୍ତି ଭାସି ।
ଆଶା କପୋତିକା ଶ୍ରମ ନିରାଶା ଶ୍ୟେନରେ,
ମାନସ କପୋତ ଶୂନ୍ୟେ ଉଡ଼େ ହାହାକାରେ ।
ଧିକ ନିର୍ଦ୍ଦୟ ବିଧିର ଏକ ବ୍ୟବହାର,
କୋମଳ ପ୍ରଣୟାଙ୍କରେ କୁଠାର ପ୍ରହାର ।
ପ୍ରଥମ ପ୍ରବେଶ ଭକ ସଂସାର କ୍ଷେତ୍ରରେ,
ଅନୁଭବ ନାହିଁ, ଦୁଃଖ କେଉଁଥିର ? ଥରେ ।
ଦୁଃସହ ଏ ବିଧିଲିପି କର୍ତ୍ତରୀ ଆଘାତ,
ସହିବ ଏବେ କିପରି ଆହା ଆହା ଭ୍ରାତ !
ଭାବି ଯାଏ ଦ୍ରବ ପୂର୍ବ ସ୍ମୃତି ଆସି,
ଦ୍ୱିଗୁଣେ ଦହଇ; ମୁଖେ ନ ପାରଇ ଭାଷି ।
ସଂସାରେ ଅଖଣ୍ଡ ପ୍ରେମ ଉପଭୋଗ ଯୋଗ,
ତୁମ୍ଭ ଆମ୍ଭ ଭାଗ୍ୟେ ନାହିଁ କହେ ଏ ବିୟୋଗ ।
ଜନ୍ମାନ୍ତରେ କରିଥିଲୁ କାହାକୁ ନିରାଶ,
ଏଣୁ ଭୁଞ୍ଜିବାକୁ ହେଲା ଏ ବିଷମ ପ୍ରାସ ।
ଏ ଅନନୁଭୂତପୂର୍ବ ଘାତ ହୃଦୟରେ,
ଅଙ୍କିତ ରହିବ ଯଥା ଗାର ପାଷାଣରେ ।
ଅଖଣ୍ଡ ପ୍ରେମ ସଂଭୋଗ ବହୁ ସୁଭାଗ୍ୟରେ,
ପୂର୍ବ କର୍ମ ପୁଣ୍ୟ ବଳେ ମିଳଇ ଲୋକରେ ।
ପୁଣ୍ୟ ବଳ ହୀନ ଆମ୍ଭେ ଏଣୁ ସେ ପ୍ରଣୟ,
ପ୍ରଜ୍ୱଳକ୍ଷଣେ ଜଳିଲା-ଦାଗଟି ଅକ୍ଷୟ !
କେ କହେ ସକଳ ଏଥି କେବଳ ନଶ୍ୱର,
ନଶ୍ୱରତ୍ୱ ମର୍ତ୍ତ୍ୟେ ଅଛି ଭାବିତ ଅମର !
ନଭୁବା କାହିଁ ମାଧବୀ କାହିଁ ସେ ଲବଙ୍ଗ,
ଅକ୍ଷୟତ ଦେଖି ହୃଦେ ତାଙ୍କ ଭାବ ସଙ୍ଗ ।
କାହିଁ ରାଣା ପରତାପ କାହିଁ ବା ଶିବାଜୀ,
କାହିଁ ସେ ପଦ୍ମିନୀ କାହିଁ ଦୁର୍ଗାବତୀ ଆଜି ।
ଅମର ଶରୀରେ ମର ଦେହ ପରିହରି,
ପ୍ରତିବିମ୍ବିତ ନୁହନ୍ତି ନୟନେ ତାହାରି ?
ତଥା ସେହି ଲତା ଦୁହେଁ ହେଲେହେଁ ଅନ୍ତର,
ତାଙ୍କ ଭାବ ଦୂର ହେବା ଅସମ୍ଭବ ପର ।
ଜାଣେ ତାହା ନ ହୋଇବ କଦାପି କଦାପି,
କିନ୍ତୁ କରେ କି ନିଶ୍ଚୟ ସେ ବିଧି ବିଧି ।
ନବୀନା ମାଳତୀ ଅଣ୍ଟି ଦେଇଛି ଗଳେ,
ଛେଦିବା କ୍ଷମତା ନାହିଁ କାନ୍ଦେ ମୁଁ ବିକଳେ ।
ସରଳା ନ ଜାଣେ ମୋର ହୃଦୟ ଯନ୍ତ୍ରଣା,
ଅକପଟ ସ୍ନେହ ଲାଭେ ହୋଇଛି ଉନ୍ମନା ।
ରୂପେ ଗୁଣେ ଅସାମାନ୍ୟା ମୋହୁଛି ଜଗତ,
ମନଧନ କିଣିବାକୁ କରିଅଛି ବ୍ରତ ।
ସେ ଧନ ମୋ ପାଶେ ନାହିଁ କିନ୍ତୁ କାହିଁ ଦେବି,
ଅମରଧାମେ ଗୋପନେ ରଖିଛି ମାଧବୀ ।
ଅଲଙ୍ଘ୍ୟ ବିଧି ଶାସନେ ତୁମ୍ଭେ ମୋହପରି,
ଅନ୍ୟ ଲତା ପାଶେ ବଦ୍ଧ ହେବ ଥରି ଥରି ।
କିନ୍ତୁ ଏହା ଉପପତ୍ନୀ ଯୋଗ ନହେ ଅନ୍ୟ,
ଅନୁଭବ ଜନମାଏ ସିନା ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନ ।
ଶୁଣ ! ବନ୍ଧୁ ଦୁଃଖ ନ ହୁଅ ଅଧୀର,
ବିପଦେ ବିହ୍ୱଳ କେବେ ନ ହୁଅଇ ଧୀର ।
ଏ ଜୀବନେ ନ ଘଟିବ ପ୍ରିୟାଙ୍କ ମିଳନ,
ଅକ୍ଷେପ କରିବା ମାତ୍ର ଅରଣ୍ୟ ରୋଦନ ।
ଯେ ବିଚିତ୍ର ଶିକ୍ଷା ଦେଇ ଯାଇଛନ୍ତି ରଖି
ପାର୍ଥିବ ଶରୀର ତ୍ୟାଗ କାଳେ ତୁଇ ସଖୀ;
ଅକାତରେ ପ୍ରାଣଦାନ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପାଳନେ,
ସ୍ୱାର୍ଥତ୍ୟାଗ ପର ଉପକାର ଉଦ୍‌ଯାପନେ ।
ସେଥିରେ ମର ଶରୀରେ ଅମରତ୍ୱ ମିଳେ,
ଅନ୍ୟଥା ସକଳ ଯାଏ କାଳର କବଳେ ।
ମାଧବୀ ଲବଙ୍ଗଲତା ବସି ଦିବ୍ୟ ଧାମେ,
ପାରିଜାତମାଳା ଗନ୍ଥୁ ଅଛନ୍ତି ଆରାମେ ।
ଅସ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପଥରେ ହେବା ଅଗ୍ରସର,
ନିସ୍ୱାର୍ଥ ପରୋପକାରେ ହୋଇବା ତତ୍ପର ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅମରତ୍ୱ ଲାଭକରି ସ୍ୱଦେହରେ ଜୀବ,
ଦୁଃଖହରା ପ୍ରଣୟିନୀ ମୁଖ ନିରେଖିବା,
ଆଦର ଜଳୁଛୁମ୍ବ ବହ୍ନ ମସ୍ତକରେ,
ମଜ୍ଜିବା ଅଖଣ୍ଡ ପ୍ରେମ ଅମୃତ ପାନରେ,
ପରମପିତା ପରମଜ୍ଞାନ ଆଶୀର୍ବାଦ,
ଲଭି ପରମ ଆନନ୍ଦ ଲଭିବା ଆସ୍ୱାଦ ।

ଆଲୋକ ।

ପୂର୍ବାନୁବୃତ୍ତି ।

ଏହି ରଞ୍ଜନରଶ୍ମି ବା "ଏକ୍ସରେ" (X'ray)ର ଗୁଣବିଶିଷ୍ଟ ୟୁରେନିୟମ୍ (Uranium) ନାମକ ଗୋଟିଏ ମୂଳପଦାର୍ଥରୁ ଏକପ୍ରକାର ଆଲୋକ ବହିର୍ଗତ ହୁଏ । ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଅଧ୍ୟାପକ ବେକାରେଲ୍ (Becquerel) ଇଂରାଜ ୧୮୯୬ ସାଲରେ ଏହାକୁ ଆବିଷ୍କାର କରିଥିଲେ । ଏବଂ ତାହାଙ୍କର ନାମାନୁଯାୟୀ ଏହି ଆଲୋକର ନାମ 'ବେକାରେଲ୍‌ରେ' ହୋଇଅଛି । କିଛିଦିନ ପରେ ଥୋରିୟମ୍ (Thorium) ନାମକ ଆଉ ଗୋଟିଏ ମୂଳପଦାର୍ଥ ଆବିଷ୍କୃତ ହୋଇଅଛି । ତାହାର ମଧ୍ୟ 'ଏକ୍ସରେ'ର ସହିତ ଅନେକ ସାଦୃଶ୍ୟ ଅଛି । ଏହିରୂପ ଆଲୋକକୁ ଇଂରାଜୀରେ 'ରେଡିଓ-ଏକ୍ଟିଭ୍‌ରେ' (Radio-active ray) କହନ୍ତି ।

୧୮୯୮ ସାଲରେ ଫରାସୀ ପଣ୍ଡିତ କ୍ୟୁରି (M. Curie) ତାହାଙ୍କର ପତ୍ନୀଙ୍କ ସହିତ ରେଡିୟମ୍ (Radium) ନାମକ ଏପରି ଆଉ ଗୋଟିଏ ଦ୍ରବ୍ୟ ଆବିଷ୍କାର କରିଅଛନ୍ତି । ଆଧୁନିକ ପ୍ରତୀଚ୍ୟ ପଣ୍ଡିତମାନେ ପ୍ରାୟ ପଞ୍ଚାଶ୍ୱକଣପ୍ରତି ମୂଳ ବସ୍ତୁର ଅସ୍ତିତ୍ୱ ସ୍ଥିର କରିଅଛନ୍ତି । ଏହି ରେଡିୟମ୍ ହିଁ ସର୍ବଶେଷରେ ଆବିଷ୍କୃତ ହୋଇଅଛି । ଏହି ଆବିଷ୍କାର ବିଷୟରେ ଅଧ୍ୟାପକ କ୍ୟୁରିଙ୍କର ପତ୍ନୀ ତାଙ୍କର ସ୍ୱାମୀଙ୍କର ଯଥେଷ୍ଟ ସହାୟତା କରିଅଛନ୍ତି । ପତ୍ନୀଙ୍କର ଅସାଧାରଣ ଅଧ୍ୟବସାୟ ଓ ସହିଷ୍ଣୁତା ବ୍ୟତିରେକେ ଅଧ୍ୟାପକ କ୍ୟୁରି ସମ୍ଭବତଃ ରେଡିୟମ୍ ଆବିଷ୍କାରରେ କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ପାରି ନ ଥାନ୍ତେ । ଏହି ପଦାର୍ଥ ପାଇଁ ଦୁରୂହ ପରିଶୋଧନ ପ୍ରକ୍ରିୟା ଓ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଯନ୍ତ୍ରାଦି ବ୍ୟବହାରରେ ମିସେସ୍ କ୍ୟୁରି ବିବିଧ ଯୁକ୍ତି ଓ ପରାମର୍ଶ ଦେଇ ସ୍ୱକୃତପକ୍ଷରେ ସହଧର୍ମିଣୀର କର୍ତ୍ତବ୍ୟପାଳନ କରିଅଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ କେବଳ ୟୁରେନିୟମ୍ ଏହି ପଦାର୍ଥର ଆବିଷ୍କାର ପଥ ସୁଗମ କରିଅଛି ।

ରେଡିୟମ୍ ଏକପ୍ରକାର ଖଣିଜ ପଦାର୍ଥ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାଦି ଧାତୁ ପରି ଏହାକୁ ମଧ୍ୟ ଖଣିରୁ ଉଠାଇ ପରିଷ୍କାର କରି ନେବାକୁ ହୁଏ । ଏହା ସାଧାରଣତଃ ବେରିୟମ୍ (Barium) ନାମକ ପଦାର୍ଥ ସହିତ ମିଶ୍ରିତ ଥାଏ । ୟୁରେନିୟମ୍ ଖଣିରୁ ୟୁରେନିୟମ୍ ବାହାର କରି ନେବାର ପରେ ରାଶି ରାଶି ଲାଲବର୍ଣ୍ଣ ପଦାର୍ଥ ପଡିଥାଏ । ଏହା ଆଗେ ପକାଇଦିଆ ଯାଉଥିଲା । କିନ୍ତୁ ସେଥିରେ ଏହି ଦୁର୍ଲଭ ପଦାର୍ଥ ଅଛି । ଏହା ବର୍ତ୍ତମାନ ରେଡିୟମ୍‌ର ଆକର ବୋଲି ଅତି ଯତ୍ନର ସହିତ ରକ୍ଷିତ ହୁଏ । ଅଧ୍ୟାପକ କ୍ୟୁରି ଫ୍ରାନ୍‌ସର ରାଜଧାନୀ ପାରିସ ନଗରର ବହିର୍ଭାଗରେ ରେଡିୟମ୍ ପରିଶୋଧନ କରିବାର ଗୋଟିଏ କାରଖାନା କରିଅଛନ୍ତି । ବହୁ ବ୍ୟୟରେ ଏବଂ ବହୁ କଷ୍ଟରେ ଏହି ଲାଲବର୍ଣ୍ଣ ପରିତ୍ୟକ୍ତ ଦ୍ରବ୍ୟରୁ ଅତି ସାମାନ୍ୟ ପରିମାଣରେ ରେଡିୟମ୍ ବାହାର କରାଯାଏ । ଆୟୁର୍ବେଦୀୟ ପ୍ରକ୍ରିୟା ପରି ଏଥିରେ ମଧ୍ୟ ଅତି ସାବଧାନତାର ସହିତ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ହୁଏ । ସାମାନ୍ୟ ସତର୍କତାର ଅଭାବରୁ ସମସ୍ତ ନଷ୍ଟ ହୋଇଯାଏ । ଏହିହେତୁ ଅଧ୍ୟାପକ କ୍ୟୁରି ଓ ତାହାଙ୍କର ସହଧର୍ମିଣୀ ଶୋଧନ କାର୍ଯ୍ୟର ଶେଷାଂଶ ସ୍ୱହସ୍ତରେ ସମ୍ପନ୍ନ କରୁଥିଲେ । ଅତି ବିଶୁଦ୍ଧ ରେଡିୟମ୍ ପାଇବା ନିମନ୍ତେ ପ୍ରାୟ ଲକ୍ଷାଧିକବାର ଶୋଧନ କରିବାକୁ ହୁଏ । ଏହେତୁ ଦୁର୍ଲଭତାର ତୁଳନାରେ ଏହା ଦୁର୍ମୂଲ୍ୟ ଅଟେ । ଗଣନା ଦ୍ୱାରା ଅଧ୍ୟାପକ କ୍ୟୁରି ସ୍ଥିର କରିଅଛନ୍ତି ପ୍ରାୟ ଏକସେର ବିଶୁଦ୍ଧ ରେଡିୟମ୍ ବାହାର କରିବାକୁ ହେଲେ ପ୍ରାୟ ୬୦ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ବ୍ୟୟ ହୁଏ । କିନ୍ତୁ କେବଳ ଟଙ୍କା ବ୍ୟୟ କରିଲେ ଶୁଦ୍ଧା ଏହା ଯଥେଚ୍ଛା ପରିମାଣରେ ମିଳେ ନାହିଁ । କାରଣ ଏହି ପୃଥିବୀରେ ରେଡିୟମ୍‌ର ପରିମାଣ ଅତୀବ ଅଳ୍ପ ବୋଲି ଅନୁମିତ ହୁଏ । ଅଧ୍ୟାପକ କ୍ୟୁରି କହିଅଛନ୍ତି ଯେ ସମସ୍ତ ପୃଥିବୀରେ ଖୁବ୍ ଅଧିକ ୬୦ ଗ୍ରେନ୍ ରେଡିୟମ୍‌ର ସନ୍ଧାନ ମିଳିଅଛି । ଏହା ମଧ୍ୟରୁ ଫ୍ରାନ୍ସରେ ୧୫ ଗ୍ରେନ୍ ଜର୍ମାଣିରେ ୧୫ ଆମେରିକାରେ ୧୫ ଗ୍ରେନ୍ ଓ ପୃଥିବୀର ଅବଶିଷ୍ଟ ଅଂଶରେ ୮ ଗ୍ରେନ୍ ବିଦ୍ୟମାନ ଅଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ରେ ୨୫ । ୩୦ ଲକ୍ଷ ରେଡିୟମ୍‌ର ଅସ୍ତିତ୍ୱ ଜଣା-

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅଛି । ତାହା ମଧ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତରଗର୍ଭରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପଦାର୍ଥର ସହିତ ମିଶ୍ରିତ ଥିବାରୁ ବ୍ୟବହାର ଉପଯୋଗୀ ହେବା ନିମନ୍ତେ ବହୁଳ ବ୍ୟୟ ଓ ପରିଶ୍ରମ ସାପେକ୍ଷ ।

ଯେଉଁ ପଦାର୍ଥ ଏତେ ଦୁର୍ଲଭ ଓ ଦୁର୍ମୂଲ୍ୟ ତାହାର କେତେଦୂର ଅସାଧାରଣ ଓ ବିସ୍ମୟକର ଗୁଣ ଅଛି ତାହା ଜାଣିବା ପାଇଁ ସମସ୍ତଙ୍କର ସ୍ୱତଃ କୌତୂହଳ ହୁଏ । ଏହି ବିଶୁଦ୍ଧ ପ୍ରକୃତ ମୂଳ ପଦାର୍ଥର ମୌଳିକ ଅବସ୍ଥା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅସ୍ଥାୟୀ । ଅବିଳମ୍ବେ ବାୟୁର ଅମ୍ଳଜାନ ଗ୍ୟାସ୍ ସଙ୍ଗେ ମିଶ୍ରିତ ହୋଇ ରୂପାନ୍ତରିତ ଓ ନଷ୍ଟ ହୋଇଯାଏ । ସେହି ହେତୁ ରେଡିୟମ୍ କ୍ଲୋରିନ୍ ବା ବ୍ରୋମିନ୍ ନାମକ ପଦାର୍ଥ ସହିତ ଯୌଗିକ ପଦାର୍ଥରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ପଦାର୍ଥରୁ ଅବିରାମ ତାପ ଓ ଆଲୋକ ବହିର୍ଗତ ହୁଏ ତଥାପି ଏହାର କୌଣସିପ୍ରକାରେ ଶକ୍ତିର ହ୍ରାସ କିମ୍ବା ଅୟତନର କ୍ଷୟ ଲକ୍ଷିତ ହୁଏ ନାହିଁ । ସୂର୍ଯ୍ୟର ତେଜ କ୍ରମଶଃ ହ୍ରାସ ହେଉଅଛି, ବୋଲି କଥିତ ଅଛି କିନ୍ତୁ ଏହି ରେଡିୟମ୍‌ର ତେଜ ଅକ୍ଷୟ । ଅତି ସୂକ୍ଷ୍ମ ଯନ୍ତ୍ର ସାହାଯ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ଏହାର କ୍ଷୟ ଜଣାଯାଏ ନାହିଁ । ତାପ ଓ ଆଲୋକ ବ୍ୟତୀତ ଏହି ଧାତୁରୁ ଚାରିପ୍ରକାର ଅଦୃଶ୍ୟ କିରଣ ସତତ ବହିର୍ଗତ ହୁଏ । ଏମାନଙ୍କର ଗତି ଆଲୋକ ଗତିର ସମତୁଲ୍ୟ । ଏମାନଙ୍କର କ୍ରିୟା ମଧ୍ୟ ଅତି ବିସ୍ମୟକର । ତହିଁରୁ ଉପକାର ଓ ଅପକାର ଉଭୟ ସାଧିତ ହୁଏ । ଏହା ଜୀବନଶକ୍ତିର ହ୍ରାସ ବୃଦ୍ଧି କରିପାରେ ଓ ପ୍ରାଣିମାନଙ୍କର ଆକାର ପରିବର୍ତ୍ତିତ କରିପାରେ । ଅନେକ ପ୍ରକାର ଜୀବାଣୁ (Bacteria) ନଷ୍ଟ କରିପାରେ । ଏହାଦ୍ୱାରା ମଧ୍ୟ ନୂତନ ମୂଳପଦାର୍ଥମାନଙ୍କର ସୃଷ୍ଟି ହେଉଅଛି ବୋଲି କଥିତ ହୁଏ । ବିବିଧପ୍ରକାର ରୋଗ ଓ ଅସାଧ୍ୟ କ୍ଷତାଦି (Cauler) ମଧ୍ୟ ଭଲ ହେଉଅଛି । ଚକ୍ଷୁ ମୁଦ୍ରିତ କରି ରେଡିୟମ୍ ଗୋଟିଏ ଶିଶିରେ ରଖି ଚକ୍ଷୁ ପତାଉପରେ ଧରିଲେ ଚକ୍ଷୁଭିତରେ ଏକପ୍ରକାର ଆଲୋକ ଦେଖାଯାଏ । ଚକ୍ଷୁ ମୁଦ୍ରିତ କରି ଲଲାଟ ସ୍ନାୟୁସ୍ଥଗ୍ରନ୍ଥି ଉପରେ ରେଡିୟମ୍ ଶିଶି ଧରିଲେ ଚକ୍ଷୁ ମଧ୍ୟରେ କ୍ଷୀଣାଲୋକ ଦେଖାଯାଏ । ଅସ୍ଥି ମଧ୍ୟ ଦେଇ ରେଡିୟମ୍‌ର କିରଣ କାର୍ଯ୍ୟ କରିପାରେ । ଏହିହେତୁ ଅଧ୍ୟାପକ କ୍ୟୁରି ପରୀକ୍ଷା ଦ୍ୱାରା ଅନୁମାନ କରିଅଛନ୍ତି ଯେ ଚକ୍ଷୁର ଅନେକଗୁଡିଏ ରୋଗ ଏହା ସାହାଯ୍ୟରେ ଭଲ ହୋଇପାରେ । କୌଣସି ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଚିକିତ୍ସକ ଏ ବିଷୟରେ ପରୀକ୍ଷା କରିଅଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କର ମତରେ ଯେ ବ୍ୟକ୍ତିର ଆଖିରେ ପରଳ ପଡିବା ହେତୁ ଅନ୍ଧ ହୋଇଅଛି ସେ ଯଦି ଉକ୍ତପ୍ରକାରେ ରେଡିୟମ୍‌ର ଆଲୋକ ଦେଖିପାରେ ତେବେ ପରଳ ସାରିଦେଲେ ପୁନଶ୍ଚ ଦୃଷ୍ଟିଶକ୍ତି ଲାଭ କରିପାରେ । କିନ୍ତୁ ଯଦି ଆଲୋକ ଦେଖା ନ ଯାଏ ତାହାହେଲେ ଚକ୍ଷୁ ଭଲ ହେବାର କୌଣସି ସମ୍ଭାବନା ନାହିଁ ।

ବିଶୁଦ୍ଧ ରେଡିୟମ ଶ୍ୱେତବର୍ଣ୍ଣ ଗୁଟିକା (Crystal) ରୂପେ ଥାଏ । ଏହା ଭାଙ୍ଗିଲେ ଶ୍ୱେତବର୍ଣ୍ଣ ଚୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଯାଏ । ତାହା ଦେଖିବାକୁ ଲବଣପ୍ରାୟ । ଏହାର ଅଭ୍ରତ ରଶ୍ମି ଯଦି କେତେକ ମିନିଟ ଶରୀରର କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ଲାଗେ ତାହାହେଲେ ସେ ସ୍ଥାନରେ କିଛିଦିନ ପରେ ଭୟାନକ କ୍ଷତ ଦେଖାଯାଏ । ସେ କ୍ଷତ ସହଜରେ ଆରୋଗ୍ୟ ହୁଏ ନାହିଁ । ପ୍ରଥମେ ଲାଗିବାବେଳେ ଏହାର କ୍ରିୟା କିଛିମାତ୍ର ଅନୁଭୂତ ହୁଏ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ପ୍ରାୟ ଏକ ପକ୍ଷ ପରେ ସେ ସ୍ଥାନ ଲାଲ ହୋଇ ଚର୍ମ୍ମ କ୍ଷୟ ହେଉଛି । ଗୋଟିଏ ଗଭୀର କ୍ଷତରେ ପରିଣତ ହୁଏ । ଅଧ୍ୟାପକ କ୍ୟୁରି ଓ ବେକାରେଲ ଏହାର ଆକ୍ରମଣରେ ଅନେକ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଭୋଗ କରିଅଛନ୍ତି ।

ଗୋଟିଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ଶିଶିରେ ଯେ ପରିମାଣରେ ରେଡିୟମ୍ ଥାଏ ତାହାର ଉଷ୍ଣତା ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗସ୍ଥ ବାୟୁ ଅପେକ୍ଷା ପ୍ରାୟ ୫୦ ଡିଗ୍ରି ଫାରେଣହାଇଟ୍ ଅଧିକ । ଏହି ନିର୍ଗତ ତାପର ହ୍ରାସ ବୃଦ୍ଧି ନାହିଁ । ଏକଛଟାଙ୍କି ରେଡିୟମ୍ ପ୍ରତିଘଣ୍ଟାରେ ସମପରିମାଣରେ ଏକଛଟାଙ୍କି କରିଫ ତରଳ କରିପାରେ । ଏକସେର ପଥର କୋଇଲା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ପୋଡିଲେ ଏକ ଘଣ୍ଟାରେ ଯେତେ ପରିମାଣରେ ତାପ ଦେଇପାରେ ଏକସେର ରେଡିୟମ୍ ଅଶି ଘଣ୍ଟାରେ ସେହି ତାପ ଦିଏ । କୋଇଲା ପୋଡିଲେ ଛାଇ ହୋଇଯାଏ କିନ୍ତୁ ରେଡିୟମ୍‌ର କ୍ଷୟ ବୁଝାଯାଏ ନାହିଁ । ଜଣେ ଫରାସୀ ଅଧ୍ୟାପକ ଗଣନା କରିଅଛନ୍ତି ଯେ କୌଣସି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପରିମାଣର ରେଡିୟମ୍ ଚୂର୍ଣ୍ଣ ଏକଶତ କୋଟି ବର୍ଷ ସମଭାବରେ ତାପ ବିକୀରଣ କରିଲା ପରେ ଦଶଲକ୍ଷ ଭାଗରୁ ଏକଭାଗମାତ୍ର କ୍ଷୟ ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏ । ପ୍ରାୟ ଅର୍ଧରତ୍ନ ରେଡିୟମ୍‌ରୁ ଯେଉଁ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଆଲୋକ ବାହାର ହୁଏ ତାହା ସାହାଯ୍ୟରେ ଲୁପ୍ତ ଅକ୍ଷର ସୁନ୍ଦର ପଢ଼ିହୁଏ । ଏକ ସେର ରେଡିୟମ୍ କୋଡ଼ିଏ ହାତ ଦୀର୍ଘ ଓ କୋଡ଼ିଏ ହାତ ପ୍ରସ୍ଥର ଖୋଟିଏ ଘର ମୁହୂର୍ତ୍ତକରେ ଆଲୋକିତ କରିପାରେ । ଏହି ରେଡିୟମ୍ ନିକଟରେ ଜିଂସଲ୍ଫାଇଡ୍ (Zincsulphide)ର ପରଦା ରଖିଲେ ଏହା ପ୍ରସ୍ଫୁରିତ (Phosphorescent) ହୋଇ ଘରଟିକୁ ଆଲୋକିତ କରିପାରେ । ରଙ୍ଗନ୍ତୁରଣ୍ଣ ପରି ଏହାର କିରଣ [illegible] ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । ଏବେ କହିପାରେ ଏହା ସମସ୍ତ ସୌଦାମିନୀକୁ ବିଦୂରିତ କରି ପାରିବ ନାହିଁ । ସୀସକ ଏହି ଆଲୋକ ନିକଟରେ ଅନଚ୍ଛ (Opaque) ।

ତାପ ଓ ଆଲୋକ ବ୍ୟତୀତ ଏକପ୍ରକାର ବାଷ୍ପୀୟ ପଦାର୍ଥ ରେଡିୟମ୍‌ରୁ ସର୍ବଦା ବହିର୍ଗତ ହୁଏ । ଏହି ବାଷ୍ପ ଦ୍ୱାରା ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ପଦାର୍ଥ ଶୁଦ୍ଧା କିଛିକ୍ଷଣ ନିମନ୍ତେ ରେଡିୟମ୍ ଗୁଣବିଶିଷ୍ଟ ହୋଇଥାଏ । ରେଡିୟମ୍‌ରଣ୍ଣ କାଚ ଭେଦ କରି ଯାଇପାରେ ସତ୍ୟ କିନ୍ତୁ ଏହାର ବାଷ୍ପର ସେ କ୍ଷମତା ନାହିଁ । ଇଂଲଣ୍ଡର ବିଖ୍ୟାତ ବୈଜ୍ଞାନିକ ସାର୍ ଉଇଲିୟମ୍ କ୍ରୁକ୍ସ (Sir William Crookes) ଏହି ବାଷ୍ପ ନିର୍ଗମନ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କରିବାନିମନ୍ତେ ଏକପ୍ରକାର ଯନ୍ତ୍ର ନିର୍ମ୍ମାଣ କରିଅଛନ୍ତି । ଏହାଦ୍ୱାରା ବାଷ୍ପ କିରଣ ସହସ୍ର ଉଲ୍କାପାତ ପରି ଦେଖାଯାଏ । ଏହାର କିରଣଦ୍ୱାରା ଅନେକ ସମୟ ବାୟୁରେ ଓଜୋନ୍ (Ozone) ନାମକ ପଦାର୍ଥର ବୃଦ୍ଧି ହୁଏ । ଏହା ପୋଟାସିୟମ୍ ବା ସୋଡିୟମ୍ ପରି ଜଳ ବିଶ୍ଳେଷଣ କରିଥାରେ । ରେଡିୟମ୍ ଦ୍ୱାରା ଅସଲ ଓ ନକଲ ହୀରକ ଚିହ୍ନାଯାଇ ପାରେ । ଅନ୍ଧକାର ଗୃହରେ ଅସଲ ହୀରକ ରେଡିୟମ୍‌ର ସାହାଯ୍ୟରେ ଅତିଶୟ ପ୍ରସ୍ଫୁରିତ ହୋଇ ଆଲୋକ ବିକୀର୍ଣ୍ଣ କରି ଥାଏ । କିନ୍ତୁ ନକଲି ବା ଅନ୍ୟ ପଥରରେ ଏରୂପ କ୍ରିୟା ହୁଏ ନାହିଁ ।

ଏହି ରେଡିୟମ୍‌ର ସାହାଯ୍ୟରେ ଜାନ୍ତବ ଜୀବନରେ ଅତି ବିସ୍ମୟକର କ୍ରିୟା କରାଯାଇପାରେ ବୋଲି ପଣ୍ଡିତମାନେ ମତ ପ୍ରକାଶ କରିଅଛନ୍ତି । ଫ୍ରାନ୍ସର ପେଷ୍ଟର ବିଜ୍ଞାନାଗାର (Pastur Institute) ରେ ଜୀବଜନ୍ତୁମାନଙ୍କ ଉପରେ ଏହାର କ୍ରିୟା ବିଶେଷରୂପେ ପରୀକ୍ଷିତ ହୋଇ ହୋଇଅଛି । କୌଣସି ଅଧ୍ୟାପକଙ୍କର ମତ ଯେ ଏକ-ସେର ରେଡିୟମ୍ ଦ୍ୱାରା ପାରିସ୍ ନଗରୀର ସମୁଦାୟ ଲୋକଙ୍କୁ ବିନଷ୍ଟ କରାଯାଇ ପାରେ । ଯେତେବେଳେ ଏହାର ଅଦୃଶ୍ୟରଶ୍ମି ମନୁଷ୍ୟ ଦେହରେ ପତିତ ହୁଏ ତେତେବେଳେ କୌଣସିପ୍ରକାର କ୍ଲେଶ ଅନୁଭୂତ ହୁଏ ନାହିଁ ଅଥଚ କିଛିଦିନ ପରେ ସର୍ବାଙ୍ଗ କ୍ଷତଦ୍ୱାରା ଜର୍ଜ୍ଜରିତ ଖସିଯାଏ । କ୍ରମଶଃ ପକ୍ଷାଘାତ ରୋଗଦ୍ୱାରା ଆକ୍ରାନ୍ତ ହୋଇ ପ୍ରାଣ ନଷ୍ଟ ହୁଏ । ଭବିଷ୍ୟତରେ ଏହା ଅଦୃଶ୍ୟ ବାଣରୂପରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇ ପାରିବ ର ଆଶଙ୍କା କରି ଯାଇପାରେ । ଏହାଦ୍ୱାରା ମନୁଷ୍ୟର ଉପକାର ସାଧିତ ହୋଇପାରିବାର ତତୋଧିକ ସମ୍ଭାବନା । କୌଣସି ପଣ୍ଡିତ ସ୍ଥିର କରି-ଅଛନ୍ତି ଯେ ଜୀବଦେହର ବୃଦ୍ଧି ଓ ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟ ଏହାଦ୍ୱାରା ସ୍ଥଗିତ ହୋଇପାରେ । ସେମାନଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ ଯେ ସେମାନେ ଏହା ସାହାଯ୍ୟରେ ନୂତନ ଜୀବ ସୃଷ୍ଟି କରି ପାରିବେ; ଏବଂ ଜୀବର ବିକୃତି ସାଧନ କରିପାରିବେ । ସେମାନଙ୍କ ଅନୁମାନ ସତ୍ୟ ହେଲେ ରେଡିୟମ୍‌ର ସାହାଯ୍ୟରେ ମନୁଷ୍ୟ ଚିରଯୌବନ ଲାଭ କରିବ । କଲିକତାର ପ୍ରେସି-ଡେନ୍ସି କଲେଜର ଅଧ୍ୟାପକ ବୋଶ ମହାଶୟ ମଧ୍ୟ ଜରା ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟକୁ ମନୁଷ୍ୟ ଦେହରେ ଏକପ୍ରକାର ରୋଗ ବୋଲି ଅନୁମାନ କରିଅଛନ୍ତି । ଏହି ରୋଗର ପ୍ରତିଷେଧକ ଔଷଧ ଆବିଷ୍କାର କରିବା ନିମନ୍ତେ ଚେଷ୍ଟା ଚଳୁଅଛି । ଏହି ଅଭିନବ ଆବିଷ୍କାର ରେଡିୟମ୍ ଦ୍ୱାରା ସାଧିତ ହେଲେ ମାନବଜଗତରେ ଶୀଘ୍ର ଯୁଗାନ୍ତର ହେବ ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

ପାଗଳର ପ୍ରଳାପ ।

(ପୂର୍ବାନୁବୃତ୍ତି ।)

ପାଠକ, ବହୁଦିନରୁ ଆପଣଙ୍କ ସହିତ ଦେଖା ସାକ୍ଷାତ ନାହିଁ । ଆପଣ ବୋଧହୁଏ ମନେ କରିଥିବେ ପାଗଳ ମଲାଣି; ଯଦି ତାହା ମନେ କରିଥାନ୍ତି, ତାହାହେଲେ ଆପଣଙ୍କର ବିଷମ ଭୁଲ । ପାଗଳ ମରି ନାହିଁ । ଛ ମାସ ହେଲା ଅଦୃଶ୍ୟ ହୋଇଥିବା ହେତୁ "ମରିଛି" ବୋଲି କହିଲେ ଯେ ବିଶେଷ ଦୋଷ ହେବ ତାହା ନୁହେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯାହାହେଉ ପାଗଳ ଅନହଡ଼ା ବାହୁଡ଼ିଛି କହିଲେ ସବୁ ଅଡ଼ୁଆ ଛୁଣ୍ଡିଯିବ । ଅଦୃଶ୍ୟ ହୋଇଥିବା ହେତୁ ପାଗଳ କୈଫିୟତ ଦେବା ନିମନ୍ତେ ନାରାଜ । ଏଉଁକ କହିଲେ ଚଳେ—ପାଗଳର ଭୟ ହୋଇଥିଲା, କେହି କାଳେ ବୁଝୁଥିବେ ପାଗଳର କ୍ରମରକ୍ଷା ହେଉ'ଛି—ଅଥବା କବିଙ୍କ ଭାଷାରେ "There is a method in his madness" । ବିଷମ ବିପଦ—ପାଗଡ଼ଣ୍ଡିରେ ଧ୍ୟାନ ଧରି ମୋ ମନରେ କଥାଗୁଡ଼ାକ ବଜ ବଜ ହେଉଛି; କିନ୍ତୁ ବାହାରିବାକୁ ବାଟ ପାଉ ନାହିଁ । ମନେ କରିଥିଲି ସବୁ ପାଗଳଙ୍କର ଉଦାହରଣ ଦେବି । କିନ୍ତୁ ଦେଖିଲି ଗୋଟି ଗୋଟି ଉଦାହରଣ ଦେବାକୁ ଗଲେ "କବି ଗଣେଶ ଗଣେଶ ହୋଇବ, ଶେଷ ବଦନକୁ ପୁଣି ବହିବ"; ତେବେ ଯାଇଁ ସବୁ ଉଦାହରଣକୁ କହିବ । ଭାଇ ପାଠକ—ଏଠୁଁ ସେଠୁଁ ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ କେତେ୍ଟ ବେଳେ ପାଗଳର ଖୁସ୍‌ମିଜାଜ ସମୟରେ ପାଇବେ । କ୍ରମାନ୍ୱୟେ ଆଶା କରିବା ବୃଥା । ବର୍ତ୍ତମାନ ପାଗଳ ଗୋଟିଏ ବିଷମ ସମସ୍ୟାରେ ପଡ଼ିଛି । ପାଠକ ମହୋଦୟ ଅନୁଗ୍ରହ ପୂର୍ବକ ସେ ସଂଶୟଟି ଦୂର କରି ଦିଅନ୍ତୁ । ପାଗଳ ଚିରକାଳ ଆପଣଙ୍କୁ "ଭଲ ମଣିଷ" (as opposed to mad) କହିବ ।

ସମସ୍ୟାଟି ଏହି—ଆପଣମାନେ ମନେ କରିଥିବେ ପାଗଳ ମଲାଣି; ମୁଁ ମଧ୍ୟ ମନେ କରୁଛି ମୁଁ ମରିଛି । (ଧର୍ମକ୍ଷେତ୍ର ଓ କର୍ମକ୍ଷେତ୍ରରେ ମରି, କେବଳ ପାଗଳ କ୍ଷେତ୍ର ବା ସଂସାର କ୍ଷେତ୍ରରେ ବିଚରଣ କରୁଛି) । କିନ୍ତୁ ମୋ ନିକଟରେ ଯେଉଁମାନେ ଅଛନ୍ତି ବା ଯେଉଁମାନଙ୍କ ସଂସ୍ପର୍ଶରେ ମୁଁ ଆସୁଛି ସେମାନେ କହୁଛନ୍ତି ମୁଁ ଜୀବିତ । ବର୍ତ୍ତମାନ କହନ୍ତୁ ମୃତ୍ୟୁଟା କଣ? ଅଦର୍ଶନଜନିତ ଅଭାବ, ରୂପାନ୍ତର, ଧ୍ୱଂସ, ନିଶ୍ଚେଷ୍ଟତା, ବା କର୍ମହୀନତା, ନା ଆଉ କିଛି? ମନୁଷ୍ୟ, ପଶୁ, ପକ୍ଷୀ, କୀଟ, ପତଙ୍ଗ, ବୃକ୍ଷ, ଲତା, ପ୍ରଭୃତି ସମସ୍ତେ ମରୁଛନ୍ତି—ପ୍ରତିଦିନ, ପ୍ରତି ମୁହୂର୍ତ୍ତ । କିନ୍ତୁ ମୃତ୍ୟୁଟା କଣ କେହି ବୁଝି ଥାଉ' ଅନୁଭବ କରି ପାରୁନାହାନ୍ତି । ଦାର୍ଶନିକ ପଣ୍ଡିତମାନେ ମୋପରି କେତେ ପ୍ରଳାପ, କେତେ କଳ୍ପନା, କଳ୍ପନା କରି'ଛନ୍ତି—କୌଣସି ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇପାରୁନ୍ତି କି?

ମୃତ୍ୟୁ—ଗୋଟିଏ ବୃତ୍ତି, ଶକ୍ତି, ବା ବସ୍ତୁ—କ'ଣ? ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଗ୍ରାହ୍ୟ ନା ଇନ୍ଦ୍ରିୟାତୀତ? ତାହାର ଆକାର ପ୍ରକାର କିରୂପ? ଜ୍ଞାନ କୌଣସି ମୀମାଂସା କରି ନାହିଁ । ତାହାହେଲେ ପ୍ରତି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଲୋକେ ମୃତ୍ୟୁର ଚିତ୍ର ଅଙ୍କିତ କରୁଥାନ୍ତି । କେବଳ କଳ୍ପନା ମୃତ୍ୟୁକୁ ନାନାରୂପରେ ସଜ୍ଜିତ କରିଅଛି । କବି ମୃତ୍ୟୁର ଆକାର ପ୍ରକାରର କଳ୍ପନାରେ—ବୈଜ୍ଞାନିକ-ମୃତ୍ୟୁର ଆକାର ପ୍ରକାରର ଅନ୍ୱେଷଣରେ ବ୍ୟସ୍ତ । ସାଧାରଣ ଲୋକ—ମୃତ୍ୟୁର ନାମରେ ଭୀତ, ତ୍ରସ୍ତ, ଓ କମ୍ପିତ । କିନ୍ତୁ ସମୟ'ରେ [illegible] ଧାରଣ କରିଲେ ଲୋକର ଅନ୍ତରେ ପ୍ରତିଭାତ ହୁଏ । ପକ୍ଷିରାଜ-ମାନବ ପତଙ୍ଗ ପିଙ୍ଗର ରୂପରେ ମୁଗ୍ଧ ହେଲା ସ୍ୱୟଂ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ମୃତ୍ୟୁକୁ ଆଲିଙ୍ଗନ କରେ, ତାହା ଦୁଃଖ ଦିଏ କି ସୁଖ ଦିଏ ସେହି ଜାଣେ—କାହାକୁ କହିବାକୁ ତାର ଅବସର ନ ଥାଏ । ଅବଶିଷ୍ଟ ଲୋକେ କହନ୍ତି "ଲୋକଟା ଆତ୍ମହତ୍ୟା କଲା" । କେତୋ ଫିଡ଼ୋ ନାମକ ଗ୍ରନ୍ଥ ପଢ଼ି ଆତ୍ମହତ୍ୟା କଲେ, ଭରଟର ନିଜର ବିରହ ଯନ୍ତ୍ରଣାରେ ଆତ୍ମହତ୍ୟା କଲେ, ହ୍ୟାମଲେଟ ନିଜର ପିତୃବ୍ୟର ଅନ୍ୟାୟ ସହ୍ୟ କରି ନ ପାରି ଆତ୍ମହତ୍ୟା କଲେ, ସକ୍ରେଟିସ୍ ସତ୍ୟ ନିମନ୍ତେ ରାଜାଦେଶରେ ଆନନ୍ଦ ମନରେ ବିଷ ପାନ କଲେ, ଉଡ଼ିଲେ ଓ ଲାଟିମର ଧର୍ମର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ରକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ନିର୍ଭୟ ଚିତ୍ତରେ ମୃତ୍ୟୁକୁ ଆଲିଙ୍ଗନ କଲେ, ଦଧୀଚି ଦେବତାମାନଙ୍କର ମଙ୍ଗଳ ନିମନ୍ତେ ନିଜର ଅସ୍ଥି ପ୍ରଦାନ କଲେ, ରାଜପୁତ ରମଣୀ ଶତ୍ରୁ ହସ୍ତରେ ଲାଞ୍ଛିତ ହେବା ନିନ୍ଦନୀୟ ଭାବ ଅଗ୍ରରେ ଧ୍ୱାସ ଦେଲେ, ସତୀ ପତିର ଅନୁଗାମିନୀ ହେଲା, ଲକ୍ଷଲକ୍ଷ ଯାପାନୀ ଓ ରୁଷୀୟ ସୈନିକ ଦେଶର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ରକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ଅକୁଣ୍ଠିତ ଚିତ୍ତରେ ଜୀବନ ଦାନ ଦେଲେ । କହନ୍ତୁ ଦେଖି ଏମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ମୃତ୍ୟୁ କିପରି ପ୍ରତିଭାତ ହୋଇଥିଲା?

ମୃତ୍ୟୁ ଧାର୍ମିକ ନିକଟରେ ସ୍ୱର୍ଗର କପାଟ ଓ ପାପୀ ନିକଟରେ ନରକର କପାଟ ପରି ପ୍ରତିଭାତ ହୁଏ । ସଂସାରାସକ୍ତ ମାନବ ସର୍ବଦା ମୃତ୍ୟୁକୁ ବିଷଦୃଷ୍ଟିରେ ଦେଖେ । ତାହାର ଭୟଙ୍କର ମୂର୍ତ୍ତି ଚିତ୍ରିତ କରି ସର୍ବଦା ଭୀତ ହେଉଥାଏ । "କାଚନ୍ତା ମରଣେ ଉଣେ" ସମ୍ପର୍କ ମୁଖରୁ ନିର୍ଗତ ହୋଇପାରେ ନାହିଁ । ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ, ମହାମାରୀ, ରୋଗ, ଯନ୍ତ୍ରଣାରେ କୋଟି' ଭାରତବାସୀ ନାଗର ହୋଇ ମରୁ'-

Digitized by srujanika@gmail.com

ଛନ୍ତି । କେହି କେବେ ନିର୍ଭୟଚିତ୍ତରେ ସ୍ୱର୍ଗକୁ ଯିବାଲାଗି ମରୁଅଛି କି? ଦେଶଲାଗି ଜୀବନ ଦେଲେ ଅକ୍ଷୟସ୍ୱର୍ଗ ଲାଭ ହୁଏ—ଏହା ବିନା କେହି ସ୍ୱର୍ଗକୁ ଯିବାଲାଗି ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଉଅଛି କି? ଅନନ୍ୟମନରେ କେହି ମୃତ୍ୟୁକୁ ଆଲିଙ୍ଗନ କରୁଅଛି କି? *ଲାଟିମର, ରିଡଲେ, ବୀଚ, ଯୀଶୁ ପ୍ରଭୃତି ମହାତ୍ମାମାନଙ୍କର ଜୀବନ ପଥ ଅନୁସରଣ କରି ମୃତ୍ୟୁକୁ ସ୍ୱର୍ଗର କପାଟ ବୋଲି ମନେ କରୁଅଛି କି? କେବଳ ସଂସାରରେ ରହି ସୁଖରହି ("ଜଳକା ନୟନେ ଦେଖେ ଯାଉଛଲ") ଅନ୍ୟେଷଣରେ ବ୍ୟସ୍ତ ହେଉଅଛୁ । ସୁଖରହି ବଦଳରେ ରୋଗ, ଶୋକ, ପରିତାପ, ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ, ମହାମାରୀ ପ୍ରଭୃତି ଭୟଙ୍କର ଉପହାର ପାଉଅଛୁ । ମୃତ୍ୟୁ ନାମରେ ଭୀତ ଓ ତ୍ରସ୍ତ ହେଉଥିଲେ ମଧ୍ୟ ତାହାର କବଳରେ ଅତି ଅନିଚ୍ଛାରେ ପଡୁଅଛୁ । କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ମୃତ୍ୟୁ ହାତରୁ ଖସି ପଳାଇ ଯିବାର କାହାର ସାଧ୍ୟ ନାହିଁ । ମହାବଳୀ କାଳ ନିକଟରେ ସମସ୍ତେ ପରାସ୍ତ । "ଅଦ୍ଭୁତ ସେ ଗ୍ରେର, ତାକୁ ରୋଧିଲେ ତୋରଣ, ତାଲଙ୍କ ଜଳଦ ଗୃହେ ପଶେ ଅତର୍କିତେ" ।

ପ୍ରତି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ମୃତ୍ୟୁର ଅସ୍ତିତ୍ୱ ଇନ୍ଦ୍ରିୟଗୋଚର (ଦେଖିବା, ଶୁଣିବା ଇତ୍ୟାଦି ଦ୍ୱାରା) ହେଉଥିଲେହେଁ ତାହାର ନାମରେ ଚମକିତ ହେଉଥିଲେହେଁ; ତାହା କିଏ? କଣ? କିପରି? ମାନବ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସ୍ଥିର କରି ପାରୁ ନାହିଁ । ଆମ୍ଭେମାନେ କେବଳ ଏତିକି ଜାଣୁ ଯେ ଜନ୍ମ ଥିଲେ ମୃତ୍ୟୁ ଅଛି । (ମୃତ୍ୟୁ ହେଲେ ଜନ୍ମ ଅଛି କି ନାହିଁ, ତାହା ବିବାଦର ସ୍ଥଳ) କିନ୍ତୁ ମୃତ୍ୟୁର ଜନ୍ମ ବୃତ୍ତାନ୍ତ (a paradox) ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଜଣା ନାହିଁ । କିବା କଳ୍ପନାବଳରେ ତାହା ଠିକ କରିଅଛନ୍ତି । ତହିଁରେ କୌଣସି ସତ୍ୟ ଅଛି କି ନାହିଁ ପାଠକେ ବିଚାର କରିବେ ।

ଭାଗବତକାର ଏହି ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଅଛନ୍ତି :—"ଅଧର୍ମ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ପୁତ୍ର । ତାହାଙ୍କର ଭାର୍ଯ୍ୟାର ନାମ ମିଥ୍ୟା । ଏହି ମିଥ୍ୟା ଦମ୍ଭ (ପ୍ରତାରଣା) ନାମରେ ଏକ ପୁତ୍ର ଏବଂ ମାୟା (ପ୍ରତାରଣୋଚିତା ଚେଷ୍ଟା) ନାମ୍ନୀ ଏକ କନ୍ୟା ପ୍ରସବ କରିଥିଲେ । ଏହି ପୁତ୍ର କନ୍ୟା ପରସ୍ପର ସୋଦର ହେଲେ ମଧ୍ୟ (ଅଧର୍ମ ସମ୍ଭବ ହେତୁ) ମିଥୁନ (ଅର୍ଥାତ୍ ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷ) ହୋଇଥିଲେ । ସେହି ଦମ୍ଭ ଏବଂ ମାୟାଠାରୁ ଲୋଭ ଓ ନିକୃତି (ଶଠତା) ନାମରେ ଦୁଇଟି ପୁତ୍ର ଓ କନ୍ୟା କଳିଗ୍ରହଣ କଲେ । ସେ ଦୁହେଁ ମଧ୍ୟ ପରସ୍ପର ଦାମ୍ପତ୍ୟ ସୂତ୍ରରେ ଆବଦ୍ଧ ହେଲେ । ତାଙ୍କଠାରୁ କ୍ରୋଧ ଏବଂ ହିଂସା ଏହି ମିଥୁନ ଉତ୍ପନ୍ନ ହେଲେ । ତଦନନ୍ତର କ୍ରୋଧ ଏବଂ ହିଂସାରୁ କଳି (କଳହ) ଏବଂ ତାହାର ଭଗିନୀ ଦୁରୁକ୍ତି ଜନ୍ମ ହେଲା । ଏ ଦୁରୁକ୍ତି ଗର୍ଭରେ ଭୀତି ନାମରେ ଗୋଟିଏ କନ୍ୟା ଓ ମୃତ୍ୟୁ ନାମରେ ଗୋଟିଏ ପୁତ୍ର ହେଲା । ସେ ଦୁଇଜଣ ପରସ୍ପର ଦମ୍ପତ୍ତି ହେବାରୁ ସେମାନଙ୍କର ଯାତନା ନାମରେ ଗୋଟିଏ କନ୍ୟା ଓ ନିରୟ (ନରକ) ନାମରେ ଗୋଟିଏ ପୁତ୍ର ହେଲା ।

ଏହିତ ଗଲା ବ୍ୟାସଦେବଙ୍କର ବର୍ଣ୍ଣନା । ମୃତ୍ୟୁର ମଧ୍ୟ ପୁତ୍ର କନ୍ୟା ଅଛି । ମାନବ ମୃତ୍ୟୁ କ୍ରୋଡ଼ରେ ସେମାନଙ୍କୁ ଦେଖେ କିମ୍ବା ଭଗ୍ନପୁତ୍ରରୁ ଦେଖେ ତାହା ବ୍ୟାସଦେବ କିଛି କହି ନାହାନ୍ତି ।

ବ୍ୟାସଦେବଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁର ଏହି ଜନ୍ମବୃତ୍ତାନ୍ତ ସହିତ କବିବର ମିଲଟନ (Milton)† ଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁର ଜନ୍ମ

---

* ଲାଟିମର ଯେତେବେଳେ ବାଷ୍ପସ୍ତମ୍ଭରେ ବନ୍ଧା ହୋଇ ଅଗ୍ନିଦ୍ୱାରା ଦଗ୍ଧୀଭୂତ ହେଉଥିଲେ, ସେତେବେଳେ କହିଥିଲେ "Play the man Mr. Ridley. We shall light such a candle in England that by God's grace will never be put out."

* ମୃଷା ଧର୍ମସ୍ୟ ଭାର୍ଯ୍ୟାସୀଦ୍ଦମ୍ଭଂ ମାୟାଞ୍ଚ ଜଜ୍ଞତୁଃ ।
ତୟୋଃ ମିଥୁନଂ ତତ୍ତୁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମ୍ଭବେ ମୁନିଃ ।
ତୟୋଃ ସମଭବଲ୍ଲୋଭୋ ନିକୃତିଶ୍ଚ ମହାମତେ ।
ତାଭ୍ୟାଂ କ୍ରୋଧସ୍ତୁ ହିଂସା ଚ ଯତ୍ରୁଭୟରକ୍ତିଃ ସ୍ୱସାଦଳିଃ ।
ଦୁରୁକ୍ତୌ କଳିରଧତ ଉତ୍ତଂ ମୃତ୍ୟୁଶ୍ଚ ସତ୍ତମ ।
ତୟୋଶ୍ଚ ମିଥୁନଂ ସଙ୍ଗେ ଯାତନା ନିରୟସ୍ତଥା ।
୪ର୍ଥ ସ୍କନ୍ଧ, ୮ମ ଅଧ୍ୟାୟ ।

ଏହା ଗୋଟିଏ ରୂପକ । ମାନବପ୍ରକୃତିକୁ ବିଶ୍ଳେଷଣ କରି ଦେଖାଯିବ ଯେ ମାନବ ନିଜର ଦୋଷରୁ ମୃତ୍ୟୁକୁ ଆହ୍ୱାନ କରେ । ମନୁଷ୍ୟ (ଅଗ୍ନି) ଅମର । ଏହା ତାହାର ପ୍ରକୃତି । ମୃତ୍ୟୁ ବିକୃତି ମାତ୍ର । ଯାହାକି ଏଥିଲାଗି ମୃତ୍ୟୁକୁ ଭୟ କରେ ନାହିଁ ।

† See Paradise lost, book II.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବୃତ୍ତାନ୍ତର ମଧ୍ୟ ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ଅଛି । ଉଭୟ ବୃତ୍ତାନ୍ତ ଅତି ଜଘନ୍ୟ ଓ ଜଦର୍ଯ୍ୟ । ମିଲ୍‌ଟନଙ୍କ ମତରେ ସୟତାନ (Satan) ଭାଙ୍ଗି ତାହାର ମସ୍ତିଷ୍କରୁ ଏକ କନ୍ୟା ଜନ୍ମ ହୁଏ । ସେହି କନ୍ୟା ଅସମାନ୍ୟରୂପବତୀ ହୋଇ ଜଗତର ମନ ହରଣ କରେ । ତାହାର ନାମ ପାପ (Sin) । ପିତା ଦୁହିତାର ରୂପରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ତାହା ସହିତ ପ୍ରଣୟ-ପାଶରେ ବଦ୍ଧ ହୁଏ । ସେହି ପ୍ରଣୟର ଫଳ—ମୃତ୍ୟୁର ଜନ୍ମ, ମୃତ୍ୟୁର ଜନ୍ମ ଉତ୍ତାରେ ସେ ପାପର (ତାହାର ମାତାର) ରୂପରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ତାହା ସହିତ ଦାମ୍ପତ୍ୟ ସ୍ଥାପନ କରେ । ଏହି ପ୍ରଣୟର ଫଳ ସ୍ୱରୂପ ପାପର ଯାତନା ରୂପୀ ବହୁ ଲୁଲୁର ସଦୃଶ ସନ୍ତାନ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଅନ୍ତି । ସେମାନେ ପାପର କଟି ଦେଶରେ ସର୍ବଦା ବିକଟ ଚିତ୍କାର କରୁଥାନ୍ତି । କେତେବେଳେ ସେମାନେ ତାହାର ଗର୍ଭ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କରି (ଜଙ୍ଘାରୁ ଶାବକ ପରି) ତାହାର ମାଂସ ଭକ୍ଷଣ କରନ୍ତି, କେତେବେଳେ ବା ତାହାର କଟି-ଦେଶରେ ଥାଇ ବିକଟ ଚିତ୍କାର କରୁଥାନ୍ତି । ଏମାନେ ମୃତ୍ୟୁର ଦୂତ । ପାପ—ପୁତ୍ରମାନଙ୍କୁ ପ୍ରସବ କରି ବିକୃତି ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏ । ତାହାର ରୂପ ଲାବଣ୍ୟ ସବୁ ବିଲୀନ ହୁଏ । ଏବଂ ସେ ତାହାର ପୁତ୍ରମାନଙ୍କ (ଯାତନା) ଜ୍ୱାଳାରେ ସର୍ବଦା ଜର୍ଜ୍ଜରିତ ହେଉଥାଏ ।

ମୃତ୍ୟୁର ଉତ୍ପତ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଏହିପରି ଜଦର୍ଯ୍ୟ ଓ ଜଘନ୍ୟ ବୃତ୍ତାନ୍ତମାନ କବିଙ୍କର ରଚନାରେ ଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ । ସମସ୍ତେ ମୃତ୍ୟୁକୁ ପାପାତ୍ମା ପାପସମ୍ଭବ ବୋଲି ଏକବାକ୍ୟରେ ବର୍ଣ୍ଣନ କରିଅଛନ୍ତି । ଟିକିଏ ସ୍ଥିର ଚିତ୍ତରେ ଭାବିଲେ ଏହି ଜନ୍ମ-ବୃତ୍ତାନ୍ତମାନଙ୍କରୁ ଅନେକ ସତ୍ୟ ଉପଲବ୍ଧି ହେବ । [ସେହି ଭାବନାର ଭାର ଖାଗଲ ପାଠକମାନଙ୍କ ଉପରେ ନ୍ୟସ୍ତ କଲା]

ଏହିତ ମୃତ୍ୟୁର ଜନ୍ମ ବୃତ୍ତାନ୍ତ ଓ ତାହାର ପୁତ୍ର କନ୍ୟାର କଥା ।

ମୃତ୍ୟୁର ରୂପ ଗୁଣ ବା ଆକାର ପ୍ରକାର ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବହୁତ କବି ବହୁପ୍ରକାରରେ କହିଅଛନ୍ତି । ସମସ୍ତ ଉଦ୍ଧୃତ କରିବାକୁ ଗଲେ ପାଗଲର ନିଜସ୍ୱ କିଛି ରହିବ ନାହିଁ । (ପାଠକ, ଉଦ୍ଧୃତ କଲେତ ରକ୍ଷା, କିଛିହେ କହିବେ ଗ୍ରେଇ କରିଅଛ । ଗ୍ରେଇ ନୁହେ କିଏ? କେବଳ ଯେ ଲେଖେ ବା କହେ ସେହି ଧରା ପଡେ । ଆଜିକାଲିକା ଯୁଗରେତ ଯେ'ହ୍ନା ହାତରେ ଯେହ୍ନା ଚୌଦପା (୩୫)-ପାଗଲ ମଧ୍ୟ ଉଦ୍ଭୂତ । ପ୍ରତ୍ୟେକେ ନିଜର ବିଦ୍ୟା ବୁଦ୍ଧିର ମୋହର (Stamp) ଛପା ସବୁ ବିଷୟରେ ମାରିବାକୁ ଚାହାନ୍ତି । ପାଗଲ ଶବ୍ଦର କାହିଁକି) ତେବେ ସ୍ଥଳରେ ଗୋଟିଏ ଦୋ'ଟି କହିଲେ ଚଳେ । ଜିବ ମିଲ୍‌ଟନ୍ ମୃତ୍ୟୁର ରୂପ ଯେପରି ବର୍ଣ୍ଣନ କରି-ଅଛନ୍ତି ତାହା ତାଙ୍କର ଭାଷାରେ ଏଠାରେ ଉଦ୍ଧୃତ କରାଗଲା ।

"The other shape—
If shape it might be called—
had none
Distinguishable in member, joint, or limb,
Or substance might be called that
shadow seemed.
For each seemed either—black it stood as
night
Fierce as ten furies, terrible as hell,
And shook a dreadful dart".

ପାଠକ ଦେଖିଲେ ତ—ମୃତ୍ୟୁର କୌଣସି ଆକାର ନାହିଁ; ଆକାର ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ତାହା ଆକାର ବୋଲାଯିବ କି ନାହିଁ ସନ୍ଦେହ । ତାହା ଛାୟା କି ପଦାର୍ଥ ଠିକ୍ କରିବା କଠିନ । ରୂପ ଭୟଙ୍କର ଭୟଙ୍କର—ନରକ ପରି ମହା ଭୟଙ୍କର । ତାହାର ହସ୍ତରେ ଭୀଷଣ ବେଣ । ଏହିପରି ମିଲ୍‌ଟନ୍ ଚିତ୍ରିତ କରିଅଛନ୍ତି । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଦେଶରେ ମୃତ୍ୟୁର ଖାନିକ ଯମଙ୍କର ବର୍ଣ୍ଣନ ଅଛି । ତାହାଙ୍କର କୃଷ୍ଣ-ବର୍ଣ୍ଣ—ପଦରେ ଗଳିତ କୁଷ୍ଠ, ହସ୍ତରେ ଦଣ୍ଡ—ବାହାନଟି ମହିଷ-ଇତ୍ୟାଦି । କିନ୍ତୁ ମୃତ୍ୟୁର କୌଣସି ବର୍ଣ୍ଣନ ନାହିଁ, କହିଲେ ଚଳେ । (କେଉଁଠାରେ ବା ଧ୍ରୁବ—ପାଗଲର ଚକ୍ଷୁ ତେତେଦୂର ପ୍ରବେଶ କରି ନାହିଁ)

ଗୀତାକାର ମୃତ୍ୟୁ (ବିନାଶ) ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଯାହା କହିଅଛନ୍ତି ତାହା ପୂର୍ବୋକ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣନତୁଲ୍ୟ ରୂପକ ନୁହେ । କବି କଳ୍ପନା ବଳରେ ତାହା ଚିତ୍ରିତ ହୋଇ ନାହିଁ । ତାହା ଅକାଟ୍ୟ ସତ୍ୟ । ପ୍ରତି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ତାହା ଅନୁଭବ କରୁଅଛୁଁ । "ବିଷୟାନ୍ ଧ୍ୟାୟତଃ ପୁଂସଃ ସଙ୍ଗସ୍ତେଷୂପଜାୟତେ । ସଙ୍ଗାତ୍ ସଞ୍ଜାୟତେ କାମଃ କାମାତ୍ କ୍ରୋଧୋ-ଭିଜାୟତେ । କ୍ରୋଧାତ୍ ଭବତି ସମ୍ମୋହଃ ସମ୍ମୋହାତ୍ ସ୍ମୃତି ବିଭ୍ରମଃ । ସ୍ମୃତି ଭ୍ରଂଶାତ୍ ବୁଦ୍ଧିନାଶଃ ବୁଦ୍ଧିନାଶାତ୍

Digitized by srujanika@gmail.com

ପ୍ରଣଶ୍ୟତି" । ମାନବର ଏହି ଶ୍ଳୋକ ଖୁଣ୍ଟିକୁ ସର୍ବଦା ଚକ୍ଷୁପଥରେ ରଖି ଚଳିବା ଉଚିତ ।

ମୃତ୍ୟୁ ଯାହାହେଉ ତାହା ସାଧାରଣର ପ୍ରିୟବସ୍ତୁ ନୁହେଁ । ମୃତ୍ୟୁକୁ କେହି ଜାଣିପାରେ ନାହିଁ । ମୃତ୍ୟୁପରେ ମଧ୍ୟ କଣ ହୁଏ ତାହା କେହି ଜାଣିପାରେ ନାହିଁ । ମୃତ୍ୟୁ ସମୟରେ ଦୁଃଖ ହୁଏ କି ସୁଖ ହୁଏ ତାହା ମଧ୍ୟ ଜାଣିପାରେ ନାହିଁ । କେବଳ ଅନୁମାନ କରେ ବଡ଼ ଦୁଃଖ ହୁଏ । ସେହି ହେତୁରୁ [illegible] । ଯଦି ମୃତ୍ୟୁପରେ କି ହୁଏ ଜଣା ଯାଉଥାନ୍ତା ତାହାହେଲେ ମାନବ ସ୍ୱଜନ ବିରହରେ ଏତେ ପ୍ରପୀଡିତ ହେଉ ନ ଥାନ୍ତା । (ଯଥା "Heaven from man hide's the book of fate" । ବ୍ୟାଧି ଥିଲେ ଔଷଧ ଅଛି । ମୃତ୍ୟୁକୁ ଜୟ କରିବା ବା ଭୟ ନ କରିବାର ଉପାୟମାନ ମଧ୍ୟ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ । ଯେଉଁମାନେ ମୃତ୍ୟୁକୁ ଜୟ କରିଥିଲେ ସେମାନଙ୍କର ନାମ ମଧ୍ୟ ବହୁ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି । (ପୋଥି ବଢିଯିବା ଭୟରେ, ପାଗଳ ସବୁ ଉଦାହରଣ ଥୋଇବା ଦୁଃଖରୁ ବିଦାୟ ଗ୍ରହଣ କରୁଛି) । ତେବେ ମୋଟରେ ଏଭଳି କହିଲେ ଯଥେଷ୍ଟ ହେବ ଯେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟାନ କହନ୍ତି ଯୀଶୁ ମୃତ୍ୟୁକୁ ଜୟ କରିଥିଲେ, ହିନ୍ଦୁ କହେ ଧର୍ମ୍ମ ନିକଟରେ ମୃତ୍ୟୁ ପରାଜିତ । ପାଠକ ! ଯଦି ମୃତ୍ୟୁକୁ ଭୟ କରନ୍ତି ତେବେ ଧର୍ମର ଆଶ୍ରୟ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତୁ ; ଦେଶ ସେବା ଓ ଈଶ୍ୱର ସେବାରେ ପ୍ରାଣ ଅର୍ପଣ କରନ୍ତୁ ମନେହେବ ଯେ:—"ମୃତ୍ୟୁ ସ୍ୱର୍ଗର କପାଟ ।"

"There is no Death ! What seems so
is transition ;
This life of mortal breath
Is but a suburb of the life elysian
Whose portal we call death". Longfellow.

ପାଠକ—ଆପଣଙ୍କର ପାଗଳ ମରି ନାହିଁ । ମୃତ୍ୟୁ ସହିତ ପାଗଳର ଗୋଟିଏ ଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ସମ୍ପର୍କ । ଖୁସ୍‌ମିଜାଜ୍‌ବେଳେ ମୃତ୍ୟୁକୁ ବଡ ଡରମାଡେ । କିନ୍ତୁ ଦୁଃଖବେଳେ ମୃତ୍ୟୁକୁ ଆଲିଙ୍ଗନ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା ହୁଏ । ଇସପ୍ ସାହେବଙ୍କ ଗଳ୍ପରେ କାଠକାଟା ମୃତ୍ୟୁକୁ ଡାକିଲାପରି ପାଗଳ ଅନେକଥର ଡାକିଛି ଓ ଡାକୁଛି । କିନ୍ତୁ ମୃତ୍ୟୁର ଚରଣ ଅସିବାର ଅଶଙ୍କା ହେଲାକ୍ଷଣି—ଛି । ଯାହାହେଉ ପାଗଳ ମୃତ୍ୟୁର ଗୋଟିଏ ସ୍ତବ ପାଠ କରି ତାଙ୍କଠାରୁ ବିଦାୟ ନେବ (ଅବଶ୍ୟ କିଛିକାଳ ପାଇଁ; ପାଗଳତ ଓଡିଆ, ବଙ୍ଗଳା ଭଳି Permanent lease ପାଇବା ତା ଭାଗ୍ୟରେ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ । ମୃତ୍ୟୁର ଯାବଚ୍ଚନ୍ଦ୍ରାର୍କ ପଟ୍ଟା ଅଛି କି ?) ।

ହେ ଦେବ ସର୍ବ ଶକ୍ତିଧର　　ନ ଜାଣେ ରୂପଟି ତୁମ୍ଭର
ଜଠର (ଭବ) ଜଳୁଛି ସର୍ବଦା　　ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ଶିଳ ସଦା ଗଦା ।
ସୁଖୀ ହୋଇଗଲେ ସଦା　　କମିବିଟିକି ତୁମ୍ଭ କ୍ଷୁଧା ?
ପାପି ତୁମ୍ଭଙ୍କ ବଡ଼ ଜରେ　　ଧାର୍ମ୍ମିକ ଅଠର ଯେ ଜରେ ।
ପାଗଳ ତୁଲ୍ଲବେ ଭଜେ　　ଭାବନ୍ତ ଖଣ୍ଡେ ନା ଅଖଣ୍ଡେ ।
ପାଗଳ କରନ୍ତ ଜଣାଣ　　ସ୍ୱଦେଶଗତି ତା ପରଣ
ଯାଉ, ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ନ ଡରିବ　　(ତୁମ୍ଭେ) ଅସିଲେ ଯାବୁଜାମାଗିବ ।
ବିପଥଗାମୀ ଯେବେ ହେବ (ପାଗଳ) ଶୀଘ୍ର ଅସିଣ ତାକୁ ନେବ ।

ଉତ୍ତର ରାମ ଚରିତ ।

ପୂର୍ବାନୁବୃତ୍ତି ।

ତୃତୀୟ ଅଙ୍କ ।

(ଭବନକ୍ରର ସ୍ତ୍ରୀରୂପ ଧାରଣୀ ତମସା ମୁରଲା ନଦୀ ଦ୍ୱୟର ପ୍ରବେଶ ।)

ତମସା—ସଖି ମୁରଲେ, ତୁମ୍ଭେ କାହିଁକି ବଡ ବ୍ୟସ୍ତ ଥିଲା-ପରି ଦିଶୁଚ ?

ମୁରଲା—ତମସେ ! ଅଗସ୍ତ୍ୟଙ୍କର ପତ୍ନୀ ଭଗବତୀ ଲୋପାମୁଦ୍ରା ନଦୀ ଶ୍ରେଷ୍ଠା ଗୋଦାବରୀଙ୍କି ଏଇ କଥା କହିବା ପାଇଁ ମୋତେ ପଠାଇଚନ୍ତି, "ସୀତାଙ୍କୁ ତ୍ୟାଗ କଲା ଦିନୁ ରାମଙ୍କର କି ଅବସ୍ଥା ହୋଇଥିଲା, ତାହାତ ତୁମ୍ଭେ ଜାଣ ।"

ଗମ୍ଭୀର ସ୍ୱଭାବ ଯୋଗୁଁ ନୁହେଁ ପ୍ରକାଶିତ
ଅନ୍ତରର ସବ୍ୟଥା　ଅନ୍ତରେ ଗୋପିତ ।
ବୁଦ୍ଧ ପାଶ ମଧ୍ୟେ　ଯଥା ଦ୍ରବ୍ୟର ଦାହନ
ରାମଙ୍କ ବିରହ ଶୋକ　ଅଟଇ ତେସନ ।

ତାଦୃଶ ଉଚ୍ଚ ଜନର ସେହି ଘୋର କଷ୍ଟ କଥା ଶୁଣି ଭଳି ରାମଭଦ୍ରଙ୍କର ଶୋକସନ୍ତାପ ଏପରି ପ୍ରଗାଢ ହୋଇ ଅଛି ଯେ ସେ ଅତ୍ୟନ୍ତ କ୍ଷୀଣ ହୋଇ ପଡିଲେଣି ତାହା ଆଜି ଦେଖି ମୋ ହୃଦୟ ଥର ଉଠିଲା । ଏବେ ସେ ଲେଉଟି ଯାଉଚନ୍ତି । ବାଟରେ ପଞ୍ଚବଟୀ ବନରେ ବଧୂ-ସହନିବାସ-ପ୍ରଣୟ-ସୁଖର ସାକ୍ଷୀସ୍ୱରୂପ ସ୍ଥାନ ଗୁଡିକ ତାଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିରେ ପଡିବ । ସେ ସ୍ୱଭାବତଃ ଧୈର୍ଯ୍ୟବାନ୍ ହେଲେହେଁ ସେତେବେଳେ ସେପରି ଅବସ୍ଥାରେ ଗଭୀର ଶୋକ-ଦେଖାଇଲେ ତାଙ୍କର ପଦେ ପଦେ ଧୈର୍ଯ୍ୟଚ୍ୟୁତ ଘଟିବାର

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅଶଙ୍କା ଅଛି । ସେଇଥିପାଇଁ ଭଗବତୀ ଗୋଦାବରୀ! ତୁମକୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସାବଧାନ ରହିବାକୁ ହେବ ।

ତରଙ୍ଗ-ଶୀକର-ବାହୀ ସୁଶୀତଳ
ସଦ୍‌ଗନ୍ଧି-ସମୀରଣେ
ପେଷି ଧୀରେ ଧୀରେ ରାମଙ୍କର ମୋହ
ନାଶିବ ଗୋ ସଯତନେ ।

ତମସା—ଭଗବତୀ ଲୋପାମୁଦ୍ରାଙ୍କର ସ୍ନେହ ଯେପରି ସେହିପରି ସୁନ୍ଦର ବ୍ୟବସ୍ଥା ହୋଇଅଛି । କିନ୍ତୁ ଆଜି ରାମଭଦ୍ରଙ୍କର ସଂଜୀବନର ଅବ୍ୟର୍ଥ ଉପାୟ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ।

ମୁରଲା—କିପରି ?

ତମସା—ଶୁଣ । ପୂର୍ବେ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ସୀତାଙ୍କୁ ବାଲ୍ମୀକି ଋଷିଙ୍କ ତପୋବନ ନିକଟରେ ତ୍ୟାଗ କରି ଗଲା ଉତ୍ତାରେ, ତାଙ୍କର ପ୍ରସବ-ବେଦନା ହେଲା । ସେ ଅସହ୍ୟ ଦୁଃଖ ଯନ୍ତ୍ରଣାରେ ଆପଣାକୁ ଗଙ୍ଗା ପ୍ରବାହରେ ନିକ୍ଷେପ କଲେ । ସେତିକି-ବେଳେ ତାଙ୍କର ଦୁଇଟି ସନ୍ତାନ ପ୍ରସୂତ ହେଲେ ଏବଂ ସେହିକ୍ଷଣି ଭଗବତୀ ପୃଥ୍ୱୀ ଏବଂ ଭଗବତୀ ଭାଗୀରଥୀ ତାହାଙ୍କୁ ଓ ସନ୍ତାନ ଦ୍ୱୟଙ୍କୁ ପାତାଳକୁ ଘେନିଗଲେ । ତହିଁ ଉତ୍ତାରେ ସେମାନେ ପୁନ୍ୟ ତ୍ୟାଗ କରନ୍ତେ ସ୍ୱୟଂ ଭାଗୀରଥୀଦେବୀ ସେହି ବାଳକ ଦ୍ୱୟଙ୍କୁ ମହର୍ଷି ବାଲ୍ମୀକିଙ୍କଠାରେ ଅର୍ପଣ କରି ଆସିଲେ ।

ମୁରଲା—ଏସବ ଜନକ ଦଶା ବିପର୍ଯ୍ୟୟ ଅଟେ ଅତି ଚମତ୍କାର ।
ସହିଁରେ ସହାୟ ଦେବତା ନିକର କରୁଛନ୍ତି ପ୍ରତିକାର ।

ତମସା—ଏବେ ସରଯୂ-ମଖରୁ, ଶର୍ମ୍ମକ ବୃତ୍ତାନ୍ତ ଯୋଗୁଁ ରାମଙ୍କର ଜନସ୍ଥାନକୁ ଆସିବା କଥା ଶୁଣି ଭଗବତୀ ଭାଗୀରଥୀ, ଲୋପାମୁଦ୍ରା ସ୍ନେହ ହେତୁରୁ ଯାହା, ଆଶଙ୍କା କରିଥିଲେ, ତାହାହିଁ ଆଶଙ୍କା କରି ଗୃହ-କୃତ୍ୟଚ୍ଛଳରେ ସୀତାଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଗୋଦାବରୀଙ୍କି ଭେଟିବା ଲାଗି ଆସିଅଛନ୍ତି ।

ମୁରଲା—ଭାଗୀରଥୀଙ୍କର ଏ ବିଚାରଟି ବଡ ଭଲ ହୋଇ ଅଛି । ରାମଭଦ୍ର ଯେତେବେଳେ ରାଜଧାନୀରେ ଥିଲେ, ସେତେବେଳେ ଜଗତର କଲ୍ୟାଣକର ନାନା ବିଷୟରେ ବ୍ୟାପୃତ ଥିବାରୁ ତାଙ୍କ ମନ ଅଧୀର ନ ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଏବେ ସେ କେବଳ ଶୋକ-ଭାର ବହନ କରି ପଞ୍ଚବଟୀକୁ ଆସି ଅଛନ୍ତି ସେଥିପାଇଁ ବଡ ଅନର୍ଥ ହେବାର ସମ୍ଭବ । ଅତଏବ ଭଗବତୀ ଭାଗୀରଥୀଙ୍କର ସୀତାଙ୍କୁ ଆଣିବା ବଡ ଭଲ ହୋଇ ଅଛି; କିନ୍ତୁ ସୀତାଙ୍କ ଆଗମନରେ ରାମଙ୍କର କିପରି ସାନ୍ତ୍ୱନା ହେବ ବୁଝି ପାରୁ ନାହିଁ ।

ତମସା—ଦେବୀ ଭାଗୀରଥୀ ସୀତାଙ୍କୁ ଏଇ କଥା କହିଛନ୍ତି, "ବତ୍ସେ ଜାନକି! ଆଜି [illegible] କୃଷ୍ଣଙ୍କର ଦ୍ୱାଦଶ ବାର୍ଷିକ ଜନ୍ମ ତିଥି । ସେଥିପାଇଁ ସଂଧ୍ୟା-ମଙ୍ଗଳ-ଶ୍ରୀ ବାନ୍ଧିବାର ବିଧି ପାଳିବା [illegible] ହସ୍ତରେ ପ୍ରଥମ [illegible] ତୁମ ଶ୍ୱଶୁର କୁଳର ଆଦି ପୁରୁଷ ମା [illegible]ଣର ଆଦି ପିତା ସେହି ପାପହାରୀ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଦେବଙ୍କୁ ପୂଜା କର । ତୁମେ ପୃଥିବୀରେ ବିଚରଣ କଲାବେଳେ ଦେବ-ପ୍ରସାଦରେ ବନ ଦେବତା ସୁଦ୍ଧା ତୁମକୁ ଦେଖି ପାରିବେ ନାହିଁ । ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟର କଥା କଣ କହିବା" । ଏହିପରି ସୀତାଙ୍କୁ କହି ଦେବୀ ମୋତେ ଏଇ ଆଜ୍ଞା କଲେ "ତମସେ! ତୁମ-ଠାରେ ସୀତାଙ୍କର ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅନୁରାଗ ତୁମେ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଥାଅ" । ମୁଁ ତେବେ ଯାଉଛି, ଦେବୀଙ୍କର ଆଜ୍ଞା ପାଳନ କରିବି ।

ମୁରଲା—ମୁଁ ବି ଯାଉଛି, ଭଗବତୀ ଲୋପାମୁଦ୍ରାଙ୍କୁ ଏ ବୃତ୍ତାନ୍ତ ଜଣାଇବି । ରାମଭଦ୍ରଙ୍କ ଆସିବାର ଜଣାପାଉଛି ।

ତମସା—ଏଇତ ଜାନକୀ ଗୋଦାବରୀ ହ୍ରଦରୁ ବାହାରି ବନ ଭିତରକୁ ଆସୁଅଛନ୍ତି ।

ମଳିନ ବାନ୍ତ କ୍ଷୀଣ କପୋଳ ଦେଶ,
ପ୍ରସାଧନ ରହିତ ପ୍ରଲମ୍ବ କେଶ ।
କରୁଣା-ମୂର୍ତ୍ତି ଯେହେ ଦଶାନ୍ତ ସତୀ
ଅହା ବିରହବ୍ୟଥା ବିଗ୍ରହ ବତୀ ।

ମୁରଲା—ଅହା ଏଇତ ସେଇ ସୀତା ।

ବୃନ୍ତ ସ୍ଖଳିତ ନବ ପଲ୍ଲବ ପରି
ମଳିନ କ୍ଷୀଣ ଦେହ ଅଟେ ତାଙ୍କର ।
ତୁହିନ-କୁସୁମ-ଶୋଷୀ ସାର୍ଦ୍ଦ ଦାରୁଣ
ଶୋକ ବହନ୍ତି ଦେହ କ୍ଷଣକୁ କ୍ଷଣ ।
ଶରଦର ପ୍ରଖର ରୌଦ୍ର ଯେପରି
ବେଦନା-ଗର୍ଭ-ସହେ ଦିନେ ଶୋଷଣ ।

—o—

ଶ୍ରୀ ବିଶ୍ୱମ୍ଭର
କ୍ରମଶଃ ।

ORISSA MISSION PRESS, CUTTACK

Digitized by srujanika@gmail.com

ପ୍ରଥମ ଭାଗ । ଚୈତ୍ର, ୧୩୧୪ । ଦ୍ୱାଦଶ ସଂଖ୍ୟା ।

ମୁକୁର

ମାସିକ ପତ୍ର

ଶ୍ରୀ ବ୍ରଜସୁନ୍ଦର ଦାସ, ବି. ଏ.,

ସମ୍ପାଦକ ।

ଅଗ୍ରିମ ବାର୍ଷିକ ମୂଲ୍ୟ] କଟକ [ଦୁଇ ଟଙ୍କା ମାତ୍ର ।

ଓଡ଼ିଶା ମିରର୍ ପ୍ରେସ୍ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିଷୟ ।		ଲେଖକମାନଙ୍କର ନାମ ।	ପୃଷ୍ଠା
ଶୀତା ବାଦାମ	...	ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବିକ୍ରମ ପୂଜାହାରୀ ବି.ଏ.ଏଲ୍.ଏସ୍.	୧୧୭
ଚୈତ୍ରପୂର୍ଣ୍ଣିମା (ପଦ୍ୟ)		,, ନୀଳମଣି ଚନ୍ଦ ଦେ ବି.ଏ.	୨୨
ଜନ୍ମୋତ୍ସବୋ (,,)	...	ଶ୍ରୀମତୀ ରେବା ରାୟ	୧୪୪
ଜୀବନର ପଥ ଗ୍ରାମ (ପଦ୍ୟ) ...	...	ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଫକୀରମୋହନ ସେନାପତି	୧୭୭
ଜୁଲାୟ ସମିତିର ଉତ୍ସବ ଉପଲକ୍ଷରେ (ସଙ୍ଗୀତ)		,, ଶଶୀଭୂଷଣ ରାୟ	୨୧୭
ଧୀର୍ଯ୍ୟ ସମନ୍ୱୟ ...		,, ଫକୀରମୋହନ ସେନାପତି	୨୫୨
ଦୁଃଖୀ ମାଝିର (ପଦ୍ୟ)		,, ଶ୍ରୀ— [illegible]	୨୧୭
ଦ୍ୱିତୀୟା ଚନ୍ଦ୍ର (,,)		,, ବାଲୁକେଶ୍ୱର ମିଶ୍ର ବି.ଏ.	୨୪୭
ଧନ ଓ ତହିଁର ବ୍ୟବହାର		,, ଆନନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର ପତି ବି.ଏ.	୧୩
ନୂତନ ଜାହାଜ		,, କାମପାଳ ମିଶ୍ର ବି.ଏ.	୨୩୮
ପରମାଲୋକ		,, ଗୋଲକ ଧନା	୭୦
ପାଗଳର ପ୍ରଳାପ ...		,, ଶ୍ରୀଲୋ—	୧୧, ୪୫, ୮୭, ୨୫୧
ପାଉଁଆ ପାଉଁଆ (ପଦ୍ୟ)		,, ଫକୀରମୋହନ ସେନାପତି	୧୭୮
ପ୍ରତାପରୁଦ୍ରଦେବ (ପଦ୍ୟ)		,, ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟରଥ ବାଣୀଭୂଷଣ କାବ୍ୟତୀର୍ଥ	୧୧୩
ପ୍ରଭୁଗୋ (ପଦ୍ୟ)		ଶ୍ରୀମତୀ ରେବା ରାୟ	୯୫
ପ୍ରାକୃତିକ ନିୟମମାନଙ୍କର ପ୍ରଭାବ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବକ୍ସ ସାହେବଙ୍କ ଉକ୍ତିର ସାରାଂଶ ।		ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବ୍ରଜବନ୍ଧୁ ମିଶ୍ର ବି.ଏ.	୩୨, ୭୪
ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ		,, ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟରଥ ବାଣୀଭୂଷଣ କାବ୍ୟତୀର୍ଥ	୪୧, ୭୨, ୮୫, ୧୪୧, ୧୭୧, ୨୧୪, ୨୩୨, ୨୭୫
ପ୍ରୀତି		,, ଦୈତ୍ୟାରିପ୍ରସାଦ ଦାସ ବି.ଏଲ୍.	୨୩୫
ପ୍ରେମିକ-ପ୍ରେମିକା (ଗଳ୍ପ)		,, ଜଗନ୍ନାଥ ବଲ୍ଲଭ ଘୋଷ	୮୦, ୧୦୭, ୧୨୭, ୧୭୪,
ବଟବୃକ୍ଷ (ପଦ୍ୟ)		,, ରାମକୃଷ୍ଣ ପଟ୍ଟନାୟକ ବି.ଏ.	୧୧୧
ବନପ୍ରିୟ (,,)		,, ନନ୍ଦକିଶୋର ବଲ ବି.ଏ.	୨୭୧
ବଳରାମ ଦାସ (ପଦ୍ୟ)		,, ଗୋପବନ୍ଧୁ ଦାଶ ବି.ଏଲ୍.	୭୩
ବାଲିଯାତ୍ରା ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ମହାନଦୀତୀରେ (ପଦ୍ୟ)		,, ,, ,,	୧୭୨
ବେଦ ଓ ଧର୍ମ		,, ରାମଶଙ୍କର ରାୟ	୫୮, ୮୧, ୯୮, ୧୩୭, ୧୫୧, ୧୭୮, ୧୧୯, ୨୨୨, ୨୭୨;
ବ୍ରାହ୍ମଣ ସମିତିର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଓ ପ୍ରଗତି ...		,, ଗୋପବନ୍ଧୁ ଦାଶ ବି.ଏଲ୍.	୨
ଭକ୍ତ କବି ଜଗନ୍ନାଥ ଦାଶ (ପଦ୍ୟ)		,, ,, ,,	୧
ମରୁକୁସୁମ (ପଦ୍ୟ)		,, ବ୍ରହ୍ମାନନ୍ଦ ଷଡ଼ଙ୍ଗୀ	୭୨
ମହାଶକ୍ତିର ଉଦ୍ବୋଧନ (ପଦ୍ୟ)		,, ବାସୁଦେବ କାନୁନଗୋ	୧୫୦

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିଷୟ ।		ଲେଖକମାନଙ୍କର ନାମ ।	ପୃଷ୍ଠାଙ୍କ ।
ମାତୃଭାଷା (ପଦ୍ୟ)	... ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ	ସାଧୁଚରଣ ବେହେରା	୭୨
ମାନବର ମନ (ପଦ୍ୟ)	,,	ଫକୀରମୋହନ ସେନାପତି	୧୫୯
ମୋ-ଶିକ୍ଷା (ପଦ୍ୟ)	,,	ଧୀରାମୃତଚନ୍ଦ୍ର ଦେ	୨୮୭
ରାଜା ଜୟସିଂହ ...	,,	ରାମକୃଷ୍ଣ ମିଶ୍ର	୨୮୧
ରେଲଉପରେ ଚଳାଦର୍ଶନ (ପଦ୍ୟ)	,,	ଗୋପବନ୍ଧୁ ଦାଶ ବି.ଏଲ୍.	୨୨୧
ଶମ୍ଭୁକର ବାଜପେୟୀ (ପଦ୍ୟ)	,,	,, ,,	୧୨୧
ଶାରୀରିକ ବଳ ...	,,	,, ,,	୧୫୫
ଶିକ୍ଷା	,,	ଗୋପୀନାଥ ଦାଶ ବି.ଏ.	୧୭୦
ଶିକ୍ଷାବିଧାନ	,,	ଅଭିରାମ ଭଞ୍ଜ ଏମ.ଏ.ବି.ଏଲ୍.	୨୭,୫୦,୭୪,୧୨୨
ଶିବସ୍ତୁତି (ପଦ୍ୟ)...	,,	ଗୋ[illegible] ଦାଶ [illegible]ଏଲ୍.	୨୮୮
ଶ୍ରୀ ପୁରୁଷୋତ୍ତମଦେବ (ପଦ୍ୟ)	,,		୨୭୫
ଶ୍ରୀ ରାମକୃଷ୍ଣଦେବଙ୍କ ଜୀବନୀ	,,	ଶ୍ରୀ—ଗୁପ୍ତ	୧୧୪,୨୧୮,୨୭୭
ସଂସ୍କାର	,,	ଭଗବାନ ମହାପାତ୍ର	୧୭୩
ସଭ୍ୟତା	,,	ହରେକୃଷ୍ଣ ମହାପାତ୍ର	୨୨୫
ସମାଜ ଓ ଜାତୀୟଜୀବନ	,,	କାମପାଳ ମିଶ୍ର ବି ଏ.	୭,୩୭,୫୫,୧୧୫
ସାମୟିକ ପ୍ରତିବିମ୍ବ	,,	ସମ୍ପାଦକ	୪୭,୧୨୦
ସାରଳା ଦାସ (ପଦ୍ୟ)	,,	ଗୋପବନ୍ଧୁ ଦାଶ ବି.ଏଲ୍.	୪୯
ସ୍ତ୍ରୀପୁରୁଷ	,,	ବୈଦ୍ୟନାଥପ୍ରସାଦ ଦାସ ବି.ଏଲ୍.	୧୧୦
ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦାଶ (ପଦ୍ୟ)	,,	ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟଭଟ୍ଟ ବାଣୀଭୂଷଣ କାବ୍ୟତୀର୍ଥ	୧୨୦

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୁକୁର

୧ମ ଭାଗ । | ଚୈତ୍ର, ୧୩୧୪ । | ୧୨ଶ ସଂଖ୍ୟା ।

ଶ୍ରୀ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଦେବ ।

ଅମିତ ବିକ୍ରମ ଶ୍ରୀ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ
"କ୍ଷତ୍ରକୁଳ ଧୂମକେତୁ"
ତବ ନାମ ଆଜ ଉତ୍କଳ ସମାଜ—
ଜାତୀୟ ଗୌରବ ହେତୁ"
ତୁମ୍ଭ ଯଶରାଶି ସାକ୍ଷୀରୂପେ ବସି
ବକୁଳ ବନ ବିହାରୀ,
କରନ୍ତି ପ୍ରକାଶ ପୂର୍ବ ଇତିହାସ
ସତ୍ୟବାଦୀ କଣୀଧାରୀ (୧)
ଯୁଦ୍ଧ ଅଭିଯାନ କରେ କବି ଗାନ (୨)
ହେ ପ୍ରତାପୀ ଶଣ୍ଡିଜେତା
ତବକୀର୍ତ୍ତି ଜୟ ରଙ୍ଗେ ଅଭିନୟ
କରେ ଏବେ 'ଅଭିନେତା (୩)
ଗାଏ ଜନଶ୍ରୁତି ଅତୁଳ ବିଭୂତି
ଅନୁପମ ଉତ୍କ୍ରାନ୍ତି
ଯାର ବଳେ ନିଜେ ହେଲେ ରଣେବିଜେ
ସୈନିକରୂପେ ଚେକଣିବ (୪)
ସତେକ ନୃମଣି ଉତ୍କଳ ଧରଣି
ଥିଲା ଏତେ ତେଜସ୍ୱିନୀ
ସତ୍ୟ କି ସକଳ ଅତୀତ ଉତ୍କଳ
ଓଡ଼ିଆ-ଗର୍ବ କାହାଣୀ?
ଏକ ଛତ୍ରିଭଳେ ଏକତାର ବଳେ
ଜଣିଲା ଦିନେ ଯେ ଦେଶ
ସ୍ୱାର୍ଥ ଅଭିମାନେ ଆଜ ତା ସନ୍ତାନେ
କରନ୍ତି ସୋଦରେ ଦ୍ୱେଷ । (୫)
ଦେଖି ଏ ଦୁର୍ଗତି ହୁଏ କି ପ୍ରତୀତି
ଉଡ଼ାଇ ବିଜୟ ଧ୍ୱଜା
ଉତ୍କଳ କୁମରେ ଦୂର ଦେଶାନ୍ତରେ
କଣ୍ଠାଇଲେ ଶଣ୍ଡିମଲ୍ଲା?
କୃଷ୍ଣା ଗୋଦାବରୀ ଉତ୍ତୁଙ୍ଗ ଲହରୀ
ଉଛୁଳିଥିଲା ଯେ ନାଦେ
ସେ ଶଙ୍ଖ ମହୁରୀ ଶିଙ୍ଗା ତୁରୀ ଭେରୀ
ନିଃଶବ୍ଦ କି ଅବସାଦେ?
ନରହନ୍ତକ କେହି ତବ ଦୁଃଖ ସହି
ବିଧିର ସୃଷ୍ଟି ବିଧାନ
ବାଜୁ ଭେବେ ଡଙ୍କା ଭୁଟ୍ଟ ହୁଦୁଂ ବଙ୍କା
ଜାଗୁ ଉତ୍କଳ ପରାଣ ।

---

(୧) ବକୁଳବନ ସୁନ୍ଦର ସତ୍ୟବାଦୀଠାରେ ଅଧିଷ୍ଠିତ ସାକ୍ଷୀଗୋପାଳ ବାଣିଜ୍ୟ ପରେ ସେଠାରୁ ଅପୀତ ହୋଇଥିଲେ ବୋଲି ଇତିହାସରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ।

(୨) ବିବିଧ ପ୍ରଧାନୀ ପ୍ରଣୀତ 'ଚିତ୍ରିତା'ରେ ବାଣିଜ୍ୟଯାତ୍ରାର କଥା ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି । ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀଚରଣନାଥ ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ବିରଚିତ ସଂସ୍କୃତ ବାଣିଜ୍ୟ ବିଜୟକାବ୍ୟ ଅପ୍ରକାଶିତ ।

(୩) ପ୍ରମଶଙ୍କର ବାବୁଙ୍କ "ବାଣିଜ୍ୟବେଣୀ" ନାଟକ ଉତ୍କଳରେ ସୁପାଠ୍ୟ ।

(୪) ଖଲାପୋଡ଼ା କଳାପୋଡ଼ାରେ ବଳପ୍ରମ ଜଗନ୍ନାଥ କେନିଙ୍ଗ୍ଲିଇ ବାଣିଜ୍ୟ ଯୁଦ୍ଧକୁ ଯାଇଥିବା କମ୍ବଦନ୍ତି ଅଦ୍ୟାପି ଉତ୍କଳରେ ଶୁଣାଯାଏ ।

(୫) ଘଟ ସମ୍ବନ୍ଧୀ ଉତ୍କଳର ସଦସ୍ୟ ନିର୍ଦ୍ଦାରଣ ରହସ୍ୟ ଏଥିରେ ଯଥେଷ୍ଟ ପ୍ରମାଣ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ରାମକୃଷ୍ଣ ଦେବଙ୍କ ଜୀବନୀ ।

(ପୂର୍ବାନୁବୃତ୍ତି)

ଦ୍ୱିତୀୟ ପରିଚ୍ଛେଦ ।

ରାମକୃଷ୍ଣ ଦେବଙ୍କର ପିତାଙ୍କର ନାମ ଶ୍ରୀ କ୍ଷୁଦିରାମ ଚଟ୍ଟୋପାଧ୍ୟାୟ ଏବଂ ମାତାଙ୍କର ନାମ ଶ୍ରୀମତୀ ଚନ୍ଦ୍ରମଣି ଦେବୀ । ପିତା ଅତ୍ୟନ୍ତ ନିଷ୍ଠାବାନ୍ ଓ ତେଜସ୍ୱୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଥିଲେ । ଦେବଦେବୀ ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ଅଚଳା ଭକ୍ତି ଥିଲା । ତାଙ୍କ ଗୃହରେ ରଘୁବୀର ନାମକ ଗୋଟିଏ ଶାଳଗ୍ରାମ ଥିଲା । କଥିତ ଅଛି ସେ ଏହି ରଘୁବୀରଙ୍କୁ ସ୍ୱପ୍ନରେ ଦର୍ଶନ କରି ଗୋଟିଏ ଦୂରସ୍ଥ ଧାନ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରରୁ ଲାଭ କରିଥିଲେ, ତେଣୁ ସେ ଏହାଙ୍କୁ ଏତାଦୃଶ ଭକ୍ତି ଓ ମନୋନିବେଶ ସହକାରେ ପ୍ରତ୍ୟହ ପୂଜା କରୁଥିଲେ ଯେ ଲକ୍ଷ୍ମୀଦେବ—ସାକ୍ଷାତ୍ ଆବିର୍ଭୂତ ହୋଇ ତାଙ୍କଠାରୁ ପୂଜା ଗ୍ରହଣ କଲା ପାଇ ପ୍ରତୀୟମାନ ହେଉଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଧର୍ମନିଷ୍ଠା ଓ ବାକ୍‌ସିଦ୍ଧି ଦର୍ଶନ କରି ପଲ୍ଲୀଜନମଣ୍ଡଳୀ ତାଙ୍କୁ ଏତାଦୃଶ ଭକ୍ତି ଓ ମାନନା କରୁଥିଲେ ଯେ ସେ ପଲ୍ଲୀ ମଧ୍ୟରେ ଗମନ କଲାବେଳେ କେହି ତାଙ୍କର ଅଗ୍ରଗାମୀ ହୋଇ ପାରୁ ନ ଥିଲେ; ସମସ୍ତେ ଲୁଟାଞ୍ଚଳ ହୋଇ ଭକ୍ତିପୂର୍ବକ ପାଦରୁ ପ୍ରଣିପାତ କରୁଥିଲେ । କଥିତ ଅଛି ସେ ଯେଉଁ ସରୋବରରେ ପ୍ରତ୍ୟହ ସ୍ନାନ କରୁଥିଲେ, ତାଙ୍କର ସ୍ନାନ ସମାପନ ନ ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ଭକ୍ତ ପୁଷ୍କରଣୀ-ସଲିଳରେ ପଦନିକ୍ଷେପ କରିବାକୁ ସାହସ କରୁ ନ ଥିଲେ । ସେ ଦରିଦ୍ର ହେଲେହେଁ ତାଙ୍କ ଜୀବନ ମଧ୍ୟରେ କଦାପି ଶୂଦ୍ରଠାରୁ ଭିକ୍ଷା କରି ନାହାନ୍ତି, କିମ୍ବା ଶୂଦ୍ର ପ୍ରଦତ୍ତ ଦ୍ରବ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କରି ନାହାନ୍ତି । ଜନକ ସଦୃଶ ରାମକୃଷ୍ଣଦେବଙ୍କର ଜନନୀ ମଧ୍ୟ ନାନା ସଦ୍ଗୁଣ-ସମ୍ପନ୍ନା ଥିଲେ । ସେ ଏମନ୍ତ ସରଳପ୍ରକୃତିର ରମଣୀ ଥିଲେ ଯେ ତାଙ୍କର ଉତ୍ତର ପଶ୍ଚିମାଦି ଦିଗଜ୍ଞାନ ସୁଦ୍ଧା ନ ଥିଲା; ଯେହେତୁ ସାକ୍ଷାତ୍ ସରଳତାର ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତି; ତାଙ୍କର ଅନ୍ତଃକରଣ ଏତେଦୂର ଦୟାର୍ଦ୍ର ଥିଲା ଯେ ସେ କାହାକୁ କ୍ଷୁଧାର୍ତ୍ତ ଦର୍ଶନ କଲାମାତ୍ରେ ଗୃହରୁ ଯତ୍କିଞ୍ଚିତ୍ ଆହାର୍ଯ୍ୟ ସାମଗ୍ରୀ ଆନୟନ କରି ଉକ୍ତ କ୍ଷୁଧାତୁର ବ୍ୟକ୍ତି ହସ୍ତରେ ଅର୍ପଣ ନ କରିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କେବେହେଁ ସ୍ଥିରଚିତ୍ତରେ ରହି ପାରୁ ନ ଥିଲେ; ଏମନ୍ତ କି କୌଣସି ଦିବସରେ ସ୍ୱୀୟ ଭୋଜ୍ୟବସ୍ତୁ ଦୀନ ଦରିଦ୍ରମାନଙ୍କୁ ପ୍ରଦାନ କରି ନିଜେ ଅନଶନ ପାଳନ କରୁଥିଲେ ।

ଚଟ୍ଟୋପାଧ୍ୟାୟ ମହାଶୟଙ୍କର ତିନିଗୋଟି ସନ୍ତାନ ଓ ଦୁଇଗୋଟି ସନ୍ତତି ଥିଲେ । ସନ୍ତାନ-ମଧ୍ୟରେ ରାମକୁମାର ଜ୍ୟେଷ୍ଠ, ରାମେଶ୍ୱର ମଧ୍ୟମ ଓ ଭଗବାନ୍ ରାମକୃଷ୍ଣ ଦେବ ସର୍ବ କନିଷ୍ଠ ଅଟନ୍ତି । ସନ୍ତତି ମଧ୍ୟରେ ଦେବୀ କାତ୍ୟାୟନୀ ଜ୍ୟେଷ୍ଠା ଓ ଦେବୀ ସର୍ବମଙ୍ଗଳା ସର୍ବକନିଷ୍ଠା ଅଟନ୍ତି । ଭଗବାନ୍ ରାମକୃଷ୍ଣ ଦେବଙ୍କର ଜନ୍ମ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଗୋଟିଏ ଅଦ୍ଭୁତ କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ଅଛି । ଏକଦା ଚଟ୍ଟୋପାଧ୍ୟାୟ ମହାଶୟ ତୀର୍ଥପର୍ଯ୍ୟଟନାର୍ଥ ବହିର୍ଗତ ହୋଇ ପୁଣ୍ୟକ୍ଷେତ୍ର ଗୟା-ଧାମରେ କିୟତ୍କାଳ ଅବସ୍ଥାନ କରିଥିଲେ । ଏହି ସମୟରେ ଦିନେ ଗଭୀର ରଜନୀରେ, ଯେତେବେଳେ ସମୁଦାୟ ପୃଥିବୀ ନିଦ୍ରାଦେବୀ-କ୍ରୋଡ଼ରେ ମସ୍ତକ ସ୍ଥାପନ-ପୂର୍ବକ ଶ୍ରମଜନିତ କ୍ଲାନ୍ତି ଅପନୋଦନ କରୁଥିଲେ,—ଯେତେବେଳେ ଚିନ୍ତାଦେବୀ ଚିନ୍ତାମଣିଙ୍କ ଅନ୍ୱେଷଣାର୍ଥ ନିଜ ପବିତ୍ର କାନନ ସାଗରୋଦରେ ପରିଭ୍ରମଣ କରୁଥିଲେ, ଯେତେବେଳେ ସ୍ୱୟଂ ପ୍ରକୃତି ନିର୍ମମ ହୋଇ ପରମାତ୍ମାଙ୍କ ଧ୍ୟାନରେ ମଗ୍ନ ଥିଲେ, ଏମନ୍ତ ସମୟରେ ସେ ଗୋଟିଏ ଅଦ୍ଭୁତ ସ୍ୱପ୍ନ ଦର୍ଶନ କଲେ;—ଶଙ୍ଖଚକ୍ର ଗଦାପଦ୍ମ ଧାରଣ ପୂର୍ବକ ଗୋଟିଏ ଚତୁର୍ଭୁଜମୂର୍ତ୍ତି ତାଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ସହାସ୍ୟବଦନରେ କହିଲେ, "ମୁଁ ତୁମ୍ଭର ସନ୍ତାନ ରୂପରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିବି ।" ଏହି ଅମୃତ-ମୟ ଦୈବବାଣୀ ତାଙ୍କର କର୍ଣ୍ଣକୁହରରେ ପ୍ରବେଶ କଲା ମାତ୍ରେ ତାଙ୍କର ତତ୍ରକ୍ଷଣାତ୍ମ ନିଦ୍ରାଭଙ୍ଗ ହେଲା । ତତ୍ପରୁ ସେ ଉକ୍ତ ଅଲୌକିକ ସ୍ୱପ୍ନର ଗୂଢ଼ତତ୍ତ୍ୱ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସ୍ୱୀୟ ମାନସ ସରୋବରରେ ନାନାପ୍ରକାର ଆନ୍ଦୋଳନ କରି ଯୁକ୍ତିବାର ଶଯ୍ୟାଗତ ହେଲେ । ଆହା ! ଭଗବାନଙ୍କର କି ଅପୂର୍ବ ଲୀଳା ! ଏଣେ ତାଙ୍କର ସହଧର୍ମିଣୀ ଗୃହରୁ ଅନତି-ଦୂରରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହୋଇ ପଲ୍ଲୀସ୍ଥ ଅନ୍ୟ ଦୁଇଗୋଟି ରମଣୀ ସହିତ କଥୋପକଥନ କରୁଥିଲେ, ଏମନ୍ତ ସମୟରେ ସମୀପବର୍ତ୍ତୀ ଶିବାଳୟ ଅଡ଼ୁ ଗୋଟିଏ ଘନୀଭୂତ ବାୟୁ ଅସି ସହସା ତାଙ୍କ ଗର୍ଭ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କଲା । ଏମନ୍ତ ଅଦୃଷ୍ଟ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅଦ୍ଭୁତପୂର୍ବ ବ୍ୟାପାର ଦର୍ଶନରେ ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ଚକିତ ହୋଇ ସଙ୍ଗିନୀଦ୍ୱୟଙ୍କୁ ଏଥିର ମର୍ମ୍ମ ପଚାରିଲେ, କିନ୍ତୁ ତେତେ-ବେଳେ କେହି ତାହାର କୌଣସି ଉତ୍ତର ନିରୂପଣ କରି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଉକ୍ତ ସଙ୍ଗିନୀଦ୍ୱୟଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିକର ନାମ ଧନୀ । ଏହି ନାରୀ ଶୂଦ୍ରବଂଶୋଦ୍ଭବା ହେଲେହେଁ ପରମ ଭାଗ୍ୟବତୀ ଅଟେ । ନିମ୍ନରେ ଏହାଙ୍କର କିଞ୍ଚିତ୍ ପରିଚୟ ପ୍ରଦାନ କରିବୁଁ । ଅତଃପର ଗର୍ଭ-ଲକ୍ଷଣମାନ ପରିଦୃଷ୍ଟ ହୋଇ ବ୍ରାହ୍ମଣୀର ରୂପ ଲାବଣ୍ୟ ଏତାଦୃଶ ପରିସ୍ଫୁଟ ହେଲା ଯେ ପଲ୍ଲୀସ୍ଥ ନାରୀମଣ୍ଡଳୀ ତଦବଲୋକନରେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟାନ୍ୱିତ ହୋଇ ପରସ୍ପର କହିବାକୁ ଲାଗିଲେ "ଏ ନାରୀ ଅନ୍ତିମ ବୟସରେ କିପରି ଏତାଦୃଶ ରୂପବତୀ ହେଉ ଅଛି? ଏହାର ପ୍ରକୃତ ଗର୍ଭ ହୋଇ ଅଛି, ନା, ନବୀନୋନ୍ମୁଖ ପ୍ରଜ୍ୱଳିତ ଆଲୋକଶିଖା-ସଦୃଶ ଏହାର ମୃତ୍ୟୁଅସନ୍ନ ହୋଇ ଅଛି?" ଅତ୍ୟବସରରେ ଚଟ୍ଟୋପାଧ୍ୟାୟ ମହାଶୟ ତୀର୍ଥ-ପର୍ଯ୍ୟଟନାନନ୍ତର ସ୍ୱଗୃହକୁ ପ୍ରତ୍ୟାଗମନ କରନ୍ତେ ସାଧ୍ୱୀ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ସମୀପରେ ପୂର୍ବୋକ୍ତ ବୃତ୍ତାନ୍ତଟି ଅମୂଳ ବ୍ୟକ୍ତ କଲେ । ଦ୍ୱିଜ ସମସ୍ତ ଘଟଣାଟି ଶ୍ରବଣକରି ପତ୍ନୀଙ୍କ ଚରିତ୍ର ସମ୍ବନ୍ଧରେ କିଞ୍ଚିତ୍ମାତ୍ର ସନ୍ଦିହାନ ନ ହୋଇ ଅପଣାର ସ୍ୱପ୍ନଦୃଷ୍ଟ ବ୍ୟାପାରକୁ ବାରମ୍ବାର ଆଲୋଚନା କଲେ; କିନ୍ତୁ ପତ୍ନୀଙ୍କୁ କୌଣସି କଥା ପ୍ରକାଶ୍ୟଭାବରେ କହିଲେ ନାହିଁ । ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ମଧ୍ୟ ସମସ୍ତଙ୍କ ସମୀପରେ କହୁଥିଲେ ମୋର ଏ ଗର୍ଭ କଦାପି ପତିସ୍ପର୍ଶରେ ହୋଇ ନାହିଁ, ମୁଁ ଅନେକକାଳ ନାନା-ପ୍ରକାର ଦେବଦେବୀ ସ୍ୱପ୍ନ-ଦର୍ଶନ କରୁଅଛି । ପୂର୍ବରେ ମୋର ବହୁ ସନ୍ତାନ ସନ୍ତତି ହୋଇଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ଏପରି ତ ଦେବେହେଁ ଦେଖିନାହିଁ ।"—ପ୍ରତିବାସୀମାନେ ଏହା ଶ୍ରବଣ କରି ତାଙ୍କର ମତିବିଭ୍ରମ ହୋଇଥିବାର ମଣି ତାଙ୍କୁ ନାନା ପ୍ରକାର ଉପହାସ କରି ବସିଲେ । ହାୟ! ମନୁଷ୍ୟ କି ଚଞ୍ଚଳସ୍ୱଭାବ ଓ ଅଦୂରଦର୍ଶୀ? ଯାହାହେଉ ଏହିରୂପେ ଦଶମାସ ଦଶଦିନ ଅତୀତ ହେଲାରୁ ଭକ୍ତର ହିତସାଧନାର୍ଥ ଭଗବାନ୍ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ରାମକୃଷ୍ଣ ଦେବ ଫାଲ୍‌ଗୁନ ମାସର ଶୁକ୍ଳ-ଦ୍ୱିତୀୟା ତିଥିରେ ଧରାଧାମରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହେଲେ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ଗୟାଧାମରେ ଗଦାଧରମୂର୍ତ୍ତି ଦର୍ଶନ କରି ଏ ଶିଶୁଙ୍କୁ ଲାଭ କରିଥିବାରୁ ତାଙ୍କର ନାମ ଗଦାଧର ରଖିଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ପଲ୍ଲୀ ମଧ୍ୟରେ ସେ ଗଦାଇ ନାମରେ ଅଭିହିତ ଥିଲେ । ଭିନ୍ନଭିନ୍ନ ଘଟଣାଟି ସତ୍ୟ କିମ୍ବା କପୋଳକଳ୍ପିତ, ତାହା-ମାନେ ସୂକ୍ଷ୍ମବିଷୟର ମର୍ମ୍ମ ଅବଧାରଣ କରିବାକୁ ଅଦ୍ୟାପି ଅଧିକାରୀ ହୋଇ ନାହାନ୍ତି, ସେମାନେ ତର୍କଦ୍ୱାରା ତାହା ମୀମାଂସା କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରନ୍ତୁ; କିନ୍ତୁ ମୋର ବକ୍ତବ୍ୟ ଏହି ଯେ ଯେଉଁ ଭଗବାନ୍ ସର୍ବଶକ୍ତିମାନ୍ ଓ ମନୁଷ୍ୟବୁଦ୍ଧିର ଅତୀତ ସେହି ବିଶ୍ୱନିୟନ୍ତା ଜଗଦୀଶ୍ୱରଙ୍କର ଶକ୍ତି ଓ କାର୍ଯ୍ୟ-କଳାପ ମାନବୀୟବୁଦ୍ଧିଦ୍ୱାରା ଆୟତ୍ତ କରିବା ବାତୁଳତାର କର୍ମ୍ମ ଅଟେ । ଏତାଦୃଶ ଅଲୌକିକ ଘଟନା ହିନ୍ଦୁଶାସ୍ତ୍ରରେ ନୂତନ ନୁହେ । ପାଶ୍ଚାତ୍ୟଙ୍କର ବାଇବେଲ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ମଧ୍ୟ ଏହିପରି ଗୋଟିଏ ଅଲୌକିକ ଘଟନାର ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି । ଇଦାନୀଂ ଯେଉଁ ଇଣା ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଜଗତରେ ଆବିର୍ଭୂତ, ଯାହାଙ୍କର ପବିତ୍ର ନାମ କୋଟି୨ ନର ନାରୀଙ୍କ ତପ୍ତହୃଦୟର ଶୀତଳବାରି ସ୍ୱରୂପ, ସେହି ପରମପୂଜ୍ୟ ମେରୀ-ତନୟ ଇଣା ମାତାଙ୍କର କୌମାର ବୟସରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ତାହା ହେଲେ କଣ ସେ ଜାରଜ ସନ୍ତାନ? ଯଦି ତାହା ହୁଏ, ତେବେ ହେ ମାତଃ ବସୁନ୍ଧରେ! ତୁମ୍ଭର ସେହି ଶସ୍ୟଶ୍ୟାମଳ ବକ୍ଷସ୍ଥଳ ଏହିପରି ଶତ୍ରୁ ଜାରଜସୁତ-ଙ୍କର କ୍ରୀଡ଼ାସ୍ଥଳୀ ହେଉ । ତାହା ହେଲେ ତୁମ୍ଭେ ସୁଜନ୍ମା ସୁତଙ୍କର ପାପଭାରଭାରରୁ ବିମୁକ୍ତ ହୋଇ ଶତସ୍ୱର୍ଗନନ୍ଦ-ପରିମିତ ସୁଖ ଓ ଶାନ୍ତିର ଆବାସ ଭୂମି ହେବ । ଏତାବତ୍‌କାଳ ଚଟ୍ଟୋପାଧ୍ୟାୟ ମହାଶୟଙ୍କର ସାଂସାରିକ ଅବସ୍ଥା ଅତ୍ୟନ୍ତ ମନ ଥିଲା; କିନ୍ତୁ ଯେଉଁ ଦିବସରୁ ବିଶ୍ୱବିଧାତା, ବିଶ୍ୱକର୍ତ୍ତା, ବିଶ୍ୱର ଅନ୍ନଦାତା ଭଗବାନ୍ ରାମକୃଷ୍ଣ ରୂପ ଧରି ତାଙ୍କ ଗୃହରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କଲେ, ସେହି ଦିବସରୁ ତାହାଁରେ ଗୋଟିଏ ମହତ୍ତ୍ୱ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହେଲା; ସ୍ୱୟଂ ଅଳ୍ପପଢ଼ା ଯେପରି ତାଙ୍କ ଜୀବନରେ ଅଲକ୍ଷିତ ଭାବରେ ଗୃହିଣୀ ସ୍ୱରୂପ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । କୌଣସି ବିଷୟରେ ତାଙ୍କର ଆଉ ଅଭାବ ପରିଦୃଷ୍ଟ ହେଲା ନାହିଁ ।

ଭୂମିଷ୍ଠ ହେବା ମାତ୍ରକେ ଲୀଳାମୟଙ୍କର ଲୀଳା-ଆରମ୍ଭ ହେଲା । କଥିତ ଅଛି ସେ ଯେତେବେଳେ ଚତୁର୍ଥ ବା ପଞ୍ଚମ ମାସରେ ପଦାର୍ପଣ କରିଥିଲେ, ସେହି ସମୟରେ ଦିନେ ଜନନୀ ତାଙ୍କୁ ଗୃହରେ ଶୟନ କରାଇ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ଉପଲକ୍ଷରେ ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନକୁ ଗମନ କରିଥିଲେ । କାର୍ଯ୍ୟ ସମାପନାନନ୍ତର ଭବନକୁ ପ୍ରତ୍ୟାଗମନ କରି ଦେଖିଲେ ଯେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ସ୍ୱୀୟ ଶିଶୁ ନାହିଁ, ତତ୍ପରବର୍ତ୍ତରେ ପ୍ରାୟ ପଞ୍ଚ ବା ଦଶ ବର୍ଷୀୟ ଗୋଟିଏ ବାଳକ ଶୟନ କରିଅଛି । ମାତା ତହିଁ ସ୍ୱତନୟ-ବଦନ-ଅବଲୋକନରେ ବିହ୍ୱଳ ହୋଇ ବାଷ୍ପରୁଦ୍ଧ କଣ୍ଠରେ ପତିଙ୍କୁ ଆହ୍ୱାନ କରନ୍ତେ ପତି କ୍ଷିପ୍ରପଦରେ ସେଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଦେଖିଲେ ଯେ ଆପଣାର ସେହି ଚନ୍ଦ୍ରକାନ୍ତି-ନନ୍ଦୀ ଶିଶୁ ତାହାର ଶଯ୍ୟାରେ କୌତୁ-କରେ କ୍ରୀଡ଼ା କରୁଅଛି । ତଦନନ୍ତର ବିପ୍ର ପତ୍ନୀ ଉପରେ ବିରକ୍ତି ପ୍ରକାଶ କରି କହିଲେ "ତୁମ୍ଭେ ଗୋଟାଏ ଚଞ୍ଚଳ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ଉତ୍ତ୍ୟକ୍ତ ନ କରି ଶାନ୍ତ ନାହିଁ," ଏହି ସମୟରେ ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ଗୃହ ମଧ୍ୟରେ ପୁଷ୍ପ ଚନ୍ଦନାଦି ନାନା-ପ୍ରକାର ସୁଗନ୍ଧଦ୍ରବ୍ୟର ଗନ୍ଧ ପ୍ରାପ୍ତ ହେଉଥିଲେ ଏବଂ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର—ଅଲକ୍ଷିତ ଭାବରେ ସେଠାକୁ ଗମନା-ଗମନ କରିବାର ବୋଧ କରୁଥିଲେ ।

ଗଦାଧର ଦେଖିବାକୁ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଗୌରବର୍ଣ୍ଣ ଥିଲେ । ବାଲ୍ୟକାଳରେ ସେ ଅତ୍ୟନ୍ତ କୃଶକାୟ ଥିଲେହେଁ ତାଙ୍କର ଆକୃତି ଏତାଦୃଶ କମନୀୟ ଥିଲା ଯେ ତହିଁରେ ନୟନ ପତିତ ହେଲା ମାତ୍ରେକେ ଚମତ୍କୃତ ଲୋହ ପ୍ରାୟ ଲାଗି ରହୁଥିଲା; ଯେତେ ଦେଖିଲେ ସୁଦ୍ଧା ନୟନର ତୃପ୍ତି କେବେହେଁ ନିବୃତ୍ତ ହେଉ ନ ଥିଲା । ପ୍ରତିବାସୀମାନଙ୍କର ସ୍ୱ ସ୍ୱ ସନ୍ତାନ ସନ୍ତତି ବିଦ୍ୟମାନ ଥିଲେହେଁ ଗଦାଧରଙ୍କୁ ଦିନେ ନ ଦେଖିଲେ ସେମାନେ ଅଧୀର ହୋଇ ପଡୁଥିଲେ ଓ ଯାହା ସହିତ ସାକ୍ଷାତ ହେଉଥିଲା ତାକୁ ପଚାରୁଥିଲେ "ମୁଁ ଆଜି କାହିଁ ଗଦାଇକି ଦେଖିନାହିଁ ।" ସାଦରେ ଯେ ତାଙ୍କୁ କ୍ରୋଡ଼ରେ ଗ୍ରହଣ କରୁଥିଲେ, ଗଦାଇ ବ୍ୟକ୍ତି ନିର୍ବି-ଶେଷରେ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲଚିତ୍ତରେ ତାଙ୍କ ନିକଟକୁ ଗମନ କରୁଥିଲେ । କାହାରି ଗୃହରେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଭଲ ଦ୍ରବ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଲେ, ସେ ଅଗ୍ରେ ଗଦାଇ ନିମନ୍ତେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଜାତିରଖି ପଛେ ସ୍ୱ ସ୍ୱ ସନ୍ତାନ ସନ୍ତତି ମଧ୍ୟରେ ବଣ୍ଟନ କରୁଥିଲେ । ଯେ ଯାହା ଦେଉଥିଲା ଜାତି ବିଚାର ନ କରି ଗଦାଇ ତାହା ଆନନ୍ଦରେ ଗ୍ରହଣ କରୁଥିଲେ ।

ଚଟ୍ଟୋପାଧ୍ୟାୟ ମହାଶୟଙ୍କର ରଘୁବୀର ନାମକ ଯେଉଁ ଶାଳଗ୍ରାମ ଥିଲା, ତଦର୍ଚ୍ଚନ ନିମନ୍ତେ ସେ ଦିନେ ସ୍ୱହସ୍ତରେ ଅନୁରାଗ-ରଞ୍ଜିତ ଗୋଟିଏ ସୁନ୍ଦର ପୁଷ୍ପମାଳା ଗୁନ୍ଥିଲେ । ଉକ୍ତ ମାଳା ଧାରଣ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଗଦାଧରଙ୍କର ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅଭିଳାଷ ହେଲା । ତହିଁ ପିତା ଯେତେବେଳେ ମାଳା ଓ ଚନ୍ଦନାଦି ସମୀପରେ ସ୍ଥାପନପୂର୍ବକ ଲକ୍ଷ୍ମୀଦେବପଦରେ ତଦର୍ପଣ ନିମନ୍ତେ ଧ୍ୟାନୋପବିଷ୍ଟ ହେଲେ, ଭଗବାନଙ୍କର କି ଅପୂର୍ବ କୌଶଳ ! ତେତେବେଳେ ତାଙ୍କର ଧ୍ୟାନ ଏତାଦୃଶ ପ୍ରଗାଢ ହୋଇ ଉଠିଲା ଯେ ତାଙ୍କର ଆଉ ଇନ୍ଦ୍ରି-ୟାଦି ବାହ୍ୟଜ୍ଞାନ ରହିଲାନାହିଁ । ଇତ୍ୟବସରେ ସେହି କୌତୁହଳୀ ଶିଶୁ ଧୀରେ ପିତାଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଆଦ୍ରାଣ ମାଳା ଓ ଚନ୍ଦନାଦି ନିଜ ଶରୀରରେ ଧାର-ଣପୂର୍ବକ ସହାସ୍ୟବଦନରେ ପିତାଙ୍କୁ ସମ୍ବୋଧନ କରି କହିଲେ "ଦେଖ, ମୁଁ ଆଜି କିପରି ରଘୁବୀର ସଜ ହୋଇଅଛି ।"

ବାଲେନ୍ଦୁ-ସମ କ୍ରମେ ଯେତେ ଗଦାଧରଙ୍କର ବୟୋ-ବୃଦ୍ଧି ହେବାକୁ ଲାଗିଲା, ଲୋକେ ତେତେ ତାଙ୍କର ଅଲୌ-କିକ ଶକ୍ତି ଦର୍ଶନ କରି ବିମୁଗ୍ଧ ହେଲେ । ଗ୍ରାମର କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ପ୍ରତିମା ନିର୍ମିତ ହେଲେ, ଗଦାଧର ତାହା ଦର୍ଶନ କରି ମନୋନୀତ ନ କରିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗୃହସ୍ଥର ଆଉ ଶାନ୍ତି ନ ଥାଏ । ଗଦାଧର ମଧ୍ୟ ପ୍ରତିମା ଦର୍ଶନମାତ୍ରେକେ ତାହାର ଦୋଷାଦୋଷ ତତ୍ତ୍ୱକ୍ଷଣାତ୍ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରାଇ ଦେଉଥିଲେ । ଗ୍ରାମମଧ୍ୟରେ କେଉଁଠାରେ ଯାତ୍ରା ହେବ, କେଉଁଠାରେ କୀର୍ତ୍ତନ ହେବ ଓ କେଉଁଠାରେ ଭାଗବତ ପାଠହେବ, ତାହା ଗଦାଧରଙ୍କୁ ଜଣାଥିଲା ଏବଂ ତତ୍ତଦ୍ଭବଣାର୍ଥ ଯଥୋଚିତ ସମୟରେ ସେଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଉଥିଲେ ତାଙ୍କର ଅନୁକରଣ କରିବାର ଶକ୍ତି ଓ ମେଧା ଏମନ୍ତ ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଥିଲା ଯେ ସେ ଥରେ ଯାହା ଶ୍ରବଣ କରୁଥିଲେ, ତାହା ତାଙ୍କର କଣ୍ଠସ୍ଥ ହୋଇ ଯାଉଥିଲା । ଏହିରୂପେ ରାମାୟଣ, ମହା-ଭାରତ ଓ କୃଷ୍ଣଲୀଳା ବିଷୟକ ପ୍ରାୟ ସମୁଦାୟ ଘଟନାବଳୀ ତାଙ୍କର କଣ୍ଠସ୍ଥ ହୋଇଥିଲା । ପ୍ରତିବାସୀମାନେ ସ୍ୱ ସ୍ୱ ଗୃହକୁ ଗଦାଇକି ଡାକିନେଇ ତାଙ୍କ ଶ୍ରୀମୁଖରୁ ଶକ୍ତି ଓ ବିଷ୍ଣୁବିଷୟକ ନାନାଦି ସଙ୍ଗୀତ ଶ୍ରବଣ କରୁଥିଲେ । ତାଙ୍କର କଣ୍ଠସ୍ୱର ଏତେ ମଧୁର ଥିଲା ଯେ ତାଙ୍କର ସଙ୍ଗୀତ ଶ୍ରବଣରେ ଶ୍ରୋତାମାନଙ୍କର ଆତ୍ମ ବିସ୍ମରଣ ଉପସ୍ଥିତ ହେଉଥିଲା । କେତେ ଦେତେବେଳେ ଗୋରକ୍ଷକ ଓ ଗ୍ରାମର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦୟିତ୍ୟମାନଙ୍କ ସମଭିବ୍ୟାହାରରେ ସେ ଗୋଚାରଣ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ସୁଦାମ, ସୁବଳ ଇତ୍ୟାଦି

Digitized by srujanika@gmail.com

ରୂପରେ ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କୁ ସମ୍ବୋଧନ କରାଇ ନିଜେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ବା ଶ୍ରୀରାଧିକା ବେଶ ଧାରଣପୂର୍ବକ ଏପରି କୃଷ୍ଣଲୀଳାର ଅଭିନୟ କରୁଥିଲେ ଯେ, ସମୀପସ୍ଥ କ୍ଷେତ୍ରର କୃଷକବୃନ୍ଦ ତଦ୍ଦର୍ଶନରେ ବିମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ସ୍ୱ ସ୍ୱ କର୍ମ୍ମ ପରିତ୍ୟାଗ ପୂର୍ବକ ଅନିମେଷ ନେତ୍ରରେ ଗୃହିଁ ରହୁଥିଲେ; ବାଲ୍ୟକାଳରୁ ଦେବଦେବୀ ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ପ୍ରଗାଢ ଭକ୍ତି ଥିଲା । ସେ ଯେ କୌଣସି ଦେବଦେବୀ ଦର୍ଶନ କରିବାକୁ ଯାଉଥିଲେ, ତାଙ୍କଠାରେ ସେହି ଦେବଦେବୀଙ୍କର ଆବେଶ ହେଉଥିଲା । ସମୟ ସମୟରେ ସେ ସ୍ୱହସ୍ତରେ ଦେବଦେବୀ ରୂପ ନିର୍ମ୍ମାଣ କରି ତାହା ଏମନ୍ତ ଭକ୍ତି ସହକାରେ ପୂଜା କରୁଥିଲେ ଯେ ତାଙ୍କର ଆଉ ଲେଶମାତ୍ର ବାହ୍ୟଜ୍ଞାନ ରହୁ ନ ଥିଲା । ଯଥୋଚିତ ସମୟରେ ସେ ପାଠଶାଳାକୁ ପ୍ରେରିତ ହୋଇଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ସେଠାରେ ତାଙ୍କର କୌଣସି ଉପକାର ହୋଇ ନାହିଁ, କାରଣ ଐହିକ ବିଦ୍ୟାଲାଭ ନିମନ୍ତେ ତାଙ୍କର ବିନ୍ଦୁମାତ୍ର ଅନୁରାଗ ନ ଥିଲା । ସେ ସର୍ବଦା କହୁଥିଲେ "ଯେଉଁ ବିଦ୍ୟା ଶିଖିଲେ କେବଳ ଗୃଉଳ କଦଳୀ ଲାଭ ହୁଏ, ମୁଁ ସେପରି ବିଦ୍ୟା ଶିଖିବି ନାହିଁ ।" ପାଠଶାଳାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ କେବଳ ଦେବଦେବୀଙ୍କ ନାମ ଲେଖୁଥିଲେ ଓ ସମୟ ହେଲେ ସନ୍ଧ୍ୟାଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କ ସହିତ ପୂର୍ବୋକ୍ତରୂପେ ବିବିଧ ଯାତ୍ରା ଓ କୀର୍ତ୍ତନ କରୁଥିଲେ । ଅବଶେଷରେ ଗଦାଧରଙ୍କର ସଙ୍ଗୀତ ମାଧୁରୀ ଓ ଗନ୍ଧର୍ବନିନ୍ଦୀ କଣ୍ଠସ୍ୱର ଅଧ୍ୟାପକ ଓ ଛାତ୍ରବୃନ୍ଦଙ୍କୁ ଏତେଦୂର ବିମୋହିତ କରୁଥିଲା ଯେ ସେମାନେ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲାକ୍ଷଣି ସତୃଷ୍ଣ ନୟନରେ ତାଙ୍କର ଆଗମନ ପ୍ରତୀକ୍ଷା କରିଥାନ୍ତି । ଗଦାଇ ପ୍ରବେଶ କଲେ ଆଉ ଆନନ୍ଦର ସୀମା ରହୁ ନ ଥିଲା । ଗୁରୁ ଶିଷ୍ୟନିର୍ବିଶେଷରେ ଗଦାଇ ସହିତ ସବେ ନୃତ୍ୟ ଓ ସଙ୍ଗୀତରେ ଉନ୍ମତ୍ତ ହେଉଥିଲେ । ଏହିରୂପେ ପାଠଶାଳା ଗୋଷ୍ଠିଏ ରଙ୍ଗାଳୟରେ ପରିଣତ ହେଲା । ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ସେ ଯେ କେତେଦୂର ଶିକ୍ଷାଲାଭ କରିଥିଲେ, ତତ୍କାଳୀନ ତାଙ୍କର ସ୍ୱହସ୍ତ-ଲିଖିତ ଖଣ୍ଡିଏ ରାମାୟଣ ପୋଥି ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟିପାତ କଲେ ତାହା ଅନାୟାସରେ ପ୍ରତୀୟମାନ ହୁଏ । ସେ ଗଣିତ ଶାସ୍ତ୍ରର ଯୋଗପ୍ରଣାଳୀଟି ଶିକ୍ଷା କରିଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ବିୟୋଗପ୍ରଣାଳୀ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ଶିକ୍ଷା କରି ପାରିଲେ ନାହିଁ ।

ପଲ୍ଲୀମଧ୍ୟରେ ଧର୍ମ୍ମଦାସ ଲାହାନାମକ ଜଣେ ମହା ଧନାଢ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି ଥିଲେ । ତାଙ୍କର ପତ୍ନୀ ଗଦାଧରଙ୍କୁ ପୁତ୍ରାଧିକ ସ୍ନେହ କରୁଥିଲେ । ସେହି ସରଳ ସ୍ୱଭାବାପନ୍ନ ଗଦାଇ ମଧ୍ୟ ସ୍ନେହାଭିଭୂତ ହୋଇ ତାଙ୍କ ଗୃହକୁ ସର୍ବଦା ଗମନାଗମନ କରୁଥିଲେ । ତାଙ୍କର ବହୁଦୁଗ୍ଧବତୀ ଗାଈ ଥିଲା । ତେଣୁ ଗୃହରେ ପ୍ରାୟ ପ୍ରତିଦିନ ଦୁଗ୍ଧର ନାନାପ୍ରକାର ଖାଦ୍ୟସାମଗ୍ରୀ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଉଥିଲା । ଲାହାଙ୍କର ପତ୍ନୀ ଯେ କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରୁଥିଲେ ତାହା ଆଗେ ଗଦାଇଙ୍କୁ ପ୍ରଦାନ କରି ମଧ୍ୟେ କହୁଥିଲେ "ହଇରେ ଗଦାଇ ! ମୁଁ ତୋତେ ଏତେ ଭଲପାଏଁ କାହିଁକି କହିଲୁ ? ତୋତେ ଦିନେ ନ ଦେଖିଲେ ମୋ ମନ ଭାରି ଚଞ୍ଚଳହୁଏ, କେତେବେଳେ ତୋଠାରେ ମୋର ଦେବତାଜ୍ଞାନ ହୁଏ ।" ଗଦାଧର ଏହା ଶ୍ରବଣ କରି ସହାସ୍ୟ ବଦନରେ ଚାଲିଯାଉଥିଲେ । ଏହି ଲାହାଙ୍କର ଗଙ୍ଗାବିଷ୍ଣୁ ନାମକ ଗୋଟିଏ ତନୟ ଥିଲା । ଉଭୟ ଶିଶୁଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ-ସଖ୍ୟଭାବ ଦର୍ଶନ କରି ଉଭୟ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷ ଦୁହିଙ୍କୁ ସଙ୍ଗାତ ବସାଇ ଦେଇଥିଲେ ।

ପଲ୍ଲୀ ମଧ୍ୟରେ ଲାହାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ବୃହତ୍ ଅତିଥିଶାଳା ଥିଲା, ଯାହା ନାନା ଦିଗ୍‌ଦେଶାଗତ ନାନା ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ସାଧୁ ସନ୍ନ୍ୟାସୀମାନଙ୍କର ବିଶ୍ରାମସ୍ଥଳ ଥିଲା । ଗଦାଇ ଭକ୍ତ ସନ୍ନ୍ୟାସୀମାନଙ୍କ ସମୀପରେ ପ୍ରାୟ ଅଧିକାଂଶ ସମୟ ଉପବେଶନ କରୁଥିଲେ । ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ଶିଶୁର ଅଗ୍ରହ ଦର୍ଶନ କରି ତାଙ୍କୁ ଚିନା ଘେନାଇ ଦେଉଥିଲେ ଓ ରୁଟି ଇତ୍ୟାଦି ପ୍ରସାଦ ଭକ୍ଷଣ କରିବାକୁ ଦେଉଥିଲେ । କେତେବେଳେ ସନ୍ନ୍ୟାସୀମାନେ ଗଦାଧରଙ୍କୁ ସାଙ୍ଗରେ ଘେନି ତାଙ୍କର ଜନକଜନନୀଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କରିବାକୁ ଆସୁଥିଲେ । ଦିନେ ଗଦାଧର ଗୃହରୁ ଖଣ୍ଡିଏ ନୂତନବସ୍ତ୍ର ପରିଧାନ କରି ସନ୍ନ୍ୟାସୀଙ୍କ ନିକଟକୁ ଗମନ କରିଥିଲେ । ବାଳକ ସାଧୁମାନଙ୍କର ଅନାସକ୍ତିଭାବରେ ବିମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ତତ୍ପ୍ରତି ନବବସ୍ତ୍ର ଖଣ୍ଡିକୁ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ କରି ଦୁଇଖଣ୍ଡରେ ଡୋର କୌପୀନ ଧାରଣ ପୂର୍ବକ ଆନନ୍ଦରେ ନୃତ୍ୟ କରୁ, ଜନନୀ ଓ ଜ୍ୟେଷ୍ଠଭ୍ରାତାଙ୍କ ସମୀପରେ ପ୍ରବେଶ ହୋଇ କହିଲେ "ମା ! ଦେଖ, ମୁଁ ଆଜି କିପରି ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ସଜ ହୋଇଅଛି, ସାଧୁମାନେ ମୋତେ ରୁଟି ଖୁଆଇଅଛନ୍ତି, ମୁଁ ଆଜି ଘରେ କିଛି ଖାଇବି ନାହିଁ ।" ଶୈଶବରେ ସୁତରାଂ ବୈରାଗ୍ୟ ପ୍ରତି

Digitized by srujanika@gmail.com

ଏପ୍ରକାର ଅନୁରାଗ ଦର୍ଶନ କରି ଜନନୀ ମସ୍ତକରେ ଯେହେ ବଜ୍ରପାତ ହେଲା । ସେ ତହିଁ ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ଆଲିଙ୍ଗନ କରି ବାଷ୍ପପୂର୍ଣ୍ଣ ନେତ୍ରରେ କହିଲେ "ଭୁ ଅତି ଦୁଃଖିନୀର ପୁତ୍ର । ତୋତେ ଏପରି ବୁଦ୍ଧି କିଏ ଦେଲା, ବାପ !" ବିଧାତାର କି ଅପୂର୍ବ ମାୟା । ଇତ୍ୟବସରେ ଗଦାଇର ସାଥୀମାନେ ଉପସ୍ଥିତ ହେବାରୁ ଗଦାଇ ତତ୍ରକ୍ଷଣାତ୍ ମାତାଙ୍କ କ୍ରୋଡ଼ରୁ ଓହ୍ଲାଇ ସେମାନଙ୍କ ସହିତ ପ୍ରାଙ୍ଗଣରେ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲଚିତ୍ତରେ କ୍ରୀଡ଼ା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସୁତର କ୍ରୀଡ଼ା କୌତୁକ ଦର୍ଶନ କରି ମାତାଙ୍କର ବିମର୍ଷଭାବ ନିମିଷମଧ୍ୟରେ ତିରୋଭୂତ ହେଲା ।

ଗଦାଇ ବାଲକ ହେଲେହେଁ ତାଙ୍କର ପ୍ରଗାଢ଼ ଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞାନ ଥିଲା । କଥିତ ଅଛି ଉକ୍ତ ଲାହାଙ୍କର କୌଣସି ଶ୍ରାଦ୍ଧୋପଲକ୍ଷରେ ଥରେ ନାନା ଦେଶରୁ ବହୁ ପଣ୍ଡିତ ଓ ବ୍ରାହ୍ମଣ ନିମନ୍ତ୍ରିତ ହୋଇ ଆସିଥିଲେ । ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କର ସ୍ୱଭାବ ଯେ ସେମାନଙ୍କର ପରସ୍ପର ଦର୍ଶନମାତ୍ରକେ ଅପରପକ୍ଷ ଜ୍ଞାନରାଶିକୁ ଉଦ୍ଧାର କରି ମେଷଗୁଲ୍ମ ବୃଥା କଳହରେ ମତ୍ତ ହୁଅନ୍ତି । ଉକ୍ତ ଦିବସ ବହୁ ପଣ୍ଡିତ ଓ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କର ଏକତ୍ର ସମାବେଶ ହେଲାରୁ ବିବିଧ ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ପ୍ରସଙ୍ଗର ଆଲୋଚନା ହେଲା । ସେଥି ମଧ୍ୟେ୨ ଗୋଟିଏ୨ ଏପରି କଠିନ ପ୍ରଶ୍ନ ଉତ୍ଥାପିତ ହେଉଥିଲା ଯେ କେହି ତାହାର କୌଣସି ଅଭ୍ରାନ୍ତମୀମାଂସା କରି ପାରୁ ନ ଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ଶିଶୁ ଗଦାଧର (ଯେ କି ଉକ୍ତ ସଭାର ଏକ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହୋଇ ତାହା ଶ୍ରବଣ କରୁଥିଲେ) ଶିଶୁ ସୁଲଭ ବାକ୍ୟରେ ତାହାର ଏମନ୍ତ ମୀମାଂସା କରି ଦେଉଥିଲେ ଯେ ପଣ୍ଡିତମାନେ ପରାଭବ ସ୍ୱୀକାର କରି ଅତ୍ୟନ୍ତ ଲଜ୍ଜିତ ହେଉଥିଲେ । ସେମାନେ ଶିଶୁର ଦିବ୍ୟଜ୍ଞାନ ଦର୍ଶନ କରି ସ୍ଥିର କଲେ ଯେ ଏ ଶିଶୁ ନିଶ୍ଚୟ କୌଣସି ମହାପୁରୁଷ ହେବେ ।

ପୂର୍ବୋକ୍ତ ଧନୀ କର୍ମ୍ମକାର ବଂଶୋଦ୍ଭବା ଥିଲେ । ସେ ଗଦାଧରଙ୍କୁ ଶୈଶବ କୈଶୋରପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲାଳନ ପାଳନ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କର ସୁତାଧିକ ସ୍ନେହ ଗଦାଧରଙ୍କୁ ଏତେଦୂର ବଶୀଭୂତ କରିଥିଲା ଯେ ସେ ସ୍ୱୀୟ ଜାତୀୟ ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିସ୍ମୃତ ହୋଇଥିଲେ । ଧନୀ ଯାହା ଭକ୍ଷଣ କରିବାକୁ ଦେଉଥିଲେ, ତାହା ଭକ୍ଷଣ ନ କରି ସ୍ଥିର ଚିତ୍ତରେ ରହିପାରୁ ନଥିଲେ । ଉପନୟନ ସମୟରେ ସେ ଗଦାଧରଙ୍କୁ ଭିକ୍ଷା ପ୍ରଦାନ କରିବେ ବୋଲି ଧନୀଙ୍କର ଅତ୍ୟନ୍ତ ବାସନା ଥିଲା, ତେଣୁ ସେହି ନରରୂପୀ ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ ଧନୀଙ୍କଠାରୁ ଭିକ୍ଷା ଗ୍ରହଣ କରିବେ ବୋଲି ଅଙ୍ଗୀକାର କରିଥିଲେ । ଏହିପରି କିୟଦ୍ଦିନକାଳ ଅତୀତ ହେଲାରୁ କ୍ରମେ ଉପନୟନର ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ଦିବସ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କ୍ରିୟାକଳାପ ସମାପନାନନ୍ତର ଭିକ୍ଷାଦାନକାଳ ଉପସ୍ଥିତ ହୁଅନ୍ତେ ଗଦାଇ ପୂର୍ବାଙ୍ଗୀକାର ପ୍ରତିପାଳନାର୍ଥ ସମୁପସ୍ଥିତ ଉକ୍ତିମତ୍ତମ ଧନୀଙ୍କ ସମୀପେ ଭିକ୍ଷା ପ୍ରାର୍ଥନା କଲେ । କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ଜ୍ୟେଷ୍ଠଭ୍ରାତା ଧନୀର ଦୁର୍ବୋଧ୍ୟ ବିଷୟ ପ୍ରକାଶ କରି ତହିଁରେ ଆପତ୍ତିଉତ୍ଥାପନ କଲେ । ପରିଶେଷରେ ଗଦାଇଙ୍କ ପ୍ରତିଜ୍ଞାହିଁ ଅଚଳା ଓ ବଳବତୀ ରହିଲା ।

ପଲ୍ଲୀ ମଧ୍ୟରେ ଚିନିବାସ ନାମକ ଭାଗବତ ବେଦାନ୍ତଜ୍ଞ ଜଣେ ଶଙ୍ଖାରୀ ଥିଲେ । ସେ ଗଦାଧରଙ୍କଠାରେ ମହାପୁରୁଷର ଲକ୍ଷଣମାନ ଅବଲୋକନ କରି ତାଙ୍କୁ ସାତିଶୟ ଭକ୍ତି ଓ ଶ୍ରଦ୍ଧା କରୁଥିଲେ । ଗଦାଇ ଶୀଘ୍ର ତାଙ୍କର ଲୀଳାସ୍ଥଳକୁ ଗମନ କରିବେ, ଚିନି ଏହା ଅବଗତ ହୋଇ ସ୍ୱହସ୍ତରେ ପୁଷ୍ପମାଲ୍ୟ ଚନ୍ଦନାଦି ଓ ମିଷ୍ଟାନ୍ନ ଧାରଣପୂର୍ବକ ଗଦାଧରଙ୍କ ସମୀପବ୍ୟାହାରେ ଗୋଟିଏ ଜନଶୂନ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ପୁଷ୍ପମାଲ୍ୟ ଚନ୍ଦନାଦିଦ୍ୱାରା ତାଙ୍କୁ ଅର୍ଚ୍ଚନା କରି ପରିଶେଷରେ ପ୍ରଣାମସହ ବାଷ୍ପଗଦ୍ଗଦ କଣ୍ଠରେ କହିଲେ "ପ୍ରଭୁ ! ସଂସାରରେ ଜନ୍ମର ହେତେ ଲୀଳା ହେବ, କିନ୍ତୁ ଦୁଃଖର ବିଷୟ ମୁଁ ତାହା ଦେଖି ପାରିବ ନାହିଁ ।" ଗଦାଇ ଏହି ଚିନିବାସଙ୍କୁ ଭ୍ରାତୃ ସମ୍ବୋଧନ କରୁଥିଲେ । ଏହିରୂପେ ବାଲ୍ୟଲୀଳାରେ ରାମକୃଷ୍ଣ ଦେବଙ୍କର ପ୍ରାୟ ଦ୍ୱାଦଶ ବର୍ଷ ଅତୀତ ହେଲା ।

କ୍ରମଶଃ

Digitized by srujanika@gmail.com

ବନପ୍ରିୟ ।

(ରାଗ କୁମ୍ଭ-କାମୋଦ)

ପୁଣି ବର୍ଷକ ପଶ୍ଚେ ବାସନ୍ତ ନଶାନ୍ତରେ
ଶୁଭିଲା ପଞ୍ଚମ ସ୍ୱର !
ପୁଣି ଶୁଣି ସେ ସ୍ୱନ ଭୁବନ ବିମୋହନ
ଉଦାସ ପରାଣ ମୋହର,
ସ୍ମରଣ ହୁଏ ଗତ କଥା,
ବିଗତ ଜୀବନ-ବାରତା,
ଅପୂର୍ବ ଅଭ୍ୟାଗତ କାହିଁ ତୁ ସମାଗତ
ନବ ବସନ୍ତ ବାର୍ତ୍ତାହର ରେ ବନପ୍ରିୟ ।

୨

ପିକ ତୋ "କୁହୁ" ସ୍ୱନେ ପଡ଼ଇ ମୋର ମନେ
ମଧୁର ଶୈଶବ ଜୀବନ,
କେତେ ନଦୀ ପ୍ରାନ୍ତର ଘର ଗ୍ରାମ ନଗର
କେଦାର ସର ଗିରି ବନ ।
ବିଗତ ଜୀବନ ସ୍ୱପନ
ହୁଏ ମୋ ଅସ୍ପଷ୍ଟ ସ୍ମରଣ,
ଦୂର ଜନ୍ମାନ୍ତରର ବିଷାଦଯୁକ୍ତ ସ୍ୱର
ଶୁଭେ ଏ କଳ୍ପନା-କର୍ଣ୍ଣିର ରେ ବନପ୍ରିୟ ।

୩

ଯୁଗ ଯୁଗାନ୍ତରର ସ୍ମୃତି ଉଠେ ମନର
ସ୍ୱଦେଶ ପୂର୍ବ ଗଉରବ,
ସ୍ମରି ହୁଏ ହୃଦୟ ଘୋର ବିଷାଦମୟ ।
ଉଦିତ ହୁଏ ଆଶା ନବ,
ନ ହେଉଁ ଆଶା ମୁକୁଳିତ
ସଂଶୟ କାଟେ ପର୍ଯ୍ୟୁଷିତ ।
ବିଷାଦଭରା ସ୍ୱରେ ଉଠାଅ ପିକ ନରେ
ଫେରୁ ସେ ଅତୀତ ବିଭବ ରେ ବନପ୍ରିୟ ।

୪

ଏ ଜଗତେ ସରବେ ବିଦ୍ୟା ବଳ ବିଭବେ
ପାଆନ୍ତି ବିଜୟ ସମ୍ମାନ
ବିଶାଳ ଏ କାରତ ପ୍ରାଚୀନ ସମୁନ୍ନତ
ପତିତ ଲାଞ୍ଛିତ ବିମ୍ଳାନ,
ପିକ ତୁ ଶ୍ରୁତ "କୁହୁ" ସ୍ୱନ
ଅତୀତେ କର ଉଦ୍ବୋଧନ,
ପ୍ରବୁଦ୍ଧ ସୁଜାଗ୍ରତ ହେଉ ବିଶ୍ୱ କାରତ
ନ ହୋଇ ଧୂଳରେ ଶୟାନ ରେ ବନପ୍ରିୟ ।

୫

ପିକ ତୋ ଦିବ୍ୟସ୍ୱନେ ଅବର ପଡ଼େ ମନେ
କିବା ଅସ୍ପଷ୍ଟ ଦୂରଗୀତ ।
କ୍ଷୁଦ୍ର ସଂସାର ବିତ୍ତ ତୃପ୍ତ ନ କରେ ଚିତ୍ତ,
ଅପୂର୍ଣ୍ଣ ତୃଷାର୍ତ୍ତ ଏ ଚିତ୍ତ,
ଅନନ୍ତ ଆଶା ମୋ ପ୍ରାଣରେ,
ସଂସାର ନ ମେଣ୍ଟାଇ ପାରେ,
କେଉଁ ନୂତନ ପାଇ କି ଦିବ୍ୟ ଗୀତ ଗାଇ
ତୃପ୍ତ ହେବ ଏ ମୋ ଚିତ୍ତ ରେ ବନପ୍ରିୟ ।

୬

ଧନ ସମ୍ଭୋଗ ମାନ ଜନ ସମ୍ଭ୍ରମ ଜ୍ଞାନ
କାହିଁରେ ନ ମେଣ୍ଟାଇ ଆଶା,
ତୃଷା ବଢାଇ ଭୋଗେ ସାନ୍ନିପାତିକ ରୋଗେ
ଯେସନ ବଢାଇ ପିପାସା,
ଏ ଭବେ ସୁଖ ଶାନ୍ତି ନାହିଁ,
ଶାଶ୍ୱତ ସୁଖ ଅଛି କାହିଁ ?
ସଂଶୟ ହଲାହଲ ପିଇ ପ୍ରାଣ ଦୁର୍ବଳ,
କେ ଦେବ ମୋର ପ୍ରାଣେ ଆଶା ରେ ବନପ୍ରିୟ ।

୭

ଚିନ୍ତି କି ଏ ବିଶ୍ୱର ଜ୍ଞାନମୟ ଈଶ୍ୱର ?
କିବା ଏ ସୃଷ୍ଟି ପରିଣାମ ?
କାହିଁ ଆସିଲା ଜୀବ କାହିଁ ତା ଶେଷେ ଯିବ
ଅଛି କି ଜୀବ ଚିର ଧାମ ?
କିବା ଘଟନା ଚକ୍ରବଳେ
ତୋ ମୋହ ସୃଷ୍ଟି ଏ ସ୍ଥଳେ ?
ଜଡ଼ଦେହ ବର୍ଜ୍ଜନ ସଙ୍ଗେ ଏ ଆତ୍ମମନ
ତେଜିବେ ସ୍ୱଗୁଣ ସ୍ୱନାମ ରେ ବନପ୍ରିୟ ?

Digitized by srujanika@gmail.com

ବେଦ ଓ ଧର୍ମ ।

(ପୂର୍ବାନୁବୃତ୍ତି)

ସଂକଳ୍ପ ଉତ୍ତାରୁ ବ୍ରାହ୍ମଣେ ପ୍ରତିମାରେ ପରମାତ୍ମାଙ୍କର ଆବାହନ କଲେ, ଏହାକୁ ସେମାନେ ଜୀବନ୍ୟାସ ବୋଲି କୁହାଇ ଦେଲେ । ସେହି ଜୀବନ୍ୟାସ ହେଲାରୁ ପ୍ରତିମା ଆଉ ପ୍ରକୃତରେ ମାଟି ବା ପଥରର ହୋଇ ରହିଲା ନାହିଁ । ତାହାକୁ ଚିତ୍ର ଦେଲେ ରକ୍ତ ମାଂସ ଶିରାଦି ସମସ୍ତ ମିଳିବ ଏବଂ ତୁମ୍ଭେ ଅବିଶ୍ୱାସ କଲେ କେତେ କେତେ ପୌରାଣିକ ଗଳ୍ପ କହି ଦେଖାଇ ଦେବେ ଯେ ତାହା କେଉଁ ସମୟରେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ହୋଇଥିଲା ଏବଂ ଅବିଶ୍ୱାସୀ ଲୋକର କିପରି ବିଷମୟଫଳଲାଭ ହୋଇଥିଲା । ଆଉ ତୁମ୍ଭର ଅବିଶ୍ୱାସ କରିବାର ଉପାୟ ନାହିଁ । ପୁଣି ଅବିଶ୍ୱାସୀର ଅବସ୍ଥା ସ୍ମରଣ କଲେ ତୁମ୍ଭର ଅନ୍ତରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଗଲା, ଆଉ ଅଗତ୍ୟା ମାନିବାକୁ ହେଲା । ଯଦି ସାହସ ଥାଏ ହାତ ବାହାର କରି ଦେଖ ଯେ, ପ୍ରତିମା ପୂର୍ବେ ଯାହାଥିଲା ସେଇଟା । ଆଉ ଈଶ୍ୱରଙ୍କର ସତ୍ତା ସେଥିରେ ଆବିର୍ଭାବ କରାଇବାର ପ୍ରୟୋଜନ କଣ? ଈଶ୍ୱରତ ସର୍ବତ୍ର ବିଦ୍ୟମାନ । ଯେଉଁ ଲୁଣ୍ଠା ଦଉଡ଼ ମାଟି ଇତ୍ୟାଦିରେ ପ୍ରତିମା ଗଢ଼ିଲ ତହିଁରେତ ଈଶ୍ୱର ପୂର୍ବରୁ ସଂଲିପ୍ତ ଥିଲେ ଓ ଅଛନ୍ତି । ସେତ ଶୁଭଯାଇ ନାହାନ୍ତି? ସୁତରାଂ ତୁମ୍ଭର ଆବାହନ କରିବାର ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ ।

ତତ୍ପରେ ପୂଜା । କୌଣସି ବିଶିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କି ଆପଣ ଘରକୁ ଆମନ୍ତ୍ରଣ କଲେ ପ୍ରଥମେ ତାହାଙ୍କୁ ପାଦପ୍ରକ୍ଷାଳନ ଓ ଆଚମନ କରିବାକୁ ପାଣିଦେଇ ପରେ ଆସନରେ ବସିବାକୁ କହିବେ, ଏହା କଲେ ଆପଣ ବିଶିଷ୍ଟବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ସମୁଚିତ ଅର୍ଚ୍ଚନା ବା ପୂଜା କଲେ । ବ୍ରାହ୍ମଣେ ମଧ୍ୟ ଠିକ୍ ସେହିପରି ଶ୍ରୀତ ଅବଲମ୍ବନ କରି ପୂଜା ସମାପନ କଲେ । ଅଗ୍ରେ ମିଳେ ପୁରୋହିତଂ ସ୍ୱସ୍ତି ନ ଇନ୍ଦ୍ରବୃଦ୍ଧଶ୍ରବା—ଆଲୁଷ୍ଟେନରଜସା, ତଦ୍ ବିଷ୍ଣୋଃ ପରମଂ ପଦମ୍, ଇତ୍ୟାଦିମୂଳକ କେତେ ଗୁଡ଼ିଏ ବେଦମନ୍ତ୍ର ପାଠକରି ଧ୍ୟାନରେ ଦେବତାଙ୍କୁ ଆବାହନ କଲେ । ତତ୍ପରେ ତାଙ୍କୁ ଆଚମନ ନିମିତ୍ତ ଜଳ ପ୍ରଦାନ କରି ବସିବାକୁ କହିଲେ । ଅନନ୍ତର ପଞ୍ଚକଳସ ଏବଂ ସହସ୍ରଧାରା ଦ୍ୱାରା ସ୍ନାନ କରାଇ ଦେଲେ । ଏଠାରେ ଗୋଟିଏ କଥା ରହିଗଲା । ଦେବତା ସ୍ନାନ କରିବା ଲାଗି ସ୍ୱର୍ଗରୁ କଳ୍ପନା କରି ଜଳ ଆଣିବା ଉଚିତ । ସୁତରାଂ କଳ୍ପନା ବଳରେ କଳ୍ପିତ ସ୍ୱର୍ଗର ନଦୀରୁ ଜଳ ଆଣି କଳସ ଦ୍ୱାରା ଗୋଧୋଇ ଦେଲେ ଏହିରୂପେ ବର୍ଷାରଜଳ, ସାଗରଜଳ, ନଦୀ ସଙ୍ଗମରଜଳ, ଗଙ୍ଗାନଦୀର ଜଳ, ବରାହ ମୃତ୍ତିକାରଜଳ, ଗଜଦନ୍ତମୃତ୍ତିକାର ଜଳରେ ସ୍ନାନ କରାଇ କଳ୍ପନା ବଳରେ ବେଶ୍ୟା ଦ୍ୱାରରେ ସମୁପସ୍ଥିତ ହେଲେ ଏବଂ ସେଠାରୁ ଜଳଆଣି "ବେଶ୍ୟାଦ୍ୱାରମୃତ୍ତିକାଜଳେନ" ଉଚ୍ଚାରଣ ପୂର୍ବକ ସ୍ନାନ ସମାପ୍ତ କଲେ । ମୁଁ ଏହା ଦେଖି ପୁରୋହିତଙ୍କୁ ପଚାରିଲି "ମହାଶୟ, ଆପଣ ଚରିତ୍ରହୀନ ବିଶ୍ୱନିୟନ୍ତ୍ରୀ ଦେବୀଙ୍କର ପୂଜାକରୁ ଅଛନ୍ତି ଏବଂ ସ୍ୱୟଂ ସ୍ନାନାଦି କରି ଧ୍ୟାନଦ୍ୱାରା ଭିତର ବାହାରେ ଶୁଦ୍ଧ ହୋଇ ଆସନ ଶୁଦ୍ଧି କରି ଦୁଷ୍ଟ ଜୀବଙ୍କୁ ଦୂରକୁ ବାହାର କରି ଦେଇ ବସିଲେ, ମାଆ ଯେଉଁ ଦେବତା ପରମ ପବିତ୍ରରୂପ-ଧାରିଣୀ ବୋଲି କହୁଅଛନ୍ତି ତାଙ୍କୁ ଅଶେଷ ଦୁଷ୍କୃତାର ନିବାସ ଭୂମି ବେଶ୍ୟାଦ୍ୱାରରୁ ମାଟିଆଣି ଭିତ୍ତିଜଳରେ ସ୍ନାନ କରାଇ ଦେଲେ କିପରି?" ପୁରୋହିତ ମହାଶୟ ଅବିଚଳିତଚିତ୍ତରେ କହିଲେ "ତୁମ୍ଭେ ବୁଝି ପାରୁ ନାହିଁ । ବେଶ୍ୟା ଦୁଷ୍ଟା, ମାଆ ହେଲେ କଣ ହେଲା ବେଶ୍ୟାଦ୍ୱାରରୁ ଯେଉଁମାନେ ଯାନ୍ତି ସେମାନଙ୍କ କାନ୍ଧରୁ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ସେହିଠାରେ ଓହ୍ଲାଇ ରହନ୍ତି । ଆଉ ସେମାନେ ବାହୁଡ଼ିଗଲେ ମୁଦ୍ଧା ଲକ୍ଷ୍ମୀ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ନ ଯାଇ ସେହିଠାରେ ରହିଯାନ୍ତି । ସୁତରାଂ ସେହି ସ୍ଥାନରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ପୂର୍ଣ୍ଣହୋଇ ରହିଛନ୍ତି ଏବଂ ବହୁଲୋକର ପଦ ସେଠାରେ ପଡ଼ୁଅଛି । ସେଠାରୁ ଜଳ ଆଣିଲେ ସେ ଜଳ ଅତି ପବିତ୍ର ହୋଇଗଲା । ପାଠକେ, ଥରେ କଳ୍ପନାର ଦଉଡ଼ାଟା ଦେଖି ନିଅନ୍ତୁ । ମୁଁ ପଚାରିଲି ଯେଉଁମାନେ ଦୁଷ୍ଟ ସେହିମାନେ ବେଶ୍ୟାଘରକୁ ଯାନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ କାନ୍ଧରେତ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ନ ଥାନ୍ତି । ପୁରୋହିତ ଉତ୍ତର ଦେଲେ ଭଲଲୋକେ ମଧ୍ୟ ଯାନ୍ତି । ମୁଁ କହିଲି ଯେ ଭଲ ଲୋକ ସେ କେବେ ଯିବ ନାହିଁ । ଯେ ଗଲେ ସେ ଆଗରୁ ଭଲଲୋକୀ କ୍ଷତ ଦୁଷ୍ଟ ହୋଇ ପରେ ବେଶ୍ୟା-ଘରକୁ ଗଲେ । ପୁରୋହିତ ଅମ୍ଳାନ ବ.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବେଶ୍ୟାଦ୍ୱାରକୁ ଜାହାର ନ ଯାଇ ଗତି ନାହିଁ । ସ୍ୱର୍ଗର ଦେବତା ମଧ୍ୟ ବେଶ୍ୟା ନ ହେଲେ ଚଳି ନ ପାରନ୍ତି । ଫଳତଃ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଦେବତାର ପୂଜା ହେଉଥିବା ବେଳେ ବେଶ୍ୟା ଦ୍ୱାର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନ ଯିବା ଅନ୍ୟାୟ ହେବ ।

ଏହିରୂପେ ସ୍ନାନ ଶେଷ ହେଲା । ଦେବତାଙ୍କୁ ବସ୍ତ୍ର ଦେବା ସମୟରେ ବ୍ରାହ୍ମଣେ ଉଚ୍ଚାରଣ କଲେ "ଶରୀ-ରଂ ତେ ନ ଜାନାମି ଚେଷ୍ଟା ନୈବଚ ନୈବଚ" କାହିଁକି? ମନୋମତ ମୂର୍ତ୍ତିଟିଏ ଗଢିଅଛୁ, ମନୋମତ ଚକ୍ରକକଥା ବସ୍ତ୍ର ମଧ୍ୟ ଦେଇଅଛୁ । ତୁମ୍ଭର ମନ୍ତ୍ର ସ୍ନାନ ଦ୍ୱାରା ସେ ଖଣ୍ଡିକତ ଛିନ୍ନ ନାହିଁ । ତଥାପି ଆଉ ଖଣ୍ଡିଏ ଦେବାର ପ୍ରୟୋଜନ ହେଲା ତ ସେହିପରିମାଣର ଖଣ୍ଡିଏ ଦେଲେ ଚଳିପାରେ । ଏତେ ଖରଚ କରାଇ ମୂର୍ତ୍ତିଟିଏ ନିର୍ମାଣ କରାଇଲ । ବର୍ତ୍ତମାନ ପୂଜାରେ ଲୁଗା ପିନ୍ଧାଇଲା ବେଳକୁ "ଶରୀରଂ ତେ ନ ଜାନାମି" ହେଲା—ଏ କଣ? ବ୍ରାହ୍ମଣେ କହିବେ ସେ ସ୍ୱର୍ଗର ଦେବତା । ତାଙ୍କର ମୂର୍ତ୍ତିର ସୀମା ନାହିଁ । ସେ ସମୁଦାୟ ଚରାଚର ବ୍ୟାପ୍ତ । ତାଙ୍କୁ କଣ ତୁମ୍ଭେ ବସ୍ତ୍ର ଦେଇପାର? ତାଙ୍କର ଶରୀର ବ୍ରହ୍ମ ମହେଶ କେହି କଳନା କରିପାରି ନାହାନ୍ତି । ତାହାଙ୍କୁ ଏହା କହି ଖଣ୍ଡିଏ ବସ୍ତ୍ର ପ୍ରଦାନ କରାଗଲା । ପାଠକେ, ସ୍ନାନବେଳେ ଅବଶ୍ୟ ଆପଣମାନେ ମନେ କରୁଥିବେ ପିଲାଏ ଯେପରି ଖେଳବେଳେ "ଅସ ଗୋଧୋଇ ଯିବା" କହି ପିଣ୍ଡାଉଲେ ମୁଣ୍ଡର ବାଳଫିଟାଇ ଦେଇ ଦୁଇଗୁଡ଼ିର ଥର ନଇଁ ପଡ଼ି "ଗାଧୋଇଲି ଗାଧୋଇଲି" କହି ଗାଧୋଇ ଆସନ୍ତି ଠିକ୍ ସେହି କଥା ହେଲା । ଅବଶ୍ୟ ତାହାଠାରୁ ବଳି ଆଉ କିଛି ନାହିଁ । ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କୁ ତ ଆଉ ଗାଧୋଇ ଦେଇ ପାରିବେ ନାହିଁ । ପ୍ରତିମାଟି ମଧ୍ୟ ଗାଧୋଇଲେ ଧୋଇଯିବ ଅଗତ୍ୟା ପିଲା ଖେଳରୁ କିଛି ମାଏ ଉଣା ହେଲା ନାହିଁ । ଉପରେ ସ୍ନାନ ସାରି ଲୁଗା ପିନ୍ଧାଇଲା ବେଳକୁ କଥାଟା ଧରି ପଡ଼ିଗଲା ।

ବସ୍ତ୍ରଦାନ ଉତ୍ତାରୁ ଗନ୍ଧାଦି ଅନୁଲେପ ଦାନରେ ମଧ୍ୟ ସେହି କଥା । ଶରୀରର କୌଣସି ଠିକଣା ନ ପାଇ କଳ୍ପନା ବଳରେ ଚନ୍ଦନ କର୍ପୂରାଦି ନାନା ପ୍ରକାର ସୁଗନ୍ଧ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟକର ଅଥଚ ଶୋଭାବର୍ଦ୍ଧକ ଅନୁଲେପ ପ୍ରଦତ୍ତ ହେଲା । ଜଡ଼ ଦେହଧାରୀ ମାନବର ଯେମାନ ପ୍ରୟୋଜନୀୟ, ମାଏ ଜଗତର ସୃଷ୍ଟିକର୍ତ୍ତାଙ୍କର ସେଥିରେ କି ପ୍ରୟୋଜନ ବୁଝିବା ବଡ଼ କଠିନ । ତହିଁ ଉତ୍ତାରୁ ସୁଗନ୍ଧ ମନୋହର ପୁଷ୍ପ ପ୍ରଦାନ, ଏଥିରେ ମଧ୍ୟ ସେହି କଥା । ପୃଥିବୀର ପ୍ରଧାନ ରମଣୀୟ ପଦାର୍ଥମାନଙ୍କରେ ପୁଷ୍ପକୁ ପ୍ରାୟ ସର୍ବୋଚ୍ଚସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରିଥିବାର ବୋଲାଯିବ । ତାହାଠାରୁ ଅଧିକ ରମଣୀୟ ନାହିଁ ବୋଲିଲେ ହୁଏ । ଜଣେ ବନ୍ଧୁ ଦିନେ ମୋତେ ପଚାରିଲେ ଯେ ସହୃଦୟ ବନ୍ଧୁଙ୍କର ଆଗମନରେ ମନ ସ୍ୱତଃ ଆନନ୍ଦିତ ହୋଇ ତାହାଙ୍କୁ ଭଲ ଭଲ ପଦାର୍ଥ ଯାହାକି ଆପଣାକୁ ଭଲଲାଗେ ଦେବାକୁ ଇଚ୍ଛା ହୁଏ । ଫୁଲଟି ପୃଥିବୀ ମଧ୍ୟରେ ପରମ ରମଣୀୟ ଏବଂ ତାହା ନାଇବାକୁ ଭଲ ଲାଗେ । ସୁତରାଂ ବନ୍ଧୁ ଆସିଲେ ତାହା ଦେବାରେ ଅଧିକ ଆନନ୍ଦ ଅନୁଭୂତ ହୁଏ ଏବଂ ଲକ୍ଷ୍ମ-ଦେବତାଙ୍କଠାରୁ ଅଧିକ ଉପକାରୀ ନ ଥିବାରୁ ଚରାଚର ବିଶ୍ୱ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର କର୍ତ୍ତା ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ଫୁଲ ଦେବା ଆପଣାର ଉଚ୍ଚହୃଦୟର ଏବଂ ପରମ ପ୍ରୀତିର ପରିଚାୟକ ନୁହେଁ କି? ଅବଶ୍ୟ ବନ୍ଧୁ ମଧ୍ୟରେ ଈଶ୍ୱର ପରମବନ୍ଧୁ । ବନ୍ଧୁଙ୍କର ଯାହା ନୁହେ ତାହା ବନ୍ଧୁଙ୍କୁ ଦେଇ ସମାଦର କରିବା ସ୍ୱାଭାବିକ କଥା । ମାଏ ଯେଉଁ ଫୁଲଟି ବିନ୍ଧିଲ ସେ ଫୁଲଟି ଈଶ୍ୱର ସୃଷ୍ଟି କରିଅଛନ୍ତି । ନାନା ପ୍ରକାର ଗନ୍ଧ ପ୍ରଦାନକରି ଈଶ୍ୱର ତୁମ୍ଭର ପ୍ରୟୋଜନ ସାଧନରେ ଦମ୍ପା-ବହ ସୃଷ୍ଟିମଧ୍ୟରେ ସୁଷ୍ପମାନ ଥୋଇଅଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଫୁଲ ତାଙ୍କୁ ଦେଇ ସଂବର୍ଦ୍ଧନା କରିବା କେମନ୍ତ କଥା ? ବରଂ ଫୁଲ ତାଙ୍କୁ ନ ଦେଇ ତଦ୍ୱାରା କି କି ଉପକାର ବା କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧିତ ହୋଇପାରେ ତାହା ପର୍ଯ୍ୟାଲୋଚନା ପୂର୍ବକ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲଗାଇଲେ ଈଶ୍ୱର ପରମପ୍ରୀତ ହେବେ ଏବଂ ତଦ୍ୱାରା ତାଙ୍କର ଆଜ୍ଞାପାଳନରୂପ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସାଧିତ ହେବ । ସେ ସୃଷ୍ଟିକର୍ତ୍ତା ଏବଂ ସୃଷ୍ଟିର ତାବତୀୟ ପଦାର୍ଥ ତାଙ୍କର । ତାଙ୍କର ପଦାର୍ଥ ତାଙ୍କୁ ଦେଇଦେଲୁଁ ବୋଲି ଅଭିମାନୀ ହେବା ନିତାନ୍ତ ଅମନୁଷ୍ୟର କଥା । ଏଥିରେ ବନ୍ଧୁଙ୍କର ଦ୍ୱିରୁକ୍ତି ହେଲା ନାହିଁ ।

ଏଥିଉତ୍ତାରୁ ନାନା ରସଯୁକ୍ତ ସୁମିଷ୍ଟ ଅନ୍ନବ୍ୟଞ୍ଜନ ଲଡ଼ୁ ପିଷ୍ଟକାଦି ପ୍ରଦାନ । ଏଥିରେ ସୁଦ୍ଧା ଉପରୋକ୍ତ ତର୍କ ଖଟିବ । କଳ୍ପନାବଳରେ ଭୋଜନ ସାମଗ୍ରୀ ନିବେଦିତ ହେଲା । କଳ୍ପନା ଚକ୍ଷୁରେ ବ୍ରାହ୍ମଣେ ଦେବତାଙ୍କର ଭୋଜନକ୍ରିୟା

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦେଇଛି । ଫଳତଃ ନିବେଦନ ମାଂସ ସାର । ଯେତିକି ନିବେଦିତ ହୋଇଥିଲା ସମସ୍ତ ବର୍ତ୍ତମାନ ଅଛି ଏବଂ ପୁରୋହିତ ଯଜମାନ ଉଭୟେ ତାହା ପାଇବେ । କେବଳ ପାର୍ଥକ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଏତିକି ଯେ ଏହି ପୂଜାବଧି ନୋହିଥିଲେ ଗରମ ଗରମ ଖାଇବାକୁ ମିଳିଥାନ୍ତା । ମାଂସ ପୂଜାର ଆଡମ୍ବରରେ ସେସବୁ ଶୀତଳ ହୋଇଗଲା । ଅତଃପର ଗ୍ରୀଷ୍ମର ବ୍ୟଜନ ଦ୍ୱାରା ଦେବତାଙ୍କୁ ଶୀତଳ କରି ସଂଗୀତ ଓ ଆରତିଦ୍ୱାରା ଚିତ୍ତ ବିନୋଦନ ପୂର୍ବକ ବ୍ରାହ୍ମଣେ ଆସନ ବସ୍ତ୍ରାଦି ସମସ୍ତ ଏବଂ ଖାଦ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟାଦିରୁ ଅଂଶ ଓ ପାରିତ୍ରୋଷିକ ଦେଇ ପ୍ରସ୍ଥାନ କଲେ । ଯଜମାନ ମନେ କଲେ ତାଙ୍କର ସ୍ୱର୍ଗଲାଭ ହୋଇଅଛି, ମାଂସ ଖାଇ ସାରି ଶୋଇ ଉଠିଲା ବେଳକୁ ଦେଖନ୍ତି ସେ ଯେଉଁଠାରେ ଥିଲେ ସେହିଠାରେ । ବରଂ ଅବିଦ୍ୟା ସାଧନରୁ କିଛି ପଛପଡ଼ିଆ ହୋଇଥିବ ମାଂସ ଆଗବଢ଼ା ହୋଇ ନାହିଁ ।

ପାଠକେ ଉପରୋକ୍ତ ପୂଜାବଧିରୁ ଅବଶ୍ୟ ଜାଣିପାରୁ ଅଛନ୍ତି ଯେ ବ୍ରାହ୍ମଣେ ଧ୍ୟାନରେ ନିରାକାର ସର୍ବବ୍ୟାପୀ ସର୍ବଜ୍ଞ ଦେବଙ୍କର ପୂଜା କଲେ ଏବଂ ପ୍ରତିମା ପୂଜା କରି ନାହାନ୍ତି । ଉପରୋକ୍ତ ବେଦ ମନ୍ତ୍ରମାନଙ୍କର ଅର୍ଥ ବୁଝିଲେ ତାଙ୍କୁ ଛଡ଼ି ଅନ୍ୟ କାହାର ପୂଜାକରାଯାଇ ନ ପାରେ ଏବଂ ସେହି ଏକା ସୃଷ୍ଟିକର୍ତ୍ତା । ତାଙ୍କର ପୂଜା ଧ୍ୟାନ ଭିନ୍ନ ଆଉ କିଛି ନୁହେ । ଦିନେ ଜଣେ ସଂସ୍କୃତଜ୍ଞ ପଣ୍ଡିତ ମୋତେ କହିଲେ ଯେ ପ୍ରତିମାପୂଜା ଦ୍ୱାରା ବ୍ରାହ୍ମଣେ ଏକା ସେହି ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କର ପୂଜା କରନ୍ତି । ଧ୍ୟାନାଦି ସମସ୍ତ ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କର । ପ୍ରତିମା କେବଳ ଆଲମ୍ବନ ମାତ୍ର । ଯେତେବେଳେ ଚରାଚର ବିଶ୍ୱବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡସୃଷ୍ଟିକର୍ତ୍ତାଙ୍କର ସର୍ବବ୍ୟାପୀ ନିରାକାର ଦେହ ଆମ୍ଭେମାନେ ଧାରଣା କରି ନ ପାରୁଁ, ତେତେବେଳେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରତିମା ଦ୍ୱାରା ତାଙ୍କର ରୂପକଳ୍ପନା କରି ପୂଜା କରିବାରେ ଦୋଷ କଣଅଛି ? ଆଉ ଯେତେବେଳେ ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ କିଛି ନିବେଦନ କରି ଖାଇବ ନାହିଁ, ତେତେବେଳେ ଭୋଗ ପଦାର୍ଥ ଆଣି ପ୍ରତିମାକୁ ଅର୍ପଣକରି ଖାଇଲେ ଦୋଷ କଣ ? ଏ ପ୍ରଶ୍ନରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ପ୍ରତୀୟମାନ ହେଲା ଯେ ପ୍ରତିମା କିଛି ନୁହେ, ତାହା କେବଳ କାଳ୍ପନିକ ଏବଂ ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ଧ୍ୟାନ କରିବା ନିମିତ୍ତ ଆଲମ୍ବନ ମାତ୍ର । ତେବେ କଥା ହେଉଅଛି ଯେ ସାଧାରଣ ଲୋକେ ଏହା ବୁଝିଲେ-ଠିକ ? ଶତଶତ ଟଙ୍କା ଖରଚ କରି ପ୍ରତିମା ଗଢ଼ିଲା ଉତ୍ତାରୁ ବ୍ରାହ୍ମଣେ କହିଲେ କାଳ୍ପନିକ ଏବଂ ଆଲମ୍ବନମାତ୍ର । ଯଥାର୍ଥ କିଛିହିଁ ନୁହେ । ପୂଜକ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଯଦି ମନ୍ତ୍ର ବୁଝି ପୂଜା କରୁଥାନ୍ତି ତାହା ହେଲେ ଅବଶ୍ୟ ବୋଲିବାକୁ ହେବ ସେ ବୁଝିଅଛନ୍ତି ଯେ ପ୍ରତିମା କିଛି ନୁହେ ଏବଂ ନିରାକାର ପରମେଶ୍ୱରହିଁ ଏକମାତ୍ର ପୂଜ୍ୟ । ମାତ୍ର ଯେଉଁ ଯଜମାନ ବହୁବ୍ୟୟରେ ପ୍ରତିମା ଗଢ଼ିଲେ ସେ ନିଶ୍ଚୟ ଏହା ବୁଝି ନାହାନ୍ତି । ସାଧାରଣ ଲୋକେ ଯେ ଦର୍ଶନ କରି ଅମି ଭକ୍ତିଭାବରେ ମୁଣ୍ଡିଆ ପକାନ୍ତି ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ବୁଝି ନାହାନ୍ତି ଯେ ଏହା କାଳ୍ପନିକ ଭିନ୍ନ ଅନ୍ୟ କିଛି ନୁହେ । ପ୍ରକୃତ ପରମେଶ୍ୱର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର । ସେମାନେ ପ୍ରତିମାକୁ ପରମେଶ୍ୱର ସୃଷ୍ଟିକର୍ତ୍ତା ଏବଂ ସେମାନଙ୍କର ଭାଗ୍ୟ ବିଧାତା ଜାଣି ସାଷ୍ଟାଙ୍ଗ ପ୍ରଣିପାତ କରି କେତେ ବର ମାଗି ନିଅନ୍ତି, କେତେ ଭୋଗ ଦିଅନ୍ତି ଏବଂ ଭବିଷ୍ୟତର ମଙ୍ଗଳ ନିମିତ୍ତ କେତେ ଅବା ଯାଚିଯାନ୍ତି । ବ୍ରାହ୍ମଣେ ତାଙ୍କୁ ପ୍ରକୃତ କଥା ବୁଝାଇ ବାକୁ କେବେ ଚେଷ୍ଟା କରି ନାହାନ୍ତି କି କରିବେ ନାହିଁ । କଲେ ଆପଣାର ବୃତ୍ତି ମାରିଯିବ । ଉପରୋକ୍ତ ପ୍ରଶ୍ନକାରୀ ପଣ୍ଡିତଙ୍କୁ ମୋ ନିକଟରେ ଉପବିଷ୍ଟ ହୋଇଥିବା ଜଣେ ବନ୍ଧୁ ପଚାରିଲେ, ଯଦି ଆପଣ ତାହା କାଳ୍ପନିକ ଏବଂ ଆଲମ୍ବନ ମାତ୍ର ବୁଝିଅଛନ୍ତି, ତେବେ ଛାଡ଼ି ଦେଇ ନାହାନ୍ତି କାହିଁକି ? ଏତେ ଶାସ୍ତ୍ର ପଢ଼ି ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ଲାଭ ପ୍ରକୃତ ତତ୍ତ୍ୱ ବୁଝି ପାରି ସୁଦ୍ଧା ଅବଲମ୍ବନର ପ୍ରୟୋଜନ କଣ ଅଛି ? ଯେଉଁ ଐକାଳିକ ଋଷିମାନେ ପ୍ରକୃତ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଦେଇ ଅଛନ୍ତି, ସେମାନେତ ମୂର୍ତ୍ତି ପୂଜାକରୁ ନ ଥିଲେ ଯେବେ ଜ୍ଞାନ ହେଲା ସହସ୍ରାବ୍ଦ ଅବଲମ୍ବନ ପୂର୍ବକ ଛାଡ଼ି ଦେଲେ ସମସ୍ତେ ବୁଝି ପାରି ତତ୍ତ୍ୱମାର୍ଗ ଅବଲମ୍ବନର ଚେଷ୍ଟା କରିବେ । ପଣ୍ଡିତେ ଏହା ଶୁଣି କହିଲେ ଛାଡ଼ି ଦେବା ଉଚିତ, ମାତ୍ର ଛାଡ଼ିବୁଁ କିପରି ?

କ୍ରମଶଃ

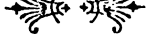

Digitized by srujanika@gmail.com

ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ।

(ପୂର୍ବାନୁବୃତ୍ତ)

୩—ବଳରାମ ଦାସ—ଉପାଖ୍ୟରୁ ଅନୁମାନ ହେଉଅଛି ଯେ କବିଙ୍କର ଆବାସ ଭୂମି ପୁରୀ । ଏ ଲେଖକଙ୍କର ସମକାଳିକ । କବି ବଳରାମ ସମଗ୍ର ବାଲ୍ମୀକି ରାମାୟଣର ସଂକ୍ଷିପ୍ତ କଥା ଅବଲମ୍ବନ କରି 'ବିଚିତ୍ର ରାମାୟଣ' ନାମକ ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା କରିଥିଲେ । ଯୁଗ୍ମକଟି ବର୍ତ୍ତିକା ପ୍ରକାର ଛନ୍ଦ ଏବଂ ସରଳ ଭାଷାରେ ଲିଖିତ । ରସମୟୀ ଲେଖାରେ କବିଙ୍କର ଶକ୍ତିମତ୍ତା ଥିଲା, ରସର ଗାଢ଼ିମାରେ ସେ ଏଟି କରି ନାହାନ୍ତି । ବର୍ଣ୍ଣନା ଗୁଡ଼ିକରେ ଲାଳିତ୍ୟ ଏବଂ ମୌଗ୍ଧ୍ୟ ସମଭାବରେ ରହିଅଛି । 'ମାୟାରାମ' ବଧକାଳରେ ଅଶୋକବନ ପ୍ରବାସିନୀ ପତିପ୍ରାଣା ଦେବୀ ସୀତାଙ୍କର ଶୋକବର୍ଣ୍ଣନ ଗାଢ଼କରୁଣ ରସାତ୍ମକ । ତାଙ୍କ କବିତାପୁଞ୍ଜରସର ଉପଯୋଗୀ ବୃତ୍ତରେ ଲିଖିତ ହୋଇ ଥିବାରୁ, ତାହାର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଅପେକ୍ଷାକୃତ ବର୍ଦ୍ଧିତ ହୋଇ ଅଛି । ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଦେଖାଇବାକୁ ହେଲେ ବହୁତ ଆବଶ୍ୟକ । ସୁତରାଂ ଏଠାରେ ତାହା ଉପେକ୍ଷିତ ହେଲା ।

୩ୟ ଯୁଗ—ମରହଟ୍ଟା ରାଜତ୍ୱର ପ୍ରାରମ୍ଭ । ଆଜିକୁ ପ୍ରାୟ ଦୁଇଶ ବର୍ଷ ପୂର୍ବର କଥା—ଏହି ଯୁଗରେ ଅନେକ ଗୁଡ଼ିଏ ମହାତ୍ମା ଜନ୍ମ ଲଭି ସ୍ୱଦେଶର ମହୋପକାର ସାଧନବ୍ରତ ପାଳନ କରି ଯାଇ ଅଛନ୍ତି । ସମୟକ୍ରମ ଅନୁସରଣ କରି ସେମାନଙ୍କର ନାମୋଲ୍ଲେଖ ହେଉଅଛି ।

୧ । ନୃସିଂହ—ଏ ମହାତ୍ମା ଗଞ୍ଜାମ ଅନ୍ତର୍ଗତ ଧରାକୋଟ ନାମକ ରାଜ୍ୟର ରାଜା ଥିଲେ । ଗୁରୁତର ରାଜକାର୍ଯ୍ୟ ପରିଚାଳନ କରି ଲବ ଅବସରରେ ସେ କଠିନ ପରିଶ୍ରମ ସହକାରେ ସମଗ୍ର ମହାଭାରତ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ପ୍ରଣୟନ କରିଥିଲେ । ଏହି ମହାଭାରତ ଏ ଅଞ୍ଚଳରେ ଭଲରୂପେ ଚଳେ ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ଏହାର ଭାଷା ସରଳ ।

୨ୟ—ପୀତାମ୍ବର ଦାସ—ପୂର୍ବେ ଗଙ୍ଗାବଂଶୀୟ ରାଜାମାନେ ସାହିତ୍ୟ-ବିସ୍ତାର କିମିତ୍ତ ଦେଶବାସୀମାନଙ୍କୁ ଉତ୍ସାହ ପ୍ରଦାନ କରୁଥିଲେ । ସେହି ବଂଶୀୟ ରାଜା ବୀରକିଶୋର ଦେବ ଜଣେ ସେହିପରି ଉତ୍ସାହୀ ଏବଂ ସାହିତ୍ୟାନୁରାଗୀ ଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଉତ୍ସାହରେ ଅନେକ ଜଣ ଲେଖାରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ତନ୍ମଧ୍ୟରେ ପୀତାମ୍ବର ଦାସ ଜଣେ ଲକ୍ଷ୍ମୀଧର ଦାସ ନାମକ ଜଣେ କୌଣ୍ଡିନ୍ୟସଗୋତ୍ର ଯଜୁର୍ବେଦୀୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପୁରୀରେ ବାସ କରୁଥିଲେ । ସେ ବେଦାନ୍ତାଦି ଅଧ୍ୟୟନ କରି ପରମହଂସ ଦୀକ୍ଷା ଗ୍ରହଣ ଓ ପରିଚାର କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କର ପୁତ୍ର ବିଷ୍ଣୁଭକ୍ତ ବାଲୁକେଶ୍ୱର ଏବଂ ପୌତ୍ର ପୀତାମ୍ବର ଦାସ । ବାଲୁକେଶ୍ୱରଙ୍କ ଶିଷ୍ୟ ପୀତାମ୍ବର ବାଲ୍ୟକାଳରୁ ଅତି ଚିନ୍ତାଶୀଳ ଥିଲେ । ମୁମୁକ୍ଷା ବୃତ୍ତି ତାଙ୍କ ହୃଦୟରେ ସର୍ବଦା ଜାଗ୍ରତ ଥିଲା । ପ୍ରୌଢ଼ାବସ୍ଥାରେ ସେ ସ୍ଥିର କଲେ "ଗୋବିନ୍ଦ ଲୀଳା ବିନୁ ମୋ ନାହିଁ ପ୍ରକାର" ଏବଂ ତାଙ୍କର ଗୁଣ ବା ମାହାତ୍ମ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା ପ୍ରକାଶ କଲେ, ତତ୍କାଳୀନ ରାଜା ବୀରକିଶୋର ଦେବଙ୍କ ଆଦେଶାନୁସାରେ* ତତ୍ପରେ ରାଜତ୍ୱର ୩୨ ଅଙ୍କ ସିଂହ ଶୁକ୍ଳପକ୍ଷ ସୋମବାର 'ନୃସିଂହ ପୁରାଣ'ର ଲେଖା ଆରମ୍ଭକଲେ । ଆଦ୍ୟରୁ ଅନ୍ତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶାକ୍ଷର ବୃତ୍ତ । ଭାଷା ଆଦିକାଳର ଗୀତ ପୁରାଣ ଶାସ୍ତ୍ରର ଭାଷାପରି । ଏଥିରେ ବହୁତ ଗୁଡ଼ିଏ ପୌରାଣିକକଥା, ପୁରାଣ ପୁରୁଷମାନଙ୍କର ଉତ୍ପତ୍ତି କାର୍ଯ୍ୟ ବିବରଣାଦି, ନ୍ୟାୟ ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ କଥା ଓ ଗୃହସ୍ଥୋପଦେଶ ବିହିତ ହୋଇଅଛି । ଏହି ବିସ୍ତୃତ ପୁରାଣର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଭାଗ 'ରତ୍ନାକର' ନାମରେ ଅଖ୍ୟାତ । କବି ଗ୍ରନ୍ଥରେ କହିଅଛନ୍ତି ଯେ, ସେ ସଂସ୍କୃତରୁ ଅନୁବାଦ କରି ନାହାନ୍ତି, ସମଗ୍ର ଗ୍ରନ୍ଥର ଭାବକୁ ହୃଦୟସ୍ଥ କରି ଲେଖି ଯାଇଅଛନ୍ତି । ଶଚି, ଉମା, ଉର୍ବଶୀ, ଲକ୍ଷ୍ମୀ, ମେନକା ପ୍ରଭୃତିର ଚିତ୍ର ଅତି ସୁନ୍ଦର । ବର୍ଣ୍ଣନା ଗୁଡ଼ିକ ବିସ୍ତୃତ ହୋଇଥିବାରୁ, ଗୋଟିଏ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତର କେତେକ ପଂକ୍ତିମାତ୍ର ଏଠାରେ ଉଦ୍ଧୃତ ହେଲା ।

"ଉଦର ପୋଟିକ ହେମ ପାନପାତ୍ର କସେ ?
ସୁବ୍ରପତ୍ର ମାର ପ୍ରାୟେ ସୁବାଟୁଳ ଦଶେ ।
କୁସୁମ ସଭଳି ତାର କଟିତଟେ ଶୋହେ ।
ଗୋଟି ଦଶୁଅଛ ଇନ୍ଦ୍ର ନୀଳମଣି ପ୍ରାଏ ।

---

*ଅଗରେ ସେ ଉତ୍ତ ଅସି ହୋଇଲେ ମୋହର,
ଅଗ୍ରା ଦେଲେ ନୃସିଂହ ପୁରାଣ ଗ୍ରନ୍ଥବର । ନ: ସ:

Digitized by srujanika@gmail.com

ସରଙ୍ଗ ଅଧର ପୋଷ୍ଟି ଜନା ଶ୍ରୁଣ୍ଣ ଜାଣି ।
ବରନ ବଦନେ ତାହା ଅମୃତ ରସ ବାଣୀ ।
ବର୍ଣ୍ଣିରେ ନୃଣାଳ ଶଙ୍ଖ ଶ୍ରୀସ ମାଳା ମୋତି ।
ପୃଥୁଶୁକ ଉଦେ ପ୍ରାଏ ବସ୍ତ୍ରକରୁ ନ୍ୟୋଚ ।
ଦପୋଳରେ ବସ୍ତ୍ରକରୁ ଗୋରୋଚନା ଚିତା ।
ଅଙ୍ଗେ ଭୂଷି ହୋଇଅଛି ସେ ଅପସ୍ତ୍ରକତା ।
ସ୍ଥଳକଦ ସ୍ତେମାବଳୀ ବୃଷଳ ଯେ ପଣ୍ଡ ।
କରବର ଶୁଣ୍ଡା ପ୍ରାଏ ଦଶେ ଭୁଜଦଣ୍ଡ ।
ସ୍ଥଳବକ୍ଷ ସ୍ଥଳ ଘୁଣି କ୍ଷୀଣ କଟି ମଧ୍ୟ ।
ଗତ ଠାଣି ଦେଖି ସିଂହ ପାଇବ ଯେ ଲଜ୍ଜା ।
ଅଗଳି ଯେ ଶୋଭା ଦଶେ ଚକ୍ଷାବଳି ଜଣି ।
ଭୋଗ ଦଶେ ନଗ ଭାର ସେବତାକ ଜଣି । ।"

ଅଉ କେତେକ ସ୍ଥଳର ସୁନ୍ଦର ଚିତ୍ର ଦେଖାଇବାକୁ କୁତୂହଳ ଥିଲା ; ବାହୁଲ୍ୟ ଭୟରୁ ତାହା ଏଠାରେ ଉପେକ୍ଷଣୀୟ । କବିଠାରେ 'ପ୍ରବଳ ହେଲେ' ସ୍ଥଳେ 'ପ୍ରବଳଲେ' ବ୍ୟବହାର କରିଅଛନ୍ତି :—ଯଥା "ମାୟା ପ୍ରବଳଲେ ଲୋଭ ପ୍ରବଳ ହୋଇବ"

୫—ଅଭିମନ୍ୟୁ ସାମନ୍ତସିଂହାର—ଅଭିମନ୍ୟୁ ଜଣେ ଉତ୍କଳୀୟ କବି, ସେ ୧୭୫୫ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଜାଜପୁର ସବ୍ ଡିଭିଜନର ଅଳତି ପ୍ରଗନା ଅନ୍ତର୍ଗତ ବାଲିଆ ଗ୍ରାମରେ ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ବାଲ୍ୟକାଳରୁ ପ୍ରଗାଢ ବିଦ୍ୟାନୁରାଗବଶତଃ ସେ ସଂସ୍କୃତ ଭାଷାରେ ପ୍ରବେଶଲାଭ କରିଥିଲେ । ତଦ୍ବ୍ୟତୀତ ମହାରାଷ୍ଟ୍ରୀ, ବଙ୍ଗଳା ଏବଂ ହିନ୍ଦି ପ୍ରଭୃତି ଭାଷାମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟ ଆଲୋଚନା ଥିଲା । ଗଣିତ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ମଧ୍ୟ ସେ ଅପଟୁ ନ ଥିଲେ । ବାଲ୍ୟକ ଲରୁ ତାଙ୍କର କବିତା କରିବାର ପ୍ରବୃତ୍ତି ଥିଲା, ସେହି ନୈସର୍ଗିକ କୌତୂହଳର ଉଦ୍ରେକରେ ସେ ସୁଲକ୍ଷଣା, ପ୍ରେମ ଚିନ୍ତାମଣି, ରସବତୀ, ପ୍ରେମକଳା ଓ ପ୍ରେମତରଙ୍ଗିଣୀ ନାମକ କେତେକ ଖଣ୍ଡକାବ୍ୟ ରଚନା କରିଥିଲେ । ରାଧାକୃଷ୍ଣ ଚରିତ ଅବଲମ୍ବନରେ ଲିଖିତ 'ବିଦଗ୍ଧ ଚିନ୍ତାମଣି' ତତ୍ପ୍ରଣୀତ କାବ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ । ଏହା ଷଣ୍ଣବତି ସଂଖ୍ୟକ ବିଭିନ୍ନ ଛନ୍ଦରେ ସମାପ୍ତ । ଯୁଗଳକାନ୍ତିତ ରାଧାକୃଷ୍ଣଙ୍କ ବାଲ୍ୟଲୀଳା, ଉଚ୍ଛଣ୍ଡା, ଯୁଗଳମିଳନ ବିରହାଦିର ସୁବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ଓ ସୁଲଳିତ ବର୍ଣ୍ଣନାପାଠ ଦ୍ୱାରା ଅଜ୍ଞାନ ହୃଦୟରେ ପାରମାର୍ଥିକ ଭାବର ସଞ୍ଚାର ହୋଇ ପାରେ । କବି ନିଜେ ପାରମାର୍ଥିକ ଥିବାର ପ୍ରମାଣ ମିଳେ :—

"ଔଷଧ ସେ ମୋହର ତୁମ୍ଭ ବଶ ଥିବ ସତେ । ଓ କରିବ ଥିଲେ ଦାସି ଡାକିଲେ କଶୋଦା ।"

ସଂସ୍କୃତର ମାଘକାବ୍ୟ ପରି ଏହି କାବ୍ୟ ଅର୍ଥ ଗୌରବ ଭାବ ଓ ଲାଳିତ୍ୟ ଏହି ଗୁଣ ତ୍ରୟ ଭୂଷିତ । କବି ଶବ୍ଦପାଣ୍ଡିତ୍ୟର ଯଥେଷ୍ଟ ପରିଚୟ ଦେଇଅଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଅପୂର୍ବାନୁପ୍ରାସ ତଥା ଅ, ଇ, ଉ, ଋ ପ୍ରଭୃତି ବର୍ଣ୍ଣପୂର୍ବ ଅନୁପ୍ରାସ, ଅନ୍ତ୍ୟ ଓ ପ୍ରାନ୍ତ ଯମକ, ସୂକ୍ଷ୍ମାଳଙ୍କାର, ବିରୋଧାଭାସ, ସିଂହାବଲୋକନ ଏବଂ କରୁଣ, ଔଦାର୍ଯ୍ୟ ବାଚ୍ୟକ୍ତ-ଗୁଣାଦିର ସରସବର୍ଣ୍ଣନା ଊଣା ନୁହେ । କ, ଚ, ଟ, ପ ପ୍ରଭୃତି ବର୍ଗୀୟ ବର୍ଣ୍ଣର ଯଥାନିୟମ ଲେଖା ବୈଚିତ୍ର୍ୟର କବି ଭଙ୍ଗିକୁ ବଳି ପଡିଅଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଭାଷାରେ ଲାଳିତ୍ୟ ଏବଂ ମାଧୁରୀ ଥିବାରୁ ତାହା ପାଠକ ସମାଜର ହୃଦୟଗ୍ରାହିଣୀ ହୋଇଅଛି । କିନ୍ତୁ ଯୁଗଲକ୍ଷଣଭୂତ ଆଦରସ ସେଥିରେ ବରାବର ରହିଅଛି । ଅଭିମନ୍ୟୁଙ୍କ ଏହି କାବ୍ୟର ସ୍ଥଳେ ସ୍ଥଳେ ଏପରି ରଚନା ଗୁଣ୍ଫିତ ଅଛି ଯେ, ଭଙ୍ଗ କବିଙ୍କ କାବ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ସେପରି ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । ତାଙ୍କର ଉପମାଚ୍ଛଟା ସୁନ୍ଦର ଓ ସଗୌରବ । କବି ପ୍ରଣୟର ଅସ୍ଥାୟିତା ବା ପ୍ରମାଦସଂକୁଳତାକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟକରି କିପରି ଲେଖି ଅଛନ୍ତି ଦେଖନ୍ତୁ—

"ସଦାର୍ଥ ଜ୍ଞାନ ବଳେ ନ ଘଟଇ । ସ୍ୱାଦୁ ଅସ୍ୱାଦନ କରି ନୁହଇ ।
ବେଶି ନ ଥାଇ ରୂପ ନୟନେତ । ସତତ ମୋହିତ କରଇ ଚିତ ।
ଦେହ ଥିଲେ ଭାର । ନ ଥାନ୍ତା ଅତ୍ର ପ୍ରୀତିସ୍ୱା ସଂସାର ।
ନିଜ ନିଜ ସୁଖ ମନେ ମନାସି । ସର୍ବେନ୍ଦ୍ରିୟ ଗଦ୍ଦେ ପ୍ରୀତିକ ରସି ।
ନ ପାଇ ଧନ ବିନ ହୁଏ ପ୍ରାଣ । ସଂସାର ସୁଖଯାକ ଘଣା ତୃଣ ।
ପ୍ରୀତିସ୍ୱା ସୀରତ । ସବ ଭୁତମୟ ପ୍ରାସ୍ୱ ବଶନ୍ତ ।
ବଡ କଠିଣ ସେ ପ୍ରୀତି ପାଳିବା । ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଅସିଧାରେ ପଥ ଚାଲିବା ।
ଶୂନ୍ୟ ଅବେହଣଠାରୁ କଠିନ । ସବନ ପାନେ ଧରିବା ଲକ୍ଷଣ ।
ପ୍ରୀତି ରକ୍ଷାଠାରେ । ଯଥା ପାରଦ ରକ୍ଷିବା ମୁଠାରେ ।
* * * ଯେମେ ଚାହିଁଲେ ତେମେ ତାହା ଦଶେ ।
ରକ୍ଷ ବୁଜଲେ ହୃଦରେ ପ୍ରକାଶେ ।
ନିଦ୍ରାଅଇଲେ ସ୍ୱପନେ ଦେଖଇ * * *
ବାରବଅନଳ ପ୍ରାଏ ସୀରତ । ସଂଯୋଗେ ବାରଣ କରି ନୁହନ୍ତି ।"

କି ସୁନ୍ଦର ଭାବ! ପ୍ରୀତି କିମାକାର ବସ୍ତୁ, କବି ତାହା ଉତ୍ତମରୂପେ ଉପଲବ୍ଧି କରିଅଛନ୍ତି । କବି କାମ୍ୟ ଓ କରୁଣ ରସର ବର୍ଣ୍ଣନା କିପରି ଉପଯୋଗିତା ଦ୍ୱାରାରେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲେଖିଅଛନ୍ତି, ତାହାର ଗୋଟିଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ନ ଦେଲେ ଭଲ ହେବ ନାହିଁ ।

କୃଷ୍ଣଙ୍କ ପ୍ରତି ଯଶୋଦା—

"ବୃନ୍ଦାବନେ ତୁ ମୋଦର ଏକଇ ନନ୍ଦନ ।
ବୃନ୍ଦାବନ ବନାଶନେ ତୁ ହର ଚନ୍ଦନ ।
* * ଡୋଳି ମୁଁ ଧରଲେ ଗୋଳି ହୋଇ ପଲ୍ଲ ତୁହ ।
ତୋ ତୁଙ୍ଗଳ ଦେଖି ହାସି ପଶିବଇ ମୁହିଁ ।
ଜାହ୍ନବୀ ଗୋଭ୍ରନ୍ତ ବୋଲି ଉଠୁଥାଇଁ ମନେ ।
ବାର ବାର ବାଟୁଥାଇଁ ଯିବା ପାଇଁ ବନେ ।
* * ଝାଳ ବହୁଥିବ ଅଙ୍ଗେ ଲାଗି ଝାଣ୍ଟିଗଲା ।
ଶ୍ରମ ପାଦ ଜହୁ ତଳେ ବସ୍ତ୍ରଖିବ ପଲ୍ଲ ।
* * ସୁନ୍ଦର ବ୍ରହ୍ମର ଭଙ୍ଗୀ ନ ଦେଖି ତୋହର ।
ବାଇବୁଲି ହୋଇଗଲି ପଥିକ ମୋହର ।
ରବିକର ଘଟ୍ଟ ଅଛି ଛଡ ମୃଗୀ ପର ।
ଦିନ ଥରୁ ନାହିଁ ଲବ ହେଲେ ଦୁଗପର ।
ହେ ଯାଇ ଦହନ୍ତା ତୋଡେ ମୋହର ବେଦନା ।
ଅବଶ୍ୟ ହୁଅନ୍ତ ତୁହ ମାତା ସେହ ସେନା ।"

କବି ସର୍ବଦା ସେହି ଯୁଗଳ ପ୍ରେମ ମୋଡରେ ଭାସୁଥିଲେ, "ଯୁଗଳ ଅଚରଣ ଭାବକୁ ସ୍ମରଣ କରି ସର୍ବଦା ଦିନ ନେବି" ୮ଶ । ଈଶ୍ୱର ଅଘଟ ଘଟନ ପଟୁ ତାଙ୍କ ମହିମାରେ ଅସମ୍ଭବ ସମ୍ଭବ ହୋଇଥାରେ ଏବଂ ତାଙ୍କର ମହିମା ଅଗମ୍ୟ, କବି ଲେଖିଅଛନ୍ତି :—

"ପ୍ରଣ ଅତ ଗହନ ନାଦ ବଣ ମୋହନ
ଅସାଧ୍ୟ ସାଧନ ଯାହା ସେନ ମୋହନ ।
ଜୀବ ତେଜେ ଯକୀବ ଜୀବ ପାଏ ଅଜୀବ
ଜଳଶିଳ ବସନ୍ତିତ ଧନ ଅର୍ଜିତ ।
ଅଚେତନକୁ ହତ ଚେତା ହୁଏ ମୋହିତ
ଚରାଚରେ କେ ରହିବ ସ୍ତମ୍ଭ ମୋହିତ ।

କବି ସଂସ୍କୃତଜ୍ଞ ଥିବାରୁ ନିଜ ଭାଷାରେ ସୁଦ୍ଧା ସଂସ୍କୃତର ବିଭକ୍ତି ଅବିକଳ ବ୍ୟବହାର କରିଅଛନ୍ତି, ଯଥା—

୧—"କୃଷ୍ଣ କୃଷ୍ଣ ମୂର୍ତ୍ତି ଧରି ପୁଣି ଜନ୍ମିଲେ । ଯଶୋଦାୟା ।
ଯଶୋଦୟାକାରୀ ସେ ହେଲେ ।" ୨ୟ ଛନ୍ଦ ।

୨—"ରାଧାକୃଷ୍ଣ ଚନ୍ଦ୍ର, ସାମସ୍ତ ସିଂହାର ବିରଚମ୍ବ ।"
୧୩ ଛନ୍ଦ ।

୩—"ଇଦଂ ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ଭଗବତ ପ୍ରତି ଉକ୍ତି କଲେ
ଦନ୍ତ ।" ୭ମ ଛନ୍ଦ ।

ଏତଦ୍ବ୍ୟତୀତ ଅଲଂ, ବିଚନ୍ଦ୍ର, ଯାହ ପ୍ରଭୃତି ସଂସ୍କୃତ ପଦ ମଧ୍ୟ ସେଥିରେ ଅଳ୍ପ ନୁହେ ।

କବିକୁଳଗୁରୁ କାଳିଦାସ ଲେଖିଅଛନ୍ତି :—

'ଅଳକାନ୍ତ ସ୍ପର୍ଶରଣୌ ପୃଥିବ୍ୟାଂ
ସ୍ଥଳାରବିନ୍ଦଶ୍ରିୟ ମବ୍ୟବସ୍ତ୍ରାମ୍ ।' କୁ: ସଂ:

ଏ ସ୍ଥଳରେ ଅଭିମନ୍ୟୁ କବିଙ୍କର—"ପଦତଳକମଳ ଦଶେସ୍ଥଳକମଳ ବିଶ୍ୱଦେବାର ମଧ୍ୟିତଳେ ।"

(୨) 'ଏତେ ବିପତ୍ତିରେ ଭାତ ଶାଣ ଶୀଣ୍ଣ ମାଗପରାପ୍ୟ
ଦଶେ ଜ୍ୟୋତ ।'

ଏତଦ୍ଭିନ୍ନ ଅଉ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ସଂସ୍କୃତ କାବ୍ୟର ଭାବ ତାଙ୍କ ପୁସ୍ତକରେ ମିଳିଲା; ନିଜ ଶକ୍ତିମତ୍ତା ପ୍ରଭାବରେ ଏପରି ସୁନ୍ଦର ଭାବରେ ଶବ୍ଦବିନ୍ୟାସ କରିଅଛନ୍ତି ଯେ ତହିଁରେ ଶବ୍ଦ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ଓ ଦୁର୍ବୋଧତା ସତ୍ତ୍ୱେ ସରଳତା ବୋଧହୁଏ । କବିଙ୍କର ବ୍ୟବହୃତ ଶବ୍ଦ ଭିନ୍ନରୂପ । ଯଥା—'ଉଲ୍ଲାଗି' (ଉଲଗ୍ନ କରି) ବଟିଲେ (କହିଲେ), ଶିକଳ, ନିଙ୍ଗଳି (ବାହାରି), ସାଜେଣୀ, ଲହିତ (ଲିଖିତ) ଗୁରୁଆ=ଗରୁଆ (ଗ୍ରାମ୍ୟରେ ଗୁରୁଆ ଧୂପକାଠି ଭଥାଶିଲାଇ), ଘେରଣ ଇତ୍ୟାଦି, ରଚିଛନ୍ତି, ମାଦକୀ ପ୍ରଭୃତି ବ୍ୟାକରଣ ଦୃଷ୍ଟ ଶବ୍ଦ ମଧ୍ୟ ଅନେକ ଦେଖାଯାଏ ।

୪ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ବଳଦେବରଥ—ଯେ ଉପଯୋଗିକା ଭାଷାରେ କବିତା ରଚନାକରି କବିତା-ବିଷୟରେ ବହୁଭୂତ ଅନେକ ବିଷୟ ପାଠକହୃଦୟରେ ଜାଗରିତ କରାଇଦିଅନ୍ତି, ସେ ଯଥାର୍ଥ କବି । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଏହି କବି ସେହି ଶ୍ରେଣୀସ୍ଥ । ତାଙ୍କର ଭାଷା ଯେପରି ମାର୍ଜିତ, ଭାବ ସେପରି ସରସ । କବି ଶବ୍ଦଚିତ୍ରଣକରିବାରେ ପାରଗ, ତେଣୁ ତାଙ୍କର କବିତାଗୁଡ଼ିକ ସୁଲଳିତ ଓ ସୁଶ୍ରାବ୍ୟ । ତାଙ୍କର ଶ୍ରେଷ୍ଠକୃତି 'କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ରାନନ ଚମ୍ପୂ' ରାଧାକୃଷ୍ଣଲୀଳା-ଅବଲମ୍ବନରେ ଲିଖିତ । କବିତାଗୁଡ଼ିକ କରୁଣ ଭକ୍ତିରସାଶ୍ରିତ । ଉକ୍ତ ପୁସ୍ତକରେ ବୈଚିତ୍ର୍ୟ ଏହି ଯେ ଅଗ୍ରେ ଦୁର୍ବୋଧ ସଂସ୍କୃତ ଶ୍ଳୋକ ଓ ଗଦ୍ୟ, ତତ୍ପରଶ୍ଚାତ୍ ସରଳ ବିଶୁଦ୍ଧ ଓଡ଼ିଆ ଚତୁଷ୍ପଦୀ । କବିତା ଗୁଡ଼ିକ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ ଧରଣରେ ଲିଖିତ । ପୁସ୍ତକପାଠରୁ ଜଣାଯାଏ କବି ସଙ୍ଗୀତବିଦ୍ୟାରେ ପାରଦର୍ଶୀ ଥିଲେ । କବି ଅତିଦୁର୍ବୋଧ ସଂସ୍କୃତ ଶ୍ଳୋକ ସଙ୍ଗେ ସରଳ ଓଡ଼ିଆଭାଷାର ସଙ୍ଗୀତ ଶକ୍ତି ତାହାର ମହତ୍ତ୍ୱ ବୃଦ୍ଧି କରିଥାନ୍ତି । ତାଙ୍କ

Digitized by srujanika@gmail.com

କବିତାରେ ଯେପରି ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ଅଛି ଜଣେ ଦଳଶଙ୍କ ଛଡା ଅନ୍ୟ କାହାର କବିତାରେ ପ୍ରାୟ ସେପରି ନାହିଁ । ତାଙ୍କର କବିତା କିପରି ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ଓ ସରସତ୍ତ୍ୱବିଶିଷ୍ଟ ତାହା ନିମ୍ନୋକ୍ତ ପଂକ୍ତି କତିପୟରୁ ବୁଝିନେବେ ।

'ଗଣିତ ଗଣିବଥାରେ ସଙ୍ଗୀତ (ଗଣିତ ଗଣି ବଥା ।
ଗୁପତେ ସିନା ମୁଁ ତୋତେ ପଚାରୁଛି ବଳିପଡିବାରୁ ବ୍ୟଥା ରେ । ପବ
ଗଙ୍ଗାରୁ ବିଶଦ ଗଙ୍ଗାର ତୋଡୁବ ଗଣ୍ଠିଯକ ତୋର ସ୍ନେହ ।
ଗୋଡ ଖସି ଗେଦ ହେବାରୁ ଦରଦ ସିବାର ଉପାୟ ବହରେ ।
* * ଗଣିଗର୍ତ୍ତେ ପୁଳି ଗଙ୍ଗାପର ଗଳି ବବେକ ଦେଖ ସଉତରେ ।
ଗଗନକୁସୁମ ପାଇଁ ଏତେ ଶ୍ରମ ଫଳ ହୋଇବ କ କାଳେ ।
ଗୋଳିଥ ନ ରଖି ବହ ଚନ୍ଦ୍ରମୁଖି ; ଗହଳି ନ ଥିବା ବେଳେ ?

ଦେଖନ୍ତୁ କେତେ ସୁନ୍ଦର ଭାଷା ଏବଂ ଭାବ ! କବିଙ୍କ ଭାଷା ମାର୍ଜିତ ଏବଂ ଗମ୍ଭୀର ; ଭାଷାର ଗାମ୍ଭୀର୍ଯ୍ୟଦ୍ୱାରା ଭାବ ବିଶୁଦ୍ଧବହ ପ୍ରତୀୟମାନ ହେଉଅଛି । ଯେଉଁ ବିଷୟ ଏଠାରେ କରୁଣ ପ୍ରେମରସାତ୍ମକ ହୋଇଅଛି ତାହା ଅନ୍ୟତ୍ର (ଅନ୍ୟ କବିଙ୍କ ଭାଷାରେ) ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଆଦରସ । ଏହା କଣ ବିଶିଷ୍ଟ ଶକ୍ତିମତ୍ତାର ପରିଚୟ ନୁହେ? ଏହା ସମସ୍ତେ ସ୍ୱୀକାର କରିବେ ଯେ କବି ଶକ୍ତିମାନ୍ । କିଏ ବା ପ୍ରେମ ବର୍ଣ୍ଣନ କରି ନାହାନ୍ତି ? କିନ୍ତୁ ଏପରି ସଂଯତ ଏବଂ ଗୂଢ଼ଭାବରେ କରିଛନ୍ତି କେତେ ଜଣ ? 'ଗୋଳିଥ ନ ରଖି ବହ ଚନ୍ଦ୍ରମୁଖି ଗହଳି ନ ଥିବାବେଳେ' ଏହା ଆଦରସାତ୍ମକ ହେଲେହେଁ ହୃଦୟରେ ଭିନ୍ନ ଭାବ ଜନ୍ମାଇ ଦିଏ । ବାସ୍ତବିକ ଭାଷାରେ ଏପରି ଏକ ମୋହ ଅଛି ଯେ, ତତ୍ପରିବରେ ଓ ପ୍ରେମବର୍ଣ୍ଣନ ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତଙ୍କର ହୃଦୟଗ୍ରାହୀ ହୋଇଅଛି ।

'ନୂଆ ନଟ ପଟ ପଟଳୀ ମୁକୁଟ ହେ ନାହିଁତ ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗେ ସୁଖ ।
ନପଟ ନସ୍ତ୍ରେକ ଦଣ୍ଡ ଅଛ ଅଜ ନରଲସ ଚନ୍ଦ୍ରମୁଖ ।'
'ଛବିତ ଅବଳ ଦଶେ, ଛନ୍ଦବାର ଅଛ ବସେ ।
ଛେଲରୁଡ ଚିନ୍ତା ବଳି ଗ୍ରଭରେ ଗଳାଣି ଗଳି ।
ଛୁଟି ଯାଇ ବରେଜନା ଛଟ ପଟ ହେବ ସିନା ।
ଛଣା ସୁଧା ପର ଦଶେ । ଛୁଇଁ ବେଳେ ବଷଟି ସେ ।
ଛଟା ବାହା ବଟାଛର ଛୁର ଦେଖଣି ବଷର * * *

କବିଙ୍କର ଶବ୍ଦ ଚୟଣପାଟବ ଅଛି କି ନାହିଁ ଦେଖନ୍ତୁ । କି ସୁନ୍ଦର ଅନୁପ୍ରାସ ! କବିତା ପାଠ କଲାବେଳେ ହୃଦୟରେ ଯେପରି ଶାନ୍ତ ରସର ସଞ୍ଚାର ହୁଏ ଆଧୁନିକ କେତେକ ପଣ୍ଡିତ କହନ୍ତି ଯେ, ଦେଶୀୟ ଶବ୍ଦ ସହ ସାଧୁ ଶବ୍ଦର ମିଶ୍ରଣ ଦୋଷାବହ, କିନ୍ତୁ କବିଙ୍କର ଦେଶୀୟ ଶବ୍ଦ ମିଶ୍ରିତ ସାଧୁ ଶବ୍ଦ କେତେ ସୁନ୍ଦର ବୋଧ ହେଉଅଛି ଦେଖନ୍ତୁ, 'ଛଣା ସୁଧା' 'ଗୋଳାଗରଳ' 'ଅଡ଼ରୁଷା' 'ଚୁଲମୁକୁଟିଆ' ଇତ୍ୟାଦି । କବି ତାଙ୍କ ରଚନାରେ ଦେଶ ପ୍ରଚଳିତ, ଗ୍ରାମ୍ୟ ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି ଯଥା—ଲୁଣିବ, କଲବଲ, ଲଟି, ଲାଞ୍ଜିଥ, ଟପା (ଚର), ଟୋପ (କାରାବନ), ଝୋଲା, ଟାକିଛି, ଲୁଠି, ଝିମିଝିମି, ଝାଙ୍କ, ଘାଣ୍ଟି, ଫଉଜ (ସୈନ୍ୟ) ଦବାଲା (ଦୁର୍ବଳ) ଇତ୍ୟାଦି । ଶିଥିଳାଥ, ଜୁର (ଜୁର କର) ଏପରି କ୍ରିୟାର ପ୍ରୟୋଗ ପୁସ୍ତକରେ ବିରଳ ନୁହେ । ସମ-ଲୋଚିତ ପୁସ୍ତକ ଖଣ୍ଡିକ ବ୍ୟତୀତ କବି ଆଉ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଚତୁଷ୍ପଦୀ ଏବଂ ସଙ୍ଗୀତ ରଚନା କରିଥିଲେ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଦେଶର ସକଳ ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକେ ଏହି ସଙ୍ଗୀତର ସମାଦର କରନ୍ତି । ପୁରୀ ଖଣ୍ଡରେ ରଥଙ୍କ ସଙ୍ଗୀତର ସ୍ୱର ଅଧିକ । ପାଣ୍ଡିର ପରିଚୟ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଅନେକ କଥା କଥିତ ହୋଇ ଗଲାଣି, କିନ୍ତୁ ଦେଶ କାଳ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କିଛି କୁହା ହୋଇ ନାହିଁ । ଅବଶ୍ୟ ଈଦୃଶ କବିଙ୍କର ବାସ ସ୍ଥାନାଦି ଜାଣିବାକୁ ପାଠକଙ୍କର କୌତୂହଳ ଥିବ । କିନ୍ତୁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଦେଶର ନୈପୁଣ୍ୟ ବିହୀନ ଇତିହାସ ସେ କୌତୂହଳ ତୃପ୍ତି ବିଷୟରେ ଅକ୍ଷମ । ତେବେ ତହିଁରୁ ଯେଉଁ ଦୁଇ କଥା ମିଳିଅଛି ତାହା ଏଠାରେ ଲିଖିତ ହେଲା । ପ୍ରାୟ ଦେଢ ଶତ ବର୍ଷ ପୂର୍ବରେ କବି ଜୀବିତ ଥିଲେ । କୋଦାଳ ଅଠଗଡ ତାଙ୍କର ଜନ୍ମଭୂମି । ବୋଧ ହୁଏ ତାଙ୍କର ବୁଦ୍ଧିମତ୍ତା ଦେଖି ଅଠଗଡ-ରାଜ ବିଦ୍ୟାଧ୍ୟୟନରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥିଲେ । ରଥେ ରାଜାଙ୍କଠାରୁ ସମ୍ୟକ୍ ସାହାଯ୍ୟ ଓ ଉତ୍ସାହ ପାଇ ଉତ୍ତମ-ରୂପେ ସଂସ୍କୃତ ଶିକ୍ଷା କଲେ ଏବଂ ଶ୍ଳୋକ ରଚନା ମଧ୍ୟ କରି ପାରିଲେ । କବି ରାଜାଙ୍କର ସଭା ପଣ୍ଡିତ ଥାଇ କବିତା ରଚନା କରୁଥିଲେ । ରାଜା ଜଣେ ବିଦ୍ୟାନୁରାଗୀ ଓ ଚତୁର ; ବୋଧ ହୁଏ ସେ କବିଙ୍କୁ ସମୁଚିତ ପାରିତୋଷିକ ଦେଇ ତାଙ୍କ ରଚିତ କବିତାଗୁଡ଼ିକ ନିଜ ନାମରେ ଭଣିତ କରାଇ ନେଇଅଛନ୍ତି । ରଥଙ୍କ 'ଚମ୍ପୂର' ଅଧିକାଂଶ କବିତା ରାଜାଙ୍କ ନାମରେ ଭଣିତ । ସେଥିରେ "ବୋଲେ ଧର୍ମ୍ମ ଦୁର୍ଗର ମଦବା" ଏହିପରି ଲେଖା ହୋଇଅଛି । ସେ ଯାହା ହେଉ କବି ଭାବ ଓ ଭାଷା ଦ୍ୱାରା ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ସାହିତ୍ୟର ପୁଷ୍ଟି ସାଧନ କରିଅଛନ୍ତି, ଆଉ ଗୋଟିଏ ବିଶେଷତ୍ୱ ଏହି ଯେ ସେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଲୁପ୍ତ ପ୍ରାୟ, ଇତ୍ୟାଦି ବିଷୟ ମଧ୍ୟ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶବ୍ଦ ନିଜ ରଚନାରେ ବ୍ୟବହାର କରି ସେଗୁଡ଼ିକ ସୁରକ୍ଷିତ କରି ଯାଇଅଛନ୍ତି ।

* । ଯଦୁମଣି ମହାପାତ୍ର—ହାସ୍ୟସାଗର ଗୋପାଳ ଭାଣ୍ଡ ଯେପରି ବଙ୍ଗଦେଶରେ ଖ୍ୟାତ, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଦେଶରେ ସେହିପରି ଯଦୁମଣି ମହାପାତ୍ର । ତାଙ୍କର ହାସ୍ୟୋକ୍ତି ଏ-ଦେଶର ପ୍ରାୟ ସର୍ବବର୍ଗ ସଞ୍ଚିତ ଗଳ୍ପଣି । ତାଙ୍କର ଚାତୁର୍ଯ୍ୟ-ପୂର୍ଣ୍ଣ କଥା ଆଜି ପଲ୍ଲୀବାସିମାନଙ୍କ ମୁଖରେ ଶୋଭାପାଏ । ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତେ ଜାଣିଥିଲେ ସେ କେବଳ ଏହି ହାସ୍ୟୋକ୍ତି ନିମିତ୍ତ ପ୍ରସିଦ୍ଧ । କିନ୍ତୁ ତାହା ନୁହେ ତାଙ୍କର ଆଉ ଗୋଟିଏ କୀର୍ତ୍ତି ଅଛି । ସେ ପ୍ରାଚୀନ କବିମାନଙ୍କ ଅନୁକରଣ କରି ରାଧାକୃଷ୍ଣ ଚରିତ-ଅବଲମ୍ବନରେ 'ପ୍ରବନ୍ଧପୂର୍ଣ୍ଣ ଚନ୍ଦ୍ର' ନାମକ କାବ୍ୟ ରଚନା କରିଥିଲେ । ଏଥିରେ ପ୍ରାଚୀନରୀତି ପରି ଶବ୍ଦଗାମ୍ଭୀର୍ଯ୍ୟ ଓ ରଚନାବୈଚିତ୍ର୍ୟ ଅଛି । ତାଙ୍କ କାବ୍ୟର ଅନେକ ସ୍ଥଳରେ ସେ ଭଞ୍ଜକବିଙ୍କର ଅନୁକରଣ କରିଅଛନ୍ତି । ଗଞ୍ଜାମ ଅଞ୍ଚଳରେ ଜାତ ହୋଇଥିବାରୁ ବୋଧ ହୁଏ ସେ ଭଞ୍ଜଙ୍କ କାବ୍ୟାବଳୀ ଅଧିକ ପଢ଼ିଥିଲେ । ସେ ସ୍ମରଣ-ବଳରେ ଜିଜ୍ଞାସିତ ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ପ୍ରଦାନ ଏବଂ ଶୀଘ୍ର ପାଦ-ପୂରଣ କରି ପାରୁଥିଲେ । କିମ୍ବଦନ୍ତି ଅଛି, ସେ ହୟଗ୍ରୀବ ମନ୍ତ୍ର ସାଧନକରି ଏହିପରି ଶକ୍ତିଲାଭ କରିଥିଲେ । କବି ଯଦୁ-ମଣି ଜାତିରେ ବର୍ଦ୍ଧକୀ । ବଳଦେବରଥଙ୍କ ସମକାଳିକ ଏବଂ ବୟସରେ କନିଷ୍ଠ । ୧୭୭୧ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲା-ନ୍ତର୍ଗତ ଅଠଗଡ଼ ଜିଲ୍ଲାରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କର ପିତା ମୁକୁନ୍ଦ ମହାପାତ୍ର ତାଙ୍କ ପୁତ୍ରର ପଞ୍ଚମବର୍ଷ ବୟଃକ୍ରମ ସମୟରେ ସପରିବାରରେ ନୟାଗଡ଼କୁ ଆସି, ସେଠାରେ ବାସ କଲେ । କବି ଯଦୁମଣି ଏହି ସ୍ଥାନରେ ଗୃହଶାଳୀରେ ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ତାଙ୍କର ବାକ୍‌ଚାତୁର୍ଯ୍ୟ ଓ ସୁଘଟିତବାକ୍ୟଷାଟବଦ୍ୱାରା ତତ୍କାଳୀନ ରାଜା ମୁଗ୍ଧ ଏବଂ ପରିତୁଷ୍ଟ ହେଉଥିଲେ । କବି ଏତଦ୍‌ବ୍ୟତୀତ ଅନେକ ଚୌତିଶ, ଭଜନା ଏବଂ କ୍ଷୁଦ୍ର ପୁସ୍ତକ ରଚନା କରିଥିବାର ଅନେକେ ଅନୁମାନ କରନ୍ତି ।

କ୍ରମଶଃ

ଓଡ଼ିଆ ଧାତୁତତ୍ତ୍ୱ ବିଚାର ।

(ପୂର୍ବାନୁବୃତ୍ତି ।)

୫୬ ଫାଡ଼

ବଡ଼ ବଡ଼ କାଠମାନଙ୍କ ଗଣ୍ଡି ମୋଡ଼

ବିଧା ମାରି ତାକୁ ଦେବ ମୁହିଁ ଫାଡ଼—କୃଷ୍ଣସିଂହ ଭାରତ

ସଂସ୍କୃତ ସ୍ଫୁଟ (ବିଦୀର୍ଣ୍ଣ କରିବା ଅର୍ଥ) ଧାତୁର (ସ୍ଫୁଟଧାତୁ ପୁଦ୍ଧା ହୋଇପାରେ) ଟର (ଟୋଡ଼ଃ—ବରରୁଚି) ଏହି ସୂତ୍ରାନୁସାରେ ଡ଼ ଏବଂ ସଂଯୁକ୍ତାକ୍ଷରର ଲୋପ ହେବାରୁ ପ୍ରାକୃତରେ ଫାଡ଼ ହେଲା । ପରେ ଓଡ଼ିଆକୁ ଆସିଛି ହୋଇ-ଅଛି ।

ଯଥା

ତଦୋ ପରଶଦେ କାଳେ ସମୁଦ୍ରାହିଁ ଡୋକଡ଼ିଦାଓ
ତାଓ ସୁତ୍ରୀଓ ଫାଡ଼ିଦାଓଅ
ତତଃପରଶଦେକାଳେ ସମୁଦ୍ରାହି କର୍ଷିତାସ୍ତ୍ରାଃ ଶୁକ୍ରସ୍ୟଃ ବିଦା-ରିତାଶ୍ଚ । ଇତି କର୍ପୂର ମଞ୍ଜରୀ ।

୫୭ ଫୁଟ

ସ୍ଫୁଟ ଧାତୁ ସଂଯୁକ୍ତାକ୍ଷରର ଲୋପ ପୂର୍ବକ ପ୍ରାକୃତରେ ଫୁଟ ହୋଇ, ପରେ ଓଡ଼ିଆରେ ତଦନୁକୂଳ ନାନାବିଧ ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଲା ।

ଯଥା

* ସ୍ଫୁଟବିକସନେ ଚଳକମ୍ପନେ ଅନମ୍ବୋ ରନ୍ଧ୍ରସ୍ୟ ବାଦ୍ୱିନ୍ଦୁ ଭିବତ— ପ୍ରାକୃତ ପ୍ରକାଶ ।

ଫୁଲ==ଗବାକ୍ଷରେ ସ୍ଫୀତ ହେବା ।

ଫୁଲଗଲୁ ଫୁଲ-ଲଲାମରସିକା ଜାଣିଥିବ ଶ୍ୟାମ ସ୍ନେହ—
କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ଚନ୍ଦ୍ର ।

* ପ୍ରତ୍ୟେକ ସ୍ଥଳେ ସଂଯୁକ୍ତାକ୍ଷରର ଲୋପ ହେବା ସ୍ୱରରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇ ନାହିଁ; କାରଣ ସର୍ବତ୍ର ସଂସ୍କୃତ ଧାତୁଦିର ସଂଯୁକ୍ତାକ୍ଷରର ଲୋପ ସାଧାରଣ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ସ୍ଫୁର ଧାତୁର ରକାରର ଲକାର ଏବଂ ସଂଯୁକ୍ତାଦ୍ୟର ଲୋପ ହେବାରୁ ପ୍ରାକୃତରେ ଫୁଲ ଧାତୁର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିଲା, ତଦନନ୍ତର ସମ୍ବରୂପରେ ଓଡ଼ିଆରେ ବ୍ୟବହୃତ କରାଗଲା ।

ଯଥା

ବାଦାଦବେଣ ଉତ୍ତା ଗୀବଲଚୋୟେଣ ଉନ୍ନିଦାପତ୍ତା
ଏଉଦ ବଥ୍ଣ ପତ୍ତା ମଣ୍ଣେ ପତ୍ତାବଅଫୁଲନ୍ତ=
ବାଡାଉପ୍ପନଉପ୍ପାନ ଗୀବର ଚୋୟେନସ୍ତିମିଡାନ ପଣାଣି
ଏଡାନ ବସ୍ତୀଣ୍ଣ ପଣାଣି ମନ୍ୟେ ପଣାଣୀବଣ୍ଣୁରନ୍ତ
ମୃଚ୍ଛକଟିକ—

୫୯ ଫୁକାର

ଏହି ଧାତୁର ଅର୍ଥ ଶବ୍ଦ କରିବା ଓ ପ୍ରକାଶ କରିବା କେଣରୀ ଦେଖି କରି, ଗ୍ରାମସିଂହ ଫୁକାରି, ହେଲେ ସେ ନିକ ବଡ଼ ହୁଏ— ରସକଲ୍ଲୋଳ ।

ଫୁତ୍କାର ଶବ୍ଦରୁ ପ୍ରାକୃତରେ ଫୁକ୍କାର ଧାତୁ ହୋଇ ଦ୍ୱିତ୍ୱବ୍ୟାଗପୂର୍ବକ ଓଡ଼ିଆରେ ବ୍ୟବହୃତ—

ଯଥା

ଫୁକ୍କାରଇକ ମଅଣଂ ରଣନ୍ତମଣିଣେଉର ରବେଣ
ଫୁତ୍କାରୟୁଣ୍ଡବମଦନଂ ରଣନ୍ତଣିନୂପୁର ରବେଣ—
କର୍ପୂରମଞ୍ଜରୀ ।

୬୦ ଫୋଡ଼

ଏହି ଧାତୁର ଅର୍ଥ ଛିଦ୍ର ବା ଭେଦନ କରିବା । ମାଉଳ ବୋଲିଲେ ବୃତ୍ତଅସ୍ଥି ବୁଲୁ ଫୋଡ଼ିଲେ ମରିବ ହୁଏ— ବଣିରମାୟୂଣ ।

ଭେଦନାର୍ଥ ସ୍ଫୁଟ ଧାତୁ ଓ ସ୍ଫୋଟ ଶବ୍ଦ (ଟୋଡ଼ଃ) ସମ୍ବନ୍ଧାନୁସାରେ ଟରଡ଼ ଏବଂ ସଂଯୁକ୍ତାଦ୍ୟର ଲୋପ ହେବା ଯୋଗୁଁ ପ୍ରାକୃତରେ ଫୋଡ଼ ହୋଇଥିଲା । କ୍ରମେ ପ୍ରାକୃତରୁ ଧାତୁରୂପରେ ଅବିକଳରୂପେ ଆସି ଓଡ଼ିଆରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଲା ।

ଯଥା

ଗୀମାରୀ ହାଳ ହୁଣ୍ଡ ଉଡ଼ିଲ ଯସରଣା ଚନ୍ଦଣଂ ଫୋଡ଼ି-
କାରୀ * =ନିଃଶ୍ୱାସାହାର ଯଷ୍ଟି-ସଦୃଶସ୍ତମ୍ଭଶ୍ଚନିଃ
ସ୍ଫୋଟକାରୀ— କର୍ପୂରମଞ୍ଜରୀ ।

୬୧ ବଢ଼

† ବୃଧ୍ ଧାତୁ ପ୍ରାକୃତରେ ବଢ଼ ହୋଇ ଅବିକଳରୂପେ ଓଡ଼ିଆକୁ ଆସିଅଛି,

ଯଥା

ବୃଷ୍ଣବର୍ଦ୍ଧନେ ଅବ୍ୟୟଧାତୋରନ୍ତ୍ୟସ୍ୟ
ଡୋଲ୍ବଢ—ବଢ଼ନ୍—ପ୍ରାକୃତପ୍ରକାଶ ।

୬୨ ବଖାଣ=କହିବା ଅର୍ଥ

ଅନୁକ୍ଷଣେ ମୋତେ ଡୋଷୁଥିଲେ ମୋର ସୁନ୍ଦରପଣ ବଖାଣି । ପାବଣ୍ଡୀ ।

ବି ଏବଂ ଆ ଉପସର୍ଗ ପୂର୍ବକ ଅନପ୍ରତ୍ୟୟ ଯୁକ୍ତ 'ଖ୍ୟା' ଧାତୁର (ଖ୍ୟାପ୍ରକଥନେ) କ୍ରିଦନ୍ତ ପଦକୁ (ବ୍ୟାଖ୍ୟାନକୁ) ବୈକଳ୍ପିକରୂପେ ପ୍ରାକୃତରେ ବଖାଣ ଧାତୁ ହୋଇ ଅବିକଳରୂପେ ଓଡ଼ିଆକୁ ଆସିଅଛି ।

ଯଥା

ପଅ ପଅ ଜମକ ବଖାଣ ଣାଅରାଅ ପିଙ୍ଗଳ ବନ୍ଦନ୍—
ପଦେପଦେ ଯମକଂ ବ୍ୟାଖ୍ୟାହି ନାଗରାଜଃ ପିଙ୍ଗଳଃ କଥୟତି
ପିଙ୍ଗଳ ।

୬୩ ବା

ଏହି ଧାତୁର ଅର୍ଥ ବାଦନ ଅର୍ଥାତ୍ ବଜାଇବା

ଶୁଣି ମଧୁରବାଣୀ-ବାଣୀ ଆଉ ମୁଁ ଖାଣାଖୁର କପାଁ ବାଇବ
ପ୍ରେମମୁଧାନିଧି ।

ସଂସ୍କୃତର ବାଦ୍ୟଧାତୁ ପ୍ରାକୃତରେ ପ୍ରଥମେ ଅନ୍ତ୍ୟନିଲ୍ ଲୋପପୂର୍ବକ 'ବା' ହୋଇ ଅପରବର୍ତ୍ତିରୂପେ ଓଡ଼ିଆକୁ ଆସିଅଛି । କ୍ରମଶଃ

---

* ଏ ସ୍ଥଳେ ବିକସନାର୍ଥ ସ୍ଫୁଟ ଧାତୁକ ପ୍ରାକୃତ ଫୋଲ ଶବ୍ଦର ମାତ୍ର ଉଦାହରଣ ଦିଆ ଯାଇଅଛି । ପାଠକେ ଏଥିରୁ ଭେଦନାର୍ଥ ଫୁଟା ଅନୁମାନ କରି ନେବା ହେବେ । ସ୍ଫୁଟ ଧାତୁ ବା ସ୍ଫୋଟ ଶବ୍ଦ ପରି ପ୍ରାକୃତରେ ଫୋଡ଼ି ହୋଇଅଛି ତେବେ ତାହାର ଅନ୍ୟାର୍ଥ ପ୍ରତିପାଦ୍ୟ ମଧ୍ୟ ନିଃସନ୍ଦେହ ।

† ପ୍ରାକୃତ ପ୍ରକାଶରେ ଉକାରର ଲୋପ ଅନ୍ୟତ୍ର ଉକ୍ତ ଥିବାରୁ ଏହି ସ୍ଥଳରେ ବୃଧ୍ ଧାତୁର ଧ ର ଢ ହେବାମାତ୍ର ଉକ୍ତ ଅଛି । ବରରୁଚି, ହେମଚନ୍ଦ୍ର ଯାହାଦ୍ୱାରା ଅନେକ ସ୍ଥଳରେ ବିଚାରିତ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ରାଜା ଜୟସିଂହ ।

ଗଣ୍ଡାମରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରି ଯେଉଁ ସ୍ୱନାମଧନ୍ୟ ମହାତ୍ମାମାନେ ଆଜୀବନ ମାତୃକଲ୍ପା ମାତୃଭାଷା ସେବା କରିବା ସକାଶେ ବାଗ୍‌ଦେବୀଙ୍କ ପୃଷ୍ଠରେ ଆପଣାକୁ ବଳି ଦେବାକୁ କୁଣ୍ଠିତ ହେଉ ନ ଥିଲେ ରାଜା ଜୟସିଂହ ଦେବ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଜଣେ ଥିଲେ । ରାଜା ଜୟସିଂହ ଦେବଙ୍କ ଲୌକିକ-ଶରୀର ଆଜି ବିଦ୍ୟମାନ ନ ଥିଲେହେଁ ଆଜି ଉକ୍ତ ମହାତ୍ମା ଯଶୋଦେହରେ ସମଗ୍ର ଉତ୍କଳର ମଣି ମୁକ୍ତାବିଭୂଷିତ ସୁରମ୍ୟ ରାଜପ୍ରାସାଦରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଦରିଦ୍ରର ଅତିମ୍ବର-ରହିତ ଖଣ୍ଡିଶାଳା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସର୍ବତ୍ର ପରିଭ୍ରମଣ କରୁଅଛନ୍ତି । ରାଜା ଜୟସିଂହ ଧରାକୋଟ ରାଜପ୍ରାସାଦରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରି ଏବଂ ବିପୁଳ ସୌଭାଗ୍ୟର ଅଧିକାରୀ ହୋଇ ମଧ୍ୟ ସମସ୍ତ ସୁଖରେ ଜଳାଞ୍ଜଳି ଦେଇ ସାହିତ୍ୟ ଚର୍ଚ୍ଚାରେ ଜୀବନ ଅତିବାହିତ କରିଥିଲେ । ପ୍ରଶଂସିତ ରାଜକବି ମହୋଦୟ ଧରାକୋଟର ତଦାନୀନ୍ତନ ରାଜା ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ସିଂହଙ୍କ ତୃତୀୟ ପୁତ୍ର ଏବଂ ସର୍ବଜନାଦୃତ ପୁରାଣ କବି ଉତ୍କଳର ବ୍ୟାସ ପ୍ରତିମ ରାଜା ଶ୍ରୀ କୃଷ୍ଣ ସିଂହ ଦେବଙ୍କ ଜ୍ୟେଷ୍ଠଭ୍ରାତା ଥିଲେ । ଧରାକୋଟ ରାଜବଂଶାବଳୀରୁ ଜଣାଯାଏ "ଯେତେବେଳେ ଧରାକୋଟ ଏବଂ ବଡ଼ଗଡ଼ ମଧ୍ୟରେ ସୀମାବିବାଦ ଲାଗି-ଥିଲା ଏବଂ ଉକ୍ତ ବିବାଦରେ ଯେଉଁ ଦିନ ଧରାକୋଟର ରାଜା ଜୟୀ ହୋଇଥିଲେ ସେହି ଦିନ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରି ଥିବାରୁ ଏହାଙ୍କୁ ଜୟସିଂହ ନାମ ଦିଆ ଯାଇଥିଲା" ରାଜା ଜୟସିଂହଙ୍କର ଦୁଇଜଣ ଅଗ୍ରଜ ଥିଲେ । ସେମାନେ ଅକାଳରେ ଅପୁତ୍ରିକାବସ୍ଥାରେ ପରଲୋକଗତ ହେବାରୁ ରାଜସିଂହାସନ ଏହାଙ୍କ ଭାଗ୍ୟରେ ଘଟିଥିଲା । ଏ ମଧ୍ୟ ଅପୁତ୍ରିକାବସ୍ଥାରେ ପରଲୋକଗତ ହେବାରୁ ଏହାଙ୍କର କନିଷ୍ଠ ଶ୍ରୀ ନୀଳାଦ୍ରି ସିଂହ ରାଜା ହେବା ସକାଶେ ଅନୁରୁଦ୍ଧ ହୋଇଥିଲେ, ମାତ୍ର ସେ ତହିଁରେ ଅନିଚ୍ଛା ପ୍ରକାଶ କରି ସ୍ୱୀୟ ଜ୍ୟେଷ୍ଠପୁତ୍ର ଶ୍ରୀ କୃଷ୍ଣ ସିଂହଙ୍କୁ ରାଜସିଂହାସନ ଅର୍ପଣ କରିଥିଲେ ।"

ରାଜା ଜୟସିଂହ ସଂସ୍କୃତ ଏବଂ ଓଡ଼ିଆଭାଷାରେ ବିଶେଷ ପାରଦର୍ଶିତା ଲାଭକରି ଉଭୟ ଭାଷାରେ ଅନେକ ଗ୍ରନ୍ଥ ଲେଖି ଯାଇ ଅଛନ୍ତି, କବି ଏପରି ଆତ୍ମ ପରିଚୟ ପ୍ରଦାନ କରି ଅଛନ୍ତି :—

"ଯା ଗୁରୁ ଷଡ଼ଣାସ୍ତ୍ର ଜୁହା । ଶିଖି ନୃସିଂହ ପୁଣ୍ୟଦେହା ।
ଯାହାର ସିଦ୍ଧ ନଳକୁଳ । ଯୋଗେ ବୁଜଲେ ଗଙ୍ଗାଜଳ
କ୍ଷତ୍ରିୟ ପଣେ ଉତ୍ତଗଣ । ମାରଣ କଲେ ରଣଭଣ ।
ତା ପରେ ଗଲେ ବୃନ୍ଦାବନ । ଗୟା ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ସ୍ଥାନ ।
ଦକ୍ଷିଣେ ଧର୍ମରୂପ କୂର୍ମ । ଦେଖିଲେ କରି ଦେହଶ୍ରମ ।
ସୁଲକ୍ଷଣ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଦେବ । ଶ୍ରୀରଙ୍ଗନାଥ ବାସୁଦେବ ।
ଶ୍ରୀରାମେଶ୍ୱର ବାମଦେବ । ରାଘବେଶ୍ୱରବନ୍ଧ ଠାବ ।
ଏ ସବୁ ନୟନରେ ହେଉ । କୌପୀନ କଲେ ଗୋଦାବରୀ ।
ଗରୁଙ୍କୁ ଦେଖି ପୁଣି ଦୃଗେ । ରହି ଗୋବିନ୍ଦ ଚକ୍ରବେଢ଼େ ।
ଭାବେ ଭେଟିଲେ ନିଜ ତନୁ । ଏ ଗୀତା କହେ ତାଙ୍କ ସୂନୁ ।
* * * *
ମୁକ୍ତଭେଶ୍ୱର ନାମେ ଖ୍ୟାତ । ମହାମହିମ ଉମାପତି ।
ତାଙ୍କ ଦକ୍ଷିଣ ଦିଗଭାଗେ । ଅମଲା ଋଷିକୁଲ୍ୟା ଲାଗେ ।
ବସଇ ଧରାକୋଟ ପୁରୀ । ମହି ତାହାର ଦଣ୍ଡଧାରୀ ।

ଜଣାଯାଏ ରାଜା ଜୟସିଂହ ଜଣେ ପ୍ରଧାନ ବୈଷ୍ଣବ ଥିଲେ, ସର୍ବଦା ତାହାଙ୍କ ରାଜସଭା କବି ପଣ୍ଡିତ ଓ ବ୍ରାହ୍ମଣ-ବୈଷ୍ଣବରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଥିଲା । ବିଶେଷତଃ ସେ ବୈଷ୍ଣବମାନଙ୍କୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆଦର କରୁଥିବାର ତାଙ୍କ ଲେଖାରୁ ଜଣାଯାଏ, ସେ ଏକସ୍ଥାନରେ କହି ଅଛନ୍ତି :—

କଣ୍ଠରେ ଥିବ ମୋ ତୁଳସୀ । ପିଇବ ଗଦାମ୍ବୁ କଳସି ।
କରୁଥିବ ମୁ ନାମ ଗାନ । ନ କରି ବୈଷ୍ଣବେ ଗୁମାନ ।
ଏହିରୂପେ ମୋ ତାପ ଦାଉ । ଯାଉ ଯା ବଳେ ଦାଉ ଦାଉ

ବୈଷ୍ଣବସମାଜରେ ଏ ରାଜକବିଙ୍କ ଯଶଃପ୍ରଭା ଲୁକ୍କାୟିତ ନ ଥିଲା, ସର୍ବସ୍ଥାନରୁ ବୈଷ୍ଣବମାନେ ଏହାଙ୍କ ପବିତ୍ର ସହ-ବାସ ଲାଭ କରିବା ସକାଶେ ଆଗମନ କରୁଥିଲେ । ଗଙ୍ଗା-ରାମନାମା ଜଣେ ଅଯୋଧ୍ୟାବାସୀ ବୈଷ୍ଣବଙ୍କ ନାମରେ ଅଙ୍କିତ ଏବଂ ନରହରି କବିଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ବିରଚିତ ଅଧ୍ୟାତ୍ମରାମା-ୟଣରେ ଲେଖା ଅଛି ।

ଧରାକୋଟର ଧରାପତି । କବି ପଣ୍ଡିତ ଶୁଦ୍ଧମତି ।
ଯେ ଜୟସିଂହ ନାମେ ଖ୍ୟାତ । ରାମଚରିତେ ଆସକତ ।
ଅଯୋଧ୍ୟାବାସୀ ଗଙ୍ଗାରାମ । ବୈଷ୍ଣବକୁଳେ ତାଙ୍କ ଜନ୍ମ ।
ତାହାଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ମିଳିଲେ । ଏମନ୍ତ ବଚନ ବୋଇଲେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିଶେଷତଃ ଗୋବିନ୍ଦଦାସ ନାମକ ଜଣେ ବୈଷ୍ଣବ ରାଜାଙ୍କର ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରିୟପାତ୍ର ଥିଲେ, ରାଜା ତାହାଙ୍କ ସହିତ ହରିଧ୍ୟାନ, ସଂକୀର୍ତ୍ତନ ଏବଂ ଧର୍ମଚର୍ଚ୍ଚା କରୁଥିଲେ, ସେ ଏଥି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଲେଖି ଅଛନ୍ତି ।

ଗୋବିନ୍ଦଦାସ ନାମେ ଏକ । ବୈଷ୍ଣବ ପରମ ରସିକ ।
ନୃତ୍ୟ ଲୁଣ୍ଠନ ଅଟ୍ଟହାସ । ଭାବ ସଙ୍କୋଚ ଅଶ୍ରୁରସ ।
ବକ୍ଷ ଉନ୍ନାର ସ୍ୱରଭଙ୍ଗ । ଏ ଆଦି ହୁଏ ଯାର ଅଙ୍ଗ ।
ବେନି ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ସଂକୀର୍ତ୍ତନ । ନିତି ଯାହାର ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ ।
ସେ ମହାପୁରୁଷ ବିଶେଷେ । ବିଜୟେ ଯେଣୁ ମୋର ଦେଶେ
ତେଣୁ ଉପେକ୍ଷି ଭବବ୍ୟଥା । ଭୁଞ୍ଜା କରଇ କୃଷ୍ଣକଥା ।

ରାଜକବି ଜୟସିଂହ ହୈୟଶ୍ରୀବୋପାସକ ଥିଲେ, ତାହାଙ୍କ ରଚିତ 'ହୈୟଶ୍ରୀବଣଡକ' ତାହାର ଜ୍ୱଳନ୍ତ ପ୍ରମାଣ 'ହୈୟଶ୍ରୀବଣଡକ' ସୁଲଳିତ ସଂସ୍କୃତଭାଷାରେ ରଚିତ ସେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଗ୍ରନ୍ଥାରମ୍ଭରେ ମଙ୍ଗଳାଚରଣ ସ୍ୱରୂପ ହୈୟଶ୍ରୀବଙ୍କୁ ପ୍ରାର୍ଥନା କରି ଅଛନ୍ତି । ଭଗବଦ୍‌ଗୀତାରେ ଲେଖା ଅଛି ।

ବନ୍ଦଇ ହୟଶ୍ରୀବରୂପ । ନିଗମବଚନ ଅଧିପ ।
କୁନ୍ଦ କମୁଦ ଚନ୍ଦ୍ରଜ୍ୟୋତି । ସୁତଳ ପାତାଳ ବସତି ।
ନମସ୍ତେ ପୁଣ୍ଡ୍ରାଳକବାସି । ଭଦ୍ରାସ୍ୱ ଖଣ୍ଡ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଶଶି ।

* * * *

ଲୋହିତ ତରଥ ସଦନ । ନମସ୍ତେ ତୁରଙ୍ଗବଦନ ।
ଶ୍ରୀହୟଶ୍ରୀବପାଦ ପୀଠ । ସେବ କଲି ଏ ଗୀତା ପାଠ ।

ରାଜା ଜୟସିଂହ କବି ଯେଉଁ ସବୁ ପୁସ୍ତକ ମାତୃଭାଷାରେ ରଚନା କରି ଅଛନ୍ତି ତାହାର ଗୋଟିଏ ତାଲିକା ଦେଇ ଅଛନ୍ତି, ତାଲିକାଟି ଏହି :—

ଏକା ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ରାମକଥା । ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଗୀତପୋଥା ।
ଆଦମାସର ଗୀତଖଣ୍ଡ । ଦ୍ରୋଣପର୍ବର ଭାଷାକାଣ୍ଡ ।
ନ୍ୟାୟ ଶାସ୍ତ୍ରର ଗୀତ କରି । ଗୀତାକୁ ଅଛି ଅନସରି ।

ବୋଧ ହୁଏ କବିଙ୍କର ଗ୍ରନ୍ଥଜ୍ଞାନ ପ୍ରଶଂସନୀୟ ଥିଲା । କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ-ବୃତ୍ତର ଆବିଷ୍କର୍ତ୍ତା ଜୟସିଂହ, କୃଷ୍ଣସିଂହ ଉକ୍ତ ବୃତ୍ତରେ ପ୍ରକାଣ୍ଡଗ୍ରନ୍ଥ ଲେଖି ଯାଇ ଥିବାରୁ ତାହା ସର୍ବସାଧାରଣରେ 'କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ ବୃତ୍ତ' ନାମରେ ଅଭିହିତ ହୋଇ ଅଛି । ମାତ୍ର ଯାଥାର୍ଥରେ କୃଷ୍ଣସିଂହ ଏ ବୃତ୍ତ ଆବିଷ୍କାର କରି ନାହାନ୍ତି । ଜୟସିଂହ ମହାଭାରତ ଅନୁବାଦ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରିଥିଲେ । ମାତ୍ର ଦ୍ରୋଣପର୍ବ ତାହାଙ୍କର ଅତି ପ୍ରିୟ ଥିବାରୁ ସେ ପ୍ରଥମେ ଦ୍ରୋଣପର୍ବ ଏହି ବୃତ୍ତରେ ଅନୁବାଦ କରିଥିଲେ । ମାତ୍ର କୌଣସି କାରଣରୁ ସେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପର୍ବଗୁଡ଼ିକ ଅନୁବାଦ କରି ନାହାନ୍ତି । ଜୟସିଂହଙ୍କ ପରେ କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ ଅନୁବାଦ କଲେ, ମାତ୍ର ଜ୍ୟେଷ୍ଠତାତ ଅନୁବାଦ କରି ଥିବାରୁ ସେ ଦ୍ରୋଣପର୍ବ ଛାଡ଼ା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପର୍ବମାନ ଅନୁବାଦ କଲେ, ମାତ୍ର ନିଜ କୃତ ମହାଭାରତ ଅସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ରହିଲା ବୋଲି ସର୍ବ ଶେଷରେ ପୁନର୍ବାର ଦ୍ରୋଣପର୍ବ ଅନୁବାଦ କଲେ, ଏଥି ସମ୍ବନ୍ଧରେ କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତରେ ଲେଖା ଅଛି :—

ଜୟସିଂହ ରାଜା ମୋହର ଜ୍ୟେଷ୍ଠତାତ ।
କରିଥିଲେ ପୂର୍ବେ ସେ ଦ୍ରୋଣପର୍ବ ଗୀତ ।
ଏହା ଜାଣି ଆଦିପର୍ବ୍ବ ହରିବଂଶ ।
ଯାଏ ଗୀତ କରି କଲି ମୁହିଁ ଶେଷ ।
ଦ୍ରୋଣପର୍ବ ଗୀତକୁ ନ ବୋଲିବି ଗୀତେ ।
ବୋଲିଛନ୍ତି ଜ୍ୟେଷ୍ଠପିତା ଭାବି ଚିତ୍ତେ ।
ଲକ୍ଷେ ଗ୍ରନ୍ଥ ପୂର୍ଣ୍ଣ ନ ହେଲା ବୋଲି କରି ।
ମୋ ମନେ କରି ପ୍ରିୟଜନଙ୍କୁ ପଗରି ।
ସବୁରି ସନମତେ ଭାରତଗୀତ ସାନ୍ତେ ।
ଦ୍ରୋଣପର୍ବ ଗୀତ ମୁ ବର୍ଣ୍ଣିଲି ଜାଣ ଗୀତେ ।

ରାଜା ଜୟସିଂହଙ୍କ ପୁସ୍ତକମାନଙ୍କର ଭାଷା ଯେପରି ଆଡମ୍ବରଶୂନ୍ୟ ସେପରି ଆଡମ୍ବର ପୂର୍ଣ୍ଣ । ତାହାଙ୍କ ଭାଷା ବିଶୁଦ୍ଧ, ସୁଲଳିତ, ପ୍ରାଞ୍ଜଳ, ଉଦାହରଣ ଦେଖନ୍ତୁ :—

ଶୁଣିଣ ନୃପତି ଉଦନ୍ତ । ବୋଇଲେ ଗାଲିବଙ୍କ ସୁତ ।
ପାଣ୍ଡବ ସୈନ୍ୟେ ବ୍ୟୁହ ଗ୍ରହି । ତୋ ଜ୍ୟେଷ୍ଠନାନ କୁରୁସାଇ
ଦ୍ରୋଣଆଚାର୍ଯ୍ୟ ପାଶେ ଗଲା । ରାଜନ ଏମନ୍ତ କହିଲା ।
ଦେଖ ହେ କୁରୁ ପାଣ୍ଡୁସେନା । ଅତି ମହତ ଅଗଣନା ।
ତୁମ୍ଭର ଶିଷ୍ୟ ବୁଦ୍ଧିମନ୍ତ । ବ୍ୟୁହ କରିଛି ପାରଗତ ।

* * * *

ଜୟ ତମାଳଦଳ କଳା । ଜୟ ପଙ୍କଜ ଚକାଡୋଳା ।
ଜୟ କମଳାପ୍ରାଣବନ୍ଧୁ । ଜୟ କରୁଣାଜଳସିନ୍ଧୁ ।
ଜୟ ରଥାଙ୍ଗ କମ୍ବୁହାତ । ଜୟ ସୁନ୍ଦର ଜଗନ୍ନାଥ ।
ଜୟ ବଚନଅଧିପତି । କୁନ୍ଦ କମୁଦ ଚନ୍ଦ୍ରଜ୍ୟୋତି ।
ଜୟ ତୁ ପୁଣ୍ଡ୍ରାଳକବାସୀ । ଭଦ୍ରାସ୍ୱ ଖଣ୍ଡ ପୂର୍ଣ୍ଣଶଶି ।
କଳପବୃକ୍ଷମୂଳବାସୀ । ଭକତଜନ ପ୍ରେମରାଶି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ମହାମହିମ ମହାଭୁଜ । ଜୟ ଦେବାସୁରଦେବରାଜ ।
ନୀଳକନ୍ଦରବାସୀ ହର । ଜୟ ଭୁ ଗର୍ଣ୍ଣ ଗିରିହାରୀ ।
ଜୟ ଭୁ ଦାରୁବ୍ରହ୍ମରୂପ । ଜୟ ଜଗତଜନବାପ ।
ଜୟ ଭୁ ବାଞ୍ଛାକଳ୍ପତରୁ । ଜୟ ଶରଣମହାମେରୁ ।

* * * *

ରଖ ହୋ କଦମ୍ବମାଳିଆ । ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ କଜ୍ଜ୍ୱଳକାଳିଆ ।
ଚଳଚପୀତ ଦୁକୁଳିଆ । କୁଣ୍ଡଳୀ-ଜାଳନୀକୁଳିଆ ।
ସୁନ୍ଦର କଦମ୍ବମୂଳିଆ । ମୟୂର ଶୀଖଣ୍ଡଚୂଳିଆ ।

ରାଜା ଜୟସିଂହ ସଂସ୍କୃତରେ କେତେକଟିଏ ଅନ୍ୟାଷ-ଦେଶ ଶ୍ଳୋକ ଆଉ ଓଡ଼ିଆରେ ଅନେକ ଭକ୍ତିରସୋଦ୍ଦୀପକ ସଙ୍ଗୀତ ରଚନା କରି ଅଛନ୍ତି । ସଂସ୍କୃତଭାଷାରେ ସେ କି କି ଗ୍ରନ୍ଥ ଲେଖି ଅଛନ୍ତି ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାହା ଜାଣିବାର ସୁବିଧା ହୋଇନାହିଁ । ଭବିଷ୍ୟତକୁ ଜାଣିବାର ବାସନା ରହିଲା ।

ଉତ୍ତର ରାମଚରିତ ।

(ପୂର୍ବାନୁବୃତ୍ତି)

ସକରୁଣ ଔତ୍ସୁକ୍ୟସହ ପୁଷ୍ପଚୟନବ୍ୟଗ୍ରା ସୀତାଙ୍କର ପ୍ରବେଶ ।

ସୀତା—କି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ! ପ୍ରିୟସଖୀ ବାସନ୍ତୀଙ୍କର ଭୁଣ୍ଡ ଶୁଭୁଚି !

ନେପଥ୍ୟେ ।

ସୀତା ଦେବୀ ନିଜ ହସ୍ତେ ଶଙ୍କରୀ ପଞ୍ଚବେ
ଭୋଳି ଯତ୍ନେ ଗୋଉଥିଲେ ଯେ କର କରଭେ,

ସୀତା—ତାର କଣ ହେଲା ?

ପୁନର୍ବାର ନେପଥ୍ୟେ ।

ଜୀବନ୍ତେ ସେ ବଧୂ ସଙ୍ଗେ ରଙ୍ଗେ ନଦୀଜଳେ
ଚୁମ୍ବଦନ୍ତାବଳି ତାକୁ ଅଙ୍କମିଛି ବଳେ ।

ସୀତା—(ବ୍ୟସ୍ତ ଭାବରେ କେତେକ ପହଣ ଯାଇ) ନାଥ ! ରକ୍ଷା-କର, ମୋର ସେ ଧୁଅଟିକୁ ରକ୍ଷାକର । (କ୍ଷଣେ ଚିନ୍ତା କରି) ହା ଧିକ୍ ! ପଞ୍ଚବଟୀ-ଦର୍ଶନରେ ସେଇ ଚିର ପରିଚିତ ଅକ୍ଷର ଗୁଡ଼ିକ ଏ ଅଭାଗିନୀର ଭୁଣ୍ଡକୁ ବାହାରୁଚି । ହା ନାଥ !

(ମୂର୍ଚ୍ଛା)

ତମସା—(ପ୍ରବେଶ କରି) ବତ୍ସେ ଜାନକି ! ଅଣ୍ଟସ୍ତ ହୁଅ ।

ନେପଥ୍ୟେ ।

ହେ ରାମାନୁଜ, ଏହିଠାରେ ଥାଅ ।

ସୀତା—(ଭୟ ଓ ହର୍ଷରେ କମ୍ପିତା) ଆହା ! ସଜଳ ମେଘ-ଧ୍ୱନି ପରି ଗମ୍ଭୀରବାଣୀ କୋଉଠାରୁ ଅମୃତ ? ବାକ୍ୟ ଗୁଡ଼ିକ କର୍ଣ୍ଣରେ ପ୍ରବେଶ କରି ଏ ଅଭାଗିନୀକି ଯେପରି ଜୀବଦାନ କରୁଚି ।

ତମସା—(ସସ୍ନେହେ ଓ ସାନୁନୟେ) ବତ୍ସେ !

ମୟୂର ଡାକିତ ଯଥା ମେଘଗରଜନେ,
କା ଅସ୍ଫୁଟ ସ୍ୱରେ ହେଲ ଉତ୍ସୁକା ତେସନେ ?

ସୀତା—ଭଗବତି ! ଅସ୍ଫୁଟ ସ୍ୱର ବୋଲି କଣ କହୁଚନ୍ତି । ମୁଁ ତ ସ୍ୱର ଶୁଣି ବୁଝି ପାରୁଚି ଯେ ଅର୍ଯ୍ୟ-ପୁତ୍ର କଥା କହୁଚନ୍ତି ।

ତମସା—ମୁଁ ଶୁଣିଚି ଯେ ଜଣେ ଶୂଦ୍ର ତପସ୍ୱୀଙ୍କ ଦଣ୍ଡ ଦେବାପାଇଁ ଲକ୍ଷ୍ମଣକୁ କଣୀୟ ନୃପତି ଏଇ ଜନସ୍ଥାନକୁ ଆସିଚନ୍ତି ।

ସୀତା—ଏ ବଡ଼ ଭାଗ୍ୟର କଥା ଯେ, ସେ ରାଜାଙ୍କର ରାଜ-ଧର୍ମ ପାଳନରେ କିଛି ତ୍ରୁଟି ନାହିଁ ।

ନେପଥ୍ୟେ ।

ଯହିଁ ଦ୍ରୁମନିକର ମୃଗ ନିକର,
ହୋଇଥିଲେ ସକଳେ ବନ୍ଧୁ ମୋହର ।
ପ୍ରିୟା ସଙ୍ଗରେ ଯହିଁ ବହୁ ଦିବସ
ଭୁଞ୍ଜିଲି ପ୍ରଣୟର ଅମୃତ ରସ ।
ଏହି ସେହି ଗୋଦାବରୀ ନଦୀ ନିକଟ
ଝର-ଝରର-ପୂର୍ଣ୍ଣ ପର୍ବତ-ତଟ ।

ସୀତା—(ଅନାଇ) ଏ କଣ ସତେତ ଅର୍ଯ୍ୟପୁତ୍ର ! ଆହା ତାଙ୍କର ଶରୀର କିପରି କୃଶ ହୋଇ ଯାଇଚି ! ମୁଖ ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ପରି କିପରି ମଳିନ ଦିଶୁଚି ! କେବଳ ତାଙ୍କର ସୌମ୍ୟ ଗମ୍ଭୀର ଆକାର ଓ ପୂର୍ବବତ୍ ଯାହା ଚିହ୍ନି ହେଉଚି । ତାଙ୍କ ଅବସ୍ଥା ଦେଖି ମୋ ମନ ବଡ଼ ଅଧୈର୍ଯ୍ୟ ହେଉଚି । (ଏହା କହି ତମସାଙ୍କୁ ଆଲିଙ୍ଗନ କରି ମୂର୍ଚ୍ଛା) ।

ତମସା—ବତ୍ସେ ! ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧର । ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧର !

Digitized by srujanika@gmail.com

ନେପଥ୍ୟେ ।

ଏହି ପଞ୍ଚବଟୀ ଦର୍ଶନରେ—
ଅନ୍ତରେ ଗୁପ୍ତ ଯେଉଁ ବ୍ରହ୍ମଶପନଳ
ଜଳିବ ଯାହା ଅଜ ପ୍ରନଣ୍ଡୋଜ୍ଜ୍ୱଳ,
ସୁଦ୍ଧରୁ ମୋହ ତାର ଧୂମ ସମାନ
ଅଛନ୍ତି ବରୁ ଅଛ ମୋହର ପ୍ରାଣ ।

ହା ପ୍ରିୟେ !

ତମସା—(ସ୍ୱଗତ) ଗୁରୁଜନମାନେ ଯାହା ଆଶଙ୍କା କରୁ-ଥିଲେ ସେଇଟା ଘଟିଲା ।

ସୀତା—ହାୟ ହାୟ ! ଏ କଥା କିପରି କହୁଚନ୍ତି ?

ନେପଥ୍ୟେ ।

ଦଣ୍ଡକାରଣ୍ୟ ପ୍ରିୟସଖି ଜାନକି ! (ମୂର୍ଚ୍ଛା)

ସୀତା—ହା ଧିକ୍ ! ହା ଧିକ୍ ! ଏଇ ଅଭାଗିନୀକି ସ୍ମରଣ କରି ଆର୍ଯ୍ୟପୁତ୍ର ନୟନ-କମଳ ମୁଦି ଦେଇ ମୂର୍ଚ୍ଛିତ ହେଲେ ! ଅହା କିପରି ହତାଶ ଓ ଅସମ୍ଭାଳ ହୋଇ ତଳେ ପଡ଼ିଲେ ! ଦେବ ତମସେ ! ରକ୍ଷାକର ! ଆର୍ଯ୍ୟପୁତ୍ରଙ୍କୁ ବଞ୍ଚାଅ ।

(ଏହା କହି ତମସାଙ୍କ ପଦତଳେ ପଡ଼ିଲା)

ତମସା— ବଞ୍ଚାଅ ନରେଶ ଅଜ ତୁମେ ଗୋ କଲ୍ୟାଣି
ପ୍ରାଣପ୍ରଦ ପ୍ରିୟସ୍ପର୍ଶ ତବ ସଦ୍ୟାଣି ।

ସୀତା—ଯାହା ହେବାର ହଉ, ଭଗବତୀ ଯେପରି କହୁଚନ୍ତି ।

(ବ୍ୟାକୁଳଭାବରେ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

(ତଦନନ୍ତର ସାଞ୍ଜନୟନା ସୀତାଙ୍କର ସ୍ପର୍ଶରେ ଚେତନାପ୍ରାପ୍ତ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ପ୍ରବେଶ)

ସୀତା— (ହର୍ଷଭରେ ସ୍ୱଗତ) ତ୍ରୈଲୋକ୍ୟନାଥଙ୍କର ପ୍ରାଣ ପୁଣି ଫେରି ଆସିଲା ପରି ବୋଧ ହଉଚି ।

ରାମ—ଅହା, ଏ କି ଚମତ୍କାର !

ନନ୍ଦନ ବନର ଚନ୍ଦନ ପଲ୍ଲବ
ରସ କି ପଡ଼ୁଛି ଝରି
ସୁଧା-କର-କର ନିକରୁ ନିର୍ଗତ
ସୁଧା କି ପଡ଼ୁଛି କ୍ଷରି ?
ମୃତସଂଜୀବନ ମହୌଷଧି-ରସ
କେ ଦେଉଛି ଢାଳି ହୃଦେ
ଦଗ୍ଧ ପ୍ରାଣ ମୋର ହେଉଛି ଶୀତଳ
ପରିତୃପ୍ତ ମହାମୋଦେ ।
ଚିର ପରିଚିତ ଏ ସ୍ନେହ ପରଶ
ସଂଜୀବନ ସମ୍ମୋହନ,
ସନ୍ତ୍ରାସ-ମୋହରୁ ବଞ୍ଚାଇ ଏ ପ୍ରାଣ
ହର୍ଷ-ମୋହେ ହରେ ମନ ।

ଷାଡ଼ା—(ସଭୟେ ଅନ୍ତରାଳକୁ ଚାଲି ଯାଇ) ଏତେବେଳେ ଏତିକି ମୋର ବହୁତ ।

ରାମ—(ଉଠି ବସି) ସତେ କି ମୁଁ ପ୍ରେମମୟୀ ସୀତା ଦେବୀଙ୍କି ପାଇଅଛି ?

ସୀତା—ହା ଧିକ୍ ! ହା ଧିକ୍ ! କ'ଣ କରିବି ! ଆର୍ଯ୍ୟପୁତ୍ର ମୋତେ ଖୋଜିବେ ପରି ?

ରାମ—ହଉ ! ଥରେ ଦେଖେଁ ।

ସୀତା—ଭଗବତି ତମସେ ! ଆସ ଏଠାରୁ ଚାଲିଯିବା । ମୁଁ ତାଙ୍କ ଅନୁମତି ବିନା ଅସିଚି, ମୋତେ ଦେଖିଲେ କାଳେ କୋପ କରିବେ ?

ତମସା—ଅୟି ବତ୍ସେ ! ଭାଗୀରଥୀ ଦେବୀଙ୍କର ପ୍ରସାଦରୁ, ତୁମେ ବନଦେବତାଙ୍କର ସୁଦ୍ଧା ଅଦୃଶ୍ୟ ।

ସୀତା—ହଁ ହଁ ମନେ ପଡ଼ିଲା !

ରାମ—ପ୍ରିୟେ ଜାନକି !

ସୀତା—(ସ୍ୱଗତ) ଯେଉଁ ବୃତ୍ତାନ୍ତ ଘଟି ଯାଇଅଛି ତହିଁ ଉତ୍ତାରେ ଏପରି ପ୍ରିୟବଚନ କିପରି ମୁଖରୁ ବାହାରୁଚି ? (ସାଶ୍ରୁନେତ୍ରେ) ଆଉ ମୋ ହୃଦୟ କଣ ଏପରି କଠୋର ଯେ ଜନ୍ମାନ୍ତରରେ ସୁଦ୍ଧା ଯାହାଙ୍କର ଦର୍ଶନ ମୋର ଏକାନ୍ତ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ, ମୋର ସେହି ପ୍ରାଣ ନାଥ ଏହି ଅଭାଗିନୀକି ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ସ୍ନେହରେ ଏପରି କହୁଚନ୍ତି ମୁଁ ପୁଣି ତାଙ୍କ ଉପରେ କୋପ କରିବାକୁ ବସିଚି ! ମୁଁ ତାଙ୍କ ହୃଦୟ ଜାଣେ, ସେ ବି ମୋ ହୃଦୟ ଜାଣନ୍ତି ।

ରାମ—(ଚାରି ଅଡ଼କୁ ଅବାକ [illegible]ରେ) ହାୟ ଏଠାରେ କେହି ନାହିଁ !

ସୀତା—ଦେବ ତମସେ ! ମୋତେ ଅକାରଣରେ ତ୍ୟାଗ କରିଥିଲେହେଁ ଯାଙ୍କୁ ଦେଖି ମୋ ହୃଦୟ କଣ ହେଉଚି କିଛି ଜାଣି ପାରୁ ନାହିଁ ।

ତମସା—ବତ୍ସେ ମୁଁ ଜାଣେ, ଜାଣେ ।

ଯୋର ନିରାଶା ଯୋଗୁଁ ଉଦାସ ଅତି,
ଦାରୁଣ ବ୍ୟବହାରେ ବ୍ୟଥିତ ମତି ।
ଦୀର୍ଘ ବିରହ ଅନ୍ତେ ନାଥେ-ସହସା
ଦେଖିଣ ବତ୍ସେ ହୋଇଅଛ ବିବଶା ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ପୁଣି ପ୍ରାଣନାଥଙ୍କ ପ୍ରେମ ଉଚ୍ଛ୍ୱାସ
ଦେଖି ହୃଦୟେ ଲଭୁ-ପଛ ପରିଯାସ ।
ତାଙ୍କ ଦୁଃଖ ବିଳାପ ଶୁଣି ଥିବର
ପ୍ରେମେ ଯାଉଛି ଦ୍ରବ ହୃଦ ତୁମ୍ଭର ।

ରାମ—ଦେବି !

ମୁହିଁମନ୍ତ ନିଦର୍ଶନ ଭବ ପ୍ରସାଦର
ସ୍ନେହେ ଅର୍ଦ୍ଧ ସ୍ପର୍ଶୀତଳ ପରଶ ତୁମ୍ଭର ।
ଅଦ୍ୟାପି ଅନନ୍ତେ ମୁଁ ବିସ୍ମୃତ ହେଉଛି ଏ ପ୍ରାଣ
ଜନ୍ମ ବିସ୍ମାମସ୍ମି । ଦାନ୍ତ ବଳ ମୋ ପ୍ରସ୍ଥାନ ।

ସୀତା—ଅପାର ସ୍ନେହପୂର୍ଣ୍ଣ, ଆନନ୍ଦସୁଧାବର୍ଷୀ, ଆର୍ଯ୍ୟ-ପୁତ୍ରଙ୍କର କଥାଗୁଡ଼ିକ ଶୁଣି ନିଷ୍କାରଣ ପରିତ୍ୟାଗର ଦୁଃଖବେଦନାରେ ବ୍ୟଥିତହୃଦୟା ହୋଇ ସୁଦ୍ଧା ମୋ ଜନ୍ମକୁ ସାର୍ଥକ ମଣୁଚି ।

ରାମ—ଅଥବା ପ୍ରିୟତମା ଏଠାକୁ କାହିଁ ଆସିବେ ? ଏ କେବଳ ମୋର ଭାବନାଜନିତ ଭ୍ରମ ।

ନେପଥ୍ୟେ

ଘୋର ପ୍ରମାଦ ଉପସ୍ଥିତ ।

ସୀତା ଦେବୀ ନିଜହସ୍ତେ ଶଙ୍କା-ପଙ୍କରେ
ତୋଳି ଯତ୍ନେ ଶୋଇଥିଲେ ଯେ ବର ବରରେ,

ରାମ—(କରୁଣାଯୁକ୍ତ ଉତ୍କଣ୍ଠାରେ) ସେ କର କରଭର କ'ଣ ହେଲା ?

ପୁଣି ନେପଥ୍ୟେ

କ୍ରୀଡ଼ନ୍ତେ ସେ ବଧୂ ସଙ୍ଗେ ରଙ୍ଗେ ନଦୀଜଳେ
ରୁଷ୍ଟ ଦନ୍ତାବଳ ତାକୁ ଅବମିଛି ବଳେ ।

ସୀତା—ହାୟ ହାୟ ! ଏତେବେଳେ କିଏ ତାକୁ ରକ୍ଷା କରିବ ?

ରାମ—କାହିଁ ସେ ଦୁରାତ୍ମା, ଯେ ପ୍ରିୟାଙ୍କର ପୁତ୍ରକୁ ଆକ୍ରମଣ କରିଛି ? (ଉତ୍ଥାନ)

ବାସନ୍ତୀ—(ପ୍ରବେଶ କରି) ଏ କଣ ଦେବ ରଘୁନନ୍ଦନ ରାମଭଦ୍ର ?

ସୀତା—ମୋର ପ୍ରିୟସଖୀ ବାସନ୍ତୀ କି ?

ବାସନ୍ତୀ—ଦେବଙ୍କର ଜୟ ହେଉ !

ରାମ—ଦେବୀଙ୍କର ପ୍ରିୟସଖୀ ବାସନ୍ତୀ କି !

ବାସନ୍ତୀ—ଦେବ ! ଶୀଘ୍ରେ ବିଜେ କରନ୍ତୁ । ଏଠାରୁ ଜଟାୟୁଶିଖରର ଦକ୍ଷିଣରେ ଥିବା ସୀତାତୀର୍ଥ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯାଇ ସେହିବାଟେ ଗୋଦାବରୀକ ଅବତରଣ କରି ଦେବୀଙ୍କର ପୁତ୍ରକୁ ରକ୍ଷା କରନ୍ତୁ ।

ସୀତା—ହା ତାତ ଜଟାୟୋ ! ତୁମ୍ଭ ବିନା ଜନସ୍ଥାନ ଶୂନ୍ୟ ହୋଇଯାଉଛି ।

ରାମ—ଅହା ଏ କଥାଟିଭିକ ଏକାନ୍ତ ମର୍ମଭେଦୀ ।

ବାସନ୍ତୀ—ମହାରାଜ ! ଏଇବାଟେ ଆସନ୍ତୁ ।

ସୀତା—ଭଗବତି ତମସେ ! ସତେ କଣ ମୋତେ ବନ-ଦେବତା ବି ଦେଖି ପାରୁ ନାହାନ୍ତି ?

ତମସା—ସମସ୍ତ ଦେବତାଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ଭାଗୀରଥୀ ଦେବୀଙ୍କ ପ୍ରଭାବ ଅଧିକ । ତୁମେ କାହାଙ୍କ ଭୟ କରୁଚ ?

ସୀତା—ତେବେ ଚାଲନ୍ତୁ ତାଙ୍କ ପଛେ ପଛେ ଯିବା ।

ରାମ—(ପରିକ୍ରମଣ କରି) ଭଗବତି ଗୋଦାବରି ! ନମସ୍ତେ ।

ବାସନ୍ତୀ—(ନଦୀ ଅଭିମୁଖ ଅନାଇ) ଦେବ ! ଦେଖନ୍ତୁ । ଦେବୀଙ୍କ ପୁତ୍ରକ ବିଜୟୀ ହୋଇ ବଧୂ ସହିତ ଆସୁଅଛି ।

ରାମ—ସେ ବିଜୟୀ ଏବଂ ଦୀର୍ଘାୟୁ ହେଉ ।

ସୀତା—କି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ! ଯେ ଏତେବଡ ହୋଇଗଲାଣି !

ରାମ—ଦେବି ! କି ସୌଭାଗ୍ୟ !

ମୃଣାଳ ପଲ୍ଲବ ସମ କୋମଳଦନ୍ତରେ
ଲବଲୀ ପଲ୍ଲବ ଭବ ବର୍ଣ୍ଣ ସ୍ନେହ ଭରେ
ନେଉଥିଲା ଦାଟି ଦେବ । ଯେ ବର ବରରେ
ସେହି ଭବ ପୁତ୍ର ମତ୍ତ-ମାତଙ୍ଗ-ଗରବ
ଗର୍ବ ଅବହେଳେ ଏବେ ତରୁଣ ବୟସେ
ବିଜ୍ଞାନ-ଭାଜନ ହୋଇଅଛି ମହାଯଶେ ।

ସୀତା—ଏବେ ସେ ଦୀର୍ଘାୟୁ ହୋଇ ବଧୂଠାରୁ ସର୍ବଦା ଅବିଯୁକ୍ତ ଥାଉ ।

ରାମ—ସଖି ବାସନ୍ତି ! ଦେଖ କରୁଛି ପ୍ରିୟାର ମନୋରଞ୍ଜନ କରିବା ବିଷୟରେ କିପରି ଚାତୁର୍ଯ୍ୟ ଶିଖିଅଛି ।

କ୍ରୀଡାରେ ଉପାଡ ମୃଣାଳ ହାତେ ଖଣ୍ଡେ ଖଣ୍ଡେ ଦେଇ ବଧୂର ତୁଣ୍ଡେ
ପଦ୍ମଗନ୍ଧି ଜଳ ଗଣ୍ଡୁଷ ସୁଖେ ଦେଉଅଛି ପ୍ରେମେ କାନ୍ତାର ମୁଖେ
ପୁଣି ଶୁଣ୍ଡେ ଜଳଧାରା ବରଷି ପ୍ରିୟା ଦେହସିକ୍ତ କରି ସୁରସୀ
ସୁଶୀତଳ ଜଳିକା-ପଦ୍ମ ତା ଶିରେ ଜଳରୂପେ ଅହା ଧରୁଛି ଧୀରେ ।

ସୀତା—ଭଗବତି ତମସେ ! ଯେତେ ଏତେବଡ ହୋଇଗଲାଣି, ଏତେ କେଲକ୍ଷ କୁଣ ଲବ କିପରି ହେଲେଣି, କିଛି ଜାଣି ପାରିଲି ନାହିଁ

ତମସା—ଏ ଯେପରି ବଡ ହୋଇଗଲାଣି, ସେ ଦୁହେଁ ସେହିପରି ହେବେଣି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ସୀତା—ମୁଁ ଏପରି ମନ୍ଦଭାଗିନୀ ଯେ କେବଳ ପତି-ବିରହ ଦୁଃଖ ନୁହେଁ, ପୁଣି ବିରହ ଦୁଃଖ ବି, ମୋତେ ସହ୍ୟ-ବାକୁ ହେଉଛି ।

ତମସା—ବତ୍ସେ ! ଯାହା ଘଟିବାର ତାହା ଘଟିଛି । ଦୈବ ବିଧାନକୁ କିଏ ଲଙ୍ଘିବ ?

ସୀତା—ମୋର ସ୍ପୃହା ହେବା ବୃଥା । ଅହା ପ୍ରାଣନାଥ ଅଦ୍ୟାପି ସେମାନଙ୍କର କୋମଳ ଧବଳଦନ୍ତ ପଂକ୍ତି-ଶୋଭିତ ଶୁଭ୍ର ସୁନ୍ଦର ମୁଖପଦ୍ମ ତୁମ୍ଭେ ନାହିଁ । ସେମାନଙ୍କର ମଧୁର ହସ ଦେଖିଲେ ନାହିଁ, ତାଙ୍କ ଦନ୍ତେଷ୍ଟି ମଧୁର କଥା ଶୁଣିଲେ ନାହିଁ ।

ତମସା—ପ୍ରଭୁଙ୍କ ପ୍ରସାଦରେ ସେଇତା ଘଟୁ ।

ସୀତା—ଦେବ ! ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ସ୍ମରଣ କରନ୍ତେ ମୋ ଉଚ୍ଛ୍ୱସିତ ସ୍ତନରୁ କ୍ଷୀର ସ୍ରବ ପଡୁଛି, ଅଉ, ସେମାନଙ୍କ ପିତା ନିକଟରେ ଥିବାରୁ ମନେ ହଉଛି ଯେପରି ମୁଁ ପୁଣି କ୍ଷଣକାଳ ସଂସାରିଣୀ ହୋଇଅଛି ।

ତମସା—ସନ୍ତାନ ପତି ପତ୍ନୀଙ୍କ ସ୍ନେହର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପରିଣାମ ଓ ପିତାମାତାଙ୍କ ଅନ୍ତଃକରଣର ପୁଣ୍ୟବନ୍ଧନ ।

ପତି ପତ୍ନୀ-ହୃଦୟର ପ୍ରଣୟ ବନ୍ଧନେ
ଅପତ୍ୟ ଅନନଶକ୍ତି ବିଦିତ ଭୁବନେ

ବାସନ୍ତୀ—ଦେବ ! ଦେଖନ୍ତୁ ।

ବିଦମ୍ବ ବୃକ୍ଷେ ବସି କାନ୍ତା ସଙ୍ଗତେ
ହରଷମୟ ନୃତ୍ୟ ଉତ୍ସବ-ଅନ୍ତେ,
ତରୁର ମଣିମୟ ମୁକୁଟ ସର
ଚଞ୍ଚଳ ଚଞ୍ଚୁ ଚ୍ଛନ୍ନ ବସ୍ତ୍ରାର କର
ସୀତା-ପାଳିତ ବେଳା ଅଙ୍ଗନ-ଭିତରେ
କରଇ ବେଳା ଧ୍ୱନି ତରୁ-ଶିଖରେ ।

ସୀତା—(ସାଶ୍ରୁଲୋଚନେ ଦୌଡୁବଭରେ) ହଁ; ଏ ମୋର ସେଇ ମୟୂରଟୀ ।

ରାମ—ବତ୍ସ, ତିରକାଳ ଏହିପରି ଆମୋଦ କରୁଥାଅ ।

ସୀତା—ସେଇତା ହେଉ ।

ରାମ— ଜୋଳାକୁ ବୁଲାଇ ହରଷେ ନେତ୍ର-ପକ୍ଷ ଉଦରେ
ଭୁଲୁନ୍ତୁ ନଗ୍ନ ସ୍ୱପ୍ନେ ଜର-ଜାଳ ସଙ୍ଗରେ
ନଗ୍ନ ଥିଲେ ସେ ବୈଦେହୀ ତୋତେ ବେଗେ ଅଦରେ
ଭେଣ୍ଟ ତୋତେ ସତ ପ୍ରାୟେ ମଁ ଦେହଭରେ ସମରେ ।

କି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ! ପକ୍ଷୀମାନେ ସୁଦ୍ଧା ପରସ୍ପରକୁ ପାସୋରନ୍ତି ନାହିଁ ।

ଯେଉଁ ହୃଦୟେ ପ୍ରିୟା ଥିଲେ ବିରାଜ
ସ୍ମୃତି ତ ଏବେ ଭାର ହୋଇଛି ତାହା ।

ସୀତା—(ସାଶ୍ରୁନେତ୍ରେ) ଅହା ସେତ ଠିକ୍ ଚନ୍ଦ୍ରିଚନ୍ଦ୍ର ।

ରାମ— ସ୍ୱପନ ପ୍ରାୟେ ତାକୁ ମଣି ଅଦରେ
ତଥ୍ୟ ପରେ ବସଇ ପ୍ରମୋଦ ଭରେ ।

ବାସନ୍ତୀ—ଦେବ ! ଏଠାରେ କ୍ଷଣେ ବସନ୍ତୁ ।

ଏ ସେହି କଦଳୀ ବନ ଯହିଁ ଶିଳା ପରେ
କାନ୍ତା ସଙ୍ଗେ ଶୋଉଥିଲ ପ୍ରସୁପ୍ତ ଅନ୍ତରେ ।
ଦେଉଥିଲେ ସୀତା ଏଥି ତୃଣ ମୃଗ ଦଳେ
ଭେଣ୍ଟ ମୃଗେ ନ ଛାଡନ୍ତି ଏ ନିଭୃତ ସ୍ଥଳେ ।

ରାମ—ଏ ସ୍ଥଳ ଦେଖିଲା ବେଳକୁ ମୋ ହୃଦୟ ଭାଙ୍ଗି ପଡୁଛି (ସେବନ ପୂର୍ବକ ଅନ୍ୟତ୍ର ଗମନ)

ସୀତା—ସଖି ବାସନ୍ତୀ । ଏ କଣ କଲ ! କାହିଁକି ଏ ସବୁ ଦେଖାଉଛ ? ହାୟ ! ଏ ସେହି ଅରଣ୍ୟପୁଞ୍ଜ, ଏଇ ସେହି ପଞ୍ଚବଟୀ ବନ, ଏଇ ସେଇ ବାସନ୍ତୀ, ଏଇ ସେଇ ଚିରପରିଚିତ ପ୍ରେମାଳାପ-ସାକ୍ଷୀ ଗୋଦାବରୀ-ତଟ-କାନନ, ଏଇ ସେଇ ସନ୍ତାନ-ତୁଲ୍ୟ ,ମୃଗ ପକ୍ଷୀ ତରୁଲତା, ଆଉ ସେଇ ମୁଁ, କିନ୍ତୁ ମୁଁ ଏତେ ଅଭାଗିନୀ ଯେ ଏଇ ସବୁ ଯାହା ମୁ ଦେଖୁଛି ତାହା ମୋ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ନ ଥିଲା ପରି । ହାୟ ! ସଂସାରର କି ପରିବର୍ତ୍ତନ !

ବାସନ୍ତୀ—ସଖି ସୀତେ ! ରାମଙ୍କର ଏ ଅବସ୍ଥା କଣ ଦେଖୁ ନାହିଁ ?

ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗ ତାଙ୍କର କୁବଳୟ-ଦଳ-
ପ୍ରାୟେ ପ୍ରିୟ ଦରଶନ
ଯାହା ଦେଖି ସଦା ନବ ନବୋତ୍ସାହ
ଲଭୁଥିଲ ଅନୁକ୍ଷଣ ।
ଏବେ ସେ ବରାଙ୍ଗ ଶୋକେ ମ୍ଳାନ କ୍ଷୀଣ
ଦେହ ବିକଳ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ।
ସେହି ରାମ ଏହି ଚିହ୍ନିବା କଠିନ
ତଥାପି ନୟନ ପ୍ରିୟ ।

ସୀତା—ସଖି ! ମୁଁ ଦେଖୁଛି, ଦେଖୁଛି—

Digitized by srujanika@gmail.com

ତମସା—ବତ୍ସେ ! ପ୍ରିୟତମଙ୍କ ଦର୍ଶନ ତୁମ ଭାଗ୍ୟରେ ସର୍ବଦା ଘଟୁ ।

ସୀତା—ହା ଦୈବ ! ଏ ମୋତେ ଶତ ରହୁବେ, ମୁଁ ଯାଙ୍କୁ ଶତ ରହିବ, ଏହା ସ୍ୱପ୍ନରେ ସୁଦ୍ଧା କାହାର ସମ୍ଭାବିତ ଥିଲା ? ଏତିକ ଯା ଦେଖିଲି ଏହା ଜନ୍ମାନ୍ତରର ଦର୍ଶନ ସମ ବୋଧ ହେଉଚି । ଏ ଅଶ୍ରୁ-ମଳିନ ଚକ୍ଷୁରେ କ୍ଷଣେ ପ୍ରାଣନାଥଙ୍କୁ ପୁଣି ଥରେ ଦେଖି ଥାଏଁ (ସତୃଷ୍ଣଭାବେ ଦର୍ଶନ)

ତମସା—(ସାଶ୍ରୁଲୋଚନେ ସ୍ନେହେ ଆଲିଙ୍ଗନକରି)

ଦର୍ଶନ ତୃଷାରେ ଅତି ବ୍ୟାକୁଳିତ
ବୃଷ୍ଟି ତବ ପ୍ରେମମୟି
ଶୋକେ ଅନନ୍ତରେ ଦର ଦର ଧାରେ
ଅଶ୍ରୁ ଯାଉଅଛି ବହି
ତୁମ୍ଭ ଲୁଲ୍ଲାପର ଧବଳ ଅମଳ
ସ୍ନେହମୟ ବୃଷ୍ଟିପାତେ
ସ୍ନେହାମୃତ ରସେ ପାନ କରାଉଛି
ପ୍ରାଣସଖା ପ୍ରାଣନାଥେ ।

ବାସନ୍ତୀ— ପୁଣି ଅଭ୍ୟାଗତ ଶ୍ରୀରାମ ଦେବ ଏହି ବନରେ,
ଫଳ-ପୁଷ୍ପ-ଅର୍ଘ୍ୟେ ତାହାଙ୍କୁ ପୂଜ ତରୁ ନିକରେ ।
କମଳ-ସୁରଭି ପବନ । ଧୀରେ ବହି ଏ ବନେ
ଅବିରଳ କଳ-ସଙ୍ଗୀତେ ଗାଅ ବିହଙ୍ଗ ଗଣେ ।

ରାମ—ସଖି ବାସନ୍ତି ! ଆସ ଏହିଠାରେ ବସ ।

ବାସନ୍ତୀ—(ସାଶ୍ରୁଲୋଚନେ) କୁମାର ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କର କୁଶଳ ତ ?

ରାମ (ନିଶ୍ୱାସ ପଡ଼ି) ତୃଣ ଜଳ ଧାନ୍ୟ ଦେଇ ସେ ଚରଣକମଳେ
ପୋଷିଲେ ସୀତା ଯେ ତରୁ ପକ୍ଷୀ ମୃଗଦଳେ ।
ସେ ସବୁ ଦେଖିଲେ ମୋର ପାଷାଣ ଦୁଇସ୍
ଯାଉଛି ବିଦୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ, ହେଉଛି ଅଥସ୍ ।

ବାସନ୍ତୀ—ମହାରାଜ ! ମୁଁ ପଚାରୁଚି, କୁମାର ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କର କୁଶଳତ ?

ରାମ—(ସ୍ୱଗତ) ହାୟ ! ମୋତେ ମହାରାଜ ବୋଲି ପ୍ରୀତି-ଶୂନ୍ୟ ସମ୍ବୋଧନ କଲେ ; ପୁଣି ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କ ନାମ ଉଚ୍ଚାରଣ କଲା ମାତ୍ରକେ ଅଶ୍ରୁରେ ଯାଙ୍କ କଣ୍ଠରୋଧ ହେଲା ; ବୋଧ ହଉଚି ଏ ସୀତାଙ୍କ ବୃତ୍ତାନ୍ତ ଜାଣିଚନ୍ତି ? (ପ୍ରକାଶେ) ହଁ କୁମାରଙ୍କର କୁଶଳ (ବେଦନ)

ବାସନ୍ତୀ—ଦେବ ! ଏହେ ନିଦାରୁଣ ହେଲା କିପରି ?

ସୀତା—ସଖି ବାସନ୍ତି ! ତାଙ୍କୁ ଏପରି କଥା କାହିଁକି କହୁଚ ? ସେ ସମସ୍ତଙ୍କର, ବିଶେଷରେ ପୁଣି ମୋ ପ୍ରିୟସଖୀର ପ୍ରୀତି ଓ ଆଦରର ଯୋଗ୍ୟ ।

ବାସନ୍ତୀ—ଦୁଇସ୍ ଦୋଷର ତୁ ପ୍ରାଣ ମୋହର,
ନେତ୍ର-ଚୌମୁଖୀ ତୁହି ସୁଧା ଅଙ୍ଗର,
ଏସନ ଶତ ଶତ ପ୍ରିୟବଚନେ
ଭୁଲାଇଣ ସରଳା ଅବଳା ଜନେ,
ତାକୁ ବି ଫଳ ଅବା ସେ କଥା କହି
ସ୍ୱର ତାହା ଦୁଇସ୍ ହେଉଛି ବହି (ଏହା କହି ମୂର୍ଚ୍ଛା)

ରାମ—ହଠାତ୍ ବଚନ-ରୋଧ ହୋଇ ମୋହ ଯିବା, ଏହାଙ୍କ ସ୍ନେହର ଅନୁରୂପ ଅଟେ । ସଖି ! ଆଶ୍ୱସ୍ତ ହୁଅ । ଆଶ୍ୱସ୍ତ ହୁଅ ।

ବାସନ୍ତୀ—(ଆଶ୍ୱସ୍ତା ହୋଇ) ଦେବ ! କିପରି ଏ ଅକାର୍ଯ୍ୟ କଲ ?

ସୀତା—ସଖି ବାସନ୍ତି ! ତୁମ ହୁଅ ଅଛି ମୋ କଥା କହ ନାହିଁ ।

ରାମ—ଲୋକେ ବୁଝନ୍ତି ନାହିଁ ବୋଲି ।

ବାସନ୍ତୀ—ଏଥିର ହେତୁ କଣ ?

ରାମ—ତା ସେ ଲୋକେ ଜାଣନ୍ତି ।

ତମସା—ଏପରି ଲୋକଙ୍କୁ ମନ୍ଦ ବୋଲିବା ଉଚିତ ।

ବାସନ୍ତୀ— ଯଶ ତୁମ୍ଭର ପ୍ରିୟ ହେ ମହାବାହୁ,
ଏଥି ବଳି ଅଯଶ ବି ଅଛି ଅଛି ?
ମୃଗ-ନେତ୍ରୀର ବଣା ଛି ହେଲା ବଳେ ?
କହ ନରେଶ । କିସ ଭୁଲୁଛ ମନେ ?

କ୍ରମଶଃ

"ମୋ ଶିକ୍ଷା" ।

କଳ୍ପନା ଆକାଶେ
ସ୍ୱପ୍ନକ ପ୍ରକାଶେ
ରଚ ମୋ ଜୀବନ ସାଥୀ
କର ତା ସାଧନା
ଆଜି ପ୍ରତାରଣା
ନେଉ ଥିଲ ଦିନ ରାତି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

୨

କପାଳ ଲିଖନ
ଦୈବ ବିଡମ୍ବନ
ନ ଥିଲାତ ମୋତେ ଜଣା
ତହିଁ କର୍ମ ଫଳେ
ଜୀବନ ପ୍ରାକ୍ଳାଳେ
ହୋଇଗଲା ବାଟ ବଣା ।

୩

ସଂସାର ନିୟତି
ସେ କର୍କଶ ଭାତି
ଥିଲାଟି ଅପରିଚିତ
* *
ବଜ୍ର ପ୍ରହରଣେ
ହୃଦୟ ପେଷଣେ
ଦେଲାଟି ଜ୍ଞାନ ଉଚିତ ।

୪

ଯେ ଶିକ୍ଷା ଲଭିଲି
ଯେଉଁ ମୂଲ୍ୟ ଦେଲି
ନ ଭୁଲିବ ଦିନେ ଆଉ
ଅଖଣ୍ଡଳ ଶିଖା
ପଡ଼ି ମୋ ସେ ଶିକ୍ଷା
ଜଳୁଥିବ ଦାଉ ଦାଉ ।

ଶିବରାତ୍ରି ।

କରିଅଛ ଉପବାସ ପୂଜିବ ଶଙ୍କର
ଜାଗର ଜାଳିଣ ହେବ ନିଶିଉଜାଗର ।
ଜାହ୍ନବୀଗଲେ ଦେଖିବ ସେ ସତ୍ୟଶିବ ରୂପ
ନାଶିବକି ଦୀପ ଜାଳି ଘୋର ତମସ୍ତୂପ ।
ଉଜାଗର ରହିବାକୁ ଜାହିଁ ମୋର ବଳ
କି ଦ୍ରବେ ପୂଜିବି ଅବା ମୋ ପଦ ଯୁଗଳ ।
ଏ ଜଡ଼ ଜଗତେ କାହିଁ ଚନ୍ଦ୍ରାନନ ତନୁ
ବାହ୍ୟାଲୋକେ ଅନ୍ଧକାର ଯିବ କାହିଁ ମନୁ ?
ଚିତ୍ତକର ଉଜାଗରେ କିସ ପ୍ରୟୋଜନ
ନିଦ୍ରା ବିମୋହିତ ମୋର ସମସ୍ତ ଜୀବନ !
ଜାହ୍ନବୀ ପାରଜାତ କାହିଁ ଜାହ୍ନବୀର ଜଳ
କାହିଁ ସେ ଅମରଧାମ ହେମ ଶତଦଳ
ଉପକରଣର ଲେଶ ନାହିଁ ଯେବେ ଭବେ
ବ୍ରତ ଅନୁଷ୍ଠାନ କାହିଁ କରିବେ ମାନବେ ?
ସନ୍ଦେହେ ବ୍ୟାକୁଳ ଏ ମୋ ଦୁର୍ବଳ ପରାଣ
ନିରାଶ ବିଷାଦେ ଏବେ ମଗ୍ନ ମୋର ଜ୍ଞାନ
ଅଶାନ୍ତ ଆଦେଶେ ହୃଦ ହୁଏ ଆଲୋଡ଼ିତ
ଘୋର ଅବିଶ୍ୱାସ ତମେ ଚିତ୍ତ ବିଜଡ଼ିତ ?
ପ୍ରକୃତିର ଚିତ୍ରବେଶ ନ ଦେଖେ ନୟନ
ଭ୍ରମ ମରୁସମ ଲାଗେ ସମସ୍ତ ଭୁବନ !
ଅନ୍ତରୁ ଜାରିବେ ଏବେ ହେଲା ଦିବ୍ୟବାଣୀ
କିପାଁ ଅବିଶ୍ୱାସେ ଜଡ଼ ହେଉ ମତ ପ୍ରାଣୀ ।
ଜଡ଼ ବୋଲି ଯାହା ତୋତେ ହୁଅଇ ପ୍ରତୀତ
ନ ଜାଣୁ ତହିଁ କି ଶକ୍ତି ରହିଛି ନିହିତ ?
ଶକ୍ତି ବିନା ସତ୍ତ୍ୱ ଦେବେ ନୁହନ୍ତି ସମ୍ଭବ
ତେଣୁ ସଦା ଶିବମୟ ଦେଖ ସର୍ବ ଭବ ।
ଦୂର ଦେବାଳୟେ ଯିବା, ନାହିଁ ପ୍ରୟୋଜନ
ନିଜ ଅଭ୍ୟନ୍ତର ଦେଖି ଫେରାଇ ନୟନ ।
ହୃଦ କପିଳାସେ ତୋର ବହେ ପ୍ରେମଝର
ବିଜେ କରିଛନ୍ତି ତହିଁ ସ୍ୱୟମ୍ଭୁ ଶଙ୍କର
ଶୁଚିମନ୍ତ୍ର ହୋଇ ନିତି ଜ୍ଞାନଦୀପ ଜାଳି
ଶୁଦ୍ଧ ଭକ୍ତିରସ ଦିଅ ସେ ଶ୍ରୀପଦେ ଢାଳି
ଉଜାଗର ରହି କର ତାଙ୍କ ପ୍ରିୟ କର୍ମ
ପାଇବାକୁ ବାଞ୍ଛା ଯେବେ ଶିବରାତ୍ରି ଧର୍ମ ।
ସମସ୍ତ ଜୀବନ କର ଏକ ଶିବରାତ୍ରି
ଅନ୍ଧାରେ ନ ହୁଡ଼ ପଥ ହେ ସ୍ୱରଗ ଯାତ୍ରି ।

ORISSA MISSION PRESS, CUTTACK

Digitized by srujanika@gmail.com